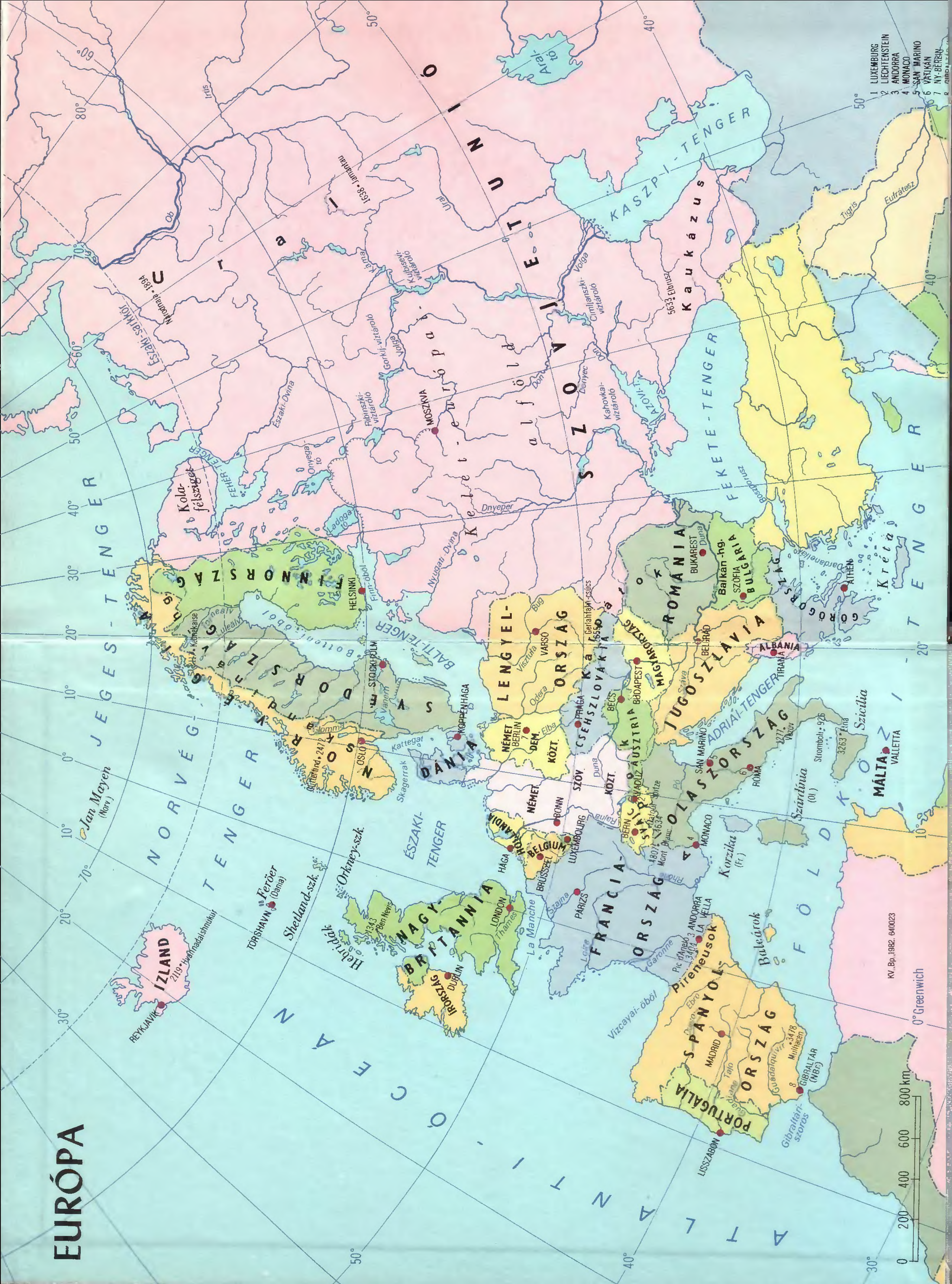

EURÓPA

1 LUXEMBURG
2 LIECHTENSTEIN
3 ANDORRA
4 MONACO
5 SAN MARINO
6 VATIKÁN
7 NY-BERLIN
0
200
400
600
800 km
0° Greenwich
ATLANTI-ÓCEÁN
JEGES-TENGER
NORVÉG-TENGER
ÉSZAKI-TENGER
BALTI-TENGER
FEHÉR-TENGER
FEKETE-TENGER
KASZPI-TENGER
FÖLDKÖZI-TENGER
ADRIAI-TENGER
AZOVI-T.
Aral-tó
SZOVJETUNIÓ
IZLAND
REYKJAVIK
NORVÉGIA
OSLO
SVÉDORSZÁG
STOCKHOLM
FINNORSZÁG
HELSINKI
DÁNIA
KOPPENHÁGA
NAGY-BRITANNIA
LONDON
ÍRORSZÁG
DUBLIN
HOLLANDIA
HÁGA
BELGIUM
BRÜSSZEL
LUXEMBOURG
FRANCIAORSZÁG
PÁRIZS
SPANYOLORSZÁG
MADRID
PORTUGÁLIA
LISSZABON
GIBRALTÁR (NBr.)
ANDORRA LA VELLA
MONACO
SVÁJC
BERN
VADUZ
NÉMET SZÖV. KÖZT.
BONN
NÉMET DEM. KÖZT.
BERLIN
LENGYELORSZÁG
VARSÓ
CSEHSZLOVÁKIA
PRÁGA
AUSZTRIA
BÉCS
MAGYARORSZÁG
BUDAPEST
ROMÁNIA
BUKAREST
BULGÁRIA
SZÓFIA
JUGOSZLÁVIA
BELGRÁD
ALBÁNIA
TIRANA
GÖRÖGORSZÁG
ATHÉN
OLASZORSZÁG
RÓMA
SAN MARINO
MÁLTA
VALLETTA
MOSZKVA
Kelet-európai-alföld
Ural
Kaukázus
5633 Elbrusz
Kola-félsziget
Skandináv-hg.
Pireneusok
Balkán-hg.
Kárpátok
Jan Mayen (Norv.)
Feröer (Dánia)
TÓRSHAVN
Shetland-szk.
Orkney-szk.
Hebridák
Baleárok
Korzika (Fr.)
Szardínia (Ol.)
Szicília
Kréta
Duna
Volga
Don
Dnyeper
Rajna
Visztula
Odera
Elba
Pó
Rhône
Loire
Szajna
Thames
Ebro
Tajo
Guadiana
Guadalquivir
Ob
Irtis
Tigris
Eufrátesz
Boszporusz
Dardanellák
Gibraltári-szoros
Vizcayai-öböl
La Manche
Skagerrak
Kattegat
Finn-öböl
Botteni-öböl
Ladoga-tó
Onyega-tó
4807 Mont Blanc
1343 Ben Nevis
2119 Hvannadalshnukur
2472 Glittertind
3478 Mulhacén
3404 Pic d'Aneto
2655 Gerlachfalvi-csúcs
1894 Narodnaja
1638 Jamantau
3263 Etna
926 Stromboli
1277 Vezúv
50°
40°
30°
20°
10°
0°
60°
70°
80°

KV. Bp. 1982. 640023

FÖLDÜNK ORSZÁGAI

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ/1982

ÍRTA
ATKÁRI JÁNOS
BOGÁRNÉ ROSTA ÉVA
CSENKEY HAJNAL
GYŐRFFY ÁGNES
KENESEI ISTVÁN
ÓNODY GYÖRGY
PAPP GÁBOR

SZERKESZTETTE D. GERGELY ANIKÓ
A SZERKESZTŐ MUNKATÁRSA STECZ MÁRIA

ISBN 963 09 1992 3

© ATKÁRI JÁNOS, BOGÁRNÉ ROSTA ÉVA, CSENKEY HAJNAL, GYŐRFFY ÁGNES,
KENESEI ISTVÁN, ÓNODY GYÖRGY, PAPP GÁBOR, 1981

(3454)

EURÓPA

ALBÁNIA

/ALBÁN SZOCIALISTA NÉPKÖZTÁRSASÁG/

Területe: 28 748 *km*²

Lakosainak száma: 2 612 000

(1977, becslés)

Fővárosa: Tirana; 182 000 lakos

Hivatalos nyelve: albán

Pénzneme: lek

Természeti viszonyok. A Balkán-félsziget délnyugati részén terül el. Felszínét tengerparti síkságra, a hozzá csatlakozó 10–15 km széles dombvidékre, az Albán-hegyvidékre és a kelet-albániai rög- és medencevidékre oszthatjuk. A tenger menti keskeny és néhol mocsaras síkságot – ez Albánia legjobb mezőgazdasági területe – a többfelé a partig kifutó hegyek feldarabolják. Az Albán-hegyvidéken, főként keleten, termékeny fennsíkok és medencék találhatók, közöttük a legfontosabb a 800 m magasságig emelkedő Korçai-medence. Az ország legmagasabb csúcsa, a Korab (2764 m) már a Macedón-masszívumhoz tartozik.

Rövid, de bővizű folyói közül a legjelentősebb a Drini (281 km). A legnagyobb tava a Shkodrai-tó, amelynek harmadrésze tartozik az országhoz.

Az ország éghajlata mediterrán, a hegyvidéken kontinentális befolyás is érezhető. A tenger mérséklő hatású, erős a ciklontevékenység, főleg télen. Az évi középhőmérséklet északkeleten 14 °C, délnyugaton 18 °C. Az évi csapadék északnyugaton 2000, a tengerparti sávon és a dombvidéken 1000, a szél- és csapadékárnyékban levő keleti területeken 700–800 mm.

Népesség. Az 1955-ös népszámlálás adatai alapján a lakosság 96,95%-a albán, 2,54%-a görög, a fennmaradó rész macedón, illetve egyéb nemzetiségű.

Államszervezet. A legfőbb hatalmi szerv az évente egy ülést tartó, 250 tagú egykamarás népi gyűlés, az ülések között pedig ennek elnöksége. A legfelső végrehajtó szerv a minisztertanács, melynek tagjait a népi gyűlés nevezi ki. A népi gyűlés képviselőit 4 éves időtartamra választják, a helyi hatalmi szervek tagjait 3 évre.

Történelem, politika. Az albánok ősei, az illírek az új kőkorszakban telepedtek le a Balkán-félszigeten. Az i. e. I. században római, az i. sz. V. században bizánci uralom alá kerültek, a VII–IX. században a szerb, illetve a bolgár birodalomhoz tartoztak, a XI. századtól ismét bizánci fennhatóság alatt voltak. Az albánokat név szerint XI. századi források említik először, mint idegen szolgálatban álló zsoldosokat.

A XIV. század végén a törökök csaknem az egész albánlakta területet elfoglalták. A legendás Szkander bég átmenetileg győzelmet aratott fölöttük, s 1444–1468-ban sikerült egyesítenie az albánokat, de halála után ismét leigázták őket. Bár a felkelések egymást követték, s a XIX. század elején átmenetileg két albán hercegség is alakult, a török uralom a múlt század végéig fennmaradt, és erősen visszavetette a fejlődést.

Albánia 1912-ben lett független állam. Az első világháborúban az ország hadszíntérré vált, északi része osztrák–magyar, a déli olasz megszállás alá került.

1939-ben Olaszország megszállta Albániát. Az 1941-ben alakult kommunista párt harcot hirdetett a fasiszta betolakodók ellen, és a harc közben létrejött Nemzeti Felszabadító Hadsereg az ország jelentős részét felszabadította. Győzelméhez nagyban hozzájárult, hogy 1944 végére a szovjet és jugoszláv hadsereg megsemmisítette a Balkánon a fasiszta katonai erőket.

Az új Albánia vezető ereje a kommunista párt (neve 1948-tól Albán Munkapárt) lett.

A felszabadulás után az első feladat a még garázdálkodó fasiszta bandák felszámolása, a kizsákmányoló osztályok politikai hatalmának megtörése, a földreform következetes végrehajtása volt. A kommunista párt 1948-ban megtartott I. kongresszusa megfogalmazta a szocialista építés programját. Albánia hatalmas politikai és gazdasági segítséget kapott a Szovjetuniótól, és lényegében sikerült leküzdenie évszázados elmaradottságát. Tagja volt a Varsói Szerződés Szervezetének, ez garantálta biztonságát.

A hatvanas évek elején az Albán Munkapárt vezetői fokozatosan magukévá tették a maoista politikát, szembefordultak a többi szocialista országgal. Albánia 1961 óta nem vesz részt a Varsói Szerződés szervezetének és 1962 óta a KGST-nek a munkájában. 1968-ban hivatalosan is bejelentette kilépését e két szervezetből. Az egyetlen európai ország, amely nem vett részt Helsinkiben az európai biztonsági és együttműködési értekezleten, nem írta alá annak záróokmányát.

A kínai–amerikai kapcsolatok felvétele, s főképp Mao Ce-tung halála után Albánia és Kína viszonya elhidegült. Kína megvonta az Albániának nyújtott segélyeket, s visszahívta a szakértőit. Az albán politika szovjetellenes irányvonala nem változott. Az utóbbi években az ország javította viszonyát Törökországgal és Görögországgal, valamint a Közös Piac egyes tagállamaival.

Gazdaság. A második világháború befejezése előtt rendkívül elmaradott félfeudális agrárország volt, félgyarmati viszonyokkal. 1951-től tervgazdálkodást folytat, az első évtized fejlődésének lendülete azonban megtorpant annak következtében, hogy szembefordult a Szovjetunióval és a vele szövetséges szocialista országokkal, amelyek – elsősorban a Szovjetunió – igen nagy segítséget nyújtottak az országépítéshez, főként az iparosításhoz. Ma Albánia agrár-ipari ország (nemzeti jövedelmének 41%-a az iparból, 37%-a a mezőgazdaságból származik), bár gazdasági téren európai mértékkel mérve meglehetősen elmaradott.

Ásványkincsei számottevőek. Földje jelentős mennyiségű krómércet – egyes becslések szerint a világ eddig feltárt 3. legnagyobb készletét –, rezet, ferronikkelt, vasércet és egyéb fontos nyersanyagokat rejt. A feldolgozó ipar és a gépipar az utóbbi években a korábbinál valamivel gyorsabban fejlődött (1978-ban gördült ki a tiranai gyárból az első minden részletében önállóan tervezett és épített albán traktor prototípusa). Az albán gazdasági vezetés főként arra törekszik, hogy az eddig jórészt feldolgozatlan állapotban exportált nyersanyagokat magasabb feldolgozottsági szinten értékesítsék. Az 1975-ben (az utolsó hivatalos adat) kitermelt 900 000 t tiszta króm mennyiségét 1980-ra 47%-kal tervezték növelni, emellett új réz-, foszfát- és azbesztbányákat nyitnak. Albánia jelentős kőolajkincs birtokosa. 1977-ben 2 400 000 tonnát termeltek ki, és a tervek szerint ezt a mennyiséget az évtized végére 3 200 000 tonnára emelik. 1977-ben 2 400 000 t szenet, 2 200 000 t nikkelt és 1 300 000 t rézércet hoztak felszínre. Több ércdúsító építése van folyamatban. Az ország egyik legnagyobb beruházása a jórészt még kínai segítséggel épült elbasani vaskohászati kombinát. Teljes elkészülte után évi 250 000 t hengerelt acélt, ezenkívül nyersvasat, acélcsövet és kábelt állít majd elő. A termelt fogyasztási cikkek gyönge minőségűek, de fedezik a belső piac szükségleteit.

Az ország vízi energiában rendkívül gazdag. 1977-ben 2 milliárd kWó villamos energiát termeltek. 1980-ra készül el a Drini folyón egy 500 000 kW kapacitású erőmű.

Az utóbbi években a mezőgazdaság képes volt kielégíteni a hazai gabonaszükségletet, ám egyéb fontos cikkekből, főleg állati termékekből hiány volt. Változatlanul nagy súlyt helyeznek a zöldség-, a dohány- és a gyümölcstermesztésre, amihez az éghajlat rendkívül kedvező. Az 1976–1980-as tervidőszakban a terménystruktúra alapvetően nem változott. A fő szántóföldi növények a búza (terméshozama 1977-ben hektáronként átlagosan csak 20 mázsát ért el), a kukorica, a cukorrépa, a burgonya, a citrusfélék, a dohány; a vezető ipari növények a napraforgó, a gyapot és az olajbogyó.

Az állattartásban hagyományosan a juh és a kecske dominál. Elterjedt háziállat a szamár és az öszvér.

A Kínával történt szakítás óta az albán vezetés fokozottabban hirdeti „az önerőre támaszkodás" elvét. Ezen alapultak az 1976–1980-as ötéves terv előirányzatai, amelyek szerint 1980 végére az ipari termelésnek 41–44%-kal, a mezőgazdasági termelésnek 38–40%-kal, a nemzeti jövedelemnek ugyanennyivel kell felülmúlnia az előző ötéves terv végén, 1975-ben elért szintet.

Fő kereskedelmi partnere Kína, rajta kívül főként Csehszlovákiával, Lengyelországgal, az NDK-val és más szocialista országokkal kereskedik. Csak néhány tőkésországgal van csekély volumenű kereskedelmi kapcsolata. Fontos gazdasági partnere Jugoszlávia, s várható, hogy Albánia bővíteni fogja kereskedelmi forgalmát a többi szocialista országgal is.

Oktatás, egészségügy. A felszabadulást megelőzően a lakosságnak több mint 80%-a volt analfabéta. 1956-ra felszámolták az írástudatlanságot. A 3–6 éves gyermekeknek kb. 20%-a jár óvodába. 7-től 15 éves korig terjed a tankötelezettség, az általános iskola 8 osztályos. Háromféle középiskola működik: az egyik a 12 osztályos általános iskola felső 4 évfolyama, a második a 4 osztályos középiskola, a harmadik a technikum. Minden középiskolát végzettnek egy évet gyárban vagy falun kell dolgoznia felsőfokú tanulmányai megkezdése előtt. 1977-ben az egyetemeknek és főiskoláknak 28 700 hallgatójuk volt.

Az egészségügyi ellátás ingyenes. 780 lakosra jut egy orvos (1977), a költségvetésnek – hivatalos albán adatok szerint – 5,3%-át fordítják egészségügyi célokra.

ANDORRA

/ANDORRAI VÖLGYSÉG/

Területe: 453 km²

Lakosainak száma: 26 558 (1975)

Fővárosa: Andorra la Vella; 10 932 lakos

Hivatalos nyelve: katalán

Pénzneme: francia frank és spanyol peseta

Természeti viszonyok. Franciaország és Spanyolország között, a Pireneusokban, 1100 m tengerszint feletti magasságban terül el. Az államocskát (területe valamivel kisebb, mint Budapesté) a Keleti-Pireneusok csúcsai veszik körül, a legmagasabb a Roca Enravessada (2961 m).

Éghajlata hegyvidéki, a medencékben mérsékelt övi. Az utak magashegyi hágókon haladnak át, melyeket az év nyolc hónapjában hó és jég borít.

Népesség. Lakói katalánok. A hivatalos katalán nyelv mellett elterjedt a francia és a spanyol is.

A népesség többsége katolikus vallású.

Államszervezet. Andorrának nincs alkotmánya. Mai sajátos autonómiájának eredete a középkorba nyúlik vissza. Két ún. védnöke van, a Francia Köztársaság elnöke és Seo de Urgel spanyol város püspöke, akiket egy-egy helytartó képvisel. A legfőbb helyi kormányzó szerv a 24 választott konzulból álló főtanács, amely 4 éves időtartamra választja meg az első és második szindikust, a végrehajtó hatalom letéteményeseit. Andorra jelképes adót fizet Franciaországnak és Seo de Urgel püspökének.

Történelem, politika. Az andorraiak ősei katalán pásztorok voltak, akik a VI–VII. században fokozatosan népesítették be a Valira és az Ordino folyó völgyét. Az államalapítás éve 819, amikor a pásztorközösségek jogait írásba foglalták. A spanyol egyház és a francia feudális urak sokáig vetélkedtek Andorráért, mígnem 1278-ban Seo de Urgel püspökének és Foix grófjának közös gyámsága alá került.

Andorrában politikai párt nincs. Az 1976-ban megalakult Andorrai Demokratikus Csoportosulás (ADA) nevű szervezet a függetlenség fokozását, a francia befolyás csökkentését tűzte ki célul.

Gazdaság. Andorra az európai törpeállamok közt területileg a legnagyobb, gazdaságilag a legfejletlenebb. 1977 előtt költségvetés sem készült.

Fő bevételi forrása az idegenforgalom. 1978-ban 6 450 000 átutazót tartottak nyilván, a legalább egy éjszakát ott töltő vendégek száma elérte az 1 000 000-t. A szállodai férőhelyek száma 21 000.

Nagy gazdasági szerepe van a juhtenyésztésnek (az állomány 50 000 db), a szarvasmarha-tenyésztés másodlagos. A megművelhető terület kevés. A folyóvölgyek teraszosan művelt lankáin megterem a búza, a kukorica és a rozs. A lakóházak köré zöldséget, burgonyát ültetnek. A völgyeket szőlőskertek övezik. A vetésterület 15–20%-át dohány foglalja el, ezt nyersen vagy feldolgozottan exportálják (Andorra a dohánycsempészet egyik központja).

Hagyományos ipara néhány kézművesüzemre szorítkozik (kő- és famegmunkálás, emléktárgykészítés). A feldolgozó ipart néhány fűrésztelep, egy-egy dohánygyár és mészégető képviseli.

Oktatás. Az oktatás spanyol és francia nyelvű iskolákban folyik. Magában Andorrában csak alapfokú oktatás van, közép- és felsőfokú tanulmányokat az andorraiak Franciaországban, illetve Spanyolországban folytatnak. 1974-ben két felügyelőt neveztek ki, akiknek feladata a katalán nyelv oktatásának felkarolása.

AUSZTRIA

/OSZTRÁK KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 83 854 km²

Lakosainak száma: 7 510 000

(1978, becslés)

Fővárosa: Bécs; 1 614 000 lakos

Hivatalos nyelve: német

Pénzneme: schilling

Természeti viszonyok. Felszínének csaknem kétharmad részét a Keleti-Alpok hálózza be. Ennek központi vonulatát az Északi- és a Déli-Mészkő-Alpoktól hosszanti völgyrendszer választja el (délen a Dráva, északon az Inn, a Salzach és az Enns völgye). A kristályos vonulat legkeletibb része a Lajta- és a Rozália-hegység, amely Magyarország területére is átnyúlik. A középső vonulat legjelentősebb tagja a Magas-Tauern, ennek legkiemelkedőbb csúcsa a Gross Glockner (3797 m). Jellegzetes tájegység a Linzi-medence, amely a Sváb–Bajor-medence folytatása, valamint a Szlovák-alföldhöz és a Kisalföldhöz kapcsolódó Bécsi-medence. A Duna völgyét északról a Cseh-masszívumhoz tartozó Müheviertel és Waldviertel rögei határolják. A Grazi-medence a Közép-Duna-medence folytatása.

Jelentős vízi energiát képviselő folyói túlnyomórészt a Duna vízrendszeréhez tartoznak. A Duna (osztrák szakasza 350 km), az Enns (320 km), az Inn, a Salzach, a Mura a legjelentősebbek. Tavakban Salzkammergut a leggazdagabb (Mondsee, Traunsee, Attersee stb.); a legnagyobb viszont a Fertő-tó (Ausztriára jutó területe 232 km²) és a Boden-tó (osztrák része 63 km²).

Éghajlata mérsékelten kontinentális. A 2600 m alatti térszíneken az évi középhőmérséklet 8–9 °C, a 2600 m felettieken azonban 0 °C alatti. Az évi csapadék a hegyvidékeken 1500–2300 mm, a medencékben és a völgyekben 700–900 mm.

Népesség. Lakosságának 98%-a osztrák, szlovének, csehek, magyarok és horvátok is élnek az országban, főként Burgenlandban, Bécsben és környékén.

A lakosság 90%-a katolikus, 6%-a protestáns.

Államszervezet. Szövetségi köztársaság, a tartományi jogokkal felruházott fővárost is ideértve 9 szövetségi tartományra oszlik. Minden tartománynak saját alkotmánya, parlamentje és kormánya van. Az államfő a szövetségi elnök. A legfelső törvényhozó testület a Nemzeti Tanácsból és Szövetségi Tanácsból álló kétkamarás parlament. A kormány élén a szövetségi kancellár áll.

Történelem, politika. Ausztria területének első ismert lakói az illírek és a kelták voltak. I. sz. 15-ben a rómaiak foglalták el ezt a területet. A római uralomnak az V. században vetett véget a germán és szláv törzsek beözönlése, 800 körül a frank birodalom kebelezte be az ország mai területének déli és nyugati részét. Innen kiindulva terjeszkedett fokozatosan a Habsburgok birodalma. Ez az uralkodóház háborúk és részben házasságok révén hatalmát Csehországra, Galíciára, Lombardiára, Belgiumra is kiterjesztette. A XV. század derekától többnyire a Habsburgok közül került ki a német–római császár.

A Habsburg-uralom hosszú időre konzerválta a feudalizmust, a tőkés fejlődés csak a XIX. század kezdetén indult meg. I. Ferenc 1804-ben – a napóleoni háborúk után – felvette az osztrák császári címet, ezzel megszületett a német–római birodalmi részektől független Ausztria. Területét az 1815. évi bécsi kongresszus állapította meg. 1815-től 1848-ig, Metternich kancellársága idején Európa vezető reakciós hatalma volt.

Magyarország sorsa a XVI. századtól szorosan kapcsolódott a Habsburg-birodaloméhoz. Az 1867. évi kiegyezés után létrejött Osztrák–Magyar Monarchiában Ausztria megtartotta vezető szerepét. A soknemzetiségű ország azonban az első világháborús vereség nyomán széthullott, ekkor alakult meg – mint egyik utódállama – az Osztrák Köztársaság.

1938-ban a fasiszta német hadsereg megszállta (Anschluss). 1945-ben a szovjet hadsereg szabadította fel Bécset és Ausztria jelentős részét. 1955-ig Ausztria szovjet, amerikai, angol és francia megszállási övezetekre volt felosztva. 1955-ben a Szovjetunió, az Egyesült Államok, Anglia, Franciaország és Ausztria képviselői egyezményt írtak alá a független és demokratikus Ausztria létrehozásáról, az osztrák parlament pedig alkotmányos törvényt fogadott el az ország örökös semlegességéről.

Az ország legbefolyásosabb pártja Ausztria Szocialista Pártja, Európa egyik szervezetileg legszilárdabb szociáldemokrata pártja. Ez több mint húsz éven át a burzsoá Osztrák Néppárttal alkotott koalíciós kormányban vett részt, 1971-ben és 1975-ben pedig a választásokon megszerezte az abszolút többséget. Az 1979-es parlamenti választásokon a szocialista párt a 183 mandátumból 95-öt kapott, a néppárt 77-et, Ausztria Szabadságpártja 11-et. A kommunista pártnak 1959 óta nincs képviselője a parlamentban. 1971 óta a szociáldemokrata Bruno Kreisky tölti be a kancellári tisztet.

Az osztrák külpolitika alapját az államközi egyezményben lefektetett kötelezettségek és a semlegességi státus képezik, ugyanakkor az ország szorosan együttműködik a tőkés Európával. Megállapodást kötött egy szabadkereskedelmi zóna létesítéséről, s ez szabályozza kereskedelmi kapcsolatait a Közös Piaccal. Ausztria az államszerződés értelmében síkraszáll a fegyverkezési verseny megszüntetéséért és hatékony, konkrét leszerelési intézkedések meghozataláért. Ausztria és Magyarország viszonya jól példázza a különböző társadalmi rendszerű államok békés egymás mellett élését (vízügyi megállapodás, jelentős kereskedelmi forgalom, osztrák tőke részvétele magyar beruházásokban, a vízumkényszer eltörlése stb.).

Bécs számos nemzetközi szervezet, pl. a Nemzetközi Atomenergia-ügynökség székhelye. Itt folynak 1973 óta a közép-európai csapat- és fegyverzetcsökkentési tárgyalások, 1970 és 1972 között itt tartották a szovjet–amerikai tárgyalásokat a hadászati támadó fegyverek korlátozásáról (SALT–I), s itt írták alá 1979-ben a SALT–II megállapodást. A bécsi ENSZ-várost 1979-ben nyitották meg.

Ausztria tagja az Európa Tanácsnak.

Gazdaság. Fejlett ipari-agrár ország. Olajmezői, nagy vasérctelepei és magnezitkészletei vannak, igen jelentősek a vízienergia-tartalékai. A keresőképes lakosság 40,1%-a dolgozik az iparban, 16%-a a mezőgazdaságban, 19,5%-a a kereskedelemben és a vendéglátóiparban, 6,5%-a a közlekedésben és 17,9%-a az egyéb ágazatokban. Szénkészleteit hozzávetőlegesen 300 000 000 tonnára becsülik. 1977-ben barnaszénből 3 210 000 tonnát, vasércből 3 430 000 tonnát, ólom- és cinkércből 418 000 tonnát, magnezitből pedig 927 000 tonnát bányásztak. Kőolajtermelése 1 900 000 t, földgáztermelése 2,14 milliárd m³ volt (az NSZK, a Szovjetunió és Románia mögött a 4. Európában a kőolaj- és földgáztermelésben). A villamos energia 70%-át vízi erőművek szolgáltatják (1977-ben 35,3 milliárd kWó). Hosszú múltra tekint vissza a sóbányászat (erre utal Salzburg, Salzkammergut stb. neve), s ma is fontos.

Az osztrák feldolgozó ipar jellemzője az alapanyagokat szolgáltató nehézipari ágazatok túlsúlya. 1977-ben 4 220 000 t nyersacélt, 3 200 000 t nyersvasat állított elő a kohászat. Gépgyártása és elektrotechnikai ipara jelentős (a fő termékek: szerszámgépek, vasúti berendezések, elektromos készülékek). Nagy hagyományú a folyamihajó-gyártás. A megbízható nyersanyagbázison gyorsan fejlődik a vegyipar, legfontosabb terméke a nitrogénműtrágya. A textilipar fejlődése az utóbbi években meglassult.

Az ország legjelentősebb exportra termelő ágazata a fa- és papíripar. A fakitermelés 1977-ben meghaladta a 6 000 000 köbmétert, ennek legnagyobb részét fűrészáruként értékesítik (jelentős mennyiséget vásárol Magyarország is), illetve cellulózt és papírt készítenek belőle (1977: 1 190 000 m³ különféle papírtermék).

Az osztrák mezőgazdaság magas színvonalú, gépesített, belterjes. Az 1 470 000 *hektárnyi mezőgazdaságilag hasznosított* területnek 6%-a van csak kisparaszti tulajdonban, a többi része nagybirtok, részben hitbizomány. A mezőgazdaság fő ágazata az állattenyésztés. Több mint 2 500 000 szarvasmarhát, 3 600 000 sertést tartanak. 1978-ban összesen 43 000 t marha- és sertéshúst termeltek. Fontos termékek a tej (évi 3 300 000 hl), a vaj (41 000 t) és a sajt (61 000 t).

A földrajzi adottságok következtében a szántóterület viszonylag kicsi, a magas terméshozamok segítségével ennek ellenére hazai termelésből elégítik ki a szükségleteknek csaknem 90%-át. Főként kenyérgabonát és kapásnövényeket termesztenek (búza, árpa, burgonya). A gyümölcsök közt az alma vezet. Jelentős a szőlőtermelés. Az évi bortermelés megközelíti a 3 000 000 hektolitert. Fontos exportcikk a sör, amelyből 1978-ban 7 780 000 hektolitert gyártottak.

A tőkés gazdasági válság – bár az átlagosnál enyhébben – Ausztriában is éreztette hatását. A gazdasági növekedés üteme meglassult, az infláció 1976-ban 7,3%-os volt, a munkanélküliség kb. 2%-os.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 5330 dollár (1976).

Az utas- és teherforgalom nagy részét a vasút bonyolítja le. A vasúthálózat hossza 7100 km, az úthálózaté 33 000 km. Folyói közül csak a Duna hajózható. Légi közlekedése fejlett.

Ausztria külkereskedelmi forgalmát elsősorban a Közös Piac tagországaival bonyolítja le (importjának 62,3, exportjának 44,2%-a jut az EGK-országokra), első számú partnere az NSZK. Késztermékeket (gépeket, járműveket, fémárut, papírt, vegyi cikkeket), félkész termékeket, nyersanyagokat (fát, érceket, fémeket), energiát, élelmiszert visz külföldre. Külkereskedelmi mérlegének deficitjét az idegenforgalom bevételei általában fedezik.

Oktatás, egészségügy. Az általános tankötelezettség 6-tól 15 éves korig terjed, az oktatás az elemi iskolában ingyenes. Különböző típusú és szakágú középiskolák, illetve felsőfokú tanulmányokra előkészítő gimnáziumok vannak. 12 egyetem és 6 főiskola működik az országban, hallgatóik száma az 1977–1978-as tanévben 94 000 volt.

A társadalombiztosítás rendszere a lakosságnak hozzávetőlegesen 90%-ára terjed ki. 1976-ban 15 760 orvos és 299 kórház állt a gyógyítás szolgálatában (a kórházi ágyak száma 80 871 volt).

BELGIUM

/BELGA KIRÁLYSÁG/

Területe: 30 513 km²

Lakosainak száma: 9 837 000

(1977, becslés)

Fővárosa: Brüsszel; 1 100 000 lakos

(elővárosokkal)

Hivatalos nyelve: francia és flamand

Pénzneme: belga frank

Természeti viszonyok. Az Északi-tenger partján, Nyugat-Európában terül el. Nyugati részét a tenger dagályszintjénél mélyebben fekvő Flandriai-síkság foglalja el. Ez kelet felé a Brabanti-dombvidékbe megy át. A halmok magassága kelet felé haladva eléri, helyenként meghaladja a 200 métert. Délkeleti részét az átlagosan 600 m magas Ardennek borítja. Legkiemelkedőbb pontja a Botrange (696 m).

Legfontosabb folyói, illetve csatornái a Meuse (116 km), a Sambre, a Schelde és az Albert-csatorna.

Éghajlata óceáni, amelyet a tengertől való távolság és a domborzat differenciál. Az Ardennek éghajlata hegyvidéki kontinentális. Az uralkodó nyugati szelek sok csapadékot hoznak (600–1500 mm évente). A nyár hűvös és esős, a tél szintén nyirkos és hűvös. Az évi középhőmérséklet a sík vidékeken 9–10 °C, az Ardennekben csak 7 °C körüli.

Népesség. Lakosságának 55%-a flamand, 44%-a vallon, 0,6%-a német, 0,4%-a egyéb nemzetiségű. (A vallonok egy francia nyelvjárást beszélnek, a flamand nyelv a hollandhoz áll közel.)

A hivők túlnyomó többsége katolikus.

Államszervezet. Örökletes alkotmányos monarchia. Az államfő a király. A törvényhozó hatalom letéteményese az uralkodó, valamint a képviselőházból (212 tag) és szenátusból (181 tag) álló parlament. A végrehajtó hatalom a király által kinevezett kormány kezében van. A kormány a parlamentnek felelős.

Történelem, politika. A rómaiak az i. e. I. században hódították meg a kelta belgák földjét. Őket az i. sz. III–IV. században a germán törzsek szorították ki. A mai Belgium területe az V–IX. században a frank állam része, ezután a XV. századig a német–római birodalom hatalmi harcainak színtere volt. 1555-től 1714-ig spanyol, 1714-től 1794-ig osztrák uralom alatt állt, 1794-től 1810-ig Franciaország, 1815-től 1830-ig Hollandia része volt. 1830-ban egy népfelkelés szabadította meg a holland uralomtól; függetlenségét a londoni konferencián ismerték el a nagyhatalmak.

A XIX. század második felében és a XX. század elején Kongó egy része, Ruanda, Urundi és más területek leigázásával Belgium az egyik leghatalmasabb gyarmattartóvá vált. A belga gyarmatok csak századunk hatvanas éveiben vívták ki függetlenségüket.

Az első világháborúban a németek lerohanták Belgiumot, és ugyanez megismétlődött a második világháborúban is. A fasiszta megszállás idején (1940–1944) jelentős ellenállási mozgalom bontakozott ki, amelyben irányító szerepet játszott a kommunista párt.

A második világháború óta – azoktól a rövid időszakoktól eltekintve, amikor a kommunisták is részt vettek a kormányban (1945, 1946–1947) – elsősorban a szocialisták és a keresztény pártok versengtek a hatalomért, illetve osztoztak benne. Egyetlen párt, illetve politikailag azonos célokat követő pártszövetség sem volt képes tartósan parlamenti többséget szerezni, ezért gyakoriak voltak a kormányválságok

Belgiumban súlyos belső nehézségeket okoz a nemzetiségi kérdés, melynek megoldatlansága miatt számos zavargás tört ki. A flamand–vallon ellentétek mögött gazdasági és politikai okok húzódnak meg (a francia nyelv privilégiumát 1921-ben hivatalosan megszüntették). Az északi, flamandlakta terület az ipar központja, ugyanakkor az ország legjobb termőföldjei is itt találhatók. A vallonlakta területek viszonylag elmaradtak a fejlődésben. A kérdés megoldását célzó mérsékelt reformok eddig nem hoztak látványos eredményt (1970-ben bizonyos autonómiát kapott Flandria, Vallónia és Brüsszel városa). 1978-ban a szövetségi államforma bevezetése újra napirendre került, de a parlament ezúttal is elutasította. Az 1978. decemberi választásokat követően négypárti koalíció jött létre a Keresztény Néppárt, a Keresztényszociális Párt, a Belga Szocialista Párt és a Franciaajkúak Demokratikus Frontja részvételével. A flamand nacionalista Népi Unió kiszorult a kormányból.

Belgiumnak kiemelkedő jelentősége van a tőkés Európa politikai és gazdasági életében. Alapító tagja a Nyugat-Európai Uniónak, az Európa Tanácsnak, a Közös Piacnak (ennek székhelye Brüsszel). Székhelye a NATO-nak és mintegy száz más nemzetközi szervezetnek is. Különösen szoros kapcsolatban áll Hollandiával és Luxemburggal (Benelux Gazdasági Unió).

Gazdaság. Belgium fejlett ipari ország. A nemzeti jövedelem 42%-a származik az iparból, 4%-a a mezőgazdaságból, 21%-a a kereskedelemből és a közlekedésből.

A virágzó nehézipar alapját a gazdag feketeszéntelepek képezik. 1977–1978-ban Belgium évi kőszéntermelése a korábbi 10 000 000 tonnáról 7 080 000-re csökkent, ez a mennyiség nem fedezi a hazai szükségletet, ezért szénből és még inkább kőolajból jelentős behozatalra szorul. Az Ardennekben fontos vasérc-, króm-, ólom-, cink- és foszfátlelőhelyek vannak. A kohászat 1977-ben 7 000 000 t nyersvasat, 11 500 000 t acélt, 357 000 t finomított rezet, 114 000 t ónt és 225 000 t cinket állított elő. A vas- és színesfémkohászat az alapja a fém- és gépiparnak, mely ma az ország nemzeti jövedelmének több mint 20%-át adja (főbb gyártmányai: félkész termékek, vasáruk, gépek és elektronikai berendezések). A vegyiparban a korábban uralkodó koksz- és gáztermeléshez egyenrangú ágazatként csatlakozott a műtrágyagyártás, a kőolajvegyészet, a gumiipar és a festékgyártás. Belgium építőanyagokban is gazdag. Évente 8 000 000 t cementet állít elő, s ennek mintegy 30%-át exportálja. A kvarchomokkincsre épült a világhírű belga üvegipar (a belga kristályüveg és épületüveg keresett cikk a világpiacon).

A könnyűiparon, sőt az egész iparon belül kiemelkedő fontosságú a textilipar. Hagyományos ágazata a csipkeverés („brüsszeli csipke"). A textilipari termékek exportjában a fonal és a félkész gyártmányok játsszák a döntő szerepet. A cukorgyárak az év egy részében hazai cukorrépát, egyébként importált cukornádat dolgoznak fel. Sörtermelése évi 13 000 000 hl (jóval több mint 1 hl jut minden lakosra).

A mezőgazdaság – bár rendkívül belterjes és magas fokon gépesített – csak felerészben tudja fedezni az ország szükségleteit. A terméshozamok tekintetében Hollandiával verseng (búzából hektáronként 44,5 q, burgonyából 346 q, cukorrépából 430 q terem). A műtrágya-felhasználás Európában itt a legnagyobb (hektáronként évi 580 kg), a gépesítettségre jellemző, hogy minden megművelt hektárra 9 traktor, illetve erőgép jut. A birtokok 81%-a 10 hektáron aluli kisbirtok.

Fontos az állattenyésztés; 1977-ben több mint 3 000 000 db szarvasmarhát, 4 600 000 db sertést tartottak. A korábban világhíres nyúltenyésztés fokozatosan veszít jelentőségéből, s helyét egyre inkább a nagyüzemi baromfitartás veszi át.

A tőkés gazdasági válság súlyosan érinti Belgiumot is. Az inflációs ráta az 1975-ös 7,5%-ról 1978-ra 5,5%-ra csökkent, de továbbra is gondot okoz a munkanélküliség és a kőolaj drágulása.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 6780 dollár (1976).

Rendkívül fejlett az út- és vasúthálózat. Belgium 4500 km hosszúságú vasúthálózata a legsűrűbb a világon. Az úthálózat hossza 2400 km. Jelentős a belvízi hajózás a folyókon és csatornákon (1600 km). Tengeri flottája 90 hajóból áll (1 200 000 BRT). Fő kikötője, Antwerpen teherforgalma volumenét tekintve a 4. a világon.

Belgiumot történelmi múltja, földrajzi fekvése a világ egyik legjelentősebb kereskedőországává avatja. Bár lakossága a világ népességének csak 0,25%-a, kereskedelmi forgalma a világforgalom 4%-át teszi ki. Fő külkereskedelmi partnerei az EGK-országok (elsősorban Hollandia és Franciaország) és az Egyesült Államok; velük bonyolítja le áruforgalmának mintegy 70%-át. A szocialista országok részesedése Belgium külkereskedelmi forgalmában viszonylag kicsi (exportjában 2,5%, importjában 1,9%). A bruttó nemzeti termék 50%-a kerül kivitelre. Fő exportcikkei: acél, gépek, járművek, vegyi anyagok.

Oktatás, egészségügy. Az iskolarendszer bonyolult, nem egységes. 6-tól 14 éves korig terjed az általános tankötelezettség. Tulajdonképpen két külön oktatási rendszer van, egy flamand és egy vallon, az adott terület nyelvén. Brüsszelben a tanulók választhatnak, hogy milyen nyelvű iskolába iratkoznak. Belgiumban 5 egyetem van.

1975-ben 563 lakosra jutott egy orvos, 111-re egy kórházi ágy. A várható élettartam férfiaknál 67,8, nőknél 74,7 év (1975).

BULGÁRIA

/BOLGÁR NÉPKÖZTÁRSASÁG/

Területe: 110 911 km²

Lakosainak száma: 8 825 000 (1978)

Fővárosa: Szófia; 970 000 lakos

Hivatalos nyelve: bolgár

Pénzneme: leva

Természeti viszonyok. A Balkán-félsziget délkeleti részén fekszik. Erősen tagolt felszínének csaknem kétharmada hegyvidék. A térszín magassága nyugatról kelet felé csökken. Legjelentősebb hegyvonulata, a Balkán hegység két részre osztja területét. Északon az Elő-Balkán vonulatai húzódnak, majd a Bolgár-tábla dombvidéke fokozatosan ereszkedik alá a Duna völgyéig. A Balkán hegységtől délre, vele párhuzamosan húzódik a Bolgár-középhegység, melynek kiemelkedő része a Vitosa. A Balkán és a Bolgár-középhegység közt termékeny medencék találhatók (pl. a Kazanliki-medence). A középhegységtől délre elterülő medencék közül is a legjelentősebb a Marica-alföld (más néven Ruméliai-medence). Tőle nyugatra emelkedik a Rila–Rodope masszívum, amelynek legmagasabb csúcsai a Rila (Muszala csúcs, 2925 m) és a Pirin-hegységben (Vihren, 2915 m) találhatók. Az alacsonyabb (600–800 m magas) Keleti-Rodope hegység színesércekben gazdag vidék.

Bulgária legnagyobb folyói a Duna, a Marica (bulgáriai szakaszának hossza 322 km), a Tundzsa (350 km), az Iszker (368 km), a Jantra és a Sztruma.

Éghajlata alapjában véve mérsékelten kontinentális, de a déli területek folyóvölgyeiben és medencéiben mediterrán hatások is érezhetők. A forró nyarat az ország területének túlnyomó részén hideg tél követi. Az átlagos évi középhőmérséklet északról délre haladva 10–14 °C között alakul. Az évi csapadék a magashegységekben 1000 mm fölött van, másutt 550–650 mm körüli, délen és Dobrudzsában azonban csak 400–500 mm.

Népesség. Lakosainak több mint 85%-a bolgár, mintegy 10%-a török, kb. 3%-a cigány, fennmaradó része örmény, orosz, görög, román stb.

Államszervezet. Népköztársaság. Az államhatalom legfelsőbb szerve a 400 képviselőből álló nemzetgyűlés, amelynek funkcióit két ülésszak között az államtanács gyakorolja (ez egyben az alkotmányban meghatározott sajátos önálló feladatokat is ellát). A legfelsőbb végrehajtó szerv a minisztertanács.

Történelem, politika. Az ókorban Bulgária területét trák törzsek lakták, őket az i. e. II–I. században a rómaiak igázták le. I. sz. 395 után a terület a kelet-római birodalomhoz tartozott. A türk bolgár törzsek az ún. előbolgárok Közép-Ázsiából érkeztek a Balkánra, s hamarosan összeolvadtak a szlávsággal. A szláv–bolgár államban I. Borisz herceg 865-ben államvallássá emelte a kereszténységet, 885 után bevezették a szláv ábécét, amelyet két szerzetes, Cirill és Metód alkotott meg. Az első bolgár államot a feudális széttagoltság gyöngítette, s így először keleti, majd nyugati része is bizánci hódítás áldozata lett. Az 1186-ban megalakult második bolgár birodalom a XIV. század elejéig állt fenn. 1330-ban a mai Bulgária területe szerb uralom alá került. 1393-ban meghódították a törökök, és török fennhatóság alatt állt egészen 1878-ig. Ez évszázadokra visszavetette fejlődését.

Az 1876-os népi felkelést a törökök még vérbe fojtották, ám az orosz–török háború (1877–1878) meghozta a függetlenséget Bulgáriának, 1879-ben fővárosában, Tirnovóban nemzetgyűlést hívtak össze, amely alkotmányt fogadott el, és megválasztotta az első fejedelmet.

Bulgária az első világháborúban a központi hatalmak oldalán vett részt. 1919-ben a már 1891 óta működő baloldali szociáldemokrata párt felvette a kommunista párt nevet. A pártnak kiemelkedő szerepe volt az 1923. évi népfelkelésben, majd a második világháború alatt kibontakozó partizánmozgalom megszervezésében és irányításában. A kommunisták kezdeményezésére 1943-ban megalakult a Hazafias Front, majd 1944-ben a Népi Felszabadító Hadsereg. 1944. szeptember 5-én bolgár földre lépett a szovjet hadsereg, és 9-én fegyveres felkelés döntötte meg a fasiszta rendszert. Kikiáltották a népköztársaságot. A Hazafias Front kormánya azonnal hadat üzent a fasiszta Németországnak, és baráti viszonyt alakított ki a Szovjetunióval.

A háború után, a népi hatalom éveiben gyökeresen átalakult Bulgária gazdasági és társadalmi élete. Földreformot hajtottak végre, államosították az iparvállalatokat, a bányákat, a bankokat, majd 1958-ig fokozatosan kollektivizálták a mezőgazdaságot. 1949-től ötéves tervek alapján iparosították az országot. Bulgáriában jelenleg a fejlett szocialista társadalom építésén dolgoznak.

A politikai és társadalmi élet vezető ereje a Bolgár Kommunista Párt. A Hazafias Front keretében együttműködik vele a Bolgár Népi Földműves Szövetség és sok más társadalmi szervezet.

Bulgária mintegy száz állammal tart fenn diplomáciai kapcsolatot (a háború előtt a harmincat alig haladta meg az ország diplomáciai partnereinek száma). A Szovjetunióhoz fűződő barátságának mély történelmi gyökerei vannak, s ugyancsak szoros kapcsolatban áll a többi szocialista országgal is. Tagja a Varsói Szerződés Szervezetének és a KGST-nek. Igyekszik jószomszédi kapcsolatokat kialakítani a vele határos nem szocialista országokkal is.

Gazdaság. A népi hatalom éveiben Bulgária elmaradott agrárországból fejlett iparral és jól gépesített mezőgazdasággal rendelkező szocialista ipari-agrár állammá fejlődött.

Bulgária gazdag értékes ásványkincsekben – így kőszénben, barnaszénben, kőolajban, földgázban. Legjelentősebb vasérclelőhelye és egyben kohászati központja Kremikovci. Rezet a török határ mentén és az ország középső részén bányásznak. Jelentős konyhasó-, kaolin-, perlit-, azbeszt- és magnezitkészletei vannak.

Több mint 500 termálvízforrása közül a legismertebb a Sapareva Banja-i.

Az ipari és mezőgazdasági termelés aránya az 1939. évi 20:80-ról 1975 végére 80:20-ra változott. Az ipari termelés a hatodik ötéves terv (1971–1975) idején 55%-kal nőtt, ezen belül leginkább a gépgyártás, a vaskohászat és a fémfeldolgozás aránya növekedett. Hengerelt acélárúból 1976-ban már több mint 2 500 000 tonnát állítottak elő. Fejlődik a színesfémkohászat, és bővül a vegyipar kapacitása. Az előállított elektronikus számítógépek és egyéb berendezések mennyisége 11-szeresére nőtt. A bolgár gyártmányú rakodógépek és szállítóberendezések keresettek a világpiacon.

Bulgária iparában fontos szerepet játszik a hajógyártás, amelynek központjai Várna és Burgasz, valamint Rusze. A könnyűipar egyik legfontosabb ágazata a gyapjú- és pamutszövetgyártás. 1974-ben helyezték üzembe az első szovjet segítséggel épült atomerőművet.

Az ország mezőgazdasági termelésének bázisa a 170 ún. agrár-ipari komplexum (szakosított mezőgazdasági nagyüzemek, élelmiszeripari létesítmények, kutatóintézetek együttese). A lakosság 30%-a dolgozik a mezőgazdaságban. A hasznosítható földterület csak valamivel haladja meg az ország területének a felét. Az 5 982 000 ha művelés alatt álló földből 4 490 000 ha a szántó. A mezőgazdaság legfontosabb ága a növénytermesztés, ezen belül ma is a gabonafélék foglalják el az első helyet. A rossz időjárás ellenére 1978-ban búzából 3 010 000, árpából 1 480 000, kukoricából 2 650 000, burgonyából 388 000 és cukorrépából 1 830 000 tonnát takarítottak be. Bulgária legjelentősebb ipari növénye hagyományosan a dohány (1977: 167 000 000 t, termelésében a 8. a világon), fontos rajta kívül még a napraforgó, a repce és a ricinus. Megkülönböztetett módon gondoskodnak a világhírű bolgár olajrózsáról. Nagy hagyományai vannak a zöldség- és szőlőtermesztésnek. Bulgária a KGST-országok fő csemegeszőlő ellátója. Évi bortermelése meghaladja a 3 000 000 hektolitert. Legjelentősebb bortermelő vidékei Plovdiv, Karlovo, Pleven és Rusze környékén vannak. A bolgár bor 70%-át külföldön adják el.

Az állattenyésztés bázisai is egyre inkább a szakosított agrár-ipari komplexumok lesznek. Az állatállomány 1977-ben a következő volt: juh 7 620 000, szarvasmarha 1 400 000, sertés 2 600 000 és baromfi 24 640 000 db.

Az 1976–1980-as hetedik ötéves terv célul tűzte ki az ipari termelés 55%-os, valamint a mezőgazdasági termelés 20%-os növelését. A költségvetési kiadások kétharmadát ipari rekonstrukcióra fordítják. Az iparfejlesztésben a hangsúlyt a fogyasztási cikkek termelésére helyezik.

Jelentős az ország idegenforgalma. A Fekete-tenger partján épült és ma is folyamatosan tovább épülő üdülőterület leglátogatottabb helyei Aranyhomok, Druzsba, Napospart és Albena. Télen a Rila és a Rodope hegység síparadicsomát keresik fel a pihenni vágyók és a sportkedvelők. 1977-ben 4 500 000 turista járt Bulgáriában.

Vasúton bonyolódik le a forgalomnak csaknem 40%-a. A vasútvonalak hossza 6300 km (1050 km villamosított), a közutaké 33 000 km. Nagy jelentősége van a fekete-tengeri és a dunai hajózásnak. Bulgária kereskedelmi flottája 120 hajóból áll, és térfogata meghaladja a 700 000 bruttóregisztertonnát.

A külkereskedelemből származik a bruttó nemzeti termék értékének 40%-a. A külkereskedelmi forgalom 80%-a a KGST-országokra, 18,3%-a a tőkés- és fejlődő országokra jut. Legjelentősebb tőkés kereskedelmi partnerei az NSZK és Olaszország. Fő kiviteli cikkei: ipari szállító- és rakodóberendezések, dohány és dohányipari termékek, konzervek, bor, pálinka, tejtermékek, húsáruk, textil- és bőripari termékek, színesfém-koncentrátumok, vegyi áruk. A behozatal fő tételei: ipari termékek (acél, gépek, komplett gyárberendezések) és nyersanyagok (kőolaj, gyapot, kaucsuk stb.). 1976-ban a behozatal értéke kb. 20%-kal haladta meg a kivitelét, 1978-ra jelentősen bővült a kivitel, s az export és az import értéke megközelítően egyenlő volt.

Oktatás, egészségügy. Az általános iskola 8 osztályos, elvégzése ingyenes, látogatása kötelező. A tankötelezettség a 7–16 évesekre terjed ki. Fokozatosan áttérnek a középiskolai képzést is magában foglaló 10 osztályos iskola kötelezővé tételére. Ebben a VII–X. osztályos tanulók meghatározott irányú felkészítést kapnak választott szakmájuk szerint. A felsőoktatási intézmények száma 22, hallgatóiké meghaladja a 100 000-et.

A fejlett szervezetű egészségügyi ellátás ingyenes a minden bolgár állampolgárra kiterjedő általános társadalombiztosítási rendszer keretében. A gyógyszerekért csak igen mérsékelt térítési díjat kell fizetni. 1977-ben 73 450 kórházi ágyat tartottak nyilván, az orvosok száma 18 240 volt.

CIPRUS

/CIPRUSI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 9251 km²

Lakosainak száma: 690 000

(1977, becslés)

Fővárosa: Nicosia; 117 100 lakos (1973)

Hivatalos nyelve: görög és török

Pénzneme: ciprusi font

Természeti viszonyok. Ciprus szigete a Földközi-tenger keleti medencéjében terül el, Törökországtól mintegy 75 kilométernyire, Szíria partjaitól alig 100 kilométernyire. A földkerekség legfestőibb helyei között tartják számon. Északi részén, a parttal párhuzamosan a Kyrenia-hegység húzódik, középső részét a Troodos masszívum foglalja el (legmagasabb pontja 1953 m). Közöttük a déli parti síksággal összefüggő, tágas Messaria medence terül el.

Jelentős folyója nincs – a leghosszabb folyó, a Pedias mindössze 96 km hosszú –, ezért gyakran vízellátási nehézségekkel küszködik.

Éghajlata mediterrán, a Troodos magasabb részein kontinentális, itt télen (december–március) havazik és fagy, míg más helyeken ebben az évszakban az átlagos hőmérséklet 10–15 °C. Az évi csapadékátlag 360–600 mm, a Troodosban 1100–1200 mm.

Népesség. Lakosságának 78%-a görög, 18%-a török, fennmaradó része örmény, angol, szír, arab.

Hivatalos vallások a görögkeleti (ezt követik a görögök) és a szunnita mohamedán (a török lakosság vallása). A szírek maronita keresztények.

Államszervezet. Köztársaság. Az alkotmány szerint az államfőt (a köztársasági elnököt) az ország görög, az alelnököt török közössége választja meg. A törvényhozó hatalmat az egykamarás parlament, a végrehajtó hatalmat a minisztertanács gyakorolja. Mindkét testületben meghatározott arányban képviselteti magát a szigetország görög, illetve török népközössége. Az alkotmány megtiltja mind a más állammal való egyesülést, mind a sziget felosztását.

A ciprusi törökök 1963 decemberében kivonultak az ország vezető testületeiből. Az alelnöki tisztet ekkor betöltetlennek nyilvánították.

A sziget északi, Törökország által megszállt részén 1975 februárjában a török közösség vezetői egyoldalúan kikiáltották az ún. Ciprusi Török Szövetségi Államot, elfogadták ennek „alkotmányát”, és létrehozták önálló államigazgatási szerveit.

Történelem, politika. Ciprus szigete az i. e. II. évezredben mükénéi fennhatóság alá került, majd az akhájok foglalták el. Az i. e. IV. században Nagy Sándor hódította meg, ezt követően egyiptomi birtok volt. Az i. sz. IV–VII. század közötti bizánci uralom mély nyomokat hagyott. A bizánciakat az arabok követték. A harmadik keresztes háborúban (1192) Oroszlánszívű Richárd meghódította a szigetet, ezután kezdődött a feudalizmus kialakulása Cipruson. Ezt követően az ország velencei uralom alá került. 1571-től 1878-ig török megszállás alatt állt, ekkor telepedtek le itt a mai török lakosok ősei. 1878-ban a török szultán és Anglia szerződése gyakorlatilag angol fennhatóság alá utalta, bár Nagy-Britannia hivatalosan csak 1914-ben annektálta. 1925-ben koronagyarmattá nyilvánították, Anglia erős katonai és tengerészeti támaszponttá alakította a földrajzi helyzeténél fogva rendkívüli stratégiai jelentőségű szigetet.

A második világháború után Ciprus görög lakossága egyre erőteljesebben követelte a sziget Görögországhoz csatolását, az ún. enoziszt. Az angolellenes EOKA (Ciprusi Szabadságharc Nemzeti Szervezete) mozgalom politikai vezetője Makariosz érsek volt, az 1956 után fellángolt fegyveres harcokat pedig Grivasz tábornok irányította. A brit kormány szükségállapotot rendelt el, száműzte Makariosztet, és a görögök elleni terrorakciókra ösztönözte a török kisebbséget. 1959-ben Zürichben Nagy-Britannia, Görögország, Törökország és Ciprus képviselői megállapodtak abban, hogy a szigetország a következő évben függetlenné válik. A megállapodás szerint Anglia megtarthatta ciprusi támaszpontjait, Görögország és Törökország pedig jogot kapott arra, hogy csapatokat állomásoztasson a szigeten. Az ország függetlenségét Anglia, Törökország és Görögország garantálta, és a szerződés a közvetlen beavatkozás lehetőségét is fenntartotta e három NATO-tagállam számára. A független Ciprus elnöke Makariosz érsek lett, aki 1977-ig, haláláig töltötte be ezt a tisztet.

1963 végén a török kisebbség az anyaország támogatásával fegyveres lázadást robbantott ki. Az ENSZ rendfenntartó erőket küldött az országba (1964). A válság megmutatta az enozisz politikai, társadalmi és katonai hátrányait. Az Amerikabarát athéni katonai junta 1967-es hatalomra jutásakor Makariosz feladta az egyesülés gondolatát. Az athéni ezredesek támogatásával az 1971-ben Ciprusra titokban visszatért Grivasz tábornok az enozisz még megmaradt híveiből EOKA–B néven illegális terrorszervezetet hozott létre a Makariosz-kormány megdöntésére. 1974-ben Makariosz eltávolította a fegyveres erők kötelékéből a szervezet támogatóit, és felszólította Athént, hogy hívja vissza a felforgató erőkkel együttműködő katonatiszteket. Válaszul a NATO és a görög junta a ciprusi Nemzeti Gárda athéni tisztjeit, szélsőjobboldali és nacionalista erőket felhasználva államcsínyt szervezett. Azzal, hogy a török csapatok ugyanakkor megszállták a sziget északi harmadát, két NATO-tagország közvetlen konfliktusba került. A görög junta belebukott a ciprusi kalandba.

1975-ben a Törökország által megszállt területen a ciprusi törökök vezetői egyoldalúan kikiáltották az önálló Ciprusi Török Szövetségi Államot. Ezt sem a ciprusi kormány, sem a külföldi hatalmak nem ismerték el. A ciprusi görök és török közösség között folyó tárgyalások nem hoztak eredményt. A török fél megtagadta, hogy az ország területének megszállt harmadáról visszavonuljon a nemzetiségi elhelyezkedésnek megfelelő területrészre, s számos lépéssel megerősítette, hogy ezt a későbbiekben sem kívánja megtenni.

Makariosz 1977-ben bekövetkezett halálát a ciprusi török közösség vezetői a sziget végleges kettészakítására próbálták felhasználni, azt hangoztatva, hogy az új elnök nem Ciprus államfője, csupán a sziget görög közösségének vezetője. A két közösség vezetőinek alkalmankénti megbeszélései nem hoztak eredményt.

Ciprus a Brit Nemzetközösség és az Európai Tanács tagja, az EGK társult állama.

Gazdaság. Elmaradott mezőgazdasági ország. Az elhúzódó politikai válság, a sziget megosztottsága súlyos gazdasági károkat okoz.

A munkaképes lakosság 37%-a a mezőgazdaságban dolgozik, de a nemzeti jövedelemnek mindössze 18%-át termelik itt. A legfontosabb termények a burgonya, a szőlő és más gyümölcsök, így a citrusfélék (narancs kb. évi 200 000 t, citrom kb. 40 000 t).

Az ipar részesedése a nemzeti jövedelem előállításában alig éri el a 25%-ot. Ciprus világviszonylatban is számottevő azbeszt-, pirit- és krómérckitermelése a külföldi vállalatoknak a válságos politikai helyzet kiváltotta bizalmatlansága miatt visszaesett. Az országban szinte kizárólag könnyű- és élelmiszeripari üzemek működnek.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 1480 dollár (1976).

Vasúthálózata nincs, az úthálózat hossza 9680 km, ebből 4462 km aszfaltozott (1977). A kereskedelmi flotta nagysága 2 460 000 BRT (1977).

A külkereskedelem deficitjét az import megszorításával 1975-ben jelentős mértékben sikerült csökkenteni. A fizetési mérleget javítják az 1976-ban ismét megindult idegenforgalom jelentős bevételei. A kivitelt főként mezőgazdasági (49%) és élelmiszeripari termékek, valamint nyersanyagok (vasérc) alkotják.

Legfontosabb kereskedelmi partnerei: Anglia, Görögország, az NSZK, Olaszország és az Egyesült Államok. Sok árut vásárol a Szovjetuniótól.

Oktatás, egészségügy. Mindkét közösségnek megvan a maga oktatási rendszere. Az elemi iskola is és a középfokú oktatás is 6 éves (az utóbbi 3 év gimnázium, 3 év líceum). A szigeten 9 idegen nyelvű iskola működik. A felsőfokú oktatást pedagógiai főiskola és néhány műszaki főiskola képviseli.

1183 lakosra jut egy orvos, 200-ra egy kórházi ágy (1975). A várható élettartam 71 év.

CSEHSZLOVÁKIA

/CSEHSZLOVÁK
SZOCIALISTA KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 127 876 km²

Lakosainak száma: 14 980 000 (1977)

Fővárosa: Prága; 1 200 000 lakos

Hivatalos nyelve: cseh és szlovák

Pénzneme: korona

Természeti viszonyok. Közép-Európában terül el. Természetföldrajzi szempontból három nagy területegységre osztható: az ókori hegységrendszer maradványaira, a Kárpátok fiatal lánchegységeire és az ezektől délre elterülő síkságokra. A Cseh-medencét, a Cseh-masszívum központi részét kristályos kőzetekből álló peremhegységek – a Szudéták, az Óriás-hegység, az Érchegység, a Cseh-erdő és a Šumava – övezik. Délkeleten a szelídebb halmokból és völgyekből álló Cseh–morva-dombság határolja, a tőle délre elterülő Morva-medence már a Bécsi-medencével függ össze. Szlovákia általános jellegét a hat különböző övezetből (homokkő, mészkő, külső és belső kristályos öv, lekopott őshegység, vulkáni övezet) álló Kárpátok adják meg. Az övezetek között 300–900 m magasságban medencék alakultak ki. A Kárpátok tájának népességét ezek a medencék – Szepesi, Liptói, Turóci, Trencséni, Handlovái, Nyitrai stb. – tömörítik. Az ország legmagasabb pontja a Gerlachovský-csúcs (2655 m) a Magas-Tátrában. Szlovákia déli részén terül el a Duna menti Szlovák-alföld.

Csehszlovákia legfontosabb folyói a Moldva (435 km), az Elba (396 km), a Vág, a Duna és az Odera.

Az éghajlat óceáni hatásoktól befolyásolt, mérsékelten kontinentális; a cseh országrészben kiegyenlítettebb, mint Szlovákiában. A hegyvidékeken évente átlagosan 1500–2000 mm, a medencékben, valamint az alföldeken 500–800 mm csapadék hull.

Népesség. A cseh lakosság száma kb. 9 300 000, a szlovákké 4 700 000. Mintegy 580 000 magyar, 77 000 német, 71 000 lengyel, 61 000 ukrán és orosz él az országban.

Csehszlovákiában 18 egyház és vallási közösség működik, élve az alkotmány biztosította vallásszabadsággal. A legjelentősebbek a római katolikus, a görög katolikus és a csehszlovák huszita egyház, Szlovákiában pedig az evangélikus egyház.

Államszervezet. Szövetségi állam, amelynek két egyenjogú tagja van: a Cseh Szocialista Köztársaság és a Szlovák Szocialista Köztársaság. Az ország legfelsőbb államhatalmi és törvényhozó szerve a Népi Kamarából és a Nemzetek Kamarájából álló Szövetségi Gyűlés. A Népi Kamara 200 képviselőjét Csehszlovákia egész területén közvetlenül választják, a Nemzetek Kamarájának 150 képviselőjét pedig fele-fele arányban a Cseh, illetve a Szlovák Szocialista Köztársaságban, szintén közvetlen úton. A Szövetségi Gyűlés a két kamara együttes ülésén 5 évre választja meg a köztársaság elnökét. Mind a két tagköztársaságnak van saját törvényhozása (Cseh Nemzeti Tanács, illetve Szlovák Nemzeti Tanács) és kormánya is. A legfőbb végrehajtó szerv a szövetségi kormány, élén a miniszterelnökkel.

Történelem, politika. A mai Csehszlovákia területének egy részére az i. sz. IV. századtól települtek be szláv törzsek, amelyek a VI. században törzsszövetségben egyesültek. A korai feudális állam azonban a VII. században szétesett. A IX. század elején kialakult nagymorva birodalom valószínűleg magában foglalta a csehek és a szlovákok őseinek egész települési területét. A nagymorva birodalom a XI. században vereséget szenvedett a magyaroktól, akik kiterjesztették uralmukat a későbbi Szlovákia egész területére. Az itt megtelepedett szláv lakosságból alakult ki a szlovák nép, amely 1918-ig a magyar állam keretében, de a csehekkel szoros kulturális kapcsolatban fejlődött.

A cechové törzs vezetésével a X. században egyesült bohémiai szláv törzseknek, vagyis a cseheknek szakadatlanul harcolniuk kellett a hűbéri uralomra törő német királyok ellen. A XIII–XIV. században Csehország közép-európai nagyhatalommá lett, amely területileg is terjeszkedett, s mind gazdasági, mind kulturális téren Európa legfejlettebb országai közé tartozott. A XV. századi cseh történelem legfontosabb mozzanata az egyházi és társadalmi reformokat követelő huszita mozgalom volt. Az 1526-ban létrejött Habsburg-birodalom a cseh országrészeket autonóm területként foglalta magában, Szlovákia viszont Magyarország részeként került a császársághoz. A harmincéves háború (1618–1648) a csehek felkelésével kezdődött, amelynek során kimondták a Habsburgok trónfosztását. 1620-ban azonban a cseh rendek és szövetségeseik megsemmisítő vereséget szenvedtek, s ezzel csaknem három évszázadra megszűnt a csehek nemzeti önállósága: 1627-ben az ún. új tartományrend Csehországot közvetlenül Bécs kormányzása alá rendelte. A XVIII. század legvégén a cseh tartományokban nagy erővel megindult az iparosodás, s ezzel együtt a városiasodás folyamata.

A szlovák nemzeti ambiciók, amelyek a nehéz politikai és társadalmi körülmények miatt később bontakoztak ki, az 1848-as forradalomban jelentkező nemzeti önkormányzati törekvésekben öltöttek testet a leghatározottabb formában.

Az első világháború eseményei, a nemzeti önrendelkezési jogért küzdő népmozgalom fellendülése végül is oda vezettek, hogy 1918-ban kikiáltották az önálló Csehszlovák Köztársaságot, de ezen belül Szlovákia nem kapott autonómiát. 1921-ben megalakult Csehszlovákia Kommunista Pártja.

A nyugati hatalmak müncheni árulása és a burzsoá Beneš-kormány 1938. szeptemberi kapitulációja következtében Csehszlovákia csaknem egynegyed részét bekebelezte a hitleri Németország, majd 1939 márciusában megszállta az ország egész területét, s létrehozta az ún. Cseh–Morva Protektorátust és önálló egységként a szlovák fasiszta bábállamot. A kibontakozó ellenállási harc a Szovjetunió elleni német támadás után megerősödött, s több helyütt fegyveres formát öltött. Ennek csúcspontja a szlovák felkelés volt 1944 augusztusában, majd a prágai felkelés 1945 májusában.

Az országnak a fasiszta német csapatoktól való megtisztítása után a Cseh és Szlovák Nemzeti Front kormánya került hatalomra, s megkezdődött a demokratikus átalakulás. 1948-ban a burzsoázia a nyugati reakció támogatásával ellenforradalmi puccsot kísérelt meg, a dolgozók azonban a kommunista párt vezetésével meghiúsították a terveit. Az ország a szocialista építés útjára lépett. 1960-ra a szocialista termelési viszonyok uralkodóvá váltak Csehszlovákiában. A szocializmus győzelmét az ugyanebben az évben elfogadott alkotmány rögzítette. A Csehszlovák Köztársaság nevét ekkor változtatták Csehszlovák Szocialista Köztársaságra. Csehszlovákia népe nagy eredményeket ért el a szocialista építésben, ennek során azonban elkövettek bizonyos hibákat is (személyi vezetés, bürokratizmus, a nemzeti kérdés nem megfelelő megoldása, a szocialista törvényesség megsértése). Az elégedetlenséget kihasználta a belső és külső reakció. 1968-ban a jobboldali erők egymás után foglalták el a párt- és az államgépezet döntő pozícióit, és az a veszély fenyegetett, hogy győz a „csendes ellenforradalom". A szocializmust csak külső segítséggel lehetett megmenteni. A Varsói Szerződés öt tagországa internacionalista segítséget nyújtott a népi hatalom megvédéséhez. Az ellenforradalmi tervek összeomlottak. Csehszlovákia Kommunista Pártjának új központi bizottsága intézkedéseket tett a párt vezető szerepének megerősítésére, a jobboldali opportunizmus és a nacionalizmus szétzúzására, a párt és az ország helyzetének konszolidálására. Egy 1968-ban hozott törvény intézkedett arról, hogy az ország államformája szövetségi köztársaság legyen.

A társadalom vezető ereje Csehszlovákia Kommunista Pártja (Szlovákia Kommunista Pártja ennek területi szervezete). Az országban több kis párt működik (Csehszlovák Néppárt, Csehszlovákia Szocialista Pártja, Szlovák Megújulás Pártja). A Nemzeti Front – a CSKP vezetésével – egyesíti a politikai pártokat és a társadalmi szervezeteket, ezek e front keretében vesznek részt az államhatalom gyakorlásában.

A Csehszlovák Szocialista Köztársaság tagja a Varsói Szerződés Szervezetének, a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsának és számos más nemzetközi szervezetnek. Külpolitikájának alaptörekvése, hogy minden tekintetben fejlessze az együttműködést a testvéri szocialista országokkal. Aktívan harcol az európai és az egyetemes békéért és biztonságért. Ebben a tekintetben is jelentős lépés volt, hogy 1973-ban ratifikálták a Csehszlovákia és az NSZK közötti kapcsolatok normalizálásáról szóló szerződést.

Gazdaság. Csehszlovákia fejlett ipari ország. Részesedése a világ ipari termeléséből hozzávetőlegesen 1,6% (lakossága a világ lakosságának 0,4%-a). Az ipari össztermelést tekintve 20., az egy főre jutó ipari termékek mennyiségét tekintve a 12. a világon. Az ipari termelés volumene 1970 és 1976 között 46%-kal nőtt. A nemzeti jövedelem 65%-a az iparból (ebből 13% az építőiparból) származik.

Ásványkincsekben gazdag. Összes széntermelése 1976-ban meghaladta a 121 000 000 tonnát (az egy lakosra jutó széntermelés tekintetében az elsők között van a világon). Értékes ásványkincse még a kaolin és a magnezit. A hatvanas évek óta elektromosenergia-termelése megkétszereződött (1978-ban 66,4 milliárd kWó), ennek ellenére Csehszlovákia energiaimportőr a KGST közös energetikai rendszerének tagjaként. A helyben előállított energia nagy része hőerőművekből, kb. 15%-a vízi erőművekből származik.

A feldolgozó ipar vezető ága a gépgyártás (szerszámgépek, gyárberendezések, szállító-, anyagmozgató gépek, járművek). 1978-ban 159 000 db személyautó készült a csehszlovákiai autógyárakban. 1977-ben 9 300 000 t nyersvasat, 15 300 000 t acélt, több mint 10 000 000 t hengerelt árut állítottak elő (az egy főre jutó nyersvastermelést tekintve az 5., az egy főre jutó acéltermelést tekintve a 4. a világon). A könnyűipar legjelentősebb ágazatai a textil-, a bőr- és cipő- (1978: 115 700 000 pár), valamint a nagy hagyományú üveg- és porcelánipar. Fontos ágazat az erdő kincseire épülő faipar. (1978-ban 4 310 000 m³ fenyőt és lombos fát dolgoztak fel, 856 000 t papírt gyártottak.)

A csehszlovák ipar fejlődésében igen nagy jelentőségű volt a korábban elmaradott Szlovákia iparosítása.

A mezőgazdaság – jó termés esetén – a legfontosabb terményekből (takarmányfélék, zöldség és gyümölcs kivételével) ki tudja elégíteni a hazai szükségletet. A mezőgazdaságban a szocialista viszonyok az uralkodók; szövetkezetek gazdálkodnak a mezőgazdasági terület kb. 65%-án, ezenkívül állami gazdaságok is működnek. A korábban több mint 4000 szövetkezet a termelés koncentrálása és szakosítása érdekében a hetvenes évek második felére 2000-ben egyesült. A szövetkezetek számos közös beruházást hajtanak végre. Bár a gépek többségét maguk vásárolják, gép- és traktorállomások is működnek. Csehszlovákia fő terményei a gabonafélék (a vetésterületnek több mint a felét ezek foglalják el). A búza termésátlaga 1974-re elérte a hektáronkénti 39,3 mázsát (az 1966–1970. évek átlaga 28,9 q volt), a hektáronkénti hozamok terén Csehszlovákia megközelíti a mezőgazdaságilag legfejlettebb európai országokat. Fontos szántóföldi növények még a rozs és az árpa, valamint a kukorica és a burgonya. Az állattenyésztés majdnem fedezi a lakosság húsfogyasztását. A háború előttihez képest főleg a sertésállomány nőtt.

1977-ben több mint 14 000 000 külföldi kereste fel Csehszlovákia természeti szépségekben gazdag tájait.

Csehszlovákiának kiterjedt vasút- és úthálózata van. A vasútvonalak hossza meghaladja a 13 000 kilométert, az utaké a 73 000 kilométert. A közutakon bonyolódik le a személyforgalom 20%-a. Jelentős a belföldi folyami (Elba, Duna) hajózás. Mind belföldi, mind nemzetközi légi forgalma fejlett.

Nemzetközi kereskedelmének zömét a szocialista országokkal bonyolítja le (1975-ben 67,5%). Legfontosabb kereskedelmi partnerei a Szovjetunió (az összforgalom egyharmadával) és a KGST többi országa. Legjelentősebb tőkés partnerei Ausztria és Olaszország. Állandóan bővíti kapcsolatait a fejlődő országokkal. Fő exportcikkei: gépek és berendezések (50,1%), ipari fogyasztási cikkek (17,3%), vegyi áruk, könnyűipari termékek, gépkocsik stb. Főként fűtőanyagokat és ipari nyersanyagokat, valamint gépeket és közszükségleti cikkeket importál.

Oktatás, egészségügy. Az általános iskola 9 évfolyamos, a 6–15 éves korú gyermekek látogatják. Az általános iskolát elvégzők 90%-a tanul tovább középiskolában vagy szakmunkásképzőben. A 39 egyetemnek és főiskolának 1977–1978-ban 179 000 hallgatója volt. Fokozatosan megteremtik a feltételeket a kötelező középiskolai oktatás bevezetéséhez, ennek érdekében a jelenlegi 9 éves helyett bevezetik a 8 éves általános iskolai oktatást, s növelik az érettségit is adó szakoktatás arányát.

Az egészségügyi ellátás ingyenes, a társadalombiztosítás (nyugdíj, betegségbiztosítás) az egész lakosságra kiterjed. 350 lakosra jut egy orvos, 1000 lakosra egy kórházi ágy. A várható életkor 70,3 év.

DÁNIA

/DÁN KIRÁLYSÁG/

Területe: 43 074 km^2

Lakosainak száma: 5 105 000 (1978)

Fővárosa: Koppenhága; 1 300 000 lakos

Hivatalos nyelve: dán

Pénzneme: dán korona

Természeti viszonyok. Északnyugat-Európában fekszik. Magában foglalja a Jylland-félsziget nagy részét és a közel fekvő szigeteket (Sjaelland, Fyn, Lolland, Fålster stb.), valamint a balti-tengeri Bornholm szigetét. Dániához tartozik még 480 kisebb sziget meg a belső autonómiával rendelkező Feröer-szigetek és Grönland.

Dánia egésze enyhén hullámos alföldi táj. A legkiemelkedőbb pont a 173 m magas Yding Skovhøj. A nyugati partvidéket széles dűnesorok kísérik és védik a tengertől.

Leghosszabb folyója a Gudenå (158 km).

Éghajlata óceáni, a tenger kiegyenlítő hatása nyugatról kelet felé csökken. Az évi középhőmérséklet 7–8 °C, az évi csapadék nyugatról keletre haladva 800–550 mm között változik.

Népesség. Az ország lakosságának 98%-a dán, a dánokon kívül főként németek és svédek lakják. Grönland lakosságának túlnyomó része eszkimó.

A legelterjedtebb vallás (94%) a lutheránus.

Államszervezet. Alkotmányos örökletes monarchia. Az uralkodó feloszlathatja a parlamentet, a parlamenti erőviszonyok figyelembevételével ő nevezi ki a kormányfőt és elnököl a kormány ülésein. A 179 tagú egykamarás parlamentet (Folketing) 4 évenként választják újjá arányos választási rendszer alapján (Grönlandot és a Feröer-szigeteket 2–2 küldött képviseli).

Történelem, politika. A germán dán törzsek az V–VI. században áramlottak be a mai Dánia területére. 800-ban alakult meg a dán királyság. A IX–X. században a dán viking harcosok Európa-szerte portyáztak, megostromolták Párizst, és elfoglalták Kelet-Angliát. A dánok 974-ben vették fel a kereszténységet. A feudális dán államot Kékfogú Harald alapította 985-ben. A X–XI. században a dánok megszállták Angliát és Norvégiát, azonban Nagy Kanut halála (1035) után ez a birodalom felbomlott. 1227-ben a német hűbérurak háborút indítottak Dánia ellen, és megszállták jelentős területeit. Ettől kezdve a dán és német rendeket egyre szorosabb szálak kapcsolták egymáshoz, és Dániát erős gazdasági kötelékek fűzték a Hanza-szövetséghez. 1380-tól perszonálunióban volt Norvégiával, s vezető szerepe volt az 1397-ben létrejött dán–svéd–norvég unióban, melyhez rövid időre csatlakozott Finnország is. Svédország és Finnország 1448-ban gyakorlatilag kivált az unióból, és a XVI. század közepén a Dániával vívott hosszú harcok után megszületett a svéd nemzeti királyság is. A XV–XVI. században Dánia a balti-tengeri hegemónia elnyeréséért harcolt, és a XVI. század második felében sikerült is célját elérnie. Egyidejűleg gyarmatokat szerzett Nyugat-Indiában. 1643 és 1660 között több háborút viselt Svédország ellen, melyekben végül is alulmaradt, és ezzel véget ért egyeduralma a Balti-tengeren. A polgárság sikeres antifeudális harcának eredményeként a század második felében eltörölték a jobbágyságot, korlátozták a nemesi kiváltságokat, és betiltották a rabszolgakereskedelmet. Napóleon hadjáratai idején Dánia nem csatlakozott a franciaellenes koalícióhoz, emiatt szembekerült Nagy-Britanniával.

A XIX. század első felében Dániában is lezajlott az ipari forradalom, a század ötvenes-hatvanas éveire végleg kialakultak a tőkés termelési viszonyok, s megszülettek a munkásság szervezetei is.

Az első világháborúban Dánia semleges maradt. 1916-ban nyugat-indiai birtokait eladta az Egyesült Államoknak. 1918-ban megszűnt Izland gyarmati státusa, és a sziget perszonálunióra lépett Dániával.

A második világháború éveiben a hitlerista hadsereg megszállta. A háború után feladta a semleges politikát, és csatlakozott a nyugati hatalmak katonai, politikai és gazdasági tömbjeihez.

A kis országban sok párt van. A munkásmozgalmat négy párt, illetőleg pártcsoport képviseli. A liberálisok megosztottsága hetvenéves múltra tekint vissza. A képviselői mandátumok jelentős része négy olyan párt, illetve pártcsoport között oszlik meg, amely 1970 után alakult. 1975 óta kisebbségi szociáldemokrata kormánya van Dániának (1978-ban a szociáldemokraták átmenetileg a jobboldali liberális demokratákkal koalícióban kormányoztak, azonban a két párt között gazdaságpolitikai kérdésekben áthidalhatatlan ellentétek támadtak, így rendkívüli választásokat kellett tartani).

A növekvő gazdasági nehézségek miatt 1977–1978-ban számos tüntetés és sztrájk zajlott le az országban.

Dánia autonóm része a Feröer-szigetek, külső országrésze Grönland.

Dánia a NATO egyik alapitó tagja, területén különféle katonai létesitmények vannak, Grönlandon az Egyesült Államok stratégiai fontosságú támaszpontokat tart fenn. Szorosan együttműködik katonailag az NSZK-val, hadereje egyesített nyugatnémet–dán parancsnokság irányítása alatt áll. Nem járult hozzá azonban ahhoz, hogy területén nukleáris fegyvereket tároljanak.

Tagja az Európai Gazdasági Közösségnek, az Európa Tanácsnak és az Északi Tanácsnak.

Gazdaság. Fejlett ipari-agrár ország. Gazdasága erősen koncentrált, 25 részvénytársaság ellenőrzése alatt áll az ipari, a mezőgazdasági és a kereskedelmi-pénzügyi vállalatok több mint 53%-a. A bankműveletek 56%-át három bank végzi. Az iparvállalatok mintegy 33%-a külföldi (amerikai, svéd, angol, nyugatnémet stb.) kézben van. A nemzeti jövedelem 39%-a az iparból, 14%-a a mezőgazdaságból, 25%-a a kereskedelemből és a közlekedésből származik. Csak a posta, a vasút és a közszolgáltatások vannak állami tulajdonban.

A második világháború előtt Dánia

szinte kizárólag agrárország volt, az iparosítás a háború után indult meg nagy lendülettel. Ma már az export kétharmad részét iparcikkek teszik ki. Bár nyersanyagban szegény, erőteljesen fejlődik a vas- és fémfeldolgozó ipar, a gépgyártás, az elektrotechnikai ipar, a vegyianyaggyártás. Fontos és dinamikusan fejlődő iparág a hajóépítés, az élelmiszer-feldolgozás, a bútor- és a textilgyártás, amelyek egyre nagyobb hányadát adják a kivitelnek. Dánia gazdasági fejlődése szempontjából nagy jelentőségű az északi-tengeri kőolaj feltárása, amely a becslések szerint a belföldi igények 15%-át fedezheti. 1976-ban Dánia villamos erőművei 20,9 milliárd kWó energiát termeltek. A kohók 1978-ban 684 000 t nyersvasat állítottak elő.

Dánia mezőgazdasága rendkívül fejlett, nemzetközileg versenyképes (a Közös Piac agrárpolitikája kedvez Dániának). A kistermelők szövetkezetekbe tömörültek, a szövetkezetek gondoskodnak a termelés elősegítését célzó folyamatos kutatómunkáról, a felvásárlásról és az értékesítésről. A fő mezőgazdasági ágazat az állattenyésztés, a hús- és tejtermelés. 1976-ban több mint 3 600 000 szarvasmarhát, 7 600 000 sertést tartottak; 5 200 000 l tejet, 1 035 000 t sertés- és marhahúst, 139 000 t vajat és tejszínt, 152 000 t sajtot termeltek. A szántóterület nagysága 2 600 000 ha. Ezen főleg búzát, árpát, rozsot és zabot termesztenek.

A fizetési mérleg állandó deficitjének fő okai az olajimport és a kamatterhek, amelyeket a felvett kölcsönök után kell fizetnie az országnak. 1977–1978-ban két ízben is leértékelték a koronát, az inflációs ráta 7,6%-os volt, a munkanélküliség 6% körüli.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 7450 dollár (1976).

Dánia vasútvonalainak hossza 2500 km, úthálózatáé 65 000 km. A teher- és személyforgalomban jelentős szerepe van a hajózásnak (a kereskedelmi flotta űrtartalma 488 701 BRT [1977]). Az országot érintik az NSZK, Svédország és Norvégia közötti kompjáratok. A koppenhágai repülőtér fontos nemzetközi csomópont.

Fő kereskedelmi partnerei: a Benelux-államok, a skandináv országok, Nagy-Britannia és az Egyesült Államok. 70%-ban ipari termékeket (gépeket, járműveket, textíliát, porcelánt stb.) ad el külföldön. Exportjának kb. negyedét élőállat, hús, méz, tojás, tejtermékek teszik ki. A behozatal túlnyomórészt energiahordozókból és ipari nyersanyagokból áll. 1978-ban az import értéke több mint 30%-kal meghaladta az exportét.

Oktatás, egészségügy. A tankötelezettség 9 osztályra terjed ki, a 10. osztály elvégzése önkéntes. Tervezik a 12 osztályos iskola bevezetését. A tanulók 90%-a állami iskolába jár; vannak államilag támogatott magániskolák is. A kötelező osztályok elvégzése után 2–3 év továbbtanulás (középiskola) szükséges az egyetemi felvételhez. 1977-ben az 5 egyetemnek és 3 műszaki főiskolának 53 400 hallgatója volt.

A társadalombiztosítás az egész lakosságra kiterjed, a kórházi ápolás ingyenes. 522 lakosra jut egy orvos, 117 lakosra egy kórházi ágy. A várható életkor 74 év.

FERÖER-SZIGETEK

Területe: 1399 km²

Lakosainak száma: 41 570 (1977)

Hivatalos nyelve: feröeri és dán

Fővárosa: Thorshavn; 11 600 lakos (1977)

Pénzneme: feröeri korona

Dánia autonóm része.

Természeti viszonyok: 18 tagú szigetcsoport az Atlanti-óceánban, Skócia és Írország között.

Éghajlata a tenger hatására mérsékelt, a tél enyhe, csapadékos, a nyár hűvös. Az évi átlaghőmérséklet 7 °C.

Népesség: Túlnyomórészt feröeriek lakják.

A lakosság zöme lutheránus.

Államszervezet: Önállóan dönt belső ügyeiről; a honvédelem, a külpolitika, az igazság- és a pénzügy kérdéseiben azonban a dán parlament illetékes, ahova a Feröer-szigetek két képviselőt delegál. A helyi parlament 26 tagú, a mandátumok 6 párt között oszlanak meg.

Történelem, politika. A szigetek 1380 óta tartoznak Dániához. A második világháborúban, amikor a hitleri csapatok megszállták Dániát, Nagy-Britannia fennhatósága alá kerültek, de 1945-ben visszacsatolták őket Dániához. A szigetcsoport 1948-ban kapott részleges belső autonómiát.

Gazdaság. A szigetek területének csupán 6%-át művelik meg, a mostoha időjárás nem kedvez a növénytermesztésnek. Fontosabb terményei a burgonya, a zöldség- és takarmányfélék (főleg széna). Az állattenyésztés vezető ágazata a juhtartás.

Suderoy környékén szenet bányásznak.

A fő gazdasági ágazat a halászat (a keresőképes lakosság 21%-a és a bruttó hazai termék 29%-a). Hal, illetve halászati termékek adják a szigetek szinte teljes exportját. 1974-ben a helyi parlament elutasította az EGK-hoz való csatlakozást. Izlandhoz hasonlóan több ízben kiterjesztették az ország felségvizeinek határát (jelenleg 370 km). A gazdaság egyoldalúsága miatt nagymértékben függ Dániától. A költségvetési deficitet lényegében Dánia fedezi.

Fő kikötője a főváros, Dániával légi összeköttetése is van.

FINNORSZÁG

/FINN KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 337 321 km²

Lakosainak száma: 4 711 000 (1977, becslés)

Fővárosa: Helsinki; 496 700, elővárosokkal 860 000 lakos (1977)

Hivatalos nyelve: finn és svéd

Pénzneme: finn márka

Természeti viszonyok. Észak-Európában terül el. Felszíne nyugatról kelet, illetve délről észak felé emelkedik; sikságból domb-, majd hegyvidékbe megy át. A

Botteni-öböl partvidéke tökéletes síkság, a déli part mentén alacsony sziklahátak is találhatók. Az erősen tagolt partot sok sziget övezi, a Turku előtt húzódó Åland-szigetek a legnagyobbak (738 km²). Az ország legmagasabb pontja, a Haltiotunturi csúcs 1324 m.

Leghosszabb folyói a Kemi-joki (552 km) és a Tornio-joki (402 km). A több tízezer tó közül – ezek öt nagy tórendszerhez tartoznak – a Saimaa tórendszer (4400 km²) a legnagyobb.

Éghajlata a déli és a középső országrészben hideg mérsékelt, északon szubarktikus és arktikus. A déli partvidéken a leghidegebb hónap középhőmérséklete −6 °C, a legmelegebbé 16,5 °C. A csapadék délről észak felé 700 milliméterről 400-ra csökken.

Népesség. Lakosainak 93%-a finn (karél), 6,6%-a svéd; rajtuk kívül oroszok és lappok élnek az országban.

A lakosság több mint 90%-a lutheránus vallású.

Államszervezet. Köztársaság. A 300 elektor által 6 évre megválasztott elnök jogköre igen széles. A törvényhozás joga az elnököt és a 4 évre választott, 200 tagú egykamarás parlamentet illeti meg. A végrehajtó hatalom az elnök és az államtanács (kormány) kezében van.

Történelem, politika. A finn törzsek az i. e. VIII. és az i. sz. I. század között vándoroltak be a jelenlegi Finnország területére. 400 körül érkeztek ide az első svéd telepesek. 1157 és 1293 között a svédek három keresztes hadjáratban meghódították az országot, amely 1556-tól mint nagyhercegség a svéd királyság része, 1809-től 1917-ig pedig az orosz cári birodalom autonóm nagyhercegsége volt.

1917 decemberében Finnország kikiáltotta függetlenségét, s a szovjet kormány, a nemzeti önrendelkezési jog elvének megfelelően, elismerte a független finn államot. A munkásosztály harca nyomán 1918 januárjában megalakult a Finn Szocialista Köztársaság, ezt azonban a reakció német csapatok segítségével leverte, s 1919 nyarán kikiáltották a polgári Finn Köztársaságot.

A két világháború között Finnország imperialistabarát, kommunistaellenes politikát folytatott. Ennek a politikának következménye volt az 1939–1940-es szovjet–finn háború, s bár 1940-ben békét kötöttek, Finnország a hitleri Németország oldalán vett részt a második világháborúban.

Az 1947. évi párizsi békekötés óta a finn kormány aktív semlegességi politikát folytat. Viszonya a Szovjetunióhoz alapvetően megváltozott; 1948-ban szovjet–finn barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződést írtak alá, s ez alapja lett a két ország sokoldalú együttműködésének, sőt az egész finn külpolitikának. A szerződést 1970-ben újabb húsz évre meghosszabbították.

Finnország erőfeszítéseket tesz az enyhülés és a leszerelés előmozdítására. Helsinki is vendéglátója volt a SALT–I szerződést előkészítő tárgyalásoknak, s itt rendezték meg 1973-ban és 1975-ben az európai biztonsági és együttműködési értekezlet két szakaszát.

A finn belpolitika jellemző vonása, hogy abszolút többséget többnyire egyik párt sem tud szerezni (tíz pártnak van parlamenti mandátuma), a kormányok általában koalíciós jellegűek. Több ízben előfordult, hogy szociáldemokrata kisebbségi kormány állt az ország élén. 1976-tól hárompárti koalíció volt kormányon, a szociáldemokraták és a kommunisták részvétele nélkül, de nem bizonyult életképesnek, s 1977-ben – főként a gazdasági nehézségek miatt – lemondott, hogy átadja helyét egy ötpárti koalíciónak, amelyben részt vesznek a kommunisták és a szociáldemokraták is, de nincs képviselője a Svéd Néppártnak. A jelentősebb politikai pártok – így Finnország Centrumpártja, a Finn Szociáldemokrata Párt, a kommunisták vezette Finn Népi Demokratikus Unió, sőt a konzervatív Nemzeti Koalíciós Párt is – támogatják a köztársasági elnök, Urho Kaleva Kekkonen progresszív békepolitikáját.

Finnország tagja többek között az Északi Tanácsnak, a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezetnek. 1973-ban megállapodást írt alá a Közös Piaccal való szabad kereskedelemről és a KGST-vel való együttműködésről.

Gazdaság. Fejlett ipari-agrár ország. A nemzeti jövedelem 42%-a az iparból, 13%-a a mezőgazdaságból, 10%-a az erdőgazdálkodásból származik (1977).

Fontosabb ásványkincsei: kobalt, króm, ólom, cink, vas, arany, titán, ezüst és ritka földfémek. Legfontosabb természeti kincse a fa. Az ország területének 65%-át haszonerdő borítja. A kitermelt fa mennyisége évről évre növelhető. 1978-ban 27 400 000 köbmétert termeltek ki. A fafeldolgozó ipar fő termékeiből 1977-ben az alábbi mennyiséget állították elő: rönkáru 520 000 m^3, bútorlap és rétegelt lemez 430 000 m^3. Finnország a világ vezető papírgyártója. A különböző papírfajtákból 1977-ben 3 640 000 tonnát, cellulózból 3 400 000 tonnát gyártottak.

A villamos energiát főként vízi erőművek állítják elő (1978-ban 27,8 milliárd kWó). Az egy főre jutó villamosenergia-mennyiség tekintetében Norvégia és Svédország mögött a 3. helyen áll Európában.

Az elmúlt 30 évben fejlődött ki a kohászat, a fémfeldolgozás, a gépgyártás, az elektrotechnikai és a vegyipar. A fémfeldolgozó ipar szakemberhiánnyal küzd, termékeinek exportja 5%-kal csökkent 1978-ban az előző évhez képest, a vegyipar termelése azonban növekedett. Hengerelt acélból 1978-ban 1 640 000 tonnát állítottak elő, a csapolt nyersvas mennyisége 1 400 000 t volt. Hagyományos iparágak a textil-, a konfekció- és a cipőipar, az üveg- és kerámia-, valamint az élelmiszeripar.

Az ipari, bank- és kereskedelmi tőke csaknem 80%-a magánkézben van. Az iparban meghatározó a tőkés monopóliumok szerepe: közülük az 50 legnagyobb ellenőrzi az ipari tőke háromnegyedét és állítja elő az összes ipari terméknek több mint a felét.

A mezőgazdaság magas fokon gépesített, fő ágazata az állattenyésztés. 1978-ban 1 600 000 szarvasmarhát, 1 300 000 sertést, 111 000 juhot tartottak. Tejből 2 800 000 litert, vajból 71 000 tonnát termeltek. A szántóföldi növények közül a legjelentősebb az árpa és a rozs; búza csak kevés terem. Jelentős a halászat, az évente kifogott halmennyiség (édesvízi és tengeri) meghaladja a 100 000 tonnát. Az északi területeken számottevő a rénszarvas-tenyésztés.

Az 1975-ös mélypont után a finn gazdaság lassú növekedésnek indult. Súlyos gond a 14%-os infláció (1978) és az emelkedő munkanélküliség (1976-ban 5%, 1978-ban 9%). 1978-ban öt éven belül harmadszor értékelték le a márkát.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 5620 dollár (1976).

Finnországban – a sarkkörön túli területek kivételével – sűrű az út- és vasúthálózat. A vasútvonalak hossza 5959 km (1975), az utaké 73 552 km (1976). Nagy a forgalom a tavakon és az azokat összekötő csatornákon. A nyáron hajózható belföldi vízi utak hossza 6600 km. A kereskedelmi flotta 1977-ben 450 egységből állt, összes befogadóképessége

2 023 888 BRT volt. Jelentős a belföldi és nemzetközi légi forgalom.

1977–1978-ban a kormány stabilizációs intézkedéseinek (importkorlátozás, exportfejlesztés, valutaleértékelés stb.) hatására a kereskedelmi mérleg egyensúlya javult; a kivitel 26,3%-kal nőtt, a behozatal 7,6%-kal csökkent. A teljes kivitelnek több mint 70%-át papír, fa és cellulóz teszi ki. Gépeket, hajókat és textilárukat is exportál. Fő kereskedelmi partnerei: Svédország, a Szovjetunió, az NSZK, Nagy-Britannia, az Egyesült Államok, Hollandia, Franciaország, Dánia.

Rendszeresen és tervszerűen növeli kereskedelmi forgalmát a KGST-országokkal, ugyanakkor csökken a Közös Piac és Finnország közti forgalom értéke.

Oktatás, egészségügy. 1977–1978-ban tanügyi reform kezdődött. Ennek értelmében 9 osztályos általános iskolai oktatást (6 osztály alsó-, 3 osztály felső tagozat) vezetnek be. Az általános iskola látogatása ingyenes és kötelező. A különböző középiskolákban 3 éves az oktatás. 11 egyetem és 7 főiskola áll a továbbtanulni vágyók rendelkezésére.

Az orvosok száma 7200, a fogorvosoké 3366, a kórházi ágyaké pedig 72 400 volt 1977-ben. 702 lakosra jut egy orvos, 86-ra egy kórházi ágy.

FRANCIAORSZÁG

/FRANCIA KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 547 026 km^2

Lakosainak száma: 53 196 000

(1978, becslés)

Fővárosa: Párizs; 2 300 000,

elővárosokkal 8 197 000 lakos

Hivatalos nyelve: francia

Pénzneme: francia frank

Természeti viszonyok. Nyugat-Európában fekszik. Táji szempontból az ókori röghegységek vidékére, a fiatalkorú hegyrendszerek vidékére, valamint a medencék és árkos süllyedékek vidékére oszthatjuk. A röghegységek közül a legnagyobb az uránércben gazdag Francia-középhegység (Massif Central), amely az ország területének egyhatodát foglalja el. Kisebb röghegységek találhatók Bretagne-ban és Normandiában. Mind a Rajna völgyét nyugatról lezáró Vogézek, mind a Belgiumból átnyúló Ardennek röghegység; fontos ásványkincsük a kálisó, illetve a szén. A fiatalkorú hegységrendszerekhez tartoznak a Vizcayai-öböl és a Földközi-tenger között, a francia–spanyol határon húzódó, átlagosan 2500 m magas Pireneusok és az ország délkeleti részét behálózó Alpok. A francia–olasz határon, az Alpokban emelkedő Mont Blanc (4807 m) Európa legmagasabb pontja. A medencék közül a legnagyobb a Párizsi-medence. A Garonne- vagy Aquitaniai-medencét az ország délnyugati részén találjuk. Délről hozzá kapcsolódik a Landes homokos, lagúnás síksága, Európa legmagasabb tengerparti homokdűnéivel (60–90 m). A Rhône-Saône völgye és medencéi, valamint a hozzájuk csatlakozó területek (Languedoc, Rousillon) Burgundiától a Földközi-tengerig húzódnak.

A legjelentősebb folyók Franciaországban a Szajna, a Loire, a Rhône, a Garonne, a Dordogne, a Rajna és a Meuse. Az Alpok és a Pireneusok sok rövid, de bővizű és nagy esésű folyójának a vízienergiatermelésben van jelentősége (Isère, Drac, Drôme, Durance).

Franciaország éghajlatában az óceáni és a mediterrán hatások a legerősebbek, de északkeleten fokozatosan érvényesül a szárazföldi hatás is. Legkifejezettebb az óceáni éghajlat Bretagne-ban, Normandiában, Flandriában, Île de France-ban és a Loire völgyében, ahol enyhe a tél, hűvös a nyár, rendszeres és sok a csapadék. A mediterrán éghajlat a Rhône völgyének Lyontól délre eső részére, Provence-ra, Languedocra, Rousillonra és Korzikára jellemző, a legerősebben pedig a Földközi-tenger partján, a St. Tropeztől az olasz határig húzódó Riviérán, a Côte d'Azurön jelentkezik. A mediterrán területeken a csapadék 550–700 mm, amelynek 75–80%-a ősszel és télen hull le, az átlaghőmérséklet télen 6–9 °C. Az Aquitaniai-medence klímája átmenet a mediterrán és az óceáni éghajlat között. A nyár itt a mediterrán területekhez hasonlóan forró, de a csapadék maximuma is ekkor van. A kontinentális hatások Elzászban, Lotaringiában és a Jura előterében jelentkeznek.

Népesség. Lakosainak 94,7%-a francia, 5,3%-a német, spanyol, olasz, arab és más nemzetiségű.

A lakosság 80%-a katolikus.

Államszervezet. Parlamentáris köztársaság. 1958 óta elnöki rendszer van. Az elnöknek más polgári köztársaságok elnökéhez képest széles körű jogai vannak: a kormány neki felelős. A nemzetgyűlés és a szenátus tagjait 5 évenként választják kétfordulós többségi szavazással (az első fordulóban abszolút többség szükséges, a másodikban a relatív is elegendő).

Történelem, politika. Franciaország területe i. e. 48-tól Gallia néven a római birodalom része volt. Az i. sz. V. században germán törzsek uralma alá került, majd a 760-as évektől a IX. század derekáig a frank birodalomhoz tartozott. Ennek nyugati részéből alakult ki – a birodalom 843-ban bekövetkezett felbomlása után – Franciaország.

A XII. században Nyugat-Franciaországot meghódították az angolok, s ezt csak az 1337–1453-as „százéves háborúban" sikerült tőlük visszaszerezni. A hosszas háborús korszak vége felé, és különösképp azt követően, megszilárdult a központi hatalom, s a kapitalizmus kifejlődéséhez kedvező feltételek alakultak ki.

A polgárság megerősödése a XVIII. század végére teljes válságba juttatta a feudális abszolutista rendszert. 1789. július 14-én Párizsban kitört a polgári forradalom. 1792-ben megalakult az első francia köztársaság, amely 1804-ig, Napóleon császárrá koronázásáig állt fenn. Napóleon meghódította Nyugat- és Közép-Európa nagy részét, birodalma azonban összeomlott, s 1815-ben restaurálták a királyságot. Az 1848-as forradalom nyomán létrejött Második Köztársaságot 1852-ben III. Napóleon császár uralma váltotta fel. Az 1870–1871. évi francia–porosz háborúban Franciaország elvesztette Elzász-Lotaringiát, megdőlt a Második Császárság, s megszületett a Harmadik Köztársaság. 1871 tavaszán tíz hétig tartott a Párizsi Kommünnek, a világ első munkáshatalmának időszaka.

A XIX. század harmincas éveitől kezdve Franciaország nagy gyarmati területeket hódított meg. Az első világháborúban visszaszerezte Elzász-Lotaringiát is. A háború után kiéleződött politikai helyzetben a növekvő fasiszta veszéllyel szemben összefogtak a haladó erők, s 1934-ben létrehozták tömörülésüket, a Népfrontot, amely 1936-ban választási győzelmet aratott.

1940-ben a fasiszta Németország megszállta Franciaország nagyobb részét – Vichyben kollaboráns kormány alakult –, majd 1942-ben az egész országot. A hódítók kiűzésében nagy szerep jutott a széles körben kibontakozó ellenállási mozgalomnak. Párizs 1944 őszén szabadult fel. A felszabadulást a Negyedik Köztársaság kikiáltása követte; ez 1946-tól 1958-ig állt fenn. Ezalatt 26 kabinet váltotta egymást (a kommunisták 1947-ig benne voltak a kormányban, ekkor azonban kiszorították őket). A gyarmati felszabadító háborúk, elsősorban az algériai nép szabadságharca ellen kíméletlenül fellépő reakció a polgárháború szélére sodorta az országot. 1958-ban az állam élére visszatért De Gaulle tábornok, akinek egyszemélyi hatalmára épülve megalakult az ún. Ötödik Köztársaság.

A tábornok-elnök elképzelései hosszú időre megszabták az ország külpolitikai irányvonalát. Franciaország kivonult a NATO katonai szervezetéből (1966), számos fontos kérdésben elhatárolta magát az Egyesült Államoktól, javította a viszonyát a szocialista országokkal.

1969 után a baloldal – a kommunisták és a szocialisták – előretört, s ebben akkor döntő szerepet játszott közös programjuk kidolgozása. 1974-ben Giscard d'Estaing minimális szavazattöbbséggel szerezte meg a köztársasági elnökséget a baloldal jelöltjével, François Mitterranddal szemben. Az 1978-ban megtartott választásokon mind a jobb-, mind a baloldal megosztott erőkke indult, s végeredményben a jobboldali pártok 291 mandátumot szereztek a baloldal 200 parlamenti helyével szemben. A gaulleista Tömörülés a Köztársaságért (RPR) megelőzte a heterogén összetételű középjobb csoportot, a magukat nem gaulleistáknak valló pártok választási szövetségét, az UDF-et (Unió a Francia Demokráciáért). Az FKP 86, a szocialista párt 103 mandátumot szerzett.

A De Gaulle-i politikai koncepciónak megfelelően Franciaország – különösen 1966 után – javította kapcsolatait a Szovjetunióval és a többi szocialista országgal. Rendszeressé váltak a szovjet–francia csúcstalálkozók. Franciaország nem csatlakozott feltétel nélkül az 1980 első felében meghirdetett, az Egyesült Államok ösztönözte élesen szovjetellenes politikához. Magas rangú francia személyiségek, köztük a köztársasági elnök ebben az időszakban több ízben tárgyaltak szovjet vezetőkkel, hogy ezzel is elősegítsék az európai enyhülés fenntartását.

A hetvenes években szorosabbra fűzte viszonyát az Egyesült Államokkal és a NATO-val, bár szervezetileg továbbra sem vesz részt a NATO munkájában.

A második világháború után a francia gyarmatok nagy része is fokozatosan függetlenné vált, de vannak még az országnak külbirtokai: Guadeloupe, Francia Guyana, Martinique, Mayotte, Réunion, Saint-Pierre és Miquelon (tengerentúli megyék); Francia déli és antarktiszi területek, Francia Polinézia, Új-Kaledónia, Wallis és Futuna (tengerentúli területek). Nagy-Britanniával közös birtoka az Új-Hebridák. Formailag még fennáll a Francia Közösség, amelybe Franciaországon kívül számos volt gyarmata tartozik.

A hetvenes évek második felétől Franciaország fokozza politikai tevékenységét Afrikában, növeli politikai és gazdasági befolyását, elsősorban volt gyarmatain.

Fegyveresen is beavatkozott Zaire-ban, Csádban és Mauritániában.

Franciaország tagja a Nyugat-európai Uniónak, az Európa Tanácsnak, az EGK-nak.

Gazdaság. Igen fejlett ipari-agrár ország. A bruttó nemzeti termék nagyságát tekintve a tőkésállamok között a 4. Ipara a második világháború után rohamosan fejlődött, utolérte Nagy-Britanniáét, s termelésével az 5. helyen áll a tőkésállamok sorában.

Az állammonopolista kapitalizmus fejlettségét tekintve Franciaország sok más országot megelőz. Állami tulajdonban van a szénbányászat, a vasúti és zömében a légi közlekedés, az energiatermelés, több nagybank és részben a gépkocsigyártás. Szép számmal vannak vegyes (részben állami) vállalatok. Az ország gazdasági életében a kulcspozíciók azonban továbbra is a magántőke, a néhány hatalmas pénzcsoportban egyesített monopóliumok birtokában vannak. Egyre gyakoribb a francia monopóliumok egyesülése külföldi, főleg amerikai és közös piaci országokbeli monopóliumokkal (Simca–Chrysler).

A fő iparágak a bányaipar (jelentős vasérc-, szén-, urán-, kálisó-, földgázkészletei és kisebb kőolajkészletei vannak), az acélgyártás, a járműgyártás (autó, hajó, repülő), a gépgyártás és a villamos berendezések előállítása. Fejlett a textilipar, a vegyipar és a hajóépités.

1977-ben szénből 22 000 000, vasércből 36 600 000, bauxitból 1 900 000, sóból 5 300 000 tonnát bányásztak, földgázból 7 700 000 köbmétert hoztak felszínre.

A nyersanyag- és energiakincsre fejlett nehézipar épül. A kohászat 1977. évi termelése: nyersvas 18 300 000 t (a világon a 6.), acél 22 500 000 t (szintén a 6.), hengerelt acéláru 22 000 000 t. Keresett cikk a világpiacon a francia gyártmányú személyautó (1977-ben kereken 3 500 000 hagyta el a francia gyárak szerelőszalagjait). Az évente gyártott hajók űrtartalma meghaladja az 1 000 000 bruttóregisztertonnát. A textilipar fő ágazata a pamut- és gyapjúfonal-, valamint a szövetgyártás. A belföldi földgázra és – jórészt importált – kőolajra épülő vegyipar fő termékei a kőolaj és kőolajszármazékok (Franciaország évente átlagosan 17 000 000 t petróleumot, 10 000 000 t benzint, 3 400 000 t kerozint állít elő); fontos ágazat a műtrágya- és a műgumigyártás.

Franciaország ma Nyugat-Európa vezető agrárhatalma. Ez főként annak köszönhető, hogy területének mintegy háromnegyed része (82 000 000 ha) mezőgazdasági művelés alatt áll. A termelés a második világháború óta átlagosan évi 2%-kal nő. A lakosságnak ma már csupán 10%-a dolgozik a mezőgazdaságban. A gazdaságok 40%-a nagyobb 20 hektárnál. Sok termelő- és fogyasztási szövetkezet működik.

A növénytermesztésben a gabona-, valamint a gyümölcs- és zöldségféléké a vezető szerep. Az 1977. évi terméseredmények: búza 17 400 000 t, árpa 10 700 000 t, kukorica 8 600 000 t. A hozamok kiegyensúlyozottan magasak. A zöldségfélék közül francia specialitásnak számít az articsóka (101 000 t). Az ország szükségleteinél jóval több hagyma, dinnye, paradicsom terem.

Különösen a déli országrész klímája kedvez a gyümölcstermesztésnek. Kiemelkedő fontosságú a szőlő (1977-ben 8 100 000 tonnát szüreteltek). A francia borok keresettek a világpiacon.

A francia mezőgazdaság termelési értékének 50%-át az állattenyésztés adja. Az 1977. évi állomány: szarvasmarha 23 700 000, sertés 10 000 000, juh 10 000 000 db. Ennek megfelelően fejlett és részben exportra termel a hús- és tejfeldolgozó ipar. Világhírűek a francia sajtok.

Az importált kőolaj árának ugrásszerű növekedése (1973) felgyorsította az inflációt. Az 1974-es 15%-os csúcs óta ennek mértéke csökkent (1977: 9%), ám a kormány számtalan gazdaságstabilizáló intézkedése ellenére is magas a munkanélküliek száma (1977: 1 200 000). A megélhetési költségek 1978-ban 12%-kal emelkedtek.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 6550 dollár.

A francia vasúthálózat teljes hossza 37 100 km (1979). Az úthálózat hossza 1 520 000 km, ebből 2900 km autópálya. Az Air France a világ egyik legnagyobb légitársasága. A kereskedelmi flotta a 4. a világon (11 000 000 BRT). A teher- és személyforgalomban is fontos a belvízi hajózás.

Franciaország a világ 4. exportőre, a fegyverkereskedelemben a 3. Főként gépeket, berendezéseket (30%), vasat és acélt (10%), vegyipari termékeket (12%), valamint élelmiszereket és fogyasztási cikkeket exportál. Kivitelének kétharmad részét kész- és félkész termékek teszik ki. Behozatalában az olaj és származékai, gépek, vegyszerek, kohászati termékek dominálnak. Külkereskedelmi forgalmának csaknem a fele az Európai Gazdasági Közösség tagországaira jut (ezen belül is kiemelkedő a Német Szövetségi Köztársaság részaránya), majd az Egyesült Államok és az EFTA-tagok következnek. A szocialista országok közül legfontosabb partnere a Szovjetunió, fejleszti kereskedelmi kapcsolatait a többi szocialista országgal és a fejlődő országokkal is.

Oktatás, egészségügy. Az ország 25 önálló oktatási körzetre oszlik. Ezek mindegyike felelős saját területén az oktatás minden szintjéért. A tanulás 6-tól 16 éves korig ingyenes és kötelező. 1975-ben tanügyi reform kezdődött. Az egyetemi és főiskolai hallgatók száma 1960 és 1968 között megháromszorozódott. Az 1968-as tömeges diákzavargások hatására a felsőoktatásban számos reformintézkedést tettek.

A társadalombiztosítás rendszere minden állampolgárra kiterjed. Az orvosi ellátás költségeit a biztosító a betegnek visszatéríti. Az orvosok száma 70 000, a fogorvosoké 25 000. 1870 állami kórház és gyógyintézet áll a betegek rendelkezésére, az ágyak száma 493 000. A magángyógyintézetek száma 1930, kereken 100 000 ággyal.

GIBRALTÁR

Területe: 6,5 km²

Lakosainak száma: 30 000 (1977)

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: gibraltári font

Nagy-Britannia függő területe.

Természeti viszonyok. Félsziget a Földközi-tenger nyugati kijáratánál, a szárazföldön Spanyolországgal határos. Hossza kb. 4,8 km, szélessége 1,5 km. Keleti része mészkőhegység. Legmagasabb pontja 426 m. Nyugati részén 900 m szélességű homokfeltöltés húzódik.

Éghajlata mediterrán; az évi középhőmérséklet 18 °C, az évi átlagos csapadékmennyiség 700–800 mm.

Népesség. Lakosai túlnyomó részben gibraltáriak (spanyolok, génuaiak, portugálok és marokkóiak leszármazottai), valamint angolok és spanyolok.

Az angol hivatalos nyelven kívül igen elterjedt a spanyol is.

A lakosság 78%-a római katolikus, 8%-a mohamedán, 8%-a anglikán, 6%-a felekezetenkívüli.

Államszervezet. Gibraltár élén az angol uralkodó által kinevezett kormányzó áll, aki egyben a fegyveres erők főparancsnoka, és a parlamenttel együtt a törvényhozó hatalmat gyakorolja. A végrehajtó hatalom szervei a Gibraltári Tanács és a minisztertanács. A minisztertanács élén a főminiszter áll; a diplomáciai, a védelmi és belügyeket valójában Anglia irányítja.

Történelem, politika. 711-ben a mórok alapítottak települést a félszigeten. 1462-ben a spanyolok foglalták el. Az egyesült holland–angol flotta a spanyol örökösödési háború idején, 1704-ben megszállta Gibraltárt. Nagy-Britannia uralmát az 1713-as utrechti, valamint az 1753-as versailles-i békeszerződés szentesítette.

Gibraltár stratégiai jelentősége kiemelkedő, innen ellenőrizhető a Földközi-tenger és az Atlanti-óceán közti forgalom. A katonai tömbök (NATO, CENTO) stratégiai elképzeléseiben a félszigetnek fontos szerepe van.

Gibraltárra Spanyolország is igényt tart. 1964-től fokozta a kampányt birtoklásáért. A kérdésről az ENSZ Közgyűlésének 1966-os határozata értelmében Anglia és Spanyolország képviselői tárgyalásokat folytattak, de ezek nem hoztak eredményt. Spanyolország 1969-ben lezárta gibraltári határát, és visszarendelte Gibraltárból az ott dolgozó spanyol munkásokat. Anglia nem tesz eleget annak az ENSZ-határozatnak, hogy szüntesse meg Gibraltár gyarmati státusát.

Gazdaság. Gibraltár szabad kikötő, tranzitkereskedelme rendkívül jelentős, valamint nagy haditengerészeti és légi támaszpont. Ezek gazdasági életének alapvető meghatározói. Néhány kis könnyűipari feldolgozó üzeme van, a legjelentősebb közülük a sörpalackozó és a pár hajójavító műhely. A helyi fogyasztási igényeket részben kielégítő házikerteken kívül mezőgazdasági tevékenység nem folyik.

Különösen 1969 óta fejlődött a vendéglátóipar, minthogy a spanyol határ lezárása után csökkent a csupán átutazó és nőtt a tartózkodó vendégek száma (az idegenforgalmi bevételek emelkedtek). A koronagyarmat fontos bevételi forrása a rendszeres brit segély.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 2990 dollár (1975).

Az import értékének 25%-át élelmiszerek teszik.

Oktatás. Az 5–15 éves korúak iskolai oktatása kötelező és ingyenes. Az iskolákat a gibraltári kormány tartja fenn. Működik 2 angol iskola a támaszponton szolgálatot teljesítők gyermekei részére.

GÖRÖGORSZÁG

/GÖRÖG KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 131 944 km²

Lakosainak száma: 9 280 000

(1977, becslés)

Fővárosa: Athén; 2 540 000 lakos

(elővárosokkal, 1971)

Hivatalos nyelve: görög

Pénzneme: drachma

Természeti viszonyok. Délkelet-Európában, a Balkán-félsziget déli részén és a környező szigeteken terül el. Az ország területének kétharmadát hegyek borítják (síkságok főleg a keleti országrészben találhatók). Vízszintes tagoltsága erős, kis öblökkel és szigetekkel tarkított partvidékének hossza meghaladja a 15 000 kilométert. A szigetvilág a Jón-szigetekre (Kérkira [Korfu], Lefkász, Kefallínia, Zákinthosz), Krétára, Évviára, az Északi-Szporádokra, a Kikládokra és a Déli Szporádokra osztható. Az albán határtól a Kórinthoszi-öbölig a tengerpartot a Nyugati-Pindosz láncai kísérik. A Kórinthoszi-öböltől délkeleti irányban a Keleti Pindosz folytatódik. A Peloponnészosz félszigeten, Krétán és Ródosz szigetén a Középső-Pindosz hegyeit találjuk. A Pindosz láncai elérik, sőt helyenként meghaladják a 2000 métert. Az ország legmagasabb csúcsa a Vérmion-hegység délkeleti végén emelkedő 2914 m magas Olimposz. A hegységek között termékeny medencék foglalnak helyet.

A nagyobb folyók a szomszédos országokból érkeznek: az Axiósz (368 km) Jugoszláviából, a Sztrimón (392 km), a Nésztosz és az Évrosz Bulgáriából. A tavak között a legnagyobb a Preszpa-tó, amelynek azonban csak egy része van görög területen.

Az éghajlat (a magas hegységek és egyes magasan fekvő medencék kivételével) mediterrán. Az évi középhőmérséklet északról dél felé haladva 10–18 °C között alakul. A legtöbb csapadékot (1000 mm felett) az északnyugati országrész kapja; délen és keleten az évi csapadék 500 mm alatt marad.

Népesség. Lakosságának 93%-a görög, 3%-a török, 4%-a pedig albán, macedón és egyéb nemzetiségű.

A görögkeleti (ortodox) vallás államvallás. Ezt követi a lakosság 98%-a, 1,6% a mohamedánok, 0,4% a római katolikusok és protestánsok aránya.

Államszervezet. A törvényhozó hatalom megoszlik a köztársaság elnöke és az egykamarás parlament között. Az államelnököt az egykamarás parlament (tagjainak száma minimálisan 200, maximálisan 300 lehet) választja meg 5 évre. Az elnök jelöli ki a miniszterelnököt és ennek javaslatára a kormány tagjait.

Történelem, politika. A görög törzsek i. e. 2200 és 2000 között telepedtek le a jelenlegi Görögország területén. Később megszállták Kisázsia nyugati partjait, majd gyarmatosították a Földközi-tenger partvidékét. A törzsek ősközösségi rendszerének felbomlása után, i. e. 600 körül a fejlődő városállamokban már kialakult a rabszolgatartó társadalom, a rabszolgatartó demokrácia. Az ezt követő három évszázad Athén, Spárta és a többi városállam felvirágzásának jegyében telt el. A városállamok hanyatlását i. e. 146-tól a római uralom évszázadai követték. A római birodalom bukása után, 395-ben Görögország a bizánci birodalom része lett, 1458-ban török uralom alá került, amely alól csupán 1830-ban szabadult fel. Ezt követően alakult meg a Görög Királyság.

A későbbiekben az ország területe jelentősen gyarapodott, többek között a Jón-szigetekkel, Thesszaliával, Dél-Macedóniával, Krétával, számos égei-tengeri szigettel és Nyugat-Trákiával.

Görögország az első világháborúban az antant oldalán vett részt. 1924-től 1935-ig köztársaság volt. 1936-ban kezdődött a fasiszta diktatúra, amelyet – egy sikertelen olasz támadás után – 1941 és 1944 között német fasiszta megszállás követett.

Előbb az olasz agresszorok, majd a német megszállók ellen hatalmas méretű népi ellenállás bontakozott ki a kommunisták vezette Antifasiszta Nemzeti Front irányításával.

Az 1944 végén partra szálló brit hadsereg jelenlétének döntő része volt abban, hogy az ellenállás nem nőhetett át társadalmi forradalomba. A reakció akciói miatt a forradalmi erők fegyveres harcra kényszerültek. A harc elbukott. Közben 1947-ben törvényen kívül helyezték a kommunista pártot és a Nemzeti Felszabadítási Hadsereget (ELASZ). A polgárháború befejeztével monarchista diktatúra alakult ki.

1967-ben puccsal a hadsereg jobboldali elemei ragadták magukhoz a hatalmat. A király elmenekült az országból. A fasiszta katonai diktatúra a féktelen terrort demagógiával párosította. A katonai rezsim 1974-ben Cipruson államcsínyt kezdeményezett, de ebbe belebukott. Polgári kormány alakult, amely visszaállította a demokratikus szabadságjogokat, engedélyezte a pártok – köztük a 27 éven keresztül betiltott kommunista párt – működését, csökkentette az ország részvételét a NATO-ban (kilépett ennek katonai szervezetéből). 1974-ben népszavazást tartottak az államformáról, s a görög nép a köztársaság mellett döntött.

Az 1977-es választásokon a konzervatív Új Demokrácia nevű párt elvesztette abszolút többségét. Baloldali programjával nagy sikert ért el a Pánhellén Szocialista Mozgalom (PASOK), a polgári középpárt jellegű Centrumunió helyett ez vált a parlament legnagyobb ellenzéki pártjává. A PASOK ellenzi a belépést az EGK-ba, sürgeti a teljes kivonulást a NATO-ból és az amerikai haditengerészeti támaszpontok felszámolását. Ezen a választáson indult első ízben önállóan Görögország Kommunista Pártja, és megszerezte a szavazatok 9,3%-át.

Ciprus kérdésében súlyos ellentétek állnak fenn Törökország és Görögország – a NATO két tagja – között, amelyeket fokoz az Égei-tenger medencéjében feltárt kőolajkincs feletti rendelkezési joggal kapcsolatos vita is.

1962-ben Görögország társult tagként csatlakozott az Európai Gazdasági Közösséghez, melyben 1981-től teljes jogú tagként vehet részt. Tagja az Európa Tanácsnak.

Gazdaság. Görögország ipari-agrár ország. A nemzeti jövedelem 24%-a az iparból, 17%-a a mezőgazdaságból, 16%-a a kereskedelemből és közlekedésből származik (1978). A gazdasági életet a külföldi monopóliumoktól való szoros függés jellemzi.

Az országnak jelentős ásványkincsei vannak (kaolin, perlit, betonit, só, fémércek, bauxit). A kitermelt ásványok jelentős részét koncentrátum formájában külföldre viszik, azonban a hazai feldolgozást is fejlesztik. Az előrejelzések szerint a lignit 1990-re elfogy, ezért atomerőművek építését vették tervbe. Az első 1980 végén kezdi meg az energiatermelést. Jelentős energiatartalékot képez a vízi erő. Jórészt ennek igénybevételével bővítik jelenleg a kapacitást (1978-ban 17,7 milliárd kWó).

A fontosabb feldolgozóipari ágazatok a fémkohászat, a vegyipar, a textilipar, a műanyag- és gumigyártás, az elektromos berendezések előállítása.

A mezőgazdaságban a keresőképes lakosság 40%-a dolgozik. A mezőgazdaságilag hasznosítható terület 50%-a nagybirtokosok tulajdonában van; 26%-a szántó, 40%-a legelő, a többi része főként gyümölcsös. A görög mezőgazdaság világszerte keresett terményei a dohány, a különféle déligyümölcsök, a szőlő, a mazsola, az olívabogyó. (Dohányból 120 000 t, citrusfélékből 771 000 t, szőlőből és egyéb mediterrán gyümölcsfajtákból 807 000 t termett 1977-ben.) A szántóföldi növények közül a legfontosabb a búza és az árpa.

A görög halászflotta hajói az Atlanti-óceánon és az Égei-tengeren szerzik zsákmányukat (1977: 105 600 t tengeri hal).

A klíma, a táj és főleg az antik emlékek turisták millióit vonzzák Görögországba. 1968-ban 1 000 000, 1977-ben már 4 600 000 külföldi járt itt, és pénzkiadásaik 120 000 000 dollárról 981 000 000 dollárra nőttek.

A junta súlyos gazdasági örökséget hagyott hátra, és a kibontakozást hátráltatja a kedvezőtlen világpiaci helyzet. 1975 óta azonban a külföldi tőkebefektetések (olcsó munkaerő!) aránya nő, az infláció az 1973-as 30%-ról 1977-re 11%-ra csökkent, ugyanakkor a bruttó hazai termék értéke 17%-kal, a nemzeti jövedelem 6%-kal nőtt. Az ipar termelése azonban sem 1975-ben, sem 1976-ban nem nőtt, a fogyasztás pedig csökkent.

Az 1978–1982-es évekre szóló gazdaságfejlesztési terv a növekedés fenntartása érdekében számos restriktív intézkedést tartalmaz (árbefagyasztás, luxusimportadó).

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 2590 dollár (1976).

A 2571 kilométernyi vasútvonal nagy része keskeny nyomtávú. Az úthálózat hossza 36 000 km. Az áruforgalom lebonyolításában kulcsszerepe van a kereskedelmi flottának (összes befogadóképessége 1977-ben 30 000 000 BRT volt).

1960-ban az export 91,5%-át tették ki mezőgazdasági termények, 8,5%-át ipari termékek. Ez az arány 1970-re 64:36-ra módosult. A mezőgazdasági termények közül a legfontosabb kiviteli tétel a déligyümölcs, a dohány és a szőlő. A behozatal jelentősen meghaladja a kivitelt. Fő kereskedelmi partnerei: az EGK-országok (ide irányul az export 37%-a, és innen származik az import 45%-a), valamint a Szovjetunió, Jugoszlávia, Japán és Líbia.

A fizetési mérleg deficitje részben fedezhető az idegenforgalomból és a hajóépítésből. A hetvenes évek közepéig a deficitet jelentősen csökkentették a külföldön dolgozó görög vendégmunkások pénzátutalásai, a romló nyugat-európai gazdasági helyzet azonban egyre többjüket kényszeríti hazatérésre, s így ez az összeg számottevően csökken.

Oktatás, egészségügy. 6-tól 15 éves korig az oktatás kötelező és ingyenes, állami iskolákban folyik. Az elemi iskola 8 osztályos. Az írástudatlanság az 1946-os 77%-ról 1976-ra 10%-ra csökkent. Az egyetemi és főiskolai hallgatók száma 1977–1978-ban elérte a 99 000-et.

500 lakosra jut egy orvos, 158-ra egy kórházi ágy (1975). A várható élettartam 68 év.

HOLLANDIA

/HOLLAND KIRÁLYSÁG/

Területe: 33 808 km²

Lakosainak száma: 13 897 900

(1978, becslés)

Fővárosa: Amszterdam; 728 800 lakos,

a parlament és a kormány székhelye

Hága; 464 000 lakos

Hivatalos nyelve: holland

Pénzneme: gulden (holland forint)

Természeti viszonyok. Nyugat-Európa északi partvidékén, az Északi-tenger mentén fekszik. Területének csak elenyésző hányada emelkedik a tenger szintjénél magasabbra. Legmagasabb pontja a 322 m magas Vaalserberg az ország délkeleti csücskében. A legmélyebben fekvő területek 4–6 méterrel vannak a tenger szintje alatt. Az ország területének 95%-át a Holland-alföld foglalja el. A partokon igen nagy a víz romboló ereje. A mélyföldeket természetes dűnesorok, valamint gátak és zsilipek védik a tengertől, ennek ellenére az ország történelme során több katasztrofális vízbetörést élt át, a legutóbbit 1953-ban. Évszázadok alatt mintegy 9000 négyzetkilométernyi területet polderesítettek, hódítottak el a tengertől. Régebben a vízszivattyúzásra szélmalmokat használtak, ezek közül idegenforgalmi látványosságként néhányat meghagytak. A gátrendszer folyamatosan tovább bővül (Delta-terv), s bár az országot vízbetörés már nem fenyegeti, sajátos környezeti problémákat okoz az a körülmény, hogy a tengertől elzárt területek belvizei fokozatosan elveszítik sótartalmukat.

Az északi országrész enyhén hullámos térszínű lápos vidék. A Fríz-szigeteket a keskeny Watt-tenger választja el a kontinenstől. A tengeri talapzat jelentős kőolaj- és földgázkincset rejt.

Jelentős folyói a Maas (312 km), a Schelde, valamint a Rajna torkolatának két ága, a Lek és a Waal.

Éghajlata jellegzetesen óceáni. A nyár hűvös és csapadékos, a tél enyhe, szeles. A csapadék évi mennyisége 800–950 mm.

Népesség. Európa legsűrűbben lakott országa. Népességének túlnyomó többsége holland. Déli részén flamandok (1 300 000 fő), az északin frízek (250 000 fő) élnek.

A lakosságnak kb. 30%-a protestáns, 40%-a római katolikus, 4%-a kisebb vallások követője, 26%-a felekezetenkívüli.

Államszervezet. Alkotmányos örökletes monarchia. A törvényhozó hatalmat jogilag a királynő és a kétkamarás parlament, valójában a parlament gyakorolja. Az első kamara 75 tagját 6 évre választják meg a tartományi tanácsok, s a tagok felét 3 évenként újítják meg. A második kamara 150 képviselőjét 4 évre választják. A végrehajtó hatalom a minisztertanács kezében van, ennek élén a miniszterelnök áll.

Történelem, politika. Hollandia (Németalföld) területe az i. e. I. századtól a római birodalomhoz, majd több más birodalomhoz, köztük Nagy Károlyéhoz tartozott. 1482-től az osztrák, majd a spanyol Habsburgok birtoka lett. 1568 és 1579 között zajlott le a győztes németalföldi felkelés a spanyol uralom ellen (ez volt a világ első polgári forradalma), majd az északi protestáns tartományok, Holland, Seeland, Utrecht, Gelders, Overijssel, Gromingen és Friesland az utrechti unióban egyesültek. Az amúgy is népes és gazdag németalföldi városokban viharos gyorsasággal indult meg a polgári fejlődés. A németalföldi hajósok, kereskedők a világ minden részébe eljutottak. A XVII. században az ország a világ vezető gyarmattartó hatalma lett (gyarmatbirodalma a század végén hatvanszor akkora volt, mint maga az anyaország), Délkelet-Ázsiában, Dél-Afrikában és Amerikában voltak birtokai (hollandok alapították pl. Új-Amszterdamot, a mai New Yorkot). A tengeri hegemóniáért vívott harcokban (1652–1674) azonban Anglia fokozatosan visszaszorította. 1815-ben az egyesült németalföldi tartományokból és a volt osztrák Németalföldből alakult meg a Holland Királyság. Belgium 1830-ban kivált ebből az államalakulatból. 1890-ig a holland királyok Luxemburg nagyhercegei is voltak.

Az első világháborúban Hollandia semleges volt. 1940 nyarán a fasiszta Németország megszállta. A királynő és a kormány Angliába menekült, az országban széles körű ellenállási mozgalom bontakozott ki. 1945-ben szabadult fel.

A háború éveiben a legnagyobb holland gyarmaton, Indonéziában népi függetlenségi mozgalom indult a japán megszállók ellen, amely a háború végeztével a gyarmati jogaikat újra érvényesíteni próbáló hollandok ellen fordult. A hágai kormány 1949-ben kénytelen volt elismerni Indonézia függetlenségét, s 1963-ban véget ért Nyugat-Irián holland megszállása is.

Az ország pártrendszerének fő jellegzetessége a pártok gyors szaporodása (1959-ben 8, 1972-ben 14 párt jutott parlamenti képviselethez). Az egymást váltó koalíciókban mindig fontos helyet foglaltak el a vallási pártok. 1945-től 1959-ig katolikus-szocialista, 1959-től 1965-ig katolikus-protestáns, 1965–1966-ban több párti nagykoalíció vezette az országot. 1967-től 1971-ig katolikus-protestáns-liberális kabinet kormányzott. Ekkor balratolódás következett be, és a szocialisták is bekerültek a kormányba. Az 1972-es kormányválságból a vallási pártok kerültek ki megerősödve. 1973-ban a szociáldemokrata Munkapárt, a vallási karakterű Radikális Politikai Párt és az értelmiségieket tömörítő reformista Demokraták '66 nevű párt, továbbá egy protestáns és egy katolikus párt részvételével alakult kormány a szociáldemokrata Joop den Uyl vezetésével. Ez a kabinet 1977-ig volt hivatalban, számos haladó gazdasági intézkedést tett, több kérdésben határozottan bírálta az EGK politikáját, csökkentette a NATO fenntartásához fizetett holland hozzájárulás összegét, javította kapcsolatait a harmadik világgal és az európai szocialista országokkal. 1976-ban alkotmányos válság tört ki, mert a királyi család belekeveredett a hírhedt Lockheed megvesztegetési botrányba. Az 1977-es választásokon a vallási pártok közös listán indultak (Kereszténydemokrata Tömörülés néven) és jelentősen előretörtek, de a szociáldemokrata párt megtartotta befolyását. Elhúzódó koalíciós tárgyalások után Andries van Agt vezetésével ún. középjobb kabinet alakult. Bár a kormánynak a második kamarában csupán kétmandátumos többsége volt, sikerült úrrá lennie a sok gazdasági nehézségen és belpolitikai botrányon. Hollandia aggodalmát hangoztatta a NATO újabb rakétafegyverkezési tervével kapcsolatban, és kiállt az enyhülés fenntartása mellett.

1945 után Hollandia nagyburzsoáziája aktívan kivette részét a kibontakozó imperialista integrációs politikából. Az ország tagja lett a Benelux Gazdasági Uniónak és a Nyugat-európai Uniónak (1947), majd a NATO-nak (1949), az Európai Gazdasági Közösségnek (1957) és sok más integrációs szervezetnek.

Hollandiához gyarmatbirodalmából már csupán a Holland Antillák tartozik, autonóm tengerentúli területként.

Gazdaság. Fejlett ipari-agrár ország. Aktív népességének 37%-a dolgozik az iparban, 30%-a a szolgáltatásban, 7%-a a mezőgazdaságban. A nemzeti jövedelemnek 42%-a származik az iparból, 10%-a a mezőgazdaságból, 22%-a a közlekedésből és kereskedelemből.

Jelentős kőszéntelepei vannak, a szénbányászatot azonban fokozatosan visszafejlesztették (1975-ben 758 000 tonnát bányásztak, 1978-ban 250 000 tonnát), és a szükséges energiahordozókat importálják. Az elektromos energia túlnyomó többségét olajtüzelésű erőművekben termelik. Az új energiahordozókra való átállás folyamatának jelentős tényezői a feltárt földgáz- és kőolajlelőhelyek. (Hollandia földgázkészletei a leggazdagabbak Nyugat-Európában.) 1978-ban a groningeni mezőkön 96 milliárd m^3 földgázt termeltek ki.

A feldolgozó ipar Rotterdam és Amsterdam környékén összpontosul (a nagy koncentráció következtében itt a népsűrűség 1053 fő/km^2). Az ipari struktúrában hagyományosan az élelmiszeripar vezet, ez adta 1978-ban az ipari össztermelés egynegyedét. Jórészt hazai nyersanyagokat használ fel, de importanyagokkal (kakaó, kávé) is dolgozik. A világhírű holland tejipar 1978-ban 10 600 000 l tejet, 179 000 t vajat és 420 000 t sajtot állított elő. Jelentős ágazatok még a vegyipar (a kőolaj-feldolgozás), a gép- és villamosgép-gyártás.

A kőolaj-finomításban Hollandia élen jár a tőkésországok között, 1978-ban termelése meghaladta az 1 300 000 tonnát. A vegyipar további jelentős ágazatai a műtrágya- és a műselyemgyártás (Hollandia a világ 4–5. műselyemexportőre). Egyedülálló a világon az amszterdami kiningyártás. A fellendülő nehézipar, a gépgyártás szükségleteinek fedezésére új kohók épültek (1978-ban 5 100 000 t nyersvasat, 4 900 000 t acélt állítottak elő). A gépgyártás egyik legfontosabb ágazata a hajógyártás. Világszerte nagyra becsülik a holland elektrotechnikai termékeket, izzólámpákat, rádió- és televíziókészülékeket (Philips) stb.

Az ország mezőgazdaságilag hasznosított területének kétötöde rét és legelő, ez a hagyományos állattartás bázisa. Az állattenyésztés legfontosabb ágai a szarvasmarha- és a sertéstartás (1978: 4 900 000 szarvasmarha, 841 000 sertés). Hollandiában a legmagasabb a világon a tejhozam. A mezőgazdaság egyik sajátosan holland ágazata a virágkertészet, meg a főzelék- és zöldségfélék rendkívül intenzív melegházi termesztése. A szántóföldi növények közül a búza és a rozs jelentős. Terméshozamuk magas (1977: 44 q/ha). A vetésterület azonban rendkívül kicsi, ezért behozatalra szorul gabonafélékből.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 6200 dollár (1976).

Rotterdam a világ legnagyobb teherkikötője, s fejlesztése gyors ütemben tovább folyik. A holland személyszállító és kereskedelmi flotta 1978-ban 553 hajóból állt (több mint 3 000 000 BRT). Jelentős szerepe van a belvízi hajózásnak (4342 km belső vízi út). Fejlett a közúti közlekedés és a főként személyszállítást lebonyolító vasút. A vasútvonalak hossza 3300 km, az úthálózaté 86 400 km, ebből 1800 km autópálya.

Hollandia a világ vezető kereskedőnemzete; a világkereskedelemből csaknem 4%-kal részesedik, ezt elsősorban tengeri forgalmának köszönheti. Főként a Közös Piac tagországaival kereskedik, első számú partnere – a forgalom több mint 30%-ával – az NSZK. A szocialista országokra kereskedelmi forgalmának 2%-a jut. A kivitelben a mezőgazdasági termékek, köztük a virágmag aránya 25% körüli, a gépipari és fémfeldolgozó ipari termékeké 53%.

Oktatás, egészségügy. A tankötelezettség 7-től 15 éves korig terjed. A tankötelesek 70%-a magániskolába jár, ezek az intézmények is kapnak állami támogatást.

Az elemi iskola 6 osztályos. A középfokú oktatás két fő ága: az egyetemi tanulmányokra közvetlenül előkészítő 6 osztályos középiskola (három típusa van) és az 5, 3–4, illetve 2 osztályos általános középiskola. Aki ez utóbbiakban szerez bizonyítványt, különbözeti osztályok elvégzése után vehető fel egyetemre.

Hollandiának 9 egyeteme, 3 műszaki főiskolája és 4 egyéb felsőoktatási intézménye van. 1976–1977-ben az egyetemeknek és főiskoláknak 128 000 hallgatójuk volt.

A fejlett társadalombiztosítási rendszer gyakorlatilag mindenkire kiterjed, bár a szabadfoglalkozásúak hozzájárulás-fizetése önkéntes. 828 lakosra jut egy orvos, 90-re egy kórházi ágy.

ÍRORSZÁG

/ÍR KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 70 283 km^3

Lakosainak száma: 3 192 000

(1977, becslés)

Fővárosa: Dublin; 778 000 lakos

Hivatalos nyelve: ír és angol

Pénzneme: ír font

Természeti viszonyok. Az Európa nyugati partjai közelében fekvő Ír-sziget öthatodán terül el. Nagy része 100 méternél alacsonyabban fekvő síkság, sok tóval, mocsárral, tőzegláppal. Hegyvidékei a partokhoz közel találhatók, és egymástól szigetszerűen elkülönülnek (Donegal, Antrim). Délnyugaton, a Kerry-hegységben emelkedik a Carrantuohill, az ország legmagasabb csúcsa (1042 m).

Leghosszabb folyója a Shannon (370 km).

Éghajlata tipikus óceáni, rendkívül enyhe téllel („zöld sziget") és hűvös nyárral (a júliusi középhőmérséklet 14–16 °C), egész évben magas relatív páratartalommal, erős széljárással.

Népesség. Lakosságának zöme ír, de csak 24%-uk beszéli ősi kelta anyanyelvét.

A lakosság 95%-a katolikus, 5%-a protestáns.

Államszervezet. Az államfő a köztársasági elnök. A törvényhozás szerve – a parlament – szenátusra és képviselőházra oszlik. A szenátus 11 tagját a miniszterelnök nevezi ki, 49 tagját közvetlenül választják 5 évre. A képviselőház 148 tagját ugyancsak 5 évre választják. A végrehajtó hatalom élén a kormány áll.

Történelem, politika. Az időszámításunk kezdetét megelőző évezredekben az ír törzsek magas szintű anyagi kultúrát fejlesztettek ki. A kelta törzsek i. e. 500 körül az európai kontinensről érkeztek a szigetre. Az i. sz. V. századtól hódított a kereszténység. A VIII. századtól kezdve a keleti partvidéken normannok telepedtek le. Az ellenük vívott harcokban (1000 táján) sikerült rövid időre megteremteni az állami egységet. 1171-ben, II. Henrik angol uralkodó seregének betörésével, megkezdődött Írország hét évszázadon át tartó angol gyarmatosítása. E századok folyamán az ír nép szüntelenül harcolt függetlenségéért.

1921-ben az ír terület nagyobb része kivívta, hogy domíniumi státust kapjon. A sziget kisebb, északi része (Ulster 6 grófsága), a mai Észak-Írország Nagy-Britannia uralma alatt maradt. Az Ír Köztársaságot 1949-ben kiáltották ki. Írország megosztottsága azóta megoldatlan probléma. (Az Ír Köztársasági Hadsereg [IRA] ún. ideiglenes szárnya terrorcselekmények útján igyekezett kierőszakolni az újraegyesítést.) 1973-ban a sunningdale-i tanácskozáson a három érintett fél (Észak-Írország, az Ír Köztársaság és Anglia) megegyezett abban, hogy Észak-Írországban megszüntetik a közvetlen brit kormányzást, és létrehozzák Észak-Írország és az Ír Köztársaság közös képviselőszervét, az Ír Tanácsot. A megegyezés értelmében Észak-Írország státusa csak a tartomány lakosainak többségi hozzájárulása esetén változtatható meg. 1976-ban (a brit nagykövet elleni gyilkos merényletet követően) Dublinban terrorizmusellenes törvényeket fogadtak el, de ezeket a rendkívüli intézkedéseket 1977-ben Lynch miniszterelnök visszavonta, s ennek nyomán kormányválság bontakozott ki. Az ezt követően megtartott parlamenti választásokon a Fianna Fáil párt szerzett többséget. Ez ellenzi a brit csapatok kivonását Észak-Írországból, javítani igyekszik kapcsolatait Londonnal, s kormánya baloldalibb politikát folytat, mint az előzőleg négy éven át hatalmon levő Fine Gael–Ír Munkáspárt koalícióé. Írország Kommunista Pártja mai szervezeti formájában 1970 óta működik (ekkor egyesült Észak-Írország Kommunista Pártja és a délen működő Ír Dolgozók Pártja). A Sinn Fein párt katonai szervezete az Ír Köztársasági Hadsereg (IRA).

Az ír kormány hivatalos külpolitikája a semlegesség és a katonai tömbökön kívül maradás. Ugyanakkor azonban a katolikus egyház nagy befolyása, valamint Nagy-Britannia és az Egyesült Államok kormányának állandó nyomása folytán a kormány sok fontos nemzetközi kérdésben ezekkel a hatalmakkal szövetségben lép fel.

Írország tagja az Európai Gazdasági Közösségnek és az Európa Tanácsnak.

Gazdaság. Ipari-agrár ország. A munkaerő 30%-a dolgozik az iparban, 28%-a a mezőgazdaságban, 42%-a a szolgáltatásokban.

Az ipar főként a hatvanas évek elején indult fejlődésnek. Termelése 1962 és 1971 között évente átlagosan 6,1%-kal nőtt. Számos iparág külföldi, főleg angol tőke ellenőrzése alatt áll. Az 1966 és 1970 között iparfejlesztésre fordított összeg 75%-a külföldről származott.

Jelentős tőzegkészletei, kisebb kőszén-, vasérc-, pirittelepei vannak. Az utóbbi években nagy réz-, ólom-, cink- és ezüstlelőhelyeket fedeztek fel (így Navan térségében Európa legnagyobb cinkérclelőhelyét).

Írország is részt vesz az Északi-tenger térségében folyó olajkutatásban. Kinsak Headben nagy földgázlelőhelyeket tártak fel, itt 1979-ben megkezdődött a kitermelés. A földgázbázisra a tervek szerint műtrágyagyártó kombinát is épül.

Az országban vannak kisebb bánya- és kohóüzemek, gépgyárak, van rádió- és televíziókészülékeket előállító, valamint gépkocsi-összeszerelő üzem. Viszonylag fejlett a könnyű-, az élelmiszer- és a dohányipar, igen jelentős a sörgyártás.

A mezőgazdaság fő ágazata az állattenyésztés. A mezőgazdasági területnek több mint 60%-a legelő. Az 1977. évi állatállomány: szarvasmarha 6 957 000, juh 3 400 000, sertés 925 000 db. A farmergazdaságok mintegy 70%-a 20 hektárosnál kisebb kis- és középgazdaság. A megművelt földterületnek csaknem a fele a 40 hektárosnál nagyobb gazdaságok tulajdonában van, ezek az összes gazdaság 10%-át teszik ki. A földművelés nem jelentős, és nem biztosítja az ország kenyérgabona-szükségletét sem. Fejlett a tengeri és folyami halászat (70 760 t, 1977).

Számottevő gazdasági tényező az idegenforgalom.

1977-ben a gazdasági növekedés 5%-ot ért el, ugyanakkor a munkanélküliség 10% körüli volt. (Különösen rossz a foglalkoztatottsági helyzet Dublinban és környékén.)

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 2560 dollár (1976).

A műutak hossza kb. 85 000 km, a vasútvonalaké 3500 km. Fontos a tengeri szállítás (a kereskedelmi flotta űrtartalma 182 368 BRT, 1977).

Írország fő kiviteli cikkei az élőállat, a hús, a tejtermékek, a textilipari termékek, a vegyi anyagok. Fő kereskedelmi partnere Nagy-Britannia (50%), 1973 óta erőteljesen fejleszti kereskedelmi kapcsolatait a Közös Piac többi országával.

Oktatás, egészségügy. A tankötelezettség a 6–15 éves korosztályra terjed ki, az oktatás ingyenes. Az iskolák zöme állami. Az alapfokú oktatás után 4 típusú középiskola közül lehet választani. Írországban 5 egyetem és 5 tanárképző főiskola működik.

A társadalombiztosítás két kategóriára oszlik (általánosan kötelező és önkéntes). Az általános egészségügyi ellátás többnyire ingyenes (1979 óta a kórházi ellátás is), egyes szolgáltatások térítéskötelesek.

IZLAND

/IZLANDI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 102 828 km²

Lakosainak száma: 222 470

(1977, becslés)

Fővárosa: Reykjavík; 83 890 lakos (1977)

Hivatalos nyelve: izlandi

Pénzneme: izlandi korona

Természeti viszonyok. Az Atlanti-óceán északi medencéjében fekvő szigetország felszínének legnagyobb része bazalt- és tufatakaróval fedett, tagolt fennsík, déli–délnyugati felén és a partközeli tengerrészben több száz időszakonként vagy rendszeresen működő vulkánnal (Hekla, Laki, Eyjafjalla stb.). A fennsíknak a hóhatár fölé emelkedő részein kiterjedt jégmezők vannak. A Vatnajökull (8000 km²) Európa legterjedelmesebb jégtakarója, amelyből a Hvannadalshnúkur 2119 m magas orma emelkedik ki. A szigeten igen sok a vulkanikus gejzír.

Vízesésekben gazdag folyóinak – leghosszabb a Thjórsá (237 km) – tekintélyes az energiakészlete.

A sziget északi határán húzódik a sarkkör. Az ország klímája déli és délnyugati partvidékén óceáni, többi részén tundra. Az évi középhőmérsékletet a Golf-áram Irming-ága 3–5 °C-ra emeli; a délnyugati–déli területeken a fennsík és a hegyvidék középhőmérséklete 0 °C alatt van. A csapadékátlag 500–2000 mm között változik.

Népesség. Lakosainak 99%-a izlandi nemzetiségű, rajtuk kívül főként dánok élnek a szigeten.

A lakosság többsége a déli–délnyugati partvidéken él.

Az evangélikus államvallás.

Államszervezet. A végrehajtó hatalom letéteményese a 4 éves időtartamra választott elnök és a kétkamarás parlament, a 20 képviselőből álló felső- és 40 képviselőből álló alsóházból összetevődő Althing. Ez a legrégebben fennálló parlament a világon (930-ban alakult). A felsőház tagjait a lakosság által választott képviselők saját soraikból jelölik ki. A kormány tagjait és a miniszterelnököt az államelnök nevezi ki.

Történelem, politika. Izland öt és fél századon keresztül (1381-től 1918-ig) Dániához tartozott. Az 1918-tól Dániával perszonálunióban levő ország 1944-ben népszavazással lett teljesen független. 1958 óta állandó nézeteltérései vannak Nagy-Britanniával a halászati övezet határát illetően. (Izland több lépésben egyoldalúan 200 tengeri mérföldre terjesztette ki felségvizeinek határát.) A „tőkehalháború" 1976-ban a két ország diplomáciai kapcsolatainak megszakítására vezetett.

Pártrendszerében a skandináv országokra jellemző irányzatok találhatók meg.

A liberálisok és a konzervatívok egyetlen pártot alkotnak (Függetlenségi Párt); a kormánykoalíciók élén az utóbbi két évtizedben leggyakrabban e párt képviselője állott. A gazdasági nehézségek nyomán növekedett a baloldali pártok befolyása. 1978-ban a Függetlenségi Párt visszaszorult, és új koalíciós kormány alakult a Haladó Párt, a Népi Szövetség, valamint a szociáldemokraták részvételével. 1980-ban a koalíció – gazdaságpolitikai nézeteltérések miatt – felbomlott. A rendkívüli parlamenti választások eredményeként független jelölt, Vigdis Finnbogadottir asszony került az elnöki székbe.

1949 óta tagja a NATO-nak, alapító tagja az Északi Tanácsnak, tagja az Európa Tanácsnak, 1972-ben szerződéses kapcsolatba lépett a Közös Piaccal. Az izlandi–amerikai „védelmi egyezmény" értelmében területén (Keflavikban) nagy amerikai légi támaszpont van.

Gazdaság. Agrárország. Ásványkészletei nincsenek, energiahordozó-importra azonban alig szorul, mivel a gejzírek hőenergiáját fűtésre és melegvízellátásra hasznosítják, a villamos energiát pedig 90%-ban vízi erőművek termelik.

Legfontosabb gazdasági ágazata a halászat és a halfeldolgozás, valamint a halászati felszerelések és berendezések gyártása. A halászflotta 995 hajóegységének (összesen 175 207 BRT) 1977-ben 1 374 000 t volt a zsákmánya. A legtöbbet tőkehalból fognak. A zsákmány legnagyobb részét 80 mélyhűtőüzem dolgozza fel, a halfilén kívül nagy mennyiségben állítanak elő halkonzervet, hallisztet és bálnazsírt.

Az olcsó vízi energia bázisán az utóbbi években nemzetközi együttműködéssel fejleszteni kezdték az alumíniumgyártást. A svájci Alusuisse és az izlandi állam közös tulajdonában levő alumíniumkohó 1975-ben kezdte meg a termelést. Az energiaigényes ipari beruházások iránt általában nagy a nemzetközi érdeklődés. Izlandi–norvég együttműködéssel épül egy vasszilikát-üzem, amely 1980-ban kezdi meg a termelést.

A mezőgazdaság vezető ágazata az állattenyésztés (főként szarvasmarha, juh, sertés). Ez fedezi az ország teljes tejtermék- és hússzükségletét.

Az inflációs ráta 1977-ben elérte az 50%-ot. A koronát több ízben is leértékelték, legutóbb 1978-ban 15%-kal.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 6100 dollár (1976).

A szállítások zömét a kereskedelmi flotta (1977: 69 399 BRT) bonyolítja le. Fontos a belföldi és nemzetközi légi forgalom. Vasútja nincs. Az úthálózat teljes hossza 11 815 km, ebből 635 km autópálya.

Az export 74,9%-át halászati termékek alkotják, ezért az izlandi gazdaság nagyon érzékeny a hal világpiaci árának változásaira. Az alumíniumkivitel részaránya 10,6%, ezenkívül nyersbőrt, gyapjút és kis mennyiségben ruházati cikkeket értékesítenek külföldön. Fő kereskedelmi partnerei: az Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Dánia, a Szovjetunió és az NSZK.

Oktatás, egészségügy. Az általános tankötelezettség 7-től 15 éves korig terjed. Iskolák csak a városokban működnek, a távoli településekre a tanárok kijárnak. 1974-ben tanügyi reformot hajtottak végre, az alsó és felső tagozatos oktatást egy iskolatípusba vonták össze. A középiskola 4 évfolyamos. Izlandnak 2 egyeteme van.

Fejlett a társadalombiztosítási rendszer, a kórházak hálózata.

JUGOSZLÁVIA

/JUGOSZLÁV SZOCIALISTA SZÖVETSÉGI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 255 804 km²

Lakosainak száma: 21 968 000 (1977, becslés)

Fővárosa: Belgrád; 1 204 000 lakos

Hivatalos nyelve: szerb-horvát, szlovén, macedón stb.

Pénzneme: dinár

Természeti viszonyok. A Balkán-félsziget legnagyobb országa. Felszínének több mint kétharmada a fiatalkorú Eurázsiai-hegységrendszerhez, illetve az ókori eredetű Macedón-masszívumhoz tartozó hegyvidék. Északnyugaton az Alpok nyúlványai (Karavankák, Júliai-Alpok) hálózzák be. Az ország legmagasabb csúcsa a 2863 m magas Triglav a Júliai-Alpokban. A Dinaridák vonulatai (Szlovén- és Horvát-Karszt, Kis- és Nagy-Kapela, Velebit, Dinári-hegység) az ország területének mintegy harmadát foglalják el. Északkeleten a Dinári-hegységhez a Bosnyák-érchegység csatlakozik. A barnaszénben, réz- és ólomércben gazdag Kelet-szerbiai-érchegység is a fiatal képződményekhez tartozik. A Macedón-masszívum két fő része a Nyugat-szerbiai-hegyvidék és a Macedóniai-hegyvidék. A Duna, a Tisza, a Dráva és a Száva mentén – Horvátországban és a Vajdaságban – kiterjedt síkságok találhatók. A hegyvidékek között elterülő medencék közül a legfontosabbak a Ljubljanai-medence, a Kosovo Polje és a Tetovói-medence. Az Adriai-tenger partja mentén több száz – hatalmas idegenforgalmi jelentőségű – sziget található, a legnagyobbak Krk (408 km²), Brač, Cres, Hvar, Pag és Korčula.

Folyói közül a legjelentősebbek a Duna, a Dráva, a Mura, a Száva, a Tisza, a Morava, a Drina, a Neretva és a Vardar. Legnagyobb tavai – a Shkodrai-, az Ohridi- és a Preszpa-tó – részben Albániához tartoznak.

Az ország területén két éghajlati típus az uralkodó: az Adria menti 60–100 km széles sáv (Isztria, Dalmácia) és a szigetek mediterrán éghajlatúak; az ország nagyobb részére a mérsékelten kontinentális éghajlat a jellemző. A mediterrán tengerpart évi középhőmérséklete 16 °C, az évi csapadék itt meghaladja az 1000 millimétert, sőt helyenként megközelíti a 3000-et. Az ország többi területén az évi közepes hőmérséklet 11–12 °C, az átlagos évi csapadék 500–1000 mm.

Népesség. Több nemzet és nemzetiség él az országban: szerb (42%), horvát (25%), szlovén (8,5%), macedón (5,5%), bosnyák, Crna Gora-i, albán (kb. 6%), magyar (kb. 3%); rajtuk kívül bolgárok, csehek, olaszok, románok, ruszinok, szlovákok, cigányok stb. laknak itt. Vannak magukat jugoszlávoknak vallók.

Az ország minden népének nyelve egyenrangú.

Államszervezet. Szövetséges szocialista köztársaság. Hat köztársaságból (Szerbia, Horvátország, Crna Gora [Montenegró], Szlovénia, Bosznia-Hercegovina, Macedónia) és a Szerb Szocialista Köztársaságon belüli 2 autonóm tartományból (Kosovo-Metohija és Vajdaság) áll.

Jugoszlávia legfelsőbb törvényhozó szerve a Szövetségi Gyűlés, amelynek két kamarája van: a Szövetségi Tanács és a Köztársaságok és Tartományok Tanácsa. A legfelsőbb végrehajtó szerv a JSZSZK

Elnöksége. Az Elnökségbe minden köztársaság és autonóm terület egy-egy képviselőt küld, rajtuk kívül tagja a Jugoszláv Kommunisták Szövetségének mindenkori elnöke. Az alkotmány rendelkezései szerint a JSZSZK elnöksége elnökének tisztségét rotációs elven töltik be, egyébként a testület mind a 8 tagja egyenjogúan vesz részt az államfői funkció gyakorlásában. A JSZSZK elnöksége egyben a fegyveres erők legfőbb parancsnokló szerve. A kormány funkcióit a Szövetségi Gyűlés szerve, a Szövetségi Végrehajtó Tanács tölti be.

Történelem, politika. A jelenlegi Jugoszlávia területén az ókorban illírek, trákok és kelták éltek. I. e. 230-tól i. sz. 379-ig a római birodalom, majd Bizánc része volt. A szerbek Szerbia, a horvátok pedig Horvátország területén a VII. században telepedtek le, s a IX. század első harmadában már önálló fejedelemségük volt. A szlovén állam a VII. században alakult meg. Horvátország 1101-től 1918-ig Magyarország része volt, Szlavónia 1280-tól 1918-ig Habsburg-uralom alatt állt. A XII. században alakult szerb fejedelemségeket 1389-ben a törökök leigázták, s a XV. században hasonló sorsra jutott a bosnyák állam és Zeta (Montenegró) fejedelemség is. Hunyadi János 1443-ban Nišnél, 1456-ban Nándorfehérvárnál (Belgrád) visszaverte a magyar fennhatóság alatt álló Szerbiát megtámadó oszmán hadakat, 1459-től azonban itt is megvetették lábukat a törökök. A XVI. századtól kezdve egyre erősödött a törökellenes felszabadító mozgalom, s Szerbia 1804-ben török fennhatóság alatt autonómiát kapott. Isztria, Nyugat-Horvátország és Dalmácia 1809-től 1813-ig Napóleon birodalmához tartozott. 1852-ben Montenegró, 1878-ban Szerbia önállóvá vált, s ugyanakkor az Osztrák–Magyar Monarchia megszállta Boszniát, Hercegovinát és Novi Pazar vidékét, majd 1908-ban a két előbbit bekebelezte. 1882-ben kikiáltották a szerb, 1910-ben pedig a montenegrói királyságot. Az első világháború végén, 1918-ban Szerbiából, Montenegróból és a felbomlott Osztrák–Magyar Monarchia délszlávok lakta területeiből megalakult a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság, amelyet 1925-től Jugoszláv Királyságnak nevezték. 1919-ben olasz fegyveres alakulatok megszállták Fiumét, és kikiáltották Fiume Szabadállamot, amelyet a fasiszta Olaszország 1924-ben bekebelezett.

A fasisztabarát jugoszláv kormányt 1941-ben megdöntötték, és az új kormány barátsági és megnemtámadási szerződést kötött a Szovjetunióval. Ezt követően a fasiszta hatalmak (német, olasz, bolgár és magyar csapatok) lerohanták Jugoszláviát, és feldarabolták az országot. A kommunisták vezetésével már júniusban megalakult a Jugoszláv Népfelszabadító Partizánosztagok Főparancsnoksága, élén Josip Broz Titóval. A partizánegységekből népi felszabadító hadsereggé fejlődő hazafias erők 1943 végére felszabadították az ország területének több mint a felét, majd az előretörő szovjet hadsereg a partizánokkal együttműködve kisöpörte az országból a fasisztákat.

1945–1946-ban földreformtörvényt hoztak, államosították a tőkés tulajdonban levő termelési eszközöket, és nemzeti tulajdonba vették a külföldi koncessziókat. 1945-ben kikiáltották a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaságot, s 1946-ban elfogadták ennek első alkotmányát. 1949-ben az ország vezető ereje, a kommunista párt (1952 óta neve: Jugoszláv Kommunisták Szövetsége) kidolgozta a szocializmus építésének sajátos jugoszláv útjára vonatkozó elképzeléseit. Feladatként jelölte meg a termelőerők önigazgatásának megvalósítását. 1963-ban a Szövetségi Gyűlés új alkotmányt fogadott el, amelynek értelmében Jugoszlávia szocialista szövetségi köztársaság lett. Az alkotmány törvényben rögzítette a jugoszláv dolgozók szocialista vívmányait, s végcélul a kommunista társadalmi viszonyok megteremtését tűzte ki. 1969 óta a párt erélyesen fellép az önigazgatás viszonyai között jelentkező kispolgári nacionalista tendenciák ellen. 1971-ben módosították az alkotmányt: egyebek között kiterjesztették a köztársaságok és az autonóm tartományok, valamint a vállalatok és ezek egyesülésének jogait. 1974-ben az ország ismét új alkotmányt kapott.

A társadalom vezető ereje a Jugoszláv Kommunisták Szövetsége. A JKSZ vezetésével, egyéni tagság alapján működik a széles tömegeket átfogó Jugoszláv Dolgozó Nép Szocialista Szövetsége, mely a Népfrontból alakult 1953-ban.

1953-tól 1980-ban bekövetkezett haláláig Josip Broz Tito volt a JSZSZK elnökségének elnöke, a JKSZ Központi Bizottságának elnöke. Ő volt az ország fegyveres erőinek főparancsnoka és a Honvédelmi Tanács elnöke is.

Jugoszlávia deklarált külpolitikai elve a tömbönkívüliség, az el nem kötelezettség. Az el nem kötelezett államok tömörítésére irányuló mozgalom egyik kezdeményezője. A nemzetközi politika számos területén és sok lényeges nemzetközi kérdést illetően – alapvető érdekeik azonossága alapján – a többi szocialista országgal együtt lép fel. A Szovjetunióval és a többi szocialista országgal való viszonyát a baráti együttműködés jellemzi. Aktív részt vállal a nemzetközi enyhülés elmélyítésére irányuló törekvésekben. Külpolitikájára és nemzetközi kapcsolataira hatással vannak sajátos állásfoglalásai is, amelyeket néhány lényeges nemzetközi kérdéssel és a világforradalmi folyamattal kapcsolatban kifejtett („szuperhatalmak", „gazdag Észak – szegény Dél" stb.).

1965 óta külön szerződés alapján részt vesz a KGST majdnem minden szervének munkájában. Szerződéses viszonyban van a Közös Piaccal is.

Gazdaság. A népi hatalom éveiben Jugoszlávia helyreállította a második világháborúban jórészt elpusztult gazdaságát, s elmaradott agrárországból ipari-agrár állammá lett.

1976-ban a nemzeti jövedelem termelésében az ipar 37%-kal, a mezőgazdaság 16%-kal részesedett.

Ércekben és energiahordozókban gazdag. Fő energiaforrásai a víz, a kőszén és a kőolaj. A felhasznált energia (1978: 48,6 milliárd kWó) több mint 60%-át vízi erőművek szolgáltatják, a többit hőerőművekben állítják elő. Lignit- és barnaszénkészleteit 13 milliárd tonnára becsülik. 1978-ban 39 537 000 t szenet hoztak felszínre, vasércből 4 400 000, rézércből 17 500 000 tonnát, ezenkívül jelentős mennyiségű ón- és cinkércet termeltek ki. Az ércgazdagság kedvezően hatott a kohászat fejlődésére. 1976-ban 1 900 000 t nyersvasat, 1 900 000 t acélt gyártottak. Nagy múltja van a színesfémkohászatnak. Finomított rézből 1978-ban 310 000 tonnát kohósítottak. Higanytermelésben Jugoszlávia Európában a 3., a világon pedig az 5. helyet foglalja el. Az alumíniumkohók a kitermelt bauxitnak (1977: 2 040 000 t, Európában a 3.) csak kis hányadát tudják feldolgozni, az ágazat fejlesztését azonban lehetővé teszi a bőséges és olcsó vízi energia (1978-ban 197 000 t alumíniumot kohósítottak). A gépipar a felszabadulás előtt a legfejletlenebb iparágak közé tartozott, termelése a háború előttinek több mint hússzorosa. Kiépítése során számos teljesen új iparágat (elektromos gépek, gépkocsik, hajók, szerszámgépek gyártása) hoztak létre. A FIAT-szabadalom átvételével az autógyártás gyors fejlődésnek indult (1978-ban 234 000 személyautó hagyta el a szerelőszalagokat). Jelentős a tengeri és folyami hajók gyártása. A gépipar után a 2. helyet a textilipar foglalja el. Fontos kiviteli cikk a pamutkelme és a cipő (1978-ban 53 000 000 pár cipő készült).

Az ország területének 59%-a (14 300 000 ha) hasznosítható mezőgazdaságilag. A mezőgazdaság a szocialista fejlődés időszakában jóval lassabban fejlődött, mint az ipar, s nem tudja mindenből fedezni a belföldi szükségleteket. A társadalmi szektor aránya mindössze 14,6% (1976). Az a törekvés, hogy a mezőgazdaság a társadalmi szektor és az egyéni termelők együttműködése révén fejlődjék. A vezető mezőgazdasági ágazat a növénytermesztés, ezen belül uralkodó a kenyérgabona-termesztés (1977: 5 600 000 t búza). Igen fontos szemes termény a kukorica (1977: 9 800 000 t). Figyelemre méltó a rizstermesztés térhódítása. Az ipari növények közül a kender és a gyapot jelentős. A mediterrán éghajlatú vidékeken nagy olajfaültetvények vannak, megterem a narancs és a többi citrusféle is. 1977-ben 5 200 00 t termett cukorrépából, az elmúlt években jelentősen nőtt e fontos mezőgazdasági kultúra vetésterülete. Néhány körzet (Macedónia, Hercegovina) éghajlata kedvez a finom dohányfajtáknak. A kedvező éghajlati viszonyok lehetővé teszik a zöldségfélék termesztésének további nagyarányú fejlesztését. Jugoszlávia Európa nagy szőlő- és gyümölcstermesztő országai közé tartozik (almából 380 000 t, szilvából 560 000 t, szőlőből 1 200 000 t termett 1977-ben).

Az állattenyésztésben a szarvasmarháé a vezető szerep (5 500 000 db), ehhez képest viszonylag alacsony a sertések (8 400 000 db) és juhok (7 500 000 db) száma. A juhtenyésztés jórészt ma is külterjes. Hagyományos a kecske-, ló-, öszvér- és szamártartás. Macedóniában és Szerbiában jelentős a selyemhernyó-tenyésztés. A tengermelléki lakosság fontos jövedelemforrása a halászat. 1977-ben 35 247 t tengeri halat fogtak, az édesvízi halzsákmány 26 700 t volt.

Kiemelkedő jelentőségű ágazat az erdőgazdálkodás. Jugoszlávia területének hozzávetőlegesen egyharmadát borítja (háromnegyed részben lombos) erdő. Az évi fakitermelés 18 600 000 m³.

Fontos bevételi forrás az idegenforgalom. Évente 5 000 000–6 000 000 külföldi látogat Jugoszláviába (elsősorban az utóbbi évtizedekben nagy beruházásokkal gyorsan fejlesztett adriai-tengeri fürdőhelyekre).

1979 tavaszán pusztító erejű földrengés pusztított a déli tengerparton, s ennek következtében többek között sok idegenforgalmi létesítmény is súlyosan megrongálódott vagy megsemmisült.

A világgazdasági válság miatt tömegesen térnek haza azok, akik korábban a nyugat-európai tőkésországokban vállaltak munkát.

Az 1976–1980. évekre szóló ötéves terv az ipari termelés évi 8–9, a mezőgazdasági évi 4 és a beruházások évi 8,5%-os növekedését irányozta elő.

A vasútvonalak hossza 10 300 km (ebből 2900 km villamosított), az úthálózaté 104 000 km (1975). Fontosabb kikötői: Rijeka, Split, Ploče, Bar, Dubrovnik az Adriai-tenger partján; Újvidék (Novi Sad) és Belgrád a Dunán. A tengeri teherszállító flotta kb. 450 hajóból áll, raktere 2 168 000 BRT (1977).

Exportjában fokozatosan az ipari késztermékek foglalták el az első helyet. Jelentős a bauxit, valamint a mezőgazdasági és élelmiszeripari cikkek kivitele is. A behozatal főként késztermékekből, részben közszükségleti cikkekből áll.

A külkereskedelmi mérleg hiánya nőtt (1975 és 1977 között a behozatal 30%-kal lett nagyobb, a kivitel 8%-kal). A külkereskedelmi forgalom 35%-a a közös piaci országokra, 25–30%-a pedig a szocialista államokra jut. Dinamikusan bővíti kereskedelmi kapcsolatait a fejlődő országokkal.

Oktatás, egészségügy. A közoktatás irányítása a köztársaságok, illetve az autonóm tartományok hatáskörébe tartozik. Minden nemzetiségnek biztosítják az anyanyelven való tanulás lehetőségét. Az általános iskola 8 osztályos, ingyenes és látogatása minden 7 és 15 év közötti gyermek számára kötelező. A középfokú iskolák között gimnáziumok, szakközépiskolák és szakmunkásképzők vannak. Az egyetemeken és főiskolákon 1977–1978-ban 430 000-en folytattak tanulmányokat. Az oktatás ezekben is ingyenes, az ösztöndíj a tanulmányi előmeneteltől függ. 1977–1978-ban a magyar tannyelvű általános iskolákban 35 000, gimnáziumokban 18 000 diák tanult.

Jugoszláviában 1978-ban 129 112 kórházi ágy és 3900 rendelőintézet volt, 32 300 orvos dolgozott (egyes körzetekben még jelentős az orvoshiány).

LENGYELORSZÁG

/LENGYEL NÉPKÖZTÁRSASÁG/

Területe: 312 683 km²

Lakosainak száma: 34 850 000

(1977, becslés)

Fővárosa: Varsó; 1 846 000 lakos (1977)

Hivatalos nyelve: lengyel

Pénzneme: złoty

Természeti viszonyok. Közép-Európa északi részén terül el. Felszínének északi és középső része síkság és alacsony dombvidék, déli részén közép- és magashegységeket találunk. Északról délre haladva öt tájegységet különböztetünk meg: a tengermellék, a fiatal morénaövezet (tóhátság), a Lengyel-alföld, a Lengyel-középhegység és a Kárpátok.

Szczecin és Gdynia között a part egyenes vonalú, így kevés lehetőséget nyújt kikötőépítésre, a Gdański-öböl azonban mély merülésű hajók fogadására is alkalmas. A tengerparton és mögöttes területein 10–15 m magas dűnesorok húzódnak. Az erdős morénaövezet egyes vonulatai elérik a 200, sőt helyenként a 300 m magasságot. A morénahalmok közt sok a kisebb-nagyobb mocsár és tó. Az övezetnek a Visztulától nyugatra fekvő része a Mazur-tóhátság. A Lengyel-alföld a tóhátság és a Lengyel-középhegység között fekszik. A nagy kiterjedésű síkság nyugati része a Warta melléke, középső része a Kujawy, a Visztula jobb partján és a Bug mellékén a Mazowszénak nevezett tájegység terül el. Legkeletibb része, a Podlasie erdős vidék. A Lengyel-középhegység a Visztulától keletre is folytatódik, ez a Lublini-hátság. A középhegységtől nyugatra a Szudéták vidéke, a Szudéták és a Lengyel-középhegység között a Sziléziai-medence terül el. A Lublini-hátságtól délre a Kárpátok előhegységéig terjed a Sandomierzi-alföld. Az ország déli határán, a Visztula és a San forrásvidéke között húzódik a Kárpátok vonulata, amelynek legkiemelkedőbb tömbje a Magas-Tátra, ahol az ország legmagasabb pontja, a 2499 méter magas Rysycsúcs is található.

Folyói közül a legjelentősebbek a Visztula (1068 km), a Warta (808 km), az Odera, a Bug, a Nysa és a San.

Éghajlata mérsékelt övi, amelyben óceáni és kontinentális hatások egyaránt érvényesülnek. Az évi középhőmérséklet a legmelegebb területeken 8 °C, Varsó vidékén 7 °C, északon és a hegyvidékeken 6 °C körüli. A déli hegyvidék 900–1500, az ország többi része 500–700 mm csapadékot kap. Az éghajlat jellegzetessége, hogy az év hat jól elkülöníthető évszakra oszlik. A mérsékelt övi négy évszakon kívül megkülönböztetik a kora tavaszt (március) és a kora telet (október).

Népesség. Az ország lakóinak 98%-a lengyel. A legnagyobb nemzetiség a német (kb. 280 000 fő) és az ukrán (180 000 fő). Szlovákok és litvánok is laknak Lengyelországban. Mintegy 10 000 000 lengyel él külföldön, ebből a legtöbb (kb. 6 500 000) az Egyesült Államokban.

Az alkotmány biztosítja a vallásszabadságot, 33 egyház és vallási közösség létezik. Különféle – főként történelmi – okokból nagy befolyása van a társadalomban a római katolikus egyháznak. A szocialista állam és a katolikus egyház viszonyát a kormány és a püspöki kar 1950-es és 1956-os megállapodása szabályozta. Ezt a viszonyt – az egyházi hierarchia hibájából – időnként mégis feszültség jellemezte, azonban a hetvenes években javult az állam és az egyház kapcsolata. 1979-ben II. János Pál pápa – a volt krakkói érsek – Lengyelországba látogatott.

Államszervezet. Az államhatalom és a törvényhozás legfőbb szerve a 460 tagú egykamarás nemzetgyűlés (szejm), melynek képviselőit 4 évenként általános titkos szavazással választják meg. Ülésszakai közt feladatait a soraiból megválasztott államtanács látja el, a minisztertanács tagjait a szejm nevezi ki.

Történelem, politika. Lengyelország történelmi magva az Odera, a Visztula és a Warta vidéke. Itt alapította meg I. Mieszko, a polan törzs fejedelme 966-ban a lengyel államot. Ő vette fel a kereszténységet és kezdte meg a térítést. Fia, Hős Boleslaw egyesítette a részfejedelemségeket, és további hódításokkal erős hatalommá tette birodalmát, de halála után ez ismét részekre bomlott. A XIII. században a tatárok háromszor végigdúlták az országot, 1309-ben pedig a német lovagrend elfoglalta Gdańskot és környékét. Nagy Lajos uralkodása alatt, 1370-től 1382-ig Lengyelország perszonálunióban volt Magyarországgal. A lengyel állammal 1385-től perszonálunióban levő Litvánia a hozzá tartozó Belorussziával és Ukrajnával együtt 1569-ban egyesült Lengyelországgal. 1575-től 1586-ig Báthori István erdélyi fejedelem volt Lengyelország királya. A lengyel állam 1667-ben, a lengyel–orosz háború után lemondott Kelet-Ukrajnáról, majd 1772-ben, 1773-ban és 1795-ben területét Ausztria, Oroszország és Poroszország felosztotta egymás közt, s megszűnt önálló államként létezni. 1807-ben Napóleon francia védnökségként megalapította a Varsói Hercegséget, 1815-ben a bécsi kongresszus döntése alapján létrejött a névleg önálló ún. Kongresszusi Lengyelország, élén az orosz cárral mint lengyel királlyal. A nyugati lengyel területeket Poroszországhoz csatolták, Galícia Ausztriáé maradt, Krakkó önálló köztársaság lett 1831-ben, a lengyel nemzeti felkelés leverése után, a cári Oroszország bekebelezte a Kongresszusi Lengyelországot, a Krakkói Köztársaság pedig 1848-ban osztrák birtok lett. 1863-ban felkelés tört ki az orosz uralom ellen, de a cár vérbe fojtotta.

Az első világháború idején a lengyel területek német megszállás alá kerültek. 1918-ban a szovjet kormány elismerte a lengyel nép önrendelkezési jogát, és még ugyanezen év novemberében létrejött az önálló burzsoá Lengyel Köztársaság. 1918 decemberében megalakult a kommunista párt. 1920 áprilisában a lengyel kormány háborút indított Szovjet-Oroszország ellen, és bekebelezte Vilnát, Litvánia fővárosát, majd Nyugat-Ukrajnát és Nyugat-Belorussziát.

1939. szeptember 1-én a hitleri Németország megtámadta és két hét alatt lerohanta Lengyelországot. Párizsban hamarosan megalakult az emigráns lengyel kormány (ez később Londonba tette át székhelyét), s a menekültekből katonai egységeket szerveztek, melyek a világháború különféle frontjain harcoltak. 1942-ben a Gwardia Ludowa, a kommunisták vezette Népi Gárda megkezdte a hazai fegyveres harcot a megszállók ellen. 1943-ban felkelés tört ki a varsói gettóban, amelyet a németek vérbe fojtottak. A példátlanul nagy károkat és vérveszteséget okozó fasiszta megszállás alól az országot a szovjet hadsereg szabadította fel a lengyel hazafiak ellenállási mozgalmának és a háború idején szervezett két lengyel hadseregnek a közreműködésével. A második világháborúnak több mint hatmillió lengyel állampolgár esett áldozatul.

1944 júliusában a felszabadult Chełm városban megalakult a Lengyel Felszabadítási Bizottság. 1945 nyarán létrejött a Nemzeti Egység Ideiglenes Kormánya, majd 1947 februárjában, a haladó erők választási győzelme nyomán a népi kormány. 1952-ben elfogadták a Lengyel Népköztársaság első szocialista alkotmányát.

Az 1947–1949. évi hároméves terv elsősorban a népgazdaság újjáépítését szolgálta, az 1950–1955-ös hatéves népgazdasági terv a nehézipar fejlesztését jelölte meg fő feladatként. Sikeres végrehajtásának eredményeként az ipari termelés valóban rohamosan növekedett, ám egyidejűleg gazdasági feszültségek is keletkeztek. Ugyanakkor a LEMP-ben aktivizálódtak a revizionisták, amihez hozzájárult a pártélet lenini normáinak és a szocialista törvényességnek a megsértése is.

A párt 1954-ben megtartott kongresszusa határozatot hozott a népgazdaság fejlődését fékező aránytalanságok megszüntetéséről. Ezt azonban nem hajtották végre következetesen, így nem oldották fel a társadalmi-gazdasági feszültségeket. 1956-ban a nehézségeket kihasználó erők Poznańban lázadást robbantottak ki, ezt a népi hatalom a munkásosztályra támaszkodva rövid idő alatt felszámolta. A LEMP Központi Bizottsága ezután új politikát dolgozott ki, ennek alapján a szejm módosította a még 1955-ben elfogadott, 1956–1960-ra szóló ötéves tervet. Csökkentették az iparfejlesztés ütemét, növelték a mezőgazdasági beruházásokat, fokozott figyelmet fordítottak az életszínvonal emelésére. Intézkedéseket hoztak a szocialista demokrácia erősítéséről. Az első ötéves tervet valamennyi mutató tekintetében teljesítették, sőt túlteljesítették. Eredményesen megvalósult az 1961–1965-ös évekre szóló második ötéves terv is, amely a nyersanyagbázis és a mezőgazdaság fejlesztésének meggyorsítását, a munkaalkalmak számának növelését és a külkereskedelem fokozását jelölte meg fő célként.

A szocialista építés lendülete azonban a hatvanas évek második felében alábbhagyott. Az elkövetett hibák miatt megromlott a vezetés és a tömegek kapcsolata. 1967-ben és 1968-ban ismét aktivizálódtak a reakciós elemek. Ezek különféle fórumokon nyíltan támadták a néphatalmat, s főként a diákság és az értelmiség körében sikerült befolyást szerezniük. 1970-ben egyre erősebben éreztették hatásukat a beruházási és szociális politika hiányosságai, a tervezési rendszer hibái. Mindez társadalmi feszültségekhez vezetett, és az év végén Gdańskban és más balti városokban sztrájkokra és tüntetésekre került sor. Ezt követően változtatásokat hajtottak végre a LEMP vezetésében, átalakították a kormányt. A KB első titkárává Edward Giereket választották meg. Az új Központi Bizottság felülvizsgálta az 1971–1975. évi népgazdasági tervet, javasolta a módosítását, és új fejlesztési irányelveket fogadott el. Az új távlati fejlesztési program fő célkitűzése az életszínvonal emelésének meggyorsítása és a teljes foglalkoztatottság biztosítása lett.

1980 nyarán sztrájkhullám vonult végig az országon. A LEMP Központi Bizottsága úgy értékelte ezeket, mint „a munkások elégedetlenségének, tiltakozásának megnyilvánulását", amely nem a szocializmus alapjai, nem a szövetségi rendszer, nem a párt vezető szerepe ellen irányult. A politikában történt torzulásokat és hibákat vette célba. A párt és állami vezetés türelmes párbeszédet folytatva megállapodásra jutott a sztrájkoló kollektívákkal különféle szociális kérdésekben, valamint új, független szakszervezetek létesítésében. A párt ugyanakkor leszögezte, hogy a szocialistaellenes erők a konfliktusokat „olyan célok elérésére akarják felhasználni, amelyek ellentétesek a munkások által kívánt és vallott célokkal". A Központi Bizottság szeptember 6-án Stanislaw Kaniát választotta a párt első titkárává.

A Lengyel Egyesült Munkáspárttal együttműködik a Lengyel Demokrata Párt és a Lengyel Egyesült Néppárt (Lengyel Egyesült Parasztpárt).

Lengyelország külpolitikájában alapvető szerepe van a Szovjetunióval és a szocialista közösség többi tagjával fenntartott barátságnak és együttműködésnek. A lengyel ideiglenes kormány 1945-ben szerződést írt alá a Szovjetunióval Nyugat-Ukrajna és Nyugat-Belorusszia visszaadásáról. 1950-ben a Lengyelországhoz visszacsatolt nyugati területekkel kapcsolatban egyezményt írt alá az NDK és Lengyelország kormánya, s ebben megerősítették az Odera–Neisse határt. Lengyelország tagja a Varsói Szerződés szervezetének és a KGST-nek. A békés egymás mellett élés elveit követve, különösen a hetvenes évektől, bővítette kapcsolatait a fejlett tőkésországokkal. Nagy jelentőségű volt az 1970-ben megkötött lengyel–nyugatnémet szerződés, amelyben az NSZK kormánya is elismerte az Odera–Neisse határt, s ezzel lehetővé vált a két ország kapcsolatainak normalizálása. 1972-ben a Vatikán is elismerte Lengyelország nyugati határait.

Gazdaság. Ipari-agrár ország. Az ipari termelés volumenét tekintve a világ első 15 országa között van. A hetvenes évek második felében már az iparból származott a nemzeti jövedelemnek több mint a fele. Az 1975-ös ipari termelés 12-szerese volt az 1950. évinek. A gyors növekedés alapja az ország gazdagsága energiahordozókban és ásványkincsekben (a becsült tartalék kőszénből 71 milliárd t, rézből több mint 10 000 000 t). 1978-ban 186 000 000 t szenet hoztak felszínre (ebből 39 500 000 tonnát exportáltak). A kéntermelés tekintetében a 3–4. helyen áll a világon, a cinkércbányászat, illetve a horganytermelés terén a 3. Európában. Lengyelország a világ 12 legnagyobb hajógyártója közé tartozik, a hajóexportban a 4. A nehézipar legfontosabb ágazata a kohászat. 1978-ban 17 700 000 t nyersacélt, 12 000 000 t hengerelt árut állítottak elő. Rohamosan fejlődik a gépkocsigyártás (1978-ban 279 400 személyautó és 55 000 teherautó).

Lengyelország adja Európa mezőgazdasági termelésének 8%-át. 1979-ben a megművelt földterület 50,2%-a volt magánkézben. Az állami gazdaságok és termelőszövetkezetek részaránya nő, de a mezőgazdaság szocialista átszervezése még nem történt meg. A fő szemes termények a búza, a rozs és az árpa (a gabonafélék terméshozama hektáronként átlagosan 30,4 q). Igen fontos terményei a kukorica, a cukorrépa és a burgonya. A mezőgazdaság további fejlődése a nagyüzemi termelés részarányának emelkedésétől várható. Ezt a célt szolgálják a mezőgazdasági körök (több mint 32 000), amelyekben az egyénileg gazdálkodó parasztok megismerkedhetnek a közös gazdálkodás és a modern agrotechnika előnyeivel. Az állattenyésztés legfontosabb ága a szarvasmarhatartás (az állomány 1977-ben 13 000 000 db volt), a sertés- (18 300 000 db) és a lótenyésztés (2 200 000 db). Jelentős az erdőgazdálkodás (az erdőterület 8 600 000 ha, 1978-ban 17 900 000 m^3 fenyőt és 4 100 000 m^3 keményfát termeltek ki), valamint a balti-tengeri halászat (1978: 690 000 t hal).

Az 1976–1980. évekre szóló ötéves terv előirányzatai szerint a nemzeti jövedelem 40%-kal, az ipari termelés 48–50%-kal, a mezőgazdasági termelés 13–16%-kal nő, a reáljövedelmek pedig 16–18%-kal emelkednek.

A vasútvonalak hossza 26 773 km. 1976-ban adták át a Katowice–Varsó–Gdańsk új fővonal első szakaszát. Úthálózata 107 100 km hosszú. Fejlett a tengeri és a folyami hajózás. Legnagyobb kikötői: Gdańsk, Gdynia és Szczecin. A kereskedelmi flotta 1977-ben 323 hajóegységből (2 770 000 BRT), a halászflotta 640 hajóból (342 300 BRT) állt.

Lengyelország kereskedelmi forgalmának 53%-át bonyolítja le a szocialista országokkal (teljes kereskedelmi forgalmának kb. egyharmada a Szovjetunióra jut). Az utóbbi években jelentősen növelte forgalmát a tőkésországokkal (legfontosabb nyugati partnere az NSZK). A szén, a kén, a horgany, az acél és a hajók mellett jelentős mennyiségű ruházati készterméket, finomkötöttárut, pamut- és gyapjúszövetet exportál.

Oktatás, egészségügy. Az általános tankötelezettség a 7–15 éves korosztályra terjed ki. Az oktatás minden szinten ingyenes. Az általános iskola 8 osztályos, a középiskola 4 éves, ennek befejezése után a tanulók érettségi vizsgát tesznek. Az általános iskolai oktatást a jövőben 10 osztályossá kívánják fejleszteni. A 89 főiskolának és egyetemnek 1977–1978-ban 491 400 hallgatója volt.

Az egészségügyi ellátás ingyenes. A kórházak száma (1976) 673, a kórházi ágyaké 230 000. 1978-ban 600 000 orvos és 16 400 fogorvos látta el a betegeket.

LIECHTENSTEIN

/LIECHTENSTEINI FEJEDELEMSÉG/

Területe: 160 km^2

Lakosainak száma: 24 715 (1978)

Fővárosa: Vaduz; 4500 lakos

(1977, becslés)

Hivatalos nyelve: német

Pénzneme: svájci frank

Természeti viszonyok. Svájc és Ausztria között fekszik. Területének keleti részét a Rhäti-Alpok hálózza be, amelynek legmagasabb csúcsa a Falknisshorn (2566 m). A hegyek erdősek, a magasabb helyeken alpesi legelők vannak. Nyugati része sík terület, 27 km hosszan határolja a Rajna.

Népesség. Lakosai német anyanyelvűek.

A népesség 90,1%-a római katolikus, 8,8%-a protestáns.

Államszervezet. Alkotmányos örökletes monarchia. Az államfő a herceg. A törvényhozó szerv az egykamarás parlament, amelynek 24 tagját 4 éves időtartamra választják. A kormány elnökből és 3 kancellárból áll.

Történelem, politika. A törpefejedelemség 1719-ben alakult – amikor Liechtenstein osztrák herceg lett a terület, az 1342 óta fennálló Vaduz grófság birtokosa –, és 1866-ban vált függetlenné. Ekkor kihirdette semlegességét. 1924 óta valuta- és vámunióban van Svájccal, amely ellátja Liechtenstein diplomáciai képviseletét is, és gondoskodik postaügyeinek intézéséről.

Az 1972-es választásokon a 42 éve kormányzó jobboldali Haladó Polgári Párt helyébe a Hazafias Unió lépett, de 1974-ben a Haladó Polgári Párt visszaszerezte többségét. Ugyanebben az évben kaptak szavazati jogot a liechtensteini nők. Az 1978-as parlamenti választásokon a Hazafias Unió 15, a Haladó Polgári Párt 7 mandátumot szerzett.

Megfigyelőként részt vesz az Európa Tanács munkájában.

Gazdaság. 1976-ban a lakosság fele dolgozott az iparban, 5%-a a mezőgazdaságban. Az elmúlt években a fémfeldolgozás vált a fő iparággá (5300 alkalmazott és munkás). Egyéb jelentős ágazatok: textilgyártás, fa- és bőrfeldolgozás, nagyfrekvenciás berendezések, optikai mérőműszerek, épületgépészeti berendezések előállítása. Az export szempontjából a legjelentősebb a műfogkészítés (több mint 100 országba exportálnak műfogat).

A mezőgazdaság fő ágazata az állattartás. A Rajna völgyében öntözéses gazdálkodás folyik, elsősorban gabonaféléket termesztenek.

Minthogy Liechtensteinben rendkívül alacsony a jövedelemadó, több mint 25 000 olyan külföldi társaság van itt bejegyezve, amelynek ebben az országban csak egy-két alkalmazottja van. A jövedelemadó így is az ország fő bevételi forrása. Nagy állami bevételek származnak a bélyegkibocsátásból, és idegenforgalma is jelentős.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 15 300 dollár (1977).

Liechtenstein területén halad át a Bécs–Párizs vasúti fővonal (hossza 18,5 km), az utak hossza 140 km.

Külkereskedelmi forgalmának egyharmadát Svájccal bonyolítja le, fontos kereskedelmi partnerei még az EFTA és az EGK tagországai. A külkereskedelmi forgalom értéke rendkívül gyorsan nő.

Oktatás. Egyeteme nincs, felsőfokú tanulmányokat Ausztriában, az NSZK-ban vagy Svájcban folytathatnak a liechtensteiniek.

LUXEMBURG

/LUXEMBURGI NAGYHERCEGSÉG/

Területe: 2586 km²

Lakosainak száma: 360 800 (1977)

Fővárosa: Luxembourg; 90 000 lakos

Hivatalos nyelve: francia és luxemburgi német

Pénzneme: luxemburgi frank

Természeti viszonyok. Nyugat-Európában terül el. Északi részét az Ardennek és az Eifel hegység nyúlványai borítják, déli része lankás vidék, a Mosel és a Sauer folyó széles völgyeivel.

Éghajlata északon hűvös, erősen csapadékos, délen félkontinentális.

Népesség. A luxemburgiak 91%-a helyi német („letzeburgisch") dialektust beszéli. A városokban (általában a hivatalokban) a francia is használatos. A luxemburgiakon kívül 5%-nyi német, 3%-nyi olasz és 1%-nyi francia él az ország területén.

A lakosság 97%-a római katolikus.

Államszervezet. Alkotmányos monarchia. Az államfő a nagyherceg. A törvényhozó hatalmat az 59 tagú képviselőház gyakorolja, melynek tagjait 5 évre választják. A végrehajtó hatalom a kormány kezében van. A nagyherceg nevezi ki a miniszterelnököt és a minisztereket.

Történelem, politika. A luxemburgi állam 963-ban alakult meg, és 1839 óta áll fenn jelenlegi határai között. 1815-től 1890-ig perszonálunióban volt Hollandiával. Az 1867. évi londoni konferencia kinyilvánította Luxemburg „örökös semlegességét". Ennek ellenére az első világháborúban megszállták a németek. 1921-ben vám- és pénzügyi uniót kötött Belgiummal. 1940-ben a fasiszta Németország lerohanta és bekebelezte, területén a második világháború idején súlyos harcok folytak.

Luxemburgban öt politikai párt működik. 1975-ben kereszténységszociális–demokrata párti koalíció került hatalomra.

1948-ban az alkotmányból törölték a semlegességről szóló cikkelyt, s az ország belépett a NATO-ba. Luxemburg tagja a Benelux Gazdasági Uniónak, a Közös Piacnak (ennek voltaképpen második székhelye), az Európa Tanácsnak és a Nyugat-európai Uniónak. Itt van az Euratom és több más jelentős nemzetközi gazdasági szervezet központja.

Gazdaság. Luxemburg igen fejlett ipari ország. A lakosságnak 40%-a dolgozik az iparban, nem egészen 10%-a a mezőgazdaságban. Az ország délkeleti részein jelentős vasérckészleteket tártak fel. Gazdaságának alapja a modern kohászati ipar, amely francia és belga tőke ellenőrzése alatt áll. Az ércbányászat és a kohászat termelése a hetvenes évek második felében csökkent (nyersvas: 1975-ben 5 500 000 t, 1978-ban 3 600 000 t). 1978-ban ötéves fejlesztési, korszerűsítési program végrehajtásába kezdtek. Az ország gazdasága szempontjából jelentős a bankélet (1978-ban 94 bank működött Luxemburgban, és ebből az államnak 6 milliárd frank adóbevétele származott).

A mezőgazdaság vezető ágazata az állattenyésztés. Északon árpát, zabot, burgonyát termesztenek, délen megterem a búza, a szőlő és sok más gyümölcs.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 6460 dollár (1976).

A luxemburgi vasútvonalak hossza 275 km (ebből 137 km villamosított), az utak hossza 4900 km. Csatorna köti össze a Rajnával, s így vízi úton kijárata van az Északi-tengerhez.

Fő kereskedelmi partnerei: az NSZK, Belgium, Hollandia, Franciaország, az Egyesült Államok és Svájc. Kivitelének kétharmad része acél.

Oktatás, egészségügy. 6-tól 15 éves korig az oktatás ingyenes és kötelező. Az iskolarendszer sajátossága, hogy az elemi iskola első osztályában németül folyik az oktatás, a franciát a második osztályban lehet felvenni, majd egyre több tárgyat tanítanak ezen a nyelven. A középiskolában már francia a tannyelv, a német a második, „idegen" nyelv. 1969-ben létrehoztak egy központi egyetemet 3 fakultással, többnyire azonban az NSZK-ban, Svájcban, Belgiumban, illetve Franciaországban folytatnak felsőfokú tanulmányokat a luxemburgiak.

Luxemburgban 375 orvos dolgozik, a kórházi ágyak száma 4000.

MAGYARORSZÁG

/MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG/

Területe: 93 030 km²

Lakosainak száma: 10 710 000 (1980)

Fővárosa: Budapest; 2 060 000 lakos (1980)

Hivatalos nyelve: magyar

Pénzneme: forint

Természeti viszonyok. Területe a Kárpát-medence középső és nyugati, alacsony fekvésű harmadára terjed ki, kétharmad része 200 m magasságot el nem érő síkság. A fennmaradó részt 200–400 m közötti halom- és dombvidékek foglalják el, a 400 méternél magasabb térszinek kiterjedése csupán 2000 km², az 500 m magasságot meghaladó középhegységi területek pedig egészen kis kiterjedésűek, s csak egyetlen csúcs, a Kékes magasodik 1000 m fölé.

Az ország medencefenéki fekvése egységesítően hat az éghajlatra, amelyet a kelet-európai kontinentális, a nyugat-európai óceáni és a dél-európai mediterrán eredetű légtömegek szüntelenül ismétlődő ütközése jellemez. Az évszakok általános jellemzőitől eltérő időjárási jelenségek az átmeneti földrajzi helyzetből következő éghajlat velejárói.

Magyarország hat nagy természeti tájra oszlik: az Alföld és a Kisalföld feltöltött síkság, az Alpokalja, a Dunántúli-középhegység, a Dunántúli-dombvidék és az Északi-középhegység hullámos, szelíd dombvidéki és középhegységi terület. Az Alföld területén szinte nincsenek szintkülönbségek. Értékes felszínrészletek a löszhátságok, amelyeken termékeny mezőségi talajok alakultak ki (Mezőföld, Bácskai-löszhát, Hajdúság, Békés–csongrádi-löszhát). A löszt folyóhordalékkal, illetve homokkal keveredve az Alföld több más tájegységén is megtaláljuk. Az éghajlat az Alföldön kontinentális. A legszárazabb a hortobágyi és a tiszazugi területeken, itt az évi csapadékátlag 500 mm. A Tiszától távolodva a csapadék növekszik. Az ország északnyugati részén, a Kisalföldön van a Duna nagy törmelékkúpján kialakult Szigetköz, a Mosoni-síkság és a Győri-medence. A délebbre fekvő Marcal-medencét nyugatról a kavicsos Kemenesalja határolja. A medencék szigetszerű kiemelkedései a bazaltsapkát viselő Somló és Sághegy. A Rába, a Marcal és a Répce közt találjuk a tökéletesen sík Rábaközt, északabbra a Hanságot. E tájegységek éghajlatában az óceáni hatások erősebben érvényesülnek. Az évi csapadék 550–700 mm.

A nyugati határ mentén húzódó Alpokalja tulajdonképpen a Keleti-Alpok lejtővidéke. Legmagasabb részei a Soproni- és a Kőszegi-hegység (Írottkő 882 m). Ez a terület a legcsapadékosabb az országban.

A Dunántúli-középhegység délnyugati–északkeleti irányban kb. 200 km hosszan, 20–50 km szélességben, Keszthelytől a Dunakanyarig terjed. A legnagyobb tagja a Bakony. A Balaton-felvidék a Tapolcai-medencétől északkeleti irányba, Fűzfőig húzódik. A tótól lépcsőzetesen emelkedő „balatoni Riviéra" kellemes éghajlatú üdülőterület és – vulkanikus eredetű talaja, kedvező napfényviszonyai révén – történelmi borvidék. A középhegység területén az évi középhőmérséklet 7–11 °C, az évi csapadék 600–800 mm.

A Dunántúli-dombvidék a Balatontól délnyugatra, délre és délkeletre fekvő területeket foglalja magában, a Mecseket

(Zengővár 682 m) és a Villányi-hegységet (Szársomlyó 442 m) is beleértve. Az évi középhőmérséklet itt 10–11 °C, a csapadék délnyugaton 700–900, északkeleten 600–750 mm.

Az Északi-középhegység hazánk legmagasabban fekvő vidéke, amely a Duna visegrádi áttörésétől a Bodrogig terjed. Legnyugatibb tagja a Börzsöny, melynek tekintélyes része magasabb 600 méternél (Csóványos 939 m). A Börzsönytől a Mátráig terjed a laza összefüggésű Cserhát, ennek déli része a Gödöllői-dombság, külön része a Salgótarján fölött emelkedő Karancs, továbbá a Salgó és más bazalthegyek. A Zagyva völgyétől keletre a vulkanikus eredetű Mátra húzódik, itt van az ország legmagasabb csúcsa, a Kékes (1015 m). Hazánk legmagasabb karsztos hegysége a Bükk. Az Aggteleki-karsztvidék barlangjai közt találjuk Európa legnagyobb cseppköves képződményét, az Aggteleki-barlangot. A Hernád völgyétől a Bodrogig terjed a vulkanikus eredetű Zempléni-hegység, amelynek egyik lejtővidéke a szőlő- és gyümölcstermesztéséről híres Hegyalja.

Magyarország leghosszabb folyói a Duna és a Tisza (magyarországi szakaszuk 600, illetve 410 km). A Tisza esése e területen kicsi, belépésétől Szegedig mindössze 30 m. Vízben gazdagabb bal parti mellékfolyói – a Szamos, a Kraszna, a Körösök és a Maros – nagy szerepet játszanak az öntözésben. Jobb parti mellékfolyói közül a Hernád és a Sajó vízszegény és erősen szennyezett. Fontos feladatot tölt be az öntözésben a tiszalöki duzzasztó és Bakonszeg között épült mintegy 100 km hosszú Keleti-főcsatorna, mely a Berettyóba torkollik, és vizével képes a Körösök vízrendszerét is táplálni. Elkészült a kiskörei vízlépcső is, nagy víztárolóval, és folyamatosan épül a Nyugati-főcsatorna, a hozzá tartozó öntözőfürt-rendszerrel. A Duna mellékfolyói közül a legjelentősebbek a Rába, a Balaton felesleges vizét levezető Sió és az ország harmadik legnagyobb vízhozamú folyója, a Dráva, illetve a szabályozás alatt álló határfolyó, az Ipoly.

A legnagyobb területű tó a Balaton (598 km²). A Fertő nagyon sekély, kiterjedése változó, teljes területének csak déli negyede (87 km²) tartozik az országhoz. A 26 négyzetkilométeres Velencei-tó nyílt vize mindössze 16 km², a többi része nádas és vizes rét. Magyarország rendkívül gazdag gyógyforrásokban (Budapest, Hajdúszoboszló, Hévíz, Balatonfüred, Harkány stb.).

Népesség. Lakosainak 96,6%-a magyar, a nemzetiségek becsült megoszlása a következő: német 1,6%, szlovák 1,1%, román 0,2%, szerb-horvát és egyéb 0,5%.

A Magyar Népköztársaság Alkotmánya biztosítja a teljes lelkiismereti szabadságot. Az egyház és az állam szétválasztása 1948-ban, illetve 1950-ben történt meg.

Államszervezet. Népköztársaság. A törvényhozó hatalom letéteményese az országgyűlés, amelynek funkcióit két ülésszak között az Elnöki Tanács gyakorolja (elnöke Losonczi Pál). A végrehajtó hatalom legfőbb szerve az országgyűlésnek felelős Minisztertanács (elnöke Lázár György).

Történelem, politika. A mai Magyarország területének dunántúli része az i. e. I. századtól az i. sz. IV. századig a római birodalomhoz tartozott, majd a népvándorlás korában különféle részein hosszabb-rövidebb időre germán, türk, hun, avar és főként szláv törzsek telepedtek meg. A 895-öt követő években kelet és dél felől érkező magyar törzsek elsősorban szlávokat találtak itt. A honfoglaló magyarok először a sík és dombos vidékeket szállták meg, a X. századtól kezdve pedig fokozatosan Erdély, a Kárpát-medence, Szlovákia és Kárpát-Ukrajna, majd Szlavónia és Horvátország területét. Az állattenyésztés mellett egyre inkább foglalkoztak földműveléssel is. A feudális állam kialakulásában döntő szerepe volt a kereszténység felvételének (1000). 1240–1241-ben a kelet felől betörő tatárok végigpusztították az országot. A XV. század elejétől kezdve egyre inkább fenyegette az ország függetlenségét a terjeszkedő török birodalom. Hunyadi János seregei ugyan Nándorfehérvárnál (Belgrád) 1456-ban győzelmet arattak a török hadak felett, Hunyadi Mátyás uralkodása alatt pedig Magyarország egyik fénykorát élte, de Mátyás halála után a meggyöngült központi hatalom már nem tudott megbirkózni a veszéllyel. Nagyban hozzájárult ehhez, hogy a kizsákmányolt parasztságnak 1514-ben Dózsa György vezetésével kirobbant felkelését véres kegyetlenséggel fojtották el, s az új nagy török támadás idején, 1526-ban nem merték a parasztokat fegyverbe hívni. Az 1526-os mohácsi vereség után az ország három részre szakadt, nagyobb része a törökök, nyugati és északi peremvidéke a Habsburgok uralma alá került, Erdély pedig névleg önálló, valójában török védnökség alatt álló fejedelemség lett.

A Habsburg-ellenes függetlenségi harcok – Báthori, Bocskai, Bethlen, Thököly, majd II. Rákóczi Ferenc vezetésével – sorra elbuktak, s az 1711. évi szatmári béke értelmében Magyarország lényegében német gyarmat lett. A Martinovics Ignác vezette 1794–1795. évi összeesküvésnek már nemcsak függetlenségi, hanem polgári demokratikus céljai is voltak. A polgári és nemzeti törekvések a XIX. század első felében, a reformkorban egyre nagyobb tért hódítottak.

Az 1848. március 15-én Pesten kirobbant forradalomban a polgári demokratikus jellegű követelések összefonódtak a nemzeti függetlenségi célokkal. A forradalmat követő fegyveres szabadságharcot azonban az osztrák császári erők a segítségükre siető cári csapatokkal és a belső reakcióval szövetkezve leverték. Magyarországot 1849-től az 1867-es osztrák–magyar kiegyezésig Habsburg-tartományként kormányozták. A kiegyezéssel megalakult az Osztrák–Magyar Monarchia.

A kiegyezés után meggyorsult a tőkés fejlődés folyamata. A társadalmi küzdőtéren egyre nagyobb erővel jelentkezett a munkásosztály. A tömegek elégedetlensége fokozódott, amikor Magyarország a központi hatalmak oldalán belépett az első világháborúba. A háborús vereségek és a tömegmozgalmak hatására a monarchia összeomlott. 1918. október 31-én győzött a polgári demokratikus („őszirózsás”) forradalom, s novemberben kikiáltották a köztársaságot. 1918. november 24-én megalakult a Kommunisták Magyarországi Pártja. 1919. március 21-én hatalomra jutott a proletariátus, megszületett a Magyar Tanácsköztársaság. A belső reakcióval összefogó imperialista túlerő azonban 133 napi fennállás után megdöntötte az első magyar proletárhatalmat, és megkezdődött az ellenforradalom negyedszázados korszaka. A Horthy-kormány aláírta az imperialista hatalmak diktálta trianoni békeszerződést. A fasiszta rendszer a harmincas évek végén csatlakozott a Berlin–Róma tengelyhez, majd az antikomintern paktumhoz. Ennek fejében megkapta Dél-Szlovákiát, Észak-Erdélyt és Bácskát. Magyarország 1941-ben a hitleri Németország oldalán belépett a második világháborúba, s csapatait a szovjet frontra vezényelte (a 2. magyar hadsereg pusztulása Voronyezsnél). 1944. március 19-én a német csapatok megszállták az országot, s október 15-én hatalomra segítették a fasiszta Nyilaskeresztes Pártot. Szálasi rémuralma a magyar történelem legsötétebb időszaka.

A szovjet csapatok az 1944 októberétől 1945. április 4-ig tartó harcokban felszabadították az országot. A szabad Debrecenben 1944 végén megalakult Ideiglenes Nemzeti Kormány hadat üzent a hitleri Németországnak, a magyar egységek tényleges hadba lépésére azonban már nem került sor.

A felszabadulás után népi demokratikus rendszer született. 1945 tavaszán felosztották a nagybirtokokat a parasztok között. 1946. február 1-én kikiáltották a köztársaságot. Az 1947-ben Párizsban aláírt békeszerződés kis eltéréssel visszaállította az 938 előtti országhatárokat.

1947-ben megkezdődött az első hároméves terv megvalósítása. Államosították a nagybankokat, majd 1948-ban a száznál több munkást foglalkoztató üzemeket. Ebben az évben – a fordulat évében – a hatalom teljes egészében a parasztsággal szövetséges munkásosztály kezébe ment át. 1948 júniusában a kommunista és a szociáldemokrata párt egyesülésével létrejött a Magyar Dolgozók Pártja, amely az ország vezető ereje lett. Az építőmunka eredményeit az 1949. augusztus 20-án életbe lépett új, népköztársasági alkotmány rögzítette.

Nagy lendülettel folyt a szocialista építés. A fejlődést zavarta, hogy az MDP főtitkára, Rákosi Mátyás körül eluralkodott a személyi kultusz, és súlyos torzulások következtek be az ország gazdasági és politikai életében, megsértették a szocialista törvényességet és a kollektív vezetés elvét. Mindezt kihasználták a revizionisták és a reakciós elemek. 1956 nyarára széles ellenforradalmi front jött létre, amit támogattak az imperialista erők. Október 23-án fegyveres támadás kezdődött a szocialista rendszer ellen. A magyar kommunisták, a szocializmus hívei azonban harcba szálltak az ellenforradalommal, s a november 4-én Kádár János vezetésével megalakult Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány segítséget kért a Szovjetuniótól a szocializmus megmentésére.

Az ellenforradalom leverése után az újjáalakult kommunista párt, a Magyar Szocialista Munkáspárt (Központi Bizottságának első titkára Kádár János) a magyar politikai és társadalmi élet vezető erejeként következetesen felszámolta az elkövetett hibák következményeit, biztosította a szocializmus eredményes építését. Történelmi jelentősége volt a mezőgazdaság szocialista átszervezésének. A párt 1962-es VIII. kongresszusa megállapíthatta, hogy Magyarországon befejeződött a szocializmus alapjainak lerakása. Az 1972-es alkotmánymódosítás a szocializmus építésében elért eredményeket rögzítette. Az MSZMP 1975-ben megtartott XI. kongresszusa óta eltelt időszakban jelentősen tovább fejlődött Magyarországon a szocialista demokrácia, tovább szilárdult a törvényes rend, a munkásosztály vezetésével tartalmilag gazdagodott és szélesedett a szocialista nemzeti egység. Az 1980 márciusában megtartott XII. kongresszus megerősítette az MSZMP eddigi politikai irányvonalát és kijelölte a szocialista építés soron levő feladatait.

A szocialista társadalom építésében fontos szerep jut a széles tömegeket egyesítő Hazafias Népfrontnak.

Magyarország tagja a Varsói Szerződés Szervezetének és a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsának. Külpolitikájában, szoros szövetségben a Szovjetunióval és a többi szocialista országgal, síkraszáll a béke védelméért, és arra törekszik, hogy fejlessze a szocialista közösség országainak együttműködését. Következetesen támogatta és támogatja a gyarmati uralom ellen küzdő és a nemrég felszabadult népeknek a nemzeti függetlenségért és a társadalmi haladásért folytatott harcát, szolidáris a világ antiimperialista, demokratikus erőivel, fejleszti kapcsolatait a fejlődő államokkal. Magyarország aktívan kivette részét az európai biztonsági és együttműködési értekezlet előkészítéséből és lebonyolításából. Az értekezleten elfogadott ajánlások szellemében többek között fejlesztette kapcsolatait több európai tőkésországgal. Hazánk támogatja a leszerelési javaslatokat. Állandó képviselői ott vannak a genfi Leszerelési Bizottságban és a bécsi közép-európai haderőcsökkentési tárgyalásokon.

Gazdaság. A két világháború között Magyarország nemcsak gazdasági fejlettsége, hanem a fejlődés üteme tekintetében is Európa elmaradott országai közé tartozott, fejletlen agrár-ipari jellegű volt. Ma a magyar gazdaság a közepesen fejlettek közé sorolható, s benne az iparnak jut a vezető szerep.

A népesség 45,3%-a tartozik az aktív keresőkhöz. Az iparban dolgozik az aktív keresők 34,6%-a, a mezőgazdaságban és erdőgazdálkodásban 20,3%-a, a szállításban és hírközlésben 8%-a, a kereskedelemben 9,4%-a, a nem anyagi ágazatokban 18,1%-a, a többi része egyéb ágazatokban.

Az 1950-től 1979-ig eltelt időszak a magyar ipar rendkívül dinamikus fejlődésének időszaka volt (az ipari termelés 7,7-szeresére, a termelékenység több mint nyolcszorosára nőtt). Az 1971–1975-ös években a termelés évente átlagosan 6,4%-kal nőtt, az ötödik ötéves tervidőszak második felében azonban, több tényező együttes hatására, a növekedés üteme csökkent. Mind nagyobb jelentőséget kapnak a magasabb feldolgozottsági szintet képviselő termékek, a termékszerkezetet korszerűsítik. A leggyorsabban a műszeripar (1950-től 1977-ig 48-szorosára), a híradástechnikai és vákuumtechnikai ipar (46-szorosára) fejlődött. Csaknem minden ágazaton belül kialakultak az ún. vivőágazatok, amelyeknek fejlesztését központi programok (közútijármű-gyártási, olefinprogram) segítik elő. Módosult az ipari termelés összágazati szerkezete, lassabban nőtt a gépipar és dinamikusabban a vegyipar, ezen belül különösen gyorsan a gyógyszeripar termelése.

Magyarország ásványvagyona minimális, az ipar fejlesztése során ezért kerültek túlsúlyba a feldolgozó iparágak. A bányászat és a kohászat részesedése az ipari termelésben csökkenő tendenciát mutat, bár az olaj világpiaci árának robbanásszerű emelkedése folytán újra nagyobb erővel fejlesztik a szénbányászatot. A feldolgozó ágazatok közül az élelmiszeripar és az alumínium-, illetve timföldgyártás támaszkodik hazai nyersanyagokra. A többi ágazat nyersanyagszükségletének igen jelentős hányadát importból fedezi.

A megtermelt nemzeti jövedelem 1978-ban 511,1 milliárd forint volt, összehasonlító áron számítva kb. 4%-kal haladta meg az előző évit (a növekedés nem érte el a tervezett 5%-ot). A felhalmozás a tervezett csökkenéssel szemben mintegy 25%-kal nőtt. Az ipari termelés átlagosan 5,2%-kal emelkedett, azonban a termelés mennyiségének a tervezettet (5,6%) megközelítő növekedése nem járt együtt a termelés összetételének és szervezettségének, a termékek minőségének és választékának kellő javulásával. Az ipari foglalkoztatottak száma csökkent, tehát a termelés növekedése a termelékenység fokozódásából származott. Az átlagos növekedési ütemet az élelmiszeriparé, a villamosgép- és -készülékgyártó, a híradás- és vákuumtechnikai iparé, valamint a műszeriparé haladta meg. Az építő- és szerelőipar teljesítménye elmaradt az átlagtól.

Néhány fontosabb termék 1978-ban előállított mennyisége: villamos energia 25,5 milliárd kWó; szén 25 700 000 t; kőolaj 2 200 000 t; földgáz 7,3 milliárd m³; acél 3 900 000 t; bauxit 2 900 000 t (timföld 785 400 t); cement 4 800 000 t; műtrágya (hatóanyagban) 887 300 t; műanyagfélék 212 800 t; autóbusz 13 100 db; pamutszövet 365 000 000 m².

A mezőgazdaságban a szocialista szektorból származik a termékek 99,1%-a (ebből a termelőszövetkezetek részesedése 68,7%). A háztáji gazdálkodás 0,9%-os részaránya ellenére is jelentős. Az állami gazdaságok átlagos birtoknagysága 7508 ha, a téeszeké 3798 ha.

1978-ban a mezőgazdasági termelés – az előző évi jelentős emelkedés után – 2%-kal nőtt. A növénytermesztés átlagosan nem érte el a tervezett szintet, az állattenyésztés viszont meghaladta azt. Gabonafélékből összesen 13 300 000 t termett (ez 9%-kal volt több, mint 1977-ben), és rekord terméshozamot ért el a búza (átlag 42 q/ha). Kukoricából 52 q termett hektáronként (12%-kal javult a termésátlag 1977-hez képest). A cukorrépatermés 7, a burgonyatermés pedig 19%-kal volt több az előző évinél. Ezzel szemben csökkent a rizs meg egyes ipari növények és takarmányok termelése, s 10–15%-kal kevesebb termett zöldségből és gyümölcsből, mint 1977-ben. Magyarország hagyományos bortermelő vidékein 786 000 t csemege- és borszőlő termett, s 476 000 000 l bort fejtettek. A különféle gyümölcsökből 1 393 000 tonnát szüreteltek.

Az állattenyésztés hagyományosan vezető ágazata a sertéstartás (1978: 8 011 000 db). A szarvasmarha-állomány ugyanakkor 1 960 000 darabos volt. Magas fokon gépesített a baromfitenyésztés és -feldolgozás (1978: 43 294 000 db). A vágóállat-állomány és az állati termékek termelése 1978-ban 6–8%-kal emelkedett 1977-hez viszonyítva (marhahús 337 000 t, sertéshús 1 131 000 t, tej 2,2 milliárd l, gyapjú 10 810 t). A szocialista mezőgazdasági nagyüzemekben a létszám tovább csökkent (1977-hez képest 11 000 fővel), tovább javult a gépesítettség és a műtrágya-felhasználás (az összes vonóerő-kapacitás 9 101 000 LE; 1000 hektárra 1960-ban 186, 1978-ban 997 kW gépi kapacitás jutott); egy hektárra átlagosan 230 kg műtrágyát használtak fel (hatóanyágban kifejezve).

Az ország gazdasági életében nagy szerepet kap a KGST komplex fejlesztési programja keretében folyó együttműködés.

Magyarország vasútvonalainak hossza 8190 km (ebből villamosított 1307 km), az összes vágányhossz 13 551 km (1978). Az úthálózat hossza 29 912 km (ebből autópálya 112 km). A hajózható vízi utak hossza 1688 km, ebből állandóan hajózható 1302 km.

A nemzetközi gazdasági kapcsolatoknak, s ezen belül a külkereskedelemnek meghatározó jelentősége van a magyar gazdaság szempontjából, a termeléshez szükséges legfontosabb alapanyagokat és energiahordozókat importból fedezi. Magyarország számára nagy jelentőségű a komplett berendezések és szabadalmak vásárlása. A nyersanyagok és energiahordozók világpiaci árának ugrásszerű növekedése folytán jelentősen nőttek a hazai termelési költségek.

A termelés gazdaságosabbá tétele érdekében, a rosszabbodó cserearányok miatti veszteségek részbeni pótlására 1980-tól emelkedtek a termelői árak. Ennek első lépéseként 1979-ben átfogó fogyasztói áremeléseket hajtottak végre, melyek egy részét a bérek és juttatások növelésével ellensúlyozták.

Magyarország fő külkereskedelmi

partnerei a KGST-országok, de számottevő a forgalma a nem szocialista – s ezen belül a fejlődő – országokkal is. 1978-ra 1975-höz képest az import értéke 27,5%-kal nőtt (ebből a szocialista országokból származó importé 20, a nem szocialista országokból származóé 35%-kal). Ugyanakkor az export összesen 22%-kal (szocialista 17%, nem szocialista 27%) emelkedett. 1978-ban a külkereskedelmi mérleg hiánya meghaladta a 60 milliárd forintot.

Oktatás, egészségügy. Az oktatás ingyenes, 6-tól 14 éves korig kötelező (az, aki a 8. osztályt nem végzi el, annak a tanévnek a végéig tanköteles, amelyikben a 15. életévét betölti). Az általános iskola 8 osztályos, elvégzése után a tanulók különféle középfokú iskolákban folytathatják tanulmányaikat (gimnázium, szakközépiskola, szakmunkásképző intézet). A középfokú iskolák többségében a diákok szakirányú előképzésben is részesülnek, illetve az érettségivel együtt szakmunkás-bizonyítványt is szereznek. Az egyetemi és főiskolai tanulmányok megkezdésének feltétele a sikeres érettségi és felvételi vizsga. Az 1978–1979-es tanév elején az általános iskolák száma 3856, a pedagógusaiké 71 925, a tanulóiké 1 106 850 volt. Az 529 középiskolának 14 950 tanára és 351 850 diákja volt.

1960–1961-ben 14 egyetem, illetve főiskola működött az országban, 1978–1979-ben számuk 24 volt, a nappali tagozatos egyetemi és főiskolai hallgatóké pedig 106 000. A magyar egyetemeken 2700 külföldi hallgató tanult; 1788 magyar fiatal járt külföldi egyetemre, főiskolára. Sokoldalúan szervezett és minden szintre kiterjed a felnőttoktatás rendszere.

Az egészségügyi ellátás – különösen az anya- és csecsemővédelem, valamint a gyermek-egészségügyi hálózat – jól szervezett. A társadalombiztosítás rendszere minden magyar állampolgárra kiterjed, a gyógyszerekért csupán minimális térítési díjat kell fizetni, hasonlóképp a gyógyászati segédeszközökért és szolgáltatásokért.

Magyarországon 152 kórház működik; az ágyak száma 1978-ban 92 497 volt, tehát 10 000 lakosra számítva 75,3. (Az átlagosnál rosszabb a helyzet a fővárosban.) 28 406 orvos végez gyógyító munkát (1978), Budapesten 51,8, vidéken 21,3 orvos jut 10 000 lakosra. A gyógyszerészek száma 109 430.

MÁLTA

/MÁLTAI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 316 km²

Lakosainak száma: 330 000 (1977)

Fővárosa: Valletta; 14 048 lakos (1975)

Hivatalos nyelve: máltai és angol

Pénzneme: máltai font

Természeti viszonyok. A Földközi-tenger medencéjének közepén, egy szigetcsoporton – legnagyobb tagjai Málta, Gozo és Comino – terül el. A kopár, sziklás vidék legmagasabb pontja 260 m.

Éghajlata mediterrán. A nyári középhőmérséklet 22,6 °C, a téli 13,7 °C. Az évi 500 mm csapadék nagy része ősszel és télen hullik le.

Népesség. Lakosainak többsége máltai nemzetiségű, de sok az olasz és az angol is.

A legelterjedtebb vallás a római katolikus.

Államszervezet. A törvényhozó hatalmat az 5 évre választott, 65 képviselőből álló egykamarás parlament gyakorolja. Ez választja meg az elnököt (az államfőt). A végrehajtó hatalom a kormányt illeti meg, a minisztereket az államfő nevezi ki az általa kijelölt miniszterelnök javaslatára.

Történelem, politika. Területén az időszámításunk előtti I. évezredtől kezdve egymást váltotta a föniciaiak, a görögök, a karthágóiak, a bizánciak, az arabok, a szicíliai normann királyok, a Máltai Lovagrend, majd 1798-tól 1800-ig Franciaország uralma. Ekkor a szigetcsoportot az angolok foglalták el, s 1814-ben gyarmatukká nyilvánították. Fokozatosan hatalmas tengeri erőddé, haditengerészeti támaszponttá építették ki. A második világháború alatt Máltát eredménytelenül ostromolták a fasiszta német és olasz tengeri és légi alakulatok.

A szigetcsoport 1947-ben belső önkormányzatot kapott. Két párt jött létre, a konzervatív Nacionalista Párt és a brit Munkáspárt mintájára a Máltai Munkáspárt. Az angolellenes mozgalom megfékezése céljából 1958-ban ismét teljhatalommal ruházták fel a brit kormányzót. A gyarmatbirodalom bomlásának folyamata azonban már nem volt feltartóztatható. A szigetek 1962-ben ismét belső autonómiát kaptak, majd 1964-ben a Brit Nemzetközösségen belül Máltai Állam néven elnyerték a függetlenséget.

1971-ben a Máltai Munkáspárt került hatalomra, s sikerült elérnie a brit támaszpontok fenntartásának feltételeiről kötött angol–máltai szerződés felülvizsgálatát. Az utolsó angol katona 1979-ben távozott a szigetországból. A nyugat-európai országok közül az NSZK igyekszik betölteni a fokozatosan kiszoruló angolok helyét. (Málta nagy hiteleket kapott Bonntól.) A NATO legnagyobb földközi-tengeri haditengerészeti támaszpontját kénytelen volt áthelyezni innen Nápolyba. A NATO-tól és a volt anyaországtól fokozatosan eltávolodva Málta javította kapcsolatait a szocialista országokkal. Ezenkívül különösen szívélyes viszonyt alakított ki Líbiával. Az afrikai ország kedvezményes áron szállított olajat és benzint a szigetnek, líbiai–máltai holdingtársaság jött létre stb.

Málta tagja a Brit Nemzetközösségnek, a Nyugat-európai Uniónak, az Európa Tanácsnak, és kereskedelmi-gazdasági társulási egyezményt kötött a Közös Piaccal.

Gazdaság. Gazdasága hosszú időn át a szigeten állomásozó brit haderő kiszolgálására épült, ezért szerkezete eltorzult. Az iparfejlesztés 1973-ban indult meg nagyobb lendülettel, 1978-ig 116 új üzem kezdte meg működését. Nagy erőfeszítések történnek annak érdekében, hogy Máltát a tranzit-hajóforgalom központjává tegyék. Valletta a világ egyik legjobb természetes kikötője. Új kikötő épül a Marsaxlokk-öbölben. Málta kedvező földrajzi helyzete elősegíti a hajógyártás és -javítás fejlesztését, a támaszpontoktól függetlenül is. Ezért ez az iparág a jövőben is a gazdaság alapja marad.

Könnyűipari üzemeiben textiltermékeket, műszálat, műanyagfóliát állítanak elő.

Fő mezőgazdasági termékei a burgonya, a hagyma, a paradicsom, a virág és a gyümölcs. Ezekből a hazai igények kielégítésén túl exportra is jut. (A bruttó hazai termék 5,5%-át adja a mezőgazdaság.)

Hagyományos ágazat a tengeri halászat, a halászflotta csaknem 1000 hajóból áll, ezek azonban többnyire csak part menti halászatra alkalmasak (1977-ben a zsákmány mindössze 1448 t volt).

Jelentős jövedelmi forrása az idegenforgalom. 1978-ban csaknem félmillió külföldi kereste fel Máltát.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 1380 dollár (1975).

Az úthálózat hossza 1267 km (1975), minden települést autóbuszjáratok kötnek össze. Kereskedelmi flottája 68 000 bruttóregisztertonnás (1977). Málta fontos légiforgalmi tranzitállomás.

Kivitelének kb. 60%-át textilipari termékek alkotják, fontos exportcikkei még a burgonya, a zöldségfélék, a növényi olajok, a gyümölcskonzervek, a bor, a dohány. Fő kereskedelmi partnerei: Nagy-Britannia és a Brit Nemzetközösség más országai, az NSZK, egyéb közös piaci országok, Svédország, az Egyesült Államok és Líbia.

A behozatal értéke a kivitel értékének csaknem kétszeresе. A deficit ellensúlyozására Málta kölcsönöket vesz fel. 1975-ben kereskedelmi egyezményt kötött az EGK-val, melynek értelmében 5 évi lejáratra 13 000 000 font kölcsönt kapott gazdaságfejlesztési célokra.

Oktatás, egészségügy. 6-tól 16 éves korig a tanulás az állami elemi iskolákban ingyenes és kötelező. A középfokú oktatás egyes formái 11 éves kortól kezdődnek. A két máltai egyetemnek 1977-ben 1700 hallgatója volt. Sok máltai diák tanul külföldi felsőoktatási intézményben.

A társadalombiztosítás minden állampolgárra kiterjed, a hozzájárulás mértéke a jövedelem és a vagyon arányában változik. 956 lakosra jut egy orvos, 95-re egy kórházi ágy. A várható élettartam férfiaknál 68, nőknél 72 év.

MONACO

/MONACÓI NAGYHERCEGSÉG/

Területe: 1,81 km^2

Lakosainak száma: 25 000 (1978)

Fővárosa: Monaco; 3000 lakos

Hivatalos nyelve: francia

Pénzneme: francia frank

Természeti viszonyok. A Földközi-tenger partján fekszik, a Tengeri-Alpok déli lábánál. Franciaországgal határos. Déli lejtőkből, az előttük elterülő keskeny parti övből és a tengerbe nyúló kis félszigetből áll.

Éghajlata kellemes mediterrán.

Népesség. Főként franciák, rajtuk kívül többek között olaszok és angolok lakják.

A lakosságnak kb. 90%-a római katolikus.

Államszervezet. Francia védnökség alatt álló alkotmányos monarchia. Az állam feje a herceg. A törvényhozó hatalom őt és a Nemzeti Tanácsot (parlament) illeti meg. A végrehajtó hatalmat a herceg nevében a kormánytanács gyakorolja, melynek élén államminiszter áll, aki hagyományosan francia nemzetiségű. A külügyeket a herceg intézi.

Történelem, politika. A mai Monaco, az antik Herculis Monoeci területén a föníciaiak az i. e. X. században települést alapítottak. Ez az i. e. VII–VI. századtól görög, később római kolónia volt. 1295-ben a génuai köztársaság felépítette a monacói erődöt, amelyet két év múltán a Grimaldi-család szerzett meg. 1641-ben Monaco francia védnökség lett, 1793 és 1814 között Franciaországhoz tartozott, 1815 és 1861 között Szardínia-Piemont védnöksége alatt állt; 1861-ben (miután lemondott területének 95%-áról) Franciaország védnöksége alá került. 1911-ben kapott alkotmányt. 1941–1942-ben német megszállás alatt állt.

Az ország vezető politikai pártja a Nemzeti és Demokratikus Szövetség, rajta kívül három másik párt működik. Az 1978-as választásokon a Nemzeti Demokratikus Szövetség szerezte meg mind a 18 parlamenti mandátumot.

Gazdaság. Gazdasági életének alapja az idegenforgalom, a fürdőhelyek és a világhírű játékkaszinók (az elsőt 1863-ban alapították Monte-Carlóban) vendégeinek kiszolgálása, valamint a tranzitforgalom. 1977-ben 209 000 külföldi járt a törpeállamban. Jelentős bevételi forrása a postabélyeg-kibocsátás. Vannak kisebb könynyű- és élelmiszeripari üzemei. A monacói állampolgárok nem fizetnek adót.

Fontos oceanográfiai tudományos központ működik területén.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke kb. 4000 dollár (1977).

Monaco bort, kötöttárut, kerámiaféléket exportál.

Franciaországgal vámuniót alkot.

Oktatás. 1977–1978-ban az állami iskolákban kb. 3500, a magániskolákban kb. 1400 diák tanult.

NAGY-BRITANNIA

/NAGY-BRITANNIA
ÉS ÉSZAK-ÍRORSZÁG
EGYESÜLT KIRÁLYSÁG/

Területe: 244 103 km²

Lakosainak száma: 55 852 400 (1977)

Fővárosa: London; 2 088 700,
előválrosokkal 7 167 600 lakos (1974)

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: font sterling

Természeti viszonyok. A Brit-szigeteken, Nyugat-Európa partjainak közelében fekszik. A szigeteket a nagymértékű vízszintes tagoltság, a sok fjord, illetve tágas öböl és tölcsértorkolat jellemzi, ami a kikötőlétesítés és tengerhajózás szempontjából előnyös. Felszínüket alacsony röghegységek és tökéletlen síkságok alkotják. Az előbbiek az ország északi és nyugati, az utóbbiak középső és délkeleti részén találhatók. Az északon fekvő, átlagosan 700–800 m magas Skót-magasföld az ország legkiterjedtebb felföldjellegű vidéke. Hozzá kapcsolódik a Grampian-hegység, az ország legmagasabb csúcsával (Ben Nevis, 1343 m). A Délskót-hegyvidék magasabb, északi része az Uplands, déli része az alacsonyabb Cheviot-hegység Skócia és Anglia határán. A Skót-magasföld és a Délskót-hegyvidék között a Skót-alföld keskeny sávja nyúlik el. Észak-Anglia gerince a mintegy 250 km hosszú, 600–800 m magas Pennine-hegység, amely gazdag szénben és vasércben. Északnyugaton a Cumbrian-hegység csatlakozik hozzá. Wales félszigetén a Cambriai-hegység emelkedik. A Cornwall-félsziget alacsony, fennsík jellegű lekopott röghegység. Közép- és Dél-Anglia síkságai jellegzetes táblás vidékek, legjelentősebb közülük a Londoni-medence. Az észak-írországi Antrim-fennsíkot alacsony dombvonulatok övezik.

Bővizű folyói közül a legjelentősebbek a Severn (354 km), a Temze (338 km), a Humber, a Mersey, a Clyde és a Trent.

A szigetország éghajlata óceáni, a Golf-áram hatása alatt áll. A tél enyhe (4–7 °C az átlaghőmérséklet), a nyár hűvös (13–18 °C). A csapadék a sziget nyugati oldalán sokkal több, mint a keletin és különösen a délkeletin (az évi átlagos csapadék 1500–3000 mm, illetve 600–900 mm). A levegő relatív páratartalma egész évben magas (80–90%).

Népesség. Lakóinak 80%-a angol, többi része skót, ír, walesi. A szigetország lakosságának kb. 1%-át egyéb nemzetiségűek, jobbára a volt gyarmatokról származó színesbőrűek teszik. Számarányuk nő.

Walesben a lakosságnak még kb. 25%-a beszéli a walesi (kelta), Skóciában 1%-a használja az ősi gael nyelvet. Észak-Írországban csupán néhány ezren használják anyanyelvüket.

A legelterjedtebb vallás az anglikán (Angliában államegyház), de sok követője van a katolikus, presbiteriánus (Skóciában államegyház) és református egyháznak is. Az országban kb. 1 000 000 mohamedán és 450 000 zsidó él.

Államszervezet. Parlamentáris örökletes monarchia. A törvényhozó hatalom a királyt (királynőt) és a parlamentet illeti meg. A parlamentet az 5 évenként választott, 653 képviselőből álló alsóház és az 1000 kinevezett tag alkotta Lordok Háza képezi. A Lordok Háza vétójával a törvényjavaslatok életbe lépését elhalaszthatja, de a javaslatot három olvasat után az alsóháznak joga van elfogadni. A király szentesíti a törvényeket, és a választások után ő bízza meg a többségi párt vezetőjét kormányalakítással. A végrehajtó hatalom a kormány kezében van.

Történelem, politika. A Brit-szigetek déli része i. e. 55-től Britannia néven római tartomány volt. A rómaiakat az i. sz. V. század első felében az európai kontinensről beáramló germán törzsek – angolok, szászok, jüttök – követték. A mai Írország területéről származó skótok 500 körül jelentek meg mostani hazájukban. 1066-ban a Hódító Vilmos vezette normannok leigázták az angolokat, akik fokozatosan összeolvadtak a hódítókkal.

A XV. században létrejött erős központosított állam és az 1642–1649-es polgári forradalom előkészítette a talajt a kapitalizmus számára, amely Angliában alakult ki a legkorábban. Az angolok a XV. században alapították meg első gyarmatukat (Észak-Amerikában Új-Fundlandot). Megjelentek Indiában is, és kincsei kiaknázására megszervezték a Brit Kelet-indiai Társaságot. Ezzel párhuzamosan perszonáluniót létesítettek az angol és a skót királyság között. Ettől fogva hosszú ideig a gyarmati hódítások álltak a brit politika előterében. 1707-ben Angliát és Skóciát Nagy-Britannia néven államjogilag is egyesítették. A XVIII. században kialakult az óriási angol gyarmatbirodalom és az angol egyeduralom a tengereken.

A XIX. század folyamán a napóleoni háborúkban győztes Nagy-Britannia a világ első kapitalista hatalmává vált, s erős munkásmozgalom bontakozott ki (chartizmus). Viktória királynő uralkodása idején Anglia a világ vezető imperialista hatalmává fejlődött, s bár a századforduló táján elvesztette a világelsőséget az ipari termelésben, lényegében megtartotta hatalmas gyarmatbirodalmát.

Az első világháborúban Nagy-Britannia, Franciaország és az Egyesült Államok legyőzték Németországot és szövetségeseit. A háborúban a brit birodalom további gyarmatokkal bővült, de a brit domíniumok mint önálló államok kikerültek belőle. Ezzel megkezdődött a brit világbirodalom felbomlása. 1926-ban a brit birodalmi konferencián megalakult a Brit Nemzetközösség (az elnevezésből a „brit" jelzőt 1947-ben elhagyták), amelynek Nagy-Britannia és a domíniumok egyenrangú tagjai. Ehhez egyrészt olyan független államok tartoznak, amelyek azelőtt a birodalom részei voltak, másrészt azok az államok, amelyek ma is függnek Nagy-Britanniától, Ausztráliától vagy Új-Zélandtól. A második világháború küszöbén a brit birodalom területe még mindig 34 600 000 km² volt, lakosainak száma meghaladta a 700 000 000-t.

1921-ben Észak-Írországot – amelynek angol gyarmatosítása évszázadok óta folyt – erőszakkal Nagy-Britannia autonóm részévé tették, elszakítva Dél-Írországtól, amely domíniumként, Ír Szabadállam néven kivált Nagy-Britanniából. Észak-Írország (területe 14 100 km², lakosainak száma 1 500 000, közigazgatási központja Belfast) tulajdonképpeni helyzete szerint ma is angol gyarmat. Önkormányzatát 1972-ben felfüggesztették, azóta kisebb megszakítással (1973–1974) a brit kormány közvetlenül gyakorolja a hatalmat. A felfüggesztés okául szolgáló északír konfliktusnak mély történelmi, vallási és ezekkel párosuló társadalmi gyökerei vannak: 1922-ben, az Ír Köztársaság kikiáltása után az angolok a lappangó katolikus–protestáns ellentéteket felszítva létrehozták Észak-Írországot, s az ott élő katolikus kisebbséget az „oszd meg és uralkodj" elve alapján hátrányos megkülönböztetéssel sújtották. Az ír haladó erők (köztük a kommunisták) célja az egységes Írország létrehozása. A brit politika és az újraegyesítést terrorral kikényszeríteni igyekvő Ír Köztársasági Hadsereg (IRA) meg-megújuló fegyveres akciói következtében a konfliktus fanatikus vallási szembenállássá fajult, s ez a megosztottság konzerválására törekvő ír és brit reakciónak és az ismétlődő terrorakcióknak kedvez.

A második világháború után a brit gyarmatok többsége elnyerte függetlenségét. Az imperialista hatalmak közötti ellentmondások kiéleződése, a világpiaci konkurrenciaharc fokozódása (főként az Egyesült Államok, az NSZK és Japán monopóliumainak előretörése) következtében Nagy-Britannia gazdasági helyzete és politikai befolyása meggyöngült, ám ma is a világ egyik vezető imperialista hatalma, megőrizte erős gazdasági, politikai és katonai pozícióit a világkapitalizmus rendszerében.

Hagyományosan kétpártrendszer van. 1924-ig a Liberális Párt és a Konzervatív Párt, azóta pedig a Munkáspárt és a Konzervatív Párt vetélkedése dönti el a kormányzás pártjellegét. A brit pártrendszer új, érdekes vonása, hogy az etnikai kisebbségek képviseletében fellépő skót és walesi pártszövetségek a két vezető párt mellett viszonylag jelentős parlamenti befolyást szereztek, és 1974-ben népüknek korlátozott autonómiát vívtak ki.

1974-től az országnak munkáspárti kormánya volt, ám ennek egyre kevésbé sikerült úrrá lennie a súlyosbodó gazdasági bajokon. 1978 végén–1979 elején országszerte sztrájkokra és tüntetésekre került sor. A kormány nem tudott egyezségre jutni a rendkívül nagy befolyású szakszervezetekkel. Mindez a konzervatívoknak kedvezett, s 1979 májusában ők alakíthattak kormányt. A konzervatív kabinet radikális intézkedéseket helyezett kilátásba a szakszervezeti jogok megnyirbálására, ugyanakkor a nagytőkének kedvező gazdaságpolitikai lépéseket (jövedelemadó-csökkentés) ígért, külpolitikai programjában az enyhülés ellen, a hadikiadások fokozása mellett foglal állást.

Nagy-Britannia önkormányzattal rendelkező tartozékai: Guernsey, Jersey (Csatorna-szigetek), Man-sziget; társult országai: Anguilla, Antigua, Saint Kitts és Nevis; függő területei: Belize, Bermuda, Brit Indiai-óceáni terület, Brit Virgin-szigetek, Canton és Enderbury (az Egyesült Államokkal közös birtok), Falkland (Malvin)-szigetek, Gibraltár, Hongkong, Kajmán-szigetek, Középső- és Déli-Sor-szigetek, Montserrat, Pitcairn-szigetek, Szent Ilona, Turks- és Caicos-szigetek, Új-Hebridák (brit–francia közös birtok); védnöksége: Brunei.

Nagy-Britannia tagja a Brit Nemzetközösségnek, a NATO-nak, a CENTO-nak, a Nyugat-európai Uniónak, az Európa Tanácsnak, a Colombo-tervnek, valamint (1973 óta) az Európai Gazdasági Közösségnek (EGK-tagságát népszavazás is megerősítette).

Gazdaság. Nagy-Britannia a világ egyik legfejlettebb ipari országa. Mezőgazdasága belterjes, magas fokon gépesített. Az ipari termelés nagysága tekintetében a tőkésországok sorában a 4.

Belépése a Közös Piacba tovább fokozta az addig is erőteljes tőkekoncentrációt. A gazdasági hatalom óriási monopolista csoportok kezében összpontosul, erősödik a nemzetközi monopóliumok kialakulásának irányzata. Ugyanakkor az állammonopolista viszonyok közepette erősen megnövekedett az állam gazdasági szerepe. Az államosított iparágak (szénbányászat, acél- és atomenergiaipar; a közlekedés és az energetika nagy része) adják a bruttó nemzeti termék több mint 10%-át.

Nagy-Britanniának hatalmasak a külföldi tőkebefektetései – több mint kétharmad részben a Brit Nemzetközösség országaiban –, bár a második világháború óta az amerikai és a japán tőke sok területen kiszorította az angolt (pl. a japán cégek a gépkocsi- és az elektronikai iparban).

1973-tól a gazdasági helyzet fokozatosan romlott, s 1974–1975-re mélypontra jutott. 1977-től a javulás jelei mutatkoztak, 1978-ban az ipari termelés 11%-kal nőtt 1975-höz képest. A recesszió a hagyományosan igen fejlett iparágakban is stagnáláshoz vezetett.

1975-ben az ipar adta a bruttó hazai termék 30%-át. A főbb iparágak a kohászat, a gépgyártás, a vegyipar, az elektronikai ipar, az autó- és repülőgépgyártás, a textil- és konfekcióipar stb.

Természeti kincsekben gazdag, de szükségleteinek fedezésére saját forrásai nem elegendők. Fő ásványkincsei a szén, a vasérc, az ólom, a magnezit, az ón, a cink, a réz és a kaolin. A széntermelésben az elsők között van a világon, akárcsak az egy főre jutó villamosenergia-termelésben (1977-ben 283 milliárd kWó villamos energiát, 122 000 000 t szenet termeltek). A brit gazdaságra nézve rendkívül fontos az Északi-tenger térségében feltárt kőolajkincs. A kőolaj és földgáz kitermelése 1975-ben indult meg, s 1977-ben már 40 000 000 tonnát hoztak felszínre. Az acéltermelés 1974 óta 20 000 000 körül van (ezzel Nagy-Britannia a világon a 7. helyen áll), nem emelkedik a gyapjú- és pamutszövettermelés (360 000 000 m²; a világon a 10.). A hajógyártásban továbbra is az elsők között van a világon, az alumínium előállításában a 8. (1977: 350 000 t).

A mezőgazdaság a keresőképes lakosságnak alig 1,5%-át foglalkoztatja, mégis fedezi az ország élelmiszer-szükségletének több mint a felét. Ez a magas fokú gépesítettségnek és kemizálásnak köszönhető. Bár az éghajlat a kalászosok számára nem ideális, a búza hektáronkénti terméshozama 1977-ben elérte a 48 mázsát.

Fontos a burgonya, a cukorrépa, valamint a takarmánynövények termesztése. A mezőgazdaság fő ágazata az állattenyésztés (1977: 14 000 000 szarvasmarha, 28 000 000 juh, 7 000 000 sertés). Fejlett a hús- és tejfeldolgozás.

Nagy-Britannia a halászatban az elsők között van a világon (1977-ben 904 000 t tengeri halat fogtak ki).

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 4020 dollár (1976).

Út- és vasúthálózata az egyik legsűrűbb Európában. 18 600 kilométernyi vasútvonalon, 347 000 kilométernyi úton, 4000 km hajózható vízi úton, 300 kikötőben bonyolódik le a személy- és teherforgalom. A teherforgalom 65, a személyforgalom 91%-a jut a közutakra. A tengeri hajózást tekintve Nagy-Britannia a 3. a világon. A brit kereskedelmi flotta (űrtartalma 30 308 762 BRT, 1977) bonyolítja le a világ kereskedelmi forgalmának 10%-át.

Külkereskedelmi forgalmát tekintve a tőkésországok között Nagy-Britannia a 4. Legfontosabb exportcikkei: gépek, fémek, járművek (együtt 40%), vegyi anyagok, gyapjú- és szintetikus szövetek stb. Behozatalra főleg nyersanyagokból és mezőgazdasági termékekből, élelmiszerekből szorul. Az import értéke mintegy 20%-kal meghaladja az exportét. Fő kereskedelmi partnerei: az Egyesült Államok, az NSZK, Hollandia, Franciaország, Svédország, Kanada, a Brit Nemzetközösség országai stb. A szocialista országokra együttesen a külkereskedelmi forgalomnak valamivel több mint 4%-a jut.

Oktatás, egészségügy. A tankötelezettség 5-től 16 éves korig terjed. A középfokú oktatás 11 éves korban kezdődik, különböző típusú tanintézetekben. Arról, hogy melyik tanuló melyik iskolatípusban folytathatja tanulmányait, képességvizsgálat dönt, ami rendkívül hátrányos a rosszabb szociális környezetből érkező gyermekek számára. Sok a magániskola, ezeket a módosabb családok veszik igénybe. Nagy-Britanniában 34 egyetemi rangú felsőfokú tanintézet van, köztük olyan régi és nagyhírű egyetemek, mint az oxfordi és a cambridge-i. Szakmai képzés az ipari és kereskedelmi cégek keretein belül, illetve műszaki iskolákban és főiskolákon folyik. 1977–1978-ban az egyetemeken 272 000 hallgató tanult.

Csaknem valamennyi egészségügyi intézmény állami tulajdonban van. A társadalombiztosítás az egész lakosságra kiterjed. Az ellátás néhány kivételtől eltekintve ingyenes. 10 000 lakosra több mint 950 orvos és 105 kórházi ágy jut.

CSATORNA-SZIGETEK

GUERNSEY

Területe: 77 km²

Lakosainak száma: 54 572

Fővárosa: Saint Peter Port

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: font sterling

Nagy-Britannia tartozéka.

JERSEY

Területe: 116 km²

Lakosainak száma: 74 400

Fővárosa: Saint Helier (Jersey)

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: font sterling

Nagy-Britannia tartozéka.

Természeti viszonyok. Guernsey és Jersey szigete és a hozzájuk tartozó több kisebb sziget Franciaország északnyugati partjainak közvetlen közelében terül el. Felszínük változatos, sziklás.

Éghajlatuk óceáni, enyhe, csapadékdús.

Népesség. Angolok és franciák lakják.

A hivatalos angol nyelv mellett közhasználatú a francia is.

Az angolok többnyire az anglikán, a franciák a római katolikus egyház hívei.

Államszervezet. Guernsey és Jersey együtt alkotja a Csatorna-szigeteket. Saját törvényhozásuk, közigazgatásuk és alkotmányuk van, de a brit kormány hatáskörébe tartoznak a katonai és a külügyek. A törvényeket a királynőnek jóvá kell hagynia, ő nevezi ki Guernsey főkormányzóját és Jersey főparancsnokát.

Történelem, politika. A Csatorna-szigetek 1066, a normann hódítás óta tartoznak Angliához, a szigetvilágnak csupán két tagja Franciaországé. Két kisebb sziget hovatartozásáról 1953-ig vita folyt Franciaország és Anglia között.

Gazdaság. Fő ágazata a szőlő-, primőrzöldség- és gyümölcstermesztés, valamint a tejtermelés és az osztrigahalászat.

Fontos bevételi forrás az idegenforgalom (1978-ban 775 000 turista kereste fel a Csatorna-szigeteket).

A kereskedelmi tevékenységet serkentik az adókedvezmények (nincs jövedelemadó).

A szigetek között rendszeres kompjáratok bonyolítják le a forgalmat, állandó az összeköttetés a brit és a francia parttal is.

A termékek túlnyomó részét Angliába szállítják.

MAN-SZIGET

Területe: 588 km²

Lakosainak száma: 60 496 (1977)

Fővárosa: Douglas; 19 800 lakos

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: font sterling

Nagy-Britannia tartozéka.

Természeti viszonyok. Az Ír-tengerben terül el, egyenlő távolságra az angol és az ír partoktól. Legmagasabb pontja a 620 méteres Snaefell, amely egyben vízválasztó.

Három kis folyója van.

Éghajlata tipikusan óceáni, a tél rendkívül enyhe, a nyár hűvös (a júliusi középhőmérséklet 14–16 °C). Egész évben magas a levegő relatív páratartalma, erős a széljárás.

Népesség. Lakossága írekből és angolokból, valamint skótokból tevődik össze.

Az írek katolikusok, az angolok az anglikán egyház hívei.

Államszervezet. Önálló törvényhozó testülete, jogi és közigazgatási rendszere van, de a brit kormány hatáskörébe tartoznak a katonai és a külügyek. A törvényhozás szerve a kétkamarás parlament, melynek mindkét háza külön-külön működik, csak meghatározott kérdések megtárgyalására hívnak össze együttes ülést (Court of Tynwald). A törvényeket a királynőnek jóvá kell hagynia, ugyancsak ő nevezi ki a sziget főkormányzóját.

Történelem, politika. Man (ősi nevén Mona vagy Monapia) szigetén az V. században ír misszionáriusok telepedtek le, akik keresztény hitre térítették a kelta és gael őslakosságot. 800-ban a vikingek meghódították és Norvégiához csatolták a szigetet. Norvégia 1266-ban eladta Skóciának. III. Edward (1327–1377) uralkodása óta az angol királyok fennhatósága alá tartozik. 1828 óta részleges autonómiája van.

Gazdaság. A legfőbb jövedelemforrás a turizmus, a szigeten található ősi kelta épületmaradványok és érdekes vésett kövek sok külföldit vonzanak (1978-ban 524 000 látogató).

Az éghajlat nem kedves a növénytermesztésnek. Fő terményei: zöldség- és gabonafélék. Viszonylag jelentős az állattenyésztés (szarvasmarha, juh, sertés, baromfi). Fontos a heringhalászat (1978: 8700 t), de mennyisége csökken.

A szigeten kevés ólomércet bányásznak.

A Man-szigeten 700 km kiváló minőségű közút és egyetlen, 40 km hosszú vasútvonal van. Jelentős a part menti hajóforgalom, sűrűek a komp- és a légi járatok.

Oktatás. A szigetnek 37 elemi, 6 középiskolája és 1 műszaki szakiskolája van (1978).

NÉMET DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁG

Területe: 108 179 km²

Lakosainak száma: 16 758 000 (1977)

Fővárosa: Berlin; 1 114 000 lakos (1977, becslés)

Hivatalos nyelve: német

Pénzneme: NDK-márka

Természeti viszonyok. Az ország felszínének legnagyobb részét az Északnémet-alföld foglalja el, amelyet délnyugaton a Harz hegység, délen a Thüringiai-erdő, a Fichtel hegység és az Érchegység határol. A Lübecki-öböltől az Odera-öbölig terjedő balti-tengeri partvidéket öblök tarkítják.

Az Északnémet-alföld felszínét morénavonulatok teszik egyenetlenné. Az északiak 100–200 m magas felszínén sok tó (Mecklenburgi-tóhátság) található. Az északi morénavonulathoz kapcsolódik az ősfolyamvölgyek tájegysége – a Spree és a Havel folyó vidéke –, majd a déli morénavonulatok tagjai, a Fläming és az alsólausitzi dombok következnek. A Német-középhegység két tagja, a Harz és a Thüringiai-erdő fogja közre a tágas Thüringiai-medencét. A középhegység utolsó tagjai, a Fichtel és az Érchegység délen, illetve délnyugaton találhatók. Az Elba szűk, áttöréses völgyének vidékét természeti szépségeiről Szász Svájcnak is nevezik. Ettől keletre emelkednek a Lausitzi-fennsík erdős hátságai.

Az NDK legfontosabb folyói az Elba

(558 km), az Odera, a Saale, a Mulde és a Spree.

Az éghajlat a nyugati országrészeken óceáni hatás alatt áll, kelet felé haladva egyre erősebben kontinentális. Az évi csapadék a hegyvidékeken 1000 mm, a sík és dombvidékeken 600-800 mm. Az évi középhőmérséklet északról délre haladva 7,5–9 °C között változik.

Népesség. Lakosainak több mint 99%-a német. Az egyetlen nemzeti kisebbség a kb. 100 000 főt számláló, szláv eredetű szorb népcsoport.

Államszervezet. Az államhatalom legfőbb szerve az 500 tagú Népi Kamara (képviselőit 5 évre általános választásokon választják). Ez jelöli ki a 25 tagú Államtanácsot, amely feladatait két ülésszaka között ellátja. A Népi Kamara jelöli ki a kormányt (minisztertanács) is.

Történelem, politika. A majdani Németország magva a germán törzseket a IX. század közepe táján egyesítő keleti frank királyság volt. A feudális német állam különféle germán hercegségek egyesüléséből 1000 táján alakult meg. A X–XII. században a német hűbérurak hódító hadjáratokat folytattak az Elbától keletre élő szlávok ellen. Az 1230-as évektől a Német Lovagrend a Balti-tenger partvidékén folytatta a hódítást. A kizsákmányolt jobbágyok számos felkeléssel tiltakoztak helyzetük ellen (1460: „bocskoros lázadás" Dél-Németországban; 1524–1525: a német parasztháború, Münzer thüringiai mozgalma stb.). Németország a reformáció őshazája és egyik központja volt. A harmincéves háború után önálló fejedelemségekre bomlott, laza államszövetséggé vált. A német fejedelemségek közül Poroszország fejlődött a leggyorsabban, és a XVIII. században már Ausztriával vetélkedett a hegemóniáért. A hétéves háborúban megszerezte tőle Sziléziát, majd később Lengyelországtól annak nyugati és északi területeit. A napóleoni háborúk folyamán osztrák vezetéssel létrejött Német Szövetséggel szemben 1834-ben Poroszország megalakította a Német Vámszövetséget. Az 1848–1849-es német polgári forradalmat hamarosan követte a poroszországi ellenforradalom győzelme. A porosz–osztrák háború után, 1866-ban a Német Szövetség feloszlott. 1871-ben – Franciaország legyőzését, Elzász-Lotaringia megszerzését követően – az új német birodalom Poroszország hegemóniája jegyében született meg.

Az egységes Németország létrejötte meggyorsította a termelőerők fejlődését. Az immáron erős, imperialista állam gyarmatokra éhezett, a világ újrafelosztását követelte. Ugyanekkor erősödött a munkásmozgalom is, a szociáldemokrata és szakszervezeti mozgalom tömörítette a munkásságot. A német imperializmus az első világháborúban vereséget szenvedett, és 1918 novemberében a császárságot elsöpörte a polgári demokratikus forradalom. Decemberben megalakult Németország Kommunista Pártja. A tömegek harcának irányát a Brémai Tanácsköztársaság, a ruhr-vidéki és a hamburgi munkásfelkelés jelezte.

A német imperializmus az első világháborúban elvesztette gyarmati és függő területeinek nagy részét, s a versailles-i békeszerződésben a Rajna-vidék demilitarizálásához is hozzá kellett járulnia. Az 1919-ben létrejött weimari polgári köztársaságban újra feléledtek az imperialista és militarista törekvések. A kiéleződött osztályharcban a hatalom mindinkább jobbra tolódott, s 1933-ban a német monopoltőke legreakciósabb részének érdekeit képviselő fasiszták kezébe került.

A hitleri Harmadik Birodalom csapatai 1935-ben bevonultak a demilitarizált Rajna-vidékre, 1936-ban fegyveresen beavatkoztak a spanyol polgárháborúba. Németország szövetséget kötött a fasiszta Olaszországgal és Japánnal. 1938-ban megszállta Ausztriát (Anschluss) és a Szudéta-vidéket, 1939-ben Csehszlovákiát, majd Lengyelország megtámadásával kirobbantotta a második világháborút. 1940–1941-ben sorra rohanta le az európai államokat, és 1941-ben megtámadta a Szovjetuniót is. A Szovjetunió és szövetségesei az egyes országok nemzeti ellenállási mozgalmával összefogva azonban a fasiszta Németországot feltétel nélküli megadásra kényszerítették. Németországot az 1945. június 5-i négyhatalmi nyilatkozat értelmében négy – szovjet, angol, amerikai, francia – megszállási övezetre osztották, és Berlint négyhatalmi ellenőrzés alá helyezték.

A szovjet megszállási övezetben a szovjet katonai közigazgatás haladéktalanul engedélyezte a demokratikus pártok és szakszervezetek működését. Itt 1946-ban Németország Kommunista Pártjának és a Németországi Szociáldemokrata Pártnak az egyesülésével megszületett a Német Szocialista Egységpárt.

Az 1945-től 1949-ig terjedő időszakban Németország szovjet megszállási övezetében megtisztították az államapparátust a náci elemektől. A nyugati hatalmak ellenállása miatt azonban nem jött létre az egységes közigazgatási rend, s miután a nyugati hatalmak a külön nyugatnémet állam (a Német Szövetségi Köztársaság) megalakításával kettészakították Németországot, 1949 októberében a szovjet megszállási övezetből megalakult a Német Demokratikus Köztársaság. Nagy lendülettel megindult a szocialista építőmunka.

Bár az NDK megalakulása óta a két német állam viszonyának normalizálására törekedett, a Német Szövetségi Köztársaság revansista körei hosszú ideig nem voltak hajlandók semmiféle kapcsolatot létesíteni vele. 1961-ben államhatárainak védelmében és az ellene irányuló diverzió megfékezésére az NDK lezárta Nyugat-Berlin felé korábban nyitott határát.

1969-ben szociáldemokrata–szabaddemokrata koalíció került hatalomra az NSZK-ban, s a kialakult erőviszonyokat felmérve fokozatosan javította kapcsolatait az NDK-val. Az 1970-ben aláírt szovjet–nyugatnémet, illetve lengyel–nyugatnémet szerződésekben az NSZK elismerte a közte és az NDK között húzódó államhatárt, 1972-ben pedig létrejött az NDK és az NSZK alapszerződése. 1973-ban mindkét német állam elfoglalhatta helyét az ENSZ-ben. 1974-ben megállapodtak abban, hogy kölcsönösen képviseletet állítanak fel egymás fővárosában.

A szocialista építésben elért sikerei és békeszerető külpolitikája nemzetközi tekintélyt szereztek a szocialista német államnak, s sorra létesítettek vele diplomáciai kapcsolatot olyan országok is, amelyek korábban következetesen elutasították elismerését.

Az NDK állami és társadalmi életének vezető ereje a Német Szocialista Egységpárt (Központi Bizottságának főtitkára Erich Honecker, aki egyben az Államtanács elnöke). A Nemzeti Front keretében az NSZEP-vel együttműködik 4 kisebb párt (Németország Demokratikus Parasztpártja, Németország Liberális Demokrata Pártja, Németország Kereszténydemokrata Szövetsége és Németország Nemzeti Demokrata Pártja) is.

Az NDK tagja a KGST-nek és a Varsói Szerződés Szervezetének.

Gazdaság. Fejlett ipari ország, mezőgazdasága belterjes. A világ legfejlettebb tíz állama közé tartozik. 1949 és 1977 között az ipari termelés több mint kilencszeresére növekedett.

Ásványkincsei közül a legfontosabb a barnaszén és a lignit. Ezek bányászatában világelsőséget élvez (1978-ban

247 000 000 tonnát hoztak felszínre). Az NDK-ban működik a világ egyetlen lignitkokszoló üzeme. 1978-ban a barnaszénbázisra épülő hőerőmű-hálózat biztosította az ország energiaszükségletének 80%-át, két atomerőmű működött, az összes előállított elektromos energia 92,3 milliárd kWó volt.

Kőolajszükségletét szovjet importból fedezi (Barátság-távvezeték). Az ipar vezető ágazatai a gépipar, a vegyipar, az elektronikai ipar, a műszeripar, a hajó- és a gépkocsigyártás. Széles körben ismertek és keresettek a világpiacon optikai és rádiótechnikai berendezései. 1971 és 1977 között a műanyagtermelés éves átlaga 500 000 t körüli volt, a kohászat termelése ugyanezen időszak alatt több mint 40%-kal nőtt (1976-ban 6 800 000 t acélt, 2 600 000 t nyersvasat, 4 300 000 t hengerelt acélárut termelt a kohászati ipar).

A mezőgazdaságban a szocialista tulajdonviszonyok az uralkodók. A megművelt területnek több mint 96%-a van a szövetkezetek és állami gazdaságok tulajdonában. A szántóföldi munkák és a betakarítás gépesítettsége 98–99%-os. 1978-ban búzából hektáronként 40 q termett, hasonlóan magas volt az árpa hozama. Cukorrépából 8 200 000 tonnát takarítottak be. Az állattenyésztés az ország hús-, tej- és tojásszükségletét csaknem teljes egészében fedezi. Jelentős a tengeri halászat (1977: 210 000 t).

A nemzeti jövedelem 1978-ban az előző évihez képest 4%-kal nőtt, a fogyasztói árszínvonal nem változott.

A vasútvonalak hossza 14 300 km, az utaké 47 600 km (ebből 1561 km autópálya). A folyók 2540 km hosszan hajózhatók. Legnagyobb tengeri kikötője Rostock. Kereskedelmi flottájának űrtartalma 15 000 000 BRT.

A kereskedelmi forgalom volumene tekintetében az NDK a Szovjetunió mögött a 2. helyen áll a szocialista országok sorában. Külkereskedelmének 66%-át bonyolítja le a KGST-országokkal, fő partnere a Szovjetunió. Fejleszti gazdasági kapcsolatait a tőkés országokkal és a fejlődő államokkal is. Legfontosabb kiviteli cikkei: gépek, gépi berendezések, vegyipari, műszeripari cikkek. Főként fűtőanyagokat, mezőgazdasági és faipari gépeket importál.

Oktatás, egészségügy. Az egységes oktatási rendszer fő iskolatípusa, a 10 osztályos általános politechnikai iskola 3 tagozatra (alsó: 1–3. osztály, középső: 4–6. osztály, felső: 7–10. osztály) tagolódik. Az egyetemi és főiskolai felvételhez további 2 évet kell tanulni az iskola érettségi-fokozatán. A 10 osztályos iskolát végzettek többsége a nagyüzemekhez tartozó szakiskolákban 2 éves tanulmányi idő alatt szakmai oklevelet kap. Emellett az érettségit is letehetik, ebben az esetben a tanulmányi idő 3 év. Az 54 felsőoktatási intézmény hallgatóinak száma 1976–1977-ben 130 000 volt.

1977-ben 32 000 orvos, 8000 fogorvos végzett gyógyító munkát, 548 lakosra jutott egy orvos. Az orvosi ellátás az ország minden polgára számára ingyenes.

NÉMET SZÖVETSÉGI KÖZTÁRSASÁG

Területe: 248 139 km²

Lakosainak száma: 61 353 000 (1977)

Fővárosa: Bonn; 383 000 lakos

Hivatalos nyelve: német

Pénzneme: német márka

Természeti viszonyok. Északi részét az Északnémet-alföld alkotja. Ez déli irányban az erdőkkel borított Német-középhegységbe megy át. Ennek egymástól elkülönült részei a Rajnai-palahegység, a Hesseni-hegyvidék, a csak részben az NSZK-hoz tartozó Harz, valamint a Fekete-erdő, a Sváb- és a Frank-Alb, a Fichtel, a Bajor- és a Cseh-erdő. A középhegységi terület centruma a medencévé szélesedő Rajna–Majna–Neckar-völgy. Fontos tája az NSZK-nak a Sváb–Bajor-medence, amely a Duna völgyétől déli irányba fokozatosan emelkedik az Alpok lábáig. A medence a Duna mellett 300–400 m, az Alpok előterében 700–800 m magas. Az NSZK és Ausztria határán emelkedik az Alpok északi mészkővonulata. Az NSZK legkiemelkedőbb pontjai a 2965 méteres Zugspitze és a 2713 méteres Watzmann (a Bajor-, illetve a Salzburgi-Alpokban).

Az NSZK legjelentősebb folyói a Rajna (NSZK-beli szakaszának hossza 867 km), a Duna (647 km), a Wesser, az Elba, a Majna, az Ems és a Mosel.

Az ország éghajlata északnyugaton óceáni, délkelet felé haladva egyre inkább kontinentális jellegű. Az évi középhőmérséklet 8–9 °C körül van, a hegyvidékeken és a Bajor-medence déli részén alacsonyabb. A csapadék eloszlása időben egyenletes; évi mennyisége északon és a medencékben 600–800 mm, a tenger menti sávban és a középhegység vidékén 900–1000 mm, az Alpokban 1500–2000 mm.

Népesség. Lakosainak túlnyomó többsége német. Igen sok az idegen (török, jugoszláv, olasz, görög, spanyol stb.) vendégmunkás. 1977 végén a külföldiek száma megközelítette a 4 000 000-t.

A népesség 50%-a protestáns, 45%-a római katolikus vallású.

Államszervezet. Szövetségi köztársaság. Államfője az 5 évre választott és csak egyszer újraválasztható szövetségi elnök. Az ő hatáskörébe tartozik javaslatot tenni a kormányfő (szövetségi kencellár) személyére a Szövetségi Gyűlésnek (Bundestag), amely a legmagasabb törvényhozó testület, illetőleg a megválasztott kancellár javaslatára kinevezni a szövetségi kormányt. A Szövetségi Gyűlés 496 képviselőjét 4 évenként választják meg, az egyéni arányos választás elvét a választókerületi rendszerrel összekapcsolva. A 10 szövetségi állam képviselete a második kamarában, a Szövetségi Tanácsban (Bundesrat) valósul meg, ide ezek a szövetségi államok nagyságuktól függően 3–5 képviselőt küldenek.

A szövetségi és állami szervek rendeleteinek végrehajtásáért a helyi szervek messzemenően felelősek. Az egyes szövetségi államoknak széles jogkörük van, ám a szövetségi kormány illetékes olyan területeken, mint pl. a hadügy, a külügy és a pénzügy. Mindegyik szövetségi államnak saját alkotmánya, parlamentje és felelős kormánya van.

Történelem, politika. Története a második világháború végéig azonos a Német Demokratikus Köztársaság történetével.

A második világháborúban a Szovjetunió és a vele szövetséges hatalmak az egyes országok nemzeti ellenállási mozgalmával összefogva feltétel nélküli megadásra kényszerítették a fasiszta Németországot. A szövetségesek, a potsdami egyezmény értelmében, négy – szovjet, amerikai, angol, francia – megszállási övezetre osztották, és Berlint is négyhatalmi ellenőrzés alá helyezték.

A nyugati hatalmak a potsdami egyezmény megsértésével 1947 januárjában egyesítették az amerikai és az angol megszállási övezetet, 1948 nyarán bevezették a külön nyugatnémet márkát, s 1949 őszén – a francia megszállási övezet odacsatolásával – létrehozták a külön nyugatnémet államot, a Német Szövetségi Köztársaságot. Itt a kereszténydemokrata–keresztényszociális (CDU–CSU) kormányra támaszkodva helyreállították a német monopoltőke gazdasági és politikai hatalmát. A kormány reakciós bel- és külpolitikát folytatott. Nemzetközi téren egyik fő törekvése az volt, hogy elszigetelje a Német Demokratikus Köztársaságot (Hallstein-doktrína). Megindult a nyugatnémet újrafelfegyverkezés, és 1954-ben az ország csatlakozott a NATO-hoz. Ám a CDU–CSU irányította revansista, hidegháborús politika a hatvanas évek közepétől egyre inkább válságba jutott, mert nem vetett számot az európai realitásokkal, a nemzetközi erőviszonyok megváltozásával.

Az NSZK külpolitikájában változások a Willy Brandt vezette szociáldemokrata–szabaddemokrata (SPD–FDP) koalíció 1969-es választási győzelmével kezdődtek. Az új kormány szakított a revansista politikával, rendezte kapcsolatait az európai szocialista országokkal. 1970-ben aláírták a szovjet–nyugatnémet szerződést, 1972-ben négyhatalmi egyezmény született Nyugat-Berlinről, és ugyanebben az évben megkötötték a két német állam alapszerződését, a következő évben pedig a csehszlovák–nyugatnémet szerződést. E szerződések lényege: az aláíró kormányok elfogadják, hogy kapcsolataikat a békés egymás mellett élés elvei alapján szabályozzák, hogy a jövőre vonatkozóan is elismerik a jelenlegi európai határokat, hogy semmisnek tekintik az 1938-as müncheni egyezményt stb. A kormányzó szociáldemokraták és szabaddemokraták a külpolitikába új elemeket hoztak, de az ő politikájuk is a nagytőke érdekeit képviseli. Számos korlátozó intézkedést tettek a kommunisták és más baloldali erők ellen (pl. foglalkoztatási tilalmak).

Az ellenzékbe szorult CDU–CSU ellenzi a kormánykoalíció külpolitikáját és általában az enyhülési politikát. A belpolitikai problémákat (az utóbbi években az országon végigsöprő terrorhullám, a növekvő munkanélküliség, a gazdasági nehézségek) kihasználva mindent elkövetnek az SPD–FDP koalíció megbuktatására.

Az NSZK növeli befolyását az EGK-ban, fokozott figyelmet fordít a fejlődő államokhoz (afrikai országok, Közel-Kelet) fűződő kapcsolataira. A szocialista országokkal fenntartja és fejleszti a hetvenes évek elején kialakult kapcsolatait. Az afganisztáni események ürügyén felszított szovjetellenes kampányban nem követte az Egyesült Államok minden lépését. Jóllehet a bonni kormány kiállt a NATO újabb fegyverkezési tervei mellett, Schmidt kancellár moszkvai útja és Leonyid Brezsnyevvel folytatott tárgyalásai fontos lépést jelentettek az európai enyhülés vívmányainak védelmében.

A Német Szövetségi Köztársaság tagja az Európai Gazdasági Közösségnek, a NATO-nak (területén jelentős amerikai haderő állomásozik) és az Európai Tanácsnak.

Gazdaság. Az NSZK a legfejlettebb tőkés államok sorába tartozik. A második világháború után amerikai segítséggel rövid idő alatt hatalmas ipari potenciált teremtett. A gyors gazdasági fellendülés (a „gazdasági csoda") alapja a vas- és acéliparnak, a jármű- és gépgyártásnak, az elektromos berendezések előállításának és a vegyiparnak a fejlődése volt. Ma is ezek a legfontosabb ipari ágazatok.

Az iparból származik a bruttó nemzeti termék 50%-a. Az ipari termelés volumenét tekintve az 1. helyen áll az európai tőkés országok között, a tőkés világ ipari termelésének több mint 10%-át állítja elő. Iparát magas fokú koncentráció jellemzi.

1973 és 1975 között a fejlődés megtorpant, egyes ágazatokban visszaesett, 1976-ra azonban kijutott a hullámvölgyből. A márkát több ízben felértékelték, a nemzeti jövedelem 3,2%-kal nőtt. Az inflációs ráta a nyugat-európai országok átlagához képest alacsony (1978: 2,8%), a munkanélküliek száma azonban meghaladja az 1 000 000-t (1979). A munkanélküliség főképpen a külföldi munkavállalókat és a fiatalokat sújtja.

1977-ben 84 000 000 t kőszenet, 123 000 000 t barnaszenet és (tiszta vastartalomban kifejezve) 829 000 t vasércet bányásztak. Ugyancsak 1977-ben nyersvasból 29 000 000 tonnát, hengerelt acélból 29 400 000 tonnát, alumíniumból 741 800 000 tonnát, pamutszövetből 810 000 000 négyzetmétert termeltek, 335 milliárd kWó villamos energiát, 33 500 000 t cementet, 4 900 000 db gépjárművet állítottak elő.

A mezőgazdaság az ország szükségleteinek mintegy 70%-át fedezi. Vezető ágazata az állattenyésztés (szarvasmarha, sertés). A főbb szántóföldi növények a búza, az árpa és a rozs. A búza hektáronkénti hozama meghaladja a 40 mázsát. Az összes (tengeri és édesvízi) halzsákmány 1975-ben 438 600 000 t volt.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 7380 dollár.

Az NSZK vasúthálózata rendkívül fejlett, hossza 32 000 km, ebből 10 543 km villamosított (1978). Nagy sebességű expresszvonatok biztosítják az összeköttetést 50 nagyobb város között, naponta 13 000 teherszerelvény közlekedik. A szállításban nagy szerepe van a 4300 kilométernyi belföldi vízi útnak (Rajna, Majna; épül a Duna–Rajna–Majna csatorna). A szállítás és személyforgalom nagy része folyik a közutakon. Az úthálózat hossza 170 300 km, ezen belül a 2–3 és 4 sávos autópályák hálózata 33 000 km. A nyugatnémet Lufthansa a világ egyik legnagyobb légitársasága. Az NSZK-nak 1760 kereskedelmi és személyszállító óceánjárója van (9 000 000 BRT, 1977).

Az NSZK az Egyesült Államok mögött a világ 2. legnagyobb exportőre. Kivitelének 45–50%-a a közös piaci országokba irányul; megközelítően 90%-a késztermék. Behozatalában a késztermékek az összes forgalomnak mintegy felét teszik; 26% jut a nyersanyagokra és energiahordozókra, ezeknek az ipar szempontjából elsődleges jelentőségük van. Az olajáremelés ellensúlyozására 60%-kal növelte az OPEC-országokba irányuló exportját, ugyanakkor csökkentette forgalmát a többi tőkés partnerrel. Bővíti kereskedelmi kapcsolatait a szocialista és a fejlődő országokkal.

Oktatás, egészségügy. Az oktatásügy a szövetségi államok hatáskörébe tartozik, de ezek együttműködnek annak érdekében, hogy a rendszer minél egységesebb legyen. Az iskolakötelezettség 7-től 18 éves korig terjed. Az oktatás legalsó, egységesen kötelező foka a 4 osztályos alapiskola, ezután a tanulók 80%-a a 4 éves elemi iskolában tanul tovább, fennmaradó része a 6 éves reáliskola, illetve a 9 osztályos gimnázium közt választhat. Az egyetemi, főiskolai felvétel előfeltétele a gimnáziumi érettségi.

Az NSZK-nak 48 egyeteme és 9 műszaki főiskolája van (a hallgatók száma 1977–1978-ban 580 000 volt; a 25 művészeti főiskolán 15 200 hallgató tanult).

A társadalombiztosítás kötelezően kiterjed a lakosság 80%-ára, az egészségügyi ellátás rendszere fejlett. A kórházi ágyak száma (1976) 730 000. Az ellátás költségeit a biztosító megtéríti, egyes szolgáltatások (pl. a fogászati ellátás) térítéskötelesek. 522 lakosra jut egy orvos, 85-re egy kórházi ágy. A várható élettartam férfiaknál 68, nőknél 74,6 év.

NORVÉGIA

/NORVÉG KIRÁLYSÁG/

Területe: 323 895 km²

Lakosainak száma: 4 051 000

(1978, becslés)

Fővárosa: Oslo; 670 000 lakos (elővárosokkal)

Hivatalos nyelve: norvég

Pénzneme: norvég korona

Természeti viszonyok. Észak-Európában, a Skandináv-félsziget nyugati és északi részén fekszik. Az ország vízszintesen tagolt partvidékén a fjordok sokasága alakult ki – a leghosszabbak a Sogne- (200 km), a Hardanger- (170 km), a Trondhorni- és a Varanger-fjord. Télen a fjordok vizének hőmérséklete a Golf-áram hatására 2–3 °C-kal magasabb a léghőmérsékletnél. A partvidék előtt – többnyire kopár – szigetek sorát találjuk. Az ország egész területét behálózó Skandináv-hegységet a Trondheimi-fjord környékének süllyedéke északi és déli részre osztja. A déli hegyvidék a Jotunheimen hegységben éri el legnagyobb magasságát, itt mintegy száz csúcs emelkedik 2000 m fölé. Mind az északi, mind a déli országrészben kiterjedt kopár és eljegesedett fennsíkok találhatók.

Általában rövid, de nagy esésű, vízienergia-termelésre jól hasznosítható folyói közül a Glomma a leghosszabb (587 km). Legnagyobb tava a 366 km felületű Mjøsa.

Norvégiában a hőmérséklet igen nagy mértékben eltér a szélességi körnek megfelelő átlagtól, az évi középhőmérséklet délen 5–6 °C-kal magasabb, mint a földrajzi helyzet szerint várható lenne. Az évi csapadékmennyiség 600–700 mm, a nyugati partvidéken eléri a 2000 millimétert.

Népesség. Lakosainak 99%-a norvég, 1%-a lapp, finn és svéd. Az evangélikus államvallás, ezt követi a lakosság 97%-a.

Államszervezet. Az állam feje a király, aki két alkalommal megvétózhat a parlament által elfogadott minden törvényt. Formálisan ő nevezi ki a kormányt, valójában azonban a parlamenti többséggel rendelkező párt vagy pártszövetség alakítja meg. Az arányos választási rendszerrel 4 évre megválasztott 155 tagú parlament (Storting) saját kebeléből alakítja meg a 38 tagú felsőházat (Lagting). Ellentétes álláspont esetén a két ház együttes ülésén kétharmados többség alapján hoznak döntést.

Történelem, politika. A mai Norvégia területén elhelyezkedő kis királyságok első ízben 872-ben egyesültek. A kereszténységet az 1000. év táján vették fel. A IX–XI. század a norvég viking hajósok kalandozásainak korszaka volt, akik már 1000 körül eljutottak Észak-Amerikába. A XIII. században Norvégia megszerezte Grönlandot és Izlandot. 1319-től 1363-ig perszonálunióban volt Svédországgal. 1380-ban dinasztikus okokból Dániához csatolták, ennek része volt egészen 1814-ig, amikor Dánia a kieli békében lemondott róla Svédország javára. 1814-től 1905-ig újra Svédországgal volt perszonálunióban.

1905-ben Norvégia elnyerte állami függetlenségét. Ekkor már gyors ütemben haladt a kapitalista fejlődés útján. 1940-ben megszállták a fasiszta Németország csapatai. 1940-től 1945-ig a nácikkal együttműködő Quisling-kormány volt hatalmon. Széles körű ellenállási mozgalom bontakozott ki. 1944 októberében a Vörös Hadsereg szétzúzta a sarkvidéki német hadseregcsoportot, majd kiűzte a megszállókat Norvégia északi körzeteiből, s ezzel megteremtette az ország teljes felszabadulásának lehetőségét.

Az utóbbi évek legélesebb belpolitikai vitáját a Közös Piachoz való csatlakozás kérdése váltotta ki. Az 1972-es népszavazás elvetette a csatlakozást. A csatlakozás elleni állásfoglalást az is motiválta, hogy a partok közelében, a tenger alatt hatalmas kiterjedésű kőolajmezőkre bukkantak.

1935-től 1965-ig – a második világháborús időszak kivételével – a Norvég Munkáspárt kormányozta az országot, s 1973-ban ismét ő került kormányra. A jobboldal legerősebb pártja a Konzervatív Párt, melynek szövetségesei a Centrumpárt, a Keresztény Néppárt és a Liberális Párt. 1977 óta a baloldali Szocialista Választási Szövetség támogatta Norvég Munkáspárt többsége a parlamentben minimális.

1949-ben Norvégia belépett a NATO-ba, s azóta külpolitikáját alapjában véve az e tömb tagjaival fenntartott szoros politikai, gazdasági és katonai együttműködés határozta meg, azonban igyekezett ellenállni a NATO stratégiai törekvéseinek. Nem járult hozzá ahhoz, hogy területén nukleáris fegyvereket tároljanak. A Szovjetunióval, amellyel északon határos, és a többi szocialista országgal korrekt kapcsolatok fenntartására törekedett, s a helsinki záróokmány ajánlásainak megfelelően igyekezett gyümölcsöztetni az enyhülés kínálta gazdasági, tudományos és kulturális együttműködési lehetőségeket.

Tagja az Európai Szabadkereskedelmi Társulásnak (EFTA), az Európa Tanácsnak, szabadkereskedelmi megállapodást kötött a Közös Piaccal.

Külbirtokai: Bouvet-sziget, Jan Mayen-sziget, Svalbard (Spitzbergák és Medve-sziget) és a lakatlan I. Péter-sziget.

Gazdaság. Fejlett ipari-agrár ország. A nemzeti jövedelem 38%-a az iparból, 12%-a a mezőgazdaságból, 29%-a a kereskedelemből és a közlekedésből, 21%-a a halászatból, az erdőgazdálkodásból és egyéb ágazatokból származik.

Gazdaságában elsőbbsége van az energiaigényes ágazatoknak, valamint a hajózásnak, a halászatnak és a halfeldolgozásnak. A magánszektor az uralkodó. A második világháború óta fokozódik a tőke koncentrációja. Főképp az északi-tengeri olajkincs (Frigg, Ekofisk, Stalfjord) feltárása óta erősödik a külföldi tőkebehatolás. 1975 óta exportál nyersolajat. További kutatások kezdődtek 1980-ban a 62. szélességi körtől északra.

Az egy főre jutó villamosenergia-termelésben Norvégia az 1. Európában. Az évente megtermelt 130 milliárd kWó villamos energia túlnyomó röbbségét vízi erőművek állítják elő. A bőséges energiakincsre épül a fejlett elektro-fémkohászat (vas, acél, alumínium). Az ipar vezető ágazatai a gépgyártás, a hajóépítés, a finommechanikai ipar, az alumíniumgyártás, a textil- és konfekcióipar, a papírgyártás.

Az ország területének több mint 29%-át művelt haszonerdő borítja. A kitermelt nagy értékű fákat fűrészáruként, illetve félkész és késztermékként exportálják. A kitermelés 1977-ben és 1978-ban valamelyest csökkent (8 960 000 m³). Keresett cikk a világpiacon a norvég cellulóz és papír.

Mezőgazdasági művelésre területének kevesebb mint 3%-a alkalmas. A termelők szövetkezetekbe tömörülnek, ennek ellenére a kis farmergazdaságok tönkremennek. Az éghajlati viszonyoknak megfelelően a *mezőgazdaság fő ágazata az állattenyésztés* (1977-ben 945 000 szarvasmarhát, 1 700 000 juhot, 701 000 sertést tartottak). A mezőgazdasági terület egyharmadán takarmánynövényeket termesztenek. Szemes terményekből behozatalra szorul, állati termékekből azonban önellátó. Az északi országrészekben rénszarvast és értékes prémes kisállatokat tenyésztenek.

A norvégok ősidők óta igyekeztek kihasználni a tenger kincseit megélhetésükhöz. A nemzetgazdaságnak hagyományosan egyik legfontosabb ágazata a tengeri halászat és a halfeldolgozás. A bálnavadászatban Norvégia az 1. a világon, fő exportcikkei közé tartozik a bálnazsír, a mélyhűtött tengeri hal és a halkonzerv. A halászflotta zsákmánya 1977-ben több mint 3 000 000 tonnás volt. A tengeri szállítás ma igen jelentős a norvég gazdaság szempontjából.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 7420 dollár (1976).

A kereskedelmi flotta 1978-ban 1950 hajóegységből állt, össztérfogata 26 800 000 BRT volt (ez a 4. legnagyobb kereskedelmi flotta a világon, technikai felszereltsége a legmodernebb). A vasútvonalak hossza 4241 km, az utaké 78 117 km.

A norvég gazdaság erősen függ a külföldi piactól. Norvégia fő kereskedelmi partnerei: Svédország; az NSZK, Anglia és más közös piaci országok; az Egyesült Államok; Kanada és Japán. A szocialista országokra külkereskedelmi forgalmának csak 4%-a jut. Hajókat, különféle érceket, fát és papírt, halat és halkészítményeket, vegyi termékeket exportál.

Oktatás, egészségügy. Az oktatás 7-től 16 éves korig kötelező. Az elemi iskola alsó tagozata 6 osztályos, felső tagozata 3 évfolyamos. Erre épül az 1–3 éves középiskolák rendszere. Az egyetemi felvételhez a 3 osztályos középiskola elvégzése szükséges. Norvégiának 4 egyeteme és 10 főiskolája van. 1976–1977-ben az egyetemeknek 51 000 hallgatójuk volt.

A társadalombiztosítás 1971 óta érvényben levő rendszere az egész lakosságra kiterjed. Az orvosok száma 1976-ban 7300, a kórházi ágyaké 65 300 volt.

SPITZBERGÁK

Szigetvilág a sarkkörön túl, az északi szélesség 74–81. és a keleti hosszúság 10–35. foka között. Területe 62 000 km². Több mint ezer szigetből áll. Őslakossága nincs. A szigeteken kb. 3000 norvég és 2000 szovjet állampolgár él.

A Spitzbergák a tőlük délre fekvő Medve-szigettel együtt alkotják Norvégia Svalbard közigazgatási körzetét (62 050 km²), amelynek élén a norvég király által kinevezett kormányzó áll. A kormányzó székhelye a Longyearbyen nevű (kb. 1000 lakosú) település. 1920-ig a szigetvilág „senki földje" volt. 1920-ban több európai ország, valamint az Egyesült Államok és Japán képviselői Párizsban egyezményt írtak alá, amelyben elismerik Norvégia felségjogait a Spitzbergákon. Az egyezményt aláíró országok polgárainak a norvégokkal egyenlő joguk van gazdasági és tudományos tevékenységet folytatni a szigetvilágban. Norvégia kötelezte magát arra, hogy a Spitzbergákon nem létesít katonai támaszpontot, nem használja fel e területet katonai célra.

Hivatalosan 1925-ben nyilvánították a Spitzbergákat Norvégia részének. Ugyanakkor elfogadták az ún. bányászati szabályzatot, amely megszabja a szigetvilágban folytatott bányászati munkák végzésének rendjét.

A Szovjetunió 1935-ben csatlakozott a Spitzbergákra vonatkozó egyezményhez. 1947-ben a norvég parlament határozatban ismerte el a Szovjetunió gazdasági érdekeit a Spitzbergákon.

A szigetvilág területének 60%-át jég borítja. Az itt található hasznos ásványok közül jelenleg csak a kőszénnek van ipari jelentősége. Norvégia Longyearbyen környékén folytat szénkitermelést (kb. 400 000 t évente), a Szovjetunió pedig Barentsburg környékén (kb. évi 450 000 t).

A szigeteken jegesmedve, sarkiróka, szarvas, pézsmaökör él, a környező vizekben sok a tőkehal és a fóka.

A Spitzbergák Norvégiával és a Szovjetunióval az összeköttetést júniustól novemberig tengeri úton, a norvégiai Tromsø kikötőn és a szovjet Murmanszkon keresztül tartja fenn. Decembertől áprilisig Longyearbyen és Norvégia között légi járat közlekedik.

NYUGAT-BERLIN

Területe: 480 km²

Lakosainak száma: 2 024 000

Hivatalos nyelve: német

Pénzneme: német márka

Különleges nemzetközi státusú önálló politikai egység.

Természeti viszonyok. A város az NDK területébe ékelődik. Átlagos tengerszint feletti magassága 36 m. Két kis folyóját, a Havelt és a Spreet csatornák kötik össze. Több tó is található területén. Éghajlata mérsékelt kontinentális. Az évi csapadék átlagos mennyisége 590 mm.

Népesség. A lakosság túlnyomó többsége német. A népesség 70%-a protestáns, 12,5%-a római katolikus.

Államszervezet. A legfelsőbb hatalmi szerv a 138 tagú parlament. A végrehajtó hatalmat megtestesítő szenátus élén a kormányzó polgármester áll.

Történelem, politika. Berlint, a hitleri Németország fővárosát (az egykori porosz fővárost) a szövetséges hatalmak a háború végeztével négy – szovjet, angol, amerikai, francia – megszállási övezetre osztották fel, igazgatását négyhatalmi városparancsnokság látta el. Ez azonban a nyugati hatalmak Németország kettéosztását célzó politikája következtében 1948 nyarán megszüntette működését. Az angolok, amerikaiak és franciák igazgatási övezeteik egyesítésével 1949 nyarán önálló közigazgatási egységként létrehozták Nyugat-Berlint, amely az NSZK hatóságaival együttműködve a szocialista tábor elleni diverzió egyik központjává vált. A Szovjetunió és a szocialista országok többször javasolták, hogy Nyugat-Berlint tegyék demilitarizált szabad várossá. A javaslatot mindannyiszor elutasították, és innen folytatták az NDK és a szocialista országok elleni felforgató tevékenységet. 1961-ben az NDK biztonsága érdekében kénytelen volt lezárni Nyugat-Berlin felé addig nyitott határát, ezzel felszámolva a további provokációk lehetőségét.

A sok nemzetközi vitát kavaró nyugat-berlini kérdést végül is az 1972-ben megkötött szovjet–amerikai–angol–francia egyezmény rendezte (ez egyben fontos láncszeme volt az európai békére és biztonságra vonatkozó megállapodások sorának). Ezt az egyezményt az NDK kormányának az NSZK kormányával, illetve a nyugat-berlini szenátussal a városba irányuló forgalom szabályozásáról kötött egyezményei egészítették ki. A két német állam megállapodása tette lehetővé, hogy a nyugat-berlini lakosok az NDK fővárosába látogathassanak. A Nyugat-Berlinre vonatkozó négyhatalmi egyezmény kimondja, hogy Nyugat-Berlin nem része az NSZK-nak.

Pártjai a nagytőkét képviselő Kereszténydemokrata Unió, Németország Szociáldemokrata Pártja, a Szabaddemokrata Párt és a baloldali erőket tömörítő Nyugat-Berlin Szocialista Egységpártja.

Gazdaság. Nyugat-Berlin nagy ipari központ. Területén 1652 ipari üzem működik, az iparban foglalkoztatottak száma meghaladja a 200 000-et. Vezető iparágai az elektrotechnikai ipar, a gépgyártás, a konfekció-, a vegyi, a nyomda- és az élelmiszeripar. A termékek több mint 80%-át az NSZK-ba szállítják. Az egyoldalú orientáció kedvezőtlen a város fejlődésére nézve. Nagy lehetőségek rejlenek az NDK-ba irányuló kereskedelmi forgalom növelésében, s bár ezek a szállítások 1975–1976-ban 21%-kal növekedtek, még így is csak 1,4%-át tették ki Nyugat-Berlin árueladásainak.

A városi tömegközlekedés fontos eszköze a földalatti és az S-Bahn. Nyugat-Berlin területén 25 kilométernyi autópálya halad át. A város országúti és légi összeköttetésben van az NSZK-val.

Oktatás, egészségügy. Az általános és középiskolákon kívül Nyugat-Berlinben 2 egyetem, 1 teológiai főiskola, 1 tanárképző, több művészképző intézet működik. Az oktatás és az egészségügyi ellátás szervezete azonos az NSZK-éval.

OLASZORSZÁG

/OLASZ KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 301 252 km²

Lakosainak száma: 57 070 000 (1977)

Fővárosa: Róma; 2 897 000 lakos

Hivatalos nyelve: olasz

Pénzneme: líra

Természeti viszonyok. Európa déli részén – az Appennini-félszigeten, az Alpok déli és nyugati lejtőin, Szardínia és Szicília szigetén, valamint több kisebb szigeten – helyezkedik el. Területét a szerkezeti-domborzati felépítés alapján az Alpok vidékére, a Pó-alföldre, a félszigeten végighúzódó Appenninekre és a szigetvilágra oszthatjuk.

A Nyugati Alpokban – ez félkörben övezi a Pó-medencét – emelkedik az ország legmagasabb csúcsa, a Monte Bianco (Mont Blanc, 4807 m). A hegyvonulatok között számos hágó könnyíti az átkelést (Cenis-, Kis- és Nagy-Szent Bernát-hágó stb.). Az Alpok középső része a Gotthard-masszívumtól a Brenner-hágóig terjed. A Keleti-Alpok hegységei között a legszebb a Dolomitok csoportja. Az ország legnagyobb és legértékesebb mezőgazdasági területe az Alpok és az Appenninek között elterülő 60 600 km² területű Pó-alföld. Északi része, az Alpok előtere hullámos dombvidék; déli, nagyobb része tökéletes síkság. A félszigetet behálózó

Appenninek legmagasabb pontja a 2914 m magas Gran Sasso d'Italia az Abruzzókban. A Calabriai-félszigetet röghegységek borítják, nyugati oldalán pedig a nyugat felé nyitott Toscanai-, Lazio- és Campaniai-medence helyezkedik el. Szicília és Szardínia hegyvidékei az Appenninek folytatásai, illetve lekopott röghegységek. Közép- és Dél-Olaszország, valamint Szicília erősen szeizmikus terület, földrengésekkel és vulkánossággal. A három napjainkban is működő vulkán a Vezúv (1277 m, Campania), az Etna (3263 m, Szicília) és a Stromboli (926 m, Lipari-szigetek).

Olaszország folyói közül a leghosszabbak a Pó (652 km), az Adige (410 km) és a Tevere (Tiberis, 405 km). A legnagyobb tó a Garda-tó (370 km²).

Az éghajlat a Pó-alföldet és az Alpok vidékét kivéve mediterrán, száraz, forró nyárral, enyhe, csapadékos téllel. Az évi középhőmérséklet az Alpokban 4–8 °C, a Pó-alföldön 12 °C, a félsziget középső részén 12–17 °C, a legdélibb területeken és Szicíliában 20 °C körüli. A mediterrán területek évi csapadékátlaga 550–750 mm. A Pó-alföld 600–800 mm, a hegyvidékek 1000, az Alpok egyes részei 1500–2500 mm csapadékot kapnak évente.

Népesség. Lakosainak 98%-a olasz. Az olaszokon kívül friuli (kb. 520 000 fő), francia, rétoromán, albán és tiroli nemzetiségűek élnek az országban.

A lakosságnak több mint 99%-a római katolikus.

Államszervezet. Parlamentáris köztársaság. Az államfő az elnök, a törvényhozó hatalmat a képviselőházból (630 tag) és szenátusból (315 tag) álló parlament, a végrehajtó hatalmat a minisztertanács gyakorolja. A miniszterelnököt az államelnök nevezi ki.

Történelem, politika. A monda szerint Rómát i. e. 753-ban alapították. A római köztársaság i. e. 510-ben jött létre, s a következő századokban kialakult a hatalmas római birodalom (i. e. 30-tól i. sz. 476-ig császárság), amelynek központja Itáliában volt. A mai Olaszország területe 774-ben a frank birodalom része lett, majd 951-től északi felén német–római császárok uralkodtak, a délin pedig arab, normann, német, francia és spanyol dinasztiák. Róma az egyházi állam székhelye volt. A XII–XIII. században néhány itáliai város kiemelkedő gazdasági szerepre tett szert, s nagy erővel megindult falaik közt a polgárosodás. A XVI. század folyamán Észak-Itáliában kialakult városállamok és különféle hercegségek a XVII. századtól kezdve nagyrészt Bourbon- és Habsburg-uralom alá kerültek, s bár Napóleon egyesítette őket, bukása után újból szétváltak.

A XIX. században kibontakozott az olasz nép nemzeti függetlenségi harca, a risorgimento. Az egységes, független Olaszország megteremtése 1848-ban kezdődött meg, és 1870-ben fejeződött be, amikor Róma is Olaszország része lett. Az egységes államban lendületet kapott a polgári fejlődés. A társadalmi ellentétek egyre fokozódtak, s különösképp kiéleződtek az első világháborút követő időszakban. 1919–1920-ban Olaszországon forradalmi hullám söpört végig. Az uralkodó osztály a végső eszközhöz nyúlt: 1922-ben hatalomra juttatta Mussolini fasiszta diktatúráját. 1940-ben Olaszország a hitleri Németország oldalán belépett a háborúba. Az 1943–1945-ben a kommunisták vezetésével kibontakozott antifasiszta ellenállási mozgalom alapot teremtett ahhoz, hogy Olaszországban a háború végeztével demokratikus rendszer jöhessen létre. 1944-től antifasiszta koalíciós kormányok alakultak, amelyekben részt vettek a szocialisták és a kommunisták is.

1946-ban kikiáltották a köztársaságot. A Kereszténydemokrata Párt vezette első köztársasági kormány azonban egyre inkább Amerika-barát irányzatot követett. 1947-ben a kommunistákat kirekesztették a kormányból, és ezután nagy teret engedtek az amerikai gazdasági, politikai és katonai behatolásnak. 1949-ben Olaszország belépett a NATO-ba, területén amerikai támaszpontok létesültek. Az amerikai segély felhasználásával gyorsan növelték a termelést. A belső piac szűkössége miatt az olasz nagytőke erőteljesen támogatta az Európai Gazdasági Közösség tervét, és 1957-ben az ország alapító tagja lett e szervezetnek. 1962-től a kereszténydemokraták a szocialista párt bevonásával kormányoztak (ún. középbal formula).

Az Olasz Kommunista Párt Nyugat-Európa legerősebb, legszervezettebb kommunista pártja. Az 1976-os országos választásokon megszerezte a szavazatok 34%-át (ugyanekkor a kereszténydemokraták 38%-ot kaptak). Az 1979-es választásokon 4%-nyi szavazatot vesztett. A Kereszténydemokrata Párt ekkor megőrizte korábbi pozícióját, a szocialisták valamelyest erősödtek, lényegében azonban az erőviszonyok nem változtak.

A gazdasági nehézségek, a meg-megújuló jobboldali terrorakciók folytán fokozódik az országban a jobbratolódás veszélye. A kommunisták ebben a helyzetben kiemelkedő fontosságot tulajdonítanak a baloldali (OKP–OSZP) egységnek.

1980 tavaszán a centrista kormánykoalíció helyére ún. középbal (kereszténydemokrata–szocialista–köztársasági párti) kabinet került. Az OSZP továbbra is ellenzi a kommunisták bevonását a kormányba. Az 1980. júniusi tartományi választások nyomán a helyi közigazgatásban megerősödtek a szocialisták és meggyöngültek a kommunisták pozíciói.

Olaszország 1966-tól kezdve javította viszonyát a Szovjetunióval és a többi szocialista országgal (a szovjet–olasz kapcsolatok javulásának kedvezett a fejlődő gazdasági együttműködés: Fiat–Zsiguli, földgázszállítási egyezmény stb.); a közel-keleti konfliktusban nem kötelezte el magát egyértelműen Izrael mellett; kiállt a ciprusi konfliktus igazságos rendezéséért. Ugyanakkor a kereszténydemokrata és a meg-megújuló kormányválságok nyomán egymást váltó középbal és középjobb kabinetek külpolitikájának alapja továbbra is a NATO iránti hűség, az Egyesült Államok európai katonai jelenlétéhez való ragaszkodás és az EGK bővítése volt.

Olaszország tagja a NATO-nak, területén az Egyesült Államok és a NATO több katonai támaszpontot tart fenn. Tagja a Nyugat-európai Uniónak, az Európa Tanácsnak, a Közös Piacnak is.

Gazdaság. Fejlett ipari-agrár ország. A bruttó hazai termék 30%-a származik az iparból és a bányászatból, 8%-a a mezőgazdaságból, 25%-a a külkereskedelemből, 37%-a egyéb forrásokból. Az ötvenes-hatvanas években az olasz gazdaság gyors ütemben fejlődött. A fontosabb iparágak nagy monopóliumok kezén vannak, az államosított vállalatok aránya azonban megközelíti az 50%-ot. A termelés koncentrációja tekintetében Olaszország elmarad a legfejlettebb tőkésországoktól, a tőkekoncentrációt tekintve azonban megközelíti őket. Óriási a szakadék az északi és déli országrész fejlettsége között. A gyáripar az ország északi részén, elsősorban Milánó körzetében összpontosul.

Az ország energiahordozókban és ipari nyersanyagokban nem gazdag, bár horgany-, ólom-, kén-, higany-, bauxit- és márványkészletei számottevőek. Jól hasznosítható vízienergia-készletei is vannak. A gazdaság nagymértékben függ az importált energiahordozóktól (az ország szükségletének 80%-át külföldről szerzi be). 1981-ben adják át a Transmed metántávvezetéket, amely algériai gázt szállít majd (12 milliárd köbmétert évente). 1977-ben 52,4 milliárd kWó villamos energiát állítottak elő a vízi erőművek, a szén- és olajtüzelésű hőerőművek 107 milliárd kilowattórát. A kohászat 80%-ban Észak-Olaszországban tömörül (nyersvasból 11 400 000, acélból 3 300 000, hengerelt áruból 19 600 000 tonnát termeltek 1977-ben). A kohósított ércek nagy része importból származik. A belföldi bauxitot az olcsó vízi energia felhasználásával dolgozzák fel. Az autóipart (a termelés 88%-ával) a torinói FIAT-művek uralja. A kibocsátott gépkocsik számát tekintve Olaszország a 4. helyen áll Európában (1977-ben 1 400 000 db személyautó). A hajógyárak kapacitása a második világháború óta a tízszeresére nőtt, s ezzel Olaszország a 6. a világon. Iparának egyik legdinamikusabban fejlődő ágazata a vegyipar, mely részben hazai nyersanyagokat (ként, kősót, kálisót), részben importanyagokat (kőolajat, földgázt, cellulózt) dolgoz fel. A gyáripar legrégibb és ma is nagyon fontos ágazata a textilipar. Egyik sajátos vonása, hogy a feldolgozandó nyersgyapjút jórészt külföldről szerzi be, a gyapjúfonalat, illetve a gyapjúkelmét pedig jórészt külföldön értékesíti. Számottevő Olaszország irodagépgyártása, elektrotechnikai, műszer- és élelmiszeripara is.

A mezőgazdaság vezető ágazata a földművelés. Az északi országrészben a tőkés nagygazdaságok vannak túlsúlyban, délen viszont még tovább élnek a feudális földbirtokviszonyok maradványai (feles bérlet, részes művelés). A szántóföldi növények terméshozama a kedvező éghajlat ellenére közepes. 1975-ben búzából 22,7 q, rizsből 15,7 q, kukoricából 38,7 q termett hektáronként. Fontos kiviteli cikk az olajbogyó, valamint a szőlő és a citrusfélék. A borok túlnyomó része asztali vörösbor; keresettek a világpiacon az olasz desszertborok és vermutok. Az állattenyésztés másodrendű (szarvasmarha, juh; hagyományos igavonóként főleg délen tartanak lovat, szamarat és öszvért). Olaszország behozatalra szorul gabonafélékből, húsból és más élelmiszerekből. A mezőgazdaság fejlődését hátráltatja az erős külföldi konkurrencia, különösen a Közös Piachoz való csatlakozás óta. Nagy területek maradnak parlagon.

1969 után állandósult a munkanélküliség és az infláció. Az ország külföldi adóssága 1973–1974 folyamán megháromszorozódott. A munkanélküliek száma 1976-ban meghaladta az 1 200 000-et, ebből mintegy 600 000-en első munkaalkalomra vártak. A lírát többször leértékelték. 1977-ben Olaszország 530 000 000 dollár kölcsönt vett fel a Nemzetközi Valutaalaptól a gazdaság stabilizálására. 1978-ban a gazdasági helyzet javult, de továbbra is nagy a különbség az északi és déli országrész között.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 3050 dollár (1976).

A vasútvonalak hossza 21 500 km, ebből 10 000 km villamosított. Az úthálózat hossza 295 000 km. A tengeri kereskedelmi flotta hajótere 1977-ben 11 100 000 BRT volt.

Olaszország főként szenet, kőolajat és vasércet importál; hajókat, autókat, gépi berendezéseket (összesen az export egyharmada), textíliákat és ruházati cikkeket (15–20%), vegyi termékeket, gyümölcsöt, bort, sajtot, olívaolajat exportál. Fő kereskedelmi partnerei: az Egyesült Államok, az NSZK, Belgium, Nagy-Britannia, Szaúd-Arábia, Líbia, Japán, Svájc, Svédország és Hollandia. Az utóbbi években fejlesztette gazdasági kapcsolatait a Szovjetunióval és a többi szocialista országgal. A behozatal értéke általában 8–10%-kal haladja meg a kivitelét. A kereskedelmimérleg-hiány egy részét hagyományosan az idegenforgalom bevételeiből fedezik. 1977-ben 40 000 000 külföldi kereste fel Itáliát.

Oktatás, egészségügy. 6-tól 14 éves korig az oktatás ingyenes és kötelező. Az elemi iskola (6-tól 11 éves korig) után 3 évig az alsófokú középiskolákban tanulnak a gyerekek. Az 5 évfolyamos felsőfokú középiskola több irányú (klasszikus, tudományos, művészeti, technikai stb.) képzést ad, befejeztével érettségi vizsgát kell tenni, amelynek birtokában automatikusan felvételt nyerhetnek a tanulók bármely egyetemre. Olaszországban 1977–1978-ban 288 felsőoktatási intézmény működött, ezekben 972 000-en folytattak tanulmányokat.

A gyermekek egészségügyi ellátása ingyenes. A betegbiztosító a felnőtt biztosítottak orvosi költségeit részben téríti meg. 1977-ben 130 850 orvos és 588 000 kórházi ágy állt a gyógyítás szolgálatában, 470 lakosra jutott egy orvos.

PORTUGÁLIA

/PORTUGÁL KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 92 082 km²

Lakosainak száma: 8 663 000 (1977)

Fővárosa: Lisszabon; 1 034 000 lakos

Hivatalos nyelve: portugál

Pénzneme: escudo

Természeti viszonyok. Délnyugat-Európában, a Pireneusi-félsziget nyugati részén, valamint az Azori-szigeteken és Madeira szigetén terül el.

Felszínét a Tajo folyó élesen elkülönülő északi és déli részre osztja. Az északi rész hegyvidék, amelynek legkiemelkedőbb pontja az 1991 m magas Estrela. A hegyvidékhez délről szélesedő parti síkság simul. Dél-Portugália nyugati része a Portugál-alföld, déli–délkeleti része alacsony dombvidék, egyes kiemelkedő pontokkal.

A nagyobb folyók Spanyolországban erednek; a Duero portugáliai szakasza 322 km, a Tajóé 275 km.

Az éghajlat mediterrán, északon óceáni hatásokkal. Az évi csapadék északról dél felé 1000–1200 milliméterről 500-ra csökken.

Népesség. Lakosainak majdnem 99%-a portugál, 1%-a spanyol, kis számban élnek az országban volt gyarmatairól bevándorolt afrikaiak is.

A lakosság túlnyomó többsége római katolikus.

Államszervezet. A hatalom megoszlik a népszavazással választott köztársasági elnök, a 4 katonai körzet parancsnokaiból és 14 választott tisztből álló Legfelsőbb Forradalmi Tanács, a 4 évre választott nemzetgyűlés és az elnök által kinevezett végrehajtó szerv, a kormány között. Igen jelentősek az alkotmányos funkciói a Legfelsőbb Forradalmi Tanácsnak, melynek elnöke a köztársasági elnök.

Történelem, politika. A mai Portugália területe i. e. 27-től i. sz. 409-ig Luzitánia néven a római birodalom része volt, a népvándorlás korában pedig a nyugati gót birodalomhoz tartozott. 711-ben berber mórok hódították meg, s ezzel arab uralom kezdődött. Az arabok kiűzése az ezredforduló táján indult meg. 1143-ban jött létre az önálló portugál királyság, amely hamarosan a korabeli Európa egyik legjelentősebb állama lett.

A portugál gyarmatbirodalom kialakulása a XV. század elején kezdődött, amikor portugál telepesek jelentek meg Madeirán, majd az Azori-szigeteken. A portugálok később birtokukba vették a Zöld-foki-szigeteket és Angolát is. 1494-ben Portugália és Spanyolország megállapodott arról, hogy hogyan osztják fel a világot egymás közt. A tordesillasi szerződés értelmében Portugáliának Afrika, India és az Újvilágban Brazília jutott. 1499-ben Vasco da Gama Afrika körülhajózásával elérte Indiát, 1500-ban Pedro Alvarez Cabral birtokba vette Brazília partvidékét. 1509-ben a portugálok elfoglalták az indiai Goát. Portugália 1540 táján állt hatalmának tetőfokán. Az 1580-ban Spanyolországgal létesített perszonálunió már hanyatlásának kezdete volt. Gyarmatbirodalmának tekintélyes részét meghódították a hollandok. 1640-ben megszűnt ugyan a perszonálunió, de Spanyolországgal szemben csak úgy tudta megőrizni függetlenségét, hogy Angliával kötött szoros szövetséget. 1801-től 1811-ig a napóleoni Franciaország uralma alatt állt. 1822-ben hatalmas dél-amerikai gyarmata, Brazília kivívta függetlenségét.

Európa egykori nagyhatalmát a környező országok sorra elhagyták a fejlődésben, s mire az imperializmus korszaka beköszöntött, a világrész egyik legelmaradottabb országa lett. 1910-ben polgári forradalom kezdődött, amelynek eredményeként kikiáltották a köztársaságot.

Portugália az első világháborúban az antanthatalmak oldalán vett részt. 1926-ban katonai puccsal megdöntötték a köztársasági kormányt, és fasiszta diktatúrát vezettek be, amely csaknem fél évszázadig tartott. A második világháborúban az ország – a többi fasiszta hatalomhoz fűződő szoros barátsága ellenére – formailag megőrizte semlegességét. 1932-től 1968-ig Salazar volt az ország diktátora. Őt Caetano követte, aki kísérletet tett a diktatúra „liberalizálására".

1974 áprilisában az illegalitásba szorított kommunisták, szocialisták és más demokratikus erők antifasiszta küzdelme, a Fegyveres Erők Mozgalmának és a néptömegeknek a szövetsége megbuktatta a fasiszta rendszert. A reakciós államgépezet meggyöngült, megindult a földreform, államosították az alapvető gazdasági ágazatokat, és Portugália lemondott gyarmatairól. A Fegyveres Erők Mozgalma által kezdeményezett forradalmi folyamat a fasiszta reakció elsöprése után meghiúsította az 1974. júliusi és szeptemberi, valamint az 1975. márciusi ellenforradalmi kísérletet. 1975 végén a baloldal rovására változtak meg a politikai erőviszonyok, amit elősegített a szocialista párt jobbratolódása. Az 1976-ban hatalomra került szocialista kormány mindent megtett azért, hogy az országot a nyugat-európai tőkésországokkal való szövetség útjára vezesse, s ezért fokozatosan támadást indított a forradalmi vívmányok ellen (az államosított üzemek és a kisajátított földbirtokok egy részét visszaadták volt tulajdonosuknak, a megalakult mezőgazdasági termelőszövetkezetek ellen irányuló agrárpolitikát folytattak stb.). 1977 decemberében megbukott a kormány. A szocialisták úgy alakították meg az új kabinetet, hogy előzőleg együttműködési megállapodást kötöttek a nagytőkés érdekeket képviselő Demokrata Szociális Centrumpárt (CDS) vezetőivel. A CDS emberei formailag mint „független politikai személyek" léptek be az új kormányba. Ez a kabinet fél évig maradt fenn. 1978 nyarától az államfő által kinevezett hivatalnokkormányok váltották egymást. Ezek elősegítették a jobbratolódást, miközben az államelnök (Eanes tábornok) hatalma megnőtt. Az 1979. decemberi választásokon előretört a jobboldal, a legtöbb szavazatot a Demokratikus Szövetség nevű koalíció kapta. A Portugál Kommunista Párt az Egyesült Népi Szövetség (APU) fő erejeként a Portugál Demokratikus Mozgalommal közösen a szavazatok 19%-át kapta meg.

Portugália 1949-ben belépett a NATO-ba, területén támaszpontok is vannak. Tagja az Európa Tanácsnak, az Európai Szabadkereskedelmi Társulásnak (EFTA), felvételét kérte a Közös Piacba, ugyanakkor kölcsönökért folyamodott a nyugat-európai tőkésországokhoz és a Nemzetközi Valutaalaphoz.

Utolsónak megmaradt külbirtoka Macau (portugál közigazgatás alatt álló terület) Kína területén.

Gazdaság. Portugália agrár-ipari ország. Gazdasága Európában az egyik legelmaradottabb. A nemzeti jövedelem 28%-a a mezőgazdaságból és a halászatból, 41%-a az iparból, 12%-a a kereskedelemből és szállításból, 19%-a pedig egyéb forrásokból származik.

Jelentős wolfram-, pirit-, ón, urán-, ólom-, réz-, kaolin- és márványkészletei vannak (évi termelése 1977-ben vasércből 359 000 t, márványból 266 000 t, kaolinból 72 000 t volt). Az elektromos energiát túlnyomórészt vízi erőművek termelik. A hőerőművek importált olajat használnak tüzelőanyagként. 1977-ben 10,6 milliárd kWó villamos energiát állítottak elő. Ércgazdagsága ellenére kohászata fejletlen. Az iparban a kisárutermelés és a kézművesség dominál. Néhány kisebb hajógyára, illetve hajójavító üzeme van az atlanti part mentén. Az ország déli részén, a kaolinlelőhelyek közelében van a portugál üveg- és porcelángyártás központja. A könnyűipar vezető ágazata a textil- és az élelmiszergyártás. Gyapjú- és kevert textíliából 1976-ban 10 127 tonnát, pamuttextiliából 59 000 tonnát, kötöttáruból 22 800 tonnát, ruházati késztermékekből 29 000 tonnát állítottak elő. Az élelmiszeripar egyik fő terméke az olajos szardínia (1977: 29 000 000 t), ezt a világ minden részébe exportálják. Fontos árucikke az olívaolaj (évi 525 000 hl), a bor (13 900 000 hl) és a sör (31 000 000 hl).

A parafatermelésben Portugália 1. a világon (1977: 96 000 t, ez a világtermelés 50%-a).

A fő mezőgazdasági ágazat a földművelés. Fejlett a szőlőművelés, a kertészet és az olajfanevelés. 1975-ben búzából 686 000 t, rizsből 121 000 t, burgonyából 923 000 t, kukoricából 462 000 t termett; 1977-ben és 1978-ban a termés messze elmaradt e mögött. Az állattenyésztés fő ágazata a juhtartás (kb. 4 000 000 állat), ezenkívül szarvasmarhát és sertést tenyésztenek jelentős számban. A mezőgazdaság gépesítése tekintetében Portugália az utolsók között van Európában.

A halászat jelentős ágazat, 1977-ben 291 000 t volt a zsákmány, jórészt tengeri halakból.

1977-ben a munkanélküliség az előző évi 16%-ról 12,5%-ra csökkent, az infláció pedig 26%-osról 15%-osra. Az ipari beruházások 1976-ban 38%-kal csökkentek. Az idegenforgalomból származó bevételek felére apadtak, s nehézségeket okozott, hogy a gyarmatokról megszűnt az olcsó nyersanyagok szállítása, viszont nagyon sokan tértek vissza, akiknek munkaalkalmat kell teremteni.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 1690 dollár (1976).

A földrajzi adottságok folytán a vezető szerep a tengeri szállításé (part menti hajózás). A vasútvonalak hossza 3563 km (háromnegyed részük keskeny nyomtávú), a műutaké 47 000 km. A portugál kereskedelmi flotta hajóinak össztere 1977-ben 1 127 000 BRT volt. Lisszabon kikötője bonyolítja le a tengeri áruforgalom 60%-át.

Külkereskedelmében a behozatal nagysága jóval meghaladja a kivitelét. Fő exportcikkei: textíliák (kb. 20%), gépek és vegyi anyagok (együtt 20%), parafa, halkonzerv, bor, dohány, wolfram, urán, pirit. Fő importcikkei: gépek, kőolaj, vasáru. Behozatalának 50, kivitelének 40%-a az Egyesült Államokra és a nyugat-európai tőkésországokra jut, fontos partnerei még Brazília és Japán. A korábban igen jelentős gyarmati áruforgalom lényegében elvesztette jelentőségét.

Oktatás, egészségügy. 1974-ben az írástudatlanság a felnőtt lakosság körében 35%-os volt. Kampányt kezdtek az analfabetizmus felszámolására. 7-től 14 éves korig ingyenes és kötelező az oktatás. Az elemi iskola alsó tagozata 4, a felső 3 osztályos. A középfokú oktatás tandíjköteles. Az állami iskolákban a tandíj alacsony és a tanulók ösztöndíjat kapnak. 11 egyetem és 30 műszaki, művészeti és egyéb főiskola működik az országban. 1977–1978-tól kezdve az egyetemeken felvételi vizsgát kell tenni.

Az egészségügyi hálózat az európai viszonyokhoz mérten elmaradott, fejletlen, az egészségügyi ellátás azonban ingyenes. 1181 lakosra jut egy orvos és 10 000 lakosra 57 kórházi ágy. Az országnak mindössze 10 nagyobb kórháza van. 1974 óta számos intézkedést tettek az egészségügy fejlesztésére, minden orvosi szolgáltatást egy állami intézmény hatáskörébe utaltak. Növelték a családi pótlékot.

ROMÁNIA

/ROMÁN SZOCIALISTA KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 237 500 km²

Lakosainak száma: 21 855 000 (1977)

Fővárosa: Bukarest; 2 000 000 lakos (elővárosokkal, becslés)

Hivatalos nyelve: román

Pénzneme: lei

Természeti viszonyok. Délkelet-Európában fekszik. Területén kb. egyenlő arányban találhatók 800 méternél magasabb hegyvidékek és 200–800 m magas dombvidékek, felföldek, valamint alföldek. A Kárpátok íve szinte kettéosztja az országot. Románia nagy tájegységei közül Erdély és az Alföld peremvidéke a Kárpátok vonulatától nyugatra; a Román-alföld (Olténia, Munténia), Moldva és Dobrudzsa délre és nyugatra helyezkedik el. A Kárpátok hágóin és szorosain (Vöröstorony-, Gyimesi-, Békás-szoros stb.) átvezető utak és vasutak ma már jó összeköttetést biztosítanak az egyes országrészek között. A Keleti- és Déli-Kárpátokban több mint tíz csúcs magassága haladja meg a 2500 métert, legmagasabbjuk a Fogarasi-havasokban emelkedő Moldoveanu (2544 m). A Kárpátokat keleten és délen is dombvidékek kísérik. Moldva táblás vidékének folyói több helyen mély és széles völgyeket vágtak. A Román-alföld fokozatos lejtéssel éri el a Dunát, amelyet 15–20 km szélességben mocsaras, tavakkal teletűzdelt ártér kísér.

Románia legfontosabb folyói a Duna, a Szeret, a Prut, a Maros, az Olt, a Zsil és a Szamos.

A magashegységekben az évi középhőmérséklet 5–6 °C, az évi csapadék 1200–1500 mm, a medencékben (Gyergyói-, Felcsíki-, Alcsíki-medence, Mezőség, Barcaság stb.) a középhőmérséklet 7–10 °C, a csapadék 600–700 mm között van. A csapadék mennyisége kelet felé csökken, Olténiában és Munténiában 550–600 mm, Dobrudzsában már a 400 millimétert sem éri el.

Népesség. Lakosságának 88,13%-a román (több mint 19 000 000 fő), 7,91%-a magyar (1 700 000 fő), 1,6%-a német, 2,36%-a egyéb nemzetiségű (1977).

Az alkotmány biztosítja a lelkiismereti szabadságot, s kimondja, hogy „bárki szabadon követhet vagy sem valamilyen hitet". Romániában 14 egyháznak vannak hívei, a hívők többsége görögkeleti vallású.

Államszervezet. A Román Szocialista Köztársaság legfelsőbb államhatalmi és egyedüli törvényhozó szerve az 5 évre választott, 349 tagú Nagy Nemzetgyűlés. A nemzetgyűlés választja meg a 18 tagú Államtanácsot, amely ülésszakai között fő jogköreit gyakorolja. Az államfő (Nicolae Ceausescu) egyben a fegyveres erők főparancsnoka, a Védelmi Tanács és az Államtanács elnöke. Az államigazgatás legfőbb szerve a minisztertanács.

Történelem, politika. A mai Románia területén az i. e. III. században jöttek létre az első államalakulatok. A dákok államát i. sz. 106-ban meghódították a rómaiak, és tartományként birodalmukhoz csatolták. A 271-ig tartó római uralom időszakában az őslakosság összeolvadt a hódítókkal. A népvándorlás korában különféle törzsek vonultak át ezen a területen, s a VI–IX. században szlávok telepedtek meg itt, akiknek nagy szerep jutott a román nép kialakulásában. Ugyanebben az időszakban terjedt el a kereszténység. A román nyelv és nemzet megszületését a VII–IX. századra teszik. A X. században a magyarok elfoglalták a Maros és a Szamos völgyét, később pedig kiterjesztették uralmukat egész Erdélyre. Ezzel egyidejűleg jöttek létre az első román államalakulatok, a kenézségek. Az első önálló feudális román államok, Havasalföld és Moldva, a XIV. század elején alakultak meg. Önálló megmaradásuk érdekében kitartóan harcoltak a terjeszkedő oszmán birodalom ellen. Havasalföld azonban 1415-ben, Moldva 1456-ban a törökök adófizetője lett. Erdély 1541-től 1687-ig lényegében török fennhatóság alatt állt, akkor Habsburg-koronatartomány lett, akárcsak 1774-ben Bukovina. A román fejedelemségekben az 1828–1829-es orosz–török háborút követő drinápolyi béke nyomán közös orosz–török védnökség jött létre, a drinápolyi béke egyúttal önálló közigazgatást és kereskedelmet biztosított Moldvának és Havasalföldnek. Az orosz csapatok 1856-ban vonultak ki a fejedelemségek területéről. Ezek három évvel később egyesültek, majd 1861-ben felvették a Románia nevet. Erdélyt 1867-ben újból Magyarországhoz csatolták.

A román királyságot 1881-ben kiáltották ki. Románia 1916-ban az antanthatalmak oldalán belépett az első világháborúba, s részt vett a fiatal szovjet állam, valamint a Magyar Tanácsköztársaság elleni katonai intervencióban. 1918-ban a gyulafehérvári gyűlés kimondta Erdély és a Bánát egyesülését Romániával, amelynek területéhez már korábban – jogtalanul – hozzácsatolták Besszarábiát, majd Bukovinát.

Romániában 1938-ban nyíltan fasiszta ún. királydiktatúra kezdődött. 1940-ben visszakerült a Szovjetunióhoz Besszarábia és Bukovina. Ugyanebben az évben a fasiszta Németország szerződést kényszerített Romániára, amelynek értelmében le kellett mondania Észak-Erdélyről a szorosabb német szövetséges, Magyarország javára. Nem sokkal ezután át kellett adnia Dobrudzsát Bulgáriának. 1940-ben Románia formálisan is csatlakozott a tengelyhatalmak szövetségéhez, és 1941 nyarán a hitleri Németország oldalán belépett a Szovjetunió elleni háborúba.

Ezt követően a kommunisták vezetésével antifasiszta mozgalom bontakozott ki, s 1942-ben megalakultak az első fegyveres ellenállócsoportok. Amikor 1944 augusztusában a szovjet hadsereg román területre lépett, antifasiszta fegyveres felkelés tört ki. Románia hadat üzent Németországnak, és csapatai a második világháború végéig a szovjet hadsereg oldalán harcoltak. A fegyverszüneti szerződés, amelyet a Szovjetunió a szövetséges hatalmak nevében kötött Romániával, kimondta, hogy Erdélynek azt a részét, amelyet Magyarország az ún. bécsi döntés alapján szállt meg, visszacsatolják Romániához.

A felszabadulás után sajátos politikai helyzet alakult ki Romániában. A burzsoázia megtartotta gazdasági és politikai pozícióit, sőt, tekintettel az átállásra, a király megmaradt államfőnek. A harcot tehát tovább kellett folytatni a demokratikus átalakulásért. Megkezdték az ország gazdaságának helyreállítását, földreformtörvényt hoztak, megtisztították az államapparátust a régi rend híveitől.

Az 1946-os választásokon a demokratikus pártok blokkja elnyerte a szavazatok 71,8%-át. Ezután államosították a bankokat, bevezették a munkásellenőrzést, majd a nemzetgyűlés eltörölte a királyságot, és kikiáltotta a Román Népköztársaságot. 1948-ban a jobboldali elemektől megtisztított szociáldemokrata párt egyesült a kommunista párttal, megszületett a Román Munkáspárt. Nagy lendülettel indult meg a szocialista átalakítás. 1960-ban a párt VIII. kongresszusa már megállapíthatta, hogy Romániában lerakták a szocializmus alapjait, és elfogadta a szocializmus teljes felépítésének programját. 1965-ben új alkotmányt fogadtak el, a Román Munkáspárt nevét Román Kommunista Pártra, az ország nevét Román Szocialista Köztársaságra változtatták.

A párt 1967-ben tartott országos konferenciája a hatékonyság növelése és a párhuzamosság elkerülése végett összevonta a párt- és állami tisztségeket (ekkor lett a párt főtitkára az Államtanács elnöke, s lettek a kerületi pártbizottságok első titkárai a népi tanácsok elnökei), valamint közös állami és pártszervek létrehozását határozta el a gazdasági és kulturális élet területén. Az 1966–1970-es ötéves terv eredményei alapján úgy értékelték, hogy létrejöttek a szükséges feltételek az ország szocialista fejlesztésének új szakaszára, a sokoldalúan fejlett szocialista társadalom megteremtésének periódusára való áttéréshez.

Románia alapító tagja a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsának és a Varsói Szerződés Szervezetének, a két- és többoldalú kapcsolat- és szövetségi rendszer révén szoros szálak fűzik az ezekben tömörült többi szocialista országhoz. Románia néhány kérdésben sajátos, illetve a szocialista közösség többi tagjáétól eltérő álláspontot foglal el (pl. nem írta alá a Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testületének 1978. novemberi ülésén a közel-keleti helyzetről elfogadott nyilatkozatot; a Varsói Szerződés tagállamai közül az egyetlen, amelyik nem szakította meg kapcsolatait Izraellal 1967-ben és diplomáciai viszonyt létesített Pinochet Chiléjével; a délkelet-ázsiai helyzet értékelésében elmarasztalta mind a Pol Pot-rezsimet, mind Vietnamot stb.). Jó kapcsolatokat tart fenn Kínával, a két ország közötti viszonyt jól jellemzik a párt- és kormányküldöttségek, a legfelsőbb vezetők látogatásai. Románia és

Magyarország között az újabb barátsági és együttműködési szerződést 1972-ben írták alá. A kapcsolatok fejlődésének fontos eseménye volt Kádár János és Nicolae Ceausescu találkozója 1977-ben Nagyváradon és Debrecenben. A találkozón aláírt közös közlemény többek között hangsúlyozza, hogy a két szomszédos állam nemzetiségeinek a híd szerepét kell betölteniük a magyar és a román nép közeledésében.

Románia intenzíven fejleszti kapcsolatait a fejlett tőkésállamokkal, így az NSZK-val, az Egyesült Államokkal, Olaszországgal, amelyekkel jelentős gazdasági együttműködési és pénzügyi megállapodásokat is kötött.

Gazdaság. A szocialista építés évtizedeiben Románia agrárországból ipari-agrár országgá lett. A hetvenes évek második felében már az iparból származott a nemzeti jövedelem 60%-a. Románia ipari termelése 1975 és 1976 között 21%-kal nőtt (1960 óta megnégyszereződött). A vezető ágazatok az olaj- és földgáztermelés, illetve -feldolgozás, a kohászat, a gépgyártás, a vegyipar. Az ipari termelés 30%-a jut a könnyűiparra. Ásványkincsei közül az olajon és földgázon kívül igen jelentős még a vasérc és a só (1976-ban 3 000 000 t vasércet, 14 500 000 t olajat, 29 700 000 m³ földgázt és 4 000 000 t sót bányásztak). A kohászat 6 600 000 t nyersvasat, 9 500 000 t acélt, 6 800 000 t hengerelt árut állított elő. Jelentős mértékben fellendült a gépkocsigyártás a francia Renault-céggel kötött licenc-egyezmény nyomán.

Románia évek óta rendkívül feszített iparfejlesztési politikát folytatott. Ennek megfelelően szüntelenül növelték a nemzeti jövedelemnek a felhalmozásra fordított hányadát, s ez az 1971–1975-ös években már elérte a 32%-ot. A tervelőirányzatokat többször felemelték. Az 1976–1980-as hatodik ötéves tervben a beruházások összegének 80%-kal kell növekednie. A nemzeti jövedelem tervezett növekedése 65%, a reálbéreké 18–22%, a mezőgazdaságé évi 5%.

Mélyrehatóan átalakult a mezőgazdaság is. A megművelt területnek csaknem 80%-án állami gazdaságok és szövetkezetek gazdálkodnak. Egyéni gazdaságok – főképp a földrajzi adottságok miatt – elsősorban a hegyvidékeken maradtak fenn. A kalászosok közül 1977-ben búzából átlagosan 28, árpából 31 q termett hektáronként. A kukorica termésmennyisége ugyanebben az évben 10 100 000 t volt. Fontos haszonnövény a napraforgó. Az éghajlat kedvez a szőlő- és gyümölcstermesztésnek. Románia ma már jelentős szőlőexportőr (1977: 1 460 000 t).

Az állattenyésztés legfontosabb ágazatai a szarvasmarha-, sertés- és juhtenyésztés. Az állomány 1977-ben valamelyest csökkent (szarvasmarha 6 306 000, sertés 9 744 000, juh 14 463 000 db).

Romániában 11 000 kilométernyi vasútvonal (ebből 1702 km villamosított) és 78 000 kilométernyi út van. Fejlett a folyami hajózás. Jugoszláv–román együttműködéssel épült meg a Vaskapu-erőmű, amely biztonságossá tette a hajózást az Al-Dunán. Legfontosabb folyami kikötői Giurgiu és Brăila. Tengeri kikötője Constanța. Gyorsan fejlesztik mind a folyami, mind a tengeri flottát.

1975-ben külkereskedelmi forgalmának 45%-át a szocialista országokkal bonyolította le (ezen belül a KGST-országokra 38% jutott), a fejlett tőkésországok részesedése 39%-os, a fejlődő országoké 16%-os volt. Fő kereskedelmi partnere a Szovjetunió. Az európai tőkésországokkal és a fejlődő országokkal folytatott kereskedelme a hetvenes években nőtt meg jelentősen: ekkor lett tagja a GATT-nak meg a Nemzetközi Valutaalapnak, és ebben az időszakban terjesztette ki rá az

Egyesült Államok a legnagyobb kedvezmény elvét. Az export 15%-át élelmiszeripari termékek teszik ki, növekszik Románia gép- és vegyitermék-kivitele, az importban növekszik a nyersanyagok, valamint a gépek s a – főként ipari – berendezések aránya.

Oktatás, egészségügy. A 6–16 éves gyermekek a 10 osztályos *általános iskolába* járnak (ez magában foglalja az elemi és a gimnáziumi 4-4 éves ciklusokat, valamint a líceum első 2 évét). A szakágakra tagozódott 4 éves középiskolákban (líceumokban) lehet középfokú képesítést szerezni. Az általános középiskolába felvételi vizsgát kell tenni, innen általában egyetemre és főiskolára lehet jelentkezni. Az általános iskolát végzetteknek csaknem kétharmada tanul tovább középfokon, a középiskolát végzetteknek majdnem egyharmada felsőfokú tanintézetekben. Romániában 187 felsőfokú iskola, köztük 7 egyetem van (1977–1978-ban 453 000 hallgatóval).

1976-ban 199 000 kórházi ágy és 35 000 orvos állt a betegek rendelkezésére (700 lakosra jutott egy orvos).

SAN MARINO

/SAN MARINO KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 61 km²

Lakosainak száma: 20 400

(1977, becslés)

Fővárosa: San Marino; 4500 lakos (1975)

Hivatalos nyelve: olasz

Pénzneme: San Marinó-i líra

(csak váltópénzként) és olasz líra

Természeti viszonyok. Az Appennini-félsziget északkeleti részén, a 739 m magas Monte Titano déli lejtőjén – Olaszország területébe ékelődve – fekszik, a mediterrán éghajlati övezet északi határán.

Népesség. Lakossága olasz nemzetiségű. Külföldön – főleg Olaszországban, az Egyesült Államokban és Franciaországban – több mint 20 000 polgára él.

A legelterjedtebb vallás a római katolikus.

Államszervezet. Parlamentáris köztársaság. A legfelső törvényhozó szerv a 60 tagú, egykamarás Általános Nagytanács (parlament), amelynek tagjait 4 évre választják. A megválasztott képviselők saját soraikból jelölik ki a végrehajtó hatalom élén álló két régenskapitányt, azaz az állam- és a kormányfőt.

Történelem, politika. Az egyik legrégibb európai állam. 301 óta áll fenn, első köztársasági alkotmánya 1263-ból való.

A San Marinó-i pártrendszer olasz mintára épült fel. A fasizmus bukása után a kommunista párt kezdeményezésére együttműködés jött létre a baloldali erők között. A kommunisták és a szocialisták megszervezték a parlamenti többséget, és 1957-ig baloldali koalíció volt hatalmon. Ekkor az olasz reakció blokádot szervezett a kis köztársaság ellen, és jobboldali fordulatot hajtott végre. A hetvenes években több kormányválság robbant ki. 1973-tól kereszténydemokrata–szocialista koalíció kormányozta, 1977-ben a szocialista párt kivált a koalícióból, mivel a kereszténydemokraták visszautasították azt a követelését, hogy a kommunisták is kerüljenek be a kormányba. A három baloldali (kommunista, szocialista és szociáldemokrata) párt az ezt követő választásokon 31 mandátumot szerzett meg a 60-ból, és kommunista politikus vezette koalíciós kormányt hozott létre. A San Marinó-i nők csak 1960 óta szavazhatnak, és 1973 óta jelöltethetik magukat képviselőnek.

Gazdaság. A fő gazdasági ágazat az idegenforgalom (évi 2 000 000 turista) és a mezőgazdaság. Jelentős állami bevételi forrás a bélyegkibocsátás és a pénzverés (főleg numizmatikai célokra). San Marino évi 1,2 milliárd líra kártérítést kap Olaszországtól, amiért lemondott arról a jogáról, hogy vámilletéket szedjen, saját rádió- és televízióadója legyen, dohányt termesszen, dohányárut és borszeszt gyártson. Főbb mezőgazdasági termékei a búza, a szőlő és más gyümölcsök. Fejlett a borászat és az állattenyésztés. Kisüzemeiben építőanyagot, textíliát, ruházati termékeket, papírt, bőrárut és bútort állítanak elő. Az országban fiókvállalatokat létesítettek olasz cégek, mert itt alacsonyabbak az adók.

San Marino vám- és postaunióban van Olaszországgal.

A fő közlekedési eszköz a gépkocsi. Sztráda köti össze Riminivel.

Oktatás. 1978-ban 17 elemi és 1 középiskola működött az országban.

SPANYOLORSZÁG

/SPANYOL ÁLLAM/

Területe: 504 750 km² (a Baleárokkal és a Kanári-szigetekkel együtt)

Lakosainak száma: 37 109 000 (1977)

Fővárosa: Madrid; 3 634 000 lakos (1975)

Hivatalos nyelve: spanyol

Pénzneme: peseta

Természeti viszonyok. Délnyugat-Európában terül el, elfoglalja a Pireneusi-félsziget nagy részét, hozzá tartoznak a földközi-tengeri Baleárok és az atlanti-óceáni Kanári-szigetek. Felszíne a Meseta tönkjére, fiatalabb hegységek csoportjára és alföldekre osztható. Az ország túlnyomó része a Meseta fennsíkjára jut, amelyet északon a Kantabriai-hegység, délen a Sierra Morena határol. A Mesetát az északkelet–délnyugati csapásirányú Kasztíliai-választóhegység két részre osztja. A fiatalabb hegységek csoportjába a Kantabriai- és az Ibériai-hegység, a Pireneusok, valamint a Beticai-Kordillerák tartoznak. A Meseta és a fiatal hegységek északon az Aragóniai-, délen az Andalúziai-medencét fogják közre. A Földközi-tenger mentén kisebb-nagyobb síkságok találhatók. Az ország legmagasabb pontja a Kanári-szigeteken levő, 3718 m magas Pico de Teide; a kontinensen a Sierra Nevadában emelkedő Mulhacén (3478 m) a legmagasabb csúcs. A legnagyobb sziget a 3639 km² területű Mallorca a Baleárok szigetcsoportban.

Legfontosabb folyói az Ebro (911 km), a Tajo, a Duero, a Guadalquivir, a Guadiana.

Észak-Spanyolország partvidékének

éghajlata óceáni, a Mesetáé mérsékelt övi sztyepp éghajlat, forró nyárral, hideg téllel, kevés csapadékkal. Az ország többi része, különösképp a Földközi-tenger vidéke, mediterrán éghajlatú. Bilbao évi középhőmérséklete 14 °C, Madridé ugyanennyi, Malagáé 18,6 °C. Az évi csapadék északon 1200–1400 mm, az ország többi részén 400–800 mm.

Népesség. A lakosságnak kb. 66%-a kasztíliai spanyol, 24%-a katalán (ők többnyire északkeleten élnek), 2,5%-a baszk (északon), kb. 6%-a galíciai (északnyugaton), viszonylag jelentős a cigány népesség.

Egy 1975-ös dekrétum kimondja, hogy a hivatalos nyelv a spanyol, ugyanakkor nemzeti nyelvként ismeri el a katalánt, a baszkot és a gallegót (ez utóbbi a portugál nyelvvel áll közelebbi rokonságban).

A római katolikus államvallás, a más vallást követők aránya összesen alig haladja meg az 1%-ot.

Államszervezet. Parlamentáris királyság. Az államfő a király, ő nevezi ki a miniszterelnököt és annak javaslata alapján a minisztertanács többi tagját. A törvényhozás szerve a kétkamarás parlament (cortes). A szenátusnak 248 (207 választott, 41 kinevezett) tagja van, a képviselőház 350 tagját választások útján delegálják. A parlamenten kívül tanácsadó testületként működik az ún. Királyi Tanács. A király minden bel- és külpolitikai intézkedését előzetesen jóvá kell hagynia a cortesnak.

Történelem, politika. A jelenlegi Spanyolország partjait az ókorban rendszeresen felkeresték krétai, föníciai és görög kereskedők, déli és délkeleti partvidéke pedig egy ideig Karthágó uralma alatt állt. A karthágóiakat rómaiak, őket pedig a népvándorlás korában különféle germán népek követték. 711-ben az arabok szinte az egész Pireneusi-félszigetet meghódították.

Az önálló, egységes spanyol állam magva két 1479-ben egyesült feudális királyság, Kasztília és Aragónia volt. 1492-ben a spanyol Izabella királynő szolgálatában álló Kolumbusz elérte Amerika partjait, s ez fordulópont lett az ország történetében; ezzel kezdődött meg a világ első hatalmas gyarmatbirodalmának, a spanyol gyarmatbirodalomnak a kialakulása. Spanyolország az 1494. évi tordesillasi szerződésben megállapodott legnagyobb versenytársával, Portugáliával a világ felosztásáról: az övé lett Brazília kivételével egész Dél-Amerika, valamint a Fülöp-szigetek. Ebben az időszakban a gazdag Spanyolország Európának is vezető hatalma volt. Uralma alá tartozott Németalföld, Dél-Itália, Szardínia, Szicília és egy időre perszonálunióba került Portugáliával is. A spanyol birodalom hanyatlása 1588-ban, az angol flottától elszenvedett vereséggel kezdődött. 1803-tól 1814-ig maga az anyaország is a napóleoni Franciaország uralma alatt állt. A XIX. században amerikai gyarmatai egymás után vívták ki függetlenségüket, elvesztette a Fülöp-szigeteket, s végül 1899-ben csendes-óceáni birtokait eladta Németországnak.

Az első világháború idején a fegyveres harcokon kívül maradó országban viszonylagos konjunktúra volt, ez azonban a háború végeztével lanyhult. Ennek következményeként, valamint az oroszországi szocialista forradalom hatására fellendült a munkás- és parasztmozgalom, amely a nemzeti kisebbségek függetlenségi törekvéseivel találkozva fegyveres felkelésben érte el tetőpontját. 1920-ban megalakult Spanyolország Kommunista Pártja.

A hagyományos eszközök már nem voltak elégségesek ahhoz, hogy megfékezzék a tömegmozgalmat, ezért az uralkodó osztály 1923-ban katonai diktatúrát vezetett be, de ez csak súlyosbította helyzetét. 1931-ben a haladó erők koalícióba tömörülve hatalmas választási győzelmet arattak, s kikiáltották a köztársaságot. Az 1936-os parlamenti választások eredményeként népfrontkormány került hatalomra. A kormány haladó intézkedéseitől felbőszült reakció 1936 nyarán fegyveres ellenforradalmi felkelést robbantott ki Franco tábornok vezetésével. A köztársaságiak oldalán küzdő nemzetközi brigádokban *magyar internacionalisták* is harcoltak (Zalka Máté, Münnich Ferenc és mások). De a spanyol köztársaságot a fasiszta Németország és Olaszország közvetlen fegyveres támogatásával, véres harcokban sikerült felszámolni. 1939-ben diktátorként Franco került hatalomra.

Spanyolország hivatalosan a második világháborúban sem vett részt, de segítette a fasiszta hatalmakat. A háború után igyekezett megnyerni az Egyesült Államok támogatását. 1953-ban engedélyezte, hogy területén amerikai támaszpontokat (többek között atomtengeralattjáró-bázist) létesítsenek.

A konzerválódott fasiszta rezsim a néptömegek nyomására és azoknak a változásoknak a hatására, amelyek a vezető csoportot alkotó erők körében végbementek, kénytelen volt időlegesen engedményeket tenni. A tömegek fokozódó mozgalma, s különösképpen az 1973-as tömegmegmozdulások arra késztették a kormányt, hogy ismét szorosra fogja a gyeplőt, elvesse a „liberalizálás" politikáját, fokozza a *megtorló akciókat* a növekvő demokratikus erők ellen.

Franco 1975-ben meghalt. Halálával megkezdődött egy mérsékelt polgári demokratikus átalakulási folyamat. Engedélyezték a politikai pártok működését (160 párt alakult), legalitást kapott Spanyolország Kommunista Pártja is. Az 1977-es választásokon a főként kereszténydemokratákból, liberális monarchistákból és szociáldemokratákból álló, Demokratikus Centrumuniónak nevezett laza koalíció kapta meg a szavazatok többségét. Spanyolország Kommunista Pártja a szavazatoknak csaknem 10%-át szerezte meg, s így 12 képviselői helyhez jutott a szenátusban, 20-hoz a képviselőházban. A Franco halálával kezdődött demokratizálódási folyamat Adolfo Suárez miniszterelnöki kinevezése után tovább haladt előre. 1977-ben feloszlatták a Franco-*időszak egyetlen legális politikai pártját*, a jobboldali Movimiento Nacionalt.

A baloldali ellenzéki pártok közül a legnagyobb tömegbefolyása a Spanyol Szocialista Munkáspártnak van, soraiban azonban 1979-ben válság robbant ki követendő irányvonalának kérdésében. A kommunisták keresik az együttműködést a szocialistákkal (közigazgatási szinten ez meg is valósult már sok városban), de támogatásukról biztosították a szocialistákat arra az esetre is, ha a Demokratikus Centrumunióval koalícióban vállalnának kormányzati felelősséget.

A súlyos nemzetiségi problémák enyhítésére 1978 márciusában önkormányzatot kaptak Katalónia, Valencia, a Kanári-szigetek és a baszk tartományok, s ezt az autonómiát 1979-ben Baszkföldön és Katalóniában népszavazás is megerősítette. A Baszkföld teljes elszakadását követelő ETA szélsőséges szeparatista mozgalom 1978–1979-ben sorozatos terrorakciókat követett el, hogy megakadályozza a tervezett autonómia elfogadását. A terrorakciók fokozták a jobbratolódás veszélyét, s fékezték a nemzetiségek érdekeit is szolgáló demokratikus kibontakozást.

A spanyol külpolitika fő tendenciája Franco halála óta a közeledés Nyugat-Európához, az EGK-hoz és a NATO-hoz. Spanyolország hivatalosan is kérte felvételét a Közös Piacba, a NATO-hoz való csatlakozása pedig megfelel e tömb stratégiai elképzeléseinek. (A NATO-hoz való csatlakozás terve ellen tiltakoznak a kommunisták, a szocialisták és más baloldali erők.) A négy évtizedes elszigeteltségből kilépve Spanyolország rendezte viszonyát a Szovjetunióval és a szocialista országokkal, felvette velük a gazdasági és diplomáciai kapcsolatokat. Normalizálta viszonyát az észak-afrikai országokkal, többek közt Algériával. Suárez miniszterelnök találkozott a Mauritánia és Marokkó közt 1975-ben jogtalanul felosztott volt spanyol gyarmat, Nyugat-Szahara függetlenségéért küzdő Polisario vezetőivel, s ezzel de facto elismerte e mozgalom jogos igényét a területre.

Spanyolország külbirtoka két észak-afrikai város, Ceuta és Melilla.

Gazdaság. Spanyolország ipari-agrár ország. A tőkés világban az ipari termelés volumenét tekintve a 11. helyet foglalja el, az egy lakosra jutó nemzeti jövedelem tekintetében azonban a világ országai között csak a 29.

Jelentős szén-, pirit-, higany-, urán-, wolfram-, ólom-, antimon- és bizmutkészletei vannak. Gazdasági életében nagy szerep jut a külföldi, elsősorban az amerikai tőkének. Energiatermelésében (1977: 93,9 milliárd kWó) ma még a szén- és olajtüzelésű hőerőműveké a vezető szerep, a vízienergia-tartalékok részben még kihasználatlanok. A vaskohászat hazai nyersanyagokat használ fel, központjai Észak-Spanyolországban találhatók (Bilbao és környéke). A kitermelt színesércekből koncentrátumot állítanak elő, és azt nagy mennyiségben exportálják; jelentős mennyiségű alumíniumot is gyártanak (1977: 211 600 t). 1977-ben 11 000 000 t vasöntvényt, 112 000 t rezet termeltek. A gépgyártás vezető ágazata a járműipar, s ezen belül a hajógyártás (1977-ben 1 300 000 BRT hajótér épült). A legnagyobb gépkocsigyár a spanyol–olasz érdekeltségű SEAT. 1976-ban több mint 753 000 személygépkocsit szereltek össze, ezenkívül fejlett a traktor- és a teherautógyártás. A hazai nyersanyagokat felhasználó vegyipar legjelentősebb ágazatai a kénsav- és a műtrágyagyártás. Több gyógyszer- és gumigyár is működik az országban. A legrégibb iparág a textilipar. Legfejlettebb ágazata a pamutipar (központja Katalónia). Pamutfonalból 68 700, gyapjúfonalból 13 100 tonnát állítottak elő 1977-ben. Fejlett a spanyol cipőipar (1977: 135 400 000 pár). *Műszaki* felszereltség és termelékenység tekintetében kiemelkedik az élelmiszeripar (borászat; étolajipar; gyümölcs-, főzelék- és halkonzervgyártás). Parafából Spanyolország adja a világtermelés 30%-át (1977: 65 000 t), s ezzel Portugália mögött a 2.

A mezőgazdaságban fennmaradtak a latifundiumok, több mint 2 000 000 spanyol parasztnak van 5 hektárnál kisebb földje, ezzel szemben a földtulajdonosok nem egészen 1%-ának jut az összes termőföld 51%-a. A katolikus egyház tulajdonában is hatalmas földbirtokok vannak. A megművelt földnek csak 10%-át öntözik rendszeresen.

A fő kenyérgabona a búza, a legfontosabb takarmánynövény az árpa. A gabonatermés (1977: búzából 4 500 000 t, árpából 5 400 000 t, kukoricából 2 000 000 t, rizsből 367 000 t) nem fedezi teljesen a lakosság szükségleteit. Spanyolország jelentős szőlő- és bortermelő, nagy mennyiségben értékesít külföldön citrusféléket és olajbogyót (1977-ben 4 800 000 t szőlőt, 850 000 t citromot, narancsot és mandarint szüreteltek, 27 000 000 hl bort fejtettek). Olívaolaj-termelésben az 1. a világon. Az állattenyésztésben a szarvasmarha-, a sertés-, a juh- és a szamártartás a legfontosabb (a szamár és az öszvér ma is elterjedt háziállat).

A tengerihal-zsákmány 1977-ben 640 000 t volt.

A gazdasági nehézségek enyhítésére

egy sor intézkedést tettek (adóemelés, árellenőrzés, korlátozott béremelés), s ezek nyomán az infláció csökkent (1977: 24,6%; 1978: 16%), a munkanélküliek száma azonban 1978-ban is 1 000 000 fölött volt. A pesetát 1977-ben 20%-kal leértékelték. 1978-ban 3 000 000–3 500 000 spanyol vállalt munkát külföldön.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 2920 dollár (1976).

A vasúthálózat hossza 13 380 km, ebből 3645 km villamosított (1975), az utaké 146 585 km (1426 km autópálya).

A behozatal értéke több mint kétszerese a kivitelének. Fő behozatali cikkei: élelmiszer, élőállat, nyersanyagok, szén, olaj, acél, gépek. Legfontosabb kiviteli cikkei: gépek és járművek (együttesen kb. 25%), vegyi anyagok és olajtermékek (összesen több mint 10%), gyümölcs, italáru, főzelék- és halkonzervek, növényolaj, parafa, textíliák, cipő. Fő kereskedelmi partnerei: az Egyesült Államok, az NSZK, Franciaország, Szaúd-Arábia, Nagy-Britannia, a Benelux-államok, Olaszország. A fizetési mérleg deficitjét részben kiegyenlítik az idegenforgalomból származó bevételek (a leglátogatottabb helyek: Costa Brava, Costa del Sol, a Baleárok, a Kanári-szigetek, Sevilla, Córdoba, Granada, Toledo és a Pireneusok). 1978-ban több mint 3 000 000 külföldi látogatott Spanyolországba.

Oktatás, egészségügy. A tankötelezettség 6-tól 14 éves korig terjed, az oktatás ingyenes. Azok a tanulók, akik nem mennek középiskolába, 2 éves kötelező szakmunkás- vagy egyéb szakmai tanfolyamon vesznek részt. A középiskolák 3 évfolyamosak, és befejeztükkel érettségi vizsgát kell tenni.

1975–1976 óta csak felvételi vizsga alapján lehet bejutni egyetemre, illetve főiskolára. 422 felsőoktatási intézet (20 egyetem) van, s ezeknek az 1976–1977-es tanévben 32 000 hallgatójuk volt.

1975-ben 726 lakosra jutott egy orvos, 194-re egy kórházi ágy.

SVÁJC

/SVÁJCI ÁLLAMSZÖVETSÉG/

Területe: 41 293 m^2

Lakosainak száma: 6 292 000 (1978, becslés)

Fővárosa: Bern; 283 500 lakos (elővárosokkal)

Hivatalos nyelve: német, francia, olasz, rétoromán

Pénzneme: svájci frank

Természeti viszonyok. Délnyugat-Európában terül el. Domborzatilag erősen tagolt hegy- és dombvidéki ország. Három nagy tájegysége – az Alpok, a Jura és a Svájci-medence (Mittelland) – közül csak a Mittelland felszíne ereszkedik alá 400–600 méterre; a Jura középhegység jellegű; a délkeleti országrészben húzódó Alpok csúcsai közül tucatnyi is meghaladja a 4000 métert. A svájci Alpok láncai a Gotthard-masszívumban találkoznak. Legkiemelkedőbb pontjuk a 4633 m magas Dufour Spitze. Svájcban vannak Európa leghosszabb gleccserei (az Aletsch-gleccser 24 km hosszú). A Jura mészkővonulatai és táblái a francia határon emelkednek. A Jura és az Alpok között mintegy 300 km hosszan húzódó hullámos dombvidék, a Svájci-medence az ország gazdasági életének központja.

Legfontosabb folyói a Rajna (svájci szakasza 375 km hosszú) és a Rhône. A tavak közül a legnagyobbak a 353 km² területű Genfi (Léman)-tó, a Boden-tó (svájci része 171 km²), a Neuchâteli-tó (216 km²) és a Vierwaldstätti-tó (114 km²).

Éghajlatában hegyvidéki kontinentális, délen pedig mediterrán hatások érvényesülnek. A Svájci-medencében az évi középhőmérséklet 8 °C. Az Alpokban és a Jurában magashegységi éghajlat uralkodik, a 3000 m feletti szintet állandóan hó borítja. Legkedvezőbb az éghajlata a Genfi-tó környékének és Lugano vidékének. Az évi csapadék 1000–2000 mm között van.

Népesség. A lakosság 65%-a német, 18%-a francia, 12%-a olasz, 1%-a rétoromán és 4%-a egyéb nemzetiségű.

A hivők 48%-a protestáns, 49%-a katolikus.

Államszervezet. A 20 kantonból és 6 félkantonból álló Svájc parlamentáris szövetségi köztársaság. A Szövetségi Gyűlés (parlament) 200 tagú Nemzeti Tanácsát 4 évenként választják meg általános közvetlen szavazással, az ezzel egyenjogú, 44 tagból álló másik kamarát, a Kantonok Tanácsát a kantonokban választják (minden kanton 2, minden félkanton 1 képviselőt delegál). A Szövetségi Gyűlés 4 évre jelöli ki a 7 tagból álló Szövetségi Tanácsot (kormányt), melynek elnökét és helyettesét évente újraválasztják. A Szövetségi Tanács elnöke egy személyben állam- és kormányfő. Minden kantonnak van saját alkotmánya, parlamentja és kormánya.

Történelem, politika. A mai Svájc területén az ókorban kelta törzsek éltek (egyiküknek, a helvét törzsnek a nevéről hívják az országot ma is számos nyelven Helvetiának). I. e. 58-ban a rómaiak hódították meg a területet, az i. sz. III. században pedig germán törzsek telepedtek meg itt. 1033-ban az ország a német-római birodalom része lett. 1291-ben három kanton, Uri, Schwyz és Unterwalden szövetséget kötött, s megkezdte függetlenségi harcát a Habsburg-uralom ellen. Svájc 1486-ban (ekkor már 8 kantonból állt) lényegében kivívta függetlenségét. A kantonok száma tovább gyarapodott, és az államszövetség 1648-ban formailag is kivált a német-római birodalomból. A reformáció egyik központja volt. 1798-ban megszállták a franciák, és megalakították a Helvét Köztársaságot. 1815-ben a bécsi kongresszuson a nagyhatalmak garantálták Svájc függetlenségét és „örök semlegességét". Azóta Svájc hagyományosan távol marad a konfliktusoktól és a nemzetközi katonai, illetve politikai jellegű szövetségektől.

1959-ben szociáldemokrata, radikális demokrata, kereszténydemokrata és néppárti koalíció jött létre. A legerősebb párt a szociáldemokrata. A belpolitikában a legtöbb vitát az ENSZ-hez való csatlakozás és a Szövetségi Tanács erősen korlátozott jogköréből fakadó problémák váltották ki. Hosszas vita után a nők 1971-ben kaptak szavazati jogot.

Bár Svájc nem tagja az ENSZ-nek, Genf a világszervezet európai központja, s egyben számos más fontos nemzetközi szervezet székhelye. Svájc részt vesz az ENSZ sok szakosított szervezetének munkájában, centruma a nemzetközi bankvilágnak. Alapító tagja az EFTA-nak, 1960-ban csatlakozott az Európa Tanácshoz. 1973-ban megállapodott a Közös Piaccal az iparcikkek szabad forgalmának fokozatos bevezetéséről.

Gazdaság. Fejlett ipari ország. Az egy főre jutó nemzeti jövedelem tekintetében az elsők között áll Európában. A világ egyik ıegnagyobb pénzügyi központja. Gazdasági életében uralkodó szerepet játszik néhány nagymonopólium (Nestlé, Ciba–Geigy, Brown–Boveri, Sandoz stb.).

Az ország egyetlen értékes természeti kincse a bőséges vízi energia, ami egyben az energiaipar biztos bázisa. Svájc villamosenergia-termelése 1976-ban 45,9 milliárd kWó volt. Saját nyersanyagbázis hiányában az ipar a kiváló minőségű, drága precíziós termékek gyártására szakosodott. A gépiparon belül a fő ágazat a finommechanikai berendezések és precíziós szerszámgépek gyártása. A legtipikusabb hagyományos svájci ipart, az óragyártást a nemzetközi konkurrencia egyre jobban veszélyezteti, de az évente előállított óramennyiség tekintetében még mindig az 1. a világon (44 000 000 db). Lendületesen fejlődött a hetvenes években a magas fokon automatizált vegyipar, mely jórészt import-nyersanyagokat dolgoz fel. Ezt is elsősorban a kis nyersanyagszükségletű, de rendkívül munkaigényes, bonyolult termékek előállítása jellemzi. Vezető ágazata a gyógyszergyártás. A textilipar – amelyből a svájci gyáripar kifejlődött – már a századfordulón elvesztette korábbi vezető szerepét, az importált nyersanyagokat feldolgozó iparág különleges minőségű árui azonban ma is keresett cikkek a világpiacon. A könnyűipar jelentős ágazata a cipőgyártás (1975: 9 100 000 pár) és a csokoládégyártás (66 170 000 t).

A mezőgazdaságnak az iparhoz képest alárendelt szerep jut. A terület háromnegyed részén uralkodó mostoha természeti viszonyok, az 1000 mm feletti csapadékátlag, a vékony termőtalajréteg inkább az állattenyésztésnek kedveznek. Ezt magas szinvonal, belterjesség, nagy hozamok jellemzik. A hagyományos havasi pásztorkodásnak egyre kisebb a jelentősége. 1977-ben 2 000 000 szarvasmarhát (jórészt a jól tejelő svájci piros-tarka szimentáli fajtát), ugyanennyi sertést, 379 000 juhot tartottak. Rendkívül fejlett a tejfeldolgozás. A tejtermékek közül a legjelentősebb exportcikk a sajt, ebből 1977-ben 115 000 tonnát, tejből 3 500 000 litert, vajból 34 300 tonnát állítottak elő.

Legfontosabb növénye a búza, ezenkívül burgonyát, kukoricát és egyéb takarmánynövényeket is termesztenek. Svájc valamennyi szántóföldi terményből behozatalra szorul.

969 273 ha területet haszonerdő borít, elsősorban fenyvesek, ahonnan 1977-ben 3 500 000 m³ fát termeltek ki. A svájci papír- és faipar hazai nyersanyagon kívül nagy mennyiségben dolgoz fel importfát is.

Fontos bevételi tétel – főleg télen – az idegenforgalom. Svájcban több külföldi (évente átlagosan 7 000 000) fordul meg, mint amennyi lakosa van az országnak. Az Alpokon kívül sok turistát vonz a Genfi-tó és a jó néhány nevezetes város.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 8880 dollár (1976).

A vasúthálózat 100%-ban villamosított, hossza 2917 km, az utaké 18 150 km. Bár Svájc szárazföldi ország, tekintélyes, 29 óceánjáróból álló tengeri és 473 hajóból álló folyami (rajnai) flottája van. A világ egyik legjobban szervezett légitársasága a Swissair.

A külkereskedelem szolgáltatja Svájc nemzeti jövedelmének kb. egynegyedét (1975: 24%). Fő kereskedelmi partnerei az EGK-országok (az export 43 és az import 66%-ával) és az Egyesült Államok. Bár külkereskedelmi mérlege passzív, az idegenforgalomból és a bankügyletekből eredő bevételek ezt általában kiegyenlítik.

Oktatás, egészségügy. Az oktatás a kantonok és a községek felügyelete alá tartozik, emiatt jelenleg 25 különböző rendszer van érvényben. A tankötelezettség

1874 óta 7-től 14 éves korig terjed, de a legtöbb kantonban még 2 évvel meghosszabbították. Az egységes elemi iskolába 6-tól 10 éves korukig járnak a gyerekek, majd képességeik szerint a középiskola két alsó fokozatának egyikébe lépnek, ahol 14, illetve 16 éves korukig tanulnak. Innen a tanulóknak mintegy 28%-a léphet át a középiskola felső tagozatába (ennek elvégzése szükséges az egyetemi felvételhez), 21%-a tanul tovább valamilyen szakiskolában. Sok a magániskola, amelyeket előszeretettel látogatnak külföldiek.

7 egyetem, 2 műszaki főiskola, 1 gazdasági és társadalomtudományi főiskola és 12 művészképző működik Svájcban. Az egyetemeknek 1976–1977-ben 63 200 hallgatójuk volt.

A társadalombiztosítás 1911 óta minden állampolgárra kiterjed, bár nem általánosan kötelező. Az egészségügy magánkézben van, szervezete magasan fejlett, az orvosi ellátás költségeit a biztosító megtéríti.

SVÉDORSZÁG

/SVÉD KIRÁLYSÁG/

Területe: 449 964 km²

Lakosainak száma: 8 267 116 (1977)

Fővárosa: Stockholm; 1 345 000 lakos (elővárosokkal)

Hivatalos nyelve: svéd

Pénzneme: svéd korona

Természeti viszonyok. Észak-Európában, a Skandináv-félsziget keleti részén fekszik. Felszínét nyugaton a Skandináv-hegység láncai hálózzák be; legmagasabb pontja a Lappföldön, a norvég határ közelében emelkedő 2123 méteres Kebnekaise csúcs. A határ mentén hosszan elnyúló hegységhez keletről 500–800 m magas fennsík és dombvidék kapcsolódik. Keleten van a Svéd-alföld, amelyet délről a Délsvéd-dombvidék 300–400 m magasságú lankás vidéke követ. Az ország legdélib része, a Skåne-félsziget, síkság.

Svédország nagy esésű folyói vízi erőművek építésére igen alkalmasak. A leghosszabbak a Klarälven–Göte älv (570 km) és a Muonio älv–Torne älv (570 km). A több száz tó közül a legjelentősebbek a Vänern (5585 km²; kilencszer nagyobb a Balatonnál), a Vättern, a Mälaren és a Hjälmaren.

Az éghajlat délen és délnyugaton óceáni, délkeleten kontinentális, hűvös nyárral. Észak-Svédország a szubarktikus éghajlat övébe tartozik, a magas fennsíkoknak tundra éghajlatuk van.

Az évi csapadék délnyugaton 700–800 mm, Stockholm környékén 500 mm, északon 350–400 mm.

Népesség. Lakosainak 97%-a svéd. Lappok és finnek is élnek az országban. A bevándoroltak száma megközelíti a félmilliót.

A lutheránus államvallás.

Államszervezet. Alkotmányos monarchia. Az államfő a király, jogköre azonban formális. A végrehajtó hatalom letéteményese a kormány, amely a parlamentnak (Riksdag) felelős. Az egykamarás Riksdagnak 349 tagja van, akiket arányos általános választások alapján jelölnek ki 3 évre. A miniszterelnököt a király nevezi ki.

Történelem, politika. Hosszas kalandozások után a svédek a X–XI. században telepedtek le, a XI. században megalakult feudális államuk, s felvették a kereszténységet. A XII. században meghódították Finnországot, a XIII. században sikertelen „keresztes hadjáratot" folytattak Novgorod ellen. Svédország 1397-től 1434-ig a Kalmari Unióban Dániával és Norvégiával együtt a dán királyok fennhatósága alatt állt. A dánok elleni felkelés (1434–1436) megszüntette az uniót, és létrejött az első svéd parlament. A XVI. század elején Gusztáv Vasa kiverte az újra betörő dánokat, és megalakította a svéd nemzeti államot, amely elfogadta a reformációt. Svédország a Habsburg-ellenes koalíció tagjaként részt vett a harmincéves háborúban, és jelentős német területek megszerzésével Európa vezető protestáns állama lett. A XVIII. század elején az északi háborúban elvesztette külbirtokainak nagy részét, és katonai fölénye is véget ért. A napóleoni háborúkban Anglia és szövetségesei oldalán vett részt, és ezek befejeztével Dánia lemondott Norvégiáról Svédország javára (Norvégia 1905-ben szakadt el tőle).

1932-től 1976-ig kisebb megszakítással (1936) Svédország Szociáldemokrata Munkáspártja kormányzott vagy egyedül, vagy mint vezető koalíciós párt. Az 1976-os választásokon azonban vereséget szenvedett, és a Centrumpárt, a konzervatív Mérsékelt Koalíciós Párt, valamint a Néppárt (más néven Liberális Párt) alakított koalíciós kabinetet. A szociáldemokraták vereségét részint a gazdasági problémák, részint az atomenergia fokozottabb felhasználása körül kirobbant viták okozták. 1978-ban az atomenergia kérdése újra napirendre került, s miután a róla tartandó népszavazás tervét elutasította, a kormány lemondott és a Néppárt alakított kisebbségi kabinetet. Az 1979 szeptemberében megtartott választásokon a szociáldemokraták ismét vereséget szenvedtek, s ugyanúgy, mint az 1976-os választás után, a három polgári párt alakított koalíciós kormányt. 1980-ban, a gazdasági nehézségek miatt, nagy sztrájkhullám söpört végig az országon.

Svédország mindkét világháborúban semleges maradt, 1814 óta gyakorlatilag nem viselt háborút. 1946-ban csatlakozott az ENSZ-hez. Hagyományosan aktív semlegességi politikát folytat. Nemcsak fejleszti kapcsolatait a fejlődő országokkal, hanem jelentős kölcsönökkel is segíti őket. Jó viszonyt tart fenn a Szovjetunióval és a többi szocialista országgal. A nyugat-európai térségben különösen aktív tevékenységet fejt ki az Északi Tanács keretében – ennek, valamint az Európa Tanácsnak alapító tagja. 1972-ben szabadkereskedelmi megállapodást kötött a Közös Piaccal, de a teljes jogú tagságot összeegyeztethetetlennek tartja semlegességével.

Gazdaság. Igen fejlett ipari ország. A termelés és a tőke koncentrációja magas fokú (magasabb, mint az Egyesült Államokban és a legnagyobb európai tőkésországokban). Az államosított vállalatokat a világ egyik legnagyobb ipari konszernje, a Statsföredag fogja össze.

Legfontosabb ásványkincse a vasérc (tartalékait 3,6 milliárd tonnára becsülik). A kitermelés csökken, az 1975. évi 30 000 000 tonnával szemben 1977-ben 24 800 000 tonnát bányásztak, ennek ellenére Svédország termeli ki a világon bányászott vasérc 5%-át. A nagy lelőhelyek a sarkkörön túli területeken vannak. Ugyanitt ezüst- és aranylelőhelyeket is feltártak (1977-ben 123 000 t nemesfémércet hoztak felszínre). A színesércek közül jelentősebb mennyiségben fordul elő réz és cink.

A potenciális vízienergia-készlet 80–100 milliárd kWó villamos energia termelését teszi lehetővé. 1977-ben a vízi erőművek és a hőerőművek összesen 90 milliárd kWó elektromos energiát szolgáltattak. A fokozódó energiaéhség enyhítésére számos atomerőművet állítottak üzembe, és újabbak építése folyik (1985-ig 13 atomerőmű felépítését tervezik).

Vasérckincsére a világ egyik legfejlettebb kohászati, fémfeldolgozó és gépgyártó ipara épül. Nyersvasból 2 400 000 tonnát, acélból 4 000 000 tonnát állítottak elő 1977-ben. A gépek és gépi berendezések gyártásában alig 50 nagyvállalaté a vezető szerep. Igen fontos iparágai az energetikai- és villamosgépgyártás. Igen fejlett az elektronikai ipar, a járműipar – főként a hajógyártás. Autógyártása viszonylag fiatal, ennek ellenére a Volvo és a Saab cég a világ élvonalába tartozik. Gépkocsikon kívül nagy mennyiségben értékesítenek külföldön mozdonyokat és vasúti kocsikat, valamint repülőgépeket és nagy teljesítményű hajtóműveket. Svédország a gördülőanyagok és -berendezések (golyóscsapágy, turbina stb.) gyártásában az elsők között van a világon.

A vegyipar kevésbé jelentős, főként a belföldi piritet, szulfitércet, bitumenpalát és a papíripar melléktermékeit dolgozza fel.

A textilipar főként importált alapanyagokat használ fel, a műszálas kelmék gyártása a gyapjú- és pamuttextíliák rovására nő. Az élelmiszeriparon belül a mélyhűtött halfilé és a konzervgyártás méltó említésre.

Az ország területének a felét erdő borítja. Fejlett a fakitermelés (1977: 46 400 000 m^3), a fafeldolgozás és a papírgyártás (1977: 3 900 000 t papír).

A keresőképes lakosságnak csupán 6%-a dolgozik a mezőgazdaságban, ez azonban biztosítani képes az ország ellátását, mivel magas fokon gépesített, belterjes. A mezőgazdaság termelési értékéből az állattenyésztés mintegy 75%-ban részesedik. A földművelés fő feladata a takarmánytermesztés (zab, árpa), a legfontosabb kenyérgabona a búza, melynek termésátlaga a rossz éghajlati viszonyok ellenére több mint 40 q hektáronként (árpából 30 q).

A hagyományos halászat veszít jelentőségéből, a zsákmány évről évre csökken (1970-ben 284 000 t volt, 1977-ben 174 000 t).

A gazdasági recesszió éveiben a kormány igyekezett serkenteni a beruházást. A munkanélküliség alacsony szinten maradt, az eladósodás azonban fokozódott, mivel Svédország erősen függ az olajbehozataltól. 1976-ban Norvégiával egyeztette terveit az északi-tengeri olajlelőhelyek feltárására. 1985-re – a tervek szerint – atomerőművek adják majd az energia 50%-át.

1977-ben harmadízben értékelték le a koronát (1977-ben a fogyasztás először csökkent 1961 óta). 1978-ban a gazdasági intézkedések hatására (a béremelések korlátozása, a termelési költségek csökkentése stb.) a gazdasági javulás jelei mutatkoztak.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 8670 dollár (1976).

A belföldi teherforgalomban a vasúti, a nemzetköziben a tengeri szállítás, az utasforgalomban a gépkocsiközlekedés a legelterjedtebb. A vasútvonalak hossza 12 100 km (7500 km villamosított), a műutaké 128 000 km. A tengeri flotta hajótere 7 500 000 BRT. Svédország, Dánia és az NDK között rendszeres vasúti kompforgalom van.

Kivitelének kétötödét gépek, egyötödét faipari termékek és papír, több mint egytizedét fémáruk teszik. Az import valamelyest felülmúlja az exportot. A behozatal egynegyede gép, ezenkívül közszükségleti cikkeket, mezőgazdasági termékeket és ásványi energiahordozókat importálnak nagyobb mennyiségben. Fő kereskedelmi partnerei: az NSZK, Nagy-

Britannia és az Egyesült Államok. A külkereskedelmi forgalom mintegy 12%-át bonyolítja le a Szovjetunióval és a szocialista országokkal.

Oktatás, egészségügy. Az alapfokú oktatás 10 évfolyamos, 7 éves kortól kötelező. A következő lépcső az integrált középiskola, amelynek időtartama 2–4 év (22 fajtája működik, a legkülönbözőbb szakirányú képzést biztosítva), s vannak speciális szakiskolák is. 13 állami egyetem és főiskola, ezenkívül sok félig magánkézben levő (főleg kereskedelmi) felsőfokú iskola működik. Az állami egyetemeknek és főiskoláknak 1976–1977-ben 149 000 hallgatójuk volt.

Svédországban rendkívül magas színvonalú az egészségügyi ellátás, és szüntelenül fejlesztik. Országszerte kialakítják az egészségügyi központokat, amelyekhez rendelőintézet, kórház, szanatórium stb. tartozik. Az egy lakosra jutó kórházi ágyak számát tekintve első a világon: 1000 lakosra 16,4 ágy jut. Az orvosi ellátás egyre szorosabban összefonódik a szociális gondozással.

SZOVJETUNIÓ

/SZOVJET SZOCIALISTA KÖZTÁRSASÁGOK SZÖVETSÉGE/

Területe: 22 402 200 km²

Lakosainak száma: 264 500 000

(1980, becslés)

Fővárosa: Moszkva; 8 154 000 lakos

Hivatalos nyelve: orosz és minden

köztársaságban a helyi nyelv

Pénzneme: rubel

Természeti viszonyok. Földünk legnagyobb országa. Európa keleti, Ázsia északi és középső részét foglalja el. Területének háromnegyede Ázsiában, egynegyede Európában van.

Óriási területén rendkívül változatos természeti viszonyokat találunk. A sarkvidék jeges, zord tájaihoz a hatalmas kiterjedésű európai és szibériai tajgaövezet, délebbre a vegyes erdők öve csatlakozik. A nagy szélességű sztyeppzóna a Kelet-európai-alföld középső és déli felét, a Volga-mellék keskenyedő sávját, Nyugat-Szibéria déli részét, továbbá Észak-Kazahsztánt foglalja magában, és az Altáj hegységnél ér véget. A sztyepp délen átmegy a félsivatagok övébe (Kaszpi-alföld, Közép-Ázsia). Türkmenisztán, Üzbegisztán és Kazahsztán területén több sivatag található (Kara-Kum, Kizil-Kum). A viszonylag keskeny sávra kiterjedő mediterrán és nedves szubtrópusi területek a Krim-félsziget déli részén és a Fekete-tenger keleti partja mentén húzódnak.

A nagy észak–déli kiterjedés az óceánoktól való különböző távolság és a változatos felszín következtében több éghajlati típust különböztetünk meg. Az ország területének csaknem négyötöd része a mérsékelt égöv különböző klímazónáiban fekszik. Európában a 63–66., Szibériában pedig az 53–60. szélességi foktól északra fekvő területek a szubarktikus és arktikus éghajlat övezetébe tartoznak. Mivel a mérsékelt égövben a nyugati szelek uralkodnak, az Atlanti-óceán és a Golf-áramlat ciklonális jellegű mérséklő hatása messze behatol az európai rész sík vidékeire. Ezért az éghajlat nemcsak észak–déli irányban változik, hanem nyugat–keleti irányban is; minél tovább haladunk kelet felé, annál erősebben kontinentális lesz. Legerősebb a kontinentális jelleg Kelet-Szibériában és Közép-Ázsiában, ami mind a hőmérsékleti szélső értékekben, mind a csapadék eloszlásában jelentkezik.

A Szovjetunió felszínét a Jenyiszej folyó két részre osztja. A Jenyiszejtől nyugatra síkságokat, középhegységeket és alacsony dombságokat, keletre pedig erősen felszabdalt hegyvidéki területeket találunk. A magashegységek másik övezete az ország déli határa mentén húzódik (Kárpátok, Krím-hegység, Kaukázus, Kopet-Dag, Pamir, Altáj).

A világrésznyi ország területe több hatalmas kiterjedésű nagytájra, és ezeken belül számtalan résztájra tagozódik. A nagytájakat elsősorban a domborzati, felszíni sajátosságok alapján határoljuk el egymástól, ebből következően a kisebb résztájak geológiai fejlődéstörténete, éghajlata, növényzete és állatvilága egy-egy tájegységen belül lényeges különbségeket mutathat. A következő nagytájakat különböztetjük meg: a Kelet-európai-alföld, az Urál, a Nyugat-szibériai-alföld, a Közép-szibériai-fennsík, a távol-keleti hegyvidék, a déli hegységrendszerek, Közép-Ázsia.

A Kelet-európai-alföldhöz tartozik a Szovjetunió európai területének majdnem egésze. A táj északi részének kialakításában nagy szerepe volt a jégkorszakoknak. A jégtakaró visszavonulása után maradt morénasáncok és magaslatok közül a legjelentősebb a Valdáj-hátság. A Kelet-európai-alföld délebbi részein is találunk néhány száz méter magasságig emelkedő, nagyobb kiterjedésű hátságokat (Közép-orosz-hátság, Volgamenti-hátság, Voliny–Podóliai-hátság); köztük a legértékesebb az Azovi–Donyeci-hátság lepusztult tönkje, amelynek karbonkorú rétegeiben nagy kőszén-, valamint vasérctelepek találhatók. A Kelet-európai-alföld fontos résztájai még az észak-atlanti melegáramlás által érintett Kola-félsziget és Karélia (foszfát, apatit-, vas- és nikkelérc); a száraz, félsivatagi Kaszpi-mélyföld, ahol olajat és sót termelnek ki, valamint a mediterrán Dél-Krím a Jajla-hegységgel.

A Kelet-európai-alföld évi középhőmérséklete egymástól távol eső értékek között mozog. Északon, a Barents-tenger menti sávban 0 °C, ettől délre fokozatosan emelkedik, és a Fekete-tenger körzetében délnyugaton már eléri a 11–12, délkeleten a 13–14 °C-ot. Az évi csapadékátlag 400–600 mm, de a Barents-tenger partvidékén, a Fekete-tenger északi körzetében és a Volga-melléken nem éri el a 400, sőt a Kaszpi-mélyföldön a 250 millimétert sem. A kevés csapadék ellenére (sok helyütt kicsi a párolgás is) gazdag folyóhálózat alakult ki: a Volga – Európa legnagyobb folyója –, a Dnyeper, a Don, az Oka, északon a Néva, az Északi-Dvina, a Pecsora stb. stb. Az alacsony vízválasztók megkönnyítették a folyók közötti csatornarendszerek kiépítését (Volga–Balti-vízi út, Moszkva–Volga-csatorna).

Az észak–déli csapásirányú, 2000 km hosszú Urál Északi-, Középső- és Déli- vagy Erdős-Urálra tagozódik. Legnagyobb az Északi-Urál átlagmagassága (Narodnaja csúcs, 1894 m); a Középső-Urál alacsonyabb, és fokozatosan szélesedik; a Déli-Urál szélessége pedig már meghaladja a 150 kilométert. Az Urál vidékének évi csapadéka északon 400 mm, délen 600 mm. Az évi középhőmérséklet északon −5 °C körüli, az 500 méternél nem magasabb térszíneken −2 °C. Az Urálban ered a Káma, a Pecsora, valamint az Ob számos mellékfolyója.

A Nyugat-szibériai-alföld az Urál, a Jenyiszej és a déli hegyek által határolt, 100 méternél is alacsonyabb, többnyire erdős, mocsaras terület. A szélsőségesen kontinentális éghajlatú nagytáj évi középhőmérséklete délen 2 °C, északon −10 °C körül alakul. Az évi csapadékátlag délen 100–150 mm, középen és északon 300–400 mm. Nyugat-Szibéria a Szovjetunió leggazdagabb földgáz- és valószínűleg olajlelőhelye.

A Közép-szibériai-fennsík az Angara, a Jenyiszej, a Léna és a Vityim folyó, valamint a Bajkál-tó között helyezkedik el. Átlagos magassága 600–1000 m, de a Bajkál vidékén és északon eléri a 2000 métert. Éghajlata szélsőségesen kontinentális, évi középhőmérséklete délen 2 °C északon −13 °C. Az évi csapadékátlag délen 400 mm körüli, északon már csak 200 mm, és szinte kizárólag hó alakjában hull le.

A Bajkálontúli- és a Lénántúli-hegyvidék két nagy csoportra oszlik: a keletszibériai párkányhegységek övére (Jablonovij-, Sztanovoj-, Verhojanszki-hegység) és a Csendes-óceán partvidékét kísérő hegyvidékre (Csukcs-felföld, Kamcsatka hegyei és vulkánjai, a Kolima- és a Burejai-hegység, Szahalin hegyei). A hegyek átlagos magassága meghaladja a 2000 métert. Az évi középhőmérséklet a tundrákon −10 °C körül, délen 4 °C körül van; a csapadék Kamcsatkán és a déli területeken 400–500 mm, északon viszont csak 150 mm. A hegyek közé ékelődő medencék közül az Amur medencéje a legjelentősebb. A távol-keleti hegyvidékek értékes ásványkincsei az arany, a szén, az ólom, az ón és a gyémánt. Az erősen szeizmikus Kamcsatkán sok a gejzír, a geotermikus energiát egyre inkább hasznosítják.

A déli hegységrendszerek legnagyobb tagjai a Kaukázus és a Pamír, ahonnan a Tiensan, a Kunlun, a Karakoram és a Hindukus hegyláncai ágaznak szét, továbbá az Altáj és a Szaján. A Kaukázus legkiemelkedőbb pontja az Elbrusz (5633 m). A Pamír csúcsai és gerincei nagy területen eljegesedtek (a Fedcsenko-gleccser majdnem 80 km hosszú). A Pamírban emelkedik a Szovjetunió legmagasabb csúcsa, a 7495 m magas Kommunizmus-csúcs. A hegyvidék vizeit az Amu-Darja szállítja az Aral-tóba. A színesércekben gazdag Altáj hegységben északon értékes szálerdőket, délen és a belső fennsíkon legelőket és cserjéseket találunk. Az évi középhőmérséklet még az alacsonyabb részeken is csak 1–2 °C, a csapadék 300 mm körüli. Hasonló a középhőmérséklet és a csapadékmennyiség a Szaján hegységben is. A két hatalmas hegyvidék vizeit az Irtisz, az Ob és a Jenyiszej gyűjti össze.

Közép-Ázsia sivatagos, félsivatagos nagytája a Szovjetunió területének kb. egyötöd része. A Turáni alföld legmélyebb részén helyezkedik el az Aral-tó. Tőle nyugatra az Usztyurt agyagsivatagja, délre, délnyugatra Kara-Kum és Kizil-Kum homoksivatagja terül el. A sivatagokat átszelő Amu-Darja és Szir-Darja mentén nagy kiterjedésű oázisrendszer alakult ki. Jelentős területeket művelnek meg a Kara-Kum-csatorna, a Murgab és más kisebb folyók és csatornák mentén is. Az évi középhőmérséklet az Aral-tótól délre 10–14 °C, ez észak felé fokozatosan 0 °C-ra csökken. Az évi csapadékmennyiség északon és délen 250 mm körül van, a középső területeken a 100 millimétert sem éri el.

Népesség. A Szovjetunió óriási területén több mint száz – minden tekintetben egyenjogú – nép és nemzetiség él. A legnagyobb lélekszámúak közülük az orosz, az ukrán, az üzbég, a belorusz, a tatár, a kazah, az azerbajdzsán, az örmény, a grúz, a moldvai és a litván.

Államszervezet. Államszövetség, 15 szövetségi köztársaság, 20 autonóm köztársaság, 8 autonóm terület és 10 nemzetiségi körzet alkotja. Legfőbb államhatalmi szerve a Legfelsőbb Tanács, amely két egyenjogú kamarából, a 767 tagú Szövetségi Tanácsból és a 750 tagú Nemzetiségi Tanácsból áll. A Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa választja meg a Legfelsőbb Tanács Elnökségét (39 tag, elnöke Leonyid Brezsnyev) – a szovjet állam vezető testületét – és a végrehajtó hatalom letéteményesét, a Szovjetunió Minisztertanácsát (101 tag, elnöke Alekszej Koszigin). Mindegyik szövetségi köztársaságnak saját alkotmánya és kormánya van.

Történelem, politika. A jelenlegi Szovjetunió déli államainak területe az i. e. VI. században perzsa, az i. e. IV. században görög, az i. e. I. században római, az i. sz. IV. században bizánci, a VII. században arab, a XVI. században török fennhatóság alatt állt.

A szlávság keleti ágához tartozó oroszok, ukránok és beloruszok elődeinek törzsei a IX. században már számos önálló fejedelemséget alkottak. A legnagyobb és legnépesebb város, Kijev körül a X. század kezdetén nagy hatalmú fejedelemség alakult ki, amely egyesítette a Kárpátoktól a Donig, a Balti-tengertől a Fekete-tengerig nyúló vidék szláv törzseit. A XII. században a Kijevi Állam kis fejedelemségekre bomlott. Ezeknek egymás közti hatalmi harca megkönnyítette a hódító, rabló szándékkal érkező ellenséges erők, a németek, svédek, magyarok és a nomád hunok győzelmeit. A legveszélyesebb ellenségnek azonban a mongol tatárok bizonyultak, akik az 1200-as évektől kezdve fokozódó erővel nyomultak előre kelet felől, és megadásra kényszerítették az orosz várakat (1237: Rjazany, egy évvel később Vlagyimir, további két év múlva Kijev). Csupán az északnyugaton levő novgorodi fejedelemséget nem sikerült igájukba hajtaniuk, s ez visszaverte a mongolokkal egyidőben támadó svédeket és a német lovagrendet is. A tatárok a Volga alsó szakasza körül megalapították az Arany Horda birodalmát, s onnan pusztították, fosztogatták, adóztatták kíméletlenül a különféle népeket. A leigázott orosz fejedelemségek között a gazdasági és politikai vezető szerepet fokozatosan Északkelet-Oroszország szerezte meg. Iván Kalita uralkodása idején (1325–1340) Moszkva lett a politikai központ, amely a tatárellenes erőket maga köré tömörítette. Dmitrij Donszkoj moszkvai nagyfejedelem mérte az első jelentős vereséget a tatárokra, 1380-ban Kulikovónál. A mongol tatárok uralmának végét az 1480. év eseményeihez kötik.

A XV. század végére megértek a gazdasági, társadalmi, politikai feltételek az orosz fejedelemségek egyesüléséhez, s az egyesülés folyamata a XVI. század első felében lényegében le is zárult. IV. (Rettegett) Iván 1547-ben, megkoronázásakor már nem a moszkvai nagyfejedelem, hanem a minden oroszok cárja címet vette fel. 1654-ben az ukrán népnek a lengyel földesurak ellen vívott harca nyomán Ukrajna ismét egyesült Oroszországgal. Még a XVII. században orosz utazók tengeren és szárazföldön elérték a Csendes-óceánt, partra szálltak Kamcsatkán, felfedezték a Kuril-szigeteket, s orosz telepeket alapítottak a Távol-Keleten. A XVIII. század elején I. (Nagy) Péter cár a Svédország ellen indított nagy északi háborúban biztosította az immáron a nagyhatalmak sorába lépett Oroszországnak a kijáratot a Balti-tengerhez. I. Péter az ország fővárosául Moszkva helyett az újonnan épített Néva-torkolati várost, Petrográdot jelölte ki.

1812-ben Napóleon seregei megtámadták Oroszországot, azonban – Moszkva átmeneti meghódítása ellenére – megsemmisítő vereséget szenvedtek a népi felszabadító háborúban összekovácsolódott orosz erőktől.

A cári Oroszország a napóleoni háborúk után, mint a Szent Szövetség egyik oszlopa, „Európa zsandára" lett. A cári csapatok részt vettek az európai forradalmi mozgalmak, köztük az 1848–1849-es magyar szabadságharc leverésében.

Az orosz jobbágyság kizsákmányolása mérhetetlenül nagy volt. Az évszázadok alatt számos parasztfelkelés tört ki (a legnagyobbak: 1606-ban Ivan Bolotnyikov, 1670-ben Sztyenka Razin, 1773-ban Jemeljan Pugacsov vezetésével).

Miután egyre inkább világossá vált, hogy a feudális kötöttségek már-már teljesen megbénítják az ország fejlődését, 1861-ben felemás módon ugyan, de a kormány megszüntette a jobbágyság intézményét.

A XIX. század második felében Oroszországban lendületet vett a tőkés fejlődés, és ezzel együtt tért nyert az imperialista politika. Az erősödő munkásság osztályharca mind szervezettebbé vált. 1895-ben Lenin vezetésével megalakult a Harci Szövetség a Munkásosztály Felszabadítására nevű forradalmi munkásszervezet, 1898-ban pedig az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt (OSZDMP). E párt Brüsszelben és Londonban 1903-ban megtartott II. kongresszusát – ahol elfogadták a párt szervezeti szabályzatát és programját, s a Lenin vezette többség (bolsevikok) leszavazta a kisebbséget (mensevikek) – számítjuk az orosz marxista munkáspárt megalakulásának.

A cári rendszer 1904-ben háborút indított Japán ellen. A néptömegek fokozódó elégedetlensége 1905-ben forradalom kirobbanásához vezetett. A polgári demokratikus jellegű forradalom leverése után ismét a kegyetlen elnyomás évei következtek.

Az első világháborúban a cári Oroszország az antant oldalán vett részt. A bolsevik párt harcot hirdetett az imperialista háború ellen s egyben a proletárforradalomért. 1917 februárjában a végsőkig elkeseredett tömegek megdöntötték a cári uralmat, győzött a polgári demokratikus forradalom. A bolsevik párt a forradalomnak szocialista forradalommá fejlesztését tűzte ki célul. 1917. november 7-én győzött a pétervári felkelés, s a hatalom a munkások, katonák és parasztok tanácsainak, a szovjeteknek a kezébe került. Lenin vezetésével megalakult az első szovjetkormány. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme új korszakot nyitott az emberiség történelmében: a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet korszakát.

Az 1918–1920-as évek a fiatal szovjethatalom számára az első nagy próbatétel évei voltak: a belső reakció külföldi szövetségeseivel összefogva próbálta megsemmisíteni. Az intervenciósok kiverése után megkezdődött az újjáépítés, a szocialista építőmunka, a tervgazdálkodás. 1922-ben megalakult a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége. A Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának XVI. kongresszusa határozatot hozott az ország gyors ütemű iparosítására, mert ez döntő feltétele volt a szocializmus győzelmének. Az 1936-ban elfogadott új szovjet alkotmány már a szocialista viszonyokat rögzítette.

A világháború második évében, 1941

nyarán a fasiszta Németország megtámadta a Szovjetuniót. Ez szövetségben a többi antifasiszta hatalommal, de főként saját népének erejére támaszkodva visszaverte az idegen hódítókat. Németország feltétel nélküli megadásra kényszerült. A fasiszta csapatokat üldöző szovjet hadsereg több országot felszabadított, s ezzel népeiknek lehetőséget teremtett ahhoz, hogy új feltételek közt küzdjenek társadalmi haladásukért.

A háború végeztével a Szovjetuniónak mindenekelőtt a háborús károkat kellett helyrehoznia. (A háborúnak 20 000 000 szovjet ember esett áldozatul, és felmérhetetlen veszteségek keletkeztek a gazdaságban.) A sikeres újjáépítés, a politikai és társadalmi viszonyok fejlesztése során súlyos hibákat is elkövettek. Sztálin körül személyi kultusz alakult ki, ez nagy károkat okozott, s többek között a szocialista törvényesség durva megsértéséhez vezetett. 1956-ban ülésezett az SZKP XX. kongresszusa, amely számos elvi és gyakorlati politikai kérdésben új álláspontot foglalt el. A Szovjetunióban helyreállították a párt- és állami vezetés lenini elveit. A kongresszuson elfogadott irányelveket az egész nemzetközi kommunista mozgalom nagyra értékelte.

A Szovjetunióban – a világon elsőként – felépült a fejlett szocialista társadalom, amely a kommunizmus felé vezető út törvényszerű szakasza. Az SZKP 1976-ban megtartott XXV. kongresszusának határozatai kijelölték a szovjet társadalom további fejlődésének fő irányait. A kongresszus kidolgozta a tizedik ötéves terv tudományosan megalapozott programját. Fő feladatként a nép anyagi és kulturális szinvonalának rendszeres emelését jelölte meg. Ennek a színvonal-emelkedésnek a társadalmi termelés dinamikus és arányos fejlesztésén, a hatékonyság, a munkatermelékenység fokozásán, a tudományos-műszaki haladás meggyorsításán, a népgazdaság minden láncszemében a munka minőségi javításán kell alapulnia.

A Szovjetunió fejlődésének fontos állomása az 1977-ben elfogadott új alkotmány, amely tükrözi a szovjet társadalom és a világ fejlődésében az 1936-os alkotmány elfogadása óta végbement változásokat.

A szovjet társadalom vezető ereje, politikai rendszerének magja a Szovjetunió Kommunista Pártja. A pártnak több mint 16 000 000 tagja van. Központi Bizottságának főtitkára Leonyid Iljics Brezsnyev.

A Szovjetunió már a második világháború utolsó éveiben és közvetlenül 1945 után is következetesen arra törekedett, hogy érvényt szerezzen a demokratikus béke elveinek, az államok szuverenitásának, és a proletár internacionalizmus szellemében támogatta a világ népeinek szabadságtörekvéseit, haladó mozgalmait (a fiatal európai és ázsiai népi demokratikus államok védelme, a felszabadító mozgalmak támogatása stb.). A szovjet kormány a népi demokratikus országokkal barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási egyezményeket írt alá.

A hatvanas évek második felétől kedvezően alakultak a Szovjetunió kapcsolatai az európai tőkésországokkal, s ebben nagy szerepe volt a békés egymás mellett élés politikájának (francia–szovjet szerződések, japán–szovjet viszony, diplomáciai kapcsolatok bővítése stb.). Az atomsorompó-szerződés aláírása (1968) nyomán javultak a szovjet–amerikai és a szovjet–brit kapcsolatok is. A szovjet–nyugatnémet szerződés és a Nyugat-Berlinre vonatkozó négyhatalmi egyezmény, valamint az első SALT-megállapodás nagyban segítette a békés egymás mellett élés elvének meghonosodását. A Szovjetunió aktív részvételével 1975-

ben Helsinkiben megtartották az európai biztonsági és együttműködési értekezletet. A szovjet külpolitika következetesen síkraszáll a katonai enyhülésért. Más szocialista országokkal közösen a különböző leszerelési fórumokon konstruktív javaslatokat tett a fegyverkezési hajsza megfékezésére. 1979-ben aláírták a stratégiai támadó fegyverek korlátozásáról szóló *SALT–II.* egyezményt. A Szovjetunió a leszerelés ügyének előmozdítására egyoldalú csapat- és fegyverzetcsökkentést hajtott végre, jelentős erőket vont ki a közép-európai térségből. Minden segítséget megadott és megad a délkeletázsiai népeknek (Vietnam, Laosz, Kambodzsa), az afrikai népek nemzeti felszabadító harcához és a szocialista orientációjú országok építőmunkájához, függetlenségük megőrzéséhez. Az afgán haladó erők kérésére katonai segítséget nyújtott a forradalmi vívmányok és az ország függetlenségének megvédésére.

A be nem avatkozás és a kölcsönös előnyök figyelembevétele elvének alkalmazásával arra törekszik, hogy a békés egymás mellett élés elvei alapján fejlessze kapcsolatait a fejlett tőkésországokkal, annak ellenére, hogy az Egyesült Államok kormánya 1979-ben és 1980-ban hideg-háborús, szovjetellenes intézkedéseket tett (olimpia-bojkott, gabona-embargó, a SALT–II. szerződés ratifikálásának elodázása stb.). Ezt a célt szolgálták az 1980 nyarán megtartott magas szintű tárgyalások (Brezsnyev megbeszélései a francia elnökkel és a nyugatnémet kancellárral).

A Szovjetuniót igen szoros szálak fűzik a testvéri szocialista országokhoz, erejének és jelentőségének megfelelően hatalmas részt vállal a Varsói Szerződés szervezetének és a KGST-nek a munkájában.

Gazdaság. A Szovjetunió ipari nagyhatalom, óriási nyersanyagbázissal. Szén-, földgáz- és kőolajkincse egyedülálló a világon, az eddig feltárt készletek is jelentősen felülmúlják minden más országét. Faanyag- és vízienergia-, valamint vasérc-, mangánérc- és aszbesztkészletei is a legnagyobbak a földön.

A Szovjetunióban az Októberi Forradalom óta olyan gyors ütemű gazdasági fejlődés ment végbe, amilyenre nincs példa a történelemben.

Összes ipari termelését tekintve a Szovjetunió az Egyesült Államok mögött a 2. a világon, de ezen belül a kőolaj-, a nyersvas-, az acél-, a vasérc- és a kokszetermelésben az 1., akárcsak a cement-, a tej- és tejterméktermelésben, bizonyos fajta műtrágyák előállításában, valamint a mozdony- és a traktorgyártásban. Az elsők között van a szövetgyártásban is. 1979-ben a legfontosabb termékekből az alábbi mennyiséget állították elő: villamos energia 1239 milliárd kWó; kőolaj 586 000 000 t; földgáz 407 milliárd m³; szén 719 000 000 t; nyersvas 107 000 000 t; acél 149 000 000 t; kénsav 21 000 000 t; villany- és Dieselmozdony 1 800 000 db; cement 123 000 000 t; szövet 10,7 milliárd m²; 387 000 000 m³ fát termeltek ki. Az ipari termelés fejlesztésében közvetlenül felhasználják a legújabb tudományos-technikai vívmányokat. Mindez lehetővé teszi, hogy gyors ütemben fejlesszék az automatikus irányítási rendszereket a termelésben. Az ipar fejlődésének üteme a hetvenes években évi 5–8%-os volt. 1970 és 1977 között az ipari termelés növekedési üteme magasan felülmúlta a legfejlettebb tőkésországokét.

A szovjet népgazdaság jelentős ágazata a magas fokon gépesített nagyüzemi mezőgazdaság. 1965 márciusában az SZKP Központi Bizottságának plénuma határozatot hozott a mezőgazdaság fokozott fejlesztéséről. 1965 és 1975 között kétszer akkora összeget fordítottak mezőgazdasági beruházásokra, mint a szovjethatalom fennállásának megelőző időszakában összesen. 1976-ban az országban 27 900 kolhoz és 19 636 szovhoz működött, ezek termelték meg a mezőgazdasági áruk több mint 90%-át. Az 1979-es terméseredmények: gabonafélék (búza, árpa, rozs, zab, kukorica) 223 800 000 t; nyersgyapot 8 760 000 t; cukorrépa 93 600 000 t; napraforgó 5 900 000 t; rostlen 485 000 t; burgonya 83 400 000 t; zöldségfélék 25 500 000 t. A mezőgazdasági termelés értékének kb. a felét az állattenyésztés adja. Az állatállomány a második világháború óta kétszeresére nőtt; a kolhozokban és szovhozokban jórészt belterjes állattartás folyik. 1979-ben 115 000 000 szarvasmarhát, 73 700 000 sertést, 149 200 000 juhot és kecskét tartottak. A hústermelés a következőképpen alakult 1979-ben: 6 400 000 t marhahús, 4 200 000 t sertéshús, 900 000 t baromfihús. Tejből 93 300 000 tonnát, tojásból 65,6 milliárd darabot, gyapjúból 472 300 tonnát termeltek. Jelentős ágazat a gyümölcstermesztés, kiváltképpen a déli köztársaságokban, ahol megteremnek a citrusfélék is. Magvas, csontthéjas és bogyós gyümölcsökből 5 100 000 tonnát, szőlőből 4 400 000 tonnát, citrusfélékből 112 600 tonnát, tealevélből 375 000 tonnát szüreteltek 1979-ben. A szovjet mezőgazdaság traktor-, gabonakombájn- és tehergépkocsi-állománya 1976 végén a következőképp alakult: 2 410 000 traktor (162 000 000 LE összteljesítménnyel); 700 000 gabonakombájn; 1 400 000 tehergépkocsi (4 700 000 t összhordképességgel). Országszerte nagyarányú talajjavítási munkák folynak (kiemelkedő jelentőségű az oroszországi nem fekete földű övezet központi terv alapján történő fejlesztése), s szűzföldeket vonnak be a mezőgazdasági termelésbe. A talajjavításban 1978-ban 285 000 erőgép dolgozott. Jelentősen nőtt a mezőgazdaság technikai eszköz ellátottsága (fejőberendezések, univerzális rakodórendszerek, esőztető és öntözőberendezések stb.).

Évről évre bővül a társadalmi juttatások köre, emelkednek a nyugdíjak. 1979-ben 2 000 000 lakás épült, 10 000 000 ember költözött új vagy felújított otthonba.

A *bruttó nemzeti termék értéke* 1977-ben 945 milliárd rubel volt (47%-kal több, mint 1970-ben).

A vasútvonalak hossza 138 500 km (1977; a világ vasúthálózatának kb. 10%-a). Épül a szovjet Távol-Kelet új közlekedési fővonala, a Bajkál–Amur vasútvonal. Az úthálózat hosszúsága 1 405 600 km (ebből szilárd burkolatú út 689 700 km). A hajózható vízi utak hossza 145 000 km. A szovjet kereskedelmi flotta nagyságát tekintve a világon a 6., raktere 1978-ban 20 800 000 BRT volt. A hatalmas távolságok áthidalásának fontos eszköze a légi szállítás, az Aeroflot a világ legnagyobb légiközlekedési vállalata. A szállítás és közlekedés legdinamikusabban fejlődő ágazata a közúti. A szállítás jelentős részét távvezetékrendszerek bonyolítják le; a kőolajvezetékek hossza 132 000 km.

A Szovjetunió kereskedelmi kapcsolatot tart fenn a világnak szinte minden országával. Külkereskedelmi forgalma 1946-hoz képest 1977-re 25-szörösére növekedett. A forgalomból a szocialista országokra 57% (ebből a KGST-tagokra 52%), a fejlett tőkésországokra 30%, a fejlődő országokra 13% jutott. A KGST-tagok közül az NDK-val és Lengyelországgal a legélénkebb a kereskedelme, a fejlett tőkésországok közül az NSZK-val, Japánnal és Finnországgal. Az export értéke 1978-ban 31 milliárd rubelt tett ki, az importé 32,4 milliárdot. A Szovjetunió hagyományos nyers- és fűtőanyag-exportőr. Nagy mennyiségben szállít külföldre olajat, szenet, földgázt, színesfémet, cellulóz- és papíripari termékeket, fát, gyapotot, azbesztot. Az utóbbi években nő a gépek és berendezések kivitelének aránya. Behozatalában hosszú évtizedeken át a gépek és ipari berendezések domináltak. Ezek importaránya, a különféle fogyasztási cikkek és élelmiszerek megnövekedett hányada folytán, az utóbbi években egyharmadára csökkent, a forgalom gyors növekedése révén azonban egyre nagyobb mennyiségben importál vegyipari, faipari, autóipari, könnyű- és élelmiszeripari berendezéseket, gépeket.

Oktatás, egészségügy. 1962 óta 8 osztály elvégzése kötelező. Az iskoláztatás 7 éves korban kezdődik, de már az óvoda utolsó évében („előiskola") megtanulnak a gyerekek olvasni, és elsajátítják a számtan alapjait. Az alsó tagozat 3, a felső tagozat 5 éves. 1977-ben a 8 osztályos iskolát elvégzők 98%-a folytatta tanulmányait középfokú képzést nyújtó intézményben (az általános képzést nyújtó iskola 9. és 10. osztályában, illetve szakiskolában vagy technikumban). A középiskola 2 éves, azokban a köztársaságokban és vidékeken, ahol az orosz elsajátítása sok órát igényel, 3 éves. Az oktatás mindenütt a tanulók anyanyelvén folyik (csaknem 100 nyelven). Azoknak a legtöbbje, akik a 8. osztály elvégzése után nem folytatják tanulmányukat, esti iskolán megszerzi a középfokú végzettséget.

Az egyetemi, főiskolai felvételhez sikeres felvételi vizsgát kell tenni. Minden köztársaságnak megvannak a saját felsőoktatási intézményei. 1977–1978-ban 861 felsőoktatási intézmény működött az országban (ebből 58 egyetem), diákjaik száma 5 000 000 volt. A hallgatók jelentős része állami ösztöndíjat kap, ennek mértékét tanulmányi eredményük és szociális helyzetük szabja meg.

Az egészségügyi ellátás minden szinten ingyenes. 1979-ben 23 900 kórházban 3 050 000 ágy állt a rászorulók rendelkezésére (minden 1000 lakosra 12 kórházi ágy), az orvosok száma 958 000 volt. A szanatóriumi hálózat rendkívül fejlett (1979: 2345 szanatórium, 609 804 ággyal). 16 éves korig a gyermekek a gyermekegészségügyi ellátás keretében rendszeres és kötelező egészségügyi ellenőrzés alatt is állnak.

TÖRÖKORSZÁG

/TÖRÖK KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 779 452 km²

Lakosainak száma: 43 144 000 (1977)

Fővárosa: Ankara; 2 018 000 lakos

(elővárosokkal)

Hivatalos nyelve: török

Pénzneme: török líra (font)

Természeti viszonyok. Törökország nagyobb része Ázsiában terül el, kisebb része átnyúlik a Balkán-félszigetre. A két kontinens között Törökországhoz tartozik a Márvány-tenger, valamint a Boszporusz és a Dardanellák tengerszoros. A kisázsiai Anatóliai-fennsík 800–1000 m magasságban elterülő, lefolyástalan, száraz sztyepp- és félsivatagi terület. Ennek közepén található a világ legsósabb vízű tava, a Tuz-Gölü. Az Anatóliai-fennsíkot fiatal vulkáni eredetű hegységek övezik. Az ország legmagasabb pontja az Ararát (5165 m).

Az ország legnagyobb folyója a Kizilirmak (1151 km). Török területen ered az ókori történelemben nagy szerepet játszó két folyó, a Tigris és az Eufrátesz.

Az Égei- és a Földközi-tenger mentén az éghajlat enyhe, mediterrán, Anatóliában kontinentális, forró, száraz nyárral és zord téllel.

Népesség. A lakosság 89%-a török, 8%-a kurd, élnek az országban arabok, grúzok és más kisebb népcsoportok is. A szíriai és iraki határvidékek lakosságán kívül a török nyelvet mindenki beszéli.

Az ország lakosságának 98,2%-a szunnita mohamedán; 1928-ig az iszlám államvallás volt.

Államszervezet. A törvényhozó hatalmat a kétkamarás parlament, a Nagy Nemzetgyűlés gyakorolja. (A szenátus 184 tagját 6 évre választják, a képviselőház 450 választott képviselőjének megbízatása 4 évre szól.) A köztársasági elnököt a Nagy Nemzetgyűlés tagjai 7 éves időszakra maguk közül jelölik ki. A kormányfőt – aki általában a választásokon győztes párt vezetője – az államfő nevezi ki, a kormány tagjait a miniszterelnök jelöli ki.

Történelem, politika. A mai Törökország területe az ókorban különböző nagy birodalmakhoz tartozott. A térség államait 135-ben Asia néven a római birodalomhoz csatolták. Constantinus császár 324-ben Bizáncba, a mai Isztambulba tette át a birodalom székhelyét, 395-ben pedig a kelet-római birodalom fővárosa lett a város. Az első török birodalom a VIII. században Közép-Ázsiában jött létre. A türk népek a VIII–XI. században nyugat felé nyomultak. Elfoglalták Mezopotámiát (1055), majd a bizánci seregek legyőzése megnyitotta előttük az utat Kisázsia felé. A türk népek birodalma 1300 körül széthullott, és ezután kerültek hatalomra a határ menti seregekként bevetett törökök, élükön I. Oszmánnal, aki a történelmi nagybirodalom megalapítójának tekinthető. I. Oszmán uralkodása alatt a birodalom határai már elérték a Márvány-tengert. A török hadak 1354-ben Gallipoli bevételével behatoltak Európába, 1389-ben az első rigómezei csatában legyőzték a szerbeket, majd 1396-ban Nikápolynál győzelmet arattak a Zsigmond császár vezette európai keresztes hadak fölött. I. Mohamed 1444-ben a várnai csatában, majd 1448-ban Rigómezőn megsemmisítő vereséget mért a magyar–lengyel keresztes hadakra. A birodalom hatalma II. Mohamed (1451–1481) alatt tovább nőtt, és II. Szolimán (1520–1566) uralkodása alatt érte el tetőfokát. Ebben az időben került török uralom alá Szerbia (1459), Görögország (1461), Bosznia (1463), Albánia (1479), vált vazallus állammá Havasalföld (1462) és a krími kánság (1475). Nándorfehérvár (Belgrád) eleste (1521) és a mohácsi csata (1526) után a török seregek 1529-ben már Bécs kapujában álltak. A birodalom terjeszkedése azonban nemcsak Európa felé irányult, hanem ekkorra már török fennhatóság alatt volt Örményország, Mezopotámia, Szíria és Egyiptom is. 1571-ben a törököknek még sikerült elfoglalniuk Ciprus szigetét, de már ugyanebben az évben a spanyolok és szövetségeseik Lepantónál megsemmisítették flottájukat; a törökök ezzel elvesztették uralkodó szerepüket a Földközi-tengeren. A lepantói vereséggel kezdetét vette az oszmán birodalom fokozatos hanyatlása. Ausztria és Oroszország 1695-ben szövetségre lépett, s ezzel a háború Törökország számára teljesen kilátástalanná vált. A súlyos katonai és politikai vereségek egymást érték, sorra le kellett mondania a meghódított területekről.

Az uralkodó osztályok a XIX. században reformokkal próbálták feltartóztatni a leigázott területek kizsákmányolására épült állam társadalmi-gazdasági hanyatlását. 1870 táján bontakozott ki az ifjútörökök mozgalma. Az ifjútörökök vezetésével

1908-ban kirobbant forradalom kikényszerítette a szultántól, hogy alkotmányt léptessen életbe, eltörölje a cenzúrát, amnesztiát hirdessen és elbocsássa a legreakciósabb vezető politikusokat. Az 1912–1913-as Balkán-háborúkban Törökország Drinápoly és Isztambul kivételével elvesztette európai területeit. 1914-ben a központi hatalmak oldalán belépett az első világháborúba. Anglia és Franciaország már a háború alatt a titkos Sykes–Picot egyezményben befolyási övezetekre osztotta fel Törökországot; ez a háború után az imperialista hatalmak által rákényszerített rabló békediktátum értelmében Isztambulra és Anatóliára zsugorodott. 1919–1922 között függetlenségi háború zajlott le. 1922-ben kimondták a szultánság megszűnését. A köztársaság első államfőjévé a függetlenségi háború élén álló burzsoá párt vezetőjét, Musztafa Kemalt („Atatürk") nevezték ki. Kemal Atatürk számos polgári demokratikus reformot valósított meg, s jószomszédi kapcsolatokat alakított ki a Szovjetunióval. 1938-ban bekövetkezett halála után azonban a nagyhatalmi sovinizmus kerekedett felül. 1939-ben Törökország – a javára tett bizonyos területi engedmény fejében – szövetségi szerződést kötött Nagy-Britanniával és Franciaországgal; 1941-ben – tehát a második világháború alatt – azonban a fasiszta Németországgal írt alá barátsági szerződést. Hadba csak 1945 februárjában lépett, ekkor már a szövetségesek oldalán.

A háború után az egymást sűrűn váltó – hol katonai, hol polgári – kormányok nem tudták megoldani az ország súlyos belső nehézségeit. A hetvenes évek közepén Törökország gazdasági és politikai helyzete rohamosan tovább romlott. A szélsőjobboldali erők sorozatosan súlyos politikai zavargásokat szítottak. Pl. 1978 decemberében terrorhullám söpört végig az országon annak nyomán, hogy kampány indult a szélsőjobboldali elemek kiszorítására a közigazgatásból. Az ország számos tartományában rendkívüli állapotot hirdettek ki. A sorozatos terrorakcióknak nem sikerült véget vetni, 20 tartományban a rendkívüli állapot továbbra is érvényben maradt. A polgári demokrácia mechanizmusa formálisan működött, valójában az uralkodó osztály nyílt erőszakkal kormányzott. A kormányválságok egymást követték. Az 1979. októberi választások után Süleyman Demirel, a jobboldali Igazságpárt elnöke alakított kisebbségi kormányt. Az ellenzék legerősebb pártja a nemzeti burzsoázia és a kistulajdonosok érdekeit képviselő, Bülent Eçevit vezette Köztársasági Néppárt 1980 szeptemberében a hadsereg vette át a hatalmat.

A második világháborút követően Törökország Amerika-barát külpolitikát folytatott. 1952-ben csatlakozott a NATO-hoz, 1955-ben pedig belépett a CENTO-ba. 1959-ben hozzájárult ahhoz, hogy az Egyesült Államok atomfegyvereket helyezzen el területén, és repülőtereket bocsátott az amerikaiak rendelkezésére, hogy kémrepüléseket hajthassanak végre a Szovjetunió területe fölött. 1974-ben a görög fasiszta katonai junta puccsot szervezett Cipruson a Makariosz-kormány megdöntése, Ciprus Görögországhoz csatolása céljából. Néhány nappal később török haditengerészeti egységek szálltak partra a sziget északi részén, és az ottani török nemzetiséggel együttműködve megszállták az országnak több mint egyharmadát. Így a NATO déli szárnyának két kulcsállama, Görögország és Törökország került szembe egymással. A két ország között amiatt is kiéleződött a viszony, hogy vitába keveredtek égei-tengeri határaik kérdésében, ami különösen a kontinentális talapzatban rejlő olajkincs birtoklásának eldöntése miatt jelentős.

1978-ban az Egyesült Államok felfüggesztette a Törökországba irányuló fegyverszállítások tilalmát, amelyet még a ciprusi invázió után léptetett életbe. A kormány ekkor újra megnyitotta az amerikai támaszpontokat. Ezzel Törökország rendezte kapcsolatait az Egyesült Államokkal, ugyanakkor lépéseket tett a Szovjetunióhoz fűződő viszony javítására is.

Törökország nemcsak a NATO-nak és a CENTO-nak tagja, hanem az Európa Tanácsnak is. Az EGK társult állama.

Gazdaság. Agrár-ipari ország. A mezőgazdaságban dolgozik a foglalkoztatottak 64%-a, de a feudális maradványokkal terhes agrárszerkezet miatt az ágazat a nemzeti jövedelemnek csak 29%-át termeli. A parasztok több mint 13%-ának egyáltalán nincs saját földje. 1973-ban elfogadtak ugyan egy törvényt, amely a földbirtokok felosztását célozta, de végrehajtása a nagybirtokosok ellenállása és a konzervatív kormányok erélytelensége miatt erősen akadozott. A fejlesztési beruházások főként az ipari termelésre koncentrálódnak, ezért a mezőgazdaság gyors ütemű fejlődése a jövőben sem várható. Az utóbbi időben az ipari növények, főképp a gyapot (1977: 550 000 t nyersgyapot) és a dohány termesztése került előtérbe, a búza- (1977: 16 500 000 t) és a rizstermelés elmaradt a növekvő hazai igényektől. A mezőgazdaság fontos ágazata az állattenyésztés (szarvasmarha, juh, kecske).

Az ipari termelés szerkezete és színvonala elmaradott. Az állami kézben levő kitermelő ipar nemzetközi méretekben is jelentős mennyiségű krómércet és rezet hoz felszínre, ezenkívül számottevő a szén- és bauxitbányászat is. Az ország olajkútjainak hozama a belső felhasználás 17%-át fedezi, a szárazföldi készletek azonban az ezredfordulóra kimerülnek.

Az ipari ágazatok közül a textilipar és a vegyipar növekedési üteme a leggyorsabb, mert kedvezően hatnak rá az alacsony munkabérek és az, hogy az országon belül nagy mennyiségű nyersanyag áll rendelkezésre. Az 1973–1977-es fejlesztési terv a nehézipar fellendítését helyezte előtérbe, előirányzatait azonban nem sikerült megvalósítani.

A munkanélküliek száma 7 000 000 (1978). Sok a Nyugat-Európában dolgozó török vendégmunkás (1977: 830 000) és a kivándorló. 1978-ban az árak 50,6%-kal emelkedtek. A súlyos gazdasági gondok enyhítésére Törökország kölcsönöket vett fel, és külföldi adóssága hatalmas összegre rúg. 1978-ban 44%-kal leértékelték a lírát. Ennek fejében a Nemzetközi Valutaalap 450 000 000 dolláros hitelt helyezett kilátásba, szigorú feltételek mellett.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 996 dollár (1976).

A vasúthálózat hossza 9869 km, az úthálózaté pedig meghaladja a 194 000 kilométert. Nagy a szerepe a tengeri szállításnak. Az állami hajózási vállalatnak 19 hajója és 68 kompjárata van. A magáncégek tartályhajókat és teherhajókat közlekedtetnek (488 000 BRT).

Az export 63%-át mezőgazdasági termékek teszik ki, az import fő tételei gépek, berendezések, építőanyagok. A külkereskedelmi mérleghiány nagy, ezt csak csekély mértékben enyhíti a vendégmunkásként külföldön dolgozó törökök hazautalt jövedelme, amely a hetvenes évek második felében csökkent is. Fő kereskedelmi partnerei: az NSZK, az Egyesült Államok, Anglia, Olaszország, Franciaország.

Oktatás, egészségügy. A városokban az analfabetizmus a felnőtt lakosság körében 65%-os, falun a helyzet ennél sokkal jobb. 7-től 12 éves korig az iskolalátogatás kötelező. Az állami tanintézetekben az oktatás minden szinten (az egyetemen is) ingyenes. Az oktatást gyorsan fejlesztik.

1950-ben 12 500 elemi iskola volt az országban, 1976–1977-ben több mint 42 000. Az 1978-ban elfogadott ötéves fejlesztési terv értelmében 1983-ig újabb 3000 elemi iskola épül a falvakban. A 6 osztályos középfokú oktatás 2 szintre tagolódik: az ún. középiskola 3 osztályos, majd líceumban lehet továbbtanulni újabb 3 évig. Az egyetemre, főiskolára jelentkezőknek állami vizsgát kell tenniük. Törökországban 18 egyetem van (1976–1977: 85 100 hallgató).

Csupán 1 500 000 dolgozóra terjed ki az ingyenes orvosi ellátást is magában foglaló, 1963-ban elfogadott társadalombiztosítási rendszer, amelyet most fejlesztenek. (A tervek szerint ezt fokozatosan kiterjesztik az egész lakosságra.) Az orvosok száma 21 700; 507 kórház van, 86 000 ággyal (1976).

VATIKÁN

/VATIKÁNVÁROSI ÁLLAM/

Területe: 0,44 km²

Lakosainak száma: kb. 1000

Hivatalos nyelve: latin (közhasználatban az olasz)

Pénzneme: vatikáni líra (közforgalomban az olasz líra)

Természeti viszonyok. Városállam Olaszország fővárosának, Rómának a nyugati részén. (Területe kb. akkora, mint a Margitsziget fele.)

Népesség. A városállam lakóinak 85%-a olasz, 15%-a más nemzetiségű (főként egyházi személyiségek).

Államszervezet. Teokratikus abszolút monarchia. A törvényhozó, végrehajtó és bírói teljhatalom a pápa (II. János Pál) kezében van, akit a bíborosi testület élethossziglanra választ meg. A püspöki szinódusnak és a zsinatnak tanácsadói joga van, határozataik a pápát nem kötelezik. A miniszterelnöki teendőket egy államtitkár látja el. A terület közigazgatásának feje a pápa által kinevezett kormányzó.

A Szentszék fennhatósága alá tartozik még Róma területén több templom és múzeum, a pápai kancellária, továbbá Rómától 20 kilométernyire, Castel Gandolfóban a pápa nyaralója és a közeli Castel Barberini. Ugyancsak a vatikáni állam része a Rómában székelő, területenkívüliséget élvező Máltai Lovagrend székháza.

Történelem, politika. Az első egyházi államot azon a területen alapították, amelyet Kis Pipin frank uralkodó adományozott 754-ben a pápának. Évszázadokon át Itália középső része volt az ún. Egyházi Állam, székhelye az „örök város", Róma. A múlt század közepén még 42 000 négyzetkilométernyi területre s mintegy 3 000 000 alattvalóra terjedt ki a pápa világi hatalma. Az egységért küzdő olasz hazafiak előbb (1859–1860) csak a pápai állam északi részét foglalták el, egy évtized múlva azonban Rómára is kiterjesztették hatalmukat, és a mai Vatikánvárosi Állam területén kívül az egész várost beolvasztották az Olasz Királyságba. 1929-ig, a lateráni szerződés megkötéséig a pápa nem ismerte el világi hatalmának csorbítását, azóta a Vatikán Rómától és az olasz államtól független, jogilag önálló politikai képződmény. A Szentszék befolyása azonban ma is messze túlhaladja a Vatikán területének határait. A hatalmas egyházi apparátus segítségével, a katolikus szervezetek, jótékonysági egyletek, újságok és rádióadók útján a Vatikán közvetlen befolyással van nemcsak Olaszország, hanem más országok katolikus lakosságára is. Hivatalos lapja, az Osservatore Romano mellett a világ különböző államaiban ötven nyelven több mint ezer újságot és folyóiratot ad ki. Rádióállomása a világ legnagyobb adója.

A második világháború után a Vatikán a tőkés világot és a hidegháborús politikát támogatta. XXIII. János pápa (1958–1963) új szakaszt nyitott a Vatikán politikájában (több enciklikában síkraszállt a háború ellen, a békés egymás mellett élésért). Az ő politikáját fejlesztette tovább VI. Pál (1963–1978).

A békés egymás mellett élés politikájának és a katolikus egyházban megindult erjedési folyamatnak, illetve reformtörekvéseknek a megerősödése következtében a Vatikán lépésről lépésre javította kapcsolatait a Szovjetunióval és a többi szocialista országgal. Magáévá tette azt az elvet, hogy nem avatkozik bele az egyes államok hatáskörébe tartozó ügyekbe, s ezen az alapon egymás után jöhettek létre a megegyezések az egyes szocialista országokkal az állam és az egyház együttműködéséről.

Fejlődésnek indultak a személyes kapcsolatok is a Vatikán és az európai szocialista országok között (Magyarország és a Vatikán kapcsolatai 1964-ben megindult rendezésének útján fontos esemény volt Kádár János találkozása VI. Pál pápával 1977-ben.) Igen nagy külpolitikai aktivitást fejt ki II. János Pál pápa (Karol Wojtyla volt krakkói érsek), aki 1979-ben többek között járt Észak-Írországban, Mexikóban, Törökországban és az Egyesült Államokban, ahol felszólalt az ENSZ Közgyűlés ülésszakán. Látogatást tett Lengyelországban, a lengyel párt-, állami és egyházi vezetőkkel folytatott tárgyalásai fontos lépést képeztek Lengyelország és a Vatikán kapcsolatainak rendezésében.

Gazdaság. A Vatikán hatalmas tőkék ura, s szoros kapcsolatban áll az olasz és nemzetközi bankokkal. Nagy befektetéseket eszközöl, különösképpen Olaszországban, s ezekből jelentős profitot húz. Hatalmas földbirtokai vannak (Olaszországban 500 000 ha tulajdonosa). Tekintélyes jövedelmei származnak az egyházi adókból, adományokból, postai bélyegek és pénzérmék kibocsátásából. Felbecsülhetetlen értékű műkincsek tulajdonosa.

ÁZSIA

AFGANISZTÁN

/AFGÁN DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 647 497 km²

Lakosainak száma: 15 500 000

(1979, becslés)

Fővárosa: Kabul; 318 000 lakos (1977)

Hivatalos nyelve: dari és pastu

Pénzneme: afgáni

Természeti viszonyok. Ázsia szívében fekszik, a Szovjetunióval, Iránnal, Pakisztánnal és Kínával határos. Területének háromnegyed része hegyvidék. A Hindukus hegylánca keleten 4000–7000 m magas, nyugaton alacsonyabb és több ágra szakad. A keleti határon feltornyosuló tömbje az országot elzárja az Indiai-óceán felől érkező monszuntól. A középső és északkeleti részeken húzódó hegyvidéktől északra lösszel borított síkság és alacsony dombvidék terül el. Keleten az Indus folyó völgye található. Az ország déli és délnyugati része az Iráni-felföldhöz kapcsolódik, félsivatagi, sivatagi terület.

Fő folyói az Amu-Darja (a szovjet határon), a Hilmend, a Murgab és az Indusba ömlő Kabul.

Éghajlata jórészt kontinentális; délen sivatagi, félsivatagi; a Kabul folyó völgyében, valamint az északi területeken szubtrópusi. Az évi középhőmérséklet a legnépesebb területeken 14–16 °C. Az évi csapadékmennyiség délen 50–100 mm, a hegyvidéken és a szubtrópusi területeken 250–600 mm. Növényzete főként sztyepp és sivatagi jellegű.

Népesség. Az ország területén mintegy 20 nemzetiség él. A lakosság 58%-a afgán (három fő törzsük a durrani, az afridi és a chalsai). Az afgánok társadalmi és politikai szerepe jóval nagyobb, mint az lélekszámukból következne. A lakosság 20%-a tadzsik. Népes nemzetiségek még az üzbég, a türkmén és a hazara. Az ország déli részén mintegy 25 000 arab él.

A lakosságnak mindössze kb. 8%-a él városokban, a többi része letelepült félnomád vagy nomád paraszt. A letelepült földművelők a fő folyók menti kis falvakban élnek. A magashegyi völgyekben, ahol kevés a megművelhető terület, a félnomád parasztok részben földművelésből, részben állattartásból tartják el magukat. A 2 500 000-nyire becsült nomádok túlnyomó része afgán pásztor.

A két fő nyelv a pastu (így beszélnek az afgánok) és a dari (a perzsa nyelv afgán változata, a tadzsikok anyanyelve).

Az alapvetően patriarchális jellegű paraszti-törzsi társadalomban jelentős szerepet kap a vallás. A lakosság 99%-a mohamedán (túlnyomórészt szunnita, a hazarák a síita ág követői). A lakosság kis hányada hindu, szikh, illetve zsidó vallású.

Államszervezet. Köztársaság. Az 1980 áprilisában közzétett ideiglenes alkotmány szerint az ország vezető ereje az Afganisztáni Egységes Népi Demokratikus Párt. A legfelsőbb államhatalmi szerv a Legfelsőbb Tanács. Amíg működésének feltételei nincsenek meg, funkcióját a Forradalmi Tanács látja el. Két ülésszak között a tanács funkcióit az elnökség gyakorolja, amelynek elnöke egyidejűleg az ország miniszterelnöke. A 26 tartomány élén kinevezett kormányzók állnak.

Történelem, politika. A terület történetében meghatározó volt az a körülmény, hogy nyugat felől rajta keresztül vezetett az út az indiai szubkontinens felé. Amíg az Európa és a Közel-Kelet, illetve India és a Távol-Kelet közötti forgalom a szárazföldön bonyolódott le, a terület a kereskedelmi és kulturális csere színhelye volt; azután viszont, hogy a portugálok felfedezték az Indiába vezető tengeri utat, elszigetelt, a civilizáció fő árama által elkerült körzetté vált. Emellett az összes nagy hódító, aki India felé tört, ezen a földön vonult keresztül.

A mai Afganisztán területe i. e. 550-től a perzsa birodalomhoz tartozott, i. e. 328-ban Nagy Sándor uralma alá került, i. e. 130-ig a hellenizált államok része volt. Az i. sz. I–IV. században a kusán birodalom kötelékében városai virágoztak, kézműipara fellendült, kultúrája fejlődött.

Az afgánokat első ízben a VI. századból származó források említik. Az ország az V–VI. században az eftalitok, a VII–VIII. században az arabok, majd a buharai emírek uralma alá került. Fejlődését a XIII. századtól a tatárok pusztításai és belső háborúk akadályozták. Az első önálló afgán állam 1747-ben alakult meg. A katonailag megerősödött afgánok jelentős területeket hódítottak meg, birodalmukhoz tartozott Kasmír, Beludzsisztán és Pandzsáb is; ezekről a területekről a XIX. században szorították ki őket a szikhek, majd az angolok. Ez utóbbiakkal több háborút vívtak, váltakozó sikerrel. A jelenlegi határok a XIX. században alakultak ki, amikor a brit és az orosz birodalom ütközőállam létrehozásában állapodott meg. 1880-tól Afganisztán félgyarmati helyzetbe került, külpolitikáját az angol érdekeknek rendelték alá.

1919 februárjában kikiáltották az ország függetlenségét, és azt – a fiatal szovjet állam diplomáciai és politikai támogatásával – Nagy-Britanniával is sikerült elismertetni. 1921-ben Szovjet-Oroszország és Afganisztán barátsági szerződést, 1926-ban és 1933-ban semlegességi és megnemtámadási szerződést, majd több gazdasági és műszaki egyezményt írt alá. 1919 és 1929 között Amanullah kán a korszerű fejlődést előmozdítandó számos reformot valósított meg. A reformokat ellenző csoportok 1929-ben polgárháborút robbantottak ki, Amanullah lemondott. Véres átmeneti időszak után Nader kán konszolidálta a helyzetet. Őt fia, Mohamed Zahir sah követte, aki 1933-tól 1973-ig uralkodott. Belpolitikáját burzsoá reformtörekvések jellemezték, külpolitikáját a pozitív semlegesség. Afganisztán nem vett részt a második világháborúban.

Az ország fejlődésének meggyorsítására 1956-ban kidolgozták az első ötéves tervet, amelynek megvalósítására jelentős támogatást kaptak, főleg a Szovjetuniótól és az Egyesült Államoktól. Az 1964-ben elfogadott új alkotmány az alkotmányos monarchia keretei között a politikai életben is viszonylagos nyitást hozott. Az 1969-es választásokon előretörtek a konzervatív elemek, ez kiélezte a belpolitikai feszültséget.

1973-ban Mohamed Daud volt miniszterelnök vezetésével egy katonai puccs megdöntötte a monarchiát, kikiáltották a köztársaságot. Daud alapvető gazdasági, társadalmi változásokat, forradalmi átalakulást ígért, ígéretei azonban jórészt papíron maradtak. Az 1975-ben meghirdetett földreform a földesurak ellenállása miatt csak kis részben valósult meg. Az arisztokrácia megőrizte hatalmát és befolyását, és a vezetésből fokozatosan kiszorultak az 1973. évi fordulat radikális elemei.

A nehézségek súlyosbodásával Daud elvesztette a hadsereg támogatását, s 1978 áprilisában Abdul Kader ezredes, a légierő főparancsnok-helyettese vezetésével megdöntötték hatalmát. Az ország irányítása a Forradalmi Tanács kezébe került, amelynek a börtönből kiszabadult Nur Mohamed Taraki, az addig illegális Népi Demokratikus Párt főtitkára lett az elnöke.

Az új rezsim radikális változtatásokba fogott. Többek között eltörölte az uzsoratartozásokat, energikusan hozzálátott a földreform végrehajtásához, termelőszövetkezetek alakításához, kampányt hirdetett az óriási mérvű írástudatlanság visszaszorítására. Az 1979-ben induló új ötéves tervben az ország átfogó iparosítását és az infrastruktúra erőteljes fejlesztését tűzték ki célul.

Az országban egyetlen párt, a Népi Demokratikus Párt működését engedélyezték. Ez 1977-ben alakult, amikor az 1965-ben létrejött Khalk Párt és a szakadár Parcsam Párt újraegyesült, és magába olvasztotta a Muszavat Pártot.

Az afgán kormány deklarálta, hogy önálló, békeszerető, el nem kötelezett politikát kíván folytatni, a békés egymás mellett élés elveit követve meg akarja szilárdítani a jószomszédi kapcsolatokat a térség valamennyi államával, s különösen jó, baráti viszonyt kíván fenntartani a Szovjetunióval. Erőfeszítéseihez jelentős támogatást kapott a Szovjetuniótól, amellyel 1978-ban barátsági, jószomszédsági és együttműködési szerződést írt alá, 1979-ben pedig több gazdasági és együttműködési megállapodást.

Az ambiciózus reformprogram kevéssé számolt az ország hagyományaival és a megvalósítás társadalmi-gazdasági feltételeivel. Tömegbázisa így hamarosan összeszűkült, a gazdaságban pedig visszaesés következett be. Súlyosbította a helyzetet, hogy a politikai fejlődés és a külkapcsolatok megítélésének kérdésében a vezetésen belül is ellentétek támadtak. A volt Parcsam Pártnak az áprilisi fordulatban részt vett több vezetőjét előbb eltávolították a közvetlen irányításból, majd 1978-ban kormányellenes összeesküvés vádjával számos politikust letartóztattak, köztük Abdul Kadert is. Növekedett a feszültség két szomszédos országgal is. Pakisztánnal régóta voltak vitás kérdések, mindenekelőtt a Pakisztánban élő pastu és beludzs törzsek külön státusa kérdésében. (Afganisztán északkeleti határait az akkori Brit Indiával 1893-ban állapították meg. 1947 óta Afganisztán nem ismeri el ezeket a határokat. Független Pastunisztán létesítését követeli ennek állampolgárai lennének a Pakisztánban élő patánok is.) Bonyolította a helyzetet, hogy fegyveres összeütközésekre került sor olyan kormányellenes muzulmán csoportokkal, amelyeknek bázisa Pakisztánban található. A két fő lázadó szervezet: a Dzsamijat Iszlami, amely a hasonló nevű pakisztáni párt támogatását élvezi, valamint a monarchista-fundamentalista Hezbi Iszlami. A pakisztáni Nemzeti Felszabadítási Front (ennek része a Dzsamijat Iszlami) dzsihadra, szent háborúra szólította fel az „ateista, kommunista és szovjetbarát" kabuli kormány megdöntésére. A muzulmán lázadók támogatást kaptak Irántól is.

1979 szeptemberében változás történt az ország vezetésében. Hafizullah Amin megdöntötte Mohamed Taraki kormányát (Tarakit később megölték), és a belső feszültségen diktatórikus eszközökkel próbált úrrá lenni, a párt tagjait sem kímélte. 1979 decemberében Babrak Karmal irányításával új vezetés jött létre, amely – mint a már megalakult új kormány nyilatkozata kifejtette – az ország forradalmi vívmányainak és függetlensége megvédése érdekében sürgős gazdasági, politikai, erkölcsi és katonai segítségért fordult a Szovjetunióhoz. A szovjet kormány az 1978-as kétoldalú egyezmény alapján teljesítette a kérést, és az országba szovjet csapategységek vonultak be. (Ott-tartózkodásuk feltételeiről 1980 áprilisában írt alá egyezményt a két kormány.) Hafizullah Amint halálra ítélték.

Az Egyesült Államok, intervenciónak minősítve, élesen elítélte a Szovjetunió segítségnyújtását, és több megtorló intézkedést jelentett be. Hasonlóan foglalt állást számos – főként nyugati – állam is, valamint a muzulmán országok többsége. Pakisztán emellett továbbra is menedéket nyújtott az afgán kormány ellen szervezkedő csoportoknak, amelyek mind több támogatást kaptak az Egyesült Államoktól és Kínától is. A szovjet kormány közölte: amennyiben az Egyesült Államok és más országok garantálják, hogy nem fenyegetik kívülről Afganisztán függetlenségét és belső berendezkedését, tehát ha megszűnik a segítségnyújtás oka, akkor kivonja csapatait.

A Karmal-kormány igen nehéz külső és belső feltételek, súlyos politikai, szervezési és gazdasági gondok közepette fogott a konszolidáció munkájához. Igyekszik megszilárdítani a közbiztonságot, szélesíteni a központi vezetés tömegbázisát, megteremteni az egységet magán e vezetésen belül is, fellendíteni a termelést és biztosítani a megfelelő feltételeket a gazdasági reformtervek kibontakoztatásához. Mivel a nyugati országok, valamint a nemzetközi szervezetek a decemberi fordulatot követően jórészt felfüggesztették segélyprogramjaikat, a Szovjetunió jelentősen fokozta ilyen irányú támogatását is.

Gazdaság. Elmaradott agrárország. A munkaerőnek mintegy 80%-a dolgozik a mezőgazdaságban; ez adja a nemzeti jövedelemnek több mint a felét és az exportbevételeknek a 80%-át. Döntően pásztorkodó gazdálkodás folyik; a 14 000 000 hektárnyi hasznosítható földterületből 3 300 000 hektár áll állandó művelés alatt. A megművelhető föld 10%-át érintő földreform-intézkedések révén először a nomádok és a föld nélküli parasztok kaptak földet, az első lépésben összesen 285 000-en, és erőteljesen szorgalmazták termelőszövetkezetek alakítását. 1980 elején 1145 termelőszövetkezet működött az ország termőföldjeinek 20 százalékán. A fő gondot a csapadékszegény vidéken létfontosságú műtrágya, valamint a termelési eszközök biztosítása okozza. Több nagy öntözőrendszer épül, döntően szovjet segítséggel. Gabonából Afganisztán jelentős – évi 200 000–500 000 t – behozatalra szorul, 3 900 000 tonnás évi termés (1977) mellett. Jelentős haszonnövény a gyapot (1978-ban 160 000 t), a cukorrépa (100 000 t) és a cukornád (64 000 t). Az utóbbi években fellendült az olajosmagvak termesztése is, a belső szükségletnek mintegy felét tudják már fedezni. Főként exportra termelik a különböző déligyümölcsöket. A mezőgazdaság vezető ágazata az állattenyésztés. Az országban 1979-ben 21 000 000 juh, 3 700 000 szarvasmarha, 3 000 000 kecske, 1 500 000 szamár, 300 000 teve, 400 000 ló és öszvér volt. A szélsőségesen külterjes tartás miatt azonban nagy az elhullási arány, és az állomány nagysága ellenére viszonylag kicsi a hozam.

Az ipar a munkaerő 0,7%-át foglalkoztatja, részesedése a nemzeti jövedelem előállításából nem éri el a 10%-ot. A legfontosabb a hazai nyersanyagot feldolgozó textilgyártás, a cement-, a cukor-, az étolaj-, a gyapjú-, a műselyem-, a műtrágya-, a bőr- és a műanyagipar, valamint a gyümölcsfeldolgozás. Fejlett a kézműipar, elsősorban a szőnyegszövés.

Nehézipar lényegében nincs, a könnyű- és az élelmiszeripar termelése pedig még a hazai szükségletek kielégítésére sem elegendő. Az ipar termelésének mintegy felét kézműipari üzemek állítják elő.

Afganisztán ásványkincsekben gazdag. Jelentős földgáz-, vasérc-, réz-, szén-, só- és lazuritkészletei kitermelését külföldi – jórészt szovjet – segítséggel fokozzák. A kitermelt földgáz mennyisége eléri az évi 2,55 milliárd köbmétert (1979), ennek nagy részét a Szovjetunióba szállítják.

Potenciális energiaforrásai (vízi energia, szén, földgáz) számottevőek, de az építési nehézségek és az egyelőre kis igény miatt csak a városok és az ipari központok környékén épült néhány erőmű.

Az ország külföldi hiteleket és segélyeket kapott gazdaságának feljesztéséhez, főként a Szovjetuniótól és az Egyesült Államoktól, de jelentős mértékben Kínától, az EGK-tól, Szaúd-Arábiától és Irántól is. Már 1978 júliusában a szocialista országoktól, főként a Szovjetuniótól származott az országnak nyújtott összes fejlesztési segély 60–70%-a, részesedésük azóta tovább növekedett. Az Egyesült Államok felfüggesztette az Afganisztánnak nyújtott támogatást. Szovjet segítséggel épített iparvállalatok adják az ország ipari termelésének egyharmadát.

Az egy lakosra jutó bruttó nemzeti termék értéke 160 dollár (1979).

A terepviszonyok és az infrastruktúra fejletlensége nehézségeket okoznak a forgalomban, magasak a szállítási költségek. Egyedül az Amu-Darja és a Kabul folyó hajózható. Vasút nincs, az első, 1815 km hosszú vasútvonal tervét 1977-ben dolgozták ki; ez kapcsolódna az iráni, illetve pakisztáni hálózathoz. A szovjet, illetve amerikai segítséggel kiépített úthálózat ma már összeköti az ország nagyobb városait, és kapcsolatot teremt a szomszédos államokkal. Teljes hossza (1977) 18 580 km, ebből 2787 km az aszfaltozott műút. Az országnak 29 belföldi és 2 nemzetközi (Kabul és Kandakar) repülőtere van. A személy- és teherszállításban még nagy szerep jut az állatoknak.

Afganisztán legfontosabb külkereskedelmi partnere a Szovjetunió, rajta kívül Pakisztánnal, Indiával, az NSZK-val, az Egyesült Államokkal, Angliával és Japánnal bonyolít le jelentős forgalmat. Fő exportcikkei: élőállat, hús, gyapjú, bőr, szőrme, gyapot, gyógynövény, friss, aszalt és konzervgyümölcs, földgáz és szőnyeg. Behozatalában a gépek és berendezések, az élelmiszerek, a textiláruk és a kőolajtermékek játsszák a legnagyobb szerepet.

Oktatás, egészségügy. Törvény szerint 1931 óta kötelező az alapfokú oktatás, ennek ellenére a felnőtt férfiak 90, a nők 98%-a írástudatlan. 1975 óta 8 osztály elvégzése kötelező, de a tanköteles korú gyerekeknek csak 81%-a jár iskolába. Középiskolák a tartományi központokban működnek. Az országban néhány műszaki és tanárképző főiskola és két egyetem van. Az oktatás az állami intézményekben minden szinten ingyenes. 1979-ben ötéves alfabetizációs kampány indult.

A járványos betegségek közül sikerült visszaszorítani a maláriát, a himlőt, a kolerát és a tífuszt, viszont elterjedt még a tuberkulózis, a szifilisz, a trachoma és a lepra. A gyermekhalandóság magas, különösen a nomádoknál és a szegény hegyi körzetekben. Az ország 70 közkórházában mintegy 3800 ágy van, a munkások és alkalmazottak számára a kezelés ingyenes. A legtöbb magáncégnek saját orvosa és kórháza van. A várható életkor 40 év.

ARAB EMÍRSÉGEK

/EGYESÜLT ARAB EMÍRSÉGEK/

Területe: 83 605 km²

Lakosainak száma: 950 000 (1980, becslés)

Fővárosa: Abu Dhabi; 236 662 lakos (1975)

Hivatalos nyelve: arab

Pénzneme: dirham

Természeti viszonyok. Az Arab-félsziget délkeleti részén fekszik, a Perzsa (Arab)- és az Ománi-öböl partvidékén. Katarral, Szaúd-Arábiával és Ománnal határos. Felszíne túlnyomórészt lapos, sivatagos vidék, keleti részén találhatók csak 1000 méternél magasabb hegyek. Az oázisok a tengerparthoz közel helyezkednek el. Partja mentén sok az apró sziget, homokpad, korallzátony.

Éghajlata forró, nyáron gyakorta 50–60 °C fölé emelkedik a hőmérséklet. A tenger közelsége miatt igen magas a páratartalom (90%). Az évi átlagos csapadékmennyiség 130 mm, az Akdar-hegységben 500 mm.

Népesség. A hatalmas építkezések miatt igen nagy a bevándorlás. A becslések szerint 1980-ban a lakosság háromnegyede volt külföldi. Főként más arab államokból érkezett vendégmunkások, illetve ázsiaiak (pakisztániak, indiaiak) dolgoznak az országban. Igen sok az illegális bevándorló.

A legnépesebb tagállam Abu Dhabi. Lakosságának zöme a városokban tömörül. Abu Dhabi és Dubai határán hipermodern új város épül. Változatlanul sok még a nomád beduin, akiknek városokba telepítésével sikertelenül próbálkoztak. Most a sivatagban kisebb falvakat építenek számukra, minden család három-négy szobás házba költözhet.

Az uralkodó vallás a mohamedán.

Államszervezet. Szövetségi állam; a volt Szerződéses Omán hét emirátusát (Abu Dhabi, Dubai, Sardzsa, Rasz al Khaima, Fudzsaira, Adzsman és Umm al Qaiwain) tömöríti. Az angol fennhatóság alatt az öt északi emirátus nagyobb szerepet játszott, mint Abu Dhabi vagy Dubai. Az e két sejkség területén feltárt olajkincs és a belőle származó gazdagság azonban megváltoztatta a hatalmi struktúrát. Az 1971-ben megalakított államszövetség elnöke Zajed sejk, Abu Dhabi uralkodója lett. Öt évre szóló megbízatását 1976-ban megújították. Dubai kapta az alelnöki, a miniszterelnöki, a helyettes miniszterelnöki, a pénz- és hadügyminiszteri tisztet. A tagállamok uralkodói alkotják a Legfelsőbb Tanácsot. Ebben Abu Dhabi és Dubai uralkodójának vétójoga van. A Legfelsőbb Tanács dönt a szövetségi költségvetésről, ratifikálja a törvényeket és a szerződéseket, nevezi ki a minisztereket és a bírói testület tagjait. A 40 tagú Szövetségi Nemzeti Tanács tagjait az egyes tagállamok uralkodói jelölik ki. E testületnek tanácsadói jogköre van.

Történelem, politika. Az ókorban az India, Mezopotámia és Kelet-Afrika közti kereskedelem fontos állomásai voltak a kereskedő- és hajósnépeknek azok a városai, amelyek az i. e. III. évezredben jöttek létre az Arab-félsziget partvidékén. Az ókor nagy hódítói, Nagy Sándorig bezárólag, valamennyien fennhatóságuk alá vonták a part menti területet. E terület népei i. sz. 190-ben vívták ki önállóságukat, amikor a hormuzi emír egyesítette az öböl sejkségeit. Az arab kalifátus a VII. században e partvidék törzseit is befolyása alá vonta, de sem az Omajjád-, sem az Abbaszida-dinasztia nem tudta teljesen leigázni a területet, bár a mohamedán vallás itt is általánossá vált.

A XI–XVI. században alakultak ki a jelenlegi tagállamok. Ezek állandó harcban álltak az öböl feletti uralom megszerzésére törekvő európai hatalmakkal: a portugálokkal, a hollandokkal és végül az angolokkal („Kalózpart"). A brit gyarmatosítók a XIX. században vonták fennhatóságuk alá s egyesítették Szerződéses Omán néven a területet. A protektorátusi szerződések Angliának korlátlan befolyást biztosítottak egészen 1968-ig, amikor is a britek kivonultak a térségből. Hosszas viták után 1971-ben jött létre az Egyesült Arab Emírségek államszövetség, melyhez – az eredeti megállapodástól eltérően – Bahrain és Katar nem csatlakozott. Nem sokkal az államszövetség megalakulása után Irán fegyveres erővel megszállta a Hormuzi-szorosban fekvő Abu Musza szigetet és a Tumb-szigeteket. Az államszövetség határai nem tisztázottak. A föderációnak csak a közelmúltban sikerült megállapodnia Szaúd-Arábiával a Buraimi oázis birtoklásáról, de változatlanul folyik a vita Katarral egy partszakasz, Ománnal a határvidéken levő hegyek hovatartozásáról. Jelentős összegeket költenek fegyverkezésre.

Az ország tagja az Arab Ligának, nagy befolyása van a OPEC-ban.

Gazdaság. Fő ásványkincse az olaj. A föderáció tagállamainak ismert kőolajkészlete 4,2 milliárd t, a világ feltételezett kőolajkincsének 4,5%-a; földgázkészlete 649 milliárd m³. Abu Dhabiban 1962-ben kezdődött meg az olajkitermelés. Sardzsában 1975-ben, Rasz al Khaima területén pedig 1978-ban; Dubaiban 1969-ben találtak olajat. Az Arab Emírségek összolajtermelése 1979-ben 90 200 000 t volt, az évi olajbevétel 14 milliárd dollár.

Az olajjövedelmet néhány év óta – utak, lakóházak, iskolák építése mellett – szerény méretű iparfejlesztésre is felhasználják. 1973-ban mindössze 187 kisebb-nagyobb ipari létesítmény volt a föderáció területén, számuk 1978-ra megötszöröződött. Abu Dhabiban az elmúlt néhány évben 8 ipari létesítmény készült el (pl. gázcseppfolyósító, olajfinomító, műanyaggyár). Dubai a térség legnagyobb cementgyárát építette fel. Hatalmas összegeket költenek kikötők létesítésére is. Az iparfejlesztést akadályozza a szakképzett munkaerő hiánya. Ha az iparfejlesztési terveket meg akarják valósítani, 1985-re kb. négyszeresére kell növekednie a lakosságnak. Ezért szívesen fogadják a külföldről érkező munkaerőt. A vendégmunkások azonban nem vihetik magukkal családjukat, lényegesen alacsonyabb bért kapnak, s állandóan számolniuk kell azzal, hogy ha tiltakoznak a hazai munkavállalókéinál rosszabb körülményeik miatt, kitoloncolják őket az országból.

Az emírségek 1978-ban 1,3 milliárd dollár segélyt és hitelt adtak különböző országoknak.

Művelésre az ország területének alig 1%-a alkalmas. Az oázisokban és a keskeny tengerparti sávon datolyát, búzát, zöldséget, fügét és kölest termesztenek. Több kísérleti telepet létesítettek a sivatag termővé tételére (Szalajmat, Digdagga). Nagy hagyománya van a nomád állattenyésztésnek és a halászatnak.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 1979-ben 15 800 dollár volt.

A hetvenes évekig csak part menti hajózás és állati erővel végzett szállítás volt az országban, a hetvenes években kezdték meg az úthálózat kiépítését. 1976-ig 900 kilométernyi autóút készült el. A legnagyobb tengeri kikötők Rasid és Zaid; Abu

Dhabiban és Sardzsában korszerű repülőtér működik.

Nyersolajat, szárított halat, igazgyöngyöt, dohányt és nyersbőrt exportálnak; fogyasztási cikkeket, élelmiszert, gépeket és építőanyagot importálnak. Fő kereskedelmi partnerei: Japán, az Egyesült Államok, Anglia, India és Kuvait.

Oktatás, egészségügy. 1978-ban a szövetségi költségvetésnek 8,7%-át költötték közoktatási és 6,1%-át egészségügyi célokra.

1979-ben összesen 108 000 diák tanult a különféle tanintézetekben. 1976-ban nyitották meg az Al Ain-i egyetemet (1000 hallgató, számuk növekszik). A felnőttek részére különféle speciális tanfolyamokat szerveznek, az írástudatlanság egyelőre 85%-os.

Az egészségügyi ellátás ingyenes, 330 lakosra jut egy orvos (1978).

BAHRAIN

/BAHRAIN ÁLLAM/

Területe: 598 km²

Lakosainak száma: 350 000

(1980, becslés)

Fővárosa: Manama; 89 400 lakos (1976)

Hivatalos nyelve: arab

Pénzneme: bahraini dinár

Természeti viszonyok. A 33 szigetből álló ország – a szigetek egy része lakatlan – a Perzsa (Arab)-öböl térségében fekszik, alig 30 kilométernyire Szaúd-Arábia és Katar partjaitól. Legnagyobb s egyben névadó szigete 43 km hosszú és 16 km széles. Fontosabb szigetek még Szitra (8 km²) és Umm Naszan (13 km²). A táblás szerkezetű szigetek alig néhány méterrel emelkednek a tengerszint fölé. Viszonylag több a művelésre alkalmas terület, mint a környező országokban, mivel Bahrain szigetén 200 forrás található, amelyek vize ivásra és öntözésre egyaránt alkalmas.

Az évi átlaghőmérséklet 26,4 °C, de nyáron megközelíti az 50 °C-t. A tenger hatására igen magas, 80–90%-os a levegő páratartalma. Az eső ritka, az évi csapadék mennyisége nem éri el a 150 millimétert.

Népesség. Az összlakosság 80%-a bahraini eredetű arab. A bevándoroltak közt legnépesebb az irániak kolóniája; több ezren jöttek Indiából, Pakisztánból, s mintegy 20 000-re tehető a szomszédos arab országokból érkezett vendégmunkások száma.

Rendkívül magas a népszaporulat, a feltevések szerint húsz éven belül megkétszereződik a lélekszám.

A lakosság 85%-a mohamedán; a falusiak és az irániak siiták, a vezető réteg és a városi lakosság szunnita.

Államszervezet. Alkotmányos monarchia. Az államfő Sejk Isa bin Szulman al Khalifa, a 12 tagú kormányból hatan – köztük a miniszterelnök – a Khalifa-család tagjai. A kormányhivatalokban sok a külföldi, elsősorban egyiptomi tanácsadó. Az 1973-ban elfogadott alkotmány szerint a törvényhozás joga az uralkodót és az egykamarás nemzetgyűlést illeti meg, de ez utóbbit az emir 1975-ben feloszlatta. A nőknek nincs választójoga.

Történelem, politika. Mint Ciprus szigete a Földközi-tengeren, Bahrain a Perzsa-öbölben töltött be évezredeken át jelentős szerepet. A hajdani nagy mezopotámiai birodalmak sorra próbálták fennhatóságuk alá vonni Dilmunt, a mai Bahrain helyén az i. e. III. évezredben kialakult városállamot. Először az akkádok hódították meg, majd az asszírok és a babiloniak következtek, akiket a perzsák és a görögök váltottak fel. I. sz. 640-ben a mekkai kalifátushoz csatlakozott, két évszázaddal később önálló lett.

Első európai gyarmatosítóként a portugálok érkeztek (1522). Uralmuknak I. Abbasz perzsa sah vetett véget, aki a portugálok elzen fellázadt szigetlakókat fegyveres erővlel támogatta, de a portugálok elleni harc ürügyén Bahraint perzsa megszállás alá vonta. Az 1602-ben kezdődött perzsa uralom csak 1783-ban ért véget. (Irán időről időre bejelentett igénye Bahrainra ezen a jelenléten alapult.) A perzsákat a szaúd-arábiai és a kuvaiti uralkodóházzal rokonságban álló Khalifa-dinasztia alapítója, Ahmed sejk űzte el.

Az angolok 1820-ban fennhatóságuk alá vonták a szigetet, 1880-ban brit protektorátussá nyilvánították. Már az első világháború előtt fontos katonai támaszpontot építettek itt, s Bahrain fővárosába helyezték át a Perzsa-öböl brit főrezidensének székhelyét.

A harmincas években felfedezett olajkincs nagy hatással volt az ország fejlődésére. A megszülető olajipari szakszervezet a dolgozók érdekeinek védelmében folytatott harccal egyidejűleg küzdött Bahrain függetlenségéért is. A britek a hatvanas évek végén jelentették be, hogy kivonulnak a térségből. Bahrain kezdetben csatlakozni kívánt az öböl menti emírségek államszövetségéhez (Egyesült Arab Emírségek), de végül a függetlenség mellet döntött.

Az 1972-ben első ízben megválasztott parlament feladata az állandó alkotmány kidolgozása volt. A nemzetgyűlésben részt vevő haladó erők több intézkedést javasoltak a dolgozók helyzetének javítására. Az emír tett néhány látszatengedményt, de aztán feloszlatta a parlamentet, és most teljhatalommal kormányozza az országot. Bahrain távol tartja magát az arab világ közös ügyeitől. Kevés palesztin számára engedélyezik a letelepülést, nem kaptak beutazási engedélyt a libanoni polgárháború menekültjei sem. Bár az egyiptomi–izraeli különbéke-szerződés aláírása után megszakította a diplomáciai kapcsolatot Egyiptommal, hivatalosan közölte, hogy ez nem zárja ki egyiptomi állampolgárok bahraini látogatását. Az Al Dzsufairban levő brit haditengerészeti bázist 1971 óta az Egyesült Államok használja.

Bahrain tagja az Arab Ligának és az OPEC-nak.

Gazdaság. Évszázadokon át gyöngyhalászatáról volt ismert. A harmincas évek elején felfedezett olaj alapvetően megváltoztatta az ország gazdasági struktúráját. A termelés alakulása: 1935 – 1 000 000 t; 1950 – 1 500 000 t; 1970 – 3 800 000 t; 1979 – 2 600 000 t. Tenger alatti kitermelés is folyik az Abu Safa olajmezőn. Az olajtartalékok kb. 20 esztendőre elegendők, szinte kimeríthetetlenek viszont a földgázkészletek. Az ország olajkincse teljességében az állam tulajdonában van, az olajfinomítónak még vannak külföldi részvényesei. A gázcseppfolyósító üzem, amely 1979 óta termel, 75%-ban a bahraini állam tulajdona. 1936 óta folyik kőolajfeldolgozás. Tenger alatti és szárazföldi vezetéken szaúd-arábiai olaj is érkezik a bahraini finomítóba (teljesítménye 1978-ban napi 255 000 barrel volt). 1976-ban a nyersanyagkivitelből származó bevétel meghaladta a 390 000 000 dollárt. 1978-ban a nemzeti jövedelem 55%-a származott az olaj, illetve földgáz eladásából. A földgázt az Ausztráliából Bahrain szigetére szállított bauxit feldolgozásához használják energiaforrásként. Az alumíniumkohó kapacitása 1979-ben

120 000 t volt. Muharrak szigetének közelében – az OPEC-tagországok anyagi támogatásával, 300 000 000 dolláros költséggel – 375 m hosszú és 75 m széles, tankhajók építésére és javítására szolgáló szárazdokk épül. Az óriás üzem kivitelezője egy dél-koreai cég.

A terület 5%-a alkalmas mezőgazdasági művelésre. A földek jelentős része az arisztokrácia tulajdonában van. Fontos terményei a lucerna, a datolya, a füge, a banán, a kukorica, a zöldségfélék. Halászata fejlődő.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 2410 dollár.

Az országutak hossza 400 km, a földutaké 500 km. A szigetek között az autók töltések tetején haladhatnak. A Bahraint Szaúd-Arábiával összekötő 25 kilométeres híd felépítésének terve néhány év után ismét előtérbe került, az építkezés költségét előzetesen egymilliárd dollárra becsülik. A legnagyobb kikötők: Manama, Mina Szulman és Szitra. Muharrakon van a Perzsa-öböl térségének legnagyobb repülőtere, ennek igen korszerű a felszerelése.

A kőolajon és származékain, valamint az alumíniumon és műanyagon kívül igazgyöngyből készült tárgyakat is exportál. Importjának zömét gépek és berendezések, valamint élelmiszerek teszik ki. Fő kereskedelmi partnerei: Anglia, az Egyesült Államok, Japán, Olaszország és az NSZK.

Oktatás, egészségügy. A tankötelezettséget már 1919-ben bevezették. Ez magyarázza, hogy a környező országokhoz képest viszonylag kevés az analfabéta – a felnőtt lakosság 50%-a. 1979-ben az alsó- és középfokú iskolákban 62 000 diák tanult. Az oktatás ingyenes. Az 1969-ben alapított műszaki főiskolának 1100 hallgatója van, 2574 egyetemista külföldön végzi tanulmányait (1977).

Egy 1976-ban elfogadott törvény alapján a lakosságnak kb. 8%-a részesül társadalombiztosítási juttatásokban. 248 lakosra jut egy kórházi ágy.

BANGLADES

/BANGLADES NÉPI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 143 998 km²

Lakosainak száma: 84 655 000 (1978, becslés)

Fővárosa: Dacca; 1 679 572 lakos (1974)

Hivatalos nyelve: bengáli

Pénzneme: taka

Természeti viszonyok. Banglades az indiai szubkontinens északkeleti részét foglalja el, nyugaton Indiával, keleten Burmával határos, délen a Bengáli-öböl határolja. Felszínének zöme alföld, ennek déli területeit a Gangesz és a Jamuna (Brahmaputra) torkolatvidékének mocsarai borítják. A Bengáli-öböl keleti partvidékének közelében emelkedik az erdőkkel borított Chittagongi-hegység. Északkeleten dombvidék töri meg az alföldi jelleget.

Az ország fő folyói a Gangesz és a Jamuna.

Éghajlata igen csapadékos (2400–4000 mm) tropikus monszun éghajlat. A csapadék háromnegyede június és szeptember között hull le, azonban kifejezetten száraz évszak nincs. Területén gyakran pusztít nagy károkat okozó ciklon és az alacsony fekvésű part-, valamint a deltavidéken az ezt kísérő szökőár.

Népesség. Lakossága viszonylag egységes, döntő többségében indoárja eredetű. Mintegy 85%-a beszéli a hivatalos bengáli nyelvet; a fennmaradó rész bihari, hindi vagy tibeto-burmai nyelven beszél. Általánosan használt az angol is.

Az iszlám államvallás; a népesség 80%-a muzulmán, 18%-a hindu vallású, 2%-a pedig buddhista, illetve keresztény.

Banglades – a kis városállamokat nem számítva – a világ legsűrűbben lakott országa, az átlagos népsűrűség 588 fő/km² (1978). Rendkívül magas a népességnövekedés üteme.

Államszervezet. Iszlám alapon álló köztársaság. Az ország élén a közvetlen szavazással 5 évre megválasztott elnök áll, ő nevezi ki a neki felelős kormányt és tartományi kormányzókat, valamint a Legfelsőbb Bíróság tagjait és a főbírákat. Az országnak egykamarás parlamentje van; a testületben 330 képviselő foglal helyet, akik közül 300-at általános választójogon alapuló közvetlen szavazással választanak meg 5 évre, további 30 helyet pedig az első tíz év folyamán az elnök tölt be női jelöltekkel.

Történelem, politika. 1947-ig Banglades (Kelet-Bengália tartomány) India angol gyarmathoz tartozott. India függetlenné válásával és a szubkontinens két domíniumra – Indiára és Pakisztánra – szakadásával Kelet-Bengália, Kelet-Pakisztán néven, Pakisztán része lett. A két országrészt csaknem 2000 km választotta el egymástól.

A kormány politikája Kelet-Pakisztánt gyakorlatilag belső gyarmattá változtatta. A lakosság többségét kitevő bengáliakat hátrányos megkülönböztetés sújtotta mind a polgári közigazgatásban, mind a gazdasági életben, mind a hadseregben. A vezető tisztségek zömét nyugat-pakisztániakkal töltötték be, gátolták a bengáli nemzeti kultúra fejlődését. Különösen heves ellenérzést váltott ki az urdu nyelv erőszakos terjesztése.

Az 1970-es alkotmányozó nemzetgyűlési választásokon a Kelet-Pakisztán autonómiáját, a nemzetiségi kérdés demokratikus megoldását követelő és széles körű államosításokat sürgető Avami Liga abszolút többséget szerzett, így a párt vezetőjét, Mudzsibur Rahmant kellett volna a két országrész közös miniszterelnökévé kinevezni. A parlamenti többség birtokában az Avami Liga bejelentette, hogy az új alkotmányt az ő programjának megfelelően fogják kidolgozni.

A pakisztáni katonai kormányzat, élén Jahja Khánnal, nem volt hajlandó elfogadni az Avami Liga győzelmét és átadni a hatalmat. A tárgyalások a két országrész között 1971 márciusában megszakadtak, és még ugyanebben a hónapban kikiáltották Kelet-Pakisztán függetlenségét.

Ezt a lépést a pakisztáni hadsereg véres megtorló akciója követte. Az Avami Ligát betiltották, Mudzsibur Rahmant pedig letartóztatták. Tízmillió bengáli menekült a szomszédos Indiába. Bangladesben partizánháború bontakozott ki, majd az indiai hadsereg beavatkozásával decemberben fegyverletételre kényszerítették a pakisztáni csapatokat. Az ország ezzel elnyerte tényleges függetlenségét.

Az új kormány súlyos helyzetben kezdett munkához. Az általános elmaradottság, a háborús pusztítások, a nagyrészt nem bengáli születésű pénzügyi és ipari szakemberek távozása, sok szakképzett bengáli munkás elvesztése, a közigazgatás széthullása és az általános szervezetlenség mind a mezőgazdaságban, mind az iparban a termelés nagymérvű visszaesésével járt. A kormány államosította az iparvállalatok 85%-át, állami ellenőrzés alá vonta a bankokat, a közlekedést, a külkereskedelmet, valamint a biztosítótársaságokat. 1972-ben életbe lépett az ország első alkotmánya.

A radikális intézkedések azonban megfelelő feltételek híján nem hoztak számottevő javulást. Hozzájárult ehhez az is, hogy az ország fő exportcikke, a juta iránt ebben az időben erősen csökkent a kereslet, ugyanakkor jelentősen drágultak az importcikkek, 1974-ben pedig természeti csapások következtében katasztrofális éhínség söpört végig az országon. A nyomor szülte türelmetlenség tápot adott a kormányellenes erők szervezkedésének, szaporodtak a terrorcselekmények. A kormány szükségállapotot hirdetett ki, 1975 januárjában pedig az alkotmány módosításával elnöki kormányzásra tértek át. Mudzsibur Rahman lett a teljhatalmú államfő, s csak egyetlen pártnak, az egyidejűleg megalapított Bangladesi Munkások és Parasztok Népi Ligájának a működését engedélyezték.

1975 augusztusában államcsíny döntötte meg a kormányt, Mudzsibur Rahmant és családját meggyilkolták. Statáriumot rendeltek el, feloszlatták a parlamentet, és betiltottak mindennemű politikai tevékenységet. A katonai vezetők vetélkedéséből puccsok és ellenpuccsok után Ziaur Rahman, a fegyveres erők vezérkari főnöke került ki győztesen. Előbb a háromtagú Legfelsőbb Katonai Adminisztratív Tanács elnöke, majd 1977 áprilisától köztársasági elnök lett.

Ziaur Rahman kormánya nem folytatja az elődje által követett gazdaságpolitikát, a magánvállalkozást ösztönzi. 1976-ban kártérítést ajánlott fel azoknak a külföldieknek, akiknek vagyonát 1971-ben államosították, azzal a feltétellel, hogy a pénzt Bangladesben fektetik be. 1976–1977-ben egy sor teaültetvényt és ipari üzemet adtak vissza magánkézbe. A mezőgazdaságban – jelentős külföldi támogatással – sikerült megállítani a helyzet romlását, sőt némi javulást is elkönyvelhettek. 1976-ban helyreállították a kapcsolatokat Pakisztánnal, és enyhült az Indiával a kelet-bengáliai gerillacsoportok támogatása miatt kiéleződött viszony. 1977-ben megállapodással zárult a két ország 25 évre visszanyúló vitája a Gangesz folyó vizének megosztásáról: eszerint a Farakka-gátnál naponként felváltva engedik a vizet a két irányba. Intenzív nemzetközi közvetítéssel sikerült elérni, hogy Burma visszafogadja azt az 1978 elején tragikus helyzetbe került több százezer burmai muzulmánt, akit Burma bengálinak, Banglades pedig burmainak tekintett.

1976 novemberében újra engedélyezték a politikai pártok működését, 1977 októberében azonban véres puccskísérlet zajlott le, ekkor a főbb pártokat, valamint Banglades Kommunista Pártját is betiltották. 1978 júniusában került sor az első általános választójogon alapuló elnökválasztásra, amely Ziaur Rahman elsöprő sikerét hozta. A tervezett parlamenti választásokat azonban az ellenzék bojkottja miatt többször elhalasztották. A kormány több engedményt tett: feloldották a rendkívüli állapotot, szabadon bocsátottak 10 000 politikai foglyot, eltörölték a cenzúrát, növelték a pártok mozgásterét. Így végül 1979-ben, 6 év után először sor került a parlament megválasztására. A győzelmet a megosztott ellenzékkel szemben Ziaur Rahman Bangladesi Nemzeti Pártja szerezte meg 203 mandátummal. Az elnök által kijelölt 30 női képviselővel együtt így kétharmados többsége van a képviselőházban, garantálva az elnöki rendszer elfogadtatását, amelyet az ellenzéki pártok legtöbbje elutasított.

Jelentősebb politikai pártok a kormánypárton kívül: Avami Liga (a volt kormánypárt egyik különvált frakciója), Nemzeti Avami Párt (a másik különvált, baloldali irányzatú frakció), Muzulmán Liga (konzervatív, Pakisztán-barát szervezet), Demokratikus Egységfront (öt ellenzéki konzervatív párt szövetsége).

Gazdaság. Banglades a világ legszegényebb országai közé tartozik. A lakosság 80%-át a mezőgazdaság foglalkoztatja, és innen származik a bruttó nemzeti termék 60%-a. A parasztgazdaságok kétharmada kisebb egy hektárnál, a parasztcsaládok 50%-ának egyáltalán nincs földje. A teljes földterület 64%-át művelik meg, ebből 80% a rizs, 9% pedig a juta vetésterülete. Talaja termékeny, de a gyakori természeti csapások – ciklonok és áradások – bizonytalanná teszik a termést.

A lakosság fő tápláléka a rizs. Ebből az ország még rekordtermés idején is nagy mennyiségű behozatalra szorul, s ez valutatartalékainak jelentős részét felemészti. A rizstermelés a függetlenség kivívása után visszaesett, és 1974-ig nem érte el a korábbi szintet. A következő években javult a helyzet, és 1977–1978-ban (hántolt rizsben számolva) 13 300 000 tonnás rekordtermést értek el. Az önellátás azonban a rendkívül gyors népszaporulat miatt (ami egyebek között a földek fokozódó elaprózódására vezet) továbbra is a jövő feladata, a kormány a nyolcvanas évek közepére kívánja elérni.

A legfontosabb exportcikk a nyersjuta, amelyből Banglades adja a világtermelés kb. 50 és a világexport csaknem 90%-át; ebből származik valutabevételeinek 85%-a. Az országot ezért súlyosan érintette, hogy a szintetikus szálak konkurrenciája miatt a termelés a korábbi 7 000 000 bálás szintről (1 bála = 181,4 kg) 1969–1970-re 4 000 000 bálára esett vissza. A világkereslet újbóli fellendülése megállította ezt a tendenciát, és a termelés 1977–1978-ra elérte az 5 500 000 bálát. A kormánynak az a célkitűzése, hogy visszaállítsa a hatvanas években állandósult szintet.

A teatermelés 1976–1977-ben 32 000 tonnára emelkedett, ennek 70%-át exportálták. Fontos termények még a burgonya, a cukornád, a dohány, a fűszernövények és a trópusi gyümölcsök.

Banglades ásványkincsekben és energiaforrásokban szegény. Ipara fejletlen, részesedése a bruttó nemzeti termék előállításából nem éri el a 10%-ot. Főleg könnyű- és élelmiszeripari üzemei vannak, az ipari munkaerő kb. 20%-át foglalkoztatják a jutafeldolgozásban. Fontos ipari termékei a pamutáruk, a vegyi anyagok és a cukor. A kormány konszolidációs intézkedései nyomán egyenletesen növekszik a termelés, ugyanakkor a fogyasztói árakat sikerült az 1975-ös szint alatt tartani.

A kereskedelem szerkezetét az 1971-es elszakadás súlyosan megbolygatta, s ez csak 1976-ban, Banglades és Pakisztán viszonyának rendezésével állt helyre. Az exportban a juta, a len, a bőr- és szőrmeáruk; a behozatalban a gépek és berendezések, a közlekedési eszközök, az élelmiszergabona, a kőolajtermékek, a gyógyszerek és a fogyasztási cikkek játszszák a fő szerepet. Legfontosabb kereskedelmi partnerei: az Egyesült Államok, Anglia, az NSZK, Pakisztán, India, Japán és a Szovjetunió.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 105 dollár (1976).

Az utas- és teherforgalom 75%-a az összesen mintegy 8000 kilométernyi olcsó vízi úton bonyolódik le. A vasútvonalak hossza 2900 km (1977), a közutaké 4000 km, amelyből 3200 km a műút. Több belföldi és 2 nemzetközi repülőtér (Dacca és Chittagong) működik.

Bár az export nőtt az utóbbi években, az import pedig azonos szinten maradt, Bangladesnak még mindig kb. egymilliárd dollárnyi segélyre van szüksége évente. 1977–1978-ban a fejlesztési szükségletek 75%-át fedezték külső forrásokból, nagyrészt az Egyesült Államokból.

Oktatás, egészségügy. A lakosság 80%-a analfabéta, és 1975-ben a leányoknak mindössze 20%-a részesült bármiféle oktatásban. Iskolakötelezettség 1975 óta nincs, de a kormány mintaiskola-rendszer keretében ötéves ingyenes alapfokú oktatást biztosít. Az elemi iskolát ennek a rendszernek a tapasztalatai alapján kívánják majd kötelezővé tenni. A közép- és főiskolák túlnyomó része magánintézmény. Az országban mintegy 600 főiskola és 6 egyetem van.

A háború következményeinek enyhítésére a kórházi ágyak számát az 1971-es 8000-ről gyors ütemben 13 000-re növelték, de az egészségügyi helyzet továbbra is súlyos. A várható élettartam 36 év, 7132 lakosra jut egy kórházi ágy, 9896-ra egy orvos. Az összes orvos fele Daccában él. 1973-ban ötéves egészségügyi programot indítottak, ennek legfontosabb célkitűzése a születésszabályozási módszerek elterjesztése volt.

BHUTÁN

/BHUTÁNI KIRÁLYSÁG/

Területe: 46 600 km²

Lakosainak száma: 1 101 053

(1977, becslés)

Fővárosa: Thimbu; 21 000 lakos

(becslés)

Hivatalos nyelve: dzongkha

Pénzneme: ngultrum;

törvényes fizetőeszköz az indiai rúpia is

Természeti viszonyok. Bhután Dél-Ázsiában, a Himalája vidékén terül el, Kínával és Indiával határos. A magas hegyeket folyóvölgyek és kisebb medencék tagolják, erdős és sziklás területek váltakoznak. Északi részén a Himalája 7000 métert meghaladó magasságú gerince húzódik. Legmagasabb pontja a Kulhakangri csúcs (7554 m).

Fő folyói a Dangme Chhu (350 km) és a Nhamo Chhu (320 km).

A csapadék az ország egész területén meghaladja az évi 3000 millimétert, a monszunnak legjobban kitett lejtőkön az 5000–7000 millimétert is eléri. Az évi középhőmérséklet 5 és 17 °C között van.

Népesség. A lakosság mintegy 70%-a bhotija, a nepáli betelepültek aránya 20%-ra tehető, a többiek asszamiak, illetve kisebb részük tibeti. A tibeto-burmai nyelvcsaládhoz tartozó dzongkha nyelvet beszélők a tibeti írásjeleket használják.

A népesség 75%-a a lámaista buddhizmus egyik ágát követi, 25%-a pedig a hindu vallást.

Államszervezet. Örökletes monarchia. Kormányzati rendszere sajátos. A hatalom megoszlik a Királyi Tanácsadó Testületre támaszkodó uralkodó, a minisztertanács, a nemzetgyűlés és Bhután 6000 állami támogatásból élő lámájának vallási vezetője között. A 150 tagú nemzetgyűlés 110 tagját közvetett úton a falufőnökök választják meg, 30 helyet a tanácsadó testület és a minisztertanács kinevezett tagjai foglalnak el, 10 képviselőt pedig az egyházi szervek delegálnak. A nemzetgyűlés megbízatása 3 évre szól, évente kétszer (tavasszal és ősszel) ülésezik. Törvényeket fogad el, tanácsokat ad az uralkodónak alkotmányos és politikai ügyekben, és megvitat minden fontos kérdést. A nemzetgyűlésnek felelős mind a Királyi Tanácsadó Testület, mind a minisztertanács. Háromévenként bizalmi szavazásra kerül benne sor, és az uralkodónak – örököse javára – le kell mondania, ha nem kapja meg a szavazatok kétharmadát.

Külügyeinek intézésében Bhután az indiai diplomáciai apparátust veszi igénybe. Noha hadügyekben önálló, 5000 főnyi hadseregének fenntartásáról és kiképzéséről India gondoskodik.

Történelem, politika. A VIII. században a buddhista vallásra térített themuk által lakott Bhutánt a IX. században Tibet foglalta el; ezt követően alakult ki a mai lakosság nagy részét alkotó bhotija nép. A XVI–XVII. században Bhután némiképp függetlenedett Tibettől, 1767-ben azonban kínai befolyás alá került. A XIX. század elejétől a Brit Kelet-indiai Társaság a szomszédos indiai Assam államból sorozatos támadásokat indított az ország ellen. 1865-ben angol csapatok szállták meg Bhutánt, amely Nagy-Britannia javára lemondott területének egy részéről. Kárpótlásul évi 50 000 rúpia segélyt nyújtottak neki.

1907-ben a terület kormányzóját örökletes uralkodói címmel ruházták fel. 1910-ben Anglia jogot nyert Bhután külpolitikájának ellenőrzésére. Az 1949-es indiai–bhutáni barátsági szerződésben a függetlenné vált India módosított formában átvette ezt a jogot, az anyagi támogatást pedig évi 500 000 rúpiára emelte. Bhután külügyeinek intézésében ma is az indiai kormány tanácsaira támaszkodik, de szabadon dönt arról, hogy e tanácsok szerint jár-e el. Mióta 1971-ben az ENSZ, 1973-ban pedig az el nem kötelezettek mozgalmának tagjává vált, szuverén, független államnak tekinti magát.

A nemzetgyűlés 1953, a Királyi Tanácsadó Testület 1965, a minisztertanács 1968 óta működik, ezzel az abszolút monarchiából egyfajta „demokratikus monarchia" lett.

Az országban politikai pártok nincsenek.

Az országnak a szomszédos Kínához fűződő viszonya döntő részben a tibeti kérdés és az indiai–kínai kapcsolatok függvénye. Amikor Kína 1959-ben megszállta Tibetet, Bhután 4000 tibeti menekültet fogadott be, s Tibettel fenntartott kereskedelmi kapcsolatai megszakadtak. A hetvenes évek közepétől némileg enyhültebb kínai–indiai viszony javította Bhután külpolitikai helyzetét, tehertételként jelentkezett ugyanakkor a menekültkérdés. 1976-ban, miután sokukat kémkedéssel és felforgató tevékenységgel vádolták, a menekülteket kis csoportokban szétszórták az ország területén. 1978 elején megszakadtak a dalai lámával a menekültek helyzetéről 4 éve folyó tárgyalások, és felvetődött annak az eshetősége, hogy a tibetieket kiutasítják.

Gazdaság. A világ egyik legszegényebb állama. Fejletlen agrárország, a munkaerő 94%-át a mezőgazdaság foglalkoztatja. Főleg naturális gazdálkodás folyik, erősek a feudális maradványok. A földművesek primitív, gyakran fából készült eszközöket használnak. Fő terményei a búza, a köles, az árpa, a kukorica, a gyógyszergyártásban használatos kardamom és különféle gyümölcsök.

Mivel területének 65%-át erdő borítja, jelentős tétel az ország gazdaságában a fakitermelés és – kisebb részben – a fafeldolgozás. További erdők telepítését is tervezik.

A lakosság mindössze 2%-át foglalkoztató ipari termelés jobbára kisipari szinten folyik; textilárukat, szappant, palát, bútort és hagyományos kézműipari termékeket állítanak elő. Az alacsony lélekszám miatt állandó a munkaerőhiány. A külföldi munkaerőtől való függés csökkentésére terveket dolgoznak ki a gépesítés fokozása érdekében.

Bhután ásványkincsekben (mészkő, márvány, grafit, ólom, réz, pala, szén, zsírkő, gipsz stb.) és vízi energiában viszonylag gazdag.

1961 óta ötéves terveket dolgoznak ki a gazdaság fejlesztésére. Az első két tervet teljes egészében India finanszírozta. A további jelentős indiai és ENSZ-támogatás elsősorban az úthálózat, az állattenyésztés, az öntözés, az erdőgazdálkodás és a villamosenergia-termelés fejlesztését szolgálja. Öt vízi erőmű épült, és Bhután a jövőben exportálni kívánja villamosenergia-többletét. Az 1976–1981-es tervidőszakban a beruházások 50%-át a mezőgazdaságra fordítják. Az összes fejlesztési kiadás 90%-át egyébként India fedezi a jelenlegi tervidőszakban, és az országban mintegy 5000 indiai szakember és tanácsadó dolgozik.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 70 dollár (1976).

Vasút nincs, a belső forgalomnak 1500 kilométernyi (1976), részben szilárd burkolatú út áll rendelkezésére, s további utak szolgálják az összeköttetést Indiával. A személy- és teherszállítás nagyrészt földutakon, teherhordó állatokkal történik. A két repülőtér Indiával teremt kapcsolatot.

Bhután fő kereskedelmi partnere India, de fát, gyümölcspárlatokat, malabár-kardamomot a Közel-Keletre és Nyugat-Európába is exportál. Behozatalának fő tételei a textíliák és a gépek. A fő valutabevételi forrás az utóbbi években már a szervezett turizmus, megelőzve az eddig vezető bélyegkibocsátást.

Oktatás, egészségügy. Bhutánban 11 éves ingyenes oktatást biztosítanak, azonban egy 1975-ös becslés szerint a 6–11 év közötti gyermekeknek mindössze 8%-a részesül elemi oktatásban. A felnőttek 95%-a analfabéta. Az összes iskolát az állam tartja fenn. A Colombo-terv keretében mintegy 500 bhutáni diák tanul külföldi egyetemeken.

Az orvosok és az anyagi eszközök hiánya miatt az erőfeszítéseket az alapvető egészségügyi ellátást nyújtó helyi egységek hálózatának kiépítésére összpontosítják. A maláriát és a himlőt már sikerült felszámolni, de a tuberkulózis továbbra is elterjedt. A várható életkor a férfiaknál 42,2, a nőknél 45 év. 1616 lakosra jut egy kórházi ágy, 4264-re egy orvos (1976).

BRUNEI

/BRUNEI SZULTÁNSÁG/

Területe: 5765 km²

Lakosainak száma: 177 070
(1976, becslés)

Közigazgatási központja: Bandar Seri Begawan; 190 360 lakos (1977, becslés)

Hivatalos nyelve: maláj

Pénzneme: brunei dollár

Brit védnökség.

Természeti viszonyok. Délkelet-Ázsiában, Borneó szigetének északnyugati részén fekszik. A szárazföld felől Malaysia borneói területe veszi körül, amely az országot két részre osztja. Területének 68%-át trópusi erdő borítja. Legmagasabb pontja, a Bukit Pago 1850 m.

Fő folyója a Brunei.

A csapadék átlagos évi mennyisége 2800–3800 mm. Éghajlata trópusi, forró és párás, hűvös éjszakákkal.

Népesség. Lakóinak 65%-a maláj, 24%-a kínai, 6%-ra tehető az őslakosság különféle népcsoportjainak (a legnépesebb a daja) az aránya, a fennmaradó részt indiai, pakisztáni, ceyloni és angol bevándorlók teszik ki.

Az iszlám államvallás, a szultán a muzulmán malájoknak egyben vallási vezetője is. A kínaiak buddhisták, konfuciánusok vagy taoisták, az országban élő európaiak többnyire katolikus, anglikán vagy metodista keresztények. A lakosságnak egy kis része különféle animista hiteket követ.

A legelterjedtebb nyelv a maláj, de széles körben használják az angolt és a kínait is.

Államszervezet. Szultánság, brit védnökség alatt. Teljes belső önkormányzata van, Anglia ellenőrzése a külügyekre és a védelmi kérdésekre terjed ki. Az alkotmány szerint a legfőbb végrehajtó hatalom a szultánt illeti meg, aki mellett 5 alkotmányos tanács (vallási, titkos, miniszteri, törvényhozó, utódlási) működik. 1962 óta a szultán rendeletekkel kormányoz.

Történelem, politika. Brunei szultánság – melynek első ismert említése 1432-ből származik – a XVI. század közepén még erős állam volt, uralma alatt tartotta egész Borneót, a Szulu-szigeteket és a Fülöp-szigetek egy részét is. A század vége felé azonban hatalma hanyatlásnak indult. A kalózok és az anarchia elleni harc ürügyén Anglia sorozatos engedményekre kényszerítette, s az 1840-es évektől egymás után vesztette el birtokait – a század közepére már jelenlegi területére szorult vissza. 1888-ban brit védnökség alá került.

1941 és 1945 között japán megszállás alatt állt, s területe igen súlyos károkat szenvedett. 1946-ban visszaállították az angol közigazgatást. Az erősödő délkelet-ázsiai nemzeti mozgalmak hatására Nagy-Britannia 1959-ben kénytelen volt önkormányzatot adni Bruneinak, és életbe lépett az ország első alkotmánya.

1962-ben Brunei – az angolokkal kötött megállapodás értelmében – deklarálta, hogy csatlakozik a tervezett Maláj Államszövetséghez. Ez év decemberében az akkor egyedüli politikai párt, a Brunei Néppárt (amely a választásokon a függetlenség jelszavával indult, s a Törvényhozó Tanács összes mandátumát megszerezte) vezetésével felkelés robbant ki, melynek célja a csatlakozás megakadályozása és a Bruneit, Sabahot és Sarawakot egyesítő észak-borneói független állam létrehozása volt. A felkelést hamarosan leverték, de szórványos gerillaháború továbbra is folyt. A szultán a harcokra hivatkozva rendkívüli állapotot hirdetett ki, feloszlatta a választott Törvényhozó Tanácsot, és betiltotta a Brunei Néppártot. A belső feszültség enyhítésére azonban 1963-ban bejelentette, hogy Brunei nem lép be a Maláj Államszövetségbe.

1971-ben a szultán új védnökségi szerződést kötött Nagy-Britanniával, amely valamelyest növelte Brunei önállóságát. 1975-ben az ENSZ Közgyűlése határozatban követelte a teljes függetlenség megadását az országnak, a politikai foglyok szabadon bocsátását és választások kiírását. A kérdésről a tárgyalások – a brunei vezetés vonakodása miatt – igen akadozva folytak. Végül, miután Malaysia és Indonézia kijelentette, hogy tiszteletben tartja Brunei szuverenitását, 1979-ben megegyezés született arról, hogy Brunei 1983-ban teljesen függetlenné válik.

Bruneiban két politikai párt működik: a Népi Függetlenségi Párt, amely 1966-ban alakult a legális pártok egyesítésével, és lojális ellenzéki álláspontot képvisel; valamint az illegális Brunei Néppárt, amelyik független észak-borneói államot követel.

Gazdaság. Az ország gazdasági életének alapja a kőolaj- és földgázkitermelés, amely a Brunei Shell Petroleum Co. brit cég monopóliuma. Ez az ágazat foglalkoztatja a munkaerő 7%-át. A szárazföldön némileg csökkenő mértékű, a part menti lelőhelyeken azonban gyors ütemben növekvő olajkitermelés 1978-ban meghaladta a 13 000 000 tonnát. Földgázból 10 511 000 köbmétert termeltek ki.

A feldolgozó ipar egyes ágazatainak vannak bizonyos hagyományai, közülük megemlíthető a hajóépítés, a szövő- és kézművesipar (főként réz- és ezüstművesség).

Döntően az olajbevételeknek köszönhetően a bruttó hazai termelés volumene 1973 és 1977 között megnégyszereződött, az egy főre jutó nemzeti jövedelem igen magas, a kereskedelmi mérleg tartósan többletet mutat. Erre építve ambiciózus terveket dolgoztak ki az infrastruktúra fejlesztésére, a köz- és magánberuházások előmozdítására, a gazdaság diverzifikálására és a szociális helyzet javítására. Az egyik leggyorsabban fejlődő szektor a feldolgozó ipar, főleg az adókedvezményekkel is támogatott fa-, papír-, műtrágya-, olajfeldolgozó és üvegipar.

Az olaj- és gázipar ugrásszerű fejlődésével párhuzamosan csökkent a mezőgazdaság viszonylagos fontossága. Brunei élelmiszer-szükségletének 80%-át importból fedezi. A nagy kiterjedésű parlagföldek hasznosítására az utóbbi években jelentős összegeket fordítanak. Elsősorban a rizstermelést kívánják fokozni, hogy a legfontosabb népélelmezési cikkből biztosíthassák az önellátást.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 6100 dollár (1975).

A Seria és Badas városát összekötő, a Brunei Shell tulajdonában levő 13 kilométeres iparvágányon kívül vasútja nincs. A belső forgalom zömmel vízi úton (a folyókon és a tengeren) bonyolódik le. Az országnak öt nagyobb kikötője van, a legjelentősebb közülük a muarai mélyvízi kikötő. Úthálózatának teljes hossza 1250 km (1978), ebből 550 km aszfaltozott műút. Az első autópálya terveit 1978-ban fogadták el. A fővárosban nemzetközi repülőtér működik, ezenkívül a Brunei Shellnek van egy magánrepülőtere Andukiban.

A nyersolaj teszi ki Brunei exportjának 78%-át, a második helyen áll a cseppfolyósított földgáz 17%-kal, ezt követik az olajtermékek 4%-kal.

Megemlíthető még az élőállat- és a borsexport. Behozatalának zömét élelmiszerek, fogyasztási cikkek, gépek és berendezések teszik ki.

Brunei legfontosabb kereskedelmi partnerei: Japán, az Egyesült Államok, Szingapúr, Nagy-Britannia, Malaysia és az NSZK.

Oktatás, egészségügy. Az oktatás ingyenes. Az iskolától 8 kilométernél távolabb lakó diákoknak ingyenes diákszállást biztosítanak, megtérítik az utazási költségeket, és hozzájárulnak létfenntartási kiadásaik fedezéséhez. Az állami iskolák mellett magániskolák is működnek, köztük missziós és a Brunei Shell által fenntartott intézmények is. Az oktatás maláj, angol vagy kínai nyelven folyik. Az országban két tanárképző főiskola működik.

Az orvosi ellátás ingyenes. Azokat a betegeket, akiket az országban nem tudnak megfelelően ellátni, külföldi kórházakba utalják be. Bruneiban 1978-ban 785 kórházi ágy volt, ezenkívül légi mentőszolgálat működik, valamint kiépült a mozgó rendelők, laboratóriumok rendszere is.

1955 óta az állam nyugdíjat és rokkantsági segélyt nyújt a jogosultaknak.

BURMA

/BURMAI UNIÓ SZOCIALISTA KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 676 552 km²

Lakosainak száma: 32 210 000

(1978, becslés)

Fővárosa: Rangun;

3 662 312 lakos (1973)

Hivatalos nyelve: burmai

Pénzneme: kyat

Természeti viszonyok. Délkelet-Ázsiában, az Indokínai-félsziget északnyugati részén terül el; délen keskeny csíkban benyúlik a Maláj-félszigetre. Változatos felszíne három részre tagolódik. Nyugaton gyűrt hegyláncok húzódnak (ezeknek nyugati lejtőit értékes teak- és szantálfaerdők borítják), keleten színesfémekben gazdag röghegységek (a legmagasabb csúcs az 5881 méteres Hkágabo Razi). Középső részén fekszik az Irrawaddy feltöltött medencéje, az ország gazdaságilag legfontosabb területe. A keleten elterülő San-fennsíkot a Salween folyó két részre osztja.

Burma fő folyói az Irrawaddy és az ebbe torkolló Chindwin és Salween.

Éghajlata túlnyomórészt trópusi monszun. A csapadékos időszak májustól októberig tart, s az ország egyes vidékein az évi átlagos csapadékmennyiség eléri a 4500 millimétert. A hőmérséklet évi átlaga 23–26 °C, a déli tengerparton 30 °C.

Népesség. A lakosság 71%-a a tibeto-burmai családhoz tartozó burmai, 8%-a karén, 7%-a san, majdnem 4%-a indiai, a többi számos kisebb népcsoportból kerül ki (közülük a kínaiak száma 350 000-re tehető).

A hivatalos burmai nyelv mellett általános az angol használata is. Az országban ezeken kívül több mint száz különböző nyelven beszélnek.

A lakosság 80%-a buddhista, elterjedt még a keresztény, a hindu és a mohamedán vallás.

Államszervezet. Szövetségi állam. Az államhatalom legfőbb szerve az évente kétszer ülésező, 464 tagú, 4 évenként újjáválasztott, egykamarás népi gyűlés. Ez saját tagjai közül választja meg a 29 tagú államtanácsot, amely ugyancsak maga választja meg elnökét, aki egyben az unió elnöke és államfő is. A tanács hangolja össze a központi és a helyi kormányszervek munkáját. A népi gyűlés választja meg a minisztertanácsot (amely a közigazgatásért felelős) és az igazságszolgáltatás vezető szerveit.

Történelem, politika. A régészeti leletek tanúsága szerint az ország területe már az őskőkorszakban lakott volt. A tibeto-burmai nyelvet beszélő burmai törzsek, amelyek hosszú időn át, több hullámban nyomultak be e területre, kiszorították az őslakosságot. Ők alapították meg Felső-Burmában 849-ben a Pagan-birodalmat, amely a XI. századra a mai Burma nagy részét egyesítette. 1287-ben mongol támadás döntötte meg a Pagan-dinasztia hatalmát. Ezután újonnan bevándorolt törzsek hoztak létre rövid életű államokat. A XVI. században a burmai Toungoo-dinasztia uralma alatt egyesült az ország, de a szomszédos thai törzsek ellen vívott háborúk következtében ismét részekre hullott. Az európai (holland és angol) kereskedők a XVII. században alapították meg Burma területén első telepeiket.

A gyakori változások ellenére a burmai társadalom alapja, a naturális gazdálkodást folytató faluközösségek rendszere évszázadokon át tulajdonképp változatlan maradt. Ez a társadalom nem tudott ellenállni az angol gyarmatosítók támadásainak, akik három háborúban (1824–1825; 1852–1853 és 1855–1856) egész Burmát meghódították, és Indiához csatolták.

Az első világháború után kezdett kibontakozni a nemzeti felszabadító mozgalom. 1930–1931-ben a Szaja Szan felkelés, bár kudarcot szenvedett, új lendületet adott a függetlenségi mozgalomnak. 1937-ben Burmát különválasztották Indiától, és önálló gyarmati közigazgatást kapott. 1942-ben az ország japán megszállás alá került, és angolellenes nacionalisták vezetésével névlegesen függetlenné vált. A nacionalisták később Japán ellen fordultak, az Antifasiszta Népi Szabadság Liga (AFPFL) fegyveres harcot bontakoztatott ki, s 1945-ben – angol támogatással – kiűzte Burmából a japánokat.

1945 után az AFPFL volt a fő politikai erő. 1947-ben az alkotmányozó nemzetgyűlés polgári demokratikus jellegű alkotmányt fogadott el, amelynek alapján szövetségi államszerkezet jött létre. 1948-ban Burma függetlenné vált, miniszterelnöke U Nu, az AFPFL vezetője lett. Az ország két egyenlőtlen szerződést írt alá a volt anyaországgal. Burma Kommunista Pártja, amely tiltakozott e szerződések ellen és ellenezte a polgári jellegű fejlődést, szembefordult a japánellenes koalíció többi résztvevőjével, és polgárháborút robbantott ki. A kormány az ötvenes évek elejére megszilárdította hatalmát, a harcok azonban – változó intenzitással – máig is folynak.

1958-ban szakadás történt az AFPFL-ben. A feszült légkörben kirobbant összecsapások megfékezésére ideiglenesen a hadseregre ruházták a hatalmat, az ország élére U Ne Vin vezérkari főnök került. Az 1960-as általános választásokon U Nu csoportja Szövetségi Párt néven döntő többséget szerzett, és újra kormányt alakított. Nem tudott azonban megbirkózni az ország belső nehézségeivel, a szeparatista törekvésekkel, és 1962-ben a hadsereg U Ne Vin vezetésével ismét átvette a hatalmat. Az alkotmányt felfüggesztették, a parlamentet feloszlatták. Az ország vezetését a Forradalmi Tanács vette át, amelynek „Burma útja a szocializmushoz" elnevezésű programja kísérletet tett a marxizmus–leninizmus alapvető tanainak a buddhizmussal és a polgári humanizmus egyes elemeivel való összeötvözésére. E program megvalósítására létrehozták a Burmai Szocialista Program Pártját (BSPP). 1964-ben minden más politikai pártot betiltottak. Államosították a kőolajkitermelést és -feldolgozást, a bankokat, valamint a külföldi érdekeltségek, a jelentősebb hazai magánvállalatok és a kereskedelmi hálózat nagy részét, állami monopóliummá nyilvánították a külkereskedelmet, eltörölték a földbérleti díjakat. A radikális gazdaságpolitikai intézkedések véget vetettek a tőkés jellegű fejlődésnek, azonban nem jártak a várt eredménnyel. Az 1966-ban indított négyéves terv célkitűzéseit nem tudták megvalósítani. Nagyon lassan haladt a katonai rendszer tömegbázisának kiépítése is.

A Forradalmi Tanács 1973-ban új alkotmányt dolgozott ki (ez 1974-ben lépett életbe), majd feloszlott, és átadta a hatalmat a népi gyűlésnek. U Ne Vint, aki más magas rangú tisztekkel együtt már 1972-ben kilépett a hadsereg kötelékéből, az államtanács elnökévé választották.

1977-ben rendkívüli kongresszus keretében tisztogatásokat hajtottak végre a kormánypártban, átalakították a kormányt, s új gazdaságpolitikai irányelveket fogadtak el, amelyek nyitottabbá tették az ország gazdaságát és módosították a fejlesztési prioritásokat. Az 1978. évi általános választásokon a BSPP jelöltjei elsöprő többséget szereztek, és U Ne Vint újabb 4 évre az államtanács elnökévé választották.

1975-ben a kínai befolyás alatt álló Burma Kommunista Pártja vezetésével több kormányellenes csoport a Szövetségi Nemzeti Demokratikus Frontban (FNDF) egyesült. A kormány megdöntésének jelszavával léptek fel különböző más szeparatista csoportok is. A központi hatalom 1978-ban jelentősen visszaszorította a gerillatevékenységet, de nem sikerült rávennie Kínát arra, hogy szüntesse meg a BKP támogatását. A Bangladessal szomszédos Arakan burmai állam muzulmán lakóinak szeparatista tevékenységével függ össze az 1978-ban Burma és Banglades között fellépett feszültség, amelynek csak nemzetközi közvetítéssel sikerült véget vetni.

Az ország egyetlen legális pártja a Burmai Szocialista Program Pártja, amelyet 1962-ben hozott létre U Ne Vin államfő. Illegalitásban működik, és fegyveres harcot folytat a kormány ellen a Szövetségi Nemzeti Demokratikus Front.

Gazdaság. Burma mezőgazdasági ország, fejlődő iparral. 1976–1977-ben a mezőgazdaság adta a bruttó hazai termelés 27%-át, és a munkaerő 68%-át foglalkoztatta. Az országban már 1958 előtt széles körű földosztást hajtottak végre, és több helyütt szövetkezetek működnek. A legjelentősebb haszonnövény a rizs, amelynek Burma hagyományos exportőre (1976–1977-ben a rizs eladásából származott az exportbevételek 46%-a). További erőfeszítéseket tesznek a rizstermelés fokozására. Növekszik a földimogyoró termelése is, 1978–1979-ben már elérte a 10 000 000 tonnát, és számottevő mennyiséget termelnek hüvelyesekből, cukornádból és jutából. Jelentős a szarvasmarha- és bivalytenyésztés, valamint az édesvízi és tengeri halászat.

Az ország területének 68,5%-át értékes trópusi erdők borítják. Nagy mennyiségű nemes fát, egyebek között teakfát termelnek ki és exportálnak.

Burma ásványkészletei jelentősek. Számottevő a kőolaj-, az ón-, a réz- és a szénkitermelés. Wolfram-, ólom-, cink-, antimon-, ezüst- és aranykészletei is vannak. Kőolajból gyakorlatilag önellátó: 1977–1978-ban 15 532 500 t olajat hoztak felszínre, egy év alatt 34%-kal növelve a hozamot.

A függetlenség elnyerésekor igen alacsony szintről induló feldolgozó ipar fő ágai az élelmiszeripar, a dohányipar, az olajfinomítás és a textilipar, említésre méltó továbbá a cementgyártás, valamint a gépkocsi- és rádióelőállítás. Jugoszláv segítséggel most folyik egy évi 60 000 t kapacitású rézfinomító építése.

1973-tól fokozatosan enyhült a szembenállás a külföldi tőkével és segélyekkel. A gazdasági fejlődés üteme azonban továbbra is lassú. 1966 és 1976 között évi 2,3%-kal növekedett a termelés, alig valamivel haladva meg a 2,2%-os népességnövekedést. A második négyéves terv (1974–1978) helyi nyersanyagokat felhasználó új iparágak létrehozására helyezte a hangsúlyt, hogy növelje az exportot és lerakja a nehézipar alapjait. Az eredmény általában véve elmaradt a várakozásoktól, és a jelenlegi négyéves tervben az előző tervidőszak hibáinak kiküszöbölésével a bruttó nemzeti termék átlagos évi 6,6%-os növekedését kívánják elérni, a hangsúlyt a mezőgazdasági termelés növelésére helyezve. Rendkívül súlyos gondokat okoz a kiterjedt feketepiac, valamint a 20% körüli munkanélküliség.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 120 dollár (1976).

A belső forgalom nagy része a folyókon bonyolódik le, elsősorban az Irrawaddyn, amely 1450 km hosszan hajózható az ország belsejében, és további 3200 km olcsó vízi utat nyújt a deltavidéken. A Salween és a Chindwin egyes szakaszai ugyancsak hajózhatók. Rangunban mélytengeri kikötő is van. Korszerűsítették és Diesel-mozdonyokkal látták el a vasútvonalakat, amelyek hossza 4329 km (1974). Az úthálózat hossza 21 745 km (1974). Az országban több belföldi, Rangunban nemzetközi repülőtér is működik. A közlekedési vállalatok túlnyomó része állami tulajdonban van.

Fő kereskedelmi partnere Japán (az import 33, az export 8%-a), kiterjedtek kereskedelmi kapcsolatai Szingapúrral, Indonéziával, Hongkonggal, Kínával és az NSZK-val is. Kivitelében az ásványkincsek, a rizs, a fa és a kaucsuk játsszák a legnagyobb szerepet; behozatalában a gépek és berendezések, az élelmiszerek és a textíliák dominálnak. Az utóbbi években a hagyományos rizsexport, elsősorban a sorozatos rossz termés miatt, visszaesett, és ezért a kereskedelmi mérleg deficitje erősen megnőtt.

Az ország jelentős hiteleket kap az Ázsiai Fejlesztési Banktól, a Világbanktól, az NSZK-tól, Japántól és Kínától, főként gazdaságfejlesztésre, talajjavításra és kutatási célokra.

Oktatás, egészségügy. Az oktatás az elemi és szakiskolákban, valamint a középiskola alsó osztályaiban ingyenes. A középiskola felsőbb osztályaiban, a főiskolákon és az ország két egyetemén tandíjat kell fizetni. 1975-ben a 6–11 év közötti gyermekek 85%-a részesült elemi oktatásban. Az iskolák többségét államosították. Az oktatás burmai nyelven folyik, a középiskolákban az angol kötelező második nyelv.

A viszonylag magas szintű orvosi ellátásról az állam ingyen gondoskodik, bár nincs átfogó egészségügyi hálózat. 1975-ben 6930 lakosra jutott egy orvos, 1222-re egy kórházi ágy. A várható életkor férfiaknál 49, nőknél 51 év.

DÉL-JEMEN

/JEMENI NÉPI DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 290 274 km²

(a vörös-tengeri szigetek

területe nélkül)

Lakosainak száma: 1 750 000

(1977, becslés)

Fővárosa: Aden; 264 500 lakos

(1976, becslés)

Hivatalos nyelve: arab

Pénzneme: jemeni dinár

Természeti viszonyok. Az Arab-félsziget délnyugati részén fekszik. A Jemeni Arab Köztársasággal, Szaúd-Arábiával és Ománnal határos. Több sziget, így az Adeni-öbölben fekvő Socotra (3579 km²) és a vörös-tengeri Kamaran (57 km²) is hozzá tartozik. A Kuria Muria-szigetekre Omán is jogot formál.

Felszínének egy része sziklás, homokos síkság, amely a tengerparttól lépcsőzetesen emelkedik a belső fennsík és a peremhegység felé. A fennsík magasabban elterülő része kietlen pusztaság, az alacsonyabban fekvő hegyoldalakon mezőgazdasági művelés folyik. A legmagasabb csúcs az országban a Dzsebel Tamir (2508 m).

Állandó folyója nincs.

A „leghidegebb" hónapban, januárban az átlaghőmérséklet 25 °C, nyáron meghaladja a 40 °C-ot. A csapadék igen kevés, évi átlagban 39 mm, csak Aden környékén 125 mm.

Népesség. Lakosságának 95%-a arab. Főként a városokban élnek indiaiak, szomáliak, pakisztániak és bantu négerek. Az arab lakosság több mint ezer törzsre oszlott. A törzsi tagoltság már eltűnőben van, de a kormányzat letelepítési kísérletei ellenére is a népesség 10%-a (a beduinok) nomád vagy félnomád életmódot folytat.

Államszervezet. Köztársaság. A 10 tagú elnöki tanács elnöke, Ali Nasszer Mohamed, egyben a Jemeni Szocialista Párt főtitkára is. A törvényhozás szerve a 111 tagú Legfelsőbb Népi Tanács. A végrehajtó hatalom a kormány kezében van.

Történelem, politika. Az ókorban a mai Dél-Jemen területe a kor nagy rabszolgatartó államainak (Sába, Main, himjarita birodalom) része volt. A VI. században rövid ideig Etiópia fennhatósága alatt állt. A VII. században az arab világbirodalom Jemenre is kiterjesztette fennhatóságát, de két évszázaddal később a jemeni imám viszonylagos önállóságot vívott ki magának. A terület 1538-ban török megszállás alá került. 1638-ban az imám ismét visszaszerezte az ország függetlenségét. 1704-ben a dél-arábiai törzsek elszakadtak. Rövidesen új hódítók érkeztek: a sort a franciák nyitották meg, 1738-ban elfoglalták a Vörös-tenger bejáratát őrző Perim szigetet. Őket az angolok követték. 1834-ben a Brit Kelet-indiai Társaság ellenőrzése alá került Socotra szigete, s öt esztendővel később Aden is. Anglia ettől kezdve fokozatosan fennhatósága alá vonta a térséget: protektorátusi szerződést kényszerített a terület 29 sejkjére, emírjére, Adent pedig a brit birodalom egyik legjelentősebb kikötőjévé és flottabázisává építette ki.

A második világháború után gyorsan erősödő függetlenségi mozgalmat Anglia előbb fegyveres úton igyekezett leverni, majd 1959-ben megalakította a Dél-arábiai Emirátusok Szövetségét. 1962-ben az 1937-ben koronagyarmati rangra emelt Adent is bekényszerítették a Dél-arábiai Szövetségnek átkeresztelt mesterséges államalakulatba. 1963-ban kirobbant a fegyveres harc a brit gyarmatosítók ellen. 1964-ben megalakult a dél-jemeni forradalom vezető ereje, a Nemzeti Front. A sok áldozatot követelő véres küzdelem 1967-ben a függetlenség kivívásával ért véget.

Az első néhány év a jobboldali, angolbarát erők utóvédharcával telt el. A Nemzeti Front balszárnya 1969-ben magához ragadta a vezetést, a tudományos szocializmust jelölte meg a Nemzeti Front ideológiájának, s végcélként a szocializmus felépítését tűzte ki. Ezt követően állami tulajdonná nyilvánították a – jórészt még feltáratlan – ásványkincseket, kisajátították a külföldre menekült egyházi és világi hatalmasságok vagyonát. 1970-ben földreformtörvényt fogadtak el, és termelőszövetkezetek szervezésébe kezdtek. 1971-ben hirdették meg az első hároméves tervet, majd 1974-ben megkezdték az első ötéves terv végrehajtását.

Szaúd-Arábia ellenségesen figyelte a dél-jemeni demokratikus fejleményeket, s az ország elleni fegyveres támadásra biztatta a Jemeni Arab Köztársaság és Omán vezetőit. Súlyos harcok folytak 1971–1972-ben, amikor is a Jemeni Arab Köztársaság elfoglalta Tamaran szigetét. A harcok Líbia közvetítésével értek véget. A két Jemen államfője ekkor elvi megállapodást írt alá a két ország jövőbeli egyesítéséről. De ennek lehetősége eltolódott, mert Észak-Jemen egyre szorosabb együttműködést épített ki Szaúd-Arábiával, a déliek pedig a szocialista világgal – beleértve Kínát – fűzték szorosra kapcsolataikat. A két Jemen viszonya 1977-ben javult. Ennek ellenére eltérő módon ítélték meg például a szomáliai–etiópiai ellentétet. Szaúd-Arábia a későbbiekben is óriási erőfeszítéseket tett a demokratikus Jemen megkörnyékezésére. Maga mellé állította Szalem Ali Rubia elnököt is, aki 1978 nyarán katonai lázadással megpróbálta kezébe ragadni a teljes hatalmat. Az összeesküvést felszámolták. 1979 tavaszán ismét fegyveres harc tört ki a két Jemen közt. Az ellentéteket arab közvetítéssel sikerült feloldani. Ugyanez év telén a Demokratikus Jemen barátsági szerződést kötött a Szovjetunióval. 1980 májusában Ali Nasszer Mohamed állt az ország élére, elődje, Abdul Fattah Iszmail a Szocialista Párt elnöke lett.

Az ország tagja az Arab Ligának és az Arab Közös Piacnak.

Gazdaság. A függetlenné válás előtt a mezőgazdasági művelésre alkalmas földek túlnyomó többsége a sejkek és a törzsfők tulajdonában volt, jelenleg 95%-uk szövetkezeti tulajdon. A főként külföldi (szovjet, ENSZ, iraki, kuvaiti) segítségből finanszírozott ötéves terv beruházásainak nagyobb részét a mezőgazdaságilag hasznos földterület növelésére, illetve öntözésre fordítják. A fő termények a búza, a köles, a datolya, a banán és a dohány. Különösen értékes a hosszú szálú gyapot. Jelentős a halászat.

Szovjet és japán segítséggel korszerűsítik a halászati ipart. Több helyi nyersanyagra és terményre alapozott élelmiszeripari üzemet létesítettek.

Az ország egyik legfontosabb bevételi forrása az adeni szabadkikötő volt. Ennek forgalma a Szuezi-csatorna lezárásakor negyedére csökkent (korábban évi 6000 hajó kötött ki Adenban). Az adeni kikötő a csatorna 1975-ös megnyitása után sem nyerte vissza régi jelentőségét. Az arab országok anyagi segítségével kikötőfejlesztési program megvalósításán dolgoznak.

A keletet nyugattal összekötő hajóutak hagyományos csomópontján már évtizedekkel ezelőtt hatalmas olajfinomító épült. Évi kapacitása 9 000 000 t, de termelése 1976-ban csak 7 600 000 t volt; ennek ellenére is az ország termelési összértékének mintegy 80%-át adta. Adenban hajógyár és több hajójavító dokk is működik. A forradalom győzelme után kezdeményezett iparfejlesztési program keretében bőr-, cement- és gyufagyár épült.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 280 dollár (1976).

A függetlenné válás óta 1300 km utat építettek, a többi közt kínai segítséggel készült el az Adent Mukallával összekötő 460 kilométeres út.

Olajszármazékokat, gyapotot, kávét, halat, sót, nyersbőrt exportál; élelmiszert, gépeket és berendezéseket, iparcikkeket importál. Fő kereskedelmi partnerei: Kuvait, Irak, a Szovjetunió, Anglia és Japán.

Oktatás, egészségügy. A felnőtt lakosság 72%-a analfabéta. Az 1977–1978-as tanévben 196 466 diák tanult az alapfokú iskolákban, 39 696 a középiskolákban és 934 az egyetemeken.

32 380 lakosra jut egy orvos, 660-ra egy kórházi ágy (1977).

FÜLÖP-SZIGETEK

/FÜLÖP-SZIGETEK KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 299 861 km²

Lakosainak száma: 46 350 000 (1978, becslés)

Fővárosa: Manila; 1 479 116 lakos (1978)

Hivatalos nyelve: filippino

Pénzneme: peso

Természeti viszonyok. Délkelet-Ázsiában, a Dél-kínai-tengeren és a Csendes-óceánon, 11 nagy és 7096 apró szigeten terül el. A szigetek közül 466-nak a területe haladja meg a 2,5 négyzetkilométert, és mintegy 800 lakott. A legnagyobb szigetek Luzon, Mindanao, Samar, Negros, Palawan és Panay. A szigetek felszínét nagyrészt vulkanikus kőzetek borítják, területükön megközelítően 3000 m magasságig emelkedő hegylánc vonul végig (legmagasabb pontja a 2954 méteres Apo). A részben működő vulkánokból álló hegyvidék és a tenger között termékeny, jól öntözött síkságok terülnek el. A hegyvidékeken gyakori a teraszos földművelés, 400–500 m magasságig kiterjedt területeket borítanak trópusi őserdők.

A sűrű vízhálózatot rövid, bő vízű folyók alkotják. Legjelentősebb folyója a Luzon szigeti Cagayan.

A Fülöp-szigetektől keletre található a világ egyik legmélyebb tengerárka, a Fülöp-árok, amelynek mélysége eléri a 10 830 métert.

A szigetek éghajlatát a délnyugati monszun és az északkeleti passzát egyaránt alakítja. Az ország a legtöbb esőt a monszun időszakában, júniustól szeptemberig kapja. Az átlagos évi csapadékmennyiség 3000 mm, az átlaghőmérséklet 26–27 °C. Monszunváltáskor gyakran sújtják tájfunok.

Népesség. Lakosságának 90%-a filippino, Fülöp-szigeteki maláj. A főbb népcsoportok ezen belül a visaya (43%), a tagal (20%) és az ilokan (14%). Ezenkívül még 40 különböző néptörzs tagjai – köztük 600 000 negrito őslakos – élnek az országban. A kínaiak száma kb. 400 000. Spanyolok és indiaiak is találhatók kisebb számban.

A filippíno a tagal népcsoport nyelvjárására, a tagalogra épülő új nyelv. A lakosság mintegy 40%-a beszél angolul, a spanyol nyelv használata visszaszorulóban van. 77 törzsi nyelvet beszélnek a szigeteken, közülük 9 jelentős.

A lakosság legnagyobb része viszonylag kis területen, elsősorban Luzon középső részén koncentrálódik.

A lakosság 90%-a keresztény (85%-a római katolikus), mintegy 7%-nyi muzulmán (moro) él főleg a déli területeken, megközelítőleg 400 000 lakos különböző animista vallások követője és kis számban lakják buddhisták.

Államszervezet. Az alkotmány képviseleti rendszerű kormányzást ír elő, amelyben a törvényhozói hatalom a közvetlen szavazással 6 évre megválasztott egykamarás nemzetgyűlést illeti meg, a végrehajtó hatalmat pedig a nemzetgyűlés által megválasztandó miniszterelnökre bízzák. 1972 óta rendkívüli állapot van érvényben, és az alkotmány számos rendelkezését felfüggesztették. Ferdinand Marcos államfő és miniszterelnök teljhatalmat élvez, időbeli korlátozás nélkül. Ő a hadsereg főparancsnoka is. Kinevezett kormányra támaszkodik. A jelenlegi ideiglenes nemzetgyűlésnek 200 tagja van, közülük 165 választott képviselő; a fennmaradó 35 helyet a kormány Marcos által kijelölt 20 tagja, valamint 14, az ifjúsági, mezőgazdasági és munkásszervezetek által közvetve megválasztott képviselő tölti be, 1 mandátum pedig Marcosé.

Történelem, politika. A Fülöp-szigetek őslakosságát az ausztronéz népcsaládhoz tartozó sötét bőrű negritók alkották. A későbbi maláj betelepedők a szigetek belsejébe szorították vissza őket. A XIV–XVI. században a Fülöp-szigeteken több feudális fejedelemség állt fenn. Mielőtt a spanyolok felfedezték a szigeteket, a bennszülött filippínók már kapcsolatba kerültek Indiával, Kínával és Arábiával. Az első európai, aki Cebu, illetve Mactan szigetén patra szállt, a spanyol szolgálatban álló portugál Magellán volt 1521-ben. Az 1529-es zaragozai szerződés, amelyben Spanyolország és Portugália befolyási övezetekre osztotta a világot, a Fülöp-szigeteket Spanyolországnak juttatta. Az ország 1565-ben került spanyol uralom alá. A gyarmati rendszer kiépítésében jelentős szerepet játszottak a katolikus szerzetesrendek.

A gyarmati uralom ellen hosszú függetlenségi harc kezdődött, amely fegyveres felkelésbe csapott át, és 1898-ban kikiáltották a Fülöp-szigeteki Köztársaságot. Időközben azonban kitört a spanyol–amerikai háború, és a szigeteken amerikai csapatok szálltak partra. Az 1898-as spanyol–amerikai békeszerződés a Fülöp-szigeteket az Egyesült Államoknak juttatta. A tovább küzdő hazafiak alulmaradtak az amerikai katonai túlerővel szemben.

Az első világháború után fellendült az Amerika-ellenes nemzeti mozgalom. Nyomására az Egyesült Államok 1934-ben autonómiát adott a Fülöp-szigeteknek, s tízéves átmeneti időszak után függetlenséget ígért.

A második világháborúban a Fülöp-szigetek az elsők között – 1942 májusában – esett áldozatul a japán agressziónak. A megszállás ellen széles körű partizánháború bontakozott ki, amelyet az 1930-ban megalakult kommunista párt vezetett. A japánellenes felszabadító hadsereg közvetlenül a japánok elűzése után az amerikaiak helyreállított hatalma ellen fordult.

1946-ban a Fülöp-szigeteket független köztársasággá nyilvánították, az Egyesült Államokkal azonban több, 25 évre szóló szerződés révén továbbra is szoros gazdasági és katonai kötelékek kapcsolták össze. Amerika többek között támaszpontokat bérelhetett az ország területén, korlátlan használati joggal. Az ötvenes évektől egyre erősödött az Egyesült Államokkal kötött gazdasági és katonai egyezmények felülvizsgálását követelő mozgalom. 1959-ben az Egyesült Államok kénytelen volt csökkenteni támaszpontjainak számát és bérleti idejét.

A függetlenség elnyerését követő időszak elnökei, csupán az Egyesült Államok és a földbirtokos osztály érdekeit tartva szem előtt, keveset tettek a paraszti többség helyzetének javításáért, a belső zűrzavar és a politikai erőszak megfékezéséért. Az ország belesodródott a koreai és a vietnami háborúba is. Az 1965-ös választásokon az addig hatalmon levő Liberális Párt vereséget szenvedett, és a Nacionalista Párt jelöltje, Ferdinand Marcos alakított kormányt. Meggyorsult a gazdaság fejlődése, viszonylagos prosperitás bontakozott ki. A hatvanas évek végén azonban ismét növekedett a belső feszültség, heves diákmegmozdulások zajlottak le a legmagasabb szintekig terjedő korrupció és az amerikaiak vietnami háborújának támogatása ellen. A gazdasági bizonytalanság is fokozódott. A hetvenes évek elején megélénkült a gerillatevékenység. Északon a kínai befolyás alatt álló kommunista párt katonai szervezete, az Új Népi Hadsereg, a déli tartományokban az arab országok és Malaysia támogatását élvező muzulmán szeparatista mozgalom, a Moro Nemzeti Felszabadítási Front lépett fel a kormány ellen. 1972 szeptemberében, mielőtt kitöltötte volna az alkotmányban addig megengedett kétszer négyéves hivatali idejét, Marcos elnök a felforgató tevékenység megszüntetésének és a mélyreható reformok szükségességének címén rendkívüli állapotot hirdetett ki. Feloszlatták a törvényhozást, letartóztatták az ellenzéki vezetőket, szigorú cenzúrát vezettek be, és felszámolták a földbirtokosok magánhadseregeit. 1973-ban módosították az alkotmányt, amely időbeli korlátozás nélkül szentesítette Marcos teljhatalmát. 1973-ban, 1975-ben, 1976-ban és 1977-ben népszavazáson erősítették meg a rendkívüli állapotot és az elnöki kormányzat fenntartását. 1976-ban az alkotmány újabb módosításával ideiglenes nemzetgyűlés felállítását irányozták elő. A választásokra – többszöri halasztás után – 1978 áprilisában került sor, s ezeken politikai pártok és csoportok is indulhattak. A 165 választott képviselő közül 152-en Marcos Mozgalom az Új Társadalomért pártjának (NSM) tagjai. Az ellenzéki pártok kétségbe vonták az eredményt. A tiltakozásokra a politikai tevékenység újabb szigorítása volt a válasz, a korlátozásokon csak a nemzetgyűlés megnyitásakor (1978. június) enyhítettek.

1976 végére a kormány jelentős sikereket könyvelhetett el az Új Népi Hadsereg elleni harcban, a szervezet vezetőit is elfogták; a moro lázadás azonban 1972 után fokozatosan polgárháborúvá szélesedett. A két fél között már több ízben megszakadt tárgyalások 1976-ban Líbia közvetítésével tűzszüneti megállapodáshoz vezettek, és autonómiatervet dolgoztak ki. Az érintett 13 déli tartományban (itt összesen 2 000 000 muzulmán és 4 000 000 keresztény él, s csak 5 tartományban vannak többségben a muzulmánok) 1977-ben népszavazást tartottak arról, hogy a térség muzulmán vezetésű autonóm területet alkosson-e. Hivatalos adatok szerint ezt a szavazóknak csaknem 90%-a elutasította, és a harcok ismét fellángoltak.

A hetvenes évek közepétől a Fülöp-szigetek igyekezett megszabadulni az egyoldalú amerikai orientációtól és javítani kapcsolatait egyebek között a szocialista országokkal, sőt Vietnammal is. Kilátásba helyezték az ország területén levő amerikai támaszpontok felszámolását is, később azonban módosult álláspontjuk, és Amerikának 1979-ben sikerült megállapodnia a Marcos-kormánnyal arról, hogy bár az ország szuverenitása ezentúl a bázisokra is kiterjed, azokat korlátozás nélkül használhatja katonai célokra.

Vietnammal és Kínával 1978-ban elvi megállapodás jött létre a vitás kérdések (így a Spratly-szigetek hovatartozása) békés úton való rendezéséről. Kína igyekszik erősíteni kapcsolatait a Fülöp-szigetekkel, egyebek között évi 1 200 000 t nyersolajat szállít neki.

A párttevékenység 1978. januári újraengedélyezése óta számos politikai párt működik, de tényleges befolyása csak az elnök felesége, Imelda Marcos által vezetett Mozgalom az Új Társadalomértnak van. Az ellenzék élén a Népi Erő Mozgalom áll.

A Fülöp-szigetek tagja az ASEAN-nak, az Ázsiai és Csendes-óceáni Tanácsnak és a Colombo-tervnek.

Gazdaság. A Fülöp-szigetek a dinamikusan fejlődő országok közé tartozik, a bruttó nemzeti termelés növekedési üteme az utóbbi években 7% körül van. Az egyéb ágazatok gyors fejlődése ellenére ma is döntően mezőgazdasági ország, 1975-ben a mezőgazdaság adta a bruttó nemzeti termék 30%-át, 1976-ban a munkaerő-állomány 52%-át foglalkoztatta. Az ország területének 48%-át művelik meg, az átlagos gazdaság nagysága 3,21 ha. A belső fogyasztás szempontjából a rizs és a kukorica a fő termény. 1973-ban a kormány programot hirdetett meg a rizshozamok növelésére és az önellátás megteremtésére ebből a terményből. A 700 000 parasztot érintő földreformprogram, a termelési hitelek, a műtrágyajuttatás is elsősorban ezt a célt szolgálták. 1977-ben a rizstermés első ízben fedezte a belső fogyasztást. A fő mezőgazdasági exportcikk a cukornádból nyert cukor, ezt követi a kopra és a kakaóvaj. A manilakender termesztésében az első helyen áll a világon (1976: 133 600 t). Számottevő mennyiségben termelnek továbbá dohányt, kókuszdiót, kávét, gyümölcsöt, földimogyorót és kaucsukot. Az állattenyésztés fejletlen. Jelentős szerepet tölt be a halászat, majdnem 1 500 000 tonnás évi hozammal, valamint a fakitermelés.

Ásványkincsei még jórészt feltáratlanok, bár a külföldi tőkét elsősorban a bányaiparba ruházták be. Legértékesebb ásványa a rézérc, de számottevő a nikkel-, arany-, ezüst-, vas-, mangán- és krómtermelés is. 1976-ban nemzeti szénprogramot fogadtak el az olajtól mint fő energiaforrástól való függés csökkentésére.

Az ipar a bruttó nemzeti termék mintegy 25%-át adja, és a munkaerő 15%-át foglalkoztatja (1975). Viszonylag fejlett ága az élelmiszeripar (cukorgyártás), a dohányfeldolgozás, a textilipar, az olajfinomítás, valamint a fafeldolgozás. Nagy szerepe van a háziiparnak. A belső piac a legtöbb ipari terméket felszívja.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 415 dollár (1976).

A belső forgalmat jórészt a viszonylag sűrű buszhálózat bonyolítja le. Az ország közútjainak hossza összesen 112 881 km (1976), ennek csak csekély hányada aszfaltozott. A vasútvonalak hossza 1136 km (1976), ebből 1057 km Luzon, a többi Panay szigetén. Fontos szerepe van a szigetközi hajózásnak és a repülésnek. Az országnak több belföldi és nemzetközi repülőtere van.

Fő külkereskedelmi partnere már több mint fél évszázada az Egyesült Államok, de hasonló volumenű forgalmat bonyolít le Japánnal is. Szoros kereskedelmi kapcsolatot tart fenn továbbá az EGK-val, Ausztráliával és Kínával. Dinamikusan növekvő exportjában a cukor, a kakaóvaj, a kopra, a banán, az ananász, a fa és a réz játssza a fő szerepet, importjában a gépek és berendezések, a kőolajtermékek, a vegyi anyagok, a szemes termények és a textiláruk dominálnak.

A kormánynak az a célja, hogy az exporton belül növelje a kész- és félkész termékek részarányát.

Oktatás, egészségügy. Minden elemi iskolában ingyenes az oktatás. 1974 óta az elemi és középiskolákban két nyelven – filippíno és angol – tanítanak, s ahol szükséges, arab nyelven is. Az első és a második osztályban használják a körzet helyi nyelvét is. A tízévesnél idősebb állampolgárok 86,5%-a tud írni-olvasni. Az országnak 43 egyeteme van.

Egészségügyi hálózata viszonylag fejlett, 1500 lakosra jut egy orvos, 913-ra egy kórházi ágy (1975). Mozgó orvosi rendelők járják a vidéket. A várható életkor férfiaknál 57, nőknél 60 év. Az országban állami betegbiztosítási és nyugdíjrendszer van érvényben, a munkavállalók hozzájárulásával.

HONGKONG

/HONGKONG GYARMAT/

Területe: 1052 km²

Lakosainak száma: 4 606 300 (1978)

Közigazgatási központja: Victoria;

501 680 lakos (1976)

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: hongkongi dollár

Brit koronagyarmat.

Természeti viszonyok. A Dél-kínai-tengerbe nyúló Kowloon (Csiulung) félszigeten, illetve az ennek közelében fekvő Lan Tao és Hongkong szigeten, valamint több kisebb szigeten terül el. Hongkong szigetét a szárazföldtől keskeny tengerszoros választja csak el, a Távol-Kelet egyik legjobb mélyvizű kikötőjét nyújtva. Területének jelentős része meredek és terméketlen hegyoldal. A súlyos területhiány enyhítésére 1945 óta 1080 hektárnyi szárazföldet hódítottak el a tengertől.

Éghajlata szubtropikus. Az évi középhőmérséklet 21 °C. Az átlagos csapadékmennyiség 2200 mm, amelynek zöme május és szeptember között hullik le. A száraz téli hónapok vízhiánya víztárolók, tengervíz-sótalanító telepek építését és víz importálását teszi szükségessé.

Népesség. Lakosságának 98%-a kínai, 1%-a európai. Néhány ezer indiai él még az országban. A japán megszállás idején erősen csökkent a lakosság, a második világháború óta viszont, főleg a Kínai Népköztársaságból, igen sok bevándorló érkezik (a népességnek mindössze 59%-a a született hongkongi). A népesség 41%-a 20 évesnél fiatalabb. A gyarmat egyes körzetei a világ legsűrűbben lakott területei közé tartoznak, Kowloon Mong Kok negyedében 154 677 ember jut egy négyzetkilométerre, és az átlagos népsűrűség is 4380 fő/km².

Bár a hivatalos nyelv az angol, sokan beszélik a kantoni kínai nyelvjárást, és szinte mindenki érti a kinai irodalmi nyelvet.

A kínai lakosság túlnyomó része buddhista, sok híve van a konfucianizmusnak és a taoizmusnak is. A keresztények száma csaknem félmillió, s számos mohamedán és zsidó vallású hongkongi is van.

Államszervezet. Brit koronagyarmat, az államfő az angol királynő. Az adminisztratív teendőket kinevezett kormányzó látja el, aki minden fontos kormányzati ügyben konzultál a 15 tagú végrehajtó tanáccsal, a gyarmat törvényeit és a közkiadások megoszlását illetően pedig a törvényhozó tanács állásfoglalására támaszkodik. A törvényhozó tanács munkájában a végrehajtó tanács 4 tagja, valamint 16 más hivatalos és nem hivatalos személyiség vesz részt.

Történelem, politika. Hongkong szigetét az első ópiumháború után, 1842-ben, a nankingi szerződés értelmében kapták meg az angolok, a Kowloon félsziget déli részét pedig 1860-ban szerezték meg. A brit gyarmatosítók az 1898-ban Kínára kényszerített, 99 évig érvényes bérleti szerződésben jogot nyertek a Kowloon félsziget északi részének és további több mint 30 szigetnek a birtoklására is – ezeket Új Területeknek (New Territories) nevezték el. A második világháború alatt Hongkong japán megszállás alá került, 1945-ben visszaállították az angol kormányzatot.

A Kínai Népköztársaság kormánya 1949-ben kijelentette, hogy nem ismeri el a Hongkongra vonatkozó egyenlőtlen szerződéseket. Ugyanakkor – mivel az amerikaiak kezdeményezte embargó miatt csak hongkongi közvetítéssel juthatott számtalan létfontosságú nyugati termékhez – nem sietett felbontani a bérleti szerződést. Bár a hetvenes években megindult a közvetlen kereskedelem Kína és a nyugati országok között, Hongkong a KNK második legfontosabb kereskedelmi partnere maradt, s még ma is jelentős szerepe van Kína dollárbevételének biztosításában. A KNK tulajdonában levő hongkongi vállalatok évi haszna megközelíti a 100 millió dollárt, és a Hongkonggal és Hongkongon keresztül lebonyolított ügyletek 1978-ban már 2,8 milliárd dollár hasznot biztosítottak Kínának.

1979-ben Hongkongot a Vietnamot csónakokon illegálisan elhagyó hoák és – legális és illegális – kínai bevándorlók hulláma árasztotta el. Ez nagy terheket rótt a gyarmat gazdaságára.

Politikai szervezetei közül említést érdemel a Reformklub és a Polgáregylet, amelyek mérsékelt alkotmányos változtatásokat szorgalmaznak a hongkongi kormányzatban. Szorosabban pártjellegű alakulat a Demokrata Önkormányzati Párt (baloldali irányzatú), a Hongkongi Munkáspárt (mérsékelt baloldali szervezet), valamint a Szociáldemokrata Párt (irányítása alatt működik a 120 000 tagot számláló Hongkong és Kowloon Szakszervezeti Tanács). A tajvani bázisú Kuomintangnak is vannak szervezetei. Kommunista szervezetek is működnek.

Gazdaság. Hongkong gazdasága dinamikusan fejlődik. Szabadkereskedelmi övezet, a világ egyik fő átrakókikötője. Gazdasági életében kiemelkedő jelentősége van a kereskedelemnek, a reexportnak; a hongkongi bankok és kereskedőházak fiókjai az egész Távol-Keletet behálózzák. Emellett ipari termékek eladásából származik a teljes exportjövedelem háromnegyede. A mezőgazdaság – a földterület szűkössége és a természeti adottságok miatt – alárendelt szerepet játszik.

A döntően exportra termelő iparban a kisipari műhelyek tömegétől a modern, bonyolult gyárkomplexumokig terjed a skála. A nagyfokú telekhiány miatt az ipari üzemek, különösen a könnyűiparban, gyakran toronyépületekben kapnak helyet. Az iparban dolgozik a munkaerő 43%-a (1978). A vezető iparág a textilipar, amely az ipari munkásoknak mintegy felét foglalkoztatja, és a hazai termékek exportjának 47%-át adja. Az egy főre jutó textiltermelésben Hongkong megelőzi a világ összes többi államát. Fontos könnyűipari ágazat továbbá az elektrotechnikai cikkek (tranzisztoros rádiók, tranzisztorok, diódák, félvezetők, integrált áramkörök, elektronikus zsebszámológépek), digitális órák, fényképezőgépek, játékok, ékszerek, apró vegyes iparcikkek, cipők stb. gyártása. A nehéziparban a hajógyártás és -javítás, a repülőgépgyártás, valamint a vas- és acélgyártás játssza a fő szerepet.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 2230 dollár (1976).

Mindössze 61 kilométernyi vasútja van, ebből 35 km a Kowloon és a kínai határ között kiépített vonal. Ezen az átmenő személyforgalom 1949 óta szünetel, a határon az utasoknak másik vonatba kell átszállniuk, a posta- és tehervagonok azonban átrakodás nélkül haladhatnak tovább. A vasutat most korszerűsítik. A belső forgalom lebonyolítására buszok, villamosok, kompok hálózatát építették ki, és 1980-ra elkészült a metró is. Beton- vagy aszfaltborítású közútjainak hossza 1092 km. A hongkongi repülőtér nagy forgalmat bonyolít le. Gyors ütemben növekvő kereskedelmi flottájának befogadóképessége megközelíti a félmillió bruttóregisztertonnát.

Legfontosabb felvevőpiaca az Egyesült Államok (39%), az EGK-országok (21%), valamint Ausztrália, Japán és Kanada. Importjában létfontosságúak az élelmiszerek, nyersanyagok, kőolajtermékek és termelési eszközök. Még az ivóvizet is jelentős részben Kínából vásárolják. Legfontosabb szállítói Japán, Kína, az Egyesült Államok, Tajvan, Szingapúr és Nagy-Britannia. Az import értéke meghaladja az exportét, a hiányt részben a szállítási és biztosítási ügyletek, a hajójavítás és a kikötői szolgáltatások jövedelmei, a turizmus, valamint a külföldön élő hongkongi kínaiak átutalásai fedezik, jórészt azonban az átmenő kereskedelem bevétele. Vámot csak a dohányra, az olajtermékekre és a szeszes italokra vetnek ki.

Oktatás, egészségügy. 1965 óta megkétszereződött az elemi iskolai férőhelyek száma, ezzel minden gyermek számára biztosították az alapfokú képzésben való részvételt. Az iskolák többsége állami ellenőrzéssel és állami támogatással működik, az oktatás ezekben az intézményekben ingyenes. 3 állami tanítóképzője és 3 egyeteme van. A nappali tagozatos egyetemi hallgatók száma 15 300 (1978).

Az egészségügyi hálózat fejlesztésére az utóbbi időben nagy figyelmet fordítottak. A gyarmaton 1978-ban csaknem 3000 orvos dolgozott, 1000 főre 4,4 kórházi ágy jutott.

INDIA

/INDIAI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 3 287 590 km²

Lakosainak száma: 638 390 000

(1978, becslés)

Fővárosa: Új-Delhi; 301 800,

elővárosokkal 3 647 000 lakos (1971)

Hivatalos nyelve: hindi

Pénzneme: rúpia

Természeti viszonyok. India területe természetes szubkontinenst alkot; északon a Himalája hegyvonulata, nyugaton az Arab-tenger, keleten pedig a Bengáli-öböl övezi, déli része benyúlik az Indiai-óceánba.

Területe három nagy természeti egységre bontható: a Himalája fiatalkorú lánchegységének vidékére, az Észak-indiai-alföldre, valamint az ettől délre fekvő Hindusztáni-félszigetre és Dekkán-fennsíkra. Indiához tartozik az Arab-tenger és a Bengáli-öböl néhány kisebb szigete is.

Indiát a Himalája 2400 km hosszú és az Alpoknál kétszerte szélesebb vonulatai választják el Belső-Ázsiától. Az ország legmagasabb pontja a Kanchendzönga (8597 m). A Magas-Himalája gerincéről hatalmas gleccserek ereszkednek alá.

Az Észak-indiai-alföld részei a Pakisztánnal határos területen Pandzsáb, a Thar sivatag, a Kutch sós mocsárvidék; keletebbre a Hindusztáni (Gangesz)-alföld és a Nyugat-bengáliai-alföld (ezek az ország legjobb mezőgazdasági területei); keleten pedig a Himalája és a Khasi-hegység közé ékelődő Assami-síkság.

A Dekkán fennsík az ország legnagyobb területi egysége. Nyugati és keleti, kiemelkedő peremei a Nyugati- és a Keleti-Ghatok. A Nyugati-Ghatok és a tengerpart közti keskeny síkság a Malabar-part, a Keleti-Ghatok és a Bengál-öböl közötti partszegély a Koromandel-part.

India legjelentősebb folyói a Gangesz (2506 km), a Brahmaputra, a Narmada, a Godavari, a Krishna és az Indus.

Az ország területének túlnyomó részén trópusi monszun éghajlat uralkodik. A csapadékeloszlást a monszun szabályozza. Három évszak különböztethető meg: december és február között a hűvös időszak, 8–23 °C-os hőmérséklettel; március és május között a forró, száraz nyárelő, amikor az átlaghőmérséklet 28–31 °C; június és november között pedig az esős évszak, amikor az átlaghőmérséklet 3–5 °C-kal alacsonyabb, a levegő páratartalma azonban 90% fölötti. A Khasi-hegység a föld egyik legcsapadékosabb területe (10 000–11 000 mm évente).

Az erdők többsége lombhullató monszunerdő, de az állandóan csapadékos területeken nagy kiterjedésű örökzöld trópusi erdők találhatók.

Népesség. India a világ második legnépesebb állama. Lakossága etnikailag és nyelvileg rendkívül heterogén (összesen 1652 nyelvet beszélnek), és alapvetően két részre oszlik: az indoeurópai, illetve a dravida nyelvcsaládhoz tartozó népekre. Az indoeurópai nyelveket beszélő népcsoportok főként az északi államokat lakják. Közéjük tartozik a hindusztáni (24%), a bihari (10%), a mahrat (7%), a bengáli (6%), a radzsput (4%), a gudzsarati (4%), valamint az orija (3%) népcsoport. A dravida nyelveket beszélő déli népek a következők: tamil (7%), telugu (6%), malajali (3%) és kannara (3%). A lakosság fennmaradó része Himalája vidéki tibeti nyelveket, illetve kis törzsi nyelveket beszél.

A hivatalos nyelv a hindi, de az angolt elismerik közvetítő nyelvként.

Az indiaiak 83%-a hindu vallású, 11,2%-a muzulmán (siita és szunnita), 2,3%-a keresztény, 1,9%-a szikh, 0,7%-a buddhista, 0,5%-a jainista, a fennmaradó töredék Zoroaszter-hivő párszi, illetve különböző törzsi vallások követője.

Államszervezet. Szövetségi köztársaság; 22 szövetségi államból és 9 ún. szövetségi területből áll. Valamennyi államnak önálló törvényhozó, végrehajtó és bírói gépezete van. Az alkotmány meghatározza azoknak a kérdéseknek a körét, amelyekben a szövetségi törvényhozás dönt (pl. külügy, hadügy), illetve amelyekben a szövetségi államok önállóan illetékesek.

A szövetségi törvényhozó hatalom birtokosa a kétkamarás parlament. A felsőház (Államok Tanácsa) 243 tagja közül 231-et a tagállamok parlamentjei közvetve választanak meg 6 évre (2 évenként újítva meg a mandátumok egyharmadát), 12-t pedig az elnök nevez ki. Az 544 tagú alsóház (Nép Háza) képviselői helyei közül 525-öt általános választásokon töltenek be 5 éves mandátummal, 17 helyet a parlament által meghatározott módon a szövetségi területeket képviselő személyek töltenek be, 2 főt pedig az elnök jelöl ki az anglo-indiaiak képviseletében. A végrehajtó hatalom feje az elektori rendszerrel 5 évre választott elnök, aki döntéseit a parlamentnek felelős minisztertanács ajánlásai alapján hozza. Ő nevezi ki a miniszterelnököt és ennek javaslatára a szövetségi kormány többi tagját. Az elnök egyben a fegyveres erők főparancsnoka is.

Történelem, politika. India területén már az i. e. III–II. évezredben fejlett kultúrájú, főként dravida népek éltek. Az i. e. II. évezred vége táján nomád indoárja törzsek igázták le az Észak-Indiában élő őslakosságot. Az i. e. IX. században az indek behatoltak a Gangesz völgyébe is, az i. e. VII. században pedig megkezdődött a Dekkán elfoglalása. A nemzetségi közösség helyébe a faluközösség lépett. Az osztálytársadalom Indiában nem a klasszikus értelemben vett rabszolgaság megjelenésével, hanem a nemzetségi arisztokrácia kiválásával alakult ki. A társadalmi különbségek megszilárdulásával létrejött a kasztrendszer. Négy kasztot különböztettek meg: az árják kasztjait – a brahman (papi), a ksatrija (nemesi-katonai) és a vajsja (szabad parasztok és kézművesek) – s a nem árják alsóbbrendű kasztját, a sudrát. Ezt a társadalmi tagozódást szentesítette az i. e. I. évezred kezdetén uralkodó vallássá lett brahmanizmus, és az i. e. VI. század végén a brahmanizmus ellen fellépő buddhizmus sem vetette el.

Az indiai szubkontinens északi felén az i. e. II. században, Nagy Sándor hadainak kiűzése után alakult meg az első nagy indiai birodalom. Ennek határai a Dekkánig nyúltak. Az ettől délre élő népek korai történetéről viszonylag keveset tudunk, annyi azonban bizonyos, hogy már az i. e. III–I. században kiterjedt kereskedelmi kapcsolataik voltak Afrika, a földközi-tengeri medence, valamint a Távol-Kelet országaival.

A feudalizmus kialakulása Indiában ugyancsak sajátos jegyeket hordoz. A faluközösségek gyakorlatilag nem bomlottak fel, és a házi rabszolgaság rendszere még az újkorban is fennmaradt. Erre a rendszerre épült rá a katonai-hivatalnoki nemesség javára történt földadományozásokkal kialakított földbirtokos arisztokrácia uralma. Ez az osztály a központi hatalom gyöngeségét kihasználva mind újabb kiváltságokat szerzett. A társadalom másik pólusán viszont a vajsja kasztba tartozó szabad parasztok jelentős tömege függő helyzetbe került, és a sudrák kasztjába süllyedt. A sajátos társadalmi munkamegosztás folytán ebben az időszakban jött létre az ún. érinthetetlenek (páriák) jogfosztott kasztja.

A politikai széttagoltság, a különálló királyságok rivalizálása, az erős osztályellentétek a hódító szándékoktól vezérelt szomszédos hatalmak könnyű zsákmányává tették Indiát, amely az i. sz. XI. századtól sorozatos mohamedán hódító hadjáratok szenvedő alanyává vált. Az iszlám hatalma a delhi szultánság megalakulásakor, a XII. században volt delelőjén, s csupán a XVI. század első felében, a kabuli fejedelem seregeinek betörésekor ért véget. Delhiben a nagymogul dinasztia vette át a hatalmat. A nagymogulok azonban nem tudták kiterjeszteni uralmukat a szubkontinens déli területeire, s birodalmuk a XVII–XVIII. században összeomlott.

A birodalom felbomlását a portugál, angol, francia és holland hódítók gyarmati terjeszkedésre használták föl, amitől a belső hanyatlás folyamata még inkább meggyorsult. Az európai gyarmatosítók előtt Vasco da Gama expedíciója nyitotta meg Indiát (1468). A portugálok erődöket építettek, és mintegy száz évre monopolizálták az indiai kereskedelmet. A XVII. században, azt követően, hogy sorra megalakultak a kelet-indiai társaságok, megindult az angol, holland és francia behatolás. Rövidesen heves küzdelem bontakozott ki, mindenekelőtt az angolok és a franciák között, amely végül is az előbbiek győzelmével végződött. A XVIII. század közepén Anglia már egész India gyarmatosításához hozzáfogott, s ez a folyamat a XIX. század közepére zárult le, miután az angolok leverték a pandzsábi szikhek felkelését, majd a szipojlázadást. Indiát 1858-ban koronagyarmattá nyilvánították. A gyarmattartók a brit iparcikkek óriási felvevőpiacává tették az országot, szétrombolva ezzel a faluközösségek kézműiparát, s bevezették a földmagántulajdont. Így létrejöttek a tőkés termelési viszonyok kialakulásának feltételei.

Az angol beavatkozás felbomlasztotta az elavult társadalmi berendezkedést, ugyanakkor súlyosbította is az éhínségektől, járványoktól szenvedő hatalmas tömegek életkörülményeit. A gyarmati gazdasági szerkezet a birtokos osztályok elégedetlenségét is kiváltotta, s ezzel kialakult a nemzeti erők összefogásának lehetősége.

Az angolellenesség eleinte elszigetelt helyi felkelésekben nyilvánult meg. 1885-ben megalakult az Indiai Nemzeti Kongresszus, amely kezdetben a mérsékelt polgári értelmiség befolyása alatt állt, majd az 1905-ös és 1917-es oroszországi forradalmak hatására egyre radikálisabb nézeteket tett magáévá, és tömegpárttá szélesedett. A Nemzeti Kongresszus a húszas években Mahatma Gandhi eszméinek befolyására elfogadta az „erőszak nélküli harc" módszerét. Ezzel a párt megszerezte a viszonylag gyorsan fejlődő nagypolgárság támogatását is. A kommunista mozgalom, a munkás- és parasztpártok és a szakszervezetek ugyanakkor a forradalmi harc bármely formájának alkalmazását helyeselték. A függetlenségi mozgalommal szemben az angol gyarmattartók a fegyveres erőszak mellett felhasználták a hindu–mohamedán ellentéteket is. 1906-ban a brit indiai kormány támogatásával megalakult a Muzulmán Liga.

A második világháború után Anglia kénytelen volt feladni közvetlen gyarmati uralmát. 1947-ben – a vallási alapon kettéosztott India gyarmatból – megalakult India és Pakisztán domínium.

Az örökölt nehézségeken kívül a két új államnak az ország kettészakításával járó új feltételek további gazdasági problémákat okoztak. A mesterségesen szított vallási ellentétek 1947–1948-ban pogromokhoz vezettek, és emiatt mintegy 12 millió menekült lépte át a határokat. Nem sikerült rendezni a korábban önálló fejedelemség, Dzsammu és Kasmír hovatartozását sem, s ez hosszú időn át (1947-ben, 1965-ben és 1971-ben fegyveres konfliktusba torkolló) vitákat okozott India és Pakisztán között.

1947-ben a nemzeti burzsoáziát képviselő Dzsavaharlar Nehru került a Nemzeti Kongresszus által alakított kormány élére. 1950-ben kikiáltották a köztársaságot, de az ország tagja maradt a Brit Nemzetközösségnek. Polgári parlamenti rendszert, új alkotmányt léptettek életbe (ez többek között megtiltotta az „érinthetetlenek" megkülönböztetését, kimondta a nők törvény előtti egyenlőségét). Annak ellenére, hogy a parlament 1954-ben a „szocialista minta szerinti társadalom" megvalósítását tűzte ki célul, India a tőkés fejlődés útjára lépett. A földreform a földbirtokosok ellenállása miatt igen lassan és felemás módon valósult meg, és bár 1958-ban – kompenzáció fizetése mellett – eltörölték a nagybirtokrendszert, a tőkehiány, az uzsorarendszer, az elmaradott termelési módszerek továbbra is visszafogták a mezőgazdaság fejlődését. Erőteljesen növekedett az állam gazdasági szerepe (állami gazdasági tervezés, bizonyos iparágak állami monopóliuma stb. révén) egy mind határozottabban államkapitalista rendszer keretében. A nehézipar gyors ütemű fejlesztése, a korszerű iparágak megjelenése ugyanakkor nem az egész gazdaság kiegyensúlyozott fejlődésére támaszkodott; óriási ellentétek alakultak ki az egyes vállalatok, iparágak, gazdasági körzetek színvonala között, válságba döntve hagyományos iparágakat, felborítva a foglalkoztatottság szerkezetét, ami egyebek között túlzsúfolt városi agglomerációk kialakulásához és a munkanélküliek seregének összpontosulásához vezetett.

A Nemzeti Kongresszusnak hosszú időn át biztos pozíciói voltak a parlamentben. Helyzete megingásának első jelei 1969-ben mutatkoztak, amikor kivált belőle az ún. szindikalista szárny. 1973-ban a súlyos élelmiszerhiány, a diákok elégedetlensége és a helyi kormányok tehetetlensége sok államban erőszakos megmozdulásokhoz vezetett, és szeparatista törekvések is jelentkeztek. Tiltakozó mozgalom indult továbbá a hivatalos szervekben és a kormányzó Nemzeti Kongresszusban elterjedt korrupció, valamint az ún. belbiztonsági törvény ellen. Indira Gandhi kormányfőt azzal vádolták, hogy az 1971-es választásokon csalással szerezte meg képviselői mandátumát, s 1975 júniusában a bíróság hat évre eltiltotta választott tisztsége betöltésétől. Indira Gandhi ekkor rendkívüli állapotot hirdetett ki, amely lehetővé tette a burzsoázia őt támogató csoportjának, hogy gyakorlatilag nyílt diktatúrát valósítson meg, s megsemmisítse a demokratikus szabadságjogokat.

1977 márciusára Indira Gandhi választásokat írt ki, amelyeken az Indiai Nemzeti Kongresszus és személy szerint ő súlyos vereséget szenvedett. Morardzsi Deszai vezetésével a Dzsanata Párt alakított kormányt, néhány más párt támogatásával. Fokozatosan leépítették a rendkívüli állapot önkényuralmi apparátusát, megváltoztatták a gazdasági prioritásokat, a hangsúlyt a mezőgazdaság fejlesztésére, a sok munkáskezet foglalkoztató kisipari termelés támogatására helyezve; folytatták a korszerű nagyipar fejlesztését is, de elsősorban azokon a területeken, amelyeken az nem fenyegette, sőt bővítette a munkalehetőségeket. A heterogén elemekből összetevődő, belső viszályoktól gyengített Dzsanata Párt azonban nem tudta kihasználni kezdeti sikereit, és miután számos képviselőjének kilépése miatt kisebbségbe került, 1979 júliusában Deszai lemondott. Alig egy hónapig élt az őt követő Csaran Szingh-kormány. Az 1980 januárjában megtartott választásokon Indira Gandhi pártja győzelmet aratott. Néhány hónappal később több északkeleti államban, illetve szövetségi területen zavargások törtek ki. A központi kormány csapatokat vetett be a rend helyreállítására, ugyanakkor tárgyalásokat kezdeményezett az ellenzéki erőkkel.

A főbb pártok a következők: a Dzsanata Párt, amely az 1977-es választásokra alakult heterogén pártszövetség tagjaiból (Dzsana Szang Párt, Indiai Nemzeti Kongresszus – Ellenzéki Szervezet, Indiai Szocialista Párt, az önmagában is kisebb pártokat tömörítő Indiai Néppárt, a Kongresszus a Demokráciáért) jött létre, és amely 1977-től 1979-ig India Kommunista (marxista) Pártjának támogatásával kormánypárt volt; az Indiai Nemzeti Kongresszus, amely 1977-ig volt kormányon; az Indiai Nemzeti Kongresszus – „I", az Indira Gandhi volt miniszterelnök vezetésével belőle kivált szárny; a szeparatista Dravida Haladó Szövetség; India Kommunista Pártja (belőle vált ki 1964-ben a már említett Kína-barát India Kommunista [marxista] Pártja); India Kommunista (marxista–leninista) Pártja, amely India Kommunista (marxista) Pártjából vált ki 1967-ben, és az előbbivel ellentétben továbbra is támogatja Kína politikáját; valamint az ún. Világi Dzsanata Párt, amely Csaran Szingh vezetésével, több más párt támogatásával alakított kormányt a Deszai-kormány bukása után.

India kiegyensúlyozott kapcsolatok fenntartására törekszik mind a Szovjetunióval (vele 1971-ben béke-, barátsági és együttműködési szerződést is aláírt), mind az Egyesült Államokkal.

Magának követeli Dzsammu és Kasmír Pakisztán és Kína által megszállt részeit (amelyek révén Afganisztánnal is közvetlen határa lenne, megszűnne viszont a közvetlen kapcsolat Pakisztán és Kína között). Pakisztánnal mindmáig igen korlátozottak a kapcsolatai. Az 1971-es háború után, amelyben Pakisztán elvesztette keleti tartományát, s ez India segítségével Banglades néven függetlenné vált, öt év telt el, míg helyreállították a diplomáciai kapcsolatokat; s bár a Deszai-kormány idején mindkét részről történt óvatos kezdeményezés a viszony javítására, ez még nem vezetett fordulathoz. Kínával ugyancsak vívott már háborút India, 1962-ben, aminek közvetlen előzménye Tibet kínai részről történt megszállása (1959) és Goa indiai részről történt bekebelezése (1961) volt. Az indiai védnökség alatt álló, a kínai–indiai konfliktusban többször is szerepet játszó Sikkimet 1975-ben 22. tagállamként beolvasztották Indiába. A hetvenes évek második felében a kínai–indiai viszony is javult, 1977-ben elhatározták, hogy a kapcsolatok javítása érdekében leveszik a napirendről a határvitát, a Vietnam ellen indított kínai támadás azonban véget vetett e folyamatnak. Banglades létrejöttében és a háborús pusztítás okozta súlyos károk enyhítésében Indiának döntő szerepe volt, Mudzsibur Rahman meggyilkolása után azonban megromlottak a két ország kapcsolatai, és csak a hetvenes évek második felében normalizálódtak. 1977-ben megállapodással zárult a hosszú múltra visszatekintő vita a Gangesz vizének megosztásáról.

India egyik alapítója és máig egyik legtekintélyesebb résztvevője az el nem kötelezett országok mozgalmának. Tagja a Brit Nemzetközösségnek, a Colombo-tervnek, vámegyezményt írt alá az EGK-val.

Gazdaság. Fejlődő agrár-ipari ország. A túlnyomórészt fejletlen mezőgazdaság a munkaerő 70%-át foglalkoztatja, a nemzeti jövedelemnek 43%-át adja (1977). A falusi lakosság 22%-ának nincs földje, a 71 000 000 falusi parasztgazdaság átlagos földterülete 2,63 ha, de ezen belül 62% 2 hektárnál, 34% pedig 0,2 hektárnál kevesebb földdel rendelkezik. Kína után Indiában a legnagyobb az öntözött terület, aránya eléri a megművelt földek 28%-át. A folyókból történő vízkivétel lehetőségeit gyakorlatilag teljesen kihasználják, most már csak a monszunok fölös vízmennyiségének visszatartása és tárolása hozhat előrelépést. A vetésterület legnagyobb részén gabonát és takarmánynövényeket termesztenek. India a világ 2. legnagyobb rizstermelő országa, a búzatermelésben a 4. helyen áll. Extenzív műveléssel jelentős mennyiségű teát, gumit, kávét, kakaót, gyapotot, jutát, dohányt és más haszonnövényeket termesztenek. A termés növekedése hosszú ideig elmaradt a lakosság növekedési ütemétől, és az ország nagy mennyiségű gabona behozatalára szorult. A hetvenes évek második felében a mezőgazdaság fokozott támogatása (jelentős részben külföldi segélyekből), a jobb öntözés, a nagyobb mérvű műtrágyafelhasználás, a nagyobb hozamú vetőmagvak alkalmazása („zöld forradalom") és nem utolsósorban a kedvező időjárás kimagasló terméseredményeket hozott. 1977–1978-ban a teljes élelmiszergabona-termés elérte a 120 000 000 tonnát, s ez első ízben tette lehetővé mintegy 23 000 000 tonnás tartalék létrehozását.

Indiában nagy mennyiségben fordulnak elő a legkülönbözőbb ásványok, így a vasérc (22 milliárd tonnát meghaladó készlete világviszonylatban a legnagyobbak közé számít), a bauxit és a feketeszén (122 milliárd t), ezenkívül jelentős a titán-, a mangán-, a króm-, valamint a magnezitkészlet. 1976-ban 43 500 000 t vasércet, 105 000 000 t szenet, 8 620 000 t kőolajat bányásztak. Az ország nyugati partjai mentén nemrégiben feltárt öt olajmező a tervek szerint 1980-tól évi 10 000 000 t kőolajat ad majd. A szénbányászat 1973 óta állami monopólium, a széntermelés fokozására tízéves tervet fogadtak el. 1977-ben teljessé vált az olajipar államosítása. Az ország ennek ellenére energiahiánnyal küzd. Az olajfinomító-kapacitás egyelőre meghaladja a belső termelésből fakadó szükségleteket, ezért bérmunkában külföldi kőolajat finomítanak, a bevételt pedig a kitermelés bővítésére fordítják.

India a világ 10. legnagyobb ipari hatalma, jóllehet a feldolgozó ipar a nemzeti jövedelemnek csak 21%-át termeli, és a munkaerő mintegy 10%-át foglalkoztatja. Az iparon belül igen nagyok a különbségek, a fejlett technológiával dolgozó gyárak és ágazatok mellett jelentős szerepe van a manufakturális és kisiparnak. A monopóliumok szerepe igen nagy. Az állami tulajdonban levő üzemek zömét szovjet segítséggel építették. A mezőgazdasági alapanyagok feldolgozását végző ágazatok mellett a vas- és acélipar, az erősáramú berendezések gyártása, a szerszámgépgyártás és a vegyipar a legfejlettebb. A textiliparnak a legnagyobb a súlya: ebben az ágazatban 900 000 gyári munkás és mintegy 10 000 000 kéziszövő évente 1 000 000 t (több mint 8 milliárd m^2) pamutszövetet állít elő. Jelentős továbbá a selyemipar, a szőnyegszövés, a díszmű- és az ékszerkészítés. A gyáriparban foglalkoztatottakon kívül az országban mintegy 20 000 000 falusi iparos működik. A számottevő fejlődés ellenére, nem kis részben a gyors népességnövekedés miatt, a tényleges munkanélküliek száma 30–50 000 000, s az indiaiak 40%-a él az éhezési szint közelében.

India jelentős külföldi segélyeket kap, a kétoldalú megállapodások alapján nyújtottakon kívül nemzetközi szervezetektől (a Nemzetközi Valutaalaptól, a Világbanktól és – először 1977-ben, az olajáremelés következményeinek enyhítésére – az OPEC-től) is.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke igen kicsiny, 150 dollár (1976).

A vasútvonalak hossza 60 600 km. Az ország folyóinak 8000 kilométernyi szakasza hajózható, elsősorban a Gangeszen és a Brahmaputrán, valamint mellékfolyóikon, a Godavarin és a Krishnán; ebből 2500 kilométernyi járható nagyobb hajók számára is. Kereskedelmi flottája a világon a 17. A közutak hossza kb. 1 300 000 km, ebből 520 000 km szilárd burkolatú. A legfontosabb városokat és határátkelőhelyeket mintegy 30 000 kilométernyi országos főközlekedési út köti össze, ezek egy része autópálya. India részt vesz az egész Ázsiát átszelő, összesen 64 000 kilométernyi nemzetközi autóút építésének előkészítési munkálataiban. Több mint 80 belföldi és 4 nemzetközi (Bombay, Delhi, Calcutta, Madras) repülőtér működik.

India legfontosabb kiviteli cikkei: élelmiszerek (ebből 40% tea), nyersanyagok, gyapot, gyapjú, vasérc és könnyűipari termékek. Importjában az élelmiszerek, nyersanyagok és fűtőanyagok, olajtermékek, vegyszerek, gépek és korszerű ipari berendezések mellett az ipari késztermékek jelentősége a legnagyobb. A mezőgazdaság az exportból 20%-kal, az importból (élelmiszerek, gépek, műtrágya formájában) 25–30%-kal részesedik. Kivitele főleg az Egyesült Államokba, Japánba, a Szovjetunióba, Nagy-Britanniába, az NSZK-ba és Csehszlovákiába irányul, az import döntő része az Egyesült Államokból, Iránból, az NSZK-ból, Japánból, a Szovjetunióból és Nagy-Britanniából származik. Az export értéke 1972 és 1977 között megháromszorozódott, főleg az iparcikkek eladásának ugrásszerű növekedése révén.

Oktatás, egészségügy. 1971-ben a felnőtt férfiaknak 39, a nőknek pedig 19%-a tudott írni-olvasni. Az írástudatlanság arányát azóta sikerült ugyan jelentősen csökkenteni, a nagy népszaporulat következtében ma mégis 35 000 000-val több analfabéta van, mint 10 évvel ezelőtt. 1978-ban tízéves tömegkampányt indítottak annak érdekében, hogy 100 000 000 felnőttet tanítsanak meg írni-olvasni. Az oktatásügy az egyes tagállamok illetékességi körébe tartozik. Kettő kivételével az összes államban elvileg 14 éves korig kötelező az elemi iskola látogatása, amely a 6–11 évesek számára minden államban, a 11–14 évesek számára 12 államban ingyenes. Az alsóbb osztályokban az anyanyelven vagy a helyi nyelven folyik a tanítás, a felsőbb osztályokban rendszerint kötelező az angol nyelv. 1977-ben a 6–11 évesek 80,9%-a, a 11–14 évesek 37%-a, a 14–17 évesek 20,9%-a járt iskolába. Az országban 120 egyetem, 212 egészségügyi, 1572 tanárképző és 3000 egyéb főiskola működik. Az összes diák száma meghaladja a 96 000 000-t, a tanároké nem éri el a 2 800 000-et.

Az egészségügyi ellátás ugyancsak a tagállamok feladatkörébe tartozik, de a szövetségi kormány pénzügyi támogatást nyújt a közegészségügy fejlesztéséhez (így a járványos megbetegedések megelőzését és kezelését szolgáló intézmények működéséhez, a megfelelő szennyvízelvezetés és ivóvíz biztosításához, az alultápláltság megszüntetéséhez). Az egészségügyi rendszer a helyi egészségügyi központok hálózatára épül. 4200 lakosra jut egy orvos, 1616-ra egy kórházi ágy (1975). A várható életkor férfiaknál 50,7 év, nőknél 49,3 év. Nagy erőfeszítéseket tesznek a születésszabályozási módszerek terjesztésére.

INDONÉZIA

/INDONÉZIAI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 1 904 569 km²

Lakosainak száma: 143 000 000 (1977, becslés)

Fővárosa: Djakarta; 5 849 000 lakos (1975)

Hivatalos nyelve: bahasza indonéz (maláj)

Pénzneme: rúpia

Természeti viszonyok. Délkelet-Ázsiában, a maláj szigetvilág több ezer szigetén, valamint Új-Guinea nyugati részén (Nyugat-Irián) helyezkedik el. Szigeteiből 992 lakott. A legjelentősebb s egyben legnépesebb szigetek a központi fekvésű Jáva, továbbá Szumátra, Kalimantan (Borneó), Sulawesi (Celebesz), Madura és Bali. A szigetek többsége egy vulkanikus törésvonalban helyezkedik el. A déli peremszigeteken húzódó magas vulkanikus hegyek legkiemelkedőbb pontja az 5030 m magas Puncak Jaya.

Indonézia folyóhálózata rendkívül gazdag, de hosszú folyók a szigetekre való tagoltság miatt nincsenek. Legnagyobb tava a Toba-tó.

Az egyenlítő áthalad az indonéz szigetvilágon, ennek megfelelően az éghajlat jellegzetesen trópusi. A hőmérséklet évszakonkénti és napi ingadozása csekély, egész évben 25–28 °C az átlaghőmérséklet. Az egyenlítő menti területeken általában évi 1500–2000 mm körüli a csapadék, a déli szigeteken 700 mm alatt marad.

A természetes növényvilág a csapadék mennyiségének és a domborzatnak megfelelően trópusi őserdő (főként Szumátrán, Borneón és Celebeszen), lombhullató monszunerdő és szavanna.

Népesség. A lakosságnak kb. 85%-a indonéz (maláj). A 150 indonéz népcsoporton belül a legjelentősebb a jávai (a maláj népesség 48%-a), valamint a szundai (15%). Mintegy 15%-ot tesz ki a kínai, dajak és pápua lakosság aránya.

Az átlagos népsűrűség 75 fő/km². A népességeloszlás egyenlőtlen, például Jáva szigetén 600 fő/km².

A hivatalos nyelven, a bahasza indonézen kívül több mint 200 nyelvet és dialektust beszélnek.

A lakosság 94%-a mohamedán, 5%-a keresztény, 1%-a hindu, illetve buddhista vallású.

Államszervezet. A legfelső államhatalmi szerv a 920 tagú Népi Konzultatív Gyűlés, amely az alkotmány értelmében 5 évenként legalább egyszer összeül, hogy meghatározza az ország politikájának fő irányait és megválassza az e politika végrehajtásáért felelős elnököt és alelnököt. A Népi Konzultatív Gyűlés magában foglalja a képviselőház 460 tagját is (közülük 360-at választanak, 100-at pedig az elnök nevez ki a hadsereg soraiból). A Népi Konzultatív Gyűlés ülései között a képviselőházat illeti meg a törvényhozás joga, döntéseit az elnök hagyja jóvá. A végrehajtó hatalom feje az elnök, aki kormányfő és a fegyveres erők főparancsnoka is. Ő nevezi ki és váltja le a minisztereket, akik csak neki felelősek. Megbízatása 5 évre szól és újraválasztható.

Történelem, politika. Indonézia a föld egyik legrégebben lakott területe („jávai majomember"). A mai indonézek elődei i. e. 1500 körül Hátsó-Indiából érkeztek a szigetekre. Az őstársadalom felbomlása után a rabszolgaság kezdeti formái terjedtek el. Kedvező földrajzi helyzete révén a szigetbirodalom hamarosan a Kína és India felé irányuló kereskedelem állomása lett. Az i. sz. IV. századtól kezdve indiai kereskedők terjesztették az indiai vallást és kultúrát. Jáván, Szumátrán és Borneón az első államok indiai befolyásra alakult fejedelemségek voltak. A XIV. században sikerült a madzsapahiti birodalomnak jávai központtal a mai indonéz szigetvilág nagy részét uralma alatt egyesítenie. A birodalom hatalma ellen védekező hűbérurak az Indonéziában a XI. század óta növekvő befolyású mohamedán vallást használták fel ideológiai fegyverként. Párhuzamosan az első európai behatolással (XV. század) az indonéz szigetvilágban mohamedán fejedelemségek alakultak ki, és meggyöngült a hindu befolyás.

Az európai kereskedők és hódítók a maguk javára fordították a fejedelemségek vetélkedéseit. A spanyol és portugál gyarmatosítókat a hollandok követték, akik a XVII. század elején kezdték meg indonéziai behatolásukat. Riválisaikat elűzték, 1621-ben megszállták, s hamarosan hódításaik középpontjává tették a jávai Djakartát, majd a XIX. századig folyamatosan uralmuk alá hajtották az egész indonéz szigetvilágot. A szigeteken számos hollandellenes felkelés robbant ki. A kapitalizmus anyaországbeli fejlődése a gyarmat gazdaságának fejlesztését is megkövetelte, jóllehet Indonéziának elsősorban a nyersanyagtermelő szerepét szánták. Az urbanizálódás, az infrastruktúra kiépülése, a közlekedés szervezetté válása meggyorsította a társadalmi fejlődést is, s viszonylag korán, már a XX. század elején megjelentek az első munkásszervezetek. 1914-ben alakult meg az Indiai Szociáldemokrata Unió, ebből vált ki 1920-ban Indonézia Kommunista Pártja. 1926-ban – néhány sikeres sztrájk után – a munkásmozgalom vezetői helyi proletárforradalmak kirobbantását kísérelték meg, helyi szovjeteket hozva létre Jáván és Szumátrán. A felkelések leverése után a kommunista pártot más baloldali pártokkal együtt betiltották. Ebben az időszakban alakult meg Sukarno elnökletével a baloldali orientációjú erőket is tömörítő, nemzeti burzsoá jellegű Indonéz Nemzeti Párt.

1942-ben az országot japán csapatok szállták meg. A legtöbb politikai erő, így az Indonéz Nemzeti Párt is, ezt „ázsiaiak által való felszabadításként" értékelte, hamarosan azonban szembefordult a japánokkal. A nagyszabású ellenállási mozgalom, amelyben igen sok kommunista is részt vett, 1945-ben győzelemre vezetett. Kikiáltották az Indonéz Köztársaságot. Az ellenállás egyik vezetőjét, Sukarnót államelnökké nevezték ki, forradalmi alkotmányt fogadtak el, engedélyezték demokratikus pártok alakítását, és széles körű államosításokba fogtak a külföldi érdekeltségek rovására. A holland fegyveres erők angol támogatással megkísérelték visszaállítani a gyarmati uralmat. Változó intenzitású fegyveres ellenállás bontakozott ki, az általában közös függetlenségi cél ellenére éles belpolitikai harcok dúltak, jobb- és baloldali kabinetek váltották egymást. 1948-ban a kommunista párt csaknem teljes vezetőségét és tagjainak tízezreit ölték meg. A hollandokkal – részben ENSZ-segédlettel – 1946 óta folyó tárgyalások 1949-ban a hágai kerekasztal-konferencián megállapodáshoz vezettek, és 1954–1956-ra, a belső helyzet megszilárdulásával párhuzamosan, teljessé vált Indonézia elszakadása Hollandiától. 1962-ben a nyugat-iriáni partizánmozgalom arra kényszerítette a volt anyaországot, hogy beleegyezzék e területnek az Indonéz Köztársasághoz való csatlakozásába.

Indonézia Kommunista Pártja az ötvenes évek végére ismét az ország egyik legerősebb pártjává vált, s megerősödtek a radikális baloldali szakszervezetek is. Az IKP befolyása elegendő volt ahhoz, hogy rávegye a kormányt államosításokra, bizonyos szociális intézkedések meghozatalára, antiimperialista külpolitika folytatására; ugyanakkor a jobboldal is elég erős volt ahhoz, hogy megakadályozza a földreform megvalósítását és így megőrizze hatalmi bázisát. Az ellentétek mind fenyegetőbb formát öltöttek, és Sukarno elnök egyre nehezebben birkózott meg velük. Súlyosbította a helyzetet, hogy 1963-ban három évig tartó fegyveres összetűzések kezdődtek Indonézia és a szomszédos Malaysia Államszövetség között, amelynek létrehozását Indonézia igyekezett megakadályozni. A konfliktus következtében szükségessé vált nagy összegű hadikiadások, a korrupció és a demokratikus jogok korlátozása fokozták a gazdasági nehézségeket, s ezáltal az elégedetlenséget. 1965. október elején Sukarno testőrségének parancsnoka, Untung alezredes vezetésével a „szeptember 30-i mozgalom" meg akarta akadályozni az ellenforradalmi tábornoki kar puccskísérletét, de a tisztikar leverte az elszigetelt mozgalmat. A jobboldal győzelme véres terrorhadjáratba torkollott, emberek százezreit ölték meg és vetették börtönbe. Rengeteg kommunistát mészároltak le. A kommunista párt, amely külpolitikai kérdésekben Kínát, belpolitikai kérdésekben Sukarnót támogatta, politikájának felülvizsgálatára kényszerült. A katonai diktatúra hatalmának konszolidálásához nagy összegű segélyeket kapott a nyugati országoktól, elsősorban az Egyesült Államoktól. Kormányzatát az Ideiglenes Népi Kongresszus legalizálta, Sukarnót 1968-ig fokozatosan kiszorították a hatalomból, s a jobboldali katonatisztek egyik vezetőjét, Suharto tábornokot nevezték ki előbb miniszterelnökké, majd köztársasági elnökké.

Suharto fenntartotta a demokrácia látszatát, de a hatalom valójában néhány katonatiszt kezébe ment át. A politikai diktatúrát liberális gazdaságpolitikával párosította, a nyugati tőke előtti teljes kapunyitással igyekezett konszolidálni az ország helyzetét. A politikai élet szerkezetének gyökeres átalakításával a katonai vezetés kiterjesztette és a Funkcionális Csoportok Egyesített Titkárságában (GOLKAR) intézményesítette bázisát. Ez az 1971-es és az 1977-es választásokon a kormány erőteljes támogatásával elnyerte a képviselőházi mandátumok túlnyomó többségét. Az elégedetlenség jelei mutatkoztak azonban, és több puccskísérletre is sor került. 1974-ben a sorozatos diákmegmozdulások leszerelésére intézkedéseket hoztak a széles körben elterjedt korrupció ellen. 1977-től kezdték nagyobb számban szabadon bocsátani az 1965-ös puccs során letartóztatottak egyes csoportjait.

1977 májusában a szeparatista Pápua Felszabadítási Mozgalom lázadást robbantott ki Nyugat-Iriánban. Ezt a hadsereg bevetésével verték le.

A Portugália birtokában levő Kelet-Timoron 1975-ben polgárháború tört ki, amelyben Indonézia a hozzá való csatlakozást szorgalmazó erőket támogatta. Azt követően, hogy Kelet-Timor Függetlenségi Forradalmi Frontja (FRETILIN) kikiáltotta a Kelet-timori Demokratikus Népi Köztársaságot, az indonéz csapatok közvetlenül is beavatkoztak a szigeten folyó harcokba, és ellenőrzésük alá vonták a területet. 1976-ban a timori indonézbarát pártok által összehívott Népi Gyűlés határozatot hozott arról, hogy Kelet-Timor csatlakozik az Indonéz Köztársasághoz. Az ENSZ elítélte Indonézia beavatkozását, és nem ismerte el Kelet-Timor bekebelezését.

Az országban három párt működését engedélyezték. A kormányzat tömegbázisát a gyakorlatilag monopolisztikus hatalommal bíró GOLKAR alkotja. Ez korporatív szervezet, amely ún. funkcionális (társadalmi és hivatási rétegeket képviselő) csoportokat egyesít katonai irányítás alatt. 1973-ban a többi pártot két pártba vonták össze: az egyik a négy muzulmán pártot egyesítő Egység és Fejlődés Pártja, a másik az öt nacionalista és keresztény pártot tömörítő Indonézia Demokrata Pártja.

Indonézia tagja az ASEAN-nak és a Colombo-tervnek.

Gazdaság. Mezőgazdasági ország, fejlődő iparral. 1977-ben a mezőgazdaságból származott a bruttó nemzeti termék 36%-a, és ebben az ágazatban dolgozott a munkaképes lakosság csaknem 60%-a. Fő terményei a rizs (1977: 15 900 000 t hántolt), a kukorica (3 240 000 t), a manióka (13 755 000 t), az édesburgonya (138 000 t), valamint a kopra, a cukornád és a kávé. Az utóbbi években Indonézia rizsbehozatalra szorult.

Indonézia ásványkincsekben rendkívül gazdag, a nagy kitermelési költségek miatt azonban Jáván kívül egyelőre keveset hoznak belőlük felszínre. A bányászat így is az egyik legfontosabb gazdasági ágazat, a bruttó nemzeti termék 21%-át adja (1975). Jelentős részben külföldi érdekeltségek ellenőrzése alatt áll. Nagy mennyiségben bányásznak ónt (1976: 24 391 t koncentrátum), bauxitot (992 556 t), nikkelt (781 012 t) és szenet (2 063 080 t.) Egyik fő ásványkincse a kőolaj, évi 550 300 000 barreles termelésével az OPEC-on belül a 10. helyen áll. Az olajipar összesen 50 000 dolgozót foglalkoztat, a termelés 12%-át fordítják belső fogyasztásra, a többi részét exportálják.

A feldolgozó ipar 1977-ben a bruttó nemzeti termék 11%-át adta. Fejlett ágazatai közé tartozik a kőolaj-finomítás, a textilipar, az élelmiszeripar, a fa- és papíripar, az üvegipar, a gumiipar és a gépkocsigyártás. Az első ötéves terv során (1970–1974) az infrastruktúra fejlesztésére helyezték a hangsúlyt, hogy megteremtsék az alapokat a külföldi tőkebefektetések és az iparfejlesztés számára. A tervet jórészt teljesítették, a termelőkapacitás 90%-kal bővült. A jelen ötéves terv a munkalehetőségek növelését, az ipar szerepének további fokozását és az egyenlőbb jövedelemelosztást tekinti fő célkitűzésének, az infláció csökkentése mellett.

A holland gyarmati uralom idején nagy erőfeszítéseket tettek a lakosság széttelepítésére, e folyamat a függetlenné válás óta a jelentős költségek és az érintettek húzódozása miatt meglassult. Az egyre súlyosbodó ellátási nehézségek miatt a lakosság jelentős része költözött a városok nyomornegyedeibe, szaporítva a teljes vagy részleges munkanélküliek 15 milliós seregét.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 240 dollár (1977).

Indonézia jelentős külföldi kölcsönökben részesül, fő hitelezői a Nemzetközi Valutaalap, az Ázsiai Fejlesztési Bank és a Világbank, valamint az Egyesült Államok, Japán, Hollandia és az NSZK. Az idegen tőke főként a bányaiparba, a fakitermelésbe és a halászatba áramlik.

Mind a személyszállításban, mind a teherforgalomban nagy szerepet játszik a szigetközi hajózás. Vasúthálózatot Jáván, Szumátrán és Madurán építettek ki, összesen 7891 km hosszan (1974). A közúti közlekedésnek – Jáva kivételével – kisebb a szerepe, a szigetek nagy részén csak dzsungelutak húzódnak. Az úthálózat teljes hossza 85 000 km, ennek valamivel több mint negyede szilárd burkolatú (1975). A főbb városokat belföldi légi járatok kötik össze; az ország nemzetközi repülőtere Djakarta, amely egyben egyik fő kikötője is.

Külkereskedelme kevéssé diverzifikált, az összexportnak csaknem a felét két cikk: a nyersolaj és a nyersgumi teszi ki. Exportál még ónércet, koprát, dohányt, kávét és cukrot. Behozatalában a gépek és berendezések, élelmiszerek, gyógyszerek, valamint a műtrágya játszanak fontosabb szerepet. Kivitele elsősorban Japánba (az export 49%-a) és az Egyesült Államokba irányul, behozatala döntő részben Japánból (36%), az NSZK-ból és a Kínai Népköztársaságból származik. Nő a forgalom a volt anyaországgal, Hollandiával.

Oktatás, egészségügy. 1971-ben a 10 éven felüliek között 40,4% volt az analfabéták aránya. 1980-ra az egész országra kiterjesztették a 8 éves iskolakötelezettséget. Az országban 28 állami és 23 magánegyetem működik.

1975-ben 19 364 lakosra jutott egy orvos, 1549-re egy kórházi ágy. A várható élettartam 48 év.

IRAK

/IRAKI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 438 446 km²

Lakosainak száma: 12 171 180 (1977)

Fővárosa: Bagdad; 3 205 645 lakos (1977, elővárosokkal)

Hivatalos nyelve: arab

Pénzneme: iraki dinár

Természeti viszonyok. Ázsia délnyugati részén fekszik. Keskeny kijárata van a Perzsa (Arab)-öbölhöz. Az ország központi része a Tigris és az Eufrátesz folyók közti Mezopotámiai-alföld. Az Eufrátesztől nyugatra helyezkedik el a sivatagos Iraki-tábla, amely beleolvad a Szír-sivatagba. A Mezopotámiai-alföldet északról 300–500 m magas táblás vidék szegélyezi, ez hegyvidékben folytatódik. Itt, a Taurusz-hegységben van az ország legmagasabb csúcsa, a Hadzs Ibrahim (3658 m). Keleten és északkeleten a Zagrosz-hegység párhuzamos láncai húzódnak.

Irak fő folyói a bővizű Tigris (1448 km) és az alacsony vízállású Eufrátesz (1018 km). A két folyó a 105 km hosszú Satt al-Arabban egyesül, és mocsaras deltán át Fao városánál ömlik a Perzsa-öbölbe. A Zagrosz-hegységben ered az öntözés szempontjából jelentős Kabur és Diala. A legnagyobb tavak a Hor al Hammar (1900 km²) és a Hor Sannia (1860 km²).

Az ország nagy részén zonális sivatagi és félsivatagi sztyepp éghajlat uralkodik. A Kurd-felföld éghajlata mérsékelt, itt télen −15 °C-ig süllyed a hőmérséklet. A Mezopotámiai-alföld földünk egyik legmelegebb területe, itt nyáron gyakran mérnek 40–45 °C-os meleget.

Május közepétől október végéig országszerte nincs eső. A síkságon évi 100 mm, a dombvidéken 500 mm, a hegyekben 700–800 mm, a Perzsa-öböl vidékén pedig évi 50–80 mm csapadék hull.

Népesség. A lakosságnak mintegy 80%-a arab, 15%-a kurd, 5%-a pedig perzsa, török, örmény, cserkesz és asszír. A nomád beduinok száma megközelíti a 100 000-et.

Az uralkodó vallás a mohamedán (60% siita, 40% szunnita). Mintegy 200 000 keresztény él az országban (többségük görög katolikus, kisebb örmény, szír és kaldeus vallási közösség is van).

50 000 fős létszámú a kurd jezida (tűzimádó) szekta.

Államszervezet. Az 1970 óta érvényben levő ideiglenes alkotmány szerint Irak demokratikus szocialista köztársaság. Az államhatalom legfelsőbb szerve a Forradalmi Parancsnoki Tanács, amelynek elnöke Szaddam Husszein Takriti, a Baath-párt főtitkára és egyben köztársasági elnök. 250 tagú nemzetgyűlés és 50 tagú kurd regionális parlament működik (1980 óta).

Történelem, politika. Mezopotámia földjén – így nevezték az ókorban a mai Irak területét – mintegy 7000 esztendővel ezelőtt alakult ki a sumérok állama. Legnagyobb települése Ur városa volt. A sumérokat a babiloniak követték. Hajdani fővárosuk romjai ma is láthatók Bagdadtól mintegy 150 kilométernyire, az Eufrátesz partján. I. e. 689-ben az asszír birodalom rendezkedett be Mezopotámiában. Fővárosa Ninive volt. A médek támadása (i. e. 612-ben) után Babilónia még egyszer talpra állt, de i. e. 539-ben a perzsák véget vetettek Új-Babilónia fennállásának is. I. e. 331-ben Nagy Sándor hódította meg a várost, amely a nagy hadvezér halála után a szeleukidák hellenista államának központja lett. I. sz. 636-ban foglalták el az arabok. Az Omajjád-dinasztia bukása után, 749-ben Bagdadba tevődött át az arab világbirodalom központja. Harun al Rasid uralkodása alatt Bagdad a tudományok és a művészetek központja volt. 1258-ban a mongolok támadása vetett véget a kulturális virágzásnak. Egy évszázaddal később ismét mongolok, Timur hadai dúlták fel az országot, majd a perzsák pusztították végig. 1538-ban kezdődött a török uralom, amely egészen az első világháború végéig tartott.

Az angol és a német tőke – amelyet főként Moszul olajkincse vonzott – már korábban, a XIX. század elején igyekezett megvetni lábát e területen. A gazdasági behatolást fegyveres hódítás követte. Az angol hadsereg 1918-ban megszállta Irakot. A háború végén megalakult Iraki Királyság a Népszövetség hozzájárulásával angol mandátumterület lett. Évtizedekig tartó küzdelem indult a tényleges függetlenségért, de a brit fennhatóság csak 1932-ben szűnt meg. Az angol befolyás ellensúlyozására a második világháború előestéjén a fasiszta Németországgal kerestek kapcsolatot egyes iraki körök. Százezer fős brit expedíciós hadtest verte le a lázadást, biztosította Anglia további fennhatóságát.

A második világháború után II. Fejszál nevében Nuri Szaid miniszterelnök gyakorolta a hatalmat. 1955-ben Irak egyik alapító tagja volt az agresszív Bagdadi Paktumnak, majd 1958 tavaszán – a haladó Egyesült Arab Köztársaság befolyásának ellensúlyozására – Jordániával megalakította az Arab Föderációt.

1958 júliusában a hadsereg tisztjeinek egy csoportja Kasszem ezredes vezetésével megdöntötte a királyságot. Kasszem imperialistaellenes külpolitikát követett (Irak kilépett az Arab Föderációból – mely ezzel megszűnt – és a Bagdadi Paktumból, felszámolták az angol katonai támaszpontokat, felmondták az Angliával kötött nem egyenrangú megállapodásokat), s a belpolitikában is számos reformintézkedést léptetett életbe (pl. földreformtörvényt fogadtak el). A forradalom eredeti célkitűzései azonban az évek múltával egyre inkább háttérbe szorultak. Kasszem ezredest megbuktatták, s 1963 és 1968 között sorozatos puccsok és ellenpuccsok nyomán a Baath-párt jobb-, illetve balszárnya felváltva került az ország élére.

A súlyos belpolitikai helyzetet csak tetézte az autonómiát követelő kurdok ellen indított több hadjárat.

A puccskorszak Hasszán al Bakr tábornok 1968-as hatalomra jutásával ért véget. Az azóta eltelt időben Irakban új földreform-törvényt fogadtak el, békét kötöttek a kurdokkal, és 1975-ben autonómiát adtak nekik. 1972-ben államosították az Iraq Petroleum Company nemzetközi olajtársaságot, állami kézbe vették az olajkereskedelmet, s jelentős lépéseket tettek az ország iparosítása érdekében is. 1979-ben Szaddam Husszein Takriti került az ország élére.

Irak vezető politikai szervezete az 1934-ben alakult Baath-párt, amely bizonyos időszakokban lehetővé tette a féllegális Iraki Kommunista Párt és a Kurd Demokrata Párt részvételét a kormányban. A három párt 1973-tól a Haladó Hazafias Nemzeti Front keretében tevékenykedett.

Irak kezdettől jelentős támogatást nyújtott a palesztin ellenállási mozgalomnak, bár elsősorban az Elutasítási Front tagszervezeteit segítette. A bagdadi kormány energikus lépéseket tett az egyiptom–izraeli különbékét elítélő arab országok egyesítésére. E kezdeményezés nyomán jött létre a két bagdadi csúcskonferencia, ahol többek között elhatározták Egyiptom kizárását az Arab Ligából. Irak 1980 szeptemberében katonai konfliktusba keveredett Iránnal.

Irak tagja az Arab Ligának és az OPEC-nak.

Gazdaság. Az ország legfontosabb kincse, gazdasági életének alapja az olaj (kőolajat 1927 óta termelnek ki). Ebből származik a nemzeti össztermék 60%-a. Az ország kőolajtartalékait 4,7 milliárd tonnára becsülik (1977). Ez a jelenlegi termelési szinten mintegy 45 esztendőre elegendő. Az olajtermelés 1979-ben 169 000 000 t volt. Jelentős a földgázkitermelés is (1977: 13,3 milliárd m^3). Az olajjövedelmet az ország gazdasági korszerűsítésére fordítják.

A háziiparnak erős hagyományai vannak. Nagy erőfeszítéseket tesznek a nehézipar fejlesztésére. Az ipar a nemzeti jövedelem 18%-át adja. Különösen jelentős a kőolajfinomítás és az olajvegyipar. Az 1976–1980-as tervidőszak legnagyobb beruházásai a Khor el Zubair-i vas- és acélmű, illetve az annaszirijai alumíniumkohó.

A mezőgazdaság a nemzeti jövedelem 24%-át adja. Fejlődését nagy anyagi ráfordításokkal segítik. Az ország területének 12%-a művelhető. A legértékesebb terület a folyóköz, ahol már az ókorban is hatalmas öntözőcsatornák szállították az életet adó vizet. Az öntözés fejlesztése érdekében több hatalmas csatornarendszert és gátat építenek (Iszhaki, Kirkuk–Adham, Abu Ghuraib). Az 1977-tel befejeződött földreform 400 000 családot juttatott földhöz. 1969 óta mezőgazdasági termelő- és értékesítőszövetkezeteket szerveznek. 1977-ben 2 400 000 hektáron 1855 szövetkezetben 507 000 tag dolgozott. A legfontosabb termények a búza, az árpa, a rozs, a szezám. Jelentős a gyümölcstermesztés, 32 000 000 datolyapálma található az ország területén.

Az északi autonóm kurd tartomány fejlesztésére – ez az ország legelmaradottabb vidéke – 1977-ben 2,1 milliárd dollárt fordítottak.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 1530 dollár (1978).

A szállítások zömét gépjárművek bonyolítják le. Az úthálózat hossza 18 000 km, 4300 kilométernyi út szilárd burkolatú. A vasútvonalak hossza 2700 km. Az ország területén 3700 kilométernyi olajvezeték fut végig (1975). Nagy kikötői: Baszra, Fao, Umm Kaszr; nemzetközi repülőtér Bagdadban van.

A kivitel értékének 98%-a az olajból származik. Fügét, datolyát, nyersbőrt is exportálnak. A behozatal 80%-át gépek és berendezések teszik. Fő kereskedelmi partnerei: a Szovjetunió, Franciaország, Anglia, Spanyolország, Olaszország, Japán, az NSZK, Csehszlovákia, a Kínai Népköztársaság és Szaúd-Arábia.

Oktatás, egészségügy. A felnőtt lakosság 20%-a analfabéta. 1976–1977-ben az alapfokú oktatásban (8156 iskola) 1 947 182, a középfokú oktatásban (1300 iskola) 555 184, a szakmai képzésben (82 iskola) 28 365, a felsőoktatásban pedig 81 498 diák tanult.

3000 lakosra jut egy orvos és 493-ra egy kórházi ágy (1977).

IRÁN

/IRÁNI ISZLÁM KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 1 648 000 km²

Lakosainak száma: 33 900 000

(1977, becslés)

Fővárosa: Teherán; 3 931 000,

elővárosokkal 4 500 000 lakos

Hivatalos nyelve: perzsa

Pénzneme: rial

Természeti viszonyok. A természeti szépségekben gazdag ország felszíne három fő részre oszlik. Északon az Elburz hegység vonulata szinte hatalmas természetes falként övezi a Kaszpi-tengert szegélyező síkságot. A Kaukázustól Afganisztánig húzódó hegyvonulatot kelet–nyugati irányban négy út szeli át. Legmagasabb csúcsa a Demavend (5771 m). Az Elburztól délre helyezkedik el, átlagosan 1000–2000 m magasságban a Központi-fennsík, amelynek nagy része sivatag, illetve félsivatagi sztyepp, mélyebb területein nagy sóstavakkal. Az ország másik nagy hegyvonulata, amely párhuzamos az Elburzzal, s amely számos kelet–nyugati irányban futó hegyláncból áll, a Zagrosz-hegység.

A leghosszabb folyók a Kaszpi-tengerbe ömlő Arax (994 km) és a Perzsa-öbölbe torkolló Karun (750 km). Az Iráni-felföld állandó és időszakos vízfolyásai a lefolyástalan sivatagi területek sós végtavaiba vesznek. Legnagyobb állóvize az Urmia-tó (5955 km²).

Éghajlata általában száraz, legalábbis a Központi-fennsík túlnyomó részén. A legtöbb eső október és május közt hull, főként a tengerparti síkságon. A legmelegebb az Ománi-öböl vidéke. Az évi középhőmérséklet Teheránban 17 °C, Iszfahánban 16 °C és Sirázban 18 °C. Csupán a Zagrosz-hegységben fordul elő tartósabb fagy.

Népesség. A lakosságnak mintegy a fele perzsa, 20%-a azerbajdzsáni türk, 10%-a kurd; ezenfelül jelentős lélekszámú török, örmény, arab, asszír, cigány, zsidó népcsoport és számos nomád törzs (lur, beludzs, bahtiar, kazsgaj) lakja.

A lakosság 93%-a az iszlám siita ágához tartozik. A kurdok nagyobb része szunnita mohamedán. Az iszlám államvallás. Az alkotmány hivatalosan elismert vallásként tartja számon a zoroasztrizmust és a kereszténységet is.

Államszervezet. Iszlám köztársaság. Az alkotmány értelmében az ország vallási vezetője (Khomeini ajatollah) az államhatalom fő letéteményese. Az ő jogában áll kinevezni és leváltani az ország elnökét, ezenfelül népszavazást írhat ki.

A kormánynak kis hatásköre, alárendelt szerepe van. Az 1980-ban megválasztott nemzetgyűlés képviselőinek többsége az Iszlám Köztársasági Párthoz tartozik.

Történelem, politika. A mai Irán területén a legősibb ismert civilizáció az elamita királyság volt. Az elamiták az i. e. X. században telepedtek meg Kuzesztán termékeny síkságain. Mint annyi más népet, őket is az asszírok pusztították el az i. e. VIII. században. Helyüket azonban ezeknek is át kellett adniuk a kaukázusi sztyeppékről az ezredforduló táján két csoportban érkező indoeurópai törzseknek. Az egyik törzs, a médeké, nyugaton telepedett le, és az i. e. VII. században leigázta Asszíriát. A másik, a perzsák törzse viszont a Központi-fennsík délkeleti részén, a mai Farsz tartományban talált otthonra. A két törzs közti évszázados vetélkedés i. e. 550-ben a perzsa Kürosz győzelmével ért véget. Utódai, az Akhaimenidák rakták le az iráni (perzsa) birodalom alapjait. Fennhatóságuk alá vonták Babilont, eljutottak Indiáig, átkeltek a Níluson, sőt, Darius harcosai még a mai Görögország területéig is elkalandoztak. Nagy Sándort azonban Perzsia sem tudta feltartóztatni, III. Darius seregei az egykori Ninive közelében vereséget szenvedtek (i. e. 331). A macedón uralkodó halála után a Szeleukidák vonták fennhatóságuk alá Perzsiát. I. e. 247-ben a keletről érkezett parthusok léptek a helyükbe. Ötszáz éven át az első parthus királyról elnevezett Arsakida-dinasztia uralkodott.

I. sz. 224-ben a nemzetalapító Akhaimenida-család egy kései leszármazottja, Ardasir ragadta magához a hatalmat. Utódai, a Szasszanida-királyok uralma alatt ismét felvirágzott a perzsa birodalom. Ekkor lett államvallás a zoroasztrizmus. A Szasszanidák uralmának az arab hódítás vetett véget (641). Ebben a korszakban tért át Perzsia lakossága a siita vallásra. Az arab birodalom bomlása idején Perzsia önálló és viszonylag független feudális államocskákra esett szét. 1037-ben a szeldzsuk török birodalom hódította meg, majd 1221-ben a mongolok jöttek. A pusztítás mértékére jellemző, hogy Irán népessége máig sem érte el a mongol betörés előtti lélekszámot. A mongolok után különböző helyi dinasztiák kerültek hatalomra, folytattak háborúkat Afganisztánnal és Oroszországgal. A XIX. században kezdődött Anglia és Franciaország vetélkedése az Irán fölötti befolyás megszerzéséért. A parasztok és a kézművesek elnyomorodása váltotta ki 1848 és 1852 között az antifeudális bábista felkelést. A XIX. század második felére az európai nagyhatalmak megerősítették befolyásukat Perzsia fölött.

1903–1904-ben súlyos éhinség söpört végig az országon. Számos városban tüntetések robbantak ki. A néptömegek nyomására 1906-ban a sah rendeletet írt alá a nemzetgyűlés összehívásáról, és kiírta az első parlamenti választást. Ugyanebben az évben fogadták el az első alkotmányt. Ez teljesen kizárta a politikai életből a munkásokat, a parasztokat, a kézművesek túlnyomó többségét és a nőket. 1909-ben alakult meg az Angol–Perzsa Olajtársaság.

Az első világháború kirobbanásakor Perzsia deklarálta semlegességét, Anglia azonban katonai megszállás alá vonta a legfontosabb olajmezőket. Az Októberi Forradalom hatására 1919 és 1921 között jelentős imperialistaellenes mozgalmak bontakoztak ki több tartományban. 1920-ban megalakult az Iráni Kommunista Párt. Ugyanebben az évben szovjet–iráni szerződést írtak alá, amely az ország első egyenjogú nemzetközi szerződése volt egy nagyhatalommal.

A gyenge kezű angolbarát kormányok sorozatos bukása után Reza Pahlavi ragadta kezébe a hatalmat. Reza kán, a Kadzsar-dinasztia detronizálása után, 1925-ben koronáztatta meg magát. A sah földesúri-burzsoá diktatúrát teremtett. A rendszer szovjetellenessége a hitlerizmus hatalomra jutása után a náci Németország felé közeledésben is megnyilvánult. Ezzel függ össze, hogy 1941-ben északról szovjet, dél felől pedig angol csapatok lépték át az iráni határt. Az események hatására a sah lemondott fia, Mohamed Reza Pahlavi javára.

Bár a második világháború alatt és után is növekedett a haladó erők tevékenysége, az iráni jobboldal angol és amerikai segítséggel újjászervezte erőit, s a hidegháborús években Iránt Szovjetunió-ellenes katonai támaszponttá igyekezett kiépíteni. E politika ellen lépett fel Moszadik vezetésével a nemzeti burzsoázia és az értelmiség liberális erőit tömörítő Nemzeti Front, amely 1951-ben került hatalomra. Moszadik kormánya államosította az olajtársaságot, törvényt hozott a földreform megvalósításáról is. 1953-ban egy közvetlen amerikai segítséggel véghezvitt katonai puccs megdöntötte a Moszadik-kormányt. A puccs után a reformokat érvénytelenítették, ismét üldözni kezdték a haladó erőket, az iráni kommunisták, a Tudeh-párt vezetői és tagjai közül sokat letartóztattak és kivégeztek.

Az amerikai befolyással szemben egyre nőtt az ellenállás. Ennek hatására a sah a hatvanas évek elejétől kül- és belpolitikájában változtatásokra kényszerült. 1962-ben meghirdette 12 pontos reformprogramját, az ún. fehér forradalmat. Ez a feudalizmus maradványainak felszámolásával egyidejűleg a tőkés fejlődést kívánta elősegíteni.

A sah elképzelését kezdetben csak a siita papság utasította el, amely felismerte, hogy az iparosítás az egyház befolyásának csökkenéséhez vezet. A néptömegek ekkor még hittek a sah ígéreteiben. A világot is még évekig elkápráztatta Irán grandiózus programja: az atomipar alapjainak lerakása, hatalmas gátak építése, óriási üzemek felavatása. A megvalósított elképzelések azonban nem változtattak a 80 000 falu lakóinak középkori nyomorán, az évi 40–50%-os inflációt vidék és város egyaránt megérezte. Ahogy az évek teltek, egyre világosabbá vált, hogy a nagy ígéretek nem valósulnak meg és nem is valósíthatók meg, mert még az óriási olajjövedelmet is elnyelik a hatalmas katonai kiadások, a ráfizetéses ipar, az óriási élelmiszerimport és a mérhetetlen korrupció. Aki pedig megpróbált tiltakozni, azt a sah titkosrendőrsége, a SAVAK letartóztatta.

A tömeges méretű elégedetlenség 1978 őszén százezres tüntetésekben jutott kifejezésre. A sahhal szembefordult tömegeket, beleértve a baloldali érzelmű fiatalokat és a nemzeti burzsoáziát is, a siita egyház szervezte és támogatta. Khomeini ajatollah kezdetben külföldről küldte utasításait, majd 1979 elején hazatért. Mohamed Reza Pahlavi sah röviddel ez előtt elhagyta az országot.

A hatalom csak február közepén ment át formálisan is az iszlám forradalmat hirdető erők kezébe, akkor, amikor a hadsereg semlegesnek nyilvánította magát. Az egyházi vezetők a hatalmat egy polgári kabinetre ruházták, valójában azonban az Iszlám Forradalmi Tanács döntött minden lényeges lépésről (detronizálták az uralkodót, semmisnek nyilvánították az olajkonzorciummal kötött korábbi szerződést az iráni olaj külföldi értékesítéséről, államosították a nagybankokat és a biztosítótársaságokat, Irán kilépett a SEATO-ból, visszaszorították az amerikai befolyást, megszakították a diplomáciai kapcsolatot Egyiptommal és Izraellal). Az újonnan elfogadott alkotmány a Koránon alapul. A Khomeinit a sah megdöntésében támogató erők nem egységesek, s véleménykülönbségek léptek fel az egyházi vezetők közt is. Ezzel függ össze a túlságosan lassú kibontakozás, amit az ország nemzetiségi területein – elsősorban a kurdok lakta körzetekben – kirobbant lázadások is súlyosbítottak. Az ellenforradalmi erők is szervezkednek: több egyházi és katonai vezetőt meggyilkolták. Az ideiglenes kormány és a vallási központ közti nézeteltérések megsokszorozódtak, és november elején a kormány az Egyesült Államok nagykövetségének megszállása és az ott levők foglyul ejtése nyomán kialakult válság következtében lemondott. 1980 januárjában megválasztották Irán első köztársasági elnökét, Abol Hasszán Baniszadr korábbi gazdasági és pénzügyminiszter személyében. Baniszadr előtérbe állította a gazdasági élet rendezését, de az egyre élesedő hatalmi harc miatt elképzeléseit nem képes megvalósítani. 1980 júliusában, a parlament megalakulása után az Iszlám Forradalmi Tanács átadta a hatalmat a kormánynak és a nemzetgyűlésnek. 1980 szeptemberében háború tört ki Irán és Irak között.

Gazdaság. Az ország nemzetgazdaságát a második világháború után csak amerikai segéllyel lehetett fenntartani, de a bontakozó ipart súlyos válságba sodorta az amerikai árudömping. Az 1946-ban indult első hétéves terv is az iráni gazdaság teljes amerikanizálását kívánta elősegíteni. Ez az első fejlesztési terv teljesen csődbe jutott. Az 1954-ben indított második hétéves terv sem tudta megvalósítani a nagy elképzeléseket, bár ez már bizonyos eredményeket hozott a könnyűipar fejlesztésében, az ivóvízellátásban, az energiatermelésben, az oktatás és az egészségügy terén. Az ország sokoldalú fejlődését elősegítő tervek kidolgozására csak akkor nyílt lehetőség, amikor a sah 1962-ben a Szovjetunió felé tett történelmi jelentőségű nyitással lazítani tudott a fejlődés gátjává torzult amerikai–iráni viszonyon. Röviddel az 1962–1967-es ötéves terv elkezdése után, 1963-ban tette közzé Mohamed Reza Pahlavi azt a 12 pontos nyilatkozatot, amellyel elindította fehér forradalomnak nevezett tőkés reformprogramját.

Az alapozó időszak után az olajjövedelmek növekedése a negyedik ötéves tervidőszakban (1968–1973) lehetővé tette a fejlesztési elképzelések részleges megvalósítását. Az olajárak robbanásszerű emelkedése után, a hetvenes évek derekán azonban irreális terveket dolgoztak ki. Ez idő tájt Irán már tizenöt esztendőnél rövidebb idő alatt kívánta utolérni a fejlett tőkésországokat. A gazdaság növekedésének ütemét évi 25%-ban irányozták elő. A nagyberuházásokkal párhuzamosan óriási külföldi vásárlásokat is eszközöltek, illetve hatalmas összegű kölcsönöket folyósítottak, s egyben óriási összegeket költöttek fegyverkezésre (1972 és 1978 közt 19,4 milliárd dollárt). Az olajárrobbanást követő virágzás hamarosan véget ért. 1975-ben Irán a termelést és az árat is kénytelen volt csökkenteni. A gondok halmozódása, amit leginkább az jelzett, hogy az 1975-ben még 5 milliárd dolláros aktívumot mutató fizetési mérleg 1976-ban már 1 milliárd dolláros deficittel zárult, a kormányt végül is a gazdaságpolitika módosítására késztette, ez azonban már későinek bizonyult.

1978–1979-ben a nagy tömegtüntetésekkel egyidejűleg sztrájkmozgalom bontakozott ki. Nemcsak a gyárak szüntették be a munkát, hanem az olajipar sem dolgozott hónapokon keresztül. Bár az olajtermelés 1979 tavaszán újra elkezdődött, a termelés napi 1 500 000–2 000 000 barrel, az export pedig 1 000 000 barrel, szemben a korábbi 6 000 000 barreles termeléssel és 5 000 000 barreles exporttal. Az olajbevétel az 1980-as gazdasági évben a 10 milliárd dollárt sem érte el. A gyárak túlnyomó többsége nem üzemel. A külföldre szökött üzletemberek hatalmas tőkét vittek ki az országból. A politikai események miatt pangó gazdasági élet kétségtelenül hozzájárul a zűrzavar növeléséhez; az ország lényegében tartalékait éli fel. Az infláció évi 50%-os.

A vasúthálózat hossza 4700 km (1975), az úthálózaté 52 000 km, de csak 14 000 km aszfaltozott (1975). Az iráni kereskedelmi flotta összűrtartalma 942 778 BRT.

Irán legfontosabb kiviteli cikkei az utóbbi években az olaj, az olajszármazékok, a földgáz voltak (80–90%). Hagyományos kiviteli cikkek még a szőnyegek, a pamutáruk, a datolya stb. Fő kereskedelmi partnerei az NSZK, Nagy-Britannia és más közös piaci országok, Japán, az Egyesült Államok, India. A Szovjetunió az amerikai embargó életbe lépése óta fontos partner.

Oktatás, egészségügy. A felnőtt lakosság 75%-a analfabéta. 1975–1976-ban az egyetemeken 151 905 diák tanult. Az egyetemi oktatás a politikai fordulatot követően hoszabb ideig szünetelt.

A 11 373 orvos 46%-a Teheránban dolgozik. 2570 lakosra jut egy orvos és 650-re egy kórházi ágy.

IZRAEL

/IZRAEL ÁLLAM/

Területe: 20 700 km²

Lakosainak száma: 3 545 000

(1978, becslés)

Fővárosa: Jeruzsálem*;

368 000 lakos (1974)

Hivatalos nyelve: ivrit és arab

Pénzneme: izraeli font

Természeti viszonyok. A Földközi-tenger keleti partján fekvő ország Libanonnal, Szíriával, Jordániával és Egyiptommal határos. Eilat kikötőjénél kijárata van a Vörös-tengerhez.

A keskeny part menti síkság Haifától északra és délre kiszélesedik (Sebulon, illetve Saron-síkság). Galileában és Judeában mészkőfennsík emelkedik, amelyet a mély Ghor-árok határol. Ebben helyezkedik el a 29% sótartalmú Holt-tenger. A Negev sivatagban, amely Izrael területének megközelítően 50%-át foglalja el, 1000 m fölé emelkedő hegyláncok húzódnak. A legmagasabb csúcs, a Har Meron 1208 m.

Az ország fő folyója a Jordán (118 km), a Földközi-tengerbe ömlik a Jarkon (26 km) és a Kison (13 km). A Holt-tengeren kívül jelentős tó még a Tiberias (Genezáret)-tó.

Éghajlata a tengerparton mediterrán (az átlaghőmérséklet 20 °C, az évi csapadék 600 mm), a hegyvidéken hűvösebb (17 °C, 700 mm), a Negevnek sztyepp, illetve sivatagi klímája van.

Népesség. A lakosság 88%-a zsidó, 10%-a arab (az arabok főként Galileában élnek, 40 000 a nomád beduin) és 2%-a egyéb. 1977-ben az ország zsidó lakosságának 48%-át alkották a már Izraelban születettek („szabrák"), a többi része bevándorló volt. Az Európából érkezett askenazikhoz képest hátrányos helyzetben vannak az ázsiai országokból bevándorolt szefárdok. Az ország arab lakosságával szemben a gazdasági életben és a közoktatásban hátrányos megkülönböztetést alkalmaznak. A lakosság évi 2,09%-kal gyarapodik, ezen belül mintegy 3%-os az arab lakosság körében a népszaporulat.

Az 1967-es háborúban Izrael saját területénél négyszerte nagyobb területet vont fennhatósága alá, mintegy 1 300 000 arab lakossal.

* Az ENSZ 1947-ben Tel Avivot jelölte ki Izrael fővárosának. 1950-ben az izraeli kormány Jeruzsálemet (nyugati részét) nyilvánította fővárossá, ezt azonban a nagyhatalmak nem ismerték el. 1980 júliusában az izraeli parlament törvényjavaslatot fogadott el Kelet-Jeruzsálem bekebelezéséről.

Az államvallás a zsidó. A lakosság 12%-a mohamedán, 2,5%-a keresztény.

Államszervezet. Parlamentáris köztársaság. Nincs egységes alkotmánya, ezt ún. alaptörvények helyettesítik. A törvényhozás szerve az egykamarás parlament (Knesszet), a végrehajtó hatalom legfelsőbb szerve a kormány.

Történelem, politika. A mai Izrael területét már az i. e. IV–III. évezredben egy letelepedett földműves nép, a kánaániták népe lakta. Az i. e. III. évezredben Palesztina a hikszosz törzsszövetség központja volt. Ekkor tűnt fel itt a nyugati sémi nyelvet beszélő chapiru vagy habir néven említett törzs, a bibliai pátriárkák népe, amelytől az izraeli történetírás Izrael törzsét származtatja. Ez a nép állandó harcban állt az egyiptomiakkal és a kánaánitákkal. Ez a magyarázata annak, hogy az i. e. XII. században Egyiptomból érkezett vissza e területre az a héber törzs, amely i. e. 1000 táján Dávid király vezetésével itt államot alapított. A kor másik, napjaink történelme szempontjából is fontos eseménye az ún. tengeri népek érkezése. Ezek az i. e. XIII. században rohamozták meg az Égei-tenger felől a Földközi-tenger keleti medencéjét. E tengeri népekhez tartoztak azok a filiszteusok, akiket viszont a palesztinok tartanak elődeiknek.

I. e. 721-ben Izraelt meghódították az asszírok, majd i. e. 586-ban a babiloniak. I. e. 333-ban érkezett Nagy Sándor; 323 és 168 közt hellén fennhatóság érvényesült. I. e. 168-tól i. e. 63-ig állt fenn a makkabeusok zsidó állama. A rómaiak ekkor leigázták a területet. A zsidó királyok ettől fogva adót fizettek Rómának. I. sz. 66-ban felkelés tört ki. Az évekig tartó háború végén a rómaiak lerombolták Jeruzsálemet, ekkor vette kezdetét a zsidóság szétszóródása a világ különböző részeire. 132-ben Bar Kochba vezetésével a zsidók ismét megpróbálták lerázni a római fennhatóságot, de ez a küzdelem is elbukott. 395-ben Bizánc vette át Róma helyét, majd 614-ben a perzsák, 636-ban az arabok foglalták el a területet. 1099-ben a keresztes lovagok rendezkedtek be Jeruzsálemben, 1187-től pedig az egyiptomi mamelukok kormányozták. 1517-ben érkeztek a törökök, s egészen a brit mandátumkorszak kezdetéig Palesztina urai maradtak. Orosz zsidó szervezetek már 1878-tól telepeket alapítottak Palesztinában azzal a céllal, hogy majdan ide telepítsék a világ minden tájáról a zsidókat. Az 1917-es ún. Balfour-deklaráció angol támogatást biztosított a cionistáknak. Nagy-Britannia, amelynek csapatai 1917–1918-ban elfoglalták Palesztinát, 1923-tól népszövetségi mandátumként kormányozta a területet. 1946–1947-ben a palesztinai zsidó telepesek föllázadtak a brit jelenlét ellen. 1947-ben az ENSZ olyan határozatot hozott, hogy egy arab és egy zsidó államot kell létrehozni a területen. (Az angolok még a Balfour-deklarációt megelőzően megígérték az araboknak is, hogy lehetőséget kapnak független állam alakítására Palesztinában.)

A világszervezet döntését az arab országok elutasították, az arab állam nem alakult meg. Ekkor kezdődött az 1949 februárjáig tartó első arab–izraeli háború, amelyben Izrael az eredetileg neki ítélt 14 100 négyzetkilométeres területet 6600 négyzetkilométerrel gyarapította, elűzve szülőföldjéről mintegy 800 000 arabot. (Az arab lakosság aránya mindenképpen nehézségeket okozott Izraelnak, bár a tudatos telepítési politika következtében már 1948-ra a zsidók lélekszáma 600 000-re emelkedett. De az újabb terület meghódítása következtében az arab lakosság többségbe kerülhetett volna.)

Izrael nem vállalta a térségben kibontakozó nemzeti függetlenségi mozgalmak támogatását, sőt az 1956-os szuezi háborúban a Közel-Keletről kiszoruló brit, francia kolonialisták utóvédharcát segítette. Tizenegy évvel később az Egyesült Államok neokolonialista elképzeléseit szolgálva indított háborút Jordánia és a térségben kialakult haladó arab országok, Egyiptom, Szíria ellen. Ebben a háborúban kb. 67 000 négyzetkilométernyi területet foglalt el. A katonailag megszállt területeket az ENSZ ismétlődő határozatai, felszólításai ellenére sem volt hajlandó visszaadni, sőt igyekezett ott hatalmát megszilárdítani. Csak az 1973-ban az arab fél kezdeményezte újabb katonai összecsapás, amely megingatta Izrael legyőzhetetlenségének mítoszát, bírta rá az izraeli vezetőket, hogy részt vegyenek a Közel-Kelet kérdésével foglalkozó genfi értekezleten, majd részleges csapatszétválasztási egyezményeket kössenek Egyiptommal (1974 és 1975), illetve Szíriával (1974), s e megállapodások kapcsán kisebb területeket visszaadjanak.

Az 1977-es választásokon a jobboldali Likud-tömb került hatalomra. Vezetője, Menahem Begin elfogadta az amerikai típusú rendezés elvét. Ez azon alapult, hogy a térség haladó mozgalmai ellen szükséges és lehetséges az Egyesült Államok két közel-keleti szövetségesének, Egyiptomnak és Izraelnak a kibékülése. A Carter amerikai elnök részvételével az egyesült államokbeli Camp Davidben folytatott hosszadalmas tárgyalások után 1979 márciusában aláírták az egyiptomi–izraeli különbéke-szerződést. Ennek értelmében Izrael több szakaszban visszaadja a megszállt területeket Egyiptomnak, s a két ország diplomáciai és kereskedelmi kapcsolatot létesített. Egyiptom és Izrael ezt követően az Izrael által megszállt területen élő palesztinoknak adandó közigazgatási autonómiáról kezdett újabb tárgyalásokat. Az arab világ szinte egységesen szembefordult a Camp David-i alkuval.

A jobboldali Likud-tömb az ország megalakulása óta kormányzó szociáldemokrata jellegű Munkapártot szorította ki a vezetésből. A Likud az ortodox vallási pártokkal alakított koalíciót. Izrael Kommunista Pártja 1948-ban alakult. 1965-ben kivált belőle egy soviniszta-nacionalista csoport. Ekkor a közel-keleti válság igazságos rendezéséért síkraszálló kommunisták a Meir Vilner vezette pártban egyesültek. A politikai és a gazdasági életben egyaránt óriási befolyása van a Hisztadrutnak, az 1920-ban alapított szakszervezeti szövetségnek.

Gazdaság. Izrael gazdasági életének alapvető ellentmondása, hogy egyrészt viszonylag fejlett ipari ország, másrészt olyan eltartott, amely a külföldről érkező adományok nélkül nem tudná fenntartani hadigazdaságát és a lakosság egy részének viszonylag magas életszínvonalát.

Az aktív lakosság 25%-a dolgozik az iparban és mindössze 5,5%-a a mezőgazdaságban. Az ország területének 21%-a alkalmas művelésre. Főként kibucokban – kollektív gazdaságokban – folyik a termelés. A mezőgazdaság 75%-át a Hisztadrut irányítja. A legfontosabb termények a búza, a gyapot, a rozs. Igen jelentős a naranccskultúra (1976: 1 200 000 t). Az öntözés, a modern agrotechnika alkalmazása ellenére a mezőgazdasági mérleg deficites.

Az ipar a bruttó termék 32%-át adja. A 2350 ipari vállalkozás jelentős része magánkézben van, szóba került a meglevő állami vállalatok kiárusítása is. Izrael ásványkincsei közül a káliumsó (a kitermelés 1976-ban 700 000 t volt), a foszfát (1976: 800 000 t), a réz és a só méltó említésre. Jelentős feldolgozó ipar alakult ki (élelmiszer-, textil-, dohány-, cipő-, papíripar). Különösen fontos a gyémántcsiszolás (a gyémántexport értéke 1978-ban meghaladta az 1 milliárd dollárt). Rendkívül fejlett a hadiipar, beleértve a repülőgépgyártást is. Az elmúlt években amerikai tőkével számos olyan elektrotechnikai és optikai üzemet létesítettek, amelyek a haditechnika és az űrhajózás számára állítanak elő bonyolult berendezéseket.

Az ország fizetési mérlege krónikusan deficites (1978: 3,2 milliárd dollár), az államadósság állandóan nő. Bár 1948 és 1977 között Izrael csupán az Egyesült Államoktól mintegy 10 milliárd dollár hitelt és segélyt kapott, a különbéke-szerződés aláírását követően az Egyesült Államok a szokásos évi 1,75 milliárd dolláron felül 2,2 milliárd dollár hitelt és 800 000 000 dollár segélyt ajánlott fel, Izrael adóssága meghaladja a 10 milliárd dollárt. A költségvetési kiadások 30%-át fordítják katonai célokra.

Az ország 1979-ben előterjesztett új ötéves terve a gazdaság stabilizálásának programját tartalmazza. A terv 1981-re 40%-ra kívánja leszorítani az évi inflációs rátát, a költségvetés 3,3 milliárd fontos (140 000 000 dollár) megnyirbálását, az adó emelését és az állami beruházások csökkentését tervezi. Az infláció 1979-ben 120%-os volt.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 3471 dollár (1978).

Az úthálózat hossza 10 667 km, a vasútvonalaké 774 km. A kereskedelmi flotta 449 374 bruttóregisztertonnás.

Izrael legfontosabb kereskedelmi partnerei: az Egyesült Államok, Anglia, az NSZK, Franciaország, Olaszország, Belgium, Hollandia, Svájc. A fő kiviteli cikkek a csiszolt gyémánt, a citrusfélék, a textíliák, a konfekcióáru s újabban különféle gépipari termékek; a behozatal értékének legnagyobb részét kőolaj, nyersgyémánt és gépek teszik.

Oktatás, egészségügy. A felnőtt lakosság 10%-a analfabéta (1977). Az iskolaköteles korú gyermekek 63%-a tanul (1975). Az arab származású izraeliek sokkal kisebb arányban kapnak helyet a középiskolákban és az egyetemeken.

180 főre jut egy kórházi ágy. Az átlagos élettartam férfiaknál 70,3, nőknél 73,9 év (1975).

JAPÁN

Területe: 377 484 km²

Lakosainak száma: 114 300 000 (1978, becslés)

Fővárosa: Tokió; 8 642 800, elővárosokkal 11 669 167 lakos (1975)

Hivatalos nyelve: japán

Pénzneme: jen

Természeti viszonyok. Japán 4 nagyobb (Hokkaido, Honsu, Sikoku, Kiusu) és mintegy 3000 kisebb szigeten fekszik, 2400 km hosszan nyúlik el a Japán-tenger és a Csendes-óceán között. A szigetek Csendes-óceán felőli peremén fiatal hegységek láncolata húzódik végig, 35 ma is működő vulkánnal (a legmagasabb csúcs, a Fudzsijama 3776 m). Területének mindössze 20%-a síkság, ebből a Kanto-síkság a legnagyobb összefüggő alföld. Itt él a lakosság zöme.

Folyói rövidek, de gyors folyásúak, az őket kísérő völgyek keskenyek, vízi erőművek építésére igen alkalmasak. Az ország legnagyobb tava a Biva (964 km²). Sok a hő- és gyógyforrás. Japán a föld egyik legaktívabb földrengési zónájában fekszik (évente kb. 1500 földrengést regisztrálnak).

Éghajlatát a periodikusan változó monszunok határozzák meg. Az ország nagy észak–déli kiterjedése miatt több éghajlati öv is megtalálható, a trópusitól a hideg nyarú kontinentálisig. Monszunváltáskor gyakoriak a pusztító erejű szélviharok – a tájfunok – és a szökőárak.

A bőséges eső, a sok napfény következtében növényzete dús.

Népesség. A lakosság 99%-a japán, mindössze 1%-nyi koreai, valamint ainu él az országban (az ainuk Japán őslakosságának leszármazottai). Az átlagos népsűrűség 300 fő/km², mivel azonban lakható területe viszonylag kicsiny, gyakorlatban a világ legzsúfoltabb országa.

Az uralkodó vallás a sintoizmus, amely 1868 és 1947 között államvallás volt. Elterjedt a buddhizmus is, sok japán mindkét valláshoz tartozónak vallja magát. Növekvőben van a keresztények száma, jelenleg mintegy 700 000-re tehető. A háború óta egy sor új szekta alakult a sintoizmus, a buddhizmus, a taoizmus, a konfucianizmus és a kereszténység elemeinek összeolvasztásából.

Államszervezet. Alkotmányos monarchia. A törvényhozás szerve a kétkamarás parlament. A képviselőház 511 tagját 4 évre, a felsőház 252 tagját 6 évre választják. A végrehajtó hatalom letéteményese a minisztertanács. A miniszterelnököt a parlament javaslata alapján a császár (1926 óta Hirohito) nevezi ki, majd a megbízott kormányfő jelöli ki a minisztereket. A kormány a parlamentnek felelős. A miniszterek többségének a parlamenti képviselők soraiból kell kikerülnie.

Történelem, politika. Japán történetét az i. e. I. századtól ismerjük írott források alapján. A japán törzsek fokozatosan, évszázadokon át északra hatolva hódították meg a mai Japán területét. A császár hatalmát és a már kialakult feudális viszonyokat i. sz. 710-ben iktatták törvénybe, s ekkor már állandó császári székhelyet is építettek Narában. A központi hatalom azonban hamarosan meggyöngült, s a japán feudalizmust hosszú időn át a főurak viszálykodása jellemezte. A XVI. század közepén jelentek meg Japán partjainál az első európai, elsősorban portugál hajósok, és rövid időre virágzó kereskedelem bontakozott ki. Száz évvel később azonban a központi kormány az ellene irányuló szamuráj-felkelések támogatása miatt kiutasította az európaiakat, s megtiltott mindenfajta érintkezést a külföldiekkel. (A szamurájok katonák voltak, akik a folytonos belső háborúkban a főurakat támogatták, s ezért növekvő kiváltságokat élveztek.) Ezzel kezdődött Japán négy évszázados elszigeteltsége, amelynek következtében az ország mind gazdasági, mind kulturális téren elmaradt a gyorsan fejlődő európai országoktól.

Az elszigeteltség feladását a XIX. század második felében az Egyesült Államok és az európai nagyhatalmak kényszerítették ki, egyenlőtlen szerződéseket fogadtatva el Japánnal. A hirtelen rátörő nyugati hatás megváltoztatta az ország hagyományos életét. Ez különösen 1867, Mucuhito császár trónra lépése után vált érezhetővé. Az Egyesült Államok és a fejlett európai országok tapasztalatait kamatoztató tőkés fejlődés igen gyors volt. A századfordulóra Japán az imperializmus szakaszába lépett. A nagytőke a katonai-feudális réteggel kötött szövetséget, s ez különösen agresszívvá tette a japán imperializmust. Az ország már a XIX. század végén egymás után indított hódító háborúkat szomszédai ellen. Gyarmatosította Koreát, annektálta Dél-Szahalint és Port Artur stratégiai jelentőségű kikötőt, megszilárdította hatalmát Kína egyes területein, elsősorban Dél-Mandzsúriában. Az első világháborúban Japán már nagyhatalomként vett részt az antant oldalán, s megkaparintott több korábbi német gyarmatot.

1918-ban belépett a Szovjet-Oroszország elleni intervenciós háborúba, sikertelen kísérletet tett a szovjet Távol-Kelet bekebelezésére. Az európai nagyhatalmak meggyöngülése a háborúban Japánt tette a csendes-óceáni államok és szinte egész Kelet-Ázsia legfőbb áruszállítójává, ami elősegítette gyors gazdasági erősödését.

1923-ban egy földrengés elpusztította csaknem egész Tokiót és Jokohamát. Az ezt követően életbe léptetett rendkívüli állapotot a szocialista mozgalom elleni terror fokozására használták fel.

A világgazdasági válság súlyos visszaesést okozott Japán gazdasági életében is. Ebből újabb területszerzéssel próbált kilábalni: lerohanta Északkelet-Kínát, és létrehozta Mandzsukuo bábállamot. 1936-ban aláírta az antikomintern paktumot, 1937-ben általános támadást indított Kína ellen. 1940-ben a fasiszta Németországgal és Olaszországgal háromhatalmi egyezményt kötött, s 1941-ben Pearl Harbor amerikai támaszpont meglepetésszerű bombázásával a második világháborút kiterjesztette a Csendes-óceán térségére.

Japán Kelet- és Dél-Ázsia hatalmas területeit kaparintotta meg, de az amerikai flotta Midway szigeti győzelme, a csendes-óceáni térségben 1943–1944-ben elszenvedett vereségek, valamint európai szövetségeseinek vereségei megpecsételték sorsát. A jaltai konferencia határozatának megfelelően a Szovjetunió 1945 augusztusában hadműveleteket indított Japán ellen, és hamarosan megsemmisítette a kínai szárazföldön ellenálló Kvantung-hadsereget. Az amerikai vezetés ekkor – főként erődemonstráció céljából – elhatározta az éppen hogy elkészült atomfegyver bevetését Hirosima és Nagaszaki ellen. Japán feltétel nélkül kapitulált.

Az országot csaknem kizárólag amerikai egységekből álló szövetséges haderő szállta meg. Az Egyesült Államok célja az volt, hogy háttérbe szorítsa katonai és gazdasági vetélytársát. A háború utáni viszonyok, a japán militarizmus szétzúzása azonban kedveztek bizonyos demokratikus reformok bevezetésének, így például földreform intézkedett a nagybirtokok művelhető részeinek állami felvásárlásáról, biztosították a demokratikus szabadságjogokat, és megfosztották a császárt abszolút hatalmától. Az 1947-ben életbe lépett alkotmányban Japán lemondott arról, hogy a nemzetközi viták rendezésében katonai erőt alkalmazzon, valamint hogy e célból hadsereget tartson fenn.

A japán pártrendszer mai formájában csak 1945 után alakult ki. A konzervatív, autokratikus-fasiszta államban a háborút megelőzően csak illegális munkáspártok működtek. Az ország legerősebb pártja a kormányzó Liberális Demokrata Párt, amely 1955-ben alakult a Liberális Párt és a Demokrata Párt egyesüléséből. 1945 óta működik a Japán Szocialista Párt, amely a háború előtti szociáldemokrata pártokat és csoportokat egyesítette. A Japán Kommunista Párt 1922-ben alakult, 1945-ig illegalitásban működött. A Komeito (Tiszta Politika Pártja) 1964-ben jött létre a Szoka Gakkai elnevezésű buddhista szervezet követőiből. A Demokratikus Szocializmus Pártját egy a szocialista pártból kivált jobboldali csoport alapította 1960-ban.

A japán kormány 1951-ben San Franciscóban különbéke-szerződést kötött az Egyesült Államokkal, s ezzel véget ért az amerikai megszállás (a San Franciscó-i békeszerződést még 48 állam írta alá). Az amerikai csapatok azóta a szerződéssel egyidejűleg megkötött japán–amerikai „biztonsági szerződés" alapján állomásoznak az országban (e szerződést 1960-ban felülvizsgálták, majd 1970-ben meghosszabbították). A Bonin-szigeteket és a Ryukyu-szigeteket (köztük Okinawát), amelyek 1945-től amerikai megszállás alatt álltak, az Egyesült Államok 1968-ban, illetve 1972-ben szolgáltatta vissza.

Japán külpolitikájának alapvető célja a megnövekedett gazdasági erővel arányos politikai hatalom megszerzése. Az Egyesült Államok és Japán szövetségi viszonya ellenére a két ország között számottevő ellentétek vannak. Ezek tulajdonképpeni oka a fokozatosan ismét hatalmas világgazdasági tényezővé vált Japán és az amerikai monopóliumok érdekellentéte. Japán élénk politikai és gazdasági kapcsolatokat tart fenn az EGK-tagországokkal, azonban ezt a viszonyt is rontja a japán monopóliumok egyre erőteljesebb fellépése a nemzetközi piacon. 1977-ben több gazdasági szakértőt vontak be a kormányba azzal a céllal, hogy segítsenek csökkenteni a hatalmas japán kereskedelmi többlet miatt a tőkés partnerekkel fennálló feszültségeket és a japán gazdaságot az új fejlődési szakasz követelményeihez igazítsák. Ugyanakkor Fukuda miniszterelnök meghirdette doktrínáját, amely a délkelet-ázsiai térségbe való fokozott gazdasági behatolást tűzte ki célul az Egyesült Államok visszavonulása után. A Szovjetunió és Japán mindmáig nem kötött békeszerződést. Ennek fő oka, hogy Japán jogtalan területi követeléseket támaszt a Szovjetunióval szemben. A két ország 1956-ban nyilatkozatot írt alá a hadiállapot megszűnéséről. Kapcsolataik főként gazdasági téren fejlődnek, de mindmáig nem írtak alá hosszú lejáratú kormányközi együttműködési megállapodást. Az eddig született nagyobb szabású szerződéseket a Szovjetunió japán magáncégekkel kötötte.

1978 augusztusában Japán és Kína béke- és barátsági szerződést írt alá. Délkelet-Ázsia a japán külpolitika homlokterében áll. Az ország külkereskedelmének mintegy harmadát bonyolítja le a térséggel, és innen kapja a számára létfontosságú nyersanyagok jelentős részét. Kapcsolata Vietnammal 1973 és 1978 között érezhetően javult, bár 1978-ban Japán átmenetileg felfüggesztette a Vietnammal kötött gazdasági és segélymegállapodások végrehajtását.

Japán tagja az Ázsiai és Csendes-óceáni Tanácsnak és a Colombo-tervnek.

Gazdaság. Igen fejlett ipari-agrár ország. A második világháború után kibontakozó rendkívül gyors gazdasági fejlődés kezdetben az erőteljes amerikai segítségre támaszkodott, fennmaradását azonban olyan tényezők biztosították, amelyek jórészt ma is hatnak. A kiemelkedően gyors növekedési ütem (1955 és 1977 között átlagosan évi 8,9%; a hetvenes évek elejéig pedig 10,7%) mögött a termelékenység rohamos javulása (1965–1970: évi 14,1%; 1970–1975: évi 5,6%; 1975–1978: évi 8,1%), külföldi licencek, technológiák széles körű átvétele és meghonosítása, a bátor szerkezetváltoztatási gyakorlat, az igen magas beruházási hányad (1973-ig évente átlagosan a bruttó nemzeti termék 25,5%-a), a nagymérvű importfüggőség kikényszerítette magas szervezettségű, energikus exporttevékenység, a sajátos alkalmaztatási viszonyok hagyománya stb. húzódik meg.

Japán ily módon a tőkés világ második ipari hatalmává vált. Az ipar termeli a nemzeti jövedelem 41%-át és az exportjövedelemnek csaknem az egészét. A hajó-, teherautó- és autóbuszgyártásban az 1.; a személygépkocsi-, műszál-, papír- és cementgyártásban a 2.; az acéltermelésben a 3. a világ országai között. Az ipar termelési szerkezete nagymértékben átalakult. Az 1950-ben még vezető textilipar átadta helyét a gépiparnak, amely ma az egész ipar termelésének egyharmadát adja. Például a személygépkocsi-gyártás 1965 és 1975 között 6,6-szeresére nőtt.

A gépipar kiemelkedő ágazata a szerszámgépgyártás, valamint az elektronikai és híradástechnikai berendezések és fogyasztási cikkek gyártása. 1976-ban 10 700 000 t acélt, 7 840 000 db gépkocsit, 10 000 000 db színes televíziót, 14 300 000 bruttóregisztertonnányi hajót gyártottak, 80%-ban exportra. A világon minden második hajót japán gyár bocsát vízre, s itt készülnek a legnagyobb tankhajók.

A gazdaságot hatalmas monopoltőkés csoportok uralják, az országban működő tőke csaknem kétharmadát hat óriás – a Micubisi, a Micui, a Szumitomo, a Fudzsi, a Dai-Icsi és a Szanva – tartja a kezében.

A mezőgazdaság az összmunkaerő 12,3%-ával a nemzeti jövedelem 6,5%-át termeli. A megművelt terület 95%-a kisparaszti tulajdonban van, a gazdaságok átlagos nagysága 1,1 ha. A gépellátottság igen jó (1976-ban 3 920 000 traktor volt az országban). A legfontosabb haszonnövény a rizs, amely a mezőgazdasági termelésnek kb. 35%-át adja (1976: 11 770 000 t). A rizsárat a kormány szabja meg, és a túltermelés miatt már a termelés csökkentésére tett intézkedéseket. Fejlett a zöldség- és gyümölcskertészet, valamint a baromfitenyésztés. A mezőgazdaság termelése a fogyasztásnak csupán 70%-át fedezi.

Annak ellenére, hogy Japán területének legnagyobb részét erdőségek borítják, az ország fából is olyan hatalmas behozatalra szorul, amelynél értékben csak az olajimport nagyobb.

Japáné a világ legnagyobb halászflottája, s a kifogott halmennyiség (évente több mint 10 000 000 t) tekintetében is megelőz minden más országot.

A hosszú ideig gyors gazdasági növekedést 1973–1974-ben visszaesés váltotta fel, 1975-ben is csak 2,4%-kal nőtt a termelés, 1976-ban viszont már 6,3%-kal, és később is 5–6% körül alakult a növekedési ráta, miközben a munkanélküliség a hetvenes évek közepét jellemző 2%-ról 1,3%-ra csökkent, az inflációs ráta pedig 6% alá.

A bruttó nemzeti termék nagyságát tekintve a tőkés világban az Egyesült Államok után a 2., az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 8531 dollár (1978).

A külkereskedelmi forgalom volumene alapján Japán a tőkés világban a 3. helyet foglalja el. Vezető exportcikkei a vas, az acél, a hajók, a gépkocsik, a híradástechnikai termékek; behozatalában a kőolaj (1975: az import 34%-a) és a fa mellett a különböző ércek, a szén, a gabona és az élelmiszerek állnak az élen. (Az ország importtól való függése a búza, a kukorica, a cukor, a szójabab, a nyersgumi, a gyapjú, a gyapot, a vas-, a réz-, a nikkel-, a bauxit- és a mangánérc, valamint a kőolaj tekintetében 87–100%-os.) Legfontosabb kereskedelmi partnerei: az Egyesült Államok (20%), Szaúd-Arábia, Irán, Ausztrália, az ASEAN országai és a Szovjetunió.

A japán közlekedés mind méreteit, mind színvonalát tekintve a világ élmezőnyében van. A vasútvonalak hossza 26 800 km, ebből 11 200 km villamosított (1977), és csaknem 1100 km a főbb városokat összekötő expresszvonal. A kitűnő minőségű vasúti pályákon a legkorszerűbb vonatok 200 km/ó feletti sebességgel közlekednek. A biztosítóberendezések és a vonatok vezérlése automatizált. Hokkaido és Honsu között 1982-re készül el egy 54 kilométer hosszú tenger alatti vasúti alagút. 1985-re új szuperexpressz-hálózatot alakítanak ki, összesen 9000 km hosszan. A közutak hossza meghaladja az 1 000 000 kilométert (1977), ebből szilárd burkolatú 310 000 km. Az autópálya-hálózat kiépítése gyors ütemben folyik, a tervek szerint a nyolcvanas évek közepéig a hálózat hossza eléri a 7600 kilométert. Japán kereskedelmi flottája nagyságát tekintve (1976: 39 400 000 BRT) a világon a 2., és továbbra is gyors ütemben növekszik. Az ország intenzív belső és nemzetközi repülőforgalmat bonyolít le, ez utóbbit három repülőtér (Tokió, Oszaka és a nemrégiben felépült Narita) szolgálja.

Oktatás, egészségügy. Japánban a második világháborút követően nagy összegeket fordítottak az oktatásügy fejlesztésére is. A nőknek a termelésbe való fokozottabb bevonását kiterjedt óvodai hálózat teszi lehetővé. A 3–6 év közötti gyermekek többsége vállalati óvodába jár. Az iskolakötelezettség 15 éves korig terjed, a korhatárt a közeljövőben 18 évre kívánják emelni. A tanítás ingyenes, minden iskola koedukált. A 6 éves elemi iskola után a tanulók az alsó középiskola 3 osztályát végezhetik el, erre épül az általános, illetve szakmai képzést nyújtó felső középiskola a 15–18 évesek számára. Innen három irányban nyílik továbbtanulási lehetőség: vagy az 5 éves, majd posztgraduális képzést is biztosító 400 állami és magánegyetem valamelyikén, vagy a 2–3 éves, kevéssé specializált képzést nyújtó főiskolákon, vagy pedig az 5 éves, specializált tananyagú műszaki főiskolákon. Az országban 1976-ban 1 791 716 egyetemista, 47 055 műszaki és 364 888 egyéb főiskolás volt.

Az egészségügyi ellátás igen magas szintű. A lakosság 90%-ára terjed ki a betegbiztosítás valamelyik (többnyire egyben munkanélküli-segélyt is biztosító) formája. 1975-ben 867 lakosra jutott egy orvos, 96-ra egy kórházi ágy. A várható életkor a férfiaknál 72, a nőknél 77 év volt.

JEMEN

/JEMENI ARAB KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 195 000 km²

Lakosainak száma: 7 080 000 (1978)

Fővárosa: Szaná; 134 588 lakos (1975)

Hivatalos nyelve: arab

Pénzneme: amadi (jemeni rial)

Természeti viszonyok. Az Arab-félsziget délnyugati részén fekvő, Szaúd-Arábiával és a Demokratikus Jemennel határos ország három jól elkülönülő földrajzi egységre oszlik. A Vörös-tenger partvidékén terül el az 50–60 km széles, félsivatagi Tihama síkság. Tőle keletre 3000 m átlagmagasságú hegyvidék következik (legmagasabb csúcsa, a Dzsebel Hadhur 3760 m). E mögött húzódik a központi fennsík, amely az ország területének kétharmadát teszi ki, és átlagos magassága 2000–2600 m. A fennsík északkeleten találkozik a Rub al Khali sivataggal.

Állandó folyók a viszonylag kedvező csapadékviszonyok ellenére sem alakultak ki.

A parti sáv forró, itt az évi középhőmérséklet 30 °C, az eső rendkívül ritka. A hegyvidék és a fennsík mérsékelt éghajlata a legkellemesebb az Arab-félszigeten. Májusban és szeptemberben 1000 mm csapadék hull. Hajdan ezért nevezték ezt a vidéket Boldog Arábiának. A magasabb hegyeket télen hó borítja. A hegyoldalakon és a fennsíkon termékeny földek vannak.

Népesség. A népesség túlnyomó többsége arab, kisebb indiai és szomáliai kolónia él a partvidéken; a lakosoknak mintegy 10%-a nomád vagy félnomád életmódot folytat.

Az uralkodó vallás a mohamedán. Az iszlám siita ágához tartozik a lakosság 55%-a (itt zeiditáknak nevezik a siitákat, a forradalom előtt vallási vezetőjük, az iszlám volt egyben az uralkodó is); 45%-a szunnita (szafiita). A szunniták közt a parasztok és a városi szegények vannak többségben. Az iszlám befolyása igen nagy, ez hatással van a törvénykezésre, a nők helyzetére és az oktatásra is.

A nemzetségi-törzsi szervezet még mindig erős.

Államszervezet. A forradalmat követően elfogadott alkotmány 3 tagú elnöki tanács kezébe adta a hatalmat, s konzultatív tanácsra (parlament) bízta a törvényhozást. 1974-ben átmeneti időre az ún. Legfelsőbb Parancsnoki Tanács vette át a hatalmat, s az alkotmány hatályon kívül helyezésével egyidejűleg felfüggesztette a konzultatív tanács működését is. Ali Abdullah Szaleh elnök 1979 tavaszán a végrehajtó hatalmat gyakorló kormány mellett 15 tagú ún. tanácsadó testületet hívott életre, és az alkotmányozó nemzetgyűlés tagjainak létszámát 159 főre emelte.

Történelem, politika. Ezen a vidéken már az i. e. II. évezredben szemita arab államalakulatok jöttek létre: Kataban, Main, Sába és Himjarita. A terület jelentőségét a nemzetközi kereskedelemben betöltött szerepe adta, itt vezetett az ókor híres tömjénútja. Az i. sz. VI. században Bizánc és Perzsia vetélkedett a területért, s Etiópia, bizánci biztatásra, elfoglalta (525), de rövidesen a perzsák kerekedtek felül. 572-től 628-ig a Szasszanidák fennhatósága érvényesült. 632-ben Jemen beolvadt az arab kalifátusba. A zeiditák imámja, Jahja al Hadi al Hakk – a Rasid-dinasztia megalapítója – 897-ben kiszakította Jement az arab világbirodalomból. A Rasid-dinasztia uralmának a török hódítás vetett véget 1538-ban. 1733-ban a Rasidok ismét visszaszerezték országuk függetlenségét, ettől kezdve szabadságukat egyidejűleg védték – változó szerencsével – a porta és az Adenban lábát megvető angol birodalom meg-megújuló hódítási kísérletei ellen. Jahja imám (1904–1948) törekvéseit végül is siker koronázta, a nagyhatalmak 1918-ban elismerték az ország függetlenségét. Így Jemen tekinthető az újkor első független arab államának. Jemen 1928-ban diplomáciai kapcsolatra lépett a Szovjetunióval. Bár Anglia ezt követően többször, s a harmincas években Szaúd-Arábia is, megpróbálta Jemen szuverenitását felszámolni, terveik kudarcot vallottak.

A teokratikus abszolút monarchia imámja, aki élet és halál ura volt, az országban a legsötétebb középkort konzerválta. 1948-ban nacionalista katonatisztek merényletet szerveztek ellene. Utódja, Ahmed uralkodása alatt először nyíltak meg az ország évszázadokon át lezárt határai, s a belpolitikában továbbra is konzervatív rendszer kapcsolatot keresett a szocialista országokkal és a forradalmi Egyiptommal. Ahmed imám halála után utódja, Al Badr megpróbálta modernizálni az országot. Kísérlete azonban elkésett, mert Szallal őrnagy vezetésével 1962-ben egy haladó tiszti csoport ragadta kezébe a hatalmat.

Az új, haladó rendszer azonnal szembe találta magát a Szaúd-Arábia támogatta monarchista erőkkel. A fegyveres küzdelem, amelyben a köztársaságiakat az egyiptomi hadsereg 50 000 katonája támogatta, csak akkor ért véget, amikor az 1967-es arab–izraeli háború elvonta az erőket ettől a harctól. Nasszer ekkor ígéretet tett az egyiptomi katonaság kivonására, s Fejszál szaúd-arábiai uralkodó is megígérte, hogy megszünteti a monarchistáknak nyújtott támogatást. A demokratikus rezsim elleni szaúd-arábiai támadás azonban a megállapodás ellenére folytatódott, s végül is 1967 őszén Szallal bukásához vezetett.

Bár az imamátust nem állították vissza, Szaúd-Arábia befolyása fokozatosan erősödött, s ez a progresszív politikát folytató Dél-Jemen elleni fegyveres harc kirobbanásához vezetett (1971). A két Jemen közti küzdelem 1972-ig folytatódott, amikor is Líbia és az Arab Liga közvetítésével a két ország államfője megegyezett a harcok beszüntetésében, sőt a két ország jövőbeni egyesítésében is. 1974-ben Észak-Jemenben katonai puccsal új politikai erők jutottak hatalomra, ezek a törzsfők befolyásának visszaszorítására és a Szaúd-Arábiához fűződő kapcsolatok lazítására törekedtek. 1977 őszén, újabb politikai merénylet után, a hatalom a Szaúd-Arábiához hű erők kezébe került. 1978 nyarán Gaszmi elnök merénylet áldozata lett. Az elnökgyilkosság megszervezésével Dél-Jemen – időközben puccskísérlet miatt kivégzett – államfőjét vádolták. A két Jemen közt a viszony igen feszültté vált, és 1979 tavaszán ismét fegyveres összecsapásra került sor. A kuvaiti és iraki közvetítéssel létrejött fegyvernyugvás után ismét szóba került a két ország egyesítése, de ennek valószínűsége igen csekély.

Gazdaság. Földünk egyik legelmaradottabb országában a gazdasági élet legfontosabb szektora a földművelés. A művelésre alkalmas terület négyötöde nagybirtokosok kezén van. Az ősi bérleti rendszernek megfelelően a parasztok a termés háromnegyedét kötelesek átadni a föld tulajdonosának. Ilyen körülmények közt elképzelhetetlen a modern termelési módszerek bevezetése, következésképpen a termelés szintje is igen alacsony. A part menti síkságon cukorrépát, olajbogyót, dohányt és gyapotot termesztenek, a városok közelében pedig zöldséget. A völgyekben gyümölcsösök és nagy kukoricatáblák találhatók. A hegyoldalak teraszos ültetvényein kávé terem. A termőterület 20%-án a kat nevű, enyhe kábítószer-tartalmú cserjét termesztik. Az állattenyésztés fejletlen, főként juhot, kecskét és tevét tartanak. A halászat is kezdetleges.

A kézműipar – többnyire primitív eszközökkel – bőrárut, szőnyegeket, egyszerű bútorokat állít elő. Az elmúlt években néhány kisebb élelmiszeripari üzem létesült (cigaretta- és üdítőitalgyár, Szanában egy textilüzem és néhány cementgyár). Az ország ásványkincsei még feltáratlanok. Egy sóbánya működik, és algériai segítséggel kőolaj után kutatnak.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 320 dollár (1978).

Az autóutak hossza 3100 km, ebből 1100 km szilárd burkolatú. Szovjet segítséggel épült meg a Hodeidát Taizzal összekötő út (208 km) és korszerűsítették Hodeida kikötőjét. Vasút nincs.

A legfontosabb exportáruk a kávé, a bőr, a só és a gyapot. Külkereskedelmi mérlege deficites. A hiányt a külföldön dolgozó jemeniek (kb. másfél millió fő) által hazautalt összegekből és külföldi segélyekből fedezik. Fő kereskedelmi partnerei: Japán, Anglia, Franciaország, a Szovjetunió, az NSZK, a Demokratikus Jemen és Szaúd-Arábia.

Oktatás, egészségügy. A lakosság 90%-a analfabéta. 1977–1978-ban a felsőfokú oktatási intézményekben 2408 diák tanult.

26 450 lakosra jut egy orvos és 1443-ra egy kórházi ágy.

JORDÁNIA

/JORDÁNIA HASIMITA KIRÁLYSÁG/

Területe: 97 629 km²

Lakosainak száma: 2 800 000 (1978, becslés)

Fővárosa: Amman; 972 000 (1978, becslés)

Hivatalos nyelve: arab

Pénzneme: jordániai dinár

Természeti viszonyok. Az Arab-félszigettől északra fekszik; Szaúd-Arábiával, Irakkal, Szíriával és Izraellel határos. Felszíne három jól elkülönülő földrajzi egységre oszlik. Nyugaton található a Jordán folyó öntözte, a tengerszintnél 200–400 méterrel alacsonyabban fekvő, 104 km hosszú, termékeny Jordán-völgy. Az ettől keletre húzódó hegyvidék legmagasabb pontja a Ras el Kasm (1854 m). Az ország területének háromnegyed része félsivatag vagy sivatag.

Egyetlen állandó folyója a Jordán. A keleti és déli országrészben csak időszakos vízfolyások alakulnak ki.

A Jordán völgyében az éghajlat különösen kedvező, mediterrán jellegű. Jelentős mennyiségű csapadék hull a hegyekben (több mint évi 1000 mm), délen és keleten ezzel szemben mindössze 100–300 mm. Az átlaghőmérséklet a nyári hónapokban 32 °C, télen (november–április) 13 °C.

Népesség. A 2 800 000 lakos közül 700 000 a Jordán folyó nyugati partján, az Izrael által megszállt Ciszjordánia területén él. A becslések szerint Jordánia lakóinak 57%-a palesztin származású (az arab–izraeli háborúk elől Jordániába menekültek, illetve e menekültek leszármazottai). 300 000 jordániai külföldön dolgozik. Az eredeti arab őslakosság ma is őrzi törzsi tagolódását. A nagyobb törzsek a hveitat, a beni szakr, a beni hasszán. 120 000-re becsülik a nomád, illetve félnomád beduin lakosok számát. Cserkesz, örmény, szír és drúz közösség is található Jordánia területén.

Az évi népszaporulat 3,4% (1978).

Az uralkodó vallás a szunnita mohamedán. Ezt követi a lakosság 95%-a, a fennmaradó 5% 13 különböző egyházhoz tartozik (siita, drúz, görög katolikus, görögkeleti, római katolikus, szír egyház, anglikán, baptista, nazarénus stb.).

Államszervezet. Alkotmányos monarchia. A kétkamarás parlament felsőházának 30 tagját – a szenátorokat – a király nevezi ki 8 éves időtartamra. Az alsóház 60 tagját 4 évre választják.

Történelem, politika. Az ókor nagy hódítói, az asszírok és a perzsák, a görögök és a rómaiak keletről nyugat vagy nyugatról kelet felé haladva hosszabb-rövidebb időre fennhatóságuk alá vonták a mai Jordánia területét. A VII. század közepén e terület is az arab világbirodalom része lett. 1517-ben a törökök foglalták el. Pontosan négy évszázaddal később, 1917-ben angol megszállással ért véget a porta fennhatósága. Anglia függetlenséget ígért az arab népeknek, cserébe az első világháborúban vállalt katonai szerepért, de Transzjordánia, amely 1921-ben alakult meg emirátusként, 1946-ig angol protektorátus maradt. A brit fennhatóság csak a második világháború után szűnt meg, 1946-ban Transzjordánia formálisan független lett. Az angolok ugyanakkor vonultak ki Transzjordániából, amikor feladták palesztinai mandátumukat, amelynek területén 1948-ban megalakult Izrael. Ezt követően azonnal megkezdődött a harc Izrael és szomszédai közt: Izrael elfoglalta az ENSZ határozatában Arab Palesztinaként megjelölt terület egy részét, a másik részét Transzjordánia kebelezte be. Ezután Jordániára változtatták az ország nevét.

1957-ben Husszein király a nacionalista erők nyomására felmondta az Angliával még 1948-ban kötött katonai szerződést, majd egy esztendővel később Irakkal megalakította az Arab Föderációt, hogy így ellensúlyozza az Egyesült Arab Köztársaság megnövekedett befolyását. E föderáció azonban – a hamarosan kitört iraki forradalom miatt – tiszavirág életű volt.

A britellenes hangulatot kihasználva az Egyesült Államok fokozatosan közeledett Jordániához, jelentős kölcsönökkel és segélyekkel alapozta meg befolyását az ammani udvarnál.

Izrael 1967-ben háborút indított arab szomszédai ellen. Az ún. hatnapos háborúban izraeli megszállás alá került a Jordán folyó nyugati partja, ezt nevezik Ciszjordániának (5900 km²). 1968 elejétől Jordánia területén bontakozott ki a palesztin ellenállási mozgalom, amely valósággal második hatalommá vált az országban. Husszein és a palesztinok ellentéte többszöri összecsapás után az 1970-es polgárháborúban tetőzött. Ezt követően a Palesztinai Felszabadítási Szervezet katonai alakulatai és politikai központjai kénytelenek voltak elhagyni Jordánia területét.

Husszein többször is titkos tárgyalásokat folytatott az izraeli vezetőkkel. Ennek következménye volt az ún. nyitott hidak politikája: bár a hadiállapot hivatalosan nem szűnt meg, megkezdődött a személy- és áruforgalom Jordánia és Izrael közt.

Az 1973-as arab–izraeli háborúban Jordánia csak jelképesen vett részt, s az ezt követő tárgyalásokon nem kapott vissza területeket.

Az arab államfők rabati csúcskonferenciája 1973-ban – Husszein király terveivel ellentétben – a Palesztinai Felszabadítási Szervezetre ruházta a palesztin nép képviseleti jogát, ez csökkentette Jordánia szerepét.

Jordánia nem vett részt az amerikai közreműködéssel folytatott egyiptomi–izraeli különbéke-tárgyalásokon, mert Izrael nem hajlandó a megszállt nyugati part sorsáról tárgyalni. Amikor a palesztinoknak adandó közigazgatási autonómiáról 1979 májusában egyiptomi–izraeli eszmecsere kezdődött, bizonyos közeledés indult meg a PFSZ és az ammani udvar közt, s Jordánia a szadati politikával szemben álló országok köréhez csatlakozott.

1972-ben a király ösztönzésére alapították meg az Arab Nemzeti Szövetség nevű pártot. Szerepe, befolyása csekély. Az 1943-ban alakult kommunista párt illegalitásban dolgozik.

Jordánia tagja az Arab Ligának, az Arab Közös Piacnak, és szerződéses viszonyban áll az Európai Gazdasági Közösséggel.

Gazdaság. Az ország gazdasági életének uralkodó ágazata a mezőgazdaság. A terület 14%-a művelhető, a lakosság 29%-ának ad kenyeret a földművelés. Csak 30 000 tulajdonos kezében van 5 hektárnál nagyobb földterület, mintegy 100 000-en 5 hektárnál kisebb területen gazdálkodnak. A főbb termények a búza, a dohány, a paradicsom, a gyümölcsök. A kormány 1971-ben hároméves fejlesztési tervet kezdeményezett a Jordán-völgy rekonstrukciójára. 26 000 hektáron kezdődött el az öntözés. A hegyoldalakon, illetve a fennsík teraszain erőteljesen fejlődik a gyümölcs- és az olajbogyó-termesztés. 1964 óta 31 000 hektáron telepítettek erdőt. A sivatag meghódítását szolgáló erőfeszítések eredményeként mintegy 1000 ha földet tettek termékennyé. Az állattenyésztés (kecske, juh, szarvasmarha, szamár, öszvér, teve) ugyancsak hagyományos foglalkozás. Az 1976–1980-as ötéves terv beruházásainak 15%-át fordítják a mezőgazdaság fejlesztésére. Ennek ellenére az ország élelmiszer-vásárlásra fordított kiadásai 1978-ban az exportbevétel 140%-ának feleltek meg.

Jordánia legfontosabb ásványkincse a foszfát. A termelés növekedése jelentős (1972: 709 000 t; 1979: 2 820 000 t). A foszfátexportból származó jövedelem 1979-ben meghaladta a 70 000 000 dollárt. Az ország területén végzett olajkutatás ez ideig nem vezetett eredményre. Feltevések szerint réz és mangán is található a föld mélyében.

Ipara fejletlen. 1975-ben 7474 ipari üzem és műhely tevékenykedett, de csupán 589-ben dolgozott több mint 5 munkás. Jordánia jelentősebb ipari létesítményei: műtrágyagyár, olajfinomító Zarkában (1978: 3 400 000 t), cementgyár Fuheisban (1978: 586 000 t). Kisebb üzemek papírárut, cigarettát, alkoholt és gyógyszert állítanak elő.

A foglalkoztatottak száma 700 000, ebből 300 000 külföldön dolgozik. 75 000-re becsülik a nem jordániai vendégmunkások számát. Becslés szerint a nők 10–12%-a dolgozik (1979).

A nagy költségvetési deficitet külföldi segélyből fedezik. Jordánia 1977-ben 211 000 000 dollárt kapott, főként az arab országoktól, részben az Egyesült Államoktól. A bagdadi arab csúcsértekezlet döntése értelmében 1979-ben az arab országok 1,25 milliárd dollár segélyt juttattak Jordániának.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 1978-ban 704 dollár volt.

Vasútvonalának hossza 487 km, észak–déli irányban halad Akaba kikötőjéhez.

A külkereskedelmi mérleg erősen deficites. Fő kereskedelmi partnerei: Szíria, Anglia, az Egyesült Államok és Japán. Főként gyümölcs- és zöldségféléket, valamint kalcium-foszfátot szállít külföldre; élelmiszert, gépeket, közlekedési eszközöket és kőolajat importál.

Oktatás, egészségügy. 1979-ben a felnőtt lakosság 38%-a volt analfabéta. Ugyanebben az évben az ország egyetemeinek több mint 9000 hallgatója volt.

2550 lakosra jut egy orvos és 940 lakosra egy kórházi ágy (1977).

KAMBODZSA

/KAMBODZSAI NÉPKÖZTÁRSASÁG/

Területe: 181 035 km²

Lakosainak száma: 4 500 000–6 500 000

(eltérő becslések)

Fővárosa: Phnom Penh; 200 000 lakos

(1980. január)

Hivatalos nyelve: khmer

Pénzneme: riel

Természeti viszonyok. Délkelet-Ázsiában, az Indokínai-félsziget déli részén, a Sziámi-öböl partján, Laosz, Vietnam és Thaiföld között fekszik. Felszíne részben síkság, feltöltött tengeröböl. Az ország középső részét a Mekong folyó és a Tonlé Sap tó alföldje foglalja el. Az alföldet alacsony dombvidék övezi, amely északon a Dangrek-hegységbe, délnyugaton a Kardamon-hegységbe megy át. Itt van az ország legmagasabb pontja, az Aural (1813 m). A hegyvidékek nagy kiterjedésű erdőségeit értékes fák alkotják. Keleten a Vietnami-hegység átnyúlik Kambodzsa területére.

Az ország fő folyója a Mekong, amely –

különösen a nyári monszun idején – nagy megművelt területeket áraszt el.

Éghajlata trópusi, teljesen a monszun befolyása alatt áll. Az esős évszak decembertől áprilisig tart. A csapadék évi átlaga országosan 1200–1600 mm; a hegyekben jóval 2000 mm felett van. Az éves középhőmérséklet 27–28 °C.

Népesség. Az ország lakosainak száma a hetvenes évek közepén becslések szerint meghaladta a 8 000 000-t. 1975 és 1978 között a népesség a legóvatosabb becslések szerint is legalább 1 500 000 fővel csökkent, más – köztük vietnami – források szerint a Pol Pot-rendszer áldozatainak száma megközelíti a 4 000 000-t. A városi lakosság aránya jelenleg elenyésző; 1975-ben gyakorlatilag mindenkit vidékre telepítettek; a visszatelepítés 1979 közepén indult meg.

A hetvenes évek elején a lakosság 84%-a volt khmer, 6%-a kínai és 10%-a vietnami; ez utóbbiak túlnyomó része vagy a nacionalista üldöztetésnek esett áldozatul vagy az ismétlődő harcokban pusztult el vagy elmenekült az országból.

A buddhizmus 1975-ig államvallás volt, ekkor a vallásgyakorlást megtiltották, a templomokat és a kolostorokat bezárták, a papok és a szerzetesek legtöbbjét megölték. 1979-ben, a Pol Pot-rendszer bukása után, újra megnyíltak a templomok. Kambodzsában kis számú (1975-ben 50 000) muzulmán is él.

Államszervezet. A Kambodzsai Népköztársaság államszervezete még kiépülőben van. A hatalmat a Kambodzsai Népi Forradalmi Tanács gyakorolja, ezt a Kambodzsai Nemzeti Egységfrontnak a lakosság különböző rétegeit képviselő 200 ideiglenes küldötte jelölte ki. Mindkét szerv elnöke Heng Samrin. Az ország 17 tartományában ideiglenes népi bizottságokat szerveztek a konszolidáció irányítására.

Történelem, politika. A mai Kambodzsa területén a IX. század elején I. Dzsajavarman megalapította az Angkor-birodalmat. Ez hatalmának csúcsát a XII. században érte el: ekkor magában foglalta az egész Maláj-félszigetet és a mai Thaiföld és Kambodzsa területét. A XIII. században a birodalom hanyatlásnak indult, s az Angkor-dinasztia bukása után (1431) Kambodzsa elvesztette vezető szerepét Délkelet-Ázsiában, majd függő helyzetbe került Sziámtól (Thaiföld).

A XVII. században léptek első ízben európaiak Kambodzsa földjére: hollandok és angolok kereskedőtelepeket szerveztek itt. 1662-ben francia misszionáriusok érkeztek az országba. A franciák, kihasználva a Vietnam, Sziám és Kambodzsa közötti ellenségeskedést, 1863-ban védnökségi szerződést kényszerítettek az országra, 1884-ben pedig bevezették a francia gyarmati közigazgatást. 1887-ben a franciák által meghódított Tonkint, Annamot (Trungbo), Kokinkínát és Kambodzsát az Indokínai Unióba vonták össze. A XX. század első évtizedeiben szerveződő gyarmatosításellenes mozgalom egyik fő erejévé az 1930-ban megalakult Indokína Kommunista Pártja vált.

A második világháborúban Kambodzsát japán csapatok szállták meg. Japán kapitulációja után visszatértek a franciák, a japánok ellen szerveződött partizánmozgalom ekkor ellenük fordult. Az 1941-től uralkodó Norodom Szihanuk király 1945-ben kikiáltotta Kambodzsa függetlenségét, a francia csapatok jelenléte miatt azonban tárgyalásokra kényszerült. 1947-ben Kambodzsa az Indokínai Föderáció tagjaként alkotmányos monarchia lett, választott parlamenttel. 1949-ben Franciaország a Francia Unió keretén belül látszólagos függetlenséggel ruházta fel az országot mint társult államot. A fokozódó partizánháború nyomására a franciák kivonták megszálló csapataikat, és 1953-ban megalakult a független Kambodzsai Királyság, melyet az 1954-es genfi értekezlet nemzetközileg is elismert.

1955-ben Szihanuk, hogy közvetlenül részt vehessen a politikai életben, apja javára lemondott a királyi címről, és tömegmozgalmat alapított Szocialista Népi Közösség elnevezéssel, amely 1955 és 1966 között minden választáson elnyerte az összes mandátumot. Amikor apja 1960-ban meghalt, a parlament Szihanuk herceget államfővé választotta, királyi cím nélkül. A Szihanuk-kormány szigorúan semleges külpolitikát hirdetett meg, de a hatvanas években jó kapcsolatokat épített ki a Kínai Népköztársasággal és Észak-Vietnammal, ugyanakkor élesen bírálta az Egyesült Államok ázsiai politikáját. 1964-től azonban a kormánynak erősödő belső ellenállási mozgalommal kellett megküzdenie, és mind nehezebbé vált elszigetelnie az országot a vietnami háborútól. 1970 márciusában Lon Nol tábornok vezetésével jobboldali erők megbuktatták Szihanukot, és kikiáltották a köztársaságot. A pekingi száműzetésbe vonult Szihanuk a belső ellenállást irányító „vörös khmerek" részvételével megalakította a Kambodzsai Királyi Nemzeti Egységkormányt, amelynek erői a vietnami kommunisták támogatásával hamarosan szorult helyzetbe hozták a Lon Nol-kormányt. A rezsimet ekkor csak az amerikai és dél-vietnami csapatok nagyarányú bevetése mentette meg az összeomlástól, és fennmaradása kivonásuk után is az amerikai katonai támogatástól és az amerikai légierő bevetésétől függött. Fennhatósága a vidéknek csak kis részére terjedt ki, és hatalma a városokban is ingatag volt. A hadseregben és a kormányban virágzott a korrupció, és a harcok elől a városokba menekült lakosság körében súlyos ellátási problémák léptek fel. 1975 áprilisában, a dél-vietnami rezsim összeomlását követően, Phnom Penh is elesett.

A Kambodzsai Nemzeti Egységfronton belül hamarosan a „vörös khmerek" legszélsőségesebb vezetői váltak hangadókká. 1976 áprilisában a hazatért Szihanuk lemondott államfői tisztéről (gyakorlatilag házi őrizetben tartották, családjának több tagját meggyilkolták), és a Kambodzsai Királyi Nemzeti Egységkormányt feloszlatták. Az újonnan választott nemzetgyűlés Khieu Samphant nevezte ki az államelnökség elnökévé, a kormány elnöke a frakcióharcokból győztesen kikerülő Pol Pot lett, aki egyben a Kambodzsai Kommunista Pártot is vezette.

Az 1975-re már rendkívül leromlott állapotú országot az új rendszer a legszélsőségesebb módszerekkel igyekezett ultrabaloldali ideológiájának megfelelően átformálni. A külföldi segítséget elutasítva néhány év alatt kívánták „kommunista mintaországgá" tenni Kambodzsát, a maoizmustól kölcsönzött alapelvek – elsősorban az önerőre támaszkodás, a mezőgazdaság előtérbe helyezése és a szigorú egalitarizmus – alapján. Elképzeléseiket a legembertelenebb módszerekkel próbálták megvalósítani a gyakorlatban. A városi lakosságot erőszakkal vidékre telepítették, primitív kommunákba szervezték katonai felügyelet alatt, megszüntették a pénz használatát, össznemzeti szintre emelve a naturálgazdálkodást és szinte kizárva a belső mozgás vagy a szökés lehetőségét. Az ipar gyakorlatilag már 1975-re elpusztult, a termelés megindítását a Pol Pot-rendszer azonban – néhány kivételtől eltekintve – nem is látta szükségesnek. A rizstermés, amely a Lon Nol-rezsim alatt, mivel a mezőgazdasági lakosság jelentős része a városokba menekült, mintegy harmadára csökkent, viszonylag kedvezően alakult, de a Pol Pot-kormány az importért rizzsel fizetett, továbbá „stratégiai" készleteket igyekezett felhalmozni egy Vietnammal folytatandó háború esetére, ezért a fejadagokat olyan alacsonyan állapította meg, hogy emberek százezrei haltak éhen. Az „átnevelésre" alkalmatlannak ítélteket, elsősorban az értelmiségieket, a volt rendszer tisztségviselőit és katonáit jórészt meggyilkolták, és hasonló sorsra jutottak azok is, akikre a gyanúnak csak az árnyéka vetődött vagy akik szökni próbáltak. Míg Kínával mindvégig szoros kapcsolatot tartott a Pol Pot-kormány, Thaifölddel gyakoriak voltak a határkonfliktusok, Vietnammal pedig már 1977 decemberében megszakította a diplomáciai viszonyt, azt követően, hogy fegyveres incidenseket robbantott ki a közös határon. 1978 decemberében vietnami támadás veszélyére hivatkozva „preventív" támadásokat intézett határ menti vietnami területek ellen. December 3-án vietnami források hírül adták, hogy Kambodzsában ellenállási mozgalom alakult Kambodzsai Nemzeti Egységfront a Nemzet Megmentéséért elnevezéssel. Ennek erői, vietnami csapatok támogatásával, meglepetésszerű gyorsasággal kiűzték a több ezer kínai tanácsadó által irányított „vörös khmereket" Phnom Penhből, és megkezdték a gerilla-hadviselésre áttérő polpotisták kiűzését az ország területéről. Phnom Penh bevételének másnapján, 1979. január 8-án Heng Samrin vezetésével megalakult a Kambodzsai Népi Forradalmi Tanács, 11-én kikiáltották a Kambodzsai Népköztársaságot, februárban megkezdték az új kommunista párt szervezését. A súlyos nehézségek: az ipari termelőkapacitás és a közlekedési hálózat megsemmisülése, a szakemberek, közigazgatási káderek, értelmiségiek csaknem teljes hiánya, a víz- és áramszolgáltatás nélkül maradt, kihalt városok, a lakosságnak a helyzet változékonyságától való félelme, a visszatelepülés népvándorlásának káosza és mindenekelőtt a súlyos élelmiszerhiány miatt a konszolidáció csak lassan halad előre. Fokozza a gondokat, hogy a „vörös khmerek" egyszer már kiűzött, de Thaiföld felől visszaszivárgó csoportjai egyes körzetekben aláásták a közbiztonságot. Kína a Kambodzsai Nemzeti Egységfrontnak nyújtott vietnami támogatásra hivatkozva indított támadást 1979-ben Vietnam ellen, majd hajtott végre újabb csapatösszevonásokat vietnami és laoszi határán (ezzel többek között egy újabb átfogó tisztogató akciót akart megakadályozni a polpotisták ellen). A thaiföldi hadsereg 1980 nyarán egyoldalú akcióval – a Heng Samrin-kormány tárgyalási ajánlatát elutasítva – visszakényszerítette Kambodzsába a határai mögött szervezkedő különböző kambodzsai csoportokat.

A Nemzeti Egységfront kormányának elismerése nagy nemzetközi viták forrásává vagy ürügyévé vált. Egy sor szocialista és fejlődő ország kezdettől elismerte Heng Samrin kormányát, más országok azonban az egységfrontnak – a két ország szerződése alapján – nyújtott vietnami támogatás és a vietnami csapatoknak – a szerződésen alapuló – jelenléte miatt megtagadták ezt. Az el nem kötelezett országok 1979. szeptemberi csúcsértekezletén kompromisszumos megoldással üresen hagyták a kambodzsai delegáció helyét, az ENSZ Közgyűlése azonban – többségi szavazattal – a megdöntött rendszer képviselőinek mandátumát ismerte el érvényesnek.

Gazdaság. Az agrárországnak számító Kambodzsa gazdaságát az 1970–1975 közötti háború évtizedekkel vetette vissza, a „vörös khmerek" uralma, majd az 1979 elején folyó harcok lényegében teljesen lerombolták. 1970 előtt a rizs volt Kambodzsa fő terméke, a hetvenes évek első felében már behozatalra szorult belőle. 1975 és 1978 között viszonylag jó volt a termés, nagy részét azonban vagy exportálták, vagy pedig felhalmozták, s ezt a „vörös khmerek" 1979-ben, menekülésük során magukkal vitték vagy megsemmisítették, és elpusztult a lábon álló termés nagy része is. 1979-re már szinte vetőmag sem maradt, és az éhínségtől szenvedő emberek ennek a kevésnek jó részét is fölélték, a földek sok helyütt parlagon maradtak. 1979 őszére vietnami források szerint 2 500 000 embert fenyegetett közvetlenül az éhínség.

Az ENSZ nemzetközi segélykonferenciát hívott össze, amelyen a tagállamok 210 000 000 dollárt ajánlottak fel Kambodzsa megsegítésére, s sikerült megegyezni a segély elosztásának módozatairól is.

A hetvenes évek előtt a rizs mellett a legfontosabb mezőgazdasági termék a cukornád, a kukorica, a szójabab és a kaucsuk volt. A korábbi termelési szint elérése békés viszonyok között is évekbe telik.

Az országnak jelentős foszfát- és vasérckészletei vannak, ezek azonban még kiaknázatlanok. Az elmaradott ipar (elsősorban élelmiszer-feldolgozás és faipar) 1970-ben is a munkaerőnek csupán 4%-át foglalkoztatta, és ez is teljesen tönkrement. Újraindítását nemcsak az anyagi feltételek, hanem a szakképzett munkaerő hiánya is hátráltatja.

Az amúgy is gyér közlekedési hálózat a harcokban jórészt megsemmisült vagy súlyosan megrongálódott. Az összesen 649 kilométernyi vasúthálózatból (két vonal) 1980 elejéig a Phnom Penht a thaiföldi Bangkokkal összekötő vonalat állították helyre, a főváros és Battambang között. Az 5222 kilométeres úthálózat igen rossz állapotban van. Súlyos károkat szenvedett az ország két fő kikötője, Kompong Som és Kampot is.

Oktatás, egészségügy. Mind az oktatás, mind az egészségügy újjászervezésének legnagyobb nehézsége, hogy az országban szinte nem maradt képzett írástudó és orvos. A hatvanas években a felnőtt lakosság körében 59% volt az analfabéták aránya (30% a férfiaknál, 87% a nőknél), mintegy 5700 elemi iskola működött csaknem egymillió tanulóval, valamint számos középiskola, több főiskola és egyetem. A Pol Pot-rezsim 1975-ben bezáratta az iskolákat, és később is csak „forradalmi oktatás" számára nyitott meg néhányat.

KATAR

/KATAR ÁLLAM/

Területe: 10 900 km²

(más adatok szerint: 22 000 km²)

Lakosainak száma: 210 000

(1980, becslés)

Fővárosa: Doha; 145 000 lakos

(1977, becslés)

Hivatalos nyelve: arab

Pénzneme: katari rial

Természeti viszonyok. A Perzsa-öböl nyugati partján, az Arab-félszigeten fekszik. Szaúd-Arábiával és az Egyesült Arab Emírségekkel határos. Néhány apró sziget is tartozik hozzá.

Az ország túlnyomó része sivatag, elszórtan oázisokkal. A tengerszint fölé alig 80–100 méterrel emelkedő lapos felszín csak a félsziget nyugati partján megy át alacsonyabb dombokba. Legmagasabb pontja a 180 m magas Dzsebel Duvein. A sekély parti vizek korallzátonyosak.

Állandó folyói nincsenek. A folyómedrekben, a vádikban csak rövid ideig, a téli esőzések után van víz.

Éghajlata a nyári hónapokban rendkívül

forró, a hőmérséklet ilyenkor gyakran meghaladja az 50 °C-ot, de mivel a téli hónapokban viszonylag hűvösebb az időjárás, az évi átlaghőmérséklet 25 °C. A páratartalom az évszaktól függetlenül igen magas. Az évi 50–60 milliméternyi csapadék télen hull le.

Népesség. A lakosság túlnyomó többsége a térségben élő arab törzsekből származik. A néger rabszolgák leszármazottainak aránya 12–15%. (A rabszolgaságot 1952-ben törölték el.) Az ország olajkincsének felfedezése óta ugrásszerűen megnőtt a bevándorlók száma. Egy részük Pakisztán, Banglades és India területéről érkezett, de sok az arab vendégmunkás is. A becslések szerint az aktív munkaerő 70%-a nem Katar területén született. 1976 óta belügyminiszteri engedélyhez kötik a külföldi munkások alkalmazását. Elég magas a kivándorlási ráta is, évi 5%.

A lakosság többsége a fővárosban, illetve a városokban, kisebb hányada az oázisokban él, de nomád beduinokkal is találkozni még Katarban.

A katariak szunnita mohamedánok.

Államszervezet. Alkotmányos monarchia. Az államfő Kalifa bin Hamad at-Tani emír. A miniszterelnök Sejk Kalifa bin Hamad at-Tani, és a kormányban az uralkodó család további kilenc tagja tölt be tisztséget. Parlament nincs. 1972 óta egy ún. tanácsadó testület tevékenykedik, tagjai a legfontosabb törzsek vezetői.

Történelem, politika. Már Ptolemaiosz alexandriai csillagász is említést tett az i. e. II. században írt könyvében Katarról, amely nevét a területén hajdan megtelepedett kaldeusoktól kapta. Perzsa és görög fennhatóság után az i. sz. I. században arab törzsek vették birtokukba ezt a vidéket. 528-ban az arab világbirodalom része lett. Mivel távol esett a birodalom nagy központjaitól, időről időre vallási reformátorok vagy önállóságra törő emírek kezébe került. 1536-ban foglalták el a törökök.

A terület viszonylagos önállóságán az angolokkal 1868-ban kötött szerződés változtatott. E megállapodást a jelenleg is hatalmon levő at-Tani uralkodócsalád első tagja látta el kézjegyével. Katar 1916-ban brit protektorátus lett. Az uralkodó csak formálisan gyakorolta a hatalmat, a döntéseket a brit politikai rezidens hozta. A Perzsa-öböl fölötti befolyás biztosítása érdekében a brit kormány fegyveres eszközöket is alkalmazott, így angol katonák fojtották vérbe az 1956-ban és 1964-ben kirobbant felkeléseket.

Amikor az angolok 1968-ban bejelentették, hogy 1971-ben kivonulnak a Perzsa-öböl térségéből, a part menti területek uralkodói föderáció alakítását határozták el. De Katar végül nem csatlakozott az államszövetséghez, s 1971-ben – Szaúd-Arábia és Irán jóváhagyásával – deklarálta függetlenségét. Néhány hónappal később a jelenlegi uralkodó (akkor trónörökös és miniszterelnök volt) vértelen puccsal megdöntötte Ahmed at-Tani hatalmát. Az ország mai államfője számos intézkedést tett az ipar megteremtése, a mezőgazdaság korszerűsítése, az egészségügy, az iskolarendszer fejlesztése érdekében.

Politikai párt az országban nincs.

Katar tagja az Arab Ligának és az OPEC-nak.

Gazdaság. Az olajkincs feltárása döntő változásokat hozott az elmaradott mezőgazdasági országban, ahol a terület alig 10%-a alkalmas művelésre. 1949-ben még csak évi 8 300 000 t olajat termeltek ki, 1978-ban viszont már 23 500 000 tonnát. Az olajból származik az ország nemzeti jövedelmének 97%-a (1978-ban 2,2 milliárd dollár). Az olajtartalékokat 650 000 000 tonnára becsülik, a készletek a jelenlegi termelési szint fenntartása mellett mintegy négy évtizedre elegendők. Számottevő Katar földgáztermelése is, földgáztartalékait 1978-ban 1000 milliárd köbméterre becsülték. 1976 óta valamenynyi kőolaj- és földgázkitermelő hely a katari állam tulajdonában van.

Katar ötéves fejlesztési terve 1974-ben kezdődött. Ennek keretében 1976-ban 858 000 000 rialt költöttek erőművek és ivóvíz-előállító üzemek, illetve vízvezeték építésére; 1 milliárd rialt az infrastruktúra és a mezőgazdaság fejlesztésére; 354 000 000 rialt kapott a közoktatás és az egészségügy; honvédelmi célokra 173 000 000 rialt költöttek, és csaknem 1,5 milliárd rialt tett ki az iparfejlesztésre fordított összeg. Gázfeldolgozót, olajfinomítót, acél- és vasgyárat, illetve különböző petrolkémiai üzemeket építettek Umm Szaid körzetében.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 22 000 dollár (1978, becslés), a világon a legmagasabbak közé tartozik.

A műutak hossza 445 km, ebből 105 km autópálya, amely Szaúd-Arábiával köti össze az országot. Dohában nemzetközi repülőtér és kikötő van.

Az olaj szinte egyetlen exportcikke. Katar legfontosabb kereskedelmi partnerei: Japán, Anglia, az NSZK, az Egyesült Államok és Ausztrália.

Oktatás, egészségügy. 1977-ben 23 527 diák vett részt alapfokú oktatásban. A lányok és a fiúk külön tanulnak. Az utóbbi években számos új iskolát építettek, köztük közép- és szakiskolákat is. Megnyitás előtt áll a katari állami egyetem, ahol a lányok számára is lehetőséget biztosítanak a tanulásra.

Az egészségügyi ellátás ingyenes. 930 lakosra jut egy orvos és 96-ra egy kórházi ágy (ez utóbbi a Közel-Kelet térségében a legjobb arány).

KELET-TIMOR

/KELET-TIMORI
DEMOKRATIKUS
NÉPI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 14 925 km²

Lakosainak száma: 688 000

(1976, becslés)

Fővárosa: Dili; 52 000 lakos (1976)

Hivatalos nyelve: indonéz

Pénzneme: indonéz rúpia

Természeti viszonyok. A Maláj-szigetvilágban, Timor sziget északkeleti felén, valamint Pulo Cambing és Pulo Yaco szigeteken helyezkedik el. Felszíne erősen hegyes (a legmagasabb csúcs, a Ramelau 2960 m).

Éghajlatát a passzát és a monszun szabályozza.

Népesség. Lakosságának 97%-a indonéz (maláj), 1–1%-a portugál, illetve félvér, 1%-a egyéb.

Államszervezet. Kelet-Timort jelenleg Indonézia 27. tartományaként kormányozzák.

Történelem, politika. 1586-ban lett portugál birtok. (A sziget nyugati felét 1618-ban a hollandok foglalták el.) 1942-től 1945-ig japán megszállás alatt állt. 1973-ban státusa Portugália autonóm tartománya lett. Miután Portugáliában megdőlt a fasiszta rendszer, a portugál kormány Timor fokozatos dekolonizációja mellett foglalt állást. 1975 augusztusában, amikor Portugália bejelentette, hogy szándékában áll megadni Kelet-Timor függetlenségét, polgárháború robbant ki a baloldali orientációjú szervezeteket tömörítő FRETILIN (Kelet-Timor Függetlenségi Forradalmi Frontja), valamint a Timori Demokratikus Unió (UDT), illetve az indonézbarát Timori Demokratikus Népi Unió (APODETI), Kota Párt és Trabalhista Párt között. A FRETILIN novemberben kikiáltotta a független Kelet-timori Demokratikus Népi Köztársaságot. Decemberben az indonéz kormány 6000 „önkéntest" küldött Kelet-Timorba a vele rokonszenvező erők támogatására, amelyek néhány elszigetelt góc kivételével hamarosan az egész térséget ellenőrzésük alá vonták, és decemberben ideiglenes kormányt alakítottak.

Portugália ENSZ-képviselője konferencia összehívását kérte, amely – az összes érdekelt fél részvételével – meghatározta volna a sziget közigazgatásának átmeneti formáját. 1976 májusában azonban az indonézbarát erők által összehívott ún. népi gyűlés Kelet-Timornak Indonéziához való csatlakozása mellett döntött; júliusban Indonézia bejelentette, hogy a terület Indonézia 27. tartománya lett. Kelet-Timor kormányzói székébe az indonézbarát ideiglenes kabinet elnökét iktatták be. Portugália, a korábbi gyarmatosító, elismerte a kialakult állapotot.

1979-ben a kelet-timori belső helyzet annyira megromlott, hogy Indonézia kénytelen volt beismerni, éhínség pusztít az új tartományban, és külföldi segítséget kért annak leküzdésére.

Az ENSZ elítélte Indonézia beavatkozását, és tagállamainak többsége – köztük Magyarország – nem ismerte el Kelet-Timor bekebelezését.

Gazdaság. Kelet-Timor gazdasága elmaradott, lakossága primitív módszerekkel főként rizst, kukoricát és maniókát termel. Az ültetvényeken kókuszpálmát, gyapotot, kávét és cukornádat termesztenek. A lakosság egy része állattenyésztéssel (ló, szarvasmarha, juh, kecske, sertés) foglalkozik. Elterjedt a halászat, a vadászat és a kagylógyűjtés is.

Diliben néhány bőr- és élelmiszeripari üzem dolgozik, az ország déli partjainál gazdag kőolaj- és földgázlelőhelyeket találtak.

Oktatás, egészségügy. Oktatási rendszere és egészségügyi szervezete az indonézzal azonos.

KÍNA

/KÍNAI NÉPKÖZTÁRSASÁG/

Területe: 9 560 779 km²

Lakosainak száma: 1 000 000 000

(1980, becslés)

Fővárosa: Peking; 8 000 000 lakos

(elővárosokkal, 1976, becslés)

Hivatalos nyelve: kínai

Pénzneme: jüan

Természeti viszonyok. A Kínai Népköztársaság a föld második legnagyobb területű országa. Felszínének háromnegyed része hegyvidék és fennsík, csak a Sárga-folyó, a Jangce alsó folyása mentén és a Sárga-tenger partján síkság. Nepál határán, a Himalájában emelkedik a föld legmagasabb csúcsa, a Csomolungma (Mount Everest, 8848 m).

Főbb folyói a Sárga-folyó (Huangho, 4667 km), a Jangce (Csangcsiang, 5797 km), a Hszicsiang, valamint az Amúr (Hejlungcsiang) határfolyó (4350 km). Legnagyobb tava a Csinghaj (5940 km²).

Kína területe megközelítően egyenlően oszlik meg a mérsékelt és a szubtrópusi öv között, kisebb délkeleti része átnyúlik a trópusi monszun éghajlat zónájába. A monszun hatása erős negatív hőmérsékleti anomáliát okoz, kiváltképp télen. Pekingben például, amely Nápoly szélességi fokán fekszik, a −20 °C-os fagyok sem ritkák. A csapadék eloszlása egyenlőtlen. A monszunjárás szeszélyessége miatt a csapadékosabb területeken is előfordulnak aszályos esztendők. A monszunzivatarokat, különösen nyár végén, gyakran kísérik trópusi ciklonok, tájfunok.

Népesség. Kína a föld legnépesebb országa. Az átlagos népsűrűség kb. 100 fő/km², a tényleges megoszlás azonban igen egyenlőtlen: a lakosság 90%-a az ország területének 15%-án, a keleti–délkeleti síkságon tömörül. A népességnövekedési ráta évi 1,2% (1971: 2,3%), ezt igyekeznek tovább csökkenteni. A népesség 60%-a 30 éven aluli.

Az országban élők 94%-a kínai (han), a további 6% több mint 50 nemzetiséghez tartozik. Ezek az ország északi, északnyugati ritkán lakott körzeteiben élnek, a nagyarányú han betelepülés következtében azonban az autonóm körzetekben is többnyire kisebbségben. A legnagyobb lélekszámú népközösségek a csuang, az ujgur, a huj, az aji, a tibeti, a miao, a mandzsu, a mongol, a puji és a koreai. Tajvant nem számítva (amelyet szintén a Kínai Népköztársasághoz tartozónak, az ország 22. tartományának tekintenek) csaknem 20 000 000 kínai él az ország határain túl, főleg a délkelet-ázsiai országokban.

A különbségek még a két legelterjedtebb kínai nyelvjárás között is erősek. A hivatalos nyelv a pekingi (mandarin) nyelvjárás.

A vallásgyakorlást Kínában 1949 óta igyekeznek visszaszorítani. A fő vallások a következők: őskultusz, konfucianizmus, taoizmus, buddhizmus, iszlám és kereszténység.

Államszervezet. Az államhatalom legfelsőbb szerve az évente legalább egyszer ülésező Országos Népi Gyűlés. Küldötteit közvetett úton választják meg 5 évre. Szükség esetén sor kerülhet bizonyos számú „hazafias személyiség" meghívására a testületbe. Az 1978. márciusi, V. népi gyűlésre 3497 küldöttet választottak meg. Az Országos Népi Gyűlés saját soraiból jelöli ki mintegy 140 fős Állandó Bizottságának tagjait, s kinevezi a végrehajtó hatalom neki felelős legfőbb szervének, az Államtanácsnak az elnökét és tagjait. Az államelnöki tisztet 1975-ben megszüntették, funkcióit azóta az Országos Népi Gyűlés Állandó Bizottsága látja el.

Történelem, politika. Kína a világ egyik legősibb országa, története mintegy öt évezredre vezethető vissza. Területén az i. e. I. évezred végéig számos törzsi állam keletkezett. Ezeket i. e. 221-ben Si Huangti, az első császár egyesítette. A következő évszázadokban egymást váltó dinasztiák uralmát számos területi hódítás, az egységes állam széttagolódása majd újraegyesítése kísérte. A Tang-korszak (618–907) a feudalizmus virágkora volt. A X–XII. században a hanyatlás időszaka következett, s 1211-et követően a mongolok meghódították Kína egész területét. 1368-ig Peking volt óriási birodalmuk székhelye. Csaknem egy évszázados mongol hódoltság után Kína az erős központi hatalmat visszaállító Ming-dinasztia uralma alá került. 1644-ben a mandzsuk hódították meg az országot, s egészen 1911-ig a mandzsu Csing-dinasztia uralkodott, erőteljes terjeszkedő politikát folytatva.

A XIX. század elejétől megnőtt a tőkés nagyhatalmak, főként Anglia, majd később az Egyesült Államok érdeklődése a kínai piac iránt. Anglia az első ópiumháború (1839–1842) során Kínát egyenlőtlen feltételek mellett arra kényszerítette, hogy öt kikötőt nyisson meg az angol külkereskedelem számára, Hongkong pedig angol gyarmattá vált. Külföldi segítséggel verték le a tajping-felkelést (1851–1864) is, amely egyfelől a mandzsu feudális uralom, másfelől a külföldi behatolás ellen irányult. 1895-ben Japán meghódította Tajvant, három évvel később az orosz cári haderő megszállta Mandzsúriát (Északkelet-Kínát), a németek, franciák és angolok pedig bérelt területeket csikartak ki Kínától. (Dél-Mandzsúriát egyébként az 1904–1905-ös orosz–japán háborúban Japán lényegében fennhatósága alá vonta.) Az idegen hódítás és a korakapitalista viszonyok szélsőséges életfeltételei ellen irányuló újabb nagy megmozdulást, az 1900-as boxer-lázadást nyolc imperialista állam nemzetközi hadereje verte le.

1911-ben a széles körű népi mozgalmak által előkészített talajon Szun Jatszen vezetésével polgári demokratikus forradalom kezdődött, s 1912-ben kikiáltották a köztársaságot. A demokratikus erőket azonban a főleg északi bázisú nagybirtokos arisztokrácia és a komprádor burzsoázia hamarosan kiszorította a hatalomból, az ország központi hatalom nélküli, folytonosan háborúskodó tartományokra szakadt. A Szun Jat-szen körül csoportosuló erők bázisává Dél-Kína vált, ahol 1917-ben létrehozták az ún. kantoni kormányt.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme új forradalmi hullámot indított el Kínában. Az 1919-ben kirobbant Május 4. mozgalom, amely az első világháborút lezáró párizsi békekonferencia Kínára nézve sérelmes határozatai ellen tiltakozott, az egész országot megrázta. A mozgalomból kinőtt első marxista csoportok 1921-ben megalakították Kína Kommunista Pártját, amely – szervezeti önállóságának megőrzésével – belépett a Szun Jat-szen által újjászervezett Kuomintangba („Nemzeti Párt"). A kantoni kormány és az északi tartományok között 1924-ben kirobbant újabb polgárháború során a KKP kezdettől arra törekedett, hogy a reakciós északi tartományok elleni harcot forradalmi kampánnyal kapcsolja össze. Így amikor a Nemzeti Forradalmi Hadsereg két év után felszabadította Közép- és Kelet-Kínát, a Kuomintangon belül kiéleződtek az ellentétek, és a Csang Kaj-sek vezette jobbszárny – külföldi segítséggel – jobboldali fordulatot hajtott végre. A KKP ekkor, a városokból jórészt kiszorulva, tevékenységének súlypontját vidékre helyezte át, „forradalmi támaszpontokat" hozva létre.

1931-ben Japán megszállta Mandzsúriát. A Kuomintang-kormány engedmények árán is kerülni igyekezett az összeütközést a japánokkal, ugyanakkor nagy erőfeszítéseket tett a KKP hatalmának felszámolására. A súlyos veszteségek a KKP-t arra kényszerítették, hogy – a „hosszú menetelés" során – Közép- és Dél-Kínából északra, Jenanba helyezze át bázisát. A japán általános támadás megindulásakor, 1937 júliusában azonban a KKP ismét egységfrontot alkotott a Kuomintanggal a betolakodók ellen.

A japán összeomlás után a KKP 1945-ös VII. kongresszusa a kedvező nemzetközi helyzet alapján meghirdette a demokratikus nemzeti fejlődésért indítandó harcot. Fegyveres ereje, a Kínai Népi Felszabadító Hadsereg, miután a Csang Kaj-sekkel folytatott tárgyalások kudarccal végződtek, felvette a harcot a Kuomintang-erőkkel, és 1948-ra az egész kínai szárazföldről kiűzte őket. (A Tajvan szigetére menekült Csang Kaj-sek amerikai támogatással egész Kína képviseletére számot tartó bábállamot hozott létre Kínai Köztársaság néven.) 1949-ben kikiáltották a Kínai Népköztársaságot.

1949 és 1952 között Kínában államosították a külföldi tőkések és a komprádor burzsoázia vagyonát, földreformot hajtottak végre, és helyreállították a hosszú háborúkban szétzilált gazdaságot. Ezután hozzáláttak az első ötéves népgazdaságfejlesztési terv (1953–1957) megvalósításához. A Szovjetunió és a többi szocialista ország támogatásával megkezdték az ipar szocialista átszervezését. 1955–1956-ban meggyorsították a mezőgazdaság kollektivizálását – ez nem a várt eredményt hozta –, s 1956-ban befejezték a kézműipar szocialista átszervezését. 1954-ben elfogadták a KNK első alkotmányát.

Az ötvenes évek végén, a hatvanas évek elején a kínai vezetés politikájában nacionalista, nagyhatalmi célokat követő irányzat kerekedett felül. Megromlott Kína viszonya a Szovjetunióval és a többi szocialista országgal. A KKP vezetői több lényeges kérdést illetően a nemzetközi kommunista mozgalométól eltérő, sőt azzal ellentétes álláspontot foglaltak el. Részben ezzel függ össze az országban 1958-ban meghirdetett „nagy ugrás" és „népi kommunák" politikája. A tényleges lehetőségeket figyelmen kívül hagyva a szocializmus erőltetett ütemű építésével kísérleteztek, s ez a népgazdasági egyensúly felborulását okozta. A kudarcért felelős pártvezetők, elsősorban Mao Ce-tung pozíciója ekkor meggyöngült, 1966-ban azonban, a „kulturális forradalomnak" nevezett, valójában hatalmi kérdéseket eldöntő mozgalom során ismét teret nyert a maói irányvonal. Az alkotmányos hatalmi szervek és társadalmi szervezetek működése gyakorlatilag megszűnt, visszaesett a gazdasági fejlődés, szétzilálódott az állami intézmények munkája. 1974-ben – Lin Piao volt honvédelmi miniszter és Konfuciusz bírálatának jelszavával – újabb tömegkampány bontakozott ki, amely ugyancsak a kínai vezetés különböző csoportjainak egymás közti hatalmi harcát tükrözte.

Mao Ce-tung halála (1976) után újult erővel lángolt fel a hatalmi harc a kínai vezetésben. A KKP Központi Bizottságának, valamint Katonai Tanácsának elnöke Hua Kuo-feng lett. Az új vezetés mozgalmat bontakoztatott ki a „négyek bandájának" nevezett csoport ellen, amelyet a párt- és államapparátus minden szintjén újabb tisztogatási kampány kísért.

A KKP 1977 augusztusában megtartott XI. kongresszusát követően a kínai vezetők a „nagy rend" jelszavával változtatásokba kezdtek a belpolitikában. 1978 elején összehívták az Országos Népi Gyűlést, amely alkotmánymódosítást és tízéves gazdaságfejlesztési programot fogadott el. Az ülésszak az 1977-ben megkezdődött új fejlődési szakasz fő feladatát a gazdaság tervszerű, arányos és gyors fejlesztésében határozta meg. A tervek megvalósításában fokozott mértékben számítottak a nyugati országokkal való együttműködésre.

A kínai társadalom vezető ereje Kína Kommunista Pártja. Tagjainak száma meghaladja a 35 000 000-t. A politikai, gazdasági és kulturális élet minden vezető tisztségét a párt tagjai töltik be. A KKP és az Államtanács elnöke, valamint a hadsereg főparancsnoka Hua Kuo-feng.

Az országban 8 egyéb politikai szervezet is működik, taglétszámuk azonban fokozatosan csökken. A nemzeti burzsoáziát, a városi kispolgárságot és az értelmiség egyes rétegeit képviselik, összefogó szervük a népfront szerepét betöltő Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület.

A hatvanas évektől kezdve a kínai vezetés nemzetközi téren is egyre nyíltabban szembehelyezkedett a nemzetközi kommunista mozgalom irányvonalával, a Szovjetunióval és más szocialista országokkal. Amikor a kommunista mozgalmon belüli vezető szerep megszerzésére tett kísérletei meghiúsultak, az SZKP elszigetelésére törekedett. A helyzet odáig fajult, hogy a KKP 1969-ben megtartott IX. kongresszusa a szovjetellenességet az állami politika szintjére emelte. Ennek hangulati előkészítését, valamint a belső feszültség levezetését szolgálták a Szovjetunióval szembeni területi követelések és az 1969 tavaszán a kínai–szovjet határon kirobbantott fegyveres összetűzések.

1979 áprilisában a kínai kormány bejelentette, hogy nem hosszabbítja meg az 1980-ban lejáró szovjet–kínai barátsági, szövetségi és kölcsönös segítségnyújtási szerződést.

1970 után gyors ütemben és nagymértékben bővültek Kína diplomáciai kapcsolatai, s 1971-ben helyreállították jogait az ENSZ-ben, amelyeket addig a Kínai Köztársaságnak nevezett tajvani rendszer bitorolt. Megkezdődött a kínai–amerikai és a kínai–japán viszony rendezése, amely elvezetett a kínai–amerikai diplomáciai kapcsolatok felvételéhez, illetve a kínai–japán béke- és barátsági szerződés aláírásához. Erőteljesen fejlődnek Kína kapcsolatai az EGK országaival is. A tőkésországokkal való viszony rohamos javulása mögött részben az a kínai külpolitikai koncepció rejlik, amely szerint két „szuperhatalom" van, a Szovjetunió és az Egyesült Államok, s közülük a Szovjetunió a veszélyesebb. Vietnamnak Kína hosszú időn keresztül jelentős segítséget nyújtott, azonban mind nagyobb rosszallással figyelte az erősödő szovjet–vietnami szövetséget. 1978-ban a kínai kormány – arra a valótlan állításra hivatkozva, hogy üldözik a Vietnamban élő kínaiakat (hoákat) – felbontotta a Vietnammal kötött segélyszerződést, és kivonta az országból tanácsadóit és gazdasági szakembereit. 1979 februárjában – a kambodzsai reakciós Pol Pot-rezsim vietnami támogatással történt megdöntését követően – fegyveres akciót indított Vietnam ellen.

Gazdaság. Kína fejlődő agrár-ipari ország. 1949 óta jelentősen előrelépett gazdasági téren, azonban a sorozatos belpolitikai viharok és az adottságokkal kevéssé számoló gazdasági elképzelések erőltetése miatt fejlődése csaknem minden tekintetben elmarad a lehetőségek mögött.

Kínában él a föld lakosságának 20%-a, az élelmiszer-termelésnek ezért megkülönböztetett fontosságot tulajdonítanak. Valamennyi regionális és helyi mezőgazdasági termelőegység (Kínában az egész mezőgazdaság kollektivizált) számára kötelező elv, hogy – függetlenül a helyi adottságoktól – meg kell teremtenie az önellátást gabonából, és csak a gabonaszükséglet kielégítése után foglalkozhat más cikkek termelésével. Annak ellenére, hogy itt terem meg a világ gabonatermésének csaknem 17%-a (1978), a fő táplálékként fogyasztott rizs termelésében pedig – a világtermelés mintegy 35%-ával – Kína a föld minden országát megelőzi, az élelmiszer-önellátást mindmáig nem sikerült megvalósítani. Kína így jelentős élelmiszer- (főként gabona-) importőr, és a lakosok csak meghatározott mennyiségű élelmiszert kaphatnak (hasonló a helyzet egyébként a fogyasztási cikkekkel is). A gabonán kívül fontos mezőgazdasági termékei a gyapot, a kender és a juta, a selyemgubó, a cukornád, a cukorrépa s az olajos növények. Kína sertésállománya a világ sertésállományának mintegy 40%-a. Fokozatosan növekszik a mezőgazdaság gépesítettsége. 1978-ban a nagy és közepes méretű traktorok száma elérte az 557 000-et (egy év alatt 90 000-rel növekedett az állomány), a kézi vezérlésű traktoroké az 1 370 000-et (ez 280 000-rel több az 1977. évinél). 1978-ban csaknem 30%-kal növekedett a műtrágyafelhasználás, és elérte a hektáronkénti 89 kilogrammot. A föld országai közül Kínában a legnagyobb az öntözött földterület nagysága, és az újabb vízi erőművek építésével párhuzamosan ezek arányát tovább kívánják növelni. Hivatalos értékelés szerint az alapvetőnek tekintett élelmiszerekből az ellátás kielégítő; húsból, baromfiból, tojásból és halászati termékekből nem teljesen megfelelő. A helyzet javítására 1979-ben emelték a felvásárlási árakat, csökkentették a mezőgazdasági adókat, és a szabadpiaci értékesítés korlátozásával párhuzamosan fokozottabban támogatták a háztáji termelést.

Kínában a világon nyilvántartott 140-féle nyersanyag mindegyike előfordul, 10 kivételével jelentős mennyiségben. Itt található a világ legnagyobb wolfram-, antimon-, ón-, szén-, vasérc-, réz-, kén- és foszforlelőhelye. A 600 milliárd tonnára becsült szénvagyonból 1978-ban 618 millió tonnát termeltek ki, 1970-hez képest majdnem 250%-kal növelve a mennyiséget. (Az országban felhasznált energia 80%-át szénnel táplált hőerőművek állítják elő.) Dinamikusan növekszik az olajkitermelés: 1960-ban még csak 3 000 000 tonnát, 1978-ban viszont már 104 050 000 tonnát hoztak felszínre a 13 milliárd tonnára becsült olajkincsből. Az országban jelentős az energiahiány, jóllehet az energiatermelő kapacitás az utóbbi esztendőkben évi 14–15%-kal növekedett.

Az ipari termelés összértéke 1978-ban 13,5%-kal haladta meg az előző évi szintet. Csaknem 40%-kal, 35 000 000 tonnára nőtt a nyersvastermelés, az acéltermelés pedig 34%-kal növekedve elérte a 32 000 000 tonnát. Gyors ütemben nőtt az infrastruktúra fejlesztéséhez nélkülözhetetlen szállítóeszközök (mozdonyok, tehervagonok, hajók, gépkocsik) termelése, csökkent viszont a szerszámgépeké. Jelentős szerepet töltenek be a kínai gazdaságban a könnyűipari ágazatok, mindenekelőtt az élelmiszer- és a textilipar, amelyek – a nyersanyagokon kívül – az exportjövedelmek zömét szolgáltatják.

Az 1978. márciusi parlamenti ülésszakon jóváhagyott gazdaságfejlesztési elképzeléseket, amelyek szerint Kína – mindenekelőtt a fejlett tőkésországok technológiájára és hiteleire támaszkodva – viszonylag rövid idő alatt hozná be elmaradását, a parlament 1979. júniusi ülésszaka jelentősen módosította. A „kiigazítás" a gazdaság tartós, arányos és gyors növekedésének feltételeit oly módon kívánja megteremteni, hogy Kína elsősorban saját erejére támaszkodjon, továbbra is erőteljesen fokozva a külföldi tőke, technológia és szervezési tapasztalatok igénybevételét. A belső források gyorsabb mobilizálása érdekében helyreállították a mezőgazdaság–könnyűipar–nehézipar prioritási sorrendet. A korlátozott anyagi lehetőségeket – az ágazati aránymódosításon túl – rugalmasabb szabályozással kívánják kompenzálni. Emellett megnyitják az országot a közvetlen külföldi tőkebefektetések előtt. Ez utóbbiak révén a növekvő foglalkoztatási gondokon is enyhíteni kívánnak, akárcsak azzal, hogy harmadik országokban létesítendő közös vállalatokhoz Kína hajlandó nyugati cégeknek olcsó munkaerőt biztosítani.

Kína közlekedési hálózata viszonylag elmaradott. 1949 után nagyarányú vasútépítési programot valósítottak meg (főként a nyugati és északnyugati területeken), az 50 000 kilométert meghaladó hálózat azonban a hatalmas területhez mérten továbbra is gyér, kevés a mozdony és a tehervagon. A közutak teljes hossza 890 000 km, azonban csak kis részük szilárd burkolatú. Kevés a teherautó, személygépkocsi is kizárólag állami tulajdonban van, igen kis számban. A szállítás 57%-a bonyolódik le vasúton, 40%-a vízi úton és mindössze 3%-a közúton. A belső vízi utak hossza 136 000 km, ebből 48 000 km járható gőzhajókkal; jelentős szerepet tölt be a part menti hajózás. A kereskedelmi flotta 1978-ban 391 tengerjáró hajóból állt, 7 000 000 tonnás szállítási kapacitással; ez 1972 óta évente átlagosan 11,4%-kal bővül. Folyik a kikötők – főként Tiencsin, Sanghaj és Kanton – korszerűsítése. A légi útvonalak teljes hossza 149 000 km. Még mindig fontos szállítóeszközök az öszvér-, szamár- vagy akár embervontatta primitív szekerek és kordék.

A hetvenes évek második felének gazdasági „nyitása" az ország külkereskedelmének dinamikus bővülésében is tükröződött. 1978-ban a külkereskedelmi forgalom összvolumene 1977-hez képest 33%-kal nőtt, ezen belül az export 20%-kal. A fő exportcikkek: ásványi nyersanyagok, élelmiszerek, textíliák és ruhaneműk, háziipari készítmények. Az import zömét gépek és berendezések, szállítóeszközök, műtrágya, acél- és alumíniumáruk, valamint gabonafélék teszik. Legfontosabb kereskedelmi partnerei: Japán, az Egyesült Államok, Hongkong, az NSZK, Ausztrália, Kanada és a Szovjetunió.

Oktatás, egészségügy. Kínában mind az oktatás, mind az egészségügyi ellátás ingyenes. A jelentős erőfeszítések és több kampány ellenére az írástudatlanság még mindig súlyos gond. 1960-ban (ekkorról származik az utolsó hivatalos adat) 40%-os volt, és jelentős előrelépés azóta valószínűleg nem történt, már csak a „kulturális forradalomnak" az egész oktatásügyre tett romboló hatása miatt sem. Az elemi iskola 5 éves, a középiskola 6 évig tart, az egyetemekre és főiskolákra felvételi vizsgával lehet bejutni. 1978-ban a felsőfokú tanintézetekben 165 000 fő szerzett diplomát, ugyanakkor 400 000 új hallgatót vettek fel.

Az egészségügyi alapellátás hálózata az egész országra kiterjed, a legsürgetőbb igényeket viszonylag szervezetten tudják kielégíteni. 1978-ban 1 850 000 kórházi ágy volt, a szakképzett egészségügyi alkalmazottak száma 2 460 000; ezek közül 250 000 a hagyományos kínai gyógymódot alkalmazta, 350 000 volt a nyugati típusú orvosok és 420 000 a nyugati típusú felcserek száma. Vidéken emellett a termelési brigádok 80%-a szövetkezeti egészségügyi szolgálatot létesített, s a népi gyógymódokat alkalmazó ún. mezítlábas orvosok száma meghaladta az 1 600 000-et. A várható életkor férfiaknál 60, nőknél 63 év.

TAJVAN

Területe: 35 981 km²

Lakosainak száma: 17 135 714 (1978)

Fővárosa: Tajpej; 2 142 706 lakos (1978)

Hivatalos nyelve: kínai

Pénzneme: tajvani dollár

Természeti viszonyok. Tajvan (Formoza) szigete, valamint a körülötte fekvő és fennhatósága alá tartozó mintegy 70 kisebb sziget a kínai szárazföld délkeleti partjaitól 150–200 kilométerre terül el a Keletkínai-tengerben.

Éghajlata szubtrópusi, az átlagos évi középhőmérséklet 23 °C, az átlagos csapadékmennyiség évi 2600 mm.

Népesség. Lakosságának 97%-a kínai (han), fennmaradó része maláj–polinéz eredetű őslakos. A ma Tajvanon élőknek mintegy 10%-át teszik ki a Csang Kaj-sek-kormány 1949-ben ide menekült hívei és első generációs leszármazottaik, akiket különleges előjogok illetnek meg.

A legelterjedtebb vallás a buddhizmus és a konfucianizmus, vannak muzulmánok, katolikus és protestáns keresztények is. Az átlagos népsűrűség viszonylag magas, 478 fő/km².

Államszervezet. Tajvant a szárazföldi Kínából 1949-ben kiszorult Kuomintang-kormány utóda ellenőrzi. Mivel a tajvani kormány magát továbbra is egész Kína – az ún. Kínai Köztársaság – képviselőjének tekinti, Tajvan formailag kettős igazgatás alatt áll: van egy „összkínai" kormányzat, és van egy „Tajvan tartományi" kormány, az előbbinek alárendelve. Az államfő az elnök, akit 6 évre választ (újraválaszthatóan) a nemzetgyűlés. A legfelső törvényhozó szerv a Törvényhozó Tanács, ennek felelős a Végrehajtó Tanács (kormány). Mind a nemzetgyűlés, mind a Törvényhozó Tanács képviselői helyeit formailag általános választójogon alapuló szavazás útján töltik be, valójában azonban mindkét testület mandátumainak túlnyomó részét az elvben a szárazföldi választókörzeteket képviselő, még 1947-ben, illetve 1948-ban megválasztott „örökös" tagok birtokolják.

Történelem, politika. A kínaiak az i. e. I. században kezdtek bevándorolni Tajvanra. A XVI. században portugál kereskedők jelentek meg itt, akik Tajvant Formozának („Szépséges szigetnek") nevezték el. A mandzsuk 1683-ban kebelezték be Tajvant, előbb Fucsien tartományhoz csatolták, majd 1885-ben önálló tartománnyá szervezték. 1891-ben a japán–kínai háborúban Tajvant megszállták a japánok, s csupán 1945-ben került vissza Kínához.

1949 végén a polgárháborúban vesztes Csang Kaj-sek-kormány másfél millió hívével Tajvanra menekült, s itt a megszálló amerikai hatóságok oltalma alá helyezkedett, továbbra is jogot formálva egész Kína képviseletére. Hosszú ideig elsősorban a katonai helyzet akadályozta meg a Kínai Népköztársaságot szuverenitásának Tajvanra való kiterjesztésében, Csang Kaj-sek Kínai Köztársasága ugyanis védelmi szerződést kötött az Egyesült Államokkal. A fegyveres incidensek így is szinte napirenden voltak.

A hetvenes évek elején az Egyesült Államok fokozatosan elfogadta az „egy Kína van, a Kínai Népköztársaság" elvet, és végül megszüntette hivatalos államközi kapcsolatait a tajvani rezsimmel, amely már 1971-ben kénytelen volt átadni helyét az ENSZ-ben a KNK képviselőjének. Ezt követően rohamosan csökkent a Tajvant elismerő országok száma. Ma a Kínai Népköztársaság kormányát a katonai szempontok mellett politikai megfontolások tartják vissza Tajvan bekebelezésétől.

Tajvanon három politikai párt működik: a kormányzó Kínai Nemzeti Párt (Kuomintang), a Fiatal Kínai Párt, valamint a Kínai Demokratikus Szocialista Párt. Mindhárom szervezet a szárazföldi Kínában alapított pártok jogutódának tekinti magát.

Gazdaság. Dinamikusan fejlődő agrár-ipari ország. 1965-ig a mezőgazdaság adta a nemzeti jövedelem legnagyobb hányadát, de a nagyarányú amerikai és japán tőkebeáramlás következtében az ágazat részesedése 1976-ra 14%-ra esett vissza (ugyanakkor a munkaerő 29%-át foglalkoztatta). Az ország területének csak egynegyede hasznosítható mezőgazdaságilag, itt azonban fejlett kertészeti kultúra alakult ki; a sziget világviszonylatban is jelentős gomba- és spárgaexportőr. Számottevő a baromfi- és a sertéstenyésztés.

Az ipar fejlesztéséhez kedvező feltételeket nyújt az olcsó munkaerő és a természeti kincsek viszonylagos bősége. Kitermelő iparából a kőolaj- és földgázbányászat jelentős. A felhasznált energia zömét hőerőművek szolgáltatják. Az iparban dolgozik a munkaerő 36%-a, és a nemzeti jövedelemnek ugyancsak 36%-át állítja elő. Tajvanról származik a fejlődő országok teljes iparcikkexportjának 13%-a. A feldolgozó iparon belül igen fontos a textilipar, a munkaerőnek és a termelési értéknek egyaránt kb. 25%-ával, és ugyancsak 25%-ot tesz ki a textilipari termékek exportja az összexporton belül. Jelentős könnyűipari ágazat a cipőipar. Ambiciózus fejlesztést valósítanak meg az acéliparban, amely így fokozatosan átveszi a vezető szerepet az ugyancsak gyorsan növekvő textilipartól. 1978-ban már 3 400 000 t acélt állítottak elő, ami 1977-hez képest csaknem 100%-os növekedés. Ugrásszerűen nőtt a vegyipari termelés (főként a műtrágya- és műanyag-előállítás), valamint a gépgyártás is.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 1720 dollár (1979).

Közlekedési infrastruktúrája viszonylag fejlett. A vasútvonalak hossza 4200 km, a közutaké 17 465 km (1976), túlnyomórészt aszfaltborítással. Lényegében elkészült a szigetet észak–déli irányban átszelő autópálya. A személyforgalom jelentős részét a kiterjedt autóbuszhálózat bonyolítja le. A szállításban jelentős szerepet tölt be a hajózás. 1977-ben a 4 nagy tengeri kikötő csaknem 60 000 000 tonnás forgalmat bonyolított le. A 6 belföldi légi járat a százezer lakosúnál nagyobb városokat köti össze egymással, Tajpejban és Kaohsziungban emellett nemzetközi repülőtér működik.

Az iparosítás fokozottan importérzékennyé tette Tajvan gazdaságát. Az élelmiszerek mellett mind nagyobb arányban vásárolnak nyersanyagot, félkész termékeket és gépeket. Tajvan ugyanakkor Ázsia egyik fő exportőre. Kivitelében a ruházati cikkek, műanyagok, valamint (japán és amerikai cégek leányvállalatai által gyártott) híradástechnikai termékek állnak az élen. Fő kereskedelmi partnerei: az Egyesült Államok, Japán, Hongkong és az ASEAN-országok.

Oktatás, egészségügy. 5-től 16 éves korig kötelező az iskolalátogatás, az oktatás ingyenes. Az állami iskolák mellett számos magániskola működik. 1977-ben több mint félmillió diák tanult a 11 egyetemen és 16 főiskolán.

A lakosságnak mintegy 10%-ára terjed ki a betegbiztosítást és egészségügyi szolgáltatásokat is nyújtó Munkásbiztosítási Program. 1377 lakosra jut egy orvos, 444-re egy kórházi ágy. A várható életkor férfiaknál 67, nőknél 72 év (1977).

KOREA

Területe: 219 951 km²

Lakosainak száma: 55 500 000 (1978, becslés)

Természeti viszonyok. Az ázsiai kontinens keleti részén, a Koreai-félszigeten és a közelében található több mint 3300 szigeten fekszik.

Történelem, politika. Korea őslakossága már az i. e. IV. században ismerte a földművelést és az állattenyésztést, a kerámiatechnikát és a selyemhernyó-tenyésztést. Az első koreai államalakulat, a kodzsoszon birodalom az i. e. III. századtól állt fenn; ezt i. e. 180-ban a kínai han birodalom hódította meg. Az időszámításunk kezdete körüli századokban az uralomért vetélkedő három független állam emelkedett ki: északon Kogurio, délnyugaton Pekcse, délkeleten pedig Szilla. A X. század elején újabb kis független államok keletkeztek. Ebben az időben terjedt el a buddhizmus.

Az elkövetkező évszázadokban állandó harc folyt az idegen hódítók ellen. A

XIII–XIV. században Korea mongol uralom alatt állt, a XIV. század végén a kínai Li-dinasztia került hatalomra, 1592-ben a japánok támadták meg, őket azonban a nép nyolc évig tartó háborúban visszaverte. 1637-ben a mandzsu Csing-dinasztia uralma alá került.

A XIX. század közepétől Koreát a különféle tőkésállamok behatolása fenyegette. 1867-ben Japánnak sikerült az országra egyenlőtlen kereskedelmi szerződést erőszakolnia, amelyet hasonló szerződések követtek az Egyesült Államokkal, Nagy-Britanniával, Németországgal és Olaszországgal. 1910-ben Japán annektálta Koreát. 1918-ban japánellenes tüntetések robbantak ki, amelyekbe a munkásság mellett a burzsoázia és az értelmiség is bekapcsolódott. 1919 után szaporodtak a sztrájkok, és a parasztság körében is tömegmozgalom bontakozott ki. A kommunista párt 1925-ben alakult meg. 1928-ban frakcióharcok miatt feloszlott, Kim Ir Szen vezetésével azonban a kommunisták 1931-től partizánakciókat indítottak a japánok ellen. A megszállók az erősödő ellenállásra példátlan terrorral válaszoltak. A második világháború idején rendőri diktatúrát vezettek be, az ország egész gazdaságát katonai céljaik szolgálatába állították.

1943-ban a szövetséges hatalmak kairói konferenciája leszögezte, hogy a győzelem után helyre kell állítani Korea függetlenségét. 1945-ben az országnak a 38. szélességi foktól északra fekvő részét ideiglenesen szovjet, attól délre fekvő területét pedig amerikai katonai közigazgatás alá helyezték. A két országrész fejlődése erősen eltérő irányban indult meg, s az egységes kormány megalakításáról folytatott tárgyalások nem jártak eredménnyel. 1948-ban délen kikiáltották a Koreai Köztársaságot, északon pedig a Koreai Népi Demokratikus Köztársaságot. A szovjet csapatokat 1948 végén, az amerikaiakat 1949-ben vonták ki.

Mindkét kormányzat igényt tartott egész Korea képviseletére. A feszültség a két országrész között 1950-ben, a koreai háború kirobbanásában tetőzött. Ennek első szakaszában a KNDK csapatai hamarosan csaknem egész Dél-Korea területét (így Szöult is) elfoglalták. Az Egyesült Államok ekkor az ENSZ Biztonsági Tanácsának a szovjet küldött távollétében meghozott döntésére támaszkodva, az ENSZ lobogója alatt a déli kormány segítségére sietett, és hamarosan az északi erők kerültek szorongatott helyzetbe. A frontvonal már a kínai határ közelében húzódott, amikor 1950 októberében Kína – a szocialista országok nyújtotta hathatós támogatáson túl – önkéntes haderőket vetett be az északiak megsegítésére. A dél-koreai és a gyakorlatilag amerikaiakból álló ENSZ-csapatokat visszaszorították. A majd kétmilliónyi áldozatot követelő háború lezárására már 1951-ben megindultak a tárgyalások, de a megállapodás csak 1953 júniusában jött létre. Ez fegyverszüneti vonalként az eredeti demarkációs vonalat, a 38. szélességi fokot jelölte meg.

A háború után is feszült maradt a két országrész viszonya. A kínai–amerikai közeledést követően, 1972-ben került csak sor közvetlen tárgyalásokra a felek között az ország békés úton történő egyesítéséről. A tárgyalásokat 1973-ban felfüggesztették. 1978-ban – kínai, illetve amerikai kezdeményezésre – újabb tárgyalási próbálkozásra került sor, de az ellentéteket akkor sem sikerült áthidalni, és érdemi megbeszéléseket nem folytattak. A KNDK – amely az egyesítést belügynek tekinti, és továbbra sem ismeri el a Koreai Köztársaságot – elutasította az Egyesült Államok kormányának meghívását háromoldalú, amerikai segédlettel folytatandó tárgyalásokra, és nem járult hozzá a két ország párhuzamos ENSZ-felvételéhez sem. (Így a KNDK-nak és a szöuli rendszernek egyaránt csak megfigyelői státusa van a világszervezetben.)

KOREAI KÖZTÁRSASÁG

Területe: 98 758 km²

Lakosainak száma: 35 500 000 (1978, becslés)

Fővárosa: Szöul; 7 525 629 lakos (1977)

Hivatalos nyelve: koreai (csoszonmal)

Pénzneme: von

Természeti viszonyok. A Koreai-félsziget déli részén fekszik, határa a Koreai Népi Demokratikus Köztársasággal a 38. szélességi fok. Nyugaton a Sárga-tenger választja el Kínától, Japántól pedig keleten a Japán-tenger, délen a Koreai-szoros.

Felszíne változatos. A hegyektől tagolt partvidéket több mint 3000 sziget övezi, közülük a legnagyobb a Csezsu-sziget. A Kelet-koreai-hegyvidék tagjai a Kumgang- és a Tebek-hegység. A legmagasabb csúcs a Csiriszan (1915 m). A délnyugati országrészt alacsony dombok borítják, a Sárga-tenger melléke jobbára síkság.

Legjelentősebb folyói a Naktong és a Han.

Éghajlata szubtropikus, monszunhatással. A nyár meleg, erősen csapadékos, a tél északon hideg, délen hűvös és száraz. Az évi középhőmérséklet 14–15 °C, a csapadék évi átlaga 1200–1600 mm.

Népesség. A lakosság etnikailag egységes, 98%-a koreai, fennmaradó 2%-a zömmel kínai származású.

Az uralkodó vallás a buddhizmus (híveinek száma meghaladja a 12 000 000-t). Elterjedt a konfucianizmus és a taoizmus, valamint a csundokjo, amely a sámánizmus, a buddhizmus, a taoizmus és a kereszténység elemeit ötvözi. A mintegy 5 000 000 keresztény 80%-a protestáns.

Államszervezet. A törvényhozó hatalom letéteményese a 219 tagú, egykamarás nemzetgyűlés; tagjainak kétharmadát közvetlen szavazással, általános választásokon választják meg 6 évre, 73 képviselőt pedig az Újraegyesítési Nemzeti Konferencia jelöl ki 3 évre. Az Újraegyesítési Nemzeti Konferencia legalább 2000 és legfeljebb 5000 tagját közvetlen szavazással választják meg 6 évre, és ez a szerv választja meg ugyancsak 6 évre a három hivatali időszakra újraválasztható, igen széles jogkörrel felruházott elnököt. Az elnök mellett legalább 15 és legfeljebb 25 tagú, kinevezett államtanács (kormány) működik, amely a nemzetgyűlésnek felelős.

Történelem, politika. Koreának a 38. szélességi foktól délre fekvő területét 1945-ben az Egyesült Államok csapatai szállták meg. 1949-ben ezeket kivonták ugyan, de a koreai háborúban az ENSZ zászlaja alatt visszatértek. Jelenlétüket az 1953-ban aláírt ún. kölcsönös védelmi szerződés szentesítette. Az Egyesült Államok elnöke 1977-ben kilátásba helyezte, hogy fokozatosan kivonják a Dél-Koreában állomásozó, mintegy 33 000-es létszámú amerikai szárazföldi egységeket. A tervek szerint erre 4–5 év alatt került volna sor, de néhány ezer amerikai katona távozása után, nagyarányú északi hadseregfejlesztésre hivatkozva, a létszámcsökkentést felfüggesztették.

Az 1948-ban alakult Li Szin Man-kormányt az önkényuralmi kormányzási módszerek, a korrupció és a választási eredmények meghamisítása miatt kirobbant tömegtüntetések 1960-ban elsöpörték. A júliusi választásokon az addig ellenzéki Demokrata Párt jutott hatalomra. A tömeges elégedetlenséggel azonban az új kormány sem tudott megbirkózni, és 1961-ben katonai államcsínyre került sor, Pak Csong Hi tábornok lett az elnök. 1963-ban a katonai diktatúra formális demokratizálást hajtott végre, a hatalmat azonban továbbra is szilárdan kezében tartotta. Az ellenzékkel szemben erőteljes megtorló politikát folytatott, korlátozta a szakszervezeti tevékenységet. 1964-től jelentős katonai egységekkel részt vett a vietnami háborúban. 1965-ben Dél-Korea szerződést kötött Japánnal az államközi kapcsolatok normalizálásáról. E szerződés szabaddá tette az utat a japán tőke behatolása előtt, és a meggyorsuló tőkés fejlődés biztosította egy időre Pak Csong Hi rendszerének fennmaradását. A gyors gazdasági fejlődés azonban feszültséget is okozott, ezen a kormány erőteljes megszorító intézkedésekkel próbált úrrá lenni. Ezek gazdasági szempontból általában véve eredményesnek bizonyultak, de a szociális helyzet rosszabbodása, a nagyarányú munkanélküliség, valamint a titkosszolgálat csaknem korlátlan uralma miatt fokozódó elégedetlenség megnyilvánulásai 1972-ben rendkívüli állapot bevezetésére késztették a kormányt. Júliusban népszavazáson új alkotmányt fogadtattak el, amely rendkívül széles jogkörrel ruházta fel az ország elnökét, és erősen korlátozta az ellenzéki pártok lehetőségeit a kormányzat befolyásolására. A folytatódó tiltakozásokat a kormányzat erőszakos eszközökkel igyekezett elnyomni. A kedvezőtlen külföldi visszhang nyomán a rezsim egyfelől korlátozott amnesztiát hirdetett a politikai foglyok számára, másfelől pedig megvesztegetéssel próbálta elérni számos amerikai kongresszusi képviselőnél, hogy eszközöljék ki a Dél-Koreának nyújtott katonai és gazdasági segély változatlan folyósítását. A kirobbant botrány némi „tisztogatásra" és újabb belpolitikai engedményekre kényszerítette a dél-koreai kormányzatot. A politikai foglyok többségét 1979 tavaszáig szabadon bocsátották, az ellenzéki pártok működése azonban továbbra is csak az 1972-es alkotmány szűk keretei között folyhatott, és újabb letartóztatásokra is sor került. Az ellenzéki pártok erre hivatkozva bojkottálták az Újraegyesítési Nemzeti Konferencia 1978. májusi választásait, amelyeket követően Pak Csong Hit újabb 6 évre elnökké választották. 1979 októberében Pak Csong Hit meggyilkolták. Utóda Csoi Kju Ha lett. 1980 tavaszán több nagyvárosban demokratizálást követelő politikai tömegtüntetések robbantak ki, Kvangzsuban a diákság vezette tömegeknek néhány napra sikerült kezükbe ragadniuk a hatalmat.

(A főbb politikai pártok: a kormányzó Köztársasági Demokrata Párt, amely 1963-ban alakult a Demokrata Párt utódaként; a legális ellenzék fő ereje az Új Demokrata Párt, amely 1967-ben alakult a Tömegpárt és az Új Korea Pártja egyesüléséből [egy ideig Új Néppárt néven szerepelt]; a belőle 1973-ban kivált Demokratikus Egyesítés Pártja; valamint a két kisebb pártból alakult Egyesült Szocialista Párt. 1979-ben alakult meg a Nemzeti Szövetség a Demokráciáért és a Nemzeti Újraegyesítésért.)

Gazdaság. Agrár-ipari ország, erőteljesen fejlődő iparral. A mezőgazdaság és a halászat foglalkoztatja a munkaerő 43%-át és termeli a nemzeti jövedelem 29%-át. A földterület 24%-át művelik meg, kb. 5 500 000 hektárt (67% erdő).

Fontosabb terményei: a rizs (1978: 5 179 600 t), az árpa, a búza, a burgonya, valamint a szójabab. Állatállományában a szarvasmarha, a sertés, a kecske és a házinyúl jelentős. 1978-ban 2 406 900 t halat fogtak ki. Dél-Korea élelmiszerbehozatalra szorul. Az elkövetkező években elsősorban a gabonatermelést kívánják növelni.

Ásványkészlete igen jelentős, bár nem olyan nagy, mint a KNDK-é. Legfontosabb bányaterméke az antracit (1978: 16 428 000 t), a rézérc (23 355 000 t), az ólomérc (22 926 000 t), az ónérc (112 311 000 t). Nagyobb mennyiségben hoznak felszínre továbbá wolframot, grafitot, nikkelt, mangánt, molibdént és antimont. A finomított ezüst mennyisége 1978-ban 57 172 kg, az aranyé 521 kg volt.

Az 1978-ban termelt 23 milliárd kWó elektromos energia 31%-át vízi erőművek szolgáltatták, a fennmaradó részt zömmel a szénre épülő hőerőművek.

Az ipar foglalkoztatja a munkaerőállomány 25%-át, ezen belül a hagyományosan a legnagyobb súllyal rendelkező feldolgozó ipar a 20,5%-át. A bányászat és a feldolgozó ipar termeli a bruttó nemzeti termék 30%-át. Fejlett ágazat a textilipar, amely a feldolgozó iparon belül a munkaerő-állomány 25%-ával a termelési értéknek ugyancsak 25%-át adta (a termelés 90%-át exportálják). Az 1970–1977 közötti időszakban a dél-koreai textiltermékkivitel évi átlagban 40%-kal nőtt, s még a külföldi piacokon bevezetett protekcionista korlátozások ellenére is 8%-kal bővült 1978-ban. A fejlődő országok cipőipari exportjának 15%-a került ki Dél-Koreából, és számottevő az élelmiszeripari, a szeszipari és a dohányipari termékek kivitele is. Külkereskedelmi célokat szolgál a gyorsan bővülő személygépkocsi-összeszerelés (1978-ban 26 639 gépkocsi). Az utóbbi években – új kapacitások kiépítésével – látványos fejlődés ment végbe az acéliparban (pl. 1978-ban több mint 60%-kal nőtt a termelés 1977-hez képest). Világviszonylatban is jelentős hajógyártó kapacitás jött létre. Saját kőolajbázis híján is számottevő vegyipar épült ki, amelynek egyik legfontosabb terméke a műtrágya (1978-ban 1 880 000 t). A fejlett építőipar vállalatai számos külföldi országban is részt vesznek különböző beruházások megvalósításában.

A gyors növekedés egészen a hetvenes évek közepéig az alacsony bérszint és a korlátozott szakszervezeti tevékenység „előnyeit" kihasználó, elsősorban exportra termelő, sok élőmunkát követelő ágazatok fejlesztésén alapult; a külföldi vállalkozókat az igen kedvező beruházási feltételek és a viszonylag fejlett infrastruktúra vonzották az országba. (1962 és 1977 között az egyesült államokbeli és japán beruházók adták az összes beruházás 81,5%-át.) A tőkehiány felszámolása után, a növekvő bevételekre támaszkodva az ország fokozatosan rátért a fejlettebb technológiát igénylő termékek gyártására. Az 1991-ig tartó 15 éves gazdaságfejlesztési terv már azokat az iparágakat részesíti előnyben, amelyek nagyobb hozzáadott értéket termelnek.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 866 dollár (1977).

A koreai háborúban a közlekedési hálózat jórészt megsemmisült. Az újjáépítés hosszú ideig elhúzódott, nagyobb arányú fejlesztésre csak a hatvanas évektől került sor. A közlekedési infrastruktúra ma viszonylag fejlett, különösen a part menti részeken, a kikötővárosok körzetében. A vasútvonalak hossza 1976-ban 5653 km volt, ebből 424 km villamosított. Az úthálózat viszonylag sűrű, teljes hossza 45 514 km, amiből 10 912 km szilárd burkolatú. A főbb városokat 1142 kilométernyi autópálya-hálózat köti össze. 1980-ig az összes utat szilárd burkolattal kívánják ellátni. A part menti és a tengerhajózás jelentősége nagy. Az ország 1976-ban 2226 hajóval rendelkezett, összesen 3 127 206 t szállítókapacitással. A legfontosabb kikötők Puszan (a külkereskedelmi forgalom 70%-át bonyolítja le) és Incsön. Az ország területéhez képest jelentős mérvű a belföldi légi forgalom, Szöul repülőtere pedig intenzív nemzetközi forgalmat is lebonyolít.

A külkereskedelmi forgalom bővülésének motorja a rohamosan növekvő export. Kivitelében a textiltermékek (30%) és cipők, az élelmiszerek, az elektronikai cikkek, a vegyi termékek, a hajók és az ásványok játsszák a fő szerepet. Az exportált áruk 87%-a feldolgozó ipari termék. Az import fő tételei az olaj és az olajszármazékok, valamint a gépek és berendezések. Legfontosabb kereskedelmi partnerei: az Egyesült Államok, Japán, az ASEAN-országok, az NSZK, Kanada, Szaúd-Arábia és Kuvait.

Oktatás, egészségügy. 1970-ben a felnőttek 12,4%-a volt analfabéta, ezért a hetvenes években fokozott figyelmet fordítottak a felnőttoktatásra. Az iskolalátogatás a 6–12 éves korúak számára kötelező, az oktatás ingyenes. 1977-ben a 215 egyetemnek és főiskolának 347 887 hallgatója volt.

A múltban igen elterjedt lepra és tuberkulózis az utóbbi években visszaszorulóban van. 1732 lakosra jut egy orvos, 796-ra egy kórházi ágy (1976). A várható élettartam férfiaknál 66, nőknél 70 év.

KOREAI NÉPI DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁG

Területe: 121 193 km²

Lakosainak száma: 20 000 000

(1978, becslés)

Fővárosa: Phenjan; 1 500 000 lakos

(elővárosokkal; 1977, becslés)

Hivatalos nyelve: koreai (csoszonmal)

Pénzneme: von

Természeti viszonyok. A Koreai-félsziget északi részén fekszik. Területének négyötöd része ásványokban gazdag, erdő borította hegyvidék (fő vonulata a Japán-tenger mentén húzódik). A legmagasabb csúcs a Pajtousan (2744 m). A KNDK északi részén lávatakaróval fedett, 1800–1900 m magas fennsíkot találunk, amelyből vulkáni kúpok emelkednek ki. A Sárga-tenger alacsony dombokkal övezett medencék sorozata.

Nagy energiájú folyói közül a legjelentősebb az Amnok és a Tumen.

Kontinentális éghajlatát a monszun módosítja. A tél hideg és száraz, februárban −30 °C alá is süllyed a hőmérséklet. A hideg napokat hamarosan melegebbek követik, mert a tenger mérséklő hatása következtében a Szibériából érkező hideg légtömegek nem tudnak hosszú ideig uralmon maradni. A nyári hőmérséklet átlaga 21–22 °C. A csapadék évi ingadozása a monszunjárástól függően igen nagy.

Népesség. A lakosság etnikailag homogén, csaknem kizárólag koreai nemzetiségű, csupán az északi határkörzet falvaiban él mintegy 50 000–60 000 kínai.

Államszervezet. Szocialista népköztársaság. A legfőbb államhatalmi szerv a 4 évre választott, 579 tagú, egykamarás Legfelsőbb Népi Gyűlés. Ülésszakai között funkcióit az Állandó Tanács látja el. A Legfelsőbb Népi Gyűlés választja meg ugyancsak 4 évre az ország neki felelős elnökét, és az ő ajánlása alapján a kormány irányításával megbízott Központi Népi Bizottságot. Ugyancsak az elnök javaslata alapján jelöli ki a Legfelsőbb Népi Gyűlés a Közigazgatási Tanács (kormány) elnökét, a Központi Népi Bizottság pedig a többi minisztert. A rendkívül széles jogkörrel felruházott elnök (Kim Ir Szen) emellett a fegyveres erők főparancsnoka és a Honvédelmi Bizottság elnöke, valamint a Központi Népi Bizottság feje.

Történelem, politika. 1945 és 1948 között Észak-Korea társadalma és gazdasága gyökeresen átalakult, és a fejlődés a déli országrészétől teljesen eltérő útra tért. Földreformot hajtottak végre, államosították az ipart, a közlekedést, a távközlést, a bankokat, a külkereskedelmet, bevezették a nyolcórás munkanapot, törvényileg kimondták a nők egyenjogúságát, demokratizálták és kiterjesztették a közoktatást stb. Helyreállították a japánok által a kapituláció küszöbén lerombolt termelési potenciált. A megindult fejlődést azonban súlyosan visszavetette az 1950–1953. évi háború. A fegyverszünet megkötése után, a belső erőforrások mozgósításával és a szocialista országok nagyarányú támogatásával sikerrel teljesítették a mindenekelőtt a nehézipar fejlesztésére összpontosító 1954–1956-os hároméves tervet. 1956-ban a Koreai Munkapárt III. kongresszusa elfogadta a szocializmus építésének programját. 1958-ra befejeződött a gazdaság magánszektorának szocialista átalakítása. Az 1956–1961-es, majd az 1961–1970-es népgazdaság-fejlesztési tervek teljesítésével a KNDK az agrár-ipari országok közül Ázsia fejlettebb ipari országainak sorába lépett. A gyors ütemű növekedés a hetvenes években némileg lelassult, jelezve, hogy a szocialista iparfejlesztés első szakaszának lehetőségei kimerülőben vannak, és új szakaszra kell áttérni, az arányosabb gazdaságszerkezettel és a hatékonysági követelmények fokozottabb érvényesítésével.

1973 decemberében új, szocialista alkotmányt fogadtak el.

A KNDK politikai vezető ereje a Koreai Munkapárt, amely 1949-ben alakult az Észak-koreai Munkapárt és a Dél-koreai Munkapárt egyesüléséből. Főtitkára Kim Ir Szen. Az 1945-ben alakult Demokrata Párt és a Cshonudan Párt tagja a Koreai Demokratikus Hazafias Egységfrontnak, amely támogatja a Koreai Munkapárt politikáját.

A KNDK nemzetközi tekintélye az elmúlt években jelentős mértékben megnövekedett. A hetvenes évek elején tagja lett az ENSZ egészségügyi szervezetének, majd 1973-ban megfigyelői státust kapott magában a világszervezetben is. Ezt követően a világnak sok, ettől eddig elzárkózó állama létesített vele diplomáciai kapcsolatot.

A KNDK kiegyensúlyozott, baráti viszony fenntartására törekszik a Szovjetunióval. A Kínai Népköztársasággal való szoros kapcsolatai a kínai „kulturális forradalom" idején megromlottak, a hetvenes évek elején azonban normalizálódtak. A KNDK elítélte Vietnamot a kambodzsai eseményekben játszott szerepéért, és a bukott Pol Pot-rezsimet támogatta.

Gazdaság. Fejlődő agrár-ipari ország. Az ipar mind nagyobb súlyt kap a gazdaságon belül.

A teljes egészében kollektivizált mezőgazdaságban dolgozik a munkaerő 55%-a. A föld 90%-át termelőszövetkezetek művelik meg, a fennmaradó részén a jövő kizárólagos tulajdonformájának tekintett állami gazdaságok működnek. Állattenyésztéssel elsősorban az állami gazdaságok foglalkoznak. A mezőgazdaságilag hasznosítható földterület viszonylag kicsi, s ennek is mindössze 16%-án (mintegy 2 000 000 hektáron) folyik földművelés, a többi legelő. A megművelt földek egyharmadán öntözéses gazdálkodást honosítottak meg. Az 1971–1976 között végrehajtott öntözésfejlesztési program keretében jelentős területeken biztosították az évi kétszeri rizsaratást. Nagy erőfeszítéseket tesznek a vízgazdálkodás fejlesztésére, a talajmegóvásra és táperőpótlásra. 1980-ig 100 000 hektárnyi mezőgazdaságilag hasznosítható földterületet kívánnak visszahódítani a tengertől a nyugati partvidéken. A terméshozamok jelentős növekedéséhez a gyors ütemű gépesítés is hozzájárul. A KNDK, amely azelőtt élelmiszerimportőr volt, ma exportálható felesleggel is rendelkezik. A jelenlegi 8 500 000 tonnás gabonatermés az ország teljes belső szükségletét fedezni tudja; ahhoz viszont, hogy az 1984-re célul kitűzött 10 000 000 tonnás eredményt el tudják érni, a 100 hektárra jutó traktorok számát 10-re kell emelni, vagyis abszolút számokban az 1978-as 80 000-ről legalább 200 000-re. A mezőgazdaság legfontosabb terményei: a rizs (1976: 3 900 000 t), a kukorica, a búza, a burgonya, valamint a köles, az árpa és a szójabab. Számottevő a szarvasmarha-, sertés-, juh-, kecske- és selyemhernyó-tenyésztés. Évente mintegy 1 600 000 t halat fognak ki.

Az országnak jelentős feketeszén-, barnaszén-, vas-, cink -, ólom-, réz-,magnézium-, arany-, grafit- és mangánkészletei vannak. 1975-ben a kitermelt feketeszén mennyisége meghaladta a 33 000 000 tonnát, a felszínre hozott vas- és rézérc mennyisége pedig a 9 000 000 tonnát. A nyersanyagokat részben az országon belül dolgozzák fel, ugyanakkor az export zömét is a kitermelő ipar szolgáltatja.

A KNDK vízi energiában igen gazdag, a villamosenergia-termelés több mint 95%-ban vízi erőműveken alapul. A folyók nagymérvű vízhozam-ingadozását tárolók építésével igyekeznek mérsékelni, s ezek az öntözés kiterjesztését is lehetővé teszik. A jelentős termelés ellenére gondot okoz az energiahiány (a nehézipar a legnagyobb fogyasztó), ezt újabb vízi erőművekkel, valamint a tetemes szénvagyonra épülő új hőerőművekkel kívánják felszámolni az 1978–1984-es tervidőszakban.

Az iparban dolgozik a munkaerő 28%-a. Viszonylag fejlett a nehézipar, a vas- és színesfémkohászat (1976-ban 4 000 000 t acélt gyártottak), a traktor- és gépgyártás, a cementgyártás. Az újabb iparágak közé tartozik a szerszámgépipar, az autóipar, a műszeripar, az elektrotechnikai ipar, és mind nagyobb a jelentősége a vegyiparnak, valamint az élelmiszer- és textiliparnak.

Korea északi területein már a japán megszállás alatt számottevő, jóllehet egyoldalú, a japán szükségleteknek megfelelő iparfejlesztés folyt. A gazdag nyersanyag- és energiaforrásokra támaszkodva elsősorban a kitermelő ipart, valamint a nehézipart építették ki, a földművelésre kedvezőbb adottságú déli országrészben hagyományosan magasabb szintű mezőgazdasági termelés alakult ki, az iparon belül pedig a feldolgozó ipar túlsúlya volt a jellemző, mindenekelőtt a könnyűipari ágazatoké. Az ország kettészakadása után így aránytalan gazdaságszerkezet keletkezett. A KNDK tervgazdálkodásában is elsőbbséget élvezett a nehézipar, és erre alapozva igen gyors fejlődési ütemet tűztek ki célul. Például az 1970–1976-os tervidőszakban évi 16,3%-kal bővült a termelés, és a bruttó nemzeti termék volumene 1976-ban az 1970. évinek 2,2-szerese volt. A gyors

– elsősorban mennyiségi mutatókkal mérhető – fejlődés, a belső erőforrások maximális mozgósítása ugyanakkor feszültséget is okozott a gazdaságban. Megbillent az egyensúly például a nyersanyagtermelő és a feldolgozó ágazatok között. Fennakadás mutatkozott a közlekedésben és a fogyasztási cikkek termelésének fejlődésében, nem használták ki kellően a rendelkezésre álló termelőkapacitásokat, a termelékenység csak lassan nőtt. Az ország a hetvenes években emellett túlságosan eladósodott, amihez az is hozzájárult, hogy a KNDK kivitelében a nyersanyagok a kívánatosnál nagyobb szerepet játszanak, s ezek többségének a hetvenes években esett az ára, miközben ugrásszerűen növekedett az importált kőolajé. Az energiatermelés kivételével a mennyiségi mutatók is elmaradtak a tervtől, ezért 1977-ben „tervszünetet" tartottak. A „kiigazítás" éve után, 1978-ban kezdődött újabb hétéves tervidőszak valamivel alacsonyabb mutatókat irányoz elő, de a tervezett növekedési ütem így is meghaladja az évi 12%-ot. A bányászatot és a fűtőanyagtermelést fejlesztik elsősorban, továbbá – a viszonylag elmaradott technika részben tőkés közreműködéssel történő felváltásával – a feldolgozó ipar korszerű ágazatait. A tervidőszakban be kívánják fejezni a mezőgazdaság gépesítését. Nagyobb figyelmet fordítanak a minőségi követelményekre, bővítik az áru- és pénzviszonyok érvényesülési körét, növelve a gazdasági ösztönzők szerepét és erősítve a pénzügyi fegyelmet.

A közlekedési infrastruktúra viszonylag fejletlen. Az út- és vasúthálózat csaknem teljesen megsemmisült a koreai háborúban. Az újjáépítés során elsősorban a vasutat fejlesztették. A vonalak hossza 1977-ben elérte a 11 000 kilométert, a hálózat 66%-a villamosított, és ezt az arányt tovább növelik. A közutak hossza meghaladja a 25 000 kilométert, minőségük azonban többnyire nem kielégítő, a hálózat túlnyomó része szilárd burkolat nélküli. Folyói közül hajózható az Amnok, a Tedong és a Cshöngcshön, és jelentős szerepet játszik a part menti hajózás. A légi forgalom alacsony szintű, a phenjani nemzetközi repülőtér csupán Moszkvával és Pekinggel áll összeköttetésben.

A KNDK külkereskedelmének döntő részét a szocialista országokkal (Szovjetunió és Kína kb. 30–30%) bonyolítja le, a fejlett tőkésországokkal (főként Japánnal és Nagy-Britanniával) mindössze 15%-át. Kivitelében az ércek és színesfémek, vegyi anyagok, valamint különféle fogyasztási cikkek játsszák a fő szerepet. Az import döntő részét gépek és berendezések, közszükségleti cikkek, valamint élelmiszerek teszik ki.

Oktatás, egészségügy. Az írástudatlanságot már a felszabadulás utáni években felszámolták. 1958-ban – Ázsiában elsőként – bevezették a 7 éves ingyenes, kötelező oktatást, amelyet 1975-re fokozatosan 11 éves, a politechnikai képzést előtérbe helyező rendszerré fejlesztettek. A gyermekek 1 éves iskolaelőkészítő után, 6 éves korukban kerülnek a 4 éves elemi iskolába, innen a 6 éves képzést nyújtó középiskolába lépnek tovább. 14 éves kortól az angol kötelező második nyelv. A 3 egyetem és 155 főiskola többnyire műszaki képzést nyújt. Az ország központi egyetemén, a Kim Ir Szen Egyetemen csaknem 17 000-en tanulnak (1978).

A KNDK-ban megvalósították az általános és ingyenes egészségügyi ellátást, teljesen felszámolták a korábbi gyarmati rendszerre jellemző járványokat és népbetegségeket. 10 000 lakosra jelenleg 20 orvos, illetve felcser jut. Az átlagos élettartam 1945 óta 26 évvel emelkedett, és a férfiaknál elérte a 70, a nőknél a 76 évet.

KUVAIT

/KUVAIT ÁLLAM/

Területe: 17 818 km²

Lakosainak száma: 1 355 827 (1980)

Fővárosa: Kuwait; 295 000 lakos (1976)

Hivatalos nyelve: arab

Pénzneme: kuvaiti dinár

Természeti viszonyok. A Perzsa-öböl északnyugati csücskében fekvő ország Szaúd-Arábiával és Irakkal határos. Az 1922-ben megkötött taizzi szerződés értelmében Szaúd-Arábiával együtt gyakorol fennhatóságot az ún. Semleges Terület (Ruhaymia) fölött. Néhány apróbb sziget is tartozik hozzá (Bubiyan, Faylaka).

Területének zöme síkság, csupán nyugati fele emelkedik 200 m fölé. Legnagyobb része homoksivatag, kevés oázissal.

Állandó folyója nincs. Az ivóvizet még 25 éve is tartályhajókkal hozták a Satt al-Arabból, most a tengervíz sótalanításával nyerik.

A hőmérséklet nyáron 40–50 °C, november és április között általában kellemes, 20–25 °C. Az évi átlagos csapadékmennyiség 90–100 mm.

Népesség. Lakosságát 1950-ben mindössze 150 000 főre becsülték, 1965-ben száma már megközelítette az 500 000-et, és 1977-ben jóval túllépte az 1 000 000-t. A népesség megsokszorozódása az óriási méretű bevándorlás következménye. 1980-ban a lakosságnak több mint 60%-a volt külföldi. A bevándorlók 31 országból érkeztek. A legnagyobb a palesztin kolónia, több tízezerre tehető a pakisztáni és indiai vendégmunkások száma. A külföldiek igen nehezen kapják meg a kuvaiti állampolgárságot (évente mintegy húszan), pedig csak ennek birtokában részesülnek a szociális juttatásokban. A vezető posztokat kuvaitiak töltik be. Becslések szerint több mint negyedmillió az illegális bevándoroltak száma (1978).

A mohamedán államvallás, a palesztinok egy része keresztény.

Államszervezet. Alkotmányos monarchia. 1963-ban tartották az első parlamenti választást. A 21 éven felüli kuvaiti állampolgárságú férfiak szavazhatnak. Mivel Kuvaitban politikai pártok nincsenek, az 50 képviselőt a különböző törzsek, a vallási, üzleti és politikai csoportok jelölik.

Az uralkodó 1976-ban feloszlatta a parlamentet, s megváltoztatta az alkotmánynak azt a paragrafusát is, amely szerint két hónapon belül új választást kell kiírni, ha a parlamentet feloszlatják.

Történelem, politika. Az ásatások bizonysága szerint már ötezer esztendővel ezelőtt állandó települések voltak a mai Kuvait területén, ahol átvezetett az ókor híres tömjénútja. Babilon és Asszíria éppúgy hatással volt e terület lakóira, mint később a hellén világbirodalom. 705-ben Kuvait az arab világbirodalom része lett. 1639-ben a török birodalom vonta fennhatósága alá, de a központtól való nagy távolság miatt a porta hatalma csak formális volt, ténylegesen a Bani Kalid törzs vezére uralkodott. A XVIII. század végén ettől a dinasztiától hódította el a hatalmat a Szaúd-Arábiából érkező Szabah-család. A XIX. század a török–angol vetélkedés jegyében telt el. A küzdelemből végül is Nagy-Britannia került ki győztesen. 1899-ben a kuvaiti uralkodó titkos védnökségi szerződést írt alá Nagy-Britanniával, majd 1904-ben angol protektorátussá nyilvánították az országot. Az első világháború utáni szerződés ezt a jogi státust erősítette meg.

A második világháborút követően Kuvaitban is erősödött a függetlenségi törekvés. Többek közt Anglia 1956-os szuezi kalandja után került sor tüntetésekre, amelyeket a brit katonaság fegyverrel fojtott el.

1961-ben hatályon kívül helyezték az 1899-es védnökségi szerződést, és Kuvaitot önálló, szuverén állammá nyilvánították. Hat nappal a függetlenség kikiáltása után *Irak megpróbálta* bekebelezni az országot. A válságnak a Biztonsági Tanács közbelépése vetett véget. 1965-ben Szabah emír vette át a hatalmat, aki 1977-ben bekövetkezett haláláig állt az ország élén. Szabah nem az uralkodóház magánvagyonának tekintette az ország hatalmas olajkincsét, nagy összegeket fordított a fejlesztésre. Nem kis mértékben segítette az olajban szegény arab országokat is. Amikor „szabályozott liberalizmusa" a belső erők támadásának pergőtüzébe került, az emír feloszlatta a parlamentet, több lapot betiltott. Szabah emír halála után Dzsaber al Ahmed vette át a hatalmat. 1980 tavaszán az alkotmányozó bizottság ismét elkezdte a munkát, s hivatalosan bejelentették, hogy visszaállítják a parlamenti rendszert.

Mint az arab országok túlnyomó többsége, Kuvait sem helyeselte az egyiptomi–izraeli különbékét. Az ország hosszú ideje hatalmas pénzügyi támogatást ad a frontországoknak és a palesztin ellenállási mozgalomnak.

Kuvait tagja az Arab Ligának, és jelentős befolyása van az OPEC-ban.

Gazdaság. Az ország gazdasági életének alapja évszázadokon át a halászat és a gyöngyhalászat volt. Mai legfontosabb termékét, a kőolajat már a második világháború előtt felfedezték, de a tényleges kitermelés csak 1947-ben kezdődött el. Az első évben 800 000 t volt a termelés, 1948-ban már 6 000 000 t; az 1956. évi 54 000 000 tonnával Kuvait a közel-keleti olajtermelő országok listavezetője lett; 1979-ben 126 000 000 tonnás kőolajtermelésével a Közel-Keleten a 3., a világranglistán pedig a 6. helyet foglalta el. Kőolajtartalékát 3 milliárd tonnára becsülik. Ezzel 3. a világon. A számítások szerint ez a mennyiség 80 esztendőre elegendő.

A nemzeti össztermék 75, az állami bevételek 85%-a az olajból származik. 1975 *óta az olajkincs jelentős része az állam* tulajdonában van. A korábbi tulajdonosok – a British Petroleum és a Gulf Oil – 100 000 000 dollár kártérítést kaptak. A Semleges Területen működő Aminoil 60%-os részesedése fennmaradt.

Az olajkészletek kimerülése utáni időre jelentős iparosítási program megvalósításához láttak hozzá. Ennek kapcsán hatalmas petrolkémiai ipar megteremtésén dolgoznak, vas- és acélműveket építenek. Kuvait olajfinomító kapacitása napi 600 000 barrel (1979). Jelentős erőfeszítések történnek az élelmiszer- és az építőipar kialakítására is. 4,41 milliárd kuvaiti dinárt irányoztak elő 1976–1981-ig az iparosítási program megvalósítására. A foglalkoztatottak 25%-a dolgozik az iparban.

Mezőgazdasága jelentéktelen.

Az egy főre jutó nemzeti jövedelem a világon a legmagasabbak egyike, 14 890 dollár (1979).

Vasútja nincs. A szállítást többnyire gépkocsik és tengeri hajók bonyolítják le. Most építi saját tankhajóflottáját.

Az olajexport 48%-a a Távol-Keletre, 38%-a Nyugat-Európába, 13%-a Észak-, illetve Dél-Amerikába irányul. Fő kereskedelmi partnerei: az Egyesült Államok, Japán, Anglia, az NSZK és Olaszország. Importjának 55%-át élelmiszerek és fogyasztási cikkek teszik ki, évente mintegy 10 000 személyautót hoznak be külföldről.

Oktatás, egészségügy. A felnőttek 48%-a analfabéta. Igen nagy erőfeszítéseket tesznek minden szinten az oktatás fejlesztésére. Az állami költségvetés 24%-át fordítják oktatási célokra (1976). 1977–1978-ban az ország 6 egyetemén 447 tanár 9318 diákot oktatott. A diákok fele nő.

1963-tól 1978-ig az egészségügyi célokra fordított összeg megnyolcszorozódott. 1978-ban 19 kórházban 4806 ágy állt a betegek rendelkezésére.

LAOSZ

/LAOSZI NÉPI DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 236 800 km²

Lakosainak száma: 3 460 000 (1978, becslés)

Fővárosa: Vientiane; 176 637 lakos (1975)

Hivatalos nyelve: lao

Pénzneme: kip

Természeti viszonyok. A hátsó-indiai félsziget északnyugati részén, Thaiföld, Kambodzsa, Vietnam, Kína és Burma között fekszik. Tengerpartja nincs. Az ország északi részének magas hegyvonulatait (a legmagasabb csúcs, a Fubia 2828 m) szűk és mély völgyek szabdalják. A vonulatok között húzódik a Muong Fuen fennsík. Közép-Laoszt, az ország rizskamráját, a Mekong folyó síksága és fennsíkok alkotják. Alsó-Laosz nyugati részén a rizstermelő Csampaszak síkság, ettől északkeletre az ültetvényes művelésű Beloven fennsík húzódik.

Az ország fő folyója a Mekong (laoszi szakasza 1865 km).

Észak-Laosz kontinentális, a középső és a déli országrész trópusi monszun éghajlatú terület, csapadékos és száraz évszakkal. A hőmérséklet évi középértéke 27 °C, északon 19–20 °C.

Népesség. A lakosság etnikailag és nyelvileg igen vegyes összetételű, majdnem 70 különböző nemzetiségi és törzsi csoporthoz tartozik. Négy nagyobb csoport különíthető el: 40%-ra tehető a lao lum (síksági lao) gyűjtőnevű, a thai népekkel nyelvileg rokon csoport, amely a Mekong síkságán és mellékfolyói völgyében él; 16% a főleg Észak-Laoszban élő lao thai (törzsi thai) csoport aránya; 34% az igen vegyes összetételű lao thungok (fennsíki laók) aránya: ez az indonéziai eredetű, nyelvileg a kambodzsai khmerekkel rokon csoport nagyobb közösségekben él Közép- és Alsó-Laoszban. Észak-Laoszban él a 9%-ra tehető lao szung (hegyi lao) csoport. A vietnami és kínai nemzetiségű laosziak elsősorban városokban élnek.

A hivatalos lao nyelvet a lakosság kétharmada beszéli, széles körben használatos a francia is, akárcsak több törzsi nyelv, elsősorban a meo.

A népsűrűség igen alacsony, átlagosan 14,6 fő/km².

A legelterjedtebb vallás a buddhizmus (ennek követői a lao lumok), a lao thaik szellemhívők, a lao thungok túlnyomórészt animisták, a lao szungok pedig konfuciánusok, keresztények, illetve animisták.

Államszervezet. Köztársaság. Az államhatalom letéteményese a 45 tagú Legfelsőbb Népi Tanács. Ennek feladata az ország új alkotmányának kidolgozása. Elnöke az államfő. A végrehajtó hatalom élén a kormány áll.

Történelem, politika. A mai Laosz területének első lakói az indonéz szigetvilágból időszámításunk első századaiban bevándorolt kha törzsek voltak (az ő utódaik a lao thungok). A kambodzsai khmer birodalom uralma alatt létrejött fejedelemségeik a VI. században Vientiane vidékéig, a X. században pedig az északon fekvő Luang Prabangig terjesztették ki fennhatóságukat. A XIII. században a mongolok behatoltak Dél-Kínába, ekkor a Jünan vidéki thai törzsek elkezdtek dél felé terjeszkedni. A kha törzsek fejedelemségei széthullottak, és a XIII. század végére Luang Prabang és Vientiane vidéke már a thai szukhotaj birodalomhoz tartozott. Ennek összeomlása után alapította meg a lao törzsek fejedelme központosított államát, Lan Xangot, amely az angkori khmer uralkodó segítségével egészen a mai Thaiföld északkeleti területeiig terjesztette ki az indo-khmer civilizáció határait, és a félsziget legjelentősebb hatalmává vált. Ebben az időben terjedt el a buddhizmus. A XVII. század végén a királyi családon belüli hatalmi harc megnyitotta az utat a környező rivális hatalmak, Vietnam, Burma és Sziám előtt. Az ország három külön királyságra (Vientiane, Luang Prabang és Csampaszak) esett szét, és egészen a XIX. század elejéig mindenekelőtt Vietnam és Sziám vetélkedésének tárgya volt, amikor is Sziám megszilárdította hegemóniáját az egész terület fölött. A sziámi terjeszkedés hamarosan a franciák ellenállásába ütközött, akik a XIX. század végéig gyámságuk alá vonták Vietnamot, és hamarosan a Mekong mögé szorították vissza Sziámot. Laosz így 1893-ban szintén francia védnökséggé vált, és az Indokínai Unió része lett.

A második világháború idején az országot megszállták a japánok, s a Mekong jobb partját 1941-ben a velük együttműködő Thaiföldhöz (a volt Sziámhoz) csatolták.

1945-ben, a japánok kivonulása után a Lao Itszala (Szabad Laosz) elnevezésű függetlenségi mozgalom alakított ideiglenes kormányt, kikiáltva az ország függetlenségét. A franciák azonban 1946 elején ismét megszállták az országot, és a Lao Itszala vezetői Thaiföldre menekültek. 1949-ben Laosz a Francia Unió keretében királyságként formális függetlenséget kapott, ekkor a Lao Itszala számos vezetője hazatért, többen azonban Szufanuvong herceg vezetésével megalakították a Neo Lao Itszala elnevezésű ellenállási mozgalmat, amelynek fő tényezője Indokína Kommunista Pártjának laoszi csoportja volt, Kaysone Phomvihane vezetésével. A mozgalom létrehozta fegyveres erejét, a Patet Laót, szövetségre lépett a franciák ellen harcoló Viet Minhnel, és támogatásával fokozatosan ellenőrzése alá vonta az ország északkeleti területeit. A franciák 1953-ban teljes függetlenséget biztosítottak Laosznak. Ezt az indokínai háborút lezáró 1954-es genfi értekezlet is garantálta, és fegyverszünetet hozott létre a két országrész között. A polgárháború beszüntetéséről csak 1956-ban jött létre megállapodás. A koalíciós kormányt azonban az ellentétek hamarosan megbontották. Csődöt mondott az ötvenes és hatvanas évek több rendezési kísérlete is. 1965-re gyakorlatilag teljessé vált az ország kettéosztottsága.

A vietnami háborúnak immár amerikai részvétellel történő kiújulása Laoszt is közvetlenül érintette, mivel a vietnami népi erők utánpótlásának biztosítását lehetővé tevő „Ho Si Minh-ösvény" a Patet Lao által ellenőrzött területeken keresztül vezetett. A polgárháborúba így a királypárti erők oldalán amerikai bombázógépek és thaiföldi zsoldosok, a Patet Lao oldalán pedig a vietnami hazafias erők is beavatkoztak. A két fél között 1972-ben tárgyalások kezdődtek a béke helyreállításáról, s ezek 1973-ban megállapodással zárultak. 1974 áprilisában megalakult az Ideiglenes Nemzeti Egységkormány. Az ország tényleges irányításáért most már politikai síkon folyt tovább a küzdelem. 1975 májusa és augusztusa között a Laoszi Forradalmi Néppárt erős pozíciókat szerzett az egész országban megalakított demokratikus néphatalmi szervekben (ehhez a vietnami és kambodzsai hazafias erők teljes győzelme is hozzájárult). Novemberben megválasztották a népképviselők helyi tanácsainak küldötteit, s ezek többsége a Laoszi Hazafias Front jelöltjeiből került ki. Decemberben összeült a Népképviselők Országos Kongresszusa, ez elfogadta a király lemondását, kikiáltotta a Laoszi Népi Demokratikus Köztársaságot, feloszlatta az Ideiglenes Nemzeti Egységkormányt, megalakította a Legfelsőbb Népi Tanácsot és a Kaysone Phomvihane vezette köztársasági kormányt. Az ország elnöke Szufanuvong lett.

Laosz célul tűzte ki, hogy a fejlődés tőkés szakaszát megkerülve jut el a szocializmushoz. A rendkívül elmaradott és a háborús pusztításoktól sújtott országban ez óriási feladat. Megvalósítása érdekében Laosz a szocialista országokhoz fordult támogatásért, s gazdasági együttműködési egyezményt írt alá Vietnammal, a Szovjetunióval és Kínával. A belső nehézségek és az indokínai feszültség miatt a kormány programjának megvalósításában a kezdeti lépéseknél tart.

Laosz fő politikai ereje a Laoszi Forradalmi Néppárt, amely az 1930-ban alakult Indokína Kommunista Pártja laoszi szervezetéből vált önálló párttá 1955-ben (akkor még Laoszi Néppárt néven). A párt főtitkára megalakulásától kezdve Kaysone Phomvihane. 1979-ben jött létre a Laoszi Hazafias Front utódaként a Nemzeti Építés Frontja, amely a Laoszi Forradalmi Néppárt vezetésével összefogja az ország egyéb politikai és társadalmi szervezeteit.

Külpolitikájában Laosz a pozitív semlegesség híve. Igyekezett jó kapcsolatokat kialakítani valamennyi szomszédjával. Vietnam – a lehetséges gazdasági támogatáson túl – katonailag is segítette Laoszt abban, hogy le tudja küzdeni az emigránsok által bujtogatott ellenállási csoportoknak, mindenekelőtt a meo törzsek egy részének nyílt lázadását. 1977 júliusában a két ország 25 éves barátsági és együttműködési szerződést kötött. Jelentős támogatást kapott Laosz Kínától is (rizssegélyek, kölcsönök, szakemberek küldése). A kínai–vietnami viszony megromlásával párhuzamosan Kína arra törekedett, hogy Laoszt eltávolítsa Vietnamtól. 1979 júliusában Vietnam és Laosz kormánya a Laosz elleni kínai fenyegetés láttán megállapodott vietnami katonai egységek Laosz területén való állomásoztatásáról. 1975 és 1978 között Kambodzsával igen feszült volt Laosz viszonya, mivel a Pol Pot-rezsim területi követelésekkei lépett fel Laosszal szemben. Thaiföld akkori militáns antikommunista kormánya 1975–1976 folyamán támogatta a kormányellenes laoszi gerillacsoportokat. Több ízben is lezárta a két ország határát, ami súlyos nehézségeket okozott Laosz külkereskedelmi forgalmában. A thaiföldi kormányváltás után némileg enyhült a viszony, s 1979-ben megállapodás született arról, hogy a két ország 1500 kilométer hosszú közös határát békeövezetté nyilvánítják, és elfogadták a békés kapcsolatok alapelveit.

Laosz megfigyelőként részt vesz a KGST munkájában.

Gazdaság. Elmaradott mezőgazdasági ország. A gazdaság alapját a mezőgazdasági naturálgazdálkodás, a kisüzemi termelés és a háziipar alkotja.

A *mezőgazdaság* a lakosság mintegy 90%-át foglalkoztatja, és a nemzeti jövedelemnek is hasonló nagyságú részét termeli. A megművelt föld háromnegyedén rizst termelnek (1978), a rizsföldeknek mindössze 3%-a öntözött. Fontos terményei még a kukorica, dohány és kávé. Jelentős szerepet játszik az állattenyésztés, az egy főre jutó háziállat-állomány (szarvasmarha, bivaly, sertés és csirke) a délkelet-ázsiai országok közül itt a legnagyobb. Laosz területének 63%-án értékes fafajtákban (teakfa, kínafa, mahagóni stb.) gazdag erdők találhatók. Jelentős a fakitermelés, bár a nemes fafajták kitermelése nagymértékben az exportkereslet függvénye. A kormány az erdők védelmében igyekszik visszaszorítani a lao thungok alkalmazta primitív földművelési módszert, amely egyre újabb erdőrészek felégetésével pótolja a kimerült termőföldeket. A parasztgazdaságok átlagos nagysága 2 hektár. A gazdaságok általában akkorák, hogy egy család képes megművelni őket. A parasztok egyesülésének kezdeti formái, a „kölcsönös segítségnyújtási szövetkezetek", 1979-ben a parasztság 30%-át egyesítették. A háború idején az öntözőrendszerek jelentős hányada tönkrement, a lakosság egy része vagy a városokba húzódott a harcok elől, vagy maga is részt vett azokban, s a művelhető földek 20%-a esett ki a termelésből. 1975 után sorozatos aszályok, rizspestis, áradások is sújtották a mezőgazdaságot, fel nem robbant bombák akadályozták a munkát a földeken. A valaha rizsexportőr ország így ma számottevő (a fogyasztás kb. 20%-ára tehető) importra szorul, a mezőgazdaság előtt álló fő feladat az elemi ellátás biztosítása.

Az országban ón-, réz-, kőszén-, vasérc-, arany-, ezüst-, ólom- és kőolajlelőhelyek vannak, de csak az ónércet termelik ki (1976-ban 576 t koncentrátum), szinte teljes egészében exportra. A vízi erőművek elektromosenergia-termelésének (255 000 000 kWó) egy részét is exportálják (csak néhány városban van villanyszolgáltatás).

Feldolgozó ipara kisipari üzemekből áll (rizshántolók, tégla-, szappan- és dohánygyárak). A lakosság fogyasztási cikk szükségletét zömmel a háziipar elégíti ki, valamint importból fedezik. Az ipar – a háziipart is beleértve – a nemzeti jövedelemnek mindössze 6%-át adja, és a munkaerő-állománynak ugyancsak 6%-át foglalkoztatja. 1975 után importanyaghiány miatt az épen maradt üzemek egy része is leállt. Ezeket vegyes (állami és magán) tulajdonú vállalattá átszervezve indították meg újra a termelést. A tisztán magánkézben maradt üzemek munkáját is támogatja a kormány, így 1977-ben a meglevő üzemek 80%-a termelt már. Nehezíti a folyamatos termelést, hogy nemcsak szakmunkásokban van nagy hiány, hanem – Délkelet-Ázsiában kivételes módon – szakképzetlen munkaerőben is. Számos üzem (így a fatelepek, kerámiaüzemek jó része) rendszerint fél évre leáll, és várja a mezőgazdasági munkák befejezésekor felszabaduló munkaerőt. Ugyanakkor a gyér ipar sem képes felszívni azt a munkaerőt, amelynek folyamatos foglalkoztatására a naturális mezőgazdaság nem alkalmas.

1979-ben – az 1981-ben induló első ötéves terv előkészítéseként – a mezőgazdasági termelés fellendítése érdekében emelték a felvásárlási árakat, csökkentették az adókat, fokozottabban támogatják a magántermelőket stb. Az ipar területén elsősorban a nyersanyag-kitermelést és a kézműipart kívánják fejleszteni, a külföldi és magántőke bevonásával is.

Az egy főre jutó nemzeti jövedelem 1977-ben 100 dollár volt (19%-kal maradt el az 1970. évi szinttől), egyike a legalacsonyabbaknak a világon.

A közlekedési infrastruktúra igen elmaradott. Vasútja nincs. Az elsősorban a környező országokkal összeköttetést teremtő utak teljes hossza 15 600 km (1977), ebből azonban csak 1300 km szilárd burkolatú, és mintegy 3000 kilométerre tehető a kőzúzalékkal javított földutak hosszúsága. A közlekedés fő ütőere a Mekong és bal parti mellékfolyói (a hajózást akadályozzák a zuhatagok, valamint az évszakonkénti vízszintingadozás). Működik néhány belföldi légi járat, Vientiane nemzetközi repülőtér is.

Laosz fő kiviteli cikkei az ón, a fa, a bőr, a gyanta és a kávé; elsősorban élelmiszereket, textíliákat, vegyipari cikkeket és gépeket hoz be külföldről. Az import értéke többszörösen felülmúlja az exportét. A krónikus deficit nagy részét 1975-ig az Egyesült Államok fedezte, 1975 után pedig a Szovjetunió, Kína, Vietnam, valamint különböző nemzetközi szervezetek. Az ország továbbra is rizssegélyre szorul.

Oktatás, egészségügy. 1952 óta kötelező az elemi iskolai oktatás, a háború azonban súlyos visszaesést okozott. 1975-ben a lakosság 78%-a volt írástudatlan, és az 5–19 éveseknek mindössze 25%-a járt iskolába. Azóta átszervezték az oktatási rendszert, állami irányítás alá helyezték az iskolákat, vidékre is kiterjesztették a 6 éves kötelező oktatást, új iskolákat nyitottak. Több főiskolát is létrehoztak, és megkezdte működését a Sziszavangong Egyetem, 2000 diákkal. 1978-ban összesen 20%-kal volt nagyobb a tanulók száma, mint 1975-ben.

Óriási erőfeszítéseket tesznek az elemi egészségügyi ellátás biztosítására. 1975-ben az átlagélettartam 39,1 év volt a férfiaknál, 41,8 év a nőknél. 13 608 lakosra jut egy orvos, 1031-re egy kórházi ágy.

LIBANON

/LIBANONI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 10 400 km²

Lakosainak száma: 3 100 000 (1977, becslés)

Fővárosa: Beirut; 800 000 lakos (1977, becslés)

Hivatalos nyelve: arab

Pénzneme: líra (libanoni font)

Természeti viszonyok. A Földközi-tenger keleti partján elterülő ország Izraellal és Szíriával határos. A keskeny part menti síkságtól keletre, a tengerrel párhuzamosan húzódik a Libanon és az Antilibanon hegység (a legmagasabb csúcs, a Kornat esz-Szauda, 3088 m), közrefogva a termékeny, 16 km széles Bekaa-völgyet.

Libanon legjelentősebb folyói a Litani és az Orontesz.

A tengerparton az éghajlat mediterrán. Az átlaghőmérséklet nyáron 29 °C, télen 14 °C. A hegyvidéken a tél hideg, a csúcsokat hat hónapon keresztül hó borítja. Az átlagos évi csapadékmennyiség a tengerparton 250–1000 mm, a hegyvidéken 1300 mm, a Bekaa-völgyben 400 mm.

Népesség. A lakosság 90%-a arab, 10%-a cserkesz, drúz, örmény, kurd és egyéb. Az ország területén élő 400 000 palesztin nem kapott libanoni állampolgárságot. Már az 1975-ös polgárháború előtt is csaknem 1 500 000-re becsülték a külföldön élő libanoniak számát, a polgárháború alatt kb. ugyanennyien menekültek a határokon túlra, és sokan nem is tértek vissza.

Az első és egyetlen népszámlálást 1939-ben végezték. Ekkor 60:40 volt a keresztények és a mohamedánok aránya, ez azonban azóta az utóbbiak javára alaposan megváltozott. A későbbiekben azért nem rendeztek népszámlálást, mert nem akartak változtatni a vezető tisztségek és a parlamenti helyek ezen népességi aránynak megfelelő megoszlásán.

Államszervezet. Az ország pártjai közt a függetlenné válás küszöbén, 1943-ban kötött megállapodásnak megfelelően az ország mindenkori elnöke maronita keresztény, miniszterelnöke szunnita, parlamenti elnöke siita mohamedán. A 4 évre választott, 99 tagú egykamarás parlamentben a keresztények és a mohamedánok 6:5 arányban foglalják el a képviselői helyeket (30 maronita keresztény, 20 szunnita és 19 siita mohamedán, 11 görögkeleti, 6 drúz, 6 görög katolikus, 4 ortodox örmény, 1 katolikus örmény, 1 protestáns és 1 kisebbségi felekezetű). A végrehajtó hatalmat a kabinet gyakorolja, de a mindenkori elnöknek döntő befolyása van.

Történelem, politika. Az ország földrajzi helyzete miatt mindig is a hódítások célpontja volt. A föníciaiak után (i. e. 2000–600) az egyiptomiak szerezték meg; ezt követően a terület lakói asszír, perzsa, görög és római, később bizánci, végül i. sz. 626-tól arab fennhatóság alatt éltek. Viszonylag korán, még a VII. században gyökeret vert a kereszténység. A maronita keresztények az erős muzulmán hatásnak is ellenálltak. Az 1516-ban kezdődő török fennhatóság ellen számos felkelés robbant ki. A helyi uralkodóknak időről időre sikerült autonómiát kiharcolniuk, de ezt nem voltak képesek tartósan megőrizni a portával szemben.

Az európai nagyhatalmak gyarmatosító törekvéseit jelezték a XVIII–XIX. században Beirutban felállított missziók és különböző kulturális intézmények. Libanon mai fővárosa már a múlt század végén az ébredő arab nacionalizmus egyik fontos központjává is vált.

Az első világháború után Libanon, Szíriával együtt, francia mandátumterület lett. A hamarosan megkezdődő franciaellenes függetlenségi harc első soraiban küzdöttek az 1924-ben alapított Libanoni Kommunista Párt tagjai. A franciák 1939-ben megszüntették a mandátumrendszert, de a háborús körülmények miatt rövidesen ostromállapotot rendeltek el. Amikor a vichyi kormány 1941-ben kapitulált, kikiáltották a független Libanoni Köztársaságot. Franciaország ugyan kísérletet tett hatalmának átmentésére, de a tömegmozgalmak hatására 1943-ban kénytelen volt elismerni Libanon függetlenségét. (Az utolsó francia egységek 1946 végén hagyták el az országot.)

A második világháború után a libanoni kormány szoros kapcsolatot épített ki a nyugati országokkal. Az arab államok közül elsőként fogadta el az Eisenhower-doktrínát, s 1958-ban Chamoun elnök ennek alapján hívta be az imperialistaellenes nemzeti felkelés letörésére az amerikai 6. flotta tengerészgyalogosait. Az amerikaiak – nem utolsósorban a haladó nemzetközi közvélemény nyomására – hamarosan kénytelenek voltak elhagyni az országot, Chamoun pedig megbukott. Ezt követően a Libanont vezető keresztény tőkés körök semleges politikát igyekeztek folytatni. A küzdelem a politikai lavírozás hívei és az arab szolidaritás támogatói közt azt követően nőtt túl a hatalom megragadásának belpolitikai problémáján, hogy az 1967-es hatnapos arab–izraeli háború után – amelyben közvetlenül nem vett részt – már Libanon sem zárkózhatott el a térség népeinek problémái elől, főként azért, mert felségterületéről kiindulva hajtottak végre Izrael-ellenes akciókat a palesztin gerillák.

A keresztény jobboldali pártokat tömörítő ún. maronita hármasszövetség a palesztinokra próbálta hárítani a felelősséget az ország súlyos gazdasági gondjaiért, a külföldi tőke meneküléséért, a mindaddig hatalmas idegenforgalmi bevételek csökkenéséért, s törekvését a palesztin táborok likvidálására az ország biztonságának megőrzésével indokolta. Izrael a libanoni területről kiinduló gerillatámadások és az itteni palesztin támaszpontok miatt újra és újra akciókat kezdett északi szomszédja ellen. Így a libanoni határon időnként veszélyesebb helyzet alakult ki, mint akár az egyiptomi, akár a szír frontvonalakon.

A belpolitikai ellentétek 1969 őszén nyílt belháborúba csaptak át. A hónapokig tartó viszály a palesztinok jogait és lehetőségeit körvonalazó kairói megállapodással ért véget.

A maronita jobboldal nem volt hajlandó elismerni a kairói dokumentumot, s 1970-ben, majd 1973-ban ismét fegyveres kísérletet tett a palesztin ellenállási mozgalom libanoni gócainak felszámolására. 1975 tavaszán is fegyveres összetűzések robbantak ki. A látszat szerint keresztény–mohamedán ellentétről volt szó, valójában azonban egészen másról: Libanonban a lakosság 5%-áé – a keresztény üzletembereké – a nemzeti jövedelem fele. A mezőgazdasági és ipari munkások – ők alkotják a lakosság mohamedán vallású 50%-át – mindössze 12–13%-kal részesednek a nemzeti jövedelemből. Vagyis azok a libanoni nacionalisták, akiket a libanoni keresztény burzsoázia politikailag háttérbe, gazdaságilag a kizsákmányoltak közé szorított, e tradicionális keretek széttörése érdekében fogtak fegyvert, egyben szorosabb együttműködést követelve az arab országokkal.

A polgárháború, amelyben mintegy 50 000–60 000 ember vesztette életét, az 1976 őszén Rijadban kötött megállapodással ért véget. A társadalmi-politikai nehézségek azonban nem oldódtak meg. A fegyverszünet így rendkívül ingatag, megtartását csupán a 30 000 fős, főként szír katonákból álló Arab Békefenntartó Erő libanoni tartózkodása biztosítja.

Az egyiptomi–izraeli különbéke-szerződés 1979. tavaszi aláírását követően többször is súlyos helyzet alakult ki Dél-Libanonban. Az izraeli támadások nyilvánvaló célja, hogy a megszállt arab területeken élő palesztinok közigazgatási autonómiájáról kezdett egyiptomi–izraeli tárgyalásokkal párhuzamosan felmorzsolja a Palesztinai Felszabadítási Szervezet katonai erejét (Dél-Libanon területén találhatók ugyanis a palesztin ellenállási mozgalom legfontosabb bázisai). A libanoni jobboldali milícia politikailag és katonailag együttműködik az izraeliakkal. 1979 tavaszán Haddad őrnagy kikiáltotta az Izraellal határos terület függetlenségét.

A jobboldali pártok (a Falangista Párt, a Libanoni Nemzeti Blokk és a Nemzeti Liberális Párt) időleges vitáik és nézeteltéréseik ellenére is az ún. maronita hármasszövetségben tömörülnek. A haladó nemzeti erők a Haladó Szocialista Párt köré csoportosulnak. A Libanoni Kommunista Párt 1970 óta dolgozhat legálisan.

Libanon tagja az Arab Ligának.

Gazdaság. Az ország gazdasági élete a polgárháború kirobbanásáig négy ágazatra épült: kereskedelem, idegenforgalom, szolgáltatás és mezőgazdaság. Az országban működő mintegy száz nagy nemzetközi bank őrizte és kezelte az arab olajmonarchiák dollármilliárdjait, megközelítően tízezer tőkés exportcég irodái bonyolították le Beirut közvetítésével a nyugati országok kereskedelmét a Közel-Kelettel. Az ország kellemes éghajlata, fejlett szállodai és szórakoztató ipara a turisták százezreit vonzotta. A nemzeti jövedelem 70%-a a nem termelő szektorból származott.

Az ipar – elsősorban feldolgozó ágazata – a polgárháborút megelőzően indult fejlődésnek, 1974-ben már a bruttó nemzeti termék 15%-át adta. A legjelentősebb üzemek az iraki, illetve szaúd-arábiai olajvezetékek végállomásához épített olajfinomítók (Tripoli, Szaida). A hazai és az arab piac igényeit elégítették ki az élelmiszeripari üzemek, a textil-, dohány-, gyógyszer- és mosószergyárak, valamint az egyéb közszükségleti cikkeket előállító gyárak.

Az ország területének 34%-a alkalmas művelésre, a lakosság 11%-a talál megélhetést a mezőgazdaságban. A terület 25%-át öntözik. Libanon fő terményei a búza, a zöldségfélék, a szőlő, a déligyümölcsök és az olajbogyó. A mezőgazdasági termelés az élelmiszer-szükségletet nem elégíti ki.

A polgárháború kitörése előtti évben, 1974-ben az ország bruttó nemzeti termékének értéke 3,2 milliárd dollár volt, 1976-ban 1 milliárd, 1977-ben pedig 1,7 milliárd dollár. A háborúk következtében keletkezett anyagi károkat 3–3,5 milliárd dollárra, a kieső bevételeket pedig 10–15 milliárd dollárra becsülik. Bár az újjáépítés amerikai, angol és arab segítséggel elkezdődött, üteme a változatlanul bizonytalan politikai helyzet miatt rendkívül lassú. Az ország költségvetési deficitje 1978-ban 1,8 milliárd dollár volt. Még vontatottabb a bankvilág és a külkereskedelem újraéledése. Nagy a hiány szakképzett munkásokban.

A legfontosabb közlekedési és szállítóeszköz a gépkocsi. Libanon az úthálózat sűrűségét és minőségét tekintve világviszonylatban vezető helyen áll, a vasútvonalak hossza azonban mindössze 408 km.

A külkereskedelem igen fontos gazdasági ág. 1975 előtt forgalmának több mint a fele jutott a fejlett tőkésországokra (elsősorban az Egyesült Államokra és az EGK tagországaira), 25%-a az arab és 10%-a a szocialista országokra. Igen nagy a tranzitkereskedelem jelentősége. Libanon élelmiszer-, gép- és ipari nyersanyagszükségletének nagyobb részét importból fedezi.

Oktatás, egészségügy. 1977-ben 497 723 diák vett részt alapfokú, 174 711 középfokú és 44 296 diák felsőfokú oktatásban.

1330 lakosra jut egy orvos és 260 lakosra egy kórházi ágy (1977).

MACAU

/AOMEN/

Területe: 15,5 km²

Lakosainak száma: 280 000

(1977, becslés)

Közigazgatási központja: Macau;

171 000 lakos (1977, becslés)

Hivatalos nyelve: portugál

Pénzneme: pataca

Portugál közigazgatás alatt álló kínai terület.

Természeti viszonyok. Délkelet-Kínában, a Hszincsiang folyó torkolatánál (Hongkonggal szemben) fekvő Aomen-félszigeten és a közeli Hance és Luhuan (Taipa és Colôana) szigeten terül el. Felszíne enyhén dombos.

Éghajlata tropikus monszun, a délnyugatról érkező tengeri szelek mérsékelik a meleget. Az évi csapadékmennyiség 2000 mm felett van.

Népesség. A lakosság 97%-a kínai, 2%-a portugál, 1%-a portugál–kínai keverék.

A hivatalos nyelv a portugál, de a legtöbben az angolt és a kantoni kínai nyelvjárást beszélik.

A népsűrűség 18 064 fő/km^2.

A kínai lakosság többsége buddhista, a római katolikusok száma mintegy 40 000.

Államszervezet. Az 1976-os portugál alkotmány szerint Macau „különleges terület", amely „Kína része portugál közigazgatás alatt". Jelentős közigazgatási és gazdasági autonómiát élvez. A közigazgatás élén a portugál elnök kinevezte kormányzó áll, aki mellett 17 tagú Törvényhozó Tanács működik. A Törvényhozó Tanácsot csak a portugál elnök oszlathatja fel, a kormányzó javaslatára, és a Macau státusát szabályozó előírások csak e szerv jóváhagyásával változtathatók meg. A kormányzó munkáját a gyakorlati ügyekben segítő testület a 10 tagú Konzultatív Tanács.

Történelem, politika. Macau területét Portugália 1557-ben bérbe vette Kínától kereskedelmi állomás céljára, majd 1887-ben örökös birtokává nyilvánította. 1940-től 1945-ig Macau japán megszállás alatt állt. 1951-ben Portugália tengerentúli tartománya lett. 1955-ben a Kínai Népköztársaság követelte Macau visszacsatolását Kínához, később azonban függőben hagyta igényét. A portugáliai fasiszta rendszer bukása után (1974) a Legfelsőbb Forradalmi Tanács felajánlotta a KNK kormányának, hogy visszaadja Macaut, Kína azonban elhárította a javaslatot. Az 1976-os új portugál alkotmány a kérdést a tartomány „különleges területté" nyilvánításával hidalta át, a gyakorlatban pedig működőképes modus vivendit alakított ki a természetes anyaországgal. Macaun közigazgatási reformokat léptettek életbe. A választott többségű Törvényhozó Tanács elméletileg törvénybe iktathatja Macau csatlakozását Kínához – amennyiben a KNK ezt időszerűnek tekinti. Macau és Peking között a macaui kínai közösség egyik tekintélyes tagja tölti be a közvetítő szerepét, akit kineveztek a Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület Állandó Bizottságába, s ugyanakkor tagja a macaui Törvényhozó Tanácsnak is. Kína a városállammal fennálló gazdasági kapcsolatai révén évi 300 000 000–400 000 000 dollár bevételhez jut.

A macaui portugáloknak két politikai szervezete van, a konzervatív burzsoáziát képviselő Szövetség Macau Érdekeinek Védelmére, valamint a középrétegek és az értelmiség szervezete, a Macaui Demokratikus Centrum. A túlnyomó többséget kitevő kínai közösség nem vesz részt közvetlenül a politikai életben, befolyásos tagjai révén azonban közvetetten szava van a közigazgatásban. Emellett jelentős létszámú, sajátos, laza kommunista szervezetek tevékenykednek.

Gazdaság. Macau hagyományos kereskedelmi és pénzügyi központ, tengeri kikötőjének szerepe – jóllehet továbbra is jelentős forgalmat bonyolít le – ma már ehhez képest alárendelt. Fontos jövedelemforrás az idegenforgalom, rengeteg a játékkaszinó, a mulató (1977-ben a játékkaszinók szolgáltatták a teljes állami jövedelem egyharmadát). Dinamikusan növekszik a feldolgozóipari termelés, főként a textiliparé, és mind több műanyag árut, elektromos cikket és precíziós műszert állítanak elő.

Gyors ütemben növekszik a hazai termékek exportja, 1976 óta évi 65–70%-kal. Élelmiszer- és vízszükségletét szinte teljes egészében Kínából fedezi. 1977 óta a pataca árfolyamát is a hongkongi dollárhoz kötik.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 1975-ben 780 dollár volt.

A belső forgalom 33 kilométernyi közúton bonyolódik le. Kikötője – Hongkongéval ellentétben – sekély vizű, rendszeres kotrásra szorul, ennek ellenére minden évben több tízezer hajó fordul meg benne. A személyforgalmat főként portugál, brit és holland hajójáratok bonyolítják le. Macaut kompjárat köti össze Hongkonggal.

Oktatás, egészségügy. Az elemi és középfokú oktatás lehetősége általánosnak tekinthető. 1978-ban mintegy 24 000 gyerek tanult a macaui kommunista közösség által működtetett iskolákban, 20 000 pedig a macaui kormány által fenntartott intézményekben. 16 főiskolájának zöme műszaki képesítést nyújt. Egyetemi tanulmányok folytatására külföldön nyílik lehetőség.

Az egészségügyi hálózat jól kiépült, 1400 lakosra jut egy orvos, 137 lakosra egy kórházi ágy.

MALAYSIA

/MALAYSIA ÁLLAMSZÖVETSÉG/

Területe: 329 749 km²

Lakosainak száma: 12 600 000

(1977, becslés)

Fővárosa: Kuala Lumpur;

1 000 000 lakos (1977, becslés)

Hivatalos nyelve: bahasza maláj

Pénzneme: ringgit

Természeti viszonyok. Délkelet-Ázsiában terül el, a Maláj-félsziget déli részét és Kalimantan (Borneó) szigetének északi részét – Sarawakot és Sabahot – foglalja magában. Az ország lényegében két részre oszlik: a 11 szövetségi államból álló félszigeti Nyugat-Malaysiára, valamint a Sabah és Sarawak tagállamokból álló Kelet-Malaysiára. A két országrészt a Dél-kínai-tenger 600–650 kilométeres sávja választja el egymástól.

Az ország felszínének nagyobb részét sűrű dzsungelokkal borított hegyek alkotják, a tengerpartot síkság kíséri. Nyugat-Malaysiában a tengerrel párhuzamosan hegyvidék húzódik. Kelet-Malaysia tengerpartját többfelé mocsaras síkság szegélyezi, amely először alacsony dombvidékbe, majd a Crocker-hegységbe megy át. E hegység – és egyben az ország – legmagasabb csúcsa a 4100 méteres Kinabalu.

Jelentős folyói: Nyugat-Malaysiában a Perak és a Pahang, Kelet-Malaysiában a Rajang.

Malaysia mindkét részének éghajlata egyenletesen forró és párás trópusi. Az átlaghőmérséklet 26–27 °C. Az évi csapadékmennyiség mindenütt meghaladja a 2000 millimétert. Növény- és állatvilága gazdag, kb. 15 000 fajta virágos növény, köztük 6000 fafajta található az országban.

Népesség. Malaysia soknemzetiségű állam. A malájok aránya 50%, a kínaiaké 35%, az indiaiaké és pakisztániaké 8%. Fontos népcsoport még az iban, a kadazan, a dajak és a bajan.

A hivatalos nyelv a malájon alapuló bahasza maláj, de széles körben használják az angolt, a tamilt és a kínait is.

Az iszlám államvallás (csaknem az összes maláj muzulmán), a legtöbb kínai buddhista, konfuciánus vagy taoista, az indiaiak túlnyomórészt hinduk. Az összes etnikum egy töredéke keresztény, és élnek szikhek, valamint animisták (főként Sabah és Sarawak területén) is az országban.

Államszervezet. Monarchikus államszövetség. 13 államból áll (köztük 9-ben van örökletes szultanátus), a főváros, Kuala Lumpur külön szövetségi terület. Az államfő a király, akit a 9 örökletes szultanátus szultánjaiból álló uralkodói konferencia választ meg saját soraiból, 5 éves megbízatással. A legfelsőbb törvényhozó szerv a kétkamarás, szenátusból és képviselőházból álló szövetségi parlament. Az 58 tagú szenátus megbízatása 6 évre szól, tagjai közül 32-t az államfő nevez ki, 2–2-t pedig a tagállamok választott törvényhozó gyűlései delegálnak. A képviselőház 154 mandátumát általános választások útján töltik be, 5 éves megbízatással. A király nevezi ki a miniszterelnököt és (az utóbbi javaslatára) az egyes minisztereket. A kormány a parlamentnek felelős.

Történelem, politika. A Dél-Kínából származó maláj törzsek az i. e. III. és II. évezredben áramlottak be a Maláj-félszigetre. Az i. sz. első századokban már centralizált hindu–maláj államok alakultak itt ki. Az I. évezred fordulóján az indonéz szigetvilág egy része egy nagy hindu–maláj birodalomban egyesült, ennek területén jelentős kereskedelmi centrumok jöttek létre. Szingapúrt a XII. században alapították, hamarosan azonban jávai hódítók pusztították el. Megmaradt lakói a félsziget északibb részeire vándorolva megalapították Malakka városát, amely a XIV–XV. században élte virágkorát. Ebben az időben vált uralkodó vallássá az iszlám.

A XVI. század elején a portugálok hódították meg a malakkai szultanátust, majd 1641-ben holland uralom alá került. Egyik európai hódító sem tudta azonban ellenőrzése alá vonni az egész félszigetet, ahol később is újabb szultánságok keletkeztek. A hollandokat 1795-ben angolok váltották fel. 1818-tól ismét a hollandok kezére került a terület, végül azonban az 1824-es londoni szerződésben kénytelenek voltak lemondani az országról Nagy-Britannia javára. Az angol uralom kiterjesztése 1909-ben fejeződött be, amikor Sziámtól elhódították a mai északi államok területét.

A brit birodalom számára Malájföld elsősorban kaucsuk- és óntermelése miatt volt jelentős. A kínai és az indiai lakosság zöme a XIX. század nyolcvanas éveitől, illetve a XX. század első évtizedeitől érkezett az országba az angol gyarmati hatóságok ösztönzésére, hogy enyhítse a munkaerőhiányt. Erőteljes ipari fejlődés indult meg, növekedett az ipari proletariátus. 1930-ban megalakult Malájföld Kommunista Pártja, amely az évtized végére Délkelet-Ázsia legnagyobb taglétszámú és legbefolyásosabb kommunista pártjává fejlődött.

1941–1942-ben a félszigetet megszállták a japánok, akik ellen a kommunista párt vezetésével fegyveres ellenállási harc bontakozott ki. A japán kapituláció után, az angolok visszatéréséig, 1945 szeptemberéig, a hatalom a kommunisták vezette erők kezében volt. 1948-ban brit protektorátusként létrejött a Maláj Államszövetség. Ugyanebben az évben kiéleződtek az ellentétek a növekvő befolyású kommunista párt és a kormányzat között. Fegyveres felkelés robbant ki, amely országossá vált, és amelyet csak 1959–1960-ban sikerült a kormánynak – a thaiföldi kormánnyal együttműködve, angol, ausztrál, új-zélandi támogatással – levernie.

A helyzet stabilizálására az angolok tárgyalásokat kezdtek a polgári pártok képviselőivel, és 1957-ben a Maláj Államszövetség a Brit Nemzetközösség tagjaként függetlenné vált. 1963-ban csatlakozott hozzá Szingapúr, Sabah és Sarawak, a neve ekkor Malaysia Államszövetségre változott.

Malaysia megalapítása a Fülöp-szigetek és Indonézia heves ellenállásába ütközött, s helyenként fegyveres összeütközésekhez is vezetett (a Sabahra támasztott területi igény, illetve az ellentétes külpolitikai orientáció miatt). Az ellenségeskedés megszüntetéséről Indonéziával 1966-ban született egyezmény, a Fülöp-szigetekkel pedig 1969-ben. Nehezebben megoldhatónak bizonyultak a belső ellentétek. Az ipari és a kereskedelmi tevékenység döntő részben a kínai (és részben az indiai) lakosság kezében volt, a rendkívül fontos pénzügyi tevékenység (mivel ez a hithű muzulmánok számára tisztátalan foglalkozás) szinte kizárólagosan nem maláj (főként kínai) területté vált, s az ipari munkásság zöme is e két népcsoportból került ki. A politikai hatalom ugyanakkor a túlnyomórészt paraszti maláj lakosságra támaszkodó maláj polgári pártok privilégiumává vált. A nagyrészt kínaiak lakta Szingapúr a fokozódó ellentétek miatt 1965-ben kivált az államszövetségből, és független állammá lett. Malaysián belül azonban folytatódott a rivalizálás, és az 1969-es parlamenti választásokat követően a maláj és kínai népcsoport összecsapásai hatalmas méreteket öltöttek. 1970-ben Tun Abdul Razak vezetésével új kormány alakult. Ez egyfelől fokozta a maláj lakosság részvételét a kereskedelemben és az iparban, másfelől növelte a nem maláj lakosság politikai jogait. Kibővítette a kormánykoalíciót, és létrehozta a Nemzeti Frontot, amelynek a legtöbb korábban ellenzéki párt is tagja lett. A faji feszültség csökkent, az erőszakos összecsapások megszűntek, de a kínai lakosság mind nagyobb aggodalommal tekintett a gazdasági pozícióit fenyegető fejleményekre, s gazdasági nehézségek mutatkoztak. 1976-tól a közvetlen gazdasági fronton mérsékelték a malájok részarányának növelését. Az ellentétek ezt követően az oktatási frontra helyeződtek át: a felsőfokú oktatásban, amely a társadalmi előrejutás fő csatornája, a malájokat segítő kvótarendszer nyomán az 1971-es 9,7%-ról 1975-ig 65%-ra nőtt az egyetemeken a maláj hallgatók aránya.

1975-ben kiújult az országban a gerillatevékenység. 1977-ben a kormány a thaiföldi erőkkel összehangolt katonai akciókat indított a határkörzetekben meghúzódó gerillabázisok megsemmisítésére. 1978-ban újabb „tisztogatásra" került sor. A belső ellentétektől is gyöngített malaysiai kommunista mozgalom tevékenysége ezt követően szórványossá vált.

Az ország fő politikai ereje, a kormányzó Nemzeti Front tíz – különböző nemzetiségeket tömörítő – párt koalíciója (közülük a legtöbb mandátuma az Egyesült Maláj Nemzeti Szervezetnek van). Jelentősebb ellenzéki szervezet a szociáldemokrata orientációjú és elsősorban a kínai lakosságot képviselő Demokratikus Akciópárt, a Nemzeti Frontból kizárt, vallási alapon álló Pánmaláj Iszlám Párt, valamint a

Sarawaki Nemzeti Párt. Illegalitásban működik Malájföld Kommunista Pártja.

Kína a hetvenes évek elejéig a malaysiai kínai kisebbség mindenfajta rendszerellenes megmozdulását támogatta. A hetvenes évek közepén a gazdasági konszolidációra tett kísérletei azonban fontosabbá tették számára a térség nem szocialista országait, s csökkentette a gerilláknak nyújtott támogatást. Malaysia és a Fülöp-szigetek viszonyában jelentős javulás állt be azt követően, hogy az utóbbi 1977-ben lemondott Sabahra támasztott igényéről.

Egy 1971-ben kötött egyezmény értelmében, amelyet Malaysia, Szingapúr, Ausztrália, Új-Zéland és Nagy-Britannia írt alá, az utóbbi három ország meghatározott létszámú csapatokat állomásoztathat Malaysiában. Ugyanakkor a malaysiai kormány kezdeményezte azt a tervet, hogy az Egyesült Államok, a Szovjetunió és a Kínai Népköztársaság részéről nyújtott garanciák alapján nyilvánítsák Délkelet-Ázsiát semleges övezetté. Ezt az elgondolást a Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége (ASEAN) 1971-ben jóváhagyta.

Tagja az ASEAN-nak és a Colombo-tervnek.

Gazdaság. Mezőgazdasági ország; ásványkincsekben gazdag, ipara gyors ütemben fejlődik. A mezőgazdaság 1978-ban a munkaerő-állomány 48%-át foglalkoztatta, és a nemzeti jövedelem 25%-át adta. A földterület zöme nagybirtokosok tulajdonában van, elterjedt az ültetvényes gazdálkodás. Malaysia a világ legnagyobb természetesgumi- és pálmaolaj-termelője és -exportőre. A gumipálma-ültetvények nagysága eléri a 2 000 000 hektárt (az összes megművelt földterület fele), a gumitermelés 1 538 958 tonnával (1976) a világtermelés 35%-a. Ebből származik az exportbevételek mintegy 23%-a, itt dolgozik a munkaerő legnagyobb hányada, és ez a legjelentősebb állami jövedelemforrás. A pálmaolajtermés 1976-ban 1 233 035 tonnát tett ki (a világtermelés 40%-a), és az export 9%-át biztosította. Fontos gazdasági növény még a rizs (1978-ban 2 700 000 t); új területek igénybevételével és a régi földek intenzívebb kihasználásával elérték, hogy a szükségletek több mint 90%-át már belföldről elégítik ki. Jelentős a kókuszdió (kopra), valamint a tea, az ananász és a földimogyoró termesztése. Számottevő a szarvasmarha- és sertéstenyésztés, valamint a halászat. Az erdőkben gazdag országban nagy szerepet játszik a fakitermelés és -export (az utóbbi 1976-ban 50%-kal bővült).

Malaysia a világ ónszükségletének mintegy 35%-át biztosítja, annak ellenére, hogy a kitermelés az 1975-ös 63 400 tonnáról 1978-ban 58 300 tonnára esett vissza. Nagy mennyiségben hoznak felszínre vasércet (1976: 303 327 t) és bauxitot (649 810 t). Az utóbbi években gyors ütemben fejlődött a kőolajbányászat (1976: 8 030 000 t).

Az ipar a munkaerő 13%-át foglalkoztatja. A feldolgozó ipar a leggyorsabban növekvő ágazat, s ezáltal fokozatosan megváltozott az ipar egyoldalúan kitermelő jellege. A folyamat elősegítésére azok a cégek, amelyek legalább 50%-ban malaysiai nyersanyagot dolgoznak fel, különleges kedvezményeket kapnak. A legfejlettebb ágazatok a gumiipar, a textilipar, az élelmiszeripar, a kőolajfeldolgozás és a gépgyártás.

Malaysia fejlesztési tervei az 1970-ben elfogadott új gazdaságpolitikán alapulnak. Az 1976–1980. évi harmadik ötéves terv előirányzatainak megvalósításához az állam a szükséges kiadások 40%-ával járul hozzá. A legnagyobb beruházások közé sorolhatók az öntözési és talajjavítási munkálatok, két polgári repülőtér építése, 440 megawattos vízi erőmű létesítése Trengganuban és Bintulu kikötőjének bővítése. A fejlesztés révén 750 000 új munkahelyet teremtenek.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 865 dollár (1976.)

A félszigeten elterülő Nyugat-Malaysia közlekedési infrastruktúrája kiváló, és erőteljesen fejlesztik Kelet-Malaysiáét is. A forgalom döntő része a közutakon bonyolódik le. 1975-ben az úthálózat teljes hossza a félszigeten 11 308 km volt; Sabahban 2562 km (ebből 1965 km szilárd burkolatú); Sarawakban 1448 km (1369 km szilárd burkolatú). 1977-ben átfogó út- és hídépítési program indult. Az állami tulajdonban levő vasútvonalak hossza 1659 km (1975). Az egyes államok között fejlett a légi és a tengeri összeköttetés is. Az országnak 5 nagy nemzetközi repülőtere van. A fő tengeri kikötők: Pinang, Port Kelang, Dungun, Telow Anson, Malacca, Port Dickson.

Külkereskedelmi partnerei közül a legjelentősebbek: Japán (az import 22%-a, az export 17%-a); Szingapúr (8%, illetve 22%); az Egyesült Államok (10%, illetve 14%); Nagy-Britannia (9%, illetve 7%). Az exportbevételek legnagyobb hányada a gumi, az ón, a pálmaolaj és a fa eladásából származik, számottevő még a vasérc-, a bauxit-, a kopra-, a kókuszdió-, az ananász- és a teakivitel, valamint újabban a gépipari export. Behozatalának fő tételei: élelmiszerek, gyógyszerek, szén, gépek.

Oktatás, egészségügy. 1975-ben a 10 éven felüliek között 39% volt az írástudatlanok aránya. 6 és 15 éves kor között Nyugat-Malaysiában ingyenes és kötelező az iskolalátogatás, Sabah és Sarawak ezen a téren bizonyos autonómiával bír. Államilag támogatott és magániskolák vannak. Az 5 egyetem hallgatóinak száma 17 000.

Az utóbbi évtizedben nagy erőfeszítéseket tettek az egészségügyi ellátás fejlesztésére. Sikerült visszaszorítani a valaha igen elterjedt maláriát, tuberkulózist, leprát, nemibetegségeket stb. A várható élettkor a férfiaknál meghaladja a 65, a nőknél a 70 évet. 337 lakosra jut egy kórházi ágy, 4858 lakosra egy orvos (1975).

MALDÍV-SZIGETEK

/MALDÍV KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 298 km²

Lakosainak száma: 140 000

(1977, becslés)

Fővárosa: Male; 16 246 lakos (1974)

Hivatalos nyelve: divehi

Pénzneme: maldív rúpia

Természeti viszonyok. Az Indiai-óceánban fekszik. 1196 korallszigetből áll – ezek 19 szigetcsoportot alkotnak –, közülük 220 lakott. A korallszigetek (atollok) alig emelkednek ki a tengerből, felszínük sík, a legmagasabb pont (24 m) a Male atollon van. A 298 négyzetkilométeres összterületen csak a szigeteknek a vízszint fölé emelkedő, száraz területe értendő, a lagúnákat is beszámítva a Maldív-szigetvilág területe 51 800 km².

Az éghajlat trópusi monszun. Az évi középhőmérséklet 27 °C. A csapadék egyenletes eloszlásban hull le (száraz évszak tulajdonképpen nincs), évi átlaga 2000 mm.

A szigeteket kókuszpálmaerdők borítják.

Népesség. A Maldiv-szigetek lakossága etnikailag kevert, indiai, maláj és arab eredetű. A hivatalos divehi nyelv az ószingalézzal rokon. Széles körben használják az angolt is.

A lakosság nagy része egymástól távol eső, kicsiny atollokra települt falvacskákban szétszórtan él.

Az iszlám szunnita ága államvallás.

Államszervezet: A törvényhozó hatalmat az egykamarás parlament – a Medzslisz – gyakorolja. 48 tagja közül 8-at a köztársaság elnöke nevez ki, 2-t a főváros, további 2–2-t pedig a 19 közigazgatási körzet lakossága választ meg. A végrehajtó hatalom a köztársasági elnök kezében van, akit az alkotmány értelmében népszavazáson választanak meg 5 évre. Az elnök munkáját kinevezett minisztertanács segíti, amely a Medzslisznek felelős.

Történelem, politika. A szigetek első telepesei Ceylonból érkeztek i. sz. 500 körül. 1153-ban az arabok hódították meg a szigeteket, itt szultánságot alapítottak, s a buddhizmus rovására elterjesztették az iszlámot. A XVI. században Male szigetét a portugálok szállták meg, de rövidesen kiűzték őket. 1750-ben a Ceylont gyarmatosító hollandok uralma alá került. 1887-ben Ceylonnal együtt angol védnökség lett, belső önkormányzattal. 1932-ben eltörölték az örökletes szultánságot, és parlamentáris kormányzatot vezettek be. A második világháború idején az angolok katonai támaszpontokat építettek ki Gan és Male (Hulele) szigetén. 1948-ban a Maldív-szigetek szultánja megegyezett az angol kormánnyal, hogy a szultánság megmarad angol protektorátusnak, de a belügyek a szultán hatáskörébe kerülnek át. 1953-ban a szultánságot megdöntötték, és kikiáltották a köztársaságot, 1954 februárjában azonban ismét helyreállították a szultán hatalmát. 1959-ben Nagy-Britannia támogatásával lázadás tört ki az Addu-szigeteken, ahol Egyesült Szuvadiva-szigetek néven külön állam alakult. 1960 februárjában azonban – miután az angol kormány lemondott a szakadár állam támogatásáról – helyreállt az egység. Anglia 1965-ben teljes függetlenséget adott a Maldiv-szigeteknek, de 1975-ig fenntartotta támaszpontját a szigetcsoport déli részén fekvő Gan szigeten.

A szigetek lakói 1968-ban népszavazáson úgy döntöttek, hogy az államforma köztársaság legyen. 1974-ben az emelkedő élelmiszerárak miatt a fővárosban tüntetések robbantak ki. Az elnök leváltotta és száműzte a helyzetért felelőssé tett miniszterelnököt, s egyidejűleg megszüntették a kormányfői posztot.

Az 1978-ban a szavazatok 90%-ával megválasztott elnök, Maumun Abdul Gajjum a következőkben összegezte kormánya fő céljait: a szegény körzetek fejlesztése; a brit kivonulás után kialakult munkanélküliség enyhítése; a nemzeti jövedelem növelése az idegenforgalom, a halászat és a hajófuvarozás fejlesztésével; az oktatási rendszer tökéletesítése.

Pártok és tömegszervezetek nincsenek.

1976-ban az ország csatlakozott az el nem kötelezettek mozgalmához. A köztársaság kormánya 1977-ben kinyilvánította, hogy többé egyetlen államnak sem teszi lehetővé Gan felhasználását katonai célokra, hanem a szigetet idegenforgalmi központtá fejleszti. Tagja a Colombo-tervnek, a GATT társult állama.

Gazdaság. Elmaradott ország, a lakosság nagy része kívül marad a pénzgazdálkodás keretein. A gazdaság alapja a halászat és a kókuszdiógyűjtés. A megművelhető földterület minimális. Kis mennyiségben termelnek koprát, kölest, kukoricát, rizst, jamszgyökeret és ciroknádat. Az összes fő élelmiszerből importra szorul.

Egy halkonzervgyáron kívül jóformán csak kézműipara van (csónakokat, halászhálókat, náztartási eszközöket és emléktárgyakat készítő kisebb műhelyek).

A halászat (1976-ban 32 300 t zsákmány) a nemzeti jövedelem egyharmadát, az exportbevételek több mint 90%-át szolgáltatja. A halászflottához mintegy 4000 vitorlás és néhány tucat motoros bárka tartozik. 1972 óta mind nagyobb szerepet tölt be az idegenforgalom. Kezdetben egy helyi magántársaság finanszírozta a létesítményeket, ezt azóta állami vállalattá szervezték át, és ez adja az állam bevételeinek zömét. 1976-ig 7 szigeten építettek ki turistaközpontot, mintegy 1000 férőhellyel. 1977-ben 20 000 turista fordult meg az országban. A foglalkoztatottság alacsony.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 110 dollár (1975).

A szigetek egymás közti forgalmát vitorlás és motoros bárkák bonyolítják le. A fővárost Srí Lankával sűrű hajójárat és naponkénti légi járat köti össze. A Male szigetén levő repülőteret kuvaiti pénzügyi támogatással bővítik. A mintegy 50 hajóból álló, összesen 200 000 BRT vízkiszorítású kereskedelmi flottát főként a környező országok foglalkoztatják, és jelentős valutabevételt hoz.

A Maldív-szigetek legfőbb exportcikke a szárított hal (bonito). 1972-ig az összes halat Sri Lankába exportálták, azonban az utóbbi években Japán a fő piac, s fontos partnerré lépett elő Szingapúr. Friss halat, valamint kókuszdiót, kókuszrostot, pálmaolajat és teknősbékapáncélt is szállít külföldre. Az exportot jelentősen felülmúló import főbb tételei: rizs, cukor, textíliák és kőolajtermékek.

Oktatás, egészségügy. 1975-ben a lakosságnak mindössze 36%-a tudott írni-olvasni. Ugyanebben az évben az 5–19 évesek 40%-a járt iskolába. 1976-ban összesen 16 iskola működött az országban (10 elemi, 5 középiskola és 1 szakiskola). Az elemi iskolákat a muzulmán papság tartja kezében.

24 000 lakosra jut egy orvos, 2600-ra egy kórházi ágy (1974).

MONGÓLIA

/MONGOL NÉPKÖZTÁRSASÁG/

Területe: 1 565 000 km²

Lakosainak száma: 1 555 000

(1978, becslés)

Fővárosa: Ulánbátor; 334 440 lakos

(1977, becslés)

Hivatalos nyelve: halha mongol

Pénzneme: tugrik

Természeti viszonyok. Közép-Ázsiában fekszik. Nyugati és északi része átlagosan 2000 m magas hegyvidék, amely a Mongol-Altájból, a Góbi-Altájból, a Hentejből és a Khangaj-hegységből áll. Legmagasabb csúcsa, a Pik Hujtun 4653 m. A vonulatok között széles völgyek és medencék húzódnak. Keleten a 900–1200 m magas Keletmongóliai-fennsík terül el, amely délen a Góbi-sivatagba megy át.

Nyugati részén, az ún. Nagy-tavak medencéjében több nagy kiterjedésű tó van – legtöbbjük lefolyástalan sóstó –, a legjelentősebb az Uvsz núr. Legnagyobb folyói a Szelenga, a Kerulen és az Onon.

Éghajlata száraz (az évi csapadék 50 és 350 mm között van), erősen kontinentális, nagy napi és évi hőmérséklet-ingadozással. A csapadék legnagyobb része nyáron esik.

Növénytakarója a folyók mellett és a csapadékosabb hegyoldalakon erdő, a hegyvidéken erdős sztyepp, másutt füves puszta, délen, a Nagy-tavak medencéiben félsivatag és sivatag.

Népesség. Lakosainak 89%-a 9 mongol népcsoportból tevődik össze, közülük a halha-mongolok aránya 75%, más mongol népcsoportoké összesen 8%; az országban továbbá 5,5%-nyi ojrot, 5%-nyi kazah, valamint burját, orosz és kínai nemzetiség él. A hivatalos halha-mongol nyelven kívül helyenként a kazah is használatos.

Rendkívül gyéren lakott ország: az átlagos népsűrűség 1 fő/km².

Államszervezet. A törvényhozás szerve a 4 évre megválasztott egykamarás Nagy Népi Hurál (parlament). Ennek állandó szerve a 9 tagú elnökség, amelynek elnöke az államfő (Jumzsagijn Cedenbal). A végrehajtó hatalom legfőbb szerve a parlamentnek felelős minisztertanács.

Történelem, politika. A mai Mongólia területét az ősidőkben nomád törzsek népesítették be. A Nagy Fal és a Bajkál-tó közötti területet az i. e. IV. században a hun törzsszövetségek hajtották uralmuk alá, később a vidék a türk és az ujgur kánság része lett.

A mongol törzsek a XII. században jelentek meg az ország területén. A XIII. század elején Dzsingisz kán megalakította a történelem egyik legnagyobb hataimaként ismert mongol birodalmat. Dzsingisz és utódai egy időre meghódították Oroszországot, Kínát és Perzsiát, s rablóhadjárataik Európát is félelemben tartották. A XIV. század hatvanas éveiben a mongol birodalom egymással vetélkedő fejedelemségekre bomlott, és a jelenlegi Mongólia Külső-Mongólia néven átmeneti időre Kína hűbéres állama lett.

A XVI–XVII. században a buddhizmus lámaista válfaja behatolt Mongóliába, amely az „Élő Buddha" uralma alatt teokratikus állammá lett.

1691-ben az ország mandzsu uralom alá került: Külső-Mongólia Kínának vazallus állama, Belső-Mongólia pedig szerves része lett. 1911-ben, a kínai polgári forradalmat követően Külső-Mongólia a cári Oroszország támogatásával autonómiát vívott ki. 1914-ben a Jenyiszej forrásvidéke, a tuvaiak és az orosz telepesek által lakott Urjanhaj, orosz védnökség alá került. Az orosz forradalmi eseményeket kihasználva Kína 1918–1919-ben visszaállította uralmát Külső-Mongóliában, majd az országot fehérgárdisták is megszállták egy időre. A mongol vezetők 1920-ban az új szovjethatalomhoz fordultak támogatásért. 1921 márciusában Szovjet-Oroszország területén megalakult a Mongol Néppárt (1924 óta Mongol Népi Forradalmi Párt), és ideiglenes kormányt hozott létre. Júliusra Szovjet-Oroszország fegyveres támogatásával kiverték a kínaiakat és a fehérgárdistákat, és kikiáltották a független mongol alkotmányos monarchiát. Ennek élén az „Élő Buddha" állt, szerepe azonban igen korlátozott volt. Urjanhaj területén ugyanakkor megalakult a Tannu-tuvai (később Tuvai) Népköztársaság, amely 1944 augusztusában Tuvai Autonóm Terület néven csatlakozott a Szovjetunióhoz.

1924 novemberében, az utolsó „Élő Buddha" halála után kikiáltották a Mongol Népköztársaságot. A forradalom győzelme után Mongólia a feudalizmusból, amelyet prefeudális vonások is tarkítottak, a szocializmus felé indult, mégpedig a nemkapitalista fejlődés útján. Az ország ebben igen nagy segítséget kapott a Szovjetuniótól. (A függetlenség elnyerése után ipara még egyáltalán nem volt, a gazdaság alapjául a nomád állattenyésztés szolgált, a legnagyobb földbirtokos az egyház volt, amely ráadásul – a lámarendszer révén – a munkaerő igen nagy hányadát is elvonta a termeléstől.)

A forradalom 1921-től 1940-ig terjedő általános demokratikus szakaszában megszüntették a jobbágyrendszert, népi tulajdonba került az egyház és az arisztokrácia vagyona, államosították a külföldi tőkeérdekeltségeket, állami tulajdonná nyilvánították a külkereskedelmet, terveket dolgoztak ki az ipar, a közlekedés és a távközlés alapjainak megteremtésére. Mindez nagy belső harcok közepette ment végbe.

1939-ben a Mandzsúriát már kezükben tartó japánok Mongólia ellen is támadást indítottak. Az 1936-ban megkötött szovjet–mongol kölcsönös segítségnyújtási szerződés alapján a két ország csapatai közös erővel verték vissza Halhin-Golnál a japán támadást. Az ekkor létrejött tűzszünet egészen 1945 augusztusáig érvényben volt, amikor Mongólia a Szovjetunió oldalán hadba lépett a végóráit élő japán imperializmus ellen.

1945 októberében a Szovjetunió és Kína kormánya között létrejött megállapodás alapján népszavazást rendeztek Mongóliában az ország jövőjéről. A lakosság a független népköztársaság mellett döntött.

1948 után a Mongol Népköztársaság agrárországból fokozatosan agrár-ipari országgá vált. A szocialista fejlődés mongol sajátossága, hogy – burzsoázia nem lévén – az ipari üzemek eleve állami tulajdonként jöttek létre. A mezőgazdaság szocialista átszervezése 1960-ban fejeződött be. Az új viszonyok a Mongol Népköztársaság 1960-ban elfogadott harmadik alkotmányában jutottak kifejezésre. A gazdaság fejlesztéséhez továbbra is nagyarányú támogatást nyújtott a Szovjetunió, bővültek a szocialista országokkal való kapcsolatok.

A társadalom vezető ereje az 1921-ben alakult Mongol Népi Forradalmi Párt. Központi Bizottságának első titkára Jumzsagijn Cedenbal.

Mongólia mind a Szovjetunióval, mind a Kínai Népköztársasággal együttműködési szerződések sorát kötötte meg. 1966-ban az addigi szerződések felváltására szovjet–mongol barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződést írtak alá. A kínai–mongol kapcsolatok a kínai vezetés nacionalista politikája következtében a hatvanas évektől megromlottak.

Tagja a KGST-nek, megfigyelőként részt vesz a Varsói Szerződés munkájában.

Gazdaság. Mongólia a forradalom előtt Ázsia egyik legelmaradottabb területe volt, ahol csaknem kizárólag nomád állattenyésztés folyt. Ma agrár-ipari ország, ahol az ipar a nemzeti jövedelem nagyobb hányadát termeli, mint a mezőgazdaság.

A mezőgazdaság vezető ágazata az állattenyésztés. A mezőgazdaságilag hasznosított földterületnek 84%-a legelő és csupán 3%-a szántó. Az egy főre jutó állatállományt tekintve Mongólia a világon az elsők között van. A mezőgazdaság bruttó termelésének csaknem 70%-a az állattenyésztésből származik. Az állatállomány 1976-ban mintegy 24 500 000 darabos volt (ezen belül a legtöbb a juh és a kecske), fejlődése azonban elmarad a lakosság létszámának növekedése és a szükségletek bővülése mögött. Ezért fokozzák a belterjességet, a termelőszövetkezetekben és állami gazdaságokban az utóbbi években mind több karámot és istállót építenek.

Növénytermesztés a felszabadulás előtt nem létezett Mongóliában, minthogy a lámák idején bűnnek számított a föld „háborítása". Csak az ötvenes években kezdődött a szűzföldek feltörése, ami a hatvanas évek elején, a kollektivizálás befejeződését követően kapott nagyobb lendületet, s 1978-ig 100 000 000 hektárt vontak művelés alá. 1985-ig újabb 700 000 ha feltörését irányozták elő. Az ország a hatvanas évekig szinte teljes egészében a Szovjetunióból importálta a szükséges búzát, a hetvenes évek elejétől viszont már önellátó ebből a termékből. Fontosabb gazdasági növényei még az árpa, a zab, a köles, a len és a kender. Jelentős a takarmánynövények termelése. Fontos szerepet játszik a vadászat, valamint a folyami és a tavi halászat.

A mezőgazdasági termelés szövetkezetekben (ezekből 1977-ben 259 volt) és állami gazdaságokban (1977-ben 36) folyik. Az állatok több mint 90%-a a szövetkezetek birtokában van, ugyanakkor az állami gazdaságok takarítják be a gabona több mint 80%-át. Az állattenyésztők hagyományos jurtáinak nagy részét állandó lakóházak váltották fel, és fúrt kutakból jórészt megoldották már a vízellátást.

Az ipar és építőipar foglalkoztatja a munkaképes lakosság 30%-át (1977), és termeli meg a nemzeti jövedelem 31%-át (1978). A vezető helyen a bányászat áll. A kőszénkitermelés 1977-ben 3 324 300 t volt, a fluorittermelés 344 800 t. Említést érdemel még a vas-, a mangán-, az ón-, az ólom-, az urán- és az aranybányászat. Jelentős és az új beruházásokkal egyre jelentősebb az ércfeldolgozás. Az 1974-ben épülni kezdő és 1980-ban már teljes egészében termelő erdeneti réz- és molibdénkombinát évente 16 000 000 t ércet dolgoz fel, s ezzel a világ tíz legjelentősebb ilyen létesítménye közé tartozik.

Az egyéb ipari ágazatok közül is az elsődleges nyersanyagokat feldolgozók a legfejlettebbek, így a szőrme-, a bőr-, a gyapjú- és a textilipar. A gépgyártáson belül elsősorban a mezőgazdasági gépek és élelmiszeripari berendezések termelése említhető. A főbb ipari centrumok: Ulánbátor (az ipari termelés több mint 50%-ával), valamint a nyersanyaglelőhelyek közelében fekvő Darhan, Csojbalszan és Erdenet.

Az 1975-ben befejeződött ötödik ötéves tervidőszakban a nemzeti jövedelem 38%-kal, az ipari termelés 55,2%-kal, a mezőgazdasági 26%-kal, a külkereskedelmi forgalom 60%-kal nőtt. Az 1976–1980-as terv fő célkitűzése az állami gazdaságok fejlesztése, a megművelt földterületek kiterjesztése, a bányászat és a lakásépítés bővítése volt. Fokozott figyelmet fordítottak a hatékonyság javítására és a műszaki színvonal emelésére.

A vasút bonyolítja le a teherforgalom több mint 75%-át. A hálózat teljes hossza 1710 km (1977), ebből 1425 km a Moszkvát és Pekinget összekötő vasútvonal mongóliai szakasza, a transzmongol vasút. Erről a nalajhai és a sarin-goli szénbányákhoz szárnyvonalak ágaznak le. Külön vonal köti össze Csojbalszan városát a transzszibériai vasúttal. A 8600 kilométernyi főúton (ebből 1600 km aszfaltozott) elsősorban a teherforgalom számottevő. Belvízi hajózás főként a Szelenga folyón van, 474 km hosszban. A Hövszgöl núrnak a szovjet határral érintkező partja és déli vége között mindenekelőtt teherforgalom bonyolódik le. A fővárost légi járatok kapcsolják össze a területi központokkal, valamint a szovjetunióbeli Irkutszkon keresztül Moszkvával. Még mindig nagy szerepet játszik a karavánközlekedés.

Külkereskedelmét szinte teljes egészében a szocialista országokkal bonyolítja le: 80%-ban a Szovjetunióval, 16%-ban egyéb KGST-országokkal, mintegy 2%-ban Kínával. Főbb kiviteli cikkei: bányatermékek, hús, húskonzerv, gyapjú, nyersbőr, szőrme, élőállat. Behozatalában a gépek, vasúti berendezések, gépkocsik, valamint az élelmiszerek játsszák a legnagyobb szerepet.

Oktatás, egészségügy. Az iskolalátogatás 8 és 14 éves kor között ingyenes és kötelező. Az írástudatlanságot gyakorlatilag felszámolták, 1975-ben a 9 éven felüli lakosság 95%-a tudott írni-olvasni (a forradalom előtt 0,7%-a). Az 1942-ben alapított ulánbátori egyetemen és a 6 főiskolán összesen 23 550 diák tanult, emellett 6000 mongol hallgatója van a külföldi (elsősorban szovjet) egyetemeknek (1975).

Az orvosi ellátás ingyenes. 1976-ban 1000 lakosra 2 orvos és 10 kórházi ágy jutott. (1940-ben 7400 lakosra jutott egy orvos, és az első, 15 ágyas kórház 1925-ben létesült.) A korábban elterjedt nemibetegségeket, valamint a kolerát, a himlőt és a pestist felszámolták. Kilencven napos szülési szabadságot biztosítanak, kiterjedt az óvodai hálózat. A várható életkor férfiaknál 59,1 év, nőknél 62,3 év (1975).

NEPÁL

/NEPÁLI KIRÁLYSÁG/

Területe: 140 797 km²

Lakosainak száma: 13 420 000
(1978, becslés)

Fővárosa: Katmandu; 353 756 lakos
(1971)

Hivatalos nyelve: nepáli

Pénzneme: nepáli rúpia

Természeti viszonyok. Nepál a Himalája magas vonulatai és a Gangesz medencéje között fekszik. Északon Kínával, délen Indiával határos. Az ország déli része a dzsungelokkal borított Terai dombvidék és fennsík. Északabbra a Himalája 6000–7000 m magas vonulatai húzódnak. Ebből emelkedik ki, a kínai határon, a föld legmagasabb csúcsa, a 8848 m magas Csomolungma (Mount Everest).

Nepál legfontosabb folyói a Karnali és a Narayani.

Az ország éghajlatát a domborzati viszonyok határozzák meg. Délkeleti területein a monszun éghajlat jellemző, a hegyvidéken pedig a domborzatnak megfelelően változik, egészen a magashegységi éghajlatig.

Népesség. A lakosság túlnyomó része mongol–indiai keverék. Az ország középső részén gurkhák (60%) és nevarok (5%), délkeleten bihari (10%), délnyugaton hindusztáni (1,5%) népek, délen a gurkhával rokon tharuk (13%), a keleti részeken a nevarokkal rokon tamangok (6%), nyugaton a tibetivel rokon magarok (2,5%), gurungok és kiratok (1,5%), a Himalája völgyeiben bhotiják és a hegyekben serpák élnek. A nepáli nyelvet a lakosság mintegy 60%-a beszéli anyanyelvként, 12%-a pedig második nyelvként; emellett 11 egyéb nyelvet használnak.

A lakosság 89,5%-a hindu vallású, 7,5%-a buddhista, 3%-a pedig muzulmán.

Államszervezet. Alkotmányos monarchia. A törvényhozás szerve az egykamarás Nemzeti Tanács. Elnöke a király, 135 tagja közül 112-t a helyi önkormányzati szervek (pancsajatok) négy egymásra épülő szintje delegál, 23-at pedig a király nevez ki. A Nemzeti Tanács tagjai közül jelöli ki a király a kormány tagjait, a kormány a Nemzeti Tanácsnak felelős, de a királynak jogában áll megtagadni a törvényjavaslatok jóváhagyását. A király emellett a bírói hatalom birtokosa, valamint a fegyveres erők főparancsnoka.

Történelem, politika. Az Indiából kiszorított gurkhák harcias törzse a XVI. század folyamán vándorolt be az ország területére. Ezt megelőzően Nepál tibeti törzsek önálló feudális állama, majd a tibeti turfán birodalom része volt. A gurkhák az országot kis fejedelemségekre osztották fel. A XVIII. század végén az ország a kínai birodalom fennhatósága alá került. A XIX. század elején a terjeszkedő angolokkal vívott háborúban alulmaradt, s szuverenitását jelentősen korlátozták. A Nepálban toborzott gurkha hadsereg az angolok indiai uralmának egyik fő támasza lett. 1846-ban angol támogatással a Rana-család kisajátította és örökletessé tette a főminiszteri hivatalt, korlátlan kényúrként hatalmába vette az országot. 1923-ban Anglia – a szoros kapcsolatok fenntartása mellett – elismerte Nepál formális függetlenségét.

A Ranák ellen már a századfordulótól kezdve belső ellenzék szerveződött, de ennek tevékenysége csak a második világháború után bontakozott ki nagyobb méretekben. 1951-ben a Nepáli Kongresszus vezette felkelés véget vetett a Ranák hatalmának, s – korlátozott alkotmányos monarchia keretében – visszaállította a királyi hatalmat. Az 1959-ben megtartott első általános választások után a Nepáli Kongresszus alakított kormányt. Reformtervei (földreform, a feudális közigazgatás és az igazságszolgáltatás átalakítása) körül kiéleződtek a belső ellentétek, s ezeket kihasználva a király a hadsereg segítségével 1960-ban államcsínyt hajtott végre. 1961-ben korrupció, hatalommal való visszaélés és a demokráciára való éretlenség címén betiltották a politikai pártokat, majd mérsékelt reformokat vezettek be: felszámolták a hűbéri rendszert, s a 15 hercegséget beolvasztották a közigazgatási rendszerbe. 1961–1962-ben több párt fegyveres ellenállást szervezett a királyi kormányzat ellen, de végül a Nepáli Kongresszus – miután a király bejelentette a hatalom némi megosztását – a felkelés megszüntetése mellett döntött. 1962-ben új alkotmányt adtak ki, amely megerősítette a király hatalmát, ugyanakkor a pancsajatokra alapozott, párt nélküli kormányzási rendszert vezetett be „az osztálybéke megteremtéséért"; a betiltott pártok és tömegszervezetek helyett korporatív szervezeteket létesített a munkások, parasztok, gyerekek, fiatalok, nők és katonaviseltek számára. A törvénybe iktatott agrárreformot nem hajtották végre. Az 1972-ben meghalt Mahendra királyt fia, Birendra követte a trónon. Ő 1975-ben alkotmánymódosítást fogadtatott el, amelynek egyik intézkedéseként „Vissza a Faluhoz" Nemzeti Kampány Bizottság elnevezéssel a király ellenőrzése alatt álló alkotmányos szervet hoztak létre a politikai ügyek irányítására és a pancsajat-ideológia terjesztésére.

1976 óta fokozódik az elégedetlenség a rendszerrel szemben; megélénkült a törvényen kívül helyezett pártok és tömegszervezetek tevékenysége, aminek letartóztatásokkal igyekeztek gátat vetni. Az 1979 elején kirobbant tüntetéssorozat azonban engedményekre kényszerítette a királyt: a parlamenti rendszer híveként ismert Szurja Bahadur Thapa vezetésével új kormány alakult, bejelentették, hogy népszavazást tartanak a parlamenti többpártrendszerhez való visszatérésről, illetve a pancsajat-rendszer fenntartásáról, és felfüggesztették a „Vissza a Faluhoz" Nemzeti Kampány Bizottság tevékenységét. A népszavazás időpontját egyelőre nem tűzték ki.

A Kína és India között fekvő ország igyekszik jó kapcsolatokat kialakítani mindkét szomszédjával, s ezektől jelentős segítséget kap a fejlődéséhez. Nepál nagymértékben Indiára utalt, így például szinte teljes külkereskedelmi forgalma déli szomszédján keresztül bonyolódik le. Kína – különös tekintettel a kínai–indiai ellentétekre – ugyancsak növelni igyekszik befolyását az országban, a támogatás mellett a Nepálban működő maoista csoportok révén is.

Nepál tagja a Colombo-tervnek.

Gazdaság. A világ legelmaradottabb országai közé tartozik. A népesség gyorsabban növekszik, mint a nemzeti jövedelem.

A lakosság 92%-a a mezőgazdaságból él, jóllehet a hegyvidéki ország területének mindössze 15%-a művelhető. Az agrárszektor a bruttó hazai termelés 69%-át adja (a nemzeti jövedelem 51%-át). Az ország kis mennyiségű exportálható mezőgazdasági felesleggel is rendelkezik. Legfontosabb terményei a rizs (2 605 000 t, 1976), a kukorica (748 000 t), a búza (385 000 t); a közelmúltban honosították meg a gyapotot. Az 1976–1980-as fejlesztési terv a mezőgazdasági termelés 20%-os növelését írja elő, mindenekelőtt az öntözés kiterjesztésével és az igen alacsony terméshozamok növelésével. Az ehhez szükséges beruházások 40%-át külföldi forrásokból fedezik.

A teljes földterület mintegy harmadát borítja erdő, a fakitermelés és -feldolgozás a hagyományos tevékenységek közé tartozik. Az erdők abszolút nagysága azonban – az erdősítési program ellenére – évi 8%-kal csökken.

Nepálnak kevés az ásványkincse, jelentősebb mennyiségben csak csillám fordul elő, valamint kevés lignit, réz, kobalt és vasérc található. Számottevő vízienergia-kapacitását a közelmúltig alig használták ki. A nyolcvanas években lép működésbe az a két vízi erőmű, amelynek építésére egymilliárd dolláros amerikai segélyt kapott az ország. A termelt villamos energiát döntő részben exportálják majd, fedezve Észak-India teljes szükségletét. 1977-ben újabb 4 vízi erőmű építésére kötöttek szerződést Indiával.

A feldolgozó ipar igen fejletlen, a munkaerő-állománynak alig valamivel több mint 1%-át foglalkoztatja (a teljes ipar is mindössze 1,2%-át), és a bruttó hazai termelés 10%-át (a teljes ipar 12%-át) szolgáltatja. Az iparfejlesztési politika az exportra termelő ágazatokat (gyapot-, juta- és fafeldolgozás, növényolajipar) támogatja.

A nemzeti jövedelemben viszonylag jelentős tétel az idegenforgalom.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke mindössze 99 dollár (1977).

Az ország állandó súlyos költségvetési deficittel küzd. Az összes állami kiadás 45%-át külső forrásokból (India, az Egyesült Államok, Kína, Nyugat-Európa, ENSZ) származó segélyekből fedezik.

A közlekedési infrastruktúra igen elmaradott. Az országban mindössze két vasútvonalszakasz van, összesen 101 km hosszban. A gyér úthálózat teljes hossza kb. 3000 km, ebből 1700 km szilárd burkolatú, elsősorban Katmandu környékén, valamint Katmandu és az indiai Raxaul között. Az utóbbi útvonal legnehezebb hegyi szakaszán a súlyos áruk drótkötélpálya segítségével jutnak túl. Kínai és indiai támogatással aránylag jelentős útfejlesztés folyik, így nemrég készült el egy új út Katmandu és a tibeti határnál fekvő Kodari között, valamint a 992 kilométeres Mahendra-országút. A nagyobb városok között légi járatok működnek, légi útvonal kapcsolja össze Indiával és Thaifölddel. A mondottak ellenére a fő teherhordó eszköz ma is az ember vontatta riksa, a nyitottabb völgyekben pedig az öszvér, a ló és a jak.

Nepál legfontosabb kiviteli cikkei a fa, a rizs és a juta, behozatalában az iparcikkek és a kőolaj vezetnek. Fő kereskedelmi partnere hagyományosan India, amellyel a teljes forgalom 80%-át bonyolítja le. Az arány 1974-ig még nagyobb volt. Azóta Nepál Kínával, a Szovjetunióval és a KNDK-val kereskedelmi egyezményeket kötött, főleg az olajellátás biztosítására. Részarányában jelentős a Japánnal és Hongkonggal lebonyolított forgalom is.

Oktatás, egészségügy. 1975-ben a felnőtt lakosságnak 36%-a tudott írni-olvasni (1971-ben 12,5%-a). Az analfabetizmus csökkentésére 1975-től 5 éves ingyenes alapfokú oktatást biztosítanak az állami iskolákban; célul tűzték ki, hogy 1980-ra az elemista korúak 64%-a járjon iskolába. 1975-ben az ország 80 főiskoláján 23 404 diák tanult, a katmandui egyetemnek 17 451 hallgatója volt. Növekszik a szakoktatás szerepe.

Az egészségügyi ellátás alacsony szintű és szervezettségű. Társadalombiztosítás nincs. Elterjedt a malária, gyakori a himlő-, a pestis- és a kolerajárvány. A várható életkor 44 év (1975). 6680 lakosra jut egy kórházi ágy, 36 266 lakosra egy orvos (1975).

OMÁN

/OMÁNI SZULTÁNSÁG/

Területe: 275 000 km²

Lakosainak száma: 750 000

(1980, becslés)

Fővárosa: Maszkat; 50 000 lakos

(1977, becslés)

Hivatalos nyelve: arab

Pénzneme: ománi rial

Természeti viszonyok. Az Arab-félsziget délkeleti csücskén, az Arab-tenger és az Ománi-öböl mentén fekvő ország az Egyesült Arab Emírségekkel, a Demokratikus Jemennel és Szaúd-Arábiával határos. Egy kisebb, az anyaországtól különálló része a Musszadam-félsziget északi csücskén, a Hormuzi-szorosnál fekszik. Több sziget is tartozik hozzá (pl. Maszira). Igényt tart a Demokratikus Jemenhez tartozó Kuria Muria-szigetekre.

Felszíne az 1600 km hosszú tengerpart közelében sík, helyenként sivatagos. Észak felé fokozatosan emelkedik, és a Dzsibal al Hadzsar hegyvidékbe megy át. (A legmagasabb csúcs, a Dzsebel Sám 3107 m.) A hegyvidéktől nyugatra fekvő területek a Rub al Khali sivataghoz tartoznak.

Ománnak van állandó folyója – a Daris –, amely a nyári hőség idején sem szárad ki, s ez az Arab-félszigeten ritkaságnak számít.

Éghajlata a hegyek közelsége miatt viszonylag mérsékelt. Az átlagos hőmérséklet 26 °C. Mivel az Ománi-öböl partvidéke a monszunövezethez tartozik, a csapadék a tengerparton 100–130 mm, a hegyvidéken évi 500 mm.

Népesség. Lakosságának 96%-a mohamedán arab, s mintegy 200 különböző törzshöz tartozik (a törzsi életforma mindeddig fennmaradt). Az egykori Maszkat területén élők a mohamedán vallásnak főleg a szunnita ágát követik, az omániak pedig a mohamedán ibadita szektához tartoznak. A lakosok 4%-a indiai, iráni, beludzs, urdu, afrikai, illetve európai.

A népesség fele nomád életmódot folytat.

Államszervezet. Abszolút monarchia. Az uralkodó egyben miniszterelnök és hadügyminiszter. 15 tagú kormányában a legnagyobb törzsek vezetői is helyet kapnak. Sem alkotmány, sem parlament nincs.

Történelem, politika. E terület lakói már az i. e. IV. évezredben magas szintre fejlesztették az öntözéses földművelést és a hajózást. A perzsa–görög hódítások következtében e fejlett civilizáció azonban éppen úgy elpusztult, mint a térség többi országában. Az i. sz. VII. századtól a portugálok feltűnéséig (1508) az arab világbirodalomhoz, 1650-től pedig az oszmán birodalomhoz tartozott. A jelenlegi dinasztia megalapítója, Ahmed ibn Szaid 1741-ben vívta ki a terület függetlenségét és egyesítette uralma alatt a térség apró államait. Ibn Szaid elfoglalta Zanzibár szigetét is.

A XIX. század második felében az angolok vetették meg lábukat a térségben. Omán lakói újra és újra megpróbáltak szabadulni a rájuk kényszerített brit fennhatóságtól. 1913-ban az ország belsejében élő törzsek fellázadtak az angol uralom ellen, és kikiáltották a független ománi imamátust. Ezt hétéves véres háború után ismerte el Maszkat és Omán szultánja, valamint Anglia. 1951-ben Szaid maszkati szultán csapatai angol fegyveresek támogatásával elfoglalták az imamátus egész területét. Szaid uralma a legsötétebb középkort testesítette meg. Általános volt a rabszolgaság. Tilos volt például cipőben járni, szemüveget viselni, rádiót hallgatni. Az országban mindössze három koràniskola működött, tizenhárom orvos és egy kórház volt. A szultán magánvagyonának tekintette az ország olajkincsét.

1964-ben a Dél-Jemennel határos Dhofar tartományban fegyveres harc kezdődött a szultanátus felszámolása, a demokratikus jogok biztosítása, az imperialista befolyás megszüntetése érdekében. A trónörökös, Kábusz – oxfordi tanulmányait befejezve – megpróbálta rávenni atyját mérsékelt reformpolitika bevezetésére. Amikor kudarcot vallott, 1970-ben csendes puccsal kezébe ragadta a hatalmat. Iráni és jordániai segítséggel letörte a dhofari felkelést, de nem sikerült teljesen felszámolnia a demokratikus erők fegyveres alakulatait. 1970-ig az ország két részből állt: Maszkat szultanátusból és Omán imamátusból.

Kábusz az ország olajkincsére alapozott gazdasági reformpolitikát hirdetett meg, és igyekezett kiemelni az országot a Szaid-időszak szigorú nemzetközi elszigeteltségéből. E külpolitikai programtól akkor tért el a szultán, amikor – Szomáliával együtt – határozottan kiállt az egyiptomi–izraeli különbéke mellett, amelyet az arab világ többi része elutasított.

Omán egyértelműen nyugati orientációjú ország. Hadseregét angol tisztek szervezték meg, s ezek irányítják. Tárgyalásokat kezdett az Egyesült Államokkal védelmi szerződés megkötéséről, s hozzájárult, hogy területén amerikai támaszpontokat állítsanak fel. Hatalmas összegeket költ katonai célokra.

Politikai pártok és szervezetek alakítása tilos, azonban több illegális politikai szervezet tevékenykedik, így az Ománi Arab Munkapárt és az Ománi Népi Felszabadítási Front.

Az ország tagja az Arab Ligának.

Gazdaság. Gazdasága rendkívül elmaradott. Feudális, illetve nemzetségi-törzsi viszonyok uralkodnak. A mezőgazdaságot, amelyből a lakosságnak több mint 90%-a él, a nomád állattenyésztés és az oázisokra korlátozódó földművelés képviseli. Legfontosabb terményei a partvidéken a datolya, a citrusfélék és a füge; Dhofar tartományban a cukornád és a kókuszpálma; a hegyek lejtőin a kávé és a kakaó. Az öntözés fejlesztésével kívánják növelni a mezőgazdaságilag hasznosítható területet.

Bár a harmincas évek óta kutatnak kőolaj után, csak 1958-ban fedezték fel az első lelőhelyet. A kiaknázást az angol–amerikai–francia tulajdonban levő Petroleum Development Ltd. végzi, az ománi állam részesedése 60%. A tenger alatt, a part közelében levő olajat két nyugatnémet és egy francia cég termeli ki. Az olajbevétel (1971: 140 000 000 dollár; 1979: 2,16 milliárd dollár) az államháztartás kiadásainak 95%-át fedezi. Az olajtermelés alakulása: 1967 – 3 100 000 t; 1978 – 16 000 000 t. Az al Akhdar hegységen át csaknem 300 kilométeres vezeték viszi az olajat Mina al Fahal kikötőbe. Az ország olajtartalékait 545 000 000 tonnára becsülik. Omán jelentős rézkészletét Szaúd-Arábia anyagi segítségével kívánják kitermelni.

Az egy főre jutó nemzeti jövedelem 3390 dollár (1979).

1970-ben 10 km aszfaltút volt, 1976-ban több mint 1000 km. A belső országrészekbe karavánutak vezetnek. Fő kikötői Matrah és Riyam, olajkikötője Mina al Fahal.

Az export 99%-a nyersolaj, az importcikkek skálája igen széles. Legfontosabb kereskedelmi partnerei: az Egyesült Államok, Anglia, Japán és az NSZK.

Oktatás, egészségügy. Az írástudatlanság 90%-os. 1977–1978-ban 310 iskolában 75 887 diák, köztük 22 000 lány tanult. A pedagógusok többsége külföldi. Az alapszintű oktatás 6 éves. A középiskolák vallási és kereskedelmi jellegűek, illetve a hadseregben és a rendőrségben való szolgálatra készítenek fel. Egy mezőgazdasági szakiskola működik 180 hallgatóval. Állami támogatással 600 diák (köztük 100 nő) tanul külföldön.

1970-ben még egyetlen közkórház sem működött. 1977-ben 13 kórház és 45 egészségügyi központ látta el a betegeket. A kórházi ágyak száma 1371, az orvosoké 211 (1977).

PAKISZTÁN

/PAKISZTÁNI ISZLÁM KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 803 943 km²

(a fennhatósága alatt álló kasmiri

területekkel 891 940 km²)

Lakosainak száma: 79 800 000

(1977, becslés)

Fővárosa: Islamabad; 250 000 lakos

(elővárosokkal; 1977, becslés)

Hivatalos nyelve: urdu és angol

Pénzneme; pakisztáni rúpia

Természeti viszonyok. Az indiai szubkontinens északnyugati részén fekszik. Nyugati és északi területeit magas hegyek borítják, a Hindukus csúcsai 7000 méternél is följebb nyúlnak. Az ország legmagasabb pontja, a Tirich Mir (7690 m), a Kasmír pakisztáni részét borító Himalája hegységben van. Az Indus völgyétől keletre fekvő Pandzsábi-medence az ország legtermékenyebb vidéke.

Legnagyobb folyói az Indus és ennek mellékfolyói: a Sutlej, a Ravi és a Kabul; legnagyobb tava a Hamun-i-Mashkel.

Éghajlata jórészt trópusi monszun. A csapadék az egyes területek között meglehetősen egyenlőtlenül oszlik meg, helyenként alig éri el az évi 100–150 millimétert – itt sivatagok alakultak ki –, másutt megközelíti az 1500 millimétert is. Három évszak különíthető el.

Népesség. Lakossága etnikailag és nyelvileg meglehetősen vegyes. A legnagyobb népcsoport, a pandzsábi részaránya 66%, 13% a szindeké, 8,5% a pathánoké, 7,6% az urduké és 2,5% a perzsákkal rokon beludzsoké; a fennmaradó 2,4%-ot számos kisebb népcsoport teszi ki. A hivatalos urdu nyelvet a pandzsábiak és a szindek legtöbbje is beszéli. A pathánok az afgánnal rokon pastu nyelvet beszélik, ezenkívül számos kisebb nyelv is használatos. Széles körben elterjedt közvetítő nyelv az angol.

Az iszlám államvallás, a lakosság 96%-a muzulmán (mintegy egyharmad részben siita, kétharmad részben pedig szunnita); 1,5% a hinduk és 1,4% a keresztények aránya.

Államszervezet. Szövetségi köztársaság. Az 1977-es katonai puccs után a választott testületek többségét a katonai diktatúra intézményeivel helyettesítették. Az államhatalom letéteményese a 4 tagú katonai tanács, amelynek feje, Ziaul Hak tábornok 1978 óta egyben államfő is, mellette polgári személyekből álló kinevezett kormány működik.

Történelem, politika. Az önálló pakisztáni állam 1947-ben jött létre India volt angol gyarmatnak vallási alapon két domíniumra – Pakisztánra és Indiára – való szétválasztása útján. Eddig az időpontig India és Pakisztán története azonos.

A hindu–muzulmán ellentétek különösen a XX. század elejétől fogva éleződtek ki Brit Indiában, megosztva a függetlenségi mozgalom erőit is. A harmincas években Angliában tanuló muzulmán diákok fogalmazták meg az önálló indiai muzulmán állam eszméjét. Az új állam elképzelésük szerint Pandzsábot, Kasmírt és Szindet foglalta volna magába, és ezek nevének kezdőbetűiről kapta volna a Pakisztán nevet. Az angolok támogatásával a század elején megalakult Muzulmán Liga 1940-ben hivatalos programjává tette Pakisztán létrehozását India muzulmánok lakta északnyugati és keleti részeiből.

A különválást mindkét részről véres pogromok követték; nyolcmillió muzulmán menekült Pakisztán és hatmillió hindu India határai mögé. Nem sikerült rendezni a korábban önálló fejedelemség, Dzsammu és Kasmír hovatartozását sem, s ez hosszú időn át (1947-ben, 1965-ben és 1971-ben fegyveres konfliktusba torkolló) vitákat okozott India és Pakisztán között. Súlyosbította a két országnak a gyarmati múltból örökölt nehézségeit, hogy a szakadás megbontotta a gazdaság kialakult szerkezetét, a közlekedési hálózatot, a vízgazdálkodási rendszereket (így a rendkívül fontos öntözőcsatornákat) stb. Pakisztán ráadásul ekkor még két, egymástól kb. 2000 km távolságra fekvő részből állt. Nyugat- és Kelet-Pakisztánt (Bengália) csak a vallás tartotta össze; földrajzi, gazdasági és etnikai tényezők nem. A lakosság többsége a kisebb keleti országrészben élt, a politikai és katonai hatalom viszont nyugaton összpontosult. Magának a volt Nyugat-Pakisztánnak (a jelenlegi Pakisztán államnak) az egész eddigi történetét is végigkísérik a regionális ellentétek és szeparatista törekvések. Növelte az új állam nehézségeit a működőképes politikai rendszer hiánya.

1947-ben a Muzulmán Liga alakított kormányt, és hosszú évekig az egyetlen nagyobb befolyású szervezett pártként működött. Belpolitikájában a földbirtokos arisztokrácia és a burzsoázia felső rétegeinek érdekeit juttatta érvényre, külpolitikáját erőteljes nyugati elkötelezettség jellemezte. 1954-ben katonai segítségnyújtási egyezményt kötött Törökországgal, 1955-ben pedig az Egyesült Államokkal. 1954-ben belépett a SEATO-ba, 1955-ben csatlakozott a Bagdadi Paktumhoz.

1958-ban katonai puccsal a hatalmat a hadsereg főparancsnoka, Mohamed Ajub Khan ragadta magához. A katonai diktatúra 1960-ban legalizálta uralmát: Ajub Khant köztársasági elnökké választották, de megtartotta a miniszterelnöki és a hadügyminiszteri tisztet is. A párttevékenységet 1962-től bizonyos keretek között engedélyezték ugyan, de a tényleges hatalmat a katonai és a kormányzati elit tartotta kezében. 1965-ben, az indiai–pakisztáni háború miatt rendkívüli állapotot vezettek be, és ez egészen 1969-ig fennmaradt. A rendszer ellen 1968–1969 folyamán kirobbant tüntetések hatására Ajub Khan több engedményt tett; ezzel egyidejűleg azonban megerősödtek a szeparatista törekvések. Ezekkel szemben a katonai kormányzat nem tudott hatékony politikát kidolgozni; Kelet-Pakisztánt illetően már csak azért is alkalmatlan volt erre, minthogy a hadsereg tisztikara csaknem teljes egészében a nyugat-pakisztáni elit soraiból került ki. A szinte állandósuló belső feszültség 1969-ben súlyos zavargásokba torkollott, mindenekelőtt Kelet-Pakisztánban. Ajub Khan lemondott, és a hatalmat Jahja Khannak adta át. Ismét rendkívüli állapotot vezettek be, majd 1970-ben kiírták az alkotmányozó nemzetgyűlési választásokat. A szavazatok többségét a kelet-pakisztáni Avami Liga szerezte meg, s így vezetőjének, Mudzsibur Rahmannak kellett volna kormányt alakítania. A párt bejelentette, hogy az ő programja alapján kell kidolgozni az ország új alkotmányát. A központi hatalom ebbe nem akart belenyugodni, s tárgyalások kezdődtek egy olyan koalíciós kormány felállításáról, amelybe a választásokon a nyugati országrészben több szavazatot kapott Pakisztáni Néppártot is bevonták volna. Jahja Khan államfő és Rahman sejk tárgyalásai azonban 1971 márciusában megszakadtak. A kormány a hadsereg bevetésével kísérelte meg a maga javára megoldani a helyzetet. Kelet-Pakisztán ekkor bejelentette különválását, és kikiáltották Banglades Népi Köztársaságot. A betörő pakisztáni hadsereg ellen partizánháború kezdődött, a katonák kegyetlenkedésétől tartva ugyanakkor tízmillió bengáli Indiába menekült. Az indiai csapatok beavatkozása két hét alatt véget vetett a háborúnak, Bangladesban az egész pakisztáni expedíciós hadsereg megadásra kényszerült.

A katonai vereség következtében Jahja Khan kénytelen volt lemondani. A hatalmat Zulfikar Ali Bhutto, a Pakisztáni Néppárt elnöke vette át. Az új államfő (1972-től a megnövelt jogkörű miniszterelnöki tisztség birtokosa) új alkotmányt fogadtatott el, s több politikai és gazdasági reformot valósított meg (állami ellenőrzés alá vontak számos iparvállalatot, államosították a pakisztáni tulajdonú bankokat). Bhutto kísérletet tett arra is, hogy gyöngítse az ország gazdasági életét uraló „22 család", valamint az államigazgatás és a hadsereg elitjének összefonódását, s hogy a szociálpolitika megreformálásával (minimálbér megállapítása, társadalombiztosítás, beleszólási jog, a nyereségrészesedés, a nyugdíjrendszer stb. bevezetése), agrárreform végrehajtásával csökkentse a társadalmi feszültségeket. Sikerült javítania az ország kapcsolatait Indiával, Bangladessal és a Szovjetunióval, bár továbbra is ápolta a kapcsolatokat Pakisztán hagyományos szövetségeseivel, az Egyesült Államokkal és Kínával. Programja minél gyorsabb végrehajtására törekedve azonban Bhutto korlátlan hatalomra tört, s ellenfelei végül összefogtak ellene.

Az 1977 márciusában megtartott választásokon Ali Bhutto pártja még elsöprő győzelmet aratott a kilenc jobboldali párt választási szövetségéből alakult Pakisztáni Nemzeti Szövetség fölött. Az ellenzék azonban a választási eredmények meghamisításával vádolta a kormányt, nem ismerte el az új parlament törvényességét, és új választások kiírását követelte. A jobboldali tömörülés polgári engedetlenségi kampányt kezdett, zavargásokat szított, amelyek szétzilálták az ország jogrendjét és az ipari centrumok gazdasági életét.

Júliusban Ziaul Hak tábornok vezetésével négytagú katonai junta ragadta magához a hatalmat. Feloszlatták a nemzetgyűlést, katonai törvénykezést vezettek be, letartóztatták és bíróság elé állították Bhutto miniszterelnököt és kormánya több tagját. Az újólag kiírt parlamenti és helyhatósági választásokat azonban újra meg újra (1979-ig összesen nyolc alkalommal) elhalasztották. Bhuttót 1979 áprilisában kivégezték. Pártja ellen sorozatos megtorló intézkedéseket hoztak, de az így is a kiírandó választások legvalószínűbb esélyesének tűnt, ezért 1979 őszén megfosztották a részvétel jogától, majd az összes politikai pártot betiltották. A súlyos gazdasági helyzetben levő, politikailag megosztott országban a széles körű elégedetlenséget átfogó iszlamizálási mozgalom elindításával vélte leszerelhetőnek Ziaul Hak. Jóllehet ezzel sikerült néhány muzulmán ország fokozott támogatását megszereznie, az országon belül szembeállította egymással az egyes iszlám előírásokat ellentétesen értelmező siita és szunnita közösséget. Az országban rendkívüli állapot van érvényben.

Külpolitikai téren Pakisztán Indiával szemben hagyományosan Kínára támaszkodott. Az Egyesült Államokkal való szoros szövetsége ellenére már 1951-ben elismerte a Kínai Népköztársaságot. Kínától a politikai támogatás mellett jelentős gazdasági segítséget is kap. Pakisztán és a Szovjetunió jó kapcsolatai lehetővé tették a szovjet kormánynak, hogy több ízben közvetítőként lépjen fel az indiai–pakisztáni viszályban. Az Egyesült Államok erőteljesen támogatta az országot mind gazdasági-pénzügyi, mind katonai téren. Pakisztán nem írta alá az atomsorompó-egyezményt, és mivel alapos gyanú merült fel, hogy atombomba gyártására alkalmas anyag előállítására törekszik, továbbá mert a diktatúra kényelmetlenné vált számára, az Egyesült Államok 1979 elején az élelmiszer-szállítmányok kivételével felfüggesztette Pakisztánnak folyósított segélyeit. Az év vége óta azonban – az afganisztáni események hatására – az Egyesült Államok ismét támogatja Ziaul Hak rendszerét. Indiával mindmáig igen korlátozottak Pakisztán kapcsolatai. Az 1971-es háborút követően fokozatosan rendezték a legégetőbb problémákat, de a diplomáciai viszony újrafelvétele 1976-ig váratott magára. 1978-tól már a gazdasági kapcsolatok erősítéséről is folytattak tárgyalásokat. Bangladessal 1976-ban jött létre hivatalos diplomáciai viszony, és a kapcsolatok azóta tartósan javulnak. Afganisztán és Pakisztán között régóta vannak vitás kérdések, mindenekelőtt a Pakisztánban élő pathán és beludzs törzsek külön státusát illetően. (Afganisztán nem ismeri el a Chitraltól Beludzsisztánig terjedő határokat. Független Pastunisztán létesítését követeli, ennek állampolgárai lennének a Pakisztánban élő pathánok is.) A pakisztáni vezetés támogatja az afganisztáni kormányellenes muzulmán csoportokat.

Gazdaság. A gazdaság alapvetően a mezőgazdaságra épül. Brit India 1947-es kettéválásakor nagyrészt a mai Pakisztánnak jutottak a legtermékenyebb, hagyományos mezőgazdasági övezetek, a feldolgozó ipar inkább Indiában összpontosult. Jelenleg a mezőgazdaságban tevékenykedik a foglalkoztatottak 57%-a, ugyanakkor ez a szektor az ország nemzeti jövedelmének csak 33%-át termeli meg. A földreform-kísérletek többnyire elakadtak a katonai-földbirtokos arisztokrácia ellenállásán; a Bhutto-féle reform hozott ugyan valamelyes változást, a birtokmegoszlás azonban így is egyenlőtlen.

A legfontosabb termények a búza (1977: 9 000 000 t), a rizs, a cukornád, a gyapot. Búzából 1977-re sikerült biztosítani az önellátást, és – részben a kiterjedt öntözőrendszer-építési program révén – növekednek a termésátlagok. A kedvezőtlen időjárás miatt ugyanakkor jelentősen visszaesett a gyapottermelés. A mezőgazdasági termelés összességében átlagosan évi 1,8%-kal bővült 1970 és 1978 között; az 1978–1983-as tervidőszakban a növekedési ütemet évi 6%-ra kívánják emelni, egyebek között a műtrágyafelhasználás megkétszerezésével.

Az ország ásványkincsei nem jelentősek, és a kitermelés is alacsony szintű. A felszínre hozott szén (1976-ban 1 212 000 t) túlnyomórészt gyönge minőségű lignit, ezért ebből a fűtőanyagból is importra szorul. Jelentősebb mennyiségben krómot bányásznak, valamint gipszet, mészkövet és kősót. A földgázkitermelés (1977-ben csaknem 5,5 milliárd m^3) növekvő (1977-ben újabb földgázmezőkre bukkantak); a felszínre hozott kőolaj a szükségleteknek csupán töredékét fedezi. A villamosenergia-termelés (1975-ben 8,8 milliárd kWó) mintegy felét szolgáltatják vízi erőművek.

Az ipar a munkaerő 17%-át foglalkoztatja (ebből a feldolgozó ipar a 12,5%-át), és a nemzeti jövedelem 24%-át termeli. A vezető iparágak közé tartozik az élelmiszeripar, a textilipar, a cementgyártás, a hajóépítés, a vegyipar (elsősorban a földgáz- és kőolajfeldolgozás). Karachi mellett szovjet segítséggel nagy acélmű épült. Jelentős szerep jut a kisárutermelésnek. A feldolgozó iparból származik az összkivitel 50%-a, ennek ellenére Pakisztán részaránya a fejlődő országok teljes feldolgozóipari exportjában az 1965-ös 4%-ról 1977-ig 2%-ra esett vissza.

A Bhutto idejében végrehajtott államosítások során az iparvállalatok többsége állami tulajdonba került, s az állami szektorba irányuló fejlesztési összegek az összes beruházás 70%-ára nőttek az 1972-es 8%-ról. A volt vállalkozók igyekeztek gátolni az állami cégek munkáját, a központilag előírt alacsony árak – miközben az infláció erősödött – és a szakértelem hiánya a cégek többségét veszteségessé tették. Ziaul Hak a helyzeten úgy próbált úrrá lenni, hogy visszavonta a Bhutto által elrendelt béremeléseket, s meghirdette a vállalatok reprivatizálását. Terve azonban megbukott a munkásmegmozdulásokon és a vállalkozóknak azon a követelésén, hogy volt cégeik számláit előbb az állam rendezze. A súlyos eladósodás miatt a kormányzat így inkább újabb erőfeszítésekkel az ipar szerkezeti átalakítására (elsősorban néhány óriási beruházásra) koncentrált. A hatalmas összegeket felemésztő létesítmények azonban igen lassan épülnek, és megkötik az ipar irányítóinak kezét.

Növeli a nehézségeket a súlyos eladósodás, az olajszámla erőteljes növekedése, valamint a katonai célú kiadások és a rendkívül költséges atomprogram terhe.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 170 dollár (1976).

Pakisztánban 8815 kilométernyi vasúthálózat van, ennek korszerűsítése 1979-ben fejeződött be. A hálózat megoszlása az Indiától való különválás óta azonban még nem alakult át a szükségleteknek megfelelően. A közutak teljes hossza 49 935 km (1976), ebből 27 157 km szilárd burkolatú. 1979-ben adták át a kínai Hszincsiang-Ujgur autonóm terület és Észak-Pakisztán között Kasmíron át vezető, stratégiai fontosságú Karakoram-országutat, amely nagyarányú kínai támogatással épült. Jelentős szerepet játszik a folyami és a tengerhajózás (ez utóbbi összesen 590 992 t szállítókapacitással). A legfontosabb kikötő Karachi, valamint a közelében épülő, hamarosan befejezendő Mohammad Bin Qasim. Az ország főbb városait légi járatok kötik össze, több városban nemzetközi repülőtér is működik.

Az export fő tételei a rizs, a gyapot, a tea, a bőr (a fejlődő országok teljes bőrexportjának 10%-a), valamint az élelmiszer- és textilipari termékek. Behozatalában az élelmiszerek, gépipari berendezések, szállítóeszközök mellett a vegyipari termékek vezetnek, mindenekelőtt pedig a kőolaj. A fizetésimérleg-hiány fedezésére Pakisztánnak jelentős hiteleket kellett felvennie az Egyesült Államoktól, Irántól, Japántól, a Szovjetuniótól, az NSZK-tól és Nagy-Britanniától (ezek az országok egyben legfontosabb külkereskedelmi partnerei is), valamint nemzetközi szervezetektől. Nagyobb összegű segélyeket kap egyes olajban gazdag arab államoktól; külföldi tartozásai 1979-ben már 7,4 milliárd dollárra rúgtak.

Oktatás, egészségügy. Az analfabetizmus 75%-os, az ország megalakulása óta mindössze kb. 10%-kal csökkent. Az alkotmány mindenkinek biztosítja az alapfokú tanulás jogát, de a pakisztáni gyermekeknek csak mintegy a fele jut ténylegesen iskolába. Az elemi iskola az analfabetizmus jelentősebb csökkenéséig 5 éves. Az oktatás nyelve alapfokon csaknem mindenütt a helyi nyelv, a középiskolában gyakoribb az angol, a 12 egyetemen pedig kizárólag angolul tanítanak. A missziós iskolák kivételével minden oktatási intézményt az állam tart fenn. Széles körű felnőttoktatási programokat indítanak az írás-olvasás elsajátítására. Az oktatásügynek és a gazdasági helyzetnek ugyanakkor paradox vonása, hogy az ország a kvalifikált munkaerő egyik fő szállítója számos gazdagabb fejlődő és ipari országba.

Egészségügyi téren is súlyos az elmaradás. Elterjedt a trachoma, a tuberkulózis, a malária és számos bőrbetegség. A várható életkor 51 év (1975). 1872 lakosra jut egy kórházi ágy, 3894-re egy orvos (1975). Az orvos–lakosság arányt azonban a pakisztáni állampolgárságú orvosokra számítják, s mivel közülük sokan külföldön dolgoznak, a valóságos arány ennél rosszabb. A jelen tervidőszak egészségügyi programja célul tűzi ki, hogy a kórházi ágyak számát 15 000-rel növelik, és 5221 körzeti és falusi rendelő létesítésével 4–6 kilométeres távolságban mindenkinek biztosítják az alapfokú egészségügyi ellátást. 1976-ban megkétszerezték a születésszabályozásra fordított kiadásokat, és az önkéntes sterilizálások arányát növelni kívánják, hogy a népességszaporodás üteme mérséklődjön.

SRÍ LANKA

/SRÍ LANKA-I
DEMOKRATIKUS SZOCIALISTA
KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 65 610 km²

Lakosainak száma: 14 112 000
(1978, becslés)

Fővárosa: Colombo; 592 000 lakos
(1974, becslés)

Hivatalos nyelve: szingaléz

Pénzneme: Srí Lanka-i rúpia

Természeti viszonyok. India déli csücskétől mintegy 80 kilométerre fekszik, Srí Lanka (korábbi nevén Ceylon) szigetén. Területének négyötöde alföld és alacsony dombvidék, középső részét a Központi-hegység tömbje foglalja el. Legmagasabb csúcsa a Pidurutalagala (2545 m). A hegyoldalakat nagy magasságig teaültetvények borítják.

Fő folyói a Mahaweli és a Kala.

Éghajlata trópusi, a fővárostól nyugatra fekvő területeken gyakoriak a monszunzivatarok. Az évi átlagos hőmérséklet 26–29 °C, a csapadék a nyugati és a déli területeken 2000–5000 mm, az északi és az északkeleti szigetrészen 1300–1800 mm.

Népesség. A lakosság 72%-a szingaléz, 20%-a tamil (dél-indiai ősöktől származó ceyloni tamil, illetve a brit uralom alatt betelepített indiai tamil), 6%-a mór, 1%-a európai származású (részben burgher), illetve vedda őslakó, további 1%-a számos kisebb népcsoport tagja.

A szingaléz nyelvet a lakosságnak mintegy háromnegyede beszéli, az angol a legelterjedtebb második nyelv. A tamil nyelvet az alkotmány a szingaléz mellett nemzeti nyelvnek ismeri el.

A szingalézek főként buddhisták, a tamilok a hindu tanokat követik, a mórok muzulmánok, de valamennyi népcsoportban vannak katolikus vallásúak.

Államszervezet. Elnöki köztársaság. A 6 évre megválasztott (legfeljebb egyszer újraválasztható) elnök egy személyben államfő, kormányfő, valamint a fegyveres erők főparancsnoka. A törvényhozás legfelsőbb szerve a 6 évre megválasztott Országos Állami Gyűlés (parlament). Ennek 196 tagja közül jelöli ki az elnök a miniszterelnököt és (az utóbbi javaslatára) a minisztereket. A kabinet a parlamentnek felelős.

Történelem, politika. Az i. e. VI. században a gyűjtögető és vadászó életmódot folytató őslakos vedda törzseket az Északnyugat-Indiából érkezett, fejlettebb kultúrájú szingalézek igázták le. Az i. sz. XI. századtól Dél-Indiából több hullámban bevándorolt tamilok önálló királyságot alapítottak, és a szingalézeket a sziget délnyugati részébe szorították. A XII–XV. század folyamán a sziget egy része hosszabb-rövidebb időre burmai, jávai, malájföldi, dél-kínai és arab hódítók uralma alá került. Az európaiak megjelenésekor a szigeten három királyság osztozott. A portugál uralom (1505–1658), majd a holland (1658–1802) csak a két part menti királyságra terjedt ki, a központi hegyvidéken elterülő kandyi királyságot az angolok is csak 1815-ben tudták leigázni. Ekkor az egész sziget angol koronagyarmat lett.

A XX. században jelentkező függetlenségi törekvések leszerelésére az angolok mind nagyobb autonómiával ruházták fel a ceyloni lakosságot. A második világháború idején (amelyben Ceylon a szövetséges hatalmak flottabázisaként kulcsszerephez jutott) Nagy-Britannia ígéretet tett a teljes önkormányzat megadására. 1948-ban az országot a Brit Nemzetközösségen belül domíniummá nyilvánították. A támaszpontokról az ötvenes évek második felében vonultak ki az angolok.

A független ország első kormányát az 1946-ban létrejött Egyesült Nemzeti Párt alakította meg. 1951-ben Solomon Bandaranaike vezetésével kivált a kormánypártból, és Ceyloni (később Srí Lanka-i) Szabadságpárt néven új pártot alakított a vezetés politikájával és nyugati kapcsolataival elégedetlen, a szingaléz középrétegeket képviselő, középbal orientációjú szárny. Az 1956-os választásokon már a Szabadságpárt vezette Egyesült Népi Front szerezte meg a győzelmet. Az új kormány haladó külpolitikát folytatott, jó kapcsolatokat alakított ki a Kínai Népköztársasággal és a Szovjetunióval, és államosított néhány kulcsfontosságú iparágat. A szingaléz nyelvet

1956-ban hivatalos nyelvvé tették, s ez viszályokat okozott a szingaléz és a tamil közösség között. A kormánykoalíció felbomlott, Bandaranaikét meggyilkolták. Az 1960-as választásokon özvegye, Sirimavo Bandaranaike vezetésével ismét a Szabadságpárt győzött, s folytatta az állami szektor erősítésének és a nagytőke visszaszorításának politikáját. 1964-ben újra az Egyesült Nemzeti Pártot juttatták hatalomra a szavazók, 1970-ben viszont a Szabadságpárt, a trockista Srí Lanka-i Szociális Egyenlőség Pártja és a Ceyloni (később Srí Lanka-i) Kommunista Párt koalícióra lépett Egyesült Front néven, és így Bandaranaike asszony ismét az ország élére került. 1972-ben új alkotmányt fogadtak el, Ceylon Srí Lanka néven köztársaság lett, továbbra is a Brit Nemzetközösség keretében maradva. Ugyanebben az évben újabb földreformot hajtottak végre, erősítették az állam szerepét a gazdasági életben. A kormány azonban nem tudott megbirkózni a mind nagyobb méreteket öltő inflációval és munkanélküliséggel, fokozatosan hiánycikké váltak az alapvető élelmiszerek és fogyasztási javak. Újból kiéleződtek a szingaléz–tamil ellentétek is, szaporodtak a két népcsoport közötti összecsapások. 1972-ben a növekvő szingaléz nacionalizmus ellensúlyozására megalakult a Tamil Egyesült Front. 1976-ban a Tamil Egyesült Felszabadítási Front néven átszerveződött politikai csoportok már külön állam megalakítását követelték az északi és keleti országrészben. A növekvő belső feszültségen, sztrájkokon, tüntetéseken a kormány mind önkényesebb eszközökkel próbált úrrá lenni. 1975-ben a trockisták kiléptek a kormánykoalícióból. 1977. februárban a kommunista párt is megvonta támogatását Bandaranaike kormányától, és néhány héttel a választások előtt ellenzékbe vonult. A választásokon a Szabadságpárt, amelynek vezetőit csalással, korrupcióval, politikai erőszakkal, a bírói függetlenség és a sajtószabadság korlátozásával vádolták, kisebbségben maradt az Egyesült Nemzeti Párttal szemben. A Junius Jayewardene vezetésével megalakult új kormány csökkentette az állam gazdasági szerepét, ösztönzi a külföldi és magántőkés befektetéseket. 1977-ben elnöki kormányzati rendszert vezettek be, ezt az 1978-ban életbe lépett új alkotmány is megerősítette. A választási rendszert az arányos képviselet elvének megfelelően módosították; ezzel a kisebbségek megfelelő jelenlétét kívánják biztosítani a törvényhozásban. Az új kormány elutasította a tamil szeparatista követeléseket, ugyanakkor erőfeszítéseket tett a tamilok sérelmeinek orvoslására.

A főbb politikai pártok: a középjobb irányzatú Egyesült Nemzeti Párt (elnöke Junius Richard Jayewardene); a középbal irányzatú Srí Lanka-i Szabadságpárt (elnöke Sirimavo Bandaranaike); a Tamil Egyesült Felszabadítási Front; a Ceyloni Munkáskongresszus; valamint a Srí Lanka-i Kommunista Párt. Illegalitásban működik a maoista Népi Felszabadítási Front.

Az ország hagyományosan el nem kötelezett külpolitikát folytat, részt vett a bandungi értekezleten, valamint a tömbön kívüli országok mozgalmának valamennyi eddig megtartott csúcsértekezletén. Indiával voltak kisebb területi vitái, ezek közös megállapodással zárultak. Ugyancsak megegyeztek a szigetországban élő indiai tamilok ügyében, helyzetük azonban mindmáig nem rendeződött kielégítően.

A Srí Lanka-i Köztársaság tagja a Colombo-tervnek.

Gazdaság. Elmaradott agrárország. A gazdasági növekedés üteme lassúbb a népesség szaporodásának üteménél.

A mezőgazdaság az aktív népesség 41%-át foglalkoztatja, és a bruttó hazai termék 36%-át adja (1975). A fő táplálékot, a rizst főként kisparaszti gazdaságokban termelik (1976-ban mintegy 700 000 tonnát), a szükséglet jelentős részét azonban Kínából, Thaiföldről és Pakisztánból fedezik. Az öntözésnek az északi területeken történő nagyarányú kiterjesztésével a rizstermelés olyan mértékű fokozását kívánják elérni, hogy az biztosítsa az önellátást. A mezőgazdasági termelés döntő részét az 1976-ban államosított tea- és gumiültetvények, valamint a zömmel kisparaszti kókuszdiótermelő gazdaságok szolgáltatják. Teából, az ország fő exportcikkéből 1978-ban 199 000 tonnát szüreteltek, ezzel Srí Lanka a 3. helyen áll a teatermelő országok sorában. A gumitermelés 1976-ban 152 000 t volt. Fontosabb mezőgazdasági termékek még a kávé és a kukorica, valamint a kardamon. Főként szarvasmarhát, bivalyt, sertést, kecskét, juhot tartanak. Az édesvízi és tengeri halászzsákmány évi kb. 110 000 t. A mezőgazdasági termelés a belső élelmiszerszükségletnek mindössze kb. kétharmadát fedezi.

A bányászat a bruttó hazai terméknek csupán 2%-át adja. Számottevő mennyiségben csak grafitot hoznak felszínre (1975-ben 5886 tonnát exportáltak). A vasérc kitűnő minőségű, és a készletek is viszonylag jelentősek, de a kitermelés egyelőre alacsony szintű.

A villamos energia (1976-ban 1,4 milliárd kWó) mintegy 75%-át vízi erőművek termelik, újabb erőművek építése jelenleg is folyik, az öntözőrendszer-építési programmal összehangoltan.

A feldolgozó iparban dolgozik a munkaerő-állomány 8%-a, és innen származik a bruttó hazai termék 14%-a. Főként a belső fogyasztás szükségleteit elégíti ki, bár 1971 óta növekszik az ipari export részaránya. A termelés 40%-át az állami ipar, 45%-át a magántőkés ipar és 15%-át a kisipar adja.

A Bandaranaike-kormány 1971-től erőteljesen fokozta az állam gazdasági szerepét: az iparvállalatoknak majdnem a fele volt állami kézben (köztük a nagy összegekkel támogatott alapvető iparágak: a textil-, a cement-, a műtrágya- és a kőolajipar), állami monopólium volt a közlekedés, a távközlés, a biztosítási és a banktevékenység, állami kézben voltak az ültetvények. Az 1977-ben hivatalba lépett kormány ösztönzi a külföldi és a hazai magántőkés befektetéseket. 1979-ben a Világbank által az ország támogatására alakult konzorcium 740 000 000 dollár segélyt nyújtott Srí Lankának, elsősorban egy óriási vízi erőmű és a kapcsolódó öntözési létesítmények megvalósításához. Az összesen 5 éves program költségeit 3,8 milliárd dollárra becsülik, segítségével 460 000 hektár válik öntözhetővé, és megkétszereződik az árutermelő kapacitás.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 200 dollár (1976).

Az állami tulajdonban levő vasútvonalak hossza 1535 km. A 26 381 kilométernyi közútból (1974) 19 264 km szilárd burkolatú. Colombo a világ egyik fontos kikötője, és jelentős forgalmat bonyolítanak le Trincomalee, Galle és Jaffna kikötők is. A szigeten 264 kilométernyi a hajózható csatornák hossza. A nagyobb városokat légi járatok is összekötik, Colombo nemzetközi repülőtér.

Srí Lanka exportbevételeinek 80%-a származik mezőgazdasági termékek – döntően a tea (több mint 60%), a gumi, a kókuszdió, a kókuszdióolaj, a kókuszrost és a kopra – kiviteléből. Importjában az élelmiszerek (1979: 300 000 t rizs), a fogyasztási cikkek, a gépek és berendezések vezetnek. Az ország legfontosabb kereskedelmi partnerei: Kína, Nagy-Britannia, Pakisztán, az Egyesült Államok, Japán, India, az NSZK, Ausztrália, a Szovjetunió és Kanada.

Oktatás, egészségügy. 1975-ben a lakosság 84%-a tudott írni-olvasni (1963-ban 75,5%-a). Az oktatás minden szinten ingyenes, 5 és 14 éves kor között kötelező. A 28 tanárképző főiskolán több mint 9000-en tanulnak. Számos műszaki főiskola is van. A Sri Lanka-i Egyetem hallgatóinak száma kb. 14 000.

Az egészségügyi helyzet kedvező. A kórházakban, klinikákon és rendelőkben ingyenes ellátást biztositanak. 333 lakosra jut egy kórházi ágy, 3813-ra egy orvos (1975). A várható életkor 68 év (1976). Svéd támogatással jelenleg nagyarányú születésszabályozási programot valósítanak meg.

SZAÚD-ARÁBIA

/SZAÚD-ARÁBIAI KIRÁLYSÁG/

Területe: 2 149 690 km²

Lakosainak száma: 7 870 000

(1980, becslés)

Fővárosa: Rijad; 667 000 lakos

(1977, becslés); *a kormány székhelye:*

Dzsidda

Hivatalos nyelve: arab

Pénzneme: rial

Természeti viszonyok. Az Arab-félszigeten elterülő hatalmas kiterjedésű ország keleti partjait a Perzsa-öböl, a nyugatiakat pedig a Vörös-tenger és az Akabai-öböl vize mossa.

600–800 m magasan fekvő, sztyepp és félsivatag jellegű kopár fennsík – a Nedzsd – foglalja el területének jelentős részét. A Nedzsden Dzsaftól Rijadig oázisláncolat húzódik. Északon a Nefud-sivatag, keleten a Dehna-sivatag szegélyezi. A Dehna-sivatag és a Perzsa-öböl közt helyezkedik el az olajban gazdag El Hasza vidék. Nyugaton, a Vörös-tenger mentén kristályos kőzetekből álló hegyvidék emelkedik. A Hedzsasz-hegység (egyben az ország) legmagasabb csúcsa, a Dzsebel Sugah 3133 m. Szaúd-Arábia területének kb. egynegyede a lakatlan Rub al Khali kősivatag.

Állandó folyója nincs. Az éghajlat zonális sivatagi, a fennsíkon és a part menti síkságon enyhébb: itt nyáron 35 °C, télen 10 °C az átlaghőmérséklet. Rendkívül kevés a csapadék, az északi sztyeppéken csak évi 100 mm.

Népesség. Az 1974-es népszámlálás eredményét nem hozták nyilvánosságra. Vannak olyan feltevések, hogy mindössze 3 000 000 ember él Szaúd-Arábia területén, mások 9 000 000-ra teszik a lakosságot.

A népesség túlnyomó többsége arab. Körülbelül egyharmada él a városokban, fennmaradó részének jelentős hányada ma is vándorló beduin. A törzsi szervezet fennmaradt. A legnagyobb törzsek az amara és a sammar. A lakosság túlnyomó többsége mohamedán és a vahabita szektához tartozik.

Az aktív munkavállalók számát 2 000 000-ra becsülik, 75%-uk külföldi. A szakképzetlen vendégmunkások nagy része illegálisan érkezik. A külföldi munkavállalók 21%-a közel-keleti (főként jemeni és palesztin), 65%-a ázsiai (Fülöp-szigeteki, dél-koreai, pakisztáni, thaiföldi, tajvani), 10%-a európai és 4%-a amerikai (1978).

Államszervezet. Teokratikus abszolút monarchia. Az államfő, Khaled ibn Abdul Aziz király kezében összpontosul a törvényhozó és a végrehajtó hatalom. Fahd herceg, a trónörökös egyben miniszterelnök-helyettes. A kormány tagjai főként a királyi családból származnak, de a szakminisztériumok egy részét ma már az amerikai egyetemeken nevelkedett technokraták vezetik. Parlament nincs. Annak a konzultatív tanácsnak, amely a nagy törzsek vezetőit és a leggazdagabb üzletembereket foglalja magában, csak tanácsadói joga van.

Szaúd-Arábia jogrendszerét mindmáig a sarija, a mohamedán egyházjog alkotja.

Történelem, politika. Bár az Arab-félsziget területén már sok ezer évvel ezelőtt éltek nomád szemita törzsek, az ókorban csak a déli részén alakultak ki a történelemírás által is számon tartott birodalmak (Main, Sába és Himjarita). Sokan megkísérelték ezek meghódítását, de még az asszírokat és a rómaiakat is megállította az áthatolhatatlan sivatag. Külső hódítóként Bizánc afrikai szövetségese, az abesszin négus tudta először megvetni lábát az Arab-félszigeten (350). A másfél évszázados abesszin uralom utolsó szakaszában a karavánkereskedelem fellendülése az arab városok (Mekka, Medina) felvirágzásához vezetett. Ebből a történelmi színtérből emelkedett ki a vallásalapító Mohamed próféta, aki utódaira örökül hagyta, hogy minden erővel terjesszék a mohamedán vallást. (Mekka és Medina ma is a mohamedánok legszentebb kegyhelyei, például 1979-ben 3 millió külföldi zarándok kereste fel őket.) A mohamedán seregek a próféta zöld zászlaja alatt rövidesen hatalmas világbirodalmat vontak fennhatóságuk alá, de sem az Omajjád-, sem az Abbaszida-dinasztia nem választotta Mekkát fővárosául.

Arábia csak a XIX. század végén jutott ismét szerephez. A vallás megújulását hirdető Szaúd-család a jelenlegi Szaúd-Arábia nagy részét fennhatósága alá vonta. Birodalma azonban csak rövid ideig állt fenn, az egyiptomi Mohamed Ali meghódította. A Kuvaitba menekült Szaúdok már a század elején megkezdték a harcot a terület visszaszerzéséért. E küzdelem során szembekerültek a Hasemita-családdal, amely Mekkában székelt, és az első világháború idején az angolokkal kötött szövetséget a törökök ellen. A több mint negyedszázados küzdelem 1928-ban ért véget, Nedzsd, Hedzsasz és több más tartomány egyesítésével. Az ország 1932-ben vette fel mai nevét.

A sivatagi ország jelentősége hatalmas olajkincsének felfedezése után nőtt meg. Mivel Szaúd-Arábiában amerikai cégek szereztek jogot a kutatásra, a kitermelésre, kezdettől az Egyesült Államok befolyása érvényesült. Az olajtermelés megkezdése eleinte semmiféle változást nem hozott, Ibn Szaúd király, majd utóda, II. Szaúd is magánvagyonának tekintette az ARAMCO amerikai olajtársaság által fizetett több száz millió dolláros illetéket. A királyi család fényűzése már a gazdasági csőd szélére juttatta az országot, amikor 1964-ben – a családi tanács jóváhagyásával – Fejszál herceg lemondásra kényszerítette bátyját. Reformprogramjában a rabszolgaság eltörlését, nemzeti ipar kialakítását, utak, iskolák építését hirdette meg. Hitt az arab világnak az iszlám alapján történő egyesítésében, mereven elzárkózott a hatvanas években az arab világban kibontakozó haladó kísérletektől. A királyi család egyik tagja 1975-ben meggyilkolta Fejszált. Általános az a vélemény, hogy politikai merénylet történt. Az az ifjabb generáció lépett színre, amely túlságosan lassúnak tartotta a reformpolitika ütemét.

Khaled, az új király politikája számos ponton eltér elődjének elképzeléseitől. A szándék közös: az arab világ fölötti befolyás megszerzése és a haladó eszmék feltartóztatása. De Khaled nem elsősorban az iszlám szerepét hangsúlyozza, hasznosabbnak ítéli az olajvagyon adta lehetőségek kihasználását, a segély- és hitelpolitika célszerű alkalmazását. Ez a taktika jól bevált addig, amíg nem került előtérbe Egyiptom és Izrael alkudozása. Bár az amerikaiak, sőt az egyiptomi vezetők is – az iráni eseményekre utalva – felhívták Khaled és Fahd figyelmét a térségben erősödő imperialistaellenes, progresszív tartalmú mozgalmak „veszélyére", az arab nacionalizmus talaján álló Szaúd-Arábia nem hajlandó nyíltan támogatni az egyiptomi–izraeli különbékét. Az ország vezetői ugyanakkor mérséklő szerepet játszanak a Szilárdság Frontjához tartozó arab országok álláspontjának megfogalmazásában. 1979-ben különböző vallási és tömegmozgalmak kezdődtek az országban. Többek között felkelők napokig elfoglalva tartották a mekkai mecsetet. Az akció résztvevőit kivégezték. Politikai pártok és szervezetek alakítása tilos.

Szaúd-Arábia tagja az Arab Ligának és az OPEC-nak.

Gazdaság. Gazdasági életében a kőolajkitermelés játssza a döntő szerepet. Fontos az arany-, az ezüst-, az ólom-, a réz- és a sóbányászat is. Az olajkincset még a harmincas években tárták fel. A kitermelés a második világháború óta meredeken emelkedik. 1979-ben 476 000 000 tonnás olajtermelésével Szaúd-Arábia a világtermelés 13,4%-át adta. Tartalékait több mint 20 milliárd tonnára becsülik, ez a világ összes ismert kőolajkészletének csaknem egynegyede. Becslések szerint a kőolaj a jelenlegi termelési szint fenntartása mellett még ötven esztendőre elegendő. Szaúd-Arábia az iráni termelés csökkentése miatt 1978–1979-ben fokozta az olajkitermelést. Az ország földgázkészlete mintegy 3 milliárd m^3, a világtartalék 4,6%-a.

Területének mindössze 0,3%-a művelhető, ennek ellenére az aktív lakosság 28%-a a mezőgazdaságban dolgozik. Részben a rendkívül alacsony hozam (vízhiány), részben a megművelhető terület csekély volta magyarázza, hogy az ország igen nagy mezőgazdasági behozatalra szorul, és a mezőgazdaság részesedése a nemzeti jövedelemben mindössze 2,4% (1978).

Az 1975-ben kezdett ötéves terv 143 milliárd dollárt irányoz elő fejlesztési célokra. A többi közt 5 petrolkémiai üzemet, 800 mérföldnyi olajvezetéket, 100 000 lakást, 10 vízlepárlót kívánnak építeni, modernizálják a kikötőket, fejlesztik az infrastruktúrát, 50 000 hektár földterületet tesznek öntözésre alkalmassá.

Szaúd-Arábia arany- és valutatartalékai 1979-ben meghaladták a 25 milliárd dollárt. Az Egyesült Államokban mintegy 30 milliárd dollár értékű szaúd-arábiai befektetést eszközöltek. A harmadik világnak, főként az arab országoknak nyújtott segélyek és hitelek összege 1976-ban 3,5 milliárd dollár volt, ez az összeg 1978-ban 1 milliárd dollárra csökkent.

Az egy főre jutó nemzeti jövedelem 9330 dollár (1978).

Az aszfaltozott utak hossza több mint 10 000 km, 1975 végén kereskedelmi flottája 136 926 bruttóregisztertonnás volt. Fontos kikötői Dzsidda, Rasz Tanura és Khafji.

A kivitelének túlnyomó többségét kitevő olaj mellett főként aszfaltot exportál; a behozatal értékének felét élelmiszer teszi. Csaknem minden iparcikk külföldről származik. A kivitel értéke sokszorosa a behozatalénak. Fő kereskedelmi partnerei: Japán, az Egyesült Államok és az NSZK.

Oktatás, egészségügy. Az analfabetizmus a helyi felnőtt lakosság körében 70%-os. 1967 és 1977 között az iskolák száma 2643-ról 7497-re nőtt. 1978–1979-ben az alsó- és középfokú iskolákban 684 614-en tanultak (40%-uk lány), a felsőfokú tanintézetekben 42 565-en (20%-uk nő).

Az orvosi ellátás ingyenes. 2470 lakosra jut egy orvos és 860-ra egy kórházi ágy. Az 1975–1980-as terv előirányzata: 28 orvos 10 000, illetve 2,5 ágy 1000 személyre.

SZINGAPÚR

/SZINGAPÚR KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 602 km²

Lakosainak száma: 2 323 000 (1978, becslés)

Fővárosa: Singapore; 2 249 000 lakos (1978, becslés)

Hivatalos nyelve: maláj, kínai, tamil és angol

Pénzneme: szingapúri dollár

Természeti viszonyok. Délkelet-Ázsiában, a Maláj-félsziget déli csücskével csupán egy töltés által összekötött, 42 km hosszú és 22 km széles Szingapúr szigeten, valamint 59 környező kis szigeten terül el (ezek közül 22 lakatlan). Szingapúr sziget területét egy földvisszanyerési program keretében állandóan bővítik; az eredeti területet máris mintegy 5%-kal növelték, a tervek szerint a nyolcvanas években újabb 3%-nyit hódítanak vissza a tengertől. Felszíne sík, a legnagyobb tengerszint feletti magasság is csak 180 m.

Éghajlata egyenlítői, monszunos.

Népesség. A lakosság 76%-a kínai, 15%-a maláj, 7%-a indiai és pakisztáni; az egyéb népcsoportok aránya 2%.

A népsűrűség 3859 fő/km², Szingapúr a második legsűrűbben lakott ország a világon; gyakorlatilag az egész köztársaság egyetlen metropolis.

A legelterjedtebb vallások a buddhizmus és a taoizmus. A maláj és a pakisztáni népcsoport a muzulmán, az indiai a hindu vallást követi. Keresztények mindenekelőtt a Szingapúron élő európaiak körében vannak. A vallás szerepe minimális.

Államszervezet. A törvényhozás szerve az egykamarás, 69 tagú, 5 évre megválasztott parlament. Az államfő az elnök, akit a parlament választ meg 4 évre. A tényleges végrehajtó hatalom az elnök által kinevezett, a parlamentnek felelős kormány kezében van. A faji vagy vallási diszkrimináció megakadályozására hivatott alkotmányos ellenőrző szerv az ún. elnöki tanács.

Történelem, politika. A szumátrai malájok 1160-ban alapították meg Szingapúr városát, amely hamarosan a Kína, India és a madzsapahiti hercegség között folyó kereskedelem közvetítő bázisa lett. 1377-ben azonban Madzsapahit csapatai feldúlták a várost, és ezt követően évszázadokon át csupán tengeri rablók búvóhelye, kis halászfalu volt.

A XVI. század elején a szigetet Portugália kerítette hatalmába, a XVII. században pedig holland gyarmattá lett. Az 1824. évi angol–holland egyezmény értelmében Nagy-Britannia birtokába került. A brit tőkések Szingapúr városát jelentős áruátrakó hellyé fejlesztették. A növekvő gazdasági lehetőségek és a nagy munkaerőkereslet sok kínait vonzottak Szingapúrba, úgyhogy csakhamar a kínaiak kerültek többségbe a lakosságban.

1942-től a háború végéig Szingapúr japán megszállás alatt állt. 1945-ben visszaállították az angol közigazgatást. 1946-ban brit koronagyarmat lett. A lakosság tiltakozó mozgalmára a gyarmati hatóságok 1948-ban rendkívüli állapot elrendelésével válaszoltak. A későbbiekben a terület fokozatosan autonómiát kapott: 1955-ben korlátozott önkormányzatot, 1959-ben pedig teljes önkormányzattal rendelkező állam lett a Brit Nemzetközösség keretében. Nagy-Britannia továbbra is megtartotta itteni katonai támaszpontjait, és érvényesítette befolyását Szingapúr külpolitikai döntéseiben.

1963-ban Szingapúr csatlakozott a Maláj Államszövetséghez (ezt ekkortól nevezik Malaysiának). A föderáció Kuala Lumpurban székelő központi kormánya azonban politikailag és gazdaságilag hátrányos megkülönböztetést alkalmazott a nem maláj néprétegekkel szemben. A szingapúri terület emellett gyorsabban fejlődött, mint Malaysia egyéb területei, így végül is 1965-ben kivált a föderációból. Az első kormányt a függetlenségi programmal fellépő, a kínai kereskedőburzsoáziát képviselő Népi Akciópárt alakította meg, s mindmáig ez Szingapúr kormányzó pártja, minden parlamenti mandátum birtokosa. (Gyakorlatilag egypárti uralom valósul meg.) A számos kisebb ellenzéki párt közül megemlíthető az 1967-ben alakult Szingapúri Malájok Nemzeti Szervezete; az 1969-ben három, különböző nemzetiségeket képviselő párt egyesüléséből létrejött Egyesült Nemzeti Front; az 1961-ben a Népi Akciópártból a Malaysiával való egyesülés miatt Szocialista Front néven kivált balszárny, valamint az 1957-ben a kínai polgárság és értelmiség pártjaként megalakult Munkáspárt.

A Szingapúrban állomásozó angol csapatok kivonásáról 1969-ben kezdődtek meg a tárgyalások, s 1976-ban hagyta el az utolsó brit katona az országot.

A hetvenes évek elejéig a szingapúri kormány fenntartás nélkül szorgalmazta az Egyesült Államok katonai jelenlétének megőrzését Délkelet-Ázsiában. Az amerikaiaknak Vietnamból történt távozása után azonban, a többi ASEAN-országhoz hasonlóan, módosította külpolitikáját. Más délkelet-ázsiai országokkal kötött barátsági szerződésekkel igyekezett megszilárdítani független helyzetét, és javultak kapcsolatai a szocialista államokkal is. Jóllehet Kínával még a diplomáciai kapcsolatot sem vette fel, és a kínai többségű Szingapúr független státusának megerősítésére törekszik, politikája egybecseng azzal a pekingi elgondolással, amely az ASEAN-t gazdaságilag prosperáló, ugyanakkor politikai téren Vietnammal szemben ellensúlyt képező blokknak szeretné látni.

Gazdaság. A dinamikusan fejlődő délkelet-ázsiai országok sorába tartozik. Gazdasági jelentőségét elsősorban fekvése határozza meg: az Indiai- és a Csendes-óceánt összekötő tengeri és légi útvonalak fontos csomópontja, Ázsia 3. és az egész világ 4. legnagyobb kikötője. Itt bonyolódik le a térség kereskedelmi forgalmának egynegyede. Gazdaságának alapja a külkereskedelem, főként a reexport (a teljes forgalom 70%-a). Legjelentősebb külkereskedelmi partnerei: Malaysia, Japán, Indonézia, Nagy-Britannia, az Egyesült Államok, Irán, Szaúd-Arábia és Kuvait. Ugrásszerűen növekszik forgalma Kínával: Szingapúr 1978-ban, egyetlen év alatt, megnégyszerezte Kínába irányuló kivitelét. A legutóbbi időkig főként nyersgumit, ónt, fűszereket, kávét és faárut tároltak és raktak át itt (Szingapúrban működik a világ egyik legjelentősebb ón- és gumipiaca), újabban azonban egyre inkább olajtárolók létesítésére, dokkszolgáltatásokra és iparcikkek raktározására rendezkedett be. A kikötői és kereskedelmi szolgáltatások adják a bruttó hazai termék 13%-át.

Szingapúr emellett nemzetközi jelentőségű pénzügyi központ, a világ minden nagy bankháza képviseletet tart itt fenn. Valutája rendkívül erős.

A kereskedelemhez viszonyítva még néhány éve is csekély jelentőségű ipar 1978-ban már a munkaerő 33%-át foglalkoztatta (ezen belül az igen gyorsan – évi átlagban 14–15%-kal – fejlődő feldolgozó ipar a 27%-át), és a bruttó nemzeti termék 22%-át termelte. Az ipar fő ágazatai az olajfinomítás, a hajóépítés és -javítás, a textilipar, az élelmiszeripar s újabban a precíziós műszerek gyártása, a szerszámgépipar és az elektronika. Az olaj rendkívül fontos szerepet játszik a gazdaságban: Szingapúr a világ 3. legnagyobb olajfinomító központja, noha saját kőolajkészletei nincsenek. A nyersolaj a fő importcikk, s a feldolgozott olajtermékek vezetnek az exportban.

Az iparnak a hatvanas évek elején kezdődő fellendülése kezdetben a viszonylag egyszerű technológiával és sok munkaerővel dolgozó gyárak létesítését szorgalmazta. Az alacsony bérek, a nagyvonalú ipari adóengedmények, a rendkívüli kedvezményeket nyújtó beruházási szabályok, párosulva a kiváló infrastruktúrával, hatalmas mennyiségű külföldi tőkét vonzottak az országba. Az ipari tőke zöme külföldi, főleg amerikai és angol tulajdonban van. A hetvenes évek elején már a multinacionális vállalatok adták a szingapúri feldolgozóipari kivitel 70%-át, és részarányuk növekvő: 1975-ben a hazai beruházók még az összes befektetés 33,2%-át valósították meg, 1978-ban ez az arány már 19,1%-ra csökkent. A rendkívül gyors ütemű növekedés nemcsak a munkanélküliséget szüntette meg, hanem 1979-ig mintegy 100 000 (főként malaysiai, indonéz és thaiföldi) vendégmunkás igénybevételét is szükségessé tette. Az importhelyettesítő iparfejlesztést fokozatosan az exportcélokat figyelembe vevő fejlesztés váltotta fel, és megerősödtek a nagy tőkehányaddal, fejlettebb technológiával dolgozó ágazatok is. A feldolgozóipari struktúraváltás harmadik szakasza a hetvenes évek végén bontakozott ki, amikor az alacsony bérszínvonal (amely Japán után így is a legmagasabb volt Ázsiában) már a termelékenység növekedését akadályozta, és a munkaintenzív ágazatok más fejlődő országok fokozott konkurrenciájával kerültek szembe. A kormány 1979-ben béroffenzívát indított, a reálbérek ebben az évben 15%-kal emelkedtek, és ezt az ütemet a következő néhány évben is tartani kívánják. Ezzel rákényszerítik az ipart az alacsony szerves összetételű ágazatok, különösen az összeszerelő tevékenység visszafogására és a nagyobb szakképzettséget igénylő ágazatok fejlesztésére.

A mezőgazdaság az aktív munkaerő mintegy 2%-át foglalkoztatja, és a bruttó hazai terméknek ugyancsak 2%-át biztosítja. Legfontosabb termékei, a nyersgumi (1975: 66 000 t) és a kókuszdió (7 000 000 db) a világpiaci árak csökkenése miatt veszítettek jelentőségükből. Számottevő a zöldség- és gyümölcstermesztés, az orchideanevelés, és erőteljesen nő az állattenyésztés, főként a sertés- és baromfitartás fontossága. 1975-ben 34 000 t disznóhúst termeltek, a halzsákmány 17 600 t volt. Az ország élelmiszerekből – a zöldségfélék és a hús kivételével – behozatalra szorul. Az alacsony szintű mezőgazdasági export zöme nyersgumi, kókuszdió, hús és orchidea.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 1978-ban 3285 dollár volt.

A közlekedésben a tengerhajózás játssza a legnagyobb szerepet. Szingapúr kikötője a legnagyobb Délkelet-Ázsiában. A sziget belső közlekedési infrastruktúrája is kiváló. 1976 végén az úthálózat hossza 2218 km volt, ebből 1806 km aszfaltozott, jelentős részben autópálya és autóút. 26 km hosszú vasútvonala a malaysiai vasúthálózathoz csatlakozik, és – egy autópályával együtt – a Johore-szorost keresztülszelő töltésen halad át. A Payar Lebar-i repülőtér Délkelet-Ázsia légi közlekedésének gócpontja, hatalmas forgalmat bonyolít le. Tehermentesítésére újabb nagy repülőtér épül Changiban.

Oktatás, egészségügy. 1975-ben a lakosság 76%-a tudott írni-olvasni az 1970-es 68,9%-kal szemben. Az elemi iskola ingyenes, de elvégzése nem kötelező. Oktatás a négy hivatalos nyelv mindegyikén folyik. Az iskolarendszer 12 éves, a 6 éves elemit 4 éves alsó és 2 éves felső középiskola egészíti ki. Számos szakiskola és műszaki főiskola, valamint tanárképző működik. A két egyetemnek 1976-ban 8539 hallgatója volt, emellett 1675 diák tanult külföldi egyetemeken. Jelentős a felnőttoktatás súlya is.

Állami társadalombiztosítás nincs, de a munkáltatók és a munkavállalók kötelező befizetéseiből képzett alap hasonló szerepet tölt be. Az egészségügyi ellátás kiváló, a közegészségügyi helyzet igen kedvező. 271 lakosra jut egy kórházi ágy, 1399-re egy orvos. A várható életkor a férfiaknál 66, a nőknél 70 év.

SZÍRIA

/SZÍRIAI ARAB KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 185 180 km²

Lakosainak száma: 8 330 000

(1978, becslés)

Fővárosa: Damaszkusz; 1 500 000 lakos

(1977, becslés)

Hivatalos nyelve: arab

Pénzneme: szíriai font

Természeti viszonyok. Nyugaton a Földközi-tenger, Libanon és Izrael, délen Jordánia, keleten Irak, északon Törökország határolja. Területének kb. egyharmada sivatag. Legtermékenyebb részei a keskeny tengerparti síkság, az Orontesz folyó mellet elterülő sík vidék és az Eufrátesz völgye, ahol a tervek szerint rövidesen több mint 600 000 hektáron folytatnak majd öntözéses gazdálkodást. A libanoni határ közelében húzódó hegyvidék, az Antilibanon legmagasabb csúcsai 2000 m fölé emelkednek. (Ehhez tartozik a Golan-fennsík is, amelyet az 1967-es háborúban Izrael elfoglalt, s 1974-ben csak részben adott vissza.)

Állandó folyói az Eufrátesz (675 kilométeren halad Szíria területén), az Orontesz és a Kabur.

Az éghajlat a tengerparton mediterrán jellegű; a Szír-sivatag forró és száraz, itt rendkívül kevés az eső. A főváros környékén a hőmérséklet nyáron 30–35 °C, télen 5–10 °C, nagy ritkán még hó is esik. Évente 240 milliméternyi az eső, ez december és május közt hullik.

Népesség. A lakosságnak kb. 90%-a arab. A palesztinok száma változó, 170 000–

200 000 körül van. Jelentős csoportot alkot a kurd közösség (6%). A Libanonnal határos déli területeken drúzok telepedtek le. Ezenkívül kisebb ősi néptöredékek (pl. asszir) is fennmaradtak.

Az arabok túlnyomó többsége szunnita mohamedán. A Szíriában alavitának nevezett siiták főleg vidéken élnek. A 13%-nyira becsült keresztény lakosság különböző keleti egyházakhoz tartozik. Szíriában 4000 zsidó él 1976 óta helyezkedhetnek el a közigazgatásban, tanulhatnak az egyetemeken.

Államszervezet. Demokratikus köztársaság, ahol a legfőbb hatalom a 7 évre népszavazással megválasztott elnök kezében összpontosul. A törvényhozás szerve a Néptanács (parlament), a végrehajtó hatalom élén a minisztertanács áll.

Történelem, politika. A mai Szíria területén a legősibb ismert államot az i. e. II. évezredben a szemita arameusok alapították. Ezt ötszáz esztendővel később Egyiptom vonta fennhatósága alá, majd a föníciaiak foglalták el, s i. e. 1000 táján ismét függetlenné vált. Aztán, ahogy a térség többi országán, úgy a mai Szíria területén is sorra átvonultak az ókor nagy világhódító népei, s rövidebb-hosszabb ideig hatalmuk alatt tartották. Az asszirok, babiloniak és perzsák után Nagy Sándor hadai hódították meg. I. e. 64-ben érkeztek a római légiók. Ez idő tájt virágzott Palmyra városállam, amelyet a rómaiak csak i. sz. 271-ben tudtak elfoglalni. Rómától Bizánchoz került a terület, majd 661-ben az arab seregek foglalták el Damaszkuszt, amely a világ legősibb ma is lakott városa. Ez volt Damaszkusz fénykora. Az Omajjád-dinasztia Szíria mai fővárosából irányította az arab világbirodalmat. Az Omajjádok helyébe lépő Abbaszida-dinasztia 749-ben Bagdadba helyezte át a birodalom székhelyét, s a távoli provinciát a XI. században könnyűszerrel hódították meg a keresztes lovagok, majd később az egyiptomi mameluk uralkodók. A hódítók sorában a török birodalom következett: 1517-től Szíria a porta fennhatósága alatt állt.

A múlt század közepe táján születő arab nacionalista mozgalom egyik bölcsője, majd központja Damaszkusz volt. A függetlenségi törekvések azonban – a nagyhatalmak közt az új gyarmatok szerzéséért indult verseny körülményei között – kudarcot vallottak. Az első világháborúban a törökellenes harc arab résztvevőinek Anglia függetlenséget ajánlott, de ígéretét nem tartotta meg, s a Sykes–Picot egyezménynek megfelelően, a Népszövetség jóváhagyásával Szíria francia protektorátus lett. A francia uralom időszakában sorozatos megmozdulásokra került sor. Az ország végül is 1944-ben nyerte el függetlenségét, de a francia csapatok csak 1946-ban hagyták el területét.

A függetlenség első időszakát puccsok és puccskísérletek sora jellemezte. A különböző politikai csoportok összecsapásaiban a francia, angol és amerikai érdekellentétek jutottak kifejezésre. 1958-ban Szíria a nasszeri Egyiptommal államszövetséget alakított. Az elsietett egyesülés 1961-ben felbomlott.

1963-ban a Baath-párt ragadta kezébe a vezetést Szíriában, s azóta ennek különböző frakciói vannak hatalmon. E párt – melynek jelszava: Egység, szabadság, szocializmus – nemcsak Szíriában működik. Ennek megfelelően Damaszkuszban is két vezetősége van: a regionális, azaz szír és a nemzeti, azaz pánarab. Az iraki Baath-párttal kirobbant viták (1966) után Bagdadban is felállítottak egy pánarab vezetőséget.

1966-ban a Baath-párt balszárnya került az ország élére. Az 1967-es arab–izraeli háborúban Szíria elvesztette a Golan-fennsíkot. Az ország mai vezetője, Hafez Asszad 1970-ben jutott hatalomra. Az addig hatalmon levő radikális csoportot háttérbe szorították, anélkül hogy az általa kitűzött társadalmi és gazdasági célokat feladták volna, viszont a merev, befelé forduló rendszert felváltotta egy a közel-keleti válság politikai rendezésére inkább hajló, illetve az arab együttműködést jobban szorgalmazó politikai irányvonal.

Az 1973-as arab–izraeli háborúban Szíria – kezdeti sikerek után – újabb területeket vesztett. Az ország 1974-ben csapatszétválasztási megállapodást kötött Izraellal. Ennek megfelelően Kuneitra városa visszakerült a szírek birtokába, s a Golan-fennsíkon a szír és az izraeli csapatok között ENSZ-alakulatok helyezkednek el.

Szíria nem fogadja el az amerikai elgondolásokat követő közel-keleti rendezési terveket, elutasítja az egyiptomi–izraeli különbékét. Egyik kezdeményezője volt a Szilárdság Frontja megalakításának. Nagy erőfeszítéseket tesz annak érdekében, hogy javítsa kapcsolatait a szomszédos arab országokkal. Jó együttműködést épített ki Jordániával; és évtizedes viszálykodás után előtérbe került egy szíriai–iraki államszövetség megalakításának gondolata, ennek megvalósítását főképp Szíria szorgalmazza. Szíria katonailag jelen van Libanonban (30 000 fős alakulata az Arab Békefenntartó Erő zömét teszi), ennek fő célja megakadályozni, hogy az izraeli hadsereg Libanonon keresztül mérhessen csapást Szíriára.

A parlamentban az 1972-ben életre hívott Nemzeti Haladó Front öt pártjának (Baath-párt, Szíriai Kommunista Párt, Szíriai Arab Szocialista Mozgalom, Szíriai Arab Szocialista Unió, Szocialista Unionisták Mozgalma) képviselői foglalnak helyet.

Szíria 1980 októberében barátsági szerződést kötött a Szovjetunióval.

Gazdaság. Mezőgazdasági ország. 1979-ben a bruttó nemzeti termék 19%-át a mezőgazdaság adta, s ez foglalkoztatta a lakosság 50%-át. Szíria területének 32,5%-a művelhető (6 000 000 ha). 1 600 000 hektáron búzát, 1 000 000 hektáron árpát termesztenek. Homsz és Hama körzetében jelentős a zöldségkultúra. Gyapottermelésével (1976: 390 000 t) Szíria a világranglista 13. helyét foglalja el. A művelhető földterület 4%-a az állam, 96%-a egyéni gazdák, illetve szövetkezetek tulajdonában van (1977-ben 3432 szövetkezetben 267 265 tag dolgozott). 530 000 hektárt öntöznek. Az 1976–1980-as negyedik ötéves terv összberuházásainak 23%-át a mezőgazdaság és az öntözés fejlesztésére fordítják. A főként külterjes jellegű állattenyésztésből származik a bruttó mezőgazdasági termelés 30–35%-a.

A lakosság 20%-a dolgozik az iparban, amely a bruttó nemzeti termék 23%-át adja (1976). Az ipar 60%-a állami tulajdonban van. A külföldi tőke közreműködésével létesített üzemekben legalább 51%-os az állam részesedése. Számottevő a cementgyártás, a dohányfeldolgozás, a textil- és az élelmiszeripar. Biztató fellendülést mutat az olajkitermelés (1978: 10 500 000 t); jelentősen fejlődik az olajfeldolgozás is. 1979-ben készült el a baniaszi finomító. A homszi finomító évi kapacitása 5 200 000 t. A negyedik ötéves tervben a fejlesztésre előirányzott összegek 20%-át kívánják az iparra fordítani. (A tervek csak akkor valósíthatók meg, ha az olajtermelő arab országok folyósítják a segélyeket. 1974–1976 között Szíria 1,5 milliárd dollárt kapott az olajországoktól, s a bagdadi csúcskonferencia 1978-ban évi 1,85 milliárd dollár segélyt szavazott meg neki.)

Az egy főre jutó nemzeti jövedelem 780 dollár.

Az utas- és áruforgalomnak majdnem 80%-a közúton bonyolódik le. A vasútvonalak hossza 2200 km. Latakia, Tartusz, és Baniasz nagy tengeri kikötők. Damaszkusznak korszerű nemzetközi repülőtere van.

Fő kiviteli cikkei: olaj és olajszármazékok (több mint 50%), gyapot, árpa, élőállat, gyümölcs, gyapjú, nyersbőr. Behozatalának zömét gépek és ipari berendezések, búza, cement, vegyi és faáruk teszik ki. Fő kereskedelmi partnerei: az NSZK, Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország; fejlődik a szovjet–szír kereskedelem.

Oktatás, egészségügy. 1979-ben a férfiak 33, a nők 48%-a volt analfabéta. 1960 és 1979 között a középiskolák száma 466-ról 1194-re nőtt. A tanköteles korú gyermekek 80%-a jár iskolába. Az országnak négy egyeteme van.

1976-ban 2500 lakosra jutott egy orvos, a tervek szerint 1985-re 1500 lakosra jut majd egy. A kórházi ágyak száma 10 318 (1976).

THAIFÖLD

/THAIFÖLDI KIRÁLYSÁG/

Területe: 542 373 km²

Lakosainak száma: 45 221 598 (1978)

Fővárosa: Bangkok; 4 870 509 lakos

(1978, elővárosokkal)

Hivatalos nyelve: thai

Pénzneme: baht

Természeti viszonyok. Az Indokínai-félszigeten fekszik. Területének nagyobbik részét a Menam folyó által öntözött síkság és az alacsony Korat-fennsík foglalja el. A síkság az ország gazdasági centruma, itt él a lakosság legnagyobb része. Az alföldet északnyugaton és északon középmagas hegyek határolják. (A legmagasabb csúcs a 2888 m magas Doí Inthanon.)

Legnagyobb folyói a Menam (Chao Phraya), a laoszi határon a Mekong, a burmai határon pedig a Salween.

Éghajlata trópusi, monszunhatással. Az évi középhőmérséklet 26–27 °C, a legmelegebb hónap a május. Az évi csapadékmennyiség a sík területeken 1000–1800 mm, a hegyvidéken 5000 milliméterig terjed.

Népesség. A lakosság etnikai szempontból viszonylag egységes, zöme különböző thai csoportokból tevődik össze. A legnagyobb közülük az ún. központi lao (58%) és a thai lao (16%). A kínaiak részaránya 14%; az országban emellett kb. 300 000 maláj és mintegy 450 000, 8 nagyobb és 20 kisebb csoportra oszló különböző hegyi törzshöz (közülük a legismertebb az ópiumtermeléssel foglalkozó meo) tartozó lakos él. Kisebb laoszi, kambodzsai és vietnami közösségek is megtalálhatók az országban, a pakisztániak és az indiaiak száma 60 000-re tehető.

A hivatalos thai nyelv a thai népek 90%-ának anyanyelve. Az angol az általános második nyelv. A kisebbségi nyelvek használatát nem bátorítják.

A buddhizmus államvallás, a lakosság túlnyomó része ennek a követője. A malájok és a pakisztániak zöme, valamint egy kisebb thai népcsoport muzulmán. A legtöbb kínai konfuciánus. Csaknem minden népcsoportból kerülnek ki keresztények.

Államszervezet. Alkotmányos monarchia. A törvényhozás szerve a kétkamarás parlament. A szenátus 225 tagját a hivatalban levő miniszterelnök javaslatai alapján a király nevezi ki; a képviselőház 301 mandátumát általános választások útján töltik be. A miniszterelnök személyéről a két ház együttes ülése dönt. A miniszterelnököt belbiztonsági téren a rendkívüli állapotnak megfelelő hatáskörrel ruházza fel az alkotmány.

Történelem, politika. Ausztroázsiai eredetű lakossága az i. e. I. és az i. sz. VI. század között a Menam völgyébe bevándorolt thai törzsek és a már itt élő khmerek keveredéséből alakult ki. A terület az ezredforduló körül a terjeszkedő khmer birodalom részévé vált. A XIII. században – a mongol hódítás következményeként – a dél-kínai Jünan környékéről thai törzsek újabb hulláma indult meg dél felé. 1257-ben a mai Thaiföld északi részén alakult meg a thaik első állama, a szukhotaj birodalom, amelynek határait a khmerekkel folytatott állandó harcok közepette fokozatosan dél felé tolták ki, s hatalma a mai Burma és Laosz egyes területeire is kiterjedt. A belső viszályok és a szomszédaival folytatott állandó háborúskodás következtében a thai birodalom (amelyet a XVI. században a külföldiek Sziámnak neveztek el) a XVIII. században meggyöngült, 1767-ben a burmaiak elfoglalták fővárosát, Ajuthiát. 1782-ben azonban Bangkok központtal újjáalakult a királyság. Mindmáig az ekkor I. Ráma néven trónra lépő Phaja Csakkri leszármazottai az ország uralkodói.

A térség három rivális hatalma – Vietnam, Burma és Sziám – közül a XIX. századra Sziám helyzete vált a legerősebbé, és a már a XVI. században megindult európai behatolással szemben egyedül ő tudta megőrizni – legalább formálisan – függetlenségét. A vetélkedő Nagy-Britannia és Franciaország között manőverezve Thaiföld elérte, hogy az összes délkelet-ázsiai országgal ellentétben sohasem került közvetlen gyarmati uralom alá, bár a XIX. században és a XX. század elején számos periférikus, nem thai-lakta területét vesztette el.

1932-ben az abszolút monarchia államcsíny útján alkotmányos monarchiává vált, s bevezettek bizonyos pénzügyi és közigazgatási reformokat. A monarchia intézménye mint a nemzeti egység szimbóluma fennmaradt, a király politikai befolyása azonban igen korlátozott. Az ország neve 1939-től Thaiföld (1946–1949-ben átmenetileg ismét Sziámnak hívták).

A második világháború idején a thaiföldi kormány beleegyezett a japán megszállásba, s hadat üzent az Egyesült Államoknak, Nagy-Britanniának és Ausztráliának. 1944-ben azonban felülkerekedtek a japánellenes erők, a kormány megbukott, s ezt követően a japán csapatokat kivonták az országból. A háború után az egymást követő rendszerek szoros együttműködést alakítottak ki az Egyesült Államokkal, támaszpontokat bocsátottak az amerikaiak rendelkezésére. 1954-ben Thaiföld (a délkelet-ázsiai országok közül egyedül) belépett a Délkelet-ázsiai Szerződés Szervezetébe (SEATO), amelynek székhelye Bangkok lett. A thaiföldi kormány mind Koreába, mind Vietnamba küldött csapatokat az amerikaiak támogatására.

Az 1932-es fordulat óta, az alkotmányosság látszata ellenére, átmeneti periódusok kivételével, a hadseregnek a konzervatív oligarchia által támogatott „erős emberei" uralják az országot. A gyakori hatalmi változásokra jellemző, hogy az 1932-es alkotmány óta 11 újabb alaptörvény született. 1944 után egy rövid időre némileg liberalizálódott a közélet, 1946-ban átmenetileg a kommunista párt is legálissá vált. 1946 óta öt államcsíny zajlott le, közülük négy (1948, 1958, 1976, 1977) katonai. Egyedül a heves diákmegmozdulások kikényszerítette 1973-as hatalomváltás nem volt katonai puccs, ugyanakkor kivétel volt abból a szempontból is, hogy egyedül ez követelt súlyos áldozatokat, és egyedül ez kérdőjelezte meg a hatalmi mag folytonosságát.

1977-ben a három haderőnem képviselőiből és polgári személyekből 23 tagú ún. forradalmi tanács alakult, s ez állt az ország élére. Az új kormány programjában a belső megosztottság felszámolását, az indokínai szocialista rendszerekkel való kapcsolatok javítását ígérte. 1978 decemberében új alkotmányt fogadtak el, 1979 áprilisában pedig képviselőházi választásokat tartottak.

Többpártrendszer van érvényben, a thaiföldi pártok azonban nem jelentős tényezők a politikai életben. A parlamentben fontosabb szerepet betöltő, egymástól csupán a konzervativizmus árnyalataiban különböző szervezetek a Kukrit Pramodzs vezette Szociális Akciópárt, a Thai Nemzeti Párt, a militáns antikommunista Thai Néppárt, a Szeni Pramodzs vezette Demokrata Párt, valamint a Seritham Párt. Illegalitásban működik (1925-ben történt megalakulása óta szinte folyamatosan) Thaiföld Kommunista Pártja.

Az ország külpolitikáját a hetvenes évek elejéig militáns antikommunizmus jellemezte. Az Egyesült Államok vietnami politikájának összeomlását követően – egy-egy rövid időszaktól eltekintve – erőfeszítéseket tettek rugalmasabb külpolitika kialakítására. A helyzetet bonyolítja, hogy az egymást követő thaiföldi kormányzatoknak az ország peremvidékein szinte állandó – a kínai kormány által változó intenzitással támogatott – gerillatevékenységgel kell megküzdeniük.

Gazdaság. Agrárország, fejlődő kitermelő és feldolgozó iparral. A mezőgazdaság az összmunkaerő csaknem 60%-át foglalkoztatja, a bruttó hazai terméknek mintegy 25%-át szolgáltatja. Legfontosabb terményei a rizs (1978–1979: 17 200 000 t), a kaucsuk (436 000 t, 1977), a manióka, a kukorica, valamint a cukornád. Rizsből és maniókából a világ egyik fő exportőre. Jelentősebb mennyiségben termelnek továbbá jutát, gyapotot, földimogyorót, dohányt és szójababot. Az 1957–1962-es öntözési program megvalósításával az öntözött földterületek nagysága elérte az 1 365 400 hektárt; ezt azóta 1 885 000 hektárra emelték, és újabb öntözőrendszereket is építenek, főként az EGK támogatásával.

Az állattenyésztésben a bivaly-, a szarvasmarha-, a sertés- és a baromfitenyésztés számottevő. Felhasználják az elefántok munkáját is, főként az erdőgazdálkodásban. Fontos szerepet tölt be a halászat, a kifogott édesvízi és tengeri hal mennyisége 1 369 900 t (1975).

Az ország területének 60%-át borítja erdő, jelentős részben értékes fafajtákkal (például teakfával). Nagy volumenű a fakitermelés és -export.

A bányászat az aktív munkaerő 0,3%-át foglalkoztatja, a bruttó hazai terméknek mintegy 2%-át adja. Az ásványkincsek közül az ón a legjelentősebb: a teljes bányászati termelés 85%-a; 1976-ban 20 337 t ónkoncentrátumot állítottak elő, ezzel Thaiföld világviszonylatban a 3. helyen áll, a világtermelés 14%-át biztosítja. Jelentős az ólom-, wolfram-, mangán-, cink-, antimon-, vasérc-, lignit-, fluorit- és gipszbányászat is. Nagy erőfeszítéseket tesznek olaj- és földgázkészletek feltárására.

A gyors ütemben fejlődő feldolgozó ipar a munkaerő 5%-át foglalkoztatta, s a bruttó hazai termék 20%-át adta 1978-ban. A vezető ágazatok a vas- és színesfémkohászat, az élelmiszeripar, a textilipar, a cementgyártás, a cukorgyártás és az olajfinomítás. Nagy szerepe van a kézműves jellegű kisiparnak.

A munkaerő 48%-a nő. A mezőgazdaságban dolgozók szinte kizárólag thai nemzetiségűek, a nem mezőgazdasági és szakmunkásoknak több mint a fele kínai. A legtöbb indiai, maláj és vietnami nemzetiségű lakos önálló, kereskedő vagy halász.

A mezőgazdaság, a nyersanyagkitermelés és az ipar egyidejű fejlesztése révén a bruttó nemzeti termék 1971 és 1976 között évi átlagban 6,1%-kal nőtt. Az 1977–1981-es negyedik fejlesztési terv során a bruttó nemzeti termék évi 7%-os növelése a cél, az előirányzatokat eddig jelentősen felülmúlták. Gyors ütemben nő az ipari termékek exportrészesedése. Az iparfejlesztést főként az importhelyettesítő termékeket előállító, munkaerőigényes üzemek szaporodása jellemzi, de egyre több az ugyancsak sok munkaerőt kívánó, de exportra termelő üzem – főként összeszerelő üzemek – is. Ezek egy része az iparfejlesztés előrehaladottabb formáira áttért Hongkongból és Szingapúrból települt át.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 380 dollár (1976).

Közlekedési infrastruktúrája kevéssé fejlett. 1976-ban a közutak hossza 28 806 km volt, ebből 14 773 km szilárd burkolatú. Terveket dolgoztak ki a bangkoki úthálózat fejlesztésére és új autópályák építésére. Csaknem teljesen elkészült az Ázsiai Országút thaiföldi szakasza. Az állami tulajdonban levő, 1976-ban 8207 kilométernyi vasúthálózatot a hetvenes években a Világbanktól kapott hitelek segítségével bővítették és korszerűsítették. 1980-ig 148 kilométeres új szakaszon indul meg a közlekedés. A belső forgalom zömmel a folyókon és a 4000 kilométernyi (1976), alacsony merülésű hajók számára járható csatornahálózaton bonyolódik le. Bangkok kikötője fontos délkelet-ázsiai csomópont. Nemzetközi repülőtér a Bangkok melletti Don Muangban van csak, a belföldi – különböző minőségű – repülőterek száma 154.

Az ország fő kereskedelmi partnerei: Japán (a forgalom 30%-a), az Egyesült Államok (13%), az NSZK, Nagy-Britannia, Hollandia, Malaysia, Kína, Szingapúr és Indonézia. A legfontosabb exportcikkek a rizs, a kaucsuk, az ón, a manióka, az ólom és más színesfémek. Az importban a gépek és berendezések, az élelmiszerek, valamint a fűtőanyagok állnak az élen. Thaiföld jelentős gazdasági segélyeket kap, elsősorban az Egyesült Államoktól és a Világbanktól.

Oktatás, egészségügy. A felnőtt lakosság 18%-a analfabéta (1975). Az oktatás ingyenes, 7–17 éves kor között, ahol ennek megvannak a feltételei, kötelező. 1975-ben az 5–11 évesek 75%-a, a 12–16 évesek 21%-a járt iskolába. Az oktatás nyelve a thai, az angol a 7 éves elemire épülő 5 éves középiskolában kötelező második nyelv. A középiskolák nagyobb része magánszervezetek (főként missziók) kezelésében működik. Terjedőben vannak az általános és egyszersmind szakképzést is nyújtó, ún. komprehenzív középiskolák. A 13 egyetemnek 1976-ban összesen 78 229 hallgatója volt, emellett 8281 thaiföldi diák tanult külföldi egyetemeken.

Az egészségügyi ellátás viszonylag alacsony szintű. Elterjedt a tuberkulózis és a tífusz. 797 lakosra jut egy kórházi ágy, 7819-re egy orvos jut. A várható élettartam 58 év.

VIETNAM

/VIETNAMI SZOCIALISTA KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 329 566 km^2

Lakosainak száma: 50 569 000

(1978, becslés)

Fővárosa: Hanoi; 1 443 500 lakos

(1976, becslés)

Hivatalos nyelve: vietnami

Pénzneme: dong

Természeti viszonyok. Indokína területileg második legnagyobb országa, Kínával, Laosszal és Kambodzsával határos. Északi területeit a Tonkini-hegyvidék foglalja el, ettől délre a Tonkini-medence, az ország egyik legfontosabb mezőgazdasági területe található. A középső területeket a Vietnami-hegység vonulatai ágazzák be (legmagasabb csúcsa, a Phan Si Pan 3143 m). A hegység vonulatai között, főként nyugaton, terjedelmes fennsíkok helyezkednek el. Az ország déli területe alföld, amelynek legjellegzetesebb része a rendkívül termékeny talajú, rizstermelésre kiválóan alkalmas Mekong-delta.

Az ország fő folyói északon a Vörös-folyó, délen a Mekong. Legjelentősebb tavai a Ba Be, a Ho Tay és a Hoan Kiem.

Az éghajlat párás mind a forró nyár, mind a viszonylag hideg tél időszakában. A monszunesők mindkét évszakra jellemzők. A nagy észak–déli kiterjedésű ország egyes területei között számottevő hőmérsékleti eltérések mutatkoznak.

Ahol a csapadék 2000 mm fölött van, ott trópusi, a magasabb hegyekben lombhullató monszunerdő a természetes növénytakaró; a csapadékban szegényebb területek szavanna jellegűek.

Népesség. A lakosságnak mintegy 85%-a vietnami, 6%-a kínai nemzetiségű (hoa), a fennmaradó hányadot khmerek, thaik, meók, laók és egyéb, zömükben a hegyi körzetekben elszórtan élő kisebbségek alkotják (kb. 60).

A vietnami állam kinyilvánította a teljes vallásszabadságot. A hagyományos vietnami vallás a buddhizmus, amely a konfucianizmus és a taoizmus elemeinek keveredéséből alakult ki; a lakosság egy kisebb hányada buddhista szekták követője, és van néhány újabb keletű szekta is. A római katolikusok aránya 4%-ra tehető.

Államszervezet. Szocialista köztársaság. Az államhatalom legfelsőbb szerve a 492 tagú, 4 évre megválasztott egykamarás nemzetgyűlés, ennek ülésszakai között pedig a nemzetgyűlés állandó bizottsága. A nemzetgyűlés választja meg – szintén 4 évre – az ország elnökét. A végrehajtó hatalom a nemzetgyűlésnek felelős minisztertanács kezében van.

Történelem, politika. A kínai és thai etnikum keveredéséből kialakult vietnamiak első állama – a mai Bac Bo tartomány területén – valószínűleg az i. e. III. században jött létre. Ezt i. e. 111-ben a kínai birodalom annektálta. Az egy évezredes kínai uralom alatt a nemzeti kultúra számos hagyománya feledésbe merült, a gazdasági és társadalmi fejlődés lelassult. Az ország népe szüntelenül harcolt a hódítók ellen, de csupán 938-ban sikerült kivívnia függetlenségét. A Kínáéval azonos szerkezetű, megszilárdult vietnami hűbéri állam a XI. század közepétől dél felé terjeszkedett. A XVI. században, a Le-dinasztia korában, súlyos hatalmi harc robbant ki, amely a század második felétől kezdve megkönnyítette a holland, portugál és francia kereskedők, valamint hittérítők behatolását.

A XIX. század folyamán a francia befolyás mind érezhetőbbé vált. 1858-tól kezdve a franciák fokozatosan megszállták az országot. 1867-ban elfoglalták Nam Bót (Kokinkinát), 1882-ben befejeződött Bac Bo (Tonkin) bekebelezése. Franciaország 1887-ben Vietnamból és Kambodzsából létrehozta az Indokínai Uniót, ehhez később Laoszt is hozzácsatolták.

A nemzeti ellenállási harc szakadatlanul folyt. A századforduló után, de főleg az első világháború idején az erős francia tőkebeáramlás következtében megváltozott a gazdaság és a társadalom szerkezete. Fokozatosan kialakult a nagyipar, s vele a nemzeti burzsoázia és a proletariátus.

1930-ban megalakult Indokína Kommunista Pártja, s átvette az indokínai népek felszabadító mozgalmának vezetését. A negyvenes évektől Japán – a kollaboráns francia kormány beleegyezésével – katonai felvonulási területnek használta Vietnamot. 1941-ben Indokína Kommunista Pártja és vezetője, Ho Si Minh kezdeményezésére széles ellenállási front alakult ki: a Viet Minh (Vietnami Függetlenségi Liga), amely 1944-ben megszervezte a vietnami néphadsereg első egységeit.

1945 márciusában a japánok Bao Dai császár uralma alatt kikiáltották Vietnam „függetlenségét". Augusztusban, Japán kapitulációja után, a Viet Minh ragadta magához a hatalmat, és szeptemberben megalakult a Vietnami Demokratikus Köztársaság. Nem sokkal később – a japánok lefegyverzése címén – északon Kuomintang-, délen angol egységek léptek vietnami földre, elfoglalták Saigont, majd a déli országrészt. Őket a potsdami szerződés értelmében 1946 márciusában francia csapatok váltották fel.

Az 1946-ban tartott első országos választásokon a Viet Minh megszerezte az abszolút többséget, majd Ho Si Minh vezetésével kormány alakult. A Franciaországgal folytatott tárgyalásokon egyezmény jött létre, amelynek értelmében a VDK „szabad" állammá vált a Francia Unió keretében. A teljes függetlenség elnyerésére irányuló további törekvéseket azonban a franciák elutasították, s a tárgyalások 1946 végén megszakadtak. Ekkor a franciák lerohanták a köztársaságot, a VDK kormányát az északnyugati országrészbe szorítva vissza. Ez innen szervezte az ellenállási harcot. 1949-re a franciák déli antikommunista elemekkel megegyezésre jutottak egy franciabarát ellenkormány megalakításáról, és a francia csapatok ellenőrzése alatt álló területeken létrejött Vietnam Állam a trónjára visszaültetett Bao Dai császárságával.

A kínai Kuomintang-erők vereségét, a Kínai Népköztársaság megalakulását követően az új erőviszonyok lehetővé tették a VDK fegyveres erőinek, hogy fokozzák tevékenységüket. A nagy veszteségek, és különösen a Dien Bien Phunál elszenvedett vereség arra kényszerítették a francia kormányt, hogy elismerje Vietnam, Laosz és Kambodzsa szuverenitását és területi integritását. Az erről szóló nemzetközi egyezményt 1954-ben Genfben írták alá. Vietnamban a 17. szélességi fok mentén ideiglenes demarkációs vonalat jelöltek ki, s leszögezték, hogy általános, titkos választások megtartása után az országot ismét egyesíteni kell.

1954-et követően Dél-Vietnamban megnőtt az Egyesült Államoknak már 1950 óta érvényesülő befolyása. Bao Dait 1955-ben megbuktatták, és az Egyesült Államok nyílt támogatásával Ngo Dinh Diem vezetésével létrejött a Vietnami Köztársaság. A Diem-diktatúra ellen nemzeti felszabadító mozgalom bontakozott ki, amely 1959-től mind aktívabb támogatást kapott a VDK-tól. 1960-ban megalakult a Dél-vietnami Nemzeti Felszabadítási Front (DNFF). 1961-től az Egyesült Államok fokozatosan bekapcsolódott a háborúba. 1963-ban megbukott Diem, az őt követő rövid életű katonai rezsimek amerikai támogatással sem voltak képesek megszilárdítani helyzetüket. 1965-től kezdve az amerikai csapatok közvetlenül is részt vettek a DNFF elleni hadműveletekben; 1964-től a DNFF-nek nyújtott támogatása miatt bombatámadásokat intéztek a VDK ellen is.

A háború eszkalációja sem tudta azonban térdre kényszeríteni a DNFF-et és a VDK-t, amelyek harcukhoz jelentős támogatást kaptak a szocialista országoktól, főként a Szovjetuniótól és Kínától. 1968-ban az Egyesült Államok, amely számára kül- és belpolitikailag mind kényelmetlenebbé és kilátástalanabbá vált a háborúban való közvetlen részvétel, tárgyalóasztalhoz kényszerült, majd a tárgyalások kudarca után a háború „vietnamizálása" mellett döntött: megerősítette a déli-vietnami rezsim haderejét, és erre hárította át a hadviselés fő terhét. Ugyanakkor továbbra is nagymérvű légi támogatást nyújtott szövetségesének, 1972-től pedig a VDK 1968-ban leállított bombázását is felújította, és aknazárat létesített Haiphong kikötője előtt, hogy megnehezítse a VDK-ba irányuló szocialista utánpótlás-szállításokat.

A vietnami hazafiak a sikeres hadműveletekkel párhuzamosan a politikai és diplomáciai fronton is aktívan léptek fel. Három és fél évi tárgyalás után, 1973 januárjában a VDK, a Dél-vietnami Ideiglenes Forradalmi Kormány (a DNFF 1969-ben megalakított kormánya), az Egyesült Államok és a saigoni rendszer külügyminisztere Párizsban aláírták a fegyvernyugvásról és a béke helyreállításáról szóló szerződést. Ennek értelmében az amerikai csapatokat kivonták Dél-Vietnamból, és tűzszünetet léptettek életbe a DIFK és a Thieu-kormányzat kezén levő, foltszerűen elhelyezkedő területek között, tárgyalásokat irányozva elő az ország békés egyesítéséről. A szemben álló felek megbeszélésein azonban nem történt előrehaladás, és a Thieu-rendszer katonáinak ismétlődő akciói miatt a tűzszünet is ingataggá vált. 1975 tavaszán a DIFK és a VDK erői döntő offenzívát indítottak, és rövid idő alatt az egész országot ellenőrzésük alá vonták.

Ekkorra már az északi országrészben megvalósított szocialista jellegű fejlődés és a déli országrésznek az Egyesült Államoktól függő fejlődése eltérő jellege miatt a két országrészben nagymértékben különböző gazdasági-társadalmi szerkezetet hozott létre. A teljes egyesítést ezért kezdetben hosszabb idő alatt, fokozatosan kívánták végrehajtani, végül azonban a folyamat gyorsítása mellett döntöttek. 1976 tavaszán egész Vietnamban választásokat tartottak, és az új nemzetgyűlés kimondta a két ország egyesülését. A Vietnami Szocialista Köztársaság fővárosa Hanoi lett.

Az ország politikai, társadalmi, gazdasági vezetője Vietnam Kommunista Pártja. Ez az 1930-ban alakult Indokína Kommunista Pártjának utódszervezete, amely 1951 és 1976 között Vietnami Dolgozók Pártja néven működött. Vietnam Hazafias Frontja tömöríti a VKP körül az ország kisebb politikai szervezeteit, valamint tömegszervezeteit.

1979-ben országos vitára bocsátották a VSZK új alkotmányának tervezetét. E szerint megszűnne a köztársasági elnöki funkció és a nemzetgyűlés állandó bizottságának intézménye. Az államfő feladatait a nagy hatáskörrel felruházott államtanács látná el.

A szétzilált termelés helyreállítása, a felduzzadt városi lakosság ellátása, Délen a szocialista tulajdonviszonyok megteremtése, a társadalom átformálása óriási erőfeszítéseket követelt egy addig kényszerűen tartós háború folytatására berendezkedett országtól. Az átalakulással járó nehézségeket különösen két tényező súlyosbította: egyfelől az élelmiszerhiány, amelyet a hosszú évekig tartó háború, a szűk belső kapacitás, a változásoktól elbizonytalanodott déli parasztság megcsappant termelőkedve és az 1975 utáni évek sorozatos természeti csapásai okoztak, s melyet Dél-Vietnamban a spekuláció is súlyosbított; másfelől a kínai–vietnami kapcsolatok megromlása.

Kína és Vietnam viszonya 1971-től, a kínai–amerikai közeledéssel vált hűvösebbé. Dél-Vietnam felszabadítását követően Kína csökkentette az általa nyújtott támogatást, és kiújult a két ország vitája a Spratly- és a Paracel-szigetek hovatartozásáról. Kína mind nagyobb nyomást fejtett ki Vietnamra a szovjet–vietnami kapcsolatok korlátozása érdekében. Igyekezett megakadályozni Vietnam és Laosz erősödő együttműködését, a vietnami befolyás fokozódását, és Vietnammal szemben a népellenes Pol Pot-rezsimet támogatta Kambodzsában. 1978 júliusában – azzal az ürüggyel, hogy Vietnamban üldözik az ott élő kínaiakat – felbontotta a Vietnammal kötött segélyszerződést. 1979. februárban pedig, miután Vietnam barátsági és együttműködési szerződést írt alá a Szovjetunióval, majd a vietnami csapatok aktív támogatást nyújtottak a Pol Pot-ellenes kambodzsai erőknek, Kína „büntetőakciót" indított Vietnam északi területei ellen.

A Szovjetunió és a többi szocialista ország által nyújtott támogatás nagymértékben hozzájárult a vietnami népi erők győzelméhez a franciák, majd az amerikaiak ellen vívott háborúban. Nagy mennyiségű hadianyagot, élelmiszert, gyógyszert, különféle termelőjavakat stb. szállítottak, részben térítésmentesen, és a diplomáciai fronton is összehangolták erőfeszítéseiket. Kína politikájának megváltozását követően nagyrészt az így kiesett forrásokat is pótolták, illetve igyekeztek ellensúlyozni a mind ellenségesebbé váló viszony következményeit. Támogatásuk mértéke a háború lezárultával, az újjáépítés időszakában sem csökkent. A szocialista országokkal Vietnam számos kétoldalú együttműködési megállapodást kötött, 1978-ban tagja lett a KGST-nek. Ugyanezen év novemberében átfogó barátsági és együttműködési szerződést írt alá a Szovjetunióval. Ennek értelmében a Szovjetunió széleskörűen közreműködik Vietnam újjáépítésében, jelentős segítséget nyújt a népgazdaság vezető ágazatainak, és amennyiben a két ország valamelyike támadásnak vagy támadás veszélyének van kitéve, haladéktalanul tanácskozást kezd partnerével, hogy hatékony intézkedéseket hozhassanak a veszély elhárítására.

A vietnami és a laoszi kommunisták szorosan együttműködtek már a francia gyarmati uralom ellen vívott harcban, majd a vietnami háborúban és a laoszi polgárháborúban is. Miután a Patet Lao megszerezte a tényleges ellenőrzést egész Laosz fölött, a két ország 25 éves barátsági és együttműködési szerződést kötött. 1979-ben Vietnam és Laosz kormánya, a Laosz elleni kínai fenyegetés láttán – a barátsági és együttműködési szerződés alapján – megállapodott vietnami katonai egységek Laosz területén való állomásoztatásáról.

Szoros volt az együttműködés a vietnami és a kambodzsai kommunisták között is, jóllehet ezt nehezítették az utóbbiak soraiban dúló frakcióharcok. A Pol Pot-rezsim idején rohamosan rosszabbodtak Kambodzsa és Vietnam kapcsolatai. 1977-

ben és 1978-ban Kambodzsa fegyveres incidenseket robbantott ki a két ország határán, illetve támadásokat intézett határ menti vietnami területek ellen. 1979 januárjában Vietnam fegyveresen támogatta a Pol Pot-ellenes kambodzsai népi felkelést, és ennek győzelme után is nagymérvű segítséget nyújtott Kambodzsának, s a gerillatevékenység leküzdését támogatandó továbbra is vietnami csapatok állomásoztak az országban.

Az egységes Vietnam létrejötte után jelentős számban távoztak Dél-Vietnamból a megdöntött rendszer támogatói és azok, akik nem vállalták a szocialista átalakulás teremtette új körülményeket. Különösen érzékenyen érintették a változások a dél-vietnami feldolgozó ipar 80%-át, a kereskedelem és hitelügyletek csaknem 100%-át kezében tartó, s monopolhelyzetét ki is használó kínai nemzetiségű lakosság, a hoák egy részét. 1978-ban, részben Kína ösztönzésére, menekültek egész hulláma zúdult Kínába és főként a szomszédos nem szocialista országokba, magával sodorva a hoák nem burzsoá rétegeit is. A menekültáradat (amelyet növeltek a kambodzsai és laoszi menekültek csoportjai is) súlyos gazdasági és politikai terhet rótt a befogadó országokra. Az indokínai menekültkérdésben az ENSZ égisze alatt Genfben összehívott konferencián az érintett országok megállapodtak a probléma humanitárius vonatkozásainak rendezéséről.

1977-ben Vietnamot felvették az ENSZ-be. Tagja a KGST-nek.

Gazdaság. Fejlődő agrár-ipari ország. Gazdaságában rendkívül súlyos károkat okozott a háború, az újjáépítés azonban – a szocialista országok támogatásával – gyors ütemben folyik.

A két országrész között még nagyok a különbségek. Északon a szocialista gazdálkodásnak már hagyományai vannak. A gazdaság alapvető ágazata – főként Délen – a mezőgazdaság, amely az aktív munkaerőnek kb. 70%-át foglalkoztatja. Fő termékei a rizs (11 250 000 t), a cukornád (1 300 000 t), a manióka (1 500 000 t), az édesburgonya (1 330 000 t); számottevő még a kukorica-, a gumi-, a kókusz-, a dohány-, a tea-, a kávé- és a kenaftermelés. Jelentős szerepet tölt be a halászat; a kifogott édesvízi és tengeri hal mennyisége évi 1 000 000 t körül alakul. Az ország felszínének 40,3%-át borítja erdő. A faállomány azonban súlyosan károsodott a háború idején (az amerikaiak a fák vegyszeres lombtalanításával próbáltak a partizánok nyomára jutni), a hajdan jelentős fa- és bambuszkitermelés így erősen visszaesett.

Északon szinte a teljes megművelhető földterületet bevonták már a termelésbe; délen csupán 71%-ban. Északon általában kétszer, a jobban gazdálkodó egységekben háromszor is aratnak, jórészt a kiterjedt (összesen 4000 kilométernyi) öntözőcsatorna-hálózatnak köszönhetően; délen általában csak egy termést takarítanak be évente, a hat hónapig tartó esőzések és a másik hat hónapban uralkodó szárazság miatt. Északon a földek 95%-a a szocialista szektorhoz (túlnyomórészt szövetkezetekhez, valamint 63, összesen 200 000 hektáron gazdálkodó állami gazdasághoz) tartozik; délen a nagybirtokok kisajátítását és felosztását követően most folyik a régebbi és az új kisparaszti gazdaságok termelőszövetkezetekbe tömörítése (1979-re ezek száma elérte a 800-at).

Vietnam élelmiszerekből még nem önellátó, nagymérvű behozatalra, illetve segélyre szorul (1978-ban a rizshiány kb. 3 000 000 tonnát, a búzahiány 1 600 000 tonnát tett ki). A háború alatt a mezőgazdaság is súlyos károkat szenvedett. 1965 és 1975 között a termelés csupán 4%-kal nőtt, miközben a lakosság 26%-kal.

(A közellátás elért szintjének megtartásához a népesség 1%-os növekedése esetén az élelmiszer-termelésnek legalább 2,5%-kal kellene növekednie.) A terméshozamok növelése érdekében nagy erőfeszítéseket tesznek a gépesítés kiterjesztésére, az öntözés bővítésére és a műtrágyafelhasználás fokozására. A gépellátottság ennek ellenére továbbra is alacsony szintű maradt, és akadozott a javító-karbantartó szolgáltatás is; gyors ütemben növekedett viszont a műtrágya-felhasználás. A leromlott és harcok dúlta földeket igyekeznek újra termővé tenni. Főként a felduzzadt városi lakosságból a munkanélküliek, a kereskedelem és a kisipar nagyarányú átszervezése miatt feleslegessé vált rétegek, valamint a túlzsúfolt mezőgazdasági körzetekben élők soraiból 1976 és 1978 között több mint 1 000 000 embert irányítottak át a központi fennsíkok eddig gyéren lakott, „új gazdasági övezeteknek" nevezett területeire. Emellett 1979 folyamán, a tervektől való jelentős elmaradás hatására, erőfeszítéseket tettek a mezőgazdasági termelést jobban ösztönző gazdaságpolitika kialakítására. Javítani kívánják az állami alapellátást (az alapvető élelmiszereket jegyre adják) és csökkenteni az alapellátást kiegészítő szabadpiaci forgalom árait.

Az ország számottevő ásványkincseinek zöme északon található. A legfontosabb ezek közül a feketeszén, ebből 1977-ben 6 200 000 tonnát bányásztak (kb. 700 000 tonnát exportra). Az ón-, réz-, króm- és apatitkészletek ugyancsak jelentősek. A hetvenes évek elején végzett vizsgálatok szerint a dél-vietnami partok közelében érdemleges olajkészletek vannak, feltárásuk azonban még nem indult meg. A villamos energia (1976-ban 3 milliárd kWó) zömét hőerőművek szolgáltatják.

A feldolgozó ipar többnyire északon koncentrálódik, ahol a nagy nehézségek ellenére szocialista iparosítási politikát folytattak. Az amerikai bombázások itt a becslések szerint a termelőkapacitások 70%-át pusztították el. 1976-ra azonban már több szektorban elérték a háború előtti termelési szintet. Délen az ipar fejletlen, az amerikai gazdasági segélyt nem beruházásokra, hanem közvetlen külföldi áruvásárlásokra fordították. A feldolgozó ipar az aktív munkaerőnek kb. 8%-át foglalkoztatja. Fő ágazatai az élelmiszer-feldolgozás, a cementgyártás, a vas- és fémkohászat, a vegyipar, a papíripar, a gépgyártás és a textilipar.

Az 1976–1980-as ötéves terv elkészítésekor arra számítottak, hogy a több évtizedes harcok után beköszöntő béke nagy belső tartalékokat szabadít fel, s ez párosul a szocialista – és egyes nem szocialista – országok segítségével, illetve részvételével a gazdaság fejlesztésében. A terv célkitűzéseitől azonban a legtöbb területen jelentős elmaradás mutatkozik. Ennek okát az örökölt elmaradottság, a sorozatos természeti csapások mellett a kínai segítség megszüntetésében, a Pol Pot Kambodzsájával és Kínával való konfrontációban, a Nyugattal való gazdasági együttműködés körüli huzavonában, a gazdaságirányítás hiányosságaiban látják. A módosított gazdaságirányítási rendszerben az eddiginél nagyobb szerepet kapnak az áru- és pénzviszonyok, növekszik a gazdasági egységek önállósága és a dolgozók anyagi érdekeltsége. A fogyasztási javak termelésének bővítéséről és a helyi ipar fejlesztéséről hozott párthatározat értelmében a déli országrészben a magánkisipart és a nemzeti burzsoáziát is be kell vonni az átfogó intézkedések megvalósításába.

A nehézségek következtében az egy főre jutó nemzeti jövedelem az 1975-ös 135 dollárról 1978-ig 115 dollárra csökkent.

A háborúban megrongált utakat csaknem teljesen helyreállították, az országnak 1976-ban 72 945 kilométernyi úthálózata volt. Ugyancsak nagy figyelmet fordítanak a vasúti közlekedés helyreállítására, ehhez azonban még hosszabb időre van szükség. 1976-ban a vasúthálózat hossza 2047 km volt, s 30 év után ismét megindult Hanoi és Ho Si Minh-város (Saigon) között a forgalom. A belföldi vízi utak 17 072 kilométert tesznek, ebből 5149 km egész évben hajózható. A vízi forgalom két ütőere a Vörös-folyó és a Mekong. A nagyobb kikötővárosok: Haiphong (egyben a fő tengeri kikötő), Ho Si Minh-város, Da Nang, Nha Trang, Qui Nhon és Hong Gai. Phu Vinhben újabb kikötő is épül. Menetrendszerű belföldi légi járatok Hanoi és Ho Si Minh-város között közlekednek. Hanoi nemzetközi repülőtér is. Az összes belföldi repülőtér száma 172. A belső teherforgalomban továbbra is nagy szerepet játszik a tricikli, a kerékpár és a vállon hordott bambuszrúd.

Vietnam legfőbb külkereskedelmi partnerei a Szovjetunió és a többi szocialista államok. Főként importból – elsősorban a szocialista országokból – fedezik a szükségleteket korszerű gépekből és berendezésekből, kőolajtermékekből, vasércből és színesfémekből, és jelentős részben ásványi műtrágyákból, fogyasztási cikkekből, valamint élelmiszerekből. Kivitelében a tea, egyes feldolgozott élelmiszerek, valamint különböző bányatermékek (antimon, szén, bauxit) részaránya számottevő.

Oktatás, egészségügy. Az oktatás minden szinten ingyenes, alapfokon kötelező. A lakosság 65–85%-a tud írni-olvasni (a második világháború idején 25%-a tudott). 1977–1978-ban a 10 éves általános oktatási rendszerben a 4 éves alsó tagozaton a korosztály 100%-a, a 3 éves középső tagozaton a 60%-a, az ugyancsak 3 éves felső tagozaton pedig 40%-a tanult. Az oktatás nyelve a vietnami, második nyelvként az oroszt és a kínait tanítják. A déli országrész oktatási rendszerét jelenleg alakítják át az egységes követelményeknek megfelelően. Az ország 63 egyetemének és főiskolájának 134 000 hallgatója van, emellett mintegy 10 000 vietnami diák tanul külföldi egyetemeken és főiskolákon, közülük 3000 a Szovjetunióban.

A több évtizedes háború miatt megromlott közegészségügyi helyzet javítására nagy erőfeszítéseket tesznek. 1976-ban az országban 1000-nél több kórház és szanatórium működött. Mozgó egészségügyi brigádok járták a vidéket a különböző járványos megbetegedések kezelésére. 1977-ben az Egészségügyi Világszervezet támogatásával átfogó programot indítottak a malária leküzdésére.

15 022 lakosra jut egy orvos, 563-ra egy kórházi ágy. A várható életkor férfiaknál 43,2 év, nőknél 45 év (1970–1976).

AFRIKA

ALGÉRIA

/ALGÉRIAI DEMOKRATIKUS
ÉS NÉPI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 2 381 741 km^2

Lakosainak száma: 18 250 000 (1978, becslés)

Fővárosa: Algír; 1 500 000 lakos (1978, becslés)

Hivatalos nyelve: arab és francia

Pénzneme: dinár

Természeti viszonyok. Afrika északnyugati részén fekszik, földközi-tengeri partvonala 1200 km hosszú. A keskeny part menti síkságot az alig 80–150 km széles, két párhuzamos hegyláncból álló Atlasz-vidék követi. A Tell-Atlasz és a Szaharai-Atlasz nyugatról kelet felé fokozatosan közeledik egymáshoz, s az Atlasz-vidék keleti részén egyesül (legmagasabb csúcsa, a Dzsebel Szelija 2328 m). A két hegylánc közé zárt terület, az ún. Berber-fennsík átlagosan 900 m magas felföld, amelyen több zárt medence (Sig, Tlemcen, Szidi-bel-Abbesz, Mitidzsa) és nagy sóstó („sott") található. Az ország területének mintegy háromnegyed része sivatag, elszórtan oázisokkal. Az északnyugati és északkeleti rész homoksivatag (Nyugati-, illetve Keleti-Erg), a Szahara nagy része azonban köves. Keleti felén emelkedik a Hoggar (Ahaggar) hegység (Tahat csúcs, 3005 m). A kőolajvidék központja Hasszi Messzaud.

A Selif folyó 700 km hosszú, a Kabil-hegyvidék fontos folyója a Rumel.

A Földközi-tenger légáramlatai kellemes mediterrán éghajlatot alakítanak ki a tengerparton. Itt a nyári középhőmérséklet 25 °C, a csapadék évi mennyisége pedig 700–900 mm. A fennsík éghajlata kontinentális. A hegyekben télen gyakori a hó. Az Atlasz-vidéktől délre a hőség egyre fokozódik, s nyári napokon eléri az 50 °C-ot is. A Szahara északi peremén a téli hónapokban, déli részén nyáron esik kevesebb csapadék. Az évi átlag 100–200 mm. Gyakori a homokvihar, az ún. harmattán.

Népesség. A lakosság 80%-a arab, 18%-a berber; az ország déli részén kevés tuareg és néger él. Az európaiak zöme a függetlenné válás után elhagyta az országot, számukat alig néhány ezerre becsülik. A népesség 94%-a a tengerparti részen lakik és 60%-a falun él. A lakosság 47,5%-a 15 éven aluli. A népszaporulat évi 3,2% (1978).

Államszervezet. A hatalom a 8 tagú Forradalmi Tanács és elnöke, Bendzsedid Sadli kezében van. A törvényhozás szerve az 5 évre választott népi gyűlés. Az ország alkotmányát 1976-ban fogadták el.

Történelem, politika. Algéria legősibb lakójának, az ún. mauritániai–atlanti ősembernek a maradványait Ternifinben találták meg. Néhány százezer évvel későbbi település nyomára bukkantak a Szahara sziklás hegységeiben. A terület őslakóiról az első pontos híradásokat a föníciaiaktól kapjuk, akik az i. e. XII. század tájékán alapították telepeket az algériai partokon. Leírásaik egy itt lakó, törzsi szervezetbe tömörült lovas népről számolnak be. Ezek voltak a numidok. Harcuk nevezetes periódusa az i. e. II. század, kiemelkedő egyéniségei Massinissa és utóda, Jugurtha, akik egyesítették a numid törzseket, s keményen harcoltak előbb a karthágói, majd a római behatolási kísérletek ellen. I. e. 40 körül római légiók hódították meg Numídiát. A rómaiak uralma idején – amely i. sz. 430-ig tartott – számtalan kisebb-nagyobb felkelés robbant ki. A rómaiak helyébe a vandálok léptek, aztán a bizánciak következtek, s a VII. században érkeztek a mai Algéria területére az arabok.

Az új hódítók négy nagyon fontos és egymással szorosan összefüggő elemet hoztak magukkal: új vallást, új politikai és közigazgatási apparátust, új gazdasági-társadalmi rendet és új nyelvet. A bagdadi kalifátus közvetlen befolyása a nagy távolság és a birodalom belső gondjai miatt idővel csökkent, s többé-kevésbé független helyi dinasztiák ragadták kezükbe az uralmat, így a Hammadidák, majd az Almoravidák és végül az Almohádok.

A XVI. század elején a terület különböző kis fejedelemségekre szakadt, ekkor vetettek rá szemet a spanyolok. Az algériaiak a törököket hívták segítségül. II. Szulejmán a mohamedán Barbarossa fivéreket küldte Algériába, s Keir ed-Din Barbarossa hajóhada legyőzte a spanyol armadát. Nemcsak a spanyolokat űzte ki Észak-Afrikából, hanem a helyzetet arra használta fel, hogy Algériát saját uralma alá vesse (1541). A terület három évszázadon át maradt török fennhatóság alatt, az algiri dejek azonban viszonylagos szabadságot élveztek. A XVIII. század végén külképviseleteket is létesítettek, sőt, a különböző európai országok, amelyek kereskedelmi kirendeltségeket állítottak fel Algírban, maguk is konzulokat küldtek a dej udvarába.

Egy Deval nevű francia konzullal 1830-ban történt incidens szolgált Párizsnak ürügyül ahhoz, hogy 37 000 fős expedíciós sereggel megtámadja Algériát. A hódító háború 1890-ig tartott, a francia megszállás pedig 1962-ig. A francia fennhatóság alatt öt nagyobb függetlenségi mozgalom bontakozott ki. Az ellenállás kiemelkedő mozzanata volt az Abdelkader vezette felkelés (1832–1847).

Különösen nagy lendületet vett az algériai nemzeti mozgalom a második világháborút követő években. A fegyveres harc 1954-ben robbant ki. A több mint hét évig tartó háborúban, amelyet a Nemzeti Felszabadítási Front (FLN) irányított, másfél millió algériai vesztette életét. 1962-ben kiáltották ki az ország függetlenségét.

Algéria első köztársasági elnökévé Ben Bellát választották. Kormányát 1965-ben katonai puccs buktatta meg, s a hatalmat Bumedien ezredes vette át. Ekkor alakították meg azt a Forradalmi Tanácsot, amely a nem-kapitalista fejlődés útját hirdeti, impozáns gazdasági tervekkel igyekszik elősegíteni az ország iparának és mezőgazdaságának fejlődését, a külpolitikában pedig imperialistaellenes, antikolonialista nézeteket vall, az el nem kötelezettség híve, és egyértelműen síkraszáll a haladó arab országok célkitűzései mellett. Bumedien elnök halála (1979) után az orani körzet katonai parancsnokát, Bendzsedid Sadlit választották meg a köztársaság elnökévé, megerősítve így a hadsereg vezető szerepét az államélet irányításában. (Bumedien a kormányfői tisztet is betöltötte, jelenleg az elnök és a kormányfő nem azonos.) Az új elnök megszüntette Ben Bella másfél évtizedes házi őrizetét.

Algéria vezető ereje az 1954-ben alakult Nemzeti Felszabadítási Front. Hivatalos célkitűzése a szocializmus megvalósítása, átfogó villamosítás, munkástanácsok alakítása, szövetkezetek létesítése, valamint egy élcsapat párt létrehozása, amely képes a forradalmi folyamat irányítására.

Algéria tagja az Afrikai Egység Szervezetének, az Arab Ligának, valamint az OPEC-nak.

Gazdaság. Algéria területének mindössze 18%-át hasznosítja a mezőgazdaság (3% szántó és kert, 1,3% erdő és 13,7% legelő). A legfontosabb termények a búza, a szőlő, az olajbogyó, a narancs, a füge. A felszabadulás előtt a földek jelentős része a francia colonok (telepesek) tulajdonában volt. Az 1965-ös, majd 1971-es agrárreform révén e földterület nagyobb részén mezőgazdasági szövetkezetek alakultak. A 2 300 000 hektáron tevékenykedő 1974 mezőgazdasági szövetkezetben 135 000 állandó és 50 000 idénymunkás dolgozik. Mintegy 4 000 000 ha föld ma is magántulajdonosok kezében van. A művelhető terület 3%-át öntözik. A termelés alacsony szintje is közrejátszik abban, hogy a mezőgazdaság részesedése a bruttó nemzeti termelésben az 1963-as 21%-ról 1978-ra 7%-ra csökkent. Az 1980 tavaszán elfogadott új gazdaságpolitikai koncepció nagyobb súlyt helyez a mezőgazdaságra. A cél a hatalmas mezőgazdasági import csökkentése.

Algéria legfontosabb nemzetgazdasági ága a bányászat. Ez a bruttó nemzeti termék 48%-át adja (1976). Igen jelentős a Tindufban és Besárnál feltárt vasérctelep. 1977-ben az ország vasérctermelése 3 200 000 t, foszfáttermelése 1 100 000 t volt. Horgany-, antimon-, higany-, platina- és gyémánttelepei is vannak, valamint szénbányái; az utóbbi időben Tamanrasszet közelében uránércet is találtak.

Az ország olajtartalékait 1,1 milliárd tonnára becsülik (1980). A jelenlegi termelési ütem mellett – 1979-ben 50 000 000 t kőolajat termeltek ki, ez a világtermelés 2%-a – a mennyiség 20 esztendőre elegendő. Földgáztartalékaival a világranglistán a 4. helyet foglalja el (3566 milliárd m^3). Földgáztermelése 1978-ban 21,6 milliárd m^3 volt, a világon a legnagyobb.

Igen nagy ütemben fejlesztik az ország kőolaj-feldolgozó iparát. Az arzewi olajfinomító mellett tervbe vették egy évi 15 000 000 t kapacitású finomító építését Szkikda térségében. 1978-ban 5 120 000 t kőolajterméket állítottak elő. A hagyományos élelmiszer- és textilipar mellett fejlődésnek indult a nehézipar is. Annabában kohászati bázist építettek (1978: 450 000 t), El Hasrahban gépkocsi-összeszerelő üzemet, s hatalmas motor- és traktorgyár létesült Constantine-ban. Ouargla város körül egy regionális fejlesztési terv keretében elektrotechnikai üzemeket, illetve szén- és kőolaj-feldolgozó üzemeket létesítettek. Ghardaïa környékén most építenek ki egy újabb ipari körzetet. Az állami szektor állítja elő az ipari termékek 90%-át.

Fejlődik az idegenforgalom.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 1056 dollár (1978).

A vasútvonalak hossza 4074 km, úthálózatáé 78 408 km, ebből 18 476 km országút. Legnagyobb tengeri kikötői: Algír, Oran, Annaba, Szkikda, fő nemzetközi repülőtere a főváros közelében levő Dar el Beida.

A külkereskedelem, amely deficites, állami ellenőrzés alatt áll. Kőolajat, cseppfolyós gázt, bort, citrusféléket, vasércet exportál, az utóbbi években megnőtt a kivitelben a kész- és félkész termékek aránya. A behozatal 70%-át gépek és berendezések teszik ki, jelentős mennyiségű élelmiszert, valamint fogyasztási cikket is importál. Fő kereskedelmi partnerei: Franciaország, az NSZK, az Egyesült Államok és Olaszország, a Szovjetunió, Marokkó. 1976-ban együttműködési megállapodást kötött az Európai Gazdasági Közösséggel.

Oktatás, egészségügy. A felnőttek 35%-a analfabéta. Az 1974–1977-es terv összberuházásainak 9%-át költötték a közoktatásra. E tervidőszakban 29 000 technikust és 126 000 szakmunkást képeztek ki. Az 1976–1977-es tanévben az egyetemeken 53 600 diák tanult. A középiskolai tanulók 34, az egyetemisták 21%-a lány.

5400 lakosra jut egy orvos, 390-re egy kórházi ágy (1977). A csecsemőhalandóság 145/1000. Az átlagos élettartam 53 év.

ANGOLA

/ANGOLAI NÉPI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 1 246 700 km²

Lakosainak száma: 6 761 000

(1975, becslés)

Fővárosa: Luanda; 500 000 lakos

(1975, becslés)

Hivatalos nyelve: portugál

Pénzneme: kwanza

Természeti viszonyok. Angola a hozzá tartozó Cabindával – amely a szomszédos Zaire-i Köztársaság területébe ékelődik – Délnyugat-Afrikában, az Atlanti-óceán partján terül el. Az ország felszíne változatos. A 100–200 km széles parti síkságból fokozatosan emelkedik ki a belső magasföld, amelynek legmagasabb pontja 2620 m. A folyókkal sűrűn behálózott terület déli része füves sztyepp, északon dús szavanna, a Kongó-folyó torkolatvidékén őserdő található.

Legnagyobb folyói a Kasai és mellékfolyója, a Kwango, valamint a Cubango (Okovango), a Cuando és a Cuanza (ez utóbbiról nevezték el az ország pénznemét).

Éghajlata trópusi, egyszakaszos esővel. A Benguela hidegáramlat hatására hűvösebb és szárazabb, mint más ezen a szélességen elhelyezkedő területeké. A csapadék dél felé haladva csökken.

Népesség. A népesség 96%-a bantu, 3%-a mulatt, 1%-a portugál. A három legjelentősebb bantu népcsoport az ovimbundu – az ország középső és keleti részén –, a kimbundu – Luanda körzetében és a partvidéken Bengueláig – és a bakongo – az ország északi részében. A legsűrűbben lakott országrészek a partvidék és az északi területek. Az összlakosság fele beszéli anyanyelvként vagy közvetítő nyelvként az umbundu, a bakongo vagy a herero nyelvet (ezek a bantu nyelvcsaládba tartoznak). A népesség nagy része nem beszél portugálul. A lakosság többsége animista vallások híve, elterjedt a katolikus vallás is.

Államszervezet. Köztársaság. Marxista–leninista élcsapat-pártja az MPLA-Munkapárt, amelynek elnöke, José Eduardo dos Santos egyben állam- és kormányfő és a hadsereg, a Népi Felszabadító Fegyveres Erők (FAPLA) főparancsnoka is.

A törvényhozó testület feladatát a népi gyűlés létrehozásáig a Forradalmi Tanács látja el, amelynek elnöke a köztársasági elnök.

Történelem, politika. Az első portugál hajósok 1482-ben szálltak partra Angola földjén. A XVI. század második felében a portugálok meghódították a partvidéket, 1578-ban megalapították São Paulo de Luandát, amely a további gyarmatosítás fő támaszpontja, a rabszolgakereskedelem centruma lett. Az ország belső részét csak a XIX. század második felében sikerült teljesen leigázni.

Angola 1951-től Portugália ún. tengerentúli tartománya volt, élén portugál főkormányzó állt. A gyarmatosítók ellen folytatott felszabadító küzdelem különösen a második világháború után élénkült meg, majd az Angolai Népi Felszabadítási Mozgalom (MPLA) megalakulásával (1956) szervezetté vált. A fegyveres felszabadító harc 1961-ben kezdődött, a luandai politikai börtön megrohamozásával. 1962-ben megszökött a börtönből Agostinho Neto, az MPLA elnöke. A széles népi bázison kibontakozó mozgalom hadsereget szervezett, s 1964-ben gerillaharcot indított az ország keleti vidékén; 1970-ben a felszabadító harcok már Közép-Angolában folytak, 1973-ra pedig az MPLA az ország területének csaknem egyharmadát ellenőrizte.

A haladó MPLA harcát mindvégig akadályozta – gyakran fegyveresen is – a Holden Roberto vezette, törzsi politikát folytató szeparatista Angolai Nemzeti Felszabadítási Front (FNLA) és a belőle törzsi és ideológiai ellentétek miatt Jonas Savimbi vezetésével kivált Nemzeti Szövetség Angola Teljes Függetlenségéért (UNITA) elnevezésű szervezet.

1974-ben, miután az anyaországban megdöntötték a fasiszta diktatúrát, a portugál csapatok megszüntették a gerillák elleni harcot. Az új portugál kormány elismerte az angolai nép jogát a függetlenségre és az önrendelkezésre. 1975 januárjában átmeneti kormány alakult az MPLA, az FNLA, az UNITA és Portugália képviselőiből az ország alkotmányának kidolgozására, a függetlenné válás előkészítésére. Az FNLA és az UNITA azonban aknamunkájával megbénította az ideiglenes kormány működését, majd külső erők fegyveres támogatásával harcot indított az MPLA ellen.

1975. november 11-én kikiáltották az Angolai Népi Köztársaságot. Ekkor 350 000 portugál elhagyta az országot. Luandában nyilvánosságra hozták a független állam alkotmányát, amelyet az MPLA Központi Bizottsága hagyott jóvá. A köztársaság első elnöke Agostinho Neto, az MPLA tagjaiból alakult kormány miniszterelnöke Lopo do Nascimento lett. Az MPLA hadserege – amelyben kubai önkéntesek is harcoltak – 1976 márciusáig fokozatosan kiszorította az országból az FNLA és az UNITA dél-afrikai csapatokkal megerősített egységeit. A katonai győzelem kivívása után az MPLA egységét veszélyeztető nézeteltérések támadtak a vezetésben. 1977 májusában Luandában ellenforradalmi államcsínykísérletet hiúsítottak meg.

Az MPLA, amely megalakulásától haladó politikai irányvonalat képviselt és vezette az antikolonialista harcot, 1976-ban elfogadott akcióprogramjában a szocialista társadalom felépítését tűzte ki célul. 1977-ben megtartott I. kongresszusán MPLA-Munkapárt néven marxista–leninista párttá alakult át. 1978. februárban közzétették a párt Központi Bizottsága által jóváhagyott alaptörvényt, amely a gyarmati rendszer maradványainak következetes felszámolását, a szocialista társadalom építését jelölte meg a legfontosabb feladatként.

Az Angolai Népi Köztársaság 1976-ban húsz évre szóló barátsági és együttműködési egyezményt kötött a Szovjetunióval.

Angola tagja az Afrikai Egység Szervezetének.

Gazdaság. Mezőgazdasági ország. A munkaképes lakosság 85%-át foglalkoztatja a mezőgazdaság. A gyarmati Angolában a művelhető területek nagy része exportra termelő portugál ültetvényesek tulajdonában volt. Legfontosabb kereskedelmi terményei: a kávé (1977-ben 80 000 t – becslés; 1973-ban 215 000 t, a világon a 15. helyen), a cukornád, a kukorica, valamint a szizál, a banán, a gyapot, a dohány. A lakosság ellátását szolgálja a búza, a rizs, a manióka. Jelentős szerepet tölt be a fakitermelés, az állattenyésztés és a halászat.

Angola ásványkincsekben rendkívül gazdag. 1963 és 1968 között a kitermelő és a feldolgozó iparban a külföldi (főként amerikai, nyugatnémet, dél-afrikai) beruházások összege megháromszorozódott, s ennek eredményeképpen megnőtt a nyersolaj, a vasérc, a gyémánt kitermelése és exportja. A bányászat legfontosabb termékei a kőolaj (1974-ben 10 200 000 t kőolajat termeltek ki, ebből 8 000 000 tonnát Cabinda térségében, ahol a kőolajkészleteket 3 milliárd tonnára becsülik; 1977-ben kb. 8 200 000 tonnát), a gyémánt (gyémántbányászata, amely a világtermelés 5%-át adja, az 1975-ben kitermelt 2 300 000 karáttal a világon a 7. helyen állt), a vasérc.

Az 1977. évi mezőgazdasági és ipari termelés minden ágazatban alatta maradt az 1973. évinek.

Részben kiaknázott vagy kiaknázásra váró ásványkincsei: réz, mangán, foszfát (Cabindában), só, kvarc, márvány, gránit, uránérc, kaolin, arany, féldrágakövek. A Cunene folyón 1969 óta épülő gát- és vízierőmű-rendszer Namíbia északi részének vízellátását is biztosítja. Tervezett évi villamosenergia-termelése 28 milliárd kWó. Az 1978-ban felépült ruacanai vízi erőmű kapacitása 2 000 000 kW.

A függetlenség elnyerése után a fiatal köztársaság kulcsfontosságú feladata volt a háborútól és szabotázsakcióktól sújtott, gyarmati struktúrájú gazdaság újjáélesztése és átszervezése. Amerikai nyomásra a tőkésországok, illetve a monopóliumok gazdasági, pénzügyi bojkottot indítottak Angola ellen.

Az országban 1976-ban megkezdődött az újjáépítés, ismét megindult az ipari és mezőgazdasági termelés, a kereskedelmi forgalom. Államosítási törvényt hoztak, megalakították az első szövetkezeteket, országos olajvállalat létesítését határozták el. Állami ellenőrzés alá vonták a bankokat, az ország legnagyobb kávéértékesítő társaságát (KADA), a gyémántfeldolgozó és -forgalmazó társaságot (DIAMANG; részvénytöbbsége lett állami tulajdon), valamint az acélgyártó, a cukor-, a papír-, a textil-, az építőanyag-ipari nagyvállalatokat. 1977-ben államosították a hajózási, kikötői, vasút- és légiforgalmi társaságokat; új pénznemet vezettek be.

Az MPLA-Munkapárt az 1980-ig terjedő időszakra gazdasági és szociális fejlesztési programot dolgozott ki. 1978-at a mezőgazdaság évének nyilvánították, fő feladataként az állami gazdaságok és termelőszövetkezetek fejlesztését jelölték meg. 1978–1979-ben további iparvállalatok kerültek állami tulajdonba, 1979-ben állami ellenőrzés alá helyezték az ország bányaiparát. Elnöki rendelettel államosították a még magánkézben levő ültetvényeket. A távlati cél az iparosítás a nyersanyagkincs hazai feldolgozása.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 330 dollár (1976).

A Benguela-vasútvonal az angolai Benguela és Lobito kikötőket a zaire-i Shaba tartományon át a zambiai rézlelőhelyekkel és Lusakával köti össze. Angolai szakaszának helyreállítása és fejlesztése folyamatban van. Angola vasútvonalainak hossza 3049 km, útjaié 72 323 km, ebből 8371 km szilárd burkolatú. Négy nemzetközi repülőtere, négy tengeri kikötője van.

Olajat, kávét, gyémántot, különféle érceket, halat exportál. Legfontosabb kereskedelmi partnere Portugália, kereskedik különböző EGK- és KGST-tagországokkal, valamint az Egyesült Államokkal is.

Oktatás, egészségügy. A gyarmati Angola felnőtt lakosságának 90%-a analfabéta volt. A függetlenség elnyerése után az ország alaptörvénye kimondta a tanulás és az orvosi ellátás ingyenességét. Célul tűzték ki az írástudatlanság felszámolását. 1980-ig 25 000 új általános iskolai tanítót képeznek ki, számuk a gyarmati évekhez viszonyítva megnégyszereződik. 1977–1978-ban 2000 ösztöndíjas tanult Kubában. 1979-ben kezdte meg munkáját az első angolai tanárképző főiskola.

A szakmunkások gyorsabb kiképzése érdekében az általános iskola V. osztályától az oktatást szakmai képzéssel kötik egybe. Az írás-olvasásra tanítás portugál nyelven folyik, de a felnőttoktatás bizonyos területeken nemzeti nyelveken is. 1978-ban már több mint egymillió tanuló, a tanköteles korú gyermekek 40%-a járt általános iskolába. Ugyanebben az évben a közép- és felsőfokú oktatási intézményekben 105 368 fiatal tanult.

A gyarmati Angolában a szociális ellátás rendkívül alacsony szinten állt, az átlagos életkor 35–40 év, a csecsemőhalandóság 33%-os volt. 1969-ben 10 000 lakosra jutott egy orvos, 400-ra egy kórházi ágy.

BENIN

/BENIN NÉPI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 112 622 km^2

Lakosainak száma: 3 380 000 (1978, becslés)

Fővárosa: Porto Novo; 104 000 lakos, *a kormány székhelye:* Cotonou; 178 000 lakos

Hivatalos nyelve: francia és törzsi nyelvek

Pénzneme: afrikai frank

Természeti viszonyok. Nyugat-Afrikában terül el, Togo és Nigéria közé ékelve. Az ország az Atlanti-óceántól csaknem 700 km hosszan nyúlik észak felé, a Niger középső folyásáig. Felszíne változatos. Déli része, az óceánnál, parti síkság; északi fele domb- és hegyvidék (Mahé-hegyek; a 700–800 m magas Atakora-fennsík). A síkságot és az alacsony dombvidéket őserdők, valamint olaj- és kókuszpálma- meg kakaóültetvények borítják. Az északi szavannák az állattenyésztés területei.

Legfontosabb folyói a Niger és az Ouémé.

Éghajlata északon trópusi, egy esős évszakkal, időnkénti aszállyal; délen egyenlítői, kétperiódusos esőeloszlással.

Népesség. Az ország sűrűbben lakott déli és középső részén az ősi afrikai civilizáció fejlett kultúrájú népeinek leszármazottai élnek. A legjelentősebbek a niger–kongói nyelvcsalád kva alágához tartozó törzsek: a fon, másképpen dahomé (ebből származik a lakosságnak csaknem a fele), az eve, az asanti és a joruba. Északon számos kisebb népcsoport (bariba, fulbe, mali, aizo) él, összefoglaló nevük somba.

A lakosság többsége törzsi vallásokat követ, 15%-a keresztény és 13%-a mohamedán.

Államszervezet. Népi köztársaság. A 336 tagú Forradalmi Nemzetgyűlés választja meg a köztársasági elnököt és hagyja jóvá az Országos Végrehajtó Tanács (kormány) összetételét.

Történelem, politika. Benin területét Európa és Amerika a hírhedt Rabszolgapart részeként ismerte meg a XV. század végén. Ekkortájt jelentek meg partjainál a portugál hajósok, és néger rabszolgák ezreit hurcolták a dél-amerikai ültetvényekre. A fon és az eve törzs által lakott déli országrészben a XVII. századtól fejlett kultúrájú királyságok alakultak: Alada, a mai Porto Novo helyén Hogbonu városállam és Dahomey, amely a XIX. század közepére erős feudális monarchiává fejlődött.

1851-ben megkezdődött a terület francia gyarmatosítása. A francia gyarmati hadsereg letörte az önálló fejlődés útját nehezen feladó népek ellenállását, és 1894 végére elfoglalta az országot. A mai Benin – Dahomey néven – 1904 és 1958 között Francia Nyugat-Afrika egyik tartománya volt; később autonómiát kapott, majd 1960-ban független köztársaság lett.

A függetlenség kivívását követő 12 évben az ellentétes érdekű erők hatalmi harcai, a nemzeti burzsoázia korrupciója és a neokolonialista beavatkozási kísérletek következtében az ország nyolc hatalomátvételt és kormányváltozást élt meg.

Bukott kormányok és elnökök hosszú sora után, 1970 májusában elnöki tanács vette át az állam irányítását. Azonban a tanács sem volt képes az ország gazdasági és politikai helyzetének javítására, és 1972 őszén Mathieu Kerekou őrnagy vezetésével haladó katonatisztek egy csoportja vette át a hatalmat. Megkezdődött a gazdaság állami ellenőrzésének bevezetése, a külföldi, elsősorban francia tőke visszaszorítása. 1973–1974-ben államosították a kulcsvállalatokat, a bankokat, a biztosítóintézeteket és az olajtársaságokat. 1975-ben az ország gyarmati időket idéző nevét – Dahomey – Benin Népi Köztársaságra változtatták. Ugyanebben az évben megalakult a Benini Népi Forradalmi Párt. 1977-ben új alkotmányt hagytak jóvá; ez leszögezi, hogy az ország a fejlődés szocialista útját választotta. Az új alkotmány alapján a Forradalmi Nemzetgyűlés 1980. februárban az ország elnökévé választotta Mathieu Kerekout.

Tagja az Afrikai Egység Szervezetének, az Antant Tanácsnak, a Nyugat-afrikai Államok Gazdasági Közösségének, az Afrikai és Mauritiusi Közös Szervezetnek, az EGK társult állama.

Gazdaság. Elmaradott ország. A nemzeti jövedelem nagyobb része a mezőgazdaságból származik, itt dolgozik a munkaképes lakosság több mint 75%-a. Belföldi fogyasztásra egyebek között maniókát és kukoricát termelnek. Fő exportterményei a mintegy 400 000 hektárra kiterjedő déli pálmaültetvényekről kerülnek ki (pálmamag évi 72 000 t). Az ország északi területein földimogyorót termesztenek, és a hatvanas évek végétől – elsősorban a Világbank kölcsöneit felhasználva – nagy gyapotültetvényeket hoztak létre. Az ország gyapottermése 1977-ben 19 600 t volt.

Ásványkincsekben nem túl gazdag: kevés ipari gyémántot, vasat, mészkövet termelnek ki. Ipara fejletlen (elsősorban a mezőgazdaság terményeit dolgozza fel).

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 130 dollár (1976).

Vasútvonalainak hossza 579 km. Úthálózata 6937 km hosszú, 2000 kilométernyi autóútjából 800 km aszfaltozott. Nemzetközi repülőtere Cotonouban van.

Benin nehezen tudja felszámolni a gyarmati múltban gyökerező gazdasági függését, a volt anyaország még ma is erősen befolyásolja gazdasági életét. Külkereskedelmének nagy részét Franciaországgal, valamint az Egyesült Államokkal és Nigériával bonyolítja le. Pálmamagot és -olajat, gyapotot, földimogyorót, kávét, ricinust exportál.

Oktatás, egészségügy. A lakosság mintegy 80%-a analfabéta. Az iskolák 1976 óta állami ellenőrzés alatt állnak. Az 1970-ben alapított Benini Egyetem hallgatóinak száma 1900, oktatóié 143.

32 760 lakosra jut egy orvos és 780-ra egy kórházi ágy.

BISSAU-GUINEA

/BISSAU-GUINEA KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 36 125 km²

Lakosainak száma: 527 000

(1978, becslés)

Fővárosa: Bissau; 80 000 lakos

Hivatalos nyelve: portugál

Pénzneme: peso

Természeti viszonyok. Nyugat-Afrika partjainál terül el. A szárazföldi részen kívül mintegy 60 sziget tartozik hozzá, köztük a Bijago-szigetek. Öblökkel és széles tölcsértorkolatokkal erősen tagolt partvidékét mocsaras területek kísérik, amelyeket sűrű őserdő borít. A partvidéktől távolabb szavannás felföld terül el. Keleten, a Futa-Dzsalon hegység nyúlványvidékén mangrove-erdők találhatók.

Fő folyói a Rio de Geba és a Korubal.

Éghajlata a monszuntól befolyásolt, nagyon csapadékos trópusi éghajlat. Az évi átlagos hőmérséklet 25 °C.

Népesség. A lakosság nagy része bantu néger; fő népcsoportjai a balante (60%), a fulbe (20%), a mandingo (13%). A fehér kisebbség főként portugálokból áll.

A népességnek kb. 70%-a természeti vallások híve, majdnem 30%-a mohamedán, a fennmaradó töredék katolikus.

Államszervezet. Köztársaság. A törvényhozás szerve az Országos Népi Gyűlés. Megbízatása 4 évre szól, 150 tagját a körzeti tanácsok saját tagjaik sorából választják. A végrehajtó hatalom élén az Országos Népi Gyűlés tagjaiból választott 15 tagú államtanács áll, ennek elnöke az államfő. Az Állambiztosok Tanácsa – a kormány – tagjait az államtanács nevezi ki.

Történelem, politika. A területet Nuño Tristão portugál hajós fedezte fel 1447-ben. A portugálok 1470-ben felépített támaszpontja, Cacheu a XVII–XVIII. században rabszolgakereskedelmi bázis volt. A XIX. században a gyarmat legjelentősebb településére, Bolamára a portugálok és az angolok egyaránt igényt tartottak. A döntőbírónak felkért Egyesült Államok Portugáliának ítélte a helységet. Portugál Guinea 1879-ben önálló gyarmati státust kapott, elválasztották a Zöld-foki-szigetektől. A gyarmati hatóságok számos felkelést fojtottak vérbe (1890–1910, 1912–1915, 1917, 1925, 1930). A közigazgatás központját 1942-ben Bolamából Bissauba helyezték át, amely a függetlenség kikiáltásáig a terület fővárosa volt, majd a független ország névadója is lett. A területet 1951-ben Portugália tengerentúli tartományának nyilvánították.

A függetlenségi küzdelem 1956-ban öltött szervezett formát, amikor Amilcar Cabral vezetésével illegálisan megalakult Guinea és a Zöld-foki-szigetek Afrikai Függetlenségi Pártja (PAIGC). A függetlenségi harc megerősödött, amikor a szomszédos Guinea 1958-ban függetlenné vált. A hatvanas évek elején fegyveres partizánharc kezdődött, s ennek eredményeként 1973-ra felszabadult az ország területének háromnegyed része. Amilcar Cabralt portugál ügynökök 1973-ban meggyilkolták. A PAIGC új főtitkára Aristides Maria Pereira lett. A felszabadított területeken 1973-ban választásokat tartottak, majd kikiáltották a független Bissau-Guinea Köztársaságot, amelynek elnöke Luiz de Almeida Cabral lett. A portugál fasizmus megdöntése után, 1974-ben az új portugál kormány elismerte a volt tengerentúli tartomány függetlenségét.

Bissau-Guinea és a Zöld-foki-szigetek külön államot alkot, de mindkettő politikáját a PAIGC irányítja, s kormányközi bizottságot alakítottak az egyesítés előkészítésére.

A kormány hozzáfogott a gyarmati múlt gazdasági és társadalmi maradványainak felszámolásához, célja a szocializmus felépítése. Fejleszti baráti kapcsolatait a szocialista országokkal.

Bissau-Guinea tagja az Afrikai Egység Szervezetének, az EGK társult állama, és tagja a Nyugat-afrikai Államok Gazdasági Közösségének.

Gazdaság. Agrárország. A keresőképes lakosság 86%-át a mezőgazdaság foglalkoztatja. Törpegazdaságokban, elsősorban saját fogyasztásra termesztenek rizst, maniókát és egyéb élelmiszernövényeket. Exportcélokra földimogyorót termelnek (1976: 28 000 t). A halászatot algériai, francia és szovjet segítséggel fejlesztik.

Az ipar csak most van kialakulóban, elsősorban mezőgazdasági alapanyagokat dolgoz fel. Boé körzetében jelentős bauxitkészletet (200 000 000 t) találtak, ezenkívül foszfát-, cink- és rézlelőhelyeket is felfedeztek, ezek kiaknázása még nem kezdődött meg.

A földeket 1975-ben állami tulajdonba vették, a külkereskedelem állami ellenőrzés alatt áll. Nemzeti bankot hoztak létre, 1976 óta van az országnak saját pénze. Az állam 1976-ban megszerezte az addig portugál kézen levő ipari és kereskedelmi társaságok részvényeinek 80%-át. A fiatal köztársaság gazdasági együttműködést alakított ki a Szovjetunióval, Algériával, Franciaországgal és Portugáliával.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 1976-ban 140 dollár volt.

Az ország úthálózatának hossza 3570 km. A hajózható folyamszakaszok hossza kb. 800 km. Bissauban nemzetközi repülőtér van, a város kikötőjét most építik újjá és korszerűsítik.

Legfontosabb kiviteli cikke a földimogyoró, exportál még kókuszdiót, pálmaolajat, halat, fát. Fő kereskedelmi partnerei Portugália, Spanyolország, Nagy-Britannia, Japán.

Oktatás, egészségügy. Az ország lakosságának 90%-a analfabéta. Az írástudatlanság felszámolására és a gyermekek oktatására a kormány nagy gondot fordít.

Az állam külföldi segítséget is igénybe véve fejleszti a kórházi hálózatot. 1977-ben 14 545 lakosra jutott egy orvos, 689 lakosra egy kórházi ágy.

BOTSWANA

/BOTSWANAI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 600 400 km²

Lakosainak száma: 720 000

(1978, becslés)

Fővárosa: Gaborone; 36 900 lakos

(1976, becslés)

Hivatalos nyelve: angol és tswana

Pénzneme: pula

Természeti viszonyok. A dél-afrikai ország nyugati és középső részét a tengerszint felett több száz méter magasan fekvő Kalahári-sivatag és az azt körülvevő félsivatagi területek foglalják el. A keleti rész fennsík, illetve hegyvidék (legmagasabb pontja az 1375 méteres Tsodilo). Itt él a lakosság 80%-a.

Fő folyói az Okavango és a Limpopo. Legnagyobb állóvize a Ngami-tó.

Éghajlata sivatagi, félsivatagi, a magasabb szinteken szubtropikus. A száraz időszak májustól októberig tart. Az évi csapadék mindössze 300–600 mm, ezért a természetes növénytakaró az ország nagy részén rendkívül szegényes, illetve csak időszakos.

Népesség. A lakosság 99%-a bantu néger (főleg becsuána), 1%-a európai származású.

A népességnek mintegy a fele keresztény (főleg protestáns), a másik fele természeti vallások híve.

Államszervezet. Elnöki köztársaság. Az államfő, az elnök áll a kormány élén is, és ő a hadsereg főparancsnoka. A törvényhozó hatalom az 5 évre választott egykamarás, 38 tagú parlamentet illeti meg. A törzsfők tanácsa a brit felsőházhoz hasonló szerepet betöltő tanácsadó szerv.

Történelem, politika. A Kalahári-sivatagban 1500 körül telepedtek le a becsuána állattenyésztő törzsek, kiszoritva az ott élő busmanokat. Az európai behatolás a XIX. század elején kezdődött, a mai déli országrészben megvetette lábát a protestáns Londoni Missziós Társaság. A brit gyarmatosítók hamarosan arra kényszeritettek több északi törzsfőnököt, köztük II. Khamát, a bamangvato törzs uralkodóját, hogy Északkelet-Botswanát helyezzék brit védnökség alá. 1885-ben megalakult Becsuánaföld brit protektorátus. A déli területet Brit Becsuánaföld néven koronagyarmattá nyilvánitották, amelyet 1895-ben Fokföldhöz csatoltak, és így 1910-ben a Dél-afrikai Unió részévé lett. A protektorátust, amelyet Dél-Afrika is szerette volna megkaparintani, a britek közvetve, a törzsfők segitségével kormányozták.

Első ízben 1960-ban kapott alkotmányt Becsuánaföld. Ennek értelmében a parlament 31 tagja közül 21-et választottak, és közülük csak 10 lehetett afrikai. Ez ellen az alkotmány ellen számos politikai megmozdulást szerveztek az országban. Az 1965-ben megtartott első általános választásokon a törzsfők pártja, a Botswanai Demokratikus Párt kapott többséget. Ennek vezetője Seretse Khama, a bamangvato törzs főnöke volt. A protektorátus 1966-ban Botswana néven függetlenné vált a Brit Nemzetközösségen belül. Az első állam- és kormányfő Sir Seretse Khama lett, aki ezt a tisztet 1980-ban bekövetkezett haláláig megtartotta. Utódává Quet K. J. Masire addigi alelnököt választották. Az ország földrajzi és gazdasági helyzeténél fogva erősen függ a szomszédos fajgyűlölő államoktól, határait gyakran átlépik a dél-afrikai és rhodesiai csapatok. Ennek ellenére Botswana külpolitikájában a Dél-afrikai Köztársaságtól való függetlenségre törekszik. Jó kapcsolatokat tart fenn a szocialista országokkal.

Tagja az Afrikai Egység Szervezetének, az EGK társult állama.

Gazdaság. Elmaradott ország. Természeti kincsei jelentősek. A fő gazdasági ág az állattenyésztés, ebből él a lakosság 80%-a. A földművelés a kedvezőtlen természeti viszonyok miatt jelentéktelen. Állatállománya (1976): 2 600 000 szarvasmarha, 1 050 000 kecske, 425 000 juh. Feldolgozó ipara főként állati nyersanyagokat használ fel.

Leginkább fejlődő iparága a bányászat. 1967-ben Orapa környékén óriási gyémántlelőhelyre bukkantak. A gyémánt kiaknázására alakult de Beers Botswana Mining Company 50%-os botswanai részvétellel működik. Az 1976. évi termelés 2 400 000 karát volt. 1977-ben két új bányában kezdték meg a munkát, az ország a nyolcvanas évekre várhatóan a világ vezető gyémánthatalmává válik. Botswanának jelentős réz-, nikkel- és szénlelőhelyei vannak, kisebb mennyiségben található területén mangán, arany és ezüst.

A függetlenségi törekvések egyik megnyilatkozása, hogy az országban, amely valuta- és vámunióban állt a Dél-afrikai Köztársasággal, 1976-ban saját nemzeti valutát vezettek be, és egyidejűleg nemzeti bankot alapítottak.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke kb. 400 dollár (1976).

Közlekedése fejletlen. Vasútvonalainak hossza mindössze 642 km; mintegy 8000 kilométernyi autóútjából 1017 km szilárd burkolatú. 1973-ban bejelentették, hogy egy amerikai vállalat utat épít Botswana és Zambia között (Bot–Zam útvonal).

Kivitelének fő tételei az élőállat, az állati termék és a hús (összesen 50–60%). Az export jelentős része Nagy-Britanniába irányul, az importáruk zöme a Dél-afrikai Köztársaságból és Rhodesiából érkezik.

Oktatás, egészségügy. Az ország lakosságának 70%-a analfabéta. A Botswanai és Szváziföldi Egyetemnek Botswanában 1977-ben 520 hallgatója volt.

Az egészségügyi ellátás fejlesztése az elmúlt években indult meg. 1976-os adatok szerint az ország 13 kórházában 67 orvos dolgozik, 1000 lakosra 2,8 kórházi ágy jut.

BURUNDI

/BURUNDI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 27 834 km^2

Lakosainak száma: 4 260 000
(1978, becslés)

Fővárosa: Bujumbura; 157 100 lakos
(1976)

Hivatalos nyelve: francia és kirundi

Pénzneme: burundi frank

Természeti viszonyok. Közép-Afrikában, a Tanganyika-tó partján, az egyenlítőtől kissé délre terül el. Nagyrészt 1800–2300 m magas fennsíkon fekszik. Legmagasabb pontja a Mweri (2670 m).

Fő folyói a Kagera – a Nílus forrásfolyója – és a Ruzizi. A Tanganyika-tó északkeleti része az országhoz tartozik.

Éghajlata trópusi, egyenlítői, kétperiódusos esőeloszlással. A legnagyobb esőzések február és május, illetve szeptember és november között vannak.

Népesség. Afrika második legsűrűbben lakott országa. Népességének csaknem háromnegyedét az őslakosok leszármazottai, a bantu népcsoporthoz tartozó hutuk (bahutuk) alkotják. Egy másik – elsősorban a politikai hatalom birtoklása szempontjából – jelentős etnikum a tuszi (vatuszi). Ezt az össznépességnek alig egynegyedét kitevő népcsoportot az egykori hódítók utódainak tartják. A hutuk száma 1974-ben megnövekedett: ekkor a szomszédos Ruandából 49 000 menekült települt át Burundiba.

A lakosság 44%-a helyi törzsi és természeti vallások híve, kb. 54%-a római katolikus, 2%-a mohamedán.

A népesség 45%-a fiatalabb 15 évesnél.

Államszervezet. Az 1974-es alkotmányt az 1976-ban hatalomra került katonai kormányzat felfüggesztette. Az államfő a köztársasági elnök, Jean-Baptiste Bagaza ezredes. A végrehajtó hatalom a minisztertanács kezében van. 1978-ban Bagaza ezredes átvette a kormányfői tisztséget is.

Történelem, politika. Területén a XVI. században a Nílus völgyéből, Etiópiából jött nomád állattenyésztő tuszi nép alapított feudális királyságot. A katonai fölényben levő kisebbség leigázta a földműveléssel foglalkozó hutu és tva törzsbeli őslakosságot. Az európaiak a XIX. században jelentek meg e területen, amelyet Németország gyarmati háborúk után az 1890-es években megszállt, és Német Kelet-Afrika részévé tett. 1919-ben a versailles-i békeszerződés megfosztotta Németországot gyarmatától. A két törzsi királyság 1923-ban Ruanda-Urundi néven népszövetségi mandátumterület, valójában belga gyarmat lett. 1926-ban közigazgatásilag egyesítették Belga Kongóval.

A második világháború után Ruanda-Urundit ENSZ gyámsági területté nyilvánították, azonban mindkét királyság a különválást és önálló független állam megalakítását kívánta. A nemzeti felszabadító mozgalom, amelynek élére az 1958-ban alakult Egység és Nemzeti Haladás Pártja (UPRONA) állt, kompromisszumokra kényszerítette a gyarmattartókat: 1960-ban a belga külügyminiszter elrendelte a gyámsági terület kormányzásának elválasztását Belga Kongó gyarmatától; 1961-ben mind Ruandában, mind Urundiban megtartották az első általános választásokat, amelyek Urundiban az UPRONA elsöprő győzelmét hozták. 1962-ben Urundi független alkotmányos monarchia lett Burundi néven.

1966-ban Michel Micombero miniszterelnök vezetésével államcsínyt hajtottak végre, és kikiáltották a köztársaságot. Micombero kormányzata tovább erősítette a tuszi kisebbség politikai hatalmát. 1972-ben a hutu többséghez tartozó tömegek felkelést robbantottak ki a tuszik ellen. A felkelésben és a bukását követő megtorlásban csaknem 150 000 ember vesztette életét. A tisztogatások elől a szomszédos országokba menekülők száma is több tízezerre tehető.

Az ország súlyos gazdasági állapota és a nemzetiségek torzsalkodása tovább élezte a helyzetet. A hadsereg ellenzéki tisztjeinek egy csoportja Jean-Baptiste Bagaza alezredes vezetésével 1976-ban vértelen államcsínyt hajtott végre, kikiáltotta a második köztársaságot. Az állam vezetését átvette a Legfelsőbb Forradalmi Tanács. Felfüggesztették az alkotmányt. Ideiglenesen szüneteltették az ország egyetlen politikai pártjának, az UPRONA-nak a működését, majd a Legfelsőbb Forradalmi Tanácsot megbízták a párt átszervezésével. A párt élére a köztársasági elnök került. 1979 decemberében, az UPRONA kongresszusa után, feloszlatták a Legfelsőbb Forradalmi Tanácsot.

Gazdaság. Burundi a világ legszegényebb országainak egyike. Területének nagy részén elmaradott mezőgazdasági termelés folyik. A lakosság 95%-a földműveléssel (főként a hutuk) és állattenyésztéssel (a tuszik) foglalkozik. Hazai fogyasztásra maniókát, rizst, banánt termesztenek. Monokulturás jellegű mezőgazdaságának fő exporttermékе a gyarmati időkben erőszakkal meghonosított kávé. 1975-ben 17 000 tonnát szüreteltek. Ez visszaesés volt az előző tíz év 21 000 tonnás átlagterméséhez képest. 1976-ban ismét elérték a 21 400 tonnás terméshozamot. Külföldi kölcsönök felhasználásával fejlesztik a tea- és gyapotültetvényeket.

A külterjes szarvasmarha-tenyésztésnek nagy hagyományai vannak Burundiban. 1977-ben 800 000 állatot tartottak nyilván.

Az ipar kezdetleges, az ország ásványkincseinek java része kiaknázatlan. Jelentős nikkelkészleteinek feltárását tervezik.

Burundi gazdaságát a francia, belga és nyugatnémet tőke ellenőrzi. 1974 óta kereskedelmi egyezmények kötik az Európai Gazdasági Közösséghez, amely kölcsönöket nyújt az országnak. A kávé termelésének és értékesitésének bizonytalansága következtében előállott súlyos gazdasági helyzet miatt Burundi a Nemzetközi Valutaalaptól is felvett kölcsönöket: 1975-ben majdnem 12 000 000 dollárt. 1978-ban ötéves gazdaságfejlesztési tervet hirdettek meg, amely 5–6%-os gazdasági növekedést irányoz elő 1982-ig.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 120 dollár (1976).

Úthálózata fejletlen, vasútja egyáltalán nincs.

Exportjának kb. 90%-át a kávé teszi ki (ennek fő vásárlója az Egyesült Államok), megemlíthető még bőr- és gyapotkivitele. Fontos kereskedelmi partnerei a Benelux-államok, Japán, az NSZK és Tanzánia is. Külkereskedelmi forgalmát ez utóbbi területén keresztül bonyolítja le.

Oktatás, egészségügy. Szociális ellátás és iskoláztatás tekintetében az egyik legelmaradottabb ország Afrikában. A felnőtt lakosság 90%-a írástudatlan. Az alapfokú oktatásban a tanköteles korú gyerekek 30%-a vesz részt (1976). 1975–1976-ban a bujumburai egyetemnek 600 hallgatója és 122 oktatója volt.

Burundiban 1975-ben 41 151 lakosra jutott egy orvos, 5573 lakosra egy kórházi ágy.

COMORE-SZIGETEK

/COMORE ISZLÁM SZÖVETSÉGI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 2236 km^2

Lakosainak száma: 335 000

(Mayotte nélkül; 1977, becslés)

Fővárosa: Moroni; 20 000 lakos

(1976, becslés)

Hivatalos nyelve: comore, francia és arab

Pénzneme: afrikai frank

Természeti viszonyok. A szigetcsoport az Indiai-óceánon, Délkelet-Afrika partjainál, a Mozambik-csatorna északi bejáratánál fekszik. Négy nagyobb, vulkanikus eredetű, korallzátonyokkal körülvett sziget alkotja: Grande Comore (1147 km^2), Anjouan, Mayotte és Mohéli. A Grande Comore szigeten a Karatala (Karthala) vulkán (2561 m) ma is működik.

A terület trópusi szavanna éghajlatát a monszun és a délkeleti passzát befolyásolja.

Népesség. A szigetek mai népességének zöme a szuahélival rokon comore nyelvet beszélő arab–malgas–néger keverék (antalaotra). Mintegy ezer francia ültetvényes és alkalmazott él a szigeteken.

A legtöbben Grande Comore szigetén laknak – itt van a főváros is –, de a népesség Anjouanon a legsűrűbb.

A lakosság többsége mohamedán, kb. 10%-a katolikus (ezek főként Mayotte szigetén élnek).

Államszervezet. Az 1978-ban elfogadott alkotmány az országot iszlám szövetségi köztársasággá nyilvánította. Az állam élén a 6 évre választott, egyszer újraválasztható köztársasági elnök áll, aki a fegyveres erők főparancsnoka is. Ő nevezi ki és hívja vissza a miniszterelnököt, aki a legfeljebb 9 tagú kormányt vezeti. A törvényhozó testület a szövetségi gyűlés, amelynek tagjait 5 évre választják.

A szövetségi köztársaságot alkotó három sziget közigazgatási beosztás szerint három kormányzóság: Anjouan, Grande Comore és Mohéli. A szigetcsoporthoz tartozó negyedik sziget, Mayotte az 1976-ban megtartott népszavazás értelmében Franciaország tengerentúli megyéje maradt. Mayotte státusa ideiglenes.

Történelem, politika. A XV. században arab bevándorlók népesítették be a szigetcsoportot. Az első európai telepesek a XVI. század elején megjelenő portugálok voltak. A XIX. század kezdetén egy arab uralkodó egyesítette független birodalomban a szigeteket. 1843-ban Réunion francia kormányzója Mayotte szigetét francia védnökség alá vonta; 1886-ban az egész szigetcsoportot hivatalosan francia protektorátussá nyilvánították; előbb Réunionhoz, majd Madagaszkárhoz csatolták. 1947-ben önálló közigazgatási egység lett. A terület 1958-tól a függetlenség kikiáltásáig Franciaország tengerentúli területe volt, élén francia főbiztos állt. 1961-ben belső autonómiát kapott, helyi parlament és kormány alakult. Az afrikai népek nemzeti felszabadító mozgalmának ösztönző hatására a szigetek lakossága hosszas harcot folytatott a függetlenség kivívásáért.

Az 1972-es választások előtt a függetlenség követelésének jegyében a szigetcsoport három legjelentősebb pártja – a Comore-szigeteki Népi Demokratikus Tömörülés (RDPC), a Comore-szigeteki Demokratikus Unió (UDC) és a Comore-i Haladó Párt – szövetségre lépett. A választások után a Comore-szigeteki Demokratikus Unió vezetője, Ahmed Abdallah alakított kormányt, aki megegyezett a francia kormánnyal, hogy a lakosság népszavazáson dönt az ország jövőjéről. Az 1974-ben megtartott népszavazáson a szavazók 95,56%-a a Franciaországtól való elszakadás mellett döntött, csupán Mayotte szigetén volt fordított eredményű a referendum. Erre a tényre hivatkozva a francia parlament elrendelte a népszavazás szigetenkénti megismétlését. Ahmed Abdallah ezt törvényellenesnek minősítette, s 1975-ben egyoldalúan kikiáltotta a független Comore Köztársaságot. Abdallahot államfővé választották. A Mayotte szigeti képviselők ezzel egyidőben hűségnyilatkozatot küldtek a francia államfőnek. A szigeten megtartott újabb népszavazáson a lakosság Mayotte Franciaországhoz való tartozása mellett döntött, s egy következő népszavazáson Franciaország tengerentúli megyéjének státusát választotta.

A Comore Köztársaságban néhány héttel a függetlenség kikiáltását követően az ellenzéki pártokat tömörítő Comore-szigeteki Egyesült Front vezetésével végrehajtott államcsíny megfosztotta hatalmától Ahmed Abdallahot. Az új államfő, Ali Soilih egy puccskísérlet után felfüggesztette a politikai pártok tevékenységét. Az 1977-ben deklarált alaptörvény a Comore-szigeteket „demokratikus, világi, szocialista köztársasággá" nyilvánította. Ali Soilih rendszerét 1978-ban államcsíny döntötte meg, amelynek során az elnök életét vesztette. A hatalmat egy katonai-politikai direktórium vette át; élére Mohamed Ahmed, a Soilih-kormány volt belügyminisztere, s társelnökként az 1975-ben megbuktatott, franciaországi száműzetéséből visszatérő Ahmed Abdallah került. A fordulatot a volt anyaország megelégedéssel fogadta. 1978 októberében népszavazást tartottak az ország új alkotmányáról, majd Ahmed Abdallahot ismét köztársasági elnökké választották.

Az ENSZ Közgyűlés 32. ülésszaka (1977) határozatban szólította fel a Comore-szigetek és Franciaország kormányát, hogy a terület sérthetetlenségének és politikai egységének tiszteletben tartásával rendezze a Comore-szigetekhez tartozó Mayotte helyzetét.

Comore tagja az Afrikai Egység Szervezetének.

Gazdaság. A szigetek gazdasága igen elmaradott. Ültetvényes gazdálkodást folytatnak, belföldi fogyasztásra maniókát, rizst, édesburgonyát, szizált termelnek; exportra vaníliát, illóolajat, szegfűszeget, kakaót és kávét. Foglalkoznak állattenyésztéssel és halászattal is. A mezőgazdasági termékek feldolgozását kézműipari jellegű kisüzemek végzik. A nehezen művelhető területekről sokan kivándorolnak, Madagaszkáron vagy Franciaországban vállalnak munkát.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 180 dollár (1976).

Repülőtere mind a négy szigetnek van. Az autóutak hossza 750 km. Fontosabb kikötői: Mutsamudu (Anjouan) és Dzaoudzi (Mayotte).

Fő exportcikke a vanília (40%), valamint az ybang-ybang olaj (30%), amit a francia parfümgyárak használnak fel alapanyagul. A szigetek jelentős importra szorulnak, többek között rizst kénytelenek külföldről vásárolni. A külkereskedelmi mérleg állandóan deficites. Fő kereskedelmi partnerei: Franciaország, Madagaszkár és az Egyesült Államok.

Oktatás, egészségügy. A felnőtt lakosság túlnyomó része írástudatlan. Vidéken a gyerekek a hagyományos korániskolákba járnak. 1975 előtt az alapfokú oktatásban való részvétel 23%-os volt, 1976-ban 45%-os. 1976-ban a kórházi ágyak száma 675 volt.

CSÁD

/CSÁD KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 1 284 000 km²

Lakosainak száma: 4 310 000

(1978, becslés)

Fővárosa: N'Djamena; 390 000 lakos

(1977, becslés)

Hivatalos nyelve: francia

Pénzneme: afrikai frank

Természeti viszonyok. Az ország középső része, a Csád-tó vidéke Afrika belsejének legnagyobb lefolyástalan medencéje.

A csapadékviszonyoktól függően erősen változó nagyságú tó összegyűjti az Azande-küszöb északi lejtőin eredő folyók – ezek közül a Sari (1580 km) és mellékfolyója, a Logone (800 km) a legjelentősebbek – vizét. A Csád-medencét északon a Borku- és a Tibeszti-hegység (legmagasabb pontja, az Emi Koussi 3415 m) határolja, délen pedig a Darfur-hegység.

Az észak–déli irányban 1700 km hosszan elnyúló országban három éghajlati övezetet különböztethetünk meg: az északi országrészben a félsivatagi, a középsőben a sztyepp, a déli területeken a monszun klíma az uralkodó (ez a déli szavannás vidék a legfontosabb haszonnövény, a gyapot termőterülete).

Népesség. Lakosságának kb. a fele északon élő félnomád, elarabosodott, mohamedán szudáni néger (1 900 000). A nagyobb népcsoportok a bagirmi, a barma, a tama, a csamba, a kanemba. A Tibeszti-hegység oázisaiban is mohamedán szudáni néger törzsek (a legnagyobb a tibbu) telepedtek le. A legészakibb tartományokban nomád és félnomád negroid népcsoportok is élnek (tuareg, berber, mubi, hausza). A déli országrészt a bantu négerek csoportjához tartozó földművelő sara nemzetség népesíti be (1 700 000 fő). A lakosság északon arabul, délen különféle afrikai nyelveken beszél.

A népesség 52%-a mohamedán, 43%-a természeti vallások híve, 5%-a keresztény.

Államszervezet. Az ország élén az 1979. márciusi kanói egyezmény értelmében megalakult Ideiglenes Nemzeti Egységkormány áll, melynek 20 északi és 10 déli tagja van. Az állam- és a kormányfő északi, kanemba törzsbeli, helyettese a déli sara törzsből való. A hatalomból kizárt csoportok a kormányt nem ismerik el. Az egykamarás parlament nem működik.

Történelem, politika. A Csád-tó északkeleti partján a VIII–IX. században alakult ki Afrika egyik legrégibb és legjelentősebb feudális állama, Kanem. A XIV–XV. századtól a mai Csád területén egymás után születtek a mohamedán szudáni négerek virágzó szultánságai: Vadai, Bagirmi, Bornu stb. Ezeket az egymás ellen is hódító háborúkat viselő mohamedán államokat foglalta el a francia hadsereg 1897 és 1913 között, s a leigázott területet Ubangi-Sari (Oubangui-Chari) francia gyarmathoz csatolták. Ide tartozott 1920-ig, amikor is Francia Egyenlítői Afrika részévé tették, amelynek felbomlása után, 1958-ban autonóm köztársaságként a Francia Közösség tagállama lett.

Függetlenségét Csád 1960-ban nyerte el. A köztársasági elnök posztjára François Tombalbaye, a Csádi Haladó Párt vezetője került. 1962-ben feloszlatták a parlamentet, betiltották az ellenzéki pártokat, és az ország egyetlen engedélyezett pártja ezentúl a Csádi Haladó Párt volt.

Az ellentétek az északi mohamedánok és a gazdaságilag valamelyest jobb helyzetben levő déli néger lakosság között a függetlenség elnyerése után sem szűntek meg. 1965-ben északon fegyveres felkelés tört ki, amelyet a betiltott Csádi Nemzeti Felszabadítási Front (FROLINAT) vezetett: a szervezet egyebek között a Franciaországtól való politikai és gazdasági függés teljes megszüntetését követelte. 1968-ban Tombalbaye elnök segítséget kért Franciaországtól, és 1971 végéig 3000 francia katona harcolt a felkelők ellen. 1971–1972-ben az elnök megállapodott a szervezet egyes csoportjaival, és a harcok némileg alábbhagytak. A FROLINAT Algériában működő központja elhatárolta magát a megegyezésektől, és a harc folytatása mellett döntött. 1973-ban kormányellenes összeesküvés vádjával több politikust letartóztattak. Feloszlatták a kormánypártot is, és helyette megalakult a Kulturális és Társadalmi Forradalom Nemzeti Mozgalma elnevezésű párt, amely az „afrikai jelleg" erősítésének jelszavával kampányt kezdett a gyarmati maradványok felszámolásáért. A gyarmati jelleg megszüntetése azonban főként külsőségekben nyilvánult meg; így a főváros nevét Fort Lamyról N'Djamenára változtatták. Az „afrikanizálás" fő célja az ellenzék elhallgattatása és a déli sara törzs (amelyhez az elnök is tartozott) hegemóniájának erősítése volt.

1975 áprilisában egy katonai államcsíny megfosztotta hatalmától François Tombalbayét. Feloszlatták az ország egyetlen pártját, valamint a parlamentet, felfüggesztették az 1964. évi alkotmányt. Az ország irányítását a törvényhozó és végrehajtó hatalmat gyakorló 9 tagú Legfelsőbb Katonai Tanács vette át, élén Félix Malloum elnökkel. A FROLINAT folytatta a tíz éve megkezdett harcot a francia neokolonialista érdekeket kiszolgáló, s a déli néger népcsoportok politikai egyeduralmát biztosító Malloum-kormány ellen is. Elsősorban az ország északi területein fokozódott a különféle gerillacsoportok fegyveres tevékenysége. A gerillaharcok következményeként 1977-ben megromlottak Csádnak és északi szomszédjának, Líbiának – amelyet a gerillák támogatásával vádolnak – a kapcsolatai.

A FROLINAT-ból kivált tibbu törzsbeli felkelők csoportjának, az ún. Északi Fegyveres Erőknek (FAN) vezetője, Hissène Habré 1978 augusztusában a „nemzeti megbékélés" jegyében megállapodott Malloum elnökkel, s az ország miniszterelnöke lett. Francia közvetítéssel „nemzeti egységkormány" alakult. A hatalom birtoklásáért egymással viaskodó és a kormánycsapatok ellen küzdő különböző politikai-etnikai csoportok polgárháborújának az 1979 márciusban a nigériai Kanóban, majd augusztusban Lagosban megtartott békéltető értekezlet igyekezett gátat vetni. A szemben álló csádi felek a szomszédos országok vezetőinek közreműködésével egyezményt írtak alá a polgárháború befejezéséről és a nemzeti megbékélésről. Félix Malloum elnök a „nyugdíjazását kérte", áprilisban ideiglenes nemzeti egységkormány alakult négy irányzat, köztük a FROLINAT képviselőiből. 1980 márciusában az Északi Fegyveres Erők (FAN) és az államfő, Goukouni Oueddei vezette Népi Fegyveres Erők (FAP) egységei között kirobbant összecsapások ismét polgárháborúba sodorták az országot.

Az ország politikai és gazdasági életében meghatározó szerepe van ma is volt gyarmattartójának, Franciaországnak. 1976-ban a Csád Köztársaság és Franciaország új gazdasági és katonai egyezményeket kötött. Ezek alapján engedélyezik a csádi légi kikötők használatát a francia katonai gépeknek, cserében Franciaország növeli az országnak nyújtott gazdasági, műszaki és katonai segélyt.

1979-ben 2000 főnyi francia expedíciós hadtest állomásozott az országban; a kanói egyezmény előírta távozásukat.

Csád tagja az Afrikai Egység Szervezetének, az EGK társult állama.

Gazdaság. Elmaradott agrárország. Az aktív lakosság 89%-a a földművelésben, az állattenyésztésben és a halászatban dolgozik. Monokultúrás mezőgazdaságában a – még a francia gyarmatosítók által meghonosított – gyapot termesztése a legjelentősebb. A gyapot adja az ország exportbevételének 70–80%-át, és rá épül a fejletlen ipar is (gyapottisztítók, néhány textilkombinát). A gyakori aszály miatt a gyapottermelés ingadozó, pl. 1972-ben alig érte el a 100 000 tonnát, 1976-ban már újra 173 000 t volt, 1977–1978-ban ismét csak 130 000 t termett. A szárazság miatt 1977–1978-ban a hazai fogyasztásra szolgáló kukoricából például 15%-kal, a rizsből 70%-kal termett kevesebb, mint az előző évben. A viszonylag fejlett állattenyésztést ugyancsak évekre visszavetette a szárazság. 1971-ben 5 000 000-ra becsülték a szarvasmarhaállományt, 1974-ben 2 900 000-re csökkent, s 1976-ban még mindig csak 3 600 000 darabos volt.

Ásványkincsei kiaknázatlanok. A Tibeszti-hegységben mészkövet, gipszet, kaolint bányásznak.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke igen kicsiny, 120 dollár (1976).

Az országban vasút nincs. Az úthálózat fejletlen (30 000 km, 1976). Az esős évszakban a Logone és a Sari hajózható. A fővárosban nemzetközi repülőtér van.

Kivitelének 60–70%-át a gyapot teszi ki, állati termékeket és földimogyorót is ad el külföldön. Legfontosabb kereskedelmi partnerei: Franciaország, Nigéria, Kamerun, a Kongói Népi Köztársaság és az Egyesült Államok.

Oktatás, egészségügy. A felnőtteknek csupán 14%-a tud írni-olvasni. Az iskoláskorúak 24%-a jár elemibe (1975). Az 1971-ben alapított Csádi Egyetemen francia nyelvű oktatás folyik (800 hallgató, 65 tanár).

1976-ban az állami költségvetés 8%-át fordították egészségügyi célokra. Az országban ekkor 48 851 lakosra jutott egy orvos, 1352 lakosra egy kórházi ágy. Az átlagos életkor 29 és 35 év között mozog.

DÉL-AFRIKA

/DÉL-AFRIKAI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 1 221 037 km²

Lakosainak száma: 27 700 000 (1978, becslés)

Fővárosa: Pretoria; 572 000 lakos

Hivatalos nyelve: afrikaans (búr) és angol

Pénzneme: rand

Természeti viszonyok. Az Atlanti-óceán és az Indiai-óceán között, Afrika déli részén terül el (az Agulhas-fok Afrika legdélibb pontja). Az ország legnagyobb része 600–3000 m magas felföld, amelyet a Karru meredek hegyvidéke választ el a parti síkságtól. A felföld a szárazföld belseje felé lejt, és félsivatagba megy át. A legmagasabb csúcs a Drakensbergben van (3375 m). Az ország belsejében alacsony hegyhát található, a Witwatersrand – a világ egyik leggazdagabb arany-, gyémánt- és uránlelőhelye.

Legnagyobb folyói az Orange, a Vaal és a Limpopo.

Éghajlata nagyon változatos. A keleti–délkeleti partvidék nedves szubtrópusi klímájú; a fennsíkokon kevesebb a csapadék, és közelebb vannak egymáshoz a hőmérsékleti szélső értékek; Fokföldnek mediterrán éghajlata van; az Atlanti-óceán mentén fekvő területek észak felé haladva egyre szárazabbak, és a táj fokozatosan átmegy a Namib hidegsivatagba.

Népesség. Dél-Afrika területén 1976-ban 18 709 000 afrikai (főként a bantu népcsalád tagjai) élt, a fehérek száma

4 320 000, a félvéreké 2 434 000, a főleg indiai származású ázsiaiaké 764 000 volt.

A négereknek kb. a fele keresztény, másik része különböző természeti vallások híve. A fehérek zöme protestáns, az ázsiai származásúak hindu és mohamedán vallásúak.

Államszervezet. Szövetségi köztársaság. A kizárólag fehér képviselőkből álló kétkamarás (szenátus és képviselőház) parlament (székhelye Fokváros [Cape Town]) gyakorolja a törvényhozó hatalmat. Az 5 évenként megtartott választásokon a 18 éven felüli fehér állampolgárok vehetnek részt. A parlament két háza által 7 évre választott köztársasági elnök áll az ország élén. Ő nevezi ki a parlamenti többség pártjából a miniszterelnököt, aki kormányával a végrehajtó hatalmat gyakorolja (a kormány székhelye Pretoria). A négy tartomány élén a köztársasági elnök által kinevezett adminisztrátor áll.

A néger lakosságot szigorúan zárt rezervátumokba, ún. bantusztánokba kényszerítik.

Történelem, politika. Dél-Afrika sok tízezer éve lakott terület, az őskori leletek tanúsága szerint egyike azoknak a helyeknek, ahol az emberré válás végbement. A terület legősibb ismert lakói a busmanok és a khoi-khoinok (hottentották) voltak, akiket a X–XVI. században a bantuk elűztek innen, illetve magukba olvasztottak. Az európaiak számára a portugálok fedezték fel Dél-Afrikát; 1487-ben Bartholomeu Diaz eljutott a Jóreménység-fokig. Itt 1652-ben a hollandok települést létesítettek Fokváros néven. A holland, majd később a német és francia telepesek, akiket a holland boer (paraszt) szóból származó búr névvel illettek, kiirtották vagy elűzték a még itt élő khoikhoinokat. A búrok és az angolok 1779-től viselt háborúikban meghódították a bantu törzsek területeit is. Nagy-Britannia 1806-ban megszállta a Fokföldet, amelyről Hollandia 1814-ben kénytelen volt végleg lemondani. A búrok, harcban a helyi törzsekkel, keletre és északra vonultak, s három búr köztársaságot alakítottak Transvaalban, amelyek 1852–1853-ban Dél-afrikai Köztársaság néven egyesültek. 1854-ben megalakították Orange Szabadállamot. A britek 1860-tól kezdve indiai szerződéses munkásokat telepítettek le Natal cukorültetvényein. A század végén felfedezett gyémánt- és aranylelőhelyek megnövelték az angol érdeklődést a terület iránt. A növekvő brit–búr ellentétek az 1899–1902-es búr háborúban érték el csúcspontjukat. A háborút követően a búr államokat brit gyarmattá nyilvánították, majd brit–búr kompromisszum nyomán 1910-ben Dél-afrikai Unió néven brit dominiummá lettek.

A Dél-afrikai Unió az első világháborúban az antant oldalán harcolt. Megszállta Namíbiát (Délnyugat-Afrikát), amelyet 1920-ban mandátumterületként megkapott a Népszövetségtől. Ezekben az években alakult ki a faji megkülönböztetés törvényes formája (1911-es bányatörvény, 1913-as bennszülött-törvény). A fajüldözés ellen léptek fel az 1912-ben alakult Afrikai Nemzeti Kongresszus (ANC), majd az 1921-ben megalakult kommunista párt és a szakszervezetek. Ezek szervezték a munkásság tüntetéseit (pl. 1919-ben a faji törvények ellen), sztrájkjait (pl. 1920-ban bányászsztrájk).

A két világháború között kormányzó Nemzeti Párt és Egyesült Párt a faji megkülönböztetés, az apartheid – elkülönítés afrikaans nyelven – két különböző változatát képviselte, csak a különféle tőkéscsoportok érdekei állították őket szembe egymással. A második világháborúban Dél-Afrika a szövetségesek oldalán harcolt.

A Nemzeti Párt 1948-as hatalomra jutása után tovább erősödött a faji megkülönböztetés politikája, s a kormány egyéb antidemokratikus intézkedéseket is hozott. 1950-ben elrendelték a fajok kényszer-különválasztását, betiltották a kommunista pártot, 1959-ben létrehozták a faji elkülönítést szolgáló rezervátumokat, a bantusztánokat, 1960-ban illegalitásba kényszerítették az Afrikai Nemzeti Kongresszust. Dél-Afrika 1949-ben jogtalanul területéhez csatolta Namibiát, és az ENSZ határozatai ellenére azóta is gyarmataként kezeli. Az ország 1961-ben kilépett a Brit Nemzetközösségből, és felvette a Dél-afrikai Köztársaság nevet.

A kormány 1962-ben bevezette az ítélet nélküli fogva tartást, s egymás után hozta a feketéket sértő újabb jogfosztó rendelkezéseket. Az első ún. bantusztán-államot – vagyis részleges önkormányzattal biró rezervátumot –, Transkeit 1963-ban hozták létre. 1976-ban „független" állammá nyilvánították, de a Dél-afrikai Köztársaságon kivül egyetlen állam sem ismerte el önállóságát. Ugyanez a helyzet az 1977-ben, illetve 1979-ben „függetlenné" nyilvánított Bophuthatswana és Vhavenda bantusztánnal is.

Az ENSZ különböző szervei és más nemzetközi szervezetek az ötvenes–hatvanas években számos határozatot hoztak a fajüldöző dél-afrikai rendszer ellen. Az ENSZ Biztonsági Tanácsa 1963-ban az afrikai államok kezdeményezésére a Dél-afrikai Köztársaság elleni diplomáciai és gazdasági szankciók foganatosítására (többek között fegyverszállítási bojkottra) szólította fel a tagállamokat. A bojkott megvalósítását akadályozta a nyugati tőke érdekeltsége Dél-Afrika gazdag nyersanyagkincseinek kiaknázásában.

A hetvenes években megerősödött az afrikai lakosság harca az elkülönítés ellen, a hatalomban való részvételért. 1976 nyarán hatalmas tüntetésekre került sor, amelyeknek kezdeményezői a diákok voltak. Sowetóban a rendőrök a felvonulók közé lőttek, a halálos áldozatok száma több mint száz, a sebesülteké több mint ezer volt.

A Biztonsági Tanács 1977. november 4-i határozata ismét felszólította a tagállamokat a dél-afrikai fegyverszállítás megszüntetésére. A külföldi fegyvereladások megszűnésének – ha ez megvalósulna is – hatékonyságát azonban csökkentené, hogy Dél-Afrikának jelentős hadiipara van (1979-ben kisérleti atombombát is robbantott).

1978-ban belpolitikai botrány derített fényt arra, hogy az ország vezetői jó hírnevüket a külföldi sajtó megvesztegetésével próbálták visszaszerezni. A botrány következtében a Nemzeti Párt vezetője, John Vorster, aki 1966 óta volt az ország miniszterelnöke, a köztársasági elnöki posztra „vonult vissza", majd 1979-ben erről a tisztségéről is lemondani kényszerült.

Gazdaság. A fejlett ipari-agrár ország gazdaságát a második világháború előtt kizárólag a külföldi tőke uralta. A háború után megerősödött a helyi nagyburzsoázia, s napjainkra a külföldi – főként angol, francia, nyugatnémet – és a hazai tőke erősen összefonódott. A gazdasági életet a nagytőkés társaságok irányitják; közülük a legjelentősebbek az Iron and Steel Industrial Corporation (ISCOR) és a South-African Coal, Oil and Gas Corporation (SASOL).

Dél-Afrika a világ egyik legtöbb természeti kinccsel megáldott országa. A tőkés világ legnagyobb aranytermelője. A világ aranytermelésének mintegy 70%-át adja (1977-ben 711,5 t). Első a világon a következő ércek termelésében: platina (1976: 84 t), antimon (1975: 26 100 t), króm (1976: 2 409 000 t). 1976-ban mangánérctermelése 5 354 000 t volt, gyémánttermelése 7 023 000 karát, uránérctermelése 2700 t. Jelentős még feketeszén-termelése (1976: 76 453 000 t), vasérctermelése (1976: 9 800 000 t), óntermelése (1976: 2709 t).

Feldolgozó iparában a vaskohászat, a színesfémkohászat, a gépipar és a hajógyártás a legfontosabb. A tőke és az irányítás a bányászatban és az iparban is a fehérek kezében van, a nehéz, szakképzettséget nem kívánó munkát a feketék végzik.

A mezőgazdaságban vezető helyen áll a földművelés, amely exportra is termel. A fő mezőgazdasági növények a kukorica, a burgonya, a dohány, a citrusfélék, a tea és a cukornád. Számottevő az állattenyésztés is, főként a juhtartás; Dél-Afrika a világ egyik jelentős gyapjúexportáló országa.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 1340 dollár (1976).

A közlekedés fejlett, vasúthálózatának hossza mintegy 22 000 km, szilárd burkolatú útjainak hossza 32 000 km, kereskedelmi flottája több mint 900 hajóból áll.

Fő exportcikkei: arany (a kiviteli érték kb. 50%-a), gyémánt (10%), gyapjú, uránérc, réz, mangán, szén, azbeszt és élelmiszerek; behozatalának fő tételei: kőolaj, gépek, gépjárművek, textíliák. Legfontosabb külkereskedelmi partnerei: Nagy-Britannia, az NSZK (a legnagyobb szállítója) és az Egyesült Államok, továbbá Japán, Olaszország, a Benelux-államok.

Oktatás, egészségügy. A kormány 1978-tól az afrikaiak számára is kötelezővé tette az alsófokú oktatásban való részvételt, de az afrikai lakosság hátrányos helyzete az oktatásban is megmutatkozik; 1975-ös adatok szerint 60 afrikaira jut egy tanító, míg a fehéreknek fenntartott iskolákban egy tanító 20 diákkal foglalkozik; az évi költségvetésből 40 rand jut egy afrikai iskoláztatására, míg egy fehérére 680 rand.

Az egészségügyben is érvényesül a szigorú faji elkülönítés. Így csoportosított adatok utoljára 1972-ben kerültek nyilvánosságra. Akkor 1000 európaira 10 kórházi ágy jutott, 1000 afrikaira pedig 5,57, a bantusztánokban pedig ez a szám csak 3,48 volt.

DZSIBUTI

/DZSIBUTI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 21 783 km²

Lakosainak száma: 220 000

(1976, becslés)

Fővárosa: Djibouti; 102 000 lakos

Hivatalos nyelve: arab és francia

Pénzneme: dzsibuti frank

Természeti viszonyok. Északkelet-Afrikában, Etiópia és Szomália között, a Vörös-tenger déli bejáratánál, a Bab el-Mandeb tengerszorosnál fekszik. Felszíne kősivatag és sztyepp, amely a partvidéktől lépcsőzetesen emelkedik észak felé kb. 2000 méterig. A vulkanikus hegyek között száraz fennsíkok helyezkednek el.

Állandó jellegű vízfolyások nincsenek. A hegyek között lefolyástalan sóstavak alakultak ki.

A föld egyik legforróbb éghajlatú területe, a nyári átlaghőmérséklet 40 °C. Az évi 100–150 milliméternyi csapadék április és október között hullik le.

Népesség. A lakosság főként két népcsoportból tevődik össze: az ország északi részét az afarok, másképp danakilok lakják; Djiboutiban és az ország délkeleti részén isszák, azaz szomálik élnek. 1977–1978-ban, az ogadeni háború idején kb. 10 000 szomáli menekült át Szomáliából Dzsibutiba. Az európaiak száma kb. 12 000 (főként franciák), az araboké 20 000-re tehető.

A többségében mohamedán vallású lakosság az arab, a szomáli és az afar nyelvet beszéli, a francia hivatalos nyelvet fokozatosan az arab váltja fel.

Államszervezet. Köztársaság, melynek elnöke az issza, miniszterelnöke az afar népcsoporthoz tartozik. Az államfő a fegyveres erők főparancsnoka is.

Alkotmányozó nemzetgyűlésének 65 tagját – 33 issza, 30 afar és 2 arab képviselő – egységes lista alapján 1977-ben választották meg.

Történelem, politika. Területe a VII. századtól arab szultanátusok, a középkorban Törökország, később Etiópia része volt. A XVII. században önálló szultanátus lett. 1862-ben a franciák elfoglalták a tengerparti Obock települést, és innen továbbterjeszkedve 1884-ben hivatalosan francia gyarmatnak nyilvánították az országot. 1896-tól neve Francia Szomálipart. 1946-tól 1977-ig státusa Franciaország tengerentúli területe volt. 1958-ban részleges önkormányzatot kapott. Egy 1967-ben megtartott népszavazáson a lakosság 60,4%-a (főként a franciabarát afar közösség tagjai) a Franciaországhoz tartozás mellett döntött. A Francia afar és issza terület elnevezést ugyanabban az évben kapta. Az ország élére a francia kormány által kinevezett főbiztost állították. 1976-ban a parlamenti ellenzék lemondatta a kormányt. Az 1977-ben megtartott újabb referendumon a lakosság 98,7%-a az ország függetlenségére szavazott. Kikiáltották a köztársaságot. A függetlenség elnyerésével az isszákat tömörítő ellenzéki párt, az Afrikai Népi Függetlenségi Liga (LPAI) került hatalomra az addigi afar kormánypárttal, a Nemzeti Függetlenségi Unióval (UNI) szemben. Az ország katonai kiadásait 1977–1978-ban Franciaország fedezte.

A Dzsibuti Köztársaság tagja az Afrikai Egység Szervezetének.

Gazdaság. Elmaradott mezőgazdasági ország. Lakosságának kb. egynegyede nomád életmódot folytat. A fő foglalkozási ág az állattenyésztés. Fejlett a halászat, a gyöngy-, szivacs- és rákhalászat. A tengerparton sólepárlás folyik. A földművelést az ország nagy részén az éghajlati viszonyok nem teszik lehetővé.

Az etiópiai Addisz-Abebától vasútvonal vezet Djiboutiig (ebből 100 km az ország területén). Etiópia kereskedelmi forgalmának mintegy 70%-át bonyolítja le Djibouti kikötőjén át. Djibouti jelentős francia haditengerészeti támaszpont. A nagyobb települések közelében repülőgép-leszállóhelyeket építenek, a fővárosnak van repülőtere is.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 1940 dollár (1975).

Dzsibuti élelmiszereket, iparcikkeket, gépeket importál. Fő kereskedelmi partnerei: Franciaország, Etiópia és a két Jemen.

Oktatás, egészségügy. A felnőtt lakosság 40%-a írástudatlan.

1976-ban 5000 lakosra egy orvos, 230 lakosra egy kórházi ágy jutott.

EGYENLÍTŐI GUINEA

/EGYENLÍTŐI GUINEAI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 28 051 km²

Lakosainak száma: 350 000

(1978, becslés)

Fővárosa: Malabó; 40 000 lakos

Hivatalos nyelve: spanyol

Pénzneme: ekuele

Természeti viszonyok. A Közép-Afrika nyugati partján, a Guineai-öbölnél fekvő Río Muniból (26 000 km²; itt él a lakosság kétharmada), a Fernando Póo szigetből (2000 km²) és több apró vulkanikus eredetű szigetből (Annobón, Corisco, Elobey Grande, Elobey Chico) áll.

Az ország szárazföldi részén a keskeny parti síkság őserdővel borított felföldbe és hegyvidékbe megy át. A magaslati rész Gabonnal határos. Fő folyója a Mbini (azelőtt Rio Benito). A legmagasabb hegycsúcs a Pico de Santa Isabel (3007 m) a Fernando Póo szigeten.

Éghajlata jellegzetesen egyenlítői, sok csapadékkal. A levegő magas relatív nedvességtartalma mellett az átlaghőmérséklet meghaladja a 26 °C-ot.

Népesség. Etnikailag igen vegyes lakosságának nagyobb része bantu néger (fang és bubi), a többi fernandino (az angolok által felszabadított kreol rabszolgák angol nyelven beszélő leszármazottai), kombe és balengue. Politikailag jelentős népcsoport a fang.

A lakosság 85%-a római katolikus, a többi része törzsi kultuszok híve.

Államszervezet. Az 1979. augusztus hatalomátvétel óta az országot a Legfelsőbb Forradalmi Tanács irányítja. Ez ígéretet tett új alkotmány kidolgozására. A kormány feladatait tárcánként alakult bizottságok látják el, élükön ún. bizottsági elnök áll.

Történelem, politika. A portugál Fernão do Póo 1472 táján jutott el a nagyobbik szigetre, a később róla elnevezett Fernando Póora. Annobón szigetét – mint azt a neve is mutatja – újév napján fedezték fel, 1474-ben, és vonták fennhatóságuk alá a portugálok. 1778-ban Portugália mindkét szigetről lemondott Spanyolország javára, azonban az 1920-as évekig a spanyol uralom ténylegesen csak a partvidékekre terjedt ki. Ekkor a spanyolok saját kezükbe vették a kakaótermelést Fernando Póo szigetén, ahová más afrikai országokból hoztak munkásokat. A második világháború után újabb törzsi földeket vettek igénybe, utakat építettek stb. 1960-ban azonban a spanyol kormány – megrettenve a nemzeti felszabadító mozgalmaktól – formálisan megszüntette Spanyol Guinea gyarmati státusát, és a területet Spanyolország két tengerentúli tartományává nyilvánította, Río Muni és Fernando Póo néven. 1964-ben egy népszavazás az önkormányzat mellett döntött, majd egy későbbi népszavazáson a két tartomány a függetlenség mellett foglalt állást, s Egyenlítői Guinea 1968-ban független köztársaság lett. Kapcsolatai a volt anyaországgal már a következő évben megromlottak. A spanyol szakemberek elhagyták Egyenlítői Guineát, és Spanyolország kénytelen volt csapatait is kivonni innen. A független ország elnöke – diktátora – Macías Nguema lett. Nguema 1970-ben feloszlatta az ország valamennyi politikai pártját, majd új, ún. egységes nemzeti pártot létesített Dolgozók Nemzeti Egységpártja néven, amelynek élén szintén ő állt.

1973-ban új alkotmányt fogadtak el, s megszüntették Fernando Póo részleges tartományi önkormányzatát.

Macías Nguema diktatúráját 1979. augusztus 5-én vértelen katonai puccsal megdöntötték. A bukott diktátort bíróság elé állították, halálra ítélték és kivégezték. Csak ekkor kerültek nyilvánosságra adatok Nguema uralmának éveiről. (1972 és 1979 között az ország politikai és gazdasági helyzetéről semmiféle hivatalos tájékoztatást nem adtak, s külföldiek jóformán nem kaptak beutazási engedélyt.) Ezekben az években, becslések szerint, 80 000 embert gyilkoltak meg, és 150 000-en menekültek el az országból. Az állami vezetés és a parlament tagjainak kétharmadát megölték, bebörtönözték vagy száműzték.

A Macías Nguemától a hatalmat átvevő junta élén Teodoro Obiang Mbasogo ezredes, korábbi hadügyminiszter-helyettes áll. Az új vezetés politikai céljaként a szabadság és a demokrácia helyreállítását jelölte meg, a külkapcsolatokban pedig az együttműködést minden országgal, hangsúlyozva a különlegesen jó kapcsolatokat Spanyolországgal.

Az ország tagja az Afrikai Egység Szervezetének, az EGK társult állama.

Gazdaság. Alapvetően mezőgazdasági jellegű ország. Ültetvényein kakaóbabot, kávét, pálmaolajat, banánt termesztenek. Ezek a legfontosabb exporttermékei. A legnagyobb szigeten mintegy 41 000 hektárnyi területen több mint ezer kakaóültetvény van, az ország kakaóbabtermésének majdnem 90%-át itt szüretelik. Egyenlítői Guinea 1976–1977. évi kakaóbabtermését 16 000 tonnára becsülik. Río Muniban, a kameruni határ mentén, kávét termelnek (becslések szerint kb. évi 7000 t). Az elsősorban európai (spanyol és nyugatnémet) tőke által ellenőrzött fakitermelés a hetvenes években visszaesett. Ipara fejletlen. Néhány kisebb kakaó- és kávéfeldolgozó működik az országban. Ásványkincsei kiaknázatlanok.

Nguema uralmának éveiben a gazdasági helyzet fokozatosan romlott.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 320 dollár (1976).

A fő közlekedési és szállítóeszköz a gépkocsi. Az úthálózat hossza kb. 1300 km.

Egyenlítői Guinea legfontosabb külkereskedelmi partnere Spanyolország. Gazdasági segítséget kap még az ENSZ-től, Franciaországtól és Kínától is.

Oktatás, egészségügy. A spanyolok távozása, 1969 után az oktatásügy a szakképzett pedagógusok hiánya miatt katasztrofális helyzetbe került. 1970 óta az ország oktatásügyéhez nemzetközi támogatást kap. 1973-tól kezdve számos kubai tanító tevékenykedett itt.

Az egészségügyi hálózat fejletlen, a járványos betegségek (malária, vérhas) gyakoriak. 1975-ös adatok szerint 60 000 lakosra jut egy orvos.

EGYIPTOM

/EGYIPTOMI ARAB KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 1 001 449 km^2

Lakosainak száma: 42 000 000

(1980, becslés)

Fővárosa: Kairó; 8 700 000 lakos

(elővárosokkal; 1980, becslés)

Hivatalos nyelve: arab

Pénzneme: egyiptomi font (leg)

Természeti viszonyok. A Földközi-tenger menti ország területe nagyrészt sivatag, helyenként oázisokkal (Karga, Szíva, Kaszr, Fajum). Művelésre alkalmas földet csupán az országot délről átszelő Nílus deltavidékén találunk.

Egyetlen állandó folyója, a Nílus (egyiptomi szakasza mintegy 1000 km) Kairó fölött több ágra szakad, és így ömlik a Földközi-tengerbe. 1971-ben szovjet segítséggel megépült a 111 m magas asszuáni nagygát. Tartozéka, a Nasszerról elnevezett tó 500 km hosszú, s átlagban 10 km széles.

Az ország éghajlata nem egységes. A Földközi-tenger partján mediterrán jellegű. Itt a nyár meleg és száraz, gyakori a 30–40 °C-os meleg, télen a hőmérséklet csak 20 °C-ra csökken. Évi átlagban 25 esős nappal számolnak. A nyár Kairóban is forró, télen nagy az eltérés a nappali és az éjszakai hőmérséklet között. Egyiptom déli, sivatagos részein néha évekig nincs eső, a hőmérséklet pedig időnként meghaladja az 50 °C-ot. A hamszin, a meleg sivatagi szél tavasszal homoktakaróval vonja be a városokat.

Népesség. A lakosság 93%-a mohamedán arab, 7%-a kopt keresztény (egyiptom őslakosságának leszármazottai). Egyiptom több mint 40 000 000 polgárából 1 500 000 külföldön dolgozik, főként az olajtermelő arab országokban, ezek azonban – amióta viszonyuk Egyiptommal megromlott – a vendégmunkások hazaküldésével fenyegetőznek. A nomád beduinok száma 150 000. Az évi népszaporulat 1 200 000 fő. A becslések szerint Egyiptom lakossága 30 év alatt megkétszereződik. Az ország területének csupán 5,5%-a lakott.

Államszervezet. Köztársaság. A legfelsőbb hatalom az elnök kezében összpontosul. A törvényhozás szerve az egykamarás nemzetgyűlés.

Történelem, politika. A mai Egyiptom földje az emberi civilizáció egyik bölcsője. A Nílus völgyében már időszámításunk előtt 5000 évvel emberi települések alakultak ki. Hamita eredetű törzsekből i. e. 3200 táján jött létre a magasan fejlett kultúrájú Óbirodalom; a Középbirodalom központját Memfiszből Thébába tették át; i. e. 1562-től i. e. 1085-ig tartott az Újbirodalom kora. Az elkövetkező századokban etióp és núbiai királyok ültek Egyiptom trónján, i. e. 525-ben pedig perzsa uralom alá került az ország. Ezután Nagy Sándor érkezett, aki i. e. 331-ben megalapította Alexandria városát. A rómait követő bizánci fennhatóságnak 639-ben az arab hódítás vetett véget. Ettől fogva 1517-ig, a török hódítás kezdetéig különböző viszonylagos függetlenséget élvező helyi dinasztiák (Tulunida, Fatimida, mamelukok) uralkodtak. 1798-ban Napóleon is megpróbálkozott a terület elfoglalásával, de sikertelenül.

A XIX. század elején Mohamed Ali kísérletet tett a független Egyiptom megteremtésére. Modernizálási törekvéseit angol, francia tőke bevonásával valósította meg. Utódainak uralkodása alatt az eladósodás miatt mind jobban érvényesült a gyarmattartó hatalmak befolyása. Bár Egyiptom egészen az első világháború végéig formálisan török tartomány volt, a khedive helyett a valóságban a brit főrezidens kormányozta, s lényegében hasonló volt a helyzet 1922 után is, amikor Anglia elismerte Egyiptom függetlenségét.

A britellenes nacionalista mozgalom, amely mind többször és egyre hevesebben lángolt fel, csak a Gamal Abdel Nasszer vezette „szabad tisztek" csoportjának 1952-es színre lépése után hozott döntő változást. A királyt megfosztották a tróntól, s nem sokkal ezután Nagy-Britannia arra kényszerült, hogy kivonja csapatait Egyiptom területéről, majd államosították a Szuezi-csatornát. Az ezt követően, 1956 őszén kirobbant arab–izraeli háborúban, amelyben francia és brit egységek is részt vettek, Egyiptom nagy területeket vesztett, de Izrael, a Szovjetunió közbelépésére és az ENSZ határozatára kiürítette a megszállt területeket.

Nasszer az el nem kötelezett politika egyik vezető egyéniségeként Egyiptomot az arab nemzeti felszabadító mozgalmak központjává tette. Mind szorosabbá vált a kapcsolat országa és a szocialista világ közt. E tendencia érvényesülését próbálta tovább erősiteni az „arab szocializmus" kialakítását célzó kísérlettel. Egyiptom fejlődését az 1967-es arab–izraeli háborúban elszenvedett katonai vereség súlyosan érintette. Nasszer élete végén felismerte, hogy a Közel-Kelet tartós békéje csak politikai rendezés útján és csak a szocialista világ támogatásával érhető el. Az egyiptomi burzsoázia ezt az utat ellenezte, s Nasszer 1970-ben bekövetkezett halálát felhasználta a fejlődés irányának megváltoztatására.

A köztársaság elnöke Anvar Szadat lett. A külpolitikában az Egyesült Államokhoz való kötődés jellemzi, a belpolitikában és a gazdasági életben pedig a burzsoázia jogainak restaurálása. Egyiptom szoros együttműködése az imperialista államokkal, kivált az Egyesült Államokkal az 1973. októberi arab–izraeli háború után erősödött meg. Szadat a genfi közel-keleti béke-értekezlet megkerülésével kötött Izraellel csapatszétválasztási egyezményeket, 1976-ban pedig egyoldalúan felmondta a Szovjetunióval 1971-ben aláírt barátsági és együttműködési szerződést. 1977 végén az arab frontországok egyetértése nélkül, az Egyesült Államok ösztönzésére és támogatásával tárgyalásokat kezdett az izraeli vezetőkkel, s ezzel szakított az általános rendezés genfi koncepciójával.

E tárgyalások nyomán írták alá 1979 tavaszán az egyesült államokbeli Camp Davidben az egyiptomi–izraeli különbékeszerződést, amelynek értelmében Izrael fokozatosan kivonja csapatait a megszállt Sínai-félszigetről. Ennek ellenében a két állam felveszi a diplomáciai kapcsolatot, fokozatosan kiépitik a kereskedelmet, a többi közt Egyiptom kőolajat szállít Izraelnak, és megnyitja a Szuezi-csatornát az izraeli hajók előtt. Szomália és Omán kivételével az arab világ egységesen szembefordult a különalkuval, megszakította a diplomáciai kapcsolatot Egyiptommal, kizárták az országot az Arab Ligából, sok közös arab vállalatot megszüntettek, s nagy mennyiségű arab tőkét vontak ki.

Az 1979 tavaszán rendezett nemzetgyűlési választásokon a Szadat alapította Nemzeti Demokrata Párt különféle manőverekkel (képviselőjelöltek letartóztatása, a Haladó Nemzeti Párt választási nagygyűléseinek megakadályozása) abszolút többséget szerzett a parlamentben (302 képviselő). A Szocialista Munkapárt 29, a Szocialista Liberális Párt 3 mandátumot szerzett, a független képviselők száma 9. Az elnök nevez ki 10 képviselőt, 10 helyet pedig nőknek tartanak fenn.

Egyiptom tagja az Afrikai Egység Szervezetének.

Gazdaság. A foglalkoztatottak 45%-a dolgozik a mezőgazdaságban, 23%-a a szolgáltatásban és 13%-a az iparban. Hivatalos adatok szerint a munkanélküliek aránya a városokban 5%-os, falun 2%-os. Az 1978–1982-es tervidőszakban 1 200 000 új munkahelyet akarnak teremteni.

Egyiptom területének csupán 3,5%-a alkalmas mezőgazdasági művelésre, elsősorban a Nílus deltavidéke, valamint az oázisok. Legfontosabb terményei (1977-es terméseredmények) a gyapot (415 000 t), a búza (1 697 000 t), a kukorica (3 047 000 t), a cukornád (8 446 000 t), illetve a különféle gyümölcsök. A mezőgazdaság 1973-ig képes volt ellátni élelmiszerrel az ország lakosságát, sőt terményeiből még exportra is maradt. 1978-

ban már az ország exportbevételeinek 80%-át költötték élelmiszer-vásárlásra. A mezőgazdasági termelés növelése érdekében talajjavító munkát végeznek, illetve növelik az öntözött területeket (egy hektár termővé tétele 1978-ban 7000 dollár beruházást igényelt). Szadat kormányzása idején megváltoztatták az agrárreformtörvényt, 20–25%-kal felemelték a földbérleti díjat, illetve a földbirtokosok jogot kaptak arra, hogy elvegyék a parasztoktól a földet, amennyiben azok a bért nem tudják kifizetni. A mezőgazdasági termelés 1978-ban 3,8%-kal nőtt, szemben az 1970–1975 közötti évi 1,5%-kal.

Az ipar termelésének értéke 1977-ben 2,45 milliárd egyiptomi font volt (ebből az állami szektor részesedése 1,72 milliárd, a magánszektoré 0,73 milliárd egyiptomi font). 1965 és 1970 között 960 000 000 egyiptomi fontot ruháztak be az iparba. A kormány szorgalmazta iparosítási program elsősorban külföldi tőkére támaszkodna, de a beruházási kedv kisebb a vártnál. 1975-ben 560 000 t vasércet, 400 000 t foszfátot termeltek ki. A kőolajtermelés 1978-ban meghaladta a 27 000 000 tonnát.

Az ország fizetési mérlege 1977-ben mintegy 3 milliárd dollár deficittel zárult, ez 1979-re 300 000 000 dollárra csökkent. A hosszú lejáratú hitelek öszszege meghaladta a 14 milliárd, a rövid lejáratúaké pedig a 700 millió dollárt. Az inflációs ráta 1979-ben 20%-os volt. A hosszú lejáratú hitelek és kölcsönök mellett a kormány a Szuezi-csatorna bevételeinek növekedésétől (1979: 600 000 000 dollár), illetve a kőolajtermelés emelkedésétől és a külföldön dolgozó munkások átutalásaitól (1979: 2 milliárd dollár) várja a helyzet javulását.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 320 dollár (1979).

Egyiptom vasútvonalainak hossza 4385 km, úthálózatáé 25 976 km, ennek mintegy a fele szilárd burkolatú. Kereskedelmi flottája 305 000 BRT.

Legfontosabb kiviteli cikkei: gyapot és pamutáru, kőolaj és rizs; behozatalának fő tételei: gabonafélék, gépek, vegyi anyagok. Fontos kereskedelmi partnerei a Szovjetunió és más KGST-országok, India, az NSZK és egyéb közös piaci tagállamok.

Oktatás, egészségügy. 1960-ban a felnőttek 70,5%-a, 1976-ban 56,5%-a volt írástudatlan. 1977-ben a költségvetés 12%-át fordították közoktatási célokra. 1975 és 1977 között 2000 egy-két tantermes falusi iskolát nyitottak meg. 1977-ben 300 000 középiskolai tanuló végzett, közülük 75 000 technikumjellegű iskolákban. Az ország 11 egyetemén 1977-ben 408 000 diák tanult, köztük sok külföldi is.

1977-ben az állami költségvetés 4%-át fordították az egészségügy céljaira. Az országban 54 750 kórházi ágy van (5%-uk magánklinikákon). Nagy az eltérés a városok és a falvak egészségügyi ellátottsága között. A városokban 1000 főre 3,34, a falvakban 0,49 ágy jut. Minden 3000 lakosra jut egy orvos.

AFRIKA

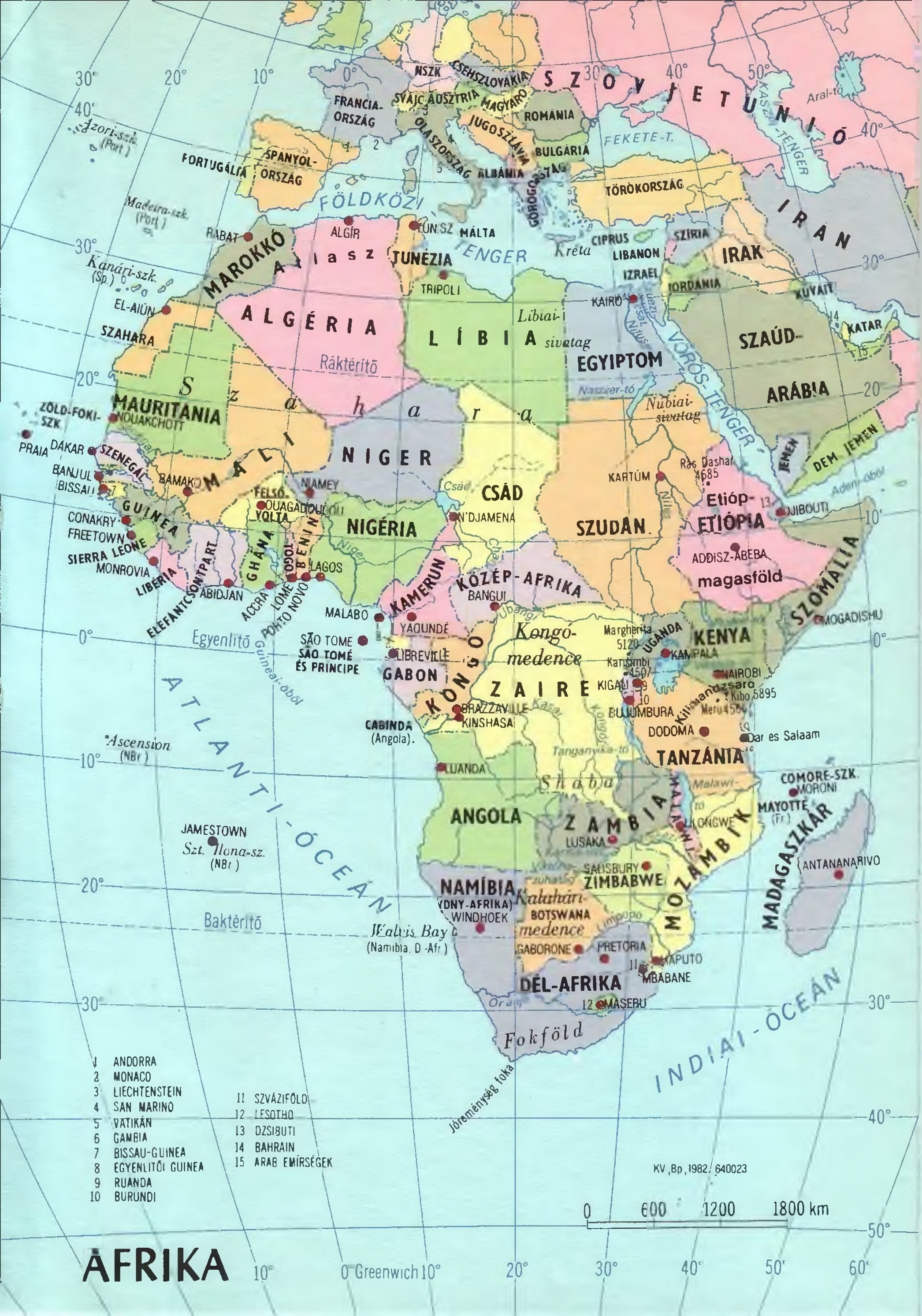

1 ANDORRA
2 MONACO
3 LIECHTENSTEIN
4 SAN MARINO
5 VATIKÁN
6 GAMBIA
7 BISSAU-GUINEA
8 EGYENLÍTŐI GUINEA
9 RUANDA
10 BURUNDI
11 SZVÁZIFÖLD
12 LESOTHO
13 DZSIBUTI
14 BAHRAIN
15 ARAB EMÍRSÉGEK

KV, Bp., 1982. 640023

SZOVJETUNIÓ
NSZK
CSEHSZLOVÁKIA
FRANCIAORSZÁG
SVÁJC
AUSZTRIA
MAGYARO.
ROMÁNIA
JUGOSZLÁVIA
OLASZORSZÁG
BULGÁRIA
ALBÁNIA
GÖRÖGORSZÁG
PORTUGÁLIA
SPANYOLORSZÁG
TÖRÖKORSZÁG
FEKETE-T.
KASZPI-TENGER
Aral-tó
IRÁN
Azori-szk. (Port.)
Madeira-szk. (Port.)
Kanári-szk. (Sp.)
FÖLDKÖZI-TENGER
RABAT
ALGÍR
TUNISZ
MÁLTA
Kréta
CIPRUS
SZÍRIA
LIBANON
IZRAEL
IRAK
JORDÁNIA
KUVAIT
MAROKKÓ
Atlasz
TUNÉZIA
TRIPOLI
KAIRÓ
EL-AIÚN
SZAHARA
ALGÉRIA
LÍBIA
Líbiai-sivatag
EGYIPTOM
SZAÚD-ARÁBIA
KATAR
Ráktérítő
Nasszer-tó
Nílus
VÖRÖS-TENGER
Nubiai-sivatag
Szahara
MAURITANIA
NOUAKCHOTT
ZÖLD-FOKI-SZK.
PRAIA
DAKAR
SZENEGÁL
BANJUL
BISSAU
MALI
BAMAKO
NIGER
NIAMEY
CSÁD
Csád-tó
N'DJAMENA
SZUDÁN
KARTÚM
Ras Dashan 4685
JEMEN
DEM. JEMEN
Adeni-öböl
DJIBOUTI
Etióp-magasföld
ETIÓPIA
ADDISZ-ABEBA
GUINEA
CONAKRY
FREETOWN
SIERRA LEONE
MONROVIA
LIBÉRIA
ELEFÁNTCSONTPART
ABIDJAN
FELSŐ-VOLTA
OUAGADOUGOU
GHÁNA
ACCRA
TOGO
LOMÉ
BENIN
PORTO NOVO
LAGOS
NIGÉRIA
Niger
KAMERUN
MALABO
YAOUNDÉ
KÖZÉP-AFRIKA
BANGUI
Ubangi
SZOMÁLIA
MOGADISHU
Egyenlítő
Guineai-öböl
SÃO TOME
SÃO TOMÉ ÉS PRINCIPE
LIBREVILLE
GABON
KONGÓ
BRAZZAVILLE
KINSHASA
Kongó-medence
ZAIRE
Kasai
Margherita 5120
UGANDA
KAMPALA
KENYA
NAIROBI
Karisimbi 4507
KIGALI
BUJUMBURA
Kilimandzsáró
Kibo 5895
Meru 4566
DODOMA
Dar es Salaam
TANZÁNIA
Tanganyika-tó
CABINDA (Angola)
Ascension (NBr.)
LUANDA
Shaba
ANGOLA
ZAMBIA
LUSAKA
MALAWI
Malawi-tó
LILONGWE
COMORE-SZK.
MORONI
MAYOTTE (Fr.)
MADAGASZKÁR
ANTANANARIVO
JAMESTOWN
Szt. Ilona-sz. (NBr.)
ATLANTI-ÓCEÁN
SALISBURY
ZIMBABWE
MOZAMBIK
NAMÍBIA (DNY-AFRIKA)
WINDHOEK
Kalahári-medence
BOTSWANA
GABORONE
Limpopo
Baktérítő
Walvis Bay (Namíbia, D.-Afr.)
PRETORIA
MAPUTO
MBABANE
DÉL-AFRIKA
Orange
MASERU
Fokföld
Jóreménység foka
INDIAI-ÓCEÁN
0 600 1200 1800 km
0 Greenwich
10°
20°
30°
40°
50°
60°

ELEFÁNTCSONT-PART

/ELEFÁNTCSONTPARTI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 322 463 km²

Lakosainak száma: 7 480 000

(1978, becslés)

Fővárosa: Abidjan; 1 400 000 lakos

Hivatalos nyelve: francia

Pénzneme: afrikai frank

Természeti viszonyok. Nyugat-Afrikában, a Guineai-öböl partján fekszik. A lagúnákkal övezett termékeny partvidéktől fokozatosan emelkedik az őserdőkkel és szavannákkal borított belső felföldig: legmagasabb pontja az északnyugaton levő Mont Nimba (1752 m).

Legnagyobb folyói – a Sassandra, a Bandama, a Comoé – észak–déli irányban szelik át területét.

Éghajlatát tekintve az ország két zónára oszlik: délen a parti síkság egyenlítői éghajlatú, a monszun hatása alatt áll, itt két esős és két száraz évszak váltakozik. Az északi és a középső országrész szavanna éghajlatú, itt a csapadék sokkal kevesebb, az esős évszak májustól októberig, a száraz novembertől májusig tart.

Népesség. A lakosság 99%-a bantoid és guineai néger. A szavanna és az erdőterületek között nagy az etnikai eltérés. Minden törzs a saját nyelvjárását beszéli. A legjelentősebb nyelvcsoportok a diola (északon), a baul (a középső országrészben) és a bété (nyugaton).

A népesség kétharmada törzsi kultuszok híve, 20–25%-a mohamedán, 15%-a keresztény vallású.

Államszervezet. Elnöki rendszerű köztársaság. A törvényhozó hatalom az egykamarás nemzetgyűlést illeti meg, amelynek 120 tagját általános választás útján, egységes listán 5 évre választják. A végrehajtó hatalom a köztársasági elnök kezében van, akit ugyancsak 5 évre, általános és közvetlen választáson jelölnek ki (Félix Houphouët-Boigny 1960 óta tölti be ezt a tisztet). A köztársasági elnök nevezi ki a minisztereket, a közigazgatás vezetőit – a 24 megyei prefektust és az alprefektusokat – és a katonatiszteket.

Történelem, politika. A XI. században az ország mai területének északkeleti részén alapította a szenufo törzsszövetség Kong államot. Az európaiak közül először a portugálok jelentek meg a partvidéken, a XV. században. A XVII. században területén franciák telepedtek le, akik később gyarmati bázisokat alapítottak. 1842-től Bouët-Villaumez tengernagy szerződéseket kötött a tengerparti törzsek uralkodóival, néhány év múlva a franciák expedíciós egységeket küldtek az ország északi részébe is. 1893-ban Franciaország a partvidéket Elefántcsontpart néven egységes gyarmatban egyesítette. Az első francia kormányzó harcot indított az északi területek ellen. A Samory Touré vezette szabadságharcosok leverésével és a kong királyság elfoglalásával a francia hódítás 1899-ben befejeződött. 1904 és 1958 között Elefántcsontpart Francia Nyugat-Afrikához tartozott. 1946-ban ennek keretén belül Franciaország tengerentúli területe, 1958-ban pedig a Francia Közösség autonóm köztársasága lett. Miniszterelnökévé Houphouët-Boignyt nevezték ki, aki addig a francia kormány államminisztere volt. 1960 óta Elefántcsontpart független köztársaság.

1961 óta egypártrendszer van, Elefántcsontpart Demokrata Pártja (PDCI) kivételével minden pártot betiltottak. Ez a párt 1946-ban alakult az akkori haladó szellemű Afrikai Demokratikus Tömörülés (RDA) szekciójaként. Az ötvenes évek végére a neokolonializmus és az ültetvényes burzsoázia támogatójává vált.

Az ország külpolitikája nyugatbarát orientációjú. Elefántcsontpart jó viszonyt tart fenn a Dél-afrikai Köztársasággal. Erős az amerikai és a francia tőke befolyása. Gazdaságilag továbbra is Franciaországtól függ. Az EGK társult állama.

Elefántcsontpart tagja a Nyugat-afrikai Államok Gazdasági Közösségének, a Nyugat-afrikai Gazdasági Közösségnek, az Afrikai és Mauritiusi Közös Szervezetnek, az Antant Tanácsnak és az Afrikai Egység Szervezetének.

Gazdaság. Mezőgazdasági ország. Exportra termelő ültetvényes gazdálkodást folytatnak. Az ültetvények egy része európaiak tulajdona; az ipar 40%-a és a kereskedelem 50%-a francia kézben van. Kávé- és kakaótermelése a világon a 3. helyen áll; 1976-ban 290 000 t kávét, 230 000 t kakaóbabot, 203 000 t banánt, 257 000 t ananászt, 180 000 t pálmaolajat termeltek (pálmaolaj-termelésben a világon az 5.). Belföldi fogyasztásra főképp rizst, maniókát és édesburgonyát termesztenek. Foglalkoznak állattenyésztéssel és halászattal is.

Exportra bányásznak gyémántot (1975-ben 209 000 karát) és mangánt. Fontos kiviteli cikke a nemes fa (mahagóni stb.): 1975-ben 4 000 000 köbmétert termeltek ki. 1977 végén kőolajlelőhelyet fedeztek fel Abidjan közelében. Vasércbánya feltárását kezdik meg Bangolóban.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 610 dollár (1976).

Abidjan Nyugat-Afrika egyik legforgalmasabb kikötője. Nemzetközi repülőtere is van. A tengeri szálltást főként külföldi tulajdonú hajókkal bonyolítják le. Az ország úthálózatának hossza 45 000 km, ebből 2200 km aszfaltozott. Egyetlen vasútvonala az Abidjan–Niger vonal, amelynek az Abidjantól az északi országhatárig húzódó szakasza 643 km.

Legfontosabb kiviteli cikkei a kávé, a fa, a kakaó, különféle ércek, a gyémánt, a banán, az ananász.

Fő kereskedelmi partnerei: Franciaország, Hollandia, az NSZK, az Egyesült Államok, Algéria, Nigéria, Spanyolország és Japán.

Oktatás, egészségügy. Az 1976–1977-es tanévben az alapfokú oktatásban a beiskolázás 83,5%-os volt, a tanulók 18,5%-a járt magániskolába. Az abidjani egyetem 1964 óta működik.

1975-ben 13 000 lakosra jutott egy orvos, 763 lakosra egy kórházi ágy. A várható élettartam 39 év.

ETIÓPIA

/SZOCIALISTA ETIÓPIA/

Területe: 1 221 900 km²

Lakosainak száma: 29 710 000 (1978, becslés)

Fővárosa: Addisz-Abeba; 1 243 000 lakos (1976, becslés)

Hivatalos nyelve: amhara

Pénzneme: birr

Természeti viszonyok. Az Északkelet-Afrikában elterülő ország központi része az Etióp-magasföld, amelynek Rasz Dasan csúcsa 4685 m magasságig nyúlik fel. A magasföldet észak–déli irányban a Vörös-tengertől a Rudolf-tóig az afrikai Nagy-árok szeli keresztül, jellegzetes tóláncával. Északkeleten a Danakil sósivatag választja el a hegyvidéket Eritrea Vörös-tenger parti síkságától, délkeleten az aszályos Ogadeni-fennsík lejt az Indiai-óceán felé. Eritrea partjai előtt, a Vörös-tengerben terülnek el a Dahlak-szigetek.

Fő folyója a Tana-tóból eredő Kék-Nílus (Abbai).

A sík területek és a partvidék forró trópusi klímája az 1600 méternél magasabban fekvő rét- és erdőborította, csapadékosabb felföldeken mérséklődik. Ezeken a területeken él a lakosság 90%-a, ez a vidék a gazdasági élet központja. Az ebben az övezetben fekvő Kaffa tartomány a kávé őshazája.

Népesség. A lakosságnak kb. egyharmada a sémi népekhez tartozó amhara, kb. fele a hamita népekhez tartozó galla, ezenkívül élnek még az országban többek között tigre, danakil, szomáli népek.

Az államvallás a kopt, ezt követi az amharák, tigrék, gallák egy része, a lakosságnak mintegy 50%-a; 45%-a (danakilok, szomálik) mohamedán; 5%-ra tehető a természeti vallások híveinek aránya.

Államszervezet. A hatalmat az Ideiglenes Katonai Kormányzó Tanács (Derg) gyakorolja. Ennek hatáskörét és szervezeti felépítését egy 1977-ben nyilvánosságra hozott dekrétum határozza meg. Az államhatalom legfelsőbb szerve az Ideiglenes Katonai Kormányzó Tanács Kongresszusa; ez irányítja az ország bel- és külpolitikáját, hagyja jóvá a nemzetközi szerződéseket és egyezményeket, bocsátja ki a törvényeket. A kongresszus választja meg a 32 tagú Központi Bizottságot és a 16 tagú Állandó Bizottságot. Az Ideiglenes Katonai Kormányzó Tanács elnöke (Mengisztu Hailé Mariam) tölti be az állam- és kormányfőnek, valamint a fegyveres erők főparancsnokának tisztét is.

Történelem, politika. Etiópia területére az i. e. I. évezredben szemita törzsek vándoroltak be. Az etióp uralkodók a hagyomány szerint I. Meneliknek, Salamon zsidó király és Sába királynője fiának leszármazottai voltak. Etiópia területén az i. sz. I–VIII. században a széles körű nemzetközi kapcsolatokat kiépítő Akszum rabszolgatartó állam állt fenn, amely a IV. században a kopt kereszténységet államvallássá tette. Az akszumita állam felbomlása után a XIII. század közepéig a zsidó vallású Zagve-dinasztia uralkodott. A XIII. században kialakult feudális Etiópia erőit a szomszédos Szomáli-félsziget iszlám szultanátusaival folytatott harc kötötte le. A XVI. század közepére a mohamedán törzsek és a galla csapatok csaknem az egész országot elfoglalták. A parti területek a török szultán fennhatósága alá kerültek.

Időközben eljutottak Etiópiába az első portugálok, akik segítették az országot a szomszédos népekkel folytatott harcában, és így módjuk volt beavatkozni Etiópia belügyeibe. Az európaiakat később elűzték, de a központi hatalom a XVIII. század közepére felbomlott, és csak a XIX. század végére sikerült II. Menelik császárnak (1889–1913) egyesítenie az országot.

1869-ben olasz kereskedelmi telep létesült a tengerparti Asszabban. Olaszország ezt követően mind nagyobb területeket hódított meg Etiópiában. Eritreát 1890-ben gyarmatává nyilvánította, s további terjeszkedési kísérleteket tett. Ismétlődő fegyveres összecsapások után az olaszok az 1896-os aduai ütközetben vereséget szenvedtek, és kénytelenek voltak elismerni Etiópia függetlenségét, Eritreát azonban megtartották.

Az 1930-ban megkoronázott I. Hailé Szelasszié császár (négus) 1931-ben kibocsátotta az ország első alkotmányát. A fasiszta Olaszország 1935-ben megtámadta Etiópiát, s a hősies ellenállást legyőzve Etiópiát, Eritreát és Szomáliát Olasz Kelet-Afrika néven gyarmatává tette. A császár emigrációba vonult, az országban ellenállás bontakozott ki. A második világháború idején, 1941-ben brit segítséggel kapitulációra kényszerítették az olasz hadsereget. A visszatért császár számos reformintézkedést hozott: 1942-ben megszüntették a rabszolgaságot, földadót vezettek be, modernizálták a jogrendszert stb. Etiópia nagy része 1954-ig brit közigazgatás alatt állt. 1955-ben az ország új alkotmányt kapott, és 1957-ben, történetében első ízben, parlamenti választásokat tartottak. A császári alkotmányt 1966-ban módosították.

Etiópia háború utáni történetét végigkíséri Eritrea problémája. A területet 1952-ben – az ENSZ határozata alapján – Etiópiához csatolták föderatív államként. 1960-ban Eritrea szövetségi államformáját megszüntették, majd 1962-ben autonómiáját is: Etiópia egyik tartománya lett. Ettől az időponttól fogva megerősödtek az eritreai szeparatista mozgalmak, ezek – fegyverrel és politikai eszközökkel – az Etiópiából való kiválásért harcoltak. A császári kormány 1970-ben hivatalosan is bevezette a hadiállapotot Eritreában.

Az ország területén 1 700 000 szomáli él; a szomszédos Szomáliával 1963 óta viták, majd harcok folytak a szomálik lakta etióp területek miatt.

Etiópia történetében gyökeres fordulat következett be 1974 áprilisában, amikor haladó katonatisztek vették át a hatalmat. A császárt megfosztották trónjától, a császári család vagyonát államosították, eltörölték a monarchia idején alapított rangokat és címeket. Az Ideiglenes Katonai Kormányzó Tanács meghirdette a társadalmi átalakítás programját; ez többek között a tulajdonformák megváltoztatását, a gazdaság állami ellenőrzését, az állami tervgazdálkodást, az ország egységének megőrzését foglalja magában. A kormányzó tanács kinyilvánította, hogy a tudományos szocializmus elveit követi. 1975-ben államosították a bankokat, majd a nagyobb vállalatokat, földreformot kezdtek. A forradalmi Etiópia erősítette kapcsolatait a szocialista országokkal.

Az eritreai szeparatisták 1975 februárjában fegyveres harcba kezdtek a központi kormány ellen. A kormányzó tanács 1976-ban nyilatkozatban biztosította a regionális önrendelkezés jogát Eritreának. A szeparatisták azonban, Szudán és Szomália támogatásával, folytatták a harcot. 1977 nyarán hadüzenet nélkül szomáli csapatok támadtak az etiópiai Ogaden területére. Ebben a válságos helyzetben Etiópia segítséget kért és kapott a Szovjetuniótól és más szocialista országoktól, elsősorban Kubától, területi integritásának megvédelmezéséhez, a nagyszomáli nacionalizmus és az arab reakciós rezsimek ellenében. A szomáli csapatokat 1978 márciusában kiűzték Etiópia területéről. Etiópia 1978 őszén barátsági és együttműködési szerződést kötött a Szovjetunióval.

1963-ban Etiópiában alakult meg az Afrikai Egység Szervezete, amelynek székhelye is Addisz-Abebában van. Etiópia az EGK társult állama.

Gazdaság. Etiópia mezőgazdasági ország, a mezőgazdaságból él a lakosság 90%-a, ez adja a nemzeti össztermék 60%-át. A császárság idején a földeknek csak mintegy 10%-át művelték meg, a parasztok féljobbágyi helyzetben voltak. Az 1975-ben megvalósított földreform során a földek nagy részét felosztották, és az új gazdák többsége paraszti társulásokban egyesült (számuk 25 000 fölött van). A társulások tagjai a földek egy részét és a nagyobb gépeket közösen használják, kisebb földterületet egyénileg művelnek meg. 1979-ben a Derg irányelveket tett közzé a gazdasági élet – elsősorban a mezőgazdaság – szocialista alapon történő átszervezésére. Ennek első lépéseként termelőszövetkezeteket hoznak létre. A legfontosabb mezőgazdasági árutermék a kávé (1976-ban 170 000 t), amely egyben az ország fő exportcikke is. Belföldi fogyasztásra búzát, árpát, kukoricát termesztenek, viszonylag fejlett az állattenyésztés.

Az ipari termelés a nemzeti jövedelemnek mindössze 5–7%-át adja. Az ipar főleg mezőgazdasági nyersanyagok feldolgozásával foglalkozik, legjelentősebb a bőr- és a textilipar. Etiópia első nehézipari üzeme a szovjet segítséggel épült asszabi kőolaj-feldolgozó és a hozzá kapcsolódó hőerőmű volt. Még számos kiaknázatlan természeti kincse van (olaj, ércek), jelenleg arany- és sóbányászata jelentősebb.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 100 dollár körül van (1976). Az ENSZ a világ tíz legszegényebb országa között tartja számon Etiópiát.

Közlekedése fejletlen, nagy kiterjedésű területét mindössze két vasútvonal szeli át: az Addisz-Abeba–Djibouti és a Masszava–Aszmara–Agordat vonal, öszszesen 1088 km hosszúságban. Az autóutak hossza csupán 10 000 km. Legfontosabb kikötői Masszava és Asszab.

Fő kereskedelmi partnerei: az Egyesült Államok, az NSZK, Olaszország és Japán. Kávét, hüvelyeseket, olajos magvakat, bőrt exportál; főként gépeket, közlekedési eszközöket, vegyi anyagokat, kőolajat importál.

Oktatás, egészségügy. 1975-ben államosították az iskolákat, azóta jelentősen bővült az általános és középiskolák hálózata. A kormány országos kampányt indított az írástudatlanság leküzdésére (ez kb. 95%-os volt a felnőtt lakosság körében): az ország minden részében háromhónapos tanfolyamokon tanítják az írás-olvasást.

Az egészségügyi hálózat fejlesztése is a forradalmi kormányra vár. 1974-es adatok szerint 66 000 lakosra jut egy orvos és 3000 lakosra egy kórházi ágy. 1977-ben a nincstelenek számára bevezették az ingyenes orvosi ellátást.

FELSŐ-VOLTA

/FELSŐ-VOLTAI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 274 200 km²

Lakosainak száma: 6 550 000

(1978, becslés)

Fővárosa: Ouagadougou; 300 000 lakos

(1978, becslés)

Hivatalos nyelve: francia

Pénzneme: afrikai frank

Természeti viszonyok. Nyugat-Afrikában, a szavannaövezetben fekszik, felszíne 300–500 m magas dombvidék és síkság, legmagasabb pontja 750 m.

Fő folyói a Fehér- és a Vörös-Volta. A folyókat 6–8 km széles erdők kísérik, legdélibb részén már trópusi őserdők is vannak.

Éghajlata trópusi szavanna, a száraz évszak novembertől májusig tart, ekkor a hőmérséklet 40 °C-ig emelkedik. Az évi csapadék északon 500–600 mm, a déli területeken eléri az 1400 millimétert.

Népesség. Népességének 80%-át szudáni néger népcsoportok alkotják. A legjelentősebb népcsoport az össznépességnek kb. a felét kitevő moszi. Fontos még a gurunszi, a bobo, valamint a lobi, a szamo és a marka népcsoport.

A lakosság 60%-a törzsi kultuszok híve, 30%-a mohamedán, 10%-a keresztény.

Államszervezet. Elnöki köztársaság. Az ország törvényhozó testületében, a nemzetgyűlésben 57 képviselő foglal helyet. Az 1977. évi alkotmány értelmében a végrehajtó és a törvényhozó hatalmat gyakorló köztársasági elnököt és a nemzetgyűlés tagjait 5 évre választják általános választásokon. A kormány elnökét és tagjait a köztársasági elnök jelöli ki. A katonatisztek kötelesek lemondani a hadseregben vállalt tisztségükről, ha polgári megbízatást kapnak.

Történelem, politika. A mai Felső-Volta területén a XI. században kelet felől benyomuló moszi törzsek feudális államokat hoztak létre, amelyek a környező birodalmak megújuló támadásai ellenére a XIX. századig fennmaradtak. A francia gyarmatosítók hosszú harcok után 1896-ban elfoglalták Moszi-Uagadugu és Jatenga államokat, majd Francia Nyugat-Afrikához csatolták őket. Felső-Volta 1904 és 1919 között Felső-Szenegál és Niger területéhez tartozott; 1919-től 1932-ig önálló egységként francia kormányzás alatt állt; 1932-ben ismét szétosztották területét Szudán, Niger és Elefántcsontpart között. 1947-ben visszakapta régi státusát, s 1958-ig külön gyarmati terület volt Francia Nyugat-Afrika keretében. Ekkor autonóm köztársasági státust kapott mint a Francia Közösség tagállama. 1960-ban független állammá kiáltották ki.

Afrika egyik legszegényebb agrárországában a függetlenség elnyerése után is fennmaradtak a félfeudális viszonyok, egyes törzseknél még a nemzetségi rend maradványai is. Egy szűk vezető csoport visszaélései a gazdasági katasztrófa szélére juttatták az országot. 1966-ban a hadsereg megfosztotta hatalmától a kormányt, a katonai kormányzat és az állam élére Sangoulé Lamizana ezredes, vezérkari főnök került, aki az alkotmányt felfüggesztette, a parlamentet és a politikai pártokat feloszlatta. 1970-ben új alkotmányt fogadtak el, a pártokat legalizálták, parlamenti választásokat tartottak. Az alkotmány értelmében az 1974-ben megtartott újabb választások után a hadseregnek a hatalmat teljes egészében polgári személyeknek kellett volna átengednie. A pártközi harc kiéleződése miatt azonban a választásokat követően Sangoulé Lamizana tábornok ismét feloszlatta a nemzetgyűlést és a politikai pártokat, felfüggesztette az 1970-es alkotmányt. 1975-ben az ország egyetlen legális politikai szervezete a Nemzeti Megújulás Mozgalma (MNR) lett. 1977-ben ismét új alkotmányt fogadtak el. Az 1978 áprilisában megtartott választásokon a korábban betiltott pártok is indulhattak. A parlamenti többséget a Voltai Demokratikus Unió – Afrikai Demokratikus Tömörülés (UDV–RDA) szerezte meg (28 mandátum). Sorrendben a Nemzeti Szövetség a Demokrácia Védelmére (UNDD) elnevezésű párt következik 13 mandátummal, majd a Voltai Haladó Szövetség (UPV) 9 mandátummal. (Az 57 tagú parlamentben a fennmaradó 7 mandátumon két kisebb párt osztozik). 1979-ben a három nagy párt vezető szerepét rögzítő rendelet jelent meg.

Az 1978-ban megtartott elnökválasztás első fordulójában az országot 12 éve kormányzó Lamizana tábornok nem szerezte meg a szavazatok abszolút többségét. (Hasonló eset a kontinensen még nem történt). A második fordulóban Lamizana a szavazatok 55,45%-át kapta.

Felső-Volta tagja az Afrikai és Mauritiusi Közös Szervezetnek, a Nyugat-afrikai Államok Gazdasági Közösségének, a Nyugat-afrikai Gazdasági Közösségnek, az Antant Tanácsnak és az Afrikai Egység Szervezetének; vámuniót alkot Ghánával.

Gazdaság. Elmaradott agrárország, gazdasági életét külföldi, főként francia tőke uralja. A munkaképes lakosság 80–90%-át a mezőgazdaság foglalkoztatja. A lakosság egy része (200 000–450 000 fő között) a szomszédos országokban (főként Elefántcsontparton és Ghánában) vállal munkát. A mezőgazdaság fő ága az állattenyésztés, amely az ország északi részén nomád és félnomád viszonyok között folyik (1977-ben 2 760 000 szarvasmarha, 5 040 000 kecske és juh). A művelhető földeken rizst, gyapotot, kölest, kukoricát, földimogyorót termelnek. 1973-ban, majd 1977-ben és 1978-ban az országot súlyos aszály sújtotta; gabonafélékből külföldi segélyszállítmányokra szorult.

Viszonylag fejlett a kézműipara: a szőnyeg-, a bőr-, a kovács-, a szövőipar.

Ásványkincsei nagyrészt feltáratlanok, de mangán-, foszfát-, bauxit-, ólom-, nikkel-, arany- és rézkészletei részben már ismertek. 1978-ban megkezdték a márvány és a mészkő kitermelését. Az 1977–1981. évi gazdaságfejlesztési terv célkitűzése többek között a tambaói mangánérc (mangántartalma gazdag, 58%) kitermelésének megkezdése. (A mangánkészletet 12–13 millió tonnára becsülik, a kitermeléshez szükséges a 350 km hosszú új Tambao–Ouagadougou vasútvonal megépítése.)

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 115 dollár (1976).

Fő vasútvonala az országon áthaladó Abidjan–Niger vasútvonal, amelynek felső-voltai szakasza 517 km. Az úthálózat hossza kb. 9000 km, a szilárd burkolatú utaké 750 km. Két repülőtere: Ouagadougou és Bobo-Dioulassó.

Élőállatot, gyapotot, földimogyorót exportálnak, fogyasztási cikkeket importálnak. Fő kereskedelmi partnerei: Franciaország, Elefántcsontpart, Ghána. A külkereskedelem deficitjét külföldi segélyből fedezik.

Oktatás, egészségügy. A felnőtt lakosság 92,5%-a analfabéta. Az alapfokú oktatásban – főként állami iskolákban – 1977-es becslés szerint az iskoláskorúak 13,5%-a vett részt. Az ország egyetlen egyeteme 1974 óta működik, a fővárosban.

Az állami költségvetésnek 5%-át fordították 1976-ban egészségügyi ellátásra (1963-ban 10%-át). 53 260 lakosra jut egy orvos, 1700 lakosra egy kórházi ágy.

GABON

/GABONI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 267 667 km²

Lakosainak száma: 1 050 000

Fővárosa: Libreville; 175 000 lakos (1977)

Hivatalos nyelve: francia

Pénzneme: afrikai frank

Természeti viszonyok. Egyenlítői Afrikában fekszik. Az Atlanti-óceán mentén 30–200 km széles, 250 m magasságig emelkedő parti síkság húzódik, jelentős kőolajkészletekkel. Az ország területének kétharmada 800–1300 m magas fennsík, a Dél-guineai-küszöb tartozéka. A déli országrészben levő Birongou-hegység magassága is több helyen túllépi az 1000 métert.

Fő folyója az Atlanti-óceánba ömlő Ogooué.

Gabon az egyenlítői kétszakaszos esőzóna éghajlati övébe tartozik. A légnedvesség a két kevésbé csapadékos időszakban (május–szeptember; december–január) csökken 85% alá.

Népesség. Gabon területén majdnem 40 különféle nép él. Legtöbbjük bantu eredetű. A főbb csoportok a bakele (42%), a fang (34%), a bakota (13%). A pigmeusok száma 4000. Az országban élő franciák száma megközelíti a 20 000-et.

A lakosságnak majdnem 40%-a animista törzsi kultuszok hive, több mint a fele keresztény – zömmel katolikus –, néhány százaléka mohamedán.

Államszervezet. Elnöki köztársaság. Az elnököt általános választásokon 7 évre választják meg. A törvényhozó hatalmat az ugyancsak 7 évre választott 93 tagú nemzetgyűlés gyakorolja.

Történelem, politika. Gabont 1471-ben a portugálok fedezték fel, akik 1585-ben ideiglenes kereskedőtelepeket létesítettek a partvidéken. Őket a franciák váltották fel. De Brazza – aki 1886-tól 1905-ig a Csádig terjedő Francia Kongó főbiztosa volt – hódította meg az ország belsejét. 1903-ban francia gyarmattá nyilvánították Gabont. 1910 és 1958 között Francia Egyenlítői Afrika négy részének egyike volt. 1946-ban hívták össze első ízben a tartományi parlamentet, ekkor engedélyezték a gyarmati hatóságok politikai pártok alapítását. 1958-ban Gabon a Francia Közösség tagjaként autonóm köztársasággá vált. Miniszterelnöke Léon M'Ba, a Gaboni Demokratikus Tömb vezére lett. Gabon 1959-ben vámunióra lépett Csáddal, a Közép-afrikai Köztársasággal és Brazzaville-Kongóval. 1960-ban kiáltották ki a független Gaboni Köztársaságot, amely azonban egyidejűleg számos olyan egyezményt irt alá Franciaországgal, amely lényegesen korlátozta hatáskörét a honvédelem, a külpolitika, a külgazdasági kapcsolatok terén, valamint valutáris és pénzügyi kérdésekben. A köztársasági elnökként az országot tovább vezető Léon M'Ba rezsimje nyíltan együttműködött a volt gyarmatosítókkal. 1964-ben felkelés robbant ki ellene. A megmozdulást francia ejtőernyősök verték le, akik visszaültették M'Bát az elnöki székbe. Halála (1967) után Albert-Bernard Omar Bongo tette le az államelnöki esküt. Bongo 1968-ban bejelentette, hogy egypártrendszert vezetnek be az országban. A Gaboni Demokratikus Tömb utódaként megalakították a Gaboni Demokratikus Pártot, amely jelenleg is a kormánypárt.

Gabon, amelynek külpolitikáját általában nyugatbarát orientáció jellemzi, az elmúlt években szorosabbra fűzte kapcsolatait Kínával is.

Az EGK társult állama, tagja az Afrikai Egység Szervezetének, a Közép-Afrikai Gazdasági és Vámuniónak, valamint az OPEC-nak. 1976-ig tagja volt az Afrikai és Mauritiusi Közös Szervezetnek is.

Gazdaság. Mezőgazdasági ország. Gazdasági élete hazai és külföldi (főleg francia és amerikai) magánberuházásokra alapozott. A legfontosabb nemzetgazdasági szerepe a fakitermelésnek és -feldolgozásnak, valamint a bányászatnak van.

Természeti kincsekben igen gazdag. 2 080 000 tonnás mangántermelésével 1977-ben vezető helyen állt a világon, s ő a legnagyobb mangánexportőr. Egyike Afrika legtöbb kőolajat termelő országainak (1977: 11 070 000 t). Jelentős uránkészleteiből 1976 folyamán 1978 tonnát termeltek ki, ennek nagy részét exportálták, elsősorban Franciaországba. Emellett jelentős vasérc-, arany- és tóriumtelepei vannak, bővelkedik építőanyagokban. Az országban urándúsító, cementgyár és olajfinomító, textilgyár, valamint több konfekció- és élelmiszeripari üzem (olajütő, sörgyár, kávétisztító stb.) működik. Francia és svéd tőkével nagy teljesítményű papírgyár épült Libreville-től délre, melynek révén a nyolcvanas évekre Gabon Afrika jelentős papírexportőre lesz.

A lakosság több mint felének egyedüli jövedelemforrása a mezőgazdaság. Belföldi fogyasztásra maniókát, banánt, rizst, batátát termelnek; exportra kakaót (évi 5000 t), kávét (évi 1000 t). Állattenyésztése fejletlen. A halászat elterjedt. Jelentős élelmiszer-behozatalra szorul. Területének 85%-át trópusi erdőségek borítják. Egyes nemes fafajták kizárólagos szállítója.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 3730 dollár (1977).

Az autóutak hossza 6848 km. Fő kikötői Port Gentil és Libreville, ahol nemzetközi repülőtér is van. Jelenleg építik a 650 km hosszú transzgaboni vasútvonalat, amelynek első, Owendo és N'Djolé közötti, 185 kilométeres szakaszát 1978-ban adták át. A második szakasz Franceville-ig, a harmadik Belingáig vezet majd.

Kivitelének több mint 80%-át a kőolaj adja, fontos exportcikk még a fa, valamint a mangán- és uránérc. Fő kereskedelmi partnerei: Franciaország, az Egyesült Államok, Nagy-Britannia, az NSZK, Hollandia. A kivitel értéke kb. kétszerese a behozatalénak.

Oktatás, egészségügy. A felnőtt lakosság több mint 70%-a írástudatlan. Az ún. gabonizálás keretében nagy jelentőséget tulajdonítanak az oktatás fejlesztésének. 1977-ben a költségvetés 10%-át fordították oktatási célra. Az iskolák fele állami, fele egyházi. A 6–16 éves iskolaköteles korú gyerekek 80%-a vesz részt az oktatásban. 1970-ben Libreville-ben egyetemet alapítottak, elsősorban a műszaki oktatást igyekeznek fejleszteni.

Az ország egészségtelen éghajlata sok betegség melegágya. 1913-ban Lambarénében nyitotta meg híressé vált kórházát dr. Albert Schweitzer. Az utóbbi években elsősorban az anya- és csecsemőgondozást fejlesztik. 1976-ban minden 4450 lakosra jutott egy orvos és 133 lakosra egy kórházi ágy.

GAMBIA

/GAMBIAI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 11 295 km^2

Lakosainak száma: 570 000

(1978, becslés)

Fővárosa: Banjul; 80 000 lakos

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: dalasi

Természeti viszonyok. Nyugat-Afrikában fekszik, 350 km hosszú keskeny csíkban beékelődve a Szenegáli Köztársaság területébe. Az Atlanti-óceánba ömlő, bővízű és hajózható Gambia folyó két partja mentén, 20–25 km széles sávban nyúlik el. Felszíne síkság, amely sehol sem emelkedik 100 méternél magasabbra.

Éghajlata trópusi szavanna éghajlat, júniustól októberig esős (a belső területeken 750–1000 mm, a tengerparton 1300–1500 mm a csapadék), az év többi szakában száraz és forró.

Népesség. A lakosság zöme szudáni néger (38% mandingo, 16% fulbe, 11% volof, 8,5% diola, 8% sarahuli stb.).

Népességének csaknem 90%-a mohamedán, a többi része keresztény, illetve helyi törzsi kultuszok híve.

Államszervezet. Köztársaság. A törvényhozó hatalom letéteményese az egykamarás parlament, amelynek 43 tagját 5 évre választják.

A végrehajtó hatalom az elnök, az alelnök és a kormány kezében van. A kormány tagjait az elnök nevezi ki a képviselők közül.

Történelem, politika. A jelenlegi Gambia területe a X. században a szongai királysághoz, a XIII–XIV. században a mali birodalom befolyási övezetéhez tartozott. A XIV. században alakult ki a mandingók kis állama, Nyumi. Usodimare portugál szolgálatba szegődött olasz hajós 1455-ben fedezte fel a Gambia folyót. A behatoló portugálok a területet a nyugat-afrikai rabszolgakereskedelem egyik bázisává tették. 1588-ban az angolok kereskedelmi központot hoztak létre a tengerparton. 1651–1664-ben a terület a kurlandi herceg gyarmata volt, aki azonban a holland és francia konkurrenciától félve lemondott róla az angol kereskedőtársaságok javára. A későbbiekben az angolok főként a franciákkal vetélkedtek Gambia megkaparintásáért, melynek fontos stratégiai szerepet szántak Afrika további meghódításában. Az 1783-as versailles-i békében Franciaország elismerte Anglia jogát Gambia nagy részére. Kezdetben Sierra Leonéból irányították a területet. 1888-ban lett Gambia önálló gyarmat, de a brit uralmat csupán 1902-ben sikerült az ország belső területeire is kiterjeszteni. Gambia népe harcolt a gyarmatosítók ellen. 1929-ben és 1961-ben nagyarányú sztrájkmozgalom bontakozott ki, mely engedményekre kényszerítette az angolokat.

1954-ben kapta meg Gambia az első alkotmányát, ekkor tartották az első – még korlátozott – parlamenti választásokat. 1959-ben alakult meg Dawda Kairaba Jawara vezetésével a Haladó Néppárt (PPP), mely már az 1960-as választásokon sikerrel indult, s jelenleg is a kormányzó párt. Jawara 1962 óta a kormány feje (1970 óta egyben államfő is). 1963-ban bevezették Gambiában a belső önkormányzatot, 1965-ben pedig az ország elnyerte a függetlenséget. Új alkotmányát 1970-ben fogadták el.

1964-ben Gambia és Szenegál biztonsági, védelmi és közös külpolitikai szerződést írt alá, amelyet 1967-ben kibővítették. Az utóbbi időben fejleszti kapcsolatait az arab országokkal, a Szovjetunióval és Kínával.

Tagja a Brit Nemzetközösségnek, az Afrikai Egység Szervezetének, a Nyugat-afrikai Államok Gazdasági Közösségének; az EGK társult állama.

Gazdaság. Elmaradott agrárország. A lakosság 85%-ának a mezőgazdaság az egyedüli jövedelemforrása. A földimogyoró-termesztésre specializálódott ország a világ első húsz földimogyoró-termelője között van (1976-ban 142 000 t). Belföldi fogyasztásra főként kölest és rizst termesztenek. Jelentős az óceáni és folyami halászat.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 201 dollár (1977).

Ipara fejletlen. Kisebb földimogyoróhántoló és olajütő üzemei vannak. Kézműipara – bőrkikészítés, fazekasság stb. – számottevő. Az utóbbi években az idegenforgalma növekvőben van.

Útjainak hossza 1300 km, ebből aszfaltozott út 200 km. A szállítások zömét a Gambia folyón bonyolítják le, amelyen 36 kisebb-nagyobb kikötő van. Legjelentősebb tengeri és folyami kikötője Banjul. A fővárostól 25 kilométernyire található Yundum nemzetközi repülőtér.

Külkereskedelmi forgalmának 43%-a Nagy-Britanniára jut, rajta kívül főként más közös piaci országokkal, valamint az Egyesült Államokkal, Japánnal és a Kínai Népköztársasággal kereskedik. Behozatalának csaknem fele élelmiszer, szövet, ruházati cikk és kőolajtermék. Az export több mint 90%-a nyers vagy feldolgozott földimogyoró, ezenkívül pálmamagot és szárított halat, valamint némi uránt szállít külföldre.

Oktatás, egészségügy. Gambiában az írástudatlanság 90%-os. Az alapfokú oktatás ingyenes, de nem kötelező. Az iskolaérettség korhatárát 1976-ban 6-ról 8 évre emelték. 1977-ben általánossá tették az arab nyelv oktatását. Az alapfokú képzés 6 évig tart, a középfokú egy 4 és egy 6 éves periódusra tagozódik, s a Nyugat-afrikai Vizsgatanács előtti vizsgára képesít.

Az országban több egészségügyi központ, anya- és csecsemővédelmi intézet működik. Jól felszerelt kórháza van Banjulnak és egy kisebb Bansangnak. (Kínától ígéretet kaptak egy új kórház felépítésére.). 14 000 lakosra jut egy orvos, 600 lakosra egy kórházi ágy (1977).

GHÁNA

/GHÁNAI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 238 537 km²

Lakosainak száma: 10 970 000 (1978, becslés)

Fővárosa: Accra; 738 498 lakos (1970, elővárosokkal)

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: új cedi

Természeti viszonyok. Nyugat-Afrikában, a Guineai-öböl mentén terül el. Déli, kisebbik része alföld, középső és északi része szavannás, majd őserdőkkel borított domb- és hegyvidék. Partja tagolatlan, a turzások, lagúnák miatt hajóval nehezen megközelíthető.

Legjelentősebb folyója a Fekete- és a Fehér-Volta egyesüléséből keletkező Volta; hatalmas tava a duzzasztással kialakult Volta-víztároló.

Éghajlata szavanna jellegű, nyugaton erős monszunhatással. A parti síkságon kelet felé haladva a csapadék 2000 milliméterről 750 milliméterre csökken. Az északi országrészben a csapadék 700–1300 mm. Az évi középhőmérséklet 25–28 °C.

Népesség. A lakosság többsége szudáni néger. A legnépesebb az ország déli részén élő akan népcsoport (44%); jelentősebb népcsoportok még a mole (18%), az eve (13%), valamint a ga, a guan és a gurma. A sokféle nyelvjárás közül a legelterjedtebb az akan és a ga.

A lakosságnak több mint 40%-a törzsi kultuszok híve, kb. ugyanekkora része keresztény, 12%-a mohamedán vallású.

Államszervezet. Elnöki rendszerű köztársaság. Az 1979. évi alkotmány értelmében az államfő a köztársasági elnök, akit általános közvetlen szavazással 4 évre választanak meg. Ő tölti be a miniszterelnöki tisztséget is, s nevezi ki a kormány tagjait. Egyszer választható újra. A törvényhozó testület az egykamarás nemzetgyűlés, 140 tagját általános közvetlen szavazással a 21. életévüket betöltött állampolgárok választják.

Történelem, politika. Ghána egy a VIII–XIII. században jelentős birodalom nevét viseli, amely az ország mai területének északi részétől a Nigerig terjedt, s amelylyel így csupán a bevándorlás révén van kapcsolata.

A XII. századtól kezdve az észak felől bevándorló akan népcsoport (tvi, fanti, asanti törzsek) a Guineai-öbölig nyomult előre. 1471-ben portugálok szállták meg a partvidéket, amelyet Aranypartnak neveztek el. Az őslakosságot adófizetésre kötelezték. A XVII. században a portugálokat hollandok szorították ki, közreműködésükkel megindult a rabszolgakereskedelem Amerikával. A század végén angol kereskedőtelepek is létesültek itt, a XVIII. században évente mintegy 10 000 rabszolgát hurcoltak el e vidékről Amerikába. Anglia a XIX. században a rabszolgakereskedelem központjait fokozatosan gyarmatokká szervezte át. 1874-ben a mai Ghána déli részét Aranypart néven angol protektorátussá nyilvánították, s 1896-ra – hosszú háborúskodás után – sikerült leigázni a központi asanti királyságot is. 1901-től Asanti és az északi területek is angol védnökség alá kerültek. Az angolok 1914-ben meghódították Togo német gyarmat nyugati részét, s 1922-ben brit mandátumterületként Aranyparthoz csatolták.

A második világháború után fokozódott a gyarmatosítás elleni harc. 1949-ben Kwame Nkrumah vezetésével megalakult a Népi Konvenció Párt (CPP), amely a nemzeti felszabadító mozgalom élén azonnali önkormányzatot követelt. A Népi Konvenció széles tömegbázisú párttá erősödve 1951-ben fölényes győzelmet aratott az első törvényhozó gyűlési választásokon, majd kormányt alakitott. 1957-ben Aranypartot Ghána néven, a Brit Nemzetközösség keretében, független állammá nyilvánították, majd 1960-ban kikiáltották a köztársaságot, melynek elnökévé Kwame Nkrumahot választották. Az ország a gazdasági függetlenség megszerzését és nem-kapitalista társadalom felépítését tűzte ki célul. 1964-ben népszavazás erősítette meg az elnök végrehajtó hatalmának kiszélesítését és egypártrendszer bevezetését.

1966-ban az ország nehéz gazdasági helyzetét kihasználva a reakció – a katonaság és a rendőrség segítségével – megbuktatta a kormányt. Az újonnan alakított Nemzeti Felszabadítási Tanács (NLC) felfüggesztette az alkotmányt, feloszlatta a parlamentet, betiltotta a Népi Konvenció Pártot, külpolitikájában pedig a nyugati hatalmak felé orientálódott. 1969-ben a Haladás Párt (PP) választási győzelmet aratott, és polgári kormány került hatalomra. A növekvő munkanélküliség, korrupció és államadósság újabb katonai hatalomátvételhez vezetett: 1972-ben Ignatius Acheampong vezetésével a katonai és polgári személyekből álló Nemzeti Újjászületés Tanácsa (NRC) vértelen államcsínnyel átvette a hatalmat. Ismét hatályon kívül helyezték az alkotmányt, feloszlatták a parlamentet, letartóztatták a minisztereket, betiltották a politikai pártokat. A Nemzeti Újjászületés Tanácsa szakított az előző kormány külpolitikájával, közeledett a Nkrumah-féle haladó politikai irányvonalhoz. A gazdasági életben hozzálátott az állami és szövetkezeti szektor helyreállításához, korlátozta a külföldi tőke hitel- és bankügyi tevékenységét. Az 1975-ben alakult, törvényhozó hatalommal bíró Legfelsőbb Katonai Tanács 1977-ben határozatot hozott arról (ezt 1978 márciusában népszavazás erősítette meg), hogy 1979-ben ismét polgári kormányzást vezetnek be. 1978 júliusában Acheampongot elmozdították, s Frederick Akuffo tábornok vette át a hatalmat. A gazdasági csőd szélére sodródott országban 1979 júniusában újabb katonai hatalomátvétel zajlott le. A légierő fiatal tisztjei Jerry Rawlings százados vezetésével forradalmi tanácsot alakítottak. A korrupcióval vádolt volt vezetőket katonai bíróság elé állították, többeket – köztük

Acheampong és Akuffo tábornokot – kivégeztek. 1979 júniusában megtartották az elnök- és parlamenti választásokat (a pártok működését 1979 januárjától engedélyezték). A parlamenti mandátumok felét a Nkrumah híveit tömörítő, haladó szellemű Nemzeti Néppárt (PNP) szerezte meg, a második a Népi Front Párt (PFP) lett. Az elnökválasztás első fordulójában egyik jelölt sem szerezte meg a győzelemhez szükséges 51%-ot, a második fordulóban a PNP jelöltjét, Hilla Limannt választották meg. A hétéves katonai kormányzás után, 1979 szeptemberében hivatalba lépett polgári elnök a legfontosabb feladatként a nemzetgazdaság talpraállítását jelölte meg.

Az ország tagja a Brit Nemzetközösségnek, az Afrikai Egység Szervezetének, a Nyugat-afrikai Államok Gazdasági Közösségének, az EGK társult állama, és vámuniót alkot Felső-Voltával.

Gazdaság. Ásványkincsekben gazdag agrárország. A mezőgazdaság foglalkoztatja a lakosság 60%-át, s adja a nemzeti össztermék 40%-át: Legfontosabb terménye a kakaóbab. (A kakaócserjét az 1870-es években honosították meg az országban.) Ghána 1975-ig a világ első kakaótermelője volt (a tőkés világ csokoládéiparának egyharmada ghánai kakaót vásárol). A termelés azonban az utóbbi években visszaesett: 1975-ben 396 200 tonnát, 1976-ban 320 000 tonnát, 1977–1978-ban 310 000 tonnát termeltek. Belső fogyasztásra többek között *maniókát*, kukoricát, rizst, cukornádat, gyapotot termesztenek. Foglalkoznak tengeri és édesvízi halászattal, valamint fakitermeléssel (1976-ban 512 000 t fát exportáltak).

Ghána gyémánt-, arany- és mangánércbányászata világviszonylatban is vezető helyet foglal el. Gyémántbányászata a világtermelésben a 6. helyen áll: 1975-ben 2 328 000 karát, 1977-ben (becslés) 2 600 000 karát gyémántot bányásztak. Aranyércbányászata a világon a 7. helyen áll: 1976-ban 532 000 uncia aranyat termeltek ki (1977: 500 000 uncia, becslés). Fokozódott a mangánérckitermelés üteme (1974: 252 000 t; 1975: 408 000 t). A bauxittermelés évi átlaga 350 000 t.

Feldolgozó ipara is jelentős (alumíniumöntöde, gumigyár, kakaóbab- és fafeldolgozó üzemek, textil-, dohány- és cukorgyárak).

Az ország gazdasági helyzete az utóbbi négy évben nagymértékben romlott, 1977-ben 120%-os, 1978-ban 80%-os volt az infláció, s 1978-ban leértékelték a cedit.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 580 dollár (1976).

A vasútvonalak hossza 953 km (1975), az úthálózaté 34 513 km, ebből szilárd burkolatú 4827 km. Két fő kikötője: Takoradi és Tema. Nemzetközi repülőtere az Accra melletti Kokota.

Legfontosabb exportcikkei a kakaó (60%), a fa, az arany, a gyémánt, a mangán, a bauxit, az alumínium.

Legjelentősebb kereskedelmi partnerei: Nagy-Britannia, az Egyesült Államok, a Szovjetunió, az NSZK, Japán, Hollandia, Kanada.

Oktatás, egészségügy. A felnőtt lakosság 70%-a írástudatlan. Az 1974–1975. évi oktatási reform hatéves alapfokú oktatást vezetett be. A középiskola hároméves, ez műszaki vagy kereskedelmi tanfolyamokkal egészíthető ki. Három egyetemét 1961–1962-ben alapították, illetve emelték egyetemi szintre. Felsőfokú oktatásban évenként kb. 9000-en részesülnek.

11 200 lakosra jut egy orvos, 700 lakosra egy kórházi ágy.

GUINEA

/GUINEAI NÉPI ÉS FORRADALMI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 245 857 km^2

Lakosainak száma: 4 760 000

(1978, becslés)

Fővárosa: Conakry; 450 000 lakos

Hivatalos nyelve: francia

Pénzneme: syli

Természeti viszonyok. Afrika nyugati partvidékén fekszik. Területe négy nagy természeti tájra osztható. A tengerparti sáv síkság, többfelé mocsarakkal, monszunhatásoktól befolyásolt trópusi éghajlattal, 4300–4500 mm évi csapadékkal, rövid szárazabb évszakkal. Az ország központi része a Futa-Dzsalon 750–1000 m magas fennsíkja, ahol az esős évszak rövidebb, s a klíma a magasabban fekvő területeken szubtropikus jellegű. A Futa-Dzsalon fontos vízválasztó, peremvidékén ered a Niger, a Szenegál és a Gambia. Guinea északi, északkeleti része a Felső-Niger medencéjéhez tartozó 300–400 m magas táj, szavanna éghajlattal, 5–6 hónapos csapadékos időszakkal. A Futa-Dzsalon fennsíktól keletre erdős, trópusi hegyvidéki táj terül el. Itt található az ország legmagasabb pontja, a Nimba (1752 m).

Népesség. Lakossága etnikailag és nyelvileg igen sokrétű: mandingo (peul 26%, malinke 15%, szuszu 8%, kiszi 4%), fulbe, kru törzsek lakják; a franciák aránya 0,2%. A francia mellett minden népcsoport nyelvét egyenrangúként ismerik el (a legjelentősebb a szuszu és a malinke nyelv).

Az uralkodó vallás a mohamedán (kb. 95%), az erdei lakosság körében vannak hívei a természeti vallásoknak, a keresztények száma elenyésző (1,5%).

Államszervezet. A törvényhozó hatalom letéteményese a 210 tagú, 7 évre választott Népi Nemzetgyűlés. A végrehajtó hatalom az – ugyancsak 7 évre választott és korlátozás nélkül újraválasztható – elnök kezében összpontosul. Az elnök nevezi ki a vezetésével működő kormány tagjait.

Történelem, politika. Guinea a IX–XV. század folyamán Ghána, majd Mali, végül a szongai állam része volt. 1450–1460 között fedezték fel a portugál hajósok, ők nevezték el Guineának. Az angolok is megpróbálták meghódítani ezt a területet (1808 és 1816 között a Los-szigeteken és a Rio Pongónál átmenetileg brit missziós település állt fenn). A francia behatolás 1850-től öltött szervezett formát. 1882 és 1897 között a parti sávot franciák szállták meg, majd a Futa-Dzsalon vidékét is leigázták (1896–1897). A gyarmatosítóknak erős helyi ellenállással kellett megküzdeniük. Guinea belső vidékeit, a Felső-Niger környékét csak 1898-ban sikerült a franciáknak birtokba venniük, miután elfogták Samory Tourét, a hadvezért és államférfit (1840–1900), akinek a vezetésével az itt élő malinke törzsek keményen szembeszegültek a francia előrenyomulással. 1892-ben a meghódított területekből Francia Guinea néven önálló gyarmat alakult. Ezt 1895-ben beolvasztották a Francia Nyugat-afrikai Főkormányzóságba. Guineában a gyarmatosítók ún. főnökségi rendszert alakítottak ki; a közigazgatás alsó és középszintjein a vezetőket helyi törzsfőnökökből választották ki, s rájuk bízták az adóbehajtást, a kényszermunkás-toborzást stb. A főnökségi rendszer gyöngülése az első világháború után indult meg.

A második világháborút követő években a felszabadító mozgalom föllendült. 1945-ben alakult meg az első szakszervezet, Guinea jelenlegi elnökének, Ahmed Sékou Tourénak vezetésével. Guineát 1946-ban ún. tengerentúli területként bekebelezték a Francia Unióba. Az első választásokat 1946-ban tartották, a lakosság többsége azonban csak 1956-ban kapott szavazati jogot. Ekkor a választásokon az 1947-ben alakult, Sékou Touré vezette Guineai Demokrata Párt (PDG) kapott többséget. 1958-ban szavaztak Guineában – és a többi francia gyarmaton – az új francia alkotmány elfogadásáról. Guinea volt az egyetlen ország, amely ekkor – a demokrata párt felhívására – az alkotmány ellen, illetve az azonnali függetlenség mellett szavazott, s még ugyanebben az évben kikiáltották a független Guineai Köztársaságot. Erre a lépésre Franciaország gazdasági és politikai szankciókkal válaszolt.

A független Guinea a nemzeti demokratikus fejlődés útjára lépett. A Guineai Demokrata Párt irányításával – a paraszti tömegekre és a társadalom más demokratikus rétegeire támaszkodva – újjászervezték az államapparátust, nemzeti hadsereget hoztak létre, és számos haladó társadalmi-gazdasági reformot hajtottak végre. Államosították a bankokat, az erőműveket, a földet, állami tulajdonba vettek számos külföldi vállalatot, köztük gyémánt- és aranybányákat, viszont az iparfejlesztés érdekeit szem előtt tartva ugyanakkor koncessziókat adtak egyes külföldi monopóliumoknak. A gazdasági függetlenség biztosítására Guinea 1960-ban kilépett a francia frankövezetből, és saját nemzeti valutát és jegybankot létesített. A Szovjetunió és más szocialista országok segítségével több új állami tulajdonú üzem létesült. Hároméves (1960-tól), majd pedig hétéves gazdaságfejlesztési tervet (1964–1971) dolgoztak ki és hajtottak végre. 1979-ben a kormány határozatot hozott a magánkézben levő biztosítótársaságok államosításáról.

Az országban egypártrendszer van. A Guineai Demokrata Párt 1962-ben megtartott VI. kongresszusa meghirdette, hogy az ország a nem-kapitalista fejlődés útjára lép. 1978-ban az országot népi forradalmi köztársasággá nyilvánították.

1970-ben Portugália sikertelen fegyveres agressziót követett el Guinea ellen, a két ország viszonya azóta már normalizálódott.

Guinea el nem kötelezett külpolitikát folytat, Afrika tömbön kívüli fejlődésének híve. Jó kapcsolatokra törekszik valamennyi állammal, nem utolsósorban afrikai szomszédaival. Tagja az Afrikai Egység Szervezetének, a Nyugat-afrikai Államok Gazdasági Közösségének; az EGK társult állama, a Nemzetközi Bauxitszövetség alapító tagja.

Gazdaság. Az ország bővelkedik ásványkincsekben, főként bauxit- és vasérckészletei jelentősek. Boké vidékét tartják a világ leggazdagabb bauxitlelőhelyének, Guinea a föld eddig feltárt bauxitkészletének kb. 30%-át mondhatja magáénak. 1976-ban 11 316 000 t bauxitot bányásztak, s 562 000 t timföldet állítottak elő. Igen nagy vízienergia-készletei vannak. Jelenleg egy 100 MW teljesítményű vízi erőmű duzzasztógát-rendszere épül a Bafing folyón. A szocialista országok jelentős segítséget nyújtanak Guineának az ipari és a mezőgazdasági termelés fejlesztésében, így a Szovjetunió támogatásával számos iparvállalat (többek között fűrésztelep, konzervgyár, bauxitbánya) kezdte meg működését.

A keresőknek kb. 80%-át foglalkoztatja a mezőgazdaság, amelynek fejlesztéséhez az ország éghajlati viszonyai kedvezőek. 1977-ben a fontosabb exportnövényekből a következő mennyiséget termelték: 70 000 t banán, 15 000 t ananász, 31 000 t földimogyoró, 7000 t kávé. Jelentős a pálmaolaj-termelés is (38 000 t, 1977). Belső fogyasztásra főként maniókát, rizst, kukoricát termesztenek. Állatállománya 1977-ben: 1 600 000 szarvasmarha, 805 000 juh és kecske. Nagy súlyt helyeznek a mezőgazdaság átszervezésére, a falusi lakosság életkörülményeinek javítására. A falvakban kis szövetkezetek alakítását kezdték meg (gépesített termelőbrigádoknak nevezik őket).

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 227 dollár (1977).

Úthálózatának hossza 13 000 km (ebből 1200 km szilárd burkolatú), vasúthálózatáé 902 km. A tervek szerint 1981-ig felépül az 1200 km hosszú transzguineai vasútvonal, amely Conakryt köti majd össze Nimba és Simandau vasércbányáival. A fő tengeri kikötő Conakry, itt repülőtér is van.

Guinea legfőbb exportcikke a bauxit és timföld; a Friguia (a bauxit- és alumíniumtermelő társaság) szolgáltatja az ország exportbevételének majdnem 90%-át. A mezőgazdasági termékek – főként banán és kávé – az exportnak alig 5%-át teszik. Behozatalának fő tételei: textiláru, ruhanemű, rizs, fűtőanyagok, gépek. Legfontosabb kereskedelmi partnerei: Franciaország, a Szovjetunió, az EGK és a KGST más tagállamai, valamint az Egyesült Államok és Japán.

Oktatás, egészségügy. Guinea felnőtt lakosságának csaknem 90%-a írástudatlan, bár az oktatás ingyenes. 1968 óta a francia mellett nyolc nemzeti nyelven is tanítanak. Az oktatás három fokozatra tagolódik. A legmagasabb szintű képzést a Conakryban működő – 1969-ben szovjet segítséggel alapított – műszaki főiskola nyújtja.

Guineában 22 400 lakosra jut egy orvos és 600 lakosra egy kórházi ágy.

KAMERUN

/KAMERUNI
EGYESÜLT KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 475 442 km^2

Lakosainak száma: 8 060 000
(1978, becslés)

Fővárosa: Yaoundé; 300 000 lakos
(1977, becslés)

Hivatalos nyelve: angol és francia

Pénzneme: afrikai frank

Természeti viszonyok. Afrika nyugati partján, az egyenlítőtől kissé északra terül el. Felszínét az Adamaua hegység két részre osztja: a középső és a déli országrész a Dél-guineai-küszöb tartozéka, az északi országrész a Mandara hegységgel a Csád-tó medencéjéhez tartozik. A délnyugati határon emelkedik a Kamerun-hegység, amelynek legmagasabb csúcsa, a még ma is működő Kamerun vulkán (4070 m) Nyugat-Afrika legmagasabb pontja.

Fő folyója a 800 km hosszú Sanaga (közepes nagyságú vízi erőművel), jelentős még a Benue és a Logone.

Az ország éghajlata trópusi: délen egyenlítői, északon forró félsivatagi. A csapadékeloszlás rendkívül egyenlőtlen, a Kamerun-hegység egyes részein az évi csapadékmennyiség meghaladja a 10 000 millimétert, de délen és az Adamaua hegységben is 4000 mm körül alakul az évi átlag. Észak felé a csapadék gyorsan csökken, a Csád-tó vidékén már nem éri el az évi 600 millimétert sem. Az erősen csapadékos területek természetes növénytakarója a trópusi őserdő, máshol a füves-fás, a legszárazabb részeken a füves szavanna vagy a sztyepp.

Népesség. Etnikailag és nyelvileg egyaránt sokféle lakosságának egyharmada bantu (23% fang, 11% duala). Északon szudáni arab népcsoportok (kanuri, fulbe) telepedtek le. A déli őserdőkben az őslakosok leszármazottai, a pigmeusok (helyi nevükön baguielik és babingák) élnek. Az eredetileg az északkeleti felföldön lakó mintegy másfél milliós bamileke népcsoport nagy része az évekig tartó szárazság elől menekülve a hetvenes évek elején áttelepült a városokba.

A lakosságnak csaknem a fele helyi törzsi kultuszok követője, 35%-a keresztény, a többi része mohamedán.

Államszervezet. Elnöki rendszerű egyesült köztársaság. A törvényhozó és végrehajtó hatalom az 5 évre választott köztársasági elnök kezében van. Az elnök – az adminisztratív teendők ellátására – a kormány élére miniszterelnököt nevez ki, s ő jelöli ki a kormány tagjait.

A törvényhozó testület, az egykamarás nemzetgyűlés 120 tagját ugyancsak 5 évre választják.

Történelem, politika. Földjén a VIII. századtól fogva különböző fejlettségi fokon álló és erősen eltérő kultúrájú szervezett fejedelemségek uralkodtak. Területét Európa számára – a partvidék többi országához hasonlóan – portugál hajósok fedezték fel a XV. században. Az 1800-as évek közepétől Európa gyarmattartó hatalmainak kereskedői egyre gyakrabban látogatták partjait.

A századforduló táján a belső viszályok gyöngítette feudális államot Németország gyarmatává tette. 1884 és 1916 között Német Kameruni Protektorátus volt a neve. Az első világháború idején angol és francia csapatok szállták meg. Az 1919-es versailles-i békeszerződés kettéosztotta Kamerunt: nagyobbik része Kelet-Kamerun néven francia, Nigériával határos övezete pedig angol gyarmat lett. A két világháború közötti években a Népszövetség a területet a két ország mandátumterületévé nyilvánította. A mandátumterületet 1946-ban az ENSZ gyámsági területté változtatta.

A második világháború után fellángolt a felszabadító mozgalom. A függetlenséget és újraegyesítést követelő akciókat szervező kelet-kameruni felszabadító mozgalmak 1956-ban egységfrontba tömörültek, és jelentős reformokat harcoltak ki a gyarmattartó Franciaországtól. Az anyaország engedélyezte, hogy általános választásokat tartsanak, és bevonta a területet a Francia Unióba. Kelet-Kamerun 1960-ban függetlenné vált, s két hónappal később kikiáltották a köztársaságot, amelynek első elnöke Ahmadou Ahidjo, a Kameruni Unió vezetője lett.

Az 1948-ban alakult és a felszabadító mozgalom élére állt Kameruni Népek Szövetsége (UPC) a függetlenné válás után kettészakadt; legális szárnya beépült a kormánypártba, következetesebben antiimperialista szárnya illegalitásban működött tovább – s az üldözések ellenére csak 1971-ben sikerült felszámolni.

Brit Kamerunban 1961-ben népszavazást tartottak, amelynek eredményeként északi részét Nigériához csatolták, déli része pedig függetlenné vált, és Kameruni Szövetségi Köztársaság néven egyesült a Kameruni Köztársasággal. A hatvanas évek közepétől a két terület integrációja meggyorsult. 1966-ban pártjaik Kameruni Nemzeti Unió (UNC) néven egyesültek. Ez a párt magába olvasztotta az ország különféle politikai és társadalmi szervezeteit, egypártrendszer alakult ki. Az 1972-ben elfogadott, népszavazással megerősített új alkotmány értelmében az ország szövetségi köztársaságból egyesült köztársaság lett. Kamerun mindkét részében megszűntek a külön hatalmi szervek. 1973-ban megválasztották az új nemzetgyűlést, amely a szövetségi parlamentek helyébe lépett.

Az 1978 májusában megtartott parlamenti választásokon a nemzetgyűlés tagjaira a kormányzó Kameruni Nemzeti Unió egységlistáján szavaztak. Az 1980. áprilisi elnökválasztáson Ahidjo elnöki mandátumát újabb 5 évre meghosszabbították.

Kamerun szoros kapcsolatokat tart fenn volt gyarmatositójával, Franciaországgal. Gazdaságpolitikája továbbra is teret ad a külföldi – elsősorban a francia, az angol, a nyugatnémet és az amerikai – tőkének. Külpolitikájában az el nem kötelezettség elvét hirdeti.

Kamerun tagja az Afrikai Egység Szervezetének, a Közép-afrikai Gazdasági és Vámuniónak, az EGK társult állama.

Gazdaság. Elmaradott agrárország. A keresőképes lakosságnak több mint háromnegyedét a mezőgazdaság foglalkoztatja. Fő kiviteli terményei a kávé (a termés 1976-ban 93 000 t volt), a kakaó (ennek termelésében a világon az 5.), a gyapot (1976-ban 49 000 t), a dohány és a banán. Hazai fogyasztásra kukoricát, rizst, kölest, édesburgonyát, cukornádat termesztenek. 1976. évi állatállománya: 2 655 000 szarvasmarha, 2 105 000 juh, 1 633 000 kecske. Foglalkoznak halászattal és fakitermeléssel.

Az ország negyedik ötéves gazdaságfejlesztési terve (1976–1980) az iparfejlesztés szükségességét hangsúlyozta, s ezen belül a bányászat és az energia-előállítás fejlesztését helyezte előtérbe. Fő iparágai az alumíniumlemez- és a cementgyártás, valamint a különféle mezőgazdasági termények feldolgozása (textilgyár, gyapottisztítók, sörgyár, fafeldolgozók). 1977-ben 62 000 t pálmaolajat állítottak elő (ezzel a világon a 8. helyen állt). Új üzemek létesítésével 1985-re a pálmaolajtermelés megkétszerezését tervezik, a kb. 120 000–130 000 tonnából 90 000 tonnát hazai fogyasztásra szánnak. 1977–1978-ban import kőolaj finomítását kezdték el. Az évi alumíniumgyártás mennyisége 45 000–48 000 t között mozog. Az ALUCAM alumíniumolvasztó és -feldolgozó gyár francia tulajdonban van.

A hetvenes évek első felében jelentős bauxitlelőhelyeket fedeztek fel Minim-Martap közelében. Becslések szerint itt Kamerunnak egymilliárd tonnányi 45%-os fémtartalmú bauxitkészlete van; kitermelője a francia ALUCAM társaság egyik leányvállalata. (Az alumíniumfeldolgozás eddig nagyrészt Guineából importált bauxiton alapult.) Kisebb mennyiségben még márványt, ónt, aranyat termelnek ki.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 290 dollár (1976).

Vasútvonalainak hossza 1200 km, 43 508 kilométeres, úthálózata kétharmad részben földút. Az ország legnagyobb városát és kikötőjét, Doualát (400 000 lakos) a fővárossal összekötő útvonal most épül (vasútvonal van a két város között). Az ország kereskedelmi forgalmának 90%-át a doualai kikötő bonyolítja le, Doualában nemzetközi repülőtér is van.

Kivitelének egyharmadát kakaó, egynegyedét kávé teszi ki, exportál még alumíniumoxidot, fát, gyapotot, kaucsukot, banánt, pálmamagot és -olajat. Fő kereskedelmi partnerei: Franciaország, a Német Szövetségi Köztársaság, Hollandia és más közös piaci országok, az Egyesült Államok és Japán.

Oktatás, egészségügy. Az iskolaköteles korú gyerekek 80%-a beiskolázott. A Yaoundéi Egyetemet 1962-ben alapították, az 1975–1976-os tanévben kb. 8000 hallgatója volt.

Egészségügyi ellátás tekintetében elmaradott. Gyakori betegségek a malária, a trachoma, a lepra. 20 000 lakosra egy orvos jut, 400–500 lakosra egy kórházi ágy.

KENYA

/KENYAI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 582 646 km²

Lakosainak száma: 14 860 000

(1978, becslés)

Fővárosa: Nairobi; 776 000 lakos

(1977, becslés)

Hivatalos nyelve: szuahéli és angol

Pénzneme: kenyai shilling

Természeti viszonyok. Kelet-Afrikában, az egyenlítő mentén, az Indiai-óceán partján, Etiópia és Tanzánia között terül el. Nyugat felé a Viktória-tóig és Ugandáig terjed. Felszíne az átlagosan 150 km szélességű parti síkságtól nyugat felé meredeken emelkedő, délen erdőborította felföld, több vulkánnal. Legmagasabb pontja a Kenya csúcs (5199 m), ettől északra helyezkedik el a magyar Afrika-utazóról elnevezett, ma is működő Teleki-vulkán. Az északi és keleti országrész csapadékszegény, alig művelhető, gyéren lakott sztyepp és félsivatag.

Az ország középső részén észak–déli irányban végighúzódó Kelet-afrikai-árokban sóstavak alakultak ki. Nagy tava a Rudolf-tó (6405 km²), az országhoz tartozik a Viktória-tó egy része (3800 km²). Legnagyobb folyói a Tana, a Galana és a Nzoia.

Éghajlata az Indiai-óceán partvidékén trópusi, forró, csapadékos. A belső magasföld (Fehér-felföld) klímája szavanna jellegű, az északi és keleti részé száraz, forró. Az ország területén az évi csapadékmennyiség 300 mm és 1800 mm között változik.

Népesség. A lakosságnak kb. kétharmad részét bantu nyelveket beszélő népcsoportok alkotják. A legnépesebb a kikuju törzs (2 200 000 fő), amely az ország középső részén él. A nilota törzsek közül a legjelentősebbek a luo (1 520 000), a luhia (1 450 000), a kamba (1 200 000). Az országban ázsiai, európai és arab eredetű lakosok is élnek.

A népesség 50%-a törzsi vallásokat követ, 30%-a keresztény, a többi része mohamedán.

Államszervezet. Elnöki köztársaság. A törvényhozó testület az 5 évre szóló megbízatású egykamarás nemzetgyűlés, amelynek képviselői közül 158-at választanak, 12-t pedig a köztársasági elnök nevez ki. A végrehajtó hatalom az elnök, az alelnök és a kormány kezében van. A köztársasági elnök egy személyben a hadsereg főparancsnoka és a kormánypárt, a KANU elnöke is. Általános, közvetlen szavazással választják. Akadályoztatása esetén az elnöki funkciókat az alelnök látja el, korlátozott hatáskörrel, s legfeljebb három hónapig.

Történelem, politika. A kenyai partokat már az ókorban indiai, arab és föníciai kereskedők látogatták. 900 körül jemeni és ománi arabok alapították Mombasa és Malindi városát. A középkorban, az arab szultánságok uralma idején, nagy forgalmú rabszolgapiacok voltak a mai Kenya területén. 1498-ban lépett földjére az első európai, Vasco da Gama. 1505-ben a portugál flotta meghódította a partvidéket. A XVII. század végén a portugálokat kiszorították az arabok. A XIX. század második felében Zanzibár szultánja vette át az uralmat. 1886-ban a Kelet-Afrika birtoklásáért vetélkedő Anglia és Németország szerződésben tisztázta érdekeltségének határait, s Kenyát a Brit Kelet-afrikai Társaság igazgatása alatt Nagy-Britannia birtokai közé sorolták. 1895-ben Brit Kelet-Afrika néven protektorátussá, 1920-ban pedig Kenya néven brit koronagyarmattá nyilvánították.

A Mombasa kikötőjét Ugandával összekötő vasútvonal 1901-ben érte el a Viktória-tó partjánál épült Kisumut. Ekkor megindult az európai telepesek tömeges bevándorlása, s ezzel az őslakosság mérhetetlen kizsákmányolása, a termőföldek kisajátítása. A földfoglalások ellen harcoló kikuju törzs első tömeges megmozdulását 1922-ben Jomo Kenyatta szervezte meg. A harmincas években más kenyai népcsoportok is fellázadtak. 1943-ban megalakult a Kenyai Afrikai Unió (KAU), amely Jomo Kenyatta vezetésével tömegpárttá fejlődött. A KAU célja a különböző törzsek egyesítése, az elfoglalt földek visszaszerzése, a politikai egyenlőség, a nemzeti függetlenség kivívása volt. A párt 1952-ben fegyveres felkelést szervezett. Ezt a brit gyarmati hatóságok vérbe fojtották, s a pártot betiltották. 1960-ban a KAU utódaként létrejött a Kenyai Afrikai Nemzeti Unió (KANU), amely az 1963-as parlamenti választásokon elsöprő győzelmet aratott. Jomo Kenyattának, a KANU elnökének vezetésével megalakult az ország első afrikaiakból álló kormánya, Kenya belső önkormányzatot, majd még szintén 1963-ban teljes függetlenséget és domíniumi státust kapott a Brit Nemzetközösségen belül. 1964-ben köztársasággá nyilvánították az országot. Ugyanettől az évtől kezdve a Kenyatta-kormány külpolitikájában az imperialista országokhoz közeledett, kaput nyitott az angol és amerikai tőkebehatolásnak. A fehér telepesek gazdasági hatalmát lényegében érintetlenül hagyta, csak korlátozott földreformot hajtott végre. Ezért 1966-ban a KANU vezetőinek egy csoportja kilépett a pártból, s megalakította a haladó ellenzéki Kenyai Népi Uniót (KPU). A jobboldal élén álló Tom M'Boya meggyilkolása (1969) után a KPU vezetőjét, Oginga Odinga volt alelnököt letartóztatták, pártját betiltották.

Az egyetlen legális politikai párt a Kenyai Afrikai Nemzeti Unió, amely vezető szerepet tölt be az ország életében. Elnöke a köztársasági elnök. Jomo Kenyatta „örökös elnök" halála után 1978 októberében kijelölt utódját, Daniel Arap Moi alelnököt nyilvánították a KANU jelölése alapján köztársasági elnökké.

1979 januárjában Kenya és Etiópia tízéves barátsági és együttműködési szerződést kötött. Szomália igényt tart Kenya szomálik lakta területeire.

Kenya tagja a Brit Nemzetközösségnek, az Afrikai Egység Szervezetének, az EGK társult állama. 1977-ben kilépett a gyakorlatilag már úgysem funkcionáló Kelet-afrikai Gazdasági Közösségből.

Gazdaság. Agrárország. Területének csupán egyharmadát művelik meg, főként a kedvező éghajlatú és termékeny magasföldet, valamint a Viktória-tó környékét (itt összpontosul a lakosság 85%-a). Az 5 500 000 munkavállalóból 4 300 000 a mezőgazdaságban dolgozik. A legjobb termőföldeken ma is az európai, főleg angol telepesek ültetvényei vannak. Az ország gazdasági életében a függetlenné válás óta megnövekedett az állam szerepe, de a külföldi tőke befolyása továbbra is erőteljesen érvényesül. Legfontosabb terményei a tea (1976-ban 62 000 tonnás termelésével a világon a 4. helyen állt, 1977-ben becslés szerint 86 300 tonnát szüreteltek), a kávé (1977-ben becslés szerint 87 000 t), az ananász, a kasudió, a pyrethrum, a szizál (44 000 t). Belföldi fogyasztásra cukornádat, maniókát, kukoricát, rizst termesztenek.

Más afrikai országokhoz viszonyítva ipara fejlett. Főként mezőgazdasági termékeket feldolgozó iparágak alakultak ki a hús- és a tejipar, a cukor- és a konzervgyártás, a textilipar. Számottevő még a cementgyártás, a kőolaj-feldolgozás és a vegyipar. Vannak kohászati üzemei is. Bányászata elmaradott.

1978-ban Mombasa és Nairobi között 482 km hosszú kőolajvezetéket helyeztek üzembe, amelyen az importált nyersolajat a mombasai finomítóból a fővárosba szállítják.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 235 dollár (1976).

Vasúti közlekedése az Ugandával és Tanzániával közös Kelet-afrikai Vasúttársaság (East African Railways Corporation) irányítása alatt állt, 1977-ben, e társaság felbomlása után létrehozták az önálló kenyai vasúttársaságot (Kenya Railways Corporation). A vasúti pályák hossza 2114 km. Teljes úthálózata 52 380 km, ebből 4000 kilométernyi út aszfaltozott. Legfontosabb kikötője Mombasa. Két nemzetközi repülőtere Nairobi és Mombasa.

Legfontosabb exportcikkei a kávé, a tea, a szizál, valamint a kőolajipari termékek. Kivitelének 19%-a ipari termék. Főbb kereskedelmi partnerei: Nagy-Britannia, az Egyesült Államok, az NSZK, Japán. Korábban igen nagy szerepe volt az Ugandával, Tanzániával folytatott kereskedelemnek, de ezeket a kapcsolatokat Kenya felszámolta.

Oktatás, egészségügy. A felnőtt lakosság fele írástudatlan. Az elemi oktatás kötelező. 1974–1975-ben felsőfokú oktatásban 25 000-en vettek részt, ebből a Nairobi Egyetemen 4400 fő, a Kenyatta Egyetemen 1140 fő tanult.

1976-ban 11 000 lakosra jutott egy orvos, 100 lakosra (1973-ban még 760 lakosra) egy kórházi ágy.

KONGÓ

/KONGÓI NÉPI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 342 000 km²

Lakosainak száma: 1 346 000

(1978, becslés)

Fővárosa: Brazzaville; 301 550 lakos

Hivatalos nyelve: francia

Pénzneme: afrikai frank

Természeti viszonyok. Egyenlítői Afrikában terül el. Felszíne három jól elhatárolható területre oszlik: az Atlanti-óceán menti keskeny parti síkságra, az ebből lépcsőzetesen kiemelkedő Dél-guineai-küszöbre és a Kongó-medencére.

Legnagyobb folyói, az Ubangi és a Kongó választják el Zaire-tól.

Trópusi éghajlatát az országot középen átszelő egyenlítő határozza meg. A csapadék délen 1200–1300, északon 1500–1800 mm. A hőmérséklet évi átlaga 25–27 °C. Az ország természetes növénytakarója a trópusi őserdő.

Népesség. Etnikailag vegyes lakosságának nagyobb része bantu nyelveket beszélő néger. A legnagyobb népcsoport (45%) a Brazzaville-ban és környékén élő kongo (bakongo) törzs; a népesség 20%-a teke, 15%-a galoni bantu, 16%-a bangi nyelven beszél.

A lakosság nagyobb fele helyi törzsi kultuszokat követ, a többi része – főleg az ország déli felében élők – keresztény vallások híve; kevés mohamedán is él az országban.

Államszervezet. Népi köztársaság. 1977-ben felfüggesztették az alkotmányt, feloszlatták a nemzetgyűlést. A Kongói Munkapárt 1979 márciusában tartott rendkívüli kongresszusa óta a párt Központi Bizottsága gyakorolja a hatalmat.

Történelem, politika. Területén már a XV. századtól több törzsi királyság állt fenn. Ezek zöme – így a mai Kongó területének déli részén kialakult Loango és Kakongo királyságok – a XVII–XVIII. században Közép-Afrika legrégibb és legfejlettebb kultúrájú államának, a kongói birodalomnak a vazallusává vált. A feudális királyságok hanyatlása a XIX. században gyorsult meg.

A gyarmati uralom megalapozója Kongóban és a szomszédos Gabonban Pierre Paul de Brazza francia tengerésztiszt volt, aki szerződéseket kötött a helyi törzsfőkkel, és 1880-ban megalapította a később róla elnevezett fővárost, Brazzaville-t. A behatoló franciák a századfordulón kisajátították a földeket, a lakosságot félrabszolgai helyzetbe kényszerítették, és nagy ültetvényes gazdaságokat szerveztek Kongó területén.

1910-től Közép-Kongót más szomszédos francia érdekeltségű területekkel együtt bevonták a Francia Egyenlítői Afrika nevű gyarmati államszövetségbe. Ennek felbomlása után, 1958-ban, autonómiát kapott a Francia Közösség keretében. Első miniszterelnöke Fulbert Youlou abbé lett. A francia befolyás Kongó 1960. évi függetlenné válása után sem csökkent. Az ország társadalmi és gazdasági nehézségei fokozódtak. 1963-ban egy népfelkelés megdöntötte Youlou abbé neokolonialista rendszerét. Alphonse Massemba-Débat-nak a hatalmat átvevő kormánya új alkotmányt hirdetett ki, és haladó politikai pártot alakított a Forradalom Nemzeti Mozgalma (MNR) néven. A következő néhány évben azonban a kormányt haladó célkitűzései megvalósításában megakadályozta az állami és pártvezetésben kibontakozó hatalmi harc, valamint a külső és belső ellenzék szervezkedése (mesterségesen szított viszály tört ki az északi animista és a déli keresztény törzsek között; Youlou a szomszédos Kinshasában szervezkedett).

1968-ban Massemba-Débat-tól átvette a hatalmat a hadsereg. Megalakult a Nemzeti Forradalmi Tanács, élén Marien Ngouabi őrnaggyal. Az országot népi köztársasággá nyilvánították, államelnökké Marien Ngouabit választották. Ekkor alapították a tudományos szocializmus elveit valló Kongói Munkapártot, s megerősödött az antiimperialista politikai irányzat. Kinyilvánították, hogy az országban a szocializmust kívánják építeni. 1975-ben hároméves gazdaságfejlesztési terv végrehajtásához kezdtek. A hamarosan megmutatkozó nehézségek miatt rövidesen ismét átszervezték a kormányt, a párt Politikai Bizottságának helyére pedig különleges forradalmi törzskart neveztek ki. 1977-ben meggyilkolták Ngouabi elnököt. Az ország irányítását ekkor ideiglenesen a párt Katonai Bizottsága vette át. Az új államfő a Katonai Bizottság elnöke, Joachim Yhombi-Opango ezredes lett, aki hangsúlyozta, hogy folytatja Ngouabi politikáját. Az ország egyetlen törvényes politikai pártja, a Kongói Munkapárt fontos szerepet játszik az ország vezetésében. 1979 februárjában Yhombi-Opango lemondott, s hatalmát a Kongói Munkapárt Központi Bizottságára ruházta. Az új államfő Denis Sassou-Nguesso ezredes, addigi hadügyminiszter lett, akit a párt III., rendkívüli kongreszszusa a Központi Bizottság elnökévé is megválasztott.

Kongó tagja az Afrikai Egység Szervezetének, az EGK társult állama, egyik alapítója a Közép-afrikai Gazdasági és Vámuniónak.

Gazdaság. Kongó gazdaságilag elmaradott agrárország. A keresőképes lakosságnak csaknem kétharmadát foglalkoztatja a mezőgazdaság, ennek ellenére az ország élelmiszer-behozatalra szorul. Az állattenyésztés fejlesztését gátolja a kiterjedt őserdő és a sok cecelégy. A főbb élelmiszernövények a manióka, a köles, a kukorica, a banán, a batáta; a jelentős mezőgazdasági kiviteli termények a kakaó, a dohány, a pálmamag, a pálmaolaj, a cukornád (1976: 456 000 t; termesztését 1970-ben állami ellenőrzés alá vonták).

A gazdasági függés felszámolása érdekében, az idegen, elsősorban francia tőke visszaszorítására 1969-ben államosítottak több kulcsfontosságú ágazatot, 1975-ben állami kezelésbe vették a bányákat. A fakitermelés is jelentős szerepet játszik a gazdasági életben (1976-ban 270 000 köbmétert termeltek ki), 1971-ben ezen a területen is államosításokat hajtottak végre.

A hatvanas évek második felében felfedezett olajmezők nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket (1974-ben 2 455 000 t, 1976-ban már csak 1 636 800 t volt a kitermelés). Egy természeti katasztrófa miatt a kálisóbányászat is szünetelt (1976-ban 429 000 t volt a termelés). A külföldi tőke menekül az országból. Mindezek következtében Kongó – a külföldi segélyek és kölcsönök ellenére – nehéz gazdasági helyzetbe került.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 520 dollár (1976).

Vasútvonalainak hossza 800 km. Úthálózata 11 000 km hosszú; csaknem 4000 kilométernyi autóútjának 10%-a aszfaltozott. A Kongó folyó és mellékfolyója, az Ubangi jelentős vízi út; a hajózható folyamszakaszok hossza 5000 km. Két nemzetközi repülőtere és több kisebb, a belföldi forgalmat ellátó légi kikötője van. 1969-ben a közlekedést állami ellenőrzés alá vonták.

Az ország fő exportcikkei: fa (25–30%), kőolaj, gyémánt, pálmaolaj és -mag, dohány, banán.

Legjelentősebb külkereskedelmi partnerei: Franciaország, az NSZK, Olaszország és az Egyesült Államok.

Oktatás, egészségügy. Az analfabetizmus 50%-os. Az oktatás 1965 óta állami ellenőrzés alatt áll. Kevés mind az alap- mind a középfokú oktatási intézmény. 1971-ben alapították Brazzaville-ban a Marien Ngouabi Egyetemet, amelynek 1976-ban 4336 hallgatója és 230 oktatója volt.

6310 lakosra jut egy orvos, 190 lakosra egy kórházi ágy.

KÖZÉP-AFRIKA

/KÖZÉP-AFRIKAI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 622 984 km²

Lakosainak száma: 2 610 000

(1974, becslés)

Fővárosa: Bangui; 350 000 lakos

Hivatalos nyelve: francia és szango

Pénzneme: afrikai frank

Természeti viszonyok. Az Ubangi és a Sari folyó őserdő övezte felső folyása között, a 400–1200 m magas, szavannaborította Közép-afrikai-fennsíkon terül el.

Az északi országrész a szavanna, a déli az egyenlítői éghajlat övében fekszik. Természetes növénytakarója az Ubangi mentén trópusi őserdő, másutt szavanna.

Népesség. Az ország lakossága a bantu ngala törzsből, szudáni néger törzsekből (elsősorban banda és gbaja), valamint néhány ezer európaiból (főleg franciák) tevődik össze. Az északi határvidéken élő arabok és hauszák száma nem jelentős.

A lakosságnak mintegy 60%-a természeti vallások hive, 35%-a keresztény, 5%-a mohamedán.

Államszervezet. Az 1979-es hatalomátvétellel megszűnt a császárság: az új államfő bejelentette a köztársaság visszaállítását, és megkezdték a megfelelő intézmények kialakitását. Az elnök kinevezte helyettesét és a kormány tagjait, és általános választások megtartását ígérte.

Történelem, politika. A jelenlegi Középafrikai Köztársaság területét 1894 és 1897 között foglalták el a franciák. A terület Ubangi-Sari néven 1910 és 1958 között francia gyarmat volt, Francia Egyenlítői Afrika föderáció része. 1958-ban Közép-afrikai Köztársaság néven a Francia Közösség autonóm tagja lett, majd 1960-ban függetlenné vált. David Dackótól, aki az országnak ettől fogva elnöke volt, 1966-ban katonai államcsínnyel átvette a hatalmat Jean-Bédel Bokassa ezredes.

Bokassa, aki később tábornokká, majd marsallá léptette elő önmagát, felfüggesztette az alkotmányt, és a hatalmat saját kezében összpontosította. Az ország egyetlen pártjának, a szintén általa vezetett MESAN-nak (Fekete-Afrika Társadalmi Fejlesztésének Mozgalma) a javaslatára Bokassát 1972-ben az ország örökös elnökévé választották. A MESAN rendkívüli kongresszusa 1976-ban új alkotmányt dolgozott ki, amelynek értelmében Bokassa még ugyanabban az évben kikiáltotta a császárságot. Megkoronázására egy évvel később került sor.

1979 januárjában diáktüntetések robbantak ki a fővárosban Bokassa korrupt, népelnyomó rendszere ellen. A katonaság által levert tüntetésnek több száz halottja volt. Nyilvánosságra került, hogy a tüntetők közül mintegy száz gyermeket halálra kínoztak a császár jelenlétében. A botrány miatt Párizs felfüggesztette az országnak nyújtott segélyt.

Az ország egykori elnöke, David Dacko 1979 szeptemberében, francia ejtőernyősök segítségével, vértelen államcsínnyel véget vetett Bokassa uralmának. Az új államfő visszaállította a köztársaságot, szabadon bocsátotta a politikai foglyokat, ígéretet tett a helyzet normalizálására és az államszervezet kiépítésére. A francia segítséggel hatalomra jutott elnök ellen azonban jelentős belső ellenzék indított akciót.

Az ország egyetlen pártját, a MESAN-t 1946-ban alakította meg Barthélemy Boganda, az Afrikai Demokratikus Tömörülés szekciójaként. Ekkor politikája a Francia Szocialista Pártéhoz állt közel. Működését Dacko államcsínye után betiltották.

Közép-Afrika tagja az Afrikai Egység Szervezetének, a Közép-afrikai Gazdasági és Vámuniónak, az Afrikai és Mauritiusi Közös Szervezetnek, az EGK társult állama. Franciaországgal különféle együttműködési megállapodásokat írt alá.

Gazdaság. Elmaradott ország. Gazdasági életét a külföldi, elsősorban a francia tőke uralja. A lakosság 85%-a a mezőgazdaságban dolgozik, amely a nemzeti jövedelemnek 50%-át adja. Legfontosabb mezőgazdasági termékei a gyapot, a kávé és a dohány. Az ipari termelés nem számottevő. Az ország természeti kincsei még nagyrészt kiaknázatlanok. Jelentős vasérc-, urán-, gyémántkészletei, nikkel-, kobalt-, mangán- és rézlelőhelyei vannak. 1976-ban 269 900 karát gyémántot bányásztak. Az urán kitermelésére 1975-ben 30%-os francia részesedéssel alakult társaság megállapítása szerint az ország urániumtartalékai 10 000 tonnára becsülhetők.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 230 dollár (1976).

Bangui 1450 kilométernyire van a tengertől. Vasút nincs, a szállítás nagyrészt a folyókon bonyolódik le. Az úthálózat hossza 21 500 km (1974), ebből mindössze 6000 kilométernyi út használható minden évszakban a nehezebb járművek számára.

Gyémántot, kávét, dohányt, fűrészárut, gyapotot szállít külföldre; gépeket, berendezéseket, élelmiszert, fogyasztási cikkeket importál. Fő kereskedelmi partnere Franciaország, jelentős forgalmat bonyolít le más EGK-országokkal, az Egyesült Államokkal, Japánnal és Izraellal is.

Oktatás, egészségügy. 1974-es adatok szerint az analfabetizmus 85%-os. Az alsófokú oktatásban az iskolás korú gyermekeknek mintegy fele vesz részt. Banguiban 1970-ben alapították egyetemet, ennek 450 hallgatóját 84 tanár oktatja.

1975-ben 26 041 lakosra jutott egy orvos, 790 lakosra egy kórházi ágy.

LESOTHO

/LESOTHO KIRÁLYSÁG/

Területe: 30 344 km²

Lakosainak száma: 1 213 000 (1976)

Fővárosa: Maseru; 25 000 lakos

Hivatalos nyelve: angol és szoto

Pénzneme: dél-afrikai rand és maloti

Természeti viszonyok. Dél-Afrikában fekszik. A keleti országrészben a 3500 m magas Drakensberg (Sárkány-hegység) vonulata húzódik; északnyugati része 900–1000 m magasságban fekvő fennsík; déli harmada dombvidék és síkság.

Fő folyói az Orange és a Caledon.

Éghajlata a magasságtól függően mérsékelt övi, illetve szubtropikus. Az esős évszak októbertől áprilisig tart, de az évnek csaknem minden szakában van eső, a magasabb hegyekben hó is.

Népesség. Lakossága csaknem teljes egészében a bantu népcsoporthoz tartozik (88%-a szoto, 11%-a zulu). Az európaiak száma kb. 2000.

A népességnek több mint 80%-a keresztény.

Államszervezet. Alkotmányos monarchia, a király az állam feje, de a tényleges hatalmat a kormány gyakorolja. A 93 tagú ideiglenes nemzetgyűlésnek főként tanácsadói jogköre van.

Történelem, politika. Lesothót a XIX. század elejéig főleg busmanok lakták. Csak a zulu uralkodó hadjáratai után, 1818-tól a lakosság számos csoportja és a kis bantu törzsek I. Moshoeshoe – eredetileg a kvena törzs főnöke – vezetésével a bászutó néppé egyesültek, amely a zuluk elől visszavonult a hegyekbe.

1831-ben érkeztek az országba az első hittérítők. 1838-tól 1868-ig a bászutók elkeseredett harcot vívtak az előrenyomuló búrok ellen. Moshoeshoe – abban a reményben, hogy segítséget kap Nagy-Britanniától a búrok ellen – brit védnökséget kért. 1868-ban az ország Bászutóföld néven brit protektorátus lett. 1871-ben Nagy-Britannia Bászutóföldet átmenetileg a fokföldi gyarmathoz csatolta, 1884-ben pedig a londoni kormánytól függő dél-afrikai főbiztos alá rendelte. (A főbiztosság 1964-ben szűnt meg.)

Az ország lakossága sohasem békélt meg a gyarmati uralommal. A két világháború közötti időszakban a nemzeti felszabadító mozgalom élén a Szegények Ligája, 1952-től pedig a Bászutóföldi Afrikai Kongresszus (BAC) állt (nevét 1959-ben Bászutóföldi Kongresszus Pártra [BCP] változtatta). A brit kormány 1958-ban kénytelen volt alkotmányt adni az országnak. Az első parlamenti választásokon (1960) a Bászutóföldi Kongresszus Párt nagy győzelmet aratott. 1959-ben alakult meg az ország jelenlegi vezető pártja, a Bászutó Nemzeti Párt (mai neve: Nemzeti Párt), amely a Dél-afrikai Köztársasággal való együttműködés mellett száll síkra. Bászutóföld 1965-ben belső önkormányzatot és új alkotmányt kapott, ekkor a választásokon – kis többséggel – a Nemzeti Párt győzött.

1966-ban Bászutóföld mint alkotmányos monarchia (királya II. Moshoeshoe, Bászutóföld megalapítójának unokája) Lesotho néven függetlenné vált. A hatalom a Leabua Jonathan vezette Nemzeti Párt kezébe került, amelynek reakciós kül- és belpolitikája elégedetlenséget keltett a néptömegek körében. Az 1970-es parlamenti választásokon az ellenzéki Lesothói Kongresszus Párt győzött. Leabua Jonathan kormánya semmisnek nyilvánította a választások eredményét, felfüggesztette az alkotmányt, a királyt – néhány hónapra – száműzetésbe küldte. A Jonathan-kormány a későbbiekben engedményekre kényszerült. A függetlenség kikiáltásának 5. évfordulóján amnesztiát hirdetett, s 1972-ben kiszabadult a börtönből az ellenzéki pártok vezetőinek többsége, engedélyezték a politikai tevékenységet. 1973-ban tanácsadói jogkörrel ideiglenes nemzetgyűlést hívtak össze. 1974-ben azonban – egy sikertelen puccsot követően – ismét fokozódtak a megtorló akciók a Kongresszus Párt hívei ellen.

Lesothót – főként földrajzi helyzete következtében – erős gazdasági és politikai szálak kötik a Dél-afrikai Köztársasághoz. Elutasítja azonban az apartheid-politikát, és nem ismerte el Transkei Dél-Afrika által proklamált „függetlenségét" sem. Emiatt 1978-ban Dél-Afrika lezárta az ország délkeleti határát, ami súlyos élelmiszerhiányt okozott Lesothóban, továbbá megnehezítette polgárainak a munkavállalást a dél-afrikai bányákban.

Lesotho az utóbbi években egyre jobb kapcsolatok kiépítésére törekszik a szocialista országokkal és afrikai szomszédaival, s a lehetőségekhez mérten megkísérli csökkenteni függését a Dél-afrikai Köztársaságtól.

Lesotho a Brit Nemzetközösség tagállama, tagja az Afrikai Egység Szervezetének, az EGK társult állama. Valuta- és vámuniót alkot a Dél-afrikai Köztársasággal.

Gazdaság. Afrika gazdaságilag egyik legelmaradottabb országa. A gazdaság összes ágát a dél-afrikai monopoltőke ellenőrzi. A férfi munkaerőnek majdnem 50%-a (140 000–175 000 fő), a női munkaerőnek kb. 10%-a (25 000 fő) tartósan vagy az év nagyobbik felében a Dél-afrikai

Köztársaságban vállal munkát. Ásványkincsei – gyémánt kivételével – nincsenek. Az 1977-ben megnyitott letseng-la-terai gyémántbánya – ez 62,5%-ban a kormány tulajdona – teljes üzembe helyezés utáni termelése a tervek szerint évi 50 000 karát lesz.

Az ország ipara most van kialakulóban. A feldolgozó ipart kisebb bútorgyárak, fazekasműhelyek, konfekcióüzemek stb. képviselik.

Gazdasági életének alapja a mezőgazdaság, ezen belül az állatenyésztés, a termelés színvonala azonban itt is alacsony. A főbb haszonnövények a búza, a kukorica, a cirok. 1977. évi állatállománya: szarvasmarha 600 000, juh 1 680 000, kecske 920 000 db.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 236 dollár (1977).

Közlekedése fejletlen. Úthálózatának hossza 5100 km. Az utak többnyire rossz minőségűek, nincs szilárd burkolatuk. A fővárosban nemzetközi repülőtér építését tervezik.

Külkereskedelme dél-afrikai ellenőrzés alatt áll, legfontosabb kereskedelmi partnerei a Dél-afrikai Köztársaság és Nagy-Britannia. Fő kiviteli cikke a mohair gyapjú. A behozatal értéke sokszorosan meghaladja a kivitelét.

Oktatás, egészségügy. A lakosságnak kb. 60%-a írástudatlan. Az alapfokú oktatás ingyenes, főként egyházi iskolák működnek. A Maseru közelében levő egyetemen 1976-ban 900 diák tanult.

A kormány 11 kórházat (köztük egy elmegyógyintézetet és egy lepratelepet) tart fenn, továbbá 87 vidéki egészségügyi állomást. Lesothóban 8 missziós kórház is tevékenykedik. Az egészségügyi intézmények zöme a városokban van, a lakosság többsége viszont falun él. 1975-ben 21 200 lakosra jutott egy orvos és 480 lakosra egy kórházi ágy.

LIBÉRIA

/LIBÉRIAI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 111 369 km²

Lakosainak száma: 1 740 000

(1978, becslés)

Fővárosa: Monrovia; 204 000 lakos

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: libériai dollár

Természeti viszonyok. Nyugat-Afrikában, a Guineai-öböl mentén, az ún. Borsparton és ennek mögöttes részein terül el. A part menti keskeny, mocsaras síkság észak felé trópusi őserdőkkel borított felföldbe megy át, még északabbra hegyek emelkednek. A legmagasabb csúcs a Wutibih (1381 m).

Jelentősebb folyói a Loffa, a Saint Paul, a Saint John és a Cestos.

A trópusi éghajlatú országban az évi csapadékátlag 1550–2000 mm (Monrovia és a tengerpart közelében eléri a 4650 millimétert is). Az évi átlaghőmérséklet 24–25 °C, a hőmérsékleti ingadozás nagy. Például Tapeta környékén decemberben gyakorta 9 °C-ot, márciusban már 44 °C-ot mérnek.

Népesség. Libériában 28 népcsoportot különböztetnek meg. A lakosság többsége a terület őslakosainak leszármazottja. Jelentősebb népcsoportok a kpelle, a bassa, valamint a kru, a vai és a loma. Ezek tagjai – bár a hivatalos nyelv az angol – saját törzsi nyelvjárásukat beszélik. Etnikailag kisebb egységet alkot, de politikailag annál fontosabb szerepet tölt be egy 50 000–55 000-es lélekszámú népcsoport, melynek tagjai az Amerikából áttelepült felszabadított néger rabszolgák leszármazottai.

A legelterjedtebb a keresztény és a mohamedán vallás, a különféle természeti vallásoknak is sok hive van. Az amerikai származású négerek zöme protestáns; a vaik és a rokontörzsbeliek mohamedánok.

Államszervezet. A hatalmat a katonákból álló, 15 tagú Népi Tanács gyakorolja.

Történelem, politika. Területét már a XV. században bejárták – és a partjairól kivitt fűszerről Borspartnak nevezték – a portugál hajósok. 1822-ben az Amerikai Kolonializációs Társaság a helyi törzsfőktől megvásárolt part menti földsávon felszabadított amerikai néger rabszolgákat telepített le. Az első települést – a későbbi fővárost – James Monroe amerikai elnökről nevezték el Monroviának. Libéria 1847-ben formailag köztársaság – Afrika első köztársasága – lett, valójában az Egyesült Államok befolyása alatt álló terület. A betelepülők leigázták az őslakosságot, s megalakították – szigorúan amerikai mintára – a maguk kis államait (pl. Kis-Maryland). Az ország határait több hódító akció után 1885-ben határozták meg. Libéria helyzete egyedülálló a kontinensen: formálisan sohasem volt gyarmat, ám gazdasági és politikai élete szorosan függ az Egyesült Államoktól. 1924-ben az amerikai Firestone társaság 99 évre földkoncessziókat kapott, és hatalmas gumiültetvényeket létesített az országban. A második világháború alatt amerikai csapatok szállták meg Libériát, s ez tovább fokozta függését. Most is érvényben vannak azok az 1942-ben és 1959-ben kötött megállapodások, amelyek feljogosítják az Egyesült Államokat arra, hogy bármikor katonai támaszpontot létesítsen Libériában.

1980 áprilisában a Nemzeti Gárda csapatai katonai államcsínnyel megdöntötték William Tolbert elnök hatalmát. Az ország vezetését a tiszthelyettesekből és sorkatonákból álló, 15 tagú Népi Tanács vette át, amelynek Samuel Doe főtörzsőrmester az elnöke. A puccsot követően hatályon kívül helyezték az alkotmányt.

Az ország vezető politikai erejét az 1868-ban alakult és 1878-tól az 1980. évi puccsig egyfolytában hatalmon levő Igazi Whig Párt alkotta.

1960-ban Libéria tagja lett az ENSZ Biztonsági Tanácsának, és ettől az időtől kezdve számottevő szerepet játszik Afrika politikai életében. Deklarálta, hogy jó kapcsolatok kialakítására törekszik minden állammal, elsősorban az afrikai országokkal (kiváltképpen Elefántcsontparttal, Guineával és Sierra Leonéval van szoros viszonyban).

Tagja az Afrikai Egység Szervezetének, a Nyugat-afrikai Államok Gazdasági Közösségének, az EGK társult állama.

Gazdaság. Elmaradott agrárország, gazdasági életét külföldi, főleg amerikai monopóliumok tartják kézben. Lakosságának 75%-a földművelésből él. Belföldi fogyasztásra maniókát, rizst, kukoricát; exportra kakaót és kávét termelnek. A Firestone Plantation társaság gumiültetvényein 1977-ben 772 937 t nyersgumi termett, s ezzel Libéria a világ egyik legjelentősebb kaucsuktermelő országa. Elsősorban külföldi beruházásokkal 1967-ben megkezdődött a nagyüzemi fakitermelés.

Ásványkincsekben gazdag ország, a külföldi tőkeberuházásoknak szabad utat enged, s ipara 1961 óta fellendülőben van. A kitermelt vasérc mennyisége 1976-ban 20 500 000 t volt. A vasércbányászat zömének gazdája a LAMCO konszern; részvényeinek fele a libériai kormány, másik fele pedig az amerikai és svéd nagytőke kezén van. A tervek szerint külföldi, elsősorban nyugatnémet beruházások felhasználásával 1985-ig megkétszerezik a vasérctermelést. Az ország gyémántbányászata is jelentős: 1975-ben 636 000 karát gyémántot hoztak felszínre.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 450 dollár (1976).

Úthálózatának hossza 8476 km, vasútvonalaié 493 km. Az 1976–1980-as gazdaságfejlesztési terv keretében a beruházási összeg egyharmad részét az úthálózat fejlesztésére és kikötők építésére fordítják. Libériai zászló alatt hajózik a világ legnagyobb tengeri kereskedelmi flottája. 1977-ben több mint 2400 hajó tartozott hozzá, együttes vízkiszorításuk megközelítette a 69 200 000 bruttóregisztertonnát. Csaknem valamennyi Libériában bejegyzett hajó külföldi tulajdonban van: az alacsony adók miatt regisztráltatják itt őket.

Libéria exportjának csaknem 80%-át a nyersvas és a gyémánt adja, ezenkívül főként kávét, kakaót, pálmatermékeket exportál.

Fő kereskedelmi partnerei: az Egyesült Államok, az NSZK, a Benelux-államok, Japán, Olaszország, Nagy-Britannia és Svédország.

Oktatás, egészségügy. A felnőtt lakosság körében az írástudatlanság megközelítőleg 85%-os. Az oktatás állami és egyházi iskolákban folyik; alap- és középfokon ingyenes. A kormány nagy összegeket fordít az iskolahálózat fejlesztésére, 1972 és 1975 között 208 új iskola épült. Nehézségeket okoz, hogy a tanulók létszámához képest kevés a tanár. A lánytanulók száma viszonylag kicsiny. Az ország egyetlen, Monroviában működő egyetemén 1977-ben 1980 diák tanult.

Az alapfokú egészségügyi hálózat most van kiépülőben. 1972 óta 6 kórház és más egészségügyi intézmény épült. 1975-ben az országban 11 000 lakosra jutott egy orvos, 62 000 lakosra pedig egy fogorvos. 1976-ban hozták létre az Országos Társadalombiztosítási és Jóléti Szervezetet, amelynek feladata a nyugdíjfolyósítás és betegsegélyezés megszervezése. Kétéves korig ingyenes a gyerekek orvosi ellátása.

LÍBIA

/LÍBIAI ARAB SZOCIALISTA NÉPI ÁLLAM/

Területe: 1 759 540 km^2

Lakosainak száma: 2 600 000 (1978, becslés)

Fővárosa: Tripoli; 650 000 lakos (1978, becslés)

Hivatalos nyelve: arab

Pénzneme: líbiai dinár

Természeti viszonyok. Az ország a Földközi-tenger déli partvidékén fekszik, tengerpartja 1850 km hosszú. Tunézia, Algéria, Niger, Csád, Szudán és Egyiptom határolja. A keskeny parti síkságtól délre húzódik a Dzsebel-fennsík (legmagasabb pontja, a Gassz Frezza 868 m). A lagúnás Líbiai-mélyföld alacsonyabban fekszik a tengerszintnél. Délnyugaton a Szahara kopár homok- és kősivataga található. A keleti rész, a Líbiai-sivatag a földkerekség legnagyobb futóhomok-sivataga.

Az országban állandó folyó nincs.

Éghajlata a partvidéken mediterrán, dél felé félsivatagi, majd sivatagi. Aziziánál mérték a föld legmagasabb hőmérsékletét (58 °C). Az évi csapadék a tengerparton 200–300 mm, a sivatagban 15 mm.

Népesség. Lakosainak túlnyomó többsége arab, rajtuk kívül berberek, délen pedig különféle néger törzsek lakják. A forradalom után az olasz, máltai és görög kolónia tagjainak zöme elhagyta az országot. Igen sok a vendégmunkás. A kb. félmilliós egyiptomi kolónia létszáma a politikai helyzettől függően változik. Több százezerre becsülik az olajiparban dolgozó palesztinok számát.

A mohamedán államvallás.

Államszervezet. Líbia – Kadhafi elnök megfogalmazása szerint – „a tömegek szocialista népi állama". A hatalom legfőbb szerve a Legfelsőbb Népi Kongresszus. Ennek főtitkára Moamer Kadhafi. A végrehajtó hatalom élén a Legfelsőbb Népi Bizottság – a kormány – áll.

Történelem, politika. Az i. e. X. században alakultak ki a mai Líbia területén az első föníciai települések. Az i. sz. I. században a rómaiak foglalták el, majd a vandálok érkeztek, őket a bizánciak szorították ki. 643-ban az arab világbirodalom vonta fennhatósága alá. 1510-ben spanyol, később máltai csapatok igázták le, 1544-ben pedig török uralom alá került. A török fennhatóságot csak az ország északi részére sikerült kiterjeszteni, mert a szenusszi szekta minden támadást visszavert. Századunk első évtizedeiben az olasz imperialisták kiszorították a törököket, s 1912-ben Kirenaikát és Tripolitániát Líbia néven bekebelezték, majd 1931-ben elfoglalták a szenusszi szekta központját, a Kufra oázist is.

A szenusszik a második világháború alatt részt vettek a szövetségesek afrikai hadműveleteiben. Az országot ennek ellenére megszállták a franciák és az angolok, s csak az ENSZ Közgyűlés 1949-ben hozott határozata után, 1951-ben nyerte el függetlenségét. A Líbiai Királyság kezdetben angol és amerikai befolyás alatt állt. Az utolsó brit csapatok 1968-ban távoztak területéről. Idrisz király azonban hozzájárult ahhoz, hogy az Egyesült Államok továbbra is használhassa líbiai légi támaszpontját. Az ország vezetése ugyanakkor képtelen volt megoldani a létfontosságú belső problémákat.

Az elégedetlenség általános volt. Hazafias fiatal katonatisztek 1969-ben magukhoz ragadták a hatalmat, megdöntötték a királyságot, s kikiáltották a Líbiai Arab Köztársaságot. Az ország élére a Forradalmi Parancsnoki Tanács került.

Az új líbiai vezetés hatalomra jutása első percétől imperialistaellenes és antikolonialista politikát folytat, támogatja a nemzeti felszabadító mozgalmakat (a szélsőséges irányzatúakat is). A líbiai kormány kiüríttette a Wheelus Field-i amerikai légi támaszpontot. Államosította az ország olajkincsét kiaknázó külföldi vállalatok jelentős részét (teljesen vagy legalább 51%-ban), saját kezébe vette az olajkereskedelmet, lépéseket tett a nemzeti olajfeldolgozó ipar, valamint saját tankhajóflotta megteremtésére. 1977-ben a Forradalmi Parancsnoki Tanács helyét új szervek (a Legfőbb Népi Kongresszus és a Legfelsőbb Népi Bizottság) foglalták el. Bár a vallásos ideológia túlhangsúlyozása időleges zavart okozott Líbia és a szocialista országok kapcsolatában, amióta a gazdasági fejlesztés nagyobb súlyt kapott a líbiai vezetés programjában, az együttműködés kiegyensúlyozottabb és harmonikusabb lett. Líbia az arab világ egyesítésére törekszik. Föderáció alakítását javasolta Egyiptomnak és Tunéziának is. 1980 szeptemberében megállapodott Szíriával az egyesülésről

A líbiai vezetők a közel-keleti válság igazságos rendezésén munkálkodó progresszív erők oldalán állnak, törekvéseiket politikai és gazdasági eszközökkel messzemenően támogatják. Líbia segíti a palesztin mozgalmat.

Az ország egyetlen politikai pártja a Líbiai Arab Szocialista Unió.

Líbia tagja az Afrikai Egység Szervezetének, az Arab Ligának, és igen aktívan vesz részt az OPEC munkájában.

Gazdaság. Líbia a legutóbbi időkig Afrika legszegényebb, legelmaradottabb országai közé tartozott. Az 1951-ben feltárt hatalmas olajkincs hasznosítása azonban lehetővé teszi az évszázados elmaradottság felszámolását.

A mezőgazdaság, amelynek vezető ága az állattenyésztés (főként szarvasmarha, teve, kecske) foglalkoztatja a keresők 40%-át.

A terület 1,4%-a alkalmas művelésre, de ennek is mindössze egyötödén folyik rendszeres mezőgazdasági munka. Az 1976-ban indult ötéves terv 20 milliárd dollárt irányoz elő a mezőgazdaság korszerűsítésére, az öntözés kiterjesztésére és új növényfajták meghonosítására. A terv 40 000 ha földterület termővé tételét irányozza elő. Támogatják a szövetkezeti mozgalmat. A legfontosabb termények a búza, a zöldségfélék, a gyümölcs, az olívabogyó. Az ország jelentős mezőgazdasági behozatalra szorul.

Hatalmas foszfát- és vasércteleped még kiaknázásra várnak. Az olajkitermelés a hatvanas években kezdődött. 1978-ban Líbia 95 000 000 tonnás termelésével előkelő helyet foglalt el a világranglistán. Olajtartalékait 3,48 milliárd tonnára becsülik (1977). 1977-ben 730 milliárd m³ földgázt termeltek ki.

Az olajfeldolgozás fejlődik. Csak a legutóbbi években kezdődött el az olajipar kialakítása. 1978-ban 4 800 000 t olajat finomítottak. Az ország hagyományos feldolgozó iparában dominál a kézműipari jelleg (szőnyegszövés, ékszerkészítés stb.).

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 6680 dollár (1978).

Az autóutak hossza 19 500 km. Tripoli, Benghazi és Tobruk hatalmas tengeri kikötők.

Az olaj adja a kivitel 98–99%-át. Gépeket, berendezéseket, élelmiszert, műtrágyát és építőanyagot importál. Líbia fő kereskedelmi partnerei az EGK-országok – ezen belül elsősorban Olaszország, az NSZK és Nagy-Britannia –, valamint Japán, az Egyesült Államok és a Szovjetunió. Az utóbbi években fejlődik kereskedelme a szocialista országokkal.

Oktatás, egészségügy. A felnőtt lakosság 60%-a analfabéta. A tanköteles korú fiúk körében 70, a lányok között 35%-os a beiskolázottság. A felsőfokú tanintézetekben 5700 diák tanul (1976–1977).

900 lakosra jut egy orvos és 240-re egy kórházi ágy (1977).

MADAGASZKÁR

/MADAGASZKÁRI DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 587 041 km²

Lakosainak száma: 9 112 000

(1978, becslés)

Fővárosa: Tananarive (Antananarivo);

452 000 lakos

Hivatalos nyelve: malgas és francia

Pénzneme: malgas frank

Természeti viszonyok. Az Afrika délkeleti partjai közelében levő Madagaszkáron – a föld negyedik legnagyobb szigetén – fekszik. Turzásos, lagúnás keleti partvidékét keskeny, erősen csapadékos síkság kiséri. A nyugati aszályos oldalon húzódó síkság szavanna- és sztyeppvidék. A két part síkságai között emelkedik a szavannákkal borított Központi-fennsík, amelyből kialudt vulkánok kúpjai emelkednek ki (Tsaratanana, 2880 m). A sziget aszályos déli részén bozótos félsivatag található.

Jelentősebb folyói a Mangoky (560 km), az Onilahy és az Ikopa. A keleti part lagúnáit a 740 km hosszú Pangalan-csatorna köti össze.

A Madagaszkári Demokratikus Köztársasághoz tartozó számos sziget és korallzátony közül a legjelentősebb a vaníliatermesztéséről híres Nosy Bé.

Éghajlata trópusi. A passzát és a monszun hatására a keleti parti síkság erősen csapadékos (3400–3600 mm), forró, magas légnedvességű terület. A Központi-fennsík éghajlata mérsékeltebb, 1300–1400 mm csapadékkal. A nyugati partvidéken áprilistól októberig száraz időszak van.

Népesség. Lakosainak 98%-a malgas (Indonéziából és Afrikából betelepült népek keveréke), ezen belül 26% hova, 15% betsimisaraka, 12% betsileo stb.; a többi része francia, indiai, kínai, comore-szigeteki és arab.

A lakosság 57%-a helyi törzsi kultuszok híve, 38%-a keresztény (ebből 20% római katolikus), 5%-a mohamedán.

Államszervezet. Demokratikus köztársaság. A köztársasági elnököt általános, közvetlen úton 7 évre választják. Ő egyben a Legfelsőbb Forradalmi Tanács elnöke és a fegyveres erők főparancsnoka. A 20 tagú Legfelsőbb Forradalmi Tanács – amely az alkotmány szerint „a malgasi szocialista forradalom vívmányainak őrzője" – közreműködik az általános politikai irányvonal kidolgozásában és megvalósításának ellenőrzésében. Tagjainak kétharmadát az elnök nevezi ki, egyharmadát pedig ugyancsak ő választja ki az Országos Népi Gyűlés által elé terjesztett listáról. A törvényhozó hatalmat az egykamarás, 137 tagú Országos Népi Gyűlés gyakorolja. Tagjait általános, közvetlen választásokon 5 évre jelölik ki.

A Fejlesztési Katonai Bizottság a nemzetvédelem kérdéseivel foglalkozik, s a hadsereg részvételét biztosítja az ország gazdasági és társadalmi életében.

A végrehajtó hatalom a köztársasági elnök, a Legfelsőbb Forradalmi Tanács és a kormány kezében összpontosul. Az elnök nevezi ki, a Legfelsőbb Forradalmi Tanáccsal konzultálva, a miniszterelnököt s az utóbbi javaslatára a minisztereket.

Történelem, politika. Az arabok az Indiai-óceán afrikai partjának szigeteit – köztük Madagaszkárt – már a VIII. században ismerték. Európa számára a szigetet 1500-ban Diego Diaz portugál tengerész fedezte fel. Richelieu bíboros 1642-ben madagaszkári előjogokat adott a Francia Kelet-indiai Társaságnak. A Madagaszkár fölötti befolyás megszerzéséért ekkor a franciákkal az angolok és a hollandok is vetélkedtek. A madagaszkári hegyvidék kis királyságait a kiváló képességű Andrianampoinimerina (1787–1810) egységes királysággá szervezte. A következő időszakban a hódításra törő európai hatalmakkal szembeni védekezés jegyében megszületett az egész szigetre kiterjedő állam.

A franciáknak hosszas harcok és az ezeket kísérő diplomáciai erőfeszítések nyomán végül is a szigeten élő két legnagyobb törzs, a merinák és a szakalavák ellentéteit kihasználva sikerült 1883–1885-ben elfoglalniuk az ország kulcsfontosságú pontjait és III. Ranavalona királynőt a francia védnökség elismerésére kényszeríteniük. A franciák a protektorátusi szerződés körüli vitákat további támadásokra használták fel, s végezetül 1896-ban gyarmatukká nyilvánították Madagaszkárt, a királynőt pedig száműzték. A nemzeti felszabadító harc azonban folytatódott.

1947-ben fegyveres felkelés tört ki, amelyet a gyarmatosítók, a lakossággal szemben tömeges megtorlást alkalmazva, kíméletlenül levertek (80 000 halott). A tömegmozgalmak hatására Franciaország mégis kénytelen volt előbb önkormányzatot, majd 1958-ban a Francia Közösség keretében autonóm köztársasági státust adni Madagaszkárnak. A Francia Közösségben való részvételt ellenző erők ekkor létrehozták a Madagaszkári Függetlenség Kongresszus Pártját (AKFM).

1960-ban kikiáltották a független Malgas Köztársaságot. A szociáldemokrata párt került hatalomra, s vezetője – Philibert Tsiranana – lett az ország állam- és kormányfője. Ezzel egyidejűleg a Malgas Köztársaság és Franciaország számos, egyebek között katonai együttműködési szerződést írt alá. A Tsiranana-kormány kapcsolatait szinte kizárólag a nyugat-európai államokkal, elsősorban Franciaországgal, valamint az Egyesült Államokkal és a Dél-afrikai Köztársasággal fejlesztette. Arra törekedett, hogy minél több külföldi tőkét vonjon be az ország gazdasági életébe. Ez a politika növelte a lakosság elégedetlenségét, és 1972-ben a fővárosban tömegmegmozdulásokhoz vezetett. Ennek nyomán Tsiranana kénytelen volt átadni a hatalmat Gabriel Ramanantsoa tábornok katonai-polgári kormányának. Az ezt követően megtartott népszavazás 5 évre a Ramanantsoa-kormányra ruházta az ország vezetését. Az új kormány társadalmi-gazdasági és általános demokratikus reformok megvalósításába kezdett. Szakított Dél-Afrikával, bejelentette az ország kilépését a frankövezetből, hozzákezdett a külföldi katonai bázisok felszámolásához, diplomáciai kapcsolatot létesített a szocialista országokkal stb. E politikával szemben a reakció a Madagaszkári Szociáldemokrata Pártba tömörült, s 1975-ben elérte a kormány lemondását. Az állam- és kormányfő Richard Ratsimandrava ezredes lett, ő azonban néhány napon belül fegyveres merénylet áldozatául esett. Az ország ügyeinek irányítását ekkor a Gilles Andriamahazo tábornok vezette katonai kormányzó tanács vette át. A politikai pártokat betiltották. A katonai kormányzó tanács igyekezett konszolidálni a helyzetet, s folytatni a Ramanantsoa-kormány megkezdte politikát. E tanácsot hamarosan feloszlatták, és létrejött a Legfelsőbb Forradalmi Tanács, amelynek elnökéül Didier Ratsirakát jelölték ki. Az elnök államosítási programot jelentett be, amelyet tervszerűen végrehajtanak. Megkezdődött az agrárreform, átszervezték a közigazgatást. Külpolitikailag a Ratsiraka-kormány felzárkózott az antiimperialista afrikai országok frontjához. 1975 decemberében a választópolgárok 94,6%-a igennel szavazott az ország új alkotmánytervezetében és „A malgasi szocialista forradalom chartája" c. dokumentumban foglaltakra, valamint Ratsiraka elnökké választására. A charta a szocialista elvek szerinti új társadalom felépítését tűzte ki célul, s a munkán alapuló tulajdon megőrzése mellett síkraszáll a kizsákmányolás, a faji, vallási és nemzetiségi megkülönböztetés ellen, az államosítások mellett. Az ország nevét ekkor változtatták Madagaszkári Demokratikus Köztársaságra.

Országszerte megalakultak a forradalom védelmi bizottságai, s 1977-ben négy haladó párt – a Malgasi Forradalom Élcsapata (AREMA), a Madagaszkári Függetlenség Kongresszus Pártja (AKFM), a Népi Mozgalom a Nemzeti Egységért (VONJY) és a kereszténydemokrata UDECMA – koalíciójából létrejött a Nemzeti Front a Forradalom Védelmére, melynek jelöltjei mind a 137 mandátumot megszerezték az az évi választásokon.

Madagaszkár az EGK társult állama, tagja az Afrikai Egység Szervezetének.

Gazdaság. Fejlődő mezőgazdasági ország. Egészen a legutóbbi időkig francia, amerikai és nyugatnémet társaságok ellenőrizték a főbb gazdasági ágazatokat. 1975 óta fokozatosan államosították a bankokat és biztosítótársaságokat, az ásványkincseket, a legnagyobb ipari és külkereskedelmi vállalatokat, a külföldiek kezében levő száz hektárnál nagyobb földterületeket (ezeket szétosztják a parasztok között). 1976-ban állami monopóliummá tették a kőolaj behozatalát, feldolgozását és forgalmazását, állami olajtársaságot alapítottak.

Bányásznak grafitot (1977: 15 726 t), krómércet (1977: 164 789 t), csillámot, szenet, aranyat, berillt és más ékköveket, foszfátot, nikkelt, kolombiumot, tantált, titánt, kvarckristályt. Csupán néhány nagyüzem van az országban (olajfeldolgozó, krómbányászati és -feldolgozó kombinát, cementgyár, textilgyár).

A lakosság 80%-át foglalkoztató és a kivitel 90%-át biztosító mezőgazdaság vezető ága az állattenyésztés. Exportra termelnek kávét (1977: 95 000 t), rizst (2 200 000 t), vaníliát (1200 t), szegfűszeget (8000 t). Belföldi fogyasztásra maniókát, kukoricát, banánt, cukornádat, gyapotot termesztenek. Állatállománya 1977-ben: 9 800 000 szarvasmarha (főleg zebu), 1 376 000 kecske, 744 000 juh, 699 000 sertés. Jelentős a gyöngyhalászat.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 210 dollár (1977).

Az országos úthálózat hossza 8679 km, ebből 4285 km aszfaltozott; a földutak hossza csaknem 30 000 km. Vasútvonalainak hossza 1020 km. A légi forgalmat az Air Madagascar légitársaság bonyolítja le, melynek 66%-a az állam tulajdonában van, 34%-a pedig az Air France-ében. Az ivatói nemzetközi repülőtér Tananarive közelében található. Jelentősebb kikötői: Tamatave, Majunga, Diégo-Suarez.

Főként fogyasztási cikkeket, gépeket és berendezéseket, kőolajat és élelmiszert vásárol külföldön. Kávét (ez teszi ki a kivitel egyharmadát), fűszerféléket, rizst, húst, cukrot, szizált, grafitot exportál.

Legfontosabb kereskedelmi partnerei: Franciaország, az Egyesült Államok, az NSZK, Japán, Olaszország.

Oktatás, egészségügy. Az írástudatlanság mértéke a felnőtt lakosság körében 61%-os. Madagaszkáron állami és egyházi iskolák egyaránt találhatók. Számuk – különösen alapfokon – kicsiny, így a gyerekeknek kevesebb mint a fele járhat iskolába, bár 1976 óta ötéves tankötelezettség érvényes.

Az orvosi ellátás ingyenes. 10 770 lakosra jut egy orvos, és 410 lakosra egy kórházi ágy.

MALAWI

/MALAWI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 118 484 km²

Lakosainak száma: 5 670 000

(1978, becslés)

Fővárosa: Lilongwe; 20 000 lakos

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: kwacha

Természeti viszonyok. Az 550 km hosszú, 25–55 km széles Malawi (Nyasza)-tó nyugati partján és tőle délre elnyúló ország nyugati részén az 1000–1500 m magasságú Malawi-magasföld, középső részén a 2000–2500 m magas Nika-plató helyezkedik el. A Malawi-tó déli csücskétől az országhatárig lankásan emelkedő síkság és 900–1000 m magasságig emelkedő domb- illetve alacsony hegyvidék található.

Malawi legnagyobb folyója a Mozambikban eredő Shire. Az ország területének kb. egyötödét elfoglaló Malawi-tavon kívül jelentős még a Chilwa és a Malombe tó.

Éghajlata trópusi. Az egyszakaszos esőzés övezetébe tartozik: az esős nyarat szárazabb, hűvösebb téli időszak követi. A csapadék mennyisége 700–1000 mm, a Nika-platón és a Mlanje-hegységben 2500 mm. Természetes növénytakarója északon trópusi őserdő, délen szavanna.

Népesség. Lakossága etnikailag és nyelvileg változatos, de valamennyi törzs negroid, és mindegyikük a délkeleti bantu nyelvcsaládba tartozó nyelvet beszél. Délen él az őslakosság kb. 50%-át kitevő malawi (más néven nyandzsa) nép, itt élnek a dzsaók (15%) és a csevák (5%), a középső és az északi tartományban a ngunik (10%), északon a tumbukák (20%). A lakosság kb. négyötöde beszéli a malawi (nyandzsa) nyelvet. Fontosabb beszélt nyelvek még a tumbuka, a nguni és a dzsao. Az európai származású lakosok száma kb. 75 000.

A lakosság 35%-a keresztény (kétharmada katolikus, egyharmada protestáns), 10–12%-a mohamedán, a többi része természeti vallások híve, illetve hindu.

Államszervezet. Elnöki köztársaság. 1966-ban elfogadott alkotmánya szerint az állam- és kormányfő az 5 évre választott elnök. Egy 1970-es alkotmánymódosítás alapján a jelenlegi elnököt, Hastings Kamuzu Bandát örökös elnökké nyilvánították. A törvényhozás szerve az egykamarás nemzetgyűlés, amelynek 87 öt évre választott s legfeljebb 15 az elnök által kinevezett tagja van.

Történelem, politika. A malawi törzsek a XVI. században vándoroltak be az ország területére. 1859-ben David Livingstone, a neves Afrika-utazó elérte a Nyasza-tavat. 1875-ben kinevezték a tó déli partján megszállt területre az első brit konzult, s 1889-ben Malawi egész területét megszállták az angolok; 1891-től 1964-ig Nyaszaföldi Brit Védnökség néven protektorátus volt (1953 és 1963 között a Rhodesiai és Nyaszaföldi Államszövetség gyarmati föderációba tartozott).

A függetlenségi harc irányítója az 1944-ben alakult első nemzeti politikai párt, a Nyaszaföldi Afrikai Kongresszus (NAC) volt. Az ötvenes évek végén a nemzeti felszabadító mozgalom erőteljesen föllendült. 1959 februárjában a Rhodesiai és Nyaszaföldi Államszövetségben elfogadott, Nyaszaföldre nézve hátrányos rendelkezések nyomán népfelkelés tört ki, melyet terrorral fojtottak el. Ekkor a népi megmozdulások irányítását átvette a Malawi Kongresszus Párt, amely – a gyarmatosítók által betiltott Nyaszaföldi Afrikai Kongresszus örökébe lépve – 1959-ben alakult meg. 1960-ban a brit kormány kénytelen volt tárgyalásokat kezdeményezni a Kongresszus Párttal az alkotmány módosításáról, s ennek eredményeként a fekete bőrű lakosok képviselői fontos helyet kaptak a hatalmi szervekben. 1963-ban Nyaszaföld belső önkormányzatot kapott, s még ugyanebben az évben felbomlott a Rhodesiával kötött államszövetség. 1964-ben Nyaszaföld Malawi néven független állam lett a Brit Nemzetközösség keretén belül. 1966-ban nyilvánították köztársasággá.

Az ország egyetlen politikai pártjának,

a Malawi Kongresszus Pártnak Hastings Banda az örökös elnöke.

Az 1978-ban megtartott általános választásokon – a függetlenség elnyerése óta első ízben – egy mandátumért több jelölt is versengett (valamennyien a Kongresszus Párt képviseletében).

A malawi kormány elsősorban a nyugati országokkal működik együtt, és igen jó viszonyt tart fenn a fajgyűlölő Dél-afrikai Köztársasággal (kereskedelmi egyezményt írt alá vele, a kormányfők kölcsönösen látogatást tettek egymásnál stb.). Ennek ellenére nem ismerte el Transkei Dél-Afrika proklamálta „függetlenségét" (1976). Részben a dél-afrikai befolyásnak tudható be, hogy Malawi gazdasági és politikai kapcsolatai szomszédaival csak lassan fejlődnek.

Malawi tagja az Afrikai Egység Szervezetének és az EGK társult állama.

Gazdaság. Mezőgazdasági ország, fejlődő feldolgozó iparral. A kormány ösztönzi az afrikai magánvállalkozást, s ugyanakkor kedvező feltételeket teremt a külföldi – főként angol, amerikai, dél-afrikai és nyugatnémet – tőkebefektetéseknek.

A lakosság 90%-ának megélhetési forrása a mezőgazdaság. Exportra termelnek teát (1977: 31 600 t), továbbá dohányt (53 000 t), földimogyorót, gyapotot. A főbb élelmiszernövények a kukorica, a köles, a cirok, a rizs, és a manióka. Az állattenyésztés fejlődését a legelők hiánya és a cecelégy elterjedtsége hátráltatja. Számottevő a Malawi-tavon folytatott halászat. Értékes fákban az ország gazdag (cédrus, teak-fa). Jelentős mennyiségben termelnek kínai faolajat (tungaolajat).

Ásványkincseinek kitermelése még csak kezdeti stádiumban van. Ismertek kőszén-, azbeszt-, vasérc- és bauxitkészletei, uránérc- és aranylelőhelyei. Az iparban a mezőgazdasági nyersanyagot feldolgozó kisüzemek vannak túlsúlyban (teafeldolgozók, fűrésztelepek, gyapottisztítók, dohánygyárak, olajütők, szeszfőzdék, cukorgyárak).

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 144 dollár (1977).

Közlekedési hálózata gyér: autóútjainak hossza 15 745 km (ebből szilárd burkolatú 3218 km), vasútvonalaié 566 km. Nemzetközi repülőtere Chileka (Blantyre).

Fő kereskedelmi partnerei a Dél-afrikai Köztársaság és az EGK-országok. Vasat, acélt, színesfémet, kőolajtermékeket, iparcikkeket, közlekedési eszközöket, textilárut és élelmiszert importál. Kivitele 15–20%-át a tea adja, 30–40%-át a dohány, exportál még földimogyorót, kukoricát, gyapotot.

Oktatás, egészségügy. Az írástudatlanság a felnőtt lakosság körében csaknem 80%-os. 1975-ben ötéves oktatási beruházási program végrehajtását kezdték meg, ennek keretében 22 általános iskolát, 22 vidéki oktatási központot és egy tanítóképzőt építenek. Az 1964-ben alapított egyetemnek 1977-ben 1155 hallgatója és 125 tanára volt. Sokan Nagy-Britanniában és az Egyesült Államokban tanulnak tovább.

Az egészségügyi minisztérium 15 éves tervet dolgozott ki a kórházak és más egészségügyi létesítmények hálózatának kiépítésére. Szociális fejlesztési hivatal is működik, amelynek feladata – többek között – gondot viselni a fiatalokra és a fizikailag hátrányos helyzetűekre. 44 000 lakosra jut egy orvos, 714-re egy kórházi ágy.

MALI

/MALI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 1 240 625 km²

Lakosainak száma: 6 290 000 (1978)

Fővárosa: Bamako; 400 000 lakos (1976)

Hivatalos nyelve: francia

Pénzneme: mali frank

Természeti viszonyok. Nyugat-Afrika legnagyobb országa. Felszíne táblás szerkezetű, 200–500 m magas felföld, amelyet az északkeleti részen emelkedő Hombori hegység (legmagasabb pontja 1155 m) és a körülötte emelkedő ún. tanúhegyek bontanak meg. Délnyugaton a Guineából átnyúló Futa-Dzsalon 300–600 m magas fennsíkja választja el a Niger és a Szenegál medencéjét. Területének északi, nagyobbik fele a Szaharához tartozik, és szinte teljesen lakatlan. A sivatag a 16. szélességi fok körül sztyeppövezetbe megy át, ahol a csapadék évi mennyisége 250–400 mm, és az esős időszak 2–4 hónap. Ezen a vidéken félnomád állattenyésztés folyik. A déli rész a szavannaövezethez tartozik. Itt a kedvező csapadékviszonyok (évi 1000–1300 mm, öthónapos esős évszak) és az ország legnagyobb folyóján, a Nigeren (mali szakasza 1728 km) kiépített duzzasztógát lehetővé teszi egész éven át a mezőgazdasági termelést.

Népesség. A lakosság származás és nyelv szempontjából tarka képet mutat, itt találkoztak az északról jövő arab népek a déli negroid csoportokkal. A legnagyobb népcsoportok a bambara, a fulbe, a tuareg, a mór, a szongai és a malinke.

A lakosságnak mintegy 65%-a muzulmán, 30%-a természeti vallások híve, 5%-a keresztény.

Államszervezet. Mali elnöki köztársaság, élén az 5 évre választott elnökkel, aki egyben kormányfő is. A törvényhozó szerv a 4 évre választott egykamarás nemzetgyűlés.

Történelem, politika. Az első évezred végén kialakult mali birodalom a XI. századig a ghánai birodalom ellenőrzése alatt állt, majd – átmeneti függetlenség után – a szuszuk igázták le. Fénykora a legendás mandingo vezérnek, Szundjatának a szuszuk fölötti győzelmével kezdődött. A magas kultúrájú, jól szervezett birodalmat a XV. században tuareg csapatok hódították meg. A lakosság egy részét mohamedán hitre térítették. A birodalom a XVI. század végén dőlt meg, amikor a marokkói szultán csapatai elfoglalták területét.

Ezután a rabszolgakereskedelem pusztító hatása és a kereskedelmi utak irányának megváltozása miatt már nem alakultak ki nagy nyugat-szudáni birodalmak, az egymással rivalizáló kis államok pedig nem tudtak ellenállni az európai hódításnak. A francia gyarmatosítók 1883-ban elérték Bamakót, és fokozatosan eltiporták az ellenállás gócait. A franciák létrehozták Felső-Szenegál és Niger gyarmatot (1920-tól Francia Szudán), amely 1902-től Francia Nyugat-Afrika gyarmati föderáció része lett.

A második világháború után Maliban is föllendült a nemzeti felszabadító mozgalom. 1946-ban a Szudáni Blokk és a Szudáni Demokrata Párt egyesüléséből Mamadou Konaté vezetésével az Afrikai Demokratikus Tömörülés szekciójaként létrejött a Szudáni Unió (US), amely a felszabadító mozgalom forradalmi szárnyát képviselte. A Fily Dabo Sissoko vezette Szudáni Haladó Párt (PSP) a mérsékelt szárnyat fogta össze. Az ötvenes években a szakszervezeti mozgalom is megerősödött. A tömegpárttá vált Szudáni Unió az 1957-es választásokon legyőzte a Szudáni Haladó Pártot, s annak tagjai ezt követően átléptek a Szudáni Unióba, így egypártrendszer alakult ki.

Az ország 1958-ban a Francia Közösség tagjaként önálló köztársaság lett. Francia Szudán és Szenegál 1959-ben megalakította a Mali Államszövetséget, amely 1960-ban a Francia Közösségen belül kikiáltotta függetlenségét. Szenegál két hónap múlva kilépett a föderációból, a francia szudáni rész pedig hamarosan megszakított minden kapcsolatot a Francia Közösséggel, és kikiáltotta a Mali Köztársaságot. Az új köztársaság elnöke a Szudáni Unió akkori vezetője, Modibo Keita lett. A Szudáni Unió rendkívüli kongresszusa az ország nem-kapitalista úton történő fejlesztése mellett döntött. A gazdaságban létrehozták az állami szektort, a mezőgazdaságban a szövetkezeti mozgalmat támogatták. Fejlesztették a közoktatást. A nem-kapitalista fejlődést akadályozták a külföldi tőkések, valamint a hazai reakciós és szeparatista mozgalmak. A társadalmi és gazdasági nehézségek miatt a hatvanas évek közepére a párt- és állami vezetésben ellentétek alakultak ki. A haladó erők 1967-ben a hatalmat a Nemzeti Bizottság a Forradalom Védelmére nevű népi miliciára ruházták, majd – a belső ellentéteket kihasználva – fiatal tisztek Moussa Traore hadnagy vezetésével államcsínnyel átvették a hatalmat.

Az állam irányítása az 1968-ban megalakult Nemzeti Felszabadítási Katonai Bizottság kezébe került. A bizottság elnöke, Moussa Traore lett az államfő. Az ország lakossága 1974-ben népszavazáson új alkotmányt fogadott el, ez 1979-ben lépett életbe. 1976-ban egységes tömegpárt alakult, neve Mali Népi Demokratikus Szövetsége. 1979-ben választásokat tartottak, s itt a szavazók Moussa Traorét az ország elnökének tisztében megerősítették.

Mali tagja az Afrikai Egység Szervezetének, a Nyugat-afrikai Államok Gazdasági Közösségének és a Nyugat-afrikai Gazdasági Közösségnek, az EGK társult állama.

Gazdaság. Elmaradott agrárország. A mezőgazdaság foglalkoztatja a lakosság 85%-át és adja a nemzeti jövedelem 60%-át. A fő termények a manióka, a köles, a cirok, a rizs, a földimogyoró, a nyersgyapot (1976: 119 000 t). A sztyeppeken félnomád állattenyésztés folyik. Az állatállomány főként szarvasmarhákból, juhokból, kecskékből áll. A folyókon fejlett a halászat. Az 1973–1974-es katasztrofális szárazság következtében az állatállomány egy része elpusztult, és a növénytermesztés is visszaesett.

Az ipar a mezőgazdasági termékek feldolgozásával foglalkozik. Az utóbbi években jelentős bauxit-, vasérc-, mangán-, foszforit-, litium- és egyéb ásványlelőhelyeket találtak, ezeknek a kiaknázása azonban még nem indult meg.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 113 dollár (1977).

A közlekedési hálózat fejletlen. Vasútvonala 645 km hosszú, 13 100 kilométeres úthálózatából 7500 km használható minden évszakban, 1630 km aszfaltozott. Két nagy folyója, a Niger és a Szenegál csak részben és időlegesen hajózható. Bamakóban nemzetközi repülőtér van.

Az ország exportjában a legfontosabb tételek az élőállat, a hal, a földimogyoró és a gyapot. Fő kereskedelmi partnerei: Franciaország, Szenegál, a Szovjetunió, Kína és Ghána.

Oktatás, egészségügy. A lakosság 90%-a analfabéta. Az oktatás ingyenes és elvben kötelező 6-tól 15 éves korig. 1975-ben az iskolás korú gyermekek 20%-át íratták be alsófokú iskolába. A mali egyetemi hallgatók többnyire francia és szenegáli egyetemeken tanulnak.

A kormány himlő- és sárgalázmegelőző szolgálatot tart fenn. 42 770 lakosra jut egy orvos és 1350 lakosra egy kórházi ágy.

MAROKKÓ

/MAROKKÓI KIRÁLYSÁG/

Területe: 458 730 km^2

Lakosainak száma: 18 240 000 (1978, becslés)

Fővárosa: Rabat; 900 000 lakos (1978, becslés)

Hivatalos nyelve: arab

Pénzneme: dirham

Természeti viszonyok. Az afrikai kontinens északnyugati részén elterülő országot északon a Földközi-tenger, nyugaton az Atlanti-óceán, keleten Algéria, délen Nyugat-Szahara határolja (ezt a területet Marokkó annektálta). Felszíne négy földrajzilag jól tagolt részre oszlik: a termékeny tengerparti síkságra; a Rif-hegységre; az ország belsejében emelkedő három párhuzamos hegyláncra (Magas-, Középés Anti-Atlasz) és a sivatagos déli területre.

Az Atlasz hegységben erednek Marokkó bővízű folyói: a Lughosz, a Szebu, a Bu Regreg és a Földközi-tengerbe ömlő Muluja.

Éghajlatát nyugaton az óceán, északon a Földközi-tenger határozza meg. A legtöbb csapadék a partvidéken hullik (évi 750 mm). A hegyvidék klímája kontinentális. Az év két fő évszakra oszlik: május és október közt meleg és száraz, novembertől áprilisig hűvös és esős az időjárás.

Népesség. A lakosság 50%-a arab, 35%-a berber, a többi része európai, főként francia és olasz. (A berber őslakosok eredetéről mindmáig ellentétes nézetek uralkodnak. Egyes feltevések szerint negroid és Észak-Afrikába vándorolt germán törzsek leszármazottai. Mások úgy vélekednek, hogy a Kanári-szigetek őslakóitól származnak.) Az összlakosság 61%-a falvakban él. A déli, sivatagos terület csaknem lakatlan.

A mohamedán államvallás, a lakosság 95%-a szunnita mohamedán, fennmaradó része főként keresztény. 30 000 zsidó él az országban.

Államszervezet. Örökletes monarchia. A XVII. század óta az Alavita-dinasztia uralkodik. Az államfő II. Hasszán király, ő a hadsereg főparancsnoka is. A legfelsőbb törvényhozó szerv a parlament. A képviselői mandátumok az 1977-es választások alapján a következőképp oszlanak meg: 81 független képviselőké (ezek valójában a kormány támogatói); 45 a Népi Erők Szocialista Szövetségéé; 45 a Függetlenségi Pártéé (Isztiklál); 29 a Népi Mozgalomé; 1 a Marokkói Haladás és Szocializmus Pártjáé.

Történelem, politika. Marokkó írott történelme a föníciai hódítással kezdődött. Ebben az időben, az i. e. XII. században létesültek a nagy tengerparti városok (Tanger, Szálé, Casablanca). A majd ezeresztendős föníciai fennhatóságnak a római légiók érkezése vetett véget. Róma az i. sz. I. században a tengerparttól távoli belső területeket is kolonializálta. A rómaiakat kiszorító vandálok és bizánciak csak néhány nagyobb várost tudtak elfoglalni, így a magas hegyekbe visszavonult berber lakosságot jelenlétük kevéssé sújtotta.

A nagy változást a kelet felől érkező új hódító, az arab világbirodalom VII. századi megjelenése okozta. Az arab csapatok a mohamedán vallásra áttért berberek segítségével a Gibraltári-szoroson is átkeltek, és egészen a mai Franciaország déli területéig nyomultak előre. A mohamedán fennhatóság időszaka alatt előbb az Idriszida-dinasztia uralkodott, majd 200 esztendővel később a berber származású Almoravidák ragadták kezükbe a hatalmat (XI. század). Őket az Almohád-dinasztia követte. Ez volt a Szenegáltól az Ibériai-félszigetig húzódó hatalmas arab birodalom s egyben az arab kultúra fénykora. 1269 és 1465 között a Merinidák uralkodtak, székvárosuk Fez volt. A XV. században kezdődött a spanyol és portugál hódítás. A XVI. században ismét új dinasztia emelkedett fel: a Szaaditák legnevezetesebb alakja a híres Arany Szultán, aki a „három királyok csatájában" meg tudta állítani a keresztények előrenyomulását. A Szaaditákat a jelenleg is uralkodó Alavita-dinasztia követte.

Az európai nagyhatalmak behatolási kísérletei csak a XX. század elején vezettek sikerre. Ekkor Franciaország és Spanyolország befolyási övezetekre osztotta Marokkót. A franciák az anarchia felszámolásának ürügyével 1912-ben védnökség alá helyezték az ország egyik részét, a másikat Spanyolország nyilvánította protektorátusának. A lakosság ellenállása hatalmas méreteket öltött, a fegyverrel harcoló rif törzseket a franciáknak csak 1934-ben sikerült leverniük. A felszabadító mozgalom a második világháború után nagy erővel megújult. V. Mohamed szultán is támogatta a függetlenséget követelő tömegeket. A szultánt a franciák a marokkói reakció közreműködésével 1953-ban megfosztották trónjától. Emiatt olyan erővel lángolt fel a franciaellenes harc, hogy Párizs kénytelen volt tárgyalásokba bocsátkozni. Ennek eredményeként 1955-ben V. Mohamed visszatért a trónra, és Marokkó 1956-ban elnyerte függetlenségét. Spanyolország ezt egy hónappal később, az ún. Marokkó-szerződésben ismerte el. V. Mohamed haláláig (1961) a marokkói nagyburzsoáziát és a feudális erőket tömörítő Függetlenségi Pártra támaszkodva kormányzott.

Fia, II. Hasszán uralkodása idején még egyértelműbbé vált a gazdasági és politikai élet kulcspozícióit kezében tartó nagybirtokos-burzsoá réteg egyeduralma. Hasszán szoros kapcsolatot épített ki a nyugat-európai nagytőkével és az Egyesült Államokkal is. Uralkodása idején vérbe fojtották a tömegek demokratikus jogokat követelő mozgalmait. A hadsereg tisztjei többször (1971, 1972) megpróbálták puccsal átvenni a hatalmat, de sikertelenül. Marokkó a többi reakciós arab állammal együtt aktív szerepet vállalt a haladó mozgalmak feltartóztatásában az afrikai kontinensen.

Bár Marokkó földrajzilag távol fekszik az arab–izraeli háborúk hadszíntereitől, politikailag a harcoló országok mellé állt. 1973-ban egy kis marokkói egységet is küldtek a szír frontra. Hasszán király éveken át a szadati politika egyik legkövetkezetesebb támogatója volt, az egyiptomi államfő jeruzsálemi látogatását előkészítő tárgyalások is a marokkói Tangerban folytak. Az egyiptomi–izraeli különbékeszerződés megkötése után azonban – követve a bagdadi csúcskonferencia határozatát – Marokkó megszakította a diplomáciai kapcsolatot Egyiptommal. Ennek a magyarázata abban kereshető, hogy a spanyol szaharai területek elfoglalása (1975) miatt Marokkó amúgy is elszigetelődött az arab világban, s ezt az elszigeteltséget igyekszik Hasszán király a közös arab politika támogatásával feloldani. Ennek ellenére, 1979 nyarán, amikor az új mauritániai vezetés békét kötött a Polisarióval és kivonta erőit Nyugat-Szahara területéről, Marokkó tartományává nyilvánította Nyugat-Szahara déli részét.

Az ország tagja az Arab Ligának és az Afrikai Egység Szervezetének, 1976-ban együttműködési megállapodást irt alá az EGK-val.

Gazdaság. Az ország gazdaságának legerősebb szektora a mezőgazdaság. A művelésre alkalmas földterület viszonylag jelentős: 8 000 000 ha, ebből 594 000 hektárt öntöznek. Megmaradt a nagybirtokrendszer. A parasztok 87%-a 4 ha vagy annál kevesebb föld tulajdonosa, e réteg birtokában az összes megművelhető föld 35%-a van; a 10 hektárig terjedő középbirtokok tulajdonosai alkotják a parasztság 10%-át; a tulajdonosok 3%-ának kezében van 10 hektárnál nagyobb földterület, az összes művelhető föld 33%-a. A nincstelen földmunkások száma 70 000–80 000-re becsülhető (1977). A legfontosabb termények a búza, az árpa (a megművelt földterület 60%-án gabonát termesztenek), az olívabogyó, a narancs, a zöldségfélék. Afrikában 5. helyen áll a halászata (1976: 250 000 t). Marokkó bruttó nemzeti termékének előállításában a mezőgazdaság 26%-kal részesedik. Az állattenyésztés (juh, szarvasmarha, kecske, teve) a mezőgazdaság termelési értékének egyharmadát adja.

Marokkó igen gazdag ásványkincsekben. A kitermelt foszfát mennyiségét tekintve (20 000 000 t, 1978) csak az Egyesült Államok előzi meg. 1977-ben megállapodást kötöttek a Szovjetunióval, hogy az segítséget nyújt a meskalai foszfátlelőhelyen a termelés korszerűsítéséhez. Jelentős még kőszéntermelése (758 000 t, 1977) és vasércbányászata is. Fejlődőben van a cink-, ón- és kobaltbányászat. Az ipar fejlesztését külföldi segítséggel kezdték el. Jelentősebb az épitőanyagipar, a cementgyártás, a rádió- és televízió-összeszerelés. Évi 27 000 autót is összeszerelnek marokkói üzemekben.

Fejlődik az idegenforgalom.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 534 dollár (1978).

A vasútvonalak hossza 1770 km (730 km villamosított). Az utak hossza 25 287 km. A kereskedelmi flotta 64 687 BRT nagyságú.

Marokkó legfontosabb kereskedelmi partnerei: Franciaország, az NSZK, az Egyesült Államok és Olaszország. Fő exportcikkei: kalciumfoszfát, zöldség- és citrusfélék, bor, olívaolaj, gyapot; elsősorban gépeket, berendezéseket, fűtőanyagot, fűrészárut, vegyi anyagokat importál.

Oktatás, egészségügy. A felnőtt lakosság körében 75%-os az írástudatlanság. Az 1977–1978-as tanévben az alsófokú iskolákban 1 750 000, a középiskolákban 551 000, a felsőfokú tanintézményekben 35 000 diák tanult.

13 000 lakosra jut egy orvos és 748 lakosra egy kórházi ágy (1978).

MAURITÁNIA

/MAURITÁNIA ISZLÁM KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 1 030 700 km²

Lakosainak száma: 1 500 000 (1978, becslés)

Fővárosa: Nouakchott; 135 000 lakos (1977, becslés)

Hivatalos nyelve: arab és francia

Pénzneme: ugija

Természeti viszonyok. Az Északnyugat-Afrikában fekvő ország, amelynek partjait nyugaton 700 km hosszúságban az Atlanti-óceán mossa, határos Szenegállal, Malival, Algériával és Nyugat-Szaharával. (Mauritánia nem ismerte el a Demokratikus Arab Szahara Köztársaságot, s egy részét bekebelezte.)

Mauritánia földjének kétharmada sivatag. A belső országrészek a Szaharához tartoznak, északon az Algériába is átnyúló Igidi-sivatag terül el. Ez utóbbitól délre húzódik az Adrar hegység alacsony vonulata, amely vas- és réztartalékokat rejt. Az ország középső részén néhány alacsony medence helyezkedik el. A legnagyobb közülük az El-Dzsuf. A medencék délen a Szahel-övezetbe, illetve a Szenegál-alföldbe olvadnak.

Az ország egyetlen állandó folyója a déli határát képező Szenegál.

Éghajlata a sivatagos területeken forró és száraz. Nagy a különbség az éjszaka és a nappal, illetve a különböző évszakok hőmérséklete közt (0–50 °C). Az eső ritka, a terület jelentős részén kevesebb évi 100 milliméternél, délen viszont eléri az 500 millimétert.

Népesség. A lakosság 75%-a berber-arab, a többiek különböző szudáni néger törzsekhez tartoznak (szarakolé, volof, tukulőr, szonnike). A becslések szerint mintegy 400 000-en élnek a városokban, s 500 000-re teszik a nomádok számát. Az 550 000 munkavállalóból 175 000 nő.

A mohamedán államvallás.

Államszervezet. Elnöki kormányzati rendszerű köztársaság. A nemzetgyűlés tagjait általános választásokon választják meg.

Történelem, politika. A mai Mauritánia területét a föníciaiak, majd a rómaiak hódították meg. A VII. században az arab világbirodalom része lett, mivel azonban óriási távolságra feküdt a birodalom központjától, a fennhatóság csak névleges volt. A XI–XIII. században a berber-arab Almoravida-, illetve Almohád-birodalomhoz tartozott. A portugál hódítók a XV. század elején jelentek meg partjain, ahol a későbbiekben élénk rabszolgakereskedelem folyt. A francia gyarmatosítók a XX. század elején tűntek fel Mauritánia területén. A lakosság elszánt küzdelmet vívott ellenük, az országot 1903-ban mégis francia védnökséggé, 1904-ben pedig Francia Nyugat-Afrika részévé nyilvánították. Csak az ellenállás teljes leverése után, 1920-ban lett francia gyarmat. 1958-ban autonómiát kapott a Francia Közösségen belül, 1960-ban pedig kikiáltották függetlenségét. A franciák a mérsékelt erőket tömörítő Progresszív Mauritániai Szövetségnek adták át a hatalmat. Az állam- és kormányfő 1960 után Mokhtar Ould Daddah volt, aki egyben a Mauritániai Néppárt főtitkári tisztét is betöltötte. 1978-ban a Nemzeti Újjászületés Katonai Bizottsága vette át a hatalmat.

Marokkó és Mauritánia közt heves viták robbantak ki Spanyol Szahara jövőjéről, mivel mindkét ország igényt tartott a területre. Amikor Spanyol Szahara elnyerte függetlenségét, a mauritániai vezetők fokozottabban támaszkodtak a haladó arab országokra. 1975-ben Mauritánia és Marokkó mégis összefogva támadt Nyugat-Szaharára, elfoglalta és katonai megszállás alá vonta területének egy részét. A nyugat-szaharai Polisario partizánjai tovább folytatták függetlenségi harcukat, ennek során többször is megtámadtak mauritániai városokat. A katonatisztek 1978. júliusi hatalomátvétele után azonban Mauritánia területén ideiglenesen felfüggesztették akcióikat.

1979-ben a hatalom többször is gazdát cserélt. Részben a negroid kisebbség és a berber-arab többség közt kialakult feszültség, másrészt a Spanyol Szahara jövőjével kapcsolatos eltérő nézetek miatt. Ugyanis egyes csoportok hajlandóak voltak tárgyalásokat kezdeni Spanyol Szahara kiürítéséről, mások azonban ellenezték ezt. Mauritánia 1979 nyarán kivonult a fennhatósága alá vont nyugat-szaharai területről, és békét kötött a Polisario fronttal. Ezt követően feszültté vált a viszony Marokkó és Mauritánia közt, és II. Haszszán csapatai – a nemzetközi tiltakozás ellenére – bevonultak a mauritániak által kiürített területre.

Mauritánia tagja az Afrikai Egység Szervezetének, az Arab Ligának, a Nyugat-afrikai Államok Gazdasági Közösségének és a Nyugat-afrikai Gazdasági Közösségnek.

Gazdaság. Elmaradott mezőgazdasági ország. A bruttó nemzeti termék 41%-a (az export 15%-a) a mezőgazdaságból és 35%-a a bányászatból származik. Területének alig 1%-a művelhető. A művelésre alkalmas földek főként a Szenegál folyó völgyében találhatók. A naturális gazdálkodás a jellemző. Főbb terményei: búza, datolya, kukorica, gumiarábikum. A nomád lakosság állattenyésztéssel foglalkozik. Fejlődik az ország halászata.

Mauritánia legfontosabb ásványkincse a vasérc. A kitermelés 1962-ben indult meg, s 1971-ben elérte a 12 000 000 tonnát. Az utóbbi évek feszültségei, a Polisario támadásai következtében a termelés csökkent (1977: 8 500 000 t). Hasonló a helyzet a rézkitermeléssel is. Kőolaj, nikkel és más ásványkincsek feltárására geológiai kutatások folynak.

Az 1976–1980-as gazdasági terv vasércfeldolgozó, olajfinomító és különböző élelmiszeripari üzemek létesítését írta elő. Nagy összegeket fordítanak a Szenegál folyó mentén elterülő rizs-, cukornád- és zöldségültetvények fejlesztésére.

A költségvetési hiányt külföldi kölcsönökből fedezik.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 213 dollár (1978).

Vasútvonalának hossza 652 km, a 7000 km hosszú úthálózatból 800 km aszfaltút. Legfontosabb tengeri kikötői Nouadibou és Nouakchott (évi 10 000 000 t forgalom).

Fő exportcikkei: vas- és rézérc, gumiarábikum, hal és élőállat, só. Iparcikkeket, élelmiszert, olajtermékeket importál. Fő kereskedelmi partnerei: Franciaország, az Egyesült Államok és az NSZK.

Oktatás, egészségügy. Az iskoláskorúak beiskolázottsága 23%-os. Főiskolán 1800 diák tanul (ebből 1300 külföldön). Az 1976–1980-as fejlesztési terv szerint az összkiadások 16%-át fordítja közoktatási, illetve szociális célokra.

15 172 lakosra jut egy orvos és 2300-ra egy kórházi ágy. Az átlagos életkor 38 év.

MAURITIUS

Területe: 2040 km²

Lakosainak száma: 900 000

(1978, becslés)

Fővárosa: Port Louis; 141 343 lakos

(1976)

Hivatalos nyelve: angol és francia

Pénzneme: mauritiusi rúpia

Természeti viszonyok. Az Indiai-óceán nyugati részén fekvő Mascarenhas-szigetekhez tartozó Mauritius, Rodrigues, Agalega és Cargados Carajos szigeteken terül el. A vulkanikus eredetű Mauritius felszíne a tengerparton sík, beljebb hegyvidéki, illetve fennsíkjellegű. A hozzá tartozó többi sziget korallból épül fel.

Éghajlata ingadozások nélküli, nedves, a partvidéken trópusi, a fennsíkokon szubtropikus, amelyet módosít az óceán hatása. Az esős időszak decembertől áprilisig tart.

Népesség. A lakosság 65%-a indiai származású, a többi része európai, kreol és kínai.

A lakosok zöme a hindu vallást követi, ezenkívül keresztények, mohamedánok és buddhisták is élnek a szigeteken.

Államszervezet. Az ország a Brit Nemzetközösség tagja. Az államfő az angol királynő, akit az általa kinevezett főkormányzó képvisel. A törvényhozó hatalmat a 70 tagú törvényhozó gyűlés gyakorolja, a végrehajtó hatalmat pedig a miniszterelnök és a legfeljebb 20 miniszterből álló kormány.

Történelem, politika. Mauritius szigetét 1511-ben a portugálok fedezték fel, de az első telepesek az 1598-ban érkező hollandok voltak, akik Orániai Móric hercegről nevezték el a területet. A sziget 1715-től 1810-ig francia, majd 1968-ig angol gyarmat volt. A XIX. század végén indiai szerződéses munkásokat telepítettek a mauritiusi ültetvényekre, akiknek leszármazottai alkotják a mai lakosság többségét. Az első általános választásokat a gyarmaton 1959-ben tartották. Ezen a Mauritiusi Munkáspárt győzött, s vezetője, Seewoosagur Ramgoolam alakított kormányt. A sziget 1961-ben belső önkormányzatot kapott, a munkáspárt ettől az időtől kezdve a teljes függetlenségért harcolt. Vele szemben a Mauritiusi Szociáldemokrata Párt a brit érdekeket képviselte. Az ország 1968-ban függetlenné vált, első miniszterelnöke Ramgoolam lett. A francia származású Paul Bérenger 1969-ben új ellenzéki pártot alapított, haladó programmal, Mauritiusi Militáns Mozgalom néven. A mozgalomnak széles tömegbázisa van, a szakszervezetek is támogatják. Az 1976-os választáson a Mauritiusi Militáns Mozgalomnak egy mandátuma hiányzott ahhoz, hogy abszolút többséghez jusson. Így a vele szemben állók koalícióra léptek, és ismét Ramgoolam alakított kormányt.

Mauritius tagja a Brit Nemzetközösségnek, az Afrikai és Mauritiusi Közös Szervezetnek, az Afrikai Egység Szervezetének, az EGK társult állama.

Gazdaság. Mauritius tipikus monokultúrás gazdaságú ország, fő terméke a cukornád, ez foglalja el a megművelt terület több mint 90%-át. A cukortermelés 1976-ban 689 932 t volt. Termelnek továbbá teát (1976-ban 4334 t feldolgozott tea), kukoricát, banánt, zöldségféléket. Cukorgyárai, teafeldolgozói vannak, valamint néhány kisüzeme.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 1976-ban 680 dollár volr.

Az ország közlekedése jó, autóútjainak hossza 1775 km, fővárosa, Port Louis nagy óceáni kikötő.

Fő kereskedelmi partnerei az afrikai államok és a közös piaci országok. 1974 óta évi 492 000 t cukrot értékesíthet az EGK piacán. Kivitelének 90%-a a cukor, teát is exportál.

Oktatás, egészségügy. A lakosságnak mintegy 15–20%-a írástudatlan, az oktatási rendszer fejlett. Az alsó- és középfokú oktatás – ez utóbbi 1978 óta – ingyenes, de nem kötelező. A kormány külföldi segítséget is igénybe vesz iskolák építésére. A Mauritiusi Egyetem (alapítva 1965-ben) hallgatóinak száma 1976–1977-ben 1096 volt.

Az egészségügyi hálózat jól kiépített, 11 kórháza és több más egészségügyi intézménye van. 2048 lakosra jut egy orvos, 315 lakosra egy kórházi ágy.

MOZAMBIK

/MOZAMBIKI NÉPI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 783 000 km²

Lakosainak száma: 11 756 000 (1978, becslés)

Fővárosa: Maputo; 350 000 lakos (1975, becslés)

Hivatalos nyelve: portugál

Pénzneme: mozambiki escudo

Természeti viszonyok. Délkelet-Afrikában terül el. Felszínét a változó szélességű tengerparti síkságra és a tőle nyugatra, a Malawi (Nyasza)-tó déli végénél levő, 2400 m magasságig emelkedő hegyvidékre (Monte Binga, 2436 m) meg az ettől délre elterülő 300–1000 m magasságú kisebb fennsíkokra oszthatjuk.

Két legjelentősebb folyója a Zambézi (820 km) és a Limpopo (561 km). Legnagyobb tava a Malawi-tó, az ország nyugati határán.

Éghajlata, amely a meleg Mozambik-áramlat hatása alatt áll, az indiai-óceáni monszun következtében egész évben forró trópusi, nyári esőkkel. A felföldön az éghajlat a magasság növekedésével arányosan mérséklődik.

Népesség. A lakosság több mint 90%-a bantu néger (namakua, vatszongo, malawi, maszona stb.). Él még az országban néhány ezer európai, főleg portugál (a függetlenség kikiáltása előtt a portugálok több százezren voltak), 40 000 mulatt és kb. 20 000 ázsiai.

A lakosok többsége természeti vallások híve, mintegy 25%-a keresztény (nagy részük katolikus), kb. 10%-a mohamedán.

Államszervezet. Az államfő a köztársasági elnök, aki egyben a FRELIMO (Mozambik Felszabadítási Frontja) elnöke is. A törvényhozó hatalom letéteményese a 210 tagú népi gyűlés. A végrehajtó hatalom az elnök kezében összpontosul, aki a kinevezett miniszterekből álló minisztertanács segítségével kormányoz.

Történelem, politika. A mai Mozambik területén a X–XI. században arabok telepedtek le, akik arannyal, elefántcsonttal és rabszolgákkal kereskedtek. Az ország belsejében a XV. században az aranybányákkal rendelkező, gazdag Monomopata (Zimbabwe) bantu néger birodalom állt fenn. A portugálok számára az India felé hajózó Vasco da Gama fedezte fel a partvidéket 1498-ban. Vasco da Gama útja után megkezdődött a portugál hódítás, de évszázadokig csak a partvidékre terjedt ki tartósan. Mozambikot 1752-ig Goával közösen, majd önálló gyarmatként igazgatták.

A XIX. században Sosangane zulu törzsfőnök birodalma állt fenn a Limpopo és Zambézi folyók között. A portugálok 1895-ben meghódították a zuluk államát. Az afrikai lakosság felkeléseit (1895–1912) sorra leverték. A gyarmat 1919-ben a korábban Német Kelet-Afrikához tartozó Kionga-háromszöggel bővült. A Dél-afrikai Unióval 1928-ban kötött szerződés olcsó mozambiki munkaerőt biztosított a dél-afrikai monopóliumoknak.

Portugália 1951-től tengerentúli tartománynak nevezte a területet. Az ötvenes évek végén az afrikai ellenállás politikai mozgalmakká szerveződött, ezek egyesüléséből jött létre a tanzániai Dar es Salaamban 1962-ben Mozambik Felszabadítási Frontja, élén Eduardo C. Mondlanéval (őt 1969-ben meggyilkolták). A FRELIMO 1964-ben a portugál katonai támaszpontok ellen intézett meglepetésszerű támadásával megindította a fegyveres harcot a függetlenségért. Ennek eredményeként az ország nagy területei szabadultak fel. A portugálok megbízása alapján nemzetközi konzorciumok 1968-ban elkezdték építeni a Zambézin a Cabora Bassa duzzasztógátat, azzal a céllal, hogy az öntözött területekre majd fehéreket telepítenek, erősítve a fehér gyarmati uralmat. Ezért a gát építkezése hosszú ideig a gerillatevékenység célpontja volt. A portugál kormány 1973-ban névleges autonómiát adott tengerentúli tartományainak, így Mozambiknak is.

A portugál fasiszta rendszer megdöntése után az új kormány tárgyalásokat kezdett a FRELIMO-val, amelynek eredményeként Mozambik 1975-ben függetlenné vált. Még a függetlenség kikiáltása előtt a FRELIMO Központi Bizottsága alkotmányt hagyott jóvá. A független állam feje és a FRELIMO elnöke Samora Moises Machel lett. A függetlenség kikiáltása után államosításokat hajtottak végre (földek, iskolák, kórházak) stb. A szomszédos afrikai országok közül elsőnek Tanzániával kötöttek átfogó együttműködési egyezményt. Mozambik minden eszközzel támogatja a fajüldöző délafrikai és rhodesiai rendszer ellen küzdő gerillákat, több ízben került sor harcokra a rhodesiai határon. 1976-ban Mozambik védelmi egyezményt kötött Angolával, Tanzániával és Zambiával.

A FRELIMO 1977. februári, III. kongresszusa határozatot hozott a FRELIMO marxista–leninista párttá szervezéséről. A párt célja a szocializmus felépítése Mozambikban.

Mozambik fejleszti kapcsolatait a szocialista országokkal. 1977 áprilisában baráti és együttműködési szerződést kötött a Szovjetunióval.

Tagja az Afrikai Egység Szervezetének.

Gazdaság. Mozambik, bár ásványkincsekben gazdag, elsősorban mezőgazdasági ország. A munkaerő 90%-át a mezőgazdaság foglalkoztatja. Fő termékei a kukorica, a cukornád, a kasudió, a gyapotszál, a tea és a szizál. A kormány a mezőgazdaság fejlesztésére törekszik, államosította a földeket, hazatelepítette a szomszédos országokba menekült parasztokat, támogatja a faluközösségek megteremtését.

Az ország ásványkincsei közül jelenleg csak a szenet (1976: 552 840 t) és a bauxitot bányásszák. Mozambiknak jelentős, még kiaknázatlan szén-, vas-, tantál- és berillkészletei vannak. Kőolaj után kutatva egyelőre földgázra bukkantak.

Ipara fejletlen, csak néhány könnyűipari ágazata van.

Az 1920 megawattos, háromlépcsős Cabora Bassa vízi erőmű utolsó lépcsője 1979 nyarán készült el.

Az ország gazdasági életében nagy nehézségeket okozott a portugál szakemberek távozása. A gazdaság nagymértékben kötődik Dél-Afrikáéhoz és Rhodesiáéhoz; ma is 130 000 mozambiki bányász dolgozik Dél-Afrikában. Mozambik most arra törekszik, hogy a fekete-afrikai országokkal, elsősorban Tanzániával, valamint a szocialista országokkal, főleg a Szovjetunióval fejlessze gazdasági kapcsolatait.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 160 dollár (1976).

Mozambiknak 3696 kilométeres vasút- és 39 173 kilométeres úthálózata, 3 nemzetközi repülőtere van. Legfontosabb kikötői Maputo és Beira.

Fő kiviteli cikkei a kasudió, a cukor, a gyapot, a tea és a kopra. Gépeket, közlekedési eszközöket, fogyasztási cikkeket importál.

Oktatás, egészségügy. Az oktatásügy legfontosabb feladata a gyarmati időkből örökölt 90%-os írástudatlanság leküzdése. A felnőtt lakosságot – elsősorban a katonaságot és az ipari-mezőgazdasági munkásságot – 1978-ban országos kampány keretében tanították írni-olvasni. Az alap- és középfokú oktatásban részesülő diákok száma 1974 és 1977 között 690 000-ről 1 300 000-re nőtt. Különös gondot fordítanak a tanárképzésre. Az 1962-ben alapított Maputói Egyetem 1976-ban Eduardo Mondlane nevét vette föl. Az egyetem 1034 hallgatóját 250 tanár tanítja. A végzett hallgatóknak annyi évet kell közszolgálatban eltölteniük, ahányat az egyetemen tanultak.

A portugálok távozása után, 1975-ben az országban mindössze száz orvos maradt. Az új kormányzat államosította az egészségügyi intézményeket, és tíz évre szóló tervet dolgozott ki az egészségügy fejlesztésére. Ennek keretében nagy súlyt helyeznek az orvosképzésre és a fertőző betegségek leküzdésére. 1977-ben 3 000 000 embert oltottak be tetanusz, himlő és tuberkulózis ellen.

NAMÍBIA

Területe: 824 296 km²

Lakosainak száma: 931 000 (1978)

Fővárosa: Windhoek; 76 000 lakos

Hivatalos nyelve: afrikaans (búr), angol és német

Pénzneme: rand

Természeti viszonyok. Délnyugat-Afrikában terül el. Felszíne három egységre oszlik: a 100–150 km széles part menti Namib-sivatagra (erről kapta az ország a nevét), az 1800 méterig felmagasodó központi fennsíkra (Ovambo-plató, Damaraföld) és a Kalahári-sivatagra.

Állandó folyói az Orange és a Cunene az ország déli, illetve északi határán, valamint a Cubango (Okovango). Időszakos folyói a Fisch és a Nosob.

Éghajlata az országrészeknek megfelelően zonális sivatagi, illetve trópusi. Az ország egész területe csapadékszegény, egy rövid esős évszak van.

Népesség. Az afrikai lakosság zöme négy bantu törzshöz tartozik: az ovambóhoz (46,5%), a damarához (8,8%), a hereróhoz (6,6%) és a namához. Élnek még a területen kavangók, busmanok és kaokoföldiek. A lakosság 12%-a fehér.

Az afrikaiak legnagyobb része törzsi kultuszok híve, a fehér lakosság keresztény.

Államszervezet. Közigazgatása élén a Dél-afrikai Köztársaság kormánya által kinevezett főkormányzó áll, a helyi hatalmi szervek neki vannak alárendelve. Az 1978 decemberében megválasztott 50 tagú ún. alkotmányozó gyűlést 1979-ben helyi kormányzati döntések jogával felruházott törvényhozó szervvé, ún. nemzetgyűléssé alakították át. A testületet nemzetközileg nem ismerték el.

A faji elkülönítés politikáját Namíbiára is kiterjesztő Dél-Afrika az ország területét is ennek megfelelően osztotta fel. A déli, gazdaságilag fejlett, fehérek által lakott részeken ún. rendőri övezetet hoztak létre; északon, az ország területének egyharmadán pedig rezervátumokat létesítettek, s ezekbe kényszerítették az afrikai lakosság több mint 60%-át.

Történelem, politika. A középkorban itt honos ovambókat, busmanokat és damarákat hódító hottentották (namák) a Namib- és a Kalahári-sivatagba szorították vissza. Bár a portugálok már 1485-ben eljutottak a namíbiai partokra, az európaiakat hosszú ideig elriasztotta a sivatagos vidék. A terület feltérképezése csak az 1800-as években kezdődött meg. 1842-ben megjelent itt a Rajnai Missziós Társaság; 1883-ban Adolf Lüderitz brémai nagytőkés megszerezte a partvidék egy részét, és ezt 1884-ben német császári protektorátussá nyilvánították.

A századfordulón erősödött az ország lakosságának ellenállása a német gyarmatosítással szemben. A „hottentotta háborúkat" – a namák és hererók felkeléseit – 1907–1908-ra leverték. 1908-ban felfedezték a déli gyémántmezőket.

Az első világháború idején brit dél-afrikai csapatok szállták meg Namíbiát, 1920-ban a Népszövetség mandátumterületeként a Dél-afrikai Unióhoz (akkor brit domínium) csatolták Délnyugat-Afrika néven. Az afrikaiak kisemmizése tovább folytatódott, mind több terület került a fehér (búr) telepesek kezére.

A második világháború után az ENSZ mandátumterülete lett, azonban a Dél-afrikai Unió nem ismerte el a világszervezet döntését, és 1949-ben annektálta Namíbiát. A Dél-Afrikában uralomra került Nemzeti Párt kiterjesztette az apartheid-rendszert Délnyugat-Afrikára is. Délnyugat-Afrika ügye 1949 óta szerepel az ENSZ napirendjén. Csaknem száz határozatban ítélték el a pretoriai rezsim annexiós politikáját, erősítették meg a namíbiai nép jogát a függetlenségre, követelték a dél-afrikai katonaság kivonását és szabad választások megtartását az ENSZ felügyelete mellett. Az ENSZ Közgyűlése 1966-ban megszüntette Délnyugat-Afrika mandátumi státusát, és megfosztotta a Dél-afrikai Köztársaságot a terület igazgatási jogától. 1968-ban az afrikai lakosság kívánságára az országot Namíbiának nevezték el. (Dél-afrikai döntés szerint a területet 1979. május 21-től Délnyugat-Afrika–Namíbiának kell nevezni.)

A namíbiai nép függetlenségi harcát 1960-tól az ország lakosságának csaknem felét tömörítő Délnyugat-afrikai Népi Szervezet (SWAPO) szervezi, élén Sam Nujoma elnökkel. E szervezetet ismerte el az ENSZ és az Afrikai Egység Szervezete a namíbiai nép egyetlen törvényes képviselőjeként. A Népi Felszabadító Hadsereg (PLAN) gerillaakcióinak hatására és a nemzetközi szervezetek nyomására a pretoriai rezsim a hetvenes évek második felében tárgyalásokra kényszerült Namíbia sorsáról, a függetlenség megadását azonban minden eszközzel hátráltatni igyekszik.

1978-ban az ENSZ Biztonsági Tanácsának öt tagállama (az Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Franciaország, az NSZK és Kanada) javaslatokat dolgozott ki a többségi uralom fokozatos megteremtéséről. Ennek alapján az ENSZ határozatilag azt indítványozta, hogy a világszervezet nemzetközi békefenntartó erőinek ellenőrzése mellett tartsanak általános választásokat Namíbiában és a Pretoria által törvénytelenül megszállva tartott ország nyerje el függetlenségét. A rendezési terv többek között a választások lebonyolításának módjára, valamint az ún. átmeneti időszak katonai és polgári igazgatásának megszervezésére vonatkozó javaslatokat tartalmazott. Miután a pretoriai rezsim szóban igen, gyakorlatilag azonban nem fogadta el a rendezési tervet, a tárgyalások holtpontra jutottak. Dél-Afrika ugyanakkor megkísérel egy „belső rendezést". 1978 decemberében „választásokat" tartottak Namíbiában, s ennek nyomán 50 tagú ún. alkotmányozó gyűlés alakult. A képviselők közül 41 a Dél-Afrikát kiszolgáló Demokratikus Turnhalle Szövetség tagja. A „választásokat" bojkottálta a namíbiai népet valóban képviselő SWAPO, és törvénytelennek minősítette az ENSZ is. Ennek ellenére – a dél-afrikai kormány határozatára – az ún. alkotmányozó gyűlést 1979 májusában a helyi kormányzati döntések jogával felruházott törvényhozó szervvé, ún. nemzetgyűléssé alakították át.

Dél-Afrika 1979 augusztusában új főkormányzót nevezett ki Namíbiába, s a „belső rendezési tervnek" megfelelően 1980. július 1-én korlátozott jogkörű, a főkormányzónak alárendelt helyi kormányt alakított, kizárólag a vele szövetséges Demokratikus Turnhalle Szövetség tagjaiból. Dél-Afrika tehát újabb lépést tett annak érdekében, hogy a SWAPO megkerülésével olyan látszatfüggetlenséget adjon Namíbiának, amelynek keretei között fenntarthatja uralmát a területen.

Gazdaság. Namíbia Afrika déli részének természeti kincsekben második leggazdagabb országa. A tőkés világ legnagyobb nyíltszíni fejtésre alkalmas uránércbányái és a dél-afrikaiak után a legnagyobb gyémántmezők találhatók itt. Hatalmas réz-, cink-, ólom-, vanádiumérc-, továbbá wolfram- és ezüstkészleteket rejt a földje. 1976-ban 1 694 000 karát gyémántot, 28 200 t rezet, 48 000 t cinket, 39 600 t ólmot, 562 t vanádiumot bányásztak. Namíbia gazdasága legnagyobbrészt idegen – felerészben dél-afrikai, ezen kívül amerikai, angol, nyugatnémet és kanadai – tőkén alapul. Az ENSZ Dekolonizációs Bizottságának 1978. évi jelentése szerint a namíbiai tőkebefektetések évi növekedése meghaladja az 50 000 000 dollárt. A külföld számára a legvonzóbbak a bányaipari beruházások. A világ legnagyobb ékszergyémánt-kitermelője, a Consolidated Diamond Mines is Namíbiában működik. A Rössing közelében levő urániumfejtőket a Dél-afrikai Ipari Fejlesztési Társaság és az angol Rio Tinto-Zinc aknázza ki (1978-ban megközelítőleg 3600 t urániumot bányásztak).

A bányászat után a halászat – elsősorban a szardíniahalászat és -feldolgozás – a legjelentősebb gazdasági tevékenység (1977-ben a teljes halzsákmány 460 000 t volt). Igen fontos a juh (karakül) tenyésztése is. Juhállománya 1975-ben 4 500 000 darabos volt, karakülbőr-kivitele 2683 t.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 1000 dollár (1976).

Úthálózatának hossza 12 600 km, ebből 3300 km aszfaltozott.

Fő kiviteli cikkei a gyémánt, az uránérc, a réz, a cink, a wolfram, valamint az állati termékek. Főként a Dél-afrikai Köztársasággal, az EGK-országokkal és az Egyesült Államokkal kereskedik.

Oktatás, egészségügy. Az oktatás 1921 óta dél-afrikai ellenőrzés alatt folyik. A különböző etnikai csoportoknak eltérőek a lehetőségei. Egy 1973-as felmérés szerint a fekete namíbiaiak 69%-a volt írástudatlan. Az afrikaiak lakta területeken az oktatás fejlesztése 1964 után kezdődött. (A statisztikák a fehérekre vonatkozó adatokat nem közölnek.)

1973-ban 66 kórház működött Namíbiában, 6905 ággyal.

NIGER

/NIGER KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 1 267 000 km²

Lakosainak száma: 4 990 000
(1978, becslés)

Fővárosa: Niamey; 200 000 lakos
(1976, becslés)

Hivatalos nyelve: francia

Pénzneme: afrikai frank

Természeti viszonyok. A Közép-Afrikában elterülő ország területének több mint kétharmada a Szaharához tartozó sivatag, amelyet az Aïr hegység (legmagasabb pontja, a Gréboun 2012 m) keleti és nyugati részre oszt. A hegység lejtőin datolyapálma-oázisok sorakoznak. A középső országrész a félsivatagi Szahel-övezet, amelynek sztyeppvidékén félnomád állattenyésztés folyik. A déli–délnyugati terület az északi szavannaövezetben fekszik. Az egész ország vízhiánytól szenved, az Aïr hegységben a csapadék 100–150 mm, a Szahel területén 150–250 mm, a szavannaövezetben pedig 300–550 mm.

Fő folyója a Niger (az országbeli szakasza 300 km), amely a délnyugati területeket ellátja öntözővízzel. Délkeleten a Csád-tó egy része tartozik az országhoz.

Népesség. Az ország lakossága vegyes etnikai és nyelvi összetételű: 53%-a hausza, 24%-a dzserma-szongai, 11%-a fulani, 8–10%-a tuareg; néhány ezer európai (főleg francia) él még a területen.

A népesség 85%-a mohamedán, 12%-a természeti vallások híve, egy kis része keresztény.

Államszervezet. A hatalmat a Legfelsőbb Katonai Tanács gyakorolja, amelynek elnöke tölti be az államfői funkciót. Az ideiglenes kormány kinevezett miniszterei katonák, államtitkárai polgári személyek.

Történelem, politika. A mai Niger területét a középkortól kezdve fontos karavánutak szelték át, s több nagy birodalom alakult itt ki. A Niger folyó mentén a szongai birodalom állt fenn a IX. századtól, az Észak-Nigériával határos terület a XI. századtól Zinder és a hausza államok része lett, a Csádtól északnyugatra fekvő részek Kanem-Bornu államhoz tartoztak. A XVIII–XIX. században e birodalmak felbomlottak, s a terület a harcos tuaregek birtoka lett.

A XIX. század elején számos francia expedíció kereste fel a vidéket, a század végére pedig katonai erővel befejezték meghódítását. Niger Katonai Territóriumot 1911-ben Francia Nyugat-Afrikához csatolták, 1922-ben pedig felső-szenegáli és nigeri területekből megszervezték Niger gyarmatot a mai Niger területén. Átmenetileg (1932–1947-ben) Felső-Volta is ehhez a gyarmathoz tartozott.

A második világháború után az Afrikai Demokratikus Tömörülés szekciójaként megalapították a Nigeri Haladó Pártot (PPN), amelynek egyik szervezője a későbbi elnök, Hamani Diori volt. Az országban első ízben megtartott választáson, 1958-ban ez a franciabarát párt győzött, s Niger még ugyanebben az évben autonóm köztársaság státust nyert a Francia Közösségben. A haladó erők 1958-ban Djibo Bakary vezetésével megalakították a Nigeri Demokratikus Uniót (későbbi neve Sawaba). A pártot 1960-ban betiltották, ezután külföldön működött tovább.

A független Niger Köztársaságot 1960-ban kiáltották ki. Elnöke a Nigeri Haladó Párt vezetője, Hamani Diori lett. A Sawaba párt hívei 1964-ben megkísérelték puccsal átvenni a hatalmat, de sikertelenül.

A hetvenes évek elején a Szahel-övezetet sújtó szárazság nagy károkat okozott Nigernek. 1973–1974-ben számos tüntetés és sztrájk fejezte ki a lakosság elégedetlenségét.

A haderő vezérkari főnöke, Seyni Kountché alezredes fiatal tisztek élén 1974 áprilisában katonai puccsal megdöntötte Diori uralmát. Kountché kijelentése szerint azért ragadta kezébe a hatalmat, hogy véget vessen az igazságtalanságnak, a szervezetlenségnek és a korrupciónak. Az új kormányzat felfüggesztette az alkotmányt, betiltotta a pártokat, elérte a francia csapatok kivonását, visszaszorította a francia monopóliumokat. A hatalomátvétel után belső harcok folytak, 1976-ban újabb katonai államcsínyt is megkísérelték.

Niger tagja az Afrikai Egység Szervezetének, az Antant Tanácsnak, a Nyugat-afrikai Államok Gazdasági Közösségének, a Nyugat-afrikai Gazdasági Közösségnek, az Afrikai és Mauritiusi Közös Szervezetnek; az EGK társult állama.

Gazdaság. Elmaradott agrárország, fejlett állattenyésztéssel. A mezőgazdaság – amely megőrizte feudális, sőt prefeudális vonásait – foglalkoztatja a munkaerő 90%-át. Elsősorban hazai fogyasztásra termelnek élelmiszernövényeket, exportra főként a földimogyoróból és a gyapotból jut. Állatállománya (1976): 2 700 000 szarvasmarha, 2 300 000 juh, 5 100 000 kecske. A hetvenes évek elején a vidéket sújtó aszály miatt mind a földművelés, mind az állattenyésztés visszaesett, az ország gazdasági segítségre szorul.

A hatvanas évek végén nagy mennyiségű uránt találtak, amelynek kiaknázását egy a francia tőke nagyarányú részvételével alakult társaság 1971-ben kezdte meg. Ebben a nigeri részvétel mindösszesze 16,75%-os volt. Az 1974-ben alapított Compagnie Minière d'Akouta (COMINAK) urántársaságban Niger 31%-os, Franciaország 34%-os, Japán 25%-os és Spanyolország 10%-os arányban vesz részt. 1976-ban 1460 t uránt és 117 t kassziteritet (ónérc) bányásztak. Még kiaknázatlan vas-, szén- és molibdénlelőhelyei is vannak. Niamey-től 150 kilométerre nyugatra jelentős foszfátlelőhelyet találtak. Feldolgozó ipara fejletlen.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 160 dollár (1977).

A fő közlekedési eszköz az autó, útjainak hossza kb. 11 000 km. Vasút nincs, a Niger az ország területén hajózható.

Külföldre uránkoncentrátumot, ónércet, földimogyorót, vágóállatot szállítanak. Legfontosabb kereskedelmi partnerei: Franciaország, Nigéria, az Egyesült Államok és a Német Szövetségi Köztársaság.

Oktatás, egészségügy. Nigerben 80–90%-os az írástudatlanság. Az utóbbi években Franciaország és az UNESCO segítségével fokozottan fejlesztik az iskolahálózatot. 1977–1978-ban a tanköteles korú gyerekek 16%-át íratták be iskolába. Ugyanebben a tanévben az 1973-ban alapított Niamey-i Egyetem 782 hallgatóját 34 tanár oktatta.

1977-es adatok szerint 42 161 lakosra jut egy orvos, 5510-re egy betegápoló és 1145-re egy kórházi ágy.

NIGÉRIA

/NIGÉRIAI SZÖVETSÉGI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 923 768 km²

Lakosainak száma: 72 220 000

(1978, becslés)

Fővárosa: Lagos; 1 500 000 lakos

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: naira

Természeti viszonyok. Nyugat-Afrikában, a Guineai-öböl partján, a Niger folyó alsó szakasza mentén terül el. Felszíne három jól elhatárolható részre tagozódik: a parti síkságra; az észak felé fokozatosan emelkedő hegyvidékre és fennsíkra; az északi medencék vidékére. A parti síkság 200–300 km szélességben húzódik a Benini-öböl, a mocsaras Niger-delta és a Biafra-öböl mentén. A deltavidéken és a biafrai partokon gazdag kőolajlelőhelyeket tártak fel. Az ország középső és északi részét a Guineai-küszöbhöz tartozó Bauchi-plató foglalja el, amely átnyúlik az ország északi határán, és elválasztja a Csád-tó medencéjét az alacsonyabban fekvő Niger-alföldtől. A Bauchi-plató legmagasabb pontjai meghaladják a 2000 métert. Az északi területek a Csád-tó 250–300 m magas medencéjéhez, továbbá a Niger és a Sokoto folyó medencévé kiszélesedő völgyéhez tartoznak.

Fő folyói a Niger (1168 km) és mellékfolyója, a Benue (792 km). Jelentős folyók még a Sokoto, a Kaduna, a Cross és a Komadugu Yobe. Nigériához tartozik a Csád-tó egy része.

Éghajlata szinte egészében trópusi, az országrésznek megfelelően változó csapadék- és hőmérsékleti viszonyokkal. Délen sok az eső, nagy a levegő páratartalma (90%) és kevésbé körülhatárolhatóak az évszakok. Az északi országrész éghajlatára az egy száraz évszak (októbertől júniusig) jellemző.

Népesség. Az ország lakossága etnikailag és nyelvileg igen összetett, 200 különféle törzs él itt. A négy legjelentősebb népcsoport, amely a XX. századi Nigéria arculatát formálja: az ibo (keleten), a joruba (nyugaton), a hausza és a fulbe (északon). Bár a hivatalos nyelv a széles körben elterjedt angol, a lakosság 60%-a e négy törzsi nyelv egyikét beszéli.

A népesség 48%-a mohamedán (ezek elsősorban az arabokkal keveredett északi négerek, a hauszák és a fulbék); 34%-a keresztény, a többi része törzsi kultuszok híve.

Államszervezet. Szövetségi köztársaság élén az elnökkel. A 95 tagú szenátus és a 450 tagú szövetségi képviselőház tagjait több fordulóban választják meg. Minden szövetségi államnak helyi parlamentje és kormánya van.

Történelem, politika. Nigéria területén már időszámításunk kezdetén viszonylag fejlett kultúrájú népek éltek (a Nok-kultúra, Zaria város és környéke). A hausza államok (Zaria, Kano, Biro stb.) a VIII. században alakultak ki. Jorubaföld, Benin, Bornu feudális szultánságai a XIV. századtól kezdve arab hatás alatt fejlődtek. Az európaiak a XV–XIX. században főként a partvidéket (Rabszolgapart) látogatták, ahol virágzott a rabszolgakereskedelem; az ország belsejét csak a XIX. században hódították meg. Az elsők között, az angol kormány megbízásából, 1823–1824-ben Mungo Park járt itt. Az angolok kereskedelmi missziókat létesítettek, szerződéseket kötöttek a sokotói szultánnal, és 1861–1906 között hatalmukat fokozatosan kiterjesztették Nigéria egész területére. A brit koronagyarmat Lagost 1914-ben Észak- és Dél-Nigéria Protektorátushoz csatolták. A terület Nigéria néven ekkor vált közigazgatásilag egységes gyarmattá.

A második világháború után megerősödött nemzeti felszabadító mozgalomban már jelentős szerepet játszott a Nigériai Nemzeti Tanács által mozgósított és szervezett munkásság is. Nagy-Britannia 1960-ban kénytelen volt függetlenséget adni Nigériának. A visszavonuló gyarmattartók az etnikailag, nyelvileg és vallásilag igen vegyes országot egy három területből (keleti, nyugati, északi) és Lagosból álló ingatag föderációban egyesítették. Ezek gazdasági és társadalmi fejlettsége erősen különbözött. Északon a feudális arab emírségek önkényuralma állt fenn, délen és keleten fontos politikai tényező volt a nemzeti burzsoázia.

1963-ban kikiáltották a köztársaságot. A kormány nyugatbarát politikát folytatott, s a közigazgatási beosztás olyan volt, hogy tovább mélyítette a törzsi-vallási ellentéteket. Virágzott a korrupció. Az északi tartomány mind nagyobb politikai hatalomhoz jutott. A tömegek elégedetlensége nőtt, az egész országban törzsi zavargások kezdődtek. 1966 januárjában hazafias katonatisztek egy csoportja megbuktatta a kormányt. Ezt a puccsot azonban néhány nappal később Aguiyi Ironsi tábornok ellenpuccsa követte. Az ország irányítását a Legfelsőbb Katonai Tanács vette át. A politikai pártok – közöttük az 1963-ban alakult, marxista–leninista elveket valló Nigériai Szocialista Munkás-Paraszt Párt – működését megtiltották. Nigériát 1966 májusában egységes állammá nyilvánították. A hauszák hatalmi törekvéseit csorbító közigazgatási átszervezést újabb véres zavargások követték. Az északi hausza lázadás országos méretűvé nőtt: az összetűzéseknek több tízezer hausza és ibo esett áldozatául, s csaknem egymillió ember menekült az ország keleti részébe. 1966 augusztusában Yakubu Gowon vezérkari főnök katonai államcsínnyel átvette a hatalmat. Visszaállította a szövetségi közigazgatást: Nigériát 12 tartományra, a keleti körzetet etnikai alapon további 3 részre osztotta. Az új elrendezés az ibók számára kijelölt területtől elcsatolta a hatvanas évek elején feltárt déli, délkeleti olajmezőket, amelyek a Nigériában kitermelt olaj 60%-át adják. Kelet-Nigéria (Biafra tartomány) önálló státust követelt magának egy laza államszövetségen belül. Miután ezt Gowon kormánya elutasította, Biafra kinyilvánította elszakadását, fennhatósága alá vonva az olajlelőhelyeket is. A szakadár mozgalmat támogatták a tőkésállamok, amelyeket vonzott a biafrai olaj. Biafra két és fél évig tartó, súlyos veszteségekkel járó polgárháború után tette le a fegyvert. Gowontól 1975 augusztusában vértelen államcsínnyel átvette a hatalmat a vezérkari tisztek egy csoportja. Az államfői posztot Murtala Ramat Muhammed dandártábornok foglalta el, aki célul tűzte ki a korrupció felszámolását, és a törzsi vezetők ellenállását leküzdve az etnikai és gazdasági viszonyoknak jobban megfelelő közigazgatást hozott létre, a korábbi 12 helyett 19 szövetségi államra osztva fel az országot. Murtala Ramat Muhammed tábornok

1976 februárjában zendülő tisztek által szervezett merénylet áldozata lett. A zendülést leverték, s a Legfelsőbb Katonai Tanács Nigéria elnökévé Olusegun Obasanjo altábornagyot, a meggyilkolt elnök legközelebbi munkatársát választotta. Obasanjo változatlan kül- és belpolitikát ígért, s megtette az első lépéseket a polgári kormányzásra való áttérésre. Ennek jeleként 1978 szeptemberében elfogadták az ország új alkotmányát, s ismét engedélyezték az 1966-ban betiltott politikai pártok (Nigériai Nemzeti Párt, Nigériai Egységpárt, Nigériai Néppárt, Nagy Nigéria Néppártja, Népjóléti Párt, Szocialista Párt stb.) tevékenységét. 1979 július–augusztusában ötfordulós választásokon kijelölték a szenátus és a szövetségi képviselőház tagjait, ezt követően megválasztották a szövetségi államok helyi parlamentjét, majd kormányát és végül az ország államfőjét, Alhaji Shehu Shagarit, aki októberben – 13 évi katonai kormányzás után első polgári elnökként – hivatalba lépett. 1979 augusztusában megszűnt a Legfelsőbb Katonai Tanács.

1976-ban elhatározták, hogy az ország fővárosát a zsúfolt Lagosból egy Abuja nevű kisvárosba helyezik át.

Nigéria tagja a Brit Nemzetközösségnek, az Afrikai Egység Szervezetének, a Nyugat-afrikai Államok Gazdasági Közösségének, a Kőolaj-exportáló Országok Szervezetének és az EGK társult állama.

Gazdaság. Nigéria Fekete-Afrika egyik legfejlettebb ipari-agrár országa. A pálmaültetvényekről kikerülő terményeket tekintve a világranglista egyik éllovasa. 1977-ben 340 000 t pálmamagot, 550 000 t pálmaolajat termeltek. A világ egyik legnagyobb kakaóbab- (210 000 t) és földimogyoró-termelője (330 000 t, 1977). Jelentős exportcikkei még a gyapotszál (1977: 70 000 t) és a nyersgumi (1977: 90 000 t). A lakosság ellátására kölest, rizst, kukoricát, maniókát termesztenek. Az 1975–1980. évekre szóló harmadik fejlesztési terv előirányozza a hagyományos mezőgazdasági ágazatok mellett az eddig háttérbe szorulók fejlesztését. Erre annál is inkább szükség van, mert az ipari munkásság létszámának növekedése, az erősödő urbanizáció fokozza az élelmiszer-keresletet.

Nigéria a világ nyolc legnagyobb kőolajtermelőjének egyike (Afrikában az első). Termelése a világ össztermelésének 3,5%-a. 104 280 000 tonnás termelése 1977-ben exportbevételének 90%-át adta. Az ország nagymérvű ipari fejlődése a hatvanas évek elején, az olajmezők feltárásával egyidejűleg indult meg, alapvetően külföldi, legnagyobbrészt angol tőkével. A nagy nemzetközi olajtársaságok – elsősorban a Royal Dutch Shell, a British Petroleum és az AGIP – tartották kézben az olajtermelés nagy részét. Az ország második fejlesztési terve (1970–1974) a nacionalizálást, a külföldi tőke visszaszorítását célozta. Huszonkét gazdasági ágazatot teljesen, harminchármat pedig részlegesen nigériai tulajdonba vettek. Az 1971-ben megalakított állami olajvállalat, a Nigerian National Oil Company (1977 óta Nigerian National Petroleum Corporation) több külföldi cég nigériai leányvállalatában vált társtulajdonossá (Shell–BP 33,3%, AGIP 33%), s néhányban megszerezte a részvények többségét (Mobil, TEXACO). 1979-ben – az angol kormány rhodesiai politikája miatt – azonnali hatállyal államosították a British Petroleum nigériai érdekeltségeit. A harmadik fejlesztési terv előirányozta az energia- és a feldolgozó ipar fejlesztését is: két földgázcseppfolyósítót, petrolkémiai üzemet és nitrogénműtrágya-gyárat építenek (Port Harcourt, Warri, Kaduna).

A kőolajon és a földgázon kívül az ország rendkívül gazdag egyéb természeti kincsekben is, így kőszénben, ón- és vasércben, mészkőben, mangánban és kolumbitban. Szovjet segítséggel vas- és acélkombinát épül Ajaokuta mellett, elkészülését 1983-ra tervezik.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 422 dollár (1977).

A vasútvonalak hossza 3700 km, az úthálózaté 105 000 km (ebből 27 000 km aszfaltozott). A kereskedelmi flotta űrtartalma 127 000 BRT. Legjelentősebb kikötői: Lagos-Apapa, Port Harcourt, Warri, Koko. Két nemzetközi repülőtere van, Lagos-Ikeja és Kano.

Nigéria fő kereskedelmi partnerei: Nagy-Britannia, az Egyesült Államok, Franciaország és az NSZK. Az ország legfontosabb exportcikkei az olaj, a kakaó, a pálmamag és a pálmaolaj, a kaucsuk, az ón. Főként gépeket, közlekedési eszközöket, vasat, acélt, vegyi anyagokat és élelmiszert importál.

Oktatás, egészségügy. A felnőttek 70%-a írástudatlan. 1976-ban vezették be az ingyenes alapfokú oktatást, amely 1980-tól kötelező. Az 1975–1980-as harmadik fejlesztési terv előírja az iskolák és a szakképzett pedagógusok számának növelését (800 új középiskola és 74 tanítóképző intézet épül). A műszaki képzés elősegítésére az ország 13 egyeteme közül kettőt műszaki egyetemmé szerveztek át.

1980-ra kívánják kiépíteni az országos egészségügyi alaphálózatot. A tervekben 450 komplex egészségügyi központ (56 700 ággyal), 1800 elsősegélyhely, 2250 mozgókórház létesítése szerepel. 1975-ben 20 000 lakosra jutott egy orvos és 3000 lakosra egy kórházi ágy. A kormánytisztviselők számára betegségi segélyt, nyugdíjat folyósítanak.

NYUGAT-SZAHARA

/SZAHARAI ARAB DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 266 000 km²

Lakosainak száma: nincs pontos adat

Fővárosa: El-Aiún; 25 000 lakos (becslés)

Hivatalos nyelve: arab

Pénzneme: nincs

Természeti viszonyok. Afrika északnyugati részén terül el, nyugaton az Atlanti-óceán, északon Marokkó és Algéria, keleten és délen Mauritánia határolja. Felszíne homokos és sziklás sivatag, keskeny tengerparti sávval.

Két időszakos folyója van, a Vad Saguia el Hanra és a Vad el Jat.

Éghajlata forró, sivatagi. Az évi csapadék 50–70 mm.

Népesség. A lakosság számáról nincsenek megbízható adatok. A Polisario szerint 750 000 ember él a területen, az ENSZ becslése (1976) szerint 128 000. Algéria területén 21 menekülttáborban mintegy 100 000–110 000 nyugat-szaharai él.

A lakosság zöme arab, illetve berber; többsége nomád vagy félnomád életmódot folytat. A spanyolok a gyarmati rendszer megszűnése után elhagyták a területet.

Az uralkodó vallás a mohamedán.

Államszervezet. 1976 februárjában a függetlenségi harcot vezető Polisario Algériában kikiáltotta a terület – a volt Spanyol Szahara – függetlenségét, s ugyanitt kormányt alakított. A Polisario egyben politikai párttá alakult át. Az általa elfogadott alkotmány és nemzeti akcióprogram az ország függetlenségének kivívását és a szocializmus felépítését tűzte ki célul.

Történelem, politika. Attól kezdve, hogy a Szahara elsivatagosodott, nomád berber törzsek kóboroltak – az esőfelhők járását követve – az atlanti partvidéktől a mai Algériáig. Az arab hódítás idején változott, keveredett a lakosság, mivel a dél-arábiai törzsek ezt a területet választották letelepedési helyükül. Az arab világbirodalom szétesése után a marokkói szultánsághoz tartozott. Az első spanyol telepesek a XV. században érkeztek, s befolyásuk egyre erősebbé vált. 1860-ban Spanyolország arra kényszerítette a marokkói szultánt, hogy hivatalosan ismerje el Nyugat-Szahara fölött a spanyol szuverenitást, 1885-ben pedig a térséget Rio de Oro néven spanyol védnökségnek nyilvánították. 1934-ben kapta a Spanyol Szahara nevet.

A terület lakossága kezdettől fogva fegyveres harcot vívott a hódítókkal. Hosszú ideig csupán a spanyolok ellen kellett küzdenie, századunk második felében azonban a függetlenségi harc már több színtéren folyt. Előbb Marokkó, majd Mauritánia jelentette be igényét – történelmi indokokra hivatkozva – a területre. Az ENSZ többször foglalkozott a spanyol szaharai üggyel (1966, 1969, 1973), s végül – a döntés előkészítésébe bevonva a hágai Nemzetközi Bíróságot is – olyan határozatot hozott, hogy önrendelkezési jogot kell biztosítani a terület lakóinak. A spanyolok 1969-ben belső önkormányzat megadásával próbálták késleltetni Nyugat-Szahara függetlenné válását, de az ENSZ által is javasolt népszavazást nem voltak hajlandók megtartani.

1973-ban alakult meg a terület teljes függetlenségéért, népe önrendelkezési jogának elismeréséért küzdő Polisario front. Amikor Spanyolország – Marokkóval és Mauritániával kötött megállapodása értelmében – 1975 őszén kivonta csapatait az országból, hivatalosan közölte az ENSZ-szel, hogy spanyol szaharai jelenléte véget ért, és átadta a közigazgatást Marokkónak és Mauritániának. A két ország ekkor katonai alakulatokat küldött a területre, s figyelmen kívül hagyva az ott élő lakosság kívánságát, egymás közt osztotta fel a volt Spanyol Szaharát. A Polisario, amelyet elsősorban Algéria támogat, fegyveres felszabadító harcot vív. Amikor 1978-ban Mauritániában katonatisztek vették át a hatalmat, a front felfüggesztette a fegyveres küzdelmet ez ellen az ország ellen, s 1979 nyarán Mauritánia kivonta csapatait Nyugat-Szahara területéről. Ezt követően Marokkó annektálta Nyugat-Szahara korábban Mauritánia megszállta részét. A 90 négyzetkilométernyi területet II. Hasszán király – néhány nyugat-szaharai törzsi vezető jelenlétében – Marokkó tartományának nyilvánította. A Polisario ezt elutasította, és folytatja harcát – a nemzetközi közvélemény növekvő támogatásával – a teljes függetlenségért.

A köztársaságot 35 állam ismerte el.

Gazdaság. A lakosság egy része a kisszámú oázisban földműveléssel foglalkozik. Viszonylag fejlett az állattenyésztés (teve, kecske, juh) a nomád lakosság körében. Igen fontosak az ország ásványkincsei. 1963-ban Bucraa térségében tárták fel a tőkés világ egyik legnagyobb foszfátlelőhelyét (Spanyolország 35%-os részesedést kapott a kiaknázásban). A foszfáttartalékokat 10 milliárd tonnára becsülik. Feltételezik, hogy az Algériával határos területeken hatalmas vasérckészletek rejtőznek a föld mélyében.

Oktatás, egészségügy. Az algériai menekülttáborokban elkezdődött az alapfokú oktatás. A felnőtt lakosságot is igyekeznek megtanítani az írás-olvasásra.

A táborokban biztosítják a legelemibb egészségügyi ellátást.

RÉUNION

Területe: 2510 km²

Lakosainak száma: 510 000

(1978, becslés)

Közigazgatási központja: Saint-Denis;

98 000 lakos (1975, becslés)

Hivatalos nyelve: francia

Pénzneme: francia frank

Franciaország tengerentúli megyéje.

Természeti viszonyok. Vulkanikus eredetű sziget a Mascarenhas szigetcsoportban, Madagaszkártól 700 kilométernyire keletre, az Indiai-óceán délnyugati részén. Legmagasabb pontja, a Piton des Neiges (3069 m) ma is működő vulkán. Éghajlata igen kellemes, trópusi szavanna.

Népesség. Népességének több mint 90%-a francia bevándorlók és egykori rabszolgák leszármazottja: mulatt (62%) és kreol (30%). A szigeten élnek még franciák, indiaiak, malgasok, kínaiak. A rabszolgák utódai mezőgazdasági, ipari munkások vagy bérlők, a földbirtokosok és a városi kispolgárok francia eredetűek.

A lakosság 90%-a keresztény, 5%-a mohamedán.

Államszervezet. Élén a francia kormány által kinevezett prefektus áll, aki mellett 36 tagú, korlátozott hatáskörű, választott főtanács működik. A sziget lakosságát a francia nemzetgyűlésben 3 képviselő, valamint 2 szenátor képviseli.

Történelem, politika. Réuniont portugál hajósok fedezték fel a XVI. század elején. 1638 óta francia birtok (1793-ig Bourbon-sziget néven). 1946–ban nyilvánították Franciaország tengerentúli megyéjévé. Mint francia katonai támaszpontnak jelentősége a Comore-szigetek és Francia afar és issza terület függetlenné válása óta megnövekedett. Saint-Denis-ben 4000 fős francia katonai alakulat állomásozik (Réunion 1973 óta a francia haderő indiai-óceáni főhadiszállása).

Politikai pártjai a francia pártok helyi szekciói, kivéve a Réunioni Kommunista Pártot, amely 1959 óta önállóan működik, s az önrendelkezésért és függetlenségért küzd.

Gazdaság. A sziget területének 32%-a művelhető, ennek 60%-a nagybirtok. Gazdasága a cukornádtermelésen alapul. 1976-ban a 40 000 ha megművelt területen 2 750 000 t cukornád termett; fontos terményei még a vanília és a dohány. Iparának legfontosabb terméke a cukor (1976: 250 000 t) és a rum; ezenkívül dohányfeldolgozás és konzervgyártás folyik. Ásványkincse nincs.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 1920 dollár (1975).

Az úthálózat hossza kb. 2000 km. Legnagyobb kikötője Pointe-des-Galets; nemzetközi repülőtere Saint-Denis-ben van.

Fő exportcikkei a cukor, a rum és az illatszergyártásban használt geránium-olaj; főként élelmiszereket és egyéb közszükségleti cikkeket importál. Külkereskedelme tartósan deficites: az exportbevételek az importkiadásoknak mindössze egyhatodát fedezik. Legfontosabb kereskedelmi partnerei Franciaország, valamint Olaszország és Madagaszkár.

Oktatás. A szigeten a francia szociálpolitikai törvények érvényesek. A felnőttek között még sok az analfabéta. A tanköteles korú gyermekek 90%-a jár iskolába. 1976–1977-ben felsőfokú tanulmányokat 1720 diák folytatott. Saint-Denis-ben jogtudományi főiskola van.

RUANDA

/RUANDAI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 26 338 km²

Lakosainak száma: 4 570 000

(1978, becslés)

Fővárosa: Kigali; 89 000 lakos

(1977, becslés)

Hivatalos nyelve: francia és kinyaruanda

Pénzneme: ruanda-frank

Természeti viszonyok. Az „ezer hegy földjének" is nevezett közép-afrikai ország északi részén vulkanikus hegyek emelkednek. A még ma is működő Virunga legmagasabb csúcsa, a Karisimbi 4507 m.

Fő folyói a Kagera – a Nílus forrásfolyója –, valamint a Kivu-tó vizét a Tanganyika-tóba vezető, nagy esésű Ruzizi.

Éghajlata trópusi szavanna, két esős évszakkal (február és május, illetve szeptember és november között), a magasabban fekvő fennsíkokon szubtrópusi.

Népesség. Lakosságát a bantu népcsoporthoz tartozó hutu (84%), a feltehetően nilota eredetű tuszi és a tva törzs tagjai alkotják. A tuszik száma az utóbbi 10–15 évben a törzsi küzdelmek következtében rohamosan csökkent, s ma az összlakosságnak alig 10%-át teszik.

A legsűrűbben lakott afrikai országok közé tartozik (173 lakos/km²).

A lakosság fele törzsi vallások híve, 40%-a római katolikus, a többi része protestáns és mohamedán.

Államszervezet. Elnöki köztársaság, élén a köztársasági elnökkel. Az 5 évre választott állam- és kormányfő egyben a fegyveres erők főparancsnoka is. Az elnököt szükség esetén a kormányzó párt főtitkára helyettesíti.

A törvényhozó hatalmat a köztársasági elnök és a Nemzeti Fejlődés Tanácsa (parlament) közösen gyakorolja. A törvényhozó testület tagjait általános, közvetlen szavazáson 5 évre választják.

Történelem, politika. A XVI–XVIII. században az Etiópiából jött tuszik leigázták az őslakos törzseket, és feudális királyságot alapítottak a mai Ruanda területén. 1890-ben a németek az országot a szomszédos Burundival együtt Ruanda-Urundi néven Német Kelet-Afrikához csatolták. Németországnak az első világháborúban elszenvedett veresége nyomán Ruanda-Urundi a Népszövetség határozata értelmében 1923-ban belga mandátumterület lett. 1946 decemberében az ENSZ belga gyámsági területté nyilvánította; mindkét királyság a függetlenség mellett a különválást is szorgalmazta.

Az ötvenes évek második felében, a függetlenségi mozgalom erősödésével egyidejűleg, a lakosság nagyobb részét kitevő hutuk követelték a tuszi kisebbség hegemóniájának megszüntetését is. A harc élére a Grégoire Kayibanda vezette Hutu Felszabadító Mozgalom Pártja állt. 1959-ben, válaszul a tuszik provokációira, felkelés tört ki. A véres összeütközések során több ezer ember meghalt. 1961-ben a hutuk magukhoz ragadták a hatalmat, elűzték a királyt, és kikiáltották a köztársaságot, amelyet a belga hatóságok is elismertek. Ezt követően általános választásokat tartottak, s egyidejűleg népszavazással eldöntötték, hogy a függetlenség elnyerése után az ország köztársaság marad. 1962-ben a Ruandai Köztársaság függetlenné vált, s az állam- és kormányfő Grégoire Kayibanda lett.

A hatvanas éveket végigkísérték a tuszik restaurációs kísérletei. Illegális pártjuk, a Ruandai Nemzeti Unió vezetésével időről időre fegyveres harcot kezdtek a kormány ellen. 1963-ban Burundiból kiindulva inváziót kíséreltek meg a hatalom visszaszerzésére. Az államcsinykísérleteket követő megtorló akciók elől 1959–1964-ben külföldre menekült tuszik száma meghaladta a 300 000-et. 1973-ban Juvénal Habyalimana hadügyminiszter vezetésével vértelen katonai hatalomátvételt hajtottak végre, kikiáltották a „második köztársaságot". A törvényhozást felfüggesztették, feloszlatták a kormánypártot, és mindennemű politikai tevékenységet megtiltottak. 1975-ben új pártot alapítottak Nemzeti Forradalmi Mozgalom a Fejlődésért néven, ez az ország egyetlen legális politikai pártja. A párt programja többek között a törzsi ellentétek felszámolását, a monarchista szervezetek elleni harcot és a nemzeti egység megteremtését tűzte ki célul.

Az 1973-ban felfüggesztett 1962. évi alaptörvény helyett kidolgozták, s 1978 decemberében elfogadták az ország új alkotmányát. Ugyanekkor elnökválasztást tartottak, amelyen 5 évvel meghosszabbították Habyalimana elnöki mandátumát.

Ruanda tagja az Afrikai Egység Szervezetének, az Afrikai és Mauritiusi Közös Szervezetnek, az EGK társult állama.

Gazdaság. Elmaradott mezőgazdasági ország. Földművelésében a primitív kapásművelés van túlsúlyban; hazai fogyasztásra kukoricát, rizst, babot, maniókát, árpát termesztenek. Fő exportterménye a kávé (1976-ban 27 400 t). Fontos kiviteli cikkei még a tea, a dohány, a gyapjú. Állatállománya 640 000 szarvasmarhából, 684 000 kecskéből, 248 000 juhból áll (1976).

Ásványkincsekben gazdag. A bányászat négy nagy belga társaság kezében van. Ónérckitermelése a legjelentősebb: 1976-ban 2229 t. Évente kb. 1 000 000 m^3 földgázt hoznak felszínre.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 115 dollár (1976), igen alacsony.

Vasútja nincs, úthálózatának hossza 8000 km; 7 belföldi és 2 nemzetközi repülőtere van.

Kivitelének kb. 70%-át a kávé teszi ki. Ónércet, teát, wolframot, gyapotot, pyrethrumot, dohányt is exportál. Kivitele elsősorban a közös piaci országokba – főként Belgiumba –, valamint Kenyába, Japánba, az Egyesült Államokba és Zaire-ba irányul.

Oktatás, egészségügy. A felnőtt lakosságnak kb. 80%-a írástudatlan. Az alapfokú beiskolázottság 1975-ben 76%-os volt. Az állami költségvetésnek kb. 30%-át fordítják oktatási célokra. 1976–1977-ben felsőfokú tanulmányokat 1060 diák folytatott. A Ruandai Egyetem 1963-ban létesült (kb. 500 diák, 60 tanár).

Az országban 1972-ben mindössze 70 orvos volt, közöttük 40 külföldi. Akkor 53 000 lakosra jutott egy orvos, 725 lakosra egy kórházi ágy. A várható élettartam kb. 40 év.

SÃO TOMÉ ÉS PRÍNCIPE

/SÃO TOMÉ ÉS PRÍNCIPE DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 964 km^2

Lakosainak száma: 80 000

(1978, becslés)

Fővárosa: São Tomé; 20 000 lakos

Hivatalos nyelve: portugál

Pénzneme: dobra

Természeti viszonyok. Afrika nyugati partjainál, a Guineai-öbölben fekvő, trópusi őserdőkkel borított São Tomé (836 km^2) és Príncipe (128 km^2) vulkáni eredetű szigeteken terül el. Éghajlata monszunhatásokkal színezett egyenlítői.

Népesség. Lakosságát a gyarmatosítók által a XV–XVI. században a kontinensről áttelepített afrikaiak (bantu négerek, kongók és kongák) leszármazottai, valamint az ültetvényeken dolgozó angolai bérmunkások (ez együttesen 90%), továbbá mulattok (8%) és európaiak (zömmel portugálok) alkotják.

A legfontosabb beszélt nyelv a portugál és az afrikai nyelvek keveredéséből kialakult kreol.

Lakosságának 80%-a római katolikus, egy része természeti vallások híve.

Államszervezet. A törvényhozás szerve a 33 tagú, 4 évre választott népi gyűlés, ez jelöli ki – São Tomé és Principe Felszabadítási Mozgalmának javaslata alapján – a köztársaság elnökét, aki egyben a fegyveres erők főparancsnoka.

A végrehajtó hatalom az elnök és az általa kinevezett kormány kezében összpontosul.

Történelem, politika. A portugál Pedro de Escobar 1470-ben fedezte fel a São Tomé szigetet, 1471-ben pedig Príncipét. 1475-ben kezdődött meg São Tomé betelepítése portugál száműzöttekkel, fegyencekkel és afrikai néger rabszolgákkal. 1522-ben lett portugál birtok, s ezután a cukornádtermesztés és cukorkereskedelem egyik központja volt. 1558-ban a portugál trónörökös (principe) koronabirtoka lett. Az afrikai lakosság több ízben felkeléssel tiltakozott a rabszolgamunka ellen. 1570-ben jelentős területeket szerzett vissza, s ezeket egészen a XIX. század elejéig védelmezte. 1876-ban névlegesen megszüntették São Tomén a rabszolgaságot.

1951-ben São Tomé és Príncipét – a többi portugál gyarmathoz hasonlóan – államjogilag tengerentúli tartománynak minősítették, élére Portugália nevezett ki kormányzót. Az ültetvényeken embertelen körülmények között dolgozó jogfosztott munkások 1953-ban szervezett felkelését a fehér telepesek véres megtorlása követte.

A felszabadító harcot São Tomé és Principe Felszabaditási Mozgalma vezette, amely 1960-ban illegálisan alakult meg, São Tomé és Principe Felszabadítási Bizottsága néven.

1972-ben a szigetek önkormányzatot kaptak. Az 1974-es portugáliai fordulat után, a gyarmati népek önrendelkezési jogát elismerő portugál alkotmánymódosítás életbelépését követően a portugál kormány a felszabadítási mozgalmat ismerte el a szigetek lakosságának törvényes képviselőjeként. São Tomé és Príncipe függetlenségét hivatalosan 1975-ben kiáltották ki. Még ezt megelőzően alkotmányozó nemzetgyűlési választásokat tartottak. A független köztársaság első elnöke Manuel Pinto da Costa, São Tomé és

Príncipe Felszabadítási Mozgalmának főtitkára lett. Kormánya el nem kötelezett politikát folytat, nagy súlyt helyez a mezőgazdaság fejlesztésére és társadalmi reformok megvalósítására.

São Tomé és Príncipe tagja az Afrikai Egység Szervezetének, az EGK társult állama.

Gazdaság. Fejlődő agrárország. A földművelés ültetvényes jellegű, főleg exportnövényeket termesztenek. 1977-ben 9000 t kakaót termeltek, továbbá 5000 t koprát, 2400 t pálmamagot, s számottevő mennyiségű kávét és kinint. Az afrikaiak gazdaságaikban – belső fogyasztásra – kölest, maniókát, kukoricát, jamszgyökeret stb. termesztenek. Állattenyésztése és halászata helyi jelentőségű. Értékes fafajtákban bővelkedő erdeinek kitermelése csekély.

Van néhány kisebb feldolgozó üzeme, így malma, szappanfőzője, famegmunkáló üzeme, koprafeldolgozója, pálmaolajsajtolója.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 366 dollár (1977).

Útjainak hossza 300 km, ebből 200 km aszfaltozott. São Toméban van repülőtér.

Legfőbb kereskedelmi partnerei: Portugália, Hollandia, a Német Szövetségi Köztársaság, Angola. Fő kiviteli cikkei: kakaó, kopra, kávé, pálmaolaj.

Oktatás, egészségügy. A 6 éven felüli gyerekek számára az alapfokú oktatás kötelező. 1976-ban 90%-os volt a beiratkozási arány. Az oktatási és az egészségügyi hálózat fejlesztésében kormányközi megállapodás alapján kubai szakemberek működnek közre.

1904 lakosra jut egy orvos, 150-re egy kórházi ágy (1976).

SEYCHELLE-SZIGETEK

/SEYCHELLE-SZIGETEK KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 280 km²

Lakosainak száma: 61 000 (1978)

Fővárosa: Victoria; 14 500 lakos

Hivatalos nyelve: angol és francia

Pénzneme: seychelle-i rúpia

Természeti viszonyok. A csaknem 90 szigetből álló Seychelle-szigetek az Indiai-óceánon, Kelet-Afrika partjainál feküsznek. A főképpen korallszigetek alkotta szigetcsoport egy része állandóan vagy időszakosan lakatlan. Tartozékai: Mahé szigete, az Amirante-szigetek egy része, a Cosmoledo-szigetek, a Praslin és a Providence sziget stb.

Éghajlata tengeri hatásoktól befolyásolt egyenlítői, a levegő páratartalma magas.

Népesség. A lakosság vegyes összetételű: a francia gyarmatosítók és az őslakosság keveredéséből származó kreolokból, bantu négerekből, az afrikai rabszolgák leszármazottaiból, mulattokból, malájokból, indiaiakból, kínaiakból áll.

Többségük (95%) a kreol nyelvet beszéli, 3%-uk az angolt, 2%-uk a franciát.

A lakosság 90%-a római katolikus, 8%-a anglikán.

Államszervezet. Köztársaság. Az 1979-ben elfogadott alkotmány szerint a Seychelle-i Haladó Népfront jelöltjei közül választják meg 5 évre a nemzetgyűlés 25 tagját. A köztársasági elnök megbízatása is 5 évre szól, és az elnök legfeljebb kétszer választható újra. A köztársasági elnök nevezi ki a kormány tagjait, és ő irányítja a kormány munkáját.

Történelem, politika. A portugálok fedezték föl 1505-ben az akkor még lakatlan szigeteket. 1744-ben a franciák szállták meg őket. A francia telepesek nevezték el a gyarmatot Moreau de Séchelles XV. Lajos korabeli francia politikusról. Az angol csapatok által 1810-ben elfoglalt terület az 1814-es párizsi békeszerződés értelmében brit birtok lett, és közös gyarmati igazgatás alá tartozott Mauritiusszal. A Seychelle-szigeteket 1897-től külön kormányozták, 1903-ban koronagyarmati státust kapott. A második világháború után egyre fokozódott a lakosság harca a gyarmati uralom ellen. Az ország két számottevő pártját 1964-ben alapították. Az Albert René ügyvéd – a jelenlegi köztársasági és miniszterelnök – szervezte Seychelle-i Egyesült Néppárt (SPUP) a teljes függetlenségért szállt síkra. A James Mancham – a független állam első köztársasági elnöke – alakította Seychelle-i Demokrata Párt (SDP) hosszú ideig az angolokkal való szoros együttműködés szószólója volt.

A függetlenségi erőknek 1967-ben a Seychelle-i Egyesült Néppárt vezetésével sikerült alkotmányt és választójogot kiharcolniuk. A függetlenség kikiáltását hosszas, többször megszakadó tárgyalások előzték meg. Végül 1975-ben az ország teljes belső önkormányzatot kapott, majd 1976-ban elnyerte a teljes függetlenséget. Ekkor a demokrata párt és az egyesült néppárt tagjaiból koalíciós kormány alakult, élén Albert Renével, aki egy évvel később államcsínnyel átvette a köztársasági elnöki hatalmat is. 1978-ban a Seychelle-i Egyesült Néppárt II. kongresszusán határozatot fogadtak el a Seychelle-i Haladó Népfront létrehozásáról. Az 1979-ben elfogadott új alkotmány kimondja, hogy Seychelle-ben egypártrendszert vezetnek be, s minden politikai tevékenységet a Seychelle-i Haladó Népfront keretében kell kifejteni. Az új alkotmány előírásai szerint 1979 nyarán általános választásokat tartottak, amelyeken Albert René kapta a szavazatok 97,99%-át, és ezzel a köztársaság első választott elnöke lett.

A Seychelle-szigetek Köztársaság kormánya bejelentette, hogy célja a szocialista orientációjú társadalom feltételeinek megteremtése, el nem kötelezett politikát kíván folytatni, támogatja az Indiai-óceán békeövezetté nyilvánításának tervét.

Az ország tagja a Brit Nemzetközösségnek, az Afrikai Egység Szervezetének és az Afrikai és Mauritiusi Közös Szervezetnek; az EGK társult állama.

Gazdaság. Mezőgazdasági ország. A városi és falusi lakosság aránya 26:74. A területnek csak kb. 5%-a művelhető, ennek mintegy 60%-át kókuszpálmaültetvények foglalják el. Termelnek továbbá fahéjat, vaniliát, pacsulit (ez az illatszergyártás fontos alapanyaga).

Ipara az utóbbi időben indult fejlődésnek. Kisebb kopra- és vaníliafeldolgozó üzemei, illóolajlepárlói és szappanfőzői, teacsomagolói és kókuszrostkötél-üzemei vannak. Nagy figyelmet fordítanak az idegenforgalom fejlesztésére.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 650 dollár (1976).

Aszfaltozott útjainak hossza 226 km. Mahé szigetén 1971 óta nemzetközi repülőtér működik. Vasúthálózata nincs; nemzetközi hajóforgalma egyre jelentősebb. Victoria kikötőjét állandóan bővítik, korszerűsítik.

Mezőgazdasági termékei egyben külkereskedelmének legfontosabb tételei is. A kopra- és a fahéjkivitel biztosítja az ország exportbevételének 85%-át; kókuszdiót és guanót is ad el külföldön. Kivitele elsősorban Indiába irányul, behozatala legnagyobbrészt Nagy-Britanniából származik.

Oktatás, egészségügy. A Seychelle-szigeteken az írástudatlanság mértéke a felnőtt lakosság körében megközelítőleg 40%-os. Az oktatás állami irányítású egyházi iskolákban folyik. 1979. január 1-én bevezették az ingyenes és 6 éves kortól kötelező elemi oktatást.

A Seychelle-szigeteken 4 kórház és 1 elmegyógyintézet található. Mahé és La Digue szigetén 11 egészségügyi központ működik. Az anya- és csecsemővédelmet elsősorban jótékonysági intézmények látják el. 2760 lakosra jut egy orvos és 140 lakosra egy kórházi ágy.

SIERRA LEONE

/SIERRA LEONE KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 71 740 km²

Lakosainak száma: 3 200 000

(1978, becslés)

Fővárosa: Freetown; 274 000 lakos

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: leone

Természeti viszonyok. Nyugat-Afrikában fekszik. Öblökkel, lagúnákkal, félszigetekkel erősen tagolt partvidékét mangrovemocsárerdők szegélyezik. Északi–északkeleti irányban a szavannákkal borított 300 m magas Futa-Dzsalon fennsík emelkedik. Az ország legmagasabb pontja a Loma csúcs (1948 m). Part menti szigetei közül az olajpálma-ültetvényekkel borított Sherbro sziget (580 km²) a legnagyobb.

Folyóhálózata gazdag, alsó szakaszukon a folyók hajózhatók. Legfontosabb folyói a Kaba, a Freetowni-öbölbe ömlő Rokel, a Sewa és a Moa.

Éghajlata trópusi szavanna, amelyet a monszun befolyásol. A csapadék 2200–4500 mm; április közepétől novemberig tart az esős évszak. A száraz évszakban a Szaharából fújó szél porviharokat okoz.

Népesség. Lakossága etnikailag igen változatos, területén 16 nagy törzs él. A legjelentősebb törzsek az északi mandingo (40%) és a déli temne (31%); fontos még a limba (9%), a loko, a kono, a sherbro, a vai, a gallina, a szuszu, a kiszi és a fulani törzs.

A lakosság nagyobbik része természeti vallások híve; északon a siita mohamedánok vannak túlsúlyban (az összlakosság 33%-a), a keresztények aránya 5%.

Államszervezet. Egypárti kormányzati rendszerű köztársaság. A törvényhozó hatalom letéteményese az egykamarás parlament. Ennek 104 tagja közül 85-öt általános választásokon választanak meg 5 évre, 12-t a legfelsőbb törzsi vezetők közül neveznek ki, 7-et pedig az elnök jelöl ki. A végrehajtó hatalom az Össznépi Kongresszus párt országos konferenciája által kijelölt elnök és a minisztertanács kezében összpontosul. Az elnök hivatali ideje 7 év, munkáját az általa kinevezett 2 alelnök segíti, katonai kérdésekben pedig az általa vezetett 16 tagú Hadügyi Tanács.

Történelem, politika. Pedro da Cintra portugál felfedező 1460-ban derítette fel az ország partvidékét. Ekkor az őslakók itt már szervezett feudális közösségekben éltek. A kereskedőtelepeket alapító portugálokat a XVI. század elején angol rabszolgakereskedők követték. A XVIII. századig a vidék a rabszolga-utánpótlás fontos forrása volt. 1787-ben az Egyesült Államokban felszabadított rabszolgák egy csoportja alapította meg a mostani fővárost, Freetownt („Szabad Város").

1808-ban a partvidéket brit gyarmattá nyilvánították, majd megkezdődött az ország belső területeinek meghódítása, s ezeken 1896-ban brit védnökséget létesítettek. A gyarmati uralom elleni tiltakozás lángja először 1898-ban csapott magasra: több ezer paraszt fegyveres harcot indított. Az első világháború után megalakult szakszervezetek tüntetések szervezésével tiltakoztak az ország gyarmatosítása ellen.

A függetlenségi küzdelem a második világháború után újult erővel bontakozott ki. Az 1957-ben életbe lépett alkotmány értelmében általános választásokat tartottak, és Milton Margai vezetésével megalakult az első csak afrikaiakból álló kormány. Margai pártja, az 1951-ben alapított Sierra Leone-i Néppárt (SLPP), amely a nemzeti burzsoáziát képviselte, követelte a függetlenség megadását, de síkraszállt az Angliával való szoros politikai és gazdasági együttműködésért is. Sierra Leone 1961-ben elnyerte függetlenségét, de a Brit Nemzetközösségnek tagja maradt. A függetlenné válást közvetlenül megelőzően lezajlott választásokon a szakszervezetek támogatását élvező, 1960-ban alapított Össznépi Kongresszus (APC) párt győzött, a néppárt ellenzékbe vonult. Siaka Stevenst, az APC vezetőjét azonban több mint egy évig megakadályozta tisztsége átvételében a fegyveres erőknek az a szárnya, amelyik szoros együttműködést kívánt a volt gyarmatosítókkal. Stevens végül is magas rangú katonatisztek – „a korrupció elleni mozgalom" tagjai – egy csoportjának segítségével foglalhatta el a miniszterelnöki széket. 1971-ben Sierra Leonét köztársasággá nyilvánították. Az 1973-as választásokon az Össznépi Kongresszus megszerezte valamennyi képviselőházi mandátumot, így gyakorlatilag egypárti kormányzás alakult ki. Az infláció növekedése, a gazdasági helyzet romlása miatt 1977-ben diákmegmozdulásokra került sor, az országban rendkívüli állapotot vezettek be. Az 1977-es általános választásokon az Össznépi Kongresszus 74, a Sierra Leone-i Néppárt 15 mandátumot szerzett.

1978-ban új alkotmányt fogadtak el, amit népszavazás is megerősített. Ennek alapján egypártrendszert vezettek be, az ország egyetlen törvényes pártja az Össznépi Kongresszus. Siaka Stevenst beiktatták mint az ország újabb 7 évre megválasztott elnökét. A kormányzat célul tűzte ki a főként exportra termelő mezőgazdaság átszervezését és a feldolgozó ipar megalapozását. Antiimperialista politikát folytat, baráti kapcsolatokat tart fenn afrikai szomszédaival és a szocialista országokkal.

Sierra Leone tagja a Brit Nemzetközösségnek, a Nyugat-afrikai Államok Gazdasági Közösségének, az Afrikai Egység Szervezetének; az EGK társult állama.

Gazdaság. Gazdasági életére a monokultúrás ültetvényes gazdálkodás és a külföldi tőkével dolgozó bányászat a jellemző.

A kezdetleges mezőgazdaság, amely a lakosságnak csaknem 80%-át foglalkoztatja, nem képes fedezni az ország élelmiszer-szükségletét. Fő terményei a rizs, a kukorica, a kávé, a kakaóbab. 1976-ban 54 000 tonnányi pálmamagot termeltek, és 56 000 tonnányi pálmaolajat állítottak elő (ezzel Sierra Leone a világ első tíz termelője közé tartozott). Állatállománya 1977-ben: 318 000 szarvasmarha, 70 000 juh.

A bányaipar adja a bruttó nemzeti termék nagyobb részét. Sierra Leone ásványkincsei igen jelentősek. Főként gyémántot

(1976: 1 088 000 karát), titánt (1975: 40 000 t, 9. a világon), bauxitot (1976: 660 000 t), vasércet (1976: 1 400 000 t) bányásznak. A kormány arra törekszik, hogy ellenőrzése alá vonja a külföldi bányatársaságokat. Ez a folyamat 1970-ben kezdődött, amikor megalapították a nemzeti gyémántkitermelő társaságot, a DIMINICO-t, amely részvényeinek 51%-a a kormány kezében van, 49%-a pedig a Sierra Leone Selection Trust angol cég tulajdona. Tervbe vették, hogy hasonló mintára több más társaságot is létrehoznak, de ez a folyamat több okból (a hazai szakemberek hiánya, a külföldi monopóliumok ellenállása stb.) akadozik.

Feldolgozó ipara fejletlen. Néhány építőanyagot gyártó, feldolgozó és bútoripari üzeme van.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 195 dollár (1977).

Az úthálózat hossza 8000 km, ebből 960 km aszfaltozott; a vasúthálózaté (keskeny nyomtávú) 469 km. Az 1975–1979-es ötéves terv célul tűzte ki az úthálózat fejlesztését. Legfontosabb kikötője Freetown, nemzetközi repülőtere Lungi, s egy újabb épül Newtonban.

Főként gépeket, kőolajtermékeket, ipari készítményeket, rizst és más élelmiszereket importál; gyémántot (50%), nyerskávét, kakaóbabot, pálmamagot, vas- és krómércet exportál. Legfontosabb kereskedelmi partnerei: Nagy-Britannia, az NSZK, Japán, Hollandia, Franciaország, Nigéria.

Oktatás, egészségügy. A felnőtt lakosság 85%-a írástudatlan. Az oktatás állami és egyházi iskolákban folyik. 1967-ben alapították a Sierra Leone-i Egyetemet, ahol 1600 diák tanul 250 tanár irányításával. A költségvetés 20%-át fordítják oktatási célokra.

Sierra Leonéban 143 egészségügyi létesítmény van, 10 000 lakosra 116 orvos és 185 kórházi ágy jut.

SZENEGÁL

/SZENEGÁLI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 196 192 km^2

Lakosainak száma: 5 532 000

(1979, becslés)

Fővárosa: Dakar; 800 000 lakos (1976)

Hivatalos nyelve: francia

Pénzneme: afrikai frank

Természeti viszonyok. Nyugat-Afrikában, az Atlanti-óceán partján fekszik. Felszínének túlnyomó részét a Szenegál és a Gambia folyó között elterülő, 100 méternél is alacsonyabban fekvő Szenegambiai-síkság foglalja el, amely a partvidéktől kelet felé enyhén emelkedik (legmagasabb pontja 183 m). Az ország délkeleti részébe a Futa-Dzsalon nyúlványai nyomulnak be.

Fő folyója, az 1700 km hosszú Szenegál az esős évszakban a Mali Köztársaságban levő Kayes városig hajózható.

Éghajlata trópusi szavanna; a partvidékén érvényesül a Kanári hidegáramlás hatása. A száraz évszak általában októbertől júniusig, az esős júliustól szeptemberig tart. Májusban gyakori a 40 °C körüli hőmérséklet. A csapadék évi mennyisége északról dél felé haladva 400 milliméterről 1500 milliméterre növekszik.

Népesség. A szudáni néger lakosság mind etnikailag, mind nyelvileg több csoportra oszlik. A főbb népcsoportok a volof (40%), a fulbe (25%), a szerer (15%), a mandingo (8%), a diola (6%). Északon kevés arab, s főként a városokban kevés európai – főleg francia – él. A volof (uolof) nyelv a kereskedelemben országszerte használatos.

Az ország átlagos népsűrűsége 26 lakos/km^2, a Zöld-fok térségében 1800 lakos/km^2

A lakosság 85%-a mohamedán, 11%-a természeti vallások hive; keresztények elsősorban a városokban élnek.

Államszervezet. Elnöki rendszerű köztársaság. A köztársasági elnököt, valamint a nemzetgyűlési képviselőket 5 évre általános, közvetlen választásokon választják meg. A törvényhozó hatalmat a 100 tagú nemzetgyűlés, a végrehajtó hatalmat az elnök és az általa kinevezett kormány gyakorolja. A kormányfőt az elnök nevezi ki és hívja vissza, de a nemzetgyűlésnek felelős.

Történelem, politika. Az ország mai területének nagy része a XIV. században a mali birodalomhoz tartozott, amelynek királyi székhelye egy időben Dakar volt. Az európaiak – portugál hajósok – a XV. század végén érték el első ízben e vidéket, és hamarosan élénk kereskedelmi kapcsolatot építettek ki a helyi törzsekkel. Az első állandó portugál és egyéb európai telepek a XVI. században létesültek. A franciák 1659-ben megalapították Saint-Louis városát, amely csakhamar a rabszolgakereskedelem egyik központja lett. A területért a következő időszakban már az angolok, hollandok és franciák vetélkedtek. A francia gyarmatosítók hosszas harcok árán végül meghódították az ország egész területét, és azt 1904-ben Francia Nyugat-Afrika nevű gyarmatuk részévé tették.

1958-ban Szenegál a Francia Közösség keretében autonóm köztársasággá alakult, a kormányzó párt a Szenegáli Haladó Unió (UPS) lett. 1959-ben Szenegál a szomszédos Francia Szudánnal létrehozta a Mali Államszövetséget, amely 1960. június 20-án kikiáltotta függetlenségét. Két hónap múltán azonban Szenegál kivált az államszövetségből, majd megalakult az önálló Szenegáli Köztársaság, amely továbbra is a Francia Közösség tagja maradt. A köztársasági elnök a volt francia nemzetgyűlési képviselő, a katolikus Léopold Sédar Senghor, a miniszterelnök a mohamedán Mamadou Dia lett. 1962-ben kormányellenes puccsot vertek le, Dia miniszterelnököt összeesküvés vádjával bebörtönözték; posztját 1970-ig Senghor köztársasági elnök töltötte be.

Senghor és kormánya „az összes osztályhoz egyaránt igazságos afrikai szocializmus" elvét hirdeti, valójában Szenegál tőkés fejlődését szorgalmazza. A volt anyaország döntő szerepet játszik az ország gazdasági életében, területén katonai támaszpontokat tart fenn. Szenegál külpolitikájában elsősorban Franciaországgal, valamint más nyugati hatalmakkal működik együtt.

A kormányzó Szocialista Párton (ez a Szenegáli Haladó Unió neve 1976 óta) kívül három legális párt működik. Az Afrikai Függetlenségi Párt (PAI) 1957-ben alakult marxista, kommunista csoportokból, s 1960-tól 1976-ig illegalitásban dolgozott. A Szenegáli Demokrata Párt (PDS) 1974-ben alakult az ország első legális ellenzéki pártjaként. 1979-ben Szenegáli Köztársasági Mozgalom (MRS) néven konzervatív szellemű ellenzéki pártot hoztak létre.

Szenegál tagja az Afrikai Egység Szervezetének, az Afrikai és Mauritiusi Közös Szervezetnek, a Nyugat-afrikai Gazdasági Közösségnek, a Nyugat-afrikai Államok Gazdasági Közösségének, az EGK társult állama.

Gazdaság. Mezőgazdasági ország, a munkaképes lakosság 70%-a a mezőgazdaságban dolgozik. Ipara a nemzeti össztermék 25%-át adja, 360 iparvállalata a Zöld-fok térségében összpontosul. Az ország a gazdaságfejlesztésben a magántőkére és a nyugati monopóliumokra támaszkodik. A földimogyoró-termelés és -feldolgozás vezető gazdasági szerepet tölt be; 1977–1978-ban 1 444 100 t földimogyoró termett (a világtermelésben a 4. helyen). Termesztenek továbbá rizst, kukoricát, gyapotot, kölest, maniókát. Állattenyésztése elmaradott, alacsony hozamú. Halászata jelentős (1976: 347 000 t). Legfontosabb bányaterméke a foszfát: 1976-ban 1 500 000 t kalciumfoszfátot és 208 000 t alumíniumfoszfátot bányásztak. Nagy vasérc-, foszfát-, só-, márványkészletei vannak, a tengerben pedig kőolajtartalékai.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 390 dollár (1976).

Közlekedési hálózata fejlett. Vasútvonalainak hossza 1186 km, úthálózatáé 13 271 km, ebből szilárd burkolatú autóút 2800 km. Legnagyobb tengeri és légi kikötője Dakar.

Fő exportcikkei a földimogyoró, a földimogyoró-olaj, a foszfát, a halkonzerv. Legfontosabb kereskedelmi partnerei: Franciaország (kb. 50%), valamint Hollandia, az NSZK, az Egyesült Államok, Olaszország.

Oktatás, egészségügy. Szenegálban öt felnőtt közül három ma sem tud írni-olvasni. A tankötelezettek 40%-a jár iskolába. Az oktatás francia nyelven folyik, s rendszere a francia példát követi. Az elemi oktatás 6 éves kortól kötelező. A Dakari Egyetemet 1949-ben főiskolaként alapították, 1957-ben emelték egyetemi szintre; 1976–1977-ben 7300 hallgatója volt, ebből 2000 külföldi.

Az egészségügyi ellátás jobb, mint a környező országokban, ez főként a Zöld-fok térségére áll, ahol egy orvosra 4100 lakos jut. A fővárostól távoli országrészekben 36 000, sőt 82 000 lakost lát el egy orvos. 730 lakosra jut egy kórházi ágy (1975).

SZENT ILONA

Területe: 419 km²

Lakosainak száma: 6500

Közigazgatási központja: Jamestown; 1600 lakos

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: angol font

Angol birtok az Atlanti-óceánon. Szent Ilona szigetén (ennek területe 122 km²) kívül közigazgatásilag hozzá tartozik Ascensión (2000 kilométernyire délre tőle) és a Tristan da Cunha-szigetek.

Természeti viszonyok. Szent Ilona vulkanikus hegyekkel borított sziget, 1900 kilométernyire Afrika nyugati partjaitól. Legmagasabb pontja 824 m. A Tristan da Cunha-szigeten levő 2330 m magas vulkán aktív, legutóbb 1961-ben tört ki.

A szigetek éghajlata száraz, egyenletes, enyhe óceáni.

Népesség. A szigeteken főként angolok, angolul beszélő négerek (a Dél-Afrikából idehurcolt rabszolgák utódai) és mulattok, valamint kínaiak, indiaiak, malájok élnek.

A lakosság 90%-a anglikán vallású.

Államszervezet. Angol gyarmati közigazgatás alatt áll, élén az angol királynő által kinevezett kormányzóval. A helyi hatalmi szervek – a törvényhozó tanács és a végrehajtó tanács – munkáját is a kormányzó irányítja. A törvényhozó tanácsnak 2 kinevezett és 12 választott tagja van.

Történelem, politika. A szigeteket a XVI. század elején portugál hajósok fedezték fel: Ascensiónt 1501-ben, Szent Ilonát 1502-ben, a felfedezőjükről később elnevezett Tristan da Cunha-szigeteket 1506-ban. Szent Ilona a század végétől mind fontosabb szerepet töltött be az Európa és India közötti hajózásban. 1633-ban a hollandok formálisan annektálták, 1659-ben a Brit Kelet-indiai Társaság, 1834-ben a brit gyarmatügyi minisztérium fennhatósága alá került. 1815 és 1821 között, haláláig, itt élt a száműzött Napóleon. Ascensión, az addig lakatlan sziget, 1815 óta angol birtok, 1922-től áll Szent Ilona kormányzójának fennhatósága alatt. 1942 óta amerikai légi támaszpont, 1954 óta műhold- és rakétamegfigyelő állomás működik a szigeten. A Tristan da Cunha-szigetek 1816-tól angol birtok, 1938-ban csatolták közigazgatásilag Szent Ilonához.

Gazdaság. Szent Ilona szigetének területe kétharmad részben terméketlen. A lakosság len-, zöldség-, gyümölcstermesztéssel, lenfeldolgozással, állattenyésztéssel, halászattal, teknősbéka-vadászattal foglalkozik.

Az úthálózat hossza itt 83 km, ebből 63 km szilárd burkolatú; vasút- és légi forgalom nincs, a külvilággal a sziget Jamestown kikötőjén keresztül tart kapcsolatot.

Élelmiszereket, közszükségleti cikkeket, gépjárműveket, olajat importál, elsősorban Nagy-Britanniából és Dél-Afrikából. Exportcikkei nincsenek.

Oktatás, egészségügy. Szent Ilona szigetén 1976-ban 8 elemi iskola és 4 középiskola működött.

Mintegy 1500 lakosra jut egy orvos (1970).

SZOMÁLIA

/SZOMÁLI DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 637 657 km^2

Lakosainak száma: 3 440 000

(1978, becslés)

Fővárosa: Mogadishu; 350 000 lakos

(1976, becslés)

Hivatalos nyelve: szomáli

Pénzneme: szomáliai shilling

Természeti viszonyok. Az Indiai-óceán és az Adeni-öböl partján, Afrika északkeleti részén, a Szomáli-félszigeten fekszik. Területének nagy része az ún. szomáli lépcsős vidékhez tartozik. A Szomáli-törésvonaltól délre, az Adeni-öböllel párhuzamosan emelkedő, meredek Warsangeli-hegység legmagasabb pontja 2408 m. A hegységtől délre mezőgazdasági művelésre és állattartásra egyaránt alkalmatlan mészkőfennsík helyezkedik el, délkeleten pedig lépcsőzetes fennsíkok ereszkednek az Indiai-óceán menti parti síkságra.

Két állandó folyója van, a Dzsuba (Giuba) és a Shibeli.

A nagyon kevés csapadék rendkívül magas hőmérséklettel párosul. Növényzete a kopár hegyvidéken (területének több mint a felén) félsivatagi, a folyók mentén és a viszonylag csapadékosabb részeken füves sztyepp.

Népesség. Lakossága etnikailag és nyelvileg meglehetősen egységes. 96%-át a déli kusita népcsaládhoz tartozó szomáli nép alkotja, a tengerparton élnek arabok

(1,5%), amharák (1,5%), és lakik Szomáliában 1000 indiai és pakisztáni, valamint 4000 európai (többségük olasz) is.

A mohamedán államvallás (a legtöbben szunniták).

Államszervezet. Az országnak 171 tagú parlamentje (Népi Gyűlés) van, amelynek tagjai a Szomáli Forradalmi Szocialista Párt jelöltjei, és hivatali idejük 5 év. A köztársasági elnök személyére a párt Központi Bizottsága tesz javaslatot, és a parlament választja meg 6 éves időtartamra.

Történelem, politika. A Szomáli-félsziget a legrégibb időktől fogva lakott terület. Tengerparti vidékein az i. e. VII. században az arabok virágzó településeket teremtettek. A terület mohamedán szultanátusai a XVII. századra emirátusokra estek szét, amelyek Egyiptomtól és Portugáliától, majd Omántól függtek. Az ománi imámok a XIX. század végéig uralkodtak a partvidéken. Az európai behatolás kezdetét az itáliai kereskedők XV. században létrehozott telepei képezték. Szomália északkeleti része 1698-ban a maszkati szultanátus, indiai-óceáni partvidéke pedig a zanzibári szultanátus fennhatósága alá került.

A Szuezi-csatorna megnyitása Szomáliát stratégiailag és kereskedelmileg fontos területté avatta.

Franciaország 1862-ben egy danakil törzsfőnöktől megszerezte Obock kikötőjét, majd 1883–1887-ben megkaparintott más Tadzsura-öböl menti területeket is, s ezeket 1896-ban Francia Szomálipart néven gyarmattá egyesítette. Nagy-Britannia 1827-ben „védelmi szerződést" kötött az ország északi részén élő törzsekkel, majd az így megszerzett területeket – Zeilát, Berberát, Bulhart – 1887-ben Brit Szomáliföld néven protektorátusává tette. Olaszország 1889-ben Obbia városának megszállásával kapcsolódott be a Szomáli-félsziget gyarmatosításába, 1892–1893-ban pedig a keleti part úgyszólván minden települését „bérbe vette" Zanzibártól, amelynek szultánja 1905-ben pénzbeli kárpótlás ellenében lemondott az e területeket illető jogairól. 1908-ban Olaszország Olasz Szomália néven gyarmattá egyesítette birtokait.

A szomáli nép szívósan ellenállt a gyarmatosítóknak. 1899 és 1920 között például Brit Szomália népe folytatott szervezett szabadságharcot Mohamed *ibn* Abdullah Hasszán vezetésével.

A második világháború elején a fasiszta Olaszország megszállta az összes szomáliai területet. 1941-től (ekkor az angolok megsemmisítették az afrikai olasz hadsereget) 1950-ig a volt Olasz Szomália brit katonai kormányzás alatt állt, majd 1950-től 1960-ig ENSZ gyámsági területként Olaszország igazgatása alá tartozott.

Az ENSZ Közgyűlésének határozata értelmében Nagy-Britannia 1960-ban megadta Brit Szomáliának a függetlenséget, még ugyanebben az évben a volt Olasz Szomália is elnyerte függetlenségét, s a két országrész azonnal egyesült Szomáli Köztársaság néven. (Francia Szomália – ma Dzsibuti Köztársaság – 1977-ben vált függetlenné.)

A Szomáli Köztársaság azonban gazdasági és politikai tekintetben továbbra is az imperialista hatalmaktól függött. 1964-ben Szomália és Etiópia között határvillongások, majd fegyveres összetűzések voltak a szomálik lakta etióp területek (Ogaden tartomány) miatt. Feszültté vált az ország viszonya Kenyával is (Kenya északkeleti tartományait is szomáli törzsek lakják).

1969-ben katonatisztek államcsínyt hajtottak végre, kikiáltották a Szomáli Demokratikus Köztársaságot, s a hatalmat a Mohamed Sziad Barre vezette Legfelsőbb Forradalmi Tanács vette át. Feloszlatták és betiltották az összes korábbi politikai pártot és társadalmi szervezetet, megszüntették az előző rendszer idején megjelenő lapokat. Az új hatalom államosította a bankokat, az olajtársaságokat, a villamosenergia-termelést, valamint a cukoripart. Állami ellenőrzés alá vonták a kül- és belkereskedelmet. A lakosság különböző rétegeinek képviselőiből létrehozták a helyi hatalmi szerveket, új munkatörvényeket és egységes polgári törvénykönyvet alkottak. Olyan ötéves gazdaságfejlesztési tervet dolgoztak ki, amelyben a nemzeti értékek ésszerű felhasználása alapján a gazdaság, főként az állami szektor fejlesztését, a foglalkoztatottság növelését, mezőgazdasági szövetkezetek létrehozását irányozták elő. A Legfelsőbb Forradalmi Tanács ekkor külpolitikájában is haladó irányelveket hirdetett meg.

1976-ban a Legfelsőbb Forradalmi Tanácsot feloszlatták, s az államtitkárok tanácsa minisztertanáccsá alakult át. Bizottság alakult az ország új viszonyait tükröző alkotmány kidolgozására, választások előkészítésére. Az ország társadalmi életében a vezető szerepet az ugyanekkor alakult Szomáli Forradalmi Szocialista Párt vette át (Központi Bizottságának főtitkára Sziad Barre tábornok).

A hadsereg hatalomátvétele a nacionalista érzelmű tisztek és polgári rétegek körében expanzionista törekvéseket váltott ki. A szomáliai vezetés a nagyszomáli nacionalizmus politikájának útjára lépett. A terjeszkedési törekvéseket támogatták az imperialista körök és a reakciós arab rezsimek, kivált az etióp forradalom győzelme után. Szomália területi követeléseket támasztott Kenyával és Dzsibutival szemben is.

1977 nyarán szomáliai csapatok hatoltak be az etiópiai Ogaden területére. Ennek következtében Etiópia megszakította a diplomáciai kapcsolatokat Szomáliával. A szomáli kormány – a szomáli–etióp viszállyal kapcsolatos szovjet állásfoglalás miatt – egyoldalúan felbontotta a Szovjetunióval 1974-ben kötött barátsági és együttműködési szerződést. Etiópia elleni háborúját a nemzetközi imperializmus támogatásával folytatta, de Etiópia visszaverte a támadást, s 1978 márciusában kivonták a szomáli csapatokat területéről.

1979 januárjában a Szomáli Forradalmi Szocialista Párt Központi Bizottsága új alkotmánytervezetet fogadott el, amelyet népszavazás erősített meg. Az új alkotmány előírásainak megfelelően decemberben parlamenti és helyhatósági választásokat tartottak, elsőt ízben Sziad Barre hatalomátvétele óta. Az ekkor megválasztott Népi Gyűlés újra Sziad Barrét választotta meg az ország elnökének.

Szomália tagja az Arab Ligának, az Afrikai Egység Szervezetének, az EGK társult állama.

Gazdaság. Mezőgazdasági ország. A munkaképes lakosság 84%-a a mezőgazdaságban dolgozik, azonban csak 14%-a foglalkozik földműveléssel, a többi része – főként nomád – szarvasmarha-tenyésztéssel. A népesség 1%-a halászatból él. Állatállománya (1977): szarvasmarha 2 654 000 db, teve 2 000 000 db, juh 7 212 000 db, kecske 8 212 000 db. Fontosabb mezőgazdasági exporttermékei a banán, a gyapot, a cukornád, a köles, a kukorica és a zöldségfélék.

Ipara fejletlen; fogyasztási cikkeket termel, főleg mezőgazdasági nyersanyagokat dolgoz fel. 1970-ben 40 feldolgozóipari üzeme volt. Az utóbbi időben gyümölcskonzerv- és gyümölcslégyárat, csomagolóanyagot előállító üzemet, malmokat, téglagyárakat helyeztek üzembe.

Az állami szektor Szomália ipari termelésének 70%-át adja. Főképp a Szovjetunió támogatásával erősödött meg. Leginkább nagyüzemek (így a giohari cukorgyár, a chisimaiói húskombinát, a Las Khoreh-i halfeldolgozó és a mogadishui tejfeldolgozó) tartoznak hozzá.

Az utóbbi időben értékes ásványokat – uránt, tóriumot, réz- és vasércet, titánt, ólmot, cinket és mangánt, valamint bauxitot, kvarcot és gipszet – fedeztek fel. Többségüket most még nem aknázzák ki.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 112 dollár (1977).

Az országutak hossza 17 000 km, ebből szilárd burkolatú 1800 km. Kína és a Világbank támogatásával fejlesztik az úthálózatot. Kínai segítséggel épül a Belet Uen és Burao közötti autópálya (ez Kína második legnagyobb beruházása Afrikában). Szomáliának vasúthálózata nincs. Főbb kikötői: Mogadishu, Berbera, Chisimaio, Merca. Fő légi kikötői: Mogadishu, Hargeisa.

Exportál banánt (szinte az egész termést Olaszország veszi meg), élőállatot, nyersbőrt, húst (az exportbevétel 60–70%-a a szarvasmarha-eladásból származik), konzervet, értékes fafajtákat (mahagónit, kámforfát, eukaliptuszt). Iparcikkeket, gépeket és szállítóeszközöket, kőolajtermékeket és élelmiszereket importál. Főbb kereskedelmi partnerei: Olaszország, az NSZK, Kína, Kenya és India.

Oktatás, egészségügy. 1972-ben államosították az iskolákat. Az oktatás ingyenes. Ugyanebben az évben teremtették meg a szomáli írást (latin betűs). Ezt követően rohamosan csökkent az írástudatlanok száma, az 1974–1975-ös alfabetizációs kampányt követően 90%-ról 40%-ra. Az 1969. évi 55 000-rel szemben 1975-ben 240 550 gyerek járt iskolába. Ugyanezen időszakban az egyetemi beiratkozások száma 337-ről 2810-re emelkedett. A növekvő szakemberszükséglet kielégítése érdekében gyorsított ütemben fejlesztik a műszaki és gazdasági képzést. 1976-ban a költségvetés 15%-át fordították oktatási célokra. 1954-ben alapították a mogadishui egyetemet. Az UNESCO támogatásával országos könyvtárhálózatot építenek ki.

Szomáliában 20 000 lakosra jut egy orvos és 600 lakosra egy kórházi ágy.

SZUDÁN

/SZUDÁNI DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 2 505 724 km^2

Lakosainak száma: 16 950 000
(1977, becslés)

Fővárosa: Khartoum; 321 600 lakos
(1976, becslés)

Hivatalos nyelve: arab

Pénzneme: szudáni font

Természeti viszonyok. Az Északkelet-Afrikában fekvő, a Vörös-tengerig nyúló Szudán a földrész legnagyobb kiterjedésű országa.

Felszíne rendkívül változatos. Északon sivatagos vidék terül el, a Líbiai- és a Núbiai-sivatag. Az ország középső, legnagyobb része a Nílus lapos, tál alakú medencéje, amely északon még csak 130–150 m magas, délen viszont 500 méterig emelkedik. A Nílus medencéjét északkeleten a Núbiai-hegyvidék, délen a Kelet-afrikai-magasföld, nyugaton pedig a Darfur 3000 méterig emelkedő magaslatai határolják. A sivatagi zóna dél felé sztyeppövezetbe megy át, majd szavannasáv következik. Délen hatalmas őserdőövezet húzódik. Szudán legmagasabb hegycsúcsa a Kinyeti (3187 m).

Legjelentősebb folyója a Nílus (a Kék- és a Fehér-Nílus Khartoumnál találkozik), fontos folyói még az Atbara, a Sobat, a Bahr el-Arab és a Bahr el-Ghazal. A folyók kis esése miatt alakult ki délen a 60 000 km² területű Szudd-mocsár.

Az éghajlat vidékenként más és más. Északon sivatagi, kevés esővel és igen forró nyárral. A 14. szélességi foktól délre, a szavannaövezetben mérsékelt a klíma, 1000–1200 mm az évi csapadék. A trópusi övezetben évi 1400 mm csapadék hull; az évi átlaghőmérséklet 20–29 °C.

Népesség. Az ország területén 572 etnikai csoport él. A mohamedán arabok alkotják a lakosság többségét (48–50%), az egyiptomi határ közelében hamita eredetű núbiaiak (6%), keleten velük rokon bedzsák (6%) élnek, délen pedig nilota törzsek, illetve szudáni négerek (30–35%). A mezőgazdaságban 1 000 000 vendégmunkást foglalkoztatnak a Csád Köztársaságból (1978).

A lakosság többsége a Nílus öntözte területen él.

A néger törzsek tagjainak 90%-a különböző természeti vallások híve, 10%-a keresztény.

Államszervezet. Elnöki köztársaság. Az ország elnöke, egyben miniszterelnöke és hadügyminisztere Dzsafar Mohamed Nimeri.

Politika történelem. Núbia és Kus, az első ismert szudáni települések az i. e. V. évezredből származnak. A mai Szudán területének egy részét az i. e. III. évezredben az ó-egyiptomi birodalom hódította meg. A kolonizálást a Középbirodalom is folytatta. Háromezer esztendővel ezelőtt erős etióp rabszolgatartó állam alakult ki itt (Napata), ez Egyiptomot is fennhatósága alá vonta. Napatától Meroe városállam vette át a hatalmat, 700 éves uralmát Justinianus császár légiói döntötték meg. Ezt követően különböző keresztény államok (Mukara, Alva) szerveződtek. Az arab hódítás a VII. század közepén kezdődött, de az Etiópiával szövetkező szudáni keresztény államok egy ideig fel tudták tartóztatni a kalifa seregeit. Az arab térhódítással párhuzamosan vette át a lakosság az arab nyelvet, tért át a mohamedán vallásra, ekkor alakultak ki a térség feudális szultanátusai. (Szennar, Darfur).

A XIX. század elején Mohamed Ali egyiptomi uralkodó foglalta el Szudánt. Az Egyiptomban növekvő brit befolyásnak megfelelően a szudáni tartomány élére brit kormányzó került. A szudáni nép Mohamed Ahmed Abdullah, a Mahdi („Messiás") vezetésével 1881-ben felkelést robbantott ki. E harc eredményeként a terület rövid időre függetlenné vált. Az angolok 1898-ban leverték a felkelést, s 1899-ben megalapították Angol–Egyiptomi Szudán kondomíniumot.

A britek Szudánt hazai textiliparuk fő nyersanyagbázisának tekintették, s ennek megfelelően elsősorban a gyapottermesztést fejlesztették. A brit érdekeket szolgáló gazdasági fejlesztés hozzájárult a nemzeti burzsoázia, az értelmiség és a munkásság kialakulásához. A század első éveitől kezdve e csoportok részvételével szüntelen harc folyt a kolonialisták ellen. Az 1946-ban alakult Szudáni Kommunista Párt különösen aktív szerepet vállalt a második világháború utáni függetlenségi mozgalmakban.

E harc eredményeként 1956-ban Szudán elnyerte függetlenségét. A kolonialista jelenlét elleni küzdelem egyesíteni tudta az ország különböző erőit, a függetlenség elnyerése után viszont kiéleződtek az ellentétek a haladás hívei és ellenfelei közt.

Szudán történetében Abbud tábornok

diktatúrája idején (1958–1964) léptek színre először a katonák. Ekkor betiltották a politikai pártokat, hatályon kívül helyezték az alkotmányt, és véres irtóhadjárat indult a déli területek néger lakossága ellen. A puccsok és ellenpuccsok időszakában egészen 1969-ig hol a vallási és politikai reakciót tömörítő UMMA-párt ragadta kezébe a vezetést, hol a mérsékeltebb nacionalista erőket tömörítő Nemzeti Unió Párt. A hatalom megszerzéséért folyó belső harc következtében a lakosság helyzete állandóan romlott, a gazdasági gondok súlyosbodtak.

Amikor 1969-ben Nimeri vezetésével a hadsereg másodszor is színre lépett, az új vezetés demokratikus átalakulást, gazdaságfejlesztést, progresszív bel- és külpolitikát ígért. Nimeri a nasszeri példát kívánta követni. Amíg a nasszeri hatás érvényesült, Szudán imperialistaellenes külpolitikát folytatott, jó kapcsolatokat tartott fenn a szocialista országokkal, és lépéseket tett a nagyfokú elmaradottság felszámolására. Nasszer 1970-ben bekövetkezett halála után megkezdődött az ország fokozatos jobbratolódása. A forradalom eszméihez hű tisztek 1972-ben puccsot kíséreltek meg Nimeri ellen. A hatalomátvételi kísérletre Nimeri a baloldal elleni véres irtóhadjárattal válaszolt. A politikai változások hatással voltak a külkapcsolatok alakulására is. Szudán főként az arab reakcióval épített ki kapcsolatokat, szerepet vállalt a fekete kontinens haladó országai ellen kezdeményezett imperialista manőverekben és akciókban, támogatta a lázadó eritreai szeparatistákat, Szomália oldalán beavatkozott az Etiópia elleni háborúba, az egyiptomi–izraeli különbéke-szerződés aláírását azonban Nimeri sem támogatja egyértelműen.

A Szudáni Kommunista Pártot 1970-ben betiltották. Illegális a jobboldali UMMA-párt is. Az egyetlen engedélyezett politikai szervezet a Szudáni Szocialista Unió, ennek elnöke és főtitkára Nimeri. A déli tartományoknak ígért autonómia a gyakorlatban nem valósult meg.

Szudán tagja az Afrikai Egység Szervezetének, az Arab Ligának és az EGK társult állama. 1976-ban döntés született Egyiptom és Szudán politikai és katonai intézményeinek egyesítéséről, de ennek megvalósítása egyelőre lekerült a napirendről.

Gazdaság. Elmaradott agrárország. A lakosság 80%-át a mezőgazdaság foglalkoztatja. A terület alig 3%-át művelik, a megművelt földeknek csak 12%-át öntözik, pedig az öntözéses gazdálkodáshoz jó lehetőséget kínál a bőséges vízhozamú Nílus. Az exportbevételek 98%-át a mezőgazdaság adja (1978). A traktorok és aratógépek száma 9950 – ez viszonylag kevés. Az Arab-öböl sejkségei Szudánt az arab világ fő élelmiszer-termelő országává kívánják fejleszteni. Az 1975-ben kezdett tízéves terv e célra igen nagy összegeket irányzott elő. A legfontosabb termények a hosszú szálú gyapot, a cirok, a köles és a szezám. Szudánra jut a világ gumiarábikum-termelésének 85–90%-a. Az erdőterület 455 000 km² nagyságú. A Fehér-Nílus vidékén papirusznádat termelnek. Állattenyésztéssel (juh, kecske, teve, szarvasmarha) elsősorban a nomád törzsek foglalkoznak.

Ipara fejletlen és főként a főváros környékére koncentrálódik. Vezető helyen áll az élelmiszeripar (cukorgyár, gyümölcsfeldolgozás), textilipara is fejlődik. Ásványkincsekben szegény, kevés arany, mangán és vasérc található a területén. A külkereskedelem deficites, a külföldi segélyek ellenére Szudán súlyosan eladósodott.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 334 dollár (1978).

A vasútvonalak hossza kb. 5000 km, a

földutaké 48 000 km, az aszfaltozott utaké mindössze 880 km. Port Sudan nagy tengeri kikötő, elterjedt a folyami hajózás.

Fő exportcikkei a gyapot, a gumiarábikum, a földimogyoró, a szezám; behozatala igen széles körű. Fő kereskedelmi partnerei: Nagy-Britannia, az NSZK és Kína.

Oktatás, egészségügy. 1977-ben a felnőtt lakosság 75%-a volt analfabéta. A kormány azt reméli, hogy 1990-re biztosítani tudják a teljes beiskolázást és felszámolják az írástudatlanságot. A függetlenné válás óta sok ezer falusi iskolát építettek. Nagy erőfeszítéseket tesznek a tanítóképzés érdekében (1968-ban a meglevő 3 felsőfokú oktatási intézmény mellett 2 új egyetemet nyitottak, ebből egyiket a déli tartomány fővárosában).

12 680 lakosra jut egy orvos és 1100 lakosra egy kórházi ágy (1975).

SZVÁZIFÖLD

/SZVÁZIFÖLDI KIRÁLYSÁG/

Területe: 17 363 km²

Lakosainak száma: 540 000 (1978)

Fővárosa: Mbabane; 24 000 lakos (1976)

Hivatalos nyelve: szvázi és angol

Pénzneme: lilangeni

Természeti viszonyok. Az Afrika déli részén fekvő ország felszínét nyugaton a Drakensberg hegység láncai borítják. A legmagasabb pont az itt emelkedő 1863 m magas Emlembe csúcs. Keleten a Veld 300–600 m magas termékeny dombvidéke terül el.

Éghajlata az alacsonyabb vidéken nedves szubtropikus, a magasabb területeken mérsékelt övi.

Népesség. A lakosság több mint 90%-a a bantu népcsoporthoz tartozó zulukkal rokon szvázi. Az európaiak – főként angolok – száma kb. 10 000.

A népesség 50–60%-a keresztény, a többi része természeti vallások híve.

Államszervezet. Monarchia, élén a királylyal. A parlament szerepét a Tanácsadó Gyűlés tölti be. Ennek 50 képviselőjéből 40-et, 20 szenátorából 10-et elektori kollégium választ, 10 képviselőt és ugyanennyi szenátort a király nevez ki. Ugyancsak az uralkodó jogkörébe tartozik a kormányfő kinevezése.

Történelem, politika. A szvázik a XIX. század harmincas éveiben alapították államot. A század végére az ország angol fennhatóság alá került, 1903-tól Dél-Afrikával (Transvaal) közösen kormányozták. Szváziföld 1907-ben brit protektorátus lett. Uralkodója 1921 óta II. Sobhuza király („Ngwenyama''). Az ország 1963-ban alkotmányt kapott, de Nagy-Britannia tovább irányította külügyét, hadügyét és pénzügyét. Az első törvényhozó gyűlési választásokat 1964-ben tartották, az ország 1967-től belső önkormányzatot élvezett. Az egymást követő választásokon a legtöbb szavazatot az Imbokodvo, a királypárt nyerte el. Ez együttműködött a volt gyarmatosítókkal és a dél-afrikai fajüldöző rezsimmel. Az ellenzéki Ngwane Nemzeti Felszabadító Kongresszus a valódi függetlenségért, az apartheid-politika ellen harcolt. Szváziföld 1969-ben vámunióra lépett a Dél-afrikai Köztársasággal, Botswanával és Lesothóval. II. Sobhuza király 1973-ban vértelen puccsot hajtott végre. Felfüggesztette az alkotmányt, feloszlatta a parlamentet és a pártokat, a teljes hatalmat a kezébe vette. Ezt követően részlegesen államosították a bankokat és a biztosítótársaságokat, növelték az állami részvételt a legfontosabb iparágakban (bányászat, cukoripar).

A király 1977-ben új alkotmány kidolgozását jelentette be, ennek alapján 1978-ban megválasztották a parlamentként funkcionáló Tanácsadó Gyűlés tagjait. A megválasztott parlament 1979-ben kezdte meg működését.

Szváziföld tagja a Brit Nemzetközösségnek, az EGK társult állama.

Gazdaság. Elmaradott ország. A fennálló vámunió következtében erősen függ a Dél-afrikai Köztársaságtól. A lakosság 70%-a a mezőgazdaságban dolgozik, nagyrészt az európaiak farmjain és ültetvényein. Fő mezőgazdasági terméke a cukornád (1975: 1 224 533 t). Iparában első helyen a bányászat áll; 1975-ben 2 239 000 t vasércet, 150 000 t kőszenet, 37 900 t azbesztot bányásztak. A feldolgozó ipar cukorgyártással, konzerv-előállítással, valamint famegmunkálással foglalkozik.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 580 dollár (1977).

Az országban a közúti szállítás a legelterjedtebb. Az úthálózat hossza 2750 km, de csak 183 kilométernyi út aszfaltozott. A vasútvonalak hossza 224 km.

Legfontosabb külkereskedelmi partnerei a Dél-afrikai Köztársaság, Nagy-Britannia és Japán. Fő exportcikkei a cukor, a fa, a vasérc, az azbeszt, a gyapot.

Oktatás, egészségügy. A lakosságnak mintegy 70%-a írástudatlan. 1976-ban 93 240 gyereket írattak be alsófokú oktatási intézménybe. A Botswanai és Szváziföldi Egyetemnek Szváziföldön 1978-ban 556 hallgatója volt. A kormány különös gondot fordít a tanár- és a szakemberképzésre.

1975-ben az országban 27 orvos dolgozott 10 közkórházban és 7 magánklinikán, 1000 lakosra jutott egy kórházi ágy.

TANZÁNIA

/TANZÁNIAI
EGYESÜLT KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 945 087 km²

Lakosainak száma: 17 364 000
(1979, becslés)

Fővárosa: Dodoma; 23 500 lakos
(1976, becslés)

Hivatalos nyelve: szuahéli és angol

Pénzneme: tanzániai shilling

Természeti viszonyok. Kelet-Afrikában, az Indiai-óceán partvidékén (Tanganyika), valamint Zanzibár, Pemba és Mafia szigetén terül el. A kontinentális országrész felszíne változatos. A keskeny parti sávtól fokozatosan emelkedik a Kelet-afrikai-magasföld, amely nyugaton meredeken ereszkedik le az afrikai Nagy-árok tavaihoz.

Az ország északi részén emelkedik Afrika legmagasabb hegye, a vulkanikus eredetű Kilimandzsáró (Kibo-csúcs, 5895 m) és a ma is működő Meru vulkán (4566 m), itt található a világ legnagyobb krátere, a 20 km átmérőjű Ngorongoro-kráter. Északon több világhírűvé vált vadvédelmi rezervátumot létesítettek (pl. Szerengeti).

Nagy tavai – a Viktória-, a Tanganyika- és a Malawi (Nyasza)-tó – nem teljes egészükben tartoznak az országhoz, egészében tanzániai területen van viszont a Rukwa-tó. Legjelentősebb folyói az Indiai-óceánba ömlő Rufiji, valamint a Ruwuma.

A szigetek felszíne alacsony dombvidék.

Tanzánia éghajlata trópusi. A tengerparti sávon és a szigeteken erősen, a magasföldön mérsékelten érvényesül a monszun hatása. A fennsík természetes növénytakarója ritkás szavannaerdő és sztyepp. A csapadék évi 500–1200 mm között alakul, eloszlása szélsőséges.

Népesség. Tanganyikában a lakosság 98,5%-a bantu néger. A 126 népcsoportból a legnépesebb a szukuma (12%) és a nyamvezi (4%) törzs. Él az országban néhány ezer indiai és pakisztáni, valamint európai (főleg angol) és egy kis arab közösség is. A népsűrűség megoszlása egyenlőtlen, a lakosság kétharmada északon, a Viktória-tó és a Kilimandzsáró vidékén él.

Zanzibárnak kb. 410 000 lakosa van (1977, becslés); mintegy háromnegyedük bantu, egynyolcaduk arab, 5%-uk indiai és pakisztáni.

Tanzánia népességének 55%-a törzsi vallások híve, 2 600 000 fő keresztény, az ázsiai eredetű lakosság hindu vallású, a partvidék és a szigetek lakossága szunnita mohamedán.

Államszervezet. Szövetségi köztársaság. Az államfő – a köztársasági elnök, aki egy személyben a fegyveres erők főparancsnoka – tanganyikai, helyettese pedig zanzibári. A törvényhozó hatalmat az 5 évre választott egykamarás nemzetgyűlés és az elnök gyakorolja. A 173 tagú parlamentnek 107 választott tagja van. A köztársaság alelnökét és a kormányfőt a nemzetgyűlés választott tagjai közül az államfő nevezi ki.

Történelem, politika. A tanganyikai partvidéket a VIII. században hódították meg az arabok, akik a XVI–XVII. század folyamán elkeseredetten küzdöttek a betolakodó portugálok ellen, s 1700 körül ki is űzték őket. A XIX. század közepén a zanzibári szultán foglalta el a part menti területet, amely ezt követően a rabszolgakereskedelem központja lett. (A rabszolgaságot 1922-ben szüntették meg hivatalosan.)

1884 és 1918 között Tanganyika német gyarmat volt, Német Kelet-Afrika néven. 1918-ban angol csapatok szállták meg. 1920-tól 1946-ig brit kormányzású népszövetségi mandátumterület, 1946 és 1961 között pedig angol igazgatás alatt álló ENSZ gyámsági terület volt. A függetlenségi harc élén az 1954-ben alakult Tanganyikai Afrikai Nemzeti Unió (TANU) állt. Az ötvenes évek végén Anglia kénytelen volt hozzájárulni bizonyos alkotmányos reformokhoz. Az 1958-ban megtartott első választásokon a TANU győzött. 1960-ban került először afrikaiakból alakult kormány az ország élére. Főminisztere Julius Nyerere, a TANU vezetője lett. Tanganyika 1961-ben vált függetlenné. Egy év múlva kikiáltották a köztársaságot, elnökévé Julius Nyererét választották.

Zanzibár szigetét és a környező kisebb szigeteket az arabok a VII. században hódították meg. A XVI. században portugál uralom alá kerültek. 1700-ban az ománi szultán a helyi lakosság támogatásával elűzte a portugálokat. Az 1741-ben trónra került Ahmed ibn Szaid maszkati imám volt annak a dinasztiának a megalapítója, amely 1964-ig uralkodott Zanzibáron. A zanzibári szultán 1856-ban Tanganyikát is uralma alá vonta. 1884 és 1890 között Zanzibár ugyancsak német gyarmat, 1890-től 1963-ig brit protektorátus volt.

A második világháború után a szabadságmozgalom Zanzibáron is fellendült. A felszabadító harc élén az 1957-ben alakult Afro-Shirazi Párt (ASP) állt, amelynek döntő szerepe volt a függetlenség kivívásában. 1963-ban az angolok megadták Zanzibárnak a belső önkormányzatot, majd az alkotmányjogi függetlenséget, a hatalom azonban a reakció támogatásával Szejjid Sir Abdullah szultán kezében maradt. 1964-ben megdöntötték a szultánságot, kikiáltották a Zanzibári és Pembai Népköztársaságot, amelynek elnökévé Abeid Karumét, az Afro-Shirazi Párt elnökét választották. Tanganyika és a Zanzibári és Pembai Népköztársaság még ugyanebben az évben egyesült, s felvette a Tanzániai Egyesült Köztársaság nevet.

A TANU 1967-ben közzétett, Arushai Nyilatkozatként ismert programja fő célként a szocialista társadalom felépítését jelöli meg. Az országban haladó társadalmi és gazdasági reformokat valósítottak meg. A külföldi tulajdonban levő ültetvényeket kisajátították, államosították a külföldi bankokat, biztosítótársaságokat, kereskedelmi cégeket (kártérítéssel). Állami ellenőrzés alá vonták a bányászatot és a feldolgozó ipart, a közlekedést, a távközlést és az energiaipart, valamint a szizáltermelést.

Széles körű mozgalom indult az ún. ujamaa-falvak – a nagycsalád hagyományait folytató közösségi jellegű gazdálkodó egységek – szervezésére. A TANU és az Afro-Shirazi Párt 1977-ben Julius Nyerere vezetésével egyesült, megszületett az ország új vezető pártja: Tanzánia Forradalmi Pártja.

Az ország külpolitikája antiimperialista jellegű, az el nem kötelezettség elvein alapszik. Tanzánia tagja a Brit Nemzetközösségnek és az Afrikai Egység Szervezetének, az Európai Gazdasági Közösség társult állama.

Gazdaság. A lakosság 90%-át a mezőgazdaság foglalkoztatja. Tanzánia a világ legnagyobb szizáltermelői közé tartozik (1977: 105 000 t), a termést exportálják. Ugyancsak főként külföldi eladásra termelnek kávét (1976: 55 000 t), gyapotot (1976: 68 000 t), dohányt (1976: 19 000 t), teát (1976: 13 000 t), cukornádat, földimogyorót, valamint szegfűszeget (ez Zanzibár jellegzetes terménye, még a zanzibári zászlón is rajta van). Belföldi fogyasztásra termesztenek kukoricát (1976: 1 619 000 t), rizst (1976: 430 000 t), maniókát, koprát és banánt. Jelentős a halászat (tengeri és édesvízi, 1975-ben összesen 180 740 t) és a fakitermelés. Tanzánia állatállománya – szarvasmarha 14 300 000 (1976), kecske 4 600 000 (1976), juh 2 900 000 (1976) – nagyságát tekintve az elsők között van Afrikában, de a hozamok tekintetében elmaradott. Főként nomád állattenyésztést folytatnak.

Az 1976–1981. évi harmadik ötéves gazdaságfejlesztési terv beruházásainak 24%-át a mezőgazdaságra, 13%-át az iparra fordítják.

A kontinentális országrész ásványkincsekben gazdag. A bányaipar főleg exportra termel. 1975-ben 896 000 karát gyémántot, jelentős mennyiségű egyéb drágakövet, aranyat, 44 000 t sót, valamint ónt és csillámot bányásztak. Jelentősek a szén-, vasérc-, foszfát-, mészkő- és kaolinkészletek is.

A függetlenség elnyerése óta új iparágak születtek: a textil-, a bőr-, a fa- és papíripar, a kőolajfeldolgozás, a vegyipar, a kohászat, a cementgyártás stb.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 185 dollár (1976).

Vasútvonalainak hossza 3700 km. 1975-ben elkészült a Dar es Salaamot a zambiai rézövezettel összekötő, kínai kölcsön felhasználásával épült Tan–Zam vasútvonal. 1977-től működik a Tanzániai Vasúttársaság (korábban az ország vasúthálózatát az East African Railways Corporation nemzetközi vállalat igazgatta). 1969-ben Dar es Salaam és a zambiai Ndola között 1600 km hosszú kőolajvezeték épült. Úthálózatának hossza öszszesen 35 600 km (ebből Zanzibáron 600 km, Pemba szigetén 360 km). Három nagy kikötője (Dar es Salaam, Zanzibar, Tanga) és három nemzetközi repülőtere van.

Dar es Salaam (517 000 lakos, 1975), a régi főváros a szárazföld belsejében alapított új főváros, Dodoma teljes elkészültéig (ezt 1985-re tervezik) továbbra is betölti az adminisztratív és gazdasági központ szerepét.

Fő exportcikkei a szizál, a gyapot, a kávé, a szegfűszeg, a gyémánt. Legfontosabb külkereskedelmi partnerei: Nagy-Britannia, Kína, az NSZK, Japán, az Egyesült Államok, India.

Oktatás, egészségügy. Az oktatáspolitikai irányelveket az első ötéves terv (1964–1969) számára dolgozták ki. Az alap-, közép- és felsőfokú képzést a gazdaság munkaerő-szükségletének megfelelően alakítják. Az elemi iskolákban a szuahéli nyelvű oktatást kívánják bevezetni az angol nyelvű helyett. A legtöbb iskola állami támogatást kap. A Dar es Salaam-i Egyetem 1961-ben létesült, 2700 hallgatója, 530 tanára van.

Az országban 2200 rendelőintézet és 3000 elsősegélyhely működik (1980). A diplomás orvosok és a kórházi helyek száma kevés. 1975-ben 18 490 lakosra jutott egy orvos, 700 lakosra egy kórházi ágy.

TOGO

/TOGÓI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 56 600 km²

Lakosainak száma: 2 400 000

(1978, becslés)

Fővárosa: Lomé; 310 000 lakos

Hivatalos nyelve: francia

Pénzneme: afrikai frank

Természeti viszonyok. Nyugat-Afrikában fekszik, Ghána és Benin közé ékelődve. Az észak–déli irányban 600 km hosszú, de csak 70–130 km széles ország felszíne változatos. Lagúnás, homokos partvidékéhez viszonylag széles parti síkság csatlakozik. Középső és északi részét a Togói-hegység (legmagasabb pontja, a Pic Baumann 1020 m) és 400–700 m magas fennsík foglalja el.

Leghosszabb folyója a Mono.

Éghajlata jórészt trópusi szavanna, 27 °C átlagos hőmérséklettel. A tengerpart 700–800, a Togói-hegység és a felföld 1100–1400 mm csapadékot kap évente.

Népesség. Főleg a guineai nyelvcsoporthoz tartozó népek (eve, mina, uatcsi), valamint a gúr csoporthoz tartozó törzsek (kabre, gurma, loszo, moba) lakják. A többség beszéli az eve nyelvet.

A lakosság zöme természeti vallások híve, 25%-a keresztény, 8%-a mohamedán.

Államszervezet. Köztársaság. A nemzetgyűlésnek 67 tagja van, valamennyien a Togói Népi Tömörülés képviselői, és mandátumuk 5 évre szól. A végrehajtó hatalom feje az elnök. Hivatali ideje 7 év.

Történelem, politika. A mai Togo déli területe népességének többségét kitevő eve nép a Niger folyó völgyéből a XII–XIV. század során vándorolt erre a vidékre. A portugál hajósok és kereskedők 1471–1473 között jelentek meg a togói partokon. A togói partvidék a XVI. századtól az ún. Rabszolgapart része volt. Togo északi és északnyugati területein is keletkeztek nagyobb államalakulatok, közülük az egyik legjelentősebb a XIV–XV. században fejlődése csúcsán álló moszi Dagomba törzsi állam volt, amely a mohamedán térhódításnak is ellenállt. Togo egészen a XIX. századig rendkívül fontos rabszolgakiviteli terület volt. Az 1850-es években a brémai Észak-német Missziós Társaság kiterjesztette ide tevékenységét. 1856 és 1865 között marseille-i kereskedők alapítottak kereskedőtelepeket Aguban, Anachóban és Porto-Seguróban. A franciákat az 1870-es és 1880-as években német kereskedelmi cégek követték. 1884-ben Gustav Nachtigal császári biztos szerződést kötött a lagúnaterület több törzsfőnökével, s Togót német védnökség alá helyezte. 1914-ben angol és francia csapatok közösen megtámadták a területet, és az 1919-es Atkapame-i Konvenció alapján az angolok és a franciák felosztották egymás között. A mai Togói Köztársaság Kelet-Togóból, azaz Francia Togóból lett. Francia Togo 1922-től mandátumterület, 1946-tól pedig gyámsági terület volt; 1956-ban autonóm köztársasági státust kapott a Francia Unió keretében, majd 1960-ban elnyerte állami függetlenségét.

A függetlenség kikiáltása után az 1946-ban alakult Togói Egység Bizottsága (CUT) került hatalomra, vezetője – Sylvanus Olympio – lett az ország első elnöke, az ő kormánya azonban visszariadt azoknak a mélyreható változásoknak a végrehajtásától, amelyeket a gyarmati helyzet maradványainak felszámolása megkövetelt. 1963-ban egy katonai államcsíny nyomán az állam- és kormányfő Nicolas Grunitzky, a Togói Lakosság Demokratikus Szövetsége nevű párt vezetője lett.

1967-ben a Grunitzky-rezsimet újabb katonai puccs döntötte meg. Az alkotmányt hatályon kívül helyezték, a nemzetgyűlést feloszlatták, a politikai pártokat betiltották, s Étienne Gnassingbe Eyadéma alezredes lett az államelnök. Eyadéma 1969-ben új pártot alapított Togói Népi Tömörülés néven, s ez azóta az ország egyetlen legális pártja. Az 1977. januári kormányátalakítást követően Eyadéma maradt a kormány egyedüli katona tagja.

1979-ben új alkotmányt fogadtak el, amelynek alapján újraválasztották Eyadéma elnököt, és megválasztották az 1967-ben feloszlatott parlament jogutódát is. 1980. január 13-án, hatalomátvételének 13. évfordulóján Eyadéma elnök proklamálta a 3. Togói Köztársaságot.

A kormány a külföldi tőke bevonásával és a magánvállalkozás alapján igyekszik fejleszteni a gazdaságot. Főként a nyugati hatalmakkal tart fenn jó kapcsolatokat. Együttműködik az afrikai országokkal is.

Togo tagja az Afrikai Egység Szervezetének, az Afrikai és Mauritiusi Közös Szervezetnek, az Antant Tanácsnak és az EGK társult állama. Vezető szerepet játszott a Nyugat-afrikai Államok Gazdasági Közösségének megalapításában (1975).

Gazdaság. Mezőgazdasági ország. A mezőgazdaság foglalkoztatja a keresőképes lakosság 72%-át, s a nemzeti össztermék-nek 40%-át adja. Az ország harmadik ötéves tervének (1976–1980) fő célja a városok és az infrastruktúra fejlesztése. Kiviteli célra kakaót, kávét, gyapotmagot, földimogyorót, pálmamagot és -olajat termesztenek, belföldi fogyasztásra főként maniókát, jamszgyökeret, kölest, cirokot, kukoricát. Állatállományának zömét szarvasmarha, juh, kecske és sertés alkotja. Fontos szerep jut a halászatnak.

Az addig túlnyomórészt francia tőkével működő Compagnie Togolaise des Mines du Bénin foszfátkitermelő társaságot 1974-ben átvette az állam. Gyémántot is bányásznak. Togo 2 850 000 tonnás foszfáttermelésével 1977-ben a világranglistán az első tíz között volt.

A feldolgozó ipart főként a mezőgazdasági nyersanyagot felhasználó kisüzemek képviselik. Nagyüzemei: egy nyugatnémet tőkével épült textilkombinát és sörfőző, foszfátdúsító, cipőgyár, keményítőgyár, több gyapotmagtisztító, műanyagcikkgyár. Háziipara számottevő.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 298 dollár (1977).

A vasútvonalak hossza 445 km, az autóutaké 7170 km. Lomének tengeri kikötője és nemzetközi repülőtere van. A foszfátexport lebonyolítására új kikötőt építettek Kpemében.

A foszfát eladásából származik exportbevételének 80%-a. Krónikusan deficites külkereskedelmi mérlegét a foszfát világpiaci árának növekedése 1975-ben aktívvá tette, azóta azonban ismét passzív. Kakaót, kávét, pálmamagot és pálmaolajat is szállít külföldre. Legfontosabb kereskedelmi partnerei: Franciaország, Hollandia, az NSZK és más EGK-országok, valamint Japán.

Oktatás, egészségügy. A felnőtt lakosság 75%-a írástudatlan. 1977-ben pénzalapot hoztak létre a felnőttoktatás finanszírozására. A 6–18 év közötti gyerekek 44%-a jár iskolába (a 6–14 év közöttieknek pedig 52%-a). A beiskolázottság fokában nagyok a regionális eltérések; például Mangóban a gyerekek 18%-a, a fővárosban 99%-a iskolás. A tanulóknak majdnem a fele a missziók által fenntartott iskolákba jár. 1975 és 1978 között több oktatási reformot vezettek be, új középiskolákat építettek, 700 új elemi iskolai tanárt képeztek ki, hogy csökkenthessék az osztályok létszámát, eltörölték a középiskolai felvételi vizsgát. 1978-ban néhány elemi iskolában bevezették a helyi nyelvek oktatását is.

A Loméban működő, 1970-ben alapított Benini Egyetemnek 2500 hallgatója és 180 tanára van. A togói diákok egy része francia egyetemeken ösztöndíjjal tanul tovább.

Az állam biztosítja az orvosi ellátást. Az országban 16 kórház van, 20 500 lakosra jut egy orvos és 634 lakosra egy kórházi ágy.

TUNÉZIA

/TUNÉZIAI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 163 610 km²

Lakosainak száma: 6 070 000

(1978, becslés)

Fővárosa: Tunisz; 944 000 lakos

(1977, becslés)

Hivatalos nyelve: arab és francia

Pénzneme: dinár

Természeti viszonyok. Az Algéria és Líbia közt, Észak-Afrikában, a Földközi-tenger partján fekvő országnak 1300 km hosszú tengerpartja van. A Szaharai-Atlasz láncai, amelyek északnyugati irányból délkelet felé haladnak, területét két részre osztják. Az északi rész mediterrán jellegű, völgyekkel, erdőségekkel és a tenger felé lejtő dombvidékkel. A másik rész sztyepp, amely délen a Szaharába olvad.

Az ország legfontosabb folyói a Medzserda (370 km) és mellékfolyója, a Mellégue.

A tengerparti sávon enyhébb a téli hideg és a nyári forróság is. Az átlaghőmérséklet 28 °C. Az esős évszakban, amely októberben kezdődik és áprilisig tart, bőséges a csapadék (1000 mm). Hó csak ritkán és a magas hegyvidéken hull. Kelet és dél felé haladva a hőmérséklet emelkedik, a csapadék csökken.

Népesség. A lakosság túlnyomó többsége arab. A hegyekben kisebb berber közösség található, s 12 000 fős francia, olasz és máltai kolónia maradt a gyarmati időkből.

A mohamedán államvallás, a lakosság 96%-a szunnita mohamedán. Több mint 20 000 keresztény él az országban, s 10 000-re becsülik az itt lakó zsidók számát.

Államszervezet. Elnöki köztársaság. Az elnök a függetlenné válás óta Habib Burgiba. Az 5 éves időtartamra választott egykamarás parlamentnek 112 tagja van.

Történelem, politika. Már az i. e. XII. században feltűntek a mai Tunézia tengerparti részein a föníciaiak. Az i. e. IX. században megszületett Karthágó – Újváros –, amelynek kereskedői a város fennállásának első időszakában még bérleti díjat fizettek a terület berber lakóinak. Karthágó fénykora az i. e. V. század végére tehető: ekkor 200 000 lakosa volt, 220 hajó befogadására alkalmas kikötője, s mintegy 200 város állt fennhatósága alatt. Karthágó pusztulása Róma felemelkedéséhez kapcsolódik. A harmadik pun háborúban (i. e. 146) Karthágó végleg elbukott. A római uralomnak Geiserich vandál király 429-ben bekövetkezett támadása vetett véget. A vandálokat Justinianus bizánci császár csapatai űzték el 534-ben. A kelet-római császárság fennhatóságát az arab seregek támadása szüntette meg (629). Karthágó új hódítói azonban új székhelyet választottak, a hajdani nagyvárostól néhány kilométerre fekvő Tuniszt. A IX. század elején a helyi uralkodóház, az Aglabida-dinasztia ragadta kezébe a hatalmat. 909 és 1171 között a Fatimidák, majd az Almoravidák, illetve az Almohádok követték őket. Ezután feudális sejkségek alakultak a korabeli Tunézia területén. Az apró államocskák nem tudtak ellenállni az új hódítónak: 1514-ben a terület török fennhatóság alá került. A birodalom központja azonban messze volt, a hűbéresek mind gyakrabban lázadtak fel a porta ellen, s végül a XVIII. században a török bej uralma alatt gyakorlatilag független ország alakult ki.

Tunéziát a franciák hitelpolitikájukkal csődbe kergették, s kezdetben a pénzügyek nemzetközi ellenőrzése révén vonták fennhatóságuk alá. A látszatfüggetlenségnek az 1883-as La Marcha-i szerződés vetett véget: Tunézia francia védnökség lett.

A függetlenségi mozgalom első nagy hulláma az első világháború idején tetőzött. Ekkor sikerült kiharcolni a nemzetgyűlés felállítását s az engedélyt politikai szervezetek alakítására. A második világháború alatt a franciák ezeket az engedményeket visszavonták. A háború után az illegalitásba kényszeritett Új Desztur Párt vezetésével ismét fellángolt a függetlenségi küzdelem. A franciák reformjavaslatai ezúttal elkéstek. S mivel Párizs nem akart Algéria mellett Tunéziában is fegyveres harcba bocsátkozni, végül is elfogadta a tunéziai nacionalisták követelését, s 1956-ban elismerte az ország függetlenségét.

A független Tunézia első intézkedései

közé tartozott a királyság eltörlése és a köztársaság kikiáltása. A hatalomra került nemzeti burzsoázia a nemzetgazdaság felépítéséhez a nyugati példát, a külpolitikában pedig a nyugati orientációt választotta. E politika érvényesítését az eltelt évtizedek alatt az is biztosította, hogy Burgibát négyszer választották újra, legutóbb örökös elnöknek. Mivel az államfő hosszabb ideje betegeskedik, a különböző politikai csoportok közt éles harc folyik az utódlásért. Ennek egyik megnyilvánulása volt az a véres tüntetéssorozat, amely 1978 elején zajlott le az ország fővárosában. Az egyiptomi–izraeli különbékeszerződés aláírása után a tagállamok Tunéziába helyezték át az Arab Liga központját.

A Szocialista Desztur Párt (az 1934-ben alakított Új Desztur Párt utóda) az ország egyetlen legális politikai pártja.

Tunézia tagja az Afrikai Egység Szervezetének és az Arab Ligának.

Gazdaság. Bár az aktív lakosság 60%-a a mezőgazdaságban dolgozik, a mezőgazdaság részesedése a bruttó nemzeti termelésben mindössze 24%. Az ország területének 26%-a művelhető. A legfontosabb termények a búza, az árpa, a szőlő, a zab, a cirok. Olivabogyó-termelésben Tunézia a 4. a világon. Lendületesen fejlődik a halászat is.

Az ásványkincsek kitermelése 10%-kal járul hozzá a bruttó nemzeti termeléshez. Különösen jelentős a foszfátbányászat (1977: 3 600 000 t). Olajkészlete korlátozott (1977: 4 600 000 t). Földgáztartalékait 42 milliárd köbméterre becsülik.

A feldolgozó ipar főként az ország északi részébe, a főváros körzetébe települt, s a bruttó nemzeti termelés 10%-át adja. Fejlődik az élelmiszer- és a textilipar, elkezdődött a rádió- és televíziókészülékek összeszerelése, nemrégiben kezdte meg a termelést az ország első nagyobb vegyiműve.

Tunézia jelentős bevételi forrása az idegenforgalom.

Évente 50 000–60 000 új munkahelyre lenne szükség, ezzel szemben csak 30 000–40 000-et tudnak biztosítani. Ebből következik a lakosság egy részének állandó munkanélkülisége.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 961 dollár (1978).

Az utak hossza 17 000 km, a vasúthálózaté 2090 km. Fontosabb kikötői: Tunisz–La Goulette, Sfax, Sousse, Bizerta és Gabès. Olajkikötője Sekhira. Kereskedelmi flottájának űrtartalma 43 773 BRT (1975).

Fő kereskedelmi partnerei: Franciaország, Olaszország, az Egyesült Államok és az NSZK. Legfontosabb kiviteli cikkei: kőolaj (40%), olivaolaj (20%), foszfát, bor, gyümölcs, vas- és rézérc. Behozatalának fő tételei: kőolajtermékek, gépjárművek, gabonafélék, vas, acél, textíliák.

Oktatás, egészségügy. Az 1976–1977-es tanévben az alsófokú iskolákban 992 908 (394 083 lány) diák, a középiskolákban 159 341 (57 866 lány), az egyetemeken pedig 23 137 (6070 lány) diák tanult.

4700 lakosra jut egy orvos és 440 lakosra egy kórházi ágy (1977).

UGANDA

/UGANDAI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 236 036 km²

Lakosainak száma: 12 780 000

(1978, becslés)

Fővárosa: Kampala; 330 700 lakos (1970)

Hivatalos nyelve: angol és szuahéli

Pénzneme: ugandai shilling

Természeti viszonyok. A Viktória-tótól északra, az egyenlítőnél fekszik. Nagy része a termékeny Kelet-afrikai-magasföldön terül el, a nyugati felén húzódó Közép-afrikai-árkot vulkánok szegélyezik (a Margherita csúcs a Ruwenzori-hegységben 5120 m; az Elgon hegy 4321 m).

Területének 15%-át az afrikai Nagy-tavak (Viktória-, Albert-, Kyoga- és Edward [Rutanzige]-tó) foglalják el. A tavakat a Nílus felső szakaszának vízrendszere köti össze. Legnagyobb folyói a Viktória-Nílus (420 km) és az Albert-Nílus (210 km).

Éghajlata trópusi szavanna, amely a magassággal mérséklődik. A napi hőmérséklet-ingadozás nagy.

Népesség. A lakosságnak mintegy 60%-a bantu, kb. 20%-a nilota törzsekhez tartozik. Az európaiak száma hozzávetőleg 10 000, az araboké 4000.

A lakosságnak kb. a fele keresztény (katolikus és protestáns), 6%-a mohamedán, a többi része természeti vallások híve.

Államszervezet. A hatalmat az Ugandai Nemzeti Felszabadítási Front Katonai Bizottsága és a parlament szerepét betöltő Nemzeti Konzultatív Tanács gyakorolja.

Történelem, politika. A XVI–XVII. században állattenyésztő hamita, nilota és hima törzsek hatoltak be a mai Uganda területére, és leigázták az itt élő földművelő bantukat. A XVII. század végén korai feudális államok alakultak a területen: Buganda (ez volt a legnagyobb), Toro, Unjoro és Ankole. Buganda I. Mtesza kabaka (király) idején (1860–1884) érte el hatalmának csúcsát.

Az első európaiak – két angol utazó – 1862-ben érkeztek a területre. I. Mtesza halála után a királyi udvarban külföldi csoportok által támogatott hatalmi harc tört ki a katolikusok, protestánsok és mohamedánok között. A briteknek 1894-ben sikerült védnökségi szerződést kötniük Bugandával, majd 1896-ban Unjoróval és Toróval. Ezeknek a területeknek az egyesítéséből jött létre az ugandai protektorátus. A britek a törzsfőnökök, a hagyományos afrikai államapparátus segítségével kormányoztak.

1900 körül nagyszámú indiait telepítettek az országba, ezek főként kereskedelemmel foglalkoztak.

A második világháború után megerősödött Ugandában a felszabadító mozgalom, fegyveres harc is folyt az angolok ellen. A brit gyarmati hatóságok 1953-ban rendkívüli állapotot hirdettek ki, és száműzték II. Mtesza kabakát, de hamarosan kénytelenek voltak visszahívni. A bugandai parlament 1960-ban nyilatkozatban jelentette be, hogy Buganda tartomány kilép az ugandai protektorátusból, s függetlenséget követel. Buganda így szembekerült a többi, fejletlenebb tartománnyal. Az 1960-ban alakított Ugandai Népi Kongresszus, amelyet támogattak a szakszervezetek is, kapta a legtöbb szavazatot az 1962-ben megtartott választásokon. Bugandában az ott hatalmon levő feudális Kabaka Yekka („Csak a király'') párt győzött.

Uganda függetlenségét 1962-ben kiáltották ki. A két párt koalíciós kormányának miniszterelnökéül Milton Obotét, az Ugandai Népi Kongresszus vezetőjét választották meg. Az ország köztársaság lett, de továbbra is a Brit Nemzetközösség tagja maradt. A köztársasági elnök tisztét II. Mtesza bugandai királyra ruházták. Obote 1966-ban átvette az elnöki funkciót. Egy sikertelen királypárti felkelés után a kabaka külföldre menekült. Milton Obote a nem-kapitalista fejlődés és a pozitív semlegesség politikáját hirdette meg.

1971-ben Milton Obote kormányától államcsínnyel átvette a hatalmat a hadsereg vezérkari főnöke, Idi Amin. 1972-ben Amin „gazdasági háborút" hirdetett meg, kiutasított minden angol útlevéllel rendelkező ázsiait (ezek főleg indiai és pakisztáni származású kereskedők voltak). A szomszédos államok, Tanzánia, Zambia és Botswana elítélték Amin döntését, mivel faji alapon cselekedve szakemberektől fosztotta meg országát. Idi Amin (aki időközben áttért a mohamedán hitre, így biztosítva magának a gazdag arab országok anyagi támogatását) látszólag pozitív intézkedéseit, pl. az 1975-ben meghirdetett államosítást és földreformot is, saját személyes céljaira használta fel, fokozatosan lezüllesztette az ország gazdaságát. A tábornok 21 000 főnyi hadsereget tartott fenn, s időnként – összeesküvések leleplezése ürügyén – kíméletlenül leszámolt a neki nem tetsző politikusokkal és népcsoportokkal.

1979-ben Aminnak az Ugandai Nemzeti Felszabadítási Frontba tömörült ellenzéke Tanzánia támogatásával politikai és fegyveres harcot kezdett a rendszer megdöntéséért. Amikor az Amin-ellenes erők elfoglalták a fővárost, a diktátor elmenekült az országból. A hatalmat az országban a Nemzeti Felszabadítási Front tartja kézben. Milton Obote visszatért Ugandába.

Uganda tagja az Afrikai Egység Szervezetének, az Európai Gazdasági Közösség társult állama.

Gazdaság. Elmaradott agrárország. A lakosság 85%-át a mezőgazdaság foglalkoztatja. Főbb, exportra is kerülő mezőgazdasági cikkeiből 1976-ban a következő mennyiségeket termelték: gyapotmag 91 000 t, gyapotszál 41 000 t, kávé 211 000 t, tea 21 000 t. Állatállománya 1976-ban 4 900 000 szarvasmarhából, 2 150 000 kecskéből, 1 100 000 juhból állt. Az 1976. évi halzsákmány 64 700 t volt.

A bányászat legjelentősebb ágazata a rézbányászat (1976-ban 5630 t). Bányásznak még berilliumot, wolframot és foszforitot. Feldolgozó ipara legfőképpen mezőgazdasági nyersanyagokat használ fel.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 260 dollár (1977).

1301 km hosszú vasútvonala, 24 000 km hosszú úthálózata van (ebből 1907 km aszfaltozott). A Nagy-tavakon fejlett a hajózás.

Legfontosabb külkereskedelmi partnerei: Nagy-Britannia, Kenya, az Egyesült Államok, a Német Szövetségi Köztársaság és egyre növekvő mértékben Japán. Kávét, gyapotot, rezet, teát szállít külföldre.

Oktatás, egészségügy. A felnőttek 75%-a írástudatlan. Az iskolák a kormány és az egyház (missziók) kezében vannak. Az oktatási intézmények tanárhiánnyal küszködnek. Számos felsőfokú oktatási intézmény (köztük két tanárképző) működik. Az 1922-ben alapított Makerere Egyetem 3500 hallgatóját 350 oktató tanítja. Idi Amin 1972-ben betiltotta a diákszövetséget, s a tanárok és a diákok állandó zaklatása zavaros helyzetet teremtett a felsőoktatásban.

1975-ben 27 110 lakosra jutott egy orvos és 897 lakosra egy kórházi ágy.

ZAIRE

/ZAIRE KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 2 345 409 km^2

Lakosainak száma: 28 090 000 (1979, becslés)

Fővárosa: Kinshasa; 2 000 000 lakos (1978, becslés)

Hivatalos nyelve: francia

Pénzneme: zaire

Természeti viszonyok. Egyenlítői Afrikában fekszik, a Kongó-medence nagyobbik részét foglalja el. A medence délkeleten lépcsőzetesen emelkedő táblás vidékbe megy át. Itt található a rézércben gazdag, 600–800 km széles, 1100–1300 m magas Katanga-plató és a Mitumba hegység. Az ország legmagasabb hegyei a Ruwenzori-hegység (Margherita csúcs, 5120 m) és a Virunga vulkáncsoport (3300–4000 m).

Fő folyója a 4320 km hosszú, sokfelé zuhatagos Kongó (Zaire), a föld egyik legbővizűbb folyója. A Kongó mellékfolyói közül a legjelentősebbek az Ubangi az Uelével (2350 km), a Kasai (1940 km), a Lomami (1440 km), az Aruwimi (1287 km). A Tanganyika-tónak a nyugati része tartozik Zaire-hoz.

Az egyenlítőnél fekvő alacsony térszíneken – az ország területének több mint a felén – forró, állandóan esős éghajlat uralkodik, 25 °C átlagos hőmérséklettel, 1500–2000 mm átlagos évi csapadékkal, magas relatív páratartalommal. A kontinens legnagyobb kiterjedésű őserdői ezen a vidéken találhatók (az ország területének 43%-át borítja őserdő). A Katanga-platón a száraz évszak 3–4 hónapig tart, itt kevesebb a csapadék is (850–1200 mm).

Az ország állatvilága igen gazdag – oroszlán, párduc, zsiráf, bivaly, zebra, gazella, antilop él itt –, de az állatok száma állandóan csökken.

Népesség. Bantu törzsek (főleg mongo, baluba, bakongo) alkotják népességének túlnyomó többségét. Az ország északkeleti részén közép-szudáni és nilota népek élnek. A mintegy 10 000 európai között a legtöbb a belga.

Lakosságának több mint a fele helyi törzsi kultuszok híve, 32–35%-a katolikus, 10–13%-a protestáns; a mohamedánok aránya az 1%-ot sem éri el.

Államszervezet. Elnöki köztársaság. A köztársasági elnök egyben az Országos Végrehajtó Tanács (kormány) és az Országos Törvényhozó Tanács (268 tagját a Népi Forradalmi Mozgalom által állított jelöltek közül választják 5 évre) feje, továbbá a fegyveres erők főparancsnoka. A kormány és a parlament alá van rendelve a Népi Forradalmi Mozgalom Politikai Bizottságának.

Történelem, politika. Zaire területén már a VI–VIII. században számos kisebb-nagyobb állam állt fenn. Jelentőssé nőtt a nagy kiterjedésű Lunda állam, a korai bakongo királyság, majd a XIII. században keletkezett Kongó állam, amely a XV. századra jól szervezett birodalommá terebélyesedett. A XV. században megjelent portugál rabszolgakereskedőket fegyvere ellenállás fogadta, és így más területek után néztek. A XVII. században Kongó sorra ellentétbe került a szomszédos államokkal, ekkor kezdődött az európai hittérítők benyomulása is. A centralizált állam fokozatosan meggyöngült. A terület gyarmatosításában nagy rész jutott Henry Morton Stanley-nek, aki II. Lipót belga király megbízásából 1879-ben beutazta a Kongó-vidéket, és csalárd megállapodásokat kötött a terület mintegy 400 törzsfőnökével. A nagyhatalmak 1884–1885-ös berlini konferenciája elismerte, hogy II. Lipót belga király „Kongó Szabadállam" szuverén ura, tulajdonosa. II. Lipót helyőrségeket létesített Kongóban, a lakosokat beszolgáltatásra és kényszermunkára kötelezte (elsősorban nyersgumit és elefántcsontot kellett szállítaniuk). 1908-ban megszüntették a terület királyi magántulajdonát, és megalakult Belga Kongó gyarmat. A változást az amerikai és angol tőke erőteljes behatolásra használta fel.

A második világháború után föllendült nemzeti felszabadító mozgalom engedményekre kényszerítette Belgiumot. 1960-ban Kongó elnyerte függetlenségét. Az első nemzeti kormány élére a Kongói Nemzeti Mozgalom (MNC) pártelnökét, Patrice Lumumbát nevezték ki; a köztársasági elnök a Bakongo Szövetség (ABAKO) vezetője, Joseph Kaszavubu lett. A belga kormány abban a reményben adta meg Kongónak a függetlenséget, hogy gazdasági pozícióit továbbra is megtarthatja. Lumumba fő céljának azonban azt tekintette, hogy megszabaduljon mindenfajta gyarmati gyámságtól, a gazdaságitól is. Az imperialista erők a belső reakcióval összefogva néhány hónap múlva megdöntötték a Lumumba-kormányt, s maga Lumumba 1961-ben gyilkosság áldozatául esett.

Zaire-ban 1960 és 1965 között 11 kormány váltotta egymást. A néptömegek elégedetlenek voltak helyzetükkel, és ez 1963–1964-ben nagy fegyveres felkelésben jutott kifejezésre. A felkelést az imperialista hatalmak támogatásával 1965-ben leverték. Ezt követően Mobutu tábornok, a hadsereg főparancsnoka államcsínnyel átvette előbb a köztársasági elnökséget, majd a miniszterelnökséget is. Mobutu azzal igyekezett bizalmat kelteni a maga ugyancsak a Nyugatra támaszkodó rendszere iránt, hogy módszeresen „afrikanizált". (Pl. saját nevét Joseph Désiréről Sese Sekóra változtatta; Kongóét – a hasonló nevű folyó ősi neve után – Zaire-ra stb.) A Mobutu-kormány nem korlátozta az idegen, főként amerikai tőke beáramlását, ezzel egyidejűleg azonban fokozta a külföldi társaságok tevékenységének ellenőrzését. 1973-ban államosították a nyugati olajtársaságok vagyonát, a külföldi tulajdonú ipari és kereskedelmi vállalatokat, valamint ültetvényeket. 1976-ban azonban olyan törvényt fogadtak el, amely szerint azok a külföldi tőkés vállalatok, amelyek 1965 és 1974 között megfelelő beruházásokat hajtottak végre, 40%-ban visszakerülnek az eredeti tulajdonos kezébe, 60%-ban pedig vagy állami tulajdonban maradnak, vagy zaire-i állampolgárságú személy tulajdonát képezhetik.

Zaire kapcsolatai az Egyesült Államokkal, Belgiummal és más tőkés hatalmakkal igen széles körűek. Az angolai felszabadító harcok hónapjaiban a jobboldali FNLA és UNITA Zaire területéről indította támadásait az MPLA ellen, s Zaire volt a fegyverszállítási és utánpótlási bázisuk is. 1978–1979 folyamán normalizálódtak Zaire és a haladó angolai rendszer kapcsolatai, határellenőrzési és gazdasági megállapodást kötöttek (az utóbbi révén ismét lehetővé vált Zaire számára a rézexportját megkönnyítő Benguela-vasút használata).

Mobutu rendszere ellen Shaba tartományban az ellenzéki erők fegyveresen küzdenek. 1978 májusában olyan sikereket értek el, hogy Mobutu kénytelen volt külföldi – francia, belga – katonai beavatkozást kérni ellenükben. A francia és belga katonák távozása óta mindmáig ingatag helyzet ellenőrzését nyugatbarát afrikai országok – Marokkó, Togo, Szenegál és Elefántcsontpart – különleges katonai alakulatai tartják kézben. Helyüket, a tervek szerint, a Belgiumban, Franciaországban és az Egyesült Államokban kiképzett zaire-i egységek veszik át.

Az ország egyetlen törvényes pártja a Népi Forradalmi Mozgalom (MPR).

Zaire tagja az Afrikai Egység Szervezetének, az EGK társult állama. Területén több NATO-ország katonai támaszpontot tart fenn. 1979-ben a nemzetközi tiltakozás hatására a kormány javasolta az OTRAG nyugatnémet cégnek, hogy szüntesse be Zaire-ban a rakétakísérleti telepek építését.

Gazdaság. Ásványkincsekben rendkívül gazdag, fejlett bánya- és kohóiparral rendelkező elmaradott agrárország. Költségvetési bevételeinek 60%-a, exportbevételeinek 80%-a a legfontosabb bányatermékekből származik. A kobaltkészletek és -kitermelés tekintetében az első helyen áll a világon, gyémánttermelése (a Szovjetunióét nem számítva) a világtermelésnek kb. 60%-a. Jelentősek réz-, ón-, cink-, mangán- és vasérctelepei. 1977-ben 531 920 t rezet, 10 794 000 karát ipari gyémántot, 10 208 t kobaltot, 1850 kg aranyat, 9 hónap alatt 78 360 kg ezüstöt bányásztak, 1976-ban 182 000 t mangánércet hoztak felszínre.

A feldolgozó ipar egyes ágai is fejlettek, így az élelmiszeripar, amelynek fő termékei a pálmaolaj, a margarin, a sör és a cukor. A színesfémkohászat termelése is jelentős. Zaire rendelkezik a föld vízienergia-készletének 13%-ával.

A mezőgazdaság a lakosság 75%-ának megélhetési forrása. A mezőgazdasági termelőerők fejlettségi színvonala igen alacsony. Fő terményei a manióka, a kávé, a cukornád, a kakaóbab, a tea, a kukorica, a földimogyoró és a rizs. Állatállománya (szarvasmarha, birka, kecske) számottevő. Az évi halzsákmány 108 000 t.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 140 dollár (1975).

A gazdasági fejlesztést célzó ún. Mobutu-terv megvalósításához Zaire nagyarányú pénzügyi támogatást kap a tőkésországoktól (Franciaország, Belgium). A terv célja a pénzügyi egyensúly megteremtése, a mezőgazdaság, az úthálózat és a szállítókapacitás fejlesztése.

A teljes úthálózat hossza kb. 145 000 km, a vasútvonalaké 5257 km, ebből 858 km villamosított. 1975-ben kezdődtek meg a 850 km hosszú transzzaire-i vasút építési munkálatai, a vonal a tervek szerint 1981-re készül el. Jelentős tengeri kikötői Matadi és Boma, folyami kikötői Kinshasa és Kisangani. Kinshasában (Ndjili), Lumumbashiban, Kisanganiban és Bukavuban nemzetközi repülőtér található.

Kivitelének 86%-a a Közös Piac országaiba irányul, s innen származik behozatalának 60%-a. Fő kiviteli cikkei: réz, ón, mangán, kobalt, arany, germánium, pálmaolaj, kávé, gumi, gyapot. Behozatalának fő tételei: gépek, berendezések, szállítóeszközök, kőolajtermékek, vegyi anyagok, élelmiszerek.

Oktatás, egészségügy. A felnőtt lakosság körében az írástudatlanság 65%-os. Alapfokú, középfokú, műszaki és mezőgazdasági iskolák egyaránt találhatók. Az elemi iskolai beiratkozási arány 80%-os. Kinshasában, Kisanganiban és Lumumbashiban folyik egyetemi oktatás. 1974 óta az iskolát befejezők egy évig kötelesek valamilyen politikai, katonai vagy mezőgazdasági közmunkában részt venni. A vallásoktatást megszüntették.

Zaire-ban országos társadalombiztosítási intézet működik (betegsegélyezés, nyugdíjügyek intézése). Az országban 532 kórház és szülőotthon található. 2200 az elsősegélyhelyek száma. 1973-ban 818 orvos tevékenykedett az országban, a kórházi ágyak száma 72 090 volt.

ZAMBIA

/ZAMBIA KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 752 614 km^2

Lakosainak száma: 5 470 000

(1978, becslés)

Fővárosa: Lusaka; 415 000 lakos

(1974, becslés)

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: kwacha

Természeti viszonyok. A Délkelet-Afrikában fekvő ország területének nagy részét a Katanga- és a Zambézi-küszöb 1200–1500 m magas fennsíkjai foglalják el, amelyeket északon töréses árokrendszer, délen a Zambézinak és mellékfolyóinak völgyei tesznek domborzatilag változatossá.

Legjelentősebb folyója a Zambézi, ezen van a 108 m magas Viktória-vízesés. A Kabompo folyón van egy 214 m magas vízesés.

Éghajlata szubtrópusi, három évszak váltja egymást. A csapadékos időszak novembertől áprilisig tart, májustól augusztusig hűvösebb, szeptembertől novemberig forró a klíma. Az évi csapadékmennyiség 600–1300 mm.

Népesség. A népesség 98%-a bantu néger törzsekhez tartozik (bemba, tonga, malawi stb.). Az európaiak száma 50 000, az ázsiaiaké 12 000 körül van. Kis busman csoport is él Zambiában.

Az aktív hittérítő tevékenység következtében az afrikaiak nagy része keresztény, egy töredékük természeti vallások híve. Az ázsiaiak hindu vagy mohamedán vallásúak.

Államszervezet. Elnöki köztársaság. Az elnök az állam és a végrehajtó hatalom feje. A törvényhozó hatalom letéteményese az egykamarás, 135 tagú (10 tagját az elnök nevezi ki), 5 évre választott parlament. A 27 tagú Törzsfőnökök Házának tanácsadói jogköre van. Az ország kilenc tartományának élén a kormányhoz tartozó miniszterek állnak.

Történelem, politika. Zambia területe az őskor óta lakott, a most itt élő népek elődei azonban csak a XVI–XVII. században foglalták el ezt a vidéket. Északi részét 1750 körül a lunda birodalom igázta le, ugyanekkor alakult meg a Felső-Zambézi mentén a barotsze királyság. A XVIII. század végén jelentek meg itt az első európai utazók: portugálok, majd angolok (Livingstone). A portugálokat megelőzve a Brit Dél-afrikai Társaság több „szerződést" kötött az afrikai törzsfőkkel, s nagy területeket igázott le fegyveres harcban is. Zambia 1924-ig a társaság „magánbirtokaként" szerepelt, ezután lett önálló gyarmat. Az ország életében nagy jelentőségű bányászat 1902-ben indult meg a brokenhilli (ma: Kabwe) bányák megnyitásával. A Zambiát átszelő Fokföld–Kongó vasútvonalat 1905 és 1910 között építették. Az első rézlelőhelyeket 1930 körül tárták fel.

A második világháború után megerősödtek az afrikaiak politikai mozgalmai. 1948-ban megalakult az Afrikai Nemzeti Kongresszus (ANC). Ez harcolt az 1953–1963 között fennállt Rhodesiai és Nyaszaföldi Államszövetség ellen, amely Zambiát a fajüldöző rhodesiai rendszerrel való együttélésre kötelezte. A bányavidéken (Copperbelt) 1955-ben 40 000 afrikai sztrájkolt. Az ANC baloldalából 1958-ban Kenneth David Kaunda vezetésével megalakult a *Zambiai Afrikai Nemzeti Kongresszus*, amelynek célja a gyarmati uralom elleni harc összefogása volt. A hatóságok 1959-ben *betiltották a pártokat*, és rendkívüli állapotot rendeltek el, Kaundát börtönbe vetették. Mainza Chona 1959 októberében mégis megalakította az Egyesült Nemzeti Függetlenségi Pártot (UNIP), amelynek vezetését szabadon bocsátása után Kenneth Kaunda vette át. Az 1962-es választásokat követően az UNIP az ANC-vel közösen alakított kormányt. Zambia 1963-ban kilépett a Rhodesiával alkotott államszövetségből. Az 1964-es, UNIP-győzelemmel végződött választások után Zambia független köztársaság lett a Brit Nemzetközösség keretében.

A független Zambia kinyilvánította, hogy el nem kötelezett politikát kíván folytatni, harcol a gyarmatosítás minden formája ellen, de gazdaságilag továbbra is együttműködik Nagy-Britanniával. A Dél-Rhodesiától való gazdasági függés csökkentése érdekében olajvezetéket és – *kínai kölcsönből* – *vasútvonalat* építettek Zambia és Tanzánia között.

1972-ben egypártrendszert vezettek be. Az Egyesült Nemzeti Függetlenségi Párt határozza meg az ország politikáját, 25 tagú Központi Bizottsága irányítja a kormány tevékenységét.

Zambia minden eszközzel támogatja a fajüldöző Rhodesia és Dél-Afrika ellen küzdő felszabadító mozgalmakat. 1973-ban például 33 000 menekültet fogadott be ezekből az országokból. 1976-ban védelmi egyezményt kötött Angolával, Mozambikkal és Tanzániával külső támadás esetére. Rhodesiai csapatok 1977-től kezdve több ízben behatoltak Zambia területére. Az ENSZ Biztonsági Tanácsa határozatban ítélte el ezeket az akciókat.

Zambia tagja a Brit Nemzetközösségnek, az Afrikai Egység Szervezetének, az EGK társult állama.

Gazdaság. Az ország gazdasági életének fő ágazata a bányászat és a színesfémkohászat. Zambia területe *rendkívül gazdag rézben*. Az ország exportjának 90%-a, a nemzeti jövedelem kb. 40%-a a réz kitermeléséből és kohósításából származik, a munkaerő 15%-át ezek a területek foglalkoztatják. 1974-ben 829 500 t rezet bányásztak (ez rekordmennyiség volt), 1977-ben 660 000 tonnát. Vannak ezenkívül kisebb-nagyobb vasérc-, cink-, ólom-, mangán-, kobalt-, kőszén-, arany- és ezüstbányák is az országban.

A függetlenség kikiáltása előtt a bányászatot két nagy monopólium uralta: az Anglo-American Corporation of South-Africa és a Rhodesian Selection Trust Ltd. A független Zambia kormánya 1969–1970-ig megszerezte a külföldi bányamonopóliumok részvényeinek 51%-át, s 1973-ban teljes ellenőrzése alá vonta a két legnagyobb külföldi monopóliumot. A hazai tőkét támogatják.

Az elmaradott mezőgazdaság a munkaerő 70%-át foglalkoztatja. A termelés az európaiak ültetvényein és kezdetleges afrikai gazdaságokban folyik, s főleg élelmiszernövényekre szorítkozik. Zambia egyelőre állandó élelmiszer-behozatalra szorul.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 440 dollár (1977).

A vasútvonalak hossza 1297 km. 1975-ben készült el a zambiai rézövezetet a tanzániai Dar es Salaammal összekötő 1860 km hosszú Tan–Zam vasútvonal, amelynek zambiai szakasza 890 km. 34 621 km autóútjából 6466 km főútvonal. Lusaka közelében nemzetközi repülőtér működik.

Fő kereskedelmi partnerei: Nagy-Britannia, a Német Szövetségi Köztársaság, más EGK-országok, valamint Japán. Legfontosabb kiviteli cikke a réz, fontos szerepe van az exportban még a kobaltnak, a mangánnak és a cinknek.

Oktatás, egészségügy. A felnőtteknek mintegy 60%-a írástudatlan. Tervezik a kötelező oktatás bevezetését. Az 1965-ben alapított Zambiai Egyetem 2500 hallgatóját 1976-ban 352 tanár oktatta. Az egyéb felsőoktatási intézményekben (elsősorban tanárképző) oktatott diákok száma kb. ugyanennyi volt.

1975-ben 10 370 lakosra jutott egy orvos, és 250-re egy kórházi ágy.

ZIMBABWE

/ZIMBABWEI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 390 622 km²

Lakosainak száma: 7 254 000 (1980, becslés)

Fővárosa: Salisbury; 569 000 lakos (1976)

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: zimbabwei dollár

Természeti viszonyok. Afrika déli részén terül el, Mozambik, Zambia, Botswana és a Dél-afrikai Köztársaság közé ékelődve. A változatos felszínű ország délről észak felé lépcsőzetesen emelkedik. Délen a Matabele-plató átlagosan 1000, északabbra 1400–1500 m magas.

Legnagyobb folyói a Zambézi, a Limpopo és az Umniati. A Zambézin zúdul alá 108 m magasságból az 1800 m széles Viktória-zuhatag. A folyó energiáját – a Zambiával kis részben megosztott – Kariba vízi erőmű hasznosítja, amely az ország csaknem teljes energiaszükségletét fedezi.

A tengerszint fölötti nagy magasság következtében az ország zömének éghajlata szavanna, illetve szubtropikus jellegű. A legmelegebb hónap az október (25 °C átlaghőmérséklet), a leghidegebb a július (15 °C). Az esős évszak novembertől áprilisig tart.

Állatvilága rendkívül gazdag (elefánt, antilop, zebra, oroszlán). A magasföldeket lombhullató és száraz szavannaerdők, a keleti, csapadékosabb országrészeket örökzöld erdők borítják.

Népesség. Lakossága több mint 6 440 000 – főként bantu népcsoportbeli – négerből, 264 000 – rhodesiai születésű, dél-afrikai vagy angol származású bevándorolt – fehérből, valamint 32 000 indiai telepesből és mulattból tevődik össze. Az afrikai népesség két különböző törzsi, illetve nyelvcsoporthoz – a matabeléhez és a masonához – tartozik. Ezek mellett a területen tonga, szena, szoto, karanga és venda törzsbeliek is élnek.

Az afrikaiak túlnyomó része törzsi kultuszok híve; a fehér bőrű lakosság legnagyobbrészt keresztény, az ázsiai bevándorlók pedig hindu vallásúak.

Az utóbbi évek politikai eseményeinek hatására egyre több fehér hagyja el az országot.

Államszervezet. Köztársaság. Az államfő a parlament által 6 évre megválasztott köztársasági elnök, aki egyben a fegyveres erők főparancsnoka. A végrehajtó hatalmat az elnök, valamint a miniszterelnökből és az általa javasolt miniszterekből álló végrehajtó tanács gyakorolja. A törvényhozó hatalom az elnök és a két házból álló parlament kezében van. A szenátus 40 tagú, az alsóház 100 tagjából 80-at az általános választói lista, 20-at pedig a fehérek választói listája alapján választanak meg.

Történelem, politika. A Zambézitól északra eső területeket már ezer évvel ezelőtt bantu törzsek lakták. (Több romváros mintegy ezeréves kultúrára vall. Közéjük tartozik Zimbabwe; róla kapta nevét a hetvenes évek második felében a tárgyalásokon és dzsungelharcokban formálódó független rhodesiai állam.) A portugálok 1514-ben hatoltak be a területre, amelyen akkor a bantu népcsoporthoz tartozó masonák birodalma állt fenn. 1838–1840-ben a dél-afrikai Transvaalból kiűzött matabelék hódították meg a vidéket, és államot alapítottak itt. Az angolok a XIX. század végén a helyi törzsfőnökökkel kötött csalárd szerződések segítségével földhasználati és bányászati jogokat szereztek. 1899-ben brit érdekterületté vált az aranyban gazdag Matabele-föld. Igazgatásával a Brit Dél-afrikai Társaságot bízták meg, amelynek élén Cecil Rhodes állt (innen a Rhodesia név). Dél-Rhodesia 1918-ban Anglia koronagyarmata lett. A fehértelepes kisebbség 1923-ban önkormányzatot kapott. Az afrikai lakosság ellenállása a második világháború után megerősödött. A felszabadító mozgalom megfékezésére a brit gyarmatosítók 1953-ban Dél-Rhodesiából, Észak-Rhodesiából (ma Zambia) és Nyaszaföldből (ma Malawi) megalakították a Rhodesiai és Nyaszaföldi Államszövetséget. Céljuk az volt, hogy a viszonylag népesebb dél-rhodesiai fehér közösség segítségével biztosítsák a csekély számú északi és nyaszaföldi fehér lakos előjogait. A szervezett afrikai lakosság azonban elszántan harcolt a föderáció ellen, amely 1963-ban feloszlott. Dél-Rhodesia ismét önkormányzattal rendelkező angol gyarmat lett. 1962-ben a szegregációt és a fehér uralmon alapuló mielőbbi függetlenséget hirdető párt, a Rhodesiai Front került hatalomra. A párt szélsőséges csoportja 1964 tavaszán megbuktatta Winston Field pártvezér kormányát. Field helyébe Ian Smith lépett, aki elszántan ellenezte az afrikai többség fokozatos politikai érvényesülését körvonalazó brit függetlenségi indítványokat, és az azonnali függetlenség kikiáltásának híve volt. Az afrikai lakosság ellenállása a hatvanas évek elején tovább fokozódott, és szervezett formát öltött. Legfőbb tömörítő erejévé az 1961-ben alakult Zimbabwe Afrikai Népi Szövetség (ZAPU) lett, élén Joshua Nkomo pártelnökkel. Ebből vált ki Ndabaningi Sithole vezetésével 1963-ban a Zimbabwe Afrikai Nemzeti Szövetség (ZANU). Bár e szervezeteket betiltották és vezetőiket többször letartóztatták, folytatódott a politikai harc, és a hatvanas években megkezdődött a fegyveres bozótháború is.

Az 1965. évi választásokon Smith pártja megerősödött, a miniszterelnök az afrikai többség akarata ellenére egyoldalúan kihirdette a terület függetlenségét. Ezt Anglia nem ismerte el. Az ENSZ Biztonsági Tanácsa több határozatban szólította fel a tagországokat, hogy ítéljék el a fajüldöző rezsimet és hozzanak hatékony politikai és gazdasági szankciókat ellene. Az 1969-ben elfogadott új alkotmány megszilárdította a fehérek előjogait. 1970-ben Rhodesiát köztársasággá nyilvánították.

1975-ben megalakult a Zimbabwe Népi Hadsereg (ZIPA). A jobban összehangolt gerillaharcok az ország területének nagyobb részére terjedtek ki. Ezzel egyidejűleg változás állt be a nemzetközi erőviszonyokban is. A szomszédos portugál gyarmat, Mozambik felszabadult. Az Egyesült Államok, félve attól, hogy ez veszélyezteti az Afrika déli részén élő fehér kisebbségek jövőjét és ezen keresztül az Egyesült Államok érdekeit a térségben, olyan irányban befolyásolta a rhodesiai kormányt, hogy az bocsássa szabadon a letartóztatott afrikai politikusokat és kezdjen tárgyalásokat velük. A Rhodesia, a közelében fekvő frontországok, az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Dél-Afrika között folytatott tárgyalások nyomán 1976-ban Smith bejelentette, hogy elfogadja a fekete többség két éven belüli elismerésének elvét. A többségi kormányzás menetrendjének kidolgozására még ebben az évben angol elnöklettel összehívott genfi értekezlet kéthónapos vita után megszakadt. A genfi értekezlet előtt a két haladó felszabadítási mozgalom, a ZAPU és a ZANU Hazafias Front néven egységre lépett, és elhatárolta magát a Smith-szel egyezkedő, megalkuvó Muzorewa püspök Egyesült Afrikai Nemzeti Tanácsától.

1977-ben – egy választási komédia után – ismét megkisérelték, hogy közös angol–amerikai csomagtervvel a felszabadító mozgalomra kényszerítsék a Smith-rendszer és a Nyugat érdekeinek elfogadását. Smith viszont – abból a célból, hogy a fehér kisebbség a látszólagos többségi uralom ellenére megtarthassa hatalmát – saját „belső rendezési tervet" dolgozott ki, s ennek elfogadásáról 1978-ban meg is állapodott három megalkuvó afrikai vezetővel: Abel Muzorewa püspökkel, Ndabaningi Sithole lelkésszel és Jeremiah Chirauval, a rhodesiai törzsfőnökök tanácsának elnökével.

A „belső rendezés" keretében 1979 januárjában kizárólag fehér részvétellel megtartott népszavazáson a fehér kisebbség jogait biztosító alkotmányt fogadtak el. A következő lépés az áprilisban két szakaszban (fehérek és feketék külön szavaztak) megtartott választás volt, amelynek során az ún. Egyesült Afrikai Nemzeti Tanács (UANC), élén Abel Muzorewa püspökkel, 51 mandátumot szerzett a 100 tagú parlamentben. Az új összetételű parlament megválasztotta az ország első szines bőrű elnökét, Josiah Gumedét. Az új „alkotmány" szerint az ország neve Zimbabwe-Rhodesia lett. A Muzorewa alakitotta, többségében szinesbőrűekből álló kormányt a Joshua Nkomo és Robert Mugabe vezette Zimbabwe Hazafias Front nem ismerte el. A környező afrikai államok támogatásukról biztosították a Hazafias Frontot. Anglia és az Egyesült Államok, bár a választásokat törvényesnek nyilvánították, a Rhodesia-ellenes politikai és gazdasági megszorításokat nem oldották fel. Az angol kormány a Brit Nemzetközösség 1979. augusztusi lusakai értekezletén új, kilencpontos kompromisszumos javaslatot terjesztett elő a rhodesiai kérdés megoldására. Az 1979 végén Londonban megtartott rhodesiai rendezési konferencián a Smith–Muzorewa kormány és a Hazafias Front képviselői elfogadták a brit rendezési tervet, aláírták a függetlenségi alkotmányt. Az átmeneti időszakra visszaállították Rhodesia gyarmati státusát, és brit ellenőrzés mellett folytak az 1980 februárjában megtartott választások előkészületei. A választásokon Robert Mugabe ZANU – Hazafias Front néven induló pártja abszolút többséget kapott. A választások után Robert Mugabe alakitotta meg az 1980. áprilisában kikiáltott független Zimbabwe első kormányát.

Gazdaság. Fejlett agrár-ipari ország. A mezőgazdaságban a fehérek tulajdonában levő nagy hatékonyságú szektor játssza a vezető szerepet (a termőterületnek több mint a felén). Fő terményei a dohány (1976: 85 000 t), a cukornád (1976: 2 716 000 t), továbbá a búza, a köles, a gyapot, a kukorica, a burgonya, a citrusfélék (a közölt adatok FAO-becsléseken alapulnak, mert hivatalos adatokat évek óta nem tesznek közzé). 1965 és 1975 között a mezőgazdasági termelés értéke megkétszereződött, de a fehér és az afrikai lakosság közötti életszínvonalkülönbség tovább nőtt. Az őslakosság túlnyomó része félnaturális vagy kisárutermelő gazdálkodást folytat, belső fogyasztásra termel. A fehértelepesek és az őslakosság tulajdonában levő állatállomány egyaránt főként szarvasmarhákból, kecskékből és juhokból áll.

Az ásványkincsekben igen gazdag országban a bányászat a nemzetgazdaság alapja. A tőkés világ 3., a világ 5. krómérctermelője (295 000 t, 1975); jelentős az arany- (17 000 t), nikkel- (10 000 t), vasérc-, kőszén- és foszfátbányászat is. 1965 óta az egyik legnagyobb ipari beruházás volt egy dél-afrikai–angol–amerikai társaság nikkelbányájának megnyitása Bindura közelében. Feldolgozó ipara elsősorban a bányászathoz kapcsolódik: fémipar, vaskohászat, vegyészet, gépipar stb.

Gazdaságában vezető szerep jutott a hazai tőkével szorosan egybefonódott külföldi – főként angol, amerikai és nyugatnémet – tőkének. A gazdasági életet az utóbbi időben kedvezőtlenül befolyásolta a megoldatlan politikai helyzet. Az évekig tartó gerillaháború többek között a munkaerőfronton éreztette hatását.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 500 dollár (1977). A nemzeti jövedelemből egy fehér lakosra tízszer annyi jutott, mint egy feketére.

Vasúthálózata 3630 km, úthálózata 78 900 km hosszú (1974).

Legfontosabb kereskedelmi partnerei Dél-Afrika és az NSZK. Anglia 1965-től hivatalosan nem kereskedett Rhodesiával. A kivitelt általában nehezítették az ENSZ tagországainak gazdasági szankciói (emiatt pl. nagy dohánykészletek halmozódtak fel). Rhodesia szállítási és piacgondjait növelte a portugál gyarmatok felszabadulása is: pl. 1976 márciusában Mozambik lezárta rhodesiai határát.

Oktatás, egészségügy. Az 1975–1976-os tanévben az afrikai diákok oktatására a költségvetésből 34 400 000 rhodesiai dollárt fordítottak, a fehérekére 34 100 000-et. Ugyanekkor 848 533 afrikai tanuló vett részt alsó- és középfokú oktatásban, a fehér tanulók száma 59 822 volt. A Salisburyben működő Rhodesiai Egyetemen afrikaiakat és fehéreket egyaránt oktatnak; ide 1977-ben 2130 hallgató iratkozott be.

6375 lakosra jut egy orvos és 395 lakosra egy kórházi ágy.

ZÖLD-FOKI-SZIGETEK

/ZÖLD-FOKI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 4033 km²

Lakosainak száma: 350 000 (1978, becslés)

Fővárosa: Praia; 47 600 lakos (1976, becslés)

Hivatalos nyelve: portugál

Pénzneme: zöld-foki escudo

Természeti viszonyok. Tíz nagyobb és öt kisebb vulkanikus eredetű szigetből álló szigetcsoport az Atlanti-óceánon. Nyugat-Afrika partjainál. A két legnagyobb sziget Santiago (966 km², itt van a főváros is) és Santo Antão (779 km²). A szigetek felszíne a partvidéken síkság, nagyrészt azonban 200–500 m magas fennsík, amelyből vulkáni kúpok emelkednek ki. Legmagasabb csúcsa, a Fogo-sziget egy vulkánja, 2829 m.

A szigetek klímája félsivatagi trópusi sztyepp éghajlat, 100–300 mm évi csapadékkal, 22–27 °C téli-nyári átlaghőmérséklettel. A növényzet szárazságtűrő, szegényes.

Népesség. A lakosság 70%-a mulatt, 29%-a bantu néger, 1%-a portugál. A hivatalos nyelv mellett igen elterjedt a portugál és a bantu nyelv keveredéséből származó kreol nyelvjárás.

A lakosság 95%-a keresztény, többségében katolikus.

Államszervezet. Elnöki rendszerű köztársaság. A független állam első alkotmányának kidolgozására hivatott testületnek, a népi nemzetgyűlésnek 56 tagja van.

Történelem, politika. Az afrikai Zöld-fokkal szemben fekvő, még lakatlan szigetcsoportot a portugál szolgálatban álló velencei Alvise Cadamosto fedezte fel 1456-ban. 1495-től Portugália a szigeteket fokozatosan betelepítette. A XVI. századtól a portugál telepesek utódai a nyugat-afrikai partvidékről Dél-Amerikába irányuló rabszolgakereskedelmet folytattak. A szigetek és az időközben meghódított Bissau-Guinea székhelye 1614-től a mai főváros, Praia volt. A zöld-foki szigetcsoport az Afrika megkerülésével Ázsiába vezető kereskedelmi hajóút egyik legfontosabb állomása lett. A Szuezi-csatorna megnyitása (1869) és a rabszolgakereskedelem megszűnése (1876) óta mint az Európából Dél-Amerikába vezető út egyetlen megállóhelye tölt be jelentős szerepet. Bissau-Guineát 1879-ben választották el a szigetektől, attól fogva különálló gyarmatként kormányozták.

Portugália a Zöld-foki-szigeteket 1951-ben tengerentúli tartományává, 1973-ban autonóm tartománnyá nyilvánította. A terület a lisszaboni parlamentbe egy képviselőt küldhetett, élén teljhatalmú portugál kormányzó állt, a mulatt és néger lakosság teljesen jogfosztottan élt.

A szigeteken kibontakozott nemzeti felszabadító mozgalom élére 1959-ben Guinea és a Zöld-foki-szigetek Afrikai Függetlenségi Pártja (PAIGC) állt. A PAIGC 1956-ban alakult meg Amilcar Cabral vezetésével (ő 1973-ban gyilkosság áldozata lett). A szervezet Bissau-Guineában fegyveres felszabadító harcot vezetett. A demokratikus, haladó, gyarmatosítás- és imperialistaellenes programot maga elé tűző PAIGC befolyása gyorsan nőtt a Zöld-foki-szigeteken. 1974-ben megalakult a PAIGC zöld-foki-szigeteki országos bizottsága.

Még ugyanebben az évben Portugália elismerte a gyarmati népek jogát az önrendelkezésre és függetlenségre. A Zöld-foki-szigeteken a függetlenné válás előkészítésére átmeneti kormány alakult Portugália és a PAIGC képviselőiből. 1975-ben kikiáltották a független köztársaságot, amelynek első elnöke a PAIGC főtitkára, Aristides Maria Pereira lett.

A PAIGC, eredeti programja szerint, a Zöld-foki-szigetek és Bissau-Guinea egyesítésére törekszik. E cél érdekében 1977-ben a két ország parlamenti elnökének vezetésével egyesítési tanácsot hoztak létre. A párt 1977. évi kongresszusán a gyarmati örökség teljes felszámolását, a szuverenitás megerősítését és a kizsákmányolás megszüntetését tűzte ki célul.

Az ország tagja az Afrikai Egység Szervezetének, a Nyugat-afrikai Államok Gazdasági Közösségének; az EGK társult állama.

Gazdaság. Mezőgazdasági ország, fejletlen iparral (főleg élelmiszeriparral, cukornád- és halfeldolgozó üzemekkel). A függetlenség első éveiben a szárazság miatt, valamint azoknak a nehézségeknek a következtében, amelyek a termelés átszervezéséből adódtak, a termés mennyisége az 1975. évihez képest csökkent. A művelhető területeken exportra elsősorban banánt (1975: 7000 t; 1978 [becslés]: 11 000 t), valamint cukornádat (1978 [becslés]: 12 000 t) és kávét, belső fogyasztásra kukoricát (1978 [becslés]: 9000 t), édesburgonyát (1977 [becslés]: 3500 t), maniókát (1977 [becslés]: 3000 t) termesztenek. 1969 óta a kevés csapadék miatt a szigetek gabonafélékből behozatalra szorulnak. Fejlett a tengeri halászat (a kifogott évi halmennyiség a hetvenes évek elején kb. 5000 t volt, az 1976. évi zsákmányt 2000 tonnára becsülik). Évente 30 000–40 000 t sót termelnek ki. Az utóbbi időben kőolajforrásokat fedeztek fel. A hegyekben tufát bányásznak.

A gyarmati uralom alól felszabadult ország a legnagyobb gondot a mezőgazdaság és a mezőgazdaságra épülő feldolgozó ipar fejlesztésére fordítja. Szövetkezetek létrehozására a Bissau-Guineával közös tervek alapján kerül sor. A szigeteken az állattenyésztésnek és a halászatnak az eddigieknél nagyobb szerepet szánnak. Halászattal és halkereskedelemmel foglalkozó állami vállalatot hoznak létre. 1977-ben a kormány rendkívüli programot fogadott el a hétéves aszály okozta károk felszámolására. Fontos feladat az esővíztárolók építése, az öntözés fejlesztése. A művelhető földterületnek mindössze 4%-a öntözhető. A tervek szerint a szárazságot nehezen tűrő növények (pl. a kukorica) termesztését csökkentik, a banánét növelik. Új üzemek (halfeldolgozó, sólepárló, cementgyár, hajógyár) létesítésével igyekeznek csökkenteni a munkanélküliséget.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 1975-ben 270 dollár volt.

Vasútja nincs, úthálózata jó, összesen 1945 km hosszú. Az Európából Dél-Amerikába és Dél-Afrikába vezető tengeri és légi útvonalon a Zöld-foki-szigetek kikötői és repülőterei fontos üzemanyagtöltő állomások. Legnagyobb kikötői Mindêlo (São Vicente szigetén) és Porto Novo (Santo Antão szigetén). Nemzetközi repülőtere Sal szigetén van.

Exportálnak halat (élő, fagyasztott, konzerv), sót, banánt, kávét; elsősorban gabonaféléket, élelmiszereket importálnak. Fő kereskedelmi partnerei: Portugália, Nagy-Britannia, Angola.

Oktatás, egészségügy. 1970-ben a szigeteken élő felnőttek fele írástudatlan volt. A függetlenné válás után lépéseket tettek az egységes általános oktatási rendszer kialakítására. Az oktatás 7-től 14 éves korig kötelező. 7–12 éves korban elemi iskolába, 12 és 14 év között előkészítőre, 14 éves kortól középiskolába (általános, ipari vagy kereskedelmi), majd egyetemi előkészítőre iratkozhatnak be a szigeteken élő fiatalok.

1972-ben 12 950 lakosra jutott egy orvos, 750-re egy kórházi ágy.

AMERIKA

AMERIKAI VIRGIN-SZIGETEK

/AMERIKAI VIRGIN-SZIGETEK TERÜLETE/

Területe: 344 km²

Lakosainak száma: 100 000

(1975, becslés)

Közigazgatási központja:

Charlotte Amalie; 12 400 lakos

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: USA-dollár

Az Egyesült Államok territóriuma.

Természeti viszonyok. Három nagyobb és mintegy 50 kisebb (nagyrészt lakatlan) szigetből áll. A Karib-tengeren a Kis-Antillák nyugati részén fekszik.

Éghajlata trópusi szavanna, 1800–2000 mm csapadékkal, rövidebb száraz időszakkal.

Népesség. Lakosságának 65%-a néger, 20%-a mulatt, 15%-a fehér.

Államszervezet. A végrehajtó hatalom a 4 évre választott kormányzó kezében összpontosul. A 15 tagú, egykamarás törvényhozó gyűlés által elfogadott törvényeket is neki kell szentesítenie. A szigetek feletti általános felügyeletet az Egyesült Államok belügyminisztériuma gyakorolja. A szigetek egy képviselőt küldhetnek az Egyesült Államok kongresszusába, ennek azonban szavazati joga nincs.

Történelem, politika. A szigeteket 1493-ban Kolumbusz fedezte fel. Hosszú időn keresztül a karib-tengeri kalózok búvóhelyéül szolgáltak, és egyik gyarmatosító hatalom kezéből a másikéba kerültek. 1917-ben az Egyesült Államok 25 000 000 dollárért megvásárolta a szigeteket Dániától, és később haditengerészeti bázist épített ki rajtuk.

Az utóbbi években óriásivá nőtt a szomszédos szigetekről az illegális és legális bevándorlás.

Gazdaság. A gazdasági élet alapja az idegenforgalom. 1976-ban 900 000 turista kereste fel. Az ipari termelés túlnyomó részét egy bauxitüzem és egy napi 700 000 barrel kapacitású kőolaj-finomító adja. Ezeken kívül kisebb textil- és élelmiszer-feldolgozó üzemek vannak a szigeteken.

Mezőgazdasága főleg cukornád-, zöldség- és gyümölcstermesztésre szakosodott.

Oktatás. Az iskolalátogatás 16 éves korig kötelező és ingyenes.

ANTIGUA

Területe: 442 km²

Lakosainak száma: 69 700 (1975)

Közigazgatási központja: Saint John's;

13 000 lakos

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: kelet-karib dollár

Nagy-Britannia társult állama.

Természeti viszonyok. A karib-tengeri Szélcsendes-szigetek (Leeward Islands) Antigua, Barbuda és Redonda szigetén fekszik. A felszín nagy része sik mindhárom szigeten. Az ország legmagasabb pontja Antigua szigetén a Boggy Peak (402 m).

Éghajlata trópusi szavanna, nedves és száraz évszakkal, 23–24 °C évi átlagos hőmérséklettel.

Népesség. Lakossága főleg néger és félvér.

A többség a protestáns vallást követi, katolikusok is jelentős számban vannak.

Államszervezet. Antiguát angol kormányzó irányítja. A törvényhozó szerv a kétkamarás parlament; a végrehajtó hatalmat a kormány gyakorolja, melynek fejét a kormányzó nevezi ki. A külügyek és a hadügyek intézése Nagy-Britannia kizárólagos joga.

Történelem, politika. A szigeteket Kolumbusz fedezte fel 1493-ban. 1632-ben alapították itt az első brit telepeket. 1871-től angol gyarmat. 1940-ben Anglia Antigua egy részét katonai célokra 99 évi időtartamra átengedte az Egyesült Államoknak. 1967-ben nyilvánították Nagy-Britannia társult államává.

Tagja a Karib-tengeri Közösség és Közös Piacnak.

Gazdaság. Vezető gazdasági ága a mezőgazdaság, termékeit – legfontosabbjai a gyapot, a cukornád és a dohány – helyben is feldolgozzák.

Lendületesen fejlődik az idegenforgalom, évről évre több külföldi turista keresi fel a szigeteket.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 840 dollár (1975).

Az autóutak hossza 288 km.

Oktatás, egészségügy. Az alapfokú oktatás ingyenes és kötelező. Gyakorlatilag minden iskolaköteles gyermek jár iskolába.

ARGENTÍNA

/ARGENTIN KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 2 776 889 km²

Lakosainak száma: 26 060 000

(1977, becslés)

Fővárosa: Buenos Aires; 3 000 000,

elővárosokkal 9 500 000 lakos

Hivatalos nyelve: spanyol

Pénzneme: peso

Természeti viszonyok. Dél-Amerika délkeleti részén fekszik. Felszíne és éghajlata nagy területe – észak–déli kiterjedése 3800 km – miatt igen változatos. Az ország három jól elkülöníthető tájegységből – a Paraná- vagy La Plata-alföld; a bolíviai határtól a Tűzföldig húzódó hegyvidék; Patagónia táblás vidéke – áll.

A Paraná-alföld az északi határtól a Río Coloradóig, az Atlanti-óceántól és az Uruguay folyótól az Andok keleti oldalán elterülő alacsonyabb hegy- és dombvidékig, a Montéig terjed. Résztájai közül legértékesebb a szubtrópusi éghajlatú, 500–1000 mm csapadékot kapó Pampa. A Gran Chaco szélsőségesen kontinentális éghajlatú terület, forró nyárral, hideg téllel. A csapadékeloszlás mind időben, mind térben szélsőséges, és csak öntözött területeken folyhat biztonságos mezőgazdasági termelés. A Paraná-alföld egy része („argentin Mezopotámia") trópusi táj, 20 °C-ot meghaladó évi átlagos hőmérséklettel, 1800–2000 mm csapadékkal.

Az argentínai hegyvidéknek a Río Negróig terjedő, átlagosan 400–600, egyes részeken 800–1000 m magasan fekvő, de 1300–2000 m magas hegyekkel övezett része a Monte (Száraz vagy Belső Pampának is nevezik), ahol csak öntözéssel lehet földművelést folytatni. Nagy részének éghajlati viszonyai leginkább a mediterrán klímához hasonlítanak. Az Andok két fővonulatából a Keleti-Kordillera teljesen Argentína területén van, a Nyugati-Kordillerán át húzódik a chilei határ. Az Andok északi részén sok a 6000 méternél magasabbra emelkedő, részben vulkáni eredetű csúcs; legmagasabbjuk a 6960 m magas Aconcagua. Ebben az országrészben gyakoriak a földrengések, a legutóbbinak, 1977-ben, több mint száz halálos áldozata volt. Az Andok két vonulata 3000–4000 m magas fennsíkot fog közre. Délebbre a két fővonulat egybeolvad, de a Río Negro vidékéig még 4000–4500 m magas. Ettől délre a Patagón-Andok már jóval alacsonyabb (2000–2500 m), és nyugat felől is kap csapadékot. A magasabb térszíneket, különösen a Tűzföldön, összefüggő jégtakaró borítja.

Patagónia táblás vidéke a Río Coloradótól délre a Tűzföldig terjed. Nyugaton 1000, sőt 1500 m, középső részén 500–600, a tengerparthoz közeli területeken 100–150 m magas. Patagónia átlagos hőmérséklete északról dél felé haladva erősen csökken. A csapadék nyugatról kelet felé változik 500-ról 180–200 milliméterre. Dél-Patagónia és a Tűzföld negatív hőanomáliájú, erősen szeles terület.

Népesség. A lakosság túlnyomó része európai, elsősorban spanyol és olasz eredetű. Az indiánok száma 20 000–30 000 körül van. A lakosságnak mintegy háromnegyed része városokban él.

A legelterjedtebb vallás a római katolikus.

Államszervezet. Szövetségi köztársaság; 22 tartományból, 1 szövetségi területből és a főváros körzetéből áll. Az alkotmány szerint a legfelső törvényhozó szerv a kétkamarás nemzeti kongresszus. Az állam- és kormányfő a köztársasági elnök, az alelnök egyben a szenátus elnöke is. A három fegyvernem parancsnokából álló junta 1976 márciusában felfüggesztette a politikai pártok és a nemzeti kongresszus működését, és magának tartja fönn az elnök kinevezésének jogát.

Történelem, politika. A jelenlegi Argentína területét a spanyol hódítást megelőzően indián törzsek lakták, amelyeket majdnem teljesen kiirtottak, utódaik csupán kis számban maradtak meg az ország északi és déli részén. A spanyolok a XVI. század közepén telepedtek le itt. Buenos Aires alkirályság 1778-ban alakult meg, a mai Argentínánál nagyobb területen. 1816-ban a tucumáni kongresszus deklarálta az ország elszakadását gyarmattartójától, Spanyolországtól. A XX. század első évtizedeiben nagyarányú bevándorlás indult meg. 1916 és 1930 között radikális párti elnökök vezették az országot, s ebben az időszakban számos haladó társadalmi reformot valósítottak meg.

1930 óta, néhány rövid időszakot kivéve, a hatalom a katonák kezében van, akik a polgári elnökökre is döntő befolyással voltak a három fegyvernem főparancsnokságának képviselőiből álló ún. árnyékkormány révén.

1946-ban Perón tábornok került hatalomra, aki az „imperialistaellenesség", „a munka és a tőke harmóniája", „az igazság állama" jelszavakat hirdette. Demagógiával, valamint munkajogi és szociális engedményekkel sikerült maga mellé állítania a lakosság széles rétegeit. A peronista kormány – a nagytőke érdekében – tett bizonyos intézkedéseket a nemzeti gazdaság védelmére is. 1955-ben Perónt egy reakciós katonai klikk megbuktatta. A volt elnök száműzetésbe kényszerült. 1958 és 1966 között a radikálisok voltak hatalmon, akik sikertelenül próbálták leküzdeni az égető társadalmi és gazdasági nehézségeket. 1966 és 1971 között Argentínában három katonai államcsíny zajlott le, amelyek következtében az elnöki hatalom Ongania, Levingston, majd Lanusse altábornagy kezébe került. Mivel a megelőző katonai junták megbuktak, Lanusse kormánya rugalmasabb politikát követett: engedélyezte a politikai pártok működését, bár ezek gyakorlatilag ellenőrzése alatt álltak, és 1973 márciusára általános választásokat tűzött ki.

A választáson Héctor José Cámpora, a Juszticialista Felszabadítási Front nevű választási blokk (ennek programja számos haladó törekvést tartalmazott) képviselője győzött. Hétéves szünet után 1973-ban ismét összeült a nemzeti kongresszus, és jóváhagyta számos diktatórikus törvény eltörlését. Hatályon kívül helyezték a kommunista párt működését megtiltó törvényt is. Júliusban Cámpora, aki Perón híve volt, visszavonult a politikai élettől, hogy helyet adjon a száműzetésből visszatért Perónnak, aki a szeptemberi új választások eredményeként ismét az ország elnöke lett. Perón feleségét, Isabel Martinez de Perónt alelnökké választották. Amikor Juan Perón 1974-ben elhunyt, az alkotmány értelmében az alelnök, vagyis özvegye vette át posztját. Ezután felszínre tört a peronista mozgalom jobb- és balszárnya között évek óta folyó harc, s Argentína mély belpolitikai és gazdasági válságba került.

A gazdasági életet az anarchia, a féktelen korrupció, a termelés erős visszaesése – helyenként teljes leállása – jellemezte. A közrend felbomlott: szélsőjobboldali fegyveres szervezetek (a legerősebb az Argentin Antikommunista Szövetség – AAA volt) és ultrabaloldali gerillacsoportok (a Forradalmi Néphadsereg és a Montoneros elnevezésű volt a legnagyobb) önbíráskodó terrorítéleteinek több ezer szakszervezeti és politikai vezető, aktivista esett áldozatul.

1976-ban Jorge Rafael Videla vezetésével háromtagú junta került hatalomra. Isabel Perónt őrizetbe vették, feloszlatták a nemzeti kongresszust és a politikai pártokat, megtiltották a szakszervezetek tevékenységét, az országot rendeletileg kormányozták.

A junta hadjáratot indított a terroristák ellen, és 1977 közepéig felszámolta a szervezett gerillacsoportokat. A katonai kormányzat mindenfajta politikai ellenállást kíméletlenül elnyomott: hivatalos adatok szerint is 1976 végéig mintegy 25 000 „eltűnt" személyről nem tudtak számot adni. Mindazonáltal a Videla vezette junta – a fegyveres erők jobboldala „mérsékelt" irányzatának képviselőjeként – harcot folytatott a hadsereg „pinochetista", nyílt fasiszta diktatúrát követelő irányzatával.

1978 augusztusában Videla tábornokot a junta 1981 márciusáig érvényes megbízatással köztársasági elnökké nevezte ki, de a tábornoknak le kellett mondania a hadseregben – s így a juntában – viselt tisztségéről (a fontos külpolitikai és katonai kérdések eldöntésének, valamint a köztársasági elnök kijelölésének joga a juntáé). A hatalom megosztására született kompromisszumban tulajdonképpen a „pinochetista" tisztek erősödtek meg. Mind Videla elnök, mind a junta egy brazil típusú diktatúrát szeretne kialakítani, amelyben formálisan léteznek politikai pártok (a tervek szerint ezek 1981-től működhetnek majd), és korlátozott joggal, de funkcionál a parlament is. A diktatórikus eszközöket alkalmazó belpolitika ellenére az ország a szocialista országokkal fönntartott kapcsolatok megőrzésére törekszik; például Argentína elsőként tagadta meg a csatlakozást az Egyesült Államoknak a Szovjetunióval szemben meghirdetett gabonabojkottjához.

1977 óta formálódik a betiltott baloldali és centrista pártok – elsősorban a kommunista párt, a Népi Polgári Radikális Unió, a Juszticialista Párt és a Keresztény Néppárt – akcióegysége az alkotmányosság helyreállítása érdekében.

Az ország tagja az Amerikai Államok Szervezetének és a Latin-amerikai Szabadkereskedelmi Társulásnak.

Gazdaság. Argentína az egyik legfejlettebb ország Latin-Amerikában. Az ipar részesedése a nemzeti jövedelem előállításából 1976-ban 35% volt. Gazdasági életében igen nagy szerepet játszik a külföldi monopoltőke. Az amerikai tőkét elsősorban a legrentábilisabb ágazatokba fektetik be (nyersanyag-kitermelés és -export, közszükségleti cikkek gyártása). Mind több állami vállalat is egyesült államokbeli monopóliumok ellenőrzése alá kerül, az amerikai finánctőke a vegyes társaságokat kihasználva biztosít magának széles mozgási lehetőséget a Latin-amerikai Szabadkereskedelmi Társulásban. Ezenkívül az olyan szervezetek révén, mint a Nemzetközi Valutaalap, a Nemzetközi Fejlesztési Bank, kölcsönök és hitelek formájában folyik a tőkebehatolás. 1978-ban Argentína külföldi tartozásai 1,8 milliárd dollárt tettek ki, az összeg 30%-ával az Egyesült Államoknak volt adós.

A réz és az ólom kivételével szinte minden jelentős ásványkincs megtalálható az országban. 1975-ben 2 230 000 t nyersacélt, 2 900 000 t hengerelt acélt, 855 000 t öntöttvasat, 5 350 000 t cementet gyártottak. 1972-ben a Chile határához közel fekvő San Juan tartományban hatalmas kőolajlelőhelyeket fedeztek fel. 1976-ban 1 970 000 t kőolajat termeltek ki. A könnyűipar legfontosabb ágazata a textilipar: évente mintegy 100 000 t gyapjúterméket állít elő.

A mezőgazdaság főképpen állattenyésztési termékek, gabonafélék és olajos növények árujellegű, nagybani termelésére szakosodott. Részesedése a bruttó nemzeti termékben csökken, 1976-ban 11% volt. A fő mezőgazdasági ágazat az állattenyésztés (szarvasmarha, sertés, ló, juh). 1976–1977-ben a gyapjútermelés megközelítette a 100 000 tonnát.

A megművelhető földterületnek alig egyötödét hasznosítják. A földművelés fejlődését fékezik a helyi földbirtokosok és külföldi monopóliumok tulajdonában levő hatalmas latifundiumok. A földterület 74%-a a tulajdonosok 5%-ának a kezében van, a parasztok háromötöde földnélküli. Argentína Latin-Amerika legnagyobb gabonaexportálója volt, a búzatermesztés azonban fokozatosan csökken. 1973-ban 7 900 000 tonnát arattak, 1977-ben már csak 6 000 000 tonnát (ezzel a mennyiséggel is a világ 3. legnagyobb búzatermelője). Kukoricatermelése 1975-ben 7 700 000 t volt. Külkereskedelmében ma is igen jelentős a mezőgazdasági export: 1977-ben 4 157 000 t búzát és 1 817 000 t kukoricát exportált.

Bár 1976-tól némileg sikerült visszaszorítani az inflációt, rátája még 1978-ban is 100% fölött volt. 1978-ban a munkások nominálbér-növekedése csak kétharmada volt az inflációs rátának.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 1978-ban 1640 dollár volt.

A vasútvonalak hossza mintegy 40 000 km, az országutaké 201 000 km (ebből 24 600 km aszfaltborítású). Fejlett a légi, valamint a tengeri szállítás. Számottevő az idegenforgalom: évente mintegy 1 000 000 turista keresi föl.

Legfontosabb exportcikkei az állati termékek (38%, ebből hús 22%, gyapjú 8%) és a gabonafélék (38%). Argentína fő kereskedelmi partnerei: az Egyesült Államok, az NSZK, Brazília és Olaszország.

Oktatás, egészségügy. Az iskolaügyet tekintve Argentína Dél-Amerika legfejlettebb országai közé tartozik: az oktatás ingyenes, és 14 éves korig kötelező. Számottevő írástudatlanság nincs az országban. A 8 egyetem hallgatóinak száma 250 000 körül van.

Az orvosi ellátás kielégítő. Az állami kórházak ingyenesek. Az országnak 1971-ben 2864 kórháza volt, összesen 133 847 ággyal.

BAHAMA-SZIGETEK

/BAHAMAI KÖZÖSSÉG/

Területe: 13 935 km²

Lakosainak száma: 218 000 (1977, becslés)

Fővárosa: Nassau (New Providence szigetén); 101 000 lakos

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: bahamai dollár

Természeti viszonyok. A Nagy-Antilláktól északnyugatra, egy kb. 700 szigetből és 1000-nél több szirtből álló szigetcsoporton terül el (a szigetek közül csupán 30 lakott).

A délebbre fekvő szigetek éghajlata trópusi szavanna, az északabbra fekvőké nedves szubtrópusi. Az átlagos téli hőmérséklet 21, a nyári 28 °C. Az átlagos évi csapadékmennyiség 1100–1350 mm között van. A szigeteken rendszeresen végigsöpörnek a pusztító hurrikánok.

Népesség. A lakosság 75%-a néger, 15%-a mulatt, 10%-a fehér és mesztic.

A legelterjedtebb vallás a protestáns, a lakosság 20%-a római katolikus.

Államszervezet. A Brit Nemzetközösség tagja; az államfő az angol királynő, akit az általa kinevezett főkormányzó képvisel. A törvényhozó hatalom a kétkamarás parlament, a végrehajtó hatalom a miniszterelnök kezében van.

Történelem, politika. A Bahama-szigetekhez tartozó San Salvador (ma Watlingsnek nevezik) Amerika Kolumbusz által elsőként, 1492. október 12-én felfedezett területe. 1627-ben kezdődött meg az angol gyarmatosítás, 1717-től koronagyarmat. Az Egyesült Államok az Angliával kötött szerződés alapján számos katonai támaszpontot létesített itt. 1964-ben a gyarmat belső önkormányzatot kapott, 1973-ban pedig elnyerte a teljes függetlenséget.

Az ország vezető pártja a Haladó Liberális Párt, rajta kívül két pártnak (a Bahamai Demokrata Pártnak és a Szabad Nemzeti Mozgalomnak) van parlamenti mandátuma.

Tagja a Brit Nemzetközösségnek, az Európai Gazdasági Közösség társult állama.

Gazdaság. Gazdasági életének alapja az idegenforgalom. Ez adja a bruttó nemzeti termék 50%-át, s belőle él a foglalkoztatottak 50%-a. 1975-ben 1 400 000 turista kereste fel. Fontos a halászat. Fellendülőben van az ipar is: 1971-ben helyeztek üzembe egy kőolaj-feldolgozót. Mezőgazdasága főképpen paradicsomot, burgonyát, szizált, ananászt és egyéb gyümölcsöket termel.

Idegenforgalmának köszönhetően az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értékét tekintve a közepesen fejlett tőkésországokkal azonos szinten van (1976: 3310 dollár).

New Providence szigetén az útvonalak hossza 1000 km, a többi szigeten együttvéve 1360 km.

A szigetek ma már kőolajtermékeket is exportálnak. Ezenkívül számottevő mennyiségben szállítanak külföldre égetett szeszes italokat, kozmetikai termékeket és ipari gyémántot. Fő kereskedelmi partnerei: az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Kanada.

Oktatás, egészségügy. Iskolahálózata igen fejlett. A tankötelezettség 14 éves korig terjed. Az állami iskolákban az oktatás ingyenes.

Két kórház van az országban, 510 ággyal, rajtuk kívül több rendelőintézet. Az orvosok száma 128 (1976).

BARBADOS

Területe: 431 km²

Lakosainak száma: 250 000
(1977, becslés)

Fővárosa: Bridgetown; 100 000 lakos
(elővárosokkal, becslés)

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: barbadosi dollár

Természeti viszonyok. A Kis-Antillák Barbados nevű szigetén terül el. A sziget északkeleti fele alacsony hegy- és dombvidék (Mount Hillaby, 340 m), a többi része síkság.

Éghajlata kellemes trópusi szavanna, 26 °C évi átlagos hőmérséklettel. A csapadék évi átlaga 1100–2200 mm között változik.

Népesség. A lakosság 80%-a néger, 15%-a mulatt, 5%-a európai vagy indiai eredetű.

A népesség 70%-a anglikán vallású.

Államszervezet. A Brit Nemzetközösség tagja. Az államfő az angol királynő, akit a szigeten az általa kinevezett főkormányzó képvisel. A törvényhozó hatalom a szenátusból és képviselőházból álló kétkamarás parlament kezében van. A végrehajtó hatalmat, élén a miniszterelnökkel, a kormány gyakorolja.

Történelem, politika. Barbadost a XVI. században spanyol hajósok fedezték fel, és 1627-ig spanyol gyarmat volt. Ezt követően az angol korona birtokába került, és több mint 300 éven keresztül volt angol gyarmat. A szigeten a második világháború után alakultak meg a függetlenséget követelő politikai szervezetek. 1958-tól 1962-ig Barbados Brit Nyugat-India tagja volt. Ezt a föderációt Anglia abból a célból hozta létre, hogy fenntartsa pozícióit a Karib-térségben. 1961-ben Barbados kiharcolta a teljes belső önkormányzatot, majd 1966-ban elnyerte a függetlenséget.

Az 1976-os választásokon a Barbadosi Munkáspárt szerezte meg a többséget a korábban kormányzó Demokratikus Munkáspárttal szemben.

Tagja a Brit Nemzetközösségnek, az Amerikai Államok Szervezetének, a Karib-tengeri Közösség és Közös Piacnak, az EGK társult állama.

Gazdaság. A nyugat-indiai szigetvilág leggazdagabb állama. A nemzeti jövedelem 15%-át a monokultúrás jellegű mezőgazdaság adja. Az ország területének mintegy 60%-át művelik, s a megművelt földterületnek kb. 70%-át cukornádültetvények foglalják el. Fontos termékei még a kukorica, a zöldségfélék, a hüvelyesek és a citrusfélék. Az ipar elsősorban a cukornád és egyéb mezőgazdasági termékek feldolgozására épül. 12 cukorgyára van (1977-ben majdnem 118 000 t cukrot termeltek). Kisebb üzemekben rumot, sört, margarint, gyümölcslevet stb. gyártanak. Kis mennyiségben termelnek ki mészkövet, agyagot és földgázt. Újabban viszonylag nagyobb mennyiségű kőolajat bányásznak (1976-ban napi 1000 barrel). Ipara fejlődik: bútort, háztartási cikkeket, elektromos gépeket állítanak elő. A foglalkoztatottak száma 95 000.

Fokozott figyelmet fordítanak az idegenforgalom fejlesztésére. A sziget atlanti-óceáni partvidékének fehér homokos strandjai egészen a fővárosig húzódnak. A part szállodáiban 1976-ban 224 000 turista fordult meg. Az idegenforgalom adja a nemzeti jövedelem 10%-át.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 1976-ban 1550 dollár volt.

Az országutak hossza 1600 km. Bridgetown nagyszerű természetes kikötő. Barbadost repülő- és hajójáratok kötik össze a nagyvilággal.

Fő exportcikkei a cukor, a melasz, a rum; legfontosabb kereskedelmi partnerei: Nagy-Britannia, a Karib-térség államai, az Egyesült Államok és Kanada.

Oktatás, egészségügy. Az elemi iskola elvégzése kötelező. Az oktatás az állami iskolákban ingyenes. Egy egyetem van az országban, 1000 hallgatóval, a műszaki főiskolán 1500-an tanulnak.

1972-ben 2200 kórházi ágy és 160 orvos volt az országban.

BELIZE

Területe: 22 963 km²

Lakosainak száma: 150 000

(1975, becslés)

Közigazgatási központja: Belmopan;

4000 lakos

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: belizei dollár

Nagy-Britannia függő területe.

Természeti viszonyok. A közép-amerikai ország felszínének több mint a fele egészségtelen éghajlatú, mocsaras, lagúnás síkság, amely értékes trópusi fafajtákat termő dombvidékbe megy át. Legmagasabb pontja a Cockscomb (1122 m).

A leghosszabb folyó a Belize.

Az éghajlat trópusi, az évi csapadék 3000 mm körül van.

Népesség. Lakosságának 38%-a néger, 32%-a mulatt és mesztic, 24%-a indián, 6%-a fehér.

A legelterjedtebb vallás az anglikán.

Államszervezet. Az államfőt, az angol királynőt, angol főkormányzó képviseli. A törvényhozó szerv a szenátusból és képviselőházból álló nemzetgyűlés. A külpolitikával, a honvédelemmel és a belbiztonsággal kapcsolatos kérdések a főkormányzó hatáskörébe tartoznak. A végrehajtó hatalom fő szerve a miniszterelnök vezette kabinet.

Történelem, politika. A XIV–XV. században a maja birodalom része volt. A területet a XVI. század elején a spanyolok hódították meg, az angol gyarmatosítók behatolása 1638-ban kezdődött. 1884-ig Jamaica része volt, ekkor lett brit koronagyarmat.

1964-ben önkormányzatot kapott. Guatemala – mely még 1859-ben jogot kapott arra, hogy a brit gyarmattal vízi és szárazföldi úton szabadon kereskedjék – saját területének tekinti, és Mexikó is jogot formál rá. 1964-ben Anglia megállapodott Guatemalával, hogy a teljes függetlenség megadására vonatkozó döntést közvetítőre bízzák. A gyarmat nevét 1973-ban legnagyobb városa, Belize (45 000 lakos) után Brit Hondurasról változtatták Belizére.

A gyarmaton egyre erősödik a független köztársaság kikiáltását követelő mozgalom, Guatemala viszont tiltakozik a független Belize létrehozása ellen. 1977-ben, amikor az ENSZ Közgyűlése határozatához híven Anglia hajlandóságot mutatott a függetlenség megadására, Guatemala mozgósította teljes haderejét, és csak a brit flotta megjelenése után vonta vissza csapatait a határról. Miközben tovább folynak az amerikai–angol–guatemalai tárgyalások Belize jövőjéről, az ország erősíti kapcsolatait Kubával, Jamaicával és Panamával. A gyarmat vezető politikai ereje az Egyesült Néppárt.

Belize tagja a Karib-tengeri Közösség és Közös Piacnak (CARICOM).

Gazdaság. Elmaradott, az angol és amerikai tőkétől függő agrárország. Területének 50%-át erdőségek borítják. Gazdasági életében a legfontosabb szerepet a szantálfa, mahagónifa, chicle-fa (ennek gyantájából rágógumi készül), cédrusfa és fenyő feldolgozása játssza. A fakészletek gyors kimerülése következtében egyre gyorsabban fejlődik a mezőgazdaság, mely exportcikkek – cukor és gyümölcs – termelésére szakosodik. Az ország megművelt területének kb. a felét cukornádültetvények foglalják el. Citrusféléket, főképp grape-fruitot, 3500 hektáron termelnek. Belső fogyasztásra kukoricát, rizst, burgonyát, babot, zöldséget és banánt termesztenek. Fejlődik a halászat, elsősorban a különféle rákoké, ezeket fel is dolgozzák, és az Egyesült Államokba szállítják.

Az ipar főképpen faanyagok és mezőgazdasági termékek feldolgozásán alapul, legjelentősebb egységei az angol tulajdonban levő cukorgyárak (1976-ban 65 000 t cukor).

Az országutak hossza 1115 km.

Oktatás, egészségügy. A kötelező és ingyenes elemi iskolát a korosztály egésze látogatja. 4 főiskola van az országban.

1972-ben 41 orvos és 641 kórházi ágy volt Belizében.

BERMUDA

Területe: 53 km²

Lakosainak száma: 53 500

(1976, becslés)

Közigazgatási központja: Hamilton;

3000 lakos

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: bermudai dollár

Nagy-Britannia függő területe.

Természeti viszonyok. Az Atlanti-óceán északnyugati részén fekszik, mintegy 150 szigetből és 200 korallzátonyból áll (a szigetekből csupán 20 lakott, közülük tízet hidak kötnek össze, ezek alkotják az ún. főszigetet, a Main Islandot). A szigetek felszíne sík, a legnagyobb tengerszint feletti magasság sem éri el a 100 métert.

Az éghajlat nedves szubtrópusi, az átlaghőmérséklet 22 °C.

Népesség. A lakosságnak több mint 70%-a néger, illetve mulatt, a többiek európaiak utódai.

Államszervezet. A gyarmat élén angol kormányzó áll, de a tényleges hatalom a végrehajtó tanácsé, amelynek 5 fehér és 6 színes bőrű tagja van. A kül- és hadügyek, valamint a belbiztonsági ügyek intézése Anglia hatáskörébe tartozik.

Történelem, politika. A szigeteket 1503-ban Juan Bermudez spanyol hajós fedezte fel, aki névadójuk lett. Bermuda 1684 óta Nagy-Britannia gyarmata. Az Egyesült Államok Angliával 1941-ben kötött megállapodása értelmében egy haditengerészeti és egy légi bázist létesített a szigeten. A gyarmaton 1968-ig teljes volt a faji elkülönítés, emiatt zavargások robbantak ki. Ezek kényszerítették arra Nagy-Britanniát, hogy részleges önkormányzatot és alkotmányt adjon a szigeteknek. Az utóbbi években sem szűntek meg a feketék angolellenes akciói: 1973-ban meggyilkolták a brit főkormányzót, 1977 végén pedig angol egységeknek kellett közbelépniük a színesbőrűek mozgalmának megfékezésére.

Az ország legnagyobb pártja, a miniszterelnök, John David Gibbons vezette mérsékelt irányzatú Egyesült Bermuda Párt az 1976-os választásokon megelőzte a gyarmat másik pártját, a Haladó Munkáspártot.

Gazdaság. Mezőgazdasági művelésre mindössze 370 hektárnyi terület alkalmas. A helyi szükségletek kielégítésére banánt, citrusféléket, egyéb gyümölcsöket, valamint zöldségféléket termelnek. Virágot exportálnak az Egyesült Államokba, Angliába és Kanadába. A gyarmaton felhasznált termékek 95%-a importból származik. Évente átlagban 600 000 turista látogat Bermudára.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 6770 dollár (1975, becslés). A nemzeti jövedelemnek igen nagy hányada származik az idegenforgalomból.

Az autóutak hossza 212 km.

Oktatás, egészségügy. Az oktatásügy igen fejlett. Az iskolalátogatás 5 és 16 éves kor között kötelező és ingyenes, és ingyenes a középiskola is.

1970-ben 70 orvos működött az országban.

BOLÍVIA

/BOLÍVIAI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 1 098 580 km²

Lakosainak száma: 4 687 718 (1976)

Fővárosa: Sucre (hivatalos); 106 590 lakos, La Paz (tényleges); 654 713 lakos

Hivatalos nyelve: spanyol

Pénzneme: peso

Természeti viszonyok. A dél-amerikai kontinens központjában terül el. A tengertől elzárt ország felszíne három jól elkülöníthető tájegységre oszlik: az Andok vidékére, a keleti hegy- és dombvidékre (Yungas) és a llano-övezet sík és alacsony dombvidékére.

A Nyugati- és a szétágazó Keleti-Kordillera 5000–5500 m magas gerincei fogják közre a 3600–4000 m magas Bolíviai-felföldet, amely Bolíviában 1000 km hosszú és 250 km széles. A Nyugati-Kordillera már kialudt vulkáni kúpjai közül a Sajama (6544 m) a legmagasabb. Az ország legmagasabb csúcsai – a Tocorpuri (6776 m), az Illampú (6421 m) – a Keleti-Kordillera északi részén emelkednek. A Keleti-Kordillera az ország középső és déli részén több ágra szakadva kiszélesedik, és átmegy a Yungasnak nevezett, völgyektől erősen szabdalt, alacsonyabb hegy- és dombvidéki tájba. A Yungastól keletre fekvő llano-vidék alacsony dombság és síkság, északi része őserdő, a déli szavannaterület.

Bolívia leghosszabb folyói a Beni (1608 km), a Guaporé (1528 km), a Madre de Dios (1450 km), a Pilcomayo (1220 km). Legnagyobb tavai a Titicaca- (kb. 4500 km² a Bolíviára jutó része) és a Poopó-tó (2530 km²).

Az évi hőmérsékleti átlagértékek a Bolíviai-felföldön erős ingadozással 7–9 °C körül, a Yungas-övezetben 16–23 °C, a llanókon 26–27 °C körül alakulnak. A fennsíkok 250–350 mm, a szubtrópusi éghajlatú Yungas 700–1400 mm, a részben az Amazonas-, részben pedig a Paraná-alföldhöz csatlakozó llanók 1400–2000 mm csapadékot kapnak.

Népesség. Lakossága főképpen kecsua és ajmara indiánokból (60%), meszticekből (28%), valamint kreolokból (12%) áll. A népességnek mintegy fele csak indián nyelvet beszél. A keleti területeken kisszámú „erdei indián” él.

A római katolikus államvallás, az indiánok között tovább élnek kereszténység előtti hitük elemei.

Államszervezet. Elnöki köztársaság. Az alkotmány szerint a törvényhozás a kétkamarás nemzeti kongresszus joga. A végrehajtó hatalom feje az elnök, ő áll a kormány élén is.

Történelem, politika. Az ország területe a spanyol hódítás idején az inka birodalom része volt. 1538-ban lett spanyol gyarmattá, a perui alkirálysághoz tartozott. Igen jelentősek voltak ezüstbányái, ennek köszönhető, hogy a területén levő Potosí a XVII. század közepén a legnagyobb és leggazdagabb város volt a földrészen. A XVIII. század végén nagyrészt Bolívia területén zajlott le a legnagyobb indián felkelés, amelyet Tupac Amaru vezetett.

1825 augusztusában a gyarmati felszabadító mozgalom a független köztársaság kikiáltásában tetőzött. Az új államot a függetlenségi harc nemzeti hőséről, Simón Bolívarról nevezték el. Az 1879–1883 között Chilével folytatott háborúskodások következtében Bolívia elvesztette területének majdnem kétharmad részét (benne gazdag salétrombányáit), és ezzel együtt tengeri kijáratát.

A XIX. század utolsó harmadában megkezdte behatolását az országba a külföldi, főképpen az angol, majd pedig a század végén az amerikai és német tőke. Bolívia rendkívül gazdag ásványkészletei külföldi cégek kezébe kerültek. 1932 és 1935 között az ország a Paraguayjal vívott háborúban újabb területeket vesztett: egy évszázad alatt területe kétötödére csökkent.

1941-ben alakult meg a Nemzeti Forradalmi Mozgalom, a nemzeti burzsoázia pártja, amelynek vezetésével 1952-ben polgári demokratikus forradalom tört ki. A forradalmi kormány Paz Estenssoro vezetésével államosította az ónbányákat, munkásvédelmi reformokat és földreformot hajtott végre, bevezette az általános választójogot, és munkás-paraszt milíciát állított fel. A demokratikus áramlatok erősödésével együtt aktivizálódtak a burzsoázia imperialistabarát irányzatai is, de gyakoriak voltak az összeütközések a reformkormányok és a bányászok, illetve a diákok között is. A hatvanas évek közepén kis létszámú gerillaerők, melyeket Ernesto Che Guevara vezetett, megkísérelték az ellenállást szabadságharccá fejleszteni, de a kormány az Egyesült Államok segítségével felszámolta a gerillamozgalmat.

Az elmúlt két évtizedben Bolíviában egymást követték az államcsínyek. Puccsal döntötték meg 1964-ben a Nemzeti Forradalmi Mozgalom Paz Estenssoro vezette kormányát, 1969-ben Barrientos tábornok katonai juntáját, 1970-ben Ovando Candía tábornok katonai-polgári kormányát, 1971-ben pedig Juan José Torresét. Az Ovando- és a Torres-kormány több lépést tett az önálló nemzetgazdaság erősítésére és az ország függésének megszüntetésére. Államosították az ónipart, az amerikai tulajdonú nagymonopóliumokat, közöttük a Gulf Oil olajtársaságot és a Matilde cinkkombinátot, valamint a legnagyobb cukorgyárakat. Korlátozták az amerikai propagandagépezet működését, megkezdték a kapcsolatok kiépítését a Szovjetunióval és a többi szocialista országgal.

Amikor 1971-ben Torres kormányát államcsínnyel lemondatták, az államelnöki tisztet a hadseregre és a jobboldali pártokra támaszkodó Hugo Banzer Suarez tábornok foglalta el. A Banzer-kormány hadjáratot indított a baloldali politikai erők és a haladó szervezetek ellen. Ez utóbbiak részben megszűntek, részben illegalitásban működtek tovább. A szakszervezeti jogokat felfüggesztették, és csak 1978-ban állították helyre. A Torres-kormány haladó intézkedéseit sorra hatályon kívül helyezték, a gazdasági életbe széles körben bevonták a külföldi tőkét, az ország – jóllehet fenntartotta a kapcsolatokat a szocialista országokkal – mindenekelőtt az Egyesült Államokkal való viszonyát erősítette. Banzer diktatúrájával szemben 1974-től erősödött meg az ellenállás: ebben az évben a hadsereg fiatal tisztjei hajtottak végre sikertelen puccskísérletet, majd a következő évben létrejött a polgári baloldal diktatúraellenes szövetsége. A volt köztársasági elnök, Hernan Siles Zuazo vezette választási szövetségben részt vett a szocialista, a kereszténydemokrata és a kommunista párt, valamint a középjobb szervezete, a Nemzeti Forradalmi Mozgalom.

1978 nyarán az ellenzék nyomására – 12 év után – választásokat tartottak, de az eredményeket Juan Peredának, Banzer jelöltjének a javára meghamisították, majd Pereda puccsal magához ragadta a hatalmat. Néhány hónappal később, 1978 novemberében David Padilla tábornok hajtott végre államcsínyt, de azzal az ígérettel foglalta el az elnöki széket, hogy

1979 júliusáig választott polgári kormányzatnak adja át a hatalmat.

Az 1979. júliusi választásokon a legtöbb szavazatot (36%) a kommunisták által is támogatott Siles Zuazo baloldali blokkja, a Demokratikus és Népi Egység szerezte meg, a Nemzeti Forradalmi Mozgalom jelöltje, Victor Paz Estenssoro 26%-ot, a szélsőséges reakció képviseletében fellépő Banzer 18%-ot kapott. Miután egyik jelölt sem érte el az alkotmány szerint szükséges abszolút többséget, az elnök személyének kijelölése a parlamentra hárult. A többségében konzervatív, illetve reakciós képviselőkből álló testület, semmibe véve a választók akaratát, hosszas viták után előbb a szenátus elnökét, a párton kívüli Walter Guevara Arzét jelölte ki ideiglenes elnöknek, majd Natusch Busch ezredes szélsőjobboldali puccskísérletének kudarca után a mérsékelt jobboldal egyik politikusát, Lídia Guieler Tejeda asszonyt, a kongresszus elnökét nevezte ki, azzal a megkötéssel, hogy 1980 nyarán ismét kiírja az elnökválasztást.

Az 1980. július 29-i elnökválasztás nagyjából ugyanazt az eredményt hozta, mint az előző évi: Siles Zuazo kapta a legtöbb szavazatot, de nem jutott abszolút többséghez; Paz Estenssoro lett a második és Banzer tábornok a harmadik. Ezúttal azonban Paz Estenssoro az eredmények láttán bejelentette, hogy az elnök személyét kijelölő parlamenti szavazáson pártját a baloldali Siles Zuazo támogatására szólítja fel. Erre a bejelentésre a jobboldali főtisztek puccsal válaszoltak: Luis García Meza a chilei példát követő hatalomátvételt hajtott végre; elnökké kiáltotta ki magát, a hadsereg letartóztatta az ellenzék vezetőit – többüket kivégezte –, páncélosokat vetett be az általános sztrájkot meghirdető szakszervezetek és diákmozgalmak ellen, koncentrációs táborokat állított fel. A hatalomátvételt az Amerikai Államok Szervezetének legtöbb tagállama elítélte.

Az ország tagja az Amerikai Államok Szervezetének, az Andok-paktumnak és a Latin-amerikai Szabadkereskedelmi Társulásnak.

Gazdaság. Elmaradott ország. Legfőbb ipari ágazata a bányászat, ez világgazdaságilag is jelentős. A föld óntartalékának 8%-a, antimontartalékának 14%-a van Bolíviában. 1974-ben 29 000 t ónt és ónkoncentrátumot, 25 000 t ólmot, 14 000 t antimont, 43 700 t cinket, 9000 t rezet, 1200 kg aranyat bányásztak. Az utóbbi években igen jelentős lett a kőolaj- és földgázkitermelés: 1977-ben mintegy 3 600 000 t kőolajat és 4,2 milliárd m^3 földgázt hoztak felszínre. A bányaiparban az állami szektor játssza az uralkodó szerepet. Az összes bányakincsnek kb. a fele, az ónkészletnek pedig 60%-a állami vállalatok tulajdonában van.

Az aktív népességnek mintegy 65%-a a mezőgazdaságban dolgozik. Az 1952. és 1964. évi reform óta a falvakban a kisgazdaságok dominálnak. Általában primitív módszerekkel gazdálkodnak, és hazai forrásból nem tudják kielégíteni sem a lakosság, sem az ipar szükségletét mezőgazdasági termékekből. Legjelentősebb terményei a cukornád (1974: 154 000 t), a rizs, a kávé, a kukorica, a burgonya. Szarvasmarhát és juhot tartanak.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 1976-ban mindössze 395 dollár volt, ami világviszonylatban is rendkívül kevés.

A vasútvonalak hossza 3579 km, a közutaké 37 000 km, ebből 2400 km használható egész éven át (1975). Nagy jelentőségű a légi szállítás.

A külkereskedelem alapját az ásványok (ón, cink, ólom, ezüst stb.) exportja képezi, 1976-ban ezekből származott exportbevételének 55%-a. Az olaj- és földgázkivitel az exportjövedelem 30%-át adja. Bolívia fő kereskedelmi partnerei: az Egyesült Államok, Anglia, a Német Szövetségi Köztársaság, Japán, valamint a latin-amerikai országok.

Oktatás, egészségügy. 1977-ben a 15–50 éves lakosság 40%-a írástudatlan volt. A törvény szerint az elemi iskola kötelező és ingyenes, de a nagyfokú elmaradottság következtében a 6–14 éves korosztálynak csak 60%-a jár iskolába. A sucrei egyetem az egyik legrégebbi egész Amerikában, 1624-ben alapították.

Az egészségügy rendkívül fejletlen: 1972-ben mindössze 2143 orvos működött az országban.

BRAZÍLIA

/BRAZIL SZÖVETSÉGI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 8 511 965 km²

Lakosainak száma: 115 000 000

(1979, becslés)

Fővárosa: Brasília; 720 000 lakos (1979)

Hivatalos nyelve: portugál

Pénzneme: cruzeiro

Természeti viszonyok. A kontinens keleti és központi részén fekszik. Felszíne a kiterjedéséhez viszonyítva – ez a legnagyobb dél-amerikai állam – nem túl változatos: 40%-a 200 méternél alacsonyabb alföld, 55%-a 200–900 m közötti táblás vidék, 5%-a 900 méternél magasabban fekszik. Két nagy tájegységre, az Amazonas-medencére és a Brazil-felföldre oszthatjuk. A területének több mint egyharmad részét elfoglaló 3500 km hosszú és átlagosan 200 km széles Amazonas-medence a Guyanai-hegyvidék és a Brazil-felföld között helyezkedik el. Az alföld a kontinens belsejében nagyon széles, az Amazonas torkolatvidékén a Guyanai-hegyvidék és a Brazil-felföld összeszűkíti. A legalacsonyabb része a folyóhoz közeli, az év egyharmadában vízjárta árterület, az Igapo, majd a ritkábban elöntött, 5–10 méterrel magasabb Varzea szintje következik. Az áradásoktól mentes övezet az ún. terra firme („szilárd föld").

A Brazil-felföld felszínét a 2000 m gerincmagasságig emelkedő hegyek és a közéjük zárt hatalmas fennsíkok, platók építik fel. A hegységek és a felföldek magassága a tengerparthoz közeli területektől az ország belseje felé csökken. Délkeleten a fennsíkot a parti síkságtól a meredek Serra do Mar és más hegyek választják el. Legmagasabb csúcsai a Pico da Bandeira (2884 m) és az Itatiáia (2787 m).

Legjelentősebb folyói az Amazonas (6480 km), a Paraná (4700 km), a Purús (3200 km), a Rio São Francisco (2900 km), az Araguaia (2623 km), a Paraguay (2078 km) és a Tapajós (1992 km). Legnagyobb tava a Lagoa Mirim, amelynek kisebb része Uruguayhoz tartozik. Legnagyobb szigetei a Marajó (48 000 km²), a Caviana (4920 km²) és a Gurupá (4864 km²).

Az Amazonas-medence a mindig forró és mindig csapadékos egyenlítői kétperiódusú esőövezetbe tartozik. Az évi közepes hőmérséklet 27–28 °C, az abszolút maximumok gyakran a 40 °C-ot is elérik. A csapadék évi mennyisége 2000–3200 mm között változik. A kevésbé csapadékos területeken ligetes-erdős, szavanna típusú kisebb tájak alakultak ki.

A Brazil-felföld éghajlata a tengerparton és a közelben fekvő területeken esős trópusi, a legdélibb területeken szubtrópusi, a nagy kiterjedésű belső magasföldeken szavanna. Az évi középhőmérséklet a hegyvidékek kivételével mindenütt meghaladja a 18 °C-ot (Recife 24 °C, Rio de Janeiro 23,1 °C, São Paulo 18,2 °C). A csapadék a tengerparti és a közeli területeken 1000–2100 mm, a belső szavannákon 600–1100 mm.

Népesség. Lakosai európai (portugál, spanyol stb.) telepesek, különböző nyelvcsoportokhoz tartozó őslakos indiánok és afrikai négerek leszármazottai. A brazilok 65%-a fehér bőrű, 21%-a mesztic és mulatt, 14%-a néger és indián. Hatmillió újabb bevándorló él az országban (németek, olaszok, japánok, arabok, spanyolok, lengyelek, franciák).

Az ország lakosságának 54%-a városokban él, de háromnegyed részük infrastrukturális ellátottság nélkül.

A lakosság 90%-a római katolikus, 5–6%-a protestáns. Élnek az országban zsidók és buddhisták, az indiánok között vannak hívei a természeti vallásoknak, elterjedtek bizonyos afro-brazil kultuszok (pl. umbanda) is.

Államszervezet. Brazília szövetségi köztársaság, 22 tagállamból, 4 szövetségi területből és 1 szövetségi kerületből áll. Az 1977-es alkotmány szerint az államfő a 6 évre választott elnök, aki egyben a kormány vezetője is. A legfőbb törvényhozó szerv a kétkamarás nemzeti kongresszus. Minden államnak saját alkotmánya, jogrendszere, közigazgatása és törvényhozása van.

Történelem, politika. Brazíliát a portugálok fedezték fel 1500-ban. 1531-ben 12 kapitányságra osztották, s ezekben megindult az ültetvényes cukornádtermesztés. 1580 és 1640 között spanyol uralom alatt állt. A gyarmatosítók az indián őslakosságot elűzték földjéről, rabszolgamunkára fogták, és már a XVI. századtól Afrikából is hoztak rabszolgákat az országba. 1690-ben arany- és gyémántlelőhelyeket fedeztek fel, és a XIX. század elejéig a cukortermelés mellett a bányászat fellendülése hatott ösztönzőleg a gyarmat fejlődésére. A XVIII. század végén megindult a gyapottermesztés.

Amikor a napóleoni háborúk idején francia csapatok foglalták el Portugáliát, a király Braziliába menekült, és 1808-tól 1821-ig Rio de Janeiro volt a portugál birodalom fővárosa. Miután az udvar visszaköltözött Lisszabonba, 1822-ben a Brazília régensévé kinevezett trónörökös kihirdette az ország elszakadását Portugáliától, és császárrá koronáztatta magát. 1888-ban eltörölték a rabszolgaságot, majd a század közepétől szerveződő republikánus mozgalom egy katonai zendülés nyomán 1889-ben kikiáltotta a köztársaságot.

A XIX. század végétől erőteljesen megindult a külföldi (különösen az angol) tőke behatolása. Az 1929–1933-as gazdasági világválság idején megerősödött az ország függése az amerikai tőkétől. 1930-ban Getulio Vargas katonai puccsal magához ragadta a hatalmat, és tekintélyelvű nacionalista diktatúrát vezetett be, amelynek támasza a nagyburzsoázia volt. Brazília 1942-ben a Hitler-ellenes koalíció oldalán belépett a második világháborúba. A háború után az országban megerősödtek a demokratikus mozgalmak, és Vargas második elnökségének éveiben (1951–1954) különféle reformokat hajtottak végre. Fejlődött a gazdaság is, és ennek nyomán Vargas korlátozta a külföldi tőke tevékenységét. Az 1955-ös választáson a szociáldemokrata Kubitschek győzött. Elnöksége alatt (1956–1960) fokozódott az iparosítás, megerősödött az államkapitalista szektor (elsősorban a kohászatban, a bányászatban, a kőolajiparban és a közlekedésben).

1960-ban az elnökválasztáson Jânio da Silva Quadros győzött, aki megkísérelte a nemzeti függetlenség erősítését. A helyi reakció az Egyesült Államok támogatásával 1961-ben visszavonulásra kényszerítette, és igyekezett meggátolni, hogy a volt alelnök, João Goulart vegye át a hatalmat. Az alkotmányosság védelmében azonban megmozdultak a néptömegek, s ennek eredményeként Goulart 1961-ben mégis hatalomra jutott. Kormánya államosított az amerikai monopóliumok tulajdonában levő több közüzemi vállalatot; törvényt fogadtak el a külföldi cégek profitja kiáramlásának korlátozásáról. 1964 elején Goulart bejelentette a földreformot, áprilisban azonban egy államcsíny nyomán Castelo Branco marsall vezetésével katonai junta vette át a hatalmat. Az alkotmányt felfüggesztették, a nemzeti kongresszus hatalmát erősen korlátozták, az ország elnökét gyakorlatilag korlátlan jogokkal ruházták fel. Betiltották minden politikai pártot, majd 1967-ben megalkották a Nemzeti Megújhodás Szövetsége (ARENA) elnevezésű kormánypártot, és létrehoztak egy engedélyezett „ellenzéki" pártot, a Brazil Demokratikus Mozgalmat. Azóta csak ez a két párt működik az országban. 1968-ban életbe léptették a hírhedt Ötödik Intézményes Törvényt, amely feljogosítja a kormányt az alkotmány módosítására és arra, hogy bárkit elmozdíthasson tisztségéből.

1967-ben Costa e Silva marsall lett az ország elnöke. Betegsége miatt 1969-ben a hatalmat katonai triumvirátus vette át, majd a kongresszus Medici tábornokot választotta elnökké, aki minden lehetséges eszközt megragadott arra, hogy a külföldi tőke bevonásával gyorsítsa az ország gazdasági fejlődését, támogatta a magánszektort és mindenekelőtt a nagymonopóliumokat.

A katonai kormányzatok kegyetlen terrort alkalmaztak az országban. Becslések szerint 1964 óta több mint 10 000 embert végeztek ki mindenféle bírói ítélet nélkül. A terorr miatt a hetvenes évek elejétől feszült a viszony az állam és a római katolikus egyház között is.

Az 1974-ben elnökké választott Geisel tábornok a polgári kormányzásra való áttérés jegyében 1977-ben alkotmánymódosítást hajtott végre, amivel némiképpen megnövelte a nemzeti kongresszus hatáskörét, és nagyobb mozgásteret nyújtott a községtanácsi testületeknek, ugyanakkor olyan választási rendszert léptetett életbe, amely formálisan is a kormányzó ARENA fölényét biztosítja. Az 1978 végén megtartott nemzetgyűlési választáson a 420 képviselői helyből 235 jutott az ARENA-nak, jóllehet a leadott szavazatok 60%-át a Brazil Demokratikus Mozgalom nyerte el.

Az 1979 márciusában hivatalba lépett elnök, João Baptista de Figueiredo reformokat és a polgári kormányzásra való átmenetet ígért: programja szerint 1985-ben, mandátumának lejártával a katonák visszavonulnak a hatalomból. Az átmenet előkészítésére az elnök azt tervezi, hogy – mindenekelőtt az ellenzéki párt szétforgácsolásával – ötre növelik az engedélyezett politikai pártok számát.

A brazil politikai élet megélénkülését, a demokratikus és munkásmozgalom erősödését, valamint a diktatúra erejének gyöngülését jelzi az az 1979 tavaszán lezajlott nagy sztrájk, amelyben a São Pauló-i ipari övezet 220 000 fémmunkása vett részt.

Az ország külpolitikája rugalmas: minden országgal – beleértve a szocialista országokat is – fejleszti, főként gazdasági téren, kapcsolatait. Ugyanakkor a hadsereg állandó korszerűsítése, a transzamazóniai út megépítése, a chilei fasiszta rendszer és az uruguayi reakció támogatása jelzi, hogy nemcsak ipari behatolásra készül fel Latin-Amerika kis országaiba, hanem expanzionista politikája katonai alapját is fejleszti.

Brazília tagja az Amerikai Államok Szervezetének és a Latin-amerikai Szabadkereskedelmi Társulásnak.

Gazdaság. Brazília a legfejlettebb latin-amerikai állam, a hetvenes években a világ legdinamikusabban fejlődő országai között volt. 1970 és 1974 között a nemzeti jövedelem évente átlagosan 11,5%-kal növekedett; 1974 és 1979 között 40%-kal nőtt a bruttó nemzeti termék volumene. Az ipari termelés növekedési üteme 1978-ban is magas volt (7%), ennek ellenére fokozódnak az ország gazdasági nehézségei, nem sikerül megfékezni az inflációt (1978: 40%).

Gazdaságát a külföldi tőke nagy súlya jellemzi. A tőkebeáramlást a kormány is ösztönzi. A leggyorsabban azok az ágazatok fejlődnek, amelyekben különösen erősek az idegen tőke pozíciói. A majdnem 2500 nagyvállalatnak több mint 60%-át ellenőrzik más országbeli monopóliumok. A kontinensen Brazília kapja a legtöbb külföldi kölcsönt és hitelt, és neki van a legnagyobb államadóssága (40 milliárd dollár).

Az országnak hatalmas, jó minőségű vas- és mangánérckészletei, jelentős nyersolaj-, bauxit-, színesfém-, gyémánt-, urán-, ezüst- stb. tartalékai vannak. A bányászat még korántsem használja ki teljesen a természet adta lehetőségeket. A vasérc kitermelése játssza a vezető szerepet: a készletek 80 000 000–100 000 000 tonnára tehetők, az érc vastartalma eléri a 70%-ot. A vasérc jelentős részét exportálják: Brazília (Ausztrália után) a világ 2. legnagyobb vasércexportőre. A mangánérctartalék 100 000 000 tonnára becsülhető, az évi termelés mintegy 2 600 000 t; a feltárt réz- és ólomkészletek 220 000, illetve 1 000 000 tonnát tesznek ki. Az ország kőszén- és barnaszéntelepei nem számottevőek. Brazília a világ egyetlen jelentős kvarckristály-exportáló országa (évi 8000 t), az egyik legnagyobb szállítója az ipari gyémántnak, a tőkés világ 2. krómexportőre (évi 400 000 t), és ő termeli ki a világon a legtöbb berilliumot. Aranybányászata is jelentős, évi 7000 kilogramm aranyat exportál. A kitermelt kőolaj mennyisége eléri az évi 10 000 000 tonnát, ennek ellenére az ország kőolajbehozatalra szorul. Brazíliának van a világon az egyik leghatalmasabb vízienergiakészlete, évi villamosenergia-termelése 60 000 000 kW.

Növekszik a feldolgozó ipar részesedése a nemzeti jövedelem előállításából (1975: 41%). A hetvenes években a kohászat, a szerszámgépipar és a gépkocsigyártás (évi 900 000 db) fejlődött a leggyorsabban. A textilipar a vezető feldolgozóipari ágazat, ebben dolgozik az iparban foglalkoztatottak 14%-a.

A nemzeti jövedelemnek majdnem a felét, az exportbevételnek a háromnegyedét a mezőgazdaság adja, jóllehet az ország területének csupán 25%-a áll művelés alatt. 1978-ban Brazília, Kanadát megelőzve, az Egyesült Államok után a világ 2. élelmiszer-exportőre lett. Az összes földterület fele a hatalmas, 1000 hektárnál nagyobb latifundiumok urainak birtokában van, a parasztok 60%-ának nincs saját földje. Igen elterjedt a ledolgozásos bérleti rendszer.

A legfontosabb mezőgazdasági ágazat a földművelés, mintegy ötvenféle növényt termesztenek, főképpen kiviteli célokra. Brazília a világ fő kávétermelője (a világtermelés 35%-a, kb. évi 3 700 000 t) és a vezető banántermelő (7 000 000 t) és -exportőr. A 4. helyet foglalja el a kakaóexportban (a termelt mennyiség 165 000 t). A világ 3. szójababtermelője (1977: 12 513 000 t) és 4. dohánytermelője (1977: 352 000 t).

Szarvasmarha-állományát tekintve a

világon a 9. (1977: 960 000 db). Jelentős a juh- és a kecsketenyésztés is.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 1978-ban 1260 dollár volt.

A vasútvonalak hossza több mint 30 000 km, ebből 4000 km villamosított. A vasúti szállítást megnehezíti az, hogy az országban többféle típusú vasúti nyomtáv honosodott meg. A fő közlekedési és szállítóeszköz a gépkocsi. Az autóutak hossza mintegy 1 300 000 km, 30%-uknak van szilárd burkolata. A transzamazóniai országút az Atlanti-óceán partvidékétől a Kordillerák lábáig húzódik. Brazília mintegy 3 000 000 BRT vízkiszorítású tengeri kereskedelmi flottája nem tudja lebonyolítani a teljes kül- és belkereskedelmi forgalmat, s ennek következtében az ország nagymértékben függ a külföldi szállítási vállalatoktól.

Brazília legfontosabb exportcikkei a kávé, a vasérc, a vas és az acél, a szójabab, a nyersgyapot, a cukor, a hús, a kakaó, a fa; importcikkei pedig az olaj és származékai, a gépek és berendezések, a félkész áruk, a búza (évente kb. 2 000 000 t) stb. Fő kereskedelmi partnerei a nyugat-európai országok és az Egyesült Államok (külkereskedelmi forgalmának 35%-át a Közös Piac országaival, 25%-át az Egyesült Államokkal bonyolítja le). Gyors ütemben fejlődnek kereskedelmi kapcsolatai Japánnal.

A nemzeti jövedelem 28%-a a lakosság 1%-ának kezében összpontosul, a foglalkoztatottak 78%-ának havi jövedelme olyan kicsiny, hogy csak nyomorszinten lehet megélni belőle. Óriási a fejlettségi különbség az egyes államok között.

Oktatás, egészségügy. A népesség 35%-a írástudatlan, jóllehet a törvény szerint az elemi iskola látogatása kötelező. Az országban 57 egyetem működik, 1 000 000 hallgatóval. Brazíliában 800 állami és 4000 magánkórház van, 63 000 ággyal.

BRIT VIRGIN-SZIGETEK

Területe: 153 km²

Lakosainak száma: 10 300

(1975, becslés)

Közigazgatási központja: Road Town

(Tortolá szigetén); 3500 lakos

Hivatalos nyelve: angol

Hivatalos pénzneme: USA-dollár

Nagy-Britannia függő területe.

Természeti viszonyok. 36 szigetből áll (ebből 20 lakott), a Karib-tengeren, a Nagy-Antillák keleti részén fekszik. A szigetek felszíne enyhébben-erősebben dombos. A legmagasabb pont a Tortolá szigetén található Sage Mountain (543 m).

Az éghajlat trópusi szavanna, száraz és nedves időszakkal.

Népesség. A lakosságnak mintegy egyharmada néger, kb. ugyanennyi a mulatt; 90%-a Tortolá szigetén él.

A legtöbben protestánsok.

Államszervezet. A területet angol kormányzó irányítja, aki mellett végrehajtó és törvényhozó tanács működik.

Történelem, politika. A szigeteket Kolumbusz fedezte fel 1494-ben. 1666 óta Nagy-Britannia birtoka. Előbb Barbadosról, majd a Leeward-szigetekről kormányozták. 1958-ban külön gyarmat lett. 1967-ben bizonyos önigazgatási jogokat kapott.

Gazdaság. A lakosság fő foglalkozása az Amerikai Virgin-szigetekről érkező turisták kiszolgálása, más része a mezőgazdaságban dolgozik. Cukornádat, kókuszdiót és főzelékféléket termelnek, szarvasmarhatenyésztéssel és halászattal foglalkoznak.

Az utak hossza 64 km.

Exportál szarvasmarhát, halat, főzelékféléket és gyümölcsöt.

Oktatás, egészségügy. Az elemi iskola elvégzése kötelező. Az iskolahálózat kielégítő. Az oktatás az állami iskolákban ingyenes.

Megfelelő az egészségügyi ellátottság. 1974-ben 7 orvos és 142 kórházi ágy volt a gyarmaton, 1977-ben új kórházat kezdtek el építeni.

CHILE

/CHILEI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 756 945 km^2

Lakosainak száma: 10 660 000

(1977, becslés)

Fővárosa: Santiago; 3 700 000 lakos

(elővárosokkal; 1974, becslés)

Hivatalos nyelve: spanyol

Pénzneme: chilei peso

Természeti viszonyok. Dél-Amerika nyugati részén, a Csendes-óceán partján, mintegy 4300 km hosszúságban terül el. Nagy természetföldrajzi eltérések jellemzik.

A Nyugati-Kordillera láncai az egész országon végighúzódnak. A hegység északi részén találjuk a legkiemelkedőbb csúcsokat (Ojos del Salado, 6870 m). A Parti-Kordillera alacsonyabb láncai és a Nyugati-Kordillera között, északon terül el az Atacama-sivatag; ez a Humboldt hidegáramlás hatására a föld egyik legkietlenebb ún. hidegsivataga, ahol évtizedek múlnak el mérhető csapadék nélkül. A Kordillerák két vonulata a déli szélesség 32–42. foka között a kb. 1000 km hosszú, 50–80 km széles, mediterrán éghajlatú Nagy-völgyet fogja közre.

A Parti-Kordillera a 41. szélességi foktól délre mintegy 3000 szigetté és még több szirtté forgácsolódik, a partvidék erősen tagolt. A szárazföld és a szigetek között keskeny tengerszoros húzódik.

Közép- és Dél-Chilében gyakoriak – és sokszor pusztítóak – a földrengések. Dél-Chilében a Nyugati-Kordillera alacsonyodó, 2000–3000 m magas vonulatait kiterjedt hó- és jégmezők borítják. Az ország legjelentősebb folyói a Loa (440 km) és a Bío-Bío (380 km).

Az ország északi részének zonális sivatagi; a Nagy-völgynek 13–15 °C átlaghőmérséklettel, 400–700 mm csapadékkal, száraz évszakkal mediterrán; a 42–52. szélességi fok közötti területnek pedig erősen csapadékos óceáni éghajlata van, enyhe téllel, hűvös nyárral; a magasabb térszíneknek délen szubtropikus az éghajlatuk.

Népesség. A lakosság etnikailag nem egységes: kétharmada spanyol–indián keverék, 25–30%-a fehér, 4%-a indián, a Húsvét-szigeteken polinéz eredetű őslakosság él. A XIX. század első felétől egészen az 1960-as évekig folyamatos volt a bevándorlás Európából.

A lakosság 90%-a római katolikus, 3%-a protestáns.

Államszervezet. Az alkotmány szerint Chilében a törvényhozó hatalom a szenátusból és képviselőházból álló kétkamarás nemzeti kongresszust illeti. A fasiszta junta 1973-ban feloszlatta a nemzeti kongresszust, felfüggesztette az alkotmány érvényét. A végrehajtó hatalom a köztársasági elnök kezében van, a törvényhozó hatalom az elnök mellett működő háromtagú juntáéban, az ún. törvényhozó kamaráéban. Ez a testület jelöli ki a minisztereket is. Az államtanács csak formailag működik, tényleges jogköre nincs.

Történelem, politika. Chile területét ősidőktől kezdve indián törzsek (ajmara, araukan, alakaluf stb.) népesítették be. A XV. század közepén a mai Chile északi és középső része az inka birodalom fennhatósága alá került. Magellán volt az első európai, aki Chile területére lépett (1520). A XVI. század elején a spanyol konkvisztádorok, miután meghódították Perut, behatoltak az általuk Chilének elnevezett területre, és azt gyarmatukká tették. Santiagót 1541-ben alapították. Az ország déli részén az indián lakosság szívós ellenállást tanúsított, amelyet csak a múlt század végén törtek meg. 1810-ben Santiagóban felkelés robbant ki, amellyel függetlenségi mozgalom vette kezdetét. Chile azonban csak 1818-ban lett szuverén állam.

A XIX. század második felében az angol tőke kezdett behatolni az országba, és monopolizálta fő természeti kincseinek, a réznek és a salétromnak a kitermelését. Chile az 1879–1883 közötti csendes-óceáni háborúban győzelmet aratott Bolívia és Peru fölött, s megszállta az utóbbinak jelentős részét. Mindkét országgal a mai napig vannak határvitái. A század végén, a salétromkitermelésnek köszönhetően, meggyorsult az ország ipari fejlődése. A századfordulón jelentkeztek az amerikai és német monopóliumok, s az amerikai tőkének hamarosan sikerült magához ragadnia a legfontosabb gazdasági pozíciókat. A húszas évek elejére Chile az egyik legfejlettebb latin-amerikai ország lett, s ennek hatására bevándorlási hullám indult meg Európából és Japánból.

1936-ban Chile haladó politikai pártjai és szervezetei megteremtették a Népfrontot. A Népfront jelöltje, Pedro Aguirre Cerda az 1938. évi elnökválasztáson győzelmet aratott. Aguirre Cerda, majd pedig 1942–1946-ban Juan Antonio Ríos kormánya átfogó gazdaságfejlesztési tervet dolgozott ki, és részben meg is valósította azt, de nem törekedett mélyreható társadalmi-gazdasági átalakításra.

A második világháború éveiben és különösképpen a háború befejezése után az amerikai monopóliumok fokozták tevékenységüket (az Egyesült Államok közvetlen magántőke-befektetései Chilében 1970-ben kb. 700 000 000 dollárra rúgtak). Erősödött az imperialistaellenes és demokratikus szabadságmozgalom. 1956-ban megalapították a Népi Akció Frontját (FRAP). 1969 végén a kommunista, a szocialista és a radikális párt más haladó pártokkal és szervezetekkel megteremtette a Népi Egységnek nevezett tömörülést. 1970-ben a Népi Egység jelöltje, Salvador Allende került az elnöki székbe. Chile a mélyreható imperialista- és oligarchiaellenes társadalmi-gazdasági átalakulás útjára lépett. A kibontakozó forradalomban a legkövetkezetesebb forradalmi erő a kommunista párt volt.

A Népi Egység kormánya államosította a rézbányászatot, s ezzel felszámolta az amerikai monopóliumok hatalmát a chilei gazdaság e legfontosabb ágában. Az állam kezébe vagy ellenőrzése alá került sok más bánya- és feldolgozóipari vállalat is. Államosították a bankrendszert, állami ellenőrzés alá vonták a külkereskedelmet. fontos intézkedéseket tettek a monopoltőke befolyásának korlátozására az elosztás és a belkereskedelem terén. Földreformot hajtottak végre, megszüntették a nagybirtokrendszert.

A társadalmi és gazdasági reformprogram valóra váltása megteremtette a feltételeket a megindult forradalmi folyamat konszolidálódásához. Ez a folyamat azonban a CIA és az észak-amerikai monopóliumok által támogatott és bujtogatott belső reakció ellenállásába ütközött. A kormányintézkedések szabotálása, a gazdasági élet tudatos züllesztése meg a diverziós és terrorcselekmények általános zűrzavart okoztak. A kormánynak azokat a kísérleteit, hogy megtalálja a nemzet érdekeinek megfelelő alapot a nehézségek megoldására, meghiúsították.

1973 szeptemberében a chilei fegyveres erők magas rangú tisztjeinek egy csoportja katonai puccsot hajtott végre, és az országban véres diktatúrát teremtett. Az ellenforradalomnak áldozatul esett Salvador Allende elnök, s a fasiszta terror demokraták tízezreinek életét követelte. A Pinochet tábornok vezette katonai junta hatalomra jutásakor hatályon kívül helyezte az alkotmányt, először felfüggesztette a politikai pártok működését, majd 1977 tavaszán fel is oszlatta őket. Az 1973-ban kihirdetett ostromállapot érvényben maradt. 1977-ben Pinochet életre hívta a Nemzeti Arcvonal elnevezésű *jobboldali* szervezetet, tulajdonképpen ez az egyetlen működő párt. Pinochet többször ígéretet tett arra, hogy kidolgoznak egy új alkotmányt és azután áttérnek a polgári kormányzásra, ám az 1978. januári népszavazási színjáték után – ezen a junta a személyazonossági igazolványok érvényesíttetésével kényszerítette a lakosságot a részvételre – kijelentette, hogy Chilében legalább tíz évig nem lesz sem választás, sem népszavazás. A kegyetlen terror ellenére is van ellenállás az országban: 1977 végétől kezdve több helyen törtek ki sztrájkok és tüntetések, a népszavazáson pedig a szavazók 20%-a a junta ellen foglalt állást.

A sztrájkok és tüntetések kiváltképp 1979 márciusa után lángoltak fel, amikor a junta – az ország növekvő gazdasági nehézségeire hivatkozva – új munkatörvénykönyvet léptetett életbe. Ez súlyosan sérti a dolgozók érdekeit s egyszersmind az emberi szabadságjogokat: eltörölte a foglalkoztatás alsó korhatárát – ezzel törvényesítette a gyermekmunkát –, bevezette a kötött időre szóló munkaszerződéseket, amelyekkel szabad kezet adott a tulajdonosoknak az elbocsátásokra, különleges indokokat adott a munkaszerződések felbontására.

A fasiszta kormánynak a haladó erők ellen elkövetett bűncselekményei miatt, és mert durván megsérti a nemzetközi jog általánosan elfogadott normáit, a Szovjetunió és több más szocialista ország megszakította diplomáciai kapcsolatait Chilével.

Chile tagja az Amerikai Államok Szervezetének és a Latin-amerikai Szabadkereskedelmi Társulásnak.

Gazdaság. Chile a gazdaságilag legfejlettebb latin-amerikai országok közé tartozik. Igen jelentős ásványkincsei vannak. A réz, a molibdénkoncentrátum és a salétrom termelésében és kivitelében az elsők közé tartozik a világon. Chilében van a világ feltárt rézkészletének 40%-a; a rézexportban a világon az első (exportbevételeinek 80%-a és az összes állami bevétel 30%-a ebből származik), a réztermelésben pedig a 4. 1977-ben 1 000 000 t rezet termeltek ki. Második legfontosabb bányaterméke a vasérc. Az ismert lelőhelyek készleteit mintegy 340 000 000 tonnára becsülik, 1976-ban 10 000 000 tonnát termeltek ki. Az első világháborúig legjelentősebb bevételi forrása a salétromeladás volt, a szintetikus ammónia elterjedése óta fontossága csökkent; 1976-ban 618 000 t salétromot termeltek ki. Számottevő még széntermelése (1976-ban 1 200 000 t), ezüstbányászata (1976-ban 200 000 kg) és mangánkitermelése

(24 000 t). Növekvő jelentősége van az olajkitermelésnek: 1977-ben napi 20 000 barrel olajat hoztak felszínre.

Mezőgazdaságának legfontosabb ágazata az állattenyésztés és az erdőgazdaság (az előbbi célra hasznosítják az ország területének 27%-át, az erdők pedig majdnem 30%-át foglalják el). Élelmiszer-szükségletének kétharmadát behozatalból fedezik, az összes importkiadás egynegyedét fordítják élelmiszer-vásárlásra. A falusi lakosság növekvő elszegényedése és a belső tőkehiány következtében a mezőgazdasági termelés fokozatosan visszaesik: például 1978-ban a gabonatermés csak mintegy a fele volt az 1971. évinek. A legfőbb mezőgazdasági termékek a búza (1979: 600 000 t), a kukorica (1977: 200 000 t), a burgonya (1977: 705 000 t).

Számottevő a halászat: a termelés évi 700 000 t körül van, az export értéke 50 000 000 dollár körüli.

Azokban az években, amikor a Népi Egység kormánya volt hatalmon, létrejött az állami szektor az iparban, és radikális agrárreformot hajtottak végre. 1973 elején az állami szektorhoz tartozott vagy állami ellenőrzés alatt állt 306 vállalat. Ezekre jutott a bányaipar és a feldolgozó ipar bruttó termelésének mintegy 50%-a; a salétrom, a vasérc, az acél, a cement, a cukor 100%-át, a szén 94%-át, a réz és a villamos energia 80%-át, a textiláruk 85%-át, a kőolajtermékek 65%-át állították elő. 1973-ra kisajátítottak 3500 nagybirtokot, összesen 5 400 000 ha földterülettel, s ezt felosztották a nincstelenek és a törpebirtokos parasztok között.

A katonai junta visszajuttatta a volt tulajdonosoknak az államosított vállalatokat, a nagybirtokosoknak pedig a kisajátított földeket. Hozzájárult ahhoz, hogy kárpótlást fizessenek azoknak az amerikai monopóliumoknak és más társaságoknak, amelyek vállalatait a Népi Egység kormánya államosította. 1973 óta lényegesen kisebb az állami tulajdon részesedése a bruttó nemzeti termék létrehozásában, mint 1970, a Népi Egység győzelme előtt volt. Ismét szélesre tárták a kaput a külföldi tőke előtt. 1976–1977-ben 200 000 000 dollárról 1 milliárdra emelkedett a külföldi beruházások szintje, 1978-ban pedig több mint 300 külföldi cég – jobbára észak-amerikaiak – újabb 600 000 000 dollárt ruházott be, s 1978 végéig a junta összesen 2,5 milliárd dollár értékű külföldi beruházást hagyott jóvá. Ezzel az ország külföldi adósságai meghaladják az 5 milliárd dollárt. A legnagyobb beruházók az egyesült államokbeli monopóliumok: az ITT, a General Motors, a Dow Chemical és újabban az Exxon, amely rézbányákat és olajfinomítókat nyit.

Ennek ellenére egy sor ágazatban csökken a termelés: hivatalos adatok szerint is 1978-ban az építőipar 40%-kal teljesített kevesebbet, mint 1971-ben, a széntermelés 30%-kal kisebb az 1971. évinél stb. Súlyosbítja a gazdaság gondjait, hogy az infláció még mindig nagy, bár csökkenő tendenciát mutat (1976-ban 160% volt a rátája, 1979 első felében 25%). 1979 első felében a munkaképes lakosság 20%-a volt munka nélkül.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 1978-ban 1210 dollár volt.

Chilében a vasútvonalak hossza 8300 km, a műutaké több mint 66 000 km. A tengeri és a légi közlekedés fejlett.

Chile főbb kereskedelmi partnerei: az Egyesült Államok, az NSZK, Japán, Argentína, Anglia, Brazília. Az export 84%-át bányatermékek teszik ki.

Oktatás, egészségügy. A törvény szerint az elemi iskola elvégzése kötelező és ingyenes. Az ország 8 egyetemére mintegy 100 000 hallgató jár.

Az egészségügyi ellátás fejletlen. A betegbiztosítás 1977-ben csak a mintegy 1 500 000 alkalmazottra terjedt ki.

COSTA RICA

/COSTA RICA KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 50 900 km²

Lakosainak száma: 2 070 000 (1976)

Fővárosa: San José; 228 000 lakos (1976)

Hivatalos nyelve: spanyol

Pénzneme: colón

Természeti viszonyok. Közép-Amerikában fekszik. Felszíne három tájra osztható: a Kordillerák párhuzamos vonulatai által közrefogott, 1500 m magas központi fennsíkra, a Csendes-óceán lejtős partvidékére és a Karib-tenger melléki síkságra. A természeti szépségekben gazdag ország többnyire vulkanikus hegyei jóval meghaladják a 3000 métert (Chirripó 3920 m, Irazú 3432 m, Turrialba 3328 m). Az Irazú kénes kigőzölgésű; a Poas vulkán kráterében levő tó vizét a feltörő gázok gejzírszerűen 70 m magasra lökik. Gyakoriak a földrengések.

Legjelentősebb folyói a Reventazón (145 km), a Sixaola (140 km) és a Tempisque (136 km).

Éghajlata trópusi szavanna, esős és száraz évszakkal. A Karib-tenger felőli országrész 3000 mm, a csendes-óceáni partvidék és a fennsíkok 1200–1500 mm csapadékot kapnak. Az évi középhőmérséklet 20–26 °C közötti.

Népesség. Az egyetlen közép-amerikai ország, amelynek lakói túlnyomórészt (82%-ban) európai származásúak. A mesztícek aránya 14%, igen kevés néger és indián is él az országban.

Majdnem az egész lakosság római katolikus vallású.

Államszervezet. Az állam és a végrehajtó hatalom feje a köztársasági elnök, akit 4 évre választanak. A törvényhozás szerve az egykamarás törvényhozó gyűlés.

Történelem, politika. Costa Ricát Kolumbusz fedezte fel 1502-ben. A spanyol hódítás (1509) előtt az országot indián törzsek lakták, a gyarmatosítók azonban szinte teljesen kiirtották az őslakosságot. Emiatt a letelepedő spanyolok kénytelenek voltak saját maguk művelni földjeiket, s nem alakult ki a Latin-Amerikában elterjedt rabszolgatartó nagybirtok. 1821-ben Costa Rica függetlenné vált, majd három év múlva csatlakozott a Közép-amerikai Államszövetséghez, és csak 1838-ban lett ismét önálló állam.

Az 1870-es években az országban egy amerikai társaság kezdte el működését, ebből fejlődött ki az 1899-ben megalakult United Fruit Company (ma: United Brands), amely később az Egyesült Államok latin-amerikai gazdasági behatolásának jelképe lett.

Századunk húszas éveiben Costa Ricában megerősödött a munkásmozgalom, s a harmincas évek végére együttműködés alakult ki a kommunista párt és a haladó politikát folytató Calderón elnök között. 1941-ben az ország a Hitler-ellenes koalíció oldalán – a latin-amerikai országok közül elsőként – belépett a háborúba. Ebben az időszakban a baloldali erők helyet kaptak a parlamentben és a kormányban, s hatásuknak, mindenekelőtt a kommunista párt befolyásának köszönhetően több baloldali törvényt fogadtak el. 1948-ban konzervatív kormány került hatalomra. Emiatt polgárháború tört ki. Az ezt követően hivatalba lépő kormány 1949-ben megfosztotta politikai jogaitól a kommunista pártot, de sem akkor, sem a későbbiekben nem tudtak hatályon kívül helyezni egyetlen olyan haladó törvényt sem, amelyet e párt segített világra. 1949-ben rendeletileg megszüntették a hadsereget. Az ötvenes évek elején nagyarányú gazdasági fellendülés kezdődött meg, amelyet még a Nicaraguával folytatott háború (1955) sem vetett vissza, és amely a hetvenes évek elejéig tartott.

Costa Rica visszautasította a közreműködést az Egyesült Államok által javasolt egységes közép-amerikai fegyveres erőkben és főparancsnokságban, és 1967-ben kilépett a Pentagon vezetése alatt álló Közép-amerikai Védelmi Tanácsból. 1972-ben államosította az angol tulajdonban levő Northern Railway vasúttársaságot. A kormányon levő szociáldemokrata Nemzeti Felszabadulás Párt a hetvenes évek közepétől tovább javította az ország polgári demokratikus intézményrendszerét és szociális politikáját.

Az 1978-as választásokon a szociáldemokratáktól jobbra álló Nemzeti Egyesülés Pártja minimális (0,59%-os) győzelmet szerzett. Jóllehet az új kormány elődeinél szorosabb kapcsolatra lépett az Egyesült Államokkal, a politikai erőviszonyok kiegyensúlyozottsága folytán nem változtathatott az ország kül- és belpolitikai orientációján. Az 1975-től újból legális kommunista párt (Costa Rica-i Népi Élcsapat Párt) közös platformra lépett két kisebb baloldali párttal, és 3 képviselőt küldhetett a parlamentbe.

A hetvenes évek elejétől Costa Rica minden országgal, így a szocialista államokkal is igyekezett sokoldalú kapcsolatot fönntartani, többször közvetített nemzetközi konfliktusokban, menedéket adott a latin-amerikai diktatúrák üldözötteinek.

1977-ben felvette a diplomáciai kapcsolatot Kubával. 1978–1979-ben a fő támasza és bázisa volt a nicaraguai diktatúra ellen harcoló sandinista mozgalomnak, s emiatt a Somoza-rendszer légiereje többször bombázta az ország területét.

Tagja az Amerikai Államok Szervezetének, a Közép-amerikai Államok Szervezetének és a Közép-amerikai Közös Piacnak.

Gazdaság. Agrárország, fejlődő iparral. Viszonylag magas életszínvonala miatt Latin-Amerika Svájcának is nevezik. Gazdasági életében a külföldi, főként az amerikai tőke játssza a meghatározó szerepet. A stabil politikai helyzet és a viszonylag fejlett infrastruktúra vonzzák a külföldi üzletembereket: az észak-amerikai és nyugat-európai monopóliumok átlagban évi 100 000 000 dollárt fektetnek be Costa Ricában. Az amerikai Standard Fruit Company – amely a United Brands-szel együtt a legfontosabb banán- és kakaótermelő, illetve -exportőr – 500 000 ha földterületnek, 716 kilométernyi vasútvonalnak, a vasúti kocsik nagy részének, tengeri kikötőknek (Porto Quepos és Porto Golfito), a parti flotta és a villamos erőművek zömének tulajdonosa. Az elektromos energia termelése is nagyrészt egy egyesült államokbeli társaság kezében van. A Standard Oil és a Gulf Oil amerikai vállalatok monopolizálták a kőolaj-értékesítést. A külföldi cégek geológiai feltáró munkákat is folytatnak. Vasércet (mintegy 400 000 000 tonnát), ként (kb. 11 000 000 tonnát), olajat és gazdag bauxitlelőhelyeket fedeztek fel. 1970-ben az Egyesült Államok nyomására szerződést írtak alá az Aluminium Company of America monopóliummal a bauxit kitermeléséről. Évente mintegy 10 000 t sót párolnak le és exportálnak.

Az aktív népesség fele a mezőgazdaságban dolgozik. A közép- és kisgazdaságok vannak túlsúlyban (a gazdaságok 89%-a kisebb 70 hektárnál). A mezőgazdasági termékek több mint 60%-át exportálják. A legfontosabb exportkultúrák a kávé (1976–1977: 887 000 t), a banán (1976:

1 070 000 t), a kakaó (1976: 6608 t). A hazai szükségletek kielégítésére kukoricát, rizst, babot termelnek. Jelentős a szarvasmarha-tenyésztés, fejlett a halászat.

A nemzeti ipart kisüzemek és kézműipari jellegű gyárak képviselik (főképpen élelmiszer-, textil- és cipőgyárak). Jelentős a cukorgyártás (1976: 210 000 t). A gépkocsi-összeszerelő, cement-, műtrágya-, rádió-, villanyégő- stb. gyárak és üzemek külföldi társaságok tulajdonában vannak.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 1040 dollár (1976).

A vasútvonalak hossza 1381 km, az országutaké 24 700 km, ebből 1950 km szilárd burkolatú.

Costa Rica külkereskedelmi forgalmából az Egyesült Államok 40%-kal részesül, fontos partnerei még az NSZK, Japán, Nicaragua, Salvador, Guatemala és Nagy-Britannia. Az export értékének negyedét a kávé, negyedét a banán adja. Kivitelében jelentős helyet foglal el még a kakaó, a hús, a cukor, a fa és az élőállat.

Oktatás, egészségügy. Az egyetlen közép-amerikai ország, melyben csak elenyésző az írástudatlanok száma. Az elemi iskolai oktatás kötelező és ingyenes, s nincs tandíj a középiskolákban sem. A San José-i egyetem 13 fakultásának 1976-ban 23 300 hallgatója volt.

Az egészségügyi ellátás a térségben a legjobb: egy 1971-es törvény szerint valamennyi bérből és fizetésből élő jogosult társadalombiztosításra. A kórházi ágyak száma 13 000 körül van.

DOMINICA

Területe: 750 km²

Lakosainak száma: 80 000

(1977, becslés)

Fővárosa: Roseau; 10 150 lakos

Hivatalos nyelve: angol és francia

Pénzneme: nyugat-indiai dollár

Természeti viszonyok. A karib-tengeri Windward (Szélfelőli)-szigetek legészakibb, Dominica nevű szigetén fekszik. A sziget felszíne nagyobbrészt domb- és hegyvidék.

Éghajlata trópusi szavanna, 2000 mm körüli csapadékkal, 25 °C évi átlagos hőmérséklettel.

Népesség. Lakossága túlnyomórészt néger, kisebb részben mulatt és kreol, zömében római katolikus vallású.

Államszervezet. A Brit Nemzetközösséghez tartozik, az államfő az angol királynő. Egykamarás parlamentje van, a végrehajtó hatalom az 5 évre választott miniszterelnök kezében van.

Történelem, politika. Dominicát 1493-ban Kolumbusz fedezte fel. Hosszú ideig változó szerencsével folyó angol–francia vetélkedés tárgya volt. Az 1763-as párizsi szerződés értelmében vált Anglia gyarmatává. 1958 és 1962 között a Nyugat-indiai Föderációhoz tartozott. Több kísérlet történt arra, hogy Barbadosszal egyesítsék, végül 1967-ben Nagy-Britannia társult államává nyilvánították. A belső közigazgatás a sziget politikusainak hatáskörébe tartozott, de a külügyekkel és a hadüggyel kapcsolatos döntéseket Anglia hozta. A sziget 1978 novemberében nyerte el a teljes függetlenséget.

Vezető pártja a szociáldemokrata típusú Dominicai Munkáspárt (a 21 mandátumból 16 az övé), ez főleg a francia nyelvű lakosság, valamint a kikötői munkásság bizalmát élvezi. A második párt a helyi burzsoázia pártja, a Dominicai Szabadságpárt.

Dominica tagja a Brit Nemzetközösségnek, a Karib-tengeri Közösség és Közös Piacnak (CARICOM).

Gazdaság. Elmaradott agrárország. Banánt (mintegy évi 50 000 t), kókuszdiót, kakaóbabot, citrusféléket, vaniliát és mangót termelnek. Iparának alapja a habkő kitermelése és feldolgozása szappanná. A gazdasági életet angol és kanadai tőke ellenőrzi.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 1976-ban 460 dollár volt.

Az utak hossza 595 km. Légi közlekedése is van.

Főként banánt (70%), citromlevet, koprát, rumot exportálnak. Anglia a kivitel összértékéből 90%-kal részesedik.

Oktatás, egészségügy. A törvény szerint az elemi iskolai oktatás kötelező és ingyenes, de az írástudatlanok aránya 25% körül van.

Az egészségügyi ellátás rossz, rendkívül kevés az egészséges ivóvíz.

DOMINIKAI KÖZTÁRSASÁG

Területe: 48 422 km²

Lakosainak száma: 4 700 000 (1978, becslés)

Fővárosa: Santo Domingo; 1 000 000 lakos

Hivatalos nyelve: spanyol

Pénzneme: peso

Természeti viszonyok. Nyugat-Indiában, Haiti szigetének keleti felén és több kisebb karib-tengeri szigeten terül el. Az ország középső részét északnyugat–délkeleti irányban a Gran Cordillera Central láncai borítják. A ritkán lakott hegyvidéki terület legmagasabb csúcsai a Pico Duarte (3175 m) és a Loma Ţina (3140 m). Az ettől északra elhelyezkedő, völgyektől sűrűn szabdalt alacsonyabb hegyekkel borított vidék az ország gazdaságilag legértékesebb és egyben legsűrűbben lakott területe. Délkeleti része a Seibo-síkság.

A Dominikai Köztársaság leghosszabb folyója a Yaque del Nortre (200 km), legnagyobb tava a 194 km² felületű Enriquillo.

Az alacsonyabb térszínek szavanna, a magasabb térszínek és a medencék szubtropikus éghajlatúak. Az átlagos hőmérséklet 20–25 °C. A Kis- és Nagy-Antillák többi szigetországához hasonlóan itt is gyakoriak a trópusi viharok (1979 szeptemberében például a mintegy ezer halálos áldozatot követelő David-hurrikán az ország történetének legsúlyosabb katasztrófáját okozta). A csapadékeloszlás szakaszos, évi átlaga 1300–1500 mm között van. A déli országrész eléggé száraz.

Népesség. A lakosság 65%-a mesztic és mulatt, 20%-a fehér, 15%-a néger.

A népszaporulat évi 3,6% (a világon az egyik legmagasabb).

A legelterjedtebb vallás a római katolikus.

Államszervezet. Az alkotmány értelmében a 4 évre választott elnök egy személyben állam- és kormányfő. A törvényhozás szerve a szenátusból és képviselőházból álló nemzeti kongresszus.

Történelem, politika. Haiti szigetét 1492-ben fedezte fel Kolumbusz. Keleti része (a jelenlegi Dominikai Köztársaság területe) 1795-ig spanyol gyarmat volt, aztán francia tulajdonba ment át, majd 1809-ben ismét a spanyolok birtokába került. Elszakadását Spanyolországtól 1821-ben kiáltották ki, de már a következő évben megszállta a szomszédos Haiti. 1844-ben, egy felkelés eredményeként jött létre a Dominikai Köztársaság. 1861-ben a spanyolok ismét meghódították az országot, de 1865-ben véglegesen kiűzték őket.

A XIX. század közepén az egyesült államokbeli tőke megkezdte behatolását. 1905-ben az Egyesült Államok ellenőrzése alá vonta az ország vám- és pénzügyi rendszerét. 1916-ban csapatai elfoglalták egész területét. 1924-ben ugyan kivonta katonáit, de gazdasági és politikai befolyása továbbra is meghatározó maradt. 1930-ban az amerikai monopóliumok Trujillo tábornokot juttatták hatalomra, aki véres terrorral gyakorlatilag abszolút diktatúrát teremtett. 1961-ben meggyilkolták.

Utóda, Joaquin Balaguer, aki szintén az Egyesült Államok érdekeit képviselte, a hatalmas méreteket öltő népmozgalom hatására 1962 januárjában kénytelen volt lemondani és elmenekülni az országból. Még ugyanennek az évnek a végén a Dominikai Forradalmi Párt vezetőjét, Juan Boscht választották elnökké. A polgári demokratikus Bosch-kormány új alkotmányt fogadott el, s ennek szellemében lépéseket tett a politikai jogok és a demokratikus szabadságjogok helyreállítása, a nemzeti gazdaság fejlesztése, a nemzeti szuverenitás védelme érdekében. A liberális reformok az Egyesült Államok és a helyi szoldateszka ellenállásába ütköztek. 1963-ban Bosch kormányát megdöntötték, majd katonai puccsok követték egymást. 1965-ben a haladó erők felkelést robbantottak ki, mire az Egyesült Államok „kommunista veszélyre" hivatkozva intervenciót hajtott végre.

Az Egyesült Államok csapatait később az Amerikai Államok Szervezetének egységei váltották fel.

1966 elején elnökválasztást tartottak, s a megszállt országban az elnöki posztot ismét Balaguer foglalta el. Az 1974-es választásokat 800 000 jogosult bojkottálta. Továbbra is Balaguer maradt az elnök, aki korlátozott reformokkal próbálta a maga oldalára vonni a városi kispolgárságot és a parasztságot, s ugyanakkor kegyetlenül fellépett a lakosság demokratikus szellemű rétegeivel szemben. Külpolitikája az Egyesült Államok és a helyi reakció érdekeinek felelt meg.

Az utóbbi években hoztak bizonyos intézkedéseket az észak-amerikai függés korlátozására, így növelték az állam részesedését a bauxitkitermelő monopóliumok tulajdonában. 1977-ben aktivizálódtak a kormányon levő Reformista Párttal szemben álló ellenzéki polgári pártok, mindenekelőtt az emigrációban élő Juan Bosch vezette Dominikai Forradalmi Párt, de az Amerika-barát burzsoázia pártja, a Nemzeti Integrációs Szövetség is szembefordult a kormánnyal. A demokratikus erők nyomására 1977 végén engedélyezték az addig illegalitásban dolgozó Dominikai Kommunista Párt működését.

Az 1978-as elnökválasztáson a szavazatok többségét Balaguerral szemben a Dominikai Forradalmi Párt jelöltje, Antonio Guzmán nyerte el. Jóllehet a választási kampányban a két elnökjelölt egyezséget kötött arról, hogy tiszteletben tartják a szavazók akaratát, az eredmények ismeretében a Balaguert támogató főtisztek nem voltak hajlandók átadni a hatalmat, és a választási eredmények meghamisításával őt nyilvánították elnökké. Kéthetes huzavona után azonban – mindenekelőtt azért, mert az Egyesült Államok a diktátort mindenben támogató nagykövetet visszahíva felhagyott Balaguer védelmével – rákényszerültek a választott elnök beiktatására.

Guzmán óvatos reformpolitikát hirdetett meg: kilátásba helyezte a parlamenti demokrácia szélesítését, a profitjövedelmek adójának emelését, ígéretet tett szociálpolitikai intézkedésekre, a külföldi tőke hatalmának korlátozására, az állami vállalatok részesedésének növelésére a természeti kincsek kiaknázásában.

A Dominikai Köztársaság tagja az Amerikai Államok Szervezetének.

Gazdaság. Agrárország. A gazdasági kulcspozíciókat az Egyesült Államok foglalja el. A mezőgazdaság az aktív népességnek több mint a felét foglalkoztatja. A megművelt földterület nagysága 680 000 ha. Jellemző a földtulajdon igen magas fokú koncentráltsága: a birtokosok 11,7%-ának tulajdonában van a megművelt földterület 76,7%-a, a földbirtokok 50%-a 2,5 hektárosnál kisebb. A paraszti tömegek fokozódó elégedetlensége 1972-ben arra késztette Balaguert, hogy földreform-programot hirdessen. Ez a program azonban lényegében nem sérti a nagybirtokosok érdekeit, és arra sem alkalmas, hogy a falusi szegénység legsürgetőbb gondjain segítsen. 1976-ban 42 000 t kávét, 32 000 t kakaót, 300 000 t banánt, 30 000 t dohányt termeltek. Főként szarvasmarhát és sertést tenyésztenek.

Az országnak hatalmas bauxittartalékai, vasérc-, réz-, márvány-, arany-, kobalt- és titánkészletei vannak. Rezet, vasat, aranyat, ezüstöt és nikkelt bányásznak, főképpen amerikai társaságok. Legjelentősebb bányakincse a bauxit: 1976-ban 1 200 000 tonnát termeltek ki.

Az ipar fejletlen, az aktív népesség 10%-át foglalkoztatja, elsősorban mezőgazdasági nyersanyagok feldolgozásával és közszükségleti cikkek előállításával foglalkozó kisebb vállalatok működnek. A legfejlettebb ágazat a cukorgyártás (1977: 1 400 000 t). Az utóbbi években néhány szintetikus szöveteket előállító és vegyipari kisüzem jött létre.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 1978-ban 820 dollár volt.

A vasútvonalak hossza 1770 km, az országutaké 10 500 km (1975), ezeknek csaknem a fele aszfaltburkolatú.

Főbb kiviteli cikkei a cukor (az export több mint 50%-a), a kávé (kb. 10%), a kakaó, a dohány, a bauxit. Iparcikkeket, fémipari termékeket, olajszármazékokat, vegyszereket, gyapotot és élelmiszert importál. Legfontosabb kereskedelmi partnere az Egyesült Államok, viszonylag nagy a forgalma Japánnal.

Oktatás, egészségügy. Az elemi iskolák száma 5200 körül van. Jóllehet az elemi iskola elvégzése formálisan kötelező, igen magas az írástudatlanok aránya (1964-ben a népesség 65%-a, újabb adat nincs). A 6 egyetem és főiskola hallgatóinak száma 42 000.

1975-ben 1310 orvos működött az országban, a 121 kórházban 8400 ágy volt.

ECUADOR

/ECUADORI KÖZTÁRSASÁG/

Területe (csendes-óceáni szigeteivel
együtt): 283 561 km²

Lakosainak száma: 7 400 000
(1978, becslés)

Fővárosa: Quito; 680 000 lakos

Hivatalos nyelve: spanyol

Pénzneme: sucre

Természeti viszonyok. Dél-Amerika északnyugati részén terül el. Felszíne három tájegységre osztható. A központi terület az Andok kettős (Nyugati- és Keleti-Kordillera) láncolatának és a közéjük zárt felföldeknek a vidéke. A hegygerincek magassága itt meghaladja a 4000 métert; a kiemelkedő csúcsok túlnyomórészt vulkáni eredetűek, ma is sok a működő vulkán. A legmagasabb csúcsok a Chimborazo (6272 m), a Cotopaxi (5897 m), a Cayambe (5790 m) és egy 8–10 percenként kitörő vulkán, a Sangay (5230 m). Gyakoriak a földrengések. A 2500–3000 m magasan fekvő Ecuadori-felföldet kelet–nyugat csapásirányú kisebb hegyek különálló medencékre osztják. Ezek (pl. a Quitói-medence 2800 m magasságban) az ország éléstárai, itt él a lakosság zöme. A másik tájegység az 50–100 km széles parti öv síkságából, 600–800 m magasságig emelkedő dombvidékéből és alacsony középhegységéből áll. Az ország harmadik nagy tája az Andoktól keletre fekvő lejtős dombvidék, amely az Amazonas-medence őserdővel borított alföldjébe megy át.

Ecuador legjelentősebb folyói a Guayas, a Daule, a Vinces, a Napo és a Curaray.

Éghajlata a partvidéken a Guayaquili-öbölig esős egyenlítői, 25–26 °C átlagos hőmérséklettel, 2500 mm csapadékkal. Ettől délre, a Humboldt hidegáramlás hatására, hűvösebb (20–21 °C) és egyre csapadékszegényebb (600–1000 mm). A felföldeknek és a medencéknek mérsékelt övi éghajlatuk van, minimális évi, viszont nagy napi hőingadozással (hajnalban, reggel 5–8 °C, délben 25–30 °C). A csapadék évi átlaga itt 1100–1400 mm. A Felső-Amazonas-alföld területének tipikusan egyenlítői az éghajlata.

Népesség. Lakosságának mintegy háromnegyed része indián, illetve mesztic, 5%-a néger, 10–15%-a fehér. Az indiánok közül sokan a kecsua nyelvet beszélik.

A lakosságnak mintegy 90%-a katolikus.

Államszervezet. Az állam- és kormányfő a 4 évre választott elnök. A legfőbb törvényhozó hatalom a 69 tagú egykamarás parlament.

Történelem, politika. Ecuador őslakói az indiánok. A mai Ecuador területe az inka birodalom része volt. A spanyolok 1531 és 1533 között hódították meg. Ecuador ekkor a perui alkirályság része lett, 1740-ben pedig az új-granadai alkirályságé. Függetlenségét hosszas harcok után 1822-ben vívta ki. 1822-től 1830-ig Nagy-Kolumbia föderációhoz tartozott, ennek 1830-ban történt széthullását követően lett önálló állam.

A XIX. században és a XX. század elején éles harc folyt a hegyvidéki feudális földbirtokosok érdekeit képviselő konzervatívok és a partvidéki burzsoázia érdekeit képviselő liberálisok között. 1895-ben a hatalom a liberálisok kezébe került, akik a feudális konzervatívok képviselőivel összejátszva a külföldi monopóliumok kezére juttatták az ország természeti kincseit.

A második világháború éveiben fellendült a demokratikus mozgalom a földesúri-burzsoá diktatúra ellen. 1944-ben a katonaság által támogatott népfelkelés megdöntötte a diktatúrát, véget ért a csaknem fél évszázados liberális kormányzás. Koalíciós kormány született, amelyben helyet kaptak a kommunisták is; 1945-ben az ország történetének legdemokratikusabb alkotmányát fogadták el. A reakció – élén José Maria Velasco Ibarra elnökkel – már 1946-ban ellentámadásba lendült: a kommunistákat kizárták a kormányból, az 1945. évi alkotmányt pedig semmissé nyilvánították. 1963-tól 1966-ig az országban kegyetlen diktatúrát gyakorló katonai junta volt hatalmon. Az 1966. márciusi általános sztrájk megdöntötte a katonai rezsimet. 1968-ban ismét – immár ötödször – Velasco Ibarrát választották Ecuador elnökévé, aki 1970-ben feloszlatta a nemzeti kongresszust, és minden hatalmat a saját kezében összpontosított.

1972-ben egy államcsíny nyomán Ecuador elnöke Rodriguez Lara tábornok lett. Az új kormány bejelentette, hogy helyreállítja az 1945. évi alkotmányt, földreformot kezd és a falusi szegénység érdekében több intézkedést tesz. Semmisnek nyilvánította azt a koncessziót, amelyet az ADA monopólium élvezett a Guayaquili-öböl olaj- és földgázkészletének feltárásában és kiaknázásában. A kormány azonban a későbbiekben sorozatosan engedményeket tett a jobboldalnak és a külföldi monopóliumoknak, ezért 1977 elején Povedo Burbano tábornok vezetésével háromtagú junta vette át a hatalmat. Ez az olajtermelésben az ecuadori állami olajvállalat, a CEPE részesedését 25%-ról 62,5%-ra emelte, az olajexportot állami monopóliummá nyilvánította, 4 000 000 ha földet visszavett a külföldi monopóliumoktól, földreformot hirdetett meg, javított a munkások élet- és munkakörülményein, külpolitikájában pedig erősítette kapcsolatait Kubával és a többi szocialista országgal. A növekvő olajexportnak köszönhetően gyors ütemben nőtt a bruttó nemzeti termék értéke. 1972 és 1978 között csaknem háromszorosára, 1,3 milliárd dollárról 7,4 milliárdra emelkedett. A hetvenes évek második felében a junta visszafogta a meghirdetett agrárreform végrehajtását, s emiatt éleződött az országban a politikai feszültség. Napirenden voltak a letartóztatások és büntetőakciók, a sztrájkolók és a hadsereg között többször tűzharcra került sor. Az 1978-ban megrendezett népszavazáson elfogadott új alkotmány kimondta, hogy a katonai vezetést polgári, választott államfőnek kell felváltania.

Az 1979-es választásokon a Népi Erők Tömörülése elnevezésű centrista irányzatú koalíció kapta a szavazatok 60%-át, a jobboldali választási szövetségnek csak 27% jutott. Ismét polgári politikus lett az elnök – Jaime Roldos Aguilera –, aki programja szerint szociáldemokrata jellegű politikát kíván követni.

Ecuador tagja az Amerikai Államok Szervezetének, a Latin-amerikai Szabadkereskedelmi Társulásnak, az Andok-paktumnak és az OPEC-nak.

Gazdaság. Ecuador – az utóbbi évek gazdasági eredményei ellenére – elmaradott agrárország, amely nagymértékben a külső piacoktól s a külföldi, főképpen az egyesült államokbeli tőkétől függ. Az 1 900 000 főnyi aktív népességnek mintegy a fele a mezőgazdaságban, kb. 20%-a az iparban és építőiparban, kb. 25%-a a szolgáltató ágazatokban dolgozik.

Évi 3 000 000 t körüli termésével Ecuador a világ 3. legnagyobb banántermelője. 1976-ban kávétermése 80 000 t, kakaótermése 75 000 t volt. Jelentős a marhahúskivitele, 1976-ban 8 000 000 szarvasmarhát tartottak.

A hetvenes években újabb gazdag olajlelőhelyeket tártak fel, s Ecuador a latin-amerikai olajexportáló országok között a 2. helyre került. 1977-ben 50 000 000 barrel olajat termeltek ki. Számottevő a sókivitel: 1976-ban 50 000 tonnát exportáltak. Egyéb hasznos ásványkincseit (arany, ezüst és réz) csak kismértékben aknázzák ki.

Az iparban a kisüzemek vannak túlsúlyban. A bruttó ipari termék felét az élelmiszeripar adja. Jelentőségét tekintve a második ipari ágazat a textilipar.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 840 dollár (1978).

A vasútvonalak hossza 1100 km, az autóutaké 18 500 km. Fejlett a légi szállítás: 8 nemzeti légitársaság működik. Tengeri flottája nem jelentős, a kormány az olajszállító és a halászflotta fejlesztésére törekszik.

Legfontosabb kereskedelmi partnerei: az Egyesült Államok, az NSZK és Nagy-Britannia. Három mezőgazdasági termékből – a banánból, a kakaóból és a kávéból – származik exportbevételeinek több mint 80%-a.

Oktatás, egészségügy. Az elemi iskolai oktatás kötelező és ingyenes, de a nagyfokú társadalmi elmaradottság és a nyelvi problémák miatt (az indián lakosságnak mintegy harmada csak a kecsua nyelvet beszéli) sokan nem járnak iskolába. 1977-ben az egyetemek és főiskolák hallgatóinak száma meghaladta a 170 000-et.

A kórházak száma 200 körül van, összesen 15 000 ággyal.

EGYESÜLT ÁLLAMOK

/AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK/

Területe: 9 364 000 km²

Lakosainak száma: 216 817 000
(1977, becslés)

Fővárosa: Washington; 2 900 000 lakos
(elővárosokkal)

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: dollár

Természeti viszonyok. Észak-Amerikában fekszik, területét nyugatról keletre haladva a következő részekre oszthatjuk: a nyugati hegyvidék a Kordillerák és a Sziklás-hegység hegyrendszerével; a Belső-síkság; az Appalache-hegység; a parti síkságok.

A Kordillerák fiatalkorú lánchegységének 2000 km hosszú középső szakasza jut az Egyesült Államok területére. A Parti-lánc előtt a partszegély csak helyenként éri el az 5–10 km szélességet. A Parti-lánc és a Parti-hegység tagjai között húzódó 1600 km hosszú, 90–140 km széles árkos süllyedék északi része az Oregoni-mélyedés, déli része a mediterrán éghajlatú, 700 km hosszú Kaliforniai-völgy, mely egészen délen már sivatagos terület. A Parti-hegység északi tagja a Cascade-hegység (legmagasabb pontja, a Mount Rainier 4392 m), a déli a Sierra Nevada. A 2500 m átlagos magasságot meghaladó hegységek éghajlatválasztó szerepet töltenek be az óceáni és mediterrán éghajlatú partvidék meg medencék, illetve a kontinentális fennsíkok és a sivatagos medencék között. A Kordillerák keleti fővonulata, a

Sziklás-hegység (Rocky Mountains) a kanadaitól a mexikói határig terjed. Csúcsai helyenként 4000 m fölé emelkednek. Az Egyesült Államok legmagasabb hegycsúcsa, a 6194 m magas Mount McKinley Alaszkában van. A Parti-hegység és a Sziklás-hegység vonulatai három nagy fennsíkot, illetve medencét fognak közre: északon a Columbia-platót, a délről hozzá csatlakozó Nagy-medencét és a Colorado-platót. A Columbia-plató nagy esésű folyói vízi erőművek építésére igen alkalmasak (Columbia-River System). A Nagy-medence területét több alacsonyabb hegység kisebb medencékre tagolja. A medence félsivatagi, részben lefolyástalan vidék, a mélyebb területeken sóstavakkal (Nagy-Sós-tó, Utah). A Colorado-plató táblás sivatag, amelyben a folyók rendkívül meredek falú és nagyon mély völgybevágásokat, kanyonokat vájtak. A Kaliforniai-medence, illetve a Colorado-plató a passzátövezettel érintkezik, itt a Gila- és a Mojave-sivatag, valamint Arizona és Új-Mexikó félsivatagai találhatók.

A 2000 km széles és 1800 km hosszú Belső-síkság az Egyesült Államok középső részét foglalja el. Résztájai a Nagy-tavak vidéke, a Mississippi-medence és a Nagy-síkság. A Nagy-tavak a földkerekség legforgalmasabb belföldi vízi útja. A Mississippi-medence jellegzetes tájai az Északi-morénavidék, a Központi-síkság, az Ozark-plató és az Ouachita-hegység vidéke. A Mississippi-medence és a Sziklás-hegység között mintegy 700 km szélességben húzódik a Nagy-medence (Great Plains). Északi része a Missouri-fennsík, a középső a Magas-síkság, a déli a Llano Estacado félsivatagi területe. Az egész Nagy-medence enyhén emelkedik, a Sziklás-hegység lábainál magassága 1500–1700 m között van, ennek ellenére megtartja síksági jellegét.

Az Egyesült Államok keleti részén mintegy 2500 km hosszan húzódnak az Appalache-hegység vonulatai. A hegység átlagos szélessége 250–300 km, legnagyobb magassága 2000 m körül van.

A parti síkságok részei a Mississippi- vagy Golf-alföld, az Öböl-mellék, Florida és az Atlanti-parti-síkság, amelyek együttes területe több mint 1 000 000 km². A Mississippi-alföld enyhén lejt a Mexikói-öböl felé. Az Öböl-mellék 200–250 km szélességben övezi a Mexikói-öböl partvidékét, a Río Grande torkolatától az Appalache-öbölig. A tengerparttal érintkező 10–40 km széles sávja lagúnás, turzásos és – különösen a folyódelták körzetében – mocsaras. Florida az Egyesült Államok egyetlen nagyobb félszigete (130 000 km²). Északi része alacsony, karsztos vidék, a déli 12 000 km² kiterjedésű mocsárvidék (Everglades). A félsziget homokdűnés-lagúnás keleti partja kedvelt üdülőhely (West Palm Beach, Miami Beach). Florida déli csúcsához kapcsolódik a Key-szigetsor. Az Atlanti-parti-síkság az Appalache-hegység lépcsős vidéke – Piedmont – és az óceán között helyezkedik el. A partvidék jobbára erősen tagolt, sok homokturzással, lagúnákkal és szigetekkel.

Az Egyesült Államok éghajlata az északi és a középső területeken mérsékelt övi (nedves kontinentális, száraz kontinentális, óceáni); a déli területeken szubtropikus (délkeleten nedves szubtropikus, délnyugaton mediterrán); Dél-Kaliforniában, Arizonában és Új-Mexikóban zonális sivatagi. Az éghajlat alakulásában fontos szerepet játszik az észak–déli nyitottság: télen a sarkvidéki, nyáron a trópusi eredetű légtömegeknek szabad útjuk van. A hőmérsékleti ingadozások az ország nagy részén gyakoriak és nagyok, a terület jelentékeny részére a téli negatív hőanomália jellemző. Például New York földrajzi szélessége megegyezik Nápolyéval, mégis az évi közepes hőmérséklet itt 5 °C-kal alacsonyabb. Louisianában, Texas partvi-

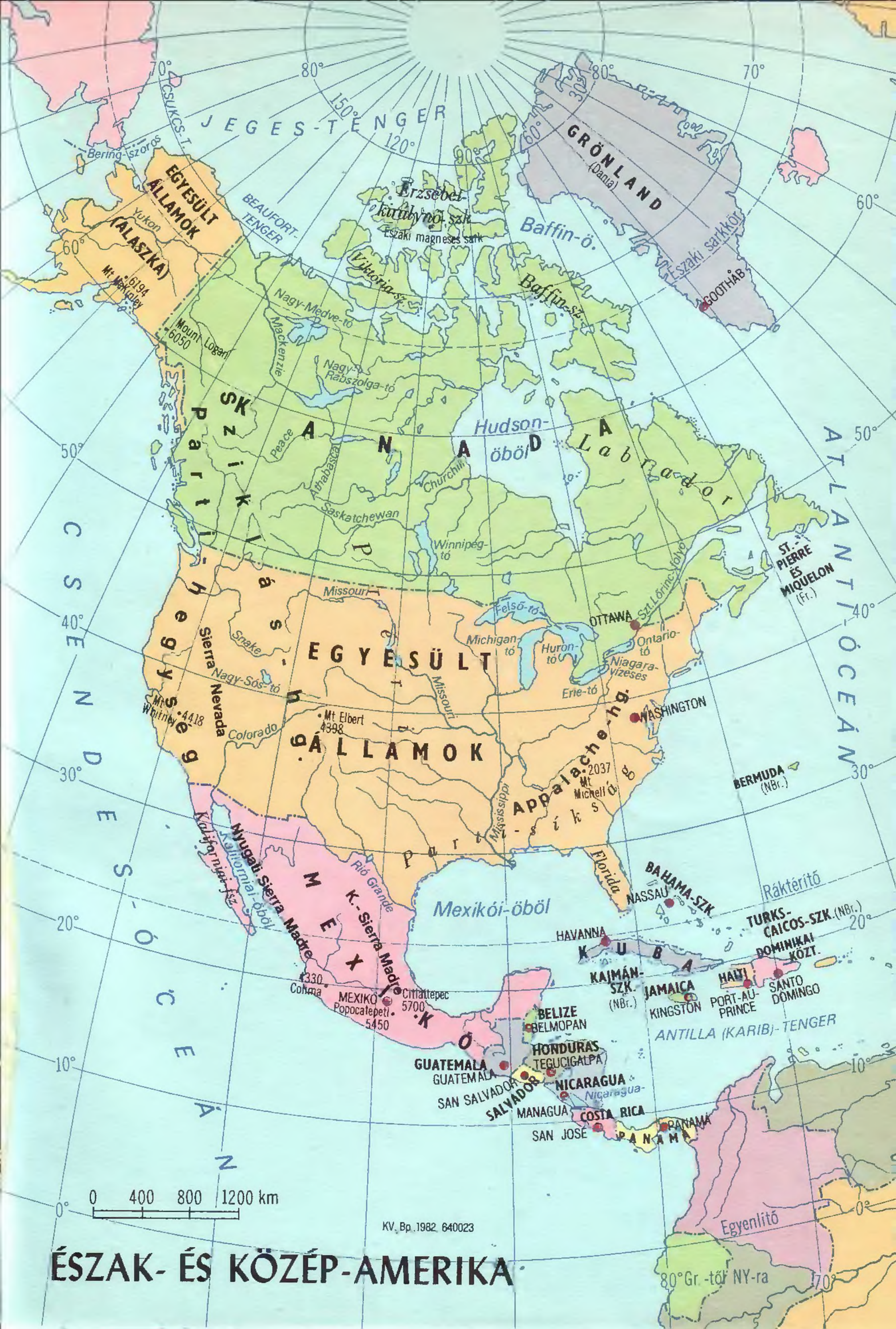
JEGES-TENGER
CSUKCS.-F.
Bering-szoros
BEAUFORT-TENGER
EGYESÜLT ÁLLAMOK (ALASZKA)
Yukon
Mt McKinley 6194
Mount Logan 6050
Erzsébet királynő-szk.
Északi mágneses sark
Viktória-sz.
Baffin-ö.
Baffin-sz.
GRÖNLAND (Dánia)
Északi sarkkör
GOOTHÅB
Nagy-Medve-tó
Mackenzie
Nagy-Rabszolga-tó
KANADA
Sziklás-hg.
Parti-hg.
Peace
Athabasca
Churchill
Hudson-öböl
Labrador
Saskatchewan
Winnipeg-tó
Préri
Missouri
Felső-tó
Michigan-tó
Huron-tó
Ontario-tó
Erie-tó
Niagara-vízesés
Szt. Lőrinc-folyó
OTTAWA
WASHINGTON
ST.-PIERRE ÉS MIQUELON (Fr.)
Snake
Nagy-Sós-tó
Sierra Nevada
Mt Whitney 4418
Mt Elbert 4398
Colorado
EGYESÜLT ÁLLAMOK
Appalache-hg.
Mt Mitchell 2037
Mississippi
Parti-síkság
Florida
BERMUDA (NBr.)
ATLANTI-ÓCEÁN
CSENDES-ÓCEÁN
Kaliforniai-fsz.
Kaliforniai-öböl
Nyugati Sierra Madre
Rio Grande
MEXIKÓ
K.-Sierra Madre
Mexikói-öböl
Colima 4330
MEXIKÓ
Popocatepetl 5450
Citlaltepec 5700
BAHAMA-SZK.
NASSAU
Ráktérítő
TURKS-CAICOS-SZK. (NBr.)
HAVANNA
KUBA
KAJMÁN-SZK. (NBr.)
JAMAICA
KINGSTON
HAITI
PORT-AU-PRINCE
DOMINIKAI KÖZT.
SANTO DOMINGO
ANTILLA (KARIB)-TENGER
BELIZE
BELMOPAN
HONDURAS
TEGUCIGALPA
GUATEMALA
GUATEMALA
SAN SALVADOR
SALVADOR
NICARAGUA
Nicaragua-
MANAGUA
COSTA RICA
SAN JOSÉ
PANAMA
PANAMA
Egyenlítő
80° Gr.-től NY-ra
70° 80° 150° 120° 90° 60° 30° 50° 40° 20° 10° 0°
0 400 800 1200 km

KV. Bp. 1982. 640023

ÉSZAK- ÉS KÖZÉP-AMERIKA

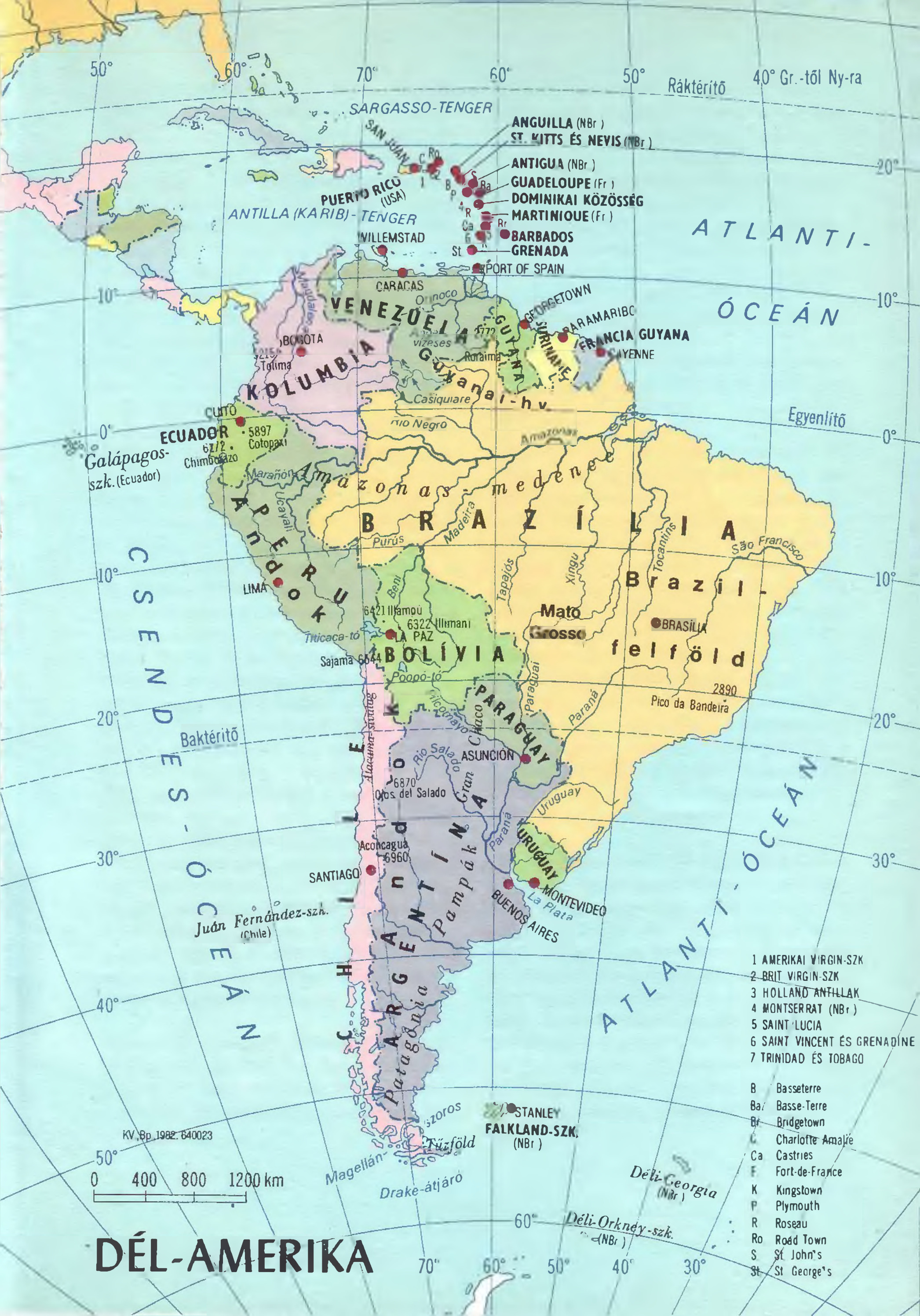
DÉL-AMERIKA
40° Gr.-től Ny-ra
Ráktérítő
Baktérítő
Egyenlítő
SARGASSO-TENGER
ANTILLA (KARIB)-TENGER
ATLANTI-ÓCEÁN
CSENDES-ÓCEÁN
ATLANTI-ÓCEÁN
SAN JUAN
PUERTO RICO (USA)
ANGUILLA (NBr)
ST. KITTS ÉS NEVIS (NBr)
ANTIGUA (NBr)
GUADELOUPE (Fr)
DOMINIKAI KÖZÖSSÉG
MARTINIQUE (Fr)
BARBADOS
GRENADA
WILLEMSTAD
PORT OF SPAIN
CARACAS
VENEZUELA
Orinoco
GUYANA
GEORGETOWN
SURINAME
PARAMARIBO
FRANCIA GUYANA
CAYENNE
Guyanai-hv.
Roraima
2772
Casiquiare
Rio Negro
Amazonas
BOGOTA
5215
Tolima
KOLUMBIA
Magdalena
QUITO
ECUADOR
5897
Cotopaxi
6272
Chimborazo
Galápagos-szk. (Ecuador)
Marañón
Amazonas-medence
Ucayali
PERU
Andok
LIMA
Purús
Madeira
Tapajós
Xingu
Tocantins
São Francisco
BRAZÍLIA
Brazil-felföld
Mato Grosso
BRASÍLIA
2890
Pico da Bandeira
Beni
6421 Illampu
6322 Illimani
LA PAZ
Titicaca-tó
Sajama 6544
BOLÍVIA
Poopó-tó
Pilcomayo
Gran Chaco
PARAGUAY
Paraguai
Paraná
ASUNCIÓN
Atacama-sivatag
Rio Salado
6870
Ojos del Salado
Aconcagua 6960
SANTIAGO
CHILE
ARGENTÍNA
Pampák
Paraná
Uruguay
URUGUAY
MONTEVIDEO
BUENOS AIRES
La Plata
Juán Fernández-szk. (Chile)
Patagónia
Magellán-szoros
Tűzföld
Drake-átjáró
STANLEY
FALKLAND-SZK. (NBr)
Déli-Georgia (NBr)
Déli-Orkney-szk. (NBr)
KV Bp. 1982. 640023
0 400 800 1200 km
1 AMERIKAI VIRGIN-SZK
2 BRIT VIRGIN-SZK
3 HOLLAND ANTILLAK
4 MONTSERRAT (NBr)
5 SAINT LUCIA
6 SAINT VINCENT ÉS GRENADINE
7 TRINIDAD ÉS TOBAGO
B Basseterre
Ba Basse-Terre
Br Bridgetown
C Charlotte Amalie
Ca Castries
F Fort-de-France
K Kingstown
P Plymouth
R Roseau
Ro Road Town
S St John's
St St George's
50° 60° 70° 60° 50° 40° 30°
20° 10° 0° 10° 20° 30° 40° 50°

dékén, s leggyakrabban Floridában évszakváltáskor gyakoriak a pusztító erejű hurrikánok. A csapadék területi eloszlása egyenlőtlen. Az ország legcsapadékosabb területei az óceáni éghajlatú északnyugaton, Washington és Oregon államokban, továbbá délkeleten, Floridában, Dél-Karolinában és Georgiában vannak, ahol évente 1100–1400 mm, egyes helyeken 2000 mm csapadék hull. Legszárazabb a Nagy-medence kontinentális félsivataga és a már passzátövben fekvő Gila- és Mojave-sivatag (60–250 mm között). Kalifornia csapadéka (450–700 mm) ősszel és télen hullik le.

A Belső-síkság vizeit a Missourival együtt több mint 7000 km hosszú Mississippi gyűjti össze. Legfontosabb mellékfolyói az Ohio és a Tennessee, illetve az Arkansas és a Red River. Az Atlanti-óceánba ömlő folyók közül a legjelentősebbek a Connecticut, a Hudson, a Delaware, a Potomac, a Savannah; a Csendes-óceánba ömlők közül a Columbia a Snake és a Salmon folyóval, valamint a Sacramento; délen pedig a Kaliforniai-öbölbe ömlő Colorado a Gila folyóval. A föld legnagyobb édesvizű tórendszere a Nagy-tavak (Felső-, Huron-, Michigan-, Erie-, Ontario-tó), területe 242 000 km², amelyből 156 000 km² tartozik az Egyesült Államokhoz. A 49 m magas Niagara-vízesés az Erie- és az Ontario-tavat összekötő Niagara folyón van. A Nagy-tavak vizét a Szent Lőrinc-folyó vezeti le, amelynek hajózási szerepe az ún. Szent Lőrinc-vízi út kiépítésével nagymértékben növekedett. E vízi úton és a Nagy-tavakon hatalmas tengeri hajók is közlekedhetnek, messze behajózva a szárazföld belsejébe, egész a Felső-tó nyugati végéig.

Népesség. Lakosai főképpen európai bevándorlók és Afrikából idehurcolt néger rabszolgák leszármazottai. A bevándorlás hol kisebb, hol nagyobb mértékben századunkban is folyik. A jelenlegi lakosok 95%-a már az Egyesült Államokban született. Az európai származású lakosságnál lényegesen rosszabb körülmények között élnek a négerek (mintegy 25 000 000 fő), a mexikóiak (több mint 5 000 000 fő), a Puerto Ricó-iak (2 000 000 fő), valamint több más nemzeti kisebbség tagjai. Az őslakos indiánok többségét kiirtották – 1976-ban mintegy 790 000-en voltak –, s ugyanerre a sorsra jutottak a szintén őslakos alaszkai eszkimók.

A hívők közül kb. 70 000 000 protestáns, kb. 48 000 000 katolikus, 6 000 000 zsidó.

Államszervezet. Az Egyesült Államok 50 államból és 1 szövetségi kerületből álló szövetségi köztársaság. Az állam- és kormányfő, valamint a fegyveres erők főparancsnoka az elnök, ő nevezi ki a kormányt is. A legfelső törvényhozó szerv a szenátusból és képviselőházból álló kétkamarás kongresszus. A szenátusba minden állam két képviselőt küld, a képviselőháznak 435 tagja van.

Az Egyesült Államokban ún. kétpártrendszer alakult ki, amelyben a monopoltőke két legnagyobb pártja, a Köztársasági Párt és a Demokrata Párt váltja egymást a hatalomban. Az 1977-ben hivatalba lépett kongresszusban a Demokrata Pártnak volt többsége.

Történelem, politika. Az Egyesült Államok területét, mielőtt Észak-Amerikát az európaiak gyarmatosították volna, indiánok és eszkimók lakták. A XVI. században kezdődött meg Észak-Amerika gyarmatosítása, melyben Spanyolország, Anglia, Franciaország, Hollandia és Svédország vett részt. Az első állandó angol telep 1607-ben létesült. A gyarmatosítás az indiánokkal folytatott harcok, területeik elrablása, az indián törzsek nyugatra szorítása és kiirtása közepette zajlott. A XVII. század első felében kezdődött a néger rabszolgák behurcolása Afrikából. A XVIII. század közepén Angliának sikerült gyarmati uralma alá vonnia Észak-Amerika keleti részét. A 13 gyarmat többsége brit koronagyarmat, másik része magángyarmat volt. Az 1775–1783-as függetlenségi háború folyamán, 1776-ban alakult meg 13 angol gyarmatból az Amerikai Egyesült Államok. A hatalom részben a burzsoázia, részben a rabszolgatartó ültetvényesek kezében összpontosult. Az alkotmányt 1788-ban fogadták el. Az északi burzsoá és a déli rabszolgatartó államok közötti polgárháború (1861–1865) eredményeként törvényesen eltörölték a rabszolgaságot, és elhárultak a tőkés fejlődés útjában álló akadályok. A XIX. század elejétől az Egyesült Államok nagyarányú területi terjeszkedésbe kezdett. 1865-ig nyugaton, délen és délnyugaton 23 új állam alakult meg.

Az elkövetkező időszakban az Egyesült Államok igen fejlett tőkésországgá vált. A XIX. század végére az amerikai kapitalizmus az imperializmus szakaszába érkezett. A századfordulóra a termelés nagyságát tekintve már világelső volt. Magas volt a monopolizáltság foka: 1904-ben az ipari termékek háromnegyed része a trösztöktől eredt. A XIX. század végétől az Egyesült Államok aktivan bekapcsolódott a világ felosztásáért, valamint a világpiaci vezető hely megszerzéséért folytatott küzdelembe, s – elsősorban Latin-Amerikában – gyarmatosító expanziót folytatott.

Az Egyesült Államok részt vett az első világháborúban. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom hatással volt az ország munkás- és farmermozgalmára. Az 1929–1933-as gazdasági világválság gazdaságilag és politikailag is meggyöngítette az Egyesült Államokat. A liberális monopolista burzsoázia érdekeit képviselő Franklin D. Roosevelt politikája („New Deal") elindította az országot az állammonopolista kapitalizmus útján. A második világháború éveiben az Egyesült Államok az antifasiszta koalíció tagjaként harcolt a hitlerista Németország és szövetségesei ellen.

A háború után a világimperializmus fő támaszává, a nemzetközi reakció és militarizmus központjává vált. Külpolitikáját alapvetően az a törekvés jellemzi, hogy bármilyen eszközzel megakadályozza a szocializmus pozícióinak erősödését, megállítsa a világ forradalmi erőinek előretörését. Stratégiájának éle mindenekelőtt a Szovjetunió és a többi szocialista ország ellen irányul. Céljai érdekében az Egyesült Államok a világ több körzetében agresszív katonai tömböket (NATO, SEATO, ANZUS, CENTO stb.) hozott létre, katonai támaszpontok széles hálózatát építette ki. Fegyverkezési hajszát indított, veszélyes nemzetközi válságokat provokált, és agresszív háborúkat folytatott. Az előbbiek közül kiváltképp a Kuba elleni invázió (1961), az utóbbiak közül a vietnami háború (1964–1975) volt az, amelyik leginkább veszélyeztette a világbékét.

A hetvenes évek elejétől az Egyesült Államokban élesedett a társadalmi-politikai válság. Ennek fő oka a vietnami háború hatása, a gazdasági növekedés megtorpanása, az ország valutáris-pénzügyi helyzetének megingása, az elnök és a kongresszus között kirobbant hatalmi harc volt. A növekvő társadalmi és politikai feszültségnek volt következménye és egyben tünete először az Egyesült Államok alelnökének, Agnew-nak, később pedig, 1974-ben elnökének, Richard Nixonnak kényszerű lemondása.

Az 1976-os választáson James Earl Carter lett az Egyesült Államok elnöke. A kormányzat külpolitikájának három alappillérét az Egyesült Államok, a közös piaci Nyugat-Európa és Japán szoros együttműködésében, az Egyesült Államok és a fejlődő országok közötti konfliktusok csökkentésében, valamint az enyhülési politika folytatásában jelölte meg.

1979 nyarán a Bécsben megtartott Brezsnyev–Carter találkozón az Egyesült Államok elnöke aláírta a SALT–II megállapodást (ez azonban csak akkor lép érvénybe, ha a kongresszus is ratifikálja) Washington ezután is folytatta a fegyverkezési hajszát, amelynek részeként középhatósugarú rakétákat (Pershing) akar Nyugat-Európába telepíteni. A Carter-adminisztráció, főként 1979 második felétől, sorozatosan olyan akciókat kezdeményezett, amelyek veszélyeztették az enyhülési politika eredményeit. Az Iránban bekövetkezett fordulat után fenyegető katonai mozdulatokat tett a térségben. Az Afganisztánnak nyújtott szovjet katonai segítség ürügyén olyan lépéseket tett (gabona-bojkott, a moszkvai olimpia bojkottja stb.), amelyek felrúgják a szovjet–amerikai megállapodásokat.

Az Egyesült Államok tagja a NATO-nak, a CENTO-nak, az Amerikai Államok Szervezetének, a Colombo-terv társult állama.

Az Egyesült Államok külbirtokai: Északi-Mariana-szigetek, Puerto Rico (társult államok); Amerikai Szamoa, Amerikai Virgin-szigetek, Baker, Howland és Jarvis, Guam, Johnston- és Sand-sziget, Midway-szigetek, Palmyra és Kingman Reef (lakatlan), Panamai csatornaövezet, Wake (territóriumok); Canton és Enderbury (Nagy-Britanniával közös birtoka); Corn-szigetek, Guantanamói-öböl (bérelt területek); Csendes-óceáni-szigetek.

Gazdaság. Az Egyesült Államok a kapitalista világ gazdaságilag legfejlettebb állama, bár részesedése a tőkésországok ipari termelésében fokozatosan csökken (1950-ben 55%, 1975-ben 37,6% volt). Gazdaságának a második világháború utáni fejlődését egyenetlenség jellemzi, időszakosan válságok és ipari termeléscsökkenések szakítják meg (1948–1949; 1953–1954; 1957–1958; 1969–1970; 1973–1975). 1961-től 1967-ig határozott – évi átlagban 5–6%-os – gazdasági növekedés volt tapasztalható. Ez mindenekelőtt a gazdasági élet militarizálásának, a katonai kiadások emelésének és a gazdaság ösztönzésére irányuló állammonopolista intézkedéseknek volt köszönhető. 1974-ben a harmincas évek óta példa nélkül álló válsághelyzet alakult ki; ez az ipari termelés csökkenésében, a munkanélküliség növekedésében, az infláció fokozódásában mutatkozott meg. Jelentős tényezőként jelentkezett a valuta-, az energia- és a nyersanyagválság (bár az Egyesült Államok a világ egyik legnagyobb olajtermelője, 1979-ben mintegy 50 milliárd dollár értékben vásárolt olajat). Jóllehet 1975-ben megint lassú javulás kezdődött, az ipari termelés csupán 1977 tavaszán érte el az 1973-as szintet. A gazdasági növekedés 1977-ben is alatta maradt a tervezettnek: 5,4% helyett 4,9%-os, s 1979 első félévében is csak 5% körüli volt. Ugyanakkor tartóssá vált a munkanélküliség (1979 nyarán 5,8%-os), az infláció (1979 első félévében 13,4%) és a dollár árfolyamesése.

Az Egyesült Államok a monopoltőke osztatlan uralmának országa. A régi vezető monopolista csoportok, a Morgan, a Rockefeller, a Du Pont, a Mellon, a clevelandi és a chicagói csoportok mellett a háború utáni években jelentős szerephez jutott a kaliforniai, a texasi és több más új nagy monopolista csoportosulás. 1968-ban a társaságok 0,3%-ának birtokában volt az összvagyon 70%-a. A monopóliumok fokozták a tőkeexportot a többi fejlett tőkésállamba és a nemrég függetlenséget nyert országokba. 1945-től 1975-ig az amerikai monopóliumok közvetlen külföldi tőkebefektetései 14,7 milliárd dollárról 133,2 milliárd dollárra növekedtek. 1976-ban az Egyesült Államok tőkebefektetései csak Latin-Amerikában meghaladták a 25 milliárd dollárt. A más országok gazdasági életébe való behatolás hatalmas extraprofitforrássá vált. A hetvenes évektől az Egyesült Államok is egyre inkább felvette más országok tőkefeleslegét: csupán 1978-ban 358 külföldi társaság alapított vagy vásárolt fiókot az országban.

A gazdaságban a vezető szerepet az ipar tölti be, különösen a kohászat, a gépipar, a műszeripar, az elektrotechnikai, az olaj-, a vegy-, a gépkocsi- és a repülőgépipar meg az energetika.

Az Egyesült Államok a világon az 1. a villamosenergia-termelésben (1977: netto 2211 milliárd kWó), a feketeszén-termelésben (1977: 585 860 000 t), az alumínium (1977: 4 160 000 t), a finomított réz (1976: 1 461 800 t) termelésében, a személy- és tehergépkocsi-gyártásban, a pamutfonal- és pamutszövet-gyártásban, s az első bizonyos fajta műtrágyák termelésében. A tőkés világ legnagyobb acél- (1977: 113 290 000 t), ólom- (1976: 553 000 t) és nyersvastermelője (mind három termék előállításában csak a Szovjetunió előzi meg), 2. cementelőállítója (1977: 67 330 000 t).

A mezőgazdaság magas fokon gépesített árutermelő ágazat. A szakosított gazdaságok a termelés koncentrációjának növekedésével, a kisgazdaságok megszűnésével alakultak ki. 1940 és 1974 között a gazdaságok száma 6 350 000-ről 2 800 000-re csökkent. A gazdaságok átlagos nagysága 385 acre (1 acre = 0,7 kat. hold) volt. A farmok 87%-a kistulajdonosi gazdaság. Az Egyesült Államok termeszti a világon a legtöbb kukoricát (1977: 161 480 000 t), gyapotot, cukorrépát, citromot, grapefruitot, narancsot és mandarint: a 2. a világon a búza- (1977: 55 134 000 t) és a dohánytermesztésben (1977: 877 000 000 t nyersdohány). Igen fejlett az állattenyésztés és az élelmiszertermelés. Az Egyesült Államok világelső a baromfihús-, a marhahús-, a sertéshús- és a tojástermelésben, s a Szovjetunió után a legtöbb tejet termeli.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 1976-ban 7890 dollár volt, mintegy 1000, illetve 800 dollárral kevesebb, mint a világranglistán előtte álló Svájcban és Svédországban.

A közlekedési infrastruktúra rendkívül fejlett. 1976-ban a vasútvonalak hossza 324 420 km volt, az autóutaké 6 127 000 km, ebből 62 000 km autópálya. A városokat sűrű légi járatok kötik össze, és az Egyesült Államok a föld igen sok országával tart fenn légi kapcsolatot. A világ legforgalmasabb repülőtere 1977-ben Chicago–O'Hare volt. Fejlett a tengeri szállítás: 1976-ban az Egyesült Államok 843 tengerjáró hajója 18 100 000 t árut szállított, 1977-ben a kereskedelmi flotta űrtartalma 13 786 624 BRT volt. New York a világ 5., New Orleans a 6. legnagyobb forgalmú teherkikötője.

Legfontosabb exportcikkei: gépi berendezések, gabona, vegyipari termékek, gépkocsik, repülőgépek, zsírok, növényi olajok stb.; főbb importcikkei: olaj és származékai, színesfémek, cellulóz, papír, vegyi áruk, kávé, fémipari termékek. Legfontosabb kereskedelmi partnerei: Kanada (több mint 20%), Japán (10–12%), Nyugat-Európa (elsősorban Anglia) és Latin-Amerika.

Oktatás, egészségügy. Az országban az oktatás részben szövetségi, részben állami irányítás alatt áll. Valamennyi államban működik a szövetségi oktatási rendszer, amely 12 éves ingyenes oktatást biztosít. A szövetségi és állami kézben levő felsőoktatási intézmények ingyenesek. 1975-ben az összes állami és magániskolában több mint 60 000 000 diák tanult, a felsőoktatásban részt vevők száma mintegy 10 000 000 volt.

Az egészségügy irányítása is egyszerre van szövetségi és állami kézben. 1974-ben az Amerikai Kórházak Szövetségéhez 7174 kórház tartozott, több mint másfél millió ággyal. Országos átlagban 1000 lakosra 4,5 ágy jut.

FALKLAND (MALVIN)-SZIGETEK

Területe: 16 076 km²

Lakosainak száma: 1905 (1976)

Közigazgatási központja: Port Stanley;

1000 lakos

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: falkland-szigeteki font

Nagy-Britannia függő területe.

Természeti viszonyok. Az Atlanti-óceán délnyugati részén elhelyezkedő két nagy szigeten – Keleti-Falklandon (Sokdad) és Nyugati-Falklandon (Grand Malvina) – terül el, hozzá tartoznak még a Déli-Sandwich-szigetek és a Déli-Georgia sziget.

A szigetek felszíne dombos. Legmagasabb pontjuk a Mount Adam (698 m).

Népesség. Lakossága angol és skót eredetű.

Az uralkodó vallás az anglikán.

Államszervezet. A gyarmatot angol kormányzó irányítja, mellette végrehajtó és törvényhozó tanács működik.

Történelem, politika. A szigeteket 1592-ben angol hajósok fedezték fel. Francia, spanyol, majd argentin gyarmat volt. 1833-ban szerezték meg az angolok. A szigetekre jelenleg mind Nagy-Britannia, mind Argentína jogot formál. Az ENSZ Közgyűlésének 20. ülésszaka napirendre tűzte a terület hovatartozásának kérdését, s felszólította az érdekelt feleket, hogy a kérdés békés megoldása érdekében kezdjenek tárgyalásokat.

Gazdaság. A lakosság főleg juhtenyésztéssel, fóka- és bálnavadászattal foglalkozik. A gazdasági élet majdnem teljes egészében az Angliába irányuló gyapjúkiviteltől függ. 1977-ben 638 000 juhot tartottak.

Utak jóformán nincsenek az országban – a forgalmat helyi repülőjáratok bonyolítják le.

Oktatás, egészségügy. Csak elemi iskolák vannak a gyarmaton, ezek látogatása 15 éves korig kötelező és ingyenes.

Az egészségügyi ellátás jó: egy kórház (27 ággyal), egy rendelő és három orvos van a szigeteken.

FRANCIA GUYANA

Területe: 91 000 km²

Lakosainak száma: 55 924 (1975)

Közigazgatási központja: Cayenne;

24 518 lakos

Hivatalos nyelve: francia

Pénzneme: francia frank

Franciaország tengerentúli megyéje.

Természeti viszonyok. Dél-Amerika atlanti-óceáni partvidékének északkeleti részén fekszik. Part menti vidéke sík; a belső területeket a Guyanai-hegyvidék 500–800 m magas láncai borítják.

Leghosszabb folyói a Maroni (725 km) és az Oiapoque (420 km).

Az ország éghajlata egyenlítői, 27–28 °C átlagos hőmérséklettel, 2000–3000 mm csapadékkal. A levegő páratartalma állandóan rendkívül magas.

Népesség. Lakosai főként indiánok, kreolok, ázsiaiak és meszticek. Mintegy 3500 francia él a gyarmaton.

A legelterjedtebb vallás a római katolikus.

Államszervezet. A francia kormány által kinevezett prefektus irányítja. A 16 tagú választott főtanács jogköre korlátozott. A francia képviselőházba és szenátusba egy-egy küldöttet delegál.

Történelem, politika. A területet a spanyolok fedezték fel, és ők is gyarmatosították először. Az első francia telep 1626-ban létesült itt. A terület birtoklásáért több európai hatalom – köztük Hollandia és Nagy-Britannia is – vetélkedett. A XVIII. század végétől az ide tartozó Ördög-szigetekre száműzték a francia politikai elítélteket. A hírhedt fegyenctelepeket 1945-ben szüntették meg. 1946-ban a terület gyarmati státusát felváltotta Franciaország tengerentúli megyéjének státusa.

Az utóbbi években Guyana a francia űrprogram végrehajtásának fontos központjává vált, erről a területről bocsátják fel a francia mesterséges holdakat. 1975-ben nagyszabású fejlesztési tervet dolgoztak ki Párizsban: mintegy 30 000 franciát akartak letelepíteni itt – elsősorban a bauxitkitermelés fellendítése és a gazdag halállomány kiaknázása céljából –, de a nehezen elviselhető éghajlat miatt nagyon kevesen vállalták az átköltözést.

A legnagyobb pártcsoportosulások a Mayouri és a szélsőbaloldali GONG.

Gazdaság. Majdnem teljes területét (mintegy 80 000 négyzetkilométert) értékes fák alkotta érintetlen őserdő borítja, csupán 3300 hektárt művelnek meg.

A lakosság fő foglalkozása a földművelés. Cukornádat, banánt, rizst, maniókát és citrusféléket termelnek. (A cukornádnak majdnem teljes egészéből rumot készítenek.) Fejlődik az állattenyésztés és a halászat. Nagyarányú a rákhalászat, a rákfeldolgozás amerikai vállalatok kezében van. Exportcélokra fát is feldolgoznak.

Guyana földje gazdag ásványkincsekben, de kitermelésük jelentéktelen mértékben folyik. A legszámottevőbb ágazat az aranybányászat. Az arany a legfontosabb kiviteli cikk, az export értékének mintegy 50%-át adja. 1963 óta az amerikai Kaiser Aluminium and Chemical Corporation foglalkozik bauxitbányászattal. Az utóbbi években hatalmas timföldtelepeket tártak fel.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 1680 dollár (1975).

Cayenne és St. Laurent között modern autósztráda épült. Franciaországgal, Angliával, az Egyesült Államokkal és több más országgal Guyanát hajó- és légi járatok kötik össze.

Behozatala szinte teljes egészében Franciaországból származik, kivitelének (fa, rum, banán, kukorica, manióka) 90%-a viszont Suriname-ba irányul.

Oktatás, egészségügy. Az iskolahálózat fejlett. A gyarmaton egy tanárképző is működik. A középiskolások és főiskolások száma 1350.

Az egészségügyi ellátás ingyenes, 2 kórház és több rendelőintézet van a gyarmaton.

GRENADA

Területe: 344 km²

Lakosainak száma: 110 000

(1977, becslés)

Fővárosa: Saint George's; 10 000,

elővárosokkal 30 000 lakos

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: kelet-karib dollár

Természeti viszonyok. A karib-tengeri Windward (Szélfelőli)-szigetek Grenada nevű szigetén és több környező apró szigeten terül el. Grenada változatos felszínén a legkiemelkedőbb pont, a Mount Saint Catherine 838 m magas.

Éghajlata trópusi szavanna, 25–28 °C évi átlagos hőmérséklettel, minimális hőingadozással, 1300–1900 mm évi csapadékkal. A Kis-Antillák között is talán a legkellemesebb éghajlatú sziget.

Népesség. Lakosainak 52%-a néger, 42%-a mulatt, 5%-a indiai.

Az angol hivatalos nyelven kívül széles körben használják az angol, illetve a francia kreol változatát.

A lakosság zöme protestáns, illetve római katolikus.

Államszervezet. Parlamentáris monarchia, a Brit Nemzetközösség tagja. Az államfő az angol királynő, akit az általa kinevezett főkormányzó képvisel. A törvényhozó hatalmat kétkamarás parlament testesíti meg, a végrehajtó hatalmat minisztertanács.

Történelem, politika. Grenada szigetét Kolumbusz fedezte fel 1498-ban. 1627-től angol gyarmat. 1967-ben társult állammá nyilvánították, 1974-ben nyerte el a teljes függetlenséget. A függetlenség kikiáltása után a Grenadai Egyesült Munkáspárt vezetője, Eric Gairy szerezte meg a hatalmat, és a rendőrség segítségével önkényuralmi politikai rendszert vezetett be a szigeten.

1979-ben egy fiatal értelmiségiekből álló csoport puccsal megdöntötte a kormányt. Az új vezetés mind a belpolitikában, mind a külpolitikában széles körű változtatásokra törekszik. Az első intézkedések között leszállította az alapvető élelmiszerek árát, bevezette a férfiak és nők egyenlő bérezését, szigorú rendszabályokat hozott a korrupció letörésére. A kormány diplomáciai kapcsolatot létesített Kubával, és kifejezte szolidaritását az antiimperialista latin-amerikai mozgalmak iránt.

Grenada tagja a Brit Nemzetközösségnek, az Amerikai Államok Szervezetének, a Karib-tengeri Gazdasági Közösség és Közös Piacnak (CARICOM), a Latin-amerikai Szabadkereskedelmi Társulásnak; az Európai Gazdasági Közösség társult állama.

Gazdaság. A közép-amerikai szigetvilág legelmaradottabb országai közé tartozik. Gazdasági életének alapja a mezőgazdaság. Legfontosabb termékei a szerecsendió – a világtermelés 40%-át adja –, a banán, a kakaó, a kókuszdió, a gyapot, a citrusfélék és a cukornád. Jelentős még az állattenyésztés, a halászat és az erdőgazdálkodás. Az ipart étolajat, cigarettát, sört, alkoholmentes üdítő italokat előállító gyárak és egy gyapottisztító képviselik.

Fejlett az idegenforgalom: 1976-ban 24 500 turista kereste fel.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 1978-ban 490 dollár volt.

Az országutak hossza 905 km.

Elsősorban kakaóbabot (32%), szerecsendiót (27%) és banánt (27%) exportál. Legfontosabb importcikkei: liszt és egyéb élelmiszerek, fűrészáru, ruházati cikkek stb. Fő kereskedelmi partnerei: Nagy-Britannia, az Egyesült Államok és Kanada.

Oktatás, egészségügy. 1979-ben minden iskolatípus látogatását ingyenessé tették (az elemi iskola látogatása kötelező), s ingyenes lett az egészségügyi ellátás is.

GRÖNLAND

Területe: 2 175 600 km²

Lakosainak száma: 50 000 (1976)

Közigazgatási központja: Godthåb (Nauk); 8780 lakos

Hivatalos nyelve: dán

Pénzneme: dán korona

Dánia külső országrésze.

Természeti viszonyok. A világ legnagyobb szigete. Az Atlanti-óceán északi részén fekszik, a 60. szélességi foktól az Északi-sark közeléig nyúlik. Területének csaknem 90%-át jég borítja. Lehetséges, hogy három külön szigetből áll, amelyeket csak jégtakaró tart össze. Vulkanikus kőzetekből épült fel. Mind keleti, mind nyugagati partvidékét messze benyúló fjordok szabdalják.

A jégtakarónak a fjordokba behatoló gleccsereiről 10–12 naponként hatalmas jéghegyek szakadnak le, amelyeket a Labrador-áramlás a 40–42. szélességi fokig is lesodor, és amelyek különösen az Új-Fundlandtól délre kialakuló nagy kiterjedésű ködzónában veszélyeztetik a hajózást.

Éghajlata arktikus tundra éghajlat. A déli–délnyugati partvidéken a tenger mérséklő hatása a hideg tengeráramlások (Labrador, Kelet-grönlandi) ellenére is érvényesül. A januári középhőmérséklet a déli partokon −5 °C, az északiakon −30 °C, a 2000–3000 m magas belföldi jégtakaró területén −40, −45 °C. A júliusi középhőmérséklet a déli partokon is +10 °C alatt marad, másutt −10, −12 °C. A partvidéken az időjárás rendkívül változékony. Az alacsony hőmérsékleti értékek nemcsak a sziget földrajzi szélességéből, hanem a hideg tengeráramlások és a hatalmas kiterjedésű belföldi jégtakaró hűtő hatásából is fakadnak. A grönlandi időjárási viszonyok erősen befolyásolják Európa időjárását, ezért a szigeten sok a meteorológiai megfigyelő állomás.

Népesség. Lakosságának túlnyomó többsége eszkimó őslakos. Mintegy 8000 dán él a szigeten.

Államszervezet. Az önkormányzattal rendelkező sziget közigazgatási vezetője a király által kinevezett kormányzó, de a tényleges végrehajtó hatalom az egykamarás parlament által kinevezett kormány kezében van. A had-, a kül- és a pénzügyek a dán kormány hatáskörébe tartoznak. A dán parlamentben Grönlandot 2 küldött képviseli.

Történelem, politika. Grönlandot 875-ben fedezte fel Ulfsen izlandi hajós. A dánok 1721-ben kezdték meg gyarmatosítását, s Dánia 1921-ben terjesztette ki felségjogát a szigetre. Egy szerződés értelmében 1941-ben az Egyesült Államok katonai támaszpontokat létesített itt. 1951-ben az Egyesült Államok és Dánia újabb egyezményt írt alá „a sziget közös védelméről", s ezt követően Grönland területén stratégiai bázisrendszert alakítottak ki. A legnagyobb bázis Thule. 1953-ban Dánia külső országrészévé nyilvánították Grönlandot. A baloldali, munkásokat, halászokat, haladó értelmiségieket tömörítő Sujumat mozgalom felvetette a Dániától való elszakadás tervét. Az 1979 elején erről rendezett népszavazáson a sziget lakóinak 70%-a az önkormányzat mellett döntött. Grönland még ugyanebben az évben önkormányzatot kapott. A parlamenti választásokon a párttá alakult Sujumat mozgalom nyerte el a szavazatok többségét a polgárság mozgalmának tekinthető Atasut (Kapocs) elnevezésű tömörüléssel szemben. A Sujumat Párt programjában szerepel a sziget teljes gazdasági függetlenségének megszerzése és a Közös Piacból való kilépés.

Grönland – Dánia részeként – tagja a NATO-nak és a Közös Piacnak.

Gazdaság. Gazdag ásványkincsekben. Földgázkészleteket, grafitot, réz-, nikkel-, molibdén-, króm-, vas-, cink-, ólom- és uránércet fedeztek fel; található itt tórium, berillium és márvány is. Ennek ellenére csak az alumíniumgyártáshoz nélkülözhetetlen kriolit, a szén és (1973 óta) a cink meg az uránérc kitermelése folyik (a szigeten nagy bőségben található uránérc, azonban urántartalma alacsony, s felszínre hozása a zord természeti viszonyok miatt nagyon költséges). Az utóbbi években dán és amerikai társaságok fokozott érdeklődést mutatnak a sziget ásványkincsei iránt. 1975-ben a feltárt olajkincs kiaknázására multinacionális monopólium alakult.

A lakosság 40%-a halászattal, prémesállat-fogással és vadászattal foglalkozik. Jelentős a juh- és a rénszarvas tenyésztés.

A helyi személy- és teherforgalmat tengeri szállítóeszközökkel, valamint repülőgéppel és helikopterrel bonyolítják le. Grönlandot tengeri és légi útvonalak kötik össze Dániával.

Oktatás, egészségügy. A szigeten a dán iskola- és társadalombiztosítási rendszer van érvényben. Az iskolalátogatás 16 éves korig kötelező, az oktatás minden iskolatípusban ingyenes. A szigeten 96 iskola van – köztük egy tanárképző főiskola.

Az egészségügyi ellátás ingyenes.

GUADELOUPE

Területe: 1779 km²

Lakosainak száma: 324 530 (1975)

Közigazgatási központja: Basse-Terre;

16 000 lakos (1975)

Hivatalos nyelve: francia

Pénzneme: francia frank

Franciaország tengerentúli megyéje.

Természeti viszonyok. Két fő szigetét, Basse-Terre-t és Grande-Terre-t (területük összesen 1703 km², s csak egy csatorna választja el őket egymástól) és öt apró szigetét a Kis-Antillákhoz sorolják. Az egész szigetcsoportot vulkánok építették fel. A szigetek felszínén hegy-, domb- és sík vidékek váltakoznak. A legkiemelkedőbb csúcs a Grande Soufrière (1484 m) Basse-Terre szigetén.

Éghajlata a passzátszelek befolyása alatt áll, tengeri hatásoktól módosított trópusi szavanna éghajlat, 25,9 °C évi átlaghőmérséklettel, 2300 mm évi csapadékkal. A nyári–őszi évszakváltáskor gyakoriak a trópusi ciklonok.

Népesség. Lakosságának 92%-a néger és mulatt.

A római katolikus vallás a legelterjedtebb.

Államszervezet. A végrehajtó hatalmat a francia kormány által kinevezett prefektus gyakorolja. A választott főtanács jogai erősen korlátozottak. A francia nemzetgyűlésben 3 képviselője, a szenátusban 2 küldötte van.

Történelem, politika. Guadeloupe-ot Kolumbusz fedezte fel 1493-ban. 1635-ben a franciák kezébe került, 1674-ben hivatalosan is Franciaország gyarmatává nyilvánították. Az őslakosságot kiirtották és a cukornádültetvények megművelésére néger rabszolgákat és elítélt francia kényszermunkásokat telepítettek le. 1946-ban kapta meg a Franciaország tengerentúli megyéje státust. A gyarmaton erős a kommunista párt: a Guadeloupe-i Kommunista Párt a választásokon általában a szavazatok 30–40%-át szerzi meg.

Gazdaság. Gazdasági életének alapja a mezőgazdaság. A megművelt terület több mint 50%-án cukornádat, a többi részén banánt, kávét, kakaót, vaníliát és citrusféléket termelnek. Viszonylag fejlett az állattenyésztés.

Az ipar túlnyomórészt mezőgazdasági termékek feldolgozásával foglalkozik. A vezető ágazat a cukoripar, melynek üzemei francia és martinique-i társaságok kezén vannak. Nyerscukrot és rumot gyártanak. A banán- és cukornádültetvények, a feldolgozó ipar, a bankok és a tengeri szállítás francia társaságok kezében vannak. Jellemző az időszakos munkanélküliség (7–8 hónap évente).

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 1500 dollár (1975).

Az úthálózat hossza 1885 km.

Főként cukrot, banánt, rumot szállít külföldre. Franciaország a guadeloupe-i exportból 75%-kal, az importból 90%-kal részesül.

Oktatás, egészségügy. Oktatási rendszere fejlett. Minden iskolatípusban ingyenes az oktatás.

Az egészségügyi ellátás ingyenes. 11 állami és 17 magánkórház van az országban, összesen 4100 ággyal. Az orvosok száma 175.

GUATEMALA

/GUATEMALAI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 108 889 km²

Lakosainak száma: 6 440 000

(1977, becslés)

Fővárosa: Guatemala; 717 000 lakos

Hivatalos nyelve: spanyol

Pénzneme: quetzal

Természeti viszonyok. Közép-amerikai állam. Az ország északi része sík és dombvidék, amit őserdő és szavanna borít. Északkeleten a Guatemalai-hegyvidék északi főlánca emelkedik, amely a Honduras-öbölben a tenger színe alá süllyed, majd Kuba, Haiti és Puerto Rico központi hegységeiben folytatódik. Déli részét a Kordillerák vonulatai borítják, amelyeknek legmagasabb csúcsa itt a Tajumulco (4220 m). A Sierra Volcanica vulkánsorának több tagja jut Guatemala területére. A vulkánsor előtt, a Csendes-óceán mentén 30–40 km széles parti síkság húzódik.

Folyói közül az Usumacinta (560 km) és a Motagua (400 km) a legjelentősebbek.

Az országot sokszor éri kisebb-nagyobb földrengés: legutóbb, 1976 februárjában több mint 24 000 ember és 200 000 lakás pusztult el.

Az éghajlat a passzátszelek hatása alatt álló tropikus szavanna. A magassági tagozódás befolyása erőteljesen érvényesül. Az átlagos hőmérséklet 18–21 °C, az évi átlagos csapadék nyugaton 1500, keleten 3000 mm.

Népesség. Lakosságának 45%-a a maja-kicsé törzs különféle etnikai csoportjaihoz tartozó indián, a többi része főként spanyol–indián mesztic, ún. ladino.

A lakosságnak több mint 90%-a római katolikus.

Államszervezet. A Guatemalai Köztársaság államfője a 4 évre választott elnök, akit a törvények értelmében nem lehet újraválasztani. Az ő kezében összpontosul a végrehajtó hatalom. A törvényhozás szerve az egykamarás nemzeti kongresszus.

Történelem, politika. Guatemalába 1523-ban törtek be a spanyolok Mexikóból. 1524-ben meghódították az országot, amely Guatemala Főkapitányság központi tartománya lett. 1821-ben nyerte el a függetlenséget. 1823 és 1839 között a Közép-amerikai Államszövetség tagja, majd független köztársaság. Az 1870-es évekig rendkívül erős volt a jezsuita rend befolyása. A XIX. század végén kezdte meg behatolását az egyesült államokbeli monopoltőke – elsősorban a United Fruit Company –, amelynek, illetve utódának pozíciói jelenleg is erősek.

Guatemala történelmi fejlődésében fontos korszak kezdődött 1944-ben, amikor a megerősödő demokratikus mozgalom véget vetett Jorge Ubico Amerika-barát diktatúrájának. A Juan José Arévalo vezetésével alakult kormány (1944–1951) elfogadta az ország első munkatörvénykönyvét, a polgári demokratikus alkotmányt (1945), és diplomáciai kapcsolatot létesített a Szovjetunióval. Jacobo Arbenz Guzmán kormánya (1951–1954) földreformtörvényt hagyott jóvá. A földreform megvalósítása a United Fruit Company és a helyi földbirtokosok heves ellenállásába ütközött. Az Egyesült Államok zsoldosai 1954-ben ellenforradalmi puccsot szerveztek, amelyet kegyetlen terrorhadjárat követett a demokratikus erők ellen. Betiltották a kommunista pártot (Guatemalai Munkapárt), tagjait a sorra alakuló terrorszervezetek kíméletlenül üldözték. 1960-ban az országban partizánmozgalom bontakozott ki, amely elsősorban a földet követelő parasztmozgalmaktól kapott támogatást.

Amikor az 1970. évi elnökválasztáson Carlos Arana Osorio került hatalomra, tovább erősödött az előző kormányok haladásellenes politikája. Az országban egy időre rendkívüli állapotot hirdettek ki. A kormány hallgatólagos beleegyezésével megkezdte működését az Egyesült Államok katonai támaszpontjain kiképzett katonatisztekből, kubai ellenforradalmárokból és közönséges bűnözőkből felállított „Mano Blanca" (Fehér Kéz) nevű szélsőjobboldali terrorszervezet. A hetvenes évek elején a demokratikus mozgalmaknak több mint 3000 résztvevőjét gyilkolták meg. Becslések szerint 1954 és 1978 között 40 000 ember esett a szélsőjobboldali terrorszervezetek áldozatául. Az 1974 tavaszán a terror légkörében megtartott általános választásokon – a kormány által durván meghamisított szavazati eredmények alapján – Kjell Laugerud tábornok, az uralmon levő szélsőjobboldali koalíció, az Alkotmányos Demokrata Párt és a Nemzeti Felszabadítási Mozgalom közös jelöltje lett az ország elnöke, aki folytatta elődei politikáját. 1977 nyarán Guatemala mozgósította teljes haderejét a szomszédos Belize ellen, amelynek teljes területére igényt tart, és csak Nagy-Britannia hadihajóinak megjelenése akadályozta meg a háború kitörését.

Az 1978-as elnökválasztás előtt rendkívül feszült volt a belpolitikai helyzet. Sztrájkok kezdődtek, földfoglaló mozgalom bontakozott ki, s ezzel egyidejűleg a földesurak is fegyveres akciókat indítottak a közösségi tulajdonban levő földek erőszakos kisajátítására. Az egész világon felháborodást keltett a katonaság brutális fellépése, például Panzós városkában a kormánycsapatok több száz tüntető parasztot mészároltak le. Ilyen körülmények között a kormány kénytelen volt engedélyezni, hogy mindhárom legális párt – a két kormánypárt és a Kereszténydemokrata Párt – elnökjelöltet állítson. A választásokat követően mindegyik jelölt magát kiáltotta ki győztesnek, s végül Romeo Lucas García úgy került az elnöki székbe, hogy a döntésre felkért parlamenti képviselőket az ülésre bevonuló katonáival kényszerítette arra, hogy őt válasszák meg.

A Lucas-kormány is folytatja elődei politikáját: nyíltan támogatja a birtokosok földkisajátítási hadjáratát, kíméletlenül elnyomja a diktatúraellenes mozgalmakat, és az állami költségvetésnek több mint negyedrészét (évi 110 000 000 dollárt) katonai jellegű kiadásokra fordítja.

A nicaraguai Sandinista Nemzeti Felszabadítási Front harcának hatására 1978 végétől Guatemalában ismét fellendült az ellenzéki mozgalom – főleg a diákszervezetek indítottak heves támadásokat a kormány ellen, a városokban sokszor fegyveres összecsapásokra is sor került. Nagy erővel lángolt fel az ellenállás 1980 elején, miután a hadsereg megostromolta a spanyol nagykövetséget, amelyet a kormány erőszakos földkisajátításai ellen tiltakozó parasztok tartottak megszállva. A nicaraguaihoz hasonló események megelőzésére Washington növelte a diktatúrának nyújtott pénzügyi és katonai támogatást.

Guatemala tagja az Amerikai Államok Szervezetének, a Közép-amerikai Államok Szervezetének és a Közép-amerikai Közös Piacnak.

Gazdaság. Elmaradott agrárország. Gazdasági életének gyakorlatilag minden ágazatában az Egyesült Államok tőkéje foglalja el a kulcspozíciókat. Az országban a United Brands Companynek (a volt United Fruit Co.) döntő befolyása van.

A bruttó nemzeti termék 32%-át a mezőgazdaság adja, ez foglalkoztatja a keresőképes lakosságnak mintegy 65%-át. Az összes gazdaság 0,1%-át kitevő hatalmas latifundiumokban összpontosul az ország művelésre alkalmas területének több mint 40%-a, a gazdaságok 89%-át adó kis- és középbirtokokra a megművelhető földterületnek mintegy 15%-a jut. A kávétermés 80%-át 1500 nagybirtokon takarítják be; ezeken 426 000 ember dolgozik. Fontos terméke a chicle nevű növény, amely a rágógumigyártás alapanyaga. Ennek kivitelében Mexikó után a világon a 2. Számottevő a déligyümölcsből készült esszencia termelése és exportja.

Ipara fejletlen, a bruttó nemzeti termék 15%-át adja. Legfontosabb ágazatai a bányászat, az építőanyag-ipar, az élelmiszer-, a bőr- és a textilipar. Évente mintegy 1000 t cinket, 300 t antimont, 600 t ólmot, valamint kis mennyiségű wolframot, aranyat, ezüstöt, krómot, olajat, sót, ként és azbesztot bányásznak. Az utóbbi években gazdag nikkelérctelepeket fedeztek fel az ország északi részén, kiaknázásuk és az értékesítés jogát 40 évre egy amerikai–kanadai konzorcium szerezte meg; a kitermelés 1977-ben kezdődött el. Növekvő fontossága van a turizmusnak.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 1976-ban 630 dollár volt.

A vasútvonalak hossza 1300 km (az ültetvények belső vasúthálózatával együtt több mint 2500 km), az országutaké 13 500 km. Az ország területét átszeli a pánamerikai autósztráda 511 km hosszú szakasza. Növekszik a légi közlekedés jelentősége. Legfontosabb kikötői: az Atlanti-óceán partján Puerto Barrios, a Csendes-óceánén pedig San José és Champerico.

Az ország fő exportcikkei a kávé (az export 32%-a), a gyapot (19%), a hús (4%), a cukor (3,6%), a banán (2%), más gyümölcsök és a kaucsuk. Behozatalát főként gépek és berendezések, szállítóeszközök, vegyipari termékek, textilféleségek, olaj- és petrolkémiai termékek, papír teszik ki. Importból fedezik az élelmiszerszükséglet mintegy 50%-át. Legfontosabb kereskedelmi partnerei: az Egyesült Államok (az export 28%-a, az import 35%-a), a közép-amerikai országok (33% és 22%), az NSZK (11–11%) és Japán (7% és 9%).

Oktatás, egészségügy. A 15 éven felüliek 55%-a analfabéta. Az iskolák túlnyomó többsége magánkézben van. Az ország 5 egyetemét és főiskoláját 20 000 hallgató látogatja.

Az egészségügyi ellátás színvonala rendkívül alacsony: mindössze 1250 orvos és 60 közkórház és rendelő van az országban.

GUYANA

/GUYANAI SZÖVETKEZETI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 214 962 km²

Lakosainak száma: 800 000

(1978, becslés)

Fővárosa: Georgetown; 200 000 lakos

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: guyanai dollár

Természeti viszonyok. Dél-Amerika északkeleti részén, az Atlanti-óceán partvidékén fekszik. Területének déli és középső részét a Guyanai-hegyvidék őskori kőzetekből felépült 800–1200 m magas hegyei hálózzák be. A hegyvidék délen és északon dombvidékbe megy át. Legkiemelkedőbb pontja a 2772 m magas Roraima. A hegyek nagy részét trópusi őserdő borítja. A mangrove-erdős partokat 80–100 km széles síkság kíséri, ez az ország legsűrűbben lakott része.

Fő folyója az Essequibo (950 km); ennek egyik mellékfolyóján, a Potarón van a 226 m magas Kaieteur-zuhatag. Energiája még kihasználatlan.

Az éghajlat egyenlítői, 27–28 °C átlagos hőmérséklettel, 2700–3000 mm évi csapadékkal, állandóan 85–98% körüli relatív páratartalommal.

Népesség. Lakosainak több mint 50%-a indiai, több mint 30%-a afrikai származású, 4%-a indián, 0,7%-a kínai, 2%-a fehér (főként portugál), többi része különféle keverék.

A lakosság 57%-a protestáns és római katolikus, 34%-a hindu, 8%-a pedig mohamedán vallású.

Államszervezet. Szövetkezeti köztársaság. Az államfő az elnök. A törvényhozó hatalmat egykamarás nemzetgyűlés gyakorolja. A végrehajtó hatalom a miniszterelnök vezette miniszteri kabinet kezében van.

Történelem, politika. Guyana területére a spanyolok a XV–XVI. század fordulóján jutottak el. 1620-ban a hollandok szerezték meg. A XVIII–XIX. században Nagy-Britannia, Franciaország és Hollandia küzdött a terület birtoklásáért. Az 1814-es angol–holland egyezmény értelmében három holland gyarmat Nagy-Britannia birtokába került, és 1831-ben ezek Brit Guayana néven egyesültek. 1886 és 1899 között Anglia vitában állt Brazíliával és Venezuelával a Brit Guayana-i határok kérdésében. Döntésért nemzetközi bírósághoz fordultak, s ennek határozata értelmében – Venezuela tiltakozása ellenére – a vitatott terület nagy része Angliáé lett. A határkérdésben Venezuelával fönnálló ellentéteket örökölte a független Guyana is, a két ország azonban 1970-ben Port of Spainben jegyzőkönyvet írt alá, amelyben 12 esztendőre kötelezettséget vállalt, hogy eláll az egymással szemben támasztott területi követelésektől.

A második világháború után Brit Guayanában függetlenséget követelő politikai pártok alakultak. 1953-ban a terület autonómiát kapott. Az első választásokon a Cheddi Jagan vezette, 1950-ben alakult marxista Guyanai Népi Haladó Párt jutott többséghez, de az angolok hatályon kívül helyezték az alkotmányt, és eltávolították a kormányt. Ez a párt győzött a következő választásokon is (1957, 1961), a gyarmattartók azonban lehetetlenné tették a kormányzást. Miután Jagant törvénytelenül leváltották, és helyette angolbarát politikust neveztek ki miniszterelnöknek, 1966-ban Anglia megadta a függetlenséget az országnak.

A hetvenes évek közepén a kormányon levő Népi Nemzeti Kongresszuspárt – bár vezetőjével, Linden Forbes Burnhammel együtt korábban angolbarátként tartották számon – politikájában antiimperialista és antikapitalista vonások jelentkeztek. 1976–1977-ben államosították a külföldi tulajdonú bauxit- és timföldipart, a brit érdekeltségű cukornádültetvényeket, az élelmiszer-feldolgozó üzemeket, a nagyobb áruházakat, valamint a bankokat és biztosítóintézeteket. 1978-ban már az állam ellenőrizte az ország gazdaságának 80%-át.

1978-tól kezdve azonban a Népi Nemzeti Kongresszuspárt fékezte az antikapitalista reformpolitikát, erősítette az együttműködést a külföldi – főleg venezuelai és észak-amerikai – tőkével. 1978-ban és 1979-ben Guyana – a cukor világpiaci árának nagymérvű csökkenése miatt előállt súlyos fizetésimérleg-hiányának pótlására – nagy összegű nyugati kölcsönt vett fel, s ezáltal erősítette az ország függését.

A kormány az alkotmány módosítására törekszik, hogy ily módon nagyobb mértékben függetleníthesse magát a nemzetgyűléstől. Az alkotmánymódosításra hivatkozva elhalasztották az 1978 októberére kiírt választásokat.

A Guyanai Népi Haladó Párt, bár sok kérdésben együttműködik a kormánnyal, legfontosabb célkitűzését abban jelölte meg, hogy az egypárti kormányt a Nemzeti Hazafias Egységfront által létrehozott egységkormány váltsa fel.

Guyana diplomáciai kapcsolatban áll a Szovjetunióval és a többi szocialista országgal, szoros kapcsolatokat tart fenn Kubával; a KGST-vel 1977-ben megállapodást írt alá az együttműködés bővítéséről.

Tagja a Brit Nemzetközösségnek, a Karib-tengeri Közösség és Közös Piacnak, társult állama az Európai Gazdasági Közösségnek.

Gazdaság. Fejletlen agrárország. A keresők 34%-át a mezőgazdaság, 24%-át az ipar foglalkoztatja. Nagyon sok a munkanélküli, különösen a fiatalok között.

Mezőgazdasága főképpen cukornád- (1976-ban 332 000 t) és rizstermelésre (110 000 t) szakosodott. Kávét, kakaót, kukoricát, banánt, citrusféléket és dohányt is termesztenek. Fejlett a belső piac hússzükségletét kielégítő szarvasmarhatenyésztés.

Guyana a tőkés világ 4. legnagyobb bauxittermelője (1976-ban 3 150 000 t bauxit és 247 000 t timföld). Arany- és gyémántbányászattal is foglalkoznak. Számottevő a mangánbányászat is. Növekvő szerepet játszik az értékes faanyagok feldolgozása (az ország területének 84%-át erdő borítja) és a halászat.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 1976-ban 540 dollár volt.

Az autóutak hossza 3000 km, ebből 650 km szilárd burkolatú. Belföldön is igen nagy szerepet játszik a vízi és a légi szállítás.

Főbb exportcikkei: cukor (30%), bauxit és alumínium-oxid (együtt 50%), rizs, építőipari faanyag, fűrészáru, drágakövek, rum. Gépeket, szállítóeszközöket, iparcikkeket, élelmiszert, üzemanyagot, szövetet és jutát importál. Legfontosabb kereskedelmi partnerei: az Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Kanada és a Karib-térség országai.

Oktatás, egészségügy. Minden iskolatípusban ingyenes az oktatás, és az elemi iskola elvégzése kötelező. 1976-ban megszüntették a magániskolákat. 1977-ben 1 egyetem volt az országban – 2250 hallgatóval – és 10 főiskola.

Egészségügye elmaradottabb: 1977-ben Guyanában 114 orvos működött és 23 kórház volt.

HAITI

/HAITI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 27 750 km^2

Lakosainak száma: 4 750 000

(1977, becslés)

Fővárosa: Port-au-Prince; 494 000 lakos

Hivatalos nyelve: francia

Pénzneme: gourde

Természeti viszonyok. Nyugat-Indiában, Hispaniola (Haiti) szigetének nyugati harmadán és több part menti szigeten terül el. Felszíne az északi és déli félszigeteken magas, erdős hegyvidék (Gran Cordillera Central); középső része alacsonyabb hegyvidék és dombság. A hegyek között számos nagyon termékeny medence és alföld helyezkedik el. A legmagasabb csúcsok a La Selle (2680 m) és a La Hotte (2414 m). Két félsziget a Gonaïvesi-öblöt fogja közre.

Leghosszabb folyója az Artibonite (240 km); legnagyobb tava a Saumatre (170 km²).

Éghajlatilag az egyszakaszos trópusi esőzónába, a szavanna éghajlat övébe tartozik. Az évi átlagos hőmérséklet 25–26 °C körül van. A csapadékátlag 1200–1300 mm, az esős évszak májustól októberig tart.

Népesség. Latin-Amerika legsűrűbben lakott országa. Lakosságának kb. 60%-a néger, 30%-a mulatt és kb. 10%-a fehér. Haitinak több mint 200 000 polgára emigrációban él. A lakosság 80%-a a francia nyelvet kreol dialektusban beszéli.

Az uralkodó vallás a római katolikus, sok a híve a vudu szektának is, amely a keresztény kultusz elemeit afrikai vallási elemekkel vegyíti.

Államszervezet. Az alkotmány szerint Haiti parlamentáris köztársaság. A gyakorlatban minden polgári (mind a törvényhozó, mind a végrehajtó), valamint katonai hatalom az elnök kezében összpontosul. Ő nevezi ki az egykamarás nemzetgyűlés képviselőit (a választások már régen formálisak), valamint a minisztereket és a kormányzó tanács tagjait.

Történelem, politika. Hispaniola szigetét Kolumbusz 1492-ben fedezte fel. 1503-tól 1697-ig Spanyolország, ezután Franciaország gyarmata volt. A gyarmatosítók teljesen kiirtották az őslakos indiánokat, majd a cukornád-, gyapot- és kávéültetvények megművelésére néger rabszolgákat telepítettek le a szigeten. 1791-ben a rabszolgák Toussaint l'Ouverture vezetésével fellázadtak, 1804-ben az ország függetlenné lett. Az egymást követő diktátorok hatalmi harcai következtében az ültetvények kipusztultak. 1915-től 1934-ig az Egyesült Államok tartotta megszállás alatt Haitit.

1956-ban François Duvalier jutott hatalomra, aki az Egyesült Államok támogatásával és hírhedt magánrendőrsége, a Tonton Macoute segítségével véres terrorral kormányozta az országot. 1964-ben az alkotmány módosításával élethossziglan elnökké választatta magát. 1971-ben bekövetkezett halála után az elnöki tisztség automatikusan fiára, Jean-Claude Duvalier-ra szállt, aki apja Amerika-barát politikáját folytatja.

Az ifjú Duvalier uralmának éveiben a diktatúra kifejezetten fasiszta jelleget öltött. Az amerikai üzletemberek támogatják az elnök híveit, és mindent megtesznek annak érdekében, hogy fenntartsák az országban kialakult helyzetet. A kommunisták és a partizánok elleni harcra speciális katonai egységeket szerveztek, melyeknek tagjait „leopárdoknak" nevezik. Egyetlen párt működik legálisan, Duvalier pártja, a Forradalmi és Kormányzati Akció Egységpártja. Az illegalitásban levő pártok közül erős befolyása van a Haiti Kommunisták Egyesült Pártjának. 1978 végén a diktátor „liberalizálási" programot hirdetett meg, és engedélyezte, hogy az 1979. februári nemzetgyűlési választásokon ellenjelöltek is induljanak (az 58 képviselői helyre 300-an pályáztak), de a terror légkörében végül minden mandátum a kormánypárt jelöltjeinek jutott.

Haiti tagja az Amerikai Államok Szervezetének.

Gazdaság. Elmaradott agrárország, gazdasága a fejlődés kapitalizmus előtti szintjén áll. Az egy főre jutó nemzeti jövedelmet tekintve a világ tíz legszegényebb országa közé tartozik. A mezőgazdaság adja a kivitel 80%-át és a nemzeti jövedelem 75%-át. Lakosságának 85%-a falvakban él. A mezőgazdaság feudális jellege és az egyre erősödő függés az amerikai monopóliumoktól növeli az ország elmaradottságát, a társadalmi-gazdasági ellentmondásokat. A tőkebefektetések 70%-a az Egyesült Államokból származik.

Haiti viszonylag gazdag ásványkincsekben (bauxit és réz). 1975-ben újabb rézlelőhelyeket fedeztek fel. Kiaknázásukra az amerikai és francia monopóliumok kaptak koncessziót.

A feldolgozó ipar elmaradott. A legnagyobb üzem az országban egy amerikai tulajdonban levő teniszlabdagyár. Cukorgyárai és kisebb élelmiszeripari üzemei vannak. A kézművesség fejlett.

Évente kb. 200 000 észak-amerikai turista keresi fel.

A mezőgazdaságban a hatalmas latifundiumok játsszák a vezető szerepet. A birtokosok 1,15%-ának tulajdonában van a földterület 67%-a, a gazdaságok 70%-ának területe pedig nem haladja meg a 2,5 hektárt. A föld nélküli parasztok száma 800 000 (a felnőtt falusi lakosságnak majdnem a fele). A földművelés primitív eszközökkel folyik. A legjobb földekből több mint 30 000 hektárt amerikai vállalatok műveltetnek meg. Elsősorban exportnövényeket termelnek: kávét (1975-ben 36 000 t), cukornádat (72 500 t) és szizált (18 000 t).

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 205 dollár (1976).

A vasútvonalak hossza 376 km (a vasút egy amerikai cukortársaság tulajdonában van), az autóutaké 4000 km (ebből 500 km szilárd burkolatú). A szállítások nagy részét gépkocsival bonyolítják le. A légi járatok az Egyesült Államokkal és Dél-Amerikával kötik össze az országot.

Legfontosabb kereskedelmi partnere az Egyesült Államok (az export 50 és az import 70%-a). A rézércet és a bauxitot minden ellenőrzés és vám nélkül szállítják az Egyesült Államokba.

Oktatás, egészségügy. A népesség 80%-a írástudatlan. A haiti hivatalos statisztika szerint az 1 300 000 iskolás korú falusi gyermeknek csak 14%-a tanul.

Az egészségügyi helyzet a világon a legrosszabbak közé tartozik: mindössze 350 orvos van az országban. A 44 kórházban 3300 ágy van, ebből 780 magán- és egyházi szanatóriumokban. Az átlagos életkor 34 év.

HOLLAND ANTILLÁK

Területe: 993 km²

Lakosainak száma: 234 000 (1974)

Közigazgatási központja: Willemstad

(Curaçao szigetén); 65 000 lakos

Hivatalos nyelve: holland

Pénzneme: Holland Antillák-i gulden

Hollandia tengerentúli autonóm területe.

Természeti viszonyok. A Kis-Antillák hat szigetén (Sint Maarten – franciául Saint Martin – déli része, Sint Eustatius, Saba, Curaçao, Aruba és Bonaire) terül el. A szigetek vulkanikus eredetűek. St. Maarten, St. Eustatius és Saba éghajlata tengeri hatásoktól befolyásolt trópusi szavanna, sok csapadékkal. Bonaire, Curaçao és Aruba felszíne egyhangúbb a másik hároménál. Ezek a szigetek éghajlatilag a trópusi sztyeppövezetbe tartoznak, viszonylag kevés itt a csapadék (700 mm), hosszabb a száraz időszak.

Népesség. A lakosság 90%-a néger és mulatt, 10%-a fehér.

80%-a katolikus, a többi része protestáns vallású.

A hivatalos nyelv, a holland mellett sokan beszélik a papiamentónak nevezett helyi spanyol–holland dialektust.

Államszervezet. A végrehajtó hatalom feje a holland kormányzó. A területnek belső autonómiája van, a külpolitikai és a honvédelmi kérdések az anyaország hatáskörébe tartoznak. A legfelsőbb törvényhozó szerv az egykamarás törvényhozó gyűlés, amelybe Curaçao 12, Aruba 8, Bonaire 1 és a három másik sziget 1 teljes jogú képviselőt delegál.

Történelem, politika. Sint Maartent 1493-ban Kolumbusz fedezte fel. Curaçao és Aruba 1499-ben került spanyol fennhatóság alá. A XVII. század kezdetén a hollandok megszerezték Arubát és Bonaire-t, majd 1634-ben Curaçaót, amely a rabszolgakereskedelem központja lett. Az Antillák 1637 óta holland gyarmat. 1954-ben Hollandia autonóm tengerentúli részének nyilvánították.

1968-ban a legnagyobb szigeten, Curaçaón (1975-ben 155 000 lakos) sztrájkhullám söpört végig, ez nagyobb függetlenséget követelő politikai mozgalommá nőtt, s csak a holland ejtőernyős csapatok beavatkozása csitította el. 1977 tavaszán a második legnagyobb sziget, a 62 000 lakosú Aruba jelentette be, hogy – önálló államként – el akar szakadni Hollandiától. A két legnagyobb szigetnek – Curaçaónak és Arubának – külön politikai pártjai vannak.

Gazdaság. A szigetek gazdaságának alapja a venezuelai olaj feldolgozása az amerikai Standard Oil of New Jerseynek Curaçao szigetén, az angol–holland Royal Dutch Shellnek Aruba szigetén levő – világméretekben is jelentős nagyságú – üzemeiben. A behozatal 80%-át a venezuelai nyersolaj teszi ki. Az előállított kőolajtermékeket majdnem teljes egészükben exportálják (az összkivitel mintegy 98%-a). A foglalkoztatottak túlnyomó többsége az olajfeldolgozásban és -szállításban dolgozik.

Curaçaón kalcium-foszfátot bányásznak (100 000 tonnát évente), ezenkívül festékgyár, két dohánygyár és egy cementüzem is van. A curaçaói dokk a legnagyobb Amerikában.

A mezőgazdaság elmaradott. Cirokot, hüvelyeseket, aloét, földimogyorót, szizált, főzelék- és citrusféléket termesztenek. Juh- és kecsketenyésztéssel is foglalkoznak. A szigetek egy részén fejlett a halászat. Az élelmiszerek és az iparcikkek zömét importálják. Az utóbbi időben növekedésnek indult az idegenforgalom, évente több mint félmillió turista keresi fel.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 1670 dollár (1975).

A szigetek úthálózata fejlett.

Oktatás, egészségügy. A szigeteken 280 iskola van; a tanárok száma 2500, a tanulóké 66 000.

1973-ban az országban 11 kórház és rendelő volt, 2037 ággyal.

HONDURAS

/HONDURASI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 112 088 km²

Lakosainak száma: 3 040 000

(1977, becslés)

Fővárosa: Tegucigalpa; 270 000 lakos

Hivatalos nyelve: spanyol

Pénzneme: lempira

Természeti viszonyok. Közép-Amerikában fekszik. Felszínét a Közép-amerikai-Kordillerák főláncának vulkanikus hegyei borítják, amelyek fennsíkokat és völgyeket zárnak közre. A legmagasabb csúcs a 2685 m magas Las Minas.

Legfontosabb folyói a Coco (480 km), az Ulúa (320 km) és az Aguán (240 km).

Az éghajlat trópusi, a hegyekben 18 °C-ot, a síkságokon 20 °C-ot meghaladó évi középhőmérséklettel. A csapadék 1500–3500 mm között van, nyugaton és főként délen száraz évszakkal.

Népesség. A lakosság 85%-a spanyolul beszélő mesztic, a többi része indián és néger.

Államszervezet. A törvényhozó hatalom letéteményese az alkotmány értelmében az egykamarás nemzeti kongresszus, ezt azonban 1972-ben feloszlatták. A végrehajtó hatalom egy az elnök vezette katonai junta kezében van.

Történelem, politika. Hondurast 1502-ben fedezte fel Kolumbusz. 1823-tól a Közép-amerikai Államszövetséghez tartozott. 1838 óta önálló állam. Politikai és gazdasági élete az Egyesült Államok ellenőrzése alatt állt és áll. Az Egyesült Államok pozícióinak megőrzése érdekében katonai puccsokat szervezett, felhasználta a burzsoá pártok politikai mesterkedéseit, sőt közvetlenül, fegyveresen is beavatkozott Honduras politikai életébe.

Honduras számos esetben keveredett konfliktusba szomszédaival, elsősorban Salvadorral és Nicaraguával. Belpolitikai helyzetének ingatagságára jellemző, hogy vezetői 145 év alatt 136 alkalommal nem törvényes úton kerültek hatalomra.

1972 végén López Arellano tábornok ragadta magához a hatalmat. Az általa vezetett junta társadalmi reformprogramot hirdetett meg – középpontjában földreformmal –, de a program végrehajtásában a kormány következetlen volt, és nem tudott széles tömegtámogatást szerezni magának. Így is fontos intézkedése volt a hagyományos burzsoá pártoknak folyósított pénzügyi támogatás megszüntetése, a szakszervezetek hivatalos felkarolása, az állami szektor megerősítése, a kis- és középbirtokosok védelme.

1975-ben Juan Melgar Castro ezredes vezetésével egy katonai csoport megdöntötte Arellano elnök hatalmát, és az „alezredesek juntája" az Egyesült Államok monopolista köreivel nyíltan együttműködő szélsőjobboldali diktatúrát valósított meg. Az előző kormány reformpolitikájával véglegesen szakított, és abbamaradt a korábban elkezdett iparfejlesztési program is. Növekedett az ország függősége az Egyesült Államoktól; 1976 végén Honduras államadóssága az Egyesült Államoknál annyi volt, mint évi nemzeti jövedelmének 53%-a. Külső és belső okok miatt Melgar Castro 1977-ben óvatos liberalizálási programot kezdeményezett, de 1978 augusztusában vértelen államcsínynyel eltávolították.

Policarpo Paz García tábornok, a pucscsal hatalomra került új elnök kormányát Amerika-barátságukról ismert tisztekből állította össze. 1978 végétől Hondurasban is megerősödtek az ellenzéki mozgalmak, melyek nyomására az elnök ígéretet tett arra, hogy törvényhozási és elnökválasztásokat tartanak az országban.

Honduras pártjai közül a legjelentősebb az Egyesült Államok monopóliumaival összefonódott Nemzeti Párt, valamint a Liberális Párt, amely a kis- és középpolgárság érdekeit védi.

Honduras tagja az Amerikai Államok Szervezetének és a Közép-amerikai Államok Szervezetének.

Gazdaság. Közép-Amerika gazdaságilag legelmaradottabb, az Egyesült Államoktól leginkább függő állama. Gazdasági helyzetét az infláció, a nagymértékben deficites fizetési mérleg, a magán- és állami tőkebefektetések csökkenése, több termelési ág stagnálása jellemzi. Gazdasági függése egyre növekszik, mivel az állami beruházásokat külföldi kölcsönökből fedezik.

A lakosságnak több mint 65%-át a mezőgazdaság foglalkoztatja. Termelése az utóbbi években egy helyben topog, az ország nagy részét sújtó 1973-as aszály pedig egyenesen válságba sodorta – 250 000 parasztcsaládot fenyegetett az éhhalál. A hatalmas külföldi társaságok és a néhány nemzeti vállalat banán, kávé és egyéb exportkultúrák termelésére specializálódtak. A mezőgazdasági művelésre kevésbé alkalmas hegyvidékeken, ahol a parasztság túlnyomó többsége él, kukoricát és babot termesztenek. Az utóbbi években fejlődésnek indult a halászat.

Ásványkincsekben gazdag: hatalmas nikkel-, réz-, arany-, ezüst-, vas- és ólomlelőhelyei vannak, ezeket azonban amerikai társaságok ellenőrzik, s a kitermelés csak nemrégiben kezdődött meg.

Területének 60%-át erdő borítja. A fafeldolgozás 90%-át amerikai vállalatok végzik.

Honduras az utolsó helyen áll Közép-Amerikában az ipari termelés mennyiségét illetően. Az ipar a munkaerőnek mindössze 9%-át foglalkoztatja. 1971-ben Mexikóval évi 150 000 t kapacitású acélkombinát építéséről írtak alá szerződést. 1973-ban fejezték be az ország legnagyobb textilipari kombinátjának építését, amelybe főként japán tőkét ruháztak be.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 1976-ban 385 dollár volt.

Az úthálózat hossza 5200 km, a vasútvonalaké 1300 km. 1973-ban a Nemzetközi Fejlesztési Bank 19 000 000 dolláros kölcsönt adott új utak építésére és a meglevők korszerűsítésére.

A nemzeti jövedelem 30%-a a külkereskedelemben realizálódik. Az import értéke meghaladja az exportét. Főbb kiviteli cikkei a banán (45%), a kávé (12%), a fa (8%). Legfontosabb kereskedelmi partnere az Egyesült Államok (a külkereskedelmi forgalom négyötöde). Honduras kilépett a Közép-amerikai Közös Piacból, de gazdasági nehézségei arra késztetik, hogy e szervezet megkerülésével szélesítse kereskedelmi kapcsolatait Guatemalával és Costa Ricával.

Oktatás, egészségügy. Az iskolaügy rendkívül elmaradott: az alig 4000 általános iskola 420 000 növendékét mindössze 12 000 tanító oktatja. Az egyetemi és főiskolai hallgatók száma 8000.

1972-ben az országban 4500 kórházi ágy volt, és az orvosok száma nem érte el a 800-at.

JAMAICA

Területe: 10 991 km²

Lakosainak száma: 2 084 500

(1977, becslés)

Fővárosa: Kingston; 120 000 lakos

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: jamaicai dollár

Természeti viszonyok. A karib-tengeri Jamaica szigeten és az ezt körülvevő 13 kisebb szigeten terül el. Területének nagy részét az Antilla-Kordillera hegyvidéke borítja, amely keleten, a Blue-hegységben éri el a legnagyobb magasságot (2257 m). Jamaica szigetének nagyobb részén a tengerszint feletti magasság meghaladja a 900 métert; déli, kisebb része száraz síkság.

A szigetország több mint 200 vízfolyása, folyója közül a Black River (71 km) a legjelentősebb.

Éghajlata tropikus szavanna, 24–25 °C átlagos hőmérséklettel; északkeleten 2800–3000 mm, délen és nyugaton 600–800 mm csapadékkal.

Népesség. Lakosságának 76,3%-a néger, 15,1%-a mulatt, 1,2%-a kínai, illetve kínai–afrikai keverék, 3,4%-a indiai, illetve indiai–afrikai keverék, 3,2%-a fehér, 0,8%-a egyéb.

Lakosai különféle keresztény vallások (anglikán, baptista, római katolikus) hívei.

Államszervezet. A Brit Nemzetközösség tagja, az államfő az angol királynő, akit főkormányzó képvisel. A törvényhozó hatalmat a szenátusból és képviselőházból álló kétkamarás parlament gyakorolja. A végrehajtó hatalom a miniszterelnök vezette kormány kezében van.

Történelem, politika. 1494-től – amikor Kolumbusz felfedezte – egészen 1655-ig Jamaica spanyol gyarmat volt. 1670-ben Anglia birtokába került. A spanyol gyarmatosítók teljesen kiirtották az indián őslakosságot, és ők kezdték behurcolni a jamaicai ültetvényekre a néger rabszolgákat. Az angolok a szigetet a rabszolga-kereskedelem központjává tették. 1833-ban hivatalosan megszüntették a rabszolgaságot, de ez alig változtatott a feketék életkörülményein. Ekkoriban kezdődött az Indiából és Kínából „szerződtetett" munkások betelepítése.

A demokratikus irányzatú politikai pártok és a szakszervezetek a harmincas évek elején alakultak meg. 1940-ben az Egyesült Államok támaszpontokat szerzett az országban. Jamaica 1944-ben korlátozott önkormányzatot kapott.

Anglia – befolyásának megőrzése érdekében – 1958-ban a Karib-térségben levő birtokaiból létrehozta a Nyugat-indiai Föderációt. Ez az államszövetség azonban nem bizonyult hosszú életűnek; Jamaica 1961-ben lépett ki belőle. 1962 óta független állam. 1964-ben az Egyesült Államok kiürítette jamaicai támaszpontjait. 1972-ig az országban a Jamaicai Munkáspárt és a Jamaicai Népi Nemzeti Párt felváltva kormányzott – lényeges politikai különbségek nélkül. 1972 óta a Michael Manley vezette Jamaicai Népi Nemzeti Párt mindinkább a dolgozó tömegek tényleges érdekeit védi, és antiimperialista, el nem kötelezett politikát folytat. A párt 1972-ben minimális, 1976-ban elsöprő választási győzelmet aratott. A kormány nagyszabású szociális reformokat hirdetett meg, államosította a külföldi tulajdonban levő cementipart, a nagybankokat, nagy adót vetett ki az országból kiszállított bauxitra, megszerezte a legnagyobb amerikai bauxitkitermelő monopóliumok jamaicai tulajdonának 51%-át, állami tulajdonba vette a vasérc-kitermelést.

Az Egyesült Államok 1976–1977-ben propaganda-hadjáratot indított a kormány ellen, ami súlyos nehézségeket okozott. Elmaradt a jelentős idegenforgalommal járó bevétel, a nemzeti burzsoázia tömegesen hagyta el az országot, s menekítette külföldre vagyonát. Az amerikai kampányhoz kapcsolódtak a bauxitkitermelésben érdekelt nagy multinacionális monopóliumok és a Világbank is; tevékenységük nyomán súlyosbodott az infláció és a munkanélküliség (1978-ban a munkaképes lakosság 27%-a volt munka nélkül).

Jamaica 1975-ben felvette a diplomáciai kapcsolatot a Szovjetunióval és több szocialista országgal, s jó viszonyt tart fenn Kubával. Tagja az Amerikai Államok Szervezetének, a Karib-tengeri Közösség és Közös Piacnak (CARICOM).

Gazdaság. Jamaica gazdaságilag a legfejlettebb a karib-tengeri volt angol gyarmatok közül. Ásványkincsekben gazdag, itt tárták fel a világ legnagyobb bauxitkincsét. Iparának legfontosabb ágazata a bauxitbányászat. 1970-ig a világ legnagyobb bauxitexportőre volt, 1978-ban (Ausztrália és Guinea utána) a világranglistán a 3. Az Egyesült Államok bauxitszükségletének 60%-át Jamaica elégíti ki. 1978-ban mintegy 12 000 000 t bauxitot termeltek ki, és több mint 3 000 000 t timföldet állítottak elő. Jelentős a gipsztermelés (1975-ben 236 000 t) és a márványkitermelés. Fejlődik a feldolgozó ipar, van élelmiszer-, bútor-, bőr-, cipő-, fafeldolgozó-, cement-, vegyi-, alumínium- és textilipara.

A kereső lakosságnak kb. a fele dolgozik a mezőgazdaságban, amely főként cukornád, banán, kávé, kakaó és citrusfélék termelésére szakosodott. 1975-ben 354 000 t cukorszirupot állítottak elő. Jamaicában terem a világ szegfűborstermésének szinte teljes egésze, fűszernövényei közül számottevő még a gyömbér.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 1976-ban 1070 dollár volt.

A vasútvonalak hossza 450 km, az autóutaké 12 160 km.

Jamaica legfontosabb exportcikkei a bauxit, a timföld, a cukor, a banán, a citrusfélék, a kávé, a fűszerek. Világviszonylatban is jelentős az égetettszesz- és a dohányáru-kivitel (Jamaica-rum, Jamaica-szivar). Fő importcikkei: ipari berendezések, élelmiszer, gyógyszer, ruhanemű, elektromos berendezések, szállítóeszközök. Legfontosabb kereskedelmi partnerei: Anglia, az Egyesült Államok és Kanada. Élénkül a kereskedelmi forgalma Japánnal.

Oktatás, egészségügy. Az 1973-as iskolareform minden iskolatípusban ingyenessé tette az oktatást; az általános iskola látogatása kötelező. 120 közép- és felsőfokú oktatási intézmény van az országban, 118 000 diákkal.

Az egészségügyi ellátás a városokban kielégítő, a falvakban gyönge. 1977-ben 1200 orvos működött az országban.

KAJMÁN-SZIGETEK

Területe: 259 km²

Lakosainak száma: 13 500

(1978, becslés)

Közigazgatási központja: Georgetown;

4000 lakos

Hivatalos nyelve: angol

Hivatalos pénzneme: kajmán-szigeteki

dollár

Nagy-Britannia függő területe.

Természeti viszonyok. A karib-tengeri Nagy-Kajmán, Kis-Kajmán és Cayman Brac szigeteken terül el. A szigetek felszíne jórészt enyhén hullámos dombvidék, a Nagy-Kajmánon kiterjedtebb parti síksággal.

Az éghajlat trópusi szavanna, 24 °C átlagos évi hőmérséklettel, 900–1000 mm évi csapadékkal, néhány hónapig tartó szárazabb évszakkal.

Népesség. Lakosságának 20%-a néger, 20%-a fehér, 60%-a félvér.

A Nagy-Kajmán szigeten a skót presbiteriánus, Cayman Brac szigetén a baptista vallás a legelterjedtebb.

Államszervezet. Az 1972-es alkotmány szerint az önkormányzattal bíró gyarmatot az angol királynő által kinevezett kormányzó irányítja, aki egy személyben a korlátozott jogkörű törvényhozó gyűlés és a végrehajtó tanács elnöke.

Történelem, politika. A szigeteket Kolumbusz fedezte fel 1503-ban, Spanyolország az 1670-es madridi szerződésben engedte át őket Angliának. 1873-tól 1962-ig Jamaicához tartoztak.

Gazdaság. A Kajmán-szigetek gazdasági élete a teknősbéka- és cápavadászaton meg a növekvő idegenforgalmon alapul (évente mintegy 60 000 látogató keresi fel). Jelentős jövedelmei származnak abból is, hogy adózási okokból külföldi cégek itt jegyeztetik be magukat. Igen sok kajmán-szigeteki férfi (általában 1000–1600 fő) áll alkalmazásban az Egyesült Államok tengerészeténél. Az ő keresetük fontos tényező a sziget életében. A mezőgazdaság fejletlen, a művelésre alkalmas terület elenyészően kevés. Főképpen kókuszdiót, mangót, citrusféléket termelnek. 1969-ben 30 tehénnel alapították meg az első tejgazdaságot. Iparában a pálmarostból készült kötelek előállítása a legfontosabb.

Az utak hossza 192 km.

Fő exportcikkei: teknősbéka és a feldolgozásából származó termékek, valamint kötél, cápabőr. Kereskedelmi forgalmából az Egyesült Államok 70%-kal részesedik.

Oktatás, egészségügy. 1977-ben 15 elemi iskola volt az országban, 3500 tanulóval, a két középiskolában 161-en tanultak.

Egy közkórház és 6 körzeti rendelő biztosítja a lakosság orvosi ellátását.

KANADA

Területe: 9 976 139 km²

Lakosainak száma: 23 320 000

(1977, becslés)

Fővárosa: Ottawa; 702 200 lakos

(elővárosokkal, 1976)

Hivatalos nyelve: angol és francia

Pénzneme: kanadai dollár

Természeti viszonyok. A hatalmas ország vízszintes tagoltsága az arktikus területeken a legerősebb, de a csendes-óceáni partvidék is erősen tagolt, fjordos, előtte szigetsor húzódik. Kanada tájai nyugatról keletre haladva a következők: a Kordillerák hegyrendszere, a Préri-tábla, a Kanadai-pajzs, a Szent Lőrinc-alföld és végül az Appalache-hegységnek az Egyesült Államokból átnyúló része.

A Kordillerák 400–600 km széles hegyvidéke három vonulatból és a közéjük zárt medencékből áll. A hegység első vonulata a partot kísérő szigeteken (Vancouver, Sándor, Prince of Wales stb.) húzódik. A második hegyvonulat a Parti-hegység, amelynek 2500 m magas völgyeit északon gleccserek töltik ki. A Kordillerák legnagyobb tömegű és legmagasabbra emelkedő része a Sziklás-hegység. Itt van Kanada legmagasabb csúcsa, a Mount Logan (6050 m). A Parti- és a Sziklás-hegység között húzódik északon a Yukon-fennsík, délebbre a Columbia- és a Raser-plató.

A Préri-tábla 1000–1200 méterről 150 méterig ereszkedik alá. A középső és az alacsony préri az ország legfőbb búzatermő területe. A tőle keletre elterülő Kanadai-pajzs hatalmas tömbjét a földtörténet legősibb kőzetei építik fel, ez a föld ásványkincsekben egyik leggazdagabb vidéke. Északkelet felé a hatalmas kiterjedésű arktikus szigetvilágba megy át.

A Szent Lőrinc-folyó alföldje az ország legkedvezőbb éghajlatú és gazdaságilag legfejlettebb területe.

Kanada délkeleti részét – Új-Skóciában és Új-Brunswickban – az Appalache-hegység északi részének lepusztult rögei borítják. Az 500–600 m magasságig emelkedő hegységromok Új-Fundland szigetén folytatódnak.

Vízi energiában gazdag folyói közül legfontosabbak a Szent Lőrinc-folyó és -vízi út (3060 km), amely a Nagy-tavak vizét vezeti le, továbbá a Saguenay, a Mackenzie (4216 km), az Athabasca, a Churchill, a Peace River, a Columbia és a Fraser. A tavak vízfelülete összesen 320 000 km². A Nagy-tavak területének 40%-a tartozik Kanadához. Az Északi-Nagy-tavak (Nagy-Medve 31 068 km², Nagy-Rabszolga 28 919 km², Athabasca 1917 km² stb.) területe csaknem akkora, mint Magyarországé.

Az éghajlat – a csendes-óceáni partvidék keskeny középső és déli sávjának kivételével, ahol óceáni – szélsőséges kontinentális. A hőmérséklet sokkal alacsonyabb, mint a földrajzi szélesség alapján várható lenne. Különösen erős a negatív hőanomália a Labrador-félszigeten és Új-Fundland északi részén. A hőmérséklet évi ingadozása rendkívül nagy. A tél igen kemény, és az ország legnagyobb részén hosszú. A Budapest földrajzi szélességén fekvő Szent Lőrinc-öböl vidékén –16 °C a januári középhőmérséklet. A hideg télre meleg, sőt egyes területeken forró, párás, fülledt nyár következik. A déli országrészeknek mérsékelten kontinentális, a középső területeknek szubarktikus, az északi, északkeleti területeknek és a szigeteknek arktikus, a nyugati partvidéknek óceáni éghajlata van. Az évi csapadék az óceáni hatások alatt álló területeken 1000–1500 mm, a préríállamokban (Alberta, Saskatchewan, Manitoba) 450–600 mm, Yukonban és az északnyugati területeken 250–400 mm.

Népesség. Lakói túlnyomórészt európai bevándorlók leszármazottai. A bevándorlás kiváltképp a XX. században, s ezen belül is a második világháború kitörése után volt nagymérvű. (A népesség számának alakulása: 1851: 2 435 000; 1901: 5 371 000; 1931: 10 376 000; 1951: 14 000 000; 1977: 23 320 000.) A lakosság 43,5%-a brit (angol, skót és ír), 27%-a francia kanadai. Az őslakos indiánokból kb. 270 000-en, az eszkimókból kb. 17 000-en maradtak. A népességnek mintegy 75%-a városokban él.

A lakosság fele római katolikus, jelentős még az anglikán egyház híveinek száma.

Államszervezet. Kanada 10 tartományból és 2 területből álló szövetségi állam. A Brit Nemzetközösség tagja. Az államfő az angol királynő, akit az általa – a miniszterelnök javaslatára – kinevezett főkormányzó képvisel. A törvényhozó hatalmat a szenátusból (a 104 szenátort a főkormányzó nevezi ki, az 1965 előtt kinevezettek megbízatása életfogytiglan, az azóta kinevezetteké 75 éves korukig szól) és alsóházból (264 képviselőjét 5 évre választják) álló parlament gyakorolja. A legfőbb végrehajtó hatalom a kormány, élén a miniszterelnökkel.

Történelem, politika. Jacques Cartier hajós 1534 és 1536 között fedezte fel a Szent Lőrinc-folyót, és vízgyűjtő területét francia birtokká nyilvánította. A XVI. században a terület gazdag halállományának kiaknázására Új-Fundlandban francia, angol és portugál halászok telepedtek le. 1608-ban a francia Champlain megalapította Québecet. A XVIII. századig a terület fő vonzóereje a prémkereskedelem volt. Az 1756–1763-as hétéves háború következtében Kanada angol birtok lett. Egy 1763-as királyi proklamáció a Szent Lőrinc-folyó vidékének francialakta területeit Québec tartománnyá nyilvánította, Kanada lakóinak pedig jelentős engedményeket biztosított, s ezzel távol tartotta őket a 13 felkelő amerikai gyarmattól. Az észak-amerikai függetlenségi háború után 40 000 brit lojalista költözött át az Egyesült Államokból Kanadába, így jelentősen megnövekedett az angol lakosság száma.

A XVIII–XIX. század fordulóján megindult függetlenségi mozgalom az Angliától való elszakadást és polgári reformok bevezetését követelte. 1867-ben az észak-amerikai angol gyarmatok föderációjából megalakult Kanada domínium. A nyolcvanas évekre hatalmasra növekedett az egyesült államokbeli tőkebehozatal, az Egyesült Államok uralkodó pozíciót szerzett a kanadai gazdaságban. A kanadai burzsoázia az első világháború idején erősödött meg és kezdett maga is tőkét exportálni, főleg Latin-Amerikába. A húszas években Kanada agrár-ipari országgá lett, gazdaságának alapja az Egyesült Államokba irányuló gabona-, ásvány-, fa- és papírkivitel volt.

1931-ben lett független állam. A második világháborúban az antifasiszta koalíció oldalán vett részt. 1949-ben tizedik tartományként hozzácsatolták Új-Fundlandot. Az Egyesült Államok erős befolyása (az ötvenes évek elején az amerikai tőke kezében volt a nyersolajipar 95%-a, a kitermelő ipar 60%-a, a feldolgozó ipar 50%-a) hatott Kanada külpolitikájára is: az ország alapító tagja volt a NATO-nak. 1957-ben megbukott az Egyesült Államokkal nyíltan együttműködő St. Laurent-kormány, és ismét erősödtek Kanada kapcsolatai Nagy-Britanniával, de az amerikai tőkebefolyás napjainkban is tovább fokozódik.

1963-ban a Liberális Párt került hatalomra, és 1979-ig minden választáson megelőzte legnagyobb riválisát, Kanada Progresszív Konzervatív Pártját. 1968 és 1979 között Pierre Elliott Trudeau állt a kormány élén. Miniszterelnöksége alatt jelentősen megerősödött a kanadai ipar versenyképessége, és a hetvenes évek közepéig kiegyensúlyozott – évi 4–6%-os – volt a gazdasági növekedés, s világgazdasági súlyával együtt (Kanada egyike a „heteknek", a tőkés világ legnagyobb gazdasági hatalmainak, melyek rendszeresen igyekeznek egyeztetni gazdasági stratégiájukat) megnőtt az ország nemzetközi politikai tekintélye is. A hetvenes évek közepén elmélyült tőkés világgazdasági válság meglassította a gazdasági növekedést (1977-ben és 1978-ban 3,5%-os volt), felgyorsította az inflációt (1978-ban 9%-os, 1979 első félévében 7%-os), és felduzzasztotta a munkanélküliek táborát (1979 első felében a keresőképes lakosság 8%-a volt munka nélkül.) Az 1979-es választásokon – mindenekelőtt a gazdasági gondok miatt – a Liberális Párt szavazatokat vesztett, és a Konzervatív Párt alakíthatott kormányt, Joseph Clarkkal az élén. A két nagy párt mellett megerősödött a szociáldemokrata jellegű Új Demokrata Párt. A Clark-kormány kül- és gazdaságpolitikája, programja szerint, fő vonalaiban nem tért el elődjéétől. Az 1980 elején megtartott választásokon ismét Trudeau pártja aratott győzelmet.

A hatvanas évek vége óta a kormányzat egyik legnagyobb gondja az ország területi és politikai egységének megőrzése. 1966-ot – De Gaulle francia elnök québeci látogatásának évét – követően megerősödött a kanadai franciák szeparatista mozgalma. A tartomány 6 600 000 lakosából 6 000 000 francia nyelvű, és az 1976-os tartományi választáson az autonómiát követelő Québeci Párt szerezte meg az abszolút többséget. A québeci „francia kormány" nyomására 1980-ban megtartott népszavazáson azonban a tartomány lakói úgy döntöttek, hogy Québec továbbra is tagja marad az államszövetségnek. Mind a Trudeau-, mind a Clark-kormány ígéretet tett egy új alkotmány kidolgozására, amely kimondaná, hogy Kanada kétnemzetiségű állam.

Tagja a Brit Nemzetközösségnek, a NATO-nak, a Colombo-terv társult állama, megfigyelőként részt vesz az Amerikai Államok Szervezetének munkájában, együttműködési keretszerződést kötött a Közös Piaccal.

Gazdaság. Az egyik legfejlettebb tőkésország. Gazdasági életének sajátossága a magasan fejlett ipari gazdaság és a gazdasági függés vonásainak ötvöződése. A világpiac egyik legnagyobb nyersanyag-szállítója (főképpen az Egyesült Államokba szállít). A világon az 1. helyen áll a nikkel, a cink, az azbeszt, az újságpapír és a platina termelésében; a 2. a fakitermelésben, az arany-, az urán-, a molibdén-, az ezüst- és a kobaltbányászatban; a 3. az alumíniumtermelésben; a 4. a búzatermesztésben, az ólom-, a fűrészáru- és a furnérlemeztermelésben; az 5. a réz- és a vasércbányászatban. Egyre nagyobb jelentőséget kap az északi terület természeti kincseinek kiaknázása. Kanada sarkkörön túli vidékein hatalmas kőolaj-, gáz-, urán- és egyéb ásványlelőhelyeket fedeztek fel. Az ország kőolajvezetékeinek hossza megközelíti a 32 000 kilométert.

1976-ban az ásványkincsek 50%-a amerikai érdekeltségek kezében volt; ezen belül a vasérckitermelés 90%-a, az azbesztkitermelés 75%-a, s amerikai kézben volt az erdőkitermelés 60%-a is.

Az utóbbi időben mind hevesebb ellenállást vált ki a kanadai gazdasági élet erősödő amerikai ellenőrzése. Így például az országban speciális vámokat vetnek ki az Egyesült Államokból származó és az amerikai kormány exporttámogatásában részesülő árucikkekre; megkísérlik megakadályozni, hogy az amerikai tőke behatoljon az uránbányászat és a kőolajfeltárások területére stb. A képviselőház törvényt fogadott el a külföldi tőkebefektetések ellenőrzéséről.

Az ipar legfontosabb ágazatai (a termelés volumene szerint) az élelmiszeripar, a cellulóz- és papíripar (a világon az 1.), a nyersanyag-kitermelés, a fémkohászat, a kőolaj-feldolgozás, a vegyipar, az elektronika, a faipar, a gépkocsiipar, a faipari gépeket és berendezéseket gyártó ipar. 1976-ban 10 000 000 t újságpapírt állítottak elő. 1975-ben az acéltermelés elérte a 26 600 000 tonnát, a nyersvastermelés a 7 800 000 tonnát; 1 800 000 gépkocsit gyártottak, 900 000 000 barrel olajat termeltek ki, 1976-ban pedig 87 650 000 m^3 földgázt.

A mezőgazdaság fejlett. Az ágazat hozzájárulása a bruttó nemzeti termékhez az utóbbi években 7 és 10% között van. Kanada a világ egyik legnagyobb búzatermelője: évi belső fogyasztása 4 500 000 t, 1977-ben 19 651 000 tonnát termeltek. A világon sokáig a 2. legnagyobb élelmiszer- és takarmányexportőr volt, 1978-ban Brazília a 3. helyre szorította. (A világ búzaexportjából 25%-kal, zab- és árpaexportjából 10–15%-kal, repcemagkiviteléből 50%-kal, sertéshús- és tejporexportjából 10%-kal részesül; nagy mennyiségben exportál ezenkívül rizst, élőállatot és halászati termékeket.) Mezőgazdaságának egyik sajátossága a területi és ágazati szakosodás. A 350 000 árutermelő gazdaság 88%-a szakosodott valamely termék előállítására; egyharmaduk gabonaféléket, egynegyedük marhahúst, több mint egyötödük tejet termel. 1975-ben a szarvasmarha-állomány 18 800 000 darabból állt. A kisgazdaságokat fokozatosan kiszorító hatalmas kapitalista mezőgazdasági üzemek játsszák a vezető szerepet. Jelentős iparág a halászat: 1975-ben 241 000 t halat fogtak ki.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 7510 dollár (1976).

A vasútvonalak hossza 95 964 km, az autóutaké 702 000 km, amiből 496 500 km szilárd burkolatú (1976). Fejlett a belső és tengeri hajózása.

A kanadai gazdasági élet nagymértékben függ a külkereskedelemtől: ez realizálja a nemzeti jövedelem egyötödét. A külkereskedelem volumenét tekintve Kanada a 6. helyen áll a tőkés világban. A forgalom kétharmada az Egyesült Államokra jut. Mióta Anglia tagja az Európai Gazdasági Közösségnek, Kanada arra törekszik, hogy fokozza kereskedelmét ezzel az országcsoporttal. Fontos partnerei még Japán, Venezuela, Svájc, a Szovjetunió és Kína. Főként gépeket, közlekedési eszközöket, papírt, fát, gabonaféléket, alumíniumot, nikkelt, uránt, rezet, azbesztot, kőolajat, vasércet, vegyi anyagokat, halászati termékeket exportál.

Oktatás, egészségügy. Az oktatásügy a tartományi kormányok hatáskörébe tartozik. A tankötelezettség 16 éves korig tart. Az iskolák túlnyomó többsége állami, illetve szövetségi – ezek ingyenesek –; 1977-ben 69 egyetemen és főiskolán mintegy 400 000 hallgató tanult nappali tagozaton.

Az egészségügyi ellátás megszervezése is a tartományok feladata, de a kiadásoknak mintegy a felét a szövetségi kormány fedezi. A társadalombiztosítás gyakorlatilag az egész lakosságra kiterjed.

KOLUMBIA

/KOLUMBIAI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 1 138 914 km²

Lakosainak száma: 27 800 000

(1979, becslés)

Fővárosa: Bogotá; 5 000 000 lakos

Hivatalos nyelve: spanyol

Pénzneme: peso

Természeti viszonyok. Dél-Amerika északnyugati részén terül el. A mind a Karib (Antilla)-tengerrel, mind az Atlanti-óceánnal hosszú partvidéken érintkező ország három nagy tájra – az Andok vidékére, a Karib-tenger menti síkságra és a Keleti-síkságra – osztható. Hozzá tartozik több sziget a Karib-tengeren és a Csendes-óceánon.

A kolumbiai Andok az ország több mint egynegyed részét hálózza be. A négy fő lánc délről észak felé legyezőszerűen kiszélesedik. A Központi-Kordillerát a Cauca és a Magdalene folyó széles, termékeny völgyei fogják közre. Ezekben a folyóvölgyekben és a magasabb fennsíkokon (Bogotái-medence, 2600 m) él a lakosság zöme. A legmagasabb hegycsúcsok a Karib-tenger mentén húzódó Sierra Nevada de Santa Marta szigethegységben emelkedő Pico Cristóbal Colón (5775 m) és Simón Bolívar (5794 m), valamint a Bogotá közelében emelkedő Tolima (5215 m).

A Karib-tenger menti parti síkság a Cauca és a Magdalena közös alsó folyásának többfelé mocsaras vidékét és az ettől délre fekvő alacsony dombságot foglalja magában.

A Keleti-síkság az ország területének több mint a felére terjed ki. Lankás hátságvidék osztja északi és déli részre. Zöme tipikus trópusi szavannatáj, az Amazonas-medencét és a tőle északra fekvő lankás hátságot trópusi őserdő borítja.

Kolumbia fő folyói a Magdalena (1553 km), a Putumayo (1548 km), a Guaviare (1200 km), a Caquetá (1200 km), és a Cauca (1010 km).

Az éghajlatot a tengerszint feletti magasság és az a tény, hogy az egyenlítő az ország déli részén húzódik keresztül, együttesen szabja meg. A Keleti-síkság középső és déli részének az északi szélesség 7–8. fokáig egyenlítői, ettől északra tropikus szavanna éghajlata van. A csendes-óceáni parti sáv és a Karib-tenger menti síkság túlnyomórészt egyenlítői, kisebbrészt szavanna éghajlatú terület. A Kordillerák vidékén a fennsíkokon és a folyóvölgyekben a magasság szerint szavanna, szubtropikus és hideg mérsékelt éghajlat váltakozik. A csapadék az ország túlnyomó részén eléri, sőt nagy területeken meghaladja az évi 2000 millimétert. Kolumbia Dél-Amerika legcsapadékosabb országa.

Népesség. A lakosság 50%-a mesztic, 20%-a fehér, 17%-a mulatt, 4%-a néger, 3%-a zambó (indián–néger keverék), és 6%-a indián.

A legelterjedtebb vallás a római katolikus.

Államszervezet. A törvényhozó hatalmat a szenátusból és képviselőházból álló kétkamarás nemzeti kongresszus gyakorolja. A végrehajtó hatalom az elnök kezében van. Az elnököt és a kongresszus tagjait 4 évre választják, az elnök nem választható újra.

Történelem, politika. A mai Kolumbia területét, amikor Kolumbusz 1499-ben felfedezte, számos indián törzs népesítette be. A spanyolok a XVI. század harmincas éveiben hódították meg az országot, itt alakult ki a kontinens első önálló gyarmati települése. 1740-ben önálló alkirálysággá lett (a mai Kolumbiát, Venezuelát, Ecuadort és Panamát foglalta magában). Itt lángolt fel a leghevesebben a függetlenségi harc, amely 1811-ben megdöntötte a gyarmati uralmat. 1819-ben az alkirályságban kikiáltották a köztársaságot. 1829–1830-ban Venezuela és Ecuador kiválása után született meg az Újgranadai Szövetségi Köztársaság.

A XIX. század negyvenes éveiben alakult fő politikai pártok – a liberális és a konzervatív – állandó vetélkedése gyakran éles konfliktusokba, polgárháborúba és államcsínybe torkollott. Például 1860-ban nyílt polgárháború robbant ki a konzervatívok és a liberálisok között, 1899–1903 közötti újabb küzdelmüknek pedig 100 000 halálos áldozata volt. A helyzetet még bonyolultabbá tette az Anglia és az Egyesült Államok közötti harc a Kolumbia fölötti befolyás megszerzéséért. Az Egyesült Államok arra törekedett, hogy hatalmába kerítse az épülő Panama-csatorna övezetét, és ezért támogatta a panamai szeparatisták mozgalmát. Panama végül 1903-ban kivált Kolumbiából, és független köztársasággá lett.

1943-ban Kolumbia hadat üzent a hitleri Németországnak. A negyvenes évek végén, válaszul az államhatalom támogatta nagybirtokosok önkényére, védekező jellegű fegyveres parasztmozgalom alakult ki, amely a későbbiekben partizánmozgalommá fejlődött. A létrejött paraszti önvédelmi körzetek ellen több alkalommal reguláris hadsereget vetettek be, és az akkor életbe léptetett rendkívüli állapot továbbra is érvényben maradt.

Az ötvenes évek elejétől a burzsoázia két nagy pártja, a Liberális Párt és a Konzervatív Párt felváltva szerezte meg a hatalmat; 1974 óta a Liberális Párt van hatalmon. Az ország vezető osztálya a nagybirtokos oligarchia, amely szoros kapcsolatban van a politikától hagyományosan tartózkodó tábornoki karral.

1974 és 1978 között, López Michelsen elnöksége idején korlátozott reformpolitikát folytattak. A falusi gerillamozgalmak lecsendesítése céljából az állam bizonyos védelmet nyújtott a földközösségeknek, és több helyen megakadályozta a nagybirtokosok területrablását. Ebben az időszakban növekedett az állami szektor, főként az állami beruházások körének szélesedésével. A szociális feszültség a reformkísérletek ellenére is tovább nőtt, a városokban is állandósultak a tiltakozó mozgalmak. 1977 őszén egy nagyméretű diákmegmozdulást követően két hétig általános sztrájk bénította meg az országot, és a kormány csak a katonaság több mint 20 halálos áldozatot követelő bevetésével volt képes helyreállítani a rendet.

Az 1978-as választásokon a korábbi külügyminiszter, Julio César Turbay Ayala került az elnöki székbe. Hivatalba lépésekor új gazdaságpolitikát hirdetett meg, amely a nagytőkét kívánja erősíteni az állami szektor rovására. Megkezdték egyes állami üzletek magánkézre juttatását, gyakorlatilag leállították az állami beruházásokat, a kormány nagyarányú adókedvezményeket adott a nagyvállalkozóknak, javította a magánberuházások kamatfeltételeit. Mindez meggyorsította az inflációt, és emelte a megélhetési költségeket. 1976 eleje és 1978 vége között az árak 100%-kal, a bérek viszont csak 60%-kal növekedtek. Krónikussá vált a munkanélküliség – 1979 elején a munkaképes lakosság 30%-a volt munka nélkül –, és nem sikerült megállítani a falusiak városba áramlását. 1979-ben a fővárost, Bogotát már egy 3 000 000-s bádogváros vette körül, állandósítva a városi nincstelenek hordozta feszültséget: a bűnözést és a csempészkereskedelmet, amit a hatóságok képtelenek megfékezni (pl.: a kávétermés 60%-a illegálisan jut külföldre, az ország a nemzetközi kábítószer-kereskedelem egyik központja, a pénzkészleteknek csak mintegy egyharmada van a legális pénzügyi társaságok és a bankok kezén).

Szoros kapcsolatokat tart fenn az Egyesült Államokkal, de egyidejűleg arra is törekszik, hogy szélesítse kapcsolatait a szocialista országokkal.

Kolumbia tagja az Amerikai Államok Szervezetének, a Latin-Amerikai Szabadkereskedelmi Társulásnak és az Andok-paktumnak.

Gazdaság. Elmaradott agrárország. Gazdaságát 10 hazai, illetve egyesült államokbeli tőkéscsoport uralja: 1977-ben ezek több mint 600 vállalatot birtokoltak, 6 milliárd dollárt meghaladó tőkével.

Ásványkincsei jelentősek: olaj (több mint 140 000 000 t), szén (40 milliárd t), vasérc (120 000 000 t), színes- és nemesfémek (nikkel, ólom, réz, higany, arany, ezüst). Kolumbiából származik a világ csaknem teljes smaragdtermelése, és neki van a világon a legnagyobb platinakészlete. Számottevő urán- és bauxitlelőhelyeket tártak fel.

Az aktív népesség 25%-a dolgozik az iparban. A bányászat legfejlettebb ága a kőolajbányászat (a 4. helyen Latin-Amerikában), 1977-ben mintegy 10 000 000 t kőolajat termeltek ki, 1976-ban 498 000 t vasércet, 9340 kg aranyat.

A feldolgozó iparban az élelmiszer- (1976: 936 000 t cukor), a dohány-, a cipő-, a textil- és ruhaipar, valamint az alkoholmentes italok gyártása nagyobb jelentőségű. Fejlődésnek indult a vegyipar, különösen a petrolkémia. Növekszik az építőanyag-gyártás (cementtermelés). Jelentős a sókitermelés (1977-ben 700 000 t).

Az aktív népesség 40%-a a mezőgazdaságban dolgozik. A falvakban még tovább élnek a feudális maradványok. A földtulajdonosok 3,5%-ának kezében összpontosul az összes földterületnek több mint 64%-a. Több mint 1 000 000 parasztnak egyáltalán nincs földje, 280 000-nek pedig 1 hektárnál kisebb a birtoka. Az 1961. évi földreformtörvény előirányozta, hogy a 2000 hektárnál nagyobb birtokok tulajdonosaitól az állam megvásárolja a földeket, és azokat eladja a föld nélküli és kisparasztoknak. A reform megvalósítása a nagybirtokosok heves ellenállásába ütközik.

Kolumbia legfontosabb mezőgazdasági terméke a kávé. Ennek termelésében (1976–1977-ben 560 000 t) és kivitelében a világon a 2., részesedése a világexportból kb. 15%. A kávén kívül a következő termények jelentősek: cukornád, banán, gyapot, dohány, kakaó. Hazai fogyasztásra kukoricát, búzát, rizst, árpát, burgonyát és babot termesztenek. Erdőségekben gazdag ország (79 000 000 hektár). Jelentős a balsafa-, mahagóni-, cédrus- és ébenfakivitel. Az állattenyésztés külterjes jellegű.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 1977-ben 658 dollár volt.

A vasúthálózat hossza 3431 km, az országutaké 49 248 km (1976). Az összes szállítás 60%-át gépkocsin bonyolítják le. A hajózható folyamszakaszok hossza 8900 km. Fejlett a légi közlekedés (426 repülőtér, ezek közül 176 nagyobb gépek fogadására is alkalmas). A kereskedelmi flotta űrtartalma 233 681 BRT (1977).

Legfontosabb exportcikkei a kávé (65%), az olaj és származékai, a gyapot, a banán. Fő kereskedelmi partnerei az Egyesült Államok és a Német Szövetségi Köztársaság.

Oktatás, egészségügy. Mindkettő igen elmaradott. A lakosság 27%-a írástudatlan. Az elemi iskola elvégzése nem kötelező, bár az oktatás ingyenes. Az iskoláskorúaknak (15 évesig bezárólag) mintegy a fele nem jár iskolába. Az egyetemi hallgatók száma 170 000.

1976-ban 670 kórház, valamint 1500 orvosi rendelő volt az országban.

KUBA

/KUBAI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 110 922 km²

Lakosainak száma: 9 470 000
(1977, becslés)

Fővárosa: Havanna; 1 981 258 lakos
(elővárosokkal; 1977, becslés)

Hivatalos nyelve: spanyol

Pénzneme: peso

Természeti viszonyok. A Karib-tengeren, a nyugat-indiai szigetvilágban, az azonos nevű és a mintegy 1600 ehhez csatlakozó szigeten terül el. Az országot alkotó szigetek közül a fősziget, Isla de Cuba a legnagyobb, jelentős még Pinos szigete. A többi korallsziget és -szirt jórészt lakatlan, és sokfelé akadályozza a hajózást, a partok megközelítését. A partvidék – főként délen, néhol azonban északon is – néhány kilométer szélességben mangroveerdőkkel borított ingovány.

Kuba területének túlnyomó része síkság és alacsony dombvidék, magas hegyek elsősorban a keleti országrészben (Oriente tartomány) vannak, amelyet a Sierra Maestra láncai hálóznak be. A legmagasabb hegycsúcs, a Pico Turquino 1994 m. A nyugati országrészben 700–800 m magasságig emelkednek a Sierra de los Organos mészkőszirtjei.

A leghosszabb folyók a Río Cauta (241 km), a Sagua la Grande (150 km) és az Agamaba (110 km). Legnagyobb tava az Ariguanabo (72 km²).

Éghajlata szavanna éghajlat, a magas napálláshoz kötött esős és az alacsony napálláskor jelentkező száraz évszakkal. A leghidegebb hónap középhőmérséklete 20 °C fölött van. A levegő relatív páratartalma magas, ennek következtében az év 6–7 hónapjában igen fülledt az időjárás. A csapadék évi átlaga az ország nyugati és középső részén 1200–1300 mm, a Sierra Maestrában és a keleti országrész más területein 2000–2200 mm. Néhány évenként trópusi ciklonok, hurrikánok pusztítanak.

Népesség. Kuba a világ egyik legheterogénebb etnikai összetételű országa. Nemcsak spanyolok, indiánok és négerek keveredtek itt, érkezett ide sok tízezer kínai, majd a különböző európai és latin-amerikai országokból származó bevándorló is.

Államszervezet. Az államhatalom és a törvényhozás legfőbb szerve a Népi Hatalom Nemzetgyűlése. Saját tagjaiból ez alakítja meg a 31 tagú államtanácsot, amely az ülésszakok közötti időszakban képviseli a nemzetgyűlést, ellenőrzi a hozott döntések végrehajtását, és amelynek joga van törvényerejű rendeletek kibocsátására. A nemzetgyűlés választja meg az államtanács és a minisztertanács elnökét (mindkét pozíciót Fidel Castro Ruz tölti be), nevezi ki a minisztereket.

Történelem, politika. Kuba, amelyet Kolumbusz 1492-ben fedezett fel, majdnem 400 évig spanyol gyarmat volt. A gyarmatosítók elleni harc a XIX. század közepén bontakozott ki. Az első függetlenségi háború (1868–1878) a felkelők vereségével ért véget. Kuba a José Martí és Antonio Maceo vezetésével 1895-ben kirobbant népi felkelés, valamint a spanyol–amerikai háború nyomán 1902-ben lett független köztársaság. Függetlensége azonban csak névleges volt, gyakorlatilag az Egyesült Államok félgyarmatává vált. 1925-ben megalakult Kuba Kommunista Pártja, amelynek nagy szerep jutott a marxista–leninista eszmék terjesztésében. A kubai nép évtizedeken át kitartóan harcolt az amerikai imperializmus és a helyi oligarchia ellen. 1952-ben az Egyesült Államok támogatásával szervezett katonai puccs útján Batista tábornok került hatalomra, aki kegyetlen diktátorként kormányozta az országot.

1953 nyarán fiatal hazafiak egy csoportja megtámadta a Santiago de Cuba-i Moncada laktanyát, s ezzel megkezdődött a Batista-diktatúra elleni fegyveres harc. 1956 végén a Sierra Maestrában, a hegyek között Fiedel Castro vezetésével partizánharc kezdődött, ami felkelő hadsereg szervezéséhez vezetett. A néptömegek támogatta felkelők sikeres katonai akciói és az általános sztrájk végül is Batista bukását eredményezték. 1959. január 1-én Kubában győzött a demokratikus népforradalom, s ezzel új korszak kezdődött az ország történetében.

A forradalom helyreállította Kuba szuverenitását, megszüntette a kizsákmányolás rendszerét, szétrombolta a régi politikai és katonai szervezetet. Az 1959-es földreformtörvény megszüntette a latifundiumokat. 1960-ban államosították az ipart, a közlekedést, a bankokat, a külkereskedelmet és részben a belkereskedelmet is. Lépéseket tettek a munkanélküliség felszámolására, megszüntették a faji megkülönböztetést. Különféle intézkedéseket hoztak a dolgozók életszínvonalának javítására, például bevezették az ingyenes oktatást és egészségügyi ellátást.

Az Egyesült Államok kezdetben gazdasági embargóval és nemzetközi politikai befolyásának felhasználásával, majd a területén kiképzett kubai ellenforradalmárok bevetésével akarta megbénítani a forradalmat. Az 1961-es disznó-öbölbeli fegyveres támadást azonban a forradalom erői 72 óra alatt visszaverték. Kubában ettől az időponttól számítják a szocialista forradalom kibontakozását. Megkezdődött a szocialista építés. Ennek első szakaszában (1961–1963) széles körű iparosítási programot indítottak el, és jelentősen emelték a nép életszínvonalát. A forradalom második szakaszában (1963–1965) a fő figyelmet a mezőgazdaság (elsősorban a cukornádtermesztés) fejlesztésére fordították, és a gazdaság minden területén az egyensúlyteremtésre törekedtek. 1965 és 1970 között elsősorban a politikai irányítási rendszer tökéletesítésére, a végrehajtó hatalom megszilárdítására fektették a hangsúlyt. Az 1970 körül kezdődő szakasz a forradalom intézményesítése befejezésének, a hibák kijavításának szakasza. Ettől kezdődően a korábbinál is sokoldalúbbá váltak Kuba kapcsolatai a szocialista országokkal.

Az ország egyetlen pártja Kuba Kommunista Pártja, amely egyesíti a forradalmi erőket. A párt Központi Bizottságának első titkára Fidel Castro Ruz. 1975-ben tartották meg a párt I. kongresszusát.

1976-ban kidolgozták a szocialista viszonyokat tükröző új alkotmányt, amelyet népszavazáson fogadtak el.

Kuba a forradalmat követően sokoldalú és termékeny kapcsolatokat alakított ki a szocialista államokkal, elsősorban a Szovjetunióval, amelyektől igen sokoldalú támogatást kapott. Szoros viszonyt épített ki a fejlődő országok haladó mozgalmaival, internacionalista segítséget nyújtott a harcoló angolai és az etiópiai népnek. Kuba fontos szerepet vállalt az el nem kötelezett országok mozgalmában, és itt mindig a legforradalmibb álláspontot képviseli. 1979 nyarán Havannában rendezték meg az el nem kötelezett államok 6. konferenciáját. Az Egyesült Államoknak Kuba elszigetelését célzó erőfeszitései a hetvenes évek második felében gyakorlatilag összeomlottak. Mind több latin-amerikai ország rendezte kapcsolatait Kubával, és a fejlett tőkésországok közül is többen kötöttek megállapodásokat Amerika egyetlen szocializmust épitő államával.

Kuba 1972-től tagja a KGST-nek.

Gazdaság. Dinamikusan fejlődő agrár-ipari ország. 1971 és 1975 között a bruttó nemzeti termék éves átlagban 10%-kal nőtt, és 1978-ban is, amikor Kuba fő exportcikkének, a cukornak a világpiaci ára 1974-hez képest egynyolcadára esett vissza, a bruttó nemzeti termék növekedése 9%-os volt.

Kuba népgazdaságának fejlődése szempontjából igen nagy jelentőségű az együttműködés a Szovjetunióval és a többi szocialista országgal.

A szocialista szektor vezető helyet foglal el a gazdasági életben. A földterület 70 százalékára, az ipar, az épitőipar, a szállítás és a kereskedelem teljes egészére terjed ki.

Természeti adottságai kedveznek a cukornád, a dohány, a rizs, a citrusfélék, a kávé és más trópusi növények termesztésének csakúgy, mint az állattenyésztésnek. Ásványkincsekben gazdag (nikkel-, kobalt-, mangán-, vas-, réz-, cink-, ólom- és krómérc; kősó, azbeszt, márvány). Kiváltképp jelentős a nikkeltermelés – Kubának van a világon a legnagyobb nikkelkészlete –, amely 1958 ès 1975 között kétszeresére nőtt, 1976-ban elérte a 36 800 tonnát (ezzel a mennyiséggel Kuba a világ 5. nikkeltermelője).

A szigeten 7 500 000 ha művelésre alkalmas terület van. A mező- és erdőgazdaságban dolgozik a termelő szektorban foglalkoztatottak 36%-a. Rendkívül gyorsan növekszik a mezőgazdasági gépállomány, 1975-ben 54 000 traktor dolgozott az országban. Gépesítették a cukornádbegyűjtést (1975-ben a gépesítettség foka már 98%-os volt) és a rizstermesztést; állandóan javítják az agrotechnikát. Ugyancsak nagymértékben nőtt az öntözött terület nagysága: 1975-ben 580 000 ha volt. A legfontosabb mezőgazdasági termék a cukornád. 1974-ig több mint 430 000 hektáron újították fel az ültetvényeket, 1975-ben 1 500 000 hektáron termesztettek cukornádat. Nagy figyelmet forditanak a másik hagyományos mezőgazdasági termékre, a dohányra is (kubai szivar). A termés 1978-ban 65 000 t volt. Jelentősen nőtt a citrusfélék termelése (1978: 280 000 t). Számottevő a rizstermelés (1978: 380 000 t).

Nagy volumenű öntözési és lecsapolási munkálatokat végeztek. A forradalom előtt az országban csupán néhány kisebb víztároló volt, összesen mintegy 29 000 000 m^3 vízbefogadó képességgel, 1975-ben a tárolók befogadóképessége 4,4 milliárd köbmétert tett ki.

Gyors ütemben fejlődik a baromfitenyésztés, 1975-re 1959-hez képest a tojástermelés meghatszorozódott, 1978-ra pedig elérte az 1,7 milliárd darabot. 1975-ben 1958-hoz viszonyitva hétszeresére növekedett a kifogott hal- és rákfélék mennyisége (1978: 220 000 t).

Határozottan törekszenek az állattenyésztés fejlesztésére, kiváltképpen a magas tejhozamú szarvasmarhák tenyésztésére. 1976-ban a tejtermelés 625 000 t volt.

Kuba legfontosabb iparága a cukoripar (152 cukorgyár), 1978-ban 7 300 000 t cukrot állítottak elő. Az ipari fejlődés dinamizmusát jellemzi, hogy 20 év alatt megkétszereződött az egy lakosra jutó villamosenergia-termelés: 1978-ban 800 kWó volt; a termelés összvolumene az 1958-as 7,6 milliárd kWó-ról 1978-ra 8,4 milliárdra nőtt. 1978-ban 2 700 000 t cementet, 1 000 000 t műtrágyát, 6 400 000 t kőolajterméket, 150 000 000 m^2 textíliát állítottak elő. A forradalom előtti Kubának gyakorlatilag nem volt sem kohászata, sem gépipara; 1978-ban már 350 000 t acélt gyártottak. Szovjet segítséggel épült egy üzem, amely évente 600 cukornád-betakarító kombájnt bocsát ki a szükséges pótalkatrészekkel együtt, valamint egy évi 100 000 televízió- és 300 000 rádiókészüléket gyártó üzem. Fejlődik a vegyipar.

Nagy iramban folyik az útépítés, a forradalom óta az úthálózat hossza 2,2-szeresére nőtt, 1974-ben 27 000 kilométert tett ki. Folyik a vasútvonalak (5423 km, 1974), és a tengeri kikötők rekonstrukciója. A kereskedelmi flotta űrtartalma 15 év alatt kilencszeresére növekedett, 1977-ben 473 409 BRT volt.

Kuba a világ több mint 80 országával tart fenn kereskedelmi kapcsolatot. Áruforgalmából a szocialista országok 80%-kal részesednek, a Szovjetunió részesedése 65% körül van. Legfontosabb exportcikkei: cukor (átlagosan az exportérték 75%-a), dohány, dohánytermékek, ásványok, fémek, citrusfélék, szesz, rum; fő importcikkei: gépek és berendezések, olaj, olajtermékek, fémek, nyersanyagok és néhány élelmiszerfajta.

Oktatás, egészségügy. Az 1953-as népszámláláskor a lakosság 23,6%-a írástudatlan volt; 1964-re az analfabetizmust teljesen felszámolták. Minden iskolatípusban ingyenes az oktatás, az elemi iskola elvégzése kötelező.

Az elemi iskola 6 osztályos, ezt fokozatosan felváltja a 9 osztályos – majd a távolabbi jövőben a 12 osztályos – általánosan kötelező alapszintű képzés. A középiskola 6 osztályos, a szakmai jellegű középfokú képzésben a 3+3 éves felépítés a legelterjedtebb, vagyis a 3 éves alsószintű szakiskolából lehet továbblépni a 3 éves technikumba. Az általános középiskola 4 éves, s innen 2 éves – humán vagy természettudományi jellegű – egyetemi előkészítőbe lehet továbbmenni. Erőteljesen fejlesztik a tanulást a termelőmunkával összekapcsoló középiskolákat. Az ország 3 egyetemének nappali tagozatán 45 000-en, esti tagozatán több mint 20 000-en tanulnak.

A társadalombiztosítás (betegségi és balesetbiztosítás) 1960 óta minden bérből és fizetésből élő lakosra kiterjed. Az orvosi ellátás minden állampolgár részére ingyenes, a gyógyszerek ára minimális. Nagy eredményeket értek el a járványos betegségek leküzdésében (1963-ra felszámolták a járványos gyermekbénulást, 1968-ig a maláriát, 1971-ig a diftériát; sikerült visszaszorítani a fertőző bélhurutot és a tuberkulózist). Az orvosok száma 7500 körül van, a mintegy 180 kórházban 60 000 ágy van. A várható életkor 70 év (a forradalom előtt 55 év volt).

MARTINIQUE

Területe: 1102 km^2

Lakosainak száma: 325 000 (1975)

Közigazgatási központja:

Fort-de-France; 100 000 lakos

Hivatalos nyelve: francia

Pénzneme: francia frank

Franciaország tengerentúli megyéje.

Természeti viszonyok. A Karib-tenger Martinique nevű szigetén, a Kis-Antillák szigetcsoportban fekszik. Martinique a környező szigetekhez hasonlóan vulkáni képződmény. Felszínén domb- és hegyvidékek kisebb parti síkságokkal váltakoznak. Legmagasabb pontja a Mont Pelée (1397 m) vulkán, amelynek 1902-es kitörése, valóságos felrobbanása több mint 30 000 ember halálát okozta.

Éghajlata a passzát által erősen befolyásolt trópusi szavanna éghajlat, 26 °C évi középhőmérséklettel, 2100 mm körüli évi átlagos csapadékkal.

Népesség. Lakosságának túlnyomó része néger és mulatt; kb. 20 000 ázsiai és 5000 európai él a szigeten.

Az uralkodó vallás a római katolikus.

Államszervezet. A francia kormány által kinevezett prefektus és az erősen korlátozott jogokkal felruházott főtanács kormányozza. A francia parlamentbe 3 képviselőt és 2 szenátort küld.

Történelem, politika. A szigetet 1502-ben fedezte fel Kolumbusz, gyarmatosítása 1635-ben kezdődött meg. 1674-ben lett a francia korona birtoka. 1946-ban Franciaország tengerentúli megyéjévé nyilvánították. A sziget legerősebb pártja a Martinique-i Kommunista Párt, amely az ország teljes autonómiáját követeli.

Gazdaság. Gazdasági életének alapja a földművelés és az állattenyésztés. A mezőgazdasági művelésre alkalmas területek és a termelési eszközök egyaránt majdnem egészében a helyi nagyburzsoázia – a francia tőkével szoros kapcsolatban álló „tiz család" – kezében vannak. Főbb termékei a cukornád, a banán, a kakaó, a kávé és az ananász. Cukor-, szesz-, konzerv-, csokoládégyárak, valamint egyéb helyi nyersanyagot feldolgozó üzemek működnek a szigeten.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 2350 dollár (1975).

Az utak hossza 1300 km.

Az export 90%-át cukor és rum teszi. Élelmiszert, nyersanyagot, üzemanyagot, berendezéseket importálnak. Az egész külkereskedelmet a francia tőke ellenőrzi.

Oktatás, egészségügy. Az oktatás minden iskolatípusban ingyenes; az elemi iskola látogatása kötelező. Ennek ellenére a lakosság 10%-a írástudatlan.

Az egészségügyi ellátás kielégítő; 2 kórház van a gyarmaton.

MEXIKÓ

/MEXIKÓI EGYESÜLT ÁLLAMOK/

Területe: 1 972 500 km²

Lakosainak száma: 64 590 000

(1977, becslés)

Fővárosa: México; 12 000 000 lakos

(elővárosokkal, becslés)

Hivatalos nyelve: spanyol

Pénzneme: peso

Természeti viszonyok. Észak-Amerika délnyugati részén terül el. Hozzá tartozik a Csendes-óceánon Guadalupe és Cedros szigete, a Revilla Gigedo- és a Tres Marias-szigetek, a Kaliforniai-öbölben a

Tiburón- és az Angel de la Guarda-sziget.

Szárazföldjének nagy része az észak-amerikai Kordillerák hegyrendszeréhez tartozik. Területének zöme hegyvidék és magasföld, alföldek csak a tengerparton találhatók. Az ország központi vidéke és egyben legnagyobb tájegysége a Mexikói-magasföld, amelyet a Keleti- és a Nyugati-Sierra Madre fog közre. A két hegylánc a medence déli peremén vulkanikus vonulatban fonódik össze (Popocatépetl, 5453 m; Ixtaccihuatl, 5286 m). Legmagasabb csúcsa az Orizaba (5700 m). A Mexikói-magasföld déli, magasabban fekvő részei csapadékosabbak, ezek az ország mezőgazdasági művelésre legalkalmasabb területei.

Az Észak-mexikói-magasföld (átlagos magassága 1000–1100 m) túlnyomórészt száraz, félsivatagi, részben sivatagi terület. Alsó-Kalifornia hegyes, keskeny félszigetét a Kaliforniai-öböl választja el a kontinenstől.

A Mexikói-öböl partvidékét síkság kíséri, amely a Yucatán-félszigeten kiterjedt alföldbe megy át. Tőle délnyugatra a 200 km széles Tehuantepeci-földszorost találjuk, amely Észak-Amerika határa.

Legjelentősebb folyói a Rio Bravo, más néven Río Grande (2800 km), az északi határfolyó; az Usumancinta (800 km); a Grijalva (700 km); a Yaqui (680 km). A tavak közül a Chapala-tó a legnagyobb (1140 km²).

Az éghajlat jobbára a tengerszint feletti magassággal változik. Megkülönböztethető trópusi forró terület (kb. 1000 m magasságig), szubtrópusi és mérsékelt égöv (kb. 2500 m magasságig) és hideg öv (2500–2700 m magasság felett). Az évi csapadék helyenként meghaladja a 2000 millimétert, viszont a Mexikói-magasföldön 1000, sőt északon kiterjedt területeken 300–400 mm alá süllyed. Az ország területének 71,66%-a sivatagos, az erősen csapadékos zóna a területnek mindössze 6,22%-a.

Népesség. Az utolsó népszámláláskor (1970) a lakosság 55%-a mesztic, 29%-a indián, 15%-a fehér volt.

Az indián lakosságnak több mint a fele nem beszéli a spanyolt, csak az 59 indián nyelvjárás valamelyikét.

A népszaporulat a világon a legmagasabbak közé tartozik: évi 3,6%; 1977-ben becslések szerint a lakosság 46%-a 14 évesnél fiatalabb volt.

A mexikóiak 97%-a római katolikus.

Államszervezet. Szövetségi köztársaság; 31 államból és 1 szövetségi kerületből áll. Mindegyik államnak saját alkotmánya, kormánya, adó- és jogrendszere, kormányzója van. A Mexikói Egyesült Államok élén a köztársaság 6 évre választott elnöke áll, akit nem lehet újraválasztani. A legfelső törvényhozó hatalom a kétkamarás, képviselőházból és szenátusból álló kongresszus.

Történelem, politika. A mai Mexikó területét ősidőktől fogva fejlett civilizációjú indián törzsek népesítették be; a toltékok a IX. században, az aztékok a XIII. században hódították meg az országot. Mexikót 1518 és 1521 között Cortéz vezetésével spanyol konkvisztádorok igázták le, és 1530-tól három évszázadon keresztül az egész mai Mexikó és a mai Egyesült Államok déli része Spanyolország gyarmata volt. 1810-ben népi felszabadító háború kezdődött, s 1821-ben az ország elnyerte függetlenségét.

Az 1824-ben elfogadott alkotmány Mexikót szövetségi köztársasággá nyilvánította, s ezzel megkezdődött az államcsínyek és katonai puccsok korszaka. 1845-ben az Egyesült Államok elfoglalta Texast, majd 1846–1848-as hódító háborújával megszerezte Mexikó területének több mint a felét. 1876-ban Porfirio Díaz lett a diktátor, aki támogatta a külföldi tőkebefektetéseket. Az ország egyre inkább függésbe került az Egyesült Államoktól.

1910-ben Mexikóban hatalmas parasztmozgalom kezdődött, amely polgári demokratikus forradalomba nőtt át. Az 1917-ben a forradalom eredményeként elfogadott alkotmány a világ első antiimperialista, antifeudális alkotmánya volt. Kimondta, hogy a föld, a föld mélyének kincsei és a vizek állami tulajdont képeznek. Ez adta az alapot az elkövetkezendő földreformhoz. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom hatására tovább erősödött a munkás- és parasztmozgalom. 1919-ben megalakult a kommunista párt. Mexikó volt az amerikai kontinensen az első ország, amely – 1924-ben – fölvette a diplomáciai kapcsolatot a Szovjetunióval.

1929 óta az Intézményes Forradalmi Párt van uralmon. Lázaro Cárdenas elnöksége éveiben (1934–1940) számos haladó társadalmi és gazdasági reformot valósítottak meg (földreform, a kőolajipar államosítása stb.). Mexikó a második világháborúban a Hitler-ellenes koalíció oldalán harcolt. Camacho Ávila (1940–1946), majd Alemán Valdés (1946–1952) kormánya engedményeket tett az imperializmusnak.

A világpolitikai erőviszonyok megváltozása, a mexikói nép erősödő antiimperialista megmozdulásai, a latin-amerikai nemzeti felszabadító mozgalom fellendülése rákényszerítették Mexikó vezetőit, hogy – bár az Egyesült Államok befolyása továbbra is érvényesül – független kül- és belpolitikát folytassanak. Kiváltképp 1958 óta – amikor López Mateos lett az ország elnöke -- erősödtek meg az önálló külpolitikai törekvések. Mexikó semleges maradt, amikor az Egyesült Államok az Amerikai Államok Szervezetét akarta fölhasználni a Kuba elleni fegyveres intervencióra (1960), és a karib-tengeri válság idején sem szakította meg diplomáciai kapcsolatait Kubával. Díaz Ordáz (1964–1970) folytatta elődje, Mateos külpolitikáját, ám szigorú megtorlásokat alkalmazott az ébredező demokratikus ellenzékkel szemben.

Az 1970-ben elnökké választott Echeverría a tőkés ipari és mezőgazdasági fejlődés meggyorsítására törekedett. Mintegy 600 állami vállalatot hozott létre, növelte az állami részesedést a magánvállalatokban, elnöksége idején fordult elő először, hogy az állami beruházások volumene meghaladta a magántőkéét, folytatta a földosztást, és lehetővé tette a Mexikói Kommunista Párt és több más baloldali párt féllegális működését.

Az 1976-os elnökválasztáson az Intézményes Forradalmi Párt Echeverría elnök által is támogatott jelöltje, López Portillo győzött. Az új elnök folytatta elődje reformpolitikáját, de egyszersmind csökkentette annak ütemét. Ezáltal enyhültek azok a súlyos gazdasági feszültségek, amelyek egyik okául az egyes ágazatokban eszközölt aránytalanul magas beruházások szolgáltak. A Portillo-kormány arra törekszik, hogy tovább csökkentse a mexikói gazdaság függését az Egyesült Államoktól: 1977-ben nacionalizálta az országban működő külföldi vagy külföldi érdekeltségű vállalatok tulajdonának 51%-át. Gazdasági bázisa az olajkitermelés fokozása. Ez az utóbbi körülmény lehetőséget teremt a hosszú távú gazdasági tervezésre. Már megkötött szerződések szerint Mexikó az olajáért technológiai ellenszolgáltatást kap Japántól és Franciaországtól.

A gyors gazdasági növekedés (az utóbbi esztendőkben évi 5–6%) ellenére az ország súlyos gazdasági gondokkal küzd: krónikus a munkanélküliség (hivatalos adatok szerint 1979 elején a felnőtt lakosság 40%-a teljes vagy részleges munkanélküli), magas az inflációs ráta (1979: 24%), óriási a szegénység.

1976–1977-ben újabb földosztó mozgalom bontakozott ki. Bár a kormány nem vonta vissza a földfoglalások felfüggesztését kimondó rendeletét, az elfoglalt földeket nem adták vissza a régi tulajdonosoknak. 1978-ban (nem teljes) politikai amnesztiát léptettek életbe, s elismerték a Mexikói Kommunista Párt jogát arra, hogy részt vegyen az 1979. júliusi törvényhozási választásokon (a párt a leadott szavazatok alapján az ország harmadik legbefolyásosabb politikai ereje). 1977 végén a Mexikói Kommunista Párt, a Szocialista Forradalmi Párt és a Mexikói Néppárt központi bizottsága elhatározta, hogy akcióbizottságokat alakít egy egységes marxista–leninista munkáspárt megteremtése céljából.

Mexikót a fejlődő országok csoportja a nemzetközi politika fórumain az egyik fő reprezentánsának tekinti. Az ország jó és egyenletesen fejlődő kapcsolatokat tart fenn a szocialista államokkal, és támogatja a diktatúrák ellen küzdő latin-amerikai mozgalmakat.

Mexikó tagja az Amerikai Államok Szervezetének és a Latin-amerikai Szabadkereskedelmi Társulásnak. Együttműködési megállapodást írt alá a KGST-vel, kereskedelmi megállapodást a Közös Piaccal.

Gazdaság. Latin-Amerika egyik gazdaságilag legfejlettebb ipari-agrár országa. Az összes külföldi tőkebefektetés több mint háromnegyede egyesült államokbeli tulajdon, de jelen van többek között a nyugatnémet, az olasz, a francia és a japán tőke is. Megerősödött azonban egy hazai monopoltőkés pénzügyi-ipari oligarchia, amely a viszonylag jelentős állami szektorral együttműködve szembeszegül a még mindig igen nagy külföldi gazdasági befolyással. Mexikóban állami tulajdonban van a vasúti szállítás, a hírközlés (ezt még a harmincas években államosították), az olajipar, minden villamosenergetikai üzem (ezeket 1960-ban vásárolták meg a külföldi cégektől), 1972-ben államosították a dohányipart, majd a bányászatot. A legfontosabb iparágak az olajkitermelés és -feldolgozás, a bányászat, a kohászat, az építő-, a textil-, a cipő- és a dohányipar.

Mexikó gazdag természeti kincsekben. Legfontosabb ásványkincse a kőolaj. A termelési átlagot tekintve a világranglista 13. termelője, s készletei alapján a 6. helyen van (1978 végén napi 1 500 000 barrel olajat termeltek ki). 1974-ben még behozatalra szorult, 1978-ban már megközelítőleg 1 milliárd dollár értékben exportált olajat. A nyolcvanas évekre Mexikó várhatóan a világ 4. kőolajtermelője lesz. A kitermelt mennyiség egyharmadát exportálják (85%-át az Egyesült Államokba, a többi részét Spanyolországba, Izraelbe, Franciaországba és Japánba; az Egyesült Államok részesedését csökkenteni kívánják), és ez teljes mértékben fedezi az ország devizaszükségletét.

A következő fontosabb ásványi tartalékokat tárták még fel: vasérc 440 000 000 t, réz 750 000 t, ólom 2 000 000 t, cink 2 500 000 t, kén 60 000 000 t, szén 1,7 milliárd t, ezenkívül nagy mennyiségű uránércet is találtak (250 000 t). Fellelhetők nemes- és ritkafémek is. Vízienergia-készleteit 4 500 000 kilowattra becsülik, ismert földgázkészletei 283,2 milliárd köbmétert tesznek ki. Az 1975. évi kitermelés: szén 2 000 000 t, kén 1 380 000 t, cink 266 000 t, ólom 176 000 t, réz 61 000 t, mangán 98 600 t, ezüst 1168 t (a világon kitermelt ezüst egyötöde), arany 4,4 t.

Az ipar a bruttó nemzeti terméknek több mint egyharmadát adja. Mind fejlettségét, mind fejlődési ütemét tekintve az elsők között van Latin-Amerikában. 1976-ban az ipar foglalkoztatta a lakosság 15,6%-át.

A 260 000 üzem négyötöde 1–5 főt foglalkoztató műhely, a 100 főnél több munkással dolgozó nagyüzemek száma 2000 körüli – ezekben állítják elő az ipari termékek 83%-át. A feldolgozóipari termékmennyiség évi átlagos növekedése az utóbbi esztendőkben 11%-os. Számottevő mennyiségben állítanak elő acélt, nyersvasat és marónátront. Textilipari gépeket, kőolajipari berendezéseket, vasúti kocsikat, villanymotorokat, transzformátorokat, varrat nélküli acélcsöveket is gyártanak. Egyre jelentősebb helyet foglal el a gépkocsigyártás (1976: 400 000 db).

A mezőgazdaság a bruttó nemzeti termék 10%-át adja. Legfontosabb termékei (1975): a kukorica (9 000 000 t), a búza, a bab, a cukornád, a kávé, a rizs, a dohány, a citrusfélék, a banán és az ananász. Az országban 14 000 000 hektárnyi földterületet öntöznek. Az extenzív, legeltető állattartás hús- és gyapjútermelési célokat szolgál. 1975-ben 28 200 000 szarvasmarhát, 1 700 000 sertést, 5 700 000 juhot tartottak.

A sorozatos földreformok ellenére a termőterületek zöme a nagybirtokosok tulajdonában van. Csaknem 4 000 000 parasztnak egyáltalán nincs földje. A kormány még külföldieknek is engedélyezi a földbérletet. Mexikóban megtalálható egy sajátos földtulajdonforma, az ejido, a szántóterületek, a legelők és rétek közösségi tulajdona (mintegy 50 000 000 hektárnyi földterületre terjed ki).

A kormány mezőgazdasági politikájának fő céljai a következők: sokágazatú mezőgazdaság kialakítása, a termelékenység fokozása és új munkalehetőségek felkutatása a falusi munkaerő-felesleg felszívására.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 1978-ban 1220 dollár volt.

A vasútvonalak hossza 23 500 km, az autóutaké 175 500 km (ebből több mint 122 000 km szilárd burkolatú). A kereskedelmi flotta hajóinak összesített vízkiszorítása mintegy 500 000 BRT, ennek kb. a fele olajszállító hajókra jut. Fejlett a légi közlekedés is.

Mexikó legfontosabb kereskedelmi partnere az Egyesült Államok (a behozatal 60, a kivitel 62,5%-a). A mexikói kormány- és üzleti körök arra törekednek, hogy szélesedjenek az ország gazdasági kapcsolatai az Európai Gazdasági Közösség tagjaival, Japánnal, Kanadával, valamint a közép-amerikai és a karib-térségi államokkal. Fő kiviteli cikkei az olaj, a fémek, a textíliák, a cukor, a kávé, a hal, a kukorica, a hús, a gyapot.

Oktatás, egészségügy. Az utóbbi időben számottevően csökkent az írástudatlanok száma, arányuk így is 30% körül van. Az érvényben levő oktatási törvény rendkívül haladó: az elemi iskolai oktatás kötelező és ingyenes, ugyancsak ingyenes a középiskola. Mindkét iskolatípusban a magániskolák szigorú állami ellenőrzés alatt állnak, s az iskolák vezetésébe nincs beleszólása az egyháznak. Mexikóban 507 felsőoktatási intézmény van, majdnem 500 000 hallgatóval.

Az egészségügy lényegesen elmaradottabb: 1974-ben 45 000 orvos működött az országban, 5500 állami és magánkórház volt, 76 000 ággyal.

MONTSERRAT

Területe: 106 km²

Lakosainak száma: 12 162 (1976)

Közigazgatási központja:

Plymouth; 3000 lakos

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: nyugat-indiai dollár

Nagy-Britannia függő területe.

Természeti viszonyok. A Kis-Antillák szigetvilágában, egy azonos nevű vulkanikus eredetű szigeten terül el, melynek felszíne jórészt dombvidék.

Éghajlata trópusi, 2000 mm körüli csapadékkal, 25 °C évi átlagos hőmérséklettel, néhány hónapos csapadékszegény időszakkal.

Népesség. Lakosságát túlnyomórészt négerek és mulattok alkotják.

Legtöbbjük anglikán, más részük metodista.

Államszervezet. A gyarmatot az angol királynő által kinevezett kormányzó igazgatja, aki egyben a törvényhozó és a végrehajtó tanács elnöke is.

Történelem, politika. A szigetet Kolumbusz fedezte fel 1493-ban. 1783-ban Spanyolország átengedte Angliának. 1956-tól külön igazgatású gyarmat volt, 1958-ban Brit Nyugat-Indiához csatolták, majd 1962-ben ismét külön gyarmat lett.

Montserrat tagja a Karib-tengeri Közösség és Közös Piacnak (CARICOM).

Gazdaság. Elmaradott agrárország. A földek nagy része angol társaságok és helyi ültetvényesek tulajdona. Banánt, édesburgonyát, cukornádat, gyapotot és jelentős mennyiségű gyümölcs- és zöldségfélét termelnek. Az ipar a helyi mezőgazdasági nyersanyag feldolgozására korlátozódik (gyapottisztítás, cukornád-feldolgozás, rum-, citromlé- és konzervgyártás). Fejlett a kézműipar, és jelentős bevételt hoz az idegenforgalom; 1976-ban 11 200 turista látogatta meg.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 1976-ban 550 dollár volt.

Úthálózatának hossza 266 km.

Oktatás, egészségügy. Mindkettő fejlett. Az elemi iskola látogatása kötelező és ingyenes. 1976-ban a műszaki főiskolának 65 hallgatója volt.

A gyarmaton 1977-ben 7 orvos működött, a kórházi ágyak száma 65 volt.

NICARAGUA

/NICARAGUAI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 148 000 km²

Lakosainak száma: 2 700 000 (1979, becslés)

Fővárosa: Managua; 600 000 lakos (1976)

Hivatalos nyelve: spanyol

Pénzneme: córdoba

Természeti viszonyok. Területe három jól elkülöníthető tájra oszlik. A nyugati országrész hegyvidék, működő és már kialudt vulkánokkal. A középső rész fennsík, a keleti, tengerparti szakasz lagúnás, őserdős forró vidék. Nyugaton és a fennsíkon nagy területeket borítanak vulkanikus talajok. A Fonseca-öbölnél kezdődő árkos süllyedék végighúzódik az ország déli részén. A süllyedéktől délre a Közép-amerikai-Andok emelkedik.

Az ország két nagy tava, a 8430 km^2 kiterjedésű Nicaragua- és az 1134 km^2 felületű Managua-tó vulkános begátolással keletkezett. A Nicaragua-tó partján és szigetein működő vulkánok emelkednek. A tavak vízfeleslegét a hajózható San Juan folyó (200 km) viszi a Karib (Antilla)-tengerbe.

A passzátszéllel szembeforduló keleti partvidék erősen csapadékos (3000–4000 mm), nyugat felé a csapadék csökken, a Csendes-óceán menti országrész szavannaterületein már az 1000 millimétert sem éri el.

Népesség. Közép-Amerika legritkábban lakott országa.

Lakosainak 69%-a spanyol–indián mesztic, 17%-a fehér, 9%-a néger, 5%-a indián.

Az uralkodó vallás a római katolikus.

Államszervezet. Köztársaság, az alkotmány szerint mind az állam, mind a kormány feje az elnök. A Sandinista Nemzeti Felszabadítási Front 1979. júliusi győzelme után (az új alkotmány életbe lépéséig) a tényleges hatalom 5 tagú kormányzó tanács kezébe került; ez a testület nevezte ki a 18 tagú Nemzeti Újjáépítés Kormányát. A tervezett új alkotmány az elnöki rendszert testületi irányítással kívánja felváltani.

Történelem, politika. A mai Nicaragua partvidékét Kolumbusz 1502-ben fedezte fel. A spanyol behatolás előtt indián törzsek éltek ezen a területen. Leigázását a spanyol konkvisztádorok 1522-ben kezdték meg, az ország három évszázadon keresztül különböző spanyol gyarmatok része volt. 1821-ben kikiáltották függetlenségét, 1822-ben csatlakozott Mexikóhoz, majd 1823-ban a szomszéd országokkal együtt létrehozta a Közép-amerikai Államszövetséget, amely 1838-ig állt fenn.

Az országban elkeseredett harc folyt a kereskedő és ipari burzsoázia érdekeit képviselő liberálisok meg a klerikális földbirtokos körök érdekeit képviselő konzervatívok között. Ezenfelül Nicaragua az óceánközi csatorna építési terve következtében az angol–amerikai ellentétek egyik tárgyává vált. Az Egyesült Államok 1912-től 1933-ig megszállása alatt tartotta az országot. 1914-ben megkötötte Nicaraguával az ún. Bryan–Chamorro egyezményt, amely monopoljogot biztosított neki egy óceánközi csatorna megépítésére Nicaragua területén és haditengerészeti bázisok létesítésére a stratégiailag fontos körzetekben (az egyezmény 1970-ig volt érvényben). 1927-ben Augusto Sandino vezetésével nemzeti felszabadító harc kezdődött, melynek eredményeként kivonták az országból az Egyesült Államok csapatait. 1936-ban a Nemzeti Gárda parancsnoka, Anastasio Somoza tábornok államcsinnyel kezébe ragadta a hatalmat, és kegyetlen katonai-rendőri diktatúrát vezetett be. A Somoza-család egészen 1979-ig megőrizte hatalmát. 1956-ban Anastasio Somozát megölték, de helyére fia, Luis Somoza került, 1963-tól 1966-ig pedig a Somoza-családhoz közel álló Schick Gutiérrez töltötte be az elnöki tisztet. 1967 és 1972 között ifjabb Anastasio Somoza volt Nicaragua elnöke. 1972-ben megbízatása lejárt, ezután az országot névlegesen ún. nemzeti kormányjunta, katonai triumvirátus vezette, valójában azonban Somoza megmaradt diktátornak. Formailag először csak a Nemzeti Gárda parancsnoka volt, majd ő került az 1972-es földrengést követően megalakult Rendkívüli Nemzeti

Tanács élére, amely kezébe vette a teljes polgári és katonai hatalmat.

Külpolitikájukban a Somozák fenntartás nélkül követték az Egyesült Államokat, és Közép-Amerikában a zsandár szerepét vállalták. Nicaragua 1948-ban részt vett a Costa Rica-i demokratikus erők leverésében; 1954-ben részese volt a guatemalai ellenforradalmi fordulatnak; kormánya engedélyezte, hogy az ország területén zsoldosok készüljenek fel a Kuba elleni 1961-es támadásra; 1965-ben az Amerika-közi fegyveres erők keretében csapatokat küldött a Dominikai Köztársaságba.

A Sandinista Nemzeti Felszabadítási Front – amelyet 1962-ben alapított Carlos Fonseca Amador – a hetvenes években hozzálátott a népi ellenállás megszervezéséhez, s 1974-től a gerillaakciók sorozatát hajtotta végre a diktatúra ellen. Támogatták a liberális polgári erők, a katolikus papok és több párt, így a Nicaraguai Szocialista Párt is. A Somoza-rendszer az ellenállás jelentkezésére a legvéresebb terrorral válaszolt. 1977-ben a sandinista mozgalom a diktatúrával szemben álló polgári pártoknak közös politikai akciókat javasolt. E pártok többsége a Demokratikus Unió a Felszabadításért elnevezésű szervezetben tömörült. Somoza 1978 januárjában meggyilkoltatta e szervezet elnökét, Pedro Joaquin Chamorrót. Ezt követően általános sztrájkra és több hónapig tartó tüntetéssorozatra került sor, majd szeptemberben a hazafiak általános offenzívát indítottak az ország legfontosabb stratégiai pontjai ellen. A túlerő, az Egyesült Államok által fegyverszállítmányokkal támogatott Nemzeti Gárda azonban ekkor – nagy véráldozatok, városok bombázása árán – meg tudta akadályozni a népi erők győzelmét. A hazafiak 1979. márciusi újabb általános támadása már teljes sikerrel járt: a valamennyi ellenzéki erőt tömörítő Nemzeti Újjáépítés Kormányának irányításával – egy sor latin-amerikai ország, mindenekelőtt Costa Rica, Venezuela, Mexikó és Kuba politikai és anyagi támogatásával – átfogó nemzeti felszabadító háború bontakozott ki, amely július közepére teljes győzelmet aratott. Somoza, akit az Egyesült Államok szinte az utolsó percig támogatott, elmenekült az országból, a Nemzeti Gárda felbomlott.

A polgárháború pusztításai óriásiak: a Nemzetközi Vöröskereszt becslése szerint a halálos áldozatok száma meghaladja a 40 000-et, 100 000-en menekültek külföldre, 500 000 lakás pusztult el.

A hazafiak győzelme után a különféle Somoza-ellenes erők koalíciójából létrejött új, ideiglenes vezetés gyors ütemben látott hozzá az ország életének újjászervezéséhez. Kisajátították a Somoza-család tulajdonát, államosították a magánbankokat, az aranybányákat, a külkereskedelem egy részét, állami ellenőrzés alá vették a tulajdonosok által elhagyott földbirtokokat, a szabotáló gyárosok üzemeit. Hozzáláttak a földreform végrehajtásához. Alig több mint egy hónap alatt 168 ipari és kereskedelmi vállalat került állami tulajdonba. A földreform során szeptemberig mintegy 20 000 ha földet adtak át a nincstelen parasztoknak. Ezek egy részén termelőszövetkezetek alakultak. Törvények egész sora jelezte a gyors demokratizálódást. Ezek biztosították az emberi és politikai szabadságjogokat, a sajtó- és vallásszabadságot, kimondták mindenfajta megkülönböztetés felszámolását, s intézkedtek a pártok és szakszervezetek szabad megalakításáról és működéséről. E törvények az új alkotmány elfogadásáig maradnak érvényben. Ennek kidolgozásával a 33 tagú államtanácsot bízták meg, amelyben a Somoza-diktatúra ellen küzdött valamennyi erő képviseletet kapott. Megteremtették a sandinista szakszervezeti központ alapjait. A kormányzó tanács dekrétumot fogadott el a sandinista néphadsereg megalakításáról, s ennek rendelték alá a sandinista rendőrséget. Sikerült gyorsan újjászervezni a közigazgatást. Még a legtávolabbi falvakban is létrejöttek az ún. sandinista védelmi bizottságok, amelyek a helyi közigazgatáson túl rendkívül szerteágazó feladatkört töltenek be.

Nicaragua külpolitikája is az új vezetés által meghirdetett elvek szerint alakult. A kormányzó tanács diplomáciai kapcsolatot létesített több szocialista országgal, és kivívta felvételét az el nem kötelezett államok mozgalmába. Ugyanakkor hangsúlyozta, hogy az Egyesült Államokkal való kapcsolatában „tiszta lapot" kíván nyitni.

Nicaragua tagja az Amerikai Államok Szervezetének, a Közép-amerikai Védelmi Tanácsnak, a Közép-amerikai Államok Szervezetének és a Közép-amerikai Közös Piacnak.

Gazdaság. Elmaradott agrárország, feldolgozó ipara azonban a hetvenes években erőteljesen fejlődött. 1975-ben a mezőgazdaság a bruttó nemzeti terméknek 22%-át, a feldolgozó ipar a 24%-át adta. Vannak arany-, ezüst-, nikkel-, higany-, ólom- és barnaszénlelőhelyei, de csupán bauxitbányászata jelentős (1973: 13 500 000 t). Az ország területének 40%-át erdőségek borítják, amelyekben igen értékes fafajták – mahagóni, ciprus, quebracho, gumifa – is megtalálhatók.

A Somoza-rendszer idején a gazdasági kulcspozíciókat az egyesült államokbeli monopóliumok foglalták el: a fafeldolgozás 90%-át, a bányászat 80%-át, a feldolgozó ipar 40%-át ellenőrizték. Az ország természeti kincseinek majdnem egyharmad része a Somoza-család tulajdona volt: az övék volt az ország megművelt területének 10%-a, több tucat ipari üzem, a légiforgalmi társaság, a kereskedelmi flotta, valamint több iparág vállalatainak részvénytöbbsége.

A polgárháború következtében keletkezett anyagi kárt mintegy 3 milliárd dollárra becsülik, ez az évi bruttó nemzeti terméknek több mint 20%-a. A súlyos helyzet enyhítésére az ország nagy összegű segélyeket és kölcsönöket vett fel (összesen mintegy 20 000 000 dollár értékben). Nehezítette a helyzetet, hogy az elpusztult munkahelyek tovább növelték a munkanélküliek táborát (1976-ban 35%-os volt a munkanélküliség, 1979 szeptemberében 60%-os), és a Somoza-rendszer hívei mintegy 300 000 000 dollár értéket menekítettek ki az országból.

1975-ben az alapvető gazdasági ágazat, a mezőgazdaság a dolgozók 65%-át foglalkoztatta. Az ország területének 27,5%-át művelték meg. Legfontosabb mezőgazdasági termékei az exportcélokra termelt gyapot (1975: 118 000 t) és kávé (1975: 48 000 t), ezenkívül cukornádat (1975: 2 500 000 t), kukoricát, banánt, dohányt és kakaót termelnek. Jelentős a marhahúskivitel. 1975-ben 2 600 000 szarvasmarhát, 1 300 000 sertést tartottak.

A feldolgozó ipar kevéssé diverzifikált: 1976-ban az élelmiszeripar adta a termelési értéknek több mint a felét. Szappangyártása jelentős, ezenkívül bőrfeldolgozó gyárai vannak. Nagyobb mennyiségben gyártott cigarettát és cementet. Fejlett a fafeldolgozó ipar, és van kőolajipara.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 1976-ban 750 dollár volt.

A vasútvonalak hossza 373 km, az autóutaké 12 500 km, ebből 1600 km szilárd burkolatú.

Külkereskedelmében a vezető helyet 1979-ig az Egyesült Államok foglalta el, jelentős partnerei voltak még Japán, az NSZK és a Közép-amerikai Közös Piac tagjai. Kivitelének egyharmadát a gyapot, egytizedét a kávé teszi ki, fontos exportcikkei még a hús, a cukor, a banán, a fa.

Oktatás, egészségügy. Mindkettő elmaradott. A lakosság 70%-a (egyes területeken 95%-a) írástudatlan. Az iskolás korú gyermekeknek több mint a fele legfeljebb az első osztályt végezte el, a mezőgazdasági övezetekben pedig 100 beiratkozott közül mindössze 5. Az új kormány az 1980-as évet az oktatás évének nyilvánította, és nagyarányú kampányt készített elő az írástudatlanság leküzdésére.

1974-ben a lakosság 17%-a tuberkulózisban szenvedett. 1979 júliusában mindössze 600 orvos volt az országban. A polgárháborúban 18 kórház semmisült meg.

PANAMA

/PANAMAI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: (a Panamai csatornaövezettel együtt) 75 650 km²

Lakosainak száma: 1 770 000 (1977, becslés)

Fővárosa: Panamá; 460 000 lakos

Hivatalos nyelve: spanyol

Pénzneme: balboa

Természeti viszonyok. Közép-Amerikában fekszik. Több száz – jobbára lakatlan – sziget is tartozik hozzá a Karib (Antilla)-tengeren és a Csendes-óceánon. Felszínének nagy részét a Kordillerák összeszűkülő vonulatai hálózzák be. A csendes-óceáni partvidékhez közel húzódó hegyláncok legkiemelkedőbb pontja a 3374 m magas Chiriqui vulkán. Az országot kettéosztó csatornaövezettől keletre a vulkanizmus már elmarad. Leghosszabb folyója a Tuira (144 km).

A Karib-tenger menti síkság éghajlatilag az egyenlítői kétperiódusú esőzónába tartozik, ahol a csapadék eléri az évi 3500 millimétert. A csendes-óceáni partvidék éghajlata kedvezőbb szavanna éghajlat, kevesebb csapadékkal és rövid száraz időszakkal. Az évi középhőmérséklet 23–27 °C között van.

Népesség. Lakosságának 50–60%-a spanyol–indián mesztic, 15–20%-a néger vagy mulatt, a városokban sok a bevándorolt (jamaicai, kínai, amerikai stb.), s él az országban néhány tízezer indián is.

A legelterjedtebb vallás a római katolikus.

Államszervezet. A Panamai Köztársaság élén a 4 évre választott elnök áll. A törvényhozó hatalom az egykamarás nemzetgyűlést illeti meg.

Történelem, politika. A spanyol konkvisztádorok 1501-ben jelentek meg Közép-Amerikának ezen a területén. Panama 1830-tól Kolumbia része volt. 1879-ben Ferdinand Lesseps francia vállalkozó Kolumbia kormányától koncessziót kapott egy Panama területén áthúzódó óceánközi csatorna felépítésére. Az amerikai tőke, amelynek befolyása az országban a század közepétől egyre erősödött, 1894-ben megszerezte e koncessziót. 1903-ban Panama kivált Kolumbiából, és független köztársasággá lett. Ebben nagy része volt a szeparatistákat tevékenyen támogató Egyesült Államoknak. A függetlenség kikiáltása után néhány nappal szerződést írtak alá, amelynek értelmében Panama területének egy részét átadta az Egyesült Államoknak örökös használatra és ellenőrzésre, óceánközi csatorna építése céljából. 1939-ben az Egyesült Államok újabb egyezményt kényszerített Panamára, melynek értelmében joga van „rendkívüli körülmények esetén" az országot katonai megszállás alá vonni.

A második világháborúban az Egyesült Államok 134 katonai támaszpontot épített Panama területén, így gyakorlatilag megszállta az országot, azzal az elképzeléssel, hogy ezt a helyzetet meghatározatlan ideig fenntartja. 1947-ben a néptömegek nyomására a panamai kormány kénytelen volt lépéseket tenni a megszállás ellen. Utolsó panamai katonai támaszpontját 1970-ben ürítette ki az Egyesült Államok. Az ország nemzeti szuverenitásának védelmében és annak a csatornaövezetre való kiterjesztése érdekében jelentős megmozdulásokra került sor 1958–1959-ben. 1964-ben a csatornaövezet határán az amerikaiak tüzet nyitottak a békés tüntetőkre. Az országos felháborodás miatt a kormány rövid időre kénytelen volt megszakítani a diplomáciai kapcsolatot az Egyesült Államokkal, és ez utóbbi kényszerült tárgyalásokat kezdeni Panamával az 1903-ban kötött csatornaszerződés felülvizsgálatáról.

1968-ban Omar Torrijos ezredes vezetésével a kormányzást a Nemzeti Gárda vette át, azonban 1969-ben az oligarchia átmenetileg visszaszerezte a hatalmat. A hetvenes évek elejétől a katonai vezetés fokozatosan balra tolódott, és ebben nem kis része volt annak, hogy az Egyesült Államok merev magatartást tanúsított a csatornahasználati illeték kérdésében. A kormány törvényekkel korlátozta az észak-amerikai banánmonopóliumok panamai tulajdonát, felemelte a külföldi vállalatok adóját, állami banántermelő és -exportáló vállalatot alapított, államosított néhány külföldi céget, földosztást kezdett meg, és számos szociális intézkedést hozott. 1978 őszén Torrijos – megtartva a Nemzeti Gárda főparancsnoki tisztét és a miniszterelnökséget – az elnöki posztot átadta Aristides Royónak. 1978-ban engedélyezték politikai pártok alakítását. Elsőként Torrijos pártja, a Forradalmi Demokratikus Párt alakult meg, s ez lett az ország legnagyobb politikai szervezete. 1979-ben visszatért az országba Arnulfo Arias, az 1968-ban megbuktatott diktátor, és újjászervezte a nagyburzsoázia érdekeit képviselő Panamai Pártot.

Panama jó kapcsolatokat tart fenn Kubával és más Amerika-ellenes politikát folytató latin-amerikai országokkal, egyik fő támogatója volt a nicaraguai demokratikus erőknek.

1973-ban Panama kezdeményezésére az ország fővárosában az ENSZ Biztonsági Tanácsa kihelyezett ülést tartott, melyen a panamai kormány határozottan fellépett az ország jogainak helyreállításáért a Panamai csatornaövezetben. Annak ellenére, hogy az ezt a követelést támogató határozattervezetet az ülésszak résztvevőinek többsége helyeselte, a határozatot nem hozták meg, mivel az Egyesült Államok élt vétójogával. 1974-ben végül is elvi megegyezés született Panama és az Egyesült Államok között arról, hogy az utóbbi fokozatosan átadja majd a csatornát és a hozzá tartozó övezetet az előbbinek, valamint hogy méltányosabb részesedést biztosít a vízi út bevételeiből. 1977 nyarán kidolgozták a két ország között megkötendő új szerződéseket, amelyek rögzítik a csatornaövezet átadásának időpontját (2000. január 1.), a Panamának fizetendő csatornahasználati díjat, valamint az amerikai támaszpontok végleges felszámolásának dátumát (1999. december 31.). A szerződéseket Panamában népszavazáson fogadták el, az Egyesült Államokban pedig a törvényhozás hagyta jóvá.

Panama tagja az Amerikai Államok Szervezetének és a Közép-amerikai Államok Szervezetének.

Gazdaság. Agrárország. A keresők fele a mezőgazdaságban dolgozik. Az ország területének csupán 24%-át hasznosítják mezőgazdasági célokra, ennek a területnek is nagyobbik részét a United Brands Company banánültetvényei foglalják el, vagy extenzív állattenyésztési célokat szolgálnak. Kivitelének 60%-át a banán adja: az évi termés 1 000 000 t. Az uralkodó földhasználati forma a latifundium. A parasztok túlnyomó része nincstelen vagy kisbirtokos. 1970-ben a kormány földreformtörvényt fogadott el. Ennek nyomán számos mezőgazdasági szövetkezet alakult. 1975-ben 1 348 000 szarvasmarhát, 166 000 sertést és 3 700 000 háziszárnyast tartottak. Fejlett a halászat.

Panamában nagy rézlelőhelyeket fedeztek fel, s vannak kisebb arany-, higany- és vasérckészletei is. Sót bányásznak. A legfejlettebb ipari ágazatok az élelmiszer-, a cigaretta-, a textil- és a cipőipar.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 1976-ban 1310 dollár volt. A bruttó hazai termék egynegyedét és a devizabevétel egyharmadát a csatornahasználati díj adta.

A vasútvonalak hossza 474 km, az autóutaké 7300 km.

Panama banánt, narancsot, mandarint, cukornádat, kávét, húst, halzsírt és ipari fát exportál. Legfontosabb külkereskedelmi partnere az Egyesült Államok (a kivitel 60, a behozatal 30%-a), élénk a kereskedelme Ecuadorral, Venezuelával, a Német Szövetségi Köztársasággal, Japánnal, Nagy-Britanniával, Kanadával, Hollandiával és Szaúd-Arábiával is.

Oktatás, egészségügy. Az elemi iskolai oktatás kötelező és ingyenes, de az írástudatlanok aránya 17% körül van. Az egyetemi hallgatók száma több mint 25 000.

PANAMAI CSATORNA-ÖVEZET

Területe: 1432 km² (ENSZ-adat szerint)

Lakosainak száma: 41 800 (1976)

Közigazgatási központja: Balboa Heights; 4000 lakos

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: USA-dollár

Az Egyesült Államok territóriuma a Panamai Köztársaság központi részén.

Természeti viszonyok. Az övezet északi oldala a passzát hatására a mindennapi esők övébe, a déli a kedvezőbb szavanna éghajlat övébe tartozik.

Népesség. Lakosságának túlnyomó része (37 400 fő) az Egyesült Államok polgára, a többiek panamaiak.

Államszervezet. A csatornát egy amerikai állami társaság, a Panama Channel Company igazgatja, amelynek elnöke minden esetben tábornoki rangban levő katona, aki egyben a csatornaövezet katonai kormányzója is, és akit az Egyesült Államok elnöke nevez ki. Az Egyesült Államoknak csapatai állomásoznak a csatornaövezetben. 1939 óta a csatornaövezet ügyei a hadügyminisztérium hatáskörébe tartoznak. Itt van az Egyesült Államok fegyveres erői déli parancsnokságának székhelye. Az övezet területén az Egyesült Államok (a Panamával kötött, 1978-tól érvényes szerződése szerint

1999. december 31-ig) 5 katonai támaszpontot és kiképző központot tarthat fenn.

Történelem, politika. A Ferdinand Lesseps, a Szuezi-csatorna építője által vezetett francia csatornaépítő társaság 1879-ben kezdte el építeni az Atlanti- és a Csendes-óceánt összekötő csatornát. A társaságot 1894-ben az amerikai tőke szerezte meg. 1903-ban (miután Panama kivált Kolumbiából) felújították az időközben nagy pénzügyi és politikai botrányok közepette félbeszakított munkálatokat, és 1914-re be is fejezték. A csatornát hivatalosan 1920-ban nyitották meg. Hossza 82 km, szélessége 150 m, mélysége 12,9–25 m. A Gatun-tó környékén a hajózóút szélessége 300 m. A kikötő-végállomások Colón és Balboa.

Az 1978-ban Panamában népszavazással, az Egyesült Államokban pedig a szenátus ratifikálásával életbe lépett csatornaszerződések értelmében az övezet 2000. január 1-én visszatér a Panamai Köztársasághoz, addig pedig garantálják a semlegességét.

A hajóforgalom három zsiliprendszeren keresztül bonyolódik le. Az áthaladás időtartama átlagban 18,5 óra. 1976-ban a csatornán 12 157 hajó haladt át, 117 000 000 t teherrel, a csatornahasználati díjból eredő bevétel 134 000 000 dollár volt.

Gazdaság. A munkaképes lakosság túlnyomó része a csatorna kiszolgálásában dolgozik. Az ugyanazon munkáért amerikaiaknak fizetett bér több mint kétszerese a nem amerikaiak bérének.

Colónt és Balboát vasútvonal köti össze. Az autóutak hossza 225 km.

Oktatás. 1977-ben 16 amerikai iskola működött kb. 9500 tanulóval és 2 panamai 378 tanulóval.

PARAGUAY

/PARAGUAYI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 406 752 km²

Lakosainak száma: 2 830 000 (1976)

Fővárosa: Asunción; 473 000 lakos (1972)

Hivatalos nyelve: spanyol

Pénzneme: guarani

Természeti viszonyok. Dél-Amerika középső részén terül el. A Paraguay folyó domborzatilag és éghajlatilag két különböző részre osztja. Kisebbik, keleti része 400–700 m magas hullámos dombvidék, a Brazil-felföld nyugati, egyre alacsonyodó nyúlványa. Legmagasabb pontja 1000 m. A Paraguay folyótól nyugatra fekvő terület, a Chaco Boreal – a Gran Chaco északi része –, néhány száz méter magas, sokfelé mocsaras, lápos síkság, kiterjedt quebracho-erdőkkel.

Az ország legfontosabb folyói a Paraguay, a Paraná és a Pilcomayo. Tavai közül a Lago Ipoá (260 km²) a legnagyobb.

A keleti rész éghajlata monszunhatásoktól motivált trópusi szavanna, 22–23 °C átlagos hőmérséklettel, 1300–2000 mm csapadékkal. Részben trópusi őserdő és araukária-fenyőkkel ritkásan tűzdelt szavanna borítja. Az itteni erdőkben nő a yerba-cserje, amelynek szárított levele a maté-tea. A Chaco Boreal éghajlata meleg kontinentális, 16 °C évi középhőmérséklettel, nagy hőingadozásokkal, keletről nyugatra csökkenő (900–500 mm) csapadékkal.

Népesség. Lakosai túlnyomórészt meszticek (spanyolok és guarani indiánok leszármazottai). A mintegy 40 000 guarani indián a nehezen megközelíthető, kevéssé termékeny körzetekben él.

A paraguayiak 40%-a csak a guarani nyelvet beszéli, 55%-a mind ezt, mind a spanyolt. A köznapi használatban a guarani az általános. Jelentős a bevándorló telepesek száma: mintegy 11 000 német, 15 000 japán és ugyanennyi koreai lakik az országban. A lakosság 90%-a az ország délkeleti részén él.

Az uralkodó vallás a katolikus.

Államszervezet. Az állam- és kormányfő, valamint a fegyveres erők főparancsnoka a köztársasági elnök. A törvényhozás szerve a szenátusból és képviselőházból álló kongresszus.

Történelem, politika. A spanyolok bejövetele (1527) előtt a különféle indián törzsek az ősközösségi társadalom különböző fejlettségi fokán éltek. Az ország tulajdonképpeni gyarmatosítása a XVII. század elején kezdődött, jezsuita misszionáriusok megjelenésével. A jezsuitákat 1767-ben kiűzték az országból. 1811-ben Paraguay független köztársasággá vált, az első alkotmányos köztársasággá Dél-Amerikában. A század közepéig Latin-Amerika egyik katonailag és gazdaságilag legerősebb országa volt. Miután az 1864–1870-es példátlanul pusztító háborúban vereséget szenvedett az amerikai, angol és francia imperializmus támogatta Hármas Szövetségtől (Argentína, Brazília, Uruguay), brazil megszállás alá került. Elvesztette területének és lakosságának felét, és hatalmas összegű jóvátétel fizetésére kötelezték. A hatalom a nagybirtokosok, a nagykereskedők és az ún. legionáriusok (a Hármas Szövetség oldalán harcoló paraguayiak) kezébe került.

Az angol és az amerikai monopóliumok közötti heves versengés a Paraguay és Bolívia határán felfedezett gazdag olajmezők miatt a két ország háborújába (1932–1935) torkollott. Paraguay győzelmet aratott, de gazdasági élete teljesen szétzüllött. Az Egyesült Államok monopóliumai egyre inkább kiszorították az angol monopóliumokat, s megkezdte behatolását a német tőke. A második világháború idején a paraguayi katonai diktatúra, megőrizve fiktív semlegességét, nyersanyag- és élelmiszer-támogatást nyújtott a hitleri Németországnak; 1945 februárjában azonban formálisan hadat üzent a tengelyhatalmaknak. A második világháború után számos hitlerista háborús bűnösnek adott menedéket.

1954-ben katonai puccs útján Alfredo Stroessner tábornok került hatalomra, aki katonai rendőri diktatúrát vezetett be, felszámolta a demokratikus szabadságjogok maradványait is, és együttműködési szerződést írt alá az Egyesült Államokkal. Hatalomra kerülése óta Stroessner mintegy száz alkalommal hosszabbította meg a puccs óta érvényben levő ostromállapotot, és uralmának „legalizálására" többször – legutóbb 1977-ben – alkotmánymódosítást hajtott végre. A terror és a nagyfokú munkanélküliség (12%) miatt mintegy 900 000 paraguayi menekült külföldre (főleg Brazíliába és Argentínába). Becslések szerint kb. 15 000 politikai fogoly van az országban. Stroessner pártja, a Colorado Párt mellett gyakorlatilag egy működő párt van, az engedélyezett „ellenzéki" Liberális Párt Forradalmi Direktóriuma. Paraguay volt az egyik kezdeményezője az Amerika-közi fegyveres erőknek az Egyesült Államok égisze alatt történő megalakításának. Stroessner hatalmas, mintegy 3 000 000 hektárnyi területre koncessziót adott az Egyesült Államok olajmonopóliumainak, és erősíti kapcsolatait az NSZK és Japán reakciós köreivel. Az ország legális és féllegális politikai szervezetei 1978 végén széles körű diktatúraellenes és antifeudális összefogást hirdettek meg, amelyet támogat az egyház is.

Tagja az Amerikai Államok Szervezetének.

Gazdaság. Paraguay a kontinens egyik legelmaradottabb agrárországa. Erősen függ a külföldi (egyesült államokbeli, argentin, brazil, angol, nyugatnémet) tőkétől, saját ipara gyakorlatilag nincs, sőt az országban működő vállalatok túlnyomó többsége is külföldi tulajdonban van. A mezőgazdaság részesedése a bruttó nemzeti termékből majdnem kétszerese az iparénak – több mint 50% –, s ez foglalkoztatja az aktív népesség 51–53%-át.

A mezőgazdaság exportágazatai, mindenekelőtt a hústermelési célokat szolgáló szarvasmarha-tenyésztés, határozzák meg a gazdasági konjunktúrát. Mintegy 5 400 000 szarvasmarha, 315 000 ló, 800 000 sertés van az országban. 1976-ban a hústermelés 74 000 t volt, ebből 16 000 tonnát dolgoztak fel. A művelésre alkalmas területek 85%-a legelő, és csupán 5%-ukon foglalkoznak földműveléssel. A mezőgazdaságban a kisparaszti birtokok vannak többségben. A legfontosabb mezőgazdasági termények a kukorica, a manióka, a gyapot, a cukornád, a rizs, a dohány és a földimogyoró.

Az ipar mező- és erdőgazdasági nyersanyagokat feldolgozó kisüzemekből áll. Három közepes nagyságú élelmiszerfeldolgozó és -csomagoló üzem, egy textil- és egy cementgyár van az országban. A bányászat embrionális állapotban van, a föld mélyének kincseit még alig tárták fel.

Paraguay gazdasági jelentősége az utóbbi években hatalmas vízienergiakészlete folytán nőtt meg: az ország potenciálisan a dél-amerikai földrész déli részének energiaellátója lehet, ezért a Stroessner-rendszer gazdasági és politikai támogatást kap a három nagy szomszédtól. Brazil és kisebb részben argentin tőkével a Paraguay folyón Gargante de Diablónál már megkezdődött a világ egyik legnagyobb vízi erőművének építése.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 1976-ban 640 dollár volt.

A szállítások túlnyomó részét a folyókon bonyolítják le (a vízi utak hossza 2200 km). A vasútvonalak hossza 1100 km, az autóutaké 4600 km, a földutaké 8000 km. A légi szállítás fejletlen.

Az import értékét rendszerint nem fedezi az exporté. Legfontosabb kereskedelmi partnerei: az Egyesült Államok, Argentína, Anglia, az NSZK, Brazília, Hollandia, az Antillák, Japán, Olaszország, Franciaország, Svájc és Algéria. Főként gyapotot, húst és húskivonatot, fát, dohányt, quebracho-esszenciát exportál.

Oktatás, egészségügy. 1976-ban a városi lakosságnak 22%-a, a falusinak pedig 30%-a volt írástudatlan. 1978-ban országos iskolaépítési programot hirdettek meg. Az elemi iskolai oktatás hivatalosan ingyenes és kötelező, ám olyan kevés az iskola (2200), hogy a gyerekeknek csak mintegy a fele tanulhat. Az ország két egyetemének 12 000 hallgatója van.

1875 lakosra jut egy orvos (1974), 677-re egy kórházi ágy (1972). A férfiak várható életkora 60, a nőké 64 év (1975).

PERU

/PERUI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 1 285 215 km²

Lakosainak száma: 17 422 000

(1978, becslés)

Fővárosa: Lima; 3 500 000 lakos

(elővárosokkal)

Hivatalos nyelve: spanyol és kecsua

Pénzneme: sol

Természeti viszonyok. Dél-Amerika nyugati részén terül el. Felszíne három fő tájegységre – a parti övre (Costa), a hegyvidékre (Sierra) és az alföldi trópusi őserdővidékre (Montaña) – oszlik.

Az 1600 km hosszú, 50–100 km széles partvidék száraz, növénytelen, hűvös, télen erősen ködös pusztaság (félsivatag, sivatag). A 20–30 mm évi csapadékot ködszitálásból kapja. Mezőgazdasági termelésre itt csak az öntözött folyami oázisok alkalmasak.

Peru területének mintegy felét az Andok hegyei foglalják el, valamint a közéjük zárt völgyek és fennsíkok. Igen jelentős a Santa szubtropikus éghajlatú termékeny völgye. Az Andok nyugati láncához tartozó Fehér-Kordillerában 20 hegycsúcs emelkedik 6000 m fölé. A legmagasabb az Huascarán (6768 m). Az 5500 m fölötti csúcsok teljesen eljegesedtek. Délen a Nyugati- és a Keleti-Kordillera 5000 m magas láncai fogják közre a 3000–4000 m magasságban fekvő Puna-medencét, amelynek déli részén 3812 m magasságban a Titicaca-tó terül el (kb. fele tartozik az országhoz). A fennsíknak kiegyenlített, mérsékelten hűvös éghajlata van, 10–11 °C középhőmérséklettel, 800–1000 mm csapadékkal.

A Montaña déli része dombos, északi része az Amazonas-medencéhez tartozó sík vidék.

Egész területe tropikus éghajlatú, őserdő borítja. Az évi középhőmérséklet 25–26 °C, a csapadék 2500–2700 mm.

Peru leghosszabb folyói az Amazonas–Marañón (5500 km), az Ucayali–Urubamba (1950 km) és a Napo (800 km).

Népesség. Lakosainak 50%-a indián, 35%-a mesztic, 12%-a fehér, 3%-a néger, mulatt, japán és kínai.

A népességnek több mint a fele beszél spanyolul, 25–30%-a kecsua nyelven, fennmaradó része ajmara és egyéb nyelvjárásokban.

A lakosság 75%-a római katolikus, 1%-a protestáns, a többi része indián természeti vallásokat követ.

Államszervezet. Az alkotmány szerint a törvényhozó hatalom a szenátusból és képviselőházból álló parlamentet, a végrehajtó hatalom a köztársaság elnökét illeti. 1968-ban a katonai kormány feloszlatta a parlamentet, az államhatalom helyi szerveibe pedig a fegyveres erők képviselőit nevezte ki. A törvényhozó és a végrehajtó hatalmat az ország elnöke és a minisztertanács gyakorolja, igen jelentős a politikai szerepe az elnöki tanácsadók csoportjának.

Történelem, politika. A spanyol hódítás előtt a mai Peru területén volt a hatalmas, csaknem fél Dél-Amerikára kiterjedő inka birodalom központja. Francisco Pizarro spanyol konkvisztádor többször próbálkozott a mesés gazdagságú Peru meghódításával, s ez 1531–1533-ban sikerült is neki. 1543-ban lett az ország spanyol alkirályság. Az indiánok többször fellázadtak az idegen uralom ellen; a Tupac Amaru vezette felkelés (1780–1781) a legjelentősebb latin-amerikai indiánmozgalom volt. Peru hivatalosan 1821-ben vált függetlenné, de a felszabadító háború, amelyet Simón Bolívar vezetett, csak 1824-ben fejeződött be. A csendes-óceáni háborúban (1879–1883) Peru elvesztette gazdag salétrommezőit, és ez visszavetette gazdasági fejlődését.

A XX. század első felében – a dél-amerikai hegemóniáért folytatott angol–amerikai vetélkedés nyomán – az ország gazdasági életének legfontosabb pozícióit az Egyesült Államok tőkéje ragadta magához, s ehhez az országot kormányzó elnökök teremtettek kedvező feltételeket.

1965-ben Fernando Belaúnde Terry elnök népellenes politikája miatt gerillaharc lángolt fel, de ezt a hadsereg leverte. 1968-ban Juan Velasco Alvarado tábornok vezetésével egy katonatiszti csoport megbuktatta a kormányt. A Fegyveres Erők Forradalmi Kormánya hatalomra kerülésekor kiáltványban határozta meg céljait: az államigazgatás struktúrájának megváltoztatása az ország dinamikus és hatékony irányítása érdekében; a legelmaradottabb rétegek életszínvonalának emelése; gazdasági, társadalmi, kulturális átalakulás megvalósítása; független nemzeti kormány létrehozása; a peruiak szövetségének, egyetértésének és integrációjának megszilárdítása; a nemzeti öntudat erősítése. A kormány társadalmi bázisának szélesítése céljából megalakította a Társadalmi Mozgósítás Támogatásának Nemzeti Rendszerét (SINAMOS).

Államosították az amerikai International Petroleum Company vagyonát, majd földreformtörvényt fogadtak el. 1974 elején állami tulajdonba vették az ország legnagyobb bányatársaságát, amely egy amerikai konszern leányvállalata volt. 1975-ben a kormány elrendelte a Gulf Oil amerikai társaság javainak kisajátítását. A radikális államosítások eredményeképpen az állami szektor részesedése a nemzetgazdaságban 42%-ra nőtt. Korlátozták az új külföldi beruházásokat, 51%-os nemzeti tőkehozzájárulást írtak elő. A munkáskollektívák részesedtek az üzem profitjából. Nagyarányú földreformot hajtottak végre: 8 000 000 hektár földet osztottak fel, és ennek zöme csoporttulajdonná vált.

Az ország súlyos gazdasági nehézségeit kihasználva 1975-ben Francisco Morales Bermudez vezetésével katonatisztek egy csoportja eltávolította az ország éléről Velasco tábornokot. A forradalmi fejlődés ezt követően megállt. Az állami szektor vállalatait amerikai, japán és más tőkés monopóliumok bevonásával fokozatosan vegyes vállalatokká alakították át, a népgazdaságilag rendkívül fontos halászatot magánkézbe adták, engedélyezték külföldi társaságok részvételét az olaj kiaknázásában. Ezt a folyamatot gyorsította az Egyesült Államok beavatkozása is: 1976 nyarán hitelembargót rendelt el Peru ellen, és ezt csak akkor oldotta fel, amikor a junta teljesítette a Nemzetközi Valutaalap követelését, s megkönnyítette a külföldi tőkés vállalatok bekapcsolódását az ország gazdaságába.

1976 nyarán a sokasodó sztrájkmozgalmak felszámolására mintegy másfél évre rendkívüli állapotot hirdettek ki. Jelentősen meglassították a földreformot, s a létrehozott szövetkezeteket tőkés gazdaságokká alakították át. Az ellenzék vezetőit kiutasították az országból. 1977 nyarán megszüntették az alapvető élelmiszerek állami dotációját, ami erősen csökkentette a nép életszínvonalát. A baloldal – élén a legális Perui Kommunista Párttal – erősen bírálja a kormány politikáját. A párt ösztönzésére a szakszervezeti szövetségek 1977 végén létrehozták a Szakszervezetek Koordinációs Bizottságát, amely a fő szervezője volt az amnesztiát és szociálpolitikai intézkedéseket követelő 1978. februári és májusi általános sztrájknak. Az utóbbit a kormány erőszakkal próbálta leverni, az összetűzéseknek 25 halottja és sok száz sebesültje volt.

1978-ban nemzetgyűlési választásokat tartottak. A legtöbb szavazatot a jobboldali Amerikai Forradalmi Népi Szövetség (APRA) szerezte meg, a katonai vezetéshez közelebb álló kommunistaellenes és imperialistabarát Keresztény Néppárt 25 mandátumot nyert el, a négy baloldali párt (a kommunista párt, a Szocialista Forradalmi Párt, a Népi Demokratikus Unió és a trockista-maoista alapokon álló Munkás-Paraszt-Diák Népi Front) összesen 28 mandátumot kapott. 1980 májusában – 17 év után – ismét alkotmányos keretek között tartottak elnökválasztást, és ezen a Népi Akció elnevezésű párt jelöltje, Fernando Belaúnde Terry, az 1968-ban megdöntött utolsó polgári elnök szerezte meg a szavazatok többségét. Jóllehet a főtiszti kar átadta a hatalmat a polgári pártoknak, azok rövid időn belül aligha változtathatnak a katonai vezetés korábbi irányvonalán.

Peru tagja az Amerikai Államok Szervezetének, a Latin-amerikai Szabadkereskedelmi Társulásnak, az Andok-paktumnak.

Gazdaság. Agrárország, fejlett bánya- és halászati iparral. Ásványkincsekben gazdag. Bizmutkitermelésével az 1. helyet foglalja el a tőkés világban, cink- és ezüstbányászatával az 5. helyen áll, a 7. az ólom- és a 8. a rézkitermelésben. Vasércet (1976: 10 000 000 t), antimont, wolframot és arzént is nagy mennyiségben bányásznak. Kőolajból önellátó (1977: napi 100 000 barrel). Egy 850 kilométeres olajvezetéket 1977-ben nyitottak meg.

A feldolgozó ipart elsősorban olajfeldolgozó, ólom- és rézolvasztó, textil-, élelmiszer- és vegyi üzemek alkotják. Peru a halliszt és a halzsír előállításában világelsőséget élvez.

A mezőgazdaság a munkaképes lakosság 40%-át foglalkoztatja, de a bruttó nemzeti terméknek csak 15%-át adja. Jóllehet a megművelt földek 90%-a a parasztok kezén van, a kis birtokok nem képesek ellátni a parasztokat.

A legfontosabb mezőgazdasági kultúrák a gyapot és a cukornád; rizst, búzát, kukoricát, maniókát, burgonyát, dohányt is termesztenek. Fejlett a hús- és gyapjútermelési célokat szolgáló állattenyésztés.

Halászata a világon a 4. helyen áll (1975: 3 445 500 t).

1977-ben a munkaképes lakosság 40%-a volt munka nélkül. Az infláció 1978-ban 73%-os volt.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 1976-ban 800 dollár volt.

A vasútvonalak hossza kb. 1628 km, az autóutaké 50 200 km (ebből 12 800 km szilárd burkolatú). Külkereskedelmi szállításait majdnem teljes egészében tengeri úton bonyolítja le.

Legfontosabb kereskedelmi partnerei: az Egyesült Államok, az NSZK, Japán, Kína, Argentína és Anglia. Növekszik a Szovjetunióval folytatott árucsere. Fő kiviteli cikkei a réz (az exportérték egyharmada) és más bányaipari termékek, a hal és a halliszt, valamint a gyapot, a cukor, a kakaó. Az utóbbi években fokozódik a nem hagyományos cikkek kivitele (halkonzervek, papír, félkész termékek). Az ország fizetési mérlege passzív, nagy az államadósság.

Oktatás, egészségügy. Az írástudatlanok aránya az 1971. évi 45%-ról 1975-re 32%-ra csökkent. Egy 1972-es törvény értelmében 7 és 16 év között kötelező és ingyenes az iskolalátogatás, de az iskolák kis száma és a nagyfokú elmaradottság miatt az iskoláskorúaknak csak mintegy a fele tanul rendszeresen. A középiskola szintén ingyenes. Az egyetemi hallgatók száma kb. 120 000.

Az egészségügyi ellátás fejlettebb: 1975-ben 182 kórház volt az országban, 33 350 ággyal; az orvosok száma 9445 volt.

PUERTO RICO

/PUERTO RICO KÖZÖSSÉG/

Területe: 8897 km²

Lakosainak száma: 3 213 000 (1976)

Közigazgatási központja: San Juan; 471 000 lakos

Hivatalos nyelve: spanyol és angol

Pénzneme: USA-dollár

Az Egyesült Államok társult állama.

Természeti viszonyok. A Nagy-Antillák legkeletibb szigetén fekszik. A szigetországon a Sierra Luquillo kelet–nyugati csapásirányú, 900–1500 m magasságú vonulata húzódik végig, amelynek legmagasabb pontja a Cerro de Punta (1338 m).

Folyói kicsik, nem hajózhatók.

A hegyvidéktől északra a passzátszél hatására erősen csapadékos (évi 3000 mm) síkság, délre szárazabb (900–1000 mm), enyhén dombos vidék terül el. Az évi középhőmérséklet 23–25 °C.

Népesség. A lakosság csaknem 80%-a fehér, 20%-a néger és mulatt. Mintegy 2 000 000 Puerto Ricó-i él az Egyesült Államokban, főleg New Yorkban.

A lakosság túlnyomó többsége katolikus.

Államszervezet. A legfőbb törvényhozó hatalom az Egyesült Államok kongresszusa. Ennek hatáskörébe tartoznak – a törvények jóváhagyásán kívül – a külpolitikai és a katonai kérdések. A Puerto Ricó-i önkormányzat keretei között a törvényhozó hatalmat a kétkamarás, szenátusból és képviselőházból álló törvényhozó gyűlés gyakorolja; a végrehajtó hatalom a konzultatív tanács élén álló kormányzó kezében van. 1970-ben küldött Puerto Rico első ízben megbízottat az Egyesült Államok kongresszusába, de ennek szavazati joga nincs.

Történelem, politika. A szigetet 1493-ban fedezte fel Kolumbusz. A spanyolok gyarmatosították. A XIX. században több felkelés tört ki a spanyol uralom ellen, de az csak 1898-ban, a spanyol–amerikai háború következtében ért véget, amikor is a sziget az Egyesült Államok birtokába került. 1926–1927-ben, 1935-ben és 1950-ben felkelések robbantak ki az amerikai uralom ellen, de ezeket minden alkalommal katonai erővel leverték. 1952-ben új alkotmányt fogadtak el, melyben Puerto Ricót az „Egyesült Államokhoz szabadon társult állammá" nyilvánították. Az Egyesült Államok Puerto Rico területén 13 katonai támaszpontot tart fenn.

1972-ben az ENSZ Dekolonizációs Bizottsága megvizsgálta Puerto Rico helyzetét, s elismerte a sziget elidegeníthetetlen jogát a függetlenségre. A határozatot azóta évről évre újból megerősítették.

Az ország két legnagyobb pártja, a Népi Demokratikus Párt (az amerikai Demokrata Párthoz áll közel) és az Új Haladó Párt (a Köztársasági Párthoz hasonlít) nagyjából egyforma erőt képvisel. Az 1976-os választásokon az utóbbi szerezte meg a győzelmet. Az ellenzék legerősebb pártja, a szocialista párt szorosan együttműködik a Puerto Ricó-i Kommunista Párttal.

1976 végén Ford amerikai elnök javasolta, hogy a szigetet nyilvánítsák az Egyesült Államok 51. államává, ennek hatására újból fellángolt a függetlenségi mozgalom. Az Egyesült Államokkal való viszony tekintetében éles különbségek vannak a politikai pártok között. Az Új Haladó Párt a teljes jogú csatlakozás híve, a Népi Demokratikus Párt a lazább társulásé, a Puerto Ricó-i Függetlenségi Párt pedig a teljes önállóságra törekszik. Valamennyi jelentős párt támogatja azt a tervet, hogy 1982-ben az ország lakói népszavazáson döntsenek a köztársaság státusáról.

Puerto Rico elsődlegesen fontos az amerikai üzleti köröknek, mert azok a vállalatok, amelyek itt ruháznak be, adómentességet élveznek. Ezért van az, hogy a sziget Kanada, Nagy-Britannia és az NSZK után a 4. helyen áll az amerikai beruházások nagyságát tekintve.

Gazdaság. Mezőgazdasági ország, az amerikai befektetések következtében rendkívül dinamikusan fejlődő iparral. Az ipari termelés 80%-a, a mezőgazdasági termelés 50%-a, a kiskereskedelem 40%-a, a hírközlés, a légi és a vízi szállítás teljes egészében az amerikai tőkéé.

A mezőgazdaság elsősorban exportkultúrák – cukornád, kávé, dohány, citrusfélék, ananász, gyapot, szőlő, kókuszpálma – termesztésére épül. A munkaképes lakosság több mind 35%-a a mezőgazdaságban dolgozik.

Az ipar főként mezőgazdasági nyersanyagok feldolgozásával, valamint mangán, vasérc, márvány és só kitermelésével foglalkozik. Jelentős fejlődésnek indult az utóbbi időben a gyógyszeripar és az elektronika. Legújabban a sziget partjai közelében hatalmas olajlelőhelyeket fedeztek fel.

A munkanélküliség 1976 végén 30%-os volt. A népesség 80%-a élelmiszersegélyekből él.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 2430 dollár (1976).

Az autóutak hossza 11 200 km.

Külkereskedelmét szinte egészében az Egyesült Államok bonyolítja le.

Oktatás, egészségügy. Az elemi iskola látogatása kötelező és ingyenes, de a lakosság 9%-a így is írástudatlan. 1976-ban a felsőfokú tanintézetek hallgatóinak száma több mint 100 000 volt.

Az egészségügyi ellátás és a társadalombiztosítás decentralizált: állami, szakszervezeti és magánkézben levő biztosítási intézetek vannak, amelyekhez minden bérből és fizetésből élő csatlakozhat. 1978-ban 18 kórház és mintegy 3000 orvos volt az országban.

SAINT KITTS, NEVIS ÉS ANGUILLA

Területe: 353 km²

Lakosainak száma: 54 500 (1977)

Közigazgatási központja: Basseterre

(Saint Kitts szigetén); 15 900 lakos

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: kelet-karib dollár

Nagy-Britannia társult állama.

Természeti viszonyok. A Szélfelőli-szigeteken fekszik. Négy szigetének (Saint Kitts, Nevis, Sombrero és Anguilla) felszíne vulkanikus eredetű hegyes-dombos vidék, kisebb parti síkságokkal. Éghajlata tropikus szavanna, amelyet erős tengeri hatások módosítanak.

Népesség. Lakosságának túlnyomó része néger és mulatt.

A legelterjedtebb a protestáns vallás, vannak katolikus lakói is.

Államszervezet. Saint Kitts, Nevis és Sombrero élén angol kormányzó áll. A törvényhozó gyűlés egykamarás. A végrehajtó hatalmat a kormányzó által kinevezett miniszterelnökkel az élén a kormány gyakorolja. Az anyaország fenntartja a külügyek és a hadügyek intézésének jogát. Az államon belül önkormányzatot élvező Anguillának saját törvényhozó gyűlése van, a végrehajtó hatalmat ún. végrehajtó tanács gyakorolja, az angol királynőt megbízott képviseli.

Történelem, politika. Saint Kitts (Saint Christopher) és Nevis szigetét Kolumbusz 1493-ban fedezte fel. A XVII–XVIII. században az előbbiért éles harc folyt Anglia és Franciaország között. 1783 óta angol gyarmat, 1967 óta pedig Nagy-Britannia belső önkormányzattal felruházott társult állama. 1967-ig a 6500 lakosú, 91 km² területű Anguillával együtt kormányozták, ekkor ez kilépett a négy sziget alkotta államszövetségből, s 1969-ben kikiáltotta függetlenségét. Ezt követően angol csapatok szállták meg területét, és Anglia visszaállította teljhatalmát a szigeten. 1976-ban Anguilla új alkotmányt kapott, azóta a többi szigettel ún. alkotmányos uniót alkot. Székhelye Valley. Az ENSZ többször foglalkozott Anguilla függetlenségének kérdésével.

St. Kitts és Nevis, illetve Anguilla szigetén külön politikai pártok vannak.

Az ország tagja a Karib-tengeri Közösség és Közös Piacnak (CARICOM).

Gazdaság. A gazdaság főbb ágazatai a földművelés, a halászat és az állattenyésztés. A gazdasági életet teljes egészében az angol tőke ellenőrzi. Legfontosabb terményei a kakaó, a gyapot, a cukornád, a zöldségfélék és a gyümölcsök. Sok a kókuszpálma. A mezőgazdasági termékek egy részét a fejletlen helyi ipar dolgozza fel. Növekvőben van az idegenforgalom. Anguilla fő jövedelmi forrása a sókivitel.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 700 dollár körüli (1975).

Saint Kitts szigetén a vasútvonal hossza 58 km, a közutaké 80 km. Anguilla útjainak hossza 38 km. A szigeteket Angliával, az Egyesült Államokkal és több más országgal hajó- és légi járatok kötik össze.

Az export 80%-a Nagy-Britanniába, 10%-a Kanadába irányul. Legfontosabb exportcikkei a cukor, a kakaó, a melasz, a gyapot, a só és a fűszerek.

Oktatás. A szigeteken az elemi iskola elvégzése kötelező és ingyenes.

SAINT LUCIA

Területe: 616 km²

Lakosainak száma: 114 000 (1975)

Fővárosa: Castries; 45 000 lakos

Hivatalos nyelve: angol

Hivatalos pénzneme: kelet-karib dollár

Természeti viszonyok. A Windward (Szélfelőli)-szigetek Saint Lucia nevű szigetén terül el. A sziget jórészt vulkáni képződmény.

Éghajlata meleg, csapadékos, tengeri hatásoktól motivált trópusi szavanna.

A hőmérséklet évi középértéke 26 °C körüli, az évi csapadék 2000 mm.

Népesség. Lakosságának túlnyomó többsége néger és mulatt, általában a francia nyelv helyi dialektusát beszélik.

Az uralkodó vallás a római katolikus.

Államszervezet. Köztársaság, élén a köztársasági elnökkel. A törvényhozás szerve az egykamarás parlament. A végrehajtó hatalmat a parlament által választott miniszterelnök vezette kormány gyakorolja.

Történelem, politika. A szigetet Kolumbusz fedezte fel 1502-ben. A XVII. század közepéig az őslakosok, a karibok ellenőrzése alatt állt. A XVII–XVIII. században a sziget birtoklásáért Anglia és Franciaország harcolt. 1814-ben lett Nagy-Britannia gyarmata. 1967-ben társult állammá nyilvánították. A teljes függetlenséget 1979 februárjában nyerte el.

Tagja a Karib-tengeri Közösség és Közös Piacnak.

Gazdaság. Gazdasági életének alapja a mezőgazdaság. A mintegy 11 000 farmergazdaság legfontosabb terméke a banán, a kókuszdió, a kakaó, a citrusfélék, a szőlő. A lakosság mellékfoglalkozásként űzi az állattenyésztést és a halászatot.

Fejlődik a feldolgozó ipar (rum-, olaj-, műtrágya-, papírgyártás). Az utóbbi években az ipar exportra termel nagyobb mennyiségű autóalkatrészt, autóabroncsot és textíliát. Növekszik az idegenforgalom, 1975-ben több mint 50 000 turista kereste fel.

Az úthálózat hossza 800 km. Két kikötője van.

Főbb exportcikkei a banán (az export értékének 80%-a), a kopra, a kakaó, a kókuszzsír. Anglia részesedése a sziget kiviteléből 90%-os.

Oktatás, egészségügy. Az országban nincs tankötelezettség. Az oktatási hálózat 74 általános iskolából, 12 középiskolából és egy műszaki főiskolából (250 hallgató) áll.

SAINT-PIERRE ÉS MIQUELON

Területe: 242 km^2

Lakosainak száma: 6100 (1976, becslés)

Közigazgatási központja: Saint-Pierre;

5000 lakos

Hivatalos nyelve: francia

Pénzneme: francia frank

Franciaország tengerentúli megyéje.

Természeti viszonyok. Az Atlanti-óceán északnyugati részén, Kanada keleti partjai közelében fekszik nyolc szigeten, amely két szigetcsoporthoz tartozik. Felszíne dombos, legmagasabb pontja Miquelon szigetén van (241 m). A terület nagyrészt sziklás, köves, mezőgazdasági művelésre alkalmatlan.

Éghajlata hűvös.

Népesség. Lakosságának túlnyomó többsége francia és új-fundlandi bevándorló, illetve ezek leszármazottja.

A legelterjedtebb vallás a római katolikus.

Államszervezet. A sziget vezetője a francia kormányzó, aki mellett titkos tanács és főtanács működik. Saint-Pierre és Miquelon egy képviselőt és egy szenátort küld a francia nemzetgyűlésbe.

Történelem politika. A szigetek benépesedése a XVII. század kezdetére tehető; Franciaország az 1660-as években gyarmatosította a területet. A második világháborúban deklarálta a Pétain-kormányhoz való hűségét, ezért a gaulle-isták megszállták, és a francia csapatok csak az Egyesült Államok követelésére hagyták el a szigetet 1958 óta Franciaország tengerentúli területe, 1976-tól tengerentúli megyéje; tulajdonképpen utolsó északamerikai gyarmata.

Gazdaság. Lakosainak fő foglalkozása a halászat (elsősorban a tőkehalfogás). A szigeteken halszárítók, hűtőházak, tőkehalmáj-feldolgozók, kisebb hajóépítő dokkok, vitorla- és hordókészítő műhelyek működnek. A köves, terméketlen talaj fékezi a mezőgazdaság fejlődését. Saint-Pierre-en a belső szükségletek kielégítésére főzelékféléket termelnek, Miquelon szigetén fejlett az állattenyésztés.

Oktatás. Az elemi iskola elvégzése kötelező és ingyenes.

SAINT VINCENT ÉS GRENADINE

Területe: 389 km²

Lakosainak száma: 109 743 (1976)

Fővárosa: Kingstown; 22 000 lakos

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: kelet-karib dollár

Természeti viszonyok. A Szélfelőli-szigetek Saint Vincent szigetén és több kisebb szigeten (Grenadine-szigetek) terül el. A szigetek vulkáni képződmények, vulkáni tevékenység és földrengés napjainkban is fenyeget. A legmagasabb hegycsúcs, a Saint Vincent szigetén fekvő Soufrière (1234 m) működő vulkán.

Éghajlata tengeri hatások módosította trópusi szavanna éghajlat, 26 °C évi átlaghőmérséklettel, 1700–1800 mm évi csapadékkal.

Népesség. Lakosai túlnyomórészt négerek.

Az uralkodó vallás az anglikán.

Államszervezet. Köztársaság. A törvényhozás szerve az egykamarás parlament, a végrehajtó hatalom élén a kormány áll.

Történelem, politika. Kolumbusz 1498-ban fedezte fel Saint Vincent-t. Ez 1627-ig a karib-indiánok ellenőrzése alatt maradt. 1763-ban Anglia birtoka lett, ezután időről időre hol francia, hol angol kézbe került. 1967-ben nyilvánították Nagy-Britannia önkormányzattal rendelkező társult államává a Brit Nemzetközösségen belül. 1979-ben nyerte el a teljes függetlenséget.

Vezető pártja a Saint Vincent-i Munkáspárt.

Tagja a Karib-tengeri Közösség és Közös Piacnak.

Gazdaság. Gazdaságának alapja a mezőgazdaság. A legjobb földek és az erdőségek az angol korona és ültetvényesek birtokában vannak. Legfontosabb terményei a banán, az édesburgonya, a szerecsendió, a gyapot, a földimogyoró, a kakaó, a manióka és a kókusz. A gyógyszer- és tápszeralapanyagul szolgáló marantagyökér termelésében világelsőséget élvez. Viszonylag fejlett a halfeldolgozás, ipara egyébként gyönge.

Növekvő fontossága van az idegenforgalomnak: évente mintegy 20 000 látogató keresi fel.

Az aszfaltborítású autóutak hossza 320 km.

Exportcikkei a banán, a maranta, a kopra, a gyapot. Kiviteléből Anglia 75%-kal részesül.

Oktatás. Az elemi iskola elvégzése kötelező és ingyenes.

SALVADOR

/SALVADORI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 21 393 km^2

Lakosainak száma: 4 120 000

(1976, becslés)

Fővárosa: San Salvador; 500 000 lakos

(elővárosokkal)

Hivatalos nyelve: spanyol

Pénzneme: colón

Természeti viszonyok. Közép-Amerika egyetlen országa, amelynek csupán a Csendes-óceánnal van kapcsolata, az Atlanti-óceánnal nincs. A Sierra Volcanica hegyláncai hálózzák be, ma is működő vulkánokkal (Izalco, 2388 m). A hegyláncok közötti, 500–600 m magasságban fekvő medencék és fennsíkok tömörítik a lakosság zömét.

A legjelentősebb folyó a Lempa (260 km), a legnagyobb tó az Ilipango (645 km^2).

Az éghajlat az ország nagy részén szavanna jellegű, hosszabb csapadékszegény időszakkal. A fennsíkoknak szubtrópusi éghajlatuk van, 18–21 °C évi átlagos hőmérséklettel. Az évi csapadék 1000 és 2000 mm között van.

Népesség. Lakosai túlnyomórészt spanyol–indián meszticek (ún. ladinók), 10–15%-uk indián, 5–10%-uk fehér.

Az uralkodó vallás a római katolikus (85%).

Államszervezet. Az 1979. októberi hatalomátvétel után feloszlatták a parlamentet. A hatalmat katonai junta vette át.

Történelem, politika. 1524-től 1821-ig, függetlensége kivívásáig, Salvador spanyol gyarmat volt. A függetlenség elnyerése után rövid ideig a mexikói császárság része, majd a Közép-amerikai Államszövetség tagja. 1839 óta független köztársaság. A XX. század kezdetén az országban megerősödött az amerikai monopóliumok befolyása. Az elnökök vagy katonai puccsok következtében váltották egymást, vagy pedig az amerikai tőkével szoros kapcsolatban levő helyi oligarchia tagjaiból álló katonai vezetés akarata szerint választották meg őket; a hadseregre támaszkodva, diktatórikus módon kormányoztak, elnyomták a haladó politikai pártokat és szervezeteket.

A tömegek nyomására a kormány 1973-tól lépéseket tett agrárreform megvalósítására, az ország gazdaságának erősítésére, a foglalkoztatottság kiterjesztésére. Intézkedéseit azonban következetlenül, felemás módon valósította meg, s – főként a hadseregre támaszkodva – széles körben alkalmazta a munkásellenes törvényeket. Külpolitikájában az Egyesült Államokat követte (bár néhány esetben álláspontja közeledett az önállóbb külpolitikát folytató latin-amerikai országokéhoz.)

Az 1977. tavaszi elnökválasztás idején hatalmas tömegtüntetés volt az országban, amely – az eredmények meghamisítása miatt – új választások kiírását követelte. A hadsereg beavatkozásának majdnem 100 halálos áldozata volt. Végül mégis az oligarchia „hivatalos" pártjának, a Nemzeti Megbékélés Pártjának jelöltjét, Carlos Humberto Romero ezredest iktatták be.

Az utóbbi években szervezettebbé vált az ellenzék. Az illegális kommunista párt, valamint az Egyesült Népi Akciófront elnevezésű tömörülés a fegyveres ellenállás szervezését is vállalta. A fegyveres népi szervezetek egyike, a Salvadori Egyesített Népi Akciófront 1979 januárjában a fővárosban elfoglalt több fontos épületet, és a bebörtönzött hazafiak szabadon bocsátását követelte. Májusban a 30 000 tagot számláló Népi Forradalmi Tömb fegyveresei elfoglaltak több követséget, és megszállták a főváros székesegyházát. A diktatúra válaszképpen rendkívüli állapotot hirdetett ki, és halálos áldozatokat követelő rendőrsortűzzel próbált úrrá lenni a válságon.

1979 októberében a hadsereg fiatal tisztjei – az Egyesült Államok tudtával – Jaime Abdul Gutierrez és Adolfo Arnaldo Majano ezredesek vezetésével vértelen hatalomátvételt hajtottak végre. Romero elnök, aki tudott a tervezett puccsról, az Egyesült Államokba menekült. A hatalomátvételt követően az ország élére került junta feloszlatta a parlamentet és a Legfelső Bíróságot, és szabadon bocsátotta a politikai foglyokat. A junta a mérsékelt polgári demokráciára való áttérés feltételeinek megteremtését jelölte meg célként – ennek jegyében megtisztították a hadsereg tisztikarát a szélsőségesen reakciós tisztektől –, ám a gerillaszervezetek tovább folytatták az ellenállást, s emiatt változatlanul érvényben maradt a rendkívüli állapot. A folytatódó gerillaharcok nyomán a junta mindinkább jobbra tolódott, s a rend helyreállításának ürügyén minden eddiginél nagyobb vérfürdőt rendezett a baloldal soraiban. 1979 végétől a országban gyakorlatilag polgárháború dúl. A szélsőjobboldal féllegális „halálbrigádjai" és a katonaság terrorjának ez idő alatt több ezren estek áldozatul, s a jobboldal – mások között – meggyilkoltatta Arnulfo Romerót, a diktatúra ellen fellépő salvadori érseket is.

Salvador tagja az Amerikai Államok Szervezetének, a Közép-amerikai Államok Szervezetének és a Közép-amerikai Közös Piacnak.

Gazdaság. Salvador elmaradott agrárország. A mezőgazdaság bruttó termékmennyiségének 80%-át (1976: 180 000 t) és az exportbevétel felét a kávé adja, jelentős még a rizstermelés (1976-ban 360 000 t). Ezenkívül gyapotot, cukornádat, rizst, babot, kukoricát is termesztenek. Salvador a világ legjelentősebb balzsamtermelője. Fejlett az állattenyésztés.

Ipara elmaradott, főképpen mezőgazdasági nyersanyagot feldolgozó üzemek alkotják. Az országban kisebb cellulóz- és papír-, cement-, cipő- és textilgyárak találhatók. Kevés aranyat, ezüstöt, cinket, rezet, vasat és ólmot bányásznak.

Salvador gazdasági életében a külföldi tőke uralkodik. A külföldi befektetésekből az Egyesült Államok 80%-kal részesül, a fennmaradó 20% megoszlik Anglia, az NSZK, Japán és Kanada között.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 1976-ban 490 dollár volt.

A vasútvonalak hossza 1030 km, a közutaké 1100 km.

Legfontosabb kereskedelmi partnerei az Egyesült Államok és az NSZK, valamint a Közép-amerikai Közös Piachoz tartozó országok. Kávét, gyapotot, aranyat, cukrot exportál.

Oktatás, egészségügy. Az országban a törvény szerint tankötelezettség van és az elemi iskolai oktatás ingyenes, de a nagyfokú elmaradottság miatt ez csak formális. Salvadorban 2 egyetem van.

Az egészségügyi ellátás alacsony színvonalú; mindössze 15 kórház és 1800 orvos van az országban.

SURINAME

/SURINAME KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 163 265 km²

Lakosainak száma: 450 000 (1977, becslés)

Fővárosa: Paramaribo; 182 000 lakos

Hivatalos nyelve: holland

Pénzneme: suriname-i gulden

Természeti viszonyok. Dél-Amerika északkeleti részén, Guyana és Francia Guyana között terül el. Felszíne három nagyobb tájra oszlik. Északon, az atlanti partvidéken széles síkság húzódik, középső része erősebben tagolt dombvidék, déli részét a Guyanai-hegyvidék láncai borítják. A legmagasabb csúcs a Juliana Top (1280 m). A hegy- és dombvidéket főként őserdő borítja.

Folyói közül a Corantijn, a Maroni (mindkettő 725 km) és a Suriname (480 km) a leghosszabbak.

Az ország nagy részén egyenlítői, kétszakaszos esős az éghajlat, 27 °C átlagos hőmérséklettel, 2300–3300 mm évi csapadékkal, rendkívül magas relatív páratartalommal.

Népesség. Lakosai főképpen indiai és indonéziai származásúak, valamint négerek és mulattok. A fehér bőrű lakosság aránya csupán 2%. A belső, nehezen megközelíthető területeken indián (mintegy 10 000-es létszámú) és busman néger (kb. 40 000-en) népcsoportok élnek, de számottevő a kínai származású lakosság aránya is.

A hivatalos holland nyelv mellett a takki-takki keveréknyelvet beszélik.

A lakosság kb. 25%-a hindu vallású, több mint 40%-a keresztény, egy része mohamedán és buddhista.

Államszervezet. Köztársaság. Az államfő a köztársasági elnök. A törvényhozó szerv a 4 évre választott, egykamarás törvényhozó gyűlés. A végrehajtó hatalom feje a minisztertanács elnöke.

Történelem, politika. Az első európaiak – spanyolok – a XV–XVI. század fordulóján jelentek meg Suriname-ban. Hollandia a bredai békében (1667) jutott ehhez a területhez, cserébe kapta az angoloktól akkor még jelentéktelen észak-amerikai gyarmatáért, New Amsterdamért, a mai New Yorkért. A napóleoni háborúk alatt kétszer is visszaszerezték az angolok. 1863-ban szüntették meg az országban a rabszolgaságot, s ezután toboroztak ültetvényeikre kínai, indiai és indonéz szerződéses munkásokat. 1954-ben, még Holland Guyana néven, korlátozott önrendelkezéssel Hollandia autonóm tengerentúli területe lett. 1974-ben az ún. kreol blokk mozgalmat indított a teljes függetlenségért. Suriname 1975-ben független köztársaság lett.

Legnagyobb pártja, a Suriname-i Nemzeti Párt – a kreolok pártja – az 1977-es választásokon győzött az Egyesült Hindusztáni Párt ellenében, amely főleg az indiai lakosságot tömöríti. 1980 februárjában katonai csoport vette kezébe a hatalmat.

Suriname tagja az Amerikai Államok Szervezetének, az EGK társult állama, részt vesz a Nemzetközi Bauxitszövetség munkájában.

Gazdaság. A gazdasági élet alapja a mezőgazdaság és a bányaipar, amelyben az amerikai és holland tőkének jut a vezető szerep.

A terület gazdag ásványkincsekben. Suriname mintegy 6 milliárd tonnát kitevő bauxitkészletével a világon az 1. helyen áll. Olaja, aranya, foszfátja is van. Jelentősek a vízienergia-tartalékai.

Iparának vezető ágazata a bauxitbányászat, a timföld- és alumíniumgyártás. 1976-ban 4 590 000 t bauxitot bányásztak. (Suriname a világ 5. legnagyobb bauxittermelője), és 1 148 000 t timföldet állítottak elő. Az alumíniumtermelés (1975-ben 40 000 t) amerikai, holland és francia társaságok kezében van. Az országban néhány cukor-, cipő- és gyufagyár, olajütő és rákfeldolgozó működik.

Munkaképes lakosságának 55%-át a mezőgazdaság foglalkoztatja. Az ültetvényes gazdálkodás van túlsúlyban. A szántóterület 75%-át a fő élelmiszernövénnyel, a rizzsel vetik be. Legfontosabb mezőgazdasági termékei a rizsen kívül a cukornád és a banán. Ezenkívül kukoricát, kávét, kakaót, citrusféléket és kókuszdiót termesztenek. Fejlődik az állattenyésztés. Az ország területének 70%-át nemesfaerdők borítják. Foglalkoznak a nemes fa kitermelésével is. Számottevő a rákhalászat.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 1370 dollár (1975).

Az egyetlen vasútvonal hossza 115 km, az autóutaké 2000 km.

Fő külkereskedelmi partnerei: az Egyesült Államok (1975-ben mind az exportból, mind az importból 35%-kal részesült) és a Közös Piac országai (34, illetve 38%), elsősorban Hollandia. A bauxit több mint 90%-át az Egyesült Államokba szállítják. Bauxitot, timföldet, alumíniumot, rizst, gyümölcsöt, fűrészárut ad el külföldön; főként nyersanyagokat, fogyasztási cikkeket, gépeket, berendezéseket, valamint jelentős mennyiségű élelmiszert importál.

Oktatás, egészségügy. Az írástudatlanok aránya 15% alatt van. A tankötelezettség 12 éves korig terjed. Az elemi iskola ingyenes. 8 főiskola és 1 egyetem működik Suriname-ban.

Az egészségügyi ellátás kielégítő, 13 kórháza van.

TRINIDAD ÉS TOBAGO

/TRINIDAD ÉS TOBAGO KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 5128 km^2

Lakosainak száma: 1 114 800

(1978, becslés)

Fővárosa: Port of Spain; 260 000 lakos

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: Trinidad és Tobagó-i dollár

Természeti viszonyok. A Karib-tengeren, Venezuela északkeleti partjai közelében, két nagyobb (Trinidad és Tobago) és öt kisebb szigeten terül el. A szigetek felszíne változatos. Trinidad északi része hegyvidék (legmagasabb pontja, az Aripo 940 m), középső és déli része alföld, helyenként mocsaras tengerparti sávokkal. Trinidadon van a föld legnagyobb természetes aszfaltelőfordulása, az Aszfalt-tó. Tobago egész területe alacsony hegy- és enyhén hullámos dombvidék (legmagasabb pontja, a Tobago-csúcs 548 m).

Az éghajlat az északkeleti passzát uralma alatt áll, ennek hatására a szigetek északkeleti–keleti oldala erősen csapadékos, a középső és főként a nyugati területek szavanna éghajlatúak. Az évi átlagos hőmérséklet 25–26 °C, az évi csapadékátlag 1600–2500 mm között van.

Népesség. Trinidad lakosságának 70%-a néger és mulatt, 25%-a indiai, 3%-a kínai és libanoni, 2%-a európai származású. Tobago 40 000 főnyi népessége néger.

A legtöbben a katolikusok vannak, de az ország lakóinak egy része hindu, anglikán, illetve mohamedán vallású.

Államszervezet. Köztársaság, élén az elnök áll. A törvényhozó hatalmat a szenátusból és képviselőházból álló kétkamarás parlament gyakorolja. A végrehajtó hatalom miniszteri kabinet kezében van, amelynek élén az elnök által kinevezett miniszterelnök áll.

Történelem, politika. Trinidadot és Tobagót Kolumbusz fedezte fel 1498-ban. A XIX. század elejéig a szigetek spanyol gyarmati uralom alatt álltak. Trinidadot 1802-ben, az amiens-i egyezmény értelmében kapta meg Anglia. Tobago 1814-ben lett angol gyarmat, 1899-ben csatolták Trinidadhoz. A második világháború után fellendült a nemzeti felszabadító mozgalom. A gyarmatai megtartására törekvő Anglia 1958-ban megalakította a Nyugat-indiai Föderációt, ez azonban nem bizonyult tartósnak. 1962-ben Trinidad és Tobago kilépett a föderációból, és még ugyanabban az évben elnyerte függetlenségét. 1976-ban a választásokon az összes parlamenti mandátumot megszerző Népi Nemzeti Mozgalom új alkotmányt fogadott el: az országot köztársasággá nyilvánították, de megmaradt a Brit Nemzetközösség tagjának.

Trinidad és Tobago fokozatosan függetleníti külpolitikáját a fejlett tőkésországoktól; például már 1972-ben felvette a diplomáciai kapcsolatot Kubával.

Tagja a Brit Nemzetközösségnek, az Amerikai Államok Szervezetének, a Karib-tengeri Közösség és Közös Piacnak, az OPEC-nak, az Európai Gazdasági Közösség társult állama.

Gazdaság. Az egyik gazdaságilag legfejlettebb karib-tengeri ország. A gazdasági kulcspozíciókat az angol, amerikai és kanadai tőke foglalja el. Legfontosabb természeti kincse a kőolaj és a földgáz, amelyek termelése az utóbbi években folyamatosan növekszik (1976-ban a bruttó nemzeti termék 40%-át adta), a Brit Nemzetközösség 2. legnagyobb olajtermelője. Az olajtermelés és -feldolgozás három amerikai (Texas Oil Company, Standard Oil of California, New Jersey Oil Company) és két angol (Shell, British Petroleum) monopólium kezében összpontosul. 1977-ben 11 800 000 t olajat termeltek ki. A finomítók nemcsak helyi, hanem Venezuelából, Indonéziából, Ecuadorból, Brazíliából, Nigériából és Szaúd-Arábiából importált olajat is feldolgoznak. Az olajipar bázisán fejlődik a vegyi és a gyógyszeripar is.

Jelentős az aszfaltkitermelés (jóllehet az 1973. évi 108 000 tonnáról 1976-ra 65 000 tonnára csökkent) és a cementgyártás (évi 240 000–250 000 t). A feldolgozóipari ágazatok közül meglehetősen fejlett a műtrágya-, a textil- és a cipőgyártás.

A mezőgazdaság foglalkoztatta 1977-ben a munkaképes lakosság 23%-át, de a bruttó nemzeti terméknek csak 3%-át adta. Legfontosabb terményei a cukornád (az évi cukortermelés kb. 300 000 t), a kakaó (évi 6000–7000 t), a kávé (4000 t), a rizs (10 000 t) és a citrusfélék. A mezőgazdaságban uralkodó helyet foglal el két angol monopólium (British West India Sugar Association, British West India Citrus Association) és az amerikai United Brands Company.

1976-ban az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 2240 dollár volt.

Jelentős az idegenforgalom: évente 180 000 turista keresi fel.

Az autóutak hossza 6388 km (ebből 4478 km szilárd burkolatú), a vasútvonalaké 175 km. Port of Spain kikötője az Egyesült Államok, Anglia, Kanada, Franciaország, Hollandia, Argentína és Venezuela hajózási útvonalainak jelentős tranzitállomása.

Legfontosabb kiviteli cikkei: olaj és olajszármazékok (az export kb. 80%-a), egyéb vegyipari termékek, cement, földgáz, cukor, kakaóbab, kávé, gyümölcsök. Fő importcikkei: olaj (az összimport mintegy 50%-a), ipari berendezések, fémek, gépkocsik, tartalék alkatrészek, készáruk, kenőanyagok, élelmiszerek. Fő kereskedelmi partnerei: az Egyesült Államok, Anglia, Venezuela, Szaúd-Arábia és a karibi térség országai.

Oktatás, egészségügy. Kiterjedt iskolahálózata van. Az állami elemi és középiskolákban az oktatás ingyenes.

Ugyancsak ingyenes az ellátás az állami egészségügyi intézményekben.

TURKS- ÉS CAICOS-SZIGETEK

Területe: 430 km²

Lakosainak száma: 5675 (1970)

Közigazgatási központja: Grand Turk; 2500 lakos

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: USA-dollár

Nagy-Britannia függő területe.

Természeti viszonyok. Az Atlanti-óceánon elterülő Bahama-szigetek déli részén fekszik, 30 szigetből áll, a legnagyobb Grand Turk.

Éghajlatát a közelben elhaladó Golf-áramlat kellemessé teszi.

Népesség: Lakosai négerek és mulattok.

A hívők az anglikán egyházat követik.

Államszervezet. A szigetek élén kormányzó áll, aki Nagy-Britannia uralkodóját képviseli. Az 1976-os alkotmány értelmében a kormányzó közvetlenül csak a kül- és a hadügyet, valamint a belbiztonság ügyeit irányítja, más kérdésekben az államtanács és a törvényhozó tanács illetékes.

Történelem, politika. A Turks- és Caicos-szigeteket 1512-ben Juan Ponse de Leon fedezte fel. A XVII. században a Bermudákról költöztek át ide az első angol telepesek. 1873-tól 1962-ig Jamaicához tartozott. 1959-ben önkormányzatot kapott. Grand Turk szigetén az Egyesült Államok rakéta-, valamint haditengerészeti bázist tart fenn, South-Caicos szigetén pedig parti őrségének egységei helyezkednek el.

Gazdaság. Csupán hat sziget lakott. Természeti adottságaik szegényesek, jelentéktelen mezőgazdaságuk van. Halászattal és sókitermeléssel is foglalkoznak.

Az úthálózat hossza 42 km.

A szigetekről sót, szivacsot, szizált szállítanak külföldre.

Oktatás, egészségügy. Az iskolalátogatás 15 éves korig kötelező és ingyenes; 3 középiskola is van a szigeteken.

2 orvos és 30 kórházi ágy áll a lakosság rendelkezésére.

URUGUAY

/URUGUAY KELETI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 177 508 km²

Lakosainak száma: 2 810 000 (1977, becslés)

Fővárosa: Montevideo; 1 230 000 lakos (1975)

Hivatalos nyelve: spanyol

Pénzneme: peso

Természeti viszonyok. Dél-Amerika délkeleti részén, a La Plata öböltől északra fekszik. Felszíne túlnyomórészt síkság és lankás dombvidék. A sík vidék a Pampák, a dombvidék a Brazil-felföld déli, alacsony nyúlványa. A dombok legnagyobb magassága sem éri el a 600 métert.

Legfontosabb folyói a nyugati országhatárt kijelölő Uruguay, a Río Negro, továbbá a Cuareim, az Arapey, a Queguay, a Cebollati. Legnagyobb tavai a Lagoa Mirim (nagyobb része Brazíliához tartozik) és a Negro-tó.

Éghajlata nedves szubtrópusi, erős monszunhatásokkal. A leghidegebb hónap, a július átlaghőmérséklete 10–11 °C, a legmelegebbé, januáré 22–23 °C. Az évi átlagos csapadékmennyiség 950–1050 mm, ez az év során elég egyenletesen oszlik el, ezért a vegetációs időszak nem szakad meg. Az egész ország területe alkalmas művelésre.

Népesség. Lakosai főképpen európai bevándorlók (spanyolok, valamint olaszok és portugálok) leszármazottai és meszticek.

A lakosság többsége római katolikus.

Államszervezet. Az alkotmány szerint a törvényhozás a kétkamarás – szenátusból és képviselőházból álló – parlament jogköre. A parlamentet azonban 1973-ban az akkori elnök a fegyveres erők támogatásával feloszlatta, s 25 tagú államtanáccsal helyettesítette. A végrehajtó hatalom feje a köztársasági elnök, aki egyben a minisztertanács elnöke, ő nevezi ki a minisztereket is.

Történelem, politika. 1515-ben Juan Diaz de Solis spanyol hajós szállt partra a mai Montevideo környékén. A vadászó, gyűjtögető életmódot folytató indiánok által gyéren lakott terület hosszú időn át spanyol–portugál vetélkedés tárgya volt. 1777-ben lett végül spanyol gyarmat. Az uruguayiak spanyolellenes fegyveres függetlenségi mozgalma 1811-ben kezdődött meg, s 1825-ben kiáltották ki az ország függetlenségét, a függetlenség kikiáltását azonban ötéves polgárháború követte. E háború idején született az ország ma is meglevő két jelentős burzsoá pártja, a Blanco Párt és a Colorado Párt (jelenleg tilos a működésük). Az indián őslakosságot a XIX. század közepére kiirtották.

A polgári rendszerű országban kifejlődött egyfelől a hazai monopolista burzsoázia, másfelől pedig Dél-Amerika egyik legerősebb és legharcosabb proletariátusa. Ez a proletariátus, amikor az első és második világháborús gazdasági konjunktúra ezt lehetővé tette, kivívta a szociális ellátás rendszerének nemzetközileg is ritka méretű kiterjesztését.

A gazdasági fejlődés az ötvenes években megtorpant, és azóta gyakorlatilag stagnál. A hatvanas évek második felében, a gazdasági helyzet romlásának hatására, városi gerillaharc indult meg az országban. A szélsőbaloldali tupamarók mozgalmára válaszképpen a jobboldal katonai diktatúrát vezetett be.

1973-ban a hadsereg és Bordaberry elnök államcsínyt hajtott végre. Feloszlatták a parlamentet és a városi tanácsokat, szigorú cenzúrát vezettek be, és betiltották az Uruguayi Dolgozók Nemzeti Konventjének, a dolgozók 95%-át tömörítő egységes szakszervezeti központnak a működését. Letartóztatták és börtönbe zárták a Széles Frontnak – a haladó pártok és szervezetek 1971-ben alakult koalíciójának –, a szakszervezeteknek és a munkásszervezeteknek a vezetőit. Később betiltották a kommunista és a szocialista pártot. Gyakorlatilag megszűnt az alkotmányos rendszer. 1976-ban a hadsereg Aparicio Méndezt ültette az államfői székbe. Az elnökváltozás azonban nem érinti a diktatúra lényegét: bár látszatreformokat léptettek életbe, és valamelyest enyhült a terror, a hadsereg változatlanul az alkotmányosságot mellőzve uralja a politikai életet. Becslések szerint 1973-tól 1979-ig kb. 80 000 állampolgárt tartóztattak le, és mintegy 7000-re teszik az „eltűntek", azaz a diktatúra által meggyilkoltak számát. 1978 végén a diktátor bejelentette, hogy 1981-ben visszatérnek az alkotmányossághoz és polgári kormány veszi át a hatalmat. Mintegy félmillióra becsülik azoknak az uruguayiaknak a számát, akik 1973 óta emigráltak az országból.

Uruguay tagja az Amerikai Államok Szervezetének és a Latin-amerikai Szabadkereskedelmi Társulásnak.

Gazdaság. Uruguay ipari-agrár ország, fejlett állattenyésztéssel. A XX. század elejétől fejlődött az állami szektor. Az állam tulajdonában vannak a kőolaj-feldolgozó üzemek, több szállítási vállalat, hűtőház és vágóhid.

A latifundiumokat birtokló 600 család kezében összpontosul a mezőgazdasági művelésre alkalmas terület 60%-a, a kisgazdaságok birtokában (az összes gazdaság 75%-a) csupán 10%-a van. Az uruguayi parasztok felének egyáltalán nincs földje.

A legfontosabb mezőgazdasági ágazat a hús- és gyapjútermelési célokat szolgáló legeltető állattenyésztés. Az országban 8 500 000 szarvasmarhát és 20 000 000 juhot tartanak.

Az iparban a legfejlettebbek az élelmiszer- és a textilipari ágazatok. Az alapvető élelmiszeripari ágazat a hús- és a hűtőipar. Fejlett a malomipar is. A termelés erősen koncentrált.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 1976-ban 1390 dollár volt: Uruguay a kontinens gazdaságilag legfejlettebb országai közé tartozik.

A teherszállítás 75%-át közúton, 12%-át vasúton, 9%-át tengeren bonyolítják le. A vasútvonalak hossza 4000 km, az autóutaké 49 000 km.

Uruguay az állati termékek exportjában a 2. helyet foglalja el Latin-Amerikában. Fő kiviteli cikkei a gyapjú, a hús, a bőrök; a legfontosabb importáruk: üzemanyagok, gépi berendezések, nyersanyag és élelmiszer. A külkereskedelmi forgalom 50%-át az Egyesült Államokkal, az NSZK-val és Angliával bonyolítja le. Uruguay élénk kereskedelmi kapcsolatokat tart fenn a Szovjetunióval és a többi szocialista országgal is.

Oktatás, egészségügy. Az elemi iskolai oktatás kötelező és ingyenes, ingyenes a középiskola is. Az egyetemi és főiskolai hallgatók száma 45 000.

16 000 kórházi ágy és 4500 orvos van az országban.

VENEZUELA

/VENEZUELAI KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 912 050 km²

Lakosainak száma: 12 740 000
(1977, becslés)

Fővárosa: Caracas; 3 000 000 lakos
(elővárosokkal; 1976, becslés)

Hivatalos nyelve: spanyol

Pénzneme: bolivar

Természeti viszonyok. Dél-Amerika északnyugati részén terül el. Venezuela nyugati és Karib-tenger menti északi részét egészen a Paria-öbölig az Andok láncai hálózzák be. A parti láncot a Barcelonai-öböl körüli síkság két részre – a keleti Cumanai-hegységre és a nyugati Karib-hegységre – osztja. A Karib-hegység legmagasabb vonulatai, csúcsai 2700 m fölé emelkednek, nyugat–keleti irányú vonulatai számos különböző magasságban fekvő medencét fognak közre. A legjelentősebb a Valenciai-medence. Az Andok venezuelai szakaszának legmagasabb pontja a Pico Bolivar (5007 m). Az Andoktól északra terül el a Maracaibói-medence, amely a kőolajban rendkívül gazdag Maracaibói-öböl lagúnás vidékét övezi. Az Orinoco folyamtól keletre fekszik az ország második legnagyobb tája, a Guyanai-hegyvidék. Északi része 500 m magasságig emelkedő dombság, középső része hullámos hegyvidék, déli–délkeleti része 2500–2700 m magas csúcsokat hordó magashegység. A hegyvidéket szinte teljesen őserdő borítja. Az Andok vonulatai és a Guyanai-hegyvidék között helyezkedik el az Orinoco-medence kiterjedt alföldje, a föld egyik legtipikusabb szavannatája.

A legfontosabb vízgyűjtő az Orinoco (2900 km). Jelentős folyói még a Río Negro (2253 km), a Guaviare, a Meta, az Apure stb. A Churun folyón (Guyanai-hegyvidék) levő 979 m magas Angel-vízesés a föld legmagasabb vízesése. A legnagyobb állóvizek a Maracaibo-lagúna (12 950 km²) és a Valencia-tó (325 km²).

Az éghajlat a Guyanai-hegyvidéken egyenlítői, az Orinoco mentén trópusi szavanna, a hegyvidékek medencéiben szavanna, féltropikus és szubtropikus mérsékelt éghajlat váltja egymást. Az évi középhőmérséklet 19–27 °C között változik a magasságtól függően. Az évi átlagos csapadék az egyenlítői éghajlatú területeken 3000 mm fölött van, a szavannákon 1200–1500 mm, a hegyvidékek termékeny medencéiben 700–1200 mm. A legkevesebb csapadék (500–600 mm) a tengerparton hull.

Népesség. A lakosságnak kb. 70%-a mesztic és mulatt, 20%-a fehér (főként olasz és spanyol eredetű), 9–10%-a néger.

A népesség 94%-a római katolikus, 2%-a protestáns.

Államszervezet. Szövetségi állam, 20 államból, 2 szövetségi területből, 1 szövetségi kerületből és szövetségi birtokokból (a karib-tengeri szigeteken) áll. Elnöki köztársaság. A kormányt az 5 évre választott elnök jelöli ki és vezeti. A törvényhozó hatalmat a kétkamarás, szenátusból és képviselőházból álló, 5 évre választott nemzeti kongresszus testesíti meg.

Történelem, politika. Venezuelát 1498-ban fedezte fel Kolumbusz, és egy év múlva gyarmatosították a spanyolok. Fontossága a XVII. században a kakaókivitel révén megnőtt. Egyike a legelső spanyol birtokoknak, amelyek fellázadtak (1810). 1821-ben vívta ki függetlenségét. Néhány éven keresztül Kolumbiával és Ecuadorral föderációt alkotott, 1830 óta önálló állam. A XIX. század második felében erőteljesen megkezdte behatolását az országba az angol, majd az amerikai tőke. 1913-ban új, gazdag olajlelőhelyeket fedeztek fel, és ezt követően az amerikai olajtársaságok igen jelentős szerepet kezdtek játszani az ország életében.

1958-ban, miután megdöntötték az Amerika-barát Pérez Jiménez diktatúráját, a Demokratikus Akció jutott 10 esztendőre hatalomra. A pártot képviselő elnökök politikája egyre inkább jobbra tolódott. Az 1968-as választások után Rafael Caldera, a Keresztényszociális Párt (COPEI) vezetője lett az ország elnöke. Az 1973-as általános választások ismét a Demokratikus Akció jelöltjét, Carlos Andrés Pérezt juttatták az elnöki székbe. A Pérez-kormányzat, bár továbbra is szorosan együttműködött az Egyesült Államokkal, önálló gazdaságpolitikára törekedett. 1976-ban (jelentős kártalanítással) államosította az amerikai kőolaj-kitermelő trösztöket, állami monopóliummá tette az olajexportot, és lépéseket tett a gazdaság diverzifikálására. 1973 és 1978 között a hatalmas olajbevételnek (1978: 10 milliárd dollár) köszönhetően rohamosan nőtt a bruttó nemzeti termék, évente átlagban 8%-kal. A megnövekedett állami bevételeket főképpen a mezőgazdaság és az infrastruktúra fejlesztésére, valamint a feldolgozó ipar egyes ágazatainak (acél- és alumíniumgyártás) korszerűsítésére fordították. Hatalmas és a kívánt időre meg nem valósított gazdaságfejlesztési terveket készítettek, aminek következtében rendkívül megnőtt az egyenlőtlenség a gazdaság egyes ágai között.

Az 1979-es elnökválasztáson a Keresztényszociális Párt balszárnyának jelöltje, Luis Herrera Campins győzött. Programjának középpontjában az olajkitermelés visszafogása, ezáltal a nemzetgazdasági aránytalanságok felszámolása, az elmaradott ágazatok felzárkóztatása áll.

Venezuela a Pérez-kormányzat alatt helyreállította és megszilárdította kapcsolatait Kubával, jó viszonyt épített ki a szocialista országokkal, jelentős támogatást nyújtott a diktatúrák ellen küzdő latin-amerikai hazafiaknak – az egyik fő támasza és bázisa volt a nicaraguai szabadságharcosoknak –, és az ENSZ-fórumokon, valamint az el nem kötelezettek mozgalmában a harmadik világ egyik legtekintélyesebb képviselője lett. Herrera Campins programja szerint folytatni kívánja elődje külpolitikáját.

Venezuela tagja az Amerikai Államok Szervezetének, az Andok-paktumnak, az OPEC-nak és a Latin-amerikai Szabadkereskedelmi Társulásnak.

Gazdaság. A gazdasági élet alapja az olaj. Venezuela a világ 6. legnagyobb olajtermelője. 1976-ban az olajjövedelem adta a bruttó hazai termék 56%-át. A napi olajtermelés 1978-ban 2 200 000 barrel volt. Olajkészleteit (az Orinoco körzetében levőket nem számítva) 1976-ban 18 milliárd barrelre értékelték. Jelentős az arany- és a gyémántbányászat (évi

1 250 000 karát) és számottevőek a mangán- és foszforkészletek. Világviszonylatban is fontos a nikkelbányászat, s újabban nagyobb réz- és azbeszttelepeket tártak fel. Venezuela a jelentős vasérckitermelők közé tartozik (1977: 48 700 000 t).

A mezőgazdaság a dolgozók 40%-át foglalkoztatja, de részesedése a bruttó nemzeti termék előállításából mindössze 6%. A mezőgazdaságitermék-szükséglet felét importból fedezik. A termények több mint 50%-át tőkés nagygazdaságok adják. Az összes földterületnek több mint 83%-a 3442 hazai, illetve külföldi birtokos (a tulajdonosok 2,3%-a) kezén van. A földreform nem hozott jelentős eredményeket: csupán 60 000 családra terjedt ki, 250 000-et egyáltalán nem érintett, s 11 év alatt csak 3 000 000 ha földet adtak át a parasztoknak, 16 000 000 ha továbbra is a nagybirtokosoké. A fontosabb mezőgazdasági termények a kukorica, a rizs, a kávé, a kakaó, a cukor. Az állattenyésztés külterjes, főként szarvasmarhát és sertést tartanak.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke – az olajnak köszönhetően – magas, 1976-ban 2570 dollár volt.

A legfontosabb szállítóeszköz a gépkocsi. Az autóutak hossza 36 000 km, a vasútvonalaké 3700 km. Fejlett a légi közlekedés.

Főbb kiviteli cikkei: olaj és olajszármazékok (1976: az exportbevétel 85%-a), vasérc, mezőgazdasági termékek (főként kávé és kakaó), cukor, fa. Az ország importját elsősorban ipari berendezések, élelmiszerek és nyersanyagok alkotják. Venezuela legfontosabb kereskedelmi partnerei: az Egyesült Államok (a kitermelt olaj 90%-át vásárolja meg), Kanada, az NSZK, Japán, Brazília és Olaszország.

Oktatás, egészségügy. 1965-ben még a lakosság 20%-a volt írástudatlan, a hetvenes évek végén kb. 8%-a. Az iskolahálózat fejlesztése a hetvenes években meggyorsult. Az elemi oktatás kötelező és ingyenes. 6 állami és 2 magánegyetem van az országban. Az egyetemi hallgatók száma kb. 85 000.

1967 óta minden munkaviszonyban levőre kiterjedő társadalombiztosítási törvény van érvényben. Mintegy 140 000 kórházi ágy van az országban, és az orvosok száma megközelíti a 25 000-et.

AUSZTRÁLIA ÉS ÓCEÁNIA

AUSZTRÁLIA

/AUSZTRÁL ÁLLAMSZÖVETSÉG/

Területe: 7 682 848 km²

Lakosainak száma: 14 259 600 (1978, becslés)

Fővárosa: Canberra; 228 040 lakos (1977)

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: ausztrál dollár

Természeti viszonyok. Az ausztráliai kontinensen, Tasmania szigetén és több más szigeten terül el.

Ausztrália külső területei: a Norfolk-sziget, a Kókusz-szigetek, a Karácsony-sziget, valamint több lakatlan sziget.

Az ausztráliai kontinens felszíne három részre osztható: a Nyugat-ausztráliai-táblára, a Belső-ausztráliai-medencére és a Kelet-ausztráliai-hegységre.

A Nyugat-ausztráliai-tábla 300–400 m átlagmagasságú terület, amely a kontinensnek több mint a felét foglalja el. Az 50–250 km széles nyugati parti síkságból emelkednek ki a Hamersley-, a Robinson-, a Nicholson- és a Darling-hegység 200–1300 m magas vonulatai és csúcsai, a táblák északi részéből pedig a Kimberley rögvidék. A táblavidék keleti oldalán magasodik az 1500–1600 méteres, erdős Macdonnell-hegység. Nyugat-Ausztrália éghajlatára a pozitív hőanomália és – kisebb részeket kivéve – a csapadékszegénység jellemző. A Baktérítő mentén minimális a csapadék, itt alakultak ki Ausztrália nagy sivatagai, amelyekben legfeljebb csak időszakos vízfolyások találhatók. Ennek ellenére nem teljesen kopárak, a növényvilágot itt csenevész eukaliptuszok, kaktusz, tüskés akác képviselik. Az évi középhőmérséklet a déli területek kivételével 21–25 °C között alakul.

A kontinens középső része alacsony, hátságokkal tarkított alföldi-mélyföldi terület, három jól megkülönböztethető éghajlati tájjal. Északon a Carpentaria-öblöt övező síkságnak és a délebbre fekvő dombvidéknek trópusi szavanna éghajlata van, északról dél felé 2000 milliméterről 500 milliméterre csökkenő csapadékkal. Ez a táj az eukaliptusz-fa, a Selwyn-hegységet övező szavanna pedig a kenguru igazi hazája. Délebbre található az Eyre-tó alföldjének kietlen, sivatagos, félsivatagos tája. Itt a 8–10 hónapos szárazságot követő rövid csapadékos időszakban időleges vízfolyások és tavak keletkeznek, s amikor kiszáradnak, medrükben vastag sóréteg marad vissza. Az Eyre-tó alföldje köves, homokos pusztaság, ez északkelet felé füves sztyeppbe megy át, amely öntözéssel termékennyé tehető. Az ezt szolgáló sok ezer artézi kutat a felszín alatti hatalmas medence vízkészlete táplálja. Az alföld keleti pereme és a hegylábak vidéke értékes mezőgazdasági terület. A harmadik táj a Murray és a Darling folyó síksága, ahol északkelet felé haladva a csapadék 100–200 milliméterről 500–600 milliméterre növekszik. Az évi középhőmérséklet délen 15 °C körül alakul, északon a 20 °C-ot is meghaladja.

A Kelet-ausztráliai-hegység a York-félszigettől Tasmania déli részéig húzódik, 3000 km hosszú, 150–250 km széles. Legmagasabb pontja a 2230 m magas Mount Kosciusko, az Ausztráliai-Alpokban. A hegyvidék keleti oldalának csapadéka 1000–2000 mm, néhol ennél is több.

Az ország legnagyobb és egyben legfontosabb folyói a Murray, a Darling és a Murrumbidgee; a legnagyobb tavak az Eyre- és a Gairdner-tó.

Népesség. Az átlagos népsűrűség rendkívül alacsony, mindössze 1,86 fő/km², de a tényleges megoszlás ezen belül igen egyenlőtlen.

Ausztrália lakosságának több mint 98%-a Európából származik (64%-a angol, 19%-a ír, 12%-a skót, 2%-a olasz, több mint 1%-a egyéb európai eredetű). Az őslakosokat csaknem teljesen kiirtották, arányuk – a meszticekkel együtt – mindössze 1,4%.

A népesség többsége protestáns (anglikán, presbiteriánus és metodista) vallású, mintegy 25%-a római katolikus. Számos hívője van a különböző kisebb egyházaknak és szektáknak is.

Államszervezet. Az Ausztrál Államszövetség 6 államból és 2 szövetségi területből (a főváros és az ún. Északi Terület) áll. Az államfő a brit uralkodó, akit főkormányzó képvisel. A legfelsőbb törvényhozó hatalmat a kétkamarás szövetségi parlament gyakorolja. A szenátus 64 tagjának a megbízatása 6 évre szól, a mandátumok felét 3 évenként újítják meg. A képviselőház 124 tagú, mandátuma 3 évre szól. A parlamentnak tagja a brit uralkodót képviselő főkormányzó, aki mellett az általa kinevezett végrehajtó tanács működik. A tényleges végrehajtó hatalom a szövetségi parlamentnak felelős kormány kezében van. A miniszterelnököt, valamint az ő javaslatára az egyes minisztereket a főkormányzó nevezi ki. Minden államnak saját törvényhozása, végrehajtói és bírói apparátusa van. Az állami kormányok bizonyos területek kivételével autonómiát élveznek.

Történelem, politika. Ausztráliát időszámításunk kezdete előtt sok ezer évvel az indonéz szigetvilágból érkező vadászó, gyűjtögető csoportok népesítették be. A XVIII. században a mintegy 500 ausztráliai törzsnek kb. 300 000 tagja volt.

A XVII. században több ízben jártak holland hajósok a kontinens lakatlan északi és nyugati partjain. 1770-ben James Cook másodszor is „felfedezte" Ausztráliát, és a 135. hosszúsági körtől keletre elterülő összes földjét brit birtoknak nyilvánította. Nagy-Britannia bűnözők és a társadalom számára nem kívánatos egyéb elemek száműzetési helyéül jelölte ki Ausztráliát. 1788-ban érkezett az országba az első fegyencszállítmány, amelyet továbbiak követtek. Az aranylelőhelyek felfedezése a XIX. század ötvenes éveiben felkeltette a bevándorlási kedvet, és elősegítette a kapitalizmus kifejlődését a kontinensen. 1901-ben a különálló ausztráliai gyarmatok az Ausztrál Államszövetségben egyesültek, amely dominiumi státust kapott. 1906-ban a britek átengedték Ausztráliának Új-Guinea délkeleti részén fekvő gyarmatukat, Pápuát, később pedig átadtak neki egyes szigeteket is. Ausztrália ezáltal maga is gyarmattartó hatalommá vált. A kormányt, brit mintára, mindig a parlament legerősebb pártja vagy pártszövetsége alakította meg.

A húszas években az ausztrál gazdaságba, amely továbbra is szorosan összefonódott Angliáéval, és függött is tőle, megkezdődött az amerikai tőke behatolása. A második világháború idején az ország részt vett a fasiszta Németország és Japán elleni küzdelemben. A Hitler-ellenes koalíció létrejöttekor, 1942-ben, diplomáciai kapcsolatra lépett a Szovjetunióval. A Nagy-Britanniától való elszigetelődés és a japán támadás veszélye fokozta az amerikai befolyást. Ausztrália területén a negyvenes évek elején amerikai katonai támaszpontokat létesítettek. A második világháború után Ausztrália Nagy-Britannia és az Egyesült Államok tőkebefektetési harcának küzdőterévé vált. Az ötvenes évek elejétől 1972-ig a két legnagyobb párt, a liberális párt és az agrárpárt koalíciója volt hatalmon. Ausztrália egyre szorosabban együttműködött az Egyesült Államokkal. 1951-ben biztonsági szerződést kötött vele és Új-Zélanddal (ANZUS), 1954-ben csatlakozott a SEATO-hoz, s 1972-ig az amerikaiak oldalán részt vett a vietnami háborúban. Az 1972-es parlamenti választásokon a jelentős bel- és külpolitikai változtatások jelszavával induló Munkáspárt aratott győzelmet. Részben a megváltozott nemzetközi helyzet hatására a munkáspárti kormány elődjénél függetlenebb külpolitikát folytatott, megszüntette a hadkötelezettséget, visszarendelte a csapatokat Vietnamból, elismerte a Vietnami Demokratikus Köztársaságot, a Kínai Népköztársaságot és a Német Demokratikus Köztársaságot. Lépéseket tett a külföldi tőkeérdekeltségek visszaszorítására, nagyszabású programokat dolgozott ki a közoktatás, az egészségügy, a környezetvédelem javítására, a nemzeti kultúra ápolására és az őslakosság életkörülményeinek javítására. Nőtt a szakszervezetek szerepe a politikai életben. A kormány azonban erején felül költekezett, s a gazdasági depresszió körülményei között a mind súlyosabb költségvetési deficitet kölcsönfelvételekkel igyekezett fedezni. Ezt felhasználta az ellenzék. 1974 tavaszán rendkívüli parlamenti választásra került sor, s ezen a Munkáspárt parlamenti ereje megfogyatkozott. 1975 közepén az ellenzék megakadályozta a költségvetés elfogadását. A kormány azonban nem volt hajlandó lemondani és új választásokat kiírni. Az alkotmányos patthelyzetet a főkormányzó példa nélkül álló módon oldotta meg: megvonta a bizalmat a munkáspárti kormánytól, és ideiglenes kormányt nevezett ki, élén a kisebbségben levő Liberális Párt vezetőjével. Az országban a szakszervezetek támogatásával nagyszabású sztrájkok, tüntetések kezdődtek a munkáspárt támogatására. Az 1975-ös választásokon azonban a Liberális Párt megszerezte a győzelmet, s az Agrárpárt képviselőinek bevonásával koalíciós kormányt alakított. A gazdasági problémák enyhítésére a Fraser-kormány erőteljesen korlátozta a közkiadásokat, visszafogta a béremeléseket, a szociális programokat. A stabilizálódó gazdasági helyzet hatására csökkent a szakszervezeti ellenzék tömegbefolyása, és az 1977 végére kiírt újabb választásokon a kormánykoalíció nagyarányú többséghez jutott.

1978-ban az Északi Terület önkormányzatot kapott, amelynek révén az őslakók jogait (mindenekelőtt a földterülethez való jogukat) kívánták fokozottabban biztosítani. Ennek a körülménynek tudható be, hogy több éves tárgyalás után, 1979-ben létrejött a megegyezés az őslakók képviselőivel az itteni uránium-lelőhelyek kiaknázásának engedélyezéséről.

Az ország főbb politikai pártjai: a kormányon levő koalíció két tagja, a Malcolm Fraser vezette Ausztráliai Liberális Párt, illetve az Ausztráliai Nemzeti Agrárpárt, az ellenzék fő erejét képező Ausztráliai Munkáspárt, valamint az Ausztráliai Demokratikus Munkáspárt.

Ausztrália tagja a Brit Nemzetközösségnek, a EGK társult állama.

Gazdaság. Ipari ország, fejlett mezőgazdasággal. Mind a kitermelő, mind a feldolgozó iparban nagy szerepet játszik a külföldi magántőke. Az angol és az amerikai érdekeltségek mellett az utóbbi időben fokozódott a japán, a nyugatnémet, valamint a francia tőke szerepe is. A járműipari, a kőolaj-feldolgozó és a vegyipari üzemek 80–90%-a külföldi tulajdonban van.

A mezőgazdaság az aktív munkaerő 6,5%-ával a hazai össztermék 8%-át, a teljes kivitel 50%-át adja. Mind a földművelés, mind az állattenyésztés igen fejlett. Juh- (131 442 000 db, 1977), szarvasmarha- (29 379 000 db) és sertésállománya (2 219 000 db) világviszonylatban is számottevő. Az 1977–1978-as gazdasági évben 401 000 t tiszta gyapjút, 2 123 000 t marha-, 264 000 t ürü-, 252 000 t bárány- és 197 000 t sertéshúst, 5,2 milliárd l tejet, 112 000 t vajat és 115 000 t sajtot szolgáltatott ez az ágazat.

Főbb terményei (1977): búza (9 323 000 t), zab (996 000 t), árpa (2 392 000 t), cukornád (23 493 000 t); jelentős a déli- és egyéb gyümölcsök (főként őszi- és sárgabarack, alma) termesztése is. Az utóbbi években fejlődésnek indult az olajos magvak, főként a napraforgótermesztése (1978–1979-ben 230 000 tonnával rekordszintet ért el, ekkor 52 000 tonnát exportáltak). A földek túlnyomó részén nagy farmok gazdálkodnak, amelyek bérmunkásokkal exportra termelnek.

A kifogott édesvízi és tengeri hal mennyisége 1977-ben 127 000 t volt.

A hetvenes években látványosan fejlődött a kitermelő ipar. 1977-ben a munkaerő-állomány 1,6%-át foglalkoztatta, és az exportjövedelmek 28%-át adta. 1978–1979-ben 81 670 000 t fekete- és 32 100 000 t barnaszenet, 25 650 000 t bauxitot (Ausztráliában található a világ ismert bauxitkészleteinek kb. 30%-a), 10 100 000 t vaspelletet, 418 668 t ólmot, 483 370 t horganyt, 231 612 t rezet és 10 015 kg ónt termeltek. A nagy múltú aranybányászat, amely 1860-ban a világ teljes aranytermelésének 40%-át adta, még ma is jelentős (1978–1979 19 353 kg), új módszerekkel kísérlik meg újraindítani néhány elhagyott bányában a termelést. A hetvenes években hatalmas kőolaj- és földgázlelőhelyekre bukkantak. 1978–1979-ben 24 860 000 000 l olajat és 6,4 milliárd m^3 földgázt termeltek ki. Az olajszükséglet 70%-át ma már belső forrásokból fedezik. Hamarosan megindul az uránbányászat Ausztrália északi területein, ahol a tőkés világ feltételezett uránkészleteinek 20%-a található.

Az energiatermelés 1978-ban kb. 86 milliárd kWó volt.

A feldolgozó ipar az aktív munkaerő 24%-ával a hazai össztermék 25%-át adja. A legfejlettebb ágazatok a vas- és acélgyártás, a gépipar, a járműipar, a vegyipar, az elektromos és elektronikus berendezések gyártása, valamint az élelmiszerfeldolgozás. Rendkívül gyors ütemben fejlesztik az alumíniumipart: 1985-ig a jelenleg évi 265 000 tonnás alumíniumtermelést 1,2 milliárd tonnára kívánják növelni.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 7607 dollár (1978).

Ausztrália közlekedési infrastruktúrája igen fejlett. A vasútvonalak hossza 40 307 km, a közutaké 864 000 km, s ennek több mint a fele szilárd burkolatú (1977). A személy- és teherforgalom 70%-át gépkocsival bonyolítják le. Rendkívül nagy szerepe van a légi közlekedésnek, főleg a hatalmas kiterjedésű, ritkán lakott közép- és nyugat-ausztráliai területeken. A belföldi légi útvonalak hossza meghaladja a 133 000 kilométert. Más kontinensekkel sűrű légi- és hajójáratok kötik össze. Fontos szerepe van a belvízi hajózásnak is, amely elsősorban a Murray folyó vízrendszerén bonyolódik le. A kereskedelmi flotta 1976-ban 77 part menti hajózásra alkalmas és 16 óceánjáró hajóból állt, összesen 113 950, illetve 233 861 BRT űrtartalommal. A fő kikötővárosok: Sydney, Melbourne, Newcastle. Port Kembla, Fremantle és Geelong.

Az ország fő külkereskedelmi partnerei között van az Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Japán, Új-Zéland, az NSZK és Franciaország. Mióta Anglia belépett a Közös Piacba, kereskedelmi kapcsolatai gyöngültek Ausztráliával, és helyét mindinkább Japán veszi át; tekintettel Ázsia gazdasági óriásának hatalmas ipari kapacitására és Ausztrália kiterjedt nyersanyagtermelésére, a két ország gazdasága jól kiegészíti egymást. Japán ma az ausztrál export 33%-át veszi fel, és részesedése Ausztrália importjában 20%. Ausztrália az utóbbi években több kereskedelmi megállapodást kötött szocialista, valamint közel-keleti országokkal. Kivitelének fele a mezőgazdaságból származik. A fő exportcikkek a gyapjú (a világ egyik vezető gyapjútermelője és – 1978–1979-ben 730 000 tonnával – gyapjúexportőre), a gabona, a hús, a tejtermékek, valamint egyes bányatermékek. Behozatalában a járművek, vegyipari cikkek, illetve gépek és berendezések dominálnak.

Oktatás, egészségügy. A tankötelezettség 5-től 15 éves korig tart. Az iskolalátogatás ingyenes. Terjed az iskolaelőkészítő intézménye a 4–6 éves korosztály számára. Az elemi és középiskolásoknak kb. 20%-a jár magániskolába. A lakott településektől távol élők számára jól szervezett rádiós oktatási rendszert fejlesztettek ki, a tanulók rádió adó-vevők útján tartják a kapcsolatot a tanárral és osztálytársaikkal. Jelentős szerep hárul az egytanáros konzultáló iskolák és a levelező iskolák rendszerére is. 1977-ben a 19 egyetemen 158 411 hallgató tanult, a főiskoláknak 141 619 diákja volt.

Ugyancsak magas szintű az egészségügyi ellátás. Az általános betegbiztosítást 1978-ban úgy módosították, hogy az orvosi költségek 40%-án felüli összegeket nem állami hozzájárulásból, hanem magánbiztosítás útján fedezik. 731 lakosra jut egy orvos, 79-re egy kórházi ágy (1975). Főleg a ritkán lakott körzetek és a hatalmas távolságok miatt fejlesztették ki a repülős orvosi szolgálatot. A várható életkor férfiaknál 67,6 év, nőknél 74,1 év.

CANTON ÉS ENDERBURY

/CANTON-
ÉS ENDERBURY-SZIGETI TERÜLET/

Területe: 70 km²

Lakosainak száma: 400

Hivatalos nyelve: angol

Nagy-Britannia és az Egyesült Államok közös birtoka.

Természeti viszonyok. A Csendes-óceán középső részén elterülő két korall-atoll a Phoenix-szigetekhez tartozik. Felszínük sík, a vízből kiemelkedő területük mindössze 18 km² (a lagunákkal együtt 70 km²).

Éghajlatuk egyenlítői, 25 °C átlagos hőmérséklettel, 1800 mm évi csapadékkal.

Népesség. A szigetek 400 lakosa közül 190 őslakos.

A legtöbben protestánsok.

Államszervezet. A közigazgatás élén az Egyesült Államok és Nagy-Britannia egy-egy rezidense áll.

Történelem, politika. Canton szigetét 1850-ben fedezték fel (nevét egy bálnavadász-hajóról kapta), Enderburyt 1823-ban (névadója egy angol kereskedő). Az 1850-es évek végétől 1890-ig – a készletek kimerüléséig – a két szigeten angol és amerikai vállalkozók guanót termeltek ki. Nagy-Britannia 1889-ben jelentette be igényét a szigetekre, majd 1936-ban megszállta őket. 1938-ban azonban az Egyesült Államok is bejelentette igényét a Phoenix-szigetek e két tagjára. 1939-ben egyezmény született a két hatalom között, amelynek értelmében az érintett szigeteket 50 évre brit–amerikai közös fennhatóság alá helyezték. Cantonon az amerikaiak légi támaszpontot és műhold-megfigyelő bázist építettek. Ezen a szigeten egy ideig nemzetközi repülőtér is működött, a nagy teljesítőképességű gépek forgalomba állítása óta a menetrendszerű járatok elkerülik.

Gazdaság. A szigetek lakói önellátóak.

COOK-SZIGETEK

Területe: 240 km²

Lakosainak száma: 18 112 (1976)

Közigazgatási központja: Avarua;

9811 lakos (1976)

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: új-zélandi dollár

Új-Zéland társult területe.

Természeti viszonyok. A Csendes-óceán középső részén terül el, 14 lakott és 1 lakatlan szigetből áll; a 7 korallsziget alkotta Északi-Cook-szigeteket és a vulkanikus eredetű Déli-Cook-szigeteket egyesíti. Az északi szigetek közül a legnagyobb Pukapuka és Rakahanga, a déliek közül Rarotonga és Aitutaki. A legmagasabb csúcs (652 m) Rarotongán van.

A szigetek éghajlata meleg óceáni; decembertől márciusig forró, áprilistól novemberig enyhe, kellemes. Gyakran pusztítanak forgószelek. Az évi átlagos csapadékmennyiség 2100 mm, az éves középhőmérséklet 24 °C.

Népesség. A lakosságnak több mint 87%-a polinéziai (maori), kb. 10%-a maori–európai keverék. Az itt élő európaiak száma nem éri el a 300-at.

A protestánsok aránya kb. 75%, a római katolikusoké 10%, a többiek adventista és különféle szekták tagjai.

Államszervezet. A területnek önkormányzata van, a kül- és hadügyek Új-Zéland hatáskörébe tartoznak. Ezzel a közös államfő – a brit uralkodó – és a közös – új-zélandi – állampolgárság is összekapcsolja. Lakói így brit alattvalók, új-zélandi állampolgárok. Az uralkodót a szigetek Legfelsőbb Bíróságának elnöke képviseli. Az új-zélandi kormánynak Rarotongán megbízottja van. A törvényhozó hatalom letéteményese a törvényhozó gyűlés, amelynek 22 tagját 4 évre választják általános választásokon. A csupán tanácsadó jogkörrel felruházott felsőház tagjai a 15 örökletes törzsfőnöki méltóság viselői. A kormány a törvényhozó gyűlésnek felelős.

Történelem, politika. A szigeteket 1595-ben a spanyolok fedezték fel, s 1773-ban James Cook angol hajós szállt itt partra először. 1888-ban brit védnökség alá kerültek. 1901-ben annektálták, és Új-Zélandhoz csatolták őket. 1965-ben belső önkormányzatot kaptak, és szabad társulásra léptek Új-Zélanddal.

Az első autonóm kormány a Cook-szigeteki Párt képviseletében alakult meg. Az 1974-es és 1978-as választásokon is e párt jutott többséghez. Az 1978-as választások után azonban visszaélések miatt (a szigetekről kivándoroltakat közpénzen szállították haza szavazni) szavazatokat érvénytelenítettek, s ezek után a Demokrata Pártot nyilvánították a választások győztesének.

Gazdaság. A vezető gazdasági ágazat a gyümölcs- és zöldségfélék termesztése. Jelentősebb mennyiségben termelnek ananászt, banánt, citrusféléket, kókuszdiót, paradicsomot, valamint kendert. Az állattenyésztésben a ló, a szarvasmarha, a sertés és a kecske dominál. Halászattal és gyöngykagyló-gyűjtéssel is foglalkoznak. A súlyosbodó gazdasági nehézségek miatt 1976–1977-ben a falusi termelőszövetkezetek feloszlottak.

Ipara fejletlen, két textilüzeme és egy cipőgyára van. Elterjedt a kézművesség.

A Cook-szigetek jelentős segélyeket kap Új-Zélandtól, a tartós nehézségek azonban így is nagyarányú elvándorláshoz vezettek. 1977-ben – 30 év után először – megfordult a migrációs irányzat, s ezt az 1978-ban hivatalba lépett új kormány igyekezett megszilárdítani. Az ekkor megindított első fejlesztési terv különböző kedvezményekkel, infrastrukturális beruházásokkal kívánja ösztönözni a gazdaság (főként a magánszektor) erősödését; a felségvizek 200 tengeri mérföldre történő kiterjesztésével egyidejűleg halászati közös vállalkozások létrehozását szorgalmazta; jelentős támogatást helyezett kilátásba az Új-Zélandból hazatelepülő szakképzett Cook-szigetekiek számára.

A szigeteken mintegy 122 km hosszúságú aszfaltozott úthálózat található, ebből 33 km a Rarotongát övező part menti út. Új-Zéland és Rarotonga között havonta közlekedik egy személyhajójárat, és a kikötőben kereskedelmi hajók is megfordulnak. Rarotongán nemzetközi repülőtér van.

A Cook-szigetek fő kereskedelmi partnerei: Új-Zéland (a forgalom 76%-ával), az Egyesült Államok és az EGK néhány tagállama. Kivitelében a citrusfélék, a kopra, a banán, a paradicsom és egyes ruházati cikkek játsszák a fő szerepet. Az import zömét élelmiszerek, gépek és berendezések, járművek, valamint olajtermékek teszik.

Oktatás, egészségügy. A szigeteken 1977-ben 31 elemi és 6 középiskola működött. A tananyag az új-zélandi állami iskolákén alapul, külön tárgy keretében oktatják a szigetlakóknak nélkülözhetetlennek ítélt speciális ismereteket. Az oktatás nyelve a maori, az angol csupán második nyelv. A főiskolás hallgatók száma 351, a tanárképzősöké 48 (1977).

A falusi rendelőkben, a kórházban és a tüdőszanatóriumban az összes lakos ingyenes orvosi ellátásban részesülhet. 6667 lakosra jut egy orvos, 116-ra egy kórházi ágy (1967).

CSENDES-ÓCEÁNI-SZIGETEK

/CSENDES-ÓCEÁNI SZIGETEK
GYÁMSÁGI TERÜLET/

Területe: 1779 km²

Lakosainak száma: 135 500

(1978, becslés)

Közigazgatási központja: Saipan

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: USA-dollár

ENSZ gyámsági terület az Egyesült Államok igazgatása alatt.

Természeti viszonyok. A Csendes-óceán nyugati részén, Mikronéziában fekvő Karolina-, Marshall- és Mariana-szigetekből áll (ez utóbbiakból Guam nem tartozik hozzá). A csaknem 8 000 000 négyzetkilométeres területen szétszórt 2141 sziget közül – többségük korallzátony, kisebb részük vulkanikus eredetű – 98 lakott.

Éghajlatuk trópusi, 25 °C évi középhőmérséklettel, minimális hőingadozással, 1500–2000 mm évi csapadékkal.

Népesség. A túlnyomórészt mikronéziai, valamint polinéziai őslakosság zömmel kis falvakban, illetve nagycsaládi, területileg is egységet alkotó közösségekben él; az angolok aránya kb. 12%.

A lakosság legnagyobb része keresztény, ezen belül is zömmel római katolikus.

Államszervezet. Az ENSZ utolsó gyámsági területe az Egyesült Államok igazgatása alatt. A gyámságot az Egyesült Államok a körzetenként eltérően kialakult önkormányzat szintjétől függően gyakorolja. Az Északi-Mariana-szigetek önkormányzattal rendelkező társult terület. Kétkamarás törvényhozása (kongresszus) és választott kormányzata van. A külügyi és hadügyi kérdésekben az Egyesült Államok illetékes. A Karolina-szigetek négy körzetéből (Yap, Truk, Ponape, Kosrae) alakult Mikronéziai Szövetségi Államok „szabadon társult" területe az Egyesült Államoknak, teljes önkormányzattal. Az Egyesült Államok – szerződés alapján – 1993-ig felelős a biztonsági kérdésekért. A Mikronéziai Szövetségi Államoknak ugyancsak kétkamarás törvényhozása van. A Marshall-szigeteken korlátozott autonómia keretében a törvényhozó hatalom az egykamarás parlament kezében van. Palaun az önkormányzat kialakítása, a jövőbeli státusról való döntés előkészítése folyik. A végrehajtó hatalmat az egész gyámsági területen jogilag az Egyesült Államok elnöke által kinevezett főbiztos birtokolja, ténylegesen azonban feladatát túlnyomórészt átvették az önkormányzati szervek.

Történelem, politika. A Mariana-szigeteket 1521-ben Magellán fedezte fel, majd 1526-ban a spanyolok felfedezték és birtokba vették a Karolina- és a Marshall-szigeteket is. A három szigetcsoport a XIX. század végéig állt spanyol gyarmati uralom alatt. 1899-ban Németország megvásárolta a Karolina- és a Mariana-szigeteket, a Marshall-szigeteket pedig elfoglalta. 1914-ben a szigetvilágot japán csapatok szállták meg, és 1919-ben a Népszövetség mandátumot adott Japánnak a kormányzásra. A második világháború alatt az amerikaiak szállták meg, 1947-ben az ENSZ Biztonsági Tanácsa a területet az Egyesült Államok igazgatása alá helyezte.

1947–1951 között ezt a jogot az Egyesült Államok haditengerészeti minisztériuma gyakorolta, majd a terület a belügyminisztérium hatáskörébe került. (A Mariana-szigetek 1953-tól 1962-ig ismét katonai igazgatás alatt állt.) 1965-től mind erősebb autonómiakövetelések jelentkeztek, 1967-től tárgyalások kezdődtek az autonómia formájáról. Elsősorban két tényező akadályozta ezek gyors előrehaladását: a rendkívül nagy területen elszórt szigeteken élő, egymással szemben meglehetősen bizalmatlan, kilenc fő nyelvi és kulturális csoportból túl nagy feladatnak tűnt egységes országot kialakítani, és a szigetekről stratégiai fekvésük miatt az Egyesült Államok sem kíván teljesen lemondani.

1975-ben a Mariana-szigeteken népszavazást tartottak, s ezen úgy döntöttek, hogy a Kaliforniától 10 000 kilométernyire fekvő apró szigetek csatlakoznak az Egyesült Államokhoz. 1978-ban a Mariana-szigetek Északi-Mariana-szigetek néven az Egyesült Államok önkormányzattal rendelkező társult területe lett. Lakói azonban mindaddig nem amerikai állampolgárok, amíg be nem fejeződnek a tárgyalások az egész gyámsági terület jövőbeli státusáról.

A többi körzetnek az Egyesült Államok hasonló megoldást javasolt 1977-ben, kilátásba helyezve, hogy amennyiben elfogadják a többség által kívánatosnak ítélt „szabad társult" viszonyt, és kiépítik önkormányzatukat, akkor javasolni fogja az ENSZ-nek a gyámság megszüntetését. Ezt a Marshall-szigetek és Palau 1978-ban (mivel szorosabb kapcsolatokat kívántak megőrizni az Egyesült Államokkal, hasonlóan a Mariana-szigetekhez) népszavazáson elutasította, a Karolina-szigetek négy körzete viszont elfogadta, és itt – egyelőre a gyámság keretein belül – 1979-ben megalakult a Mikronéziai Szövetségi Államok. A Marshall-szigetek külön alkotmánya is 1979-ben lépett életbe. Palau ugyancsak külön alkotmányt dolgozott ki, amely a tervek szerint 1981-ben lép hatályba.

Az Egyesült Államok 1947-től kezdve számos kísérleti atom- és hidrogénbomba-robbantást végzett Bikini és Eniwetok szigetén, s a szigeteken katonai és haditengerészeti objektumokat, illetve támaszpontokat létesített.

Gazdaság. A szigeteken szinte kizárólag mezőgazdasági termelőtevékenység folyik, elsősorban önellátásra. A legfontosabb termények a kókuszdió (1977-ben 73 000 t, kopra 8 000 t), a banán, a manióka, az édesburgonya, valamint a taro- és a jamszgyökér, a kenyérfa-gyümölcs, a kakaó, a bors, a citrusfélék és a kender. Állattenyésztésében csak a sertésállomány számottevő. Fontos szerepet tölt be a halászat.

Az amerikai katonai támaszpontok kiszolgálása a munkaerő jelentős részét köti le.

1970 óta a kopra mint fő jövedelmi forrás helyébe a turizmus lépett. A költségvetési kiadásokat döntő részben az Egyesült Államok támogatásából fedezik.

Elsősorban a szigetközi hajózásra hárul a belső forgalom lebonyolítása, a terület szoros összeköttetésben áll az Északi-Mariana-szigetekkel is. A fő szigetek mindegyikén egy-egy dokk épült, e szigeteket makadám- és betonutak is behálózzák, a többin csak javított földutak találhatók. A szilárd burkolatú utak hossza 1976-ban kb. 200 km volt, a szilárd burkolat nélkülieké 550 km.

Főként koprát exportálnak.

Oktatás, egészségügy. Az oktatás 8 és 14 éves kor között kötelező. Főiskolai, illetve egyetemi képzésre külföldön, főleg az Egyesült Államok intézményeiben nyílik lehetőség.

2000 lakosra jut egy orvos, 198-ra egy kórházi ágy (1970).

FIDZSI-SZIGETEK

Területe: 18 376 km^2

Lakosainak száma: 597 000

(1978, becslés)

Fővárosa: Suva; 63 622 lakos (1976)

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: fidzsi dollár

Természeti viszonyok. Több mint 300 szigete az azonos nevű csendes-óceáni szigetcsoporthoz tartozik. A szigetek közül mintegy 100 lakott. A nagyobb szigetek vulkáni eredetűek, a kisebbek jórészt korallképződmények. A legmagasabb csúcs a Mount Victoria (1591 m).

Az éghajlat tropikus, az éves középhőmérséklet 25 °C, az átlagos évi csapadékmennyiség 1500 mm.

Népesség. Az ország lakosainak majdnem 50%-a indiai, 44%-a fidzsi őslakos, a fennmaradó hányadot kínaiak, angolok, ausztráliaiak, új-zélandiak, polinéziaiak és mikronéziaiak teszik ki.

A legelterjedtebb nyelv a fidzsi és a hindi, de a hivatalos angolt is széles körben beszélik.

A lakosság 80%-a Viti Levu szigetén koncentrálódik.

A népesség kb. 50%-a keresztény (javarészt metodista), 40%-a hindu, 8%-a muzulmán vallású.

Államszervezet. A Brit Nemzetközösség tagja. Az államfő a brit uralkodó, akit kinevezett főkormányzó képvisel. A főkormányzónak a kormányminiszterek tanácsainak megfelelően kell tevékenykednie. A törvényhozó hatalom letéteményese a kétkamarás parlament. A képviselőház 52 tagját 5 évre választják, országos és helyi, 3 kategóriába sorolt jelöltlisták (fidzsi, indiai, egyéb) alapján. A helyi listákról 12–12 fidzsi és indiai, valamint 3 egyéb képviselőt választanak meg, az országos listákról 10–10 fidzsi és indiai, valamint 5 egyéb képviselőt. A szenátus 22 tagja közül 8-at a Fidzsi Törzsfők Nagytanácsa jelöl ki, 7-et a miniszterelnök, 6-ot az ellenzék vezére, 1-et pedig Rotuna (sziget) Tanácsa. A szenátorok megbízatása 6 évre szól, a mandátumok felét 3 évenként újítják meg. A miniszterelnököt a képviselőház választja meg, és a kormány is a képviselőháznak felelős.

Történelem, politika. A Fidzsi-szigetek történetét a gyarmatosítás előtt az állandó törzsi viszálykodás jellemezte. A XIX. század első felében a parti törzsek egymással vetélkedő szövetségeket hoztak létre, a legerősebbet Thakombau törzsfőnök szervezte Viti Levun. A szigeteket Európa számára Abel Tasman holland tengerész fedezte fel 1643-ban. 1874-ben angol koronagyarmat lett. 1966-ban alkotmányt kapott. 1970-ben domíniummá nyilvánították, és még ugyanabban az évben elnyerte függetlenségét.

A függetlenség kikiáltását megelőzően az országban faji összetűzésekre került sor: a szigetekre a XIX. század második felében betelepített indiai munkások leszármazottai számbelileg túlnőtték a fidzsi bennszülötteket, de a politikai képviselet és a földtulajdonjogok terén hátrányos helyzetben voltak. 1970-ben új választási rendszert léptettek életbe, biztosítva a két fő közösség egyenlő politikai képviseletét. 1976-ban az ún. Királyi Bizottság javaslatokat dolgozott ki a faji megkülönböztetés felszámolására, s egyúttal annak megakadályozására, hogy bármely nemzetiség domináns szerephez juthasson a politikai életben, a javaslatokat azonban a kormány elvetette.

A kormányzó párt a lakosság különböző etnikai csoportjait képviselő, de főleg fidzsiek támogatta Szövetségi Párt, amely 1964-ben alakult. Az ellenzék vezető ereje a főként indiaiak támogatását élvező Nemzeti Föderációs Párt, amely 1963-ban alakult a zömmel indiaiakat tömörítő Föderációs Párt és a tisztán fidzsi Nemzeti Demokratikus Párt egyesüléséből. A Fidzsi Nacionalista Párt jelszava: „Fidzsi a fidzsieké".

Gazdaság. Agrárország, fejletlen iparral. Az ausztrál tőke a gazdaság csaknem 90%-át ellenőrzi.

A mezőgazdaság az aktív munkaerő 52%-át foglalkoztatja, a hazai össztermék 22%-át és az export 81,8%-át szolgáltatja. Legfontosabb haszonnövénye a cukornád (1977: 2 674 000 t), vetésterülete a megművelt földek 25%-át teszi ki, ez adja a hazai össztermék 20%-át, az exportbevételek 66%-át, és termelésével foglalkozik a munkaerő-állomány 25%-a. Jelentős még a kókuszdió, a manióka, a rizs, az édesburgonya és a banán termesztése. Viszonylag jó a mezőgazdaság gépesítettsége (1975-ben 1430 traktor), valamint műtrágya-ellátottsága.

A kitermelő ipar a hazai össztermék 3%-át adja. Jelentősebb az arany- (1977-ben 856 kg), az ezüst- (329 kg), valamint a mangán- és a rézbányászat. Az energiatermelés (1976-ban 265 000 000 kWó) teljes egészében import fűtőanyagon alapul.

A feldolgozó ipar fejletlen, csaknem kizárólag mezőgazdasági termékeket feldolgozó kisüzemei vannak. Ebben az ágazatban dolgozik az aktív munkaerő 11%-a (főként a cukrot és koprát előállító egységekben, valamint a kormány által épített kókuszolaj-feldolgozó gyárban), és a hazai össztermék 12%-át termeli. Jórészt külföldi beruházásokból épült újabban néhány egyéb üzem is, így pl. egy cipőgyár, egy sörgyár és egy dohánygyár.

A hatvanas évektől fejlődésnek indult az idegenforgalom; a hetvenes évek második felében ez a fejlődés megtorpant ugyan, de így is ez az ágazat a Fidzsi-szigetek második legnagyobb valutabevételi forrása. 1977-ben 173 019 turista fordult meg az országban.

A hetvenes évek közepén a nemzetközi cukorpiacon tapasztalható ingatag helyzet nagy nehézségeket okozott a szigetek gazdaságában. Ennek ellensúlyozására a kormány több cukorszállítási megállapodást kötött Nagy-Britanniával és más EGK-tagországokkal, s a loméi egyezmény alapján szubvenciókat és kereskedelmi garanciákat is kapott. 1978 óta a Nemzetközi Cukoregyezmény is az ágazat fellendülését segíti elő. Ugyanakkor erőfeszítéseket tesznek a gazdaság diverzifikálására és a kereskedelmi deficit csökkentésére is, adóengedményekkel és exportszubvenciókkal ösztönzik a honi iparba beruházó külföldi tőkét. A viszonylag szerény eredmények hatására a hetedik ötéves terv (1976–1980) már a mezőgazdaság és az infrastruktúra fejlesztését helyezi előtérbe. 1978-ban 10 évre szóló ausztrál segélyprogram indult 324 000 hektárnyi lejtős parlagföldnek a termelésbe való bevonására; ezen 103 gazdaságot hoznak létre, amelyek zömmel állattenyésztéssel foglalkoznak majd.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 1117 dollár (1977).

A Fidzsi-szigetek a Csendes-óceán délnyugati részének közlekedési csomópontja Ausztrália, Új-Zéland és Észak-Amerika között. Legnagyobb kikötői Suva, Lautoka és Levuka. Nadiban nemzetközi repülőtér működik. Az országon belül is a hajó a fő közlekedési eszköz, elsősorban a szigetközi hajózás jelentős; a belső vízi utak hossza 203 km, ebből 122 km motoros hajók számára is járható. A 644 kilométernyi keskeny nyomtávú vasútvonalon kizárólag cukornádat szállítanak, a feldolgozó üzemekig. A közutak hossza 2828 km (1976), ebből 1139 km szilárd burkolatú (jelentős részben Viti Levun).

Az ország legjelentősebb külkereskedelmi partnerei: Nagy-Britannia (ide irányul az export 20%-a), Ausztrália, Új-Zéland, Malaysia és Szingapúr. Kivitelében a cukor, az arany, a kókusztermékek, a fa és a banán dominálnak, a behozatal zömét iparcikkek teszik.

Oktatás, egészségügy. A felnőtt lakosság 25%-a analfabéta. Az oktatás 12 éves, 8+2+2 éves szakaszokra oszlik. A tananyag az angol iskolákét veszi alapul, az oktatás nyelve is az angol, a fidzsi nyelv tantárgyként szerepel. Iskolakötelezettség nincs; 1975-ben ennek ellenére az iskolás korú gyerekek 95,6%-át íratták be. 1978-tól az első 5 évben az oktatás ingyenes. A középiskolásoknak szükség esetén szociális támogatást nyújt az állam. 1976-ban a 4 tanárképzőben 640-en, az egészségügyi főiskolán 266-an tanultak. Az egyetemisták száma 1377 volt, és mintegy 800 diák tanult külföldi egyetemeken. Ugyanakkor a fidzsi-szigeteki iskolákban és egyetemen a csendes-óceáni térség számos országából tanulnak diákok.

Az egészségügyi helyzet viszonylag jó, a trópusi betegségeket túlnyomórészt felszámolták. 2071 lakosra jut egy orvos, 362-re egy kórházi ágy (1975). A várható életkor férfiaknál 68 év, nőknél 72 év.

FRANCIA POLINÉZIA

Területe: 4200 km²

Lakosainak száma: 137 382 (1977)

Közigazgatási központja: Papeete;

62 735 lakos (1977)

Hivatalos nyelve: francia

Pénzneme: csendes-óceáni frank

Franciaország tengerentúli területe.

Természeti viszonyok. A Csendes-óceán keleti részén terül el. Magában foglalja többek között a Társaság-szigeteket (közülük a legnagyobb Tahiti, itt van Francia Polinézia közigazgatási székhelye is), a Tuamotu-, a Tubuai-, a Marquises- és a Gambier-szigeteket, valamint a Clipperton atollt. A szigetek (összesen 120) részben vulkáni eredetűek, részben korallképződmények. A legmagasabb pont a Tahiti szigetén található Orohéna (2322 m).

Az éghajlat egyenlítői, illetve szavanna. Az átlagos hőmérséklet 22–25 °C, a csapadék évi átlaga 1800 m.

Népesség. Túlnyomórészt polinéziaiakból, valamint franciákból és kínaiakból áll a lakosság, illetve keverék.

A protestánsok aránya 50%, a római katolikusoké 34%, a fennmaradó rész különféle szekták híve.

Államszervezet. A közigazgatás élén a francia kormány által kinevezett főbiztos áll. Az államhatalom legfőbb helyi szerve a területi gyűlés, amelynek 30 tagját 5 évre választják általános választásokon. A külügyi, hadügyi, pénzügyi és igazságszolgáltatási kérdések a francia kormány illetékességi körébe tartoznak. A végrehajtó hatalom tényleges feje a kormánytanácsnak a területi gyűlés által választott alelnöke. Francia Polinézia az anyaország parlamentjának két házába 1–1 képviselőt delegál.

Történelem, politika. A Francia Polinéziához tartozó szigetek közül elsőként a Marquises-szigetek váltak ismertté Európában, 1595-ben egy spanyol hajós járt itt. Tahitit 1766-ban fedezte fel a francia Louis de Bougainville. A terület polinéziai őslakosai jól szervezett törzsi társadalmakban éltek. Franciaország 1842 és 1881 között vonta ellenőrzése alá a szigeteket. 1903-ban Francia Óceánia néven közös gyarmati igazgatás alá kerültek, a közigazgatás élére francia kormányzót állítottak. 1940-ben a helyi francia közigazgatás szembefordult a kapituláns Pétain-kormánnyal. 1946-ban Francia Óceánia Franciaország tengerentúli területe lett. 1956-ban Francia Polinézia a Francia Unió keretében korlátozott önkormányzatot kapott, a tényleges hatalom azonban a francia kormányzó kezében maradt. 1958-ban a francia hatóságok letartóztatták P. Oopa akkori kormányfőt, és feloszlatták a kormányt, mert az teljes függetlenséget követelt.

A hetvenes években ismét megerősödött az autonómia követelése. A területi gyűlés számos frakciója közül a Francis Sanford vezette legnagyobb csoport 1975-ben megtagadta az együttműködést a francia hatóságokkal, amíg követeléseit nem teljesítik, majd 1976-ban demonstrációként elfoglalta a területi gyűlés épületét. A francia kormány engedett. 1977-ben újjáválasztották a területi gyűlést, a győzelmet az Egységfront a Belső Autonómiáért koalíció szerezte meg, amelynek legfontosabb tagja a Francis Sanford vezette Egységfront Párt. Új alkotmányt fogadtak el. A francia kormányzót korlátozott jogkörű főbiztos váltotta fel, megnőtt a terület belső autonómiája. Az ellenzék legfontosabb szervezete a Tahiti Unió–Szövetség az Új Köztársaságért elnevezésű párt, amelynek célja a Franciaországgal való államigazgatási kapcsolat fenntartása. 1978 elején kiújultak a függetlenségi követelések, az Őseink Vére elnevezésű szélsőséges szervezet több erőszakos akciót is elkövetett.

Franciaország 1966 óta végez atomfegyver-kísérleteket a térségben. A Mururoa szigetén végrehajtott légköri robbantások széles körű tiltakozásokat váltottak ki külföldön is. 1975 óta ezek nyomán már csak föld alatti robbantásokra került sor Fangataufa szigetén.

Gazdaság. A gazdasági élet alapja a mezőgazdaság és a halászat. A fő termények a kókuszdió, a manióka és egyéb gumós növények, a citrusfélék, valamint a kávé és a vanília. A trópusi gyümölcsöket jórészt belső fogyasztásra termesztik. Ugyancsak az önellátást szolgálja az állattenyésztés (szarvasmarha, sertés, kecske, juh és baromfi). A kifogott édesvízi és tengeri halmennyiség 1976-ban 2826 t volt.

Egyedüli ásványkincse a foszfát, amit a Tuamotu-szigeteken bányásznak, már csak kis mennyiségben. Ipara fejletlen, csupán a gyöngyháztermékek (1977-ben 100 t) és a sör előállítása említhető, valamint néhány kókuszfeldolgozó üzem. Az utóbbi években erőteljes fejlődésnek indult az idegenforgalom. 1976-ban 91 993 turista fordult meg Francia Polinéziában.

Franciaország jelentős segélyeket nyújt a területnek, és fontos bevételi forrás a francia fegyverkísérletek fejében nyújtott közvetlen támogatás és az ezekkel kapcsolatos munkaalkalmakból származó jövedelem is.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 2770 dollár (1975).

A belső forgalomban a szigetközi hajózásnak van a legnagyobb szerepe. Az aszfaltozott utak hossza 215 km, a makadámutaké 368 km. Papeete-ből számos belföldi és nemzetközi légi járat indul.

Fő exportcikkei a kopra, valamint a vanília, a kávé, a citrusfélék és a gyöngyház. Importjában a gabona, az olajtermékek és a fémáruk állnak az élen. A forgalom döntő részét Franciaországgal bonyolítják le, számottevő partnere még az Egyesült Államok.

Oktatás, egészségügy. A felnőtt lakosságnak kb. 35%-a analfabéta. A tanköteles korú gyermekek több mint 90%-a jár iskolába.

1700 lakosra jut egy orvos, 120-ra egy kórházi ágy.

GUAM

/GUAM TERÜLET/

Területe: 549 km²

Lakosainak száma: 105 400

(1976, becslés)

Közigazgatási központja: Agaña;

3156 lakos (1970)

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: USA-dollár

Az Egyesült Államokhoz tartozó be nem kebelezett terület, territórium.

Természeti viszonyok. A Csendes-óceán nyugati részén elterülő Mariana-szigetek legdélibb és legnagyobb, vulkanikus eredetű tagja. A Fülöp-szigetektől mintegy 2100 kilométernyire délkeletre fekszik. Területének nagy része 150–200 m magas vulkáni plató.

Az évi átlagos hőmérséklet 27 °C, a csapadék 1700 mm.

Népesség. A guamiak 45%-a chamorro (mikronéziai–maláj–spanyol keverék), 40%-a angol, 15%-a Fülöp-szigeteki. Jelentős az itt szolgálatot teljesítő amerikai katonák és családtagjaik száma. A chamorrók egymás között többnyire saját nyelvüket használják, de a hivatalos angol nyelv ismerete általánosnak tekinthető.

Guam lakóinak 96%-a római katolikus.

Államszervezet. A szigetnek önkormányzata van. A 2 éves mandátummal felruházott törvényhozás 21 tagját – a végrehajtó hatalom élén álló, 4 éves megbízatású polgári kormányzóval együtt – a helyi lakosság választja meg. A törvényhozás helyi (így például adó- és pénz-) ügyekben hoz törvényeket. Guam két képviselőt delegál az Egyesült Államok képviselőházába, szavazati joguk azonban nincs.

Történelem, politika. A szigetet 1521-ben fedezte fel Magellán, 1898-ig spanyol gyarmat volt. A spanyol–amerikai háborúban az Egyesült Államok szerezte meg. A második világháború éveiben a japán hadsereg megszállta.

Az Egyesült Államok kinevezte kormányzónak hosszú időn keresztül teljhatalma volt. 1950-ben az amerikai kongresszus helyi önkormányzatot adott Guam szigetének, s lakóit az Egyesült Államok polgáraivá nyilvánította, de ezek nem vehetnek részt a kongresszusi és az elnökválasztásokon. Guam az Egyesült Államok legnagyobb haditengerészeti és légi bázisa a Csendes-óceánon.

A szigeten két politikai párt működik: a Köztársasági Párt és a Demokrata Párt.

Gazdaság. A katonai támaszpontok kiszolgálásában dolgozik a munkaképes lakosság nagy része. A hasznos földterületnek kb. egyharmadát foglalják el katonai létesítmények. A belső termelés döntően mezőgazdasági, ez az ágazat foglalkoztatja a munkaerő 11%-át. Főleg zöldséget, gyümölcsöt, valamint kukoricát, édesburgonyát, tarogyökeret, maniókát, kókuszdiót és cukornádat termesztenek. Számottevő az állattenyésztés, és nagy szerepe van a halászatnak, amelyből 16 000 ember él; főként a belvízi halászat jelentős, ez adja a halfogás 80%-át. A sziget élelmiszerekből nem önellátó.

Az ipar szerepe csekély, mindössze néhány (textil-, cement-, olajfinomító, műanyag-feldolgozó, nyomda-, hajójavító és háztartási eszközöket előállító) üzem működik a szigeten. Az ipari munkaerő hányada 5%.

A hetvenes években fellendült az idegenforgalom. 1977-ben 240 000 turista fordult meg itt.

Az egy főre jutó nemzeti jövedelem 1974-ben 3330 dollár volt.

294 kilométernyi szilárd burkolatú és 75 kilométernyi makadámútja van. A csendes-óceáni térség országaival hajó- és légi járatok kötik össze.

Guam az Egyesült Államok egyetlen szabadkereskedelmi területe. A külkereskedelmi forgalom 91%-át az import teszi ki, ez döntő részben az Egyesült Államokból származik. Az export zömmel kopra, ananász és banán.

Oktatás, egészségügy. Az elemi iskolai oktatás kötelező. Elemi és középiskolás szinten chamorro nyelvű tanfolyamok vannak. Az oktatás állami és egyházi iskolákban folyik. A Guami Egyetemre nagy számban érkeznek diákok a csendes-óceáni térség más országaiból is.

Az egészségügyi ellátás jó. A szigeten 1 kórház és 8 egészségügyi központ működik.

JOHNSTON-SZIGET

Területe: 2,5 km²

Lakosainak száma: 300 (1978)

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: USA-dollár

Az Egyesült Államok külbirtoka.

Természeti viszonyok. A Csendes-óceán középső részén, Hawaiitól keletre fekvő korallzátony. Felszíne sík (a legmagasabb pont 12 m), éghajlata trópusi szavanna.

Népesség. Őslakossága nincs. Az amerikai műszaki-katonai bázis kiszolgáló személyzete lakja.

Államszervezet. Az amerikai légierők fennhatósága alatt áll.

Történelem, politika. A szigetet 1807-ben James Johnston angol hajóskapitány fedezte fel. Az Egyesült Államok 1898-ban vette birtokba. 1962-ben a sziget fölött légköri nukleáris kísérletet hajtottak végre.

Gazdaság. Gazdasági élete a műszaki-katonai bázis kiszolgálásán alapul.

KARÁCSONY-SZIGET

/KARÁCSONY-SZIGETI TERÜLET/

Területe: 135 km²

Lakosainak száma: 3255 (1977)

Közigazgatási központja: Flying Fish Cove

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: ausztrál dollár

Ausztrália külső területe.

Természeti viszonyok. Az Indiai-óceánon, Jávától 400 kilométerre délre terül el. Az erdőborította sziget legnagyobb magassága 350 m.

Éghajlata trópusi monszun, 24 °C évi átlaghőmérséklettel, 800–900 mm átlagos csapadékkal, hosszú száraz évszakkal.

Népesség. Őslakossága nincs. Főként kínaiak, malájok és európaiak lakják.

Államszervezet. A közigazgatás élén Ausztrália külső területei minisztériumának hivatalos képviselője áll.

Történelem, politika. A szigetet a hajósok 1643 óta ismerik. Nagy-Britannia 1888-ban annektálta, és 1889-ben Straits Settlements kormányzójának rendelte alá. 1900-ban Szingapúr gyarmathoz csatolták. 1942 és 1945 között japán megszállás alatt állt. 1958-ban, Szingapúr autonóm állammá válása következtében, Ausztrália külső területe lett.

Gazdaság. Egyetlen gazdasági ágazata a British Phosphate Commissioners ellenőrzése alatt álló foszfátbányászat.

A külvilággal az ausztráliai Perthből indított heti 3 légi járat, valamint a bányatársaság teherhajójáratai és Szingapúrba, illetve Malaysiába indított légi járatai kötik össze.

A kitermelt foszfátot (1977-ben 1 118 910 tonna) Ausztráliába és Új-Zélandba szállítják. Jelentős a foszfátporkivitel is (1977-ben 15 285 t), elsősorban Malaysiába és Szingapúrba.

Oktatás, egészségügy. A szigeten 1977-ben 557 elemi és középiskolás tanult, a szakiskolák diákjainak száma 520 volt.

Az orvosi ellátás ingyenes, a teljes lakosság számára a bányatársaság biztosítja.

KIRIBATI KÖZTÁRSASÁG

Területe: 861 km²

Lakosainak száma: 56 000

(1979, becslés)

Fővárosa: Tarawa; 17 000 lakos

(1979, becslés)

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: ausztrál dollár

Természeti viszonyok. A Csendes-óceán nyugati részén terül el, 33 – részben lakatlan – szigetből és korallzátonyból áll, ezek nagy területen szétszórtan helyezkednek el. Hozzá tartoznak a Gilbert-szigetek, Canton és Enderbury kivételével a Phoenix-szigetek, a Karácsony-sziget kivételével a Sor-szigetek, valamint Banaba (azelőtt Ocean-sziget). Legmagasabb pontja (81 m) Banaba szigetén van. Éghajlata trópusi monszun.

Népesség. Lakosságának 80%-a mikronéziai, fennmaradó hányada polinéziai és angol.

Többségük anglikán, metodista, római katolikus és adventista.

Államszervezet. A Brit Nemzetközösség tagja. Az államfő a brit uralkodó, akit az általa kinevezett kormányzó képvisel. Törvényhozó testülete a 4 éves megbízatású képviselőház. A végrehajtó hatalom élén a képviselőháznak felelős minisztertanács áll.

Történelem, politika. Az ország korábbi névadó szigetcsoportját, a Gilbert-szigeteket 1764-ben Byron angol kapitány fedezte fel. Ezeket az Ellice-szigetekkel együtt 1892-ben angol védnökség alá helyezték. 1915-ben lett angol gyarmat. Ezt követően csatolták hozzá a Sor- és a Phoenix-szigeteket; majd a Karácsony-szigetet, valamint Canton- és Enderbury-szigetet különválasztották, és az utóbbiakat 1939-ben közös angol–amerikai kormányzás alá helyezték.

A Gilbert-szigeteket (ezen a néven már a hozzájuk csatolt szigetekkel együtt) 1972-ig a Salamon-szigetekről irányították, majd közvetlenül a brit kormánynak felelős kabinetet neveztek ki (1975-ben az Ellice-szigetek Tuvalu néven különálló gyarmatként kivált belőle). 1977-ben belső önkormányzatot kapott, 1979-ben pedig Kiribati Köztársaság néven elnyerte függetlenségét.

Banaba szigetét 1900-ban annektálták és csatolták a Gilbert-szigetekhez az angolok. Érdeklődésüket az keltette fel a sziget iránt, hogy a 600 hektárnyi területen jelentős guanó-telepeket fedeztek fel. A nagy ütemben megindult külszíni bányászat oly kedvezőtlen hatásokkal járt a természeti környezetre, hogy a második világháború alatt átköltöztették a banabaiakat a 2600 kilométerre fekvő Fidzsi-szigetek egyikére, Rambira; a volt lakosok azonban földtulajdonukat megtartották. A foszfátjövedelmek megosztásáról 1971 óta folytak viták. 1973-ban a foszfátbevételek 50%-át juttatták a banabaiaknak, ezzel azonban nem érték be, és a természeti környezetben okozott károk miatt újabb igényeket is támasztottak. 1977-ben 14 000 000 ausztrál dolláros kártérítést ítéltek meg számukra. 1979 januárjában a kormányzat elutasította a banabai szeparatista követeléseket, de a Kiribati Köztársaság alkotmánya külön intézkedik a banabaiak földtulajdon- és egyéb különleges jogainak megőrzéséről.

A képviselőház összes tagja független jelöltként jutott mandátumához, az ország életében a pártpolitika nem játszik szerepet.

Tagja a Brit Nemzetközösségnek.

Gazdaság. A szigetek legtöbb lakója önellátásra rendezkedett be. A bérből élők száma mindössze 5510 (1977), ezek zöme kormányalkalmazott.

A legfontosabb mezőgazdasági termék a kókuszdió, amelyből 1977-ben 7879 t koprát állítottak elő. Jelentős a belső fogyasztásban a kenyérfa-gyümölcs, a banán és több egyéb trópusi gyümölcs. Számottevő az ellátási szerepe a halászatnak is. A jövőben fokozni kívánják a tengeri halászatot.

A brit kézben levő banabai foszfátbányák 865 főt foglalkoztatnak. A kitermelt foszfátmennyiség (1977-ben 430 579 t) teljes egészében exportra kerül.

Az egy főre jutó nemzeti termék értéke 1975-ben 1070 dollár volt.

A belső forgalomban a szigetközi hajózásnak van a legnagyobb szerepe. A foszfát és a kopra elszállítására rendszeres hajójáratok indulnak külföldre. Banaba szigetén bányavasút működik. Az autóutak hossza 640 km. Több egymáshoz közeli sziget összeköttetését töltéseken futó utak biztosítják. A lakosság fő közlekedési eszköze a kerékpár. Az országnak 8 repülőtere van, kéthetenként nemzetközi járatok érintik.

A foszfátból származik az exportbevételek 87%-a, ezen kívül csak koprát exportálnak. Az importot döntően élelmiszerek (27%), dohány, valamint különböző fogyasztási iparcikkek (jelentős részben kerékpár) teszik ki. Fő külkereskedelmi partnerei: Ausztrália, a Fidzsi-szigetek, Nagy-Britannia és Új-Zéland.

Oktatás, egészségügy. A felnőtt lakosságnak mintegy 8%-a analfabéta. Az oktatás ingyenes és kötelező, főleg missziós iskolákban folyik. Leginkább a falusi életre készít fel a 4 középiskola. Évente mintegy 150 szigetlakót küldenek ösztöndíjjal külföldi közép- és főiskolákra; ehhez számottevő támogatást kapnak más államoktól és nemzetközi szervezetektől is.

Az orvosi ellátás ingyenes. A valaha igen elterjedt tüdővész és vérhas visszaszorulóban van. 200 lakosra jut egy kórházi ágy, 900-ra egy orvos. A várható élettartam kb. 60 év (1977).

KÓKUSZ (KEELING)-SZIGETEK

/KÓKUSZ [KEELING]-SZIGETEK TERÜLETE/

Területe: 14.3 km²

Lakosainak száma: 444 (1977)

Közigazgatási központja: Bantam

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: ausztrál dollár

Ausztrália külső területe.

Természeti viszonyok. Az Indiai-óceánon, Jávától délnyugatra, 27 – nagyrészt lakatlan – korallszigeten terül el, amelyek két atollt képeznek. Felszínüket sűrűn borítják a kókuszpálmák. A legnagyobb sziget West Island, hossza észak–déli irányban 9,6 km. A szigetek felszíne sík.

Éghajlatuk trópusi monszun, 24 °C évi átlagos hőmérséklettel, 1800–2000 mm csapadékkal.

Népesség. Őslakosság nincs. Az 1977-ben itt élők közül 125-en ausztrál kormányalkalmazottak, illetve családtagjaik voltak (West Islanden), 319-en pedig kókuszszigeteki malájok (főleg Home Islanden). Az utóbbiak a XIX. század elején a szigetekre hozott maláj munkások leszármazottai.

Államszervezet. A közigazgatás élén Ausztrália külső területei minisztériumának hivatalos képviselője áll.

Történelem, politika. A szigeteket William Keeling angol kapitány fedezte fel 1609-

ben. Az első telepes, az angol Alexander Hare 1826-tól 1831-ig élt az addig lakatlan területen. Időközben West Islanden John Clunies Ross skót tengerész és utazó szállt partra maláj tengerészekkel, és „családi birodalmat" alapított kókuszpálma-ültetvényeken. 1857-ben Nagy-Britannia annektálta a szigeteket; 1866-ban Viktória királynő, a korona bizonyos jogainak fenntartásával, a Ross-család akkori fejének, George Clunies Rossnak és utódainak adta hitbizományba. A mindenkori családfő félhivatalos státust kapott mint a brit kormány képviselője. 1878-ban Ceylon, 1886-ban pedig Straits Settlements kormányzójának rendelték alá a területet. 1903-ban Szingapúr gyarmathoz csatolták. 1955-ben Ausztrália fennhatósága alá került (Ausztrália már 1951-ben támaszpontot épített ki West Islanden).

A John Clunies Ross Estate több mint egy évszázadon át csaknem teljesen ellenőrzése alatt tartotta a szigeteket. Az ausztrál kormány 1978-ban a vállalkozás birtokában levő földterületeket megvásárolta. Ezután garantálták Home Island lakóinak jogát a földhöz, helyi választott kormányzat létrehozását irányozták elő, intézkedéseket terveztek az oktatás javítására, az életszínvonal emelésére, és azok számára, akik kívánják, megkönnyítik az ausztrál állampolgárság megszerzését.

Gazdaság. A szigetek gazdasági életének alapját a kókuszpálma-ültetvények képezik. 1975–1976-ban 423 t koprát exportáltak.

West Island szigetét 3 hetenkénti repülőjáratok kötik össze Ausztráliával; félévenként indul teherhajó.

MIDWAY-SZIGETEK

/MIDWAY-SZIGETEK TERÜLETE/

Területe: 5,2 km²

Lakosainak száma: 2256 (1975)

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: USA-dollár

Az Egyesült Államok territóriuma.

Természeti viszonyok. Egy korall-atoll részét alkotó két kis szigetből (Sand és Eastern) áll, a Csendes-óceán északi részén. A szigetek felszíne sík (a legmagasabb pont 13 m).

Éghajlatuk szavanna, 23 °C évi átlagos hőmérséklettel, 1300 mm körüli csapadékkal.

Népesség. Az ide telepített stratégiai jellegű intézményekben dolgozó amerikaiak lakják.

Államszervezet. Az amerikai haditengerészet igazgatása alatt áll.

Történelem, politika. A szigeteket amerikai hajósok fedezték fel 1859-ben, az Egyesült Államok hivatalosan 1867-ben vette birtokába őket. 1903-ig lakatlan volt a terület, ekkor az amerikaiak a Csendes-óceánon keresztülhaladó telefonvonalak számára kiszolgáló állomást létesítettek itt. Később haditengerészeti támaszponttá építették ki, a második világháborúban (1941–1942-ben) a japánok elleni fontos ütközetek zajlottak le a térségben. A támaszpontokon kívül ma a szigeteken meteorológiai állomások is működnek.

Gazdaság. Lakosait az ide települt amerikai intézmények foglalkoztatják.

NAURU

/NAURU KÖZTÁRSASÁG/

Területe: 21,4 km²

Lakosainak száma: 8007 (1976)

Fővárosa: Yaren

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: ausztrál dollár

Természeti viszonyok. Nauru szigete a mikronéziai szigetvilágban, az ausztrál partoktól mintegy 2000 kilométernyire északkeletre fekszik. Alapja korallmészkő. A partvonalat 270 m szélességig terjedő homokszegély övezi, ez a sziget egyetlen termékeny területe. E szegélyt a központi fennsík felől 60 méteres magasságig emelkedő korallszirtek zárják le.

Természetes folyóvize nincs.

Éghajlata trópusi monszun, márciustól októberig száraz időszakkal, novembertől februárig – nyugati monszunhatásra – kevés csapadékkal. Az átlagos évi csapadékmennyiség 460 mm, de a tényleges értékek igen nagy sávban ingadoznak, az eltérés két év között gyakorta akár tízszeres is. Az átlagos hőmérséklet 23 °C és 34 °C között van.

Népesség. A szigetlakók fele naurui őslakos (mikronéziai–melanéziai–polinéziai keverék), kb. egynegyede származik más csendes-óceáni szigetekről, 13%-a kínai, a fennmaradó hányad zömmel ausztráliai és új-zélandi származású. A lakosság elszórt kis településeken él.

A hivatalos angol nyelv általánosan ismert, de a legtöbb őslakos a naurui nyelvet beszéli anyanyelvként.

A népesség túlnyomó többsége keresztény: zömmel protestánsok, kisebb részben római katolikusok.

Államszervezet. A törvényhozás szerve a 3 éves megbízatású, egykamarás parlament. 18 tagját általános választásokon választják meg (a 20 évesnél idősebbek számára a szavazás kötelező). A végrehajtó hatalom feje a parlament által saját tagjai közül a törvényhozási időszakra megválasztott elnök, aki államfő és főminiszter egy személyben. Kormányának általa kinevezett 5 tagja a parlamentnek felelős.

A naurui állampolgárság az alkotmány értelmében kizárólag a nauruiakat és a Csendes-óceáni Szigetekről betelepülteket illeti meg, a lakosságnak csaknem a felét kitevő újabb betelepülteket nem.

Történelem, politika. Nauru szigetét 1798-ban fedezte fel John Fearn, egy angol bálnavadászhajó kapitánya. 1830 és 1888 között Nauru a legkülönbözőbb társadalmon kívüli elemek búvóhelye volt. 1888-ban, amikor Nagy-Britannia és Németország befolyási övezetekre osztotta egymás között a Csendes-óceán nyugati részét, a sziget német gyarmat lett. Az első világháború alatt ausztrál csapatok szállták meg, a háború után a Népszövetség döntése értelmében Ausztrália, Új-Zéland és Nagy-Britannia mandátumterülete volt. 1942-ben japán megszállás alá került, a lakosság kétharmadát Truk-szigetre deportálták, a foszfátbánya-berendezéseket és a lakóházakat lerombolták. 1945-ben Ausztrália visszafoglalta Naurut, és visszaköltöztette a deportált szigetlakókat. 1947-ben az ENSZ Naurut Ausztrália, Új-Zéland és Nagy-Britannia gyámsági területévé nyilvánította, és Ausztráliát bízta meg a terület igazgatásával. 1964-ben az

ENSZ Gyámsági Tanácsa javasolta, hogy a foszfátlelőhelyek várható kimerülése miatt a lakosságot költöztessék át Curtis-szigetre. A nauruiak azonban úgy döntöttek, hogy maradnak, ezért 1966 után terveket dolgoztak ki arra, hogy a szigetet importált termőtalajjal látják el.

Nauru már 1927-től rendelkezett az önkormányzat bizonyos elemeivel; 1966-ban ezeket kibővítették, és a sziget 1968-ban elnyerte teljes függetlenségét (ez a világ legkisebb köztársasága). Az új állam első választott elnökének tisztét Hammer DeRoburt törzsfőnök nyerte el, de növekvő személyi hatalmával szemben mind nagyobb elégedetlenség nyilvánult meg. 1976-ban a parlament új elnököt választott, aki azonban nem tudta megszilárdítani kormányát, s attól fogva egymást követték a kormányválságok, mígnem két év után ismét DeRoburt került az elnöki székbe.

Az egyetlen szervezett politikai erő az ellenzéki Naurui Párt.

Nauru a Brit Nemzetközösség „részleges tagja" (a szervezet minden tanácskozásán részt vehet, kivéve az államfői találkozókat).

Gazdaság. A termőterület szűkössége miatt árutermelő mezőgazdasága nincs, csak saját fogyasztásra termelnek kis mennyiségben. Nauru szinte kizárólagos gazdasági tevékenysége a földterület négyötöd részén folyó foszfátkitermelés. Ez foglalkoztatja a munkaerő-állománynak majdnem a felét, és 929 142 tonnás termeléssel (1976–1977) a hazai összterméknek csaknam 100%-át szolgáltatja, továbbá pozitív, szilárd kereskedelmi mérleget biztosít. A foszfáttartalékok a becslések szerint a századfordulóra merülnek ki, ezért, miután a bányatársaságot 1970-ben államosították (addig, 60 éven át, a British Phosphate Commissioners kezében volt), a kormányzat az állam nagy foszfátbevételeinek háromnegyed részét külföldi beruházásokba fekteti, egynegyedét pedig a hajózás, a polgári légiforgalmi szolgáltatások, a halászat és az idegenforgalom fejlesztésére fordítja. (A tiszta jövedelem másik része bérleti díj fejében a naurui földtulajdonosokat illeti meg.) Emellett arra számítanak, hogy a számottevő adókedvezmények révén a szigetország a nemzetközi tőke egyik menedéke lesz.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke magas, 7000 dollár (1976).

Az úthálózat hossza 27 km, ebből 19 km a partvonal mentén körbefutó, szilárd burkolatú út. A foszfátkitermelést 5,2 km hosszúságú iparvágány szolgálja ki. A Csendes-óceán különböző pontjaival hajójáratok biztosítják az összeköttetést. A foszfátexportot teherhajókon bonyolítják le. Kikötő és dokk nincs a szigeten, a szállítmányok bárkákon jutnak el a nyílt vízen horgonyzó hajókhoz, illetve a partra. Repülőtere kis és közepes méretű gépek fogadására alkalmas, a menetrendszerű légi járatok révén a csendes-óceáni térség szinte valamennyi államával közvetlen kapcsolatban áll.

Egyetlen exportcikke a foszfát, amelyet zömmel Ausztráliába, Új-Zélandba, Japánba és a Távol-Kelet államaiba szállítanak. A 92%-ban Ausztráliából származó import csaknem kizárólag élelmiszerekből, építőanyagokból, fűtőanyagokból, valamint a foszfátkitermeléshez szükséges berendezésekből áll.

Oktatás, egészségügy. Az oktatás 6-tól 16 éves korig kötelező és ingyenes a nauruiak, 6-tól 15 éves korig az európaiak számára. Az elemi iskola 6 osztályos, a középiskola 4 osztályos. Állami és római katolikus missziós iskolák vannak. Az oktatás angol nyelvű. Nauruban van egy tanítóképző, és számos naurui diák tanul Ausztrália, Új-Zéland és a Fidzsi-szigetek közép- és felsőfokú oktatási intézményeiben.

Az orvosi, fogorvosi, kórházi kezelés, szükség esetén a külföldi gyógykezelés minden állampolgár számára ingyenes. A fő egészségügyi problémát a tuberkulózis, a lepra és a vitaminhiány okozza. 700 lakosra jut egy orvos, 34-re egy kórházi ágy.

NIUE

Területe: 259 km²

Lakosainak száma: 3843 (1976)

Közigazgatási központja: Alofi

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: új-zélandi dollár

Új-Zéland társult területe.

Természeti viszonyok. Niue korallsziget a Csendes-óceán középső részén, a Tonga-szigetektől 500 kilométernyire keletre. Felszíne 60 m magasságig emelkedik ki az óceánból.

Éghajlata trópusi.

Népesség. A sziget lakossága szinte kizárólag polinézekből áll.

Államszervezet. Niuénak belső autonómiája van, Új-Zéland felelős a kül- és a hadügyekért. A helyi törvényhozás szerve a nemzetgyűlés. A végrehajtó hatalmat a miniszterelnökből és három miniszterből álló kormány gyakorolja. Új-Zéland képviseletet tart fenn Niuéban. A niueiak új-zélandi állampolgárok.

Történelem, politika. A szigetet 1774-ben fedezte fel James Cook. 1900-ban angol protektorátus, 1901-ben Új-Zéland igazgatása alatt álló terület lett. 1974-ben önkormányzatot kapott, azóta Új-Zéland társult területe. Új-Zéland továbbra is jelentős gazdasági és államigazgatási támogatást nyújt Niuénak, a szigetről az elvándorlás ennek ellenére igen jelentős.

Gazdaság. Gazdasági életének alapja a mezőgazdaság. Zömmel önellátásra termelnek tarogyökeret, maniókát, jamszgyökeret, édesburgonyát. Kisebb mennyiségben exportálnak is koprát, kakaóbabot, mézet, citromot. Ugyancsak elsősorban belső fogyasztásra tenyésztenek sertést, szarvasmarhát és baromfit. A gazdaságfejlesztési programok elsősorban a kakaóbab-feldolgozást és a már számottevő legeltető állattenyésztést kívánják bővíteni. Új-Zéland támogatásával fejlesztik a sziget halászatát, valamint kis kapacitású fakitermelő vállalatát és fűrészmalmát. Viszonylag jelentős bevétel származik az exportált és a turistáknak eladott háziipari termékekből. 1972 és 1977 között ausztrál cégek bauxit- és uránérclelőhelyeket találtak, a kitermelés még nem indult meg.

123 kilométernyi szilárd burkolatú, 106 kilométernyi makadám- és földútja van. A legjobb kikötő Alofiban épült. Hananban nemzetközi repülőtér működik.

Niue külkereskedelmi forgalmának csaknem 90%-a Új-Zélanddal bonyolódik le. Alacsony szintű exportjában egyes mezőgazdasági termékek, importjában a dohány, italáruk, gépek és szállítóberendezések, egyéb iparcikkek és ásványi fűtőanyagok dominálnak. Az export értéke alig nyolcadát teszi ki az importénak.

Oktatás, egészségügy. Az írni-olvasni tudás általános. Az oktatásban való részvétel 7 és 15 éves kor között kötelező. 9 elemi és 1 középiskola, valamint 1 tanárképző működik.

1970-ben 241 lakosra jutott egy kórházi ágy, 1060-ra egy orvos.

NORFOLK-SZIGET

/NORFOLK-SZIGETI TERÜLET/

Területe: 34,5 km^2

Lakosainak száma: 1825 (1977)

Közigazgatási központja: Kingston,

800 lakos

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: ausztrál dollár

Ausztrália külső területe.

Természeti viszonyok. Vulkanikus eredetű sziget a Csendes-óceán délnyugati részén. Nagyrészt erdővel borított, termékeny talajú terület.

Éghajlata rendkívül kellemes, mert a mérsékelt és a trópusi éghajlati öv határán fekszik.

Népesség. A lakosság nagyrészt angol–polinéz keverék.

A legtöbben anglikán vallásúak.

Államszervezet. A közigazgatás élén Ausztrália külső területei minisztériumának hivatalos képviselője áll, mellette tanácsadói és véleményezési jogkörrel működik a helyi lakosság által választott Norfolk-szigeti Tanács.

Történelem, politika. A szigetet 1774-ben James Cook angol utazó fedezte fel. 1788-tól 1813-ig, majd 1825-től 1855-ig angol fegyenctelep volt (számos szigetlakó a Bounty híres lázadóinak leszármazottja). 1856-tól Új-Dél-Wales „függő területe" volt, Pitcairn-szigeteki telepesek népesítették be. 1913-ban került az ausztrál szövetségi kormány fennhatósága alá. 1976-ban az ausztrál kormány javasolta a sziget egybeolvasztását Ausztráliával. A Norfolk-szigeti Tanács ekkor beadványt intézett az ENSZ Dekolonizációs Bizottságához a javaslattal szemben, de a bizottság nem látott lehetőséget ügyük felkarolására. 1977-ben a sziget választópolgárainak kétharmada nyilatkozatot írt alá, amelyben a sziget külön területként való fenntartása mellett foglalt állást. 1978-ban az ausztrál kormány bejelentette, hogy a szigetnek korlátozott autonómiát biztosít, feltéve, hogy annak gazdaságát előbb sikerül csaknem teljesen önállóvá tenni.

Gazdaság. A lakosság fő foglalkozási ága a mezőgazdaság. A megművelhető földterület nagysága 405 hektár. Kentiapálmát, zöldséget és gyümölcsöt termesztenek. Növelik a sziget különlegességének, a Norfolk-szigeti fenyőnek a termőterületét; ennek magvát nagy mennyiségben exportálják.

A legfontosabb jövedelemforrás mindinkább az idegenforgalom. 1977-ben egy lakosra több mint 10 vendég jutott.

80 kilométernyi út van, ebből 33 km főút. A külvilággal menetrendszerű légi járatok kötik össze.

NYUGAT-SZAMOA

/NYUGAT-SZAMOAI FÜGGETLEN ÁLLAM/

Területe: 2842 km^2

Lakosainak száma: 151 616 (1977)

Fővárosa: Apia; 32 099 lakos (1976)

Hivatalos nyelve: szamoai és angol

Pénzneme: tala (nyugat-szamoai dollár)

Természeti viszonyok. A Csendes-óceán délnyugati részén, Polinézia középpontjában elterülő Szamoa-szigetek nyugati részét foglalja magában. Két nagyobb – Savaii és Upolu – és hét kisebb szigetből áll (az utóbbiak közül öt lakatlan). A szigetek vulkanikus eredetűek, a partokat korallszirtek övezik. Mindkét fő szigeten hegyláncok alkotják a terület magját, 1857, illetve 1099 m magasságig emelkedve. Savaiin a földfelszín jelentős részét lávatakaró borítja, ez az oka annak, hogy a lakosságnak mindössze egyharmada él itt, jóllehet a sziget nagyobb, mint Upolu.

Éghajlatuk trópusi, két (száraz, illetve esős) évszakkal. Az évi középhőmérséklet 27 °C, a csapadék 2870 mm.

Népesség. A lakosságnak kb. 90%-a szamoai polinéz, csaknem 10%-a európai–polinéz keverék; 700 európai is él itt. Az őslakosok anyanyelve a polinéziai eredetű szamoai nyelv, de legtöbben az angolt is beszélik.

A lakosságnak csaknem 100%-a keresztény, zömmel protestáns, kisebb részben római katolikus.

Államszervezet. Az államhatalom legfőbb szerve a 47 tagú törvényhozó gyűlés. A képviselők mandátuma 3 évre szól. Az államfőt az alkotmány szerint a törvényhozó gyűlés választja meg 5 évre, a hivatalban levő államfő, II. Malietoa Tanumafili – a szamoai uralkodók utolsó leszármazottja – azonban élete végéig tölti be ezt a tisztet. A végrehajtó hatalmat a kormány gyakorolja, amely a miniszterelnökből és a törvényhozó gyűlés általa kiválasztott 8 másik tagjából áll. A miniszterelnöknek megbizatása elnyerésekor többséggel kell rendelkeznie a törvényhozó gyűlésben.

Történelem, politika. A polinézek által lakott Szamoa-szigeteket 1722-ben holland hajósok fedezték fel. Az Európával való szórványos kapcsolatok 1832-ben angol missziók megjelenésével váltak erősebbé. 1847-től angol, német és amerikai képviselet létesült Apiában. Ezek beavatkoztak a vezető törzsfők viszályaiba. 1899-ben Anglia, Németország és az Egyesült Államok egyezményeket kötött a csendes-óceáni térség felosztásáról. Ezek alapján Nyugat-Szamoa német protektorátus lett. Az első világháború alatt Új-Zéland csapatai szállták meg. A Mau nacionalista mozgalom 1927 és 1936 között erőteljes polgári engedetlenségi kampányt folytatott, s nagy nehézségeket okozott az új-zélandi közigazgatásnak. A Népszövetség és később az ENSZ is új-zélandi mandátumterületnek, illetve gyámsági területnek nyilvánította a szigeteket.

1954-től Nyugat-Szamoa fokozatosan bővülő belső önkormányzatot kapott. 1960-ban alkotmányt fogadtak el, és 1962-ben az ország függetlenné vált. Az államfői tisztet kezdetben a két vezető törzsfő közösen töltötte be, de miután 1963-ban egyikük meghalt, II. Malietoa Tanumafili lett az egyedüli örökös államfő.

Pártok az országban nincsenek.

Igen sok lakosa költözik át Új-Zélandba.

Nyugat-Szamoa 1970-ben lépett be a Brit Nemzetközösségbe, az EGK társult állama.

Gazdaság. A világ legfejletlenebb országai közé tartozik. Az alacsony szintű, önellátásra berendezkedett mezőgazdaság foglalkoztatja az aktiv népesség 61%-át, és a hazai össztermék 49%-át adja. A teljes földterület 14%-a művelhető meg, ezen túlnyomórészt nagycsaládi keretekben folyik a termelés. Mivel az ellátást így a nagycsalád biztositja minden tagjának, munkabér vagy más egyéni ösztönző nincs. A földeket azok teljes kimerüléséig művelik, s aztán gyakran tíz évig is parlagon hevernek, hogy termőképességüket visszanyerjék. 1975-ben mindössze 28 traktor volt az országban. A fő termények a kókuszdió (1977-ben 215 000 t, amiből egyebek között 18 000 t koprát állítottak elő), a tarogyökér, a banán, a kakaóbab, valamint a kávé. Ugyancsak az önellátást szolgálja az állattenyésztés és a halászat is (1977-ben 1250 t hal). Főleg a Savaii szigetét borító nagy erdőkre támaszkodik a külföldi cégek kezében levő fakitermelés.

Az ipar az aktiv népességnek nem egészen 7%-át foglalkoztatja, s a hazai össztermék 13%-át szolgáltatja. A maroknyi kis iparvállalat elsősorban élelmiszeripari és fafeldolgozó üzem.

Fejlődő ágazat az idegenforgalom.

Új-Zéland, Ausztrália, az ENSZ, az EGK és a Nemzetközi Valutaalap jelentős segélyeket nyújtott Nyugat-Szamoának. A külföldi segélyekre támaszkodó fejlesztés elsősorban az exportra való termelés bővítésére irányul. A külföldi tőke számára ösztönzőket helyeznek kilátásba.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 350 dollár (1976).

A 931 kilométernyi útból 200 km szilárd burkolatú. A szigetközi forgalmat sűrű hajójáratok bonyolitják le, és naponta közlekedik hajó Apia és Pago Pago (Amerikai Szamoa) között. Mélyvizű kikötője Apiának és Asaunak van. Upolu és Savaii szigetét belföldi légi járatok is összekapcsolják (összesen 3 repülőtér), Faleolóban (Apiától 40 kilométerre) pedig nemzetközi repülőtér is működik.

Az ország fő külkereskedelmi partnere Új-Zéland (a forgalom kb. 27%-ával), valamint Ausztrália, az Egyesült Államok, Japán és a Fidzsi-szigetek. Az export csaknem 100%-a mezőgazdasági termék (kopra, kakaó, banán, kávé, tarogyökér, illetve fa). Az import értéke csaknem háromszorosa az exportének.

Oktatás, egészségügy. A felnőtt lakosságnak kb. 3%-a analfabéta. Az oktatás nem ingyenes, nem kötelező, ennek ellenére a korosztály 91%-a jár elemi iskolába. Az iskolarendszer az új-zélandin alapul. Az elemi iskola falun 4, a városokban 7 éves, a középiskolának 4 éves alsó és 3 éves felső tagozata van. Missziós iskolákban is oktatnak. Az elemi iskolában a szamoai, a középiskolában az angol az oktatás nyelve. A középiskola elvégzése után az országon belül különféle szakiskolákban nyílik lehetőség továbbtanulásra. Egyetem nincs.

Az országot elszigeteltsége megóvja a trópusi betegségek túlnyomó részétől, egyedül a filariosis okoz gondot. 2338 lakosra jut egy orvos, 232-re egy kórházi ágy. A várható életkor férfiaknál 61 év, nőknél 65 év.

PÁPUA ÚJ-GUINEA

Területe: 462 840 km²

Lakosainak száma: 2 959 800

(1978, becslés)

Fővárosa: Port Moresby; 113 800 lakos

(1977)

Hivatalos nyelve: angol, pidgin-angol

Pénzneme: kina

Természeti viszonyok. Új-Guinea szigetének keleti részén és számos kisebb szigeten terül el (hozzá tartoznak a Bismarck-szigetek, a Salamon-szigetek északi része és más területek). Középső részén a Pacifikus-hegységrendszerhez tartozó hegylánc 4000–5000 m magas vonulatai húzódnak végig, északi felén, a Partilánc hegysorában számos működő vulkán található. A déli partvidéket alföld kíséri.

Legnagyobb folyói: a Fly (1126 km), a Purari, a Kikori, a Sepik és a Ramu.

Éghajlata trópusi monszun. Az évi középhőmérséklet 27 °C. Erősen csapadékos terület, az évi esőmennyiség sok helyen eléri az 5000–7500 millimétert; a legkevesebb a főváros környékén, ahol átlagosan 1000 mm.

Népesség. A népesség rendkívül heterogén, különálló közösségek százaiból áll. A két nagyobb népcsoport a pápua, amely főként a belső területeket népesíti be, a partvidéken pedig a melanéziai. A kis szigeteken zömmel melanéziai–mikronéziai keverék él. Az őslakos népcsoportok teszik ki a lakosság több mint 98%-át. A fennmaradó hányadot zömmel az ausztráliai, a maláj és a kínai közösség tagjai alkotják. Az országban több mint 750 egymástól erősen különböző nyelvet beszélnek. A két fő nyelvcsalád a pápua és a melanéziai. Közvetítő nyelvként megkísérelték már bevezetni a pápua motu nyelvet, illetve az angol, német és maláj elemekből felépülő pidgint, de a hetvenes évekre egyértelművé vált, hogy az angolnak nincs igazi riválisa, jóllehet a népességnek mindössze 1%-a beszéli.

A lakosságnak kb. 29%-a él Pápuában, 71%-a Új-Guineában.

A bennszülött lakosság főleg panteista, de jelentős keresztény közösségek (anglikán, római katolikus, lutheránus, adventista stb.) is megtalálhatók.

Államszervezet. Pápua Új-Guinea a Brit Nemzetközösség tagja. Az államfő a brit uralkodó, akit a Pápua Új-Guinea-i miniszterelnök javaslata alapján kinevezett főkormányzó képvisel. A főkormányzónak Pápua Új-Guinea-i állampolgárnak kell lennie; megbízatása 6 évre szól. Döntéseit a kormány ajánlásai alapján hozza. A törvényhozó hatalom letéteményese az egykamarás Nemzeti Parlament; 109 tagját 5 évre választják általános választásokon. A végrehajtó hatalom legfőbb szerve, a Nemzeti Végrehajtó Tanács (kormány) a parlamentnek felelős.

Történelem, politika. 1526-ban fedezték fel a portugálok. A hollandok már a XVII. század elején megjelentek a nyugati partokon, de tényleges igényüket csak a XIX. század elején jelentették be a területre. Új-Guinea szigetének Hollandia által nem követelt délkeleti részét 1883-ban annektálta az ausztráliai Queensland állam, hogy megakadályozza más külső hatalmak megjelenését a térségben; 1884-ben lett brit védnökség. Az északkeleti rész ugyanebben az évben német gyarmati uralom alá került. A helyzetet 1885-

ben brit–német egyezmény szentesítette. Brit Új-Guinea területét 1901-ben rendelték az újonnan alakult ausztrál szövetségi kormány igazgatása alá, majd 1906-ban Pápua Terület néven átengedték Ausztráliának. Az északi részt 1914-ben ausztráliai csapatok elfoglalták a németektől; először katonai közigazgatást vezettek be, majd a Népszövetség 1921-ben mandátumterületként rendelte Ausztráliához, később pedig az ENSZ gyámsági területként. A második világháborúban mind Pápua, mind Új-Guinea japán megszállás alá került. Ausztrália 1949-ben vonta közös irányítás alá a két területet Pápua és Új-Guinea néven. 1951-ben a fokozatosan kiépülő önkormányzat első lépcsőjeként törvényhozó tanácsot hoztak létre, majd 1964-ben képviselőház kezdte meg működését. 1972-ben a terület neve Pápua Új-Guinea lett. 1973-ban teljes önkormányzatot kapott, 1975-ben függetlenné vált.

A függetlenség elnyerésekor Bougainville szigetén, ahol számottevő rézlelőhelyeket fedeztek fel, szeparatista mozgalom alakult, amely még 1975-ben kikiáltotta az Északi-Salamon-szigeti Köztársaságot. A szeparatisták befolyása fokozatosan visszaszorult, de működésük csak 1978-ban szűnt meg. A hetvenes évek közepén az Indonéziához tartozó Nyugat-Irián (Indonéz Új-Guinea) területén megalakult az illegális Szabad Pápua Mozgalom, amely kapcsolatokat épített ki a határ túlsó oldalán élő, vele rokonszenvező Pápua Új-Guinea-i lakosokkal. Pápua Új-Guinea kormánya azonban nem nyújtott támogatást a mozgalomnak, és amikor az 1977-ben felkelést robbantott ki Nyugat-Iriánban, egyezményt kötött az indonéz kormánnyal a határvidékkel kapcsolatos kérdésekről. Ausztráliával 1978-ban egyezményt írtak alá a Torres-szorossal kapcsolatos vitás területi kérdésről.

Az ország fő politikai pártja az 1967-ben alakult Pangu (Pápua Új-Guinea) Párt, amely az 1969-ben alakult Egységpárttal koalícióban kormányon van. Az ellenzék legerősebb pártja a Népi Egységfront, jelentősebb ellenzéki pártok még a Népi Haladó Párt, valamint a Pápua Besena nevű szervezet.

Pápua Új-Guinea tagja a Brit Nemzetközösségnek, az EGK társult állama.

Gazdaság. Az elmaradott gazdaságszerkezetre jellemző, hogy az aktív népesség 44%-a naturálgazdálkodásból, 37%-a vegyes (részben önellátásra berendezkedett, részben kiegészítő jövedelemforrást képező) gazdaságból él, és csupán 19%-a tevékenykedik a pénzgazdálkodás keretében. Kevés a szakképzett munkaerő, a szakemberek 72%-a vendégmunkás.

A kezdetleges technikai színvonalú mezőgazdaságban dolgozik az aktív népesség 82%-a, ugyanakkor ez az ágazat a hazai össztermréknek mindössze 28%-át szolgáltatja. A teljes földterületnek 18%-a művelhető, de ennek csupán egyharmadát használják ki. A termelés ültetvényeken és kisgazdaságokban folyik. A megművelt földek 97%-a van az őslakosok tulajdonában, 1%-a európaiaké (ültetvények), 2%-a állami tulajdon. A kisgazdaságoknak kb. a fele az elmaradott rotációs földművelési módszert alkalmazza. 1975-ben 1480 traktor, 310 kombájn volt az országban (túlnyomórészt az ültetvényeken), a műtrágya-felhasználás 0,48 kg/ha volt. A főbb termények: manióka, taro- és jamszgyökér, banán, kókuszdió, édesburgonya, cukornád, kávé, kakaóbab, tea, kaucsuk. Számszerűen viszonylag jelentős a sertésállomány, viszont túlnyomórészt gyönge minőségű fajta; a szarvasmarha- és baromfitartás is elterjedt. Fontos szerepet játszik a halászat (1976: 63 000 t hal). A terület

70%-át borító erdőkre alapozva fejlesztik a fakitermelést.

Az országban jelentős ásványkincslelőhelyek vannak. A kitermelés a hetvenes években indult meg, de máris az ország fő jövedelemforrásává vált. A munkaerőállomány *mindössze* 1,2%-ával ez az ágazat adja a hazai össztermék 27%-át. A legfontosabb ásványkincs a réz, amelyből 1976-ban 176 500 tonnát termeltek ki (elsősorban a bougainville-i bányában, amely a világ egyik legnagyobb lelőhelye); ezüstből pedig 45 tonnát, aranyból 20 770 kilogrammot. Olaj- és földgázlelőhelyekre is bukkantak, kiaknázásuk – akárcsak a bányaipar más területein, valamint a villamosenergia-termelés – zömmel külföldi (japán, ausztráliai, amerikai) vállalkozók kezében van.

Ugyancsak főleg külföldi (ausztráliai, amerikai, japán, malaysiai, szingapúri) tőkére támaszkodik a feldolgozó ipar. Ez foglalkoztatja a munkaerő-állomány kb. 4%-át, adja a hazai össztermék 6%-át. A legfontosabb ágazatok a sörgyártás, a pálmaolaj-, a kopra-, a dohány-, a gumi-, az üveg-, a gáz- és a textiltermelés. 1978-ban kezdte meg a munkát egy háziipari bázisra támaszkodó selyemgyár, 1979-ben pedig egy import nyersanyagot feldolgozó acélgalvanizáló üzem, évi 18 000 t kapacitással. A termelés zömmel kisüzemekben folyik. A bérszínvonal viszonylag magas, így a Pápua Új-Guinea-i termékek külső piacokon nem versenyképesek. A fejlesztés főként az importhelyettesítő ágazatokra irányul.

A kormány hosszú távú gazdaságpolitikai célja a mezőgazdasági termelés fejlesztése, hogy az ország a legfontosabb terményekből önellátóvá váljon és függetlenítse magát a külföldi tőkétől. Ez idő szerint azonban Pápua Új-Guinea még nem nélkülözheti a külföldi segélyeket és beruházásokat. A kormány adókkal és megfelelő beruházási szabályozással kívánja ellenőrizni az országban tevékenykedő külföldi vállalatokat. Ausztráliától évente kb. 230 000 000 dolláros támogatást kap – ez az állam bevételeinek csaknem a felét teszi –, s nagy összegű segélyeket nyújt az Egyesült Államok is.

Az egy főre jutó nemzeti jövedelem 490 dollár (1976), jóllehet a bruttó nemzeti termék viszonylag gyors ütemben, kb. évi 7%-kal növekszik.

A nehéz terepviszonyok miatt a közúti közlekedésnek csak kiegészítő szerep jut. Az utak hossza 19 200 km (1977), ebből mindössze 640 km szilárd burkolatú. Terveket dolgoztak ki az úthálózat bővítésére, mindenekelőtt Port Moresby és a Felföld, valamint az északi partvonal között. Kiemelkedő fontosságú a hajózás. A belső vízi utak hossza 10 940 km; a Sepik 805 kilométeren hajózható (kis merülésű hajókkal). Mintegy 300 egységből álló flotta szolgálja a part menti és a szigetközi hajózást. A 12 nemzetközi kikötőből rendszeres járatok indulnak Ausztráliába, Új-Zélandba, az Egyesült Államokba és a csendes-óceáni térség más államaiba. Az országnak két repülőtere van: Port Moresbyben és Laeben; az utóbbi felváltására új repülőtér épül Nadzabban.

Pápua Új-Guinea fő külkereskedelmi partnerei: Ausztrália (a forgalom 30%-ával), Japán (14%), az NSZK (14%), az Egyesült Államok és Nagy-Britannia. Exportjában az ásványkincsek (a kivitel 55%-a; *réz, arany, ezüst*) és az agrártermékek (28%; kókuszdió, kopra, pálmaolaj, kakaó, kávé, tea, gumi) dominálnak.

Oktatás, egészségügy. A felnőtt lakosság 71%-a analfabéta. Az oktatás nem ingyenes és nem kötelező. 1972-ben a 7–12 évesek 44%-a járt iskolába, a 13–18 éves korosztálynak pedig mindössze 7%-a. Tanárhiány van, kevés a tanterem és a felszerelés. Az országban hatszor több a

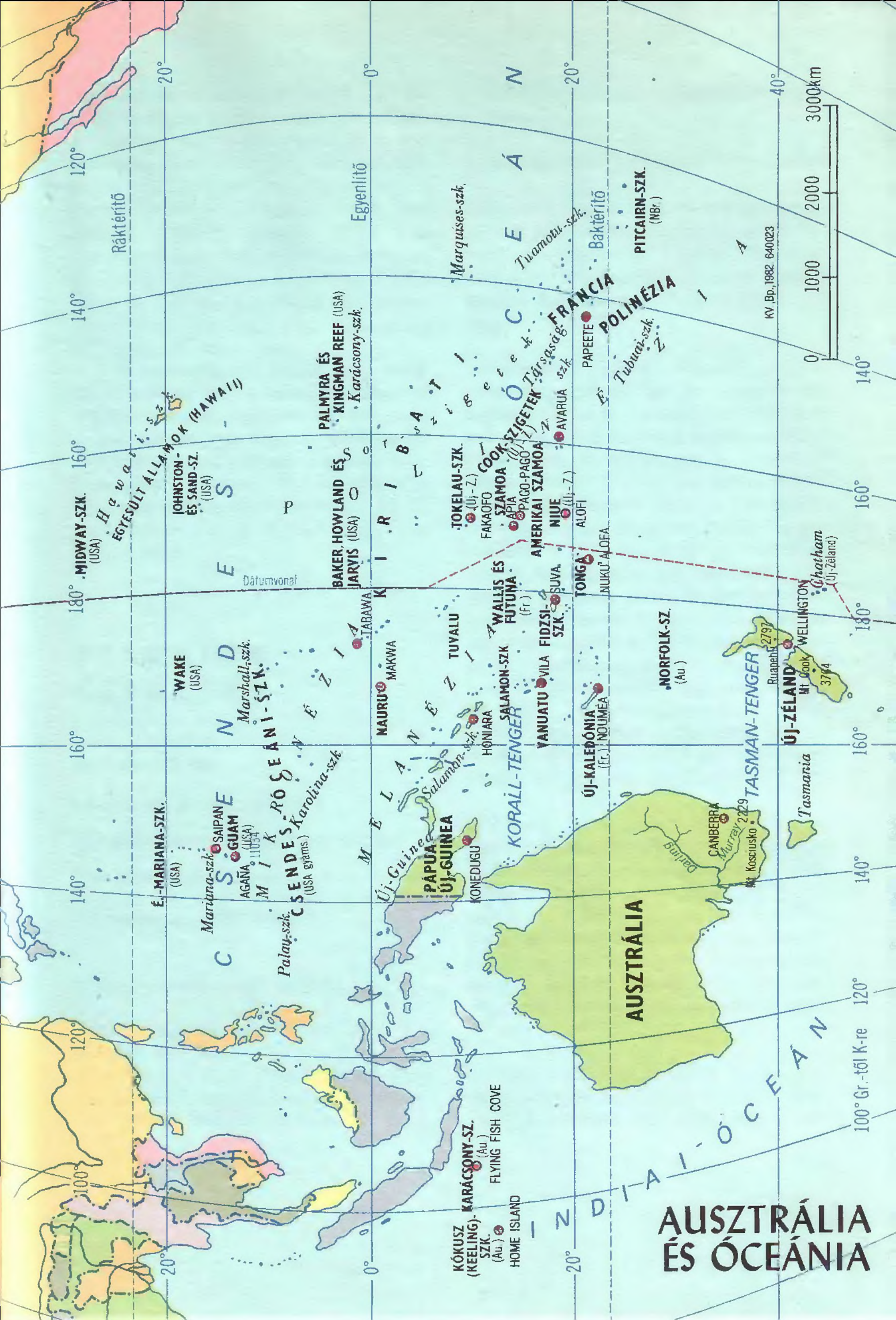
Ráktérítő
Egyenlítő
Baktérítő
Dátumvonal
C S E N D E S - Ó C E Á N
I N D I A I - Ó C E Á N
AUSZTRÁLIA
ÚJ-ZÉLAND
Tasmania
TASMAN-TENGER
KORALL-TENGER
MIDWAY-SZK. (USA)
Hawaii-szk.
EGYESÜLT ÁLLAMOK (HAWAII)
JOHNSTON- ÉS SAND-SZ. (USA)
WAKE (USA)
É.-MARIANA-SZK. (USA)
Mariana-szk.
SAIPAN
GUAM (USA)
AGAÑA
11034
Marshall-szk.
MIKRONÉZIA
Karolina-szk.
Palau-szk.
CSENDES-ÓCEÁNI-SZK. (USA gyám.)
MARSHALL-SZK.
NAURU
MAKWA
TARAWA
KIRIBATI
BAKER, HOWLAND ÉS JARVIS (USA)
PALMYRA ÉS KINGMAN REEF (USA)
Karácsony-szk.
POLINÉZIA
Sporadi szigetek
Marquises-szk.
Tuamotu-szk.
Társaság-szk.
FRANCIA POLINÉZIA
PAPEETE
Tubuai-szk.
PITCAIRN-SZK. (NBr.)
COOK-SZIGETEK (Új-Z.)
AVARUA
TOKELAU-SZK. (Új-Z.)
FAKAOFO
SZAMOA
APIA
PAGO-PAGO
AMERIKAI SZAMOA
NIUE (Új-Z.)
ALOFI
TONGA
NUKU'ALOFA
WALLIS ÉS FUTUNA (Fr.)
FIDZSI-SZK.
SUVA
TUVALU
SALAMON-SZK.
HONIARA
Salamon-szk.
VANUATU
VILA
ÚJ-KALEDÓNIA (Fr.)
NOUMEA
NORFOLK-SZ. (Au.)
MELANÉZIA
PÁPUA ÚJ-GUINEA
KONEDUGU
Új-Guinea
CANBERRA
Murray
Darling
2229
Mt Kosciusko
Ruapehu
2797
Mt Cook
3764
WELLINGTON
Chatham (Új-Zéland)
KARÁCSONY-SZ. (Au.)
FLYING FISH COVE
KÓKUSZ (KEELING)-SZK. (Au.)
HOME ISLAND
0
1000
2000
3000km
KV.Bp.,1982 640023
100° Gr.-tól K-re
20°
0°
120°
140°
160°
180°

AUSZTRÁLIA ÉS ÓCEÁNIA

missziós iskola, mint az állami. Az oktatás nyelve a legtöbb helyen a pidgin, a missziós iskolákban néhol az angol. A tananyag a vidéki élet szükségleteire koncentrál. Az országban több tanárképző főiskola működik, összesen 1990 hallgatóval (1976), valamint több más speciális képzést nyújtó főiskola. A Pápua Új-Guinea-i Egyetemnek 1977-ben 2231 diákja és 202 tanára, a Pápua Új-Guinea-i Műszaki Egyetemnek pedig 1150 diákja és 120 tanára volt.

A fő egészségügyi problémát a malária, a tuberkulózis, a lepra, a különböző nemibetegségek, valamint az ún. kuru (a központi idegrendszernek főként a felföldi fore törzsnél előforduló halálos megbetegedése) okozzák. 11 428 lakosra jut egy orvos, 151-re egy kórházi ágy (1975). A várható életkor mind a férfiaknál, mind nőknél 48 év.

PITCAIRN-SZIGETEK

Területe: 42 km²

Lakosainak száma: 65 (1978)

Közigazgatási központja: Adamstown

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: új-zélandi dollár

Nagy-Britannia függő területe.

Természeti viszonyok. Pitcairn vulkanikus eredetű csendes-óceáni sziget, kb. félúton Panama és Új-Zéland között. Területe 4,6 km², három lakatlan sziget tartozik hozzá: Henderson, Ducie és Oeno. Éghajlatuk tengeri hatásoktól módosított trópusi.

Népesség. Polinéziaiak és angolok lakják.

Államszervezet. A Pitcairn-szigetek az új-zélandi brit főbiztosság hatáskörébe tartozik. A főbiztos a szigetek ügyeiben mint kormányzó jár el, rezidens megbízottjára támaszkodva. Mellette működik a Szigeti Tanács.

Történelem, politika. Pitcairn szigetét 1767-ben fedezte fel az angol Philip Carteret. 1790-ig lakatlan maradt, ekkor a Bounty angol hadihajó lázadó matrózai közül 9-en itt telepedtek le, magukkal hozva Tahitiról 12 nőt és 6 férfit. 1808-ig a külvilág semmit sem tudott róluk. A szigetet Nagy-Britannia 1838-ban annektálta, s 1898-ban a nyugat-csendes-óceáni brit főbiztos alá rendelték. A 3 lakatlan szigetet Nagy-Britannia 1902-ben annektálta és egyesítette a Pitcairn-csoportban. 1952-ben a Fidzsi-, a Tonga- és a Pitcairn-szigeteket leválasztották a nyugat-csendes-óceáni brit főbiztosságról, és a Pitcairn-szigeteket a fidzsi-szigeteki kormányzó hatáskörébe utalták. A jelenlegi állapot 1970-ben alakult ki, amikor a Fidzsi-szigetek függetlenné vált.

Gazdaság. Lakói jórészt önellátásra rendezkedtek be, halászattal, kézművességgel foglalkoznak. Az arra járó hajóknak zöldséget, gyümölcsöt, kézműipari termékeket adnak el kisebb mennyiségben, s cukrot, lisztet és más élelmiszereket vesznek tőlük. A szigeten bélyeget is kibocsátanak. Pitcairn szigetén 6,4 kilométernyi, részben csak keréknyomnyi szélességű földút van.

Oktatás. 1938 óta az 5–15 évesek számára kötelező az oktatásban való részvétel. A szigeten csak elemi iskola működik, egymást váltó, 2 éves időszakra kirendelt új-zélandi tanárok vezetésével. Továbbtanulásra – ösztöndíjjal – Új-Zélandban biztosítanak lehetőséget.

SALAMON-SZIGETEK

Területe: 29 785 km²

Lakosainak száma: 210 000 (1978, becslés)

Fővárosa: Honiara; 14 942 lakos (1976)

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: Salamon-szigeteki dollár

Természeti viszonyok. A Salamon-szigetek a melanéziai szigetcsoport része a Csendes-óceán délnyugati részén, Pápua Új-Guineától keletre. Magában foglalja a hasonló nevű szigetcsoport legtöbb tagját (a Pápua Új-Guineához tartozó északnyugati szigetek kivételével); az Ontong Java-szigeteket (Lord Howe atoll), a Rennell szigetet és a mintegy 500 kilométerrel keletebbre fekvő Santa Crúz-szigeteket. Hat nagyobb szigete van: Guadalcanal, San Cristóbal, Malaita, Santa Isabel, Új-Georgia és Choiseul. A nagyobb szigetek vulkanikus eredetűek (több vulkán ma is működik), sűrű erdőkkel borított hegyek emelkednek rajtuk. A legmagasabb csúcs a 2240 méteres Popomanasiu.

A nagy esésű folyóknak jelentős vízienergia-potenciáljuk van.

Az éghajlat trópusi, az átlaghőmérséklet 25 °C, a csapadék 1600 mm körül van.

Népesség. A lakosság 93%-a melanéziai, 4%-a polinéziai, 1,4%-a mikronéziai, 0,7%-a európai, fennmaradó hányada különféle egyéb népcsoportok tagja (zömmel kínai). Az országban több mint 80 különböző helyi nyelvet beszélnek, ezek egyike sem vált országos nyelvvé. A hivatalos nyelv az angol, a pidgin-angol általánosan használt.

A lakosságnak több mint 95%-a keresztény, különféle törzsi vallások is megtalálhatók.

Államszervezet. A Salamon-szigetek a Brit Nemzetközösség tagja. Az államfő a brit uralkodó, akit főkormányzó képvisel. A főkormányzónak Salamon-szigeteki állampolgárságúnak kell lennie, személyére a parlament tesz javaslatot, ő pedig a kormány tanácsai szerint jár el tisztében. A törvényhozó hatalom letéteményese az egykamarás Nemzeti Parlament, amelynek 38 tagját 4 évre választják meg általános választásokon. A parlamentnek felelős kormány a parlament által választott miniszterelnökből és az utóbbi javaslatára a főkormányzó által kinevezett 11 miniszterből áll. Az alkotmány az államhatalom jelentős mérvű decentralizálását írta elő, a 4 tartományi kormányban különleges szerepet játszanak a törzsfők.

Történelem, politika. A melanéziaiak lakta Salamon-szigeteket 1568-ban fedezte fel a spanyol Alvaro de Mendaña. Ezután 200 év telt el, mire az európaiak (a francia Bougainville) újra rátaláltak. Az északi Salamon-szigetek 1885-ben német, a déliek 1893-ban brit védnökség alá kerültek. 1898 és 1900 között a németek egy átfogó egyezmény keretében a legtöbb északi szigetet átengedték Nagy-Britanniának. Az így létrejött Brit Salamon-szigeteki Protektorátust a Nyugat-csendes-óceáni Brit Főbiztosság igazgatta a Fidzsi-szigetekről.

A szigeteket 1942-ben Japán megszállta. Ekkor, majd a japánok kiűzésekor súlyos harcok zajlottak a térségben. A második világháború után a Salamon-szigetek ismét brit protektorátus lett. Ugyanakkor megkezdték az önkormányzat elemeinek fokozatos kiépítését. 1960-ban a terület alkotmányt kapott, amelynek értelmében törvényhozó tanácsot és végrehajtó tanácsot hoztak létre, kezdetben kinevezett, 1964-től pedig – fokozatosan – választott tagokkal. Az 1976-os alkotmány elfogadásával teljessé vált a belső önkormányzat. 1978-ban függetlenségi alkotmány született, és a Salamon-szigetek függetlenné vált, de megmaradt a Brit Nemzetközösség tagjának.

A politikai pártok – Egyesült Salamon-szigeteki Párt, Nemzeti Demokratikus Párt, Népi Haladó Párt, Falusi Szövetségi Párt – csekély befolyásúak. A parlamenti képviselők többsége független jelöltként jutott mandátumhoz.

Gazdaság. Elmaradott agrárország. Az aktív népességnek kb. 90%-a a főként az önellátást szolgáló mezőgazdaságban tevékenykedik. A fő termények: kókuszdió, édesburgonya, taro- és jamszgyökér, manióka, zöldségfélék, gyümölcs, kakaó. A mezőgazdasági árucikkek közül kiemelkedik a kopra (1976: 23 434 t), amely hosszú ideig a szigetek fő exportterméke volt; ez 60%-ban kistermelőktől, 40%-ban pedig ültetvényekről származott. 1972-ben a súlyos tájfunkárok, átmeneti javulás után pedig az árak esése miatt csökkent a termelés. A hatvanas évek óta külföldi segítséggel igyekeznek diverzifikálni a gazdaságot. Elsősorban az olajpálma-telepítést szorgalmazzák (jelenleg 3205 ha területen vannak ültetvények), valamint a rizstermelést, s az azelőtt csupán önellátást szolgáló halászatot (1976: 15 800 t hal). Fokozzák a fakitermelést és -feldolgozást is, amely a hatvanas évek elején indult meg nagyobb méretekben, zömmel japán tőkével.

Az ország ásványkincsei közül jelentősebb a Bellona szigetén található foszfát (ennek feltárása – japán és ausztráliai cégek bevonásával – megkezdődött) és a Choiseul szigetén kitermelt azbeszt.

A gazdaságfejlesztés nagy akadálya a kezdetleges infrastruktúra. A kormány elsősorban ezen a téren igyekszik előrelépni. Decentralizált fejlesztéssel próbálják megakadályozni a lakosságnak a fővárosba áramlását. Az ország számottevő támogatást kap Ausztráliától, Nagy-Britanniától és Új-Zélandtól, valamint az Ázsiai Fejlesztési Banktól és a Nemzetközi Valutaalaptól.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 300 dollár (1976).

Közlekedésében döntő szerepe van a szigetek közötti és partvonala menti hajózásnak. A Csendes-óceán különböző országaival, valamint több európai kikötővel menetrendszerű hajójáratok kötik össze. Két legnagyobb kikötője Honiara és Gizo; Noróban (Új-Georgia) új mélyvízi kikötő épül a gizói felváltására. A nehéz terepviszonyok miatt az utak inkább a főbb települések bekötőútjainak tekinthetők, amelyek a legközelebbi kikötőhöz vezetnek. 1976-ban az ország 455 kilométernyi főúttal rendelkezett. A légi forgalmat 3 nemzetközi és 20 belföldi repülőtér szolgálja.

A Salamon-szigetek legfontosabb kereskedelmi partnerei: Nagy-Britannia, Ausztrália és Japán (a faáruknak több mint 90%-át Japánba szállítják). Fő exportcikkei (1977): a kopra és a hal (27–27%), a fa (26%), a pálmaolaj (10%) és a tengeri kagyló; elsősorban élelmiszereket, fogyasztási cikkeket, gépeket és berendezéseket hoz be külföldről.

Oktatás, egészségügy. Az iskoláskorúaknak kb. kétharmada vesz részt szervezett oktatásban, főleg állami iskolákban. A középiskolák zöme gyakorlati – elsősorban mezőgazdasági – képzésre orientált, ún. új középiskola. Az országban 2 tanárképző és 1 műszaki főiskola is működik. Ösztöndíjakat nyújtanak külföldi egyetemi tanulmányok folytatására, és 1977-ben megnyílt a Csendes-óceáni Egyetem Salamon-szigeteki Központja Honiarában.

1978-ban 8 állami és 2 missziós kórház működött az országban, összesen 820 ággyal, emellett a faluközpontokban 33 rendelő. A társadalombiztosítási rendszer csak az alkalmazottakra terjed ki, 1976 óta működik.

TOKELAU-SZIGETEK

Területe: 10,1 km^2

Lakosainak száma: 1575 (1976)

Közigazgatási központja:

saját területén nincs

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: új-zélandi dollár

Új-Zéland külső területe.

Természeti viszonyok. A Tokelau-szigetek a Csendes-óceán középső részén, Nyugat-Szamoától 480 kilométerre északra elterülő három szigetből – Atafu, Nukunono és Fakaofo – áll.

Trópusi éghajlatú terület. Az évi középhőmérséklet 20 °C; július a leghűvösebb, május a legmelegebb hónap. A szigeteken jelentős mennyiségű csapadék hullik, eloszlása azonban változó.

Népesség. A lakosság túlnyomórészt polinéziai.

Kétharmada protestáns, egyharmada katolikus.

Államszervezet. Lakosai brit alattvalók, új-zélandi állampolgárok. A kormányzati tevékenység az új-zélandi külügyminisztérium hatáskörébe tartozik, amely e feladatát a Tokelaui Ügyek Hivatalán keresztül látja el; ez a Tokelau-szigetektől kb. 500 kilométerre fekvő nyugat-szamoai fővárosban, Apiában székel. A szigetek sok vonatkozásban önkormányzatot élveznek. Minden falu élén ún. vének tanácsa áll, amely a nagycsaládok fejeiből, valamint a választott faipuléból (ez képviseli a falut a kormányzat előtt) és pulenukuból (ez felelős a falu belső ügyeinek intézéséért) áll.

Történelem, politika. A területet 1765-ben az angolok fedezték fel, és Unió-szigetek néven 1877-ben brit védnökséggé nyilvánították. 1916-ban annektálták, és Gilbert- és Ellice-szigetek gyarmathoz csatolták. 1925-ben Nyugat-Szamoához rendelték, s ezzel új-zélandi közigazgatás alá került, de továbbra is Nagy-Britannia fennhatósága alatt. 1946-ban a Tokelau-szigetek hivatalos elnevezést kapta. 1948-ban Új-Zélandhoz csatolták mint annak birtokát. Igazgatása 1962–1971 között Új-Zéland nyugat-szamoai főbiztosához tartozott. 1974-ben az új-zélandi külügyminisztérium hatáskörébe rendelték.

A szigetek korlátozott erőforrásaira és csekély népességére tekintettel a helyi lakosok 1965-ban elfogadták azt az új-zélandi javaslatot, hogy a lakosságot fokozatosan áttelepítik Új-Zélandba. 1975-ig

528 áttelepülő hagyta el a szigeteket. A programot később a szigetlakók kérésére felfüggesztették.

Gazdaság. A szigeteket csak vékony, majdnem terméketlen földréteg borítja. A mezőgazdaság alapjában önellátásra termel, főként különböző trópusi gyümölcsöket (1977-ben 2000 t kókuszdió). Kisebb mennyiségben sertést és baromfit tenyésztenek, és halászattal is foglalkoznak. A kézműipar (főként a gyékényfonás) elterjedt. Viszonylag számottevő állami bevételi forrás a bélyegkibocsátás.

Tokelau jelentős új-zélandi támogatásra szorul, 1976–1977-ben 551 000 dollár segélyben részesült.

A szinte kizárólagos közlekedési eszköz a hajó. A gyér szigetközi forgalmat kis bárkák bonyolítják le.

Exportja jelentéktelen (1977: 165 t kopra); behozatalában az élelmiszerek, az építő- és a fűtőanyagok játsszák a legnagyobb szerepet.

Oktatás. Gyakorlatilag minden felnőtt tud írni-olvasni. A szigeteken csak elemi iskola működik, közép-, illetve felsőfokú tanulmányokra elsősorban Nyugat-Szamoában, a Cook-szigeteken és Új-Zélandban nyílik lehetőség.

TONGA

/TONGAI KIRÁLYSÁG/

Területe: 748 km²

Lakosainak száma: 90 128 (1976)

Fővárosa: Nuku'alofa;

18 396 lakos (1976)

Hivatalos nyelve: tongai és angol

Pénzneme: pa'anga (tongai dollár)

Természeti viszonyok. A Csendes-óceán délnyugati részén, 169 kis szigeten (állandó lakói csak 36-nak vannak) terül el. A Tonga (vagy Barátságos)-szigetek három csoportra – Vava'u, Ha'apai és Tongatapu – oszlanak. Két párhuzamos láncban helyezkednek el. A keleti lánc tagjai korallalapra épültek, nem haladják meg a 40 m magasságot. A nyugatiak vulkanikus eredetűek – több vulkán ma is működik –, 100–100 m magasságig emelkednek. A legmagasabb pont, 1030 m, Kao szigetén található.

Folyóvizek csak Eua és Niuatoputapu szigetén vannak, másutt kutakból és ciszternákból nyerik a vizet.

Az éghajlat általában kellemes (16–21 °C középhőmérséklettel), kivéve a forró decembert és januárt (27 °C). Az átlagos évi csapadék 1680 mm, északról dél felé haladva csökken.

Népesség. A lakosság 98%-a polinéziai eredetű tongai, 2%-a maláj, európai és félvér.

A két hivatalos nyelv közül a nyugat-polinéziai nyelvcsaládhoz tartozó tongai a lakosság túlnyomó részének anyanyelve. Széles körben használják az angolt is, az iskolákban második nyelvként oktatják. A hivatalos közlemények mindkét nyelven megjelennek.

A lakosság kétharmada él Tongatapun. A kivándorlás következtében a népesség csökken.

A lakosságnak csaknem 100%-a keresztény; a legnagyobb egyházak a metodista (a tongaiak 77%-a ennek híve), valamint a római katolikus, az anglikán és a mormon.

Államszervezet. Alkotmányos monarchia. A király állam- és kormányfő egy személyben. Mellette általa kinevezett és elnökletével ülésező Titkos Tanács (kormány) működik, a miniszterelnök vezetésével; ez a szerv életre szólóan kinevezett 6 miniszterből, valamint Ha'apai és Vava'u kormányzójából áll. Az egykamarás Törvényhozó Gyűlés 23 tagú.

Történelem, politika. A tongai királyság hatalma – tongatapui központtal – az i. sz. X. századot követően Polinézia számottevő részére kiterjedt. Európa számára a holland Abel Janszoon Tasman fedezte fel 1643-ban a szigetet. A folyamatos kapcsolat azonban csak 1773-ban, James Cook látogatásával kezdődött meg, aki a területet Barátságos-szigeteknek nevezte el.

Az állam viszonylagos fejlettsége az európai hódítók behatolását hosszú ideig késleltette, jóllehet a XIX. század közepéig a három szigetcsoport uralkodói között gyakoriak voltak a polgárháborúk. A mai Tongához tartozó területeket I. Taufa'ahau Tupou egyesítette, aki 1831-ben felvette a kereszténységet (ez fokozatosan az egész országban elterjedt). 1862-ben megvetették a központosított alkotmányos monarchia alapjait, a lakosságot mentesítették a kisebb törzsfők önkényuralma alól, szabályozták a földelosztást; egyidejűleg központi törzsfői parlamentet hoztak létre. 1866-ban Nagy-Britannia és Németország elismerte Tongát mint semleges alkotmányos királyságot. 1875-ös alkotmánya (amely kisebb módosításokkal ma is érvényben van) létrehozta a király mellett működő Titkos Tanácsot, valamint a részben választott tagokból álló Törvényhozó Gyűlést. 1887-ben Tonga barátsági szerződést írt alá Nagy-Britanniával. 1899-ben átfogó angol–német egyezmény született (ehhez később az Egyesült Államok is csatlakozott), amelynek értelmében Tonga 1900-tól szerződésileg brit védnökséggé vált; ez azonban formálisan csak a kül- és hadügyekre terjedt ki. A második világháború alatt amerikai megszállás alá került. 1958-ban, majd 1967-ben módosították az 1900-ban aláírt szerződést, növelve a szigetek autonómiáját. 1970-ben Tonga függetlenné vált.

A szűkössé vált földterületre tekintettel a hetvenes években korlátozták az országba való bevándorlást; ugyanakkor jelentős arányú volt a kivándorlás Új-Zélandba (1974 és 1977 között 10 000 fő) és a Fidzsi-szigetekre. 1976-ban így diplomáciai viszályt okozott, hogy Új-Zéland – saját belső nehézségei miatt – erőteljesen csökkentette a bevándorlási kvótát.

Pártok, tömegszervezetek nincsenek az országban.

Tonga igényt tart a lakatlan Minerva-zátonyokra.

Tagja a Brit Nemzetközösségnek.

Gazdaság. A lakosság zöme a pénzgazdálkodás keretein kívül él, de a növekvő földhiány fokozza a bérmunka terjedését. A mezőgazdaságban dolgozik a munkaképes lakosság 75%-a, és ez adja a hazai össztermék 50%-át. A szigetek talaja termékeny, a teljes földterület 77%-a hasznosítható mezőgazdasági célokra. Túlnyomórészt hagyományos módszereket alkalmazó családi kisgazdaságok működnek. 4–5 évi folyamatos művelés után a földeket hasonló időtartamig parlagon hagyják, hogy termőerejüket visszanyerjék. 1975-ben mindössze 66 traktor és 1 kombájn volt az országban. Elvben minden föld a király tulajdona, tőle a nemeseken keresztül kapják a közemberek. (A földelosztás rendjét egy 1927-ben elfogadott törvény szabályozza, időközben azonban elfogytak a felosztható szabad földek, s így előírásainak már csak korlátozottan lehet érvényt szerezni.) A két fő termék a kókuszdió (1977-ben 125 000 t) és a banán (4000 t). Jelentős az édesburgonya, a manióka és a narancs termelése is. Számottevő a sertésállomány, de a sertéshúst a családi gazdaságok nem piacra termelik, hanem az ünnepi asztalra tartogatják. Szarvasmarha-tenyésztéssel az európaiak kezén levő gazdaságokban foglalkoznak. Tartanak továbbá lovat, kecskét és baromfit is.

Az ország vizei halban gazdagok, de a halászat egyelőre fejletlen, túlnyomórészt az önellátást szolgálja.

A feldolgozó ipar a hazai össztermék-nek alig több mint 3%-át adja. 1975-ben összesen 35 kisüzem működött az országban: kókuszdió-feldolgozók (1977: 17 000 t kopra), fűrészmalmok, olajütők, kefeüzemek. Fejlett a kézműipar (fafaragás, hálófonás, csónakkészítés).

Jelentős bevételi forrás az állami támogatással fejlesztett idegenforgalom. 1975-ben 70 000 turista látogatott a szigetekre.

Az 1975–1980-as harmadik ötéves fejlesztési terv a nagy munkaerőigényű termelőágazatok és az infrastruktúra fejlesztését tűzte ki célul. Az ország segélyeket kap Nagy-Britanniától, Új-Zélandtól, Ausztráliától, valamint az Ázsiai Fejlesztési Banktól.

Tonga fő kereskedelmi partnerei a Brit Nemzetközösség államai. Exportjában a kopra és a szárított kókuszdió, valamint a banán áll az élen, az exportot közel négyszeresen felülmúló import pedig főleg élelmiszerekből és textiliákból tevődik össze.

Az egy főre jutó nemzeti jövedelem 430 dollár (1976).

A szigetek úthálózatának teljes hossza 433 km (1977); ebből 192 km Tongatapu, 70 km Vava'u szigetén. Két nagyobb kikötőjük: a Tongatapu szigetén fekvő Nuku'alofa és Vava'u szigetén Neiafu. A főbb szigetek között belföldi légi járatok működnek (4 repülőtér); Fua'amotu nemzetközi légi kikötő.

Oktatás, egészségügy. A lakosság 5–10%-a analfabéta. Az oktatásban való részvétel a 6–14 éves korosztály számára kötelező. Az állami iskolákban az oktatás ingyenes, a missziós iskolákban csekély tandíjat kell fizetni. Fejlett a középiskolahálózat, különféle szakiskolák is működnek, valamint egy tanárképző. Van egy kihelyezett egyetemi részleg is.

Az orvosi és fogorvosi ellátás ingyenes. Az egészségügyi helyzet viszonylag jó. A WHO és az UNICEF segítségével csaknem teljesen felszámolták a framboesiát (fertőző bőrbetegség). A fő feladat jelenleg a tuberkulózis, a tífusz, a dizantéria, a filariosis, a különböző bőr- és nemibetegségek visszaszorítása. Az országban 8 kórház és számos rendelő működik. 3333 lakosra jut egy orvos, 297-re egy kórházi ágy (1975).

TUVALU

Területe: 26 km²

Lakosainak száma: 7500 (1978, becslés)

Fővárosa: nincs;

a kormány székhelye Funafuti szigetén

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: ausztrál dollár

Természeti viszonyok. Tuvalu a Csendes-óceán délnyugati részén, a 9 tagból álló Ellice-szigeteken helyezkedik el (a szigetek közül egy lakatlan). A szigetcsoport észak–déli irányban 560 kilométer hosszan nyúlik el.

Éghajlata trópusi (az óceán kellemesen mérsékeli), az évszakok alig különböznek egymástól. Az évi középhőmérséklet 29 °C, a csapadékmennyiség 3000 mm.

Népesség. Lakói túlnyomórészt polinéziaiak, rajtuk kívül néhány száz angol él itt. Az őslakosság a tuvalui nyelvet beszéli anyanyelvként.

A keresztények aránya csaknem 100%, ezen belül a protestánsoké 97%.

Államszervezet. Alkotmányos monarchia, a Brit Nemzetközösség „részleges tagja" (annak minden tevékenységében részt vehet, kivéve a kormányfői értekezleteket). Az államfő és a végrehajtó hatalom letéteményese a brit uralkodó, akit a miniszterelnök javaslatára kinevezett tuvalui állampolgárságú főkormányzó képvisel. Ez utóbbi tisztében a kormány tanácsai szerint jár el. A törvényhozó hatalom birtokosa az egykamarás parlament, amelynek 12 tagját 4 évre választják meg általános választásokon. A parlamentnak felelős kormány élén a parlament által saját tagjai közül megválasztott miniszterelnök áll.

Történelem, politika. A szigeteket angol hajósok fedezték fel 1764-ben, ők adták nekik az Ellice-szigetek nevet. 1850 és 1875 között a rabszolgakereskedők tevékenysége, illetve az Európából behurcolt betegségek következtében a lakosság 20 000-ről 3000 főre csökkent. A területet 1877-ben a nyugat-csendes-óceáni brit főbiztosság alá rendelték. 1892-ben a szomszédos Gilbert-szigetekkel együtt brit védnökség lett, Gilbert- és Ellice-szigetek néven. 1915-ben Nagy-Britannia annektálta, nevét Gilbert- és Ellice-szigeteki Gyarmatra változtatták; 1972-ig a Salamon-szigetekről irányították, majd közvetlenül a brit kormánynak felelős kabinetet neveztek ki.

A Gilbert-szigetek fokozódó önállósulása a hetvenes években – a Gilbert-szigeteki mikronéziai többség politikai súlyának megnövekedése miatt – aggodalmat keltett az Ellice-szigetek polinéziai lakosságában. Ráadásul a két szigetcsoport közötti távolság is gátolta a szoros kapcsolatok fenntartását (a Gilbert- és az Ellice-szigetek összesen 5 200 000 négyzetkilométernyi területen szóródnak szét). 1974-ben az Ellice-szigeteken népszavazást tartottak, s a lakosság 90%-a a különválás mellett döntött. 1975-ben az Ellice-szigetek Tuvalu néven különálló gyarmattá alakult, majd fokozatosan önkormányzatot kapott. 1978. februárban függetlenségi alkotmányt fogadtak el, s öthónapi belső önkormányzat után Tuvalu függetlenné vált.

Az országban nincsenek politikai pártok.

Tuvalu 1979-ben béke- és barátsági szerződést írt alá az Egyesült Államokkal, amelyben az utóbbi lemondott a Tuvalu 4 legdélibb szigetére (Funafuti, Nukufetau, Nukulaelae és Niulakita) 1856 óta támasztott igényéről.

Tagja a Brit Nemzetközösségnek.

Gazdaság. Tuvalu korallszigeteit vékony és gyönge minőségű földréteg borítja. Egyedüli mezőgazdasági termékük a kókuszdió. Kis mennyiségben tartanak sertést és baromfit. A halászat kis volumenű, de az ország halászati zónájának 200 tengeri mérföldre (370 km) való kiterjesztésével 1 300 000 km² halban gazdag vízfelület áll rendelkezésre.

Ipara (a kézműipari termelésen kívül) egyelőre nincs.

Szinte kizárólagos exportcikke a kókuszdió (kopra). Bélyegkibocsátásból is származik jövedelme az országnak és jelentős tételt képeznek a külföldön (a naurui és banabai foszfátbányákban, illetve idegen hajókon) dolgozó tuvaluiak átutalásai. 1978-ban kb. 2500 tuvalui vállalt munkát az országon kívül.

Nagy-Britannia mellett Ausztrália, Új-Zéland, az Egyesült Államok és különböző nemzetközi szervezetek is adnak segélyeket az új országnak.

A közlekedési infrastruktúra igen fejletlen. Szilárd burkolatú utak nincsenek. A szigetközi személy- és teherforgalmat egyetlen hajó bonyolítja le (1977). Az országnak egy mélyvízi kikötője van, Funafuti szigetén. Rendszertelen hajójáratok kötik össze a Fidzsi-szigetekkel és a Kiribati Köztársasággal. Légi járatok is érintik, a repülőtér ugyancsak Funafuti szigetén van.

Oktatás, egészségügy. Az (állami) alapfokú oktatás ingyenes, az összes gyermek jár iskolába. Minden lakott szigeten van egy elemi iskola, Vaitupu szigetén egy középiskola. Felsőbb tanulmányok folytatására a Fidzsi-szigeteken és a Kiribati Köztársaságban nyílik lehetőség.

1976-ban egy központi kórház működött (Funafuti szigetén), 36 ággyal és 3 orvossal. A lakott szigetek mindegyikén egy-egy rendelő található.

ÚJ-KALEDÓNIA

Területe: 19 103 km²

Lakosainak száma: 137 000 (1978,

becslés)

Közigazgatási központja: Nouméa;

74 335 lakos (1976)

Hivatalos nyelve: francia

Pénzneme: csendes-óceáni frank

Franciaország tengerentúli területe.

Természeti viszonyok. A Csendes-óceán délnyugati részén, Ausztráliától keletre elterülő szigetvilágot (Új-Kaledónia szigete, a Pins-sziget, a Loyauté-szigetek, Huon szigete, a Bélep-szigetek, a Chesterfield-szigetek és Walpole szigete) foglalja magában. Legnagyobb szigete a névadó Új-Kaledónia (16 750 km²), legmagasabb pontja (Humboldt-csúcs, 1634 m) is itt található.

Éghajlata tengeri hatásoktól módosított trópusi szavanna, gyakori csapadékkal.

Népesség. A lakosság 43%-a melanéziai, 37%-a európai (főleg francia), 7%-a wallis-szigeteki, 5%-a polinéziai; a fennmaradó hányadot különböző kisebb népcsoportok (vietnamiak, indonéziaiak stb.) teszik ki.

A túlnyomó többség keresztény, ebből 60% római katolikus.

Államszervezet. A közigazgatás élén a francia kormány által kinevezett főbiztos áll. A fő önkormányzati szerv a 35 tagú, általános választásokon 5 évre választott területi gyűlés, amelyet ülései között állandó bizottsága képvisel. A területi gyűlés választja meg ugyancsak 5 évre a kormánytanács 7 tagját. Új-Kaledónia 2 képviselőt küld a francia nemzetgyűlésbe, 1-et a szenátusba.

Történelem, politika. A szigeteket 1774-ben James Cook angol kutató fedezte fel. 1853 óta francia gyarmat. Hosszú ideig száműzötteket telepítettek ide (összesen 40 000 foglyot szállítottak Franciaországból a szigetekre, egytizedüket a Párizsi Kommün leverése után). 1878-ban, majd 1917-ben az őslakosság sikertelenül fellázadt a gyarmatosítók ellen. A második világháború alatt Új-Kaledónia a Szabad Franciaország Mozgalomhoz csatlakozott. 1946-ban lett a Francia Unió tengerentúli területe. 1963 óta az Új-Kaledóniához tartozó Mururoa zátonyon francia termonukleáris kísérleti robbantások folynak.

A hetvenes évek közepétől kiéleződtek az új-kaledóniai politikai irányzatok vitái a terület kívánatos státusát illetően. Az önkormányzati követelésekre válaszul Franciaország 1976-ban kibővítette a kormánytanácsot, és bizonyos belső ügyekben felelősséggel ruházta fel. Ezt a területi gyűlés akkor többségi pártjai, elsősorban az azonnali függetlenséget követelő Kaledóniai Unió mint elégtelent elutasították, és megtagadták az együttműködést a francia hatóságokkal. Az 1977-es választásokon is a Franciaországgal való viszony kérdésében csaptak össze a pártok.

1978-ban újjászervezték a kormánytanácsot. A posztok többségét a Kaledóniai Unió és a Kaledóniai Szocialista Párt kapta, amelyek közös platformot alakítottak ki, a hatalom decentralizálását és a függetlenség fokozatos megteremtését követelve. 1979 januárjában a Kaledóniai Unió ismét eredeti célkitűzése, az azonnali függetlenség mellett foglalt állást, így a pártok többsége megvonta tőle támogatását, és új kormánytanács alakult. A francia kormány is rugalmasabb politikát kezdett. Februárban hosszú távú tervet terjesztett elő az új-kaledóniai gazdaság fejlesztésére, ami magában foglalta azt a feltevést, hogy a terület még legalább tíz évig nem válik függetlenné. A területi gyűlés a tervet többségi szavazással elfogadta. Programot dolgoztak ki a melanéziai lakosság politikai és társadalmi integrációjának meggyorsítására és mintegy 10 000 ha területet érintő földreform végrehajtására.

Gazdaság. Az aktív népesség 29%-át a mezőgazdaság foglalkoztatja (1976). Főbb terményei: kókuszdió (1977: 19 000 t, ebből 1000 t kopra), manióka s egyéb gyökér- és gumós növények, édesburgonya, kávé, burgonya, kukorica. Jelentős a szarvasmarha-tenyésztés; kisebb mennyiségben tartanak sertést, kecskét, lovat és birkát. A kifogott édesvízi és tengeri hal mennyisége 1976-ban 1000 t volt. Gyöngyhalászattal is foglalkoznak.

Új-Kaledónia ásványkincsekben gazdag, számottevő nikkel-, króm-, vasérc-, ezüst-, arany-, kobalt-, ólom-, mangán- és rézkészletei vannak. Különösen jelentős a nikkel, amely itt arzén nélkül fordul elő. A bányaipar foglalkoztatja a munkaerő-állomány 4,5%-át. A nikkelbányászat a világon a 2. helyet foglalja el (1976: 272 000 t; 1977–1978-ban a termelés a sztrájkok miatt 118 945 tonnára esett vissza).

A munkaerő 11%-át foglalkoztató feldolgozó ipar zömét az ércfeldolgozó üzemek adják. A vasércet és a nikkel jelentős részét a szigeteken dolgozzák fel. A kitermelés és a feldolgozás zömmel francia és ausztrál tőkével történik. Jelentősebb még a klór- és oxigéntermelés, a kávéfeldolgozás és a húskonzervipar. Fejlett ágazat a munkaerő majdnem 10%-át foglalkoztató építőipar.

Mind fontosabb jövedelmi forrássá válik az idegenforgalom.

Az 1979-ben elfogadott gazdaságfejlesztési terv elsősorban a növekvő munkanélküliségnek igyekszik gátat vetni a földreform és a feldolgozó ipar fejlesztése révén.

1975-ben Új-Kaledónia szigetén 4710 kilométernyi út volt (ebből 360 km aszfaltozott, 1050 km makadámút); a kisebb szigeteken összesen 470 kilométernyi az úthálózat. A külvilággal a szigeteket sűrű hajójáratok kötik össze, a legnagyobb forgalmat Nouméa kikötője bonyolítja le. Nouméa nemzetközi repülőtér is; a szigetek között belföldi légi járatok közlekednek.

A külkereskedelmi forgalom 60%-ban a frankövezet országaival bonyolódik le (csaknem 50%-ban Franciaországgal). A kivitelben a nikkel és egyéb fémek, a behozatalban az élelmiszerek, a gépek és elektromos berendezések állnak az élen. Új-Kaledónia kereskedelmi mérlege tartósan aktív.

Oktatás, egészségügy. A felnőtt lakosság túlnyomó része tud írni-olvasni. A tanköteles gyerekeknek csaknem mindegyike jár iskolába; 1977-ben a 3 felsőfokú tanintézményben 561 diák tanult.

Az egészségügyi ellátás viszonylag fejlett. 1528 lakosra jut egy orvos, 86-ra egy kórházi ágy (1970).

ÚJ-ZÉLAND

Területe: 269 057 km²

Lakosainak száma: 3 107 100 (1978, becslés)

Fővárosa: Wellington; 351 000 lakos (1978)

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: új-zélandi dollár

Természeti viszonyok. A Csendes-óceán délnyugati részén, Ausztrália partjaitól 1600 kilométernyire, a Cook-szoros által elválasztott Északi- és Déli-szigeten, valamint számos kisebb szigeten terül el. A külső szigetek közül csak 2 lakott. A Déli-szigetet a Déli-Alpok lánca szeli át, itt a magasabb térszíneket állandó jégtakaró borítja, amelyből hosszú glecscserek tartanak az óceán felé. A magasan fekvő medencékben hegyi tavak százai alakultak ki. Itt van az ország legmagasabb pontja, a Mount Cook (3764 m). Az Északi-sziget hegységei alacsonyabbak, a Központi-fennsíkból kialudt és működő vulkánok kúpjai emelkednek ki. Itt a legmagasabb csúcs a Ruapehu vulkán (2797 m). A sziget belsejében levő gejzírek 20–30 m magasra lövellik vizüket. A geotermikus energiát elektromos áram termelésére is felhasználják.

Az Északi-sziget erdőinek különleges és értékes fája a kaurifenyő.

Az ország éghajlata mérsékelt óceáni, s – különösen az északi területeken – kellemesen enyhe.

Népesség. Az ország népességének 90%-a európai – főleg angol bevándorlók leszármazottja –, 8,2%-a maori (a Csendes-óceán keleti részéről a XIV. század előtt és folyamán bevándorolt polinéziai). Ez utóbbiak főként saját nyelvüket használják.

A lakosság túlnyomó többsége keresztény, zömmel protestáns.

Államszervezet: Brit domínium. Az államfő a brit uralkodó, akit kinevezett főkormányzó képvisel. A főkormányzó tisztében a Végrehajtó Tanács (kormány) ajánlásai szerint jár el; ennek ő az elnöke, tényleges feje azonban a miniszterelnök. A miniszterelnököt – és az ő javaslatára a többi minisztert – a főkormányzó nevezi ki a parlamenti többség ajánlására. A kormány a törvényhozó hatalom legfelső szervének, a 3 évre választott, 92 tagú egykamarás képviselőháznak felelős.

Történelem, politika. A polinéziai maorik lakta Új-Zélandot 1642-ben Abel Janszoon Tasman holland tengerész fedezte fel, a bennszülött lakosok azonban nem engedték meg neki, hogy partra lépjen. A maorik egészen 1769-ig, az angol James Cook expedíciójának megjelenéséig háborítatlanul éltek. Cook beszámolója felkeltette az érdeklődést a szigetek iránt. Az angolok kezdetben büntetőtelepnek használták Új-Zélandot, majd fóka- és bálnavadászok bázisaként. 1835-ben a maori törzsek „Új Zéland Egyesült Törzsei" néven egyesültek. 1840-ben Új-Zélandot brit koronagyarmatnak nyilvánították. 1845–1849, majd 1860–1870 között sorozatos háborúk zajlottak le a földfoglalások miatt a gyarmatosítókkal. Ezek során, valamint az Európából behurcolt betegségek következtében a század elején még kb. 200 000 főnyi őslakosság 40 000 főre csökkent. A terület 1853-ban gyarmati önkormányzatot kapott, képviseleti intézményekkel, 1907-ben pedig domíniummá vált. 1931 óta a Brit Nemzetközösség egyenjogú tagja. Az ekkor hozott függetlenségi törvényt, az ún. westminsteri statútumot 1947-ben fogadta el Új-Zéland.

Az ország mindkét világháborúban részt vett. 1914-ben a németektől elfoglalta Nyugat-Szamoát, amelyet a Népszövetség 1920-ban mandátumterületként hozzá rendelt, majd az ENSZ a gyámsági területévé nyilvánította.

Az országban gyakorlatilag kétpártrendszer van, az Új-zélandi Nemzeti Párt és az Új-zélandi Munkáspárt váltja egymást a kormányzásban.

1972-ben alakult első ízben munkáspárti kormány. Ez függetlenebb külpolitikát valósított meg, egyebek között leépítette katonai kötelezettségeit a SEATO-ban, és felvette a diplomáciai kapcsolatot Kínával. Kormányzásának első éveiben - jórészt az emelkedő mezőgazdasági árak következtében – kedvező volt a gazdasági helyzet. A kormány azonban nem tudta megfékezni a gyorsuló inflációt, amelyet súlyosbította az energiaárak ugrásszerű növekedése. A gazdaság stabilizálásához felvett kölcsönök nyomán az ország eladósodott. Az 1975-ös képviselőházi választásokon az Új-zélandi Nemzeti Párt szerezte meg a győzelmet. Az új kormány szigorú takarékossági intézkedésekkel próbált úrrá lenni a nehézségeken. A bevándorlási kvótát 1976-ban évi 30 000-ről 5000-re csökkentették, és kampányt indítottak az illegális bevándorlók ellen.

Az új-zélandi igazgatás alá tartozó csendes-óceáni területek közül Nyugat-Szamoa 1962-ben vált függetlenné; a Cook-szigetek 1965-ben, Niue 1974-ben kapott teljes belső önkormányzatot, s vált Új-Zéland társult területévé, továbbra is számos szállal – beleértve a közös állampolgárságot is – kapcsolódva hozzá. A Tokelau-szigetek Új-Zéland külső területe.

1951-ben Új-Zéland kölcsönös védelmi

szerződést kötött Ausztráliával és az Egyesült Államokkal (ANZUS), 1954-ben csatlakozott a délkelet-ázsiai katonai tömbhöz, a SEATO-hoz; 1971-ben pedig az ANZUK keretében csapatokat küldött Szingapúrba és Malaysiába a Távol-Keletről kivont brit csapatok pótlására. Tagja a Brit Nemzetközösségnek.

Gazdaság. Új-Zéland fejlett agrár-ipari ország. A mezőgazdaság az aktiv népesség 11,5%-át foglalkoztatja, és a hazai össztermék 46%-át termeli (1977). Vezető ágazata az állattenyésztés. Néhány terméke kulcsszerepet játszik: a gyapjú-, hús- és tejtermékek adják a hazai össztermék 13%-át és az export 75%-át. Juhállománya nagyságát tekintve Új-Zéland a tőkés világban a 3. helyen áll (1978: 80 021 000 db). Fontos szerepet játszik a szarvasmarha-tenyésztés is (2 053 000 db), viszonylag alárendelt a sertéstenyésztés. 1977–1978-ban marhahúsból 528 100 tonnát, borjúhúsból 26 600 tonnát, birkahúsból 157 600 tonnát, bárányhúsból 341 600 tonnát, egyéb húsfélékből 97 000 tonnát termeltek, továbbá csaknem 5,9 milliárd l tejet, 233 600 t vajat, 78 300 t sajtot, 271 440 t konzervált tejet, 225 600 t gyapjút. A növénytermesztés túlnyomórészt a hazai fogyasztást szolgálja. Fő terményei a búza, az árpa, a kukorica, a zab, a burgonya. Fejlett a halászat (1977-ben 76 900 t hal), valamint az erdőgazdálkodás és a fakitermelés (1976-ban 10 019 000 m^3).

Bányászatában jelentősebb a kőszén (1976: 2 315 000 t), a lignit, a vashomok, a földgáz és az arany kitermelése. A felszínre hozott szénmennyiség a jelenlegi – felülvizsgálat alatt álló – energiagazdálkodási struktúrában fedezi a hazai szükségleteket, és az országnak további jelentős tartalékai vannak. Itt találhatók a világ legjelentősebb tenger alatti gázmezői.

Az energiaszükséglet (1978-ban 21,3 milliárd kWó) 80%-át vízi erőművek elégítik ki. Jóllehet ez igen kedvező arány, a felhasználás olyan magas szintű, hogy az ország nagy mennyiségű olaj behozatalára kényszerül.

A feldolgozó ipar a munkaerő-állomány 25%-ával a hazai összterméknek ugyancsak 25%-át és az exportnak 12%-át adja. A fő ágazat a belföldi mezőgazdasági termékeket exportra feldolgozó élelmiszeripar, amely a teljes feldolgozóipari termelésnek több mint egyharmadát szolgáltatja. Jelentős még a fa-, a textil- és a bőripar, újabban a szilikátipar, az elektrotechnikai ipar, a vegyipar, a gépkocsi-összeszerelés és a szállítóberendezések gyártása. A hazai nyersanyagot feldolgozó acélipar jelentős kormánytámogatással működik. Az ország legnagyobb alumíniumkohójának évi termelése eléri a 80 000 tonnát. Az ipari nagyüzem kevés, a 10–20 főt foglalkoztató üzemek dominálnak. A vállalatok túlnyomó része magánkézben van.

Fontos szerepet játszik az idegenforgalom; 1977–1978-ban 390 900 turista látogatott az országba.

Az ország 1974 óta súlyos gazdasági nehézségekkel küzd. A külkereskedelmi cserearányok kedvezőtlenné váltak számára, igen érzékenyen érintette az olajárak emelkedése, s mezőgazdasági piaca is beszűkült. Ipara nem volt képes felszívni a pangó mezőgazdaságból kiáramló munkaerőt, s 1978-ban már 3,8%-os (50 000 fős) volt a munkanélküliség (a hetvenes évek elején teljes volt a foglalkoztatottság). Ugyanakkor szakmunkáshiány is jelentkezett, miután a romló gazdasági helyzetben sokan döntöttek a kivándorlás mellett, közülük minden harmadik szakmunkás, főként huszonévesek.

A kormány fejlesztési tervei alapvetően három területre irányulnak. Mindenekelőtt az exportágazatokat kívánják bőviteni, adókedvezményekkel ösztönözve az exportőröket, s megpróbálva visszatartani (illetve visszacsábítani) a szakképzett munkaerőt. A nyolcvanas évek végére beérő erdőgazdasági fejlesztés és a 200 mérföldre kiterjesztett halászati övezet újabb lehetőségeket ígér az új-zélandi gazdaságnak. Végül pedig hosszas habozás után a kormány úgy döntött, hogy a hatalmas adókkal eddig elriasztott nemzetközi vállalatokat bevonja a gázkincs kiaknázásába, hogy gyorsabb ütemben csökkenthesse az ország függését az importált energiahordozóktól.

Az egy főre jutó nemzeti jövedelem 5222 dollár (1978).

A túlnyomórészt állami tulajdonban levő vasútvonalak hossza 4595 km (1978). 1977-ben az országnak 92 616 kilométernyi jó minőségű úthálózata volt. Az áruszállítás 45%-a és a személyforgalom 86%-a a közutakon bonyolódik le. A szigetország közlekedésében igen fontos szerepet játszó hajózást összesen 40 kikötő szolgálja ki, közülük a legfontosabbak: Auckland, Wellington, Lyttelton, Dunedin. Az Északi- és a Déli-szigetet sűrű komphajójárat köti össze. Az intenzív belső légi forgalom a főbb települések között biztosit gyors kapcsolatot. Auckland, Christchurch és Wellington nemzetközi repülőtér is.

Új-Zéland első számú külkereskedelmi partnere – Nagy-Britannia közös piaci belépése óta – Ausztrália, amellyel az árucsere 21%-a bonyolódik le. Jelentősebb partnerei még az Egyesült Államok (14%), Nagy-Britannia (17%) és Japán (13%). Kivitelében a mezőgazdasági termékek: a hús, a gyapjú, a tejtermékek, a bőr és a szőrme dominálnak. Új-Zéland a világ első számú teavajexportőre, a világpiac második hús- és gyapjúszállítója. Fő importcikkei: gépek és szállítóberendezések (31%), ipari alaptermékek (21%), ásványi fűtőanyagok (15%), vegyi anyagok (14%).

Oktatás, egészségügy. Az oktatásban való részvétel ingyenes, 6 és 15 éves kor között kötelező. Az iskolák 80%-a állami, 20%-a magán- (főként katolikus egyházi) intézmény. A távoli, elszigetelt körzetekben élők oktatására speciális formák szolgálnak. Az országban 6 egyetem és 1 egyetemi rangú mezőgazdasági főiskola működik, hallgatóik száma 1977-ben 47 936 volt, a 9 tanárképző főiskolán pedig 7521-en tanultak.

Új-Zélandban átfogó társadalombiztosítási rendszer van érvényben, az egészségügyi ellátás magas szintű. 809 lakosra jut egy orvos, 98-ra egy kórházi ágy (1976). A várható életkor férfiaknál 69 év, nőknél 75 év (1972).

VANUAAKU KÖZTÁRSASÁG

Területe: 14 763 *km*²

Lakosainak száma: 101 606 (1978, becslés)

Fővárosa: Port Vila; 16 604 lakos (1975)

Hivatalos nyelve: angol és francia

Pénzneme: ausztrál dollár és vanuaakui frank

Természeti viszonyok. Az Új-Hebridák szigetcsoporton (összesen kb. 80 sziget), a Csendes-óceán délnyugati részén, a Salamon-szigetek és Új-Kaledónia között helyezkedik el, észak–déli irányban 800 kilométerre terjedve ki. A 11 nagyobb sziget (a legnagyobbak: Espiritu Santo, Malekula, Efate, Eromanga) vulkanikus eredetű (3 működő vulkán is van), a többi korallzátony.

Éghajlata szavanna jellegű. A nyári hónapokban (december–április) gyakoriak a hurrikánok. Az évi átlagos csapadékmennyiség 2300 mm, a levegő páratartalma eléri a 83%-ot.

Népesség: A szigetcsoport lakóinak több mint 90%-a melanéziai, fennmaradó része francia, angol, polinéziai és vietnami.

A legtöbben keresztények; összesen 8 felekezet működik az országban.

Államszervezet. Köztársaság. A törvényhozó hatalom letéteményese a 39 tagú, általános választójog alapján, 3 éves mandátummal megválasztott Képviseleti Gyűlés (parlament). Ez választja meg a neki felelős végrehajtó hatalom fejét, a miniszterelnököt, és hagyja jóvá az utóbbi által kijelölt kormány összetételét.

Történelem, politika. A melanéziaiak lakta szigeteket 1606-ban portugál hajósok fedezték fel. 1878-ban Nagy-Britannia és Franciaország egyaránt kinyilvánította az Új-Hebridák függetlenségét, 1882-ben azonban (miután a franciák elkezdték a földek felvásárlását) az angolok felmondták a megállapodást. Hosszas tárgyalások után 1887-ben az angol és a francia flotta közös ellenőrzése alá helyezték a területet. Az Új-Hebridák 1906-ban Nagy-Britannia és Franciaország kondomíniuma lett. 1942 és 1945 között amerikai megszállás alatt állt.

1957-ben a rezidens biztosok mellett tanácsadó testületet hoztak létre, 1974-ben pedig képviseleti gyűlés felállításáról döntöttek. Az 1975-ben megtartott első választásokon az 1971-ben alakult Új-Hebridák Nemzeti Pártja (1977-től Vanuaaku – Haza – Párt) szerezte meg a választott mandátumok többségét. A korlátozott autonómia nem elégítette ki a pártot, amely az azonnali függetlenséget és a földtulajdon-elosztásnak az őslakosság javára történő felülvizsgálását követelte. 1976 végén a párt kivonult a képviseleti gyűlésből, amelyet ezt követően feloszlattak. Az 1977-ben a főbb politikai tényezők részvételével tartott párizsi konferencián 1980-ra irányozták elő a szigetek függetlenségének megadását. A Vanuaaku Párt a konferenciát, majd az ez után megtartott választásokat is bojkottálta, és nem vett részt az ezt követően megalakított Népi Ideiglenes Kormányban. 1978 elején bővítették az önkormányzatot, minisztertanácsot hoztak létre főminiszter vezetésével, és a külön brit, francia és kondomíniumi igazgatást egyetlen szervbe, az Új-hebridai Közigazgatásba olvasztották össze. Az év folyamán a Vanuaaku Párt fokozatosan módosította politikáját, és decemberben csatlakozott az 1977-ben több párt egyesüléséből létrejött Tan Unió vezetésével megalakított Nemzeti Egységkormányhoz. Ennek részben az volt az oka, hogy a földkérdésben a francia kormány hajlandó volt engedményeket tenni (az ültetvények zömmel francia tulajdonban vannak), részben pedig az, hogy a Fidzsi-szigetek kormánya nem engedélyezte fegyverek továbbítását országán keresztül a párt fegyveres erőinek, és nem sikerült elismertetni a párt ellenőrzése alatt álló területeken megalakított ideiglenes kormányt.

Az 1979-es függetlenségi választásokon a Vanuaaku Párt szerezte meg a mandátumok kétharmadát, és a párt vezetője alakított kormányt. 1980. július 30-án az Új-Hebridák Vanuaaku Köztársaság néven függetlenné vált.

Az új kormány legsúlyosabb öröksége az Espiritu Santón fellépett szeparatizmus: 1980 májusában a szigetet megszállták a függetlenségét és különválását 1976 óta követelő Nagriamel Föderáció harcosai. A főként francia ültetvényesek által szervezett párt támogatást kapott az amerikai Phoenix Alapítványtól is, amely a földosztási programtól fenyegetett ültetvényeket olcsón felvásárolta, és kihasználva a sziget adómentességét, ott kaszinókkal teli játékparadicsomot kíván létrehozni. A szeparatista kísérlet feszültséget okozott a többi szigeten is. Végül Nagy-Britannia és Franciaország tárgyalóasztalhoz kényszerítette a szeparatistákat (saját fegyveres ereje nincs az új kormánynak).

Az etnikailag, nyelvileg, kulturálisan és politikai orientációjukban eltérő közösségek érdekeit képviselő pártok a Vanuaaku Párt kivételével jórészt még cseppfolyós képződmények, ezt tükrözik a gyakori pártalapítások és átcsoportosulások is.

Gazdaság. A legfontosabb gazdasági ágazat a mezőgazdaság. Az őslakosság túlnyomó többsége részben naturálgazdálkodást folytató, részben kisárutermelő paraszt. A lakosság 3%-át kitevő európaiak kezében van a földterület 36%-a. Ezek – zömmel franciák – ültetvényes gazdálkodást folytatnak. A fő termény a kókuszdió (1977: 268 000 t, ebből 37 000 t kopra), kisebb mennyiségben kakaót és kávét is termelnek, belső fogyasztásra pedig főként jamsz- és tarogyökeret, maniókát és banánt. Jelentős a – főleg ültetvényeken folyó – szarvasmarha-tenyésztés, valamint a belső fogyasztást szolgáló sertés- és baromfitenyésztés. Igen fontos szerepet tölt be a részben önellátásra, részben piacra dolgozó halászat.

A hatvanas években fejlődésnek indult a mangánbányászat, de kevéssé bizonyult jövedelmezőnek, így a kitermelést nem fokozzák (1977: 23 000 t). Az elmaradott feldolgozó ipar néhány kis kókuszdió-feldolgozó, konzerv- és fagyasztóüzem kivételével csaknem kizárólag belső fogyasztásra termel. Nehézipar nincs. Viszonylag fejlett a kézműipar.

Az Új-Hebridák a hetvenes években gyors ütemben fejlődő pénzügyi központtá és adóparadicsommá vált.

Az egy főre jutó bruttó nemzeti termék értéke 480 dollár (1975).

A szigetcsoporton összesen 640 kilométernyi út van (1975). Az egyes szigeteket jórészt csak rendszertelen hajójáratok kötik össze. A külső kapcsolatot Vila és Santo mélyvízi kikötője biztosítja. A jelentős nemzetközi légi forgalmat a vilai, az Efate szigetén épült Bauer Field-i és a Santo szigetén épült pekoai repülőtér, a belföldit 12 kisebb repülőtér szolgálja.

A külkereskedelmi forgalom zöme Ausztráliával, Franciaországgal, Japánnal és az Egyesült Államokkal bonyolódik le. A legjelentősebb exportcikkek a kopra és a fagyasztott hal, valamint a fa, a mangán, a konzerv- és a fagyasztott hús, a kakaó, a kávé. Behozatalában a rizs, az élelmiszerkonzervek, az italáruk, az építőanyagok, a fűtőanyagok, a ruházati cikkek, a gépek és a járművek állnak az élen.

Oktatás, egészségügy. A felnőtt lakosság nagy része írástudatlan, de elemi oktatásban ma már a gyermekek zöme részesül. Angol és francia elemi, illetve középiskolák vannak.

1976-ban 106 egészségügyi intézmény működött az Új-Hebridákon angol, francia vagy WHO-kezelésben. 3200 lakosra jut egy orvos, 90-re egy kórházi ágy (1969).

WAKE

Területe: 8 km²

Lakosainak száma: 1647 (1970)

Hivatalos nyelve: angol

Pénzneme: USA-dollár

Az Egyesült Államok territóriuma.

Természeti viszonyok. A Csendes-óceán középső részén, egy lagúnát körülvevő három szigeten – Wake, Wilkes és Peale – terül el. A szigetek felszíne sík, legmagasabb pontjuk 6 méterrel emelkedik az óceán szintje fölé.

Éghajlatuk trópusi szavanna, kevés csapadékkal.

Népesség. Az amerikai haditengerészeti támaszpontot és polgári repülőteret kiszolgáló személyzet lakja.

Államszervezet: Az amerikai légierő fennhatósága alatt áll.

Történelem, politika: A szigeteket 1568-ban fedezte fel Alvaro de Mendana. A terület lakatlan volt, amit valószínűleg az igen kevés csapadék magyaráz. Ezt követően több mint kétszáz év telt el, amíg William Wake angol tengerész személyében európai jelent meg a térségben, és szállt partra a később róla elnevezett szigeten. Az Egyesült Államok 1898-ban jelentette be igényét a három szigetre, hivatalosan 1899-ben kebelezte be őket; azóta külbirtokai. Még ebben az évben távíróállomást létesítettek itt. 1934-ben Wake-et a haditengerészet igazgatása alá rendelték. 1935-ben polgári repülőteret és szállodát építettek a Guam és a Fidzsi-szigetek felé továbbmenő repülőjáratok kiszolgálására. 1939-ben légi és haditengerészeti támaszpont építésébe kezdtek; ez félig készült el, amikor 1941-ben a japánok elfoglalták. 1945-ben foglalták vissza az amerikaiak, s még ebben az évben újra megnyílt a polgári repülőtér. 1962-től 1972-ig Wake az amerikai belügyminisztérium irányítása alatt állt, azóta a légierő fennhatósága alá tartozik.

Gazdaság. Az egyedüli gazdasági tevékenység az amerikai flottatámaszpont és nemzetközi repülőtér kiszolgálása. Funkciójából adódóan Wake külső összeköttetése mind tengeri, mind légi úton elsőrangú. A három szigetet töltések kapcsolják össze, ezeken a szigetek belső hálózatához csatlakozó műutak haladnak át.

WALLIS ÉS FUTUNA

Területe: 274 km²

Lakosainak száma: 9192 (1976)

Közigazgatási központja: Mata-Utu

Hivatalos nyelve: francia

Pénzneme: csendes-óceániai frank

Franciaország tengerentúli területe.

Természeti viszonyok. A Csendes-óceán nyugati részén terül el, a Wallis-szigetekből (Wallis-sziget – más néven Uvea – és a környező 22 apró sziget), a hozzájuk csatlakozó Futunából (Futuna és a lakatlan Alofi szigete) áll. Legmagasabb pontja (762 m) Futuna szigetén található.

Éghajlata trópusi, sok csapadékkal.

Népesség. A szigeteken élők 75%-a polinéziai, 25%-a európai és más bevándorló.

Csaknem a teljes lakosság katolikus, a törzsi kultuszoknak már nagyon kevés követőjük van.

Államszervezet. A közigazgatás élén francia főkormányzó áll, mellette 20 tagú területi gyűlés működik. A francia parlamentben 1 szenátora és 1 képviselője van a szigeteknek.

Történelem, politika. Futuna szigetét 1616-ban, a Wallis-szigeteket 1767-ben fedezték fel az európaiak. A francia behatolás a XIX. században kezdődött meg. A helyi törzsek előbb erősödő francia befolyás, majd 1888-ban francia védnökség alá kerültek. A szigeteket ekkor közigazgatásilag Új-Kaledóniához csatolták. 1959-ben népszavazást tartottak, s a túlnyomó többség döntése alapján a szigeteket leválasztották Új-Kaledóniáról, és Franciaország tengerentúli területévé nyilvánították. 1975-ben tárgyalások kezdődtek arról, hogy Wallis és Futuna az anyaország tengerentúli megyéjévé váljék.

Gazdaság. A lakosság hagyományosan főleg kókuszpálmát termesztett, és koprát állított elő. A kókusztermelést azonban egy rovarinvázió súlyosan visszavetette. Jelentősebb termékek még a jamsz- és a tarogyökér, a banán, a maranta. Állatokat (sertés, kecske) önellátásra tartanak. Ugyancsak fontos önellátó tevékenység a halászat.

A lakosság pénzjövedelmei főleg állami alkalmazásból és az Új-Kaledóniában, valamint az Új-Hebridákon dolgozó szigetlakók átutalásaiból származnak.

A közlekedési infrastruktúra fejletlen. A fő közlekedési eszköz a hajó. Mélyvízi kikötő Mata-Utuban van. A két nagyobb lakott szigetet légi járatok is összekötik. Nemzetközi repülőtér Wallis szigetén, Hihifóban található.

Oktatás, egészségügy. A felnőtt lakosságnak csaknem a fele volt analfabéta 1969-ben. 1973-ban 9 állami elemi és alsófokú középiskola működött. Felsőbb tanulmányok folytatására Új-Kaledóniában nyílik lehetőség.

3000 lakosra jut egy orvos, 53-ra egy kórházi ágy (1969).

NÉV-MUTATÓ

Afganisztán 119
Albánia 5
Algéria 261
Amerikai Virgin-szigetek 385
Andorra 8
Angola 264
Antigua 386
Arab Emírségek 124
Argentína 386
Ausztrália 485
Ausztria 9

Bahama-szigetek 390
Bahrain 126
Banglades 128
Barbados 391
Belgium 12
Belize 392
Benin 267
Bermuda 394
Bhután 132
Bissau-Guinea 269
Bolívia 395
Botswana 271
Brazília 398
Brit Virgin-szigetek 402
Brunei 135
Bulgária 14
Burma 137
Burundi 272

Canton és Enderbury 489
Chile 403
Ciprus 18
Comore-szigetek 274
Cook-szigetek 490
Costa Rica 407
Csád 276
Csatorna-szigetek 70
Csehszlovákia 20
Csendes-óceáni-szigetek 492

Dánia 24
Dél-Afrika 279
Demokratikus Jemen 141
Dominica 409
Dominikai Köztársaság 410
Dzsibuti 282

Ecuador 413
Egyenlítői Guinea 284
Egyesült Államok 415
Egyiptom 285
Elefántcsontpart 289
Etiópia 290

Falkland (Malvin)-szigetek 421
Felső-Volta 293
Feröer-szigetek: lásd Dánia
Fidzsi-szigetek 494
Finnország 27
Francia Guyana 422
Franciaország 30
Francia Polinézia 496
Fülöp-szigetek 143

Gabon 295
Gambia 297
Ghána 299
Gilbert-szigetek: lásd Kiribati Köztársaság
Gibraltár 34
Görögország 35
Grenada 423
Grönland 424
Guadeloupe 426
Guatemala 427
Guam 498
Guernsey: lásd Nagy-Britannia
Guinea 302
Guyana 429

Haiti 431
Holland Antillák 433
Hollandia 38
Honduras 435
Hongkong 147

India 150
Indonézia 157
Irak 161
Irán 164
Írország 42
Izland 44
Izrael 168

Jamaica 437
Japán 171
Jemen 176
Jersey: lásd Nagy-Britannia
Johnston-sziget 499
Jordánia 179
Jugoszlávia 46

Kajmán-szigetek 439
Kambodzsa 181
Kamerun 304
Kanada 440
Karácsony-sziget 500
Katar 185
Kelet-Timor 187
Kenya 307
Kína 188
Kiribati Köztársaság 500
Kókusz (Keeling)-szigetek 502
Kolumbia 444
Kongó 309
Korea 196
Koreai Köztársaság: lásd Korea
Koreai Népi Demokratikus Köztársaság: lásd Korea
Közép-Afrika 311
Kuba 447
Kuvait 205

Laosz 207
Lengyelország 50
Lesotho 313
Libanon 211
Libéria 315
Líbia 317
Liechtenstein 54
Luxemburg 55

Macau 214
Madagaszkár 319
Magyarország 57
Malawi 322
Malaysia 216
Maldív-szigetek 220
Mali 325
Málta 63
Man-sziget: lásd Nagy-Britannia
Marokkó 327
Martinique 450
Mauritánia 330
Mauritius 332
Mexikó 451
Midway-szigetek 503
Monaco 65
Mongólia 222
Montserrat 456
Mozambik 333

Nagy-Britannia 66
Namíbia 335
Nauru 504
Német Demokratikus Köztársaság 72
Német Szövetségi Köztársaság 76
Nepál 226
Nicaragua 456
Niger 338
Nigéria 340
Niue 506
Norfolk-sziget 507
Norvégia 79
Nyugat-Berlin 82
Nyugat-Szahara 343
Nyugat-Szamoa 508

Olaszország 83
Omán 229

Pakisztán 231

Panama 460
Panamai csatornaövezet 462
Pápua Új-Guinea 510
Paraguay 463
Peru 466
Pitcairn-szigetek 513
Portugália 87
Puerto Rico 469

Réunion 345
Rhodesia: lásd Zimbabwe
Románia 90
Ruanda 346

Saint Kitts, Nevis és Anguilla 470
Saint Lucia 471
Saint-Pierre és Miquelon 472
Saint Vincent és Grenadine 473
Salamon-szigetek 514
Salvador 474
San Marino 94
São Tomé és Príncipe 348
Seychelle-szigetek 349
Sierra Leone 351
Spanyolország 95
Spitzbergák: lásd Norvégia
Srí Lanka 236
Suriname 476
Svájc 99
Svédország 102

Szaúd-Arábia 240
Szenegál 353
Szent Ilona 355
Szingapúr 243
Szíria 246
Szomália 356
Szovjetunió 105
Szudán 359
Szvázifölđ 362

Tajvan: lásd Kína
Tanzánia 363
Thaiföld 249
Togo 366
Tokelau-szigetek 516
Tonga 517
Törökország 113
Trinidad és Tobago 477
Tunézia 368
Turks- és Caicos-szigetek 479
Tuvalu 520

Uganda 371
Új-Hebridák: lásd Vanuaaku Köztársaság
Új-Kaledónia 521
Új-Zéland 523
Uruguay 480

Vanuaaku Köztársaság 526
Vatikán 117
Venezuela 482
Vietnam 253

Wake 529
Wallis és Futuna 529

Zaire 373
Zambia 376
Zimbabwe 378
Zöld-foki-szigetek 381

TARTALOM

Európa

Albánia 5
Andorra 8
Ausztria 9
Belgium 12
Bulgária 14
Ciprus 18
Csehszlovákia 20
Dánia 24
  Feröer-szigetek 27
Finnország 27
Franciaország 30
Gibraltár 34
Görögország 35
Hollandia 38
Írország 42
Izland 44
Jugoszlávia 46
Lengyelország 50
Liechtenstein 54
Luxemburg 55
Magyarország 57
Málta 63
Monaco 65
Nagy-Britannia 66
  Csatorna-szigetek 70
  Guernsey 70
  Jersey 71
  Man-sziget 71
Német Demokratikus Köztársaság 72
Német Szövetségi Köztársaság 76
Norvégia 79
  Spitzbergák 81
Nyugat-Berlin 82
Olaszország 83
Portugália 87
Románia 90
San Marino 94
Spanyolország 95
Svájc 99
Svédország 102
Szovjetunió 105
Törökország 113
Vatikán 117

Ázsia

Afganisztán 119
Arab Emírségek 124
Bahrain 126
Banglades 128
Bhután 132
Brunei 135
Burma 137
Demokratikus Jemen 141
Fülöp-szigetek 143
Hongkong 147
India 150
Indonézia 157
Irak 161
Irán 164
Izrael 168
Japán 171
Jemen 176
Jordánia 179
Kambodzsa 181
Katar 185
Kelet-Timor 187
Kína 188
  Tajvan 194
Korea 196
  Koreai Köztársaság 198
  Koreai Népi Demokratikus Köztársaság 201
Kuvait 205
Laosz 207
Libanon 211
Macau 214
Malaysia 216

Maldív-szigetek 220
Mongólia 222
Nepál 226
Omán 229
Pakisztán 231
Srí Lanka 236
Szaúd-Arábia 240
Szingapúr 243
Szíria 246
Thaiföld 249
Vietnam 253

Afrika

Algéria 261
Angola 264
Benin 267
Bissau-Guinea 269
Botswana 271
Burundi 272
Comore-szigetek 274
Csád 276
Dél-Afrika 279
Dzsibuti 282
Egyenlítői Guinea 284
Egyiptom 285
Elefántcsontpart 289
Etiópia 290
Felső-Volta 293
Gabon 295
Gambia 297
Ghána 299
Guinea 302
Kamerun 304
Kenya 307
Kongó 309
Közép-Afrika 311
Lesotho 313
Libéria 315
Líbia 317
Madagaszkár 319
Malawi 322
Mali 325
Marokkó 327
Mauritánia 330
Mauritius 332
Mozambik 333
Namíbia 335
Niger 338
Nigéria 340
Nyugat-Szahara 343
Réunion 345
Ruanda 346
São Tomé és Príncipe 348
Seychelle-szigetek 349
Sierra Leone 351
Szenegál 353
Szent Ilona 355
Szomália 356
Szudán 359
Szváziföld 362
Tanzánia 363
Togo 366
Tunézia 368
Uganda 371
Zaire 373
Zambia 376
Zimbabwe 378
Zöld-foki-szigetek 381

Amerika

Amerikai Virgin-szigetek 385
Antigua 386
Argentína 386
Bahama-szigetek 390
Barbados 391
Belize 392
Bermuda 394
Bolívia 395
Brazília 398
Brit Virgin-szigetek 402
Chile 403
Costa Rica 407
Dominica 409
Dominikai Köztársaság 410
Ecuador 413
Egyesült Államok 415
Falkland (Malvin)-szigetek 421
Francia Guyana 422

Grenada 423
Grönland 424
Guadeloupe 426
Guatemala 427
Guyana 429
Haiti 431
Holland Antillák 433
Honduras 435
Jamaica 437
Kajmán-szigetek 439
Kanada 440
Kolumbia 444
Kuba 447
Martinique 450
Mexikó 451
Montserrat 456
Nicaragua 456
Panama 460
Panamai csatornaövezet 462
Paraguay 463
Peru 466
Puerto Rico 469
Saint Kitts, Nevis és Anguilla 470
Saint Lucia 471
Saint-Pierre és Miquelon 472
Saint Vincent és Grenadine 473
Salvador 474
Suriname 476
Trinidad és Tobago 477
Turks- és Caicos-szigetek 479
Uruguay 480
Venezuela 482

Ausztrália és Óceánia

Ausztrália 485
Canton és Enderbury 489
Cook-szigetek 490
Csendes-óceáni-szigetek 492
Fidzsi-szigetek 494
Francia Polinézia 496
Guam 498
Johnston-sziget 499
Karácsony-sziget 500
Kiribati Köztársaság 500
Kókusz (Keeling)-szigetek 502
Midway-szigetek 503
Nauru 504
Niue 506
Norfolk-sziget 507
Nyugat-Szamoa 508
Pápua Új-Guinea 510
Pitcairn-szigetek 513
Salamon-szigetek 514
Tokelau-szigetek 516
Tonga 517
Tuvalu 520
Új-Kaledónia 521
Új-Zéland 523
Vanuaaku Köztársaság 526
Wake 529
Wallis és Futuna 529

Névmutató 531

Hibaigazító

14. oldal 1. hasáb 5. bekezdés 4. sor helyesen:
hossza 110 000 km, ebből autópálya 2400 km.

54. oldal 2. hasáb 2. bekezdés 3. sor helyesen:
1978-ban 60 000 orvos

70. oldal 2. hasáb 2. bekezdés utolsó előtti sor helyesen:
100 000 lakosra több mint 950 orvos és 105 kórházi ágy jut.
224. oldal 2. hasáb utolsó sor helyesen:
1 000 000 hektár.

225. oldal 1. hasáb felülről 1. sor helyesen:
Becslések szerint további 700 000 hektár megművelhető terület áll rendelkezésre, ebből 1985-ig 327 000 hektár feltörését irányozták elő.

225. oldal 1. hasáb felülről 7. sor helyesen:
Fontosabb gazdasági növényei még az árpa, a zab és köles.

A kiadásért felel a Kossuth Könyvkiadó igazgatója
A nyomást végezte: Szikra Lapnyomda, Budapest
(82—1140) Felelős vezető: Csöndes Zoltán vezérigazgató
A kötészeti munkát végezte: Zrínyi Nyomda, Budapest
(81.1276/1) Felelős vezető: Vágó Sándorné vezérigazgató
A szerkesztés lezárva: 1980. július
A borító, a kötésterv és a tipográfia Jordán Kati munkája
Műszaki vezető: Aranyi Imre
Terjedelme 34 (A/5) ív+6 db színes térkép

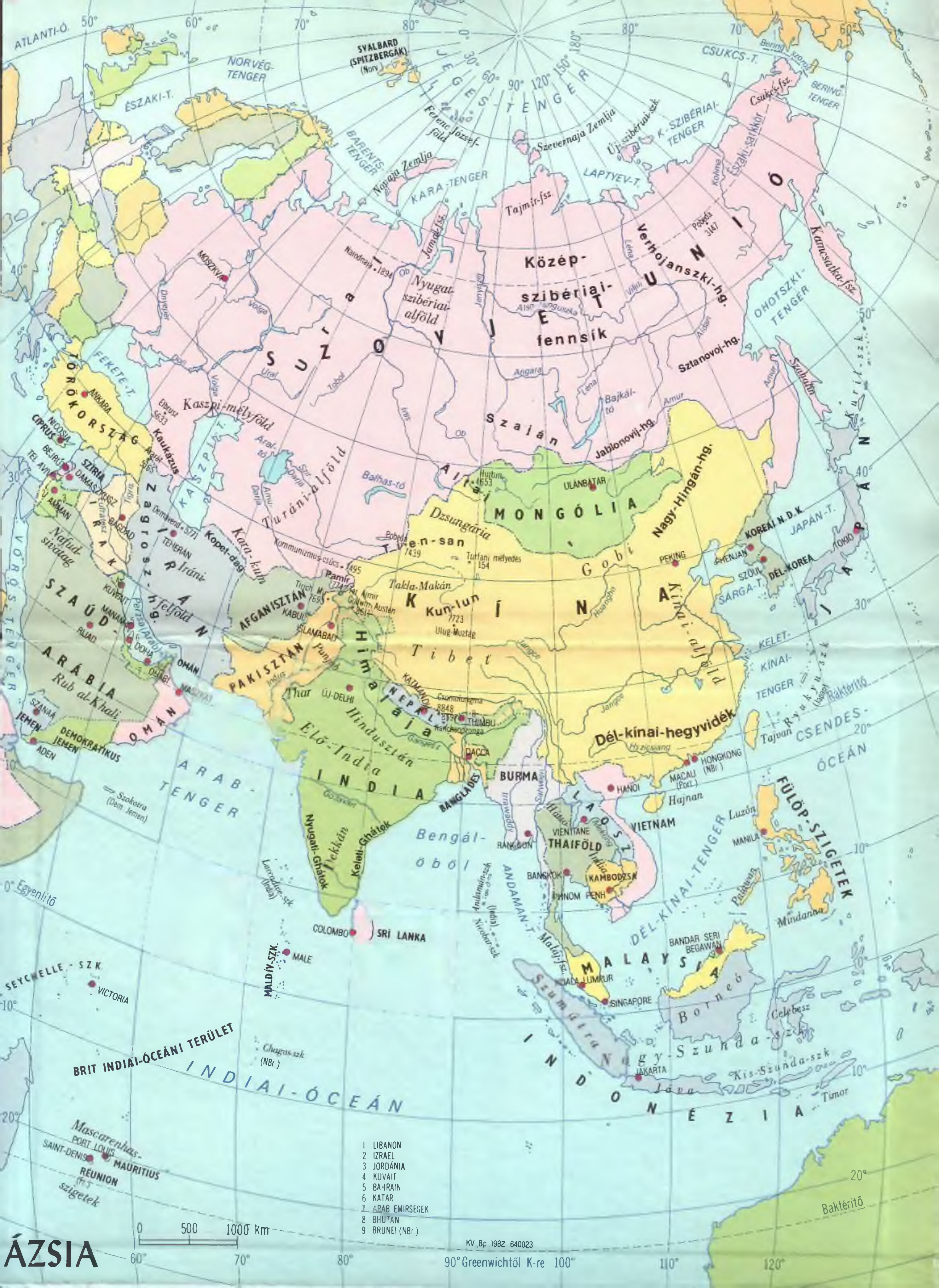

ÁZSIA

ATLANTI-Ó.
NORVÉG-TENGER
SVALBARD (SPITZBERGÁK) (Norv.)
ÉSZAKI-T.
BARENTS-TENGER
Ferenc József-föld
JEGES-TENGER
Novaja Zemlja
KARA-TENGER
Szevernaja Zemlja
Újszibériai-szk.
K.-SZIBÉRIAI-TENGER
LAPTYEV-T.
CSUKCS-T.
Bering-szoros
BERING-TENGER
Csukcs-fsz.
Északi-sarkkör
Tajmir-fsz.
Kamcsatka-fsz.
OHOTSZKI-TENGER
MOSZKVA
Narodnaja 1894
Ob
Jamal-fsz.
Nyugat-szibériai-alföld
Közép-szibériai-fennsík
Verhojanszki-hg.
Pobeda 3147
Léna
Kolima
Viljuj
Aldan
Alsó-Tunguszka
Jenyiszej
SZOVJETUNIÓ
Sztanovoj-hg.
Szahalin
Kuril-szk.
Dnyeper
Volga
Don
Urál
Tobol
Irtis
Angara
Bajkál-tó
Amur
Szaján
Jablonovij-hg.
FEKETE-T.
Kaszpi-mélyföld
Elbrusz 5633
Kaukázus
Ararát 5165
KASZPI-T.
Aral-tó
Szir-Darja
Amu-Darja
Balhas-tó
Turáni-alföld
Altáj
Hujtun 4653
ULÁNBÁTOR
MONGÓLIA
Nagy-Hingán-hg.
TÖRÖKORSZÁG
ANKARA
CIPRUS
NICOSIA
BEJRÚT
SZÍRIA
DAMASZKUSZ
TEL AVIV
AMMAN
Eufrátesz
Tigris
IRAK
BAGDAD
Zagrosz-hg.
Demavend 5771
TEHERÁN
IRÁN
Iráni-felföld
Kopet-dag
Kara-kum
Dzsungária
Pobeda
Tien-san 7439
Turfani mélyedés -154
Kommunizmus-csúcs 7495
Pamír 7719
Tirich Mir 7690
K2 Godwin Austen 8611
Takla-Makán
Kun-lun 7723
Ulug-Muztag
KÍNA
Gobi
PEKING
Huangho
Kínai-alföld
Jangce
Tibet
Dél-kínai-hegyvidék
Hszicsiang
HONGKONG (NBr.)
MACAU (Port.)
Hajnan
KOREAI N.D.K.
PHENJAN
SZÖUL
DÉL-KOREA
JAPÁN-T.
JAPÁN
TOKIO
SÁRGA-T.
KELET-KÍNAI-TENGER
Rjukju-szk.
Tajvan
Baktérítő
CSENDES-ÓCEÁN
Nafud-sivatag
VÖRÖS-TENGER
KUVAIT
MANAMA
Perzsa(Arab)-öböl
DOHA
ABU DHABI
SZAÚD-ARÁBIA
RIJÁD
Rub al-Khali
OMÁN
MASZKAT
SZANAA
JEMEN
DEMOKRATIKUS JEMEN
ADEN
AFGANISZTÁN
KABUL
ISZLAMABAD
PAKISZTÁN
Indus
Pandzsáb
Thar
ÚJ-DELHI
Himalája
KATMANDU
NEPÁL
Csomolungma 8848
Kancsendzönga
THIMBU
Gangesz
DACCA
BANGLADES
Hindusztán
Elő-India
INDIA
Godávari
Dekkán
Nyugati-Ghátok
Keleti-Ghátok
ARAB-TENGER
Szokotra (Dem. Jemen)
Lakkadiv-szk. (India)
Bengál-öböl
COLOMBO
SRÍ LANKA
MALDÍV-SZK.
MALE
SEYCHELLE-SZK.
VICTORIA
BURMA
Irrawaddy
Szalven
RANGOON
Andamán-szk. (India)
Nikobár-szk.
ANDAMAN-T.
LAOSZ
VIENTIANE
Mekong
HANOI
VIETNAM
THAIFÖLD
Hátsó-India
BANGKOK
KAMBODZSA
PHNOM PENH
Maláj-fsz.
MALAYSIA
KUALA LUMPUR
SINGAPORE
BANDAR SERI BEGAWAN
DÉL-KÍNAI-TENGER
FÜLÖP-SZIGETEK
Luzon
MANILA
Palawan
Mindanao
Borneó
Celebesz
Szumátra
Nagy-Szunda-szk.
JAKARTA
Jáva
Kis-Szunda-szk.
Timor
INDONÉZIA
0° Egyenlítő
BRIT INDIAI-ÓCEÁNI TERÜLET
Chagos-szk. (NBr.)
INDIAI-ÓCEÁN
Mascarenhas-szigetek
PORT LOUIS
MAURITIUS
SAINT-DENIS
RÉUNION (Fr.)
1 LIBANON
2 IZRAEL
3 JORDÁNIA
4 KUVAIT
5 BAHRAIN
6 KATAR
7 ARAB EMIRSÉGEK
8 BHUTAN
9 BRUNEI (NBr.)
0 500 1000 km
60° 70° 80° 90° Greenwichtől K-re 100° 110° 120°
10° 20° 30° 40° 50° 60°
Baktérítő

KV, Bp. 1982 640023